BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XLVII
C
NAPOLI

Digitized by Google

XLVII
C
11

Digitized by Google

Digitized by Google

IOSEPHI BINGHAMI,
RECTORIS ECCLESIAE HAVANTINAE
IN AGRO HANTONIENSI ANGLIAE,

ORIGINES
SIVE
ANTIQVITATES ECCLESIASTICAE.

EX LINGVA ANGLICANA IN LATINAM
VERTIT

IO. HENRICVS GRISCHOVIVS,
HALBERSTADIENSIS.

VOLVMEN TERTIVM.

BIBLIOTECA NAZIONALE "VITTORIO EMANUELE III" - NAPOLI

HALAE,
SVMTIBVS ORPHANOTROPHEI.
M DCC XXVII.

Digitized by Google

Digitized by Google

SVMME REVERENDO DOMINO

AC IN DEO PATRI,

IONATHANI,

DIOECESIS WINCHESTRIENSIS

EPISCOPO,

NEC NON

NOBILISSIMI ORDINIS PERISCELIDIS

PRAESVLI,

HOC TERTIVM VOLVMEN

ORIGINVM ECCLESIASTICARVM

DEMISSE OFFERT

SVMME REVERENDO IPSIVS NOMINI

DEVINCTISSIMVS

IOSEPHVS BINGHAMVS.

Digitized by Google

ΣΥΝΟΨΙΣ.

LIBER SEPTIMVS
De aſcetis in eccleſia primitiua.

CAPVT PRIMVM
De differentia inter priſcos aſcetas & monachos, & de prima vitæ monaſticæ origine.

§. *I. Aſcetæ ſemper fuerunt in eccleſia: Monachi non item.* *pag.* 1.
§. *II. Hoc diſcrimen ab ingenuis quibusdam ſcriptoribus in eccleſia* Romanenſi *agnitum.* 2.
§. *III. Quinam fuerint primitiui aſcetæ.* 3.
§. *IV. Quando vita monaſtica primum cæperit.* 8.
§. *V. Qua in re aſcetæ a monachis diſcrepauerint.* 11.
§. *VI. Quibus aliis nominibus appellati fuerint.* 12.

CAPVT SECVNDVM
De diuerſis monachorum generibus, eorumque modis viuendi in eccleſia.

§. *I. Diuerſa monachorum, diuerſis viuendi modis inter ſe diſtinctorum, genera.* 13
§. *II. Primum genus dicti* anachoretæ, *ἀναχωρηταί.* ibid.
§. *III. Secundum genus,* cœnobitæ *ſiue* ſynoditæ. 15
§. *IV. Tertium genus* Sarabaitæ. ibid.
§. *V. De* Stylitis. 17
§. *VI. De monachis ſæcularibus.* 19
§. *VII. Monachi vniuerſi principio nihil amplius quam laici.* 20
§. *VIII. Quibus in caſibus vita clericalis & monachica coniungi potuerit.* 23
§. *IX. Canonicorum regularium origo.* 30
§. *X. De monachis, qui ἀκοίμητοι, hoc eſt* inſomnes, *dicti fuerunt.* 31
§. *XI. De ſic dictu βοσκοῖς,* paſcentibus. 32
§. *XII. De* Benedictinis *&* Gyrouagis *in* Italia. ibid.
§. *XIII. De* Apoſtolicis *in* Britannia *&* Hibernia. 35

§. XIV.

§. XIV. De raris quibuſdam & inſolitis monachorum nominibus in eccleſia antiqua. pag. 37

CAPVT TERTIVM

De antiquis legibus & regulis ad vitam monaſticam, præcipue cœnobitarum, reſpicientibus.

§. I. Curialibus non licuit fieri monachis. 41
§. II. Nec ſeruis ſine dominorum ſuorum conſenſu. 43
§. III. Nec maritis & uxoribus ſine mutua utriusque partis conſenſione. 45
§. IV. Nec liberis ſine parentum ſuorum conſenſu & voluntate. 48
§. V. Liberos, quantumuis a parentibus ſuis adductos, ſine ſuo ipſorum conſenſu retinere haud licuit. ibid.
§. VI. De tonſura & habitu monachorum. 50
§. VII. Nullum ſolemne votum, ſiue publica profeſſio ab illis exacta. 54
§. VIII. Quid per ipſorum renuntiationem ſæculi intelligendum ſit. 55
§. IX. De differentia inter renuntiationem & vitam communicatiuam. 57
§. X. Omnes monachi olim ex manuum ſuarum opere ſuſtentati. 60
§. XI. Idonei & adcommodati ad hanc rem antiſtites in monaſteriis conſtituti, nimirum decani, centenarii, patres, & id genus alii. 63
§. XII. Patrum ſiue abbatum magna in reliquos, ratione diſciplinæ, poteſtas. 64
§. XIII. Peculiaria quædam priuilegia etiam in eccleſia ipſis indulta. 67
§. XIV. Semper tamen poteſtati epiſcopi ſubiecti manſere. 68
§. XV. Spirituales monachorum exercitationes. Primo, Perpetua pœnitentia. 71
§. XVI. Secundo, Extraordinaria ieiunia. ibid.
§. XVII. Tertio, Extraordinariæ ſacrorum frequentationes. 74
§. XVIII. De legibus, monachos ab officiis tam eccleſiaſticis quam ciuilibus excludentibus. 81
§. XIX. Nulli monachi antiquitus in officia vel iura clericorum ſæcularium inuolarunt. 82

§. XX. Neque initio in ciuitatibus degendi habuere veniam, ſed ad ſolitudinem fuerunt adſtricti. pag. 84
§. XXI. Quatnam exceptiones hæc regula admiſerit. 86
§. XXII. Num monachi ad vitam ſæcularem rurſus ſe conferre potuerint. 90
§. XXIII. Matrimonia monachorum olim haud irrita facta. 92
§. XXIV. Quænam pœnæ deſertoribus monaſteriorum ordinarie inflictæ fuerint. 93

CAPVT QVARTVM

De virginibus & viduis in primitiua eccleſia.

§. I. De diſtinctione inter eccleſiaſticas & monaſticas virgines. 96
§. II. An perpetuæ virginitatis voto fuerint obligatæ. 98
§. III. Quando primum cenſuris eccleſiæ, propter nuptias contra ipſarum profeſſionem factas, ſubiici cœperint. ibid.
§. IV. Coniugium profeſſarum virginum numquam irritum declaratum. 99
§. V. Libertas nubendi per leges quaſdam illis conceſſa, ſi ante quadrageſimum ætatis annum eſſent conſecratæ. 100
§. VI. De ipſarum habitu, forma, ac modo conſecrationis. 102
§. VII. De quibusdam priuilegiis, quæ eis indulta fuerunt. 108
§. VIII. De nomine νοννὶς & nonnæ, eiusque ſignificatione. 109
§. IX. Specialiores quædam obſeruationes de viduis eccleſiaſticis. ibid.

LIBER OCTAVVS

De antiquis eccleſiis, & diuerſis earum partibus, vaſis, conſecrationibus, immunitatibus & id genus aliis.

CAPVT PRIMVM

De diuerſis nominibus & prima origine eccleſiarum inter chriſtianos.

§. I. De nomine eccleſia & ἐκκλησιαστήριον. 112.

§. II.

Digitized by Google

§. *II. De nominibus* dominicum, *&* κυριακὸν, nec non *domus columbæ.* pag. 113
§. *III. De diſtinctione inter* domum Dei, domum diuinam *&* domum eccleſiæ. 116
§. *IV. Eccleſiæ dictæ* oratoria, *ſiue domus precationis.* 118
§. *V. Cur vocatæ ſint* baſilicæ *&* ἀνάκτορα. 120
§. *VI. Quando primum appellatæ ſint* templa. 121
§. *VII. Eccleſiæ nonnumquam vocatæ* ſynodi, concilia, conciliabula, conuenticula. 123
§. *VIII. Cur nonnullis eccleſiæ dicantur* martyria, memoriæ, apoſtolea *&* prophetea. 126
§. *IX. Cur* cœmiteria, menſæ, *&* areæ. 129
§. *X. Cur* caſæ, tropæa *&* tituli. 132
§. *XI. De* tabernaculis, monaſteriis *& aliis quibusdam minus vſitatis eccleſiarum nominibus.* 135
§. *XII. De diſtinctione inter* eccleſiam matricem *&* diœceſanam. 137
§. *XIII. Teſtimonia de eccleſiis primi ſæculi, collecta a* Medo. 141
§. *XIV. Teſtimonia de eccleſiis ſecundi ſæculi.* 145
§. *XV. Teſtimonia de eccleſiis tertii ſæculi.* 146
§. *XVI. Ad obiectionem ex* Lactantio *&* Arnobio *reſpondetur.* 150
§. *XVII. Collectiones quædam addititiæ ad hanc materiam.* 151

CAPVT SECVNDVM

De differentia inter eccleſias primorum ſæculorum & eccleſias ſequentium temporum, & de gentilium templis ac iudæorum ſynagogis in eccleſias chriſtianas conuerſis.

§. *I. Priſcæ eccleſiæ ſimplices & modicæ.* 159
§. *II. Rationes, ob quas ædificia eccleſiaſtica amplificata fuerunt & immutata.* 161.
§. *III. Speciatim chriſtianorum imperatorum munificentia hanc in rem contribuit.* 162

Digitized by Google

§ *IV. Edicta quoque ipſorum de gentilium templis in eccleſias conuertendis.* *pag.* 164

CAPVT TERTIVM

De diuerſis antiquarum eccleſiarum formis & partibus: Et primum quidem de narthece exteriore.

§. *I. Eccleſiarum antiquarum diuerſæ fuerunt formæ.* 172
§. *II. Et diuerſus aliarum ab aliis ſitus.* 175
§. *III. Plerumque in tres, interdum in quatuor vel quinque, partes diuiſæ.* 177
§. *IV. Atque hæ in alias partes ſubdiuiſæ.* Narthex *exterior includebat 1.* πρόπυλον, *ſeu* veſtibulum. ibid.
§. *V. 2.* Atrium, *ſiue* area *ante eccleſiam porticibus ſeu periſtyliis circundata.* 178
§. *VI. 3. Huius in medio fons poſitus, ex quo ſe lauabant, qui eccleſiam ingrediebantur, quibusdam auctoribus* cantharus *&* phiala *dictus.* 179
§. *VII. An ſuperſtitioſus aquæ benedictæ vſus huius antiqui moris corruptio ſit.* 181
§. *VIII. Non niſi atrium & porticus in exteriore narthece in mortuorum ſepulturam adhibitæ.* 182

CAPVT QVARTVM

De narthece interiore deque illius partibus & vſibus.

§. *I. De minoribus* προπύλοις, *ſeu porticibus, ante fores eccleſiæ.* 183
§. *II. De* narthece, pronao, *ſiue* ferula. 184
§. *III. Vſus eius pro catechumenis & ſecundi ordinis pœnitentibus.* 185
§. *IV. Nec non pro* iudæis, *gentilibus, hæreticis & ſchiſmaticis.* 187
§. *V. Hæc pars eccleſiæ non locus baptiſterii, vt in præſentibus noſtris eccleſiis.* ibid.
§. *VI. Cur vocata ſit* narthex, *& de diuerſis* narthecum *generibus in compluribus eccleſiis.* ibid.

CAPVT QVINTVM

De nao, ſeu naue eccleſiæ, eiusque partibus & vſibus.

§. *I.*

§. *I. De portis ſpecioſis ac regiis: cur ita vocatæ.* p. 189
§. *II. Nauis eccleſiæ plerumque in quadrum ædificata & a nonnullis* oratorium laicorum *dicta.* 190
§. *III. Cuius in parte viliore* ſubſtrati, *ſiue tertii ordinis pœnitentes, conſiſtebant.* 191
§. *IV. Et* ambo, *ſiue* pulpitum, *poſitum.* 192
§. *V. Et ſupra hunc ambonem communicantes & quarta claſſis pœnitentium, quos* conſiſtentes *vocabant, ſuum quiſque habebant locum.* 195
§. *VI. Loca virorum & mulierum vt plurimum alia ab aliis ſeparata.* 196
§. *VII. Cur hæc mulierum loca dicta ſint* κατηχέμενα *&* ὑπερῷα 200
§. *VIII. Priuatæ cellulæ ab harum tergo, meditationi, lectioni & orationi accommodatæ.* 201
§. *IX. Locus virginum ac viduarum ab aliis diſtinctus.* 202
§. *X.* Σωλέῖον, *ſeu* ſolea, *hoc eſt thronus magiſtratuum in hac parte eccleſiæ.* 209

CAPVT SEXTVM

De bemate, id eſt, tertia templi parte, quæ altare & ſanctuarium dicebatur, deque eius partibus & vſibus.

§. *I. Sanctuarium olim vocatum* bema *&* tribunal. 208
§. *II. Etiam* ἅγιον *vel* ἱερατεῖον, *&* ſacrarium. 209
§. *III. Et* θυσιαστήριον, *locus altaris.* 210
§. *IV.* Presbyterium *et* diaconicum. 211
§. *V.* Chorus *etiam.* ibid.
§. *VI. Hic locus a reliquo ſpatio per ſepta, ſiue* cancellos, *ſeparatus.* ibid.
§. *VII. Multitudini inacceſſus. Vnde* adyta *vocatus.* 212
§. *VIII.* Sanctæ portæ *&* vela, *ſanctuarium a reliquo templo ſeparantia.* 214
§. *IX. Suprema ſanctuarii pars dicta* apſis, exedra *vel* conchula bematis. 216

§. X. *Hic antiquitus locus thronorum epiſcopi ipſiusque presbyterorum.* p.217
§. XI. *Et altaris, ſeu menſæ communionis.* 220
§. XII. *Vtrumque nomen in eccleſia priſca indiſcriminatim vſurpatum.* 222
§. XIII. *Quo ſenſu veteres ſe altaria non habere dixerint.* 224
§. XIV. *De nominibus* menſæ ſacræ, menſæ myſticæ *aliisque appellationibus.* 225
§. XV. *Altaria generatim ex lignis confecta vſque ad tempora* Conſtantini. 226
§. XVI. *Non niſi vnum altare olim in vna aliqua eccleſia.* 229
§. XVII. *Aliquando non niſi vnum in vna quadam ciuitate, etſi diuerſæ eccleſiæ, ſecundum quosdam auctores.* 231
§. XVIII. *De* ciborio, *ſeu canopeo altaris.* 233
§. XIX. *De* periſterio, *ſeu columbis.* 235
§. XX. *Quo tempore effigies crucis primum ſuper altare poſita fuerit.* 236
§. XXI. *De quibusdam aliis ornamentis & vtenſilibus altaris.* 238
§. XXII. *De* oblationario *ſeu* protheſi. 247
§. XXIII. *De* ſceuophylacio, *ſiue* diaconico bematis. 249

CAPVT SEPTIMVM

De baptiſterio & aliis exterioribus ædificiis, exedris eccleſiæ vocitatis.

§. I. *Baptiſteria olim ædificia ab eccleſia diſtincta.* 252
§. II. *Hæc admodum ampla, & cur?* 255
§. III. *Cur* Φωτιστήρια, *loca illuminationis, dicta.* 256
§. IV. *De differentia inter* baptiſterium *&* fontem. *Et cur fons dictus ſit piſcina &* κολυμβήθρα. 256
§. V. *Quemadmodum fontes & baptiſteria olim adornata fuerint.* 258
§. VI. *Baptiſteria olim eccleſiæ matrici magis peculiaria.* 259
§. VII. *De* ſecretario, *ſiue* diaconico magno, *hoc eſt, veſtiario.* 261
§. VIII. *Cur appellatum ſit* receptorium *&* ſalutatorium. 263
§. IX. *De* decanicis, *ſiue carceribus eccleſiæ.* 264

§. X.

§. X. De mutatorio ſiue metatorio. 266
§. XI. De gazophylacio & paſtophoriis. 267
§. XII. De ſchola & bibliotheca eccleſiæ. 270
§. XIII. Quo ſenſu domicilia, hortuli & balneæ partes eccleſiæ habitæ fuerint. 273
§. XIV. Quando organa primum in eccleſia adhiberi cœpta ſint. 275
§. XV. De origine campanarum, & quomodo conuentus eccleſiaſtici, his nondum inuentis, conuocati fuerint. 280

CAPVT OCTAVVM.

De anathematis aliisque antiquarum eccleſiarum ornamentis.

§. I. Quid veteres per anathemata ſua in eccleſiis intelligant. 287
§. II. Certa quædam donaria, ἐκτυπώματα appellitata, quando in eccleſiam primum inuecta ſint. 291
§. III. Templa olim ſententiis, è ſcriptura ſacra petitis & parietibus inſcriptis, exornata. 292
§. IV. Nec non aliis inſcriptionibus humanæ compoſitionis. 293
§. V. Inauratum & muſiuum opus in eccleſiis antiquis vſitatum. 295
§. VI. Picturæ vel imagines tribus prioribus ſeculis in eccleſiis non permiſſæ. 296
§. VII. Primum à Paulino aliisque eiusdem cum ipſo ætatis hominibus ſeculo quarto exeunte, priuatim gradatimque introductæ. 303
§. VIII. Imagines regum ac epiſcoporum circa idem tempus in eccleſiam inuectæ. 305
§. IX. Sed nec viuorum nec mortuorum effigies cultui religioſo deſtinatæ. 307
§. X. Nullæ dei vel trinitatis imagines in eccleſia licitæ, vſque poſt concilium Nicænum ſecundum. 309
§. XI. Neque ſtatuæ ſiue effigies ſolidæ, ſed tantum picturæ & hæ ſymbolicæ, potius quam aliæ. 311
§. XII. Eccleſiæ floribus & frondibus exornatæ. 314

b 2 CAPVT

Digitized by Google

CAPVT NONVM
De conſecratione eccleſiarum.

§. I. *Quid veteres per conſecrationem eccleſiarum intelligant.* p. 315
§. II. *Prima iuſtiſſimæ auctoritatis ac fidei documenta de hac conſecratione ex ſæculo quarto arceſſenda.* 317
§. III. *Epiſcopus in qualibet diœceſi ordinarius huius conſecrationis miniſter.* 322
§. IV. *Nullam eccleſiam, ſine epiſcopi permiſſu, ædificari licitum.* 323
§. V. *Neque, niſi prius epiſcopus ſolemnes preces in loco, vbi fabricanda erat, feciſſet.* ibid.
§. VI. *Nulli epiſcopo eccleſiam aliquam in alius epiſcopi diœceſi conſecrare licitum, niſi neceſſitate illud exigente.* 324
§. VII. *Primorum ſæculorum epiſcopis ad conſecrandam aliquam eccleſiam epiſcopi* Romani *venia minus erat neceſſaria.* 326
§. VIII. *Eccleſiæ ſemper Deo, non autem ſanctis dedicatæ, etſi horum nominibus, memoriam ipſorum ſeruandi cauſſa, nonnumquam diſtinctæ.* 327
§. IX. *Eccleſiæ interdum a fundatoribus ſuis, vel aliis circumſtantiis, in earum exſtructione obſeruatis, nomen ſortitæ.* 329
§. X. *Quo tempore altaria peculiarem conſecrationem, nouis cærimoniis ab eccleſiarum conſecratione diſtinctam, habere cœperint.* 332
§. XI. *Nulla eccleſia conſtruenda, vel conſecranda, niſi ante dotata.* ib.
§. XII. *Epiſcopis nequidquam pro conſecratione depoſcere licitum.* 333
§. XIII. *Conſecrationes quouis die indiſcriminatim peractæ.* 334
§. XIV. *Dies conſecrationis inter dies feſtos anniuerſarios celebrari ſolitus.* ibid.

CAPVT DECIMVM
De honore & veneratione, quam eccleſiis ſuis exhibuerunt priſci chriſtiani.

§. I. *Eccleſiæ ad nullum vmquam profanum vſum, ſed ſacrum duntaxat & religioſum cultum, adhibitæ.* 335
§. II. *Similis cautio ſacrorum vaſorum & vtenſilium eccleſiæ intuitu adhibita.* 337

Digitized by Google

§. III. *Quænam differentia inter eccleſias & ædes priuatas facta ſit.* 340
§. IV. *Quòd nonnulli eorum mori, quam eccleſias hæreticis profanandas tradere, maluerint.* 341
§. V. *Ritus lauandi manus ingredientium in eccleſiam.* 342
§. VI. *Cærimonia exuendi calceos quibuſdam uſitata, ſed non uniuerſaliter recepta.* ibid.
§. VII. *Chriſtianorum veteres, ingredientes in eccleſiam, ad altare ſeſe incuruandi ritu uſi ſint.* 343
§. VIII. *Reges diadema deponebant cuſtodiaſque relinquebant foris, domum regis regum ingreſſuri.* 345
§. IX. *Ianuæ & columnæ eccleſiæ atque altaris ſæpius in amoris ac reuerentiæ ſignum oſculo exceptæ & amplexu circumplicatæ.* 346
§. X. *Eccleſiæ ad meditationem & orationem priuatam æque ac publicam adhibitæ.* 348
§. XI. *Publici ipſorum mores in templo magnæ reuerentiæ indices.* 349
§. XII. *Eccleſiæ tutiſſimæ rerum alicuius valoris aſſeruandarum locus, & optimum perfugium tempore communis calamitatis.* 350

CAPVT VNDECIMVM

De prima origine aſylorum, deque legibus eo ſpectantibus, in eccleſiis chriſtianis.

§. I. *Origo huius priuilegii inde à temporibus* Conſtantini *arceſſenda.* 353
§. II. *Primum ſolum altare, & interior fabrica eccleſiæ locus refugii, ſed poſtea vniuerſa exteriora ædificia ac dioeceſis iuridica eccleſiæ eodem priuilegio donata.* 355
§. III. *Quibus hominibus ad ſanctuarium confugere licuerit.* 357
§. IV. *Quibus hominibus & flagitiis hoc priuilegium denegatum ſit.* Primo *quidem, publicis debitoribus.* 359
§. V. Secundo, Iudæis, *chriſtianos ſe fieri velle ideo tantum ſimulantibus, vt debitorum ſolutionem, vel pœnas pro criminibus ſuſferendas, euitare poſſent.* 361
§. VI. Tertio, *hæreticis & apoſtatis.* 362
§. VII. Quarto, *ſeruis à dominis ſuis aufugientibus.* 363

§. *VIII.* Quinto, *expilatoribus, homicidis, coniuratis, virginum raptoribus, adulteris, & ſimilium criminum reis.* p. 365
§. *IX. Iuſta animaduerſio in grandem recentiorum aſylorum abuſum, qui eximendo homines a pœna legibus ſtatuta & eneruando vim legum ciuilium admittitur.* 366
§. *X. Conditiones antiquitus a confugientibus ad eccleſiam obſeruari debitæ.* Prima: *Nulli cum telo in eccleſiam fugiendum erat.* 368
§. *XI.* Secunda: *Nulli huc confugienti clamorem ad ſeditionem ſiue tumultum excitandum, attollere licebat.* 369
§. *XII.* Tertia: *Nulli in eccleſia edere vel pernoctare licitum, ſed in exterioribus quibusdam ædibus ſuus cuique victus præbendus erat.* ibid.

LIBER NONVS

Geographica antiquæ eccleſiæ deſcriptio; vbi de diuiſione illius in prouincias, diœceſes & parochias, & de prima huius diuiſionis origine agitur.

CAPVT PRIMVM

De ſtatu & diuiſione imperii Romani, & quod eccleſia huius ad exemplar externam ſuam politiam & regimen conformauerit.

§. *I. Status imperii* Romani *tempore apoſtolorum.* 371
§. *II. Status eccleſiæ iſti imperii ſtatui conformis.* 372
§. *III. Diuiſio* Romani *imperii in prouincias & diœceſes.* 373
§. *IV. Idem exemplar eccleſia imitata.* ibid.
§. *V. Confirmatur hoc ex ciuili notitia imperii.* 374
§. *VI. Comparata cum antiquiſſimis narrationibus de diuiſione prouinciarum eccleſiaſtica.* 376
§. *VII. Hoc porro e regulis & canonibus eccleſiæ probatur.* 381

§. *VIII.*

§. *VIII. Eccleſia tamen ad hanc formam obſeruandam non omnino obligata, ſed libertate ſua ab ea diſcedendi vſa.* p. 386
§. *IX. De eccleſiis ſuburbicariis in territorio eccleſiæ* Romanæ. 387
§. *X. Hæ probabiliter veri olim limites metropoliticæ pariter & patriarchalis iuriſdictionis epiſcopi* Romani. 391
§. *XI. Perſpicua quædam huius rei documenta.* 393
§. *XII. Contrariæ exceptiones* Schelſtrati *de eccleſia* Britannica *conſiderantur.* 401

CAPVT SECVNDVM

De numero, natura & amplitudine diœceſium, ſiue eccleſiarum epiſcopalium in Africa, Aegypto, aliisque orientalibus prouinciis.

§. *I. Diœceſes olim* parœciæ *dictæ.* 408
§. *II. Quo tempore nomen* diœceſis *primum adhiberi cœptum ſit.* 410
§. *III. Quid per* προάστεια, *ſeu* ſuburbia, *intelligendum ſit.* 411
§. *IV. Diœceſes non generatim ita amplæ inter nationes, primis temporibus ad religionem chriſtianam perductas, quemadmodum inter nationes medio eccleſiæ æuo conuerſas.* 414
§. *V. Specialior diœceſium* Africæ *deſcriptio.* 415
§. *VI. De diœceſibus* Aegypti, Libyæ & Pentapolis. 421
§. *VII. De diœceſibus* Arabiæ. *Et cur hæ frequentiores in vicis quam in aliis locis.* 432
§. *VIII. De diœceſibus* Palæſtinæ, *ſeu de patriarchatu* Hieroſolymitano. 434
§. *IX. Catalogus prouinciarum & diœceſium ſub patriarcha* Antiocheno. 443
§. *X. Obſeruationes in diœceſes* Cypri. 445
§. *XI. De diœceſibus* Syriæ primæ & ſecundæ. 446
§. *XII. De diœceſibus* Phœniciæ primæ & ſecundæ. 449
§. *XIII. De* Theodoriade. 451
§. *XIV. De* Euphrateſia *ſeu* Comagene. ibid.
§. *XV. De* Oſrhœna & Meſopotamia. 453
§. *XVI. De* Armenia Perſica. 455

§. *XVII.*

§. *XVII. De* Aſſyria, *ſiue* Adiabene *&* Chaldæa. p. 456
§. *XVIII. De* Immirenis *in* Perſide *&* Homeritis *in* Arabia felice. 458
§. *XIX. De epiſcopis inter* Saracenos *in* Arabia. 460
§. *XX. De epiſcopis* Axumitarum, *ſiue* Indorum *vltra* Ægyptum 462

CAPVT TERTIVM

De antiquis Aſiæ minoris diœceſibus.

§. *I. De* Aſiæ minoris *magnitudine, deque diœceſium in ea repertarum numero.* 466
§. *II. De* Cappadocia *et* Armenia minore. 469
§. *III. De* Ponto Polemoniaco. 474
§. *IV. De* Hellenoponto. 475
§. *V. De* Paphlagonia *et* Galatia. 477
§. *VI. De* Honoriade. 478
§. *VII. De* Bithynia prima *et* ſecunda. 479
§. *VIII. De prouinciis in diœceſi* Aſiatica. *De* Helleſponto. 457
§. *IX. De* Aſia Lydiana *ſiue* proconſulari. 482
§. *X. De* Caria. 484
§. *XI. De* Lycia. 485
§. *XII. De* Pamphylia prima *et* ſecunda. 486
§. *XIII. De* Lycaonia. 487
§. *XIV. De* Piſidia. ibid.
§ *XV. De* Phrygia pacatiana *et* ſalutari. ibid.
§. *XVI. De* Iſauria *et* Cilicia. 489
§. *XVII. De* Lazica, *ſeu* Colchide. 490
§. *XIX. De* Lesbo *et* Cycladibus *inſulis.* 491

CAPVT QVARTVM

De antiquis Europæ diœceſibus.

§. *I. De ſex prouinciis* Thraciæ, *& primum quidem de* Scythia. 492
§. *II. De* Europa. 493
§. *III. De* Thracia. 495
§. *IV. De* Hæmimonte. ibid.

§. *V.*

Digitized by Google

§. V. De Rhodope. p. 495
§. VI. De Mœſia ſecunda. ibid.
§. VII. Prouinciæ in ciuili diœceſi Macedonica. Diœceſes epiſcopales in Macedonia prima et ſecunda. 496
§. VIII. De Theſſalia. 497
§. IX. De Achaia, Peloponneſo et Eubœa. ibid.
§. X. De Epiro vetere et Epiro noua. 498
§. XI. De Creta inſula. 499
§. XII. De quinque prouinciis in diœceſi Daciæ. De Præualitana. ibid.
§. XIII. De Mœſia ſuperiore. 500
§. XIV. De Dacia mediterranea & ripenſi. ibid.
§. XV. De Dardania & Gothia. 501
§. XVI. De ſex prouinciis in Illyrico occidentali. De Dalmatia. 502
§. XVII. De Sauia. ibid.
§. XVIII. De Pannonia ſuperiore et inferiore. ibid.
§. XIX. De Norico mediterraneo et ripenſi. 503

CAPVT QVINTVM
De diœceſibus Italiæ.

§. I. Quam late patuerit episcopi Romani diœceſis. 504
§. II. De Tuſcia et Vmbria. 509
§. III. De Valeria. 516
§. IV. De Piceno ſuburbicario. 519
§. V. De Latio et Campania. 521
§. VI. De Samnio. 527
§. VII. De Apulia et Calabria. 528
§. VIII. De Lucania et Brutia. ibid.
§. IX. De Sicilia, Melita & Lipara inſulis. 530
§. X. De Sardinia, et Corſica inſulis. 531

§. XI. De Piceno annonario et Flaminia. p. 532
§. XII. De Aemilia. 533
§. XIII. De Alpibus Cottiis. ibid.
§. XIV. De Liguria. 534
§. XV. De Rhætia prima et ſecunda. 536
§. XVI. De Venetia et Hiſtria. 537

CAPVT SEXTVM
De diœceſibus Galliæ, Hiſpaniæ & inſularum Britannicarum.

§. I. *De antiquis limitibus & diſtributione* Galliæ *in ſeptemdecim prouincias.* 538
§. II. *De diœceſibus in* Alpibus maritimis. 540
§. III. De Alpibus Graiis *ſeu* Penninis. 541
§. IV. De Viennenſi prima et ſecunda. ibid.
§. V. De Narbonenſi prima et ſecunda. ibid.
§. VI. De Nouempopulania. 542
§. VII. De Aquitanica prima et ſecunda. ibid.
§. VIII. De Lugdunenſi prima, ſecunda, tertia, quarta et Maxima Sequanorum. 543
§. IX. De Belgica prima et ſecunda. 544
§. X. De Germanica prima et ſecunda. ibid.
§. XI. De *antiqua prouinciarum* Hiſpanicarum *diuiſione.* 545
§. XII. De Tarraconenſi. ibid.
§. XIII. De Carthaginenſi. 546
§. XIV. De Bætica. ibid.
§. XV. De Luſitania. ibid.
§. XVI. De Gallæcia. 547
§. XVII. De Maiorica, Minorica *& ceteris inſulis.* 548

§. XVIII.

Digitized by Google

§ XVIII. Status eccleſiæ Hiſpanicæ ex quibuſdam illius conciliis antiquis declaratus. 549

§ XIX. De Hibernia et Scotia. ibid.

§ XX. De eccleſia Britannica in Anglia et Hibernia. 557

§ XXI. Huc uſque dicta ex antiquis aliquot canonibus eccleſiæ confirmantur. 563

§ XXII. Nec non ex obligatione epiſcopi, qua diœceſin ſuam ſemel per annum viſitare tenebatur, & ex confirmationis exercitio. 565

CAPUT SEPTIMUM

Notitia epiſcopatuum antiquæ eccleſiæ, quæ Leonis Sapientis juſſu ſæculo nono facta eſt, cum aliis quibuſdam collata.

CAPUT OCTAVUM

De diviſione diœceſium in parochias, & de prima earum origine.

§ I. De antiquis eccleſiarum parochialium nominibus. 590

§ II. De origine eccleſiarum parochialium neceſſitatis debita, & regulis apoſtolicis chriſtianæ communionis fundata. 593

§ III. Nonnullæ earum probabiliter ad ipſa apoſtolorum tempora referendæ. 594

§ IV. Nonnullæ minores civitates parochias in vicis ac villis, ipſis perſequutionis temporibus, habuerunt. 595

§ V. Parochiæ urbicæ non ſemper certis aliquibus presbyteris ſeparatim adſignatæ; ſed clericis eccleſiæ epiſcopalis in commune commiſſæ. Aliter ſe res habuit cum parochiis ruſticanis. 589

§. VI. *Stati reditus non illico parochiis poſt earum diuiſionem attributi, ſed in commune ærarium illati.* 601

CONCLVSIO

In qua facilis & honorifica antiquum diœceſanum epiſcopatum (ad minorum veterum diœceſium formam) in omnibus proteſtantibus eccleſiis erigendi methodus proponitur. 605

APPENDIX. 610

ORI-

Digitized by Google

I. N. I.

ORIGINVM ECCLESIASTICARVM

LIBER SEPTIMVS

DE ASCETIS IN ECCLESIA PRIMITIVA.

CAPVT PRIMVM

DE DIFFERENTIA INTER PRISCOS ASCETAS ET MONACHOS, ET DE PRIMA VITAE MONASTICAE ORIGINE.

§. I.

Aſcetæ ſemper fuerunt in eccleſia: Monachi non item.

QVI in veterum ſcriptorum monimentis aliquantum verſati ſunt, illi ſæpiſſime nomen *ἀσκητῶν*, *aſcetarum*, quibusdam chriſtianis, ad diſtinguendum ipſos ab aliis, attribui obſeruauerint. E ſcriptoribus pontificiis plerique, vbicumque hoc vocabulum offendunt, argumentum ex eo captant, quo monachorum vetuſtatem in eccleſia demonſtrent; quum tamen ingens diſcrimen inter vtrosque fuerit. Licet enim ſæculi quarti & quinti ſcriptoribus, quum vita monaſtica vniuerſe inualuiſſet, aſcetæ & monachi v-

nos eosdemque homines ſignificent; in tribus tamen prioribus ſæculis maximam partem res aliter ſe habuit. Fuerunt enim tum ſemper aſcetæ in eccleſia, non autem ſemper monachi, qui in deſertas ſolitudines & montes confugerent, vel in monaſteriis & cellis vitam agerent, vt in poſterioribus ſæculis.

§. II.

Hoc diſcrimen ab ingenuis quibusdam ſcriptoribus in eccleſia Romanenſi *agnitum.*

Hoc diſcrimen a candidis & ingenuis quibusdam eccleſiæ *Romanenſis* ſcriptoribus libere admittitur; vt a VALESIO [a] & PAGIO [b], qui BARONII, CHRISTOPHORSONII aliorumque errores hac in re caſtigant. EVSEBIVS de iis, quæ de aſcetis in *Aegypto* commemorat PHILO IVDAEVS, loquens, chriſtianorum aſcetarum [c] iſtius temporis vitam his ipſis exacte deſcribi dicit. Vbi per aſcetas CHRISTOPHORSONIVS & BARONIVS monachos ac *religioſos*, vt recentiore ſtilo ipſis dicuntur, intelligunt: VALESIVS autem, PHILONIS ætate monachos non exſtitiſſe, ſed & nomen & inſtitutionem eorum ad multo recentius æuum referendam eſſe, recte obſeruat. Nomen aſcetarum multo generalius fuit, quam no-

(a) Valeſ. not. in Euſeb. lib. II. c. XVII. Τῶν παρ' ἡμῖν ἀσκητῶν. Muſculus & Chriſtophorſonus monachos his verbis ſignificari exiſtimarunt: a quibus magnopere diſſentio. ἀσκητὰς enim priſcis illis temporibus vocabant eos, qui inter chriſtianos ſtrictius quoddam ac durius vitæ genus profitebantur. Quam vocem a philoſophis mutuati erant, qui exercitationem virtutis atque abſtinentiæ ἄσκησιν vocabant. Eſt apud Arrianum in lib. III. diſſertationum caput περὶ ἀσκήσεως. Sic apud Artemidorum in lib. IV. c. XXXV. Alexander quidam philoſophus ἀσκητὴς vocatur. Et Philo in illud: Excitatus eſt Noë, p. 280. ἀσκητὴν pietatis exercitiis deditum vocat. Recte igitur Rufinus hæc Euſebii verba, tam de clericis quam de monachis interpretatus eſt: *Sed & abſtinentium vitas, eorum duntaxat, qui nunc in eccleſiis vel monaſteriis degunt, deſcribit ad liquidum.* Hæc ſi animaduertiſſet Scaliger, non tam facile reprehendiſſet Euſebium. Neque enim Euſebius monachos a Marco inſtitutos eſſe dicit Alexandriæ, ſed aſcetas. *Hi autem multum diſtant a monachis, vt genus diſtat a ſpecie.* Et aſcetæ quidem in eccleſia fuerunt ſemper; Monachorum vero nomen & inſtitutum ſerius cœpit. Scio Caſſianum in lib. II. inſtitutionum capite V. Sozomenum & alios hunc Euſebii locum de monachis accepiſſe. Verum hi ab Euſebii mente, meo quidem iudicio, longe aberrarunt. Conf. infra not. (r)

(b) Pagi critic. in Baron. an LXII. n. IV. qui iſtam Valeſii obſeruationem recitat & calculo ſuo approbat.

(c) Euſeb. lib II. c. XVII. Τὸν βίον τῶν παρ' ἡμῖν ἀσκητῶν ὡς ἔνι μάλιστα ἀκριβέστατα ἱστορῶν κ. τ. λ.

men

Digitized by Google

men monachorum. Nam etſi quilibet monachus aſceta fuit, nihilo tamen magis quilibet aſceta fuit monachus: ſed olim chriſtianos quosuis, ſtrictius quoddam ac durius vitæ genus profitentes, aſcetas vocabant; quod nomen chriſtiani ab antiquis philoſophis mutuati ſunt, quemadmodum ex ARIANO ARTEMIDORO & PHILONE demonſtrat VALESIVS; & vt vocabulum innuit, eiusmodi hominem ſignificat, qui durioribus regulis abſtinentiæ ac virtutis ipſe ſe exercet; cuiusmodi aſcetæ inde a primis per apoſtolos iactis eccleſiæ fundamentis ſemper exſtiterunt, licet non fuerint monachi.

§. III.

Quinam fuerint primitiui aſcetæ.

ISTIVSMODI erant omnes iſti, qui durioribus, quam reliqui homines, abſtinentiæ ac ieiunii exercitiis ſeſe adſuefaciebant. Vt qui ORIGENI [d] memorantur, qui a carne ac rebus vitam habentibus non minus quam *Pythagoriei* ſe abſtinebant, ſed ex diuerſa prorſus ratione ac conſilio. *Pythagoriei* carnibus abſtinebant propter ſtolidam de animæ in varia corpora migratione fabulam, ne quis forte pater occideret ederetque filium ſuum in animantis cuiusdam corpore; *Nos autem*, inquit ille, *dum aliquid tale facimus, ſuggillamus corpus noſtrum, & in ſeruitutem redigimus, exſtinguere volentes membra terrena, ſcortationem, impuritatem, laſciuiam, affectus prauos, & concupiſcentias, vt morti tradamus actiones corporeas.* Talem abſtinentiam *canones apoſtolici* vocant ἄσκησιν [e] *exercitationem*, dicentes: *Si quis epiſcopus, presbyter, vel diaconus, vel omnino ex ſacerdotali numero, a nuptiis, carnibus, & vino* οὐ διὰ ἄσκησιν, *non propter EXERCITATIONEM, ſed propter abomina-*

(d) Orig. contr. Celſ. Ὅρα τὴν διαφορὰν τοῦ αἰτίου τῆς τῶν ἐμψύχων ἀποχῆς, τῶν ἀπὸ τοῦ Πυθαγόρου καὶ τῶν ἐν ἡμῖν ἀσκητῶν. ἐκεῖνοι μὲν διὰ τὸν περὶ ψυχῆς μετενσωματουμένης μῦθον ἐμψύχων ἀπέχονται

– – καί τις φίλον υἱὸν ἀείρας,

Σφάξει ἐπευχόμενος μέγα νήπιος; – –

ἡμεῖς δὲ, κἂν τὸ τοιοῦτο πράττωμεν, ποιοῦμεν αὐτὸ, ἐπεὶ ὑπωπιάζομεν τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγοῦμεν· καὶ βουλόμεθα νεκροῦν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, ἀσέλγειαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακήν· καὶ πάντα γε πράττομεν, ἵνα τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατώσωμεν

(e) Can. apoſt. c. LI. L. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, γάμου, καὶ κρεῶν, καὶ οἴνου, οὐ δι' ἄσκησιν, ἀλλὰ διὰ βδελυρίαν ἀπέχεται, ἐπιλαθόμενος ὅτι πάντα καλὰ λίαν, καὶ ὅτι ἄρσεν καὶ θῆλυ

 tionem

tionem abſtinet, oblitus, quod omnia valde bona, & quod maſculinum & femininum fecit deus hominem: ſed blaſphemans calumniatur opificium, vel corrigatur, vel deponatur, & ex eccleſia eiiciatur. Vt adeo omnes, qui a carnibus abſtinendo ſe exercuerunt tantummodo propter mortificationem, non ex impuritatis quadam opinione, (vti nonnulli hæretici faciebant) aſcetis adnumerati ſint, ſiue laici fuerint ſiue clerici. Horum nonnulli non a carnis ſolum eſu abſtinebant, ſed ſæpius duos treſue dies ieiuni agebant, nihil prorſus cibi ſumentes: cuiusmodi crebriora exempla in IRENAEO [*f*], DIONYSIO ALEXANDRINO [*g*], EPIPHANIO [*h*] aliisque occurrunt. Atque hi itidem aſcetæ [*i*] dicti ſunt, a ſeueriore ieiunandi exercitio, cui ipſi ſeſe adſuefecerunt. Deinde qui plus ſolito precandi ſeſe dabant exercitio, & tempus ſuum religioſo Dei cultui impendebant, ſimiliter digni videbantur, qui nomine aſcetarum inſignirentur. Hinc CYRILLVS HIEROSOLYMI-

ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ βλασφημῶν διαβάλλει τὴν δημιουργίαν, ἢ διορθούσθω, ἢ καθαιρείσθω καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀποβαλλέσθω.

(f) Iren. ap. Euſeb. l b V. c. XXIV. Οἱ μὲν οἴονται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτοὺς νηστεύειν· οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ καὶ πλείονας· οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας ἡμερινάς τε καὶ νυκτερινὰς συμμετροῦσι τὴν ἡμέραν αὐτῶν. Quidam exiſtimant, vnico die ſibi eſſe ieiunandum: alii duobus, alii pluribus: nonnulli etiam quadraginta horis, diurnis ac nocturnis computatis diem ſuum metiuntur.

(g) Dionyſ. ep. can. apud Beuereg. pand. tom. II. p. 3. ἐπεὶ μηδὲ τὰς ἓξ τῶν νηστειῶν ἡμέρας ἴσως μηδὲ ὁμοίως πάντες διαμένουσιν· ἀλλ' οἱ μὲν καὶ πάσας ὑπερτιθέασιν ἄσιτοι διατελοῦντες, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ τρεῖς, οἱ δὲ τέσσαρας, οἱ δὲ οὐδεμίαν· quandoquidem nec ſex ieiuniorum dies æqualiter, nec ſimiliter omnes exſpectant: ſed alii quidem vel omnes transmittunt, *ieiuni permanentes*, alii duos, alii quatuor, alii nullum.

(h) Epiphan expoſit. fid. n. XXII. οἱ σπουδαῖοι διπλᾶς, καὶ τριπλᾶς, καὶ τετραπλᾶς ὑπερτίθενται, καὶ ὅλην τὴν ἑβδομάδα τινὲς ἄχρι ἀλεκτρυόνων κλαγγῆς, τῆς Κυριακῆς ἐπιφωσκούσης, Nonnulli ad biduum, vel triduum, vel quatriduum vſque ieiunia prorogant: alii totam hebdomadem ad vſque ſequentis dominicæ gallicinium *ſine cibo* transmittunt.

(i) Antioch. hom. VII. in biblioth. patr. græc. latin. tom. I. p. 1037. Νηστεία ἐστὶν οὐ μόνον τὸ βραδυφαγῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ βραχυφαγῆσαι, καὶ οὐ διὰ δύο ἐσθίειν (τοῦτο ἄσκησίς ἐστιν) ἀλλὰ τὸ μὴ πολυφαγῆσαι. ἄσκησις γάρ ἐστιν ἐν μονοειδεῖ τροφῇ συνεσταλμένη τράπεζα. Ieiunium eſt, non ſolum ſi cibum ſumſeris ſolito ſerius, at, ne ſi bis quidem comedas (tale enim ad exercitationem pertinet) ſed prouidendum magis, ne vtare obſoniis tam vario apparatu concinnatis & inſtructis. Aſcetæ eſt, vt menſulam ſuam ad vniformem contrahat cibum.

TANVS [k] de *Anna* prophetiſſa (quæ non abſcedebat a templo, colens Deum ieiuniis ac deprecationibus noctem ac diem) loquens *ἀσκήτριαν εὐλαβεστάτην* eam appellat, quod plerique interpretes non adeo recte reddunt per *monialem*, quaſi monaſterio cuidam adſtricta fuerit, qua de re hiſce temporibus in vrbe *Hieroſolymorum* nihil deprehendimus. Porro, ſi quis caritatem ac contemtum mundi gradu quodam excellentiore exerceret, ſi, exempli cauſſa, vniuerſa bona cultui diuino vel pauperum vſui dedicaret, res alia erat, vnde iſtiusmodi homo nomen aſcetæ ſortiebatur. Hoc intuitu HIERONYMVS *Pierium* [l] *miræ ἀσκήσεως appetitorem* nuncupat, quod inter alia voluntariam amplexus paupertatem vitam ageret duriorem ac philoſophicam. Et forte ob eamdem rationem *Serapioni* epiſcopo *Antiocheno* idem nomen [m] adſignat, vt qui ſacro miniſterio initiatus omnes facultates ſuas eccleſiæ vſibus conſecrauerat; quæ res hiſce temporibus admodum vulgaris erat, vt ex exemplis CYPRIANI, PAVLINI, GREGORII NAZIANZENI multorumque aliorum videre eſt. Poſtea viduæ & virgines eccleſiaſticæ & omnes ad ſolitariam vitam ſeſe adſtringentes & propter regnum cælorum caſtrantes, aſcetarum numero adſcribebantur, licet tunc temporis nec monaſterium eſſet, nec votum, quo ad hanc vitæ rationem obligarentur. Ita de *Marcione* obſeruat EPIPHANIVS [n], quod antequam in hæreſin incidiſſet, caſtitatem præ ſe ferens aſcetarum inſtituta profeſſus ſit ſub parente, oppidi *Sinopes* in *Ponto* epiſcopo, a quo ob vitiatam virginem eccleſiaſticam eccleſia pulſus ſit. ORIGENES ſimiliter ad hoc nomen adludit, quando eorum numerum, qui in perpetua [o] virginitate ſeſe exerceant inter chriſtianos, omnino magnum eſſe adfirmat, ſi cum paucis illis

(k) Cyrill. catech. X. n. IX. edit. Oxon. MDCCIII, ita habet: Καὶ Ἄννα προφῆτις ἐγκρατὴς, εὐλαβεστάτη, καὶ ἀσκήτρια μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ.

(l) Hieronym. de ſcriptor. eccleſ. c. LXXVI. Conſtat, hunc miræ ἀσκήσεως appetitorem & voluntariæ paupertatis.

(m) Ibid. c. XLI. Leguntur eius breues epiſtolæ, auctoris ſui ἀσκήσει & vitæ congruentes.

(n) Epiph. hæreſ. XLII. n. 1. τὸν δὲ πρῶτον αὐτοῦ βίον παρθενίαν δῆθεν ἤσκει· μονάζων γὰρ ὑπῆρχε. κ. τ. λ.

(o) Orig. c. Celſ. lib. VII. p. 365. Ἐν χριστιανοῖς οὐ διὰ τὰς παρὰ ἀνθρώποις τιμὰς, οὐ διὰ μισθοὺς καὶ ἀργύρια, οὐδὲ διὰ δοξάριον, ἀσκοῦσι τὴν παντελῆ παρθενίαν.

com-

Digitized by Google

comparentur, qui inter gentiles hoc faciant; & hinc ſæculis poſterioribus per *aſcetrias* in lege ciuili [*p*] plerumque viduæ ac virgines eccleſiaſticæ intelliguntur. Denique, quicumque inſolitæ duritiæ ac auſteritati ſeſe dabant, vt in pietatis & religionis cultu tanto magis proficerent, ſæpius vigilantes, humi cubantes, & id genus alia facientes, itidem aſcetarum nomine veniebant. Ad quos adludens ATHANASIVS, vel quisquis auctor *ſynopſeos ſcripturæ* inter eius opera eſt, *Lucianum* martyrem μέγαν ἀσκητὴν [*q*] *magnum aſcetam* vocat, propter duritiem, cui ſeſe in carcere adſueſecerat; dum integros dies duodecim ſuper acutis teſtis cubare neceſſe habere, ambobus pedibus eius in cippum immiſſis, manibusque in quodam ligno vinctis, vt ne liceret ipſi ſe vertere nec mouere; dumque ab omni cibo prohibitus, niſi vellet veſci iis, quæ idolis ſacrificarentur, fame perire, quam eis ſe polluere multo maluit, quemadmodum acta martyrii eius hiſtoriam narrant. Ex his itaque, quæ de priſcis aſcetis tradidimus, plane elucet, quod ab initio non monachi, ſed omnium ordinum homines fuerint, qui libere eiusmodi vitæ rationem iniere, quæ ad quamdam eos auſteritatem induxerit, neque vero ſtationem ſuam vel functionem in mundo deſerere coëgerit, ſiue illa eccleſiaſtica eſſet, ſiue ſæcularis, cui alioquin ſeſe mancipârant. Atque hinc quotiescunque in priorum trium ſæculorum ſcriptoribus de aſcetis relatum quid legimus, nobis caueamus par eſt, ne cum BARONIO monachos & regulares ſomniemus, ſed alius ſortis homines, qui huic deſcriptioni conueniant, intelligamus. VALESIVS [*r*] hanc obſeruationem in diuerſa loca libri EVSEBII de *martyribus Palæſtinæ*, qui ſæculo quarto ine-

Apud chriſtianos non propter humanos honores, non propter mercedes pecuniarias, non propter gloriolas virginitatis viget ſtudium.

(p) Iuſtin. nouell. CXXIII. c. XLIII. Εἴ τις ἁρπάσει, ἢ ὑποποθεύσει, ἢ διαφθείρῃ ἀσκήτριαν κ. τ. λ. Si quis rapuerit, aut ſollicitauerit, aut corruperit *aſcetriam*. cet.

(q) Athan. Synop. tom. II. p. 157. edit. Pariſ. M DC XXVII. (p. 204. a. edit. MDCXCVIII.) Ἑβδόμη πάλιν καὶ τελευταία ἑρμηνεία, ἡ τοῦ ἁγίου Λουκιανοῦ τοῦ μεγάλου ἀσκητοῦ καὶ μάρτυρος κ. τ. λ. Septima & poſtrema interpretatio ſancti Luciani, *magni aſcetæ* & martyris eſt.

(r) Valeſ. not. in Euſeb. de martyr. Palæſtin. c. XI. Male Chriſtophorſonus monachos intellexit (per aſcetas). Neque enim tunc temporis vlli adhuc erant monachi. At ſi qui erant, longe ab illis diſtabant *aſcetæ*. Nam monachi, vt non eniunte

unte ſub perſecutione *Diocletiana* mortem paſſi ſunt, habet. Horum quemdam Πέτρον ἀσκητήν, *Petrum aſcetam* [s] & alium *Seleucum*, nomine ζηλωτὴν τῶν τῆς θεοσεβείας ἀσκητῶν *religioſorum aſcetarum* [t] *imitatorem* vocat, quorum præcipuum negotium fuerit, pupillis ac viduis omni ope ac patrocinio deſtitutis, egenis quoque & infirmis inſpectores ſeſe atque adiutores exhibere. Hi non fuerunt monachi, quemadmodum recte monet VALESIVS. Nam HIERONYMVS diſerte teſtatur, nullum in *Palæſtina* monachum fuiſſe ante *Hilarionem*, qui vitam monaſticam non niſi quinquaginta circiter annis poſt horum martyrum obitum in hanc regionem introduxit. Idem COTELERIVS [u] in *conſtitutionum apoſtolicarum* auctorem obſeruat, qui de aſcetis [x] inter alios chriſtianorum ordines, numquam autem de monachis loquitur. Vnde non ſine veriſimilitudine hunc librum ante exortum vitæ monaſticæ conſcriptum eſſe, concludit; quod nemo facile ſibi perſuaſurus ſit, fieri potuiſſe, vt, quum aliorum in his colle-

pſum indicat, ſolitudinem ſectabantur. Aſcetæ vero in mediis verſabantur vrbibus. Quicumque igitur ex euangelii præceptis ſeueriorem vitam inſtituerant & cuncta propter Deum reliquerant, aſcetæ dicebantur. Sic Petrus quidam aſceta & virgo aſcetria nominatur ſupra in hoc Euſebii libro. Quos ſi quis monachos nominare vellet, is procul dubio falleretur. Conf. ſupra not. (a) pag. 2.

(s) Euſeb. de martyr. Palæſt. c. X. Πέτρος ἀσκητὴς ὁ καὶ Ἀψίλαμος, *Petrus aſceta*, qui & Apſelamus vocabatur.

(t) Ibid. c. XI. p. 377. d. Μετὰ τὴν τῆς στρατείας ἀπαλλαγὴν ζηλωτὴν ἑαυτὸν καταστήσας τῶν τῆς θεοσεβείας ἀσκητῶν ὀρφανῶν ἐρήμων καὶ χηρῶν ἀπεριστάτων, τῶν τε ἐν πενίαις καὶ ἀσθενείαις ἀπεῤῥιμμένων, ἐπίσκοπος ὥσπερ καὶ ἐπίκουρος, πατρὸς καὶ κηδεμόνος δίκην ἀναπέφανται.

(u) Coteler. not. in conſtitut. apoſt. lib. VIII. c. XIII. n. 76. Οἱ ἀσκηταί. Non monachi aſcetæ, ſed laici, in ſeuerioribus pietatis officiis ſeſe exercentes: quales ſemper inter chriſtianos extitiſſe, dubitari non debet; vt & eccleſiaſticas virgines nequaquam moniales aſcetrias. Nam opus, quod notis imus illuſtratum, *ante exortum vitæ monaſticæ conſcriptum fuit:* vnde in eo nulla illius mentio, multa habenda, ſi per tempus licuiſſet.

(x) Conſtit. apoſt. ibid. Μετὰ τοῦτο μεταλαμβανέτω ὁ ἐπίσκοπος, ἔπειτα οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι, καὶ ὑποδιάκονοι, καὶ οἱ ἀναγνῶσται, καὶ οἱ ψάλται, καὶ οἱ ἀσκηταί, καὶ ἐν ταῖς γυναιξὶν αἱ διακόνισσαι, καὶ αἱ παρθένοι, καὶ αἱ χῆραι, εἶτα τὰ παιδία, καὶ τότε πᾶς ὁ λαὸς κατὰ τάξιν μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας ἄνευ θορύβου. Poſt hoc ſumat & communicet epiſcopus, deinde presbyteri, diaconi, ſubdiaconi, lectores, cantores & *aſcetæ*; & in feminis diaconiſſæ, virgines & viduæ; poſtea pueri, tuncque omnis populus ordine cum pudore & reuerentia, abſque ſtrepitu.

ctioni-

ctionibus meminerit, nullam prorſus monachorum iniiceret mentionem.

§. IV.

Quando vita monaſtica primum cœperit.

ASCETAE igitur ſemper fuerunt in eccleſia: vita autem monaſtica nec nomine, nec re ipſa ad quartum vſque ſæculum nota fuit. PAGIVS [y] initia eius *Conſtantini* temporibus adſcribit, & HOLSTENIVM [z] atque PAPEBROCHIVM [a] in eamdem citat ſententiam. Huius cum origine ſic comparatum fuit: Sub perſecutione *Deciana*, quæ circa ſæculum tertium medium feruebat, multi homines in *Aegypto* huius tempeſtatis æſtum euitaturi ad vicinas ſolitudines ac montes ſe recipiebant, vbi non ſolum tutum a vexationibus perfugium, ſed plus etiam temporis ac libertatis ſeſe in pietate ac diuina contemplatione exercendi inueniebant. Quæ vitæ ratio etſi primum neceſſitate vrgente inita, nonnullis eorum adeo iucunda euadebat, vt, quum perſecutio deſiiſſet, ad priſtina ſua domicilia reuerti nollent, in caſulis ſiue

(y) Pagi critic. in Baron. an. CCCXVIII n. XII. (n. XIV. edit. Antuerp. MDCCV.) In actis S. *Pachomii* a monacho ſuppatis ævi ſcriptis capite primo dicitur: *Quum finem accepiſſet perſecutio, regnauit Conſtantinus M. imperatorum Romanorum primus chriſtianus; & aduerſus tyrannum quemdam bello contendens multos etiam tirones conquiri iuſſit: quos inter ipſe quoque in militiam abreptus eſt Pachomius vigeſimum tunc circiter agens ætatis ſuæ annum*; & deinde ait, Pachomium ſub Palæmone in Aegypto monachatum amplexum eſſe. Hactenus ignoratum, de quo tyranno ibi ſermo fiat. Baronius quidem *Licinium* intelligit: alii *Maxentium*, alii *Achillem*, qui Diocletiano imperante tyrannidem in Aegypto arripuit. Sed quidquid ſit, recte Holſtenius in præfatione ad regulas veterum monachorum ætati Conſtantini M. vitæ regularis initia imputat: Illi enim conſentit actorum S. Pachomii auctor, quum dicit in prologo, quod extremæ perſecutionis tempore, *tunc & monaſteria cœpta ſunt exſtrui, & aſcetarum habitacula in vitæ innocentia & rerum omnium abdicatione fundari*; idque, vt ait ipſe, exemplo potiſſimum S. *Antonii*, *aſcetæ clariſſimi & in omni virtutum genere excellentis, cuius ea fuit vitæ ratio, quam & magnus Elias & Eliſæus & Ioannes Baptiſta quondam tenuerunt.*

(z) Holſten. præf. ad regul. veter. monach. c. I. Verum & alia multa eccleſiaſtica monumenta illorum temporum, ſic memoria diſtinctior primææ illius vitæ regularis, Diocletiani flammis, quibus chriſtiana tabularia conflagrauit, abolita fuit. Ex his porro, quæ ſuperſunt, monumentis *ætati Conſtantini magni vitæ regularis initia* imputanda ſunt, tunc ſcilicet per eccleſiæ pacem ea perpetuari ſine interpellatione, dilatari ſine obſtaculis potuit.

(a) Papebroch. com. in acta Pachomii Maii XIV. tom. III. act. Sanctor. p. 295.

cellu-

cellulis, quas in ſolitudine ſibi ipſi parauerant, permanere diſcupientes. Primi & notiſſimi horum fuerunt *Paulus* & *Antonius*, duo celeberrimi *Aegyptii*, quorum alterum HIERONYMVS [b] vitæ anachoretarum auctorem, illuſtratorem alterum nominat. Etſi enim quidam eos a *Ioanne* baptiſta & *Elia* deducunt, illi tamen, qui rem melius intelligunt, *Paulum Thebæum* pro principe & *Antonium* pro ſtimulatore huius vitæ inter chriſtianos habent: cui opinioni tamquam veriſſimæ ipſe HIERONYMVS [c] ſubſcribit. Nondum vero vlla hominum hanc vitam amplexantium erat conſociatio atque communitas, nec vllum exſtructum monaſterium, ſiue vllæ ſocietates ad certam methodum ac regulas, quibus gubernandæ eſſent, formatæ; ſed pauci tantum & ſingulares homines huc illuc in deſertis *Aegypti* diſperſi viuebant, donec *Pachomius*, pacatis imperii *Conſtantini* temporibus finitaque perſecutione, quædam monaſteria in *Thebaide Aegypti* ædificanda curaret, vnde conſuetudo ad certas regulas in ſocietatibus viuendi in aliis mundi partibus, temporibus ſubſequutis, gradatim obtinuit. Hoc manifeſtum ex iis eſt, quæ PAPEBROCHIVS & PAGIVS [d] ex antiquo quodam actorum PACHOMII ſcriptore obſeruarunt, vbi auctor *Antonium* eremitam introducit, diuerſæ vitæ monaſticæ ſtatum inter ſe comparantem. *Quo ego primum tempore*, inquit [e], *monachum cœpi agere, nullum vſpiam exſtabat cœnobium, in quo de aliorum ſalute cura aut metus cuipiam erat: ſed quisque antiquorum monachorum perſecutione iam finita priuatim in vita ſeſe monaſtica exercebat. Poſtea vero pater veſter* (*Saecbæum* adloquitur, *Pachomii* diſcipulum) *tantum bonum, deo adiuuante, effecit.* Hoc eſt, eo monachos adduxit, vt in commune & ad certas regulas viuerent, quod antea non fecerant. Vt adeo heic ſimul & ortum & progreſſum vitæ monaſticæ videamus. Ad annum vſque CCL non fuerunt monachi, ſed tantum aſcetæ in eccleſia:

(b) Hieron. ep. XXII. ad Euſtoch. c. XVI. Quia nunc de virginibus ſcribens pene ſuperfluum de monachis diſputaui, ad tertium genus veniam, quos *anachoretas* vocant, qui de cœnobiis exeuntes, excepto pane & ſale, ad deſerta nihil perferunt amplius. *Huius vitæ auctor Paulus, illuſtrator Antonius* fuit.

(c) Hieron. vit. Paul. tom. I, p. 237. edit. Baſil. MDLXV. (p. 154. edit. Francof. MDCLXXXIV.) Adfirmant, Paulum quemdam Thebæum principem iſtius rei fuiſſe: quod non tam nomine quam opinione nos quoque comprobamus.

(d) Pagi critic. in Baron. an. CCCXVIII. n. XII. (XIV.)

(e) Act. Pachomii c. LXXVII. ap. Papebroch. die XIV. Maii.

ex hoc tempore ad imperium vſque *Conſtantini* vita ſolitaria ad anachoretas in priuatis ſolitudinis cellulis degentes, adſtricta fuit. Quando autem *Pachomius* monaſteria in *Aegypto* erexerat, aliæ regiones hoc exemplum e veſtigio imitatæ ſunt, atque ita vita monaſtica ad plenam maturitatem in eccleſia peruenit. *Hilarion*, *Antonii* diſcipulus, primus fuit monachus, qui vnquam in *Palæſtina* ſiue *Syria* vixit. HIERONYMVS [*f*] enim diſerte dicit, nec monaſteria fuiſſe illic ante eius aduentum, nec monachos, ſed ipſum fundatorem & eruditorem eius conuerſationis & ſtudii in his prouinciis exſtitiſſe. Non multo poſt *Euſtathius* epiſcopus *Sebaſtiæ* inter *Armenios*, *Paphlagonas* & *Ponti* accolas monachiſmum introduxit, vt auctor nobis eſt SOZOMENVS [*g*]. Adhuc autem nulla monaſteria in *Thracia* vel *Illyrico*, vel inter *Europæos* fuerunt, vt idem auctor teſtatur. BARONIVS [*h*] fatetur, in *Italia* ſiue *Romæ* non fuiſſe monaſteria, vſquedum *Athanaſius* an. CCCXL eo venerit, & anachoretas ad *Pachomii* & monachorum *Aegyptiorum* exemplum coniunctim viuere docuerit. Id quod ab HIERONYMO [*i*] confirmatur, qui *Marcellam* ex nobilibus feminis primam *Romæ* vitam monaſticam amplexam, & ab *Athanaſio* & *Petro* iſtius ſucceſſore, qui perſecutionem *Arianæ* hæreſeos declinantes quaſi ad tutiſſimum communionis ſuæ portum

(*f*) Hieron. vit. Hilar. c. XI. Nec dum enim tunc monaſteria erant in Palæſtina, nec quiſquam monachos ante ſanctam Hilarionem in Syria nouerat. Ille fundator & eruditor huius conuerſationis & ſtudii in hac prouincia fuit.

(*g*) Sozom. lib. III c. XIV. Ἀρμενίοις καὶ Παφλαγόσι καὶ τοῖς πρὸς τὸν Πόντον οἰκοῦσι λέγεται Εὐστάθιος, ὁ τὴν ἐν Σεβαστείᾳ τῆς Ἀρμενίας ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύσας, μοναχικῆς πολιτείας ἄρξαι, καὶ τῆς ἐν ταύτῃ σπουδαίας ἀγωγῆς, ἐδεσμάτων τε ὧν χρὴ μετέχειν καὶ ἀπέχεσθαι, καὶ ἐσθῆτος ᾗ δεῖ κεχρῆσθαι, καὶ ἠθῶν καὶ πολιτείας ἀκριβῶς εἰσηγητὴν γενόμενον. Apud Armenios & Paphlagonas & accolas Ponti, Euſtathius Sebaſtiæ in Armenia epiſcopus, monaſticæ conuerſationis auctor fuiſſe dicitur; & de arctioris vitæ diſciplina, de cibis, quibus vtendum aut a quibus abſtinendum eſſet: de veſtibus quibus vti oporteret, de moribus denique & exacta viuendi ratione præcepta tradidiſſe.

(*h*) Baron an CCCXL. n VII. Quam proficuus fuerit Athanaſii Romam acceſſus, vel ex eo poteſt intelligi, quod in vrbem inuexerit ipſe primus Aegyptiorum monachorum inſtitutionem, vitamque admirandam Antonii magni, licet adhuc viuentis, a ſe conſcriptam detulerit: cetera.

(*i*) Hieron. epiſt. XVI. epitaph. Marcellæ. (tom. I. p. 77. d. edit. Francof.) Nulla eo tempore nobilium feminarum nouerat Romæ propoſitum monachorum, nec audebat, propter rei nouitatem, ignominioſum, (vt tunc putabatur) & vile in populis nomen adſumere. Hæc (Marcella) ab Alexandrinis ſacerdotibus, papa-

Romam

Romam confugerant, inſtitutam fuiſſe, narrat. Aliquanto poſt *Martinus* epiſcopus eccleſiæ *Turonicæ* cellulam ſuam in *Gallia* fixit, & octoginta alii monachi [*k*] ipſius ſequuti ſunt exemplum. Vnde ex quorumdam virorum doctorum ſententia [*l*] *Pelagius* vitam monaſticam ſæculo quinto ineunte in *Britanniam* inuexit: vltra quam periodum vt hanc diſquiſitionem meam extendam, non neceſſe eſſe, exiſtimo. Qui diuerſorum recentiorum ordinum ortum & diſtinctionem cognoſcere cupiunt, HOSPINIANVM, CRECCELIVM & alios adeant, qui hanc hiſtoriam per omnia ſæcula perſequuntur. vid. HOSPINIANVM de *Origin. monachor.* CRECCELII *collectanea de origine & fundat. ordin. monaſtic. &c.*

§. V.

Qua in re aſcetæ a monachis diſcrepauerint.

IAM vero inquirendum erit, quum monachi multo recentiorem habeant originem quam aſcetæ, qua in re aſcetæ veteres ab illis diſcrepauerint? Ad quod reſponderi poteſt: In his tribus potiſſimum rebus. I. Quod monachi fuerint homines, frequentiam & conuerſationem mundi fugientes: nam vel in privatis cellulis ipſi ſoli viuebant; vel ſi in monaſteriis & ſocietatibus degerent, hæ tamen a ciuitatibus remotæ erant in procul diſſitis montibus vel in deſerta ſolitudine. At vero primi aſcetæ, vt nominis fert ratio, ſemper erant actuoſæ vitæ homines, in ciuitatibus perinde ac alii homines viuentes, nec vlla in re ab eis diſcrepantes, niſi in hoc ſolum, vt acriore ſtudio ac animi intentione ad maiores & heroicas chriſtianæ virtutis actiones ferrentur. II. Monachos ex prima inſtitutione, vt poſtea videbimus, non niſi laicos eſſe oportebat. Quum enim ad ſolitudinem adſtricti eſſent, vita clericalis & monaſtica hoc intuitu ſimul conſiſtere non poterat, & per integrum ſæculum vix vmquam alia cum alia fuit coniuncta. Antiqui autem aſcetæ de cuiusuis ordinis hominibus erant ſine vllo diſcrimine, non mi-

que Athanaſio, & poſtea Petro, qui perſequutionem Arrianæ hæreſeos declinantes, quaſi ad tutiſſimum communionis ſuæ portum Romam confugerant, vitam beati Antonii adhuc tunc viuentis monaſteriorumque in Thebaide Pachomii & virginum ac viduarum didicit diſciplinam.

(*k*) Seuer. vit. Martin. c. VII. (c. X, p. 315.) edit. Lipſ. MDCCIII,) Diſcipuli octoginta erant, qui ad exemplum beati magiſtri inſtituebantur.

(*l*) Sutl.f. de monach. inſtitut. c. VI.

nus de clericis quam laicis, quia vita clericalis & aſcetica cum quauis alia conſiſtere poterat: quum cuiuslibet negotium eſſet conuerſari cum hominibus, & in actibus pietatis & caritatis inter illos ſeſe exercere. III. Monachi, ad minimum illi, qui in monaſteriis vitam agebant & ſocietatibus, ſemper certis priuatis regulis ac legibus diſciplinæ ſuberant: Veteres autem aſcetæ non niſi leges euangelii habebant & eccleſiæ, in qua viuebant, quibus erant moderandi. Exercitia eorum libere electa & libere continuata, quo modo & quo gradu ipſimet volebant, nullis legibus obligantibus regulisue compellentibus obnoxii. Atque hæc itidem probant, priſcos aſcetas non fuiſſe monachos, licet quidam ſcriptores inprudenter eos confundant.

§. VI.

Quibus aliis nominibus appellati fuerint.

Alivd quiddam, quod ad primitiuos aſcetas propius ſpectat, obſeruare lector poteſt, nimirum quod nonnumquam aliis nominibus inſigniti fuerint. EVSEBIVS [*m*] ipſos *σπουδαίους* nominat, & EPIPHANIVS [*n*] eamdem adhibet appellationem; intelligens homines ſanctimonia ſua ac diligentia in ieiuniorum, precum ac eleemoſynarum exercitiis aliisque ſimilibus ſtudiis illuſtriores. CLEMENTI ALEXANDRINO [*o*] *ἐκλεκτῶν ἐκλεκτότεροι* dicuntur. Omnes enim chriſtiani, vt alio loco oſtendimus [*p*], vocabantur *ἐκλεκτοὶ*, *electi*, atque hinc aſcetæ *electi electorum* audiebant, quod eſſent digniſſima ſiue electiſſima eorum pars, qui chriſtianos ſeſe profitebantur.

(*m*) Euſeb. lib. VI. c. XI p. 312. a. *ἔρημον ἀδελφῶν καὶ σπουδαίων ἀνθρώπων ἔφασκον εἶναι τὸ χωρίον*, Fratribus ac probis viris vacuus eſſe locus dicebatur.

(*n*) Epiphan. Exp. ſir. fid. n. XXII. *Ἀλλὰ καὶ οἱ σπουδαῖοι διπλᾶς, καὶ τριπλᾶς, καὶ τετραπλᾶς ὑπερτίθενται*, Immo vero οἱ *σπουδαῖοι* ad biduum vel triduum vel quatriduum vique (ieiunia) prorogant.

(o) Clem. Alexandr. homil. Quis diues ſaluetur n. XXXVI. *Οὐ μὴν ἀλλ᾽ εἰσὶν ἤδη τινὲς καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἐκλεκτότεροι, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον ἧττον ἐπίσημοι πρὸς τὸν λιμένα ἐκ τοῦ κλύδωνος τοῦ κόσμου νεωλκοῦντες ἑαυτοὺς καὶ ὑπανάγοντες ἐπ᾽ ἀσφαλές.* Enim vero non deſunt, qui & iam inter electos maiori electis præſtantia fulgeant, eoque magis illuſtres ſint, quo velut ad portum ex mundi procella ſe ipſos ſubducant, resque ſuas in tutum recipiant.

(*p*) Lib. I. cap. I. § I. volum. I. p. 1.

LIBRI

LIBRI SEPTIMI
CAPVT SECVNDVM
DE DIVERSIS MONACHORVM GENERIBVS, EORVMQVE MODIS VIVENDI IN ECCLESIA.

§. I.

Diuerſa monachorum, diuerſis viuendi modis inter ſe diſtinctorum, genera.

Ostenso hactenus, quid diſcriminis inter priſcos aſcetas & monachos interceſſerit, iam de monachis ſigillatim loqui inſtituimus, quoad illud ad lectorem de vera vitæ monaſticæ ratione, ſub prima eius initia & inſtitutione in eccleſia, erudiendum neceſſarium fuerit. Et heic obſeruandum eſt, veteres monachos hodiernis, qui certis ordinibus diſtincti ſunt, & ab auctoribus ac fundatoribus ſuis denominantur, non fuiſſe ſimiles; ſed nomina ſua vel a locis, quæ incolebant, ſortitos fuiſſe, vt dicti ſint, exempli gratia, monachi montis *Scethis*, *Tabenneſi*, *Nitriæ*, *Canopi* in *Aegypto*, & ſic porro; vel alioquin diuerſis viuendi modis diſtingui conſueuiſſe, quando alii in cellis, in ſpeluncis alii, alii in ſocietatibus degebant, alii vero terras errabundi peruagabantur; quorum hi poſtremi eccleſiæ ſemper dedecori atque opprobrio exſiſtere crediti ſunt.

§. II.

Primum genus dicti anachoretæ, *ἀναχωρηταί.*

Primvm genus plerumque nomine *anachoretarum* illuſtre fuit, quod ſocietatem hominum fugientes in priuatis cellulis in ſolitudine viuerent. Tales erant *Paulus*, *Antonius* & *Hilarius*, primi vitæ monaſticæ in *Aegypto* & *Palæſtina* conſtitutores; a quibus cæteri monachi exemplum ceperunt. Horum nonnulli in cauernis, *ἐν σπηλαίοις*, viuebant, vti, chrysostomo perhibente [a], monachi montis *Caſii* prope *Antiochiam*; alii in paruis ten-

(a) Chryſoſt. hom. XVII. ad popul. Antioch. p. 192. d. (edit. Francof. MDCXCVIII.) Ἔτεσι τοσούτοις ἐν ταῖς αὐτῶν καλύβαις συγκεκλεισμένοι, οὐδενὸς παρακαλέσαντος, οὐδενὸς συμβουλεύσαντος, ἐπειδὴ τοσοῦτον νέφος εἶδον τὴν πόλιν περιϊστάμενον, καταλιπόντες αὐτῶν τὰς σκηνὰς, καὶ τὰ σπήλαια, πάντοθεν συνέῤῥευσαν κ. τ. λ. Nam.

toriis ſiue cellulis; quas EVAGRIVS οἰκίσκους [b] & CHRYSOSTOMVS σκηνὰς nuncupat. Si horum plures in eadem ſolitudine alii ab aliis paullum diſiuncti viuerent, omnes communi nomine *LAVRA* dicebantur, quæ EVAGRIO [c] auctore a *cœnobio* hac in re diſcrepabat, vt *laura* multas complecteretur cellulas, alias ab aliis diuiſas, vbi ſinguli monachi ſibi quiſque proſpiciebant; cœnobium autem vnum tantum eſſet habitaculum, vbi monachi in ſocietate viuentes omnia habebant communia. EPIPHANIVS [d] *lauram* dicit fuiſſe nomen plateæ, ſiue vici *Alexandriæ*, vbi eccleſia quædam conſtituta fuerit; & probabile omnino eſt, nomen inde ſumtum eſſe, ad ſignificandam cellularum in ſolitudine quamdam multitudinem, quæ quaſi certo quodam diſtrictu coniunctæ, ita tamen diuiſæ erant, vt multa ſeparata domicilia efficerent, quum contra ea cœnobium ſingulari cuidam domui, multos ſimul monachos continenti, eſſet ſimilius.

---

que tot annis in *cauernis* ſuis concluſi, nemine aduocante, ſuadente nemine, poſtquam nubem tantam ciuitatem circumſtantem viderunt, tabernacula *ſpeluncas*que ſuas derelinquentes vndique confluxerunt.

(b) Euagr. lib I. c. XXI. Ἕτεροι αὖ πάλιν ἀπεναντίας ἰόντες, μόνους ἑαυτοὺς καθειργνύουσιν ἐν οἰκίσκοις τοσοῦτον εὖρος, τοσοῦτον ὕψος ἔχουσιν, ὡς μὴ δὲ τὸ σῶμα ἀνορθοῦν, μηδὲ μὴν ἐπ' ἀδείας τὰς κλίσεις ποιεῖσθαι σπηλαίοις προσκαρτεροῦντες, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς κατὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου φωνήν. Alii contrariam viam ingreſſi, ſolos ſeſe includunt *domiciliis*, quæ eiusmodi latitudinis ſunt atque altitudinis, vt in iis nec corpore erecto conſiſtere nec accumbere commode poſſint: in ſpeluncis & cauernis ac foraminibus terræ, iuxta dictum apoſtoli, philoſophantes.

(c) Euagr. ibid. p. 278. a. Ὅμως δ' οὖν εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ πόλιν γινομένη, πολλὰ πρὸς τιμὴν τοῦ σωτῆρος πέπραχε Θεοῦ· ὥστε καὶ εὐαγῆ δείμασθαι φροντιστήρια καὶ τὰς καλουμένας λαύρας. Quum ad Chriſti vrbem veniſſet, (Eudocia) multa in honorem Dei ſeruatoris noſtri geſſit. Nam & religioſa ædificauit monaſteria & *lauras*, quas vocant, conſtruxit.

(d) Epiph. hæreſ. LXIX. n. 1. Ὅσαι ἐκκλησίαι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ ἕνα ἀρχιεπίσκοπον οὖσαι, καὶ κατ' ἰδίαν ταύταις ἐπιτεταγμένοι εἰσὶ πρεσβύτεροι, διὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς χρείας τῶν οἰκητόρων, πλησίον ἑκάστης ἐκκλησίας αὐτῶν, καὶ ἀμφόδων, ἤτοι λαβρῶν (λαυρῶν) ἐπιχωρίως καλουμένων, ὑπὸ τῶν τὴν Ἀλεξανδρέων κατοικούντων πόλιν. Quotquot Alexandriæ catholicæ communionis eccleſiæ ſunt, vni archiepiſcopo ſubiectæ, ſuus cuique præpoſitus eſt presbyter, qui eccleſiaſtica munera iis adminiſtret, qui circa eccleſias illas habitant, eorumque conuenticula vici ſiue *lauræ* ab Alexandrinis vulgo nominantur.

§. III.

§. III.

Secundum genus, cœnobitæ *ſiue* ſynoditæ.

Et hinc ſecundum aliquod monachorum genus ortum eſt, qui a diuerſa ſua viuendi ratione vulgo dicti ſunt *cœnobitæ*; eorumque domicilia *cœnobia* κοινόβια, quia in commune vixerunt. In codice *Theodoſiano* [*e*] vocantur etiam *Synoditæ*; quo ipſo non miniſtri monachorum denotantur, vti quidam iureconſulti [*f*] ex errore hoc vocabulum reddunt, deriuantes iſtud a σὺν & ὁδίτης, *viator*; ſed monachos ipſos ſignificat, ita vocatos, quod ἐν συνόδοις, in conuentibus communiter viuerent. Et hoc ipſo ab anachoretis diſcrepabant, vt antea nobis obſeruatum eſt. GENNADIVS [*g*] hæc duo nomina huic ſecundo monachorum generi indiſcriminatim applicat, quando EVAGRIVM de *cœnobitis* & *ſynoditis* doctrinam aptam vitæ communis compoſuiſſe dicit. HIERONYMVS [*h*] narrat, *Aegyptios* lingua ſua hoc monachorum genus vocare *Sauches*, quo vocabulo iidem denotentur, qui in *græca* & *latina* eccleſia per *cœnobitas*; & anachoretas diuerſum ab iſtis ordinem conſtituere, nomen ſuum inde indeptos, quod in ſolitudine, ſiue ſoli per deſerta, viuerent.

§. IV.

Tertium genus Sarabaytæ.

Alivd monachorum genus fuiſſe dicit HIERONYMVS, quos *Aegyptii* vocarint *Remoboth*. *Hi bini vel terni*, inquit [*i*], *nec multo plures ſimul*

(*e*) Cod. Theod. lib. XI. tit. XXX. de appellat. leg. LVII. Addictos ſupplicio nulli clericorum vel monachorum, eorum etiam, quos *ſynoditas* vocant, per vim atque vſurpationem vindicare liceat, cetera.
It. cod. Iuſtin. lib. I. tit. IV. de epiſcopali audientia leg. VI.

(*f*) Lexicon. iuridic. voce *ſynoditæ*. Geneuæ MDCXV. 8 Συνοδῖται dici videntur *comites monachorum*, nam ὁδίτης viatorem ſignificat, ſolent autem monachi ex collegii ſui inferiore ordine quempiam deligere, qui eos comitetur, quos Galli Culopuloſos appellant, quod, (vt quidam aiunt) a tergo monachorum concionantium ſedentes, illos horæ prateritæ culipulſione admoneant.

(*g*) Gennad. de ſcriptor. in Euagrio. Compoſuit de *cœnobitis* ac *ſynoditis* doctrinam aptam vitæ communis.

(*h*) Hieron. ep. XXII. ad Euſtoch. c. XV. (tom. I. p. 95. c. edit. Francof.) Tria ſunt in Aegypto genera monachorum: primum *cœnobitæ*, quod illi *Sauches* (alii *Sauſes*) gentili lingua vocant; nos, in commune viuentes, poſſumus appellare. Secundum *anachoritæ*, quod ſoli habitant per deſerta, & ab eo, quod procul ab hominibus receſſerint, nuncupantur.

(*i*) Hieron. ibid.

habitant,

habitant, ſuo arbitratu ac ditione viuentes. Et de eo, quod laborauerint, in medium partes conferunt, vt habeant alimenta communia. Habitant autem quam plurimi in vrbibus & caſtellis, & quaſi ars ſancta, non vita, quidquid vendiderint, maioris eſt pretii. Inter hos ſæpe ſunt iurgia, quia ſuo viuentes cibo, non patiuntur ſe alicui eſſe ſubiectos. Reuera ſolent certare ieiuniis & rem ſecreti victoriæ faciunt. Apud hos affectata ſunt omnia, laxæ manicæ, caligæ ſollicantes, veſtis craſſior, crebra ſuſpiria, viſitatio virginum, detractio clericorum, & ſi quando dies feſtus venerit, ſaturantur ad vomitum. Hoſce igitur iure ſuo HIERONYMVS tamquam quasdam peſtes ac virus eccleſiæ notat. Qui plura de horum indole legere auet, is inter veteres ſcriptores CASSIANVM [k] conſulat, qui ſub nomine *Sarabaytarum*

(k) Caſſian. collat. XVIII. c. VII. Quum his duabus profeſſionibus monachorum (cœnobitarum & anachoretarum) religio chriſtiana gauderet, cœpiſſet autem in deterius paullatim hic quoque ordo recidere, emerſit poſt hæc illud deterrimum & infidele monachorum genus, vel potius noxia illa plantatio rediuiua concreuit, quæ per Ananiam & Sapphiram in exordio eccleſiæ pullulans, apoſtoli Petri ſeueritate ſucciſa eſt, quæ inter monachos tam diu deteſtabilis execrandaque iudicata eſt, nec a quoquam vlterius vſurpata, quam diu illius tam diſtrictæ formido ſententiæ memoriæ fidelium inſerta durauit, qua beatus apoſtolus prædictos noui facinoris principes, non pœnitentia, non vlla paſſus eſt ſatisfactione curari, ſed perniciosiſſimum germen celeri morte ſuccidit. Illo igitur exemplo, quod in Anania & Sapphira apoſtolica diſtrictione punitum eſt, a nonnullorum contemplatione paullatim longa incuria & temporis obliteratione ſubtracto, emerſit illud *Sarabaytarum* genus, qui ab eo, quod ſemetipſos a cœnobiorum congregationibus ſequeſtrarunt, ac ſigillatim ſuas curarent neceſſitates, Aegyptiæ linguæ proprietate *Sarabaytæ* nuncupati ſunt, de illorum, quos prædiximus numero procedentes, qui euangelicam perfectionem ſimulare potius quam in veritate arripere maluerunt, æmulatione ſcilicet eorum, vel laudibus prouocati, qui vniuerſis diuitiis mundi perfectam Chriſti præferunt nuditatem. Hi igitur dum imbecillo animo rem ſummæ virtutis adfectant, vel neceſſitate ad hanc profeſſionem venire compulſi, dum cenſeri tantummodo nomine monachorum abſque vlla ſtudiorum æmulatione feſtinant, cœnobiorum nullatenus expetunt diſciplinam, nec ſeniorum ſubiiciuntur arbitrio, vt eorum traditionibus inſtituti, ſuas diſcant vincere voluntates, nec vllam ſane diſcretionis regulam legitima eruditione ſuſcipiunt, ſed ad publicam tantummodo, id eſt, ad hominum faciem renunciantes, aut in ſuis domiciliis ſub priuilegio huius nominis iisdem obſtricti occupationibus perſeuerant, aut conſtruentes ſibi cellulas easque monaſteria nuncupantes ſuo in eis iure ac libertate conſiſtunt, nequaquam euangelicis præparationibus ſuccumbentes, vt nulla ſcilicet quotidiani victus ſollicitudine, nullis rei familiaris diſtentionibus occupentur. Quid illi ſoli abſque vlla infideli dubitatione conſummant, qui cunctis huius mundi facultatibus abſoluti, ita ſe cœnobiorum præpoſitis ſubdiderunt, vt ne ſui quidem ipſius

de

de iis loquitur; & inter recentiores SPALATENSEM [*l*], qui ſimilitudinem inter ipſos & *Minoritas*, *Dominicanos*, *Carmelitas*, *Seruitas* & *Minimitas* eccleſiæ *Romanenſis* oſtendit.

§. V.

De Stylitis.

ALIVD genus monachorum in eccleſia antiqua (qui non niſi pauci admodum) *Stylitæ* erant, ita vocati a ſingulari viuendi ratione ſuper columna. *Simeon* cognominatus *Stylites*, qui circa concilii *Chalcedonenſis* tempus vixit, primus hanc vitæ rationem, narrante EVAGRIO [*m*], inter ordines monaſticos inuexit. Et THEODORVS LECTOR [*n*] obſeruat, rem nouam atque inſolitam initio tantæ offenſioni monachis *Aegyptiis* exſtitiſſe, vt excommunicationis libellum ad eum miſerint, poſtea vero, quum viri vitam ac merita certius cognouiſſent, communionem eius amplexos eſſe. Hæc ſeuerior viuendi ratio haud multum habuit incitamenti, adeoque non niſi paucos duntaxat æmulos

fateantur ſe dominos. Illi autem qui diſtrictionem, vt diximus, cœnobii declinantes, bini vel terni in cellulis commorantur, non contenti abbatis cura atque imperio gubernari, ſed hoc præcipue procurantes, vt abſoluti a ſeniorum iugo, extendendi voluntates ſuas & procedendi, vel quo placuerit euagandi, agendiue quod libitum fuerit, habeant libertatem, etiam amplius in operibus diurnis, quam hi, qui in cœnobiis degunt, diebus ac noctibus conſumuntur, ſed non ea fide eodemque propoſito. Hoc enim iſti faciunt, non vt fructum ſui operis ſubiiciant diſpenſatoris arbitrio, ſed vt acquirant pecunias, quas recondant.

(*l*) Marc. Ant. de Dominis de republ. eccleſ. lib. II. c. XII. n. LXXVI. Si noſtri Minoritæ, Dominicani, Carmelitæ, Seruitæ, Minimitæ, ac ſimiles non ſunt ipſiſſimi *Sarabaitæ* (bonos, ſi quis inter ipſos eſt verus cœnobita, excipio) quinam erant, aut iam diu fuerunt? etiam Benedictinos quis non videt ferme pleriſſime iam diu in veros *Sarabaitas* degeneraſſe? cetera.

(*m*) Euagr. lib I. c. XIII. Ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις ἤκμαζέ τε καὶ διεφάνη καὶ Συμεώνης, ὁ τῆς ὁσίας καὶ πάντα ἀοιδίμου μνήμης, πρῶτος τὴν ἐπὶ κίονος στάσιν ἐπιτηδεύσας κ. τ. λ. Iisdem temporibus floruit atque inclaruit Symeones, vir ſanctæ atque percelebris memoriæ. Hic primus ſtationem ſuper columna inſtituit, re cetera.

(*n*) Theod Lect. lib II. p. 565. c. Οἱ ἐν Αἰγύπτῳ μοναχοὶ, περὶ τοῦ ἁγίου Συμεῶνος μαθόντες ὅτι ἐπὶ κίονος ἵσταται, μεταπεμψάμενοι τὸ ξένον τοῦ πράγματος· πρῶτος γὰρ αὐτὸς τοῦτο ἐπενόησεν· ἀκοινωνησίαν αὐτῷ ἔπεμψαν· εἶτα ἐγνωκότες τὸν βίον τοῦ ἀνδρὸς, καὶ τὴν σίφαιον, πάλιν αὐτῷ ἐκοινώνησαν. Monachi Aegypti, quum Sanctum Symeonem ſupra columnam ſtare didicissent, rem nouam atque inſolitam condemnantes: Hic enim primus eiuſmodi ſtationem excogitauerat: ex communicationis libellum ad eum miſerunt. Poſtea vero, quum eius vitam ac merita certius cognouiſſent communionem eius amplexi ſunt.

nacta eſt. THEODORVS LECTOR [o] cuiusdam *Danielis* diſcipuli *Simeonis* meminit, & EVAGRIVS [p] de alio *Simeone* tempore *Mauritii* loquitur, qui ſexaginta octo annis ſuper columna vixerit, *Simeon ſtylites iunior*, vt a priore iſtò diſtingueretur, vocitatus. IOANNES MOSCHVS [q] duos treſue alios huic viuendi rationi eodem iſto tempore addictos recenſet. SVRIVS quoque in libro ſuo de *vitis ſanctorum Alipium* quemdam epiſcopum *Adrianopolitanum* narrat ſedi ſuæ renuntiaſſe, quo in columna vitam poſſet agere; in qua, ſi vera dicit hiſtoria [r], per ſexaginta annos commoratus eſt; habens ſibi adiunctos duos choros virginum, & vnum monachorum, cum quibus alternatim hy-

(o) Ib d. lib. I. p. 554. Δανιὴλ ὁ θαυμάσιος ἐκ τῆς Συμεῶνος μάνδρας ἐλθὼν, τῷ ςύλῳ ἐπέβη τῷ ἐν τῷ ἀνάπλῳ, Daniel vir plane admirandus, ex Symeonis monaſterio profectus columnam, quæ eſt in Anaplo, conſcendit.

(p) Euag lib. VI. c. XXIII. Ἐν τούτῳ τῷ κίονι, καὶ ἐν ἑτέρῳ ἱςὼς ἀνωτάτω τοῦ ὄρους ἀκρωρείας, ὀκτὼ καὶ ἑξήκοντα διετέλεσε χρόνους. Qui in columna, & in altera, quæ eſt in ſummo montis vertice, *octo ac ſexaginta exegit annos.*

(q) Moſch. prat. ſpirit. c. XXXVI. Quum audiſſet (ſanctus Ephrem) de *Stylite* illo, qui erat in partibus Hierapolis, quod Seuerianæ eſſet hæreſeos, abiit ad illum, vt Impietatem diffunderet illi. Cœpit ergo diuus Ephrem corripere *Stylitem*, cet.

Cap. LVII. Ἀπὸ τεσσάρων σημείων τῆς πόλεως Αἰγαίων Στυλίτης ἵςατο ὀνόματι Συμεών. Οὗτος ἀπὸ ἀςραπῆς καταβληθεὶς, ἐτελεύτησεν. ὁ οὖν Ἀββᾶς Ιουλιανὸς ὁ Στυλίτης ὁ εἰς τὸν κόλπον, παρὰ τὸν συνήθη καιρὸν, λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, βάλλετε θυμίαμα κ. τ. λ. Quadraginta fere milliaribus ab Aegis ciuitate Ciliciæ, *Stylites* erat, nomine Symeon. Hic fulgure percuſſus interiit. Abbas ergo Iulianus *Stylites* presbyter præter conſuetudinem ſuam inſolito tempore dixit diſcipulis ſuis: Mittite thymiama in turibulum, cet.

Cap. CXXIX. Ὁ αὐτὸς πάλιν Ἀββᾶς Ἀθανάσιος διηγήσατο, ὅτι ἀκήκοεν τοῦ Ἀββᾶ Ἀθηνογένους τοῦ ἐπισκόπου Πέτρου, λέγοντος, ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ σου Στυλίτης ἦν, καὶ πάντες οἱ ἐρχόμενοι πρὸς αὐτὸν κάτω ἑςῶτες ἐλάλουν αὐτῷ διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτὸν κλίμακα κ. τ. λ. Abbas idem Athanaſius narrauit nobis, audiſſe ſe narrantem abbatem Athenogenem epiſcopum Petræ, quod in prouincia fuerit *Stylites* quidam, ad quem omnes qui veniebant, inferius ſtantes loquebantur, eo quod non haberet ſcalam, cet.

(r) Sur. tom. VI. vid. Hoſpin. de monach. lib. II. c. V. p. 22. edit. Tigur. MDXCVIII. (p. 42. edit. Geneu. MDCLXIX.) Simile genus vitæ ingreſſus etiam eſt Allpius, epiſcopus Adrianopolitanus, qui, vt Surius habet tomo VI. de vitis ſanctorum, valedicens terrenis omnibus & amicis & negotiis vitam egit in columna (vnde & Ciconita dictus eſt) per annos ſeptuaginta, inter cælum & terram pendens, adeoque paucis tabulis concluſus in capite columnæ, vt ne quidem parum ſedere aut recumbere poſſet, ſed perpetuo ſtaret in ipſa tamquam ſtatua ænea: quin etiam tabulis tandem deiectis, imbribus, niui, frigori & calori ſolis, ventis &

mnos

Digitized by Google

mnos & pſalmos die noctuque decantauit. Præter hoſce vix vllum alium huius viæ in vetuſtis monumentis inuenias. Quod argumento eſt, non fuiſſe eam in magno pretio, vbi in eccleſia primitiua primum exorta eſt.

§. VI.

De monachis ſæcularibus.

PRAETER iſta genera monachorum, qui quum mundo remiſiſſent nuntium, perpetuo cælibes manſere, SPALATENSIS [s] alium ordinem fuiſſe putat, qui horum nihil fecerint, ſed in matrimonio vixerint, rerum ſuarum proprietate vtentes, & tantum in vita aſperiore & religioſa ſeſe exercentes, vti priſci aſcetæ facere ſoliti ſunt, de quibus capite antecedente loquuti ſumus. Ita ſatis manifeſtum eſt ex diſertis ATHANASII & AVGVSTINI verbis, quod ipſorum ætate monachi fuerint etiam vxorati & propria poſſidentes. Nam ATHANASIVS ſcribens ad *Dracontium* monachum, perſuaſurus ei, vt epiſcopatum ſuſciperet, (a quo ille abhorrebat, quod hoc officium cum vita aſcetica conſiſtere non poſſe, exiſtimaret) hoc ad ipſum argumento vtebatur: „Licet „tibi etiam in epiſcopatu [t] eſurire & ſitire, quemadmodum „egit Paulus. Potes vinum non bibere, vt Timotheus, fre„quentiſſime ieiunare, vti ſolebat Paulus: vt dum eius exem„plo ieiunas, alios doctrina tua ſatiare valeas & dum abſtinen„do a potu ſitim toleras, aliis docendo potum præbeas. Ne „tibi igitur talia obiiciant conſiliarii tui. Nouimus enim & epi„ſcopos, qui ieiunent, & monachos, qui comedant. Noui„mus epiſcopos, qui vino abſtineant, vt & monachos, qui bi„bant: Epiſcopos etiam nouimus, qui ſigna edant, & mona-

tempeſtatibus obnoxius fuit, planeque ſub dio vixit vſque ad finem vitæ. Habuit ſibi adiunctos duos choros virginum & vnum monachorum, cum quibus alternatim hymnos & pſalmos diu noctuque decantauit.

(s) Spalat. de rep. lib. II. c. XI. n. XXII. Non deerant monachi, etiam vxorati in eccleſia catholica: & non apoſtatæ, ſed veri monachi. - - Erat fortaſſe genus monachorum laicorum & coniugatorum, & cum proprietate rerum, ſed vitæ aſperioris & religioſæ in pœnitentia: ſed hi non erant cœnobitæ.

(t) Athan. epiſt. ad Dracont. tom. I. p. 958 edit. Par. MDCXXVII. (p. 267 F edit. Par. MDCXCVIII) Ἔξεστι γὰρ καὶ ἐπίσκοπον ὄντα σε πεινᾷν, καὶ διψᾷν, ὡς ὁ Παῦλος. Δύνασαι μὴ πιεῖν οἶνον, ὡς ὁ Τιμόθεος· καὶ νηστεύειν καὶ αὐτὸς συνεχῶς, ὡς ὁ Παῦλος ἐποίει· ἵνα κατ' ἐκεῖνον οὕτως νηστεύων, χορτάζῃς ἄλλους ἐν τοῖς λόγοις, καὶ διψῶν ἐν τῷ μὴ πιεῖν, ποτίζῃς ἄλλους διδάσκων· μὴ οὖν ταῦτα προβαλλέτωσάν σοι οἱ συμβουλεύοντές σοι. οἴδαμεν γὰρ καὶ ἐπισκόπους μὴ πίνοντας οἶνον, μοναχοὺς δὲ πίνοντας οἶ-

„chos, qui id minime præſtent. Sunt quoque ex epiſcopis mul„ti, qui numquam matrimonium inierint, monachi autem repe„riuntur, qui filios ſuſcepere: quemadmodum viciſſim epiſco„pos filiorum parentes, monachos autem nullam poſteritatem „habuiſſe cernimus. Vidimus rurſum clericos, qui famem to„lerarent, & monachos, qui ieiunarent. Hoc enim modo li„cet agere, & alio nihil vetat. Sed omnes vbique decertent: „corona quippe non pro loci, ſed pro factorum ratione tribui„tur.„ Ex his ATHANASII verbis liquido apparet, regulas vitæ monaſticæ eo tempore homines ad renuntiandum vel facultatibus ſuis vel coniugibus non obligaſſe, ſed vtriſque ſine vlla cenſura eccleſiaſtica vti eis licuiſſe. Et quamuis res ante *Auguſtini* tempora paullum eſſet mutata, alii tamen antiquum priuilegium ſuum ſibi conſeruabant. AVGVSTINVS enim ſcribens aduerſus hæreticos, qui ipſi ſe *apoſtolicos* nominabant, *Apoſtolici*, inquit [u], *ſe iſto nomine arrogantiſſime vocauerunt, eo quod in ſuam communionem non reciperent vtentes coniugibus & res proprias poſſidentes; quales habet catholica eccleſia & monachos & clericos plurimos.* Vt adeo ad minimum quidam monachi tam coniugibus quam poſſeſſionibus ſuis vtendi libertatem in eccleſia catholica, ſine vlla apoſtaſiæ vel deſertionis incuſatione, habuerint. Quæ cauſſa eſt, quamobrem hoſce monachos diſtinctionis ergo *ſæculares* vocauerim.

§. VII.

Monachi vniuerſi principio nihil amplius quam laici.

VERVMTAMEN ad deuitandam verborum ambiguitatem notandum eſt, quod omnes monachi dici poſſint *ſæculares*, quatenus hoc nomine eccleſiaſticis opponuntur. Monachi enim ex prima ſua origine generatim erant laici & ſecundum propriam & peculiarem ſuam conſtitutionem ac generales eccleſiæ catholicæ regulas non poterant non tales eſſe. Primi enim mo-

εἴδομεν καὶ σημεῖα ποιοῦντας ἐπισκόπους, μοναχοὺς δὲ μὴ ποιοῦντας· πολλοὶ δὲ τῶν ἐπισκόπων οὐδὲ γεγαμήκασι, μοναχοὶ δὲ πατέρες τέκνων γεγόνασιν· ὥσπερ καὶ ἐπισκόπους πατέρας τέκνων καὶ μοναχοὺς ἐξ ὁλοκλήρου γένους τυγχάνοντας· καὶ πάλιν οἴδαμεν κληρικοὺς πεινῶντας, μοναχοὺς δὲ νηστεύοντας· ἔξεστι γὰρ καὶ οὕτως, καὶ ἐκείνως οὐ κεκώλυται· ἀλλὰ πανταχοῦ τις ἀγωνιζέσθω· καὶ γὰρ ὁ στέφανος οὐ κατὰ τόπον ἀλλὰ κατὰ τὴν πρᾶξιν ἀποδίδοται.

(u) Auguſt. de hæreſ. c. XL.

nachi

nachi generatim erant eremitæ, hoc eſt, homines per ſuas ipſorum regulas ad ſolitudinem quamdam adligati, vbi vita ſolitaria ad promouenda contemplationis ac pœnitentiæ exercitia facere credebatur, & vbi nullius niſi ſuæ ipſorum animæ cura ipſis gerenda erat. Vita autem clericalis requirebat, vt profitentes eam homines in villis ac ciuitatibus viuerent, vbi mortalium multitudo commodas occaſiones clericalis functionis officia exercendi ipſis ſuppeditabat. Accedit, quod eccleſiæ catholicæ regulis contrarium eſſet, vti alio loco [*uu*] demonſtrauimus, ſi quis clericus ordinaretur, loco ſiue titulo in eccleſia, vbi functionis ſuæ munia obire poſſet, ipſi haud deſignato. Quam ob cauſſam res tum per ſe impoſſibilis erat, tum regulis diuerſæ vtriusque vitæ clericalis & monaſticæ rationi contraria, quod vniuerſos monachos clericos eſſe oporteret; qui mos nulla ratione excuſabilis ad veterum regularum ac diſciplinæ confuſionem, poſterioribus ſæculis introductus eſt, præſertim inde a tempore *Clementis V.* an. MCCCXI, qui [*w*] omnes monachos ad ſuſcipiendos ſacros ordines obligauit, vt miſſam priuatam in honorem Dei, ex ipſius quidem ſententia, dicere poſſent. Quæ res manifeſta legum antiquæ eccleſiæ erat conculcatio & ignominioſa praxeos eiusdem contemtio. Antiquitus enim monachi in eadem claſſe locabantur cum laicis, cuiusmodi generatim erant, & vt tales tantum ſpectabantur. HIERONYMVS nobis & regulam & praxin tradit, quando *Monachus*, inquit, *non docentis* [*x*] *ſed plangentis habet officium.* Et, *Alia monachorum eſt cauſſa, alia clericorum: Clerici paſcunt oues, ego* (qui monachus ſum) *paſcor.* HIERONYMVS quidem non monachus ſolum, ſed presbyter etiam erat: quum vero inuitus ordinatus eſſet, & monachus manere firmiter ſibi propoſuiſſet, officium presbyteri obire recuſabat: id quod indicat, monachatus ac clericatus coniunctionem non magni ab ipſo æſtimatam; tantum abeſt, vt, quæ hodie obtinet conſuetudo, omnes monachos generatim clericos fieri oportere, iudicauerit. Concilium *Chalcedonenſe* ſemel & iterum monachos a clericis diſerte diſtinguit, eosque laicis ad-

(*uu*) Lib. IV. c. V. n. II. volum. II p. 170.
(*w*) Vid. Clementin. lib. III. tit. X. c. I.
(*x*) Hieron. ep. LV. ad Ripar. †
Id. epiſt. I. ad Heliudor. (tom. I. p. 3. edit. Francof.)

numerat. In vno canone [y] dicit, ſi quis alicuius ordinationis propter pecunias & turpe lucrum factæ ſequeſter deprehenſus fuerit, eum, ſi ſit clericus, proprio gradu excidere, ſi ſit autem laicus vel monachus, ab eccleſiæ communione ſegregari debere. Et alius canon [z] monachis interdicit eccleſiaſticis negotiis ſe ingerere. Qui vterque canon manifeſto innuit, monachos tum non de clero, ſed mere laicos fuiſſe. LEO [a] papa circa idem tempus de iis vt talibus loquitur, *Maximo* epiſcopo *Antiocheno* ita ſcribens: *Illud quoque dilectionem tuam conuenit praecauere, vt praeter eos, qui ſunt domini ſacerdotes, nullus ſibi ius docendi & praedicandi audeat vendicare, ſiue ſit ille monachus, ſiue laicus, qui alicuius ſcientiae nomine glorietur.* Hinc quum monachus aliquis presbyter vel epiſcopus eſſet ordinandus, per omnes eccleſiæ ordines ire debebat, quemadmodum laicis tunc facere moris erat, antequam ſuperiores ordines eis conferrentur. Hoc e decreto quodam GELASII papæ [b] diſcimus, *Si quis*, inquientis, *de religioſo propoſito & diſciplinis monaſterialibus eruditus ad clericale munus accedat, continuo lector vel notarius, aut certe defenſor effectus, poſt tres menſes exſiſtat acolythus: ſexto menſe ſubdiaconi nomen accipiat; nono menſe diaconus, completoque anno ſit presbyter.* Vt adeo differentia inter monachum & alium quempiam laicum in hoc tantum ſita fuerit, vt monachus propter educationem in ſchola doctrinæ bonæque diſciplinæ (cuiusmodi monaſteria erant) maiores profectus, quam alius quidam laicus, habere creditus, adeoque beneficio iſthoc ornatus ſit, vt per inferiores

(y) Conc. Chalced. c. II. (tom. IV. concil. p. 755. d.) Εἰ δέ τις καὶ μεσιτεύων φανείη τοῖς οὕτως αἰσχροῖς καὶ ἀθεμίτοις λήμμασι, καὶ οὗτος, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, τοῦ οἰκείου ἐκπιπτέτω βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἢ μονάζων, ἀναθεματιζέσθω. Si quis ſequeſter & interceſſor adeo turpibus & nefariis lucris apparuit, hic quoque ſi ſit quidem *clericus*, proprio gradu excidat: ſi ſit autem *laicus*, vel *monachus*, anathematizetur.

(z) Ibid. c. IV. Ἔδοξε – τοὺς καθ' ἑκάστην πόλιν καὶ χώραν μονάζοντας – μήτε ἐκκλησιαστικοῖς, μήτε βιωτικοῖς παρενοχλεῖν πράγμασιν, ἢ ἐπικοινωνεῖν, καταλιμπάνοντας τὰ ἴδια μοναστήρια κ. τ. λ. Viſum eſt – monachos, qui ſunt in vnaquaque regione & ciuitate, – – nec *eccleſiaſticis* nec ſecularibus *negotiis ſe ingerere*, vel communicare, propria relinquentes monaſteria.

(a) Leo ep. LX. (LXII. tom. IV. conc. p. 885 B.)

(b) Gelaſ. ep. IX. ad epiſc. Lucaniæ c. II. (tom. IV. conc. p. 1188. D.)

ordi-

ordines ad ſacerdotium celerius, quam alii candidati, adſcendere potuerit. Quæ omnia monachos vniuerſos olim non niſi laicos, aut certe media inter laicos & clericos conditione fuiſſe, oſtendunt; quemadmodum viri docti in eccleſia *Romanenſi*, HABERTVS [*c*], LINDANVS [*d*] aliique fateri non dubitant, licet recentioris æui conſuetudinem defendere adnitantur. Quid? quod ipſe GRATIANVS [*e*], qui pro hodierno more vnus omnium maxime militat, ex hiſtoria eccleſiaſtica manifeſtum eſſe, fateatur, quod veteres monachi vſque ad tempus *Siricii* & *Zoſimi* ſimpliciter monachi, non autem clerici, fuerint.

§. VIII.

Quibus in caſibus vita clericalis & monachica coniungi potuerit.

ATENIMVERO quamuis monachi antiquis temporibus ad ſacros eccleſiæ ordines non adſpirarent, nec cum eccleſiæ regulis conſiſtere potuiſſet, ſi vniuerſi id facere animum induxiſſent; in quibusdam tamen caſibus vita clericalis & monachica certo modo coniungi poterat. Primum quidem, ſi quod forte monaſterium tanto loci interuallo ab epiſcopali ſua vel parochiali eccleſia diſtaret, vt monachi ad cultum diuinum eo coire commode non poſſent; (quæ erat monaſteriorum in *Aegypto*, aliisque orientis partibus ratio, vbi monachi per vaſtas & ab reliquis mortalibus ſeiunctas ſolitudines habitabant;) tum vnus vel plures etiam de monachis ad obeunda inter eos diuina officia conſecrabantur. Ita CASSIANVS ſæpe de conuentibus monaſteriorum *Scithi* ſiue *Scythiæ* in *Aegypti* deſertis loquitur, quorum vnus duos habuerit presbyteros, *Paſnutium* [*f*] & *Dani-*

(*c*) Habert. archieratic. p. 601. Monachi quales primo erant æuo, extra ordinem conſtituti, ad hierarchiam imperantem non pertinent; ſed medio quodam inter ordinem & plebem ſtatu.

(*d*) Lindan. panopl. lib. IV. c. LXXV. Non neſcimus, fuiſſe olim quosdam chriſtiani huius gregis ductores, qui a perfectioris ſanctimoniæ ſtudio dicebantur vel therapeutæ vel *monachi*, vel etiam aliis forte nominibus. *Qui omnes ſicuti erant ordinis laici*, ita vna cum reliquis templi choro, quem dicimus, erant excluſi.

(*e*) Gratian. cauſſ. XVI. quæſt. I. poſt cap. XXXIX. Monachos vero vſque ad tempus Euſebii, Zoſimi, & Siricii monachos ſimpliciter & non clericos fuiſſe, eccleſiaſtica teſtatur hiſtoria.

(*f*) Caſſian. collat. III. c. I. In illo choro ſanctorum, qui velut aſtra puriſſima in

elem;

olem; & tres alios presbyteros ipſis præſidentes, & diuina officia obeuntes. Hi erant abbates monaſteriorum, & ſimul congregationis presbyteri; quorum CASSIANVS meminit cum ſingularis cuiusdam rei commemoratione [*g*], quod omnes *Anthropomorphitarum* hæreſi, præter vnum *Paſnutium*, infecti, quum *Theophi-*

nocte mundi iſtius refulgebant, vidimus ſanctum Paſnutium vice luminaris magni claritate ſcientiæ coruſcantem. *Hic* namque *presbyter congregationis noſtræ*, id eſt, illius quæ in eremo Scythiæ morabatur, *fuit*, in qua ita vſque ad extremam durauit ætatem, vt numquam e cella, quam iunior cœperat habitare quæque ab eccleſia millibus quinque diſtabat, ſaltem ad viciniora migrauerit. cet.

Collat. IV. c. I. Inter ceteros chriſtianæ philoſophiæ viros, abbatem quoque vidimus Danielem, æqualem quidem in omni virtutum genere, his qui in eremo Scithi commanebant, ſed peculiariter gratia humilitatis ornatum, qui merito puritatis ac manſuetudinis ſuæ a beato *Paſnutio ſolitudinis eiusdem presbytero*, & quidem quum multis iunior eſſet ætate, in *diaconii prælectus eſt gradu.* In tantum enim eidem beatus Paſnutius virtutibus ipſius adgaudebat, vt quem vitæ meritis ſibi & gratia parem nouerat, coæquare ſibi etiam ſacerdotii ordine feſtinaret, ſiquidem nequaquam ferens, in inferiore eum miniſterio diutius immorari, optansque ſibimet ſucceſſorem digniſſimum prouidere, ſuperſtes *eum presbyteralis gradus honore prouexit.*

(*g*) Caſſian. coll. X. c. II. Intra Aegypti regionem mos iſte antiqua traditione ſeruatur, vt peracto epiphaniorum die, quem prouinciæ illius ſacerdotes, vel dominici baptiſmi, vel ſecundum carnem natiuitatis eſſe definiunt, & idcirco vtriusque ſacramenti ſolemnitatem non bifarie, vt in occiduis prouinciis, ſed ſub vna diei vnius feſtiuitate concelebrant, epiſtolæ pontificis Alexandrini per vniuerſas dirigantur Aegypti eccleſias, quibus ad initium quadrageſimæ & dies paſchæ non ſolum per ciuitates omnes, ſed etiam per vniuerſa monaſteria deſignentur. Secundum hunc igitur morem prius dies admodum paucos, quam ſuperior cum abbate Iſaaci fuerat agitata collatio Theophili prædicti vrbis epiſcopi ſolemnes epiſtolæ commearunt, quibus cum denuntiatione paſchali contra ineptam quoque anthropomorphitarum hæreſin longa diſputatione diſſeruit eamque copioſo ſermone deſtruxit. Quod tanta eſt amaritudine ab vniuerſo propemodum genere monachorum, qui per totam prouinciam Aegypti morabantur, pro ſimplicitatis errore ſuſceptum, vt e contrario memoratum pontificem, velut hæreſi grauiſſima deprauatum, pars maxima ſeniorum ab vniuerſo fraternitatis corpore decerneret deteſtandum, quod ſcilicet impugnare ſcripturæ ſanctæ ſententiam videretur, negans omnipotentem Deum humanæ figuræ compoſitione formatum, quum ad eius imaginem creatum Adam ſcriptura manifeſtiſſime teſtaretur. Denique ab his, qui erant in eremo Scythi commorantes, quique perfectione ac ſcientia omnibus, qui erant in Aegypti monaſteriis, præminebant, ita eſt hæc epiſtola teſtata, præter abbatem Paſnutium noſtræ congregationis presbyterum, nullus eam ceterorum presbyterorum, qui in eadem eremo aliis tribus eccleſiis præſidebant, nec legi quidem ac recitari in ſuis conuentibus prorſus admitterent.

lus

Digitized by Google

lus eccleſiæ *Alexandrinæ* epiſcopus literas paſchales (quibus feſtivitatem paſchatis ex more denuntiarat) ad ipſos miſiſſet, & contra ineptam iſtam hæreſin acrius diſputaſſet, literas illas in congregationibus ſuis nec legi quidem ac recitari voluerint. Similiter nobis refert SOZOMENVS [*b*], quod *Prines* monachus (cuius opera *Ariani* in occultando *Arſenio* vtebantur, dum hunc ab *Athanaſio* interfectum iactabant) presbyter cuiusdam monaſterii in *Thebaide* fuerit. Vbi monaſteria videntur fuiſſe valde ampla: CASSIANVS [*i*] enim, in eorum vno plus quam quinque millia monachorum degiſſe, fidem nobis facit. Neque abſurdum videri poteſt, iſtiusmodi monaſteria in remotioribus ſolitudinibus ſua habuiſſe templa ſuosque, qui in eis miniſtrarent, presbyteros. Verum non per deſerta ſolum quæ exſtructa erant, monaſteriis presbyteros ſuos habere licitum erat, ſed in quibusdam etiam locis monaſteria oppidana (quam primum ibi conſtituta eſſent) idem priuilegium ſimiliter habebant. Nam *Eutyches* hæreticus non tantum archimandrita ſed presbyter etiam monaſterii ſui *Conſtantinopoli* erat, quemadmodum LIBERATVS [*k*] & alii vetuſti ſcriptores eum appellant. Et hanc rem non fuiſſe inuſitatam, ex eo liquet, quod lex tum ciuilis tum canonica eam permiſit. IVSTINIANVS in quadam *nouella* [*l*]

(*b*) Sozom. lib. II. c. XXIII Τὸν μὲν Ἀρσένιον ἐπιμελῶς ζητήσαντες εὗρον, καὶ φιλοφρονησάμενοι, καὶ πᾶσαν εὔνοιαν καὶ ἀσφάλειαν παρέξειν αὐτῷ ὑποσχόμενοι, ἄγουσι λάθρα πρός τινα τῶν αὐτοῖς συνήθων καὶ τὰ αὐτὰ σπουδαζόντων· Πρίνης ὄνομα αὐτῷ ἦν, πρεσβύτερος μοναστηρίου· ἐνταῦθα τε τὸν Ἀρσένιον κρύψαντες, σπουδῇ περιήεσαν κατὰ τὰς ἀγορὰς καὶ τοὺς συλλόγους τῶν ἐν τέλει, λογοποιοῦντες τοῦτον πεφονεῦσθαι παρὰ Ἀθανασίου. Arſenium quidem ſtudioſe perquiſitum inuenerunt: eumque benigne excipientes, omnemque ei beneuolentiam ac ſecuritatem polliciti, clam eum deducunt ad quemdam ex ſuis familiaribus & earundem cum ipſis partium: *Prinem* nomine, *presbyterum cuiusdam monaſterii.* Illic quum Arſenium abdidiſſent, per fora & cœtus primariorum hominum de induſtria circumeuntes illum ab Athanaſio occiſum eſſe iactabant.

(*i*) Caſſian. de inſtitut. renuntiant. lib. IV. c. I. - in Thebaide eſt cœnobium, quanto numero populoſius cunctis, tanto conuerſationis rigore diſtrictius. Siquidem in eo plusquam quinque millia fratrum ſub vno abbate reguntur, cet.

(*k*) Liberat. breuiar. c. XI. (tom. V. concil. p. 754. d.) His temporibus Eutyches quidam *presbyter* & archimandrita præſidens Conſtantinopoli celeberrimo monaſterio, vrgente ſatana, prædicabat dominum noſtrum Ieſum Chriſtum conſubſtantialem nobis non eſſe ſecundum carnem, ſed de cælo corpus habuiſſe.

(*l*) Iuſtin nouell. CXXXIII. c. II. ἵνα κἂν εἴ τις ἐκκλησία κατὰ τὸ μοναστήριον εἴη,

ſanctionem quamdam promulgat pro monaſteriis eccleſias ſibi proprias tam habentibus, quam non habentibus. De non habentibus præcipit, vt monachi cum abbate ſuo ad eccleſiam parochialem ſe conferant, cultuque diuino completo rurſus ad cœnobium reuertantur: Habentibus autem eccleſias quatuor vel quinque ſeniores ex ſuo ipſorum cœtu presbyteros, vel diaconos, vel inferioris cuiusdam gradus clericos, prout rei id exegerit neceſſitas, ordinari iubet. Etiam ante concilium *Chalcedonenſe* [n] de eccleſiis monaſteriorum deque clericis ad eas pertinentibus loquitur; cuilibet iſtiusmodi eccleſiæ homines ſacris ordinibus idoneos deſignandi concedens priuilegium. Vt adeo in iſtis rerum circumſtantiis dubitandum non ſit, quin vita clericalis & monaſtica ſæpiſſime in vno eodemque homine iuncta fuerit.

II. Alivs caſus, in quo idem illud fieri ſolebat, erat, quando monachi ex monaſteriis ab epiſcopis adſciti in eccleſiæ miniſterium ordinabantur. Quæ res frequenter accidit, neque

μηδὲ ὅτῳ προφάσει τῶν ἐκκλησιῶν ἐκφοιτᾶν αὐτούς, ἢ καὶ περιπάτους ἐκεῖσε ποιεῖσθαι, καὶ ἐντυγχάνειν τισὶν οἷς οὐδὲ προσῆκον· ἀλλὰ παραγίνεσθαι μὲν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, ἅμα τῷ ἡγουμένῳ, ἢ τοῖς αὐτοῦ πρωτεύουσί τε καὶ γεγηρακόσι· τῆς δὲ λειτουργίας πληρωθείσης, τὸ μὲν μοναχικὸν ἅπαν αὖθις εἰς τὸ κοινόβιον χωρεῖν κἀκεῖσε καθῆσθαι - - Τέσσαρας δὲ ἢ πέντε πρεσβύτας ἐκ τῆς αὐτῆς μονῆς εἶναι, κατὰ τὴν ἐν τῷ μοναστηρίῳ καθεστῶσαν ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν, οἷς ἤδη πᾶς ἀγὼν ἤνυσται κατὰ τὴν ἄσκησιν, καὶ οἵπερ χειροτονίας ἠξίωνται τῆς ἐν τῷ κλήρῳ, πρεσβυτέρων τυχὸν ἢ διακόνων ἢ τῶν ἐφεξῆς ἔχοντες σχῆμα. Deinde vel ſi vlla eccleſia in monaſterio ſit, neque ſic occaſione eccleſiarum, egredi & deambulationem licite illic facere, & confabulari, cum quibus non conuenit, ſed venire quidem tempore ſacri miniſterii, cum abbate ſuisque prioribus & ſenibus, ſacrificioque completo omnes monachi rurſus ad cœnobium reuertantur, ibique ſedeant. - - Quatuor autem vel quinque ſeniores ex ipſo monaſterio eſſe in conſtituta eccleſia, quibus iam omnis exercitatio eſt expleta in continentia & qui ordinationem habere meruerunt in clero presbyterorum forſan aut diaconorum aut deinceps habentium ſchema.

(n) Conc.Chalc. c.VI. tom.IV.conc.p.758. Μηδένα ἀπολελυμένως χειροτονεῖσθαι, μήτε πρεσβύτερον μήτε διάκονον μήτε ὅλως τινὰ τῶν ἐν ἐκκλησιαστικῷ τάγματι, εἰ μὴ ἰδικῶς ἐν ἐκκλησίᾳ πόλεως ἢ κώμης, ἢ μαρτυρίῳ, ἢ μοναστηρίῳ, ὁ χειροτονούμενος ἐπικηρύττοιτο. Nullum abſolute ordinari, nec presbyterum, nec diaconum, nec omnino aliquem eorum, qui ſunt in ordine eccleſiaſtico, niſi ſpecialiter in eccleſia ciuitatis, vel pagi vel martyrio vel *monaſterio* is qui ordinetur, deſignetur. Can. VIII. Οἱ κληρικοὶ τῶν πτωχείων καὶ μοναστηρίων κ.τ.λ. *Clerici* ptochotrophiorum, & *monaſteriorum*, cet.

tantum

tantum permiſſa fuit, ſed legibus tum imperialibus tum eccleſiaſticis commendata. Vbi monaſteria ſcholæ doctrinæ & piæ educationis euaſerant, aptiſſima eccleſiæ ſeminaria haberi cœperunt. Quapropter *Arcadius* mandabat [o] epiſcopis, vt ſi quos forte deeſſe ſibi clericos arbitrarentur, ex monachorum numero eos ſupplerent. GOTHOFREDVS in eruditis ſuis ad hanc legem adnotationibus eccleſiæ conſuetudinem teſtimoniis ex ATHANASIO [p], HIERONYMO [q], AVGVSTINO [r], EPIPHANIO [s],

(o) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc. leg. XXXII. Si quos forte epiſcopi deeſſe ſibi clericos arbitrantur, ex monachorum numero rectius ordinabunt.

(p) Athan. epiſt. ad Dracont. (tom. I. p. 267. a. edit. Pariſ. MDCXCVIII.) Οὐ γὰρ σὺ μόνος ἐκ μοναχῶν κατεστάθης, οὐδὲ σὺ μόνος προέστης μοναστηρίου, ἢ μόνος ὑπὸ μοναχῶν ἠγαπήθης· ἀλλ' οἶδας, ὅτι καὶ Σεραπίων μοναχός ἐστι, καὶ πόσων μοναχῶν προέστη κ. τ. λ. *Neque tu ſolus ex monachis es ordinatus*; neque tu tantum monaſterio præfuiſti, vel ſolus a monachis dilectus es: ſed noſti Serapionem monachum eſſe, & tam multis præfuiſſe monachis cet.

(q) Hieron. epiſt. III. (tom. I. p. 16. a. edit. Francof.) In vno atque eodem & imitabatur monachum & epiſcopum venerabatur. Epiſtol. IV. (p. 31. a.) Ita age, & viue in monaſterio, vt clericus eſſe merearis. Quum ad perfectam ætatem veneris, ſi tamen vita comes fuerit, & te vel populus vel pontifex ciuitatis in clerum elegerint, agito quæ clerici ſunt.

(r) Aug. epiſt. LXXVI. (tom. II. opp. p. 342. edit. Baſil. MDLXIX.) Et ipſis facilis lapſus & ordini clericorum fit: dignillima iniuria, ſi deſertores monaſteriorum ad militiam clericatus eligantur, cum ex his qui in monaſterio permanent, non tamen niſi probatiores atque meliores *in clerum adſumere* ſoleamus. Id. epiſt. LXXXI. Eudoxio abbati & monachis eius ita ſcribit Auguſtinus: Vos fratres exhortamur in domino, vt propoſitum veſtrum cuſtodiatis & vſque in finem perſeueretis: ac ſi quam operam veſtram mater eccleſia deſiderauerit, nec elatione auida ſuſcipiatis, nec blandiente deſidia reſpuatis, ſed miti corde obtemperetis Deo, cet.

(s) Epiphan. expoſit. fid. n. XXI. p. 1103. fin. στεφάνη δὲ τούτων πάντων ἡ μήτηρ, ὡς εἰπεῖν, καὶ γεννήτειρα ἡ ἁγία ἱερωσύνη, ἐκ μὲν παρθένων τὸ πλεῖστον ὁρμωμένη· εἰ δὲ οὐκ ἐκ παρθένων, ἐκ μοναζόντων· εἰ δὲ μὴ εἶεν ἱκανοὶ εἰς ὑπηρεσίαν ἀπὸ μοναζόντων, ἐξ ἐγκρατευομένων τῶν ἰδίων γυναικῶν, ἢ χηρευσάντων ἀπὸ μονογαμίας. Horum omnium velut faſtigium, & vt ita dicam, matris ac genetricis locum ſanctum ſibi ſacerdotium vendicat: quod ex virginum ordine præcipue conſtat; aut ſi minus e virginibus, certe *ex monachis*: aut niſi *ex monachorum ordine* ad illam functionem obeundam idonei cooptari poſſint, ex his creari ſacerdotes ſolent, qui a ſuis ſe vxoribus continent, aut ſecundum vnas nuptias in viduitate verſantur.

PALLA-

PALLADIO [t], BASILIO [u], *chronico* MARCELLINI & codice eccleſiæ *Africanæ* [w] petitis, ſatis ſuperque commonſtrauit. Quibus epiſtolæ [x] SIRICII, INNOCENTII & GELASII a GRATIANO adlegatæ, nec non concilia, *Agathenſe* [y] & *Ierdenſe* ſubiungi poſſunt, quæ epiſcopo monachum ex monaſterio, conſentiente quidem & approbante abbate, adſumere, eumque in eccleſiæ miniſterium conſecrare concedunt. Et hoc modo antiquæ ſuæ auſteritati & aſceticæ viuendi rationi inſiſtentes vitam clericalem & monaſticam coniungebant. Quo

(t) Pallad. hiſtor. Lauſiac. c. XXII. Τελευτᾷ δὲ οὗτος (Μωϋσῆς μόναχος) ἐτῶν ἑβδομήκοντα πέντε ἐν τῇ Σκήτῃ, γενόμενος πρεσβύτερος, καταλιπὼν μαθητὰς ἑβδομήκοντα. Obiit (Moſes monachus) ante ſeptuaginta quinque annos natus in Scete, *cum factus eſſet presbyter*, relictis ſeptuaginta diſcipulis.

(u) Baſil. ep. CCCCIII. ad Amphiloc. Εἰ δὲ μέλλοι τις ἀπιέναι, ἐπιζητησάτω ἐν Κορυδάλλοις Ἀλέξανδρον ἀπὸ μοναζόντων ἐπίσκοπον, Si quiſpiam abiturus inde erit, quærat ille in Corydalis Alexandrum *de monacho factum epiſcopum*.

(w) Cod Afric. c LXXX. al. LXXXIII. (tom. I. conc. p. 1098.) Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα, ἐάν τις ἀπὸ ἀλλοτρίου μοναστηρίου ὑποδέξηταί τινα, καὶ πρὸς κλήρωσιν προσαγαγεῖν ἐθελήσει, ἢ τοῦ ἰδίου μοναστηρίου ἡγούμενον καταστήσει, ὁ τοῦτο ποιῶν ἐπίσκοπος, ἀπὸ τῆς τῶν λοιπῶν κοινωνίας χωριζόμενος, τῇ τοῦ ἰδίου λαοῦ κοινωνίᾳ ἀρκεσθῇ μόνῃ· ἐκεῖνος δὲ, μηδὲ κληρικὸς, μηδὲ ἡγούμενος ἐπιμείνῃ. Item placuit, vt *ſi quis de alterius monaſterio ſuſceptum vel ad clericatum promouere voluerit*, vel in ſuo monaſterio præpoſitum monaſterii conſtituerit, epiſcopus qui hoc fecerit, a ceterorum communione ſeiunctus, ſuæ tantum plebis communione contentus ſit, & ille neque clericus neque præpoſitus perſeueret.

(x) Gratian. cauſſ. XVI. qu. 1. c. XX. Faciat Deus, vt tales ſint hi, qui vel a nobis in iſto habitu nutriuntur, vel *in monaſteriis* creſcunt, vt prouecta ætate & vita probata, non ad litigiorum officia, ſed *ad ſacerdotium* valeant promoueri. C. XXII. *Si monachus ad clericatum promoueatur*, beneficia ei pleniter & annonæ & decimæ donentur, cet. C. XXVIII. Si quis *monachus* fuerit, qui venerabilis vitæ merito *ſacerdotio* dignus videatur, & abbas, ſub cuius imperio regi Chriſto militat, illum fieri *presbyterum* petierit, ab epiſcopo debet eligi, & in loco, quo iudicauerit ordinari; omnia quæ ad ſacerdotis officium pertinent, vel populi vel epiſcopi electione prouide ac iuſte acturus.

(y) Concil. Agathenſ. c. XXVII. (tom. IV. conc. p. 1387.) *Monachi* vagantes ad officium clericatus, niſi eis teſtimonium abbas ſuus dederit, nec in ciuitatibus nec in parœciis *ordinentur*.

Conc. Ilerd. c. III. (ibid. p 1611.) De monachis id obſeruari placuit, quod ſynodus Agathenſis vel Aurelianenſis noſcitur decreuiſſe: hoc tantummodo adiiciendum, *vt pro eccleſiæ vtilitate, quos epiſcopus probauerit in clericatus officio, cum abbatis voluntate debeant ordinari.*

reſpe-

reſpectu tum hi, tum illi priores a *Graecis* ἱερομόναχοι vocabantur, vt ab iis, qui mere laici erant, diſtinguerentur.

III. ACCIDIT nonnunquam, vt epiſcopus aliquis & vniuerſus eius clerus aſceticam viuendi rationem eligerent, rebus ſuis propriis omnibus ſponte renuntiantes, & omnia ad priſcæ eccleſiæ ſub apoſtolis exemplum in commune coniungentes. AMBROSIVS [z] videtur dicere, quod *Euſebius Vercellenſis* hanc viuendi rationem in eccleſiam occidentalem primus inuexerit. Ante ipſius enim tempus vita monachica in ciuitatibus incognita fuit; ſed ipſe clericos ſuos in ciuitatibus ad regulas & inſtitutionem monachorum per deſerta viuere docuit. Quod ipſum, puto, de ipſorum auſtera viuendi ratione præcipue intelligi debet, quod rebus ſuis nuntio remiſſo omnia communia, quemadmodum reliqui, habuerunt. Eamdem vitæ rationem inter clericos *Hipponenſes* introduxit AVGVSTINVS, vti ex ipſis eius verbis condocemur, quando, *Volui* [a], inquit, *habere in iſta domo epiſcopi mecum monaſterium clericorum. Ecce quomodo viuimus. Nulli licet in ſocietate noſtra habere aliquid proprium.* Id quod POSSIDIVS [b] etiam in vita ipſius obſeruat, *Cum ipſo*, inquiens, *ſemper clerici vna etiam domo ac menſa ſumtibusque communibus alebantur & veſtiebantur.* Et quatenus hac in re cœnobitarum, omnia communia habentium, vitam imitabantur, æque monaſtica ac clericalis vita, vti POSSIDIO atque AVGVSTINO dicitur, nuncupari poteſt. Enim vero nondum vllum in mundo monaſterium exſtabat, in quo vniuerſi monachi ad priuatum tantum miſſæ ſacrificium celebrandum ordinati, neque vero ad vllum certum munus curiale, vbi diuerſa clericalis functionis officia peragerent, adſtricti eſſent. *Auguſtini* monaſterium tales tantum complectebatur monachos, qui publica officia ac negotia in eccleſia adminiſtrabant, nulli cœnobii clauſtro adſtricti.

(z) Ambroſ. ep. LXXXII. ad eccleſ. Vercell. p. 254. (edit. Baſil. MDLXVII.) Hæc enim primus in occidentis partibus diuerſa inter ſe Euſebius ſanctæ memoriæ coniunxit, vt & in ciuitate poſitus inſtituta monachorum teneret & eccleſiam regeret ieiunii ſobrietate.

(a) Aug. ſerm. XLIX. de diuerſis tom. X. p 519. edit. Pariſ. MDCXXXVII. (ſerm. LII. tom. X. p. 1396. d. edit Baſil. MDLXIX.)

(b) Poſſid. vit. Auguſt. c. XXV.

§. IX.

Canonicorum regularium origo.

QVARE eremitæ *Auguſtinenſes* & multi ordines recentiores alii, qui nomen eius adſumſerunt, originem ſuam ab ipſo deriuare falſo ſibi arrogant; quem certum eſt nec ipſum eremitam fuiſſe, nec vllas in eorum vſum regulas ſcripſiſſe, licet multi ſermones, tamquam ab ipſo anachoretis per deſerta habiti, ei adſcribantur. Qui canonicorum regularium ortum ab ipſo deducunt, vti DVARENVS [c] & alii, ii cum maiore probabilitate hoc faciunt, quoniam, vt oſtendimus, clerici *Hipponenſes* quibusdam vitæ monaſticæ exercitiis ſuberant, quæ eos canonicos *regulares* quodammodo efficiebant. ONVPHRIVS [d] tamen & HOSPINIANVS [e], qui hanc rem inueſtigarunt curatius, *Gelaſium* primum eorum auctorem ſub hoc nomine in eccleſia *Lateranenſi* fuiſſe, ſtatuunt, in qua vſque ad *Bonifacium VIII.* a quo repulſi ſint, permanſerint. Quo tempore hoc nomen vel hic ordo in alias eccleſias inuectus fuerit, ex HOSPINIANO huius rei cupidus lector poteſt condiſcere.

(c) Duaren, de miniſt. & benefic. lib. I. c. XXI. Dicebantur non ſimpliciter, vt nunc *canonici*, ſed *regulares* ab illo peculiari inſtituto ac regula, quam amplectebantur, & hoc modo diſcrimen inter eos deſignabatur & aliarum eccleſiarum canonicos, qui huiusmodi ſe votis non adligauerant, idque ſupra a nobis oſtenſum eſt. Hæc ſecta, *cuius auctor Auguſtinus perhibetur*, quum Hipponenſis epiſcopus eſſet, late chriſtianorum orbem peruagata eſt, adeo vt eorum cœnobia hodie in quibus locis monachorum nomen deletum non eſt, nuſquam non reperiantur.

(d) Onuphr. adnotat. in Platin. vit. Gelaſii p. 62. Gelaſius *canonicos*, vt vocant, *regulares* ordinis ſancti Auguſtini Laterani primus collocauit, qui ibidem vſque ad Bonifacium VIII. a quo expulſi ſunt, permanſerunt. Ex archiuis baſilicæ Lateranenſis.

(e) Hoſpin. de orig. monachat. lib. III c. VI. p. 72. edit. Tigur. MDLXXXVIII. (pag. 110. n. 4. edit. Geneu. M DC LXIX.) Onuphrius Panuinus in ſuis ad Platinam adnotationibus indicat ex archiuis eccleſiæ Lateranenſis, *Gelaſium I.* papam circa annum CCCC XCV. *canonicos regulares* ordinis ſancti Auguſtini Laterani *primum collocaſſe. Crediderim ego, hunc Gelaſium horum canonicorum eſſe auctorem*, & ad hoc exemplum mox alibi quoque in maioribus eccleſiis eos inſtitutos eſſe: de quo tamen alii iudicent. Fuit certe hic Gelaſius idololatriæ egregius architectus & ceremoniarum cumulator, vt in vita eius indicatur.

§. X.

Digitized by Google

§. X.

De monachis, qui ἀκοίμητοι, hoc eſt inſomnes, *dicti fuerunt.*

Saecvlo quinto ineunte vel medio, vt baronivs exiſtimat [*f*], *Conſtantinopoli* ſub *Gennadio* patriarcha *Alexander* quidam monachorum quemdam ordinem inſtituit, quos iſtius æui & ſequentium ſæculorum ſcriptores plerumque *ἀκοιμήτους*, hoc eſt *inſomnes* appellitant. Cuius nominis ratio ab ipſorum inſtituto diuina officia noctes atque dies ſine vlla intermiſſione peragendi deſumta eſt. In tres enim cœtus ipſi ſeſe diſtribuerant, atque ita alii aliis ſtata hora ſuccedentes perpetuum diuini cultus curſum, ſine vllo interuallo noctes atque dies continuabant; inde *inſomnes*, vocitati. Huius ordinis pietas magnam ipſis famam atque exiſtimationem conciliauit, multaque in eorum vſum monaſteria *Conſtantinopoli* fuerunt exſtructa. Inter alios *Studius* quidam, vir præclarus & conſularis dignitatis quum *Roma Conſtantinopolin* delatus ſæculo valedixiſſet, ad quemdam horum ordinum tranſiit, & celebre aliquod monaſterium pro ipſis erexit, quod ab hoc auctore *Studium* [*g*] eiusque monachi *Studitæ* fuerunt nuncupati. Et hoc tempore monachi forſan primum a fundatoribus ſuis denominari cœperunt. Verum enim vero horum monachorum exiſtimatio paullo poſt imminuta fuit, ſiquidem ſæpius hæreſi *Neſtorii* fauere deprehenſi ſunt,

(*f*) Baron. ad an. CCCCLIX. ex actis Marcelli ap. Surium decembr. XXIX. (p. 150. d. edit. Antuerp. MDCLVIII.) Quod ſpectat ad *acœmetarum* monachorum inſtitutum, non fuit eius Marcellus auctor, ſed propagator: verum Alexander abbas eiusdemque Marcelli inſtitutor religioſum illum cultum inuenit, prout eiusdem Marcelli acta teſtantur.

(*g*) Niceph. hiſt. lib. XV. c. XXIII. *Τούτου (Γενναδίου) ἐπὶ τὸν θρόνον ὄντος, καὶ Στούδιός τις περιφανὴς ἀνὴρ ἐκ Ῥώμης ἧκεν τὸν τοῦ προδρόμου ἀνεγείρει ναὸν, μοναχοὺς ἐκ τῆς τῶν ἀκοιμήτων μονῆς ἐκεῖσε ἐγκαταστήσας· ἣν Μάρκελλος ὁ θειότατος ἤγειρεν, ἀσίγητον τὸν ὕμνον παρασκευάσας Θεῷ ἀναπέμπεσθαι εἰς τρία μέρη τὴν ποίμνην διανεμάμενος.* In epiſcopatu huius (Gennadii) Studius quidam vir præclaris, Roma Conſtantinopolim peruenit, & diuo Præcurſori templum erexit, in quod monachos ex domicilio eorum qui *ἀκοίμητοι*, hoc eſt, *Inſomnes* dicuntur, induxit. Horum domicilium Marcellus diuiniſſimus conſtruxerat, in quo perpetuis carminibus nunquam non hymni Deo canerentur, ſodalitate monachorum eam ob rem in tres cœtus diuiſa.

quam

quam ob rem ab ſcriptoribus eccleſiaſticis [gg] frequenter caſtigantur.

§. XI.

De ſic dictis βοσκοῖς, paſcentibus.

In *Syriæ* ac *Meſopotamiæ* regionibus aliud monachorum genus memoratur SOZOMENO [h], quos a peculiari ſua viuendi ratione βοσκοὺς *paſcentes* vulgo dixerint. Inſtar enim paſcentium pecudum in montibus degentes nec domicilia habebant vlla, nec pane aut carne veſcebantur, nec vinum bibebant, ſed Deum perpetuo celebrabant, orationibus & hymnis iuxta eccleſiæ ritum vacantes. Quumque veſcendi tempus aduenifſet, ſinguli falce arrepta per montem vagantes herbas reſecabant, qui vnus & ſolus eorum victus & conſtans vitæ tenor erat.

§. XII.

De Benedictinis & Gyrouagis *in* Italia.

Eorvm, quos nonnulli monachos *Baſilii* & *Hieronymi* vo-

(gg) Niceph. ibid. Τότε καὶ Τιμοκλῆς τε καὶ Ἄνθιμος οἱ τῶν Τροπαρίων ἤκμαζον ποιηταὶ, κατὰ φρατρίας διῃρημένοι· ἀλλ' ὅσοι μὲν ταῖς δόξαις τῇ ἐν Χαλκηδόνι συνόδῳ προσέκειντο παρὰ τῷ Ἀνθίμῳ συνήγοντο· ὃς πρῶτος καὶ τὰς παννυχίδας ἐπενόησε γίνεσθαι· ὅσοι δ' ἐχθρωδῶς ἐκείνῃ ἐφέροντο, μᾶλλον προσέκειντο Τιμοκλεῖ. Ea tempeſtate Timocles etiam & Anthimus Troparioruni poëtæ floruere, qui ſuas vterque ſodalitates habuere. Et qui Chalcedonenſis ſynodi decreta comprobabant, Anthimi conuentus frequentabant, qui etiam peruigilium inter eos conſtituit. At qui hoſtili erga eum erant animo, Timoclem ſequebantur.

(h) Sozom. lib. VI. c. XXXIII. Τούτους δὲ καὶ βοσκοὺς ἀπεκάλουν, ἔναγχος τῆς τοιαύτης φιλοσοφίας ἄρξοντας· ὀνομάζουσι δὲ ὧδε αὐτοὺς, καθότι οὔτε οἰκήματα ἔχουσιν, οὔτε ἄρτον, οὔτε ὄψον ἐσθίουσιν, οὔτε οἶνον πίνουσιν· ἐν δὲ τοῖς ὄρεσι διατρίβοντες, ἀεὶ τὸν θεὸν εὐλογοῦσιν, ἐν εὐχαῖς καὶ ὕμνοις κατὰ θεσμὸν τῆς ἐκκλησίας· τροφῆς δὲ ἡνίκα γένηται καιρὸς, καθάπερ νεμόμενοι, ἅρπην ἔχων ἕκαστος, ἀνὰ τὸ ὄρος περιιόντες τὰς βοτάνας σιτίζονται.
Euagr. lib I. c. XXI. Ἐς ἔρημον κεκαυμένην σφᾶς αὐτοὺς ἀφιέντες, καὶ μόνα τὰ τῆς φύσεως ἀναγκαῖα περιστείλαντες, ἄνδρες τε καὶ γύναια τὸ λοιπὸν σῶμα γυμνὸν, κρυμοῖς τε ἐξαισίοις, ἀέρων τε πυρακτώσεσιν ἐπιτρέπουσιν, ἐπίσης θάλπους τε καὶ ψύχους περιορῶντες· καὶ τὰς μὲν τῶν ἀνθρώπων τροφὰς τέλεον ἀποσείονται, νέμονται δὲ τὴν γῆν, βοσκοὺς καλοῦσι, μόνον τὸ ζῆν ἐντεῦθεν πορίζόμενοι. In ſolitudinem a ſole peruſtam penetrantes, tam viri quam mulieres, iis duntaxat partibus, quas pudor nominari vetat, contectis reliquum corpus algoribus atque ardoribus immenſis nudum exponunt, æſtum ac frigus pari modo deſpicientes. Ac cibos quidem hominibus vſitatos aſpernantur. Terram autem depaſcuntur vnde & βοσκοὶ, *pabulatores* cognominati ſunt: tantum carpentes, quantum ad vitam ſufficit.

cant,

cant, nullam hoc loco facimus mentionem. Certum enim eſt, hoſce patres nullos diſtinctos ordines inſtituiſſe, tametſi ambo vitæ monaſticæ promotores generatim exſtiterunt. Regulam, quæ ſub nomine *Hieronymi* circumfertur, recentioris cuiusdam auctoris fictionem eſſe, in propatulo eſt: Et *ſermonum aſceticorum*, qui BASILIO vulgo adſcribuntur, *Euſtathium*, illum *Sebaſtiæ Armeniæ* epiſcopum, auctorem potius fuiſſe, viri quidam docti [*i*] iudicant. Fac autem, ab ipſo BASILIO profectos eſſe, vti plerique viri docti ſtatuunt, non tamen vllius noui ordinis auctorem, ſed eorum, qui iam inſtituti fuerint, directorem duntaxat fuiſſe, arguunt. Hiſce igitur prætermiſſis duorum ſolum ordinum, nimirum *Benedictinorum* in *Italia* & *Apoſtolicorum* in *Britannia*, mentionem adhuc faciemus. *Benedictini* a *Benedicto*, celebri monacho in *Italia*, tempore *Iuſtiniani* imperatoris, circa annum DXXX, ortum ſuum habuerunt. Primam huic ſedem dedit *Sublaqueum* oppidum *Latii* in diœceſi *Tiburtina*, vbi duodecim monaſteria, monachorum quodque duodecim, in vicina quadam ſolitudine erexit; quorum vnum ſequentibus temporibus ita increuit, vt non tantum contra omnes vetuſtas regulas ab epiſcopali poteſtate eſſet immune, ſed etiam, vti recentior quidam ſcriptor [*k*] obſeruat, non minus quatuordecim vicos ſub ſe ha-

(*i*) Hoſpin. de origine monach. p. 69. edit. Tigur. MDLXXXVII. (p. 105 edit. cit. Geneu.) A multis dubitatur, num libri illi de *virginitate* & *monaſtica vita* ſcripti, qui *aſcetici* dicuntur, Baſilii γνήσιοι ſint, quum pleraque in iis horridiora ſint, quam in reliquis eius ſcriptis. Deinde etiam in catalogo ſcriptorum Baſilii in oratione Nazianzeni, *aſcetica* illa non recenſentur: quæ certe vir ille, qui ex profeſſo laudationem Baſilii inſtituerat, omiſſurus minime fuiſſet: poteſt igitur eſſe alius quidam Baſilius & hoc quidem recentior. Sozomenus autem lib. III. c. XIV. adfirmat, viſum nonnullis ſuo tempore, *aſceticorum* illorum auctorem fuiſſe Euſtathium illum Sebaſtiæ Armeniæ epiſcopum, ſed Macedonianum hæreticum, qui monaſticæ auctor Armeniis exſtiterit. cet. Sozom. lib. III. c. XIV. p. 52?. d. ὡς καὶ τὴν ἐπιγεγραμμένην Βασιλείου τοῦ Καππαδόκου ἀσκητικὴν βίβλον, ἰσχυρίζεσθαί τινας αὐτοῦ (Εὐσταθίου) γραφὴν εἶναι. Suicer. de monachis c. VII.

(*k*) Baudrand. lexic. geograph. voce *Sublaqueum*. Sublaqueum ſeu melius Sublacum, oppidum Aequorum in Latio. Hodie dicitur vulgo *Subiaco*, cuius abbatia, quæ nullius eſt diœceſis, quatuordecim vicos ſub ſe habet, in confinio regni Neopolitani. Sedet in colle, ad fontes Anienis, XXXVI. milliaribus diſtans a Roma in ortum, & X. a Præneſte; eſtque in Campania Romana, ſub dominio ſummi pontificis.

 beret.

beret. Hinc ad *Caſinum* montem ſeceſſit, vbi aliud monaſterium erexit, vnde ordinem ſuum in alias regiones tanto cum ſucceſſu propagauit, vt ſexcentis circiter annis poſt maxima monachorum in *Europa* pars eius regulam ſequerentur. Atque ita, quocunque alio nomine venirent, *Carthuſienſes*, *Ciſtertienſes*, *Grandimontenſes*, *Præmonſtratenſes*, *Cluniacenſes*, ceteri, non niſi diuerſi *Benedictinorum* fuerunt ſurculi, donec circa an. MCCXX. *Dominicani* & *Franciſcani* nouas a ductoribus ſuis regulas acceperunt. HOSPINIANVS [*l*] viginti tres ordines ex hoc vno ortos recenſet, & e VOLATERANO obſeruat, quod huius ætate hic ordo cardinales ducentos, archiepiſcopos mille & ſexcentos, epiſcoporum quatuor millia, abbatum quindecim millia cum ſeptingentis habuerit: ex quo de prodigioſo huius ordinis incremento facile ad iudicandum eſt. Non immorabimur eis fuſius enarrandis, ſed vnum duntaxat ex ipſius BENEDICTI regula obſeruabimus, Ipſum nec monachos ſuos nomine ſuo appellari, vel pro nouo ordine haberi, multo minus tot nouos ordines inde deriuari voluiſſe. Ipſe enim in vſum *cænobitarum* & *anachoretarum* primitiuæ eccleſiæ, quos duos conſtitutos ordines tantummodo ea ætate eccleſiæ *Italicæ* agnoſcebant, generatim ſe ſcribere, profitetur. Quatuor quidem monachorum genera in vniuerſum dari dicit, *Cænobitas*, *Anachoretas*, *Sarabaitas*, & *Gyrouagos;* ſed duo poſteriora non niſi ſcandala & opprobria eccleſiæ eſſe adfirmat. De *Sarabaitis* eadem prorſus, quæ HIERONYMVS & CASSIANVS [*ll*] ante eum, narrat. *Gyrouagos* autem his

(*l*) Hoſpin. de monach. lib. IV. c. V. p. 116. edit. Baſil. (p. 201 edit. Geneu.) Cardinales habuit & ordo hic Volaterani ætate fere 200, archiepiſcopos in diuerſis eccleſiis 1600, epiſcopos 4000, abbates eruditione & ſcriptis celebres 15700, canonizatos & ſanctorum catalogo inſertos 15600.

Pag 132 (p 222.) Militant ſub hac regula ordines circiter XXIII--- *Ordo Specuenſis*, *Carthuſienſis*, *Ciſtercienſis*, *S. Vuihelmi*, *Scotorum*, *Montis-Oliuetenſium*, album po tantium habitum, *Cæleſtinorum*, *Silanorum Vallis umbroſæ*, *Fontis Ebrardi*, *Humiliatorum* ſub albo habitu, *Grandimontenſis*, *S. Ambroſii*, *Camaldulenſis*, *Vallis Scholarium*, *S. Pauli primi eremitæ*, quem alii ad Auguſtinenſes referunt, *Cluniacenſis*, *Præmonſtratenſis*, *S. Iuſtinæ*, *Syluestrinorum*, *Gilbertinorum & ordo de S. Burga vidua:* vt Trithemius iudicat lib. I. c. III. de viris illuſtribus ordinis Benedictinorum. His Polydorus Vergilius lib. VII. c. II. *Eremitanos D. Hieronymi* adnumerat, quos dicit poſtremo per Martinum V. in familiam Benedicti adſcitos fuiſſe.

(*ll*) vid. ſupra §. IV.

verbis

verbis depingit [m]: *Quartum genus eſt monachorum, quod nominatur GYROVAGVM, qui tota vita ſua per diuerſas prouincias ternis aut quaternis diebus per diuerſorum cellas hoſpitantur; ſemper vagi & numquam ſtabiles; propriis voluptatibus & gulæ illecebris ſeruientes, & per omnia deteriores Sarabaitis: de quorum omnium miſerrima conuerſatione melius eſt ſilere, quam loqui. His ergo omisſis*, pergit ille, *ad cœnobitarum fortisſimum genus diſponendum, adiuuante domino, veniamus.* Ex quibus manifeſtum eſt, monachos tempore *Benedicti* in multos diuerſos ordines in eccleſia occidentali admiſſos, ſeſe non diſtinxiſſe.

§. XIII.

De Apoſtolicis *in* Britannia *et* Hibernia.

Circa annum DXCVI. *Benedictini* cum *Auguſtino* monacho in *Britanniam* venerunt, adeoque omnia monaſteria a *Saxonibus* exſtructa huius ordinis monachis fuerunt data. Antiqui autem *Britanni* iam pridem monaſticæ vitæ dederant operam. Sunt, qui *Pelagium* [n] ex oriente in *Britanniam* eam primum inuexiſſe, dicunt. Alii ipſum collegii *Bangorienſis* abbatem faciunt, monachorum duo millia ſub regimine ſuo habuiſſe dictitantes. Sed hoc tamquam merum recentiorum auctorum commentum a viro quodam docto [o] exploſum eſt. Quomodocumque autem hæc res ſe habet, certe ex Beda manifeſtum eſt, fuiſſe *Bangorii* monaſterium (etſi, qui primus eius fundator exſtiterit, parum attinet inquirere) ante, quam *Auguſtinus* & ipſius monachi in *Angliam* deuenerunt. *In monaſterio Bancor*, inquit ille [p], *tantus fertur fuiſſe numerus monachorum, vt quum in ſeptem portiones eſſet cum præpoſitis ſibi rectoribus monaſterium diuiſum,*

(*m*) Benedict. regul. monachor. c. I. (apud Hoſpinian. de monach. p. 202 edit. Geneu.)

(*n*) Hoſpin. de monach. lib IV. c. III. p. 115. (p. 199. edit. Geneu.) Sub Congello Bannocorenſi illuſtris familiæ Britanno monachiſmus Aegyptius, a Pelagio prius introductus, ſub ſpecie religionis in Britannia radices, vires & incrementa largiſſima cœpit ad alias etiam Europæ prouincias plantaria transmittens.

(*o*) Caue hiſtor. litter. vol. I. p. 291. Monachum fuiſſe (Pelagium) facile concedimus; collegii vero Bannochorenſis fuiſſe abbatem, & duo millia monachorum ſub regimine ſuo habuiſſe, & exinde poſtea a ſuis in exilium pulſum; denique academiæ Cantabrigienſis fuiſſe alumnum, nuda videntur Ranulphi Ceſtrenſis, Ioannis Tinmuthenſis, Nicolai Cantilupi, Caii, Balei, aliorumque ſomnia.

(*p*) Bed. hiſtor. Anglor. lib. II. c. II.

nulla harum portio minus quam trecentos homines haberet, qui omnes de labore manuum ſuarum viuere ſolebant. HOSPINIANVS & BALAEVS *ordinem Apoſtolicorum* nominant; an autem ex idoneis rationibus, ego non dixerim. In eo certum eſt illos magnopere falli, quando hoc monaſterium *Bannochorenſe* ſiue *Bangorienſe* cum *Benchorienſi Hiberniæ* confundunt, quod aliud celebre fuit monaſterium, a *Congello* circa ann. DXX. fundatum. Ex hoc monaſterio multa millia monachorum prodierunt, multa quoque alia monaſteria in *Hibernia* & in aliis *Europæ* prouinciis orta ſunt. Ex huius congregationis monachis quemdam nomine *Luanum* centum ſolum monaſteria fundaſſe, BERNHARDVS [q] auctor eſt. Et VSSERIVS [r] ex BRENDANO, vno ex primis *Congelli* diſcipulis, obſeruauit, quod tribus millibus monachorum præfuerit, qui ex manuum ſuarum labore ac opificio vitæ ſibi ſubſidia acquiſierint. *Columba* alius ipſius diſcipulus fuit, qui fundato primum monaſterio *Dearmach* in *Hibernia*, *Pictos ſeptentrionales* ad fidem CHRISTI conuertit an. DLXV. monaſteriumque in *Hiya* inſula ædificauit, ex quo, obſeruante BEDA [s], plurima monaſteria per diſcipulos eius, & in *Britannia* & *Hibernia* propagata ſunt. *Columbanus* & *Gallus* itidem monachi ſub *Congello* fuerunt, quorum hic ob monaſterium in *Heluetia* fundatum, quod poſtea in ampliſſimam ciuitatem, *Fanum S. Galli* dictam, excreuit, laudatur; ille autem ob conſtructum in *Normannia Lexouienſe* monaſterium celebris eſt, vbi monachi (perinde ac ἀκοίμητοι ſeu *inſomnes Conſtantinopoli* ſupra memorati) ipſi ſeſe in diuerſos choros diuidere conſueuerunt, vt hiſce ſibi viciſſim ſuccedentibus continuarentur ſacrorum ſolemnia, nec vllum quidem mo-

(q) Bernard. vit. Malach. c. V. p. 1934 d. edit. Antuerp. MDCIX. Locus (Benchor) vere ſanctus fœcundusque ſanctorum, copioſiſſime fructificans Deo, ita vt vnus ex filiis ſanctæ illius congregationis *nomine Luanus centum ſolus monaſteriorum fundator exſtitiſſe feratur.*

(r) Uſher, *Relig. of the anc.* Iriſh c. VI. p. 46.

(s) Bed. lib. III. c. IV. Venit in Britanniam Columba, regnante Pictis Bridio, filio Meilochon, rege potentiſſimo, nono anno regni eius gentemque illam verbo & exemplo ad fidem Chriſti conuertit. - - Fecerat autem, priusquam Britanniam veniret, monaſterium nobile in Hibernia, quod a copia roborum Dearmach lingua Scotorum, hoc eſt, campus roborum cognominatur. *Ex quo vtroque monaſterio, perplurima exinde monaſteria per diſcipulos eius, & in Britannia & in Hibernia propagata ſunt.*

mentum

Digitized by Google

mentum diei ac noctis vacaret a laudibus, quemadmodum BERNHARDVS [t] nobis perhibet. Hæc duo celebratiſſima monaſteria, *Benchorienſe* & *Bangorienſe*, paullo diſtinctius enarrauimus, non tantum quod antiquiſſima in *Hibernia* & *Britannia* fuerunt, ſed etiam quod ab HOSPINIANO & BALAEO tam infeliciter inter ſe confunduntur.

§. XIV.

De raris quibusdam & inſolitis monachorum nominibus in ecclesia antiqua.

FINIEMVS hoc caput paucis quibusdam obſeruationibus in diuerſa nomina, quæ veteres nonnullis vel cunctis monachorum generibus generatim dederunt. Præter appellationem monachorum & aſcetarum aliis nominibus, ad ſpecialiores quasdam profeſſionis ſuæ actiones reſpicientibus, eos inſignitos deprehendimus. Reſpectu ſeceſſus & quiete viuendi rationis nonnulli a IVSTINIANO [u] in quadam *nouella* ἡσυχασταὶ, *Heſychaſtæ*, h. e. quieſcentes (quaſi *Quietiſtæ*) vocantur. SVICERVS [w] & HABERTVS [x] hoc pro alio tantum anachoretarum nomine accipiunt. Sed ex IVSTINIANI mente potius homines ſignificare videtur, qui quidem inter cœnobitas degerunt, ſed maioris exercitationis cauſſa a ſocietate ſecedendi habentes veniam in priuatis cellulis (quamquam intra cœnobii cuiusdam limites) ſoli vixerunt, vnde cellulæ iſtæ ἡσυχαστήρια dictæ ſunt. Alias monachi propter magnam abſtinentiam, temperantiamque ſuam

(*t*) Bernard. ibid. vit. Malach. c. V.

(*u*) Iuſtin. nouel. V. c. III. - - οἱ μή τινες αὐτῶν τὸν ἐν τῇ θεωρίᾳ τε καὶ τελειότητι διαζῶντες βίον ἰδιάζον ἔχοιεν οἰκημάτιον, οὓς δὴ καλεῖν ἀναχωρητάς τε καὶ ἡσυχαστὰς εἰώθασιν, ὡς τῆς κοινότητος ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐξῃρημένους· - - niſi quidam eorum in contemplatione & perfectione degentes vitam remotam habeant in hoſpitio: quos vocare anachoretas, id eſt, diſcedentes, & *heſychaſtas*, id eſt *quieſcentes*, conſueuerint, tamquam a communione ad meliora exceptos.

(*w*) Suicer. theſaur. eccleſ. voce ἡσυχαστής. Ἡσυχάζω ſignificat *quieſco*, *in otio viuo*. Hinc ἡσυχάζων notat ἀναχωρητήν. Photius epiſtolam XX. p. 81. inſcribit: Ἀθανασίῳ μοναχῷ ἡσυχάζοντι, *Athanaſio monacho anachoretæ*. Hinc colligitur, hunc non ſimpliciter *monachum* fuiſſe, ſed ἡσυχάζοντα: hoc eſt, quem nos dicimus *anachoretam*, qui cellam incolens ſolitariam ſe ſeparabat a κοινοβιωτῶν ἀναστροφῇ. Hic vocatur ἡσυχαστής.

(*x*) Habert. archierat. p. 588 Anachoretarum loca non φροντιστήρια, vel monaſteria, ſed ἡσυχαστήρια dicta ſunt, vt & ipſi ἡσυχασταί. Iuſtin. nouel. V.

continentes appellantur: vt in concilio *Carthaginenſi* tertio, quod clericos & *continentes* [y] ſine epiſcoporum & presbyterorum venia ad viduas vel virgines accedere prohibet. Ita quoque in lege quadam *Valentiani* imperatoris in codice *Theodoſiano* [z] & aliis locis. Interdum rurſus *ἀποταξάμενοι* & *renuntiantes* dicuntur, quod mundo & vitæ ſæculari renuntiaſſent, vt in PALLADIO [a] & CASSIANO [b], qui ſpeciatim e libris ſuis quemdam *de inſtitutis renuntiantium* inſcripſit. Aliquando *philoſophi* nuncupantur, vti ab ISIDORO PELVSIOTA [c], PALLADIO [d], THEODORETO [e] & aliis, quod eorum viuendi ratio multo magis quam aliorum vitæ philoſophicæ conuenire videbatur. Qui ſub nomine DIONYSII AREOPAGITAE ſcripſit auctor, nomen *Therapeutarum* [f] eis tribuere videtur, licet hoc olim commune

(y) Conc. Carth. III. c. XXV. (tom. II. concil. p. 1171) Vt clerici vel *continentes*, ad viduas vel virgines niſi iuſſu vel permiſſu epiſcoporum & presbyterorum, non accedant. Vid. Cod. can. eccleſ. Afric. can. XXXVIII. (ibid. p. 1070.) Κληρικοὶ ἢ ἐγκρατευόμενοι πρὸς χήρας ἢ παρθένους, εἰ μὴ κατ' ἐπιτροπὴν καὶ συναίνεσιν τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου ἢ τῶν πρεσβυτέρων, μὴ εἰσίτωσαν.

(z) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſcop. leg. XX. Eccleſiaſtici aut ex eccleſiaſticis vel qui *continentium* ſe volunt nomine nuncupari, viduarum ac pupillarum domos non adeant.

(a) Pallad. hiſtor. Lauſiac. c. XV. (p. 917 b. tom. II. biblioth. patr. græco-latin. Par. MDCXXIV.) Τοῖς μὲν ἤρεσκεν ὁ τοῦ ἅπαξ ἀποταξομένου βίος, τοῖς δὲ ὁ κοινωνικὸς πρὸς πάντας τοὺς δεομένους, Aliis quidem placebat vita eius, *qui renuntiaverat*; aliis vero *ea*, quæ communicabat omnibus egentibus.

(b) Caſſian. lib. IV. de inſtitut. renunt.

(c) Iſid. lib. I. ep. I. Οἱ μὲν ἅγιοι τῆς μοναχικῆς φιλοσοφίας κορυφαῖοι καὶ ἡγεμόνες, ἐκ τῶν ἄθλων καὶ ἀγώνων ὧν ἐτέλεσαν, καὶ τὰς προσηγορίας ἁρμοδίας τοῖς πράγμασι πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν καὶ μάθησιν ἔθεντο, Sancti viri, *monaſticæ philoſophiæ* principes & anteſignani ex ærumnis ac certaminibus, quibus perfuncti ſunt, vocabula quoque rebus congrua, mouendi noſtri atque erudiendi cauſſa, impoſuerunt.

(d) Pallad. hiſtor. Lauſiac. c. VIII. l. c. p. 910. b. ἄτοπον γάρ ἐστι δι' ἐμὲ κρύπτεσθαί σου τὴν τοσαύτην καὶ τοιαύτην ἀρετὴν τῆς φιλοσοφίας, συνοικοῦντί μοι διὰ τὸν κύριον ἐν ἁγνείᾳ. Non par eſt, vt propter me tanta & talis occultetur tua virtus *philoſophiæ*, qui mecum propter Chriſtum cohabitas in caſtitate.

(e) Theod. lib. IV. c. XXVIII. edit. Valeſii. Ἦσαν δὲ καὶ ἄλλοι κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ταῖς τῆς μοναχικῆς φιλοσοφίας ἀφιέντες μαρμαρυγάς. Fuerunt & alii per id tempus, qui *monaſticæ philoſophiæ* fulgore collucerent.

(f) Dionyſ. de hierarch. eccleſ. c. VI. p. 386. Ἔνθεν οἱ θεῖοι καθηγεμόνες ἡμῶν ἐπω-

chri-

chriſtianorum in *Aegypto* nomen eſſet, ſi quidem EVSEBIVS & HIERONYMVS [*ff*] vera referunt. PALLADIVS interdum pro vita monaſtica [*g*] vocabulum φιλοθείας adhibet, eo quod propter amorem Dei rebus omnibus ſeſe renuntiaſſe profiterentur. Quo intuitu liber quidam THEODORETI [*h*] inſcriptus eſt φιλόθεος ἱστορία, hoc eſt, *religioſa hiſtoria*, quia præcipuorum aſcetarum iſtius temporis vitas complectitur. Lector etiam nomen *Silentiariorum* quibusdam monachis in hiſtoria antiqua datum deprehendet: ſed hoc non peculiaris cuiusdam ordinis nomen fuit, ſed tantum paucis quibusdam ob ſilentium ipſorum plus quam *Pythagoricum* inditum; qualis fuit *Ioannes Silentiarius* epiſcopus primum *Colonienſis* in *Armenia*, qui epiſcopatui ſuo renuntiauit, vt monachus fieret in *Palæſtina*, vbi nomen *Silentiarii* ab extraordinario ſuo ſilentio ſortitus eſt, quemadmodum CYRILLVS SCYTHOPOLITANVS [*i*], vitæ eius ſcriptor, fidem nobis facit. Sed tamen notandum eſt, nomen *ſilentiariorum* plerumque alii hominum generi fuiſſe datum, qui ciuiles erant miniſtri in palatio imperatoris, & miniſtrabant cum vt apparitores ad exſequenda negotia publica, tum vt cuſtodes ad tuendam tranquillitatem circa ipſum; inde *ſilentiarii* dicti: qua ſub appel-

τιμιῶν αὐτοὺς ἱερῶν ἠξίωσαν, οἱ μὲν θεραπευτὰς, οἱ δὲ μοναχοὺς ὀνομάζοντες, ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ καθαρᾶς ὑπηρεσίας καὶ θεραπείας, καὶ τῆς ἀμερίστου καὶ ἑνιαίας ζωῆς κ. τ. λ. Hinc ſancti præceptores noſtri diuinis eos appellationibus ſunt proſequuti; alii quidem *therapeutas*, alii vero monachos, cum a ſincero Dei famulatu atque cultu, tum ab indiuidua & ſingulari vita denominantes, cet.

(*ff*) Vid. lib. I. c. I. §. I. vol. I. p. 3

(*g*) Pallad. hiſt. Lauſiac. c. XII. Ὁ Ἀμμώνιος οὗτος μαθητὴς γεγονὼς τοῦ μεγάλου Παμβὼ ἅμα τρισὶν ἀδελφοῖς ἑτέροις καὶ δυσὶν ἀδελφαῖς, εἰς ἄκρον φιλοθείας ἐλάσαντες, κατειλήφασι τὴν ἔρημον, καὶ ἀμφοτέρας τὰς μονὰς κατὰ ἰδίαν ποιήσαντες τῶν τε ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν, ὡς ἱκανὸν ἀπέχειν ἀπ' ἀλλήλων διάστημα. Ammonius qui fuit magni Pambo diſcipulus, ſimul cum tribus fratribus & duabus ſororibus, quum perueniſſent ad ſummum pietatis ac religionis, venerunt in ſolitudinem & ſeorſum fecerunt vtrumque monaſterium, virorum ſcilicet & mulierum; ita vt ſatis magnum intercederet ſpatium.

(*h*) Theodoret. φιλόθεος ἱστορία, tom. III. opp. p. 757. ſeqq. edit. Pariſ. MDCXLII. fol.

(*i*) Apud Papebroch. acta ſanctor. Maii XIII. tom. III. p. 234. Ab eo tempore ſiluit in cella, neque procedens ad eccleſiam, neque vllum omnino conueniens, ſpatio quatuor annorum, eo excepto, qui ei miniſtrabat, ac niſi ſolum die dedicationis cet.

latio-

latione de ipſis in *codice Theodoſiano* [*k*] ſermo fit, qui ipſos cum *decurionibus* coniungit; vbi lector in doctis GOTHOFREDI adnotationibus plura de iis videre poteſt. Aliud nomen, quo hiſtorici quoſdam monachos *Aegyptios*, litibus *Theophilum* inter & *Chryſoſtomum* valde implicitos, appellant, eſt μακροὶ ſiue *longi*, ſed hoc quatuor fratribus, *Dioſcoro*, *Ammonio*, *Euſebio* & *Euthymio* peculiare fuit & proprium, qui hoc nomine inſigniti fuerunt non ex vlla alia cauſſa, vt SOZOMENO [*l*] obſeruatur, quam quod longa eſſent ſtatura. In SIDONIO APPOLLINARI interdum dicuntur *cellulani*, ab ipſorum viuendi ratione in cellulis [*m*], & *inſulani*, quia celebre monaſterium in *Lerina* inſula is locus erat, in quo plurimi *Gallicani* epiſcopi & homines eruditi ea tempeſtate educabantur. Atque ita hoc monachorum *Lerinenſium* nomen peculiare fuit. Monaſteria præter communem μοναστηρίων & μονῶν appellationem nonnumquam etiam σεμνεῖα nuncupabantur, vti ex BALZAMONE, METHODIO & SVIDA demonſtrat SVICERVS [*n*], quamquam hoc vocabulum antiquitus

(*k*) Cod. Theod. lib. VI. tit. XX. l. de decurionibus & *ſilentiariis*.

(*l*) Sozom. lib. VI. c. XXX ὡς ἀδελφοὺς ἀλλήλοις ὄντας μακροὺς ἐκ τῆς ἡλικίας ἐπωνόμαζον, qui quum fratres eſſent ob ſtaturæ proceritatem *longi* vocabantur.

(*m*) Sidon. lib. IX. ep. III. ad Fauſtum. Precum peritus *inſulanarum*, quas de ſenatu Lyrinenſium *cellulanorum* in vrbem trans uliſti.
Ita Eucherius ad Salon. lib. I. *Inſulani* tirones. Et Fauſtus de natali S. Maximi Stadium *inſulanum*. Vid. Sauaro not. in loc. Sidonii, *Precum peritus inſulanarum*] quibus ſcilicet in inſula Lirinenſi inſtitutus eſt Fauſtus Regienſis, de quibus carm. XVI. & Hilarius Arelatenſ. in vita S. Honorati, Eucherius de laudibus eremi, Fauſtus in homil de natali S. Maximi & Cæſarius Arel. Hom. XXV. *inſulanæ preces*, Fauſtus, *Et quia ſuperius memorauimus, quam magnifice inſulano illo ſtadio perfectionis vias cucurrit* Eucher. ad Salonium lib. I. *Quum ſe illic beatiſſ. Hilarii inſulani tironis, ſed iam nunc ſummi pontificis doctrina formaret.* *Inſulani monachi*. Fulgentii vita c. XV. *Lirinenſium cellulanorum*] ſupr. epiſt. XVII. lib. VII. Lirinenſium patrum ſtatuta. Carm. XVI. *cellulanos* vocat *monachos* & eremitas. Ennod. *præceptum quum viſi ſunt omnes epiſcopi cellulanos habere*, a cellis quibus ſe concludebant. Euſebius de eremo Lirinenſi, *hæc nunc habet ſanctos ſenes illos, qui diuiſis cellulis Aegyptios patres Galliis noſtris intulerunt*, cetera.

(*n*) Suicer. theſaur. tom. II. p. 947 Σεμνεῖον eſt *locus ſacer*, ſeu *ſanctus*, quaſi dicas *ſanctuarium*. Heſychio eſt ἱερὸς οἶκος, *ſacra domus*. Philo vſurpat de loco, in quo monachi τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου μυστήρια τελοῦνται, quod & μοναστήριον. Suidas: Σεμνεῖον· τὸ μοναστήριον, ἐν ᾧ μονάζοντες, οἱ ἀσκηταὶ τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου

in

Digitized by Google

in EVSEBIO & PHILONE eccleſiam ſiue templum ſignificet. Dicebantur etiam ἡγυμενεῖα & μάνδραι, vnde *hegumenus* & *archimandrita* nomina ſunt abbatis, qui præcipuus monaſterii cuiusdam pater vel gubernator eſt. Aliquando etiam vocata ſunt Φροντιστήρια, loca educationis & ſcholæ doctrinæ, quia, vt capite proxime ſequenti oſtendemus, in hunc vſum olim adhibita ſunt, & Φροντιστὰς ſiue *curatores* ſuos, in hunc finem ſibi præcipue datos, habuerunt.

LIBRI SEPTIMI
CAPVT TERTIVM
DE ANTIQVIS LEGIBVS ET REGVLIS AD VITAM MONASTICAM, PRAECIPVE COENOBITARVM, RESPICIENTIBVS.

§. I.
Curialibus non licuit fieri monachis.

CONSIDERATIS hactenus diuerſis monachorum generibus diuerſiſque eorum nominibus, iam ad præcipuas leges & regulas ſtrictim enarrandas progredimur, quæ partim a magiſtratu ciuili & eccleſiaſtico iunctim, partim priuatorum antiſtitum auctoritate ad gubernandos cœnobitas, ſiue monachos in ſocietate viuentes, quorum præcipua in eccleſia habita fuit ratio, factæ ſunt. Et heic quidem primum eæ leges ſpectandæ ſunt, quæ ad eorum pertinent admiſſionem. Non enim homines quique pro lubitu monachi fieri poterant, quod iſtiusmodi promiſcua permiſſio tum eccleſiæ, tum reipublicæ detrimento futura fuiſſet. Quam ob cauſſam leges ciuiles *curiales* mona-

μυστήρια τελοῦσι. *Locus venerandus. Monaſterium in quo ſoli aſcetæ, venerandæ vitæ myſteria peragunt.* [c]Methodius in chronico: Μάρκος ὁ εὐαγγελιστὴς πολλὰ μοναστήρια συνεστήσατο, ἅπερ σεμνεῖα τότε προσηγορεύθησαν. *Marcus euangeliſta multa monaſteria conſtruxit, quæ illo tempore* σεμνεῖα *appellata ſunt.* Balſamon ad can. XII. concil. II. Nicæni p. 519. [d]Οἱ τρόπον ὁ δημόσιος οὐ πολυπραγμονεῖται ὑφ' ἑαυτοῦ, οὕτως οὐδὲ τὰ ἱερὰ σεμνεῖα ἢ ἡσυχαστήρια, μοναστήριά τε καὶ λοιπὰ ὑπό τινος τῶν τοῦ δημοσίου φροντιστῶν ἀνακριθήσεται. *Quemadmodum publico nulla a ſe moleſtia negotiumue exhibetur, ſic nec loca ſacra, nec ſilentiaria, nec monaſteria, nec reliqua, ab vllo publici curatore litibus agitabuntur.*

chos fieri vetabant, niſi poſſeſſiones ſuas cum aliis quibusdam partirentur, qui ipſorum loco patriæ ſuæ munia ſubirent. Huc ſpectat lex *Valentiniani* & *Valentis* in codice *Theodoſiano*, quæ ita habet: *Quidam* [*a*] *ignauiæ ſectatores deſertis ciuitatum muneribus, captant ſolitudines ac ſecreta, & ſpecie religionis cum cœtibus monazonton congregantur. Hos igitur atque huiusmodi, intra Aegyptum deprehenſos, per comitem orientis erui e latebris conſulta præceptione mandauimus, atque ad munia patriarum ſubeunda reuocari, aut pro tenore noſtræ ſanctionis familiarium rerum carere inlecebris: quas per eos cenſuimus vindicandas, qui publicarum eſſent ſubituri munera functionum.* Hoc omnibus illis legibus conforme erat, quæ curiales quoscunque inter clericos adſciſci prohibebant, niſi eadem conditione cedendi bonis ſuis in eorum gratiam, qui loco ipſorum munia patriæ curiæque ſubituri forent. BARONIVS [*b*] nihilo ſecius hac lege tantopere offenditur, vt eam diræ perſecutionis præludium fuiſſe exiſtimet, quam *Valens* illico poſt *Valentiniani* obitum contra monachos orientis excitauit, quando, vt HIERONYMVS [*c*] & OROSIVS narrant, lege alia data ad militiam eos reuocari, & nolentes fuſtibus interfici iuſſit. GOTHOFREDVS [*d*]

(*a*) Cod. Theod. lib. XII. tit. de decurionibus leg. LXIII.

(*b*) Baron. an. CCCLXXV. n. X p. 369. (p. 373.) Valens imperator nequitia exardeſcens, ſic oratione Themiſtii viſus eſt ab eccleſiarum perſecutione abſtinuiſſe, vt tamen alia via, nouo excogitato prætextu, diram aduerſus monachos perſecutionem conflarit, quum eos exutos monaſtica profeſſione, e monaſteriis, lege data, ad militiam reuocari præcepit hoc ipſo anno, quo Valentinianus ex hac vita ſublatus eſt. vt S. Hieron. habet, cet.

(*c*) Hieron. chronic. an. CCCLXXVI. Multi monachorum Nitriæ per tribunos & milites cæſi. Valens enim lege data, vt monachi militarent, nolentes fuſtibus interfici iuſſit.

Oroſ. hiſtor. lib. VII. c. XXXIII. (p 508. bibliothec. patr. tom. VII. edit. Pariſ. MDLXXXIX) Valens illico poſt fratris obitum, velut effrenata libertatis audacia legem dedit, vt monachi, hoc eſt chriſtiani, qui ad vnum fidei opus, dimiſſa ſæcularium rerum multimoda actione, ſe redigunt, ad militiam cogerentur. Vaſtas illas tunc Aegypti ſolitudines, arenasque diffuſas, quas propter ſitim ac ſterilitatem, periculoſiſſimamque ſerpentum abundantiam conuerſatio humana non noſſet; magna habitantium monachorum multitudo compleuerat. Huc tribuni & milites miſſi, qui ſanctos & veros milites Dei alio nomine perſecutionis abſtraherent: inte[r]fecerunt ibi agmina multa ſanctorum.

(*d*) Gothof. not. in cod. Theod. lib. XII. tit. I. de decur. leg. LXIII. p 413.b. Maneat, hanc legem noſtram eandem eſſe cum altera illa, neque aliam ab hac quærendam.

Digitized by Google

ex errore hanc legem eamdem cum priore iſta eſſe, putat; PAGIVS [*e*] autem & illum & BARONIVM corrigit, & leges diuerſas atque manifeſto ad diuerſa tempora diuerſasque res referendas eſſe, demonſtrat, quum altera viuo *Valentiniano*, altera poſt ipſius obitum a *Valente* rogata ſit; altera tamquam ſeuera lex diram vexationem in monachos concitarit; altera non grauius onus illis impoſuerit, quam quod clericis per alias leges ſemper fuerit impoſitum, quæ *curiales* ab ordinatione cohibuerunt, niſi ſuffectos darent, patriæ munera ſuo loco ſubeuntes. Et harum legum ratio, quatenus ad monachos & clericos ſpectabant, vna eademque fuit, vt homines per poſſeſſiones ſuas ad patriæ munera explenda obligati, poſſeſſiones ſuas hoc ſeruiendi patriæ officio, vitam religioſam amplectendi ſtudium prætexendo, ne eximerent.

§. II.

Nec ſeruis ſine dominorum ſuorum conſenſu.

Ex eadem ratione antiquiſſimæ leges tum eccleſiaſticæ tum imperiales ſeruum quempiam, præter domini ſui voluntatem in monaſterium aliquod recipi vetant, quod hoc ad dominos legitimo iure famulatus, ex naturali ſtatu ac conditione ſeruorum ipſis debito, priuandos ſpectet. Quem in finem *Valentinianus III.* ad calcem codicis *Theodoſiani* legem habet ſimiliter prohibentem [*f*], ne quis ſeruus, inuito domino ſuo, vel ad clericale munus accedat, vel monachis & monaſteriis adgregetur, vt vinculum debitæ conditionis euadat. BARONIVS [*g*] in hanc etiam legem acerbe animaduertit. Dicit enim, *Valentinianum* poſt hanc legem latam nihil proſpere egiſſe: neque tamen

(*e*) Pagi critic. in Baron. an. CCCLXXV. n. XII. XIII. edit. Pariſ. MDCLXXXIX. (pag. 542. tot. edit. Antuerp. MDCCV.)

(*f*) Valent. III. nouel. XII. *Nullus* originarius, inquilinus, *ſeruus*, vel colonus ad clericale munus accedat, neque *monachis & monaſteriis adgregetur*, vt vinculum debitæ conditionis euadat.

(*g*) Baron. an. CCCCLII. p. 179 (p. 182. e. d. edit. Antuerp. MDCLVIII.) - - Sed & vetuit curiales clericos ordinari, vel monachos fieri, ſimiliter originarios, inquilinos, colonos & ſeruos. Hæc quidem Valentinianus turpiter promulgat: ſed quam inique & impie, lata a ſucceſſore Maioriano his contraria ſanctio demonſtrauit. - - Quam male conſulatur imperio, dum in eccleſiarum iura inſurgunt imperatores, pluribus ſæpe ſuperius eſt demonſtratum & nunc grauiore damno id ipſum imperatorem contigit experiri, cet.

ignorare potuit, rem eamdem iam ante a concilio *Chalcedonenſi* fuiſſe decretam, & quidem mandante *Marcione* imperatore, qui ipſe hanc legem rogauit, & a patribus in ſynodo congregatis canonem fieri iuſſit, quemadmodum ex concilii iſtius actis [*h*] apparet. Verba canonis ſic habent [*i*]: *Nullum in monaſteriis ſeruum recipi liceat ad hoc, vt ſit monachus, præter voluntatem ſui domini.* Adeo exigua cauſſa erat, quamobrem *Valentinianus* in hac materia rei nouæ a BARONIO incuſaretur, quum ab imperatore aliquo & generali quodam concilio ante eum idem eſſet decretum. *Iuſtinianus* autem, iſtis legibus prioribus vniuerſis abrogatis, noua quadam ſanctione primus omnium ſeruos, ad vitam monaſticam tranſeuntes, a dominorum ſuorum poteſtate liberos [*k*] pronuntiauit. Quidquid ergo hac in re innouatum eſt, ipſi tamquam auctori proprio, recte adſcribitur.

(*h*) Conc. Chalced. act. VI. p. 609 *Ὁ θειότατος καὶ εὐσεβέστατος ἡμῶν δεσπότης πρὸς τὴν ἁγίαν σύνοδον εἶπε· τινά ἐστι κεφάλαια, ἃ τινα πρὸς τιμὴν τῆς ὑμετέρας εὐλαβείας ὑμῖν ἐφυλάξαμεν, πρέπον ἡγησάμενοι, παρ᾽ ὑμῶν ταῦτα κανονικῶς κατὰ σύνοδον τυπωθῆναι, ἢ νόμοις θεσπισθῆναι ἡμετέροις· καὶ κατὰ κέλευσιν τοῦ θειοτάτου καὶ εὐσεβεστάτου ἡμῶν δεσπότου, Βερονικιανὸς ὁ καθωσιωμένος σηκρητάριος τοῦ θείου κονσιστορίου τὰ κεφάλαια ἀνέγνω οὕτω - - - μήτε μὲν ἐξουσίαν ἔχειν τοὺς μονάζοντας δέχεσθαι ἐν τοῖς ἑαυτῶν μοναστηρίοις δούλους, ἢ ἐναπογράφους, παρὰ γνώμην τῶν δεσποτῶν.* Diuiniſſimus & piiſſimus dominus noſter ad ſanctam ſynodum dixit: Quædam capitula ſunt, quæ ad honorem veſtræ reuerentiæ vobis ſeruauimus, decorum eſſe iudicantes, a vobis hæc regulariter potius formari per ſynodum quam noſtra lege ſanciri. Et iubente diuiniſſimo & piiſſimo principe noſtro, Beronicianus vir deuotus, ſecretarius diuini conſiſtorii, capitula ſic relegit: - - Sed neque poteſtatem habere monachos ſuſcipiendi in monaſteriis ſuis ſeruos, aut inſcriptitios, præter voluntatem dominorum.

(*i*) Conc. Chalced. c. IV. p. 758. *Μηδένα προσδέχεσθαι ἐν τοῖς μοναστηρίοις δοῦλον ἐπὶ τῷ μονάσαι παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου δεσπότου.*

(*k*) Iuſtin. nouel. V. c. II. *Εἰ μὲν τὸν τριετῆ βίον ἅπαντα διαμείνοιεν ἀρίστους ἑαυτοὺς καὶ καρτερικωτάτους τοῖς τε ἄλλοις μοναχοῖς καὶ τῷ ἡγουμένῳ δεικνύντες, τούτους τῆς μοναχικῆς ἀξιοῦν στολῆς τε καὶ κουρᾶς, καὶ εἴτε ἐλεύθεροι καθεστήκοιεν, ἀνεπηρεάστους μένειν· εἴτε οἰκέται μηκέτι παντελῶς ἐνοχλεῖσθαι, μεταβάντας εἰς τὴν κοινὴν ἁπάντων (φαμὲν δὲ τὴν ἐξ οὐρανοῦ) δεσποτείαν, καὶ ἀναρπαζέσθωσαν εἰς ἐλευθερίαν.* Dum triennio toto ita permanſerint, optimos ſemetipſos & tolerabiles aliis monachis & præſuli demonſtrantes, hos monachicam promereri veſtem atque tonſuram: & ſiue liberi ſint, ſine calumnia permanere: *ſiue ſerui, penitus non inquietari*, migrantes ad communem omnium (dicimus autem cæleſtem) dominum: & *arripiantur in libertatem.*

§. III.

§. III.

Nec maritis & vxoribus ſine mutua vtriusque partis conſenſione.

ALIA cautio, quam veteres hac in re iuſſerunt adhiberi, erat, ne qui matrimonio iuncti eſſent, ad vitam monaſticam ſine mutua vtriusque partis conſenſione admitterentur. Ita *Ammon* quidam ipſiusque coniux ex compacto egerunt, vti SOCRATES & PALLADIVS [*l*] hiſtoriam nobis narrant. Ita quoque *Martinianus* & *Maxima* VICTORI [*m*] memorati; *Paulinus* quoque epiſcopus *Nolanus* & *Thereſia* ipſius coniux, ex communi conſenſione vitæ monaſticæ ſeſe dederunt. PAVLINVS autem acriter in contrariam conſuetudinem inuehitur, *Celantiam* aliasque mulieres reprehendens, quæ imprudenter diſſolutis coniugiis maritos ſuos peccato adulterii expoſuerant, ſemetipſas noxæ eorum participes [*n*] reddentes, agendo contra regulam apoſtoli,

(*l*) Socrat. lib. IV. c. XXIII. ab initio in primis p. 232 ς. Οὐ πολλοῦ παραδραμόντος καιροῦ, ἡ νεόνυμφος καὶ ἀμόλυντος παῖς πρὸς τὸν Ἀμμοῦν ἔλεξεν· οὐ πρέπον, ἔφη, ἀσκοῦντί σοι σωφροσύνην, ὁρᾶν ἐν τοσούτῳ οἰκήματι θήλειαν· διὸ εἰ δοκεῖ, ἕκαστος ἰδίᾳ τὴν ἄσκησιν ποιησώμεθα· αὗται πάλιν αἱ συνθῆκαι ἤρεσκον ἀμφοτέροις· καὶ χωρισθέντες ἀπ' ἀλλήλων, οὕτως τὸ λοιπὸν τοῦ βίου διήνυσαν κ. τ. λ. Non longe poſt tempore, nouitia & incorrupta virgo Ammonem ſic adloquuta eſt: Te, qui caſtitatem conſectaris, non decet in tam arcto domicilio mulierem intueri. Quamobrem, ſi placet, vterque noſtrum ſeparatim exercitationes noſtras peragamus. Id quoque pactum ex æquo placuit ambobus. Seiuncti igitur a ſe inuicem reliquum vitæ tempus ita tranſegere.
Pallad. hiſtor. Lauſiac. c. VIII. (c. VII.) fere tot.

(*m*) Vict. Vticenſ. de perſecut. Vandal. lib. I. (p. 1895. b. c. tom. VII. biblioth. patr. edit. Pariſ. MDLXXXIX) Quia Martinianus armifactor erat, & domino ſuo ſatis videbatur acceptus, & Maxima vniuerſæ domui dominabatur: credidit Vandalus, vt fideles ſibi magis memoratos faceret famulos, Martinianum Maximamque coniugali conſortio ſociare. Martinianus adoleſcentulorum ſæcularium more coniugium adfectabat: Maxima namque iam Deo ſacrata, humanas nuptias refutabat. At vbi ventum eſt, vt cubiculi adirentur ſecreta ſilentia, & Martinianus neſciens, quid de illo decreuerat Deus, maritali fiducia quaſi cum coniuge cuperet cubitare, viuaci voce memorata famula Chriſti reſpondit: Chriſto ego, o Martiniane frater, membra mei corporis dedicaui, nec poſſum humanum ſortiri coniugium, habens iam cæleſtem & verum ſponſum, ſed dabo conſilium: ſi velis poteris & ipſe tibi præſtare cum licet, vt cui ego concupiui, delecteris & ipſe ſeruire. Ita factum eſt domino procurante, vt obediens virgini etiam adoleſcens ſuam animam lucraretur.

(*n*) Paulin. ep. XIV. ad Celantiam inter epiſt. Hieronymi (tom. I. p. 74. e. f. edit.

Vxor, inquientis, *non habet poteſtatem corporis ſui, ſed vir: ſimiliter & vir non habet poteſtatem corporis ſui, ſed vxor.* AVGVSTINVS [*o*] ex eodem fundamento argumentatur, *Vouenda*, inquiens, *talia non ſunt a coniugatis, niſi ex conſenſu & voluntate communi. Et ſi præpropere factum fuerit, magis eſt corrigenda temeritas, quam perſoluenda promiſſio. Neque enim Deus exigit, ſi quis ex alieno aliquid vouerit, ſed potius vſurpare vetat alienum. Diuina quippe de hac re per apoſtolum eſt prolata ſententia: Vxor non habet poteſtatem corporis ſui &c.* Hæc conſtans eius fuit ſententia, vt ex aliis locis ſcriptorum ipſius [*p*] apparet. Et in hoc HIERONYMVS [*q*], BASILIVS [*r*] & veteres omnes concordant, ſi a *Theona* apud CASSIANVM [*s*]

Francof. MDCLXXXIV.) Tu quaſi oblita fœderis nuptialis, pactique huius ac iuris immemor, *inconſulto viro vouiſti domino caſtitatem.* Sed periculoſe promittitur, quod adhuc in alterius poteſtate eſt. Et neſcio, quam ſit grata donatio, ſi vnus afferat rem duorum. Multa iam per huiuscemodi ignorantiam & audiuimus & vidimus ſciſſa coniugia, quodque recordari piget, occaſione caſtitatis adulterium perpetratum. Nam dum vna pars ſe etiam a licitis abſtinet, altera ad illicita delapſa eſt. Et neſcio in tali cauſſa, quis magis accuſari, quis amplius culpari debeat, verum ille, qui repulſus a coniuge fornicatur, an illa, quæ repellendo a ſe virum eum fornicationi quodammodo obiicit.

(*o*) Aug. ep. XLV. ad Armentarium & Paulinam (tom. II. opp. p. 159. d. edit. Baſil. MDLXIX.)

(*p*) Aug. ep. CXCIX. ad Ecdiciam (ibid. p. 811. b.) Neque corporis tui debito fraudandus fuit (vir tuus) prius, quam ad illud bonum, quod ſuperat pudicitiam coniugalem, tuæ voluntati *voluntas quoque eius* accederet.

(*q*) Hieron. ep. XLVI. ad Ruſticum (tom. I. p. 145. a. edit. Francof.) Narrauit mihi vxor quondam tua, nunc ſoror atque conſerua, quod iuxta præceptum apoſtoli *ex conſenſu abſtinueritis vos ab opere nuptiarum*, cetera.

(*r*) Baſil Regul. maior. q. XII. (tom. II edit. Pariſ MDCXXXVII. p. 551. e.) Καὶ τοὺς ἐν συζυγίᾳ δὲ γάμου τοιούτῳ βίῳ προσερχομένους ἀνακρίνεσθαι δεῖ, εἰ ἐκ συμφώνου τοῦτο ποιοῦσι κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ ἀποστόλου· τοῦ γὰρ ἰδίου σώματος, φησὶν, οὐκ ἐξουσιάζει· καὶ οὕτως ἐπὶ πλειόνων μαρτύρων δέχεσθαι τὸν προσερχόμενον· τῆς γὰρ πρὸς Θεὸν ὑπακοῆς οὐδὲν προτιμότερον. Atque ii etiam, qui matrimonio coniuncti ad huiusmodi vitæ genus accedunt, percontandi ſunt, num conſentiente altera parte hoc faciant, ex præcepto apoſtoli. Vir enim, inquit ille, ſui corporis poteſtatem non habet. Et ſi hoc ita ab ipſis fieri compertum ſit, tum multis adhibitis teſtibus admitti debet, qui accedit. Siquidem nihil eſt, quod Dei iuſſis potius haberi debeat.

(*s*) Caſſian. collat. XXI. c. IX. X. Quum ergo his atque huiusmodi verbis muliebris non flecteretur intentio, & in eadem obſtinationis duritia permaneret, ſi ego, inquit beatus Theonas, te abſtrahere a morte non poſſum, nec tu me ſeparabis a Chriſto. Tutius eſt autem mihi cum homine, quam cum Deo habere diuor-

diſces.

diſceſſeris, qui, quum deſerta coniuge ad monaſticam vitam ſe contuliſſet, approbantibus patribus in eremo *Scythi* id feciſſe dicitur, quamquam CASSIANVS ipſe hoc excuſare non audet, quippe qui, hoc ipſum generali eccleſiæ catholicæ ſententiæ ac praxi repugnare, non ignorabat. IVSTINIANVS quidem hanc minime excuſabilem conſuetudinem lege quadam confirmauit, qua parti deſerenti, ſiue viro, ſiue vxori, bona [t] ſua recipere permittit, nullam, vel minimam etiam, deſertionis pœnam ipſis adiudicans. At vero eccleſia hanc eius legem numquam approbauit. Quid? Quod ipſe BELLARMINVS [u], GREGORIVM MAGNVM contra eam ſcripſiſſe, obſeruauit:

tium. Adſpirante itaque gratia Dei, definitionis ſuæ exſecutionem inſtanter adgreſſus eſt, nec intepeſcere per aliquam moram deſiderii ſui paſſus eſt ardorem, nam confeſtim omni mundana facultate nudatus ad monaſterium peruolauit. - - - Nemo autem exiſtimet, nos hæc ad prouocanda coniugiorum diuortia texuiſſe; qui non ſolum nuptias minime condemnamus, verum etiam apoſtolicam ſequentes ſententiam, dicimus, honorabile connubium in omnibus & torus immaculatus, ſed vt lectori initium conuerſionis, quo tantus ille Deo dicatus eſt, fideliter panderemus. A quo bona gratia hoc primum depoſco, vt ſiue hoc ei placeat, ſiue diſpliceat, me quoquo modo a calumnia alienum eſſe concedens, in ſuo hoc facto, aut laudet aut reprehendat auctorem. Ego autem qui non meam ſuper hac re ſententiam promſi, ſed rei geſtæ hiſtoriam ſimplici narratione complexus ſum, æquum eſt, vt ſicut mihi de eorum, qui hoc factum probant, laude nihil vendico, ita eorum, qui id improbant, non pulſer inuidia.

(t) Cod. Iuſtin lib. I. tit. III. de epiſc. & cler. leg. LIII. §. III. Ἔτι τοῦτο θεσπίζομεν· εἴτε ἀνὴρ ἐπὶ μονήρη βίον ἐλθεῖν βουληθείη, εἴτε γυνὴ τὸν ἄνδρα καταλιποῦσα πρὸς ἄσκησιν ἔλθοι· μὴ τοῦτο αὐτὸ ζημίας παρέχειν πρόφασιν· ἀλλὰ τὰ μὲν οἰκεῖα πάντως λαμβάνειν· ὥστε τῇ γυναικὶ τὴν προῖκα εἶναι λαβεῖν τὴν αὐτῆς· καὶ τὴν πρὸ γάμου δωρεὰν τῷ συνοικήσαντι· τὸ δὲ ἐκ τούτου κέρδος, μὴ κατὰ τὴν ἐκ ῥεπουδίου διάζευξιν ἐκδικεῖν, ἢ μένειν παρὰ τῷ μὴ ἀποταξαμένῳ, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐν θανάτου σύμφωνον· οἷα δοκοῦντος τοῦ ἀφισταμένου τὸ τῆς μετὰ τῶν ἄλλων διαίτης ἀναχωρεῖν τῷ γε ἐπὶ τῷ συνοικεσίῳ τεθνάναι, διὰ τὸ τῷ συνοικήσαντι παντελῶς ἄχρηστον εἶναι. Adhæc ſancimus, ſiue vir ad ſolitariam vitam venire voluerit, ſiue mulier, viro relicto ad exercitationem monachicam venerit: ne hoc damni cauſſam præbeat: ſed vt ſua omnimodo recipiat: ita vt liceat vxori & dotem recipere ſuam & propter nuptias donationem ei, qui cum ea cohabitauerat: & quod inde venit lucrum, non ſecundum eam, quæ per repudium fit, diſiunctionem vindicare, aut manere apud eum, qui non diuertit, ſed ſecundum quod in caſum mortis factum eſt pactum; quaſi videatur is, qui diuertit a communi alterius conuictu, mortuus eſſe in alterius contubernio, quum cohabitanti ſit omnino inutilis.

(u) Bellarm. de monachis c. XXXVIII. Alter error eſt in altero extremo, quod nimirum matrimonium etiam conſummatum diſſoluatur per ingreſſum in religi-

§. IV.

§. IV.

Nec liberis ſine parentum ſuorum conſenſu & voluntate.

Absvrdvm etiam & rationi minime congruum credebatur, liberos ſine parentum ſuorum conſenſu & voluntate ad vitam monaſticam admittere. Concilium *Gangrenſe* [w] hanc conſuetudinem, tamquam ab *Euſtathio* hæretico introductam, canone quodam reprehendere videtur, ita decernendo: *Si qui filii a parentibus, maxime fidelibus, prætextu pietatis receſſerint, & parentibus quem par eſt honorem non tribuerint, apud eos ſcilicet prapoſita in Deum pietate, ſint anathema.* Regulæ basilii [x] iſti huius concilii canoni conveniunt, quæ paruulos in monaſterium non eſſe recipiendos, præcipiunt, niſi ab ipſis parentibus ſuis adductos, ſi quidem parentes in viuis ſint. Sed ivstinianvs huius antiquæ regulæ vim paullulum infirmauit [y], quando noua quadam lege ſic ſanxit: *Vt non liceat parentibus impedire, quo minus liberi eorum volentes monachi aut clerici fiant, aut eam ob ſolam cauſſam exheredare: ſed ſi ipſi teſtamentum condant, neceſſe habento quadrantem illis relinquere: ſin autem hoc non fecerint, locus ſit ab inteſtato.* Atque hoc ipſum primus gradus ad conſuetudinem contrariam videtur fuiſſe; quam eruditi quidam eccleſiæ *Romanenſis* ſcriptores [z] adeo non comprobant, vt potius magna animi contentione in eam, tamquam cum legibus rationis & ſcripturæ nec non vniverſali primitiuæ eccleſiæ praxi pugnantem, declamitent.

§. V.

Liberos quantumuis a parentibus ſuis adductos, ſine ſuo ipſorum conſenſu retinere haud licuit.

---

onem. Ita decreuit Iuſtinianus C. de epiſc. & cler. l. finali & refert hanc legem Gregorius lib. IX. epiſt. XXXIX.

(w) Conc. Gangrenſ. c XVI. (tom. II. conc. p. 422.) Εἴ τινα τέκνα γονέων, μάλιστα πιστῶν, ἀναχωροίη προφάσει θεοσεβείας, καὶ μὴ τὴν καθήκουσαν τιμὴν τοῖς γονεῦσιν ἀπονέμοι, προτιμωμένης δηλονότι παρ᾽ αὐτοῖς τῆς θεοσεβείας, ἀνάθεμα ἔστω.

(x) Baſil. regul. maior. quæſt. XV. Τὰ παιδία ὑπὸ γονεῖς ὄντα, παρ᾽ αὐτῶν ἐκείνων, προσαγόμενα, ἐπὶ πολλῶν μαρτύρων δεχόμενοι, ὥστε μὴ δοῦναι ἀφορμὴν τοῖς θέλουσιν ἀφορμήν, ἀλλὰ πᾶν ἄδικον στόμα τῶν λαλούντων καθ᾽ ἡμῶν βλασφημίαν ἐπιχεθῆναι. Qui ſub parentibus ſunt filii, *eos ab ipſis ad nos adductos* multis adhibitis teſtibus recipiamus, vt non demus occaſionem iis, qui volunt occaſionem: ſed omne iniuſtum os eorum, qui contra nos blaſphemiam loquuntur, obſtruatur.

(y) Cod. Iuſtin. lib. I. tit. III. de epiſcop. leg. LV.

(z) Aerod. de patrio iure ad filium tot.

Neqve

NEQVE vero ſolum parentum ius hac in re conſiderandum erat, ſed ius etiam, quod vnusquiſque in ſe ipſe habere creditur. Si qui enim parentes puerum offerrent ante, quam conſenſum ſuum teſtari poſſet, actio vim nullam habebat, niſi filius ſponte ſua eam comprobaret, vbi ex ephebis exceſſiſſet: id quod ad duodeuiceſimum circiter ætatis annum refert concilium *Toletanum* ſecundum, *De his*, inquiens [a], *quos voluntas parentum a primis infantiæ annis clericatus officio vel monachali poſuit, pariter ſtatuimus obſeruandum, vt mox quum detonſi vel miniſterio electorum contraditi fuerint, in domo eccleſiæ, ſub epiſcopali præſentia, a præpoſito ſibi debeant erudiri. At vbi octauum decimum ætatis ſuæ compleuerint annum, coram totius cleri plebiſque conſpectu voluntas eorum de expetendo coniugio ab epiſcopo perſcrutetur. Quibus ſi gratia caſtitatis, Deo inſpirante, placuit, & profeſſionem caſtimoniæ ſuæ abſque coniugali neceſſitate ſeſe ſpoponderint ſeruaturos, hi tanquam appetitores arctiſſimæ viæ leniſſimo domini iugo ſubdantur. - - His autem quibus voluntas propria, interrogationis tempore, deſiderium nubendi perſuaſerit, conceſſam ab apoſtolis ſententiam auferre non poſſumus.* Et virginibus eadem libertas ad annum ætatis quadrageſimum edicto quodam imperatorum LEONIS & MAIORIANI [b] ad calcem codicis *Theodoſiani* tribuitur. Sed vero concilium *Toletanum* quartum [c] in monachos pueros hoc intuitu multo fuit ſeuerius: Ita enim an. DCXXXIII. decreuit: *Monachum aut paterna deuotio, aut propria profeſſio facit: quidquid horum fuerit, adligatum te-*

(a) Concil. Tolet. II. c. I. (tom. IV. conc. p. 1733.)

(b) Leo nouel. VIII. Ne per huiusmodi impietatem parentum egeſtas & opprobrium perſonis nobilibus irrogetur, &, quod præcipue ſubmouendum eſt, irriſionibus exſecrandis omnipotentis Dei contrahatur offenſio, edictali lege ſancimus, filias, quas pater materue a ſæculari permixtione tranſlatas chriſtianæ fidei ſeruare præcepta continuata virginitate cenſuerint, in beatæ vitæ propoſito permanentes, non ante ſuſcepto honorato capitis velamine conſecrari, quam XL. anni ætatis emenſæ talibus infulis inoffenſa meruerunt obſeruatione decorari, & multi temporis ſeries & cæleſtis conſuetudo ſeruitii ad perfidam voluntatem nouis deſideriis aditum non relinquant, qui ante definitum temporis ſpatium ſanctimonialem puellam aliis adulti ſexus ſui votis calentem memoratorum quiſquam parentum velari fecerit atque permiſerit, tertia bonorum parte multetur, eadem pœna conſtringi etiam, quæ illa parentibus deſtituta vt intra prædictæ ætatis annos voluerit conſecrari.

(c) Concil. Tolet. IV. c. XLVIII. (XLIX. tom. V. conc. p. 1717.)

 nebit.

nebit. Proinde his ad mundum reuertendi intercludimus aditum, & omnem ad ſæculum interdicimus regreſſum. Hic primus canon eſt, SPALATENSI recte obſeruante [*d*], quo filii a parentibus tantum oblati, nulla conſenſus proprii, ſi ad annos pubertatis perveniſſent, habita ratione in monaſteriis retineri iuſſi ſunt.

§. VI.

De tonſura & habitu monachorum.

ADMITTENDI in monaſterium ratio generatim cum quadam habitus ac ornatus fiebat permutatione, non ad ſignificandum religioſum aliquod myſterium, ſed ad exprimendam ſolum eorum grauitatem & mundi contemtionem. Qua in re moderatiores ex ipſis operam dabant, vt cum inter vanitatem & leuitatem, tum etiam inter hypocriticas adfectationes medium decenter tenerent: Comæ longiores in viris dedecere, & vanitatem ſæcularem ſapere credebantur: hinc monachum quemque, vbi admittebatur, tondebant, vt ab ſæcularibus hominibus diſtingueretur; nullum autem vmquam radebant, veriti, ne ſacerdotibus *Iſidis* ſimilis videretur. Hæc tum erat antiqua illa tonſura, duobus hiſce extremis oppoſita. Longas comas ornatum muliebrem & regulæ apoſtolicæ contrarium eſſe ſtatuebant. Hinc EPIPHANIVS [*e*] monachos in *Meſopotamia* culpat, quod contra eccleſiæ catholicæ regulam comam promittant: Et AVGVSTINVS [*f*] *crinitorum fratrum* nomine eos reprehendit,

(*d*) Spalat. de republ. lib. II. c. XII. n. XXIX. In mo eo progreſſi ſunt homines, humana in hoc ſapientes, vt pro monachis veris & obligatis monachali vitæ, habendos cenſuerint interdum & decreuerint eos quoque, qui nullo propriæ voluntatis arbitrio, propriaue electione, ſed ſolo parentum voto ſolaque eorum obligatione pueri in monaſteriis eſſe, monachalem que habitum geſtare inueniuntur.

(*e*) Epiph. hæreſ. LXXX. n. VI. Ἀλλὰ καὶ ἄλλῳ τύπῳ προειλήφθησαν οἱ αὐτοὶ τίμιοι ἡμῶν ἀδελφοὶ, οἱ κατὰ Μεσοποταμίαν ἐν μοναστηρίοις ὑπάρχοντες, εἴτουν Μάνδραις καλουμέναις, κόμας γυναικικὰς προβαλλόμενοι, καὶ σάκκῳ προφανεῖ ἐπερειδόμενοι - - ἀλλότριόν ἐστι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας σάκκος προφανὴς καὶ κόμη ἐκτεταμένη ἀπὸ τοῦ κηρύγματος τῶν ἀποστόλων. Eſt & alia quædam viuendi forma, ac diſciplina, qua iſtiuſmodi venerandi noſtri fratres vtuntur, qui in Meſopotamia in monaſteriis, quos *mandras* appellant, domicilium fixerunt. *Qui & comas muliebrem in modum promittunt* & cilicium propalam adfectant. - - *Eſt ab eccleſiæ catholicæ & apoſtolorum doctrina prorſus alienum*, cilicium palam præ ſe ferre, ac *comam promittere.*

(*f*) Aug. de oper. monach. c. XXXI. (tom. III, p. 802. edit. Baſil. MDLXIX.) Vereor

hendit. HIERONYMVS mentem aduerſus ipſos ſuam, more ſuo eos indignabundus & paullo acerbius perſtringens, exprimit. Ad *Euſtochium* [g] enim ſcribens, *Viros fuge*, inquit, *quos videris catenatos; quorum feminei contra apoſtolum Paulum crines, hircorum barba, nigrum pallium, & nudi in patientia frigoris pedes. Hæc omnia argumenta ſunt diaboli.* Ex qua oratione inuectiua facile nobis ad colligendum eſt, eiusmodi habitus ac cultus adfectationem a viris ſapientibus in eccleſia minime fuiſſe approbatam. Ab altera autem parte vetus tonſura non erat raſum caput; nam HIERONYMVS [h], AMBROSIVS [i] & alii in hoc ipſum, tamquam ſacerdotibus *Iſidis* vſitatam cærimoniam, inuehuntur. Monachorum tantum & clericorum erat, decentes & curtas alere comas, vt ex omnibus canonibus [k] hac de re præcipientibus apparet. De eorum habitu & veſtitu regulæ antiquæ idem præcipiebant, debere eum eſſe decentem ac grauem officioque ipſorum conuenientem, non leuem & vanum, non ſordidum & adfectatum. Monachi *Tabenneſi* in *Thebaide*, qui ſub diſcipli-

in hoc vitio plura dicere propter quosdam *crinitos fratres*, quorum præter hoc multa & pene omnia venerantur.

(g) Hieron. epiſt. XXII. ad Euſtochium c. XII. (tom. I. p. 93. f. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

(h) Hieron. in Ezech. c. XLIV. (tom. V. p. 464. c. cit. edit.) Quod ſequitur: Caput ſuum non radent neque comam nutrient, ſed tondentes attondebunt capita ſua, perſpicue demonſtratur, *nec raſis capitibus* ſicut ſacerdotes cultoresque Iſidis ac Serapis nos eſſe debere, nec rurſum comam demittere, quod proprie luxurioſorum eſt, barbarorumque & militantium, ſed vt honeſtus habitus ſacerdotum facie demonſtretur.

(i) Ambroſ. epiſt. XXXVI. ad Sabin. (ep. XXX. tom. V. p. 118. c. edit. Colon. MDCXVI.) Cum ipſi capita & ſupercilia ſua radant, ſi quando Iſidis ſuſcipiunt ſacra, ſi forte chriſtianus vir attentior ſacroſanctæ religioni veſtem mutauerit, indignum facinus appellant.

(k) Conc. Carth. IV. c. XLIV. Clericus nec comam nutriat, nec barbam (radat).
Conc. Agath. c. XX. (tom IV. conc. p. 1386.) Clerici qui comam nutriunt, ab archidiacono, etiam ſi noluerint, inuiti detondeantur.
Conc. Tolet. IV. c. XLI. (tom. V. conc. p. 1716.) Omnes clerici, vel lectores ſicut leuitæ & ſacerdotes detonſu ſuperius toto capite, inferius ſolam circuli coronam relinquant: non ſicut huc vſque in Galliciæ partibus facere lectores videntur, qui prolixis, vt laici, comis in ſolo capitis apice modicum circulum tondent. Ritus enim iſte in Hiſpania huc vſque hæreticorum fuit. Vnde oportet, vt pro amputando eccleſiæ ſcandalo; hoc ſignum dedecoris auferatur, & vna ſit tonſura, vel habitus, ſicut totius Hiſpaniæ eſt vſus.

na viuebant *Pachomii*, ſoli his temporibus ad peculiarem aliquem habitum adſtricti fuiſſe videntur. CASSIANVS [l] eorum exponens inſtituta integrum librum habet, quo de *cingulis*, *cucullis*, *collobiis*, *redimiculis*, *palliolis* ſiue *maſortibus*, *melotibus*, & *pellibus caprinis*, *caligis* & *calceamentis* ipſorum loquitur, quæ omnia ſigillatim ibi explicata, quisquis volet, videre poteſt. Fatetur autem ille, hæc veſtimentorum genera inter monachos occidentales [m] non fuiſſe vſitata, ſpeciatim cucullos, & pelles caprinas, quas qui geſtare voluerit, eum hominum deriſioni ſeſe expoſiturum dicit. HIERONYMVS de habitu monachorum ſæpiſſime loquitur, numquam autem ab aliorum mortalium habitu eum diuerſum fuiſſe ſignificat, niſi in hoc, quod vilior, communior & tenuior [n] quam reliquorum fuerit, humilitatem ipſorum & contemtum ſæculi, ſine vlla moroſitate & adfectatione, exprimens. Nam quod ad adfectatam nigri pallii geſtationem inceſſumque in catenis attinet, contra hoc iam ſeuere loquentem eum audiuimus. Nec minus ſatyrice [o] contra iſtos ſcripſit, qui exteriorum veſtium loco cucullis & ciliciis vtebantur; quod hæc eſſet ab communi ſenſu & vſu aliena ratio, quam homines religioſos vitare & potius in veſtibus ſuis [p] inter lautitiem & ſordes medium tenere oporteret, ſine vlla notabili diuerſitate, ne multitudinis oculos in ſe conuerterent. PALLADIVS quorumdam meminit, qui catenati incedere amauerint; dicit autem, quod *Apollo* [q] celebratiſſimus monachus *Aegyptius*

(l) Caſſian. lib. I. de habitu monach.

(m) Caſſian. ibid. c. XI. Nam neque caligis nos, neque collobiis ſeu vna tunica eſſe contentos hiemis permittit aſperitas & paruiſſimi cuculli velamen, vel melotis geſtio deriſum potius quam ædificationem vllam videntibus comparabit.

(n) Hieron. ep. IV. ad Ruſticum: Sordidæ veſtes candidæ mentis indicia ſunt. Vilis tunica contemtum ſæculi præbet.
Id. ep. XIII. ad Paulin. Tunicam mutas cum animo, nec pleno marſupio glorioſas ſordes appetis, cetera.
Id. epiſt. XV ad Marcellam de laud. Aſellæ. Tunica fuſciore induta ſe repente domino conſecrauit.

(o) Hieron. epiſt. XXII. ad Euſtochium. Sunt qui ciliciis veſtiuntur & cucullis fabrefactis: vt ad infantiam redeant, imitantur noctuas & bubones.

(p) Ibid. Veſtis ſit nec ſatis munda nec ſordida, & nulla diuerſitate nobilis; ne ad te obuiam prætereuntium turba conſiſtat, aut digito demonſtreris.

(q) Pallad. hiſtor. Lauſiac. c. LII. (in bibl. patr. græc. lat. tom. II. p. 985. e.) Ἐμέμφετο δὲ πολλὰ τοὺς τὰ σίδηρα φέροντας καὶ τοὺς κομῶντας· οὗτοι γὰρ ἐνδεικνύουσι,

cos

eos multum reprehendere ſolitus ſit. Et CASSIANVS alios quoſdam merito perſtringit, tamquam habentes maiorem zelum quam ſcientiam, quod dictum ſeruatoris noſtri, *Qui non accipit crucem ſuam ac ſequitur me, non eſt me dignus*, ſecundum litteram interpretantes ſibi cruces ligneas fecerint, easque iugiter humeris circumtulerint: quod ipſum, vt recte [r] obſeruat auctor noſter, non ad ædificationem, ſed riſum cunctis videntibus inferendum valebat. Iſtiusmodi adfectata agendi ratio ab antiquis generatim condemnata, nec niſi ab indoctis & ſuperſtitioſis approbata fuit. Vt adeo ex hac tota materia appareat, quod monachi occidentales non niſi communi habitu, pallio videlicet philoſophico, vſi ſint, quod & multi alii chriſtiani his temporibus fecerunt; vnde, vt alio loco [rr] obſeruauimus, gentiles chriſtianos *Græcos* & *impoſtores* appellarunt. Quid, quod nonnumquam diſſolutiores chriſtiani idem nomen ex eadem ratione monachis tribuerunt, quemadmodum HIERONYMVS [ſ] videtur innuere, quando ait: *Nos, quia ſerica veſte non vtimur, monachi iudicamur, quia ebrii non ſumus, nec cachinno ora diſſoluimus, continentes vocamur & triſtes. Si tunica non canduerit, ſtatim illud e triuio: Impoſtor & Græcus eſt.* Et SALVIANVS [t], eos a multitudine in *Africa*, præſertim *Carthagine*, eodem modo tractari queritur. *Inter Africæ ciuitates*, inquit, *& maxime inter Chartaginis muros palliatum & pallidium* (alii *pallidum*) *& recisis comarum fluentium iubis ad cutem tonſum videre tam infelix ille populus, quam infidelis ſine conuicio atque exſecratione vix poterat.* Quibus verbis SALVI-

---

φησὶ, καὶ ἀνθρωπαρέσκειαν θηρῶσι· δέον αὐτοὺς μᾶλλον νηστείαις ἐκλύειν τὸ σῶμα, καὶ ἐν κρυπτῷ τὸ καλὸν πράττειν· οἱ δὲ οὐ τοῦτο, ἀλλὰ πᾶσιν ἑαυτοὺς φανερῶς καθιστῶσι. *Multum autem reprehendebat eos, qui ferrum geſtabant* & comam nutriebant. Hi enim, inquit, ſe oſtentant & quærunt placere hominibus, quum oporteat ipſos potius corpus ſoluere ieiuniis & quod bonum eſt facere in occulto. Ii vero non ſic, ſed ſe propalant omnibus.

(r) Caſſian. collat. VIII. c. III. Quod quidam diſtrictiſſimi monachorum habentes quidem zelum Dei, ſed non ſecundum ſcientiam, ſimpliciter intelligentes, fecerunt ſibi cruces ligneas, eaſque iugiter humeris circumferentes, non ædificationem ſed riſum cunctis videntibus intulerunt.

(rr) Lib. I. c. II. §. IV. vol. I. pag. 18 19.

(ſ) Hieron. epiſt. XXIII. ad Marcellam.

(t) Saluian. de gubernat. lib. VIII. p. 295. edit. Oxon. MDCXXXIII. (p. 308 edit. Norib. MDCXXIII.)

ANI antiquum eorum habitum & tonſuram exacte deſcribi, exiſtimo.

§. VII.

Nullum ſolemne votum ſiue publica profeſſio ab illis exacta.

Si quis roget, an ſolemne aliquod votum ſiue publica profeſſio in eorum receptione requiſita fuerit, reſpondeo, nihil iſtiusmodi reperiri: neque enim iſtorum temporum praxis hæc erat. Quidquid autem in hoc genere fiebat, priuata duntaxat inter Deum & ipſos erat conuentio. BASILIVS [u] diſertis verbis ſignificat, nullum expreſſum cælibatus promiſſum a quopiam accipi, ſed eos tacite ſolum cælibatum admittere videri, dum monachorum ordini ſeſe addicant. Monet quidem, in poſterum euidentem profeſſionem accipi debere: ſed hoc ipſo, eiusmodi promiſſum antea haud exactum fuiſſe, declarat. Fuerunt monachi, qui in matrimonio vixerunt, vti ex iis, quæ ex ATHANASIO & AVGVSTINO capite antecedente [v] attulimus, patet: a quibus certum eſt cælibatus promiſſum non fuiſſe exactum. Et quod ad alios, qui in communione viuebant, attinet, eorum admiſſio non cum vllo explicito promiſſo, ſed cum trium annorum probatione, erat coniuncta, quo interiecto tempore duriſſimis vitæ monachalis exercitiis adſuefiebant; et ſi poſt hoc temporis interuallum eadem exercitia continuare ipſis placeret, tum ſine vllis nouis cærimoniis & ritibus in ſocietatem admittebantur, vt tamquam idonea eius membra cum reliquis vna habitare poſſent. Hæc erat methodus præſcripta in regula PACHOMII, monachorum *Tabennenſium* patris, a quo cæteri omnes exemplum ſibi ſumſerunt, quemadmodum lector in PALLADIO [w]

(u) Baſil. ep. can. c. XIX. *Ἀνδρῶν δὲ ὁμολογίαν οὐκ ἔγνωμεν, πλὴν εἰ μή τινες ἑαυτοὺς τῷ τάγματι τῶν μοναζόντων ἐγκατηρίθμησαν· οἳ κατὰ τὸ σιωπώμενον δοκοῦσι παραδέχεσθαι τὴν ἀγαμίαν. πλὴν καὶ ἐπ᾽ ἐκείνων, ἐκεῖνο ἡγοῦμαι προηγεῖσθαι προσήκειν, ἐρωτᾶσθαι αὐτοὺς καὶ λαμβάνεσθαι τὴν παρ᾽ αὐτῶν ὁμολογίαν ἐναργῆ.* Virorum autem profeſſiones non nouimus, præterquam ſi qui ſe ipſos monachorum ordini addixerint: qui tacite videntur cælibatum admittere. Sed in illis quoque illud exiſtimo procedere oportere, vt ipſi interrogentur, & euidens ipſorum accipiatur profeſſio.

(v) Vid. ſupra cap. II. §. VI. pag. 19 20.

(w) Pallad. hiſtor. Lauſiac. c. XXXVIII. p. 956. c. *Τὸν μέν τοι εἰσελθόντα εἰσάπαξ συμμεῖναι αὐτοῖς, ἐπὶ τριετίαν εἰς ἄγια ἄδυτα αὐτὸν οὐ δέξῃ· ἀλλ᾽ ἐργατικώτερα ἔργα ποιήσας οὕτως εἰς τὸ στάδιον ἐμβαινέτω μετὰ τὴν τριετίαν.* Eum qui ſemel

& ſo-

& SOZOMENO [x], a quibus regula iſta ſatis fuſe recitatur, videre poteſt.

§. VIII.

Quid per ipſorum renuntiationem ſæculi intelligendum ſit.

NEQVE dum ſolemne paupertatis votum requiſitum fuit; etſi homines ſponte ſua ſæculo renuntiare conſueuerunt, facultatibus ſuis in pios vſus donatis, antequam in ſocietatem aliquam, vbi omnia ipſis erant communia, ſe conferrent. Ita *Hilarion* fratribus ſuis ac pauperibus bona ſua diſtribuit, nihil omnino ſibi reſeruans, quemadmodum HIERONYMVS [y] & SOZOMENVS de eo memoriæ prodiderunt. *Paulinus* opulentiſſimi ſenatoris filius, & *Thereſia* coniux eius, bona ſua (quæ amplisſima erant) ex communi voluntate pauperibus erogarunt, atque ita vitam monachalem *Nolæ* amplexi ſunt, vbi *Paulinus* deinde epiſcopus iſtius loci factus, eamdem voluntariam paupertatem continuauit; adeo vt AVGVSTINVS [z] de ipſo narret, quod, *Gothis Nolam* vrbem diripientibus & vaſtantibus, ſic ad Deum precatus ſit: *Domine, ne excrucier propter aurum & argentum: vbi enim ſint omnia mea, tu ſcis.* Iſtiusmodi voluntariæ paupertatis exempla vbique in antiquis hiſtoriæ monumentis obuia ſunt. Sed tamen vnum his primis temporibus ſollicite euitabant, nimirum vt ne, quum ſemel facultatibus ſuis renuntiaſſent, deinde ſemetipſos vel monaſteria ſua, emendicando ſibi vel accipiendo aliorum fortunas, locupletare ſtuderent. Dignum notatu in hanc rem eſt reſponſum, quod *Iſaacus Syrus* vrbis *Niniues*

ingreditur nec poteſt cum eis ad triennium ſuſtinere certamen, non admittes. Sed quum opera fecerit difficiliora, ſic prodeat in ſtadium poſt triennium.

(x) Sozom. lib. III. c. XIV. tot. inprimis p. 517. c.

(y) Hieron. vit. Hilarionis c. III. (p. 157. c. tom. I. edit. Francof.) Reuerſus eſt cum quibusdam monachis ad patriam, & parentibus iam defunctis, partem pauperibus largitus eſt, nihil ſibi omnino reſeruans.
Sozomen. lib. III. c. XIV. p. 519. b. edit. Amſtelod. MDCXCV. Καταλαβὼν δὲ τελευτήσαντας τοὺς πατέρας, εἰς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τοὺς δεομένους τὴν οὐσίαν διένειμε. Domum reuerſus, quum parentes mortuos inueniſſet, fratribus ſuis ac pauperibus bona ſua diſtribuit.

(z) Auguſtin. de ciuit. Dei lib. I. c. X. (tom. V. p. 51. c. edit. Baſil. MDLXIX.) Paulinus noſter, Nolenſis epiſcopus, ex opulentiſſimo diuite, voluntate pauperrimus, & copioſiſſime ſanctus, quando & ipſam Nolam barbari vaſtauerunt, cum ab eis teneretur, ſic in corde ſuo, vt ab eo poſtea cognouimus, precabatur: *Domine, ne excrucier* cet.

epiſco-

epiſcopus [a], monachis ſuis dediſſe fertur, quum ab ipſo expeterent, vt poſſeſſiones quaſdam, in monaſterii ſui vſum ſibi oblatas, acceptaret; *Monachus*, inquiens, *qui in terra poſſeſſiones quærit, monachus non eſt.* Monachi occidentales huius regulæ non ſemper adeo ſtudioſi fuerunt, vti e querimoniis HIERONYMI [b] & CASSIANI [c] & quibuſdam legibus [d] imperialibus, ad compeſcendam eorum auaritiam rogatis, liquet: Monachi autem *Aegyptii* generatim tales erant reuera, quales ſe velle eſſe præ ſe ferebant. Monaſteria ipſorum agros vel ſtatos reditus habebant

(a) Vid. Caue hiſtor. litter. vol. II. p. 185. edit. Lond. MDCXCVIII. (p. 110. edit. Geneu. MDCXCIX.) Iſaac, natione Syrus, vrbis Niniues epiſcopus - - mihi certe in nullo magis memorabilis, quam quod monachos ſuos ipſum humiliter hortantes, vt in vſum monaſterii poſſeſſiones, quæ oblatæ erant, acciperent, ſimplici hoc reſponſo refellit: *Monachus, qui in terra poſſeſſiones quærit, monachus non eſt.*

(b) Hieron. ep. IV. ad Ruſtic. (tom. I. edit. Francof. p. 30. g.) Vidi ego quosdam, qui poſtquam renuntiauere ſæculo, veſtimentis duntaxat & vocis profeſſione non rebus, nihil de priſtina conuerſatione mutarunt. Res familiaris magis aucta quam imminuta. Eadem miniſteria ſeruulorum, idem apparatus conuiuii. In vitro & patella fictili, aurum comeditur, & inter turbas & examina miniſtrorum nomen ſibi vendicant ſolitarii.

Id. ep. II. ad Nepot. p. 9. c. Nonnulli ſunt ditiores monachi, quam fuerant ſæculares; & clerici, qui poſſideant opes ſub Chriſto paupere, quas ſub locuplete & fallace diabolo non habuerant, vt ſuſpiret eos eccleſia diuites, quos mundus antea tenuit mendicos.

(c) Caſſian. lib. IV. c. XV. Ad hæc nos miſerabiles quid dicemus, qui in cœnobiis commorantes, ac ſub abbatis cura & ſollicitudine conſtituti, peculiares circumferimus claues, omnique profeſſionis noſtræ verecundia & confuſione calcata: etiam annulos, quibus recondita præſignemus, in digitis palam geſtare nos non pudet, quibus non ſolum ciſtellæ vel ſportæ, ſed ne arcæ quidem vel armaria, ad ea quæ congerimus, vel quæ egreſſi de ſæculo reſeruauimus, condenda ſufficiunt. Quique ita nonnumquam pro viliſſimis nulliſque rebus accendimur, eas duntaxat velut proprias vendicantes, vt ſi quis vel digito quidquam ex his contrectare præſumſerit, tanta contra eum iracundia ſuppleamur, vt commotionem cordis noſtri a labiis ac tota quidem corporis indignatione reuocare non poſſimus.

(d) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc. leg XX. Eccleſiaſticæ, aut ex Eccleſiaſticis, vel qui continentium ſe volunt nomine nuncupari, viduarum ac pupillarum domos non adeant: ſed publicis exterminentur iudiciis, ſi poſthac eos ad fines earum vel propinqui putauerint deferendos. Cenſemus etiam, vt memorati nihil de eius mulieris, cui ſe priuatim ſub prætextu religionis adiunxerint, liberalitate quacumque, vel extremo iudicio poſſint adipiſci: & omne in tantum inefficax ſit, quod alicui horum ab his fuerit derelictum, vt nec per ſubiectam perſonam valeant aliquid, vel donatione, vel teſtamento, percipere.

bant

Digitized by Google

bant nullos, nec habere volebant, nec vllum monachum plus, quam quod ad quotidianum alimentum neceſſarium eſſet, tenere patiebantur. Hoc enim a vitæ ſuæ ratione abhorrere ſtatuebant, ſi, qui ſæculo vale dixiſſe videri vellent, in monaſteriis diuites fieri ſtuderent, qui forte pauperes fuiſſent ante, quam eo perueniſſent. Idcirco ſi quam donationem accipiebant, non in ſuum ipſorum ſed pauperum vſum eam conuertebant. Immo vero nulli monacho, vt rem aliquam poſſideret & ſibi propriam diceret, permittere volebant; ſed in ſocietate aliqua omnia communia habere cupiebant. Hinc HIERONYMVS [e] hiſtoriam notatu dignam de monacho quodam *Nitriæ* in *Aegypto* refert, quemadmodum punitus fuerit, quod centum ſolidos, quos quotidiano labore ſuo ſibi acquiſiuerat, ſibi ſoli proprios retinuiſſet. *Quidam ex fratribus*, inquit, *parcior magis quam auarior, neſciens, triginta argenteis dominum venditum, centum ſolidos, quos lina texendo acquiſierat, moriens dereliquit. Initum eſt inter monachos conſilium (nam in eodem loco circiter quinque millia diuiſis cellulis habitabant) quid hinc facto opus eſſet. Alii pauperibus diſtribuendos eſſe dicebant; alii dandos eccleſiæ; nonnulli parentibus remittendos. Macarius vero & Pambo & Iſidorus & cæteri, quos patres vocant, ſancto in eis loquente ſpiritu decreuerunt, infodiendos eſſe cum eodem, dicentes, pecunia tua tecum ſit in perditionem.* Adeo parum hi antiqui monachi his temporibus curabant ea, quæ vltra quotidianam vitæ erant ſuſtentationem.

§. IX.

De differentia inter renuntiationem & vitam communicatiuam.

NONNVLLI quidem non ita rebus ſuis omnibus renuntiabant, ſed facultates ſuas in poteſtate ſua retinebant, & nihilo tamen magis de illis percipiebant, quam ſi re ipſa eas aliis tradidiſſent. Vniuerſum enim prouentum annuum pauperibus conſtanter diſtribuebant, & in pios conuertebant vſus, quos quotidianæ hominum neceſſitates poſtulabant. Huius generis *Apollonium* quemdam PALLADIVS [f] & SOZOME-

(e) Hieron. ep. XXII. ad Euſtoch. c. XIV.

(f) Pallad. hiſtor. Lauſiac c. XIV. (tom. II. biblioth. patr. græc. lat. p. 916.) Ἀπολλώνιός τις ὀνόματι ἀπὸ πραγματευτῶν ἀποταξάμενος καὶ οἰκήσας τὸ ὄρος τῆς Νιτρίας

NVS [*g*] memorant, qui poſſeſſionibus ſuis ſibi reſeruatis annuos reditus emendis in vſum ægrotantium monachorum medicamentis rebusque aliis neceſſariis comparandis impenderit. PALLADIVS [*h*] de duobus etiam fratribus, *Paëſio* & *Eſaia*, diuitis mer-

μήτε τέχνην τὸ λοιπὸν μαθεῖν δυνάμενος, μήτε ἐπὶ ἄσκησιν γραφικὴν τοῦ παραβεβηκέναι τὴν ἡλικίαν, ζήσας ἐν τῷ ὄρει εἴκοσι ἔτη, ταύτην ἔσχε τὴν ἄσκησιν· ἐκ τῶν ἰδίων χρημάτων καὶ τῶν οἰκείων πόνων παντοῖα ἰατρικὰ καὶ κελλαρικὰ ἀγοράζων ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, πάσῃ τῇ ἀδελφότητι εἰς τὰς νόσους ἐπήρκει. κ. τ. λ. Quidam Apollonius nomine ex negotiationibus quum mundo renuntiaſſet & montem Nitriæ habitaſſet, & nec artem diſcere poſſet nec litteras, quod ætate eſſet prouectus: viginti annis quibus vixit in monte, hanc habuit exercitationem. Suis pecuniis, & ſuis laboribus emens Alexandriæ vaſa medica omnis generis, vniuerſæ fraternitati ea ſuppeditabat ad morbos.

(*g*) Sozom. lib. VI. c. XXIX. (p. 682. a. edit Amſtelod) Ἀπολλώνιος, τὸν ἄλλον χρόνον ἐμπορίαν μετιὼν, ἤδη πρὸς γῆρας ἐλαύνων, ἐπὶ τὴν Σκῆτιν ἦλθε· λογιζόμενος δὲ ὡς οὔτε γράφειν, οὔτε ἄλλην τινὰ τέχνην μαθεῖν οἷός τέ ἐστι διὰ τὴν ἡλικίαν, παντοδαπῶν φαρμάκων εἴδη καὶ ἐδεσμάτων ἐπιτηδείων τοῖς κάμνουσιν, ἐξ οἰκείων χρημάτων ὠνούμενος, ἀνὰ ἑκάστην θύραν μοναστικὴν περιῄει μέχρις ἐννάτης ὥρας, ἐφορῶν τοὺς νοσοῦντας ἐπιτηδείαν δὲ ταύτην αὐτῷ τὴν ἄσκησιν εὑρὼν, ὧδε ἐπολιτεύσατο· μέλλων δὲ τελευτᾷν, ἄλλῳ παραδοὺς ἃ εἶχεν, ἐνετείλατο τὰ αὐτὰ ποιεῖν. Apollonius, quum anteacto tempore mercaturam feciſſet, iam in ſenium vergens, ad Scetim ſe contulit. Quumque conſideraret, ſe ob ingraueſcentem ætatem nec ſcribendi artem, nec vllam etiam poſſe addiſcere, varias ſpecies medicamentorum & ciborum, qui commodi ſunt ægrotantibus, ſua pecunia coëmens, ſingulas monachorum ianuas circumibat, ad horam vſque nonam ægros inuiſens. Quod quidem exercitationis genus quum ſibi commodum reperiſſet, ita deinceps conuerſatus eſt. Et quum moriturus eſſet, quæcunque habebat, alteri tradens, mandauit, vt idem officium exerceret.

(*h*) Pallad. ibid. c. XV. Ἕτερός τις Παΐσιος καὶ Ἡσαΐας οὕτω καλούμενοι ἀδελφοὶ ὑπῆρχον πατρὸς ἐμπόρου Σπανοδρόμου· οἵτινες τοῦ πατρὸς αὐτῶν τελευτήσαντος ἐμερίσαντο τὰ ὑπάρχοντα ἐν κινητοῖς, ἃ εἶχον ἐν μὲν νομίσμασι πεντακισχιλίοις, ἐν ἱματίοις δὲ καὶ οἰκέταις τὰ εὑρεθέντα· οὗτοι μετ' ἀλλήλων ἐσκέψαντο, καὶ συμβουλεύοντες ἑαυτοῖς ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους, ἐπὶ ποίαν μέθοδον ἔλθωμεν βίου ἀδελφέ; ἐὰν ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν, ἣν μετῆλθεν ὁ πατὴρ ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς ἑτέροις ἔχομεν καταλεῖψαι τοὺς πόνους ἡμῶν. ἴσως δὲ καὶ κινδύνοις περιπετώμεθα πάντως ἢ λῃστρικοῖς ἢ θαλαττίοις· δεῦρο οὖν ἀδελφέ, ἐπὶ τὸν μονήρη βίον ἔλθωμεν, ἵνα καὶ τὰ τοῦ πατρὸς ἡμῶν κερδήσωμεν, καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν μὴ ἀπολέσωμεν. ἤρεσεν οὖν ἀμφοτέροις ὁ σκοπὸς τοῦ μονήρους βίου· εὑρέθησαν οὖν ἄλλος κατ' ἄλλο διαμφωνοῦντες· μερισάμενοι δὲ τὰ χρήματα, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, τοῦ μὲν σκοποῦ εἴχοντο ἕκαστος τοῦ ἀρέσαι Θεῷ, ἐνηλλαγμένῃ δὲ τῇ πολιτείᾳ. ὁ μὲν γὰρ πάντα διασκορπίσας ἔδωκεν ἀσκητηρίοις, καὶ ἐκκλησίαις, καὶ φυλακαῖς· καὶ τεχνύδριον ἔμαθεν, ὅθεν τὸν ἄρτον πορίσηται, καὶ τῇ ἀσκήσει προσέσχεν καὶ τῇ προσευχῇ· ὁ δὲ ἕτερος τούτου μηδὲν διασκορπίσας, ἀλλὰ ποιήσας ἑαυτῷ μοναστήριον καὶ προσλαβόμενος ἀδελφοὺς ὀλίγους, πάντα ξένον ἐδεξιοῦτο, πάντα ἄρρωστον ἐθεράπευεν, πάντα γέροντα περιεκράτει, πάντι πένητι παρεῖχεν κατὰ σάββα-

cato-

catoris filiis, loquitur, qui vitam adgreſſi monaſticam diuerſis modis de facultatibus ſuis ſtatuerint. *Vnus*, inquit, *omnia diſpergens, dedit monaſteriis & eccleſiis & cuſtodiis: & quum artem didiciſſet, ex qua ſibi panem pararet, exercitationi operam dabat & orationi. Alter autem eius nihil diſperſit, ſed facto ſibi monaſterio & paucis adſumtis fratribus, quemlibet excipiebat hoſpitem, quemlibet curabat ægrotum, quemuis ſenem retinebat, cuiuis pauperi dabat. Sabbatho & dominica tres aut quatuor menſas ſtatuens, eos qui erant egeni, excipiebat. Hoc modo facultates ſuas conſumſit.* PALLADIVS hoc vitæ inſtitutum recte vocat τὸν κοινωνικὸν βίον, *vitam, quæ communicauerit*; alterum autem τὸν τῦ ἅπαξ ἀποταξαμένυ βίον, *vitam eius, qui renuntiauerit*, & ſubiungit [*bb*], incidiſſe inter fratres quosdam contentionem propter horum duorum fratrum diuerſum vitæ inſtitutum & maxime propter laudes diuerſas, adeoque ipſos ad *Pambo* quemdam celebrem *Aegyptium* iuiſſe ad eumque retuliſſe, vt hac de re reſponderet, volentes ſcire, vtranam eſſet melior vitæ ratio. Iſtum autem eis dixiſſe, vtrosque eſſe perfectos apud Deum. Alterum quidem functum eſſe munere *Abrahæ*, qui omnes exceperit; alterum vero ſuſcepiſſe firmiſſimum & conſtantiſſimum zelum *Eliæ* prophetæ, vt Deo placeret.

τον καὶ κυριακὴν τρεῖς ἢ τέσσαρας τράπεζας ἱστῶν, τὺς λειπομένυς ἐδεξιῦτο· - τύτῳ τῷ τρόπῳ τὸν ἑαυτῦ βίον κατηνάλωσεν. Alii Paeſius & Eſaias nomine, fuerunt fratres patre mercatore, Hiſpanico: qui quidem quum pater eorum eſſet mortuus, diuiſerunt facultates, quas habebant in mobilibus: in nummis quinque millia, in veſtibus autem & ſeruis, quæ inuenta fuerant. Ii inter ſe deliberarunt & ſibi conſulentes dicebant: Quodnam vitæ iter ingrediemur, o frater! ſi exerceamus mercaturam, quam pater noſter exercuit, nos relinquemus aliis noſtros labores: & forte incidemus in pericula, vel latronum vel maris. Age ergo, frater, vitam adgrediamur monaſticam, vt & patris noſtri lucremur facultates & noſtras animas non perdamus. Placuit ergo vtrisque ſcopus vitæ ſolitariæ: ſed inuenti ſunt alius in alio diſcrepantes. Quum itaque pecunias diuiſiſſent & reliqua omnia; hunc quidem ſibi ſcopum propoſuerunt, vt Deo placerens, ſed diuerſæ vitæ inſtituto. *Vnus enim omnia diſpergens, dedit monaſteriis, cetera.*

(*bb*) Ibid. Φιλονεικείας ὖν ἐμπεσύσης ἐπὶ τῇ διαφόρῳ πολιτείᾳ τύτων τῶν μακαρίων τῇ ἀδελφότητι, μάλιστα, ἐπὶ τοῖς διαφόροις ἐπαίνοις, ἀπέρχονται πρὸς τὸν μακάριον καὶ ἅγιον Παμβὼ, καὶ ἀνατίθενται αὐτῷ τὴν περὶ τύτων ἐπίκρισιν, ἀξιῦντες μαθεῖν παρ' αὐτῦ τὴν ἀμείνω πολιτείαν· ὁ δὲ λέγει αὐτοῖς ἀμφότεροι τέλειοί εἰσι πρὸς τὸν κύριον· ὁ μὲν γὰρ Ἀβραμιαῖον ἐξετέλεσεν ἔργον δεξιύμενος πάντας· ὁ δὲ τῦ προφήτυ Ἠλίυ τὸ ἀκαμπὲς τῦ ζήλυ τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως ἐνεδείξατο.

§. X.

Omnes monachi olim ex manuum ſuarum labore ſuſtentati.

Hinc manifeſtum eſt, antiquos monachos nullam bonorum & poſſeſſionum habuiſſe rationem; nam in iſtum vel illum modum earum onere ipſi ſeſe leuabant. Et tum quidem monaſteriis ſtatos reditus non habentibus, omnes monachi ad exercendum ſeſe in labore corporis obligati erant, partim vt ipſi ſe alerent, nec aliis eſſent oneri, partim vt animas ſuas incolumes & diriſſimis ſatanæ tentationibus quaſi inacceſſas cuſtodirent. CASSIANVS [*i*] enim hanc fuiſſe dicit apud *Aegyptum* antiquis patribus ſanctam ſententiam, *operantem monachum vno dæmone pulſari, otioſum vero innumeris ſpiritibus deuaſtari.* Hinc HIERONYMVS *Ruſticum* monachum amicum ſuum hortatur, vt honeſto aliquo labore ſe exerceat, *Fac*, inquiens [*k*], *& aliquid operis, vt te ſemper diabolus inueniat occupatum. Aegyptiorum monachi hunc morem tenent, vt nullum abſque operis labore ſuſcipiant, non tam propter victus neceſſaria, quam propter animæ ſalutem.* Non habebant tunc inter ſe otioſos & mendicantes, vt ipſe DVARENVS [*l*] recte obſeruat. Monachum non operantem non ſecus ac alieni cupidum fraudatorem iudicabant. Ita enim patres *Aegyptios* de iſtiusmodi monachis, alieno pane otioſe veſcentibus, ſtatuiſſe, auctor eſt SOCRATES [*m*]. Iam ſupra e BEDA [*n*] audiuimus, monachos *Banchorienſes*, quorum fuerint duo millia, omnes de labore manuum ſuarum viuere conſueuiſſe. Et VSSERIVS epiſcopus ingentem iſtiusmodi exemplorum multitudinem, ratione monaſteriorum in *Hibernia* & *Britannia*, collegit [*o*]. Longum foret omnia loca ex antiquis ſcriptoribus, quæ ad hanc materiam ſpectant, adferre. Quare lectorem ad loca ipſa, infra ad

(*i*) Caſſian. inſtitut. lib. X. c. XXIII.

(*k*) Hieron. ep. IV. ad Ruſtic.

(*l*) Duaren. de miniſtr. & benefic lib I. c. XX. Nec ita otio dediti erant, more pſeudomonachorum noſtri temporis, vt nihil in commune conferrent, & ſe homines eſſe, id eſt, ad ſocietatem hominum iuuandam natos non recordarentur.

(*m*) Socrat. lib. IV. c. XXIII. (p. 234. b edit. Amſtelod. MDCXCV.) *Μοναχὸς, εἰ μὴ ἐργάζοιτο, ἐπίσης τῷ πλεονέκτῃ κρίνεται.*

(*n*) Bed. lib. II. c. II. vid. ſupra c. II. §. XIII. not. (p) pag. 35.

(*o*) Uſher. *Relig. of the ancient* Iriſh. c. VI.

calcem

calcem paginæ notata [*p*], remittimus, & vnum duntaxat adhuc obſeruamus, quod antiquis temporibus monachi manuum

(*p*) Epiphan. hæreſ. LXXX. n. VI. *Καὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν τοῦ Θεοῦ ἱερέων, καὶ αὐτοὶ μετὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ λόγου μιμούμενοι τὸν ἅγιον αὐτῶν μετὰ τὸν Θεὸν ἐν χριστῷ πατέρα, φημὶ δὲ Παῦλον τὸν ἅγιον ἀπόστολον, καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ δυνατὸν, εἰ καὶ μὴ πάντες, ἀλλ' οἱ πλεῖους ταῖς ἰδίαις χερσὶν ἐργαζόμενοι, οἵαν δ' ἀναλόγως συμπεπτυκυῖαν τῷ ἀξιώματι, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φροντίδος ἐνδελεχεία εὑροιεν τέχνην, ὅπως μετὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ κηρύγματος ἡ συνείδησις χαίρῃ, καὶ διὰ χειρῶν ἰδίων καρποφοροῦσα, καὶ ἑαυτῇ ἐπαρκουμένη, τοῖς τε ἀδελφοῖς, καὶ ἐνδεομένοις τὴν μετὰ χεῖρας οἰκονομίαν.* Illi tametſi e ſacerdotum numero ſint, ad ſanctiſſimi ſui ſecundum Deum in Chriſto patris imitationem (Paulum apoſtolum intelligo) non omnes quidem, ſed plerique tamen ad ſuſceptam diuini verbi prædicationem *externam manuum operam adiungunt*; quamcumque demum artem adepti ſint, quæ nec e dignitate ſua nec ab eccleſiæ cura, quam perpetuam gerunt, abhorreat: vt ipſorum conſcientiæ, præter illum diuinæ verbi prædicandi laborem, *propriarum manuum fructum ferens, ac cum ſibi ipſi, tum fratribus & egentibus operis ſui quæſtum impertiens* voluptate perfundatur.

Chryſoſtom. de compunct. cordis lib. I. c. VI. *Ὅτε καὶ σφόδρα ἐγὼ ἐγνώκειν τὴν πόλιν ἀφεὶς, ἐπὶ τὰς σκηνὰς τῶν μοναχῶν ἐλθεῖν πολὺς ἦμην τοῦτο ἐρευνῶν καὶ πολυπραγμονῶν, πόθεν ἡ τῶν ἀναγκαίων ἔσται χορηγία - - - εἰ μή τις ὁ εἰς ἔργον ἐμβάλλων χαλεπὸν, οἷον, σκάπτειν, ἢ ξυλοφορεῖν κελεύων, ἢ ὑδροφορεῖν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα τὰ τοιαῦτα, ὑπηρετεῖν· καὶ ὅλως, ὁ περὶ τῆς ἀναπαύσεως λόγος ἦν πολὺς ἡμῖν.* Quum ſediſſet in animo quondam relicta vrbe tranſire ad habitacula monachorum, ego ſane quam ſollicite perſcrutabar, vnde nobis in illis locis, quæ neceſſaria ſunt corpori, præberentur - - - ne forte operis aliquis grauis eſſet exactor, ne forte fodere terram cogerer, aut ligna deferre, aut aquam humeris portare vel cetera huiusmodi exhibere miniſteria.

Hieron. epiſt. LXXVII. ad Marcum Celedenſem (tom. II. p. 211. g. edit. Francof.) Nihil alicui præripui, nihil otioſus accipio. *Manu quotidie & proprio ſudore quærimus cibum*, ſcientes ab apoſtolo ſcriptum eſſe: *Qui autem non operatur, nec manducet.*

Caſſian. inſtitut. lib. X. c. XXII. vid. pag. ſeq. ſub lit. (*s*) in textu.

Iuſtin. nouel. CXXXIII. c. VI. *Δεῖ διπλοῦν τοῦτο ἔργον τοῖς μοναχοῖς καθεστάναι, ἢ ταῖς θείαις ἐνασχολεῖσθαι γραφαῖς, ἢ τὰ μοναχοῖς πρέποντα (ἅπερ καλεῖν εἰώθασιν ἐργόχειρα) μελετᾶν τε καὶ ἐργάζεσθαι· διάνοια γὰρ μάτην σχολάζουσα οὐδὲν ἂν τῶν ἀγαθῶν ἀποτέκοι.* Oporret duplex hoc opus monachis eſſe, aut diuinis vacare ſcripturis, aut quæ monachos decent (quæ vocant manuum opera) meditari & operari. Mens enim fruſtra vacans nihil bonorum parit.

Id. Cod. lib. XI. tit. XXV. de mendicantibus validis. Cunctis, quos in publicum quæſtum incerta mendicitas vocauerit, inſpectis, exploretur in ſingulis & integritas corporum & robur annorum: atque inertibus & abſque vlla debilitate miſerandis neceſſitas inferatur, vt eorum quidem quos tenet conditio ſeruilis, ſua-

ſuarum opera non ſibi ſolum ſufficientem victum parauerint, ſed etiam aliorum neceſſitates ſubleuare ſoliti ſint. SOZOMENVS [q], *Serapionem* in monaſterio quodam iuxta *Arſinoëm* in *Aegypto* decem millia circiter monachorum rexiſſe eosque ita inſtituiſſe, narrat, vt propriis laboribus, exempli gratia meſſis tempore fruges metendo, victum ſibi compararent, ſubminiſtrarentque aliis indigentibus. Quod ipſum ab AVGVSTINO [r] confirmatur, qui de monachorum ſui temporis laboribus loquens, fidem nobis facit, ſæpius integras naues, rebus neceſſariis oneratas, in ea loca miſiſſe, quæ inopes incoluerint. Intelligit deſerta *Libyæ*, de quibus loquitur CASSIANVS [ſ] „Patres per *Aegyptum*, inquiens, nullo modo otioſos eſſe monachos, ac præcipue iuuenes ſinunt, actum „cordis ac profectum patientiæ & humilitatis ſedulitate operis „metientes, & non ſolum a nullo quidquam accipere patiun„tur, ſed etiam de laboribus ſuis non tantum ſuperuenientes & „peregrinos reficiunt, verum etiam per loca *Libyæ*, quæ ſterili„tate ac fame laborant, nec non etiam per ciuitates his, qui „ſqualore carcerum contabeſcunt, immanem conferentes diri„gunt alimoniæ victusque ſubſtantiam de fructu manuum ſua-

proditor ſtudioſiu & diligens dominium conſequatur: eorum vero, qui a natalium ſola libertas perſequitur, colonatu perpetuo fulciatur, quisquis huiusmodi lenitudinem prodiderit ac probauerit; ſalua dominis in eos actione, qui vel latebram forte fugitiuis vel mendicitatis ſubeundæ conſilium præſtiterunt.

Pallad. hiſtor. Lauſiac. c. VII. X. XX. XXVIII. XXX. XXXIX. LXXVI. LXXXIX. XCVI. CXII.

Moſchus prat. ſpirit. c. XXII. CXIV. CLX. CLXI. CLXXXIII. CXCIV.

(q) Sozom. lib VI. c. XXVIII. *Σεραπίων περὶ τὸν Ἀρσενοΐτην διέτριβεν, ἀμφὶ τοὺς μυρίους ὑφ᾽ ἑαυτὸν ἔχων· πάντας δὲ ἦγεν ἐξ οἰκείων ἱδρώτων τὰ ἐπιτήδεια πορίζεσθαι καὶ ἄλλοις δεομένοις χορηγεῖν· ὥρᾳ δὲ θέρους ἐπὶ μισθῷ ἀμῶντες ἀρκοῦντα αὐτοῖς σῖτον ἀπετίθεντο, καὶ ἄλλοις μοναχοῖς μετεδίδουν.* Serapion iuxta Arſenoiticam præfecturam vixit, decem millia circiter monachorum regens, quos omnes ita inſtituebat, vt propriis laboribus victum ſibi compararent, & aliis indigentibus ſubminiſtrarent. Meſſis autem tempore, pretio conducti fruges metebant, & frumentum quod ſibi ſufficeret recondebant, & aliis monachis gratis dabant.

(r) Aug. de moribus eccleſ. c. XXXI. (tom. I. p. 771. d.) Quidquid neceſſario victui redundat: nam redundat plurimum ex operibus manuum & epulorum reſtrictione: tanta cura egentibus diſtribuitur, quanta non ab ipſis, qui diſtribuunt, comparatum eſt. Nullo modo namque ſatagunt, vt hæc ſibi abundet, ſed omni modo agunt, vt non apud ſe remaneat, quod abundauerit, vſque adeo vt oneratas etiam naues in ea loca mittant, quæ inopes incolunt.

(ſ) Caſſian. inſtit. lib. X. c. XXII.

„rum

„rum, rationabile ac verum ſacrificium domino tali oblatione „ſe offerre credentes.„ Non eo tempore ſenſiſſe videntur chriſtiani, quod labor corporis cum reliquis monachorum officiis conſiſtere nequeat, ſed potius, quod neceſſaria quædam officii ac functionis eorum pars exſiſtat. Et AVGVSTINVS integrum librum [t] conſcripſit, vt hoc eorum officium eſſe demonſtret, quo in libro omnibus rationibus, cum aliqua ſpecie in contrarium vmquam oppoſitis, reſpondet.

§. XI.

Idonei & adcommodati ad hanc rem antiſtites in monaſteriis conſtituti, nimirum decani, centenarii, patres, *& id genus alii.*

IAM vero ad hæc & reliqua eorum officia omnia tanto melius prouehenda monaſteria plerumque in diuerſas partes diviſa iisque idonei antiſtites conſtituti erant. Deni monachi vni cuidam parebant, quem *decanum* vocabant, quod decem eſſet præfectus, & centeni alium quemdam ſibi præpoſitum habebant, *centenarium* dictum, quod centum ſubiectos ſibi regeret. Præter hoſce erant *patres*, vti HIERONYMO & AVGVSTINO plerumque vocantur; qui apud alios ſcriptores dicuntur *abbates*, a *græco* vocabulo ἀββᾶς, quod *patrem* ſignificat; & *hegumeni*, hoc eſt, *præſides* & *archimandritæ* a *mandra*, *ouili*; quod eſ-

(t) Aug. de opere monach. c. XVII. (tom. III. p. 791. edit. Baſil. MDLXIX.) Quid agant, qui operari corporaliter nolunt, cui rei vacent, ſcire deſidero. Orationibus, inquiunt & pſalmis & lectioni & verbo Dei. Sancta plane vita & in Chriſti ſuauitate laudabilis: ſed ſi ab his auocandi non ſumus, nec manducandum eſt, nec ipſæ eſcæ quotidie præparandæ, vt poſſint apponi & adſumi. Si autem ad iſta vacare ſeruos Dei certis interuallis temporum ipſius infirmitatis neceſſitas cogit, cur non & apoſtolicis præceptis obſeruandis aliquas partes temporum deputamus? Citius enim exauditur vna obedientis oratio, quam decem millia contemtoris. Cantica vero diuina cantare etiam manibus operantes facile poſſunt, & ipſum laborem tamquam diuino celeumate conſolari. An ignoramus opifices, quibus vanitatibus & plerumque etiam turpitudinibus theatricarum fabularum donent corda & linguas ſuas, cum manus ab opere non recedant? Quid ergo impedit, ſeruum Dei manibus operantem in lege domini meditari & pſallere nomini domini altiſſimi: ita ſane vt ad ea diſcenda, quæ memoriter recolat, habeat ſepoſita tempora? Ad hoc enim & illa bona opera fidelium ſubſidio ſupplendorum neceſſariorum deeſſe non debent, vt hanc, quibus ad erudiendum animum ita vacant, vt illa opera corporaliter geri non poſſint, non opprimant egeſtate, cetera.

ſent

ſent horum ſacrorum in eccleſia gregum cuſtodes vel doctores. Horum decanorum negotium erat, penſum, quod cuique datum erat, exigere & ad œconomum ferre, qui & ipſe per ſingulos menſes ipſorum omnium patri rationem reddebat, quemadmodum HIERONYMVS [u] & AVGVSTINVS [w] fidem nobis faciunt.

§. XII.

Patrum ſiue abbatum magna in reliquos, ratione diſciplinæ, poteſtas.

PATRES tum propter diuinorum officiorum adminiſtrationem, tum diſciplinæ exercitium inter ipſos plerique e presbyterorum erant ordine. Et horum poteſtas inſignis admodum erat. Quamuis enim abſoluta & ſine limitibus non eſſet, raro tamen vel numquam ab inferioribus in controuerſiam vocabatur: quandoquidem ex obſeruatione HIERONYMI [x] *prima apud eos confœderatio erat, obedire maioribus & quidquid iuſſiſſent, facere.* Et ſi quis dedita opera ab officii ſui præſcripto deflexiſſet atque aberraſſet, pœnas tum ſpirituales tum corporales ei infligendi habebant poteſtatem. Pœnæ ſpirituales cenſuræ erant eccleſiaſticæ, euchariſtiæ & ſacrorum omnium interdictio. Iſtiusmodi enim poteſtas ipſis concredita erat, vti ex diuerſis CASSIANI locis apparet, vbi narrat [y], quod abbates mona-

(u) Hieron. ep. XXII. ad Euſtoch. c. XV. (tom. I. p 95. g. edit. Francof MDCLXXXV.) Opus diei ſtatum eſt, quod *decano* redditum, fertur ad oeconomum, qui & ipſe per ſingulos menſes *patri omnium* cum magno tremore reddit rationem.

(w) Auguſtin. de moribus eccleſ. cathol. c. XXXI. (tom. I. p. 771. a.) Operantur manibus ea, quibus & corpus paſci poſſit. Opus autem ſimul tradunt eis, quos *decanos* vocant, eo quod ſint clerici præpoſiti, vt neminem illorum cura ſui corporis tangat, neque in cibo, neque in veſtimento, neque ſi quid aliud opus eſt, vel quotidianæ neceſſitati, vel mutatæ (vt adſolet) valetudini. Illi autem *decani* cum magna ſollicitudine omnia diſponentes, & præſto facientes quidquam illa vita propter imbecillitatem corporis poſtulat, traditionem (leg. rationem) tamen etiam ipſi reddunt vni, quem *patrem* vocant. Hi vero *patres* non ſolum ſanctiſſimi moribus, ſed etiam diuina doctrina excellentiſſimi, omnibus rebus excelſi, nulla ſuperbia conſulunt iis, quos filios vocant magna ſua in iubendo auctoritate, magna illorum in obtemperando voluntate.

(x) Hieron. ep. XXII. ad Euſtoch. c. XV. (l. c. pag. 95 d)

(y) Caſſian. inſtitut. lib. II. c. XVI. Si quis pro admiſſo quolibet delicto fuerit ab oratione ſuſpenſus, nullus cum eo prorſus orandi habebat licentiam, antequam ſubmiſſa in terram pœnitentia reconciliatio eius & admiſſi venia coram fratribus cunctis publice fuerit ab abbate conceſſa.

chos

chos eccleſia excluſerint, reliquisque cum ipſis precari interdixerint, vſque dum in terram, ſubmiſſe acta pœnitentia, proſtratos abbas delicti veniam impertiendo vniuerſis fratribus publice reconciliaſſet. Speciatim de *Paſnutio*, abbate in *Scethi* [z], tradit, quod nomen monachi cuiusdam ex diptychis eccleſiæ deleuerit, ab eoque vix potuerit obtineri, vt in oblatione pro iis, qui in domino quieſcunt, fieri ſolita eius iniiceretur mentio, eo quod Satana inſtigante ipſe ſe interfeciſſet, qui velut angelus lucis ipſi viſus perſuaſerit, vt ſe ipſum in profundum puteum præcipitem daret, de angeli videlicet ſui ſponſione non dubitans, qui eum pro merito virtutum ac laborum ſuorum nequaquam poſſe firmauerat vlli iam diſcrimini ſubiacere. SOCRATES [a] de ſimili poteſtate in *Arſenio* loquitur, qua ipſum hoc cum diſcrimine vti conſueuiſſe perhibet, vt iuniores monachos, qui deliquiſſent, a communione minime ſepararet, ſed eos qui prouecta eſſent ætate: dixiſſe enim, iuniorem eccleſia pulſum contumacem fieri, ſeniorem vero cito excommunicationis dolorem ſentire, & emendari. Alia nonnulla exempla eodem referenda in PALLADIO [b] lector videre poteſt. Corporales

Id. lib. IV. c. XVI. Tam diu proſtratus in terram veniam poſtulabit, donec orationum conſummetur ſolemnitas, impetraturus eam, quum iuſſus fuerit abbatis iudicio de ſolo ſurgere.

Ibid. c. XX. In ſeptimana cuiusdam fratris quum præteriens oeconomus tria lenticulæ grana vidiſſet iacere in terra, quæ hebdomadario feſtinanti, dum ea præparat coctioni, inter manus cum aqua, qua diluebantur, elapſa ſunt, confeſtim ſuper hoc abbatem conſuluit: a quo velut interuerſor neglectorque ſacri peculii iudicatus *ab oratione ſuſpenſus eſt*: cuius negligentiæ reatus non aliter ei remiſſus eſt, *niſi eum publica pœnitentia diluiſſet*. cætera. Conf. collat. XVIII. c. XV. tot.

(z) Caſſian. collat. II. c. V. Vix a presbytero abbate Paſnutio potuit obtineri, vt non inter biothanatos reputatus etiam memoria & oblatione pauſantium iudicaretur indignus.

(a) Socrat. lib. IV. c. XXIII. (p. 233 b. edit. Amſtelod.) *Ἀρσένιος ἄλλος τοὺς τῶν νέων πταίσαντας οὐκ ἀφώριζεν, ἀλλὰ τοὺς προκόψαντας λέγων ὅτι νέος ἀφορισθεὶς, καταφρονητὴς γίνεται· ὁ δὲ προκόψας τῆς ἐκ τοῦ ἀφορισμοῦ ὀδύνης ταχέως λαμβάνει τὴν αἴσθησιν.*

(b) Pallad. hiſtor. Lauſiac. c. XL. *Ἐν τούτῳ μοναστηρίῳ τῶν γυναικῶν συνέβη πρᾶγμα τοιοῦτον· ῥάπτης κοσμικὸς περάσας κατ' ἄγνοιαν ἐζήτει ἔργον· ἐξελθοῦσα δὲ μία νεωτέρα τῶν παρθένων λόγῳ ἑαυτῆς (ἔρημος γάρ ἐστιν ὁ τόπος) συνέτυχεν αὐτῷ ἀκουσίως, καὶ δέδωκεν αὐτῷ τὴν ἀπόκρισιν· ὅτι ἡμεῖς ἔχομεν ῥάπτας ἡμετέρους· ἄλλη ἑωρακυῖα τὴν συντυχίαν ταύτην, χρόνου παρελθόντος, γενομένης μάχης, ἐξ ὑποβολῆς τοῦ διαβόλου,*

pœnas CASSIANVS [c] duas haſce fuiſſe narrat, plagas & expulſionem; & crimina, ob quæ infligi eæ ſolitæ fuerint, ſigillatim enumerat. PALLADIVS etiam flagelli monachorum mentionem facit, *In monte Nitriæ*, inquiens [d], *vna eſt maxima eccleſia, & in ipſa eccleſia ſunt tres palmæ, ex quibus vnaquæque habet flagellum ſuſpenſum. Et eſt vnum quidem ad caſtigandos monachos, qui delinquunt: alterum vero ad puniendos latrones, ſi quando inciderint: tertium vero ad corrigendos eos, qui forte veniunt, & in aliqua delicta incidunt. Adeo vt quicunque & conuincuntur meruiſſe, vt dent pœnas, palmam ample-*

ἀπὸ πολλῆς πονηρίας καὶ ζέσεως θυμοῦ ἐσυκοφάντησεν ταύτην ἐπὶ τῆς ἀδελφότητος διὰ τὴν συντυχίαν. ἧ συνέδραμον ὀλίγαι οὐ πολλῇ κακίᾳ φερόμεναι· ἀπολυπηθεῖσα δὲ ἐκείνη ὡς τοιαύτην ὑποστᾶσα συκοφαντίαν, τὴν μηδὲ εἰς ἔννοιαν αὐτῆς ἀνελθοῦσαν καὶ μὴ ἐνεγκοῦσα τὸ πρᾶγμα ἔβαλεν ἑαυτὴν εἰς τὸν ποταμὸν λάθρα, καὶ ἐτελεύτησεν οὕτως. εἰς συναίσθησιν δὲ ἐλθοῦσα ἡ συκοφαντήσασα καὶ ἑωρακυῖα, ὅτι ἀπὸ πονηρίας ἐσυκοφάντησεν, καὶ τοῦτο εἰργάσατο τὸ ἄγος τῆς ἀδελφότητος, λαθοῦσα ἑαυτὴν ἀπήγξατο καὶ αὐτὴ μὴ ἐνεγκοῦσα τὸ πρᾶγμα. ἐξελθόντος δὲ τοῦ πρεσβυτέρου, ἀπήγγειλαν ταῦτα αἱ λοιπαὶ παρθένοι· ἐκέλευσεν οὖν τούτων μηδεμιᾷ προσφορὰν ἐπιτελεσθῆναι· τὰς δὲ λοιπὰς ὡς συνειδυίας καὶ μὴ εἰρηνευσάσας τὴν συκοφαντοῦσαν, ἀλλὰ μᾶλλον πιστευσάσας τὰ εἰρημένα ἑπταετίαν ἀφώρισεν ἀκοινωνήτους ποιήσας. In hoc monaſterio feminarum hæc res accidit. Sutor ſæcularis quum traieciſſet per ignorantiam, quærebat opus. Egreſſa autem vna iunior, quum eius poſtularet ratio (eſt enim locus deſertus) inuita eum conuenit deditque ei reſponſum: Nos habemus noſtros ſutores. Alia autem, quæ eius viderat colloquium, quum proceſſu temporis inter eos exorta eſſet contentio, ex diaboli ſuggeſtione, præ ſumma malitia & animi excandeſcentia, eam calumniata eſt apud fraternitatem propter id colloquium. Cum qua concurrerunt paucæ, quæ non adeo magna ferebantur malitia. Illa autem dolore confecta, vt quæ talem ſubiiſſet calumniam, quæ ne in eius quidem mentem venerat, nec rem potuiſſet tolerare, ſe clam iecit in fluuium, & ſic obiit. Quum autem id ſenſiſſet ea, quæ ipſam fuerat calumniata & vidiſſet, ſe malitioſe eam falſo calumniatam, & hoc ſcelus a ſe commiſſum, & ipſa quoque ſe clam ſuffocauit, quum factum ægre ferret. Quum autem veniſſet presbyter, reliquæ virgines ei rem renuntiauerunt. *Iuſſit* itaque *pro nulla harum fieri oblationem. Reliquas* autem, quæ non pacem ag[illegible] & quæ calumniantem non compeſcuerant, & quæ [illegible] ſunt, crediderant, *ſeptennium ſegregauit, eas excommunicans.*

(c) Caſſian collat. li[illegible] c. XVI. † Vel plagis emendantur, vel expulſione purgantur.

(d) Pallad. hiſtor. Lauſiac. c. VI. Ἐν τῷ ὄρει τούτῳ Νιτρίας, ἐκκλησία μία ἐστὶ μεγίστη. ἐν ταύτῃ ἐκκλησίᾳ τρεῖς φοίνικες ἑστῶσιν, ἕκαστος ἔχων μάστιγα ἐφ᾽ ἑαυτοῦ κρεμαμένην, καὶ ἡ μὲν ἐστιν εἰς ἐπιστροφὴν τῶν μοναχῶν τῶν πταιόντων· ἡ δὲ εἰς τιμωρίαν λῃστῶν, ἐάνγε ἐμπέσωσί ποτε· ἡ δὲ εἰς διόρθωσιν τῶν παρατυγχανόντων καὶ ἐμπεπτωκότων εἰς σφάλματα· ὡς πάντας τοὺς πταίοντας, καὶ διελεγχομένους, καὶ ὑπευθύνους

Hantur,

ctantur, *& tergo plagas præfinitas accipiant*, *& ſic dimittantur.* Sed nondum de voluntaria ſui flagellatione per modum exercitationis quidquam audimus. Inuentum hoc eſt recentioris ætatis monachorum, quos ipſi SPONDANVS [*e*] & PRATEOLVS [*f*] inter hæreticos referre non dubitarunt, & recentior quidam ſcriptor *Gallus* [*g*] de ipſis ex inſtituto copioſe egit libro, qui inſcriptus eſt *hiſtoria flagellantium*, ad quem lectorem huius rei cupidum remittimus.

§. XIII.

Peculiaria quædam priuilegia etiam in eccleſia ipſis indulta.

ABBATES ſiue patres magnæ etiam exiſtimationis erant in eccleſia. Sæpius enim ad concilia inuitabantur, & ſedendi ac ſuffragium ferendi habebant priuilegium perinde vt presbyteri. Exempli cauſſa *Benedictus* in concilio *Romæ* an. DXXXI. ſub *Bonifacio* habito. Quod ipſum ex CAVEI refero [*h*] auctoritate, qui id ex ANTONII SCIPIONIS *elogio abbatum Caſſinenſium* habet. Idem priuilegium ipſis in concilio *Conſtantinopolitano* ſub *Flauiano* an. CCCCXLVIII. conceſſum legimus, vbi viginti tres archimandritæ vna cum triginta epiſcopis condemnationi *Eutychis*

πληγῶν καθεστῶτας, περιλαμβάνειν τὸν φοίνικα, καὶ λαμβάνοντας κατὰ νώτου ἑπτάς οὕτως ἀπολύεσθαι.

(*e*) Spondan. an. MCCCXLIX. n. II. Surrexit hoc ipſo anno & in ſequentem propagata eſt noua quædam ſecta *flagellatorum* ſiue *flagellantium* dicta, vel etiam *cruciferorum*, quod & præeuntibus crucibus procederent, & cruces ſinguli manu geſtarent, crucibusque rubris inſignirentur in veſtibus, caputiis & capillis à fronte & a tergo. Qui ex Hungaria ortum ducentes, breui per totam Germaniam ſuperiorem & inferiorem, Poloniam, Galliam, Angliam aliasque regiones turmatim ſeſe diffuderunt, viri pariter ac mulieres nudis vmbilico tenus corporibus; bis palam de die, ſed fere hiſtrionice, ſemel clam de nocte, nodoſis & aculeatis funiculis ad ſanguinem vſque flagellantes ſeſe & inuicem, diuinamque clementiam miſerabilibus vocibus ſua quique lingua implorantes, ſeſeque in terram in modum crucifixi proſternentes; epiſtola quadam diuinitus miſſa ad hæc ſe inuitatos iactantes, cetera.

(*f*) Prateol. elench. hæret. lib. VI c. VIII.

(*g*) Hiſtoria flagellantium Pariſ. MDCC. 8uo.

(*h*) Cau. hiſtor. litter. vol. I. p. 402. (edit. Londin. MDCLXXXVIII.) Anno DXXXI a Bonifacio II. Romam ad ſynodum euocatus eſt, eo maiorem ſynodo auctoritatem præſentia ſua conciliaturus; quod ex bibliothecæ Vaticanæ codice refert Antonius Scipio monachus Caſſinenſis.

 ſubſcri-

ſubſcripſerunt, vti ex iſtius concilii fragmentis concilio *Chalcedonenſi* [*i*] inſertis, liquet. At vero recte a viro quodam docto [*k*] tanquam res noua id notatum eſt, quod deprehendantur abbatiſſæ æque ac abbates ſubſcribentes concilio *Beccanſeldenſi* in prouincia *Cantio* an. DCXCIV, & id quidem ante presbyteros ac dominos temporales, quemadmodum auctor *chronici Saxonici* [*l*] perhibet. Hoc enim tempore primum huiusmodi quid in veteris eccleſiæ monumentis reperimus.

§. XIV.

Semper tamen poteſtati epiſcopi ſubiecti manſere.

QVAMVIS autem talis poteſtas & priuilegia abbatibus eſſent donata, non tamen ipſi, nec eorum monaſteria, iis temporibus a iurisdictione epiſcoporum immunes erant. Nam ex antiquis tum eccleſiaſticis tum ciuilibus legibus nullum vſquam monaſterium, ſine venia epiſcopi iſtius diœceſeos, erigi licebat. Hoc vnum ex iis erat, quæ concilio *Chalcedonenſi* proponebat *Marcianus* imperator, quodque ex ipſius deſiderio vim canonis obtinebat, vt nimirum nullum vſquam ædificari [*m*] nec conſtrui poſſet monaſterium vel oratoria domus, præter ſententiam ipſius ciuitatis epiſcopi. Ex lege etiam IVSTINIANI [*n*] e-

(*i*) Concil. Chalced. act. I. (tom. IV. p. 231. d. p. 232. tor.

(*k*) Caue hiſtor. litt. vol. II. p. 240. edit. Lond. (p. 142. edit. Geneu. M DCXCIX.) Decreto ſynodico ſubſcribunt, idque ante presbyteros, proceresque ſæculares, abbatiſſæ; exemplo plane nouo, & hactenus, quod ſciam, inaudito.

(*l*) Chron. Anglico-Saxon. an. DCXCIV. p. 48. c. vid. apud Spelm. concil. tom I. p. 190.
Ego Withredus auxilio Chriſti his legibus conſtitutis pro me & Werburga regina: itemque pro filio noſtro Alitico ſubſcripſi.
Ego Berthuvald gratia Dei archiepiſcopus his legibus a nobis conſtitutis ſubſcripſi.
Signum manus Ethelbarti pro ſe & fratre ſuo Badlerto.
Signum manus Tobiæ epiſcopi.
Signum manus Mildredæ *abbatiſſæ*.
Signum manus Etheldridæ *abbatiſſæ*.
Signum manus Aete *abbatiſſæ*.
Signum manus Wilnodæ *abbatiſſæ*.
Signum manus Herelwidæ *abbatiſſæ*.
Signum manus Redempti presbyteri.
Signum manus Ealtwaldi presbyteri. cetera.

(*m*) Conc. Chalced. can. IV. (tom. IV. conc. p. 758. b.) Ἔδοξε μηδένα μηδαμοῦ οἰκοδομεῖν, μηδὲ συνιστᾷν μοναστήριον, ἢ εὐκτήριον οἶκον παρὰ γνώμην τοῦ τῆς πόλεως ἐπισκόπου.

(*n*) Iuſtin. nouel. V. c. I. Ἐκεῖνο τοίνυν πρὸ τῶν ἄλλων ῥητέον, ὥστε κατὰ πάντα χρόνον,

piſco-

piſcopus locum per orationem quodammodo conſecrare debebat, priusquam ædificium inchoaretur. Porro canone modo memorato omnes monachi, qui ſunt in vnaquaque regione & ciuitate, iubentur epiſcopo ſubiecti eſſe, & quietem amplecti, & ſoli ieiunio & orationi vacare, in quibus ordinati ſint locis fortiter perſeuerantes, nec eccleſiaſticis, nec ſæcularibus negotiis ſe ingerere, vel communicare, propria relinquentes monaſteria, niſi quandoque a ciuitatis epiſcopo eis permiſſum fuerit. Sed hac de re iam alio [o] loco fuſius diximus: quare heic tantum duos vel tres errores ab recentioribus quibusdam auctoribus, verba BEDAE ad contrarium demonſtrandum adlegantibus, admiſſos adnotabimus. BEDA in loco quodam [p] de *Huya* inſula deque monaſteriis in ea a *Columba* extructis loquens. *Habere ſolet*, inquit, *ipſa inſula rectorem ſemper abbatem presbyterum, cuius iuri & omnis prouincia & ipſi etiam epiſcopi ordine inuſitato debeant eſſe ſubiecti, iuxta exemplum primi doctoris illius, qui non epiſcopus ſed presbyter exſtitit & monachus.* CAROLVS A SANCTO PAVLO [q] malo lapſus errore hanc inſulam pro *Hibernia* accipit, adeoque

καὶ ἐν ἁπάσῃ τῇ γῇ τῆς ἡμετέρας βασιλείας, εἴ ποτέ τις οἰκοδομεῖν εὐαγὲς μοναστήριον βούλοιτο, μὴ πρότερον ἄδειαν εἶναι τοῦτο πράττειν, πρὶν ἂν τὸν θεοφιλέστατον τῶν τόπων ἐπίσκοπον προσκαλέσοιτο· ὁ δὲ χεῖράς τε ἀνατείνειεν εἰς οὐρανόν, καὶ διὰ τῆς εὐχῆς τὸν τόπον ἀνιερώσειε θεῷ, πηξάμενος ἐν αὐτῷ τὸ τῆς ἡμετέρας σύμβολον σωτηρίας (φαμὲν δὲ τὸν προσκυνητὸν καὶ τίμιον ὄντως σταυρὸν) οὕτω δὲ ἄρξηται τῆς οἰκοδομίας, καλὸν δή τινα τοῦτον καὶ πρέποντα θεμέλιον ἀποθέμενος. Illud igitur ante alia dicendum eſt, vt omni tempore & in omni terra, ſi quis ædificare venerabile monaſterium voluerit, non prius licentiam eſſe hoc agendi, quam Deo amabilem locorum epiſcopum aduocet: at ille manus extendat ad cælum & per orationem locum conſecret Deo, figens in eo ſalutis noſtræ ſignum: (dicimus autem reuerendam & honorandam vere crucem). ſicque inchoet ædificium; bonum vtique quoddam hoc & decens fundamentum ponens.

Id. nouel. CXXXI. c. VII. Εἴ τις βουληθείη οἰκοδομῆσαι σεβάσμιον εὐκτήριον ἢ μοναστήριον, μὴ ἄλλως ἀρχέσθαι τοῦ οἰκοδομήματος, εἰ μὴ ὁ τῶν τόπων ὁσιώτατος ἐπίσκοπος εὐχὴν ἐκεῖσε ποιήσει, καὶ τὸν τίμιον πήξει σταυρόν. Si quis voluerit fabricare venerabile oratorium aut monaſterium, præcipimus, non aliter inchoandam fabricam, niſi locorum ſanctiſſimus epiſcopus orationem ibi fecerit & venerabilem fixerit crucem.

(o) Lib. II. c. IV. §. II. vol. I. p. 101. 102.

(p) Bed. hiſtor. lib. III. c. IV.

(q) Carol. a S. Paulo geogr. ſacr. lib. VI. p. 170. edit. Amſtel. MDCCIII. (p. 167. edit. Amſtel. MDCCXI.) His obſtare videtur, quantum ad Armacham Beda hæc de *Hibernia* ſcribens: *Habere ſolet ipſa inſula*, cetera.

Digitized by Google

omnes epiſcopos *Hiberniæ* vni abbati ſubiectos ſtatuit. Alii hanc prouinciam pro *Scotia* omni habent, atque ita idem reſpectu huius inſulæ faciunt: quum tamen BEDA reuera de parua quadam *Scotiæ* parte loquatur, regione videlicet *Pictorum* ſeptemtrionalium, quos *Columba* ad fidem CHRISTI *Bridii* regis temporibus conuertit, qui ipſi *Hyam* inſulam in poſſeſſionem monaſterii faciendi dedit; vnde iſta ſeptentrionalium *Pictorum* prouincia iſtius monaſterii abbati ſubiecta eſſe cœpit. Hanc vero ſubiectionem in rebus ſpiritualibus conſtitiſſe, BEDA non dicit, ſed ciuilis quædam iurisdictio in epiſcopos videtur fuiſſe, quæ cum ſuperiore eorum poteſtate in ſpiritualibus bene potuit conſiſtere, vt doctiſſimus epiſcopus *Vigorniensis* [r] in libro ſuo de *Culdeis* inter antiquitates ſuas eccleſiæ *Britannicæ*, pluribus demonſtrat. Alius locus in BEDA, admodum falſo intellectus, eſt, vbi de ſynodo *Herudfordienſi* ann. DCLXXIII loquitur. In quodam huius concilii canone, ſecundum quædam corrupte excuſa exemplaria BEDAE, ita decretum legitur [s]: *Vt epiſcopi monachi non migrent de loco in locum, hoc eſt, de monaſterio in monaſterium, niſi per dimiſſionem proprii abbatis, ſed in ea permaneant obedientia quam tempore ſuæ conuerſionis promiſerunt.* Sed hoc ipſum non niſi primorum editorum BEDAE error eſt, qui, non obſeruatis in manuſcripto notis compendiariis, legerunt *epiſcopi monachi* loco *ipſi monachi*, vt nonnullæ recentiores editiones recte habent. Vt adeo heic nihil pro monaſteriorum exemtione vel in poteſtatis epiſcopalis derogationem dicatur, quemadmodum nonnulli dedita opera erraſſe videntur. Sed tamen ante hoc tempus quædam monaſteria forte exemta fuiſſe, non negauerim. HABERTVS [t] enim, concilium tertium *Arelatenſe* ann. CCCCLV. *Fauſto*, monaſterii *Lirinenſis* abbati, exemtionem conceſſiſſe exiſtimat, eamque primam omnium fuiſſe dicit. Sed ab hoc tempore epiſcopi *Romani* monaſteria in *Occidente*, vt alii patriarchæ

(r) *Bp.* Lloyd's *hiſtorical account of church government chap.* 7. p. 180.
De voce *Culdei* ſiue *Colidei* conf. Spelmanni gloſſar. archæolog. p. 156.

(s) Bed. hiſtor. lib. IV. c. V.

(t) Habert. archierat p. 595. Ceteris ſui ſunt limites: nullus Romano, qui ab Arelatenſis ſynodi tertii tempore, an. CCCCLV, in qua prima omnium exemtio monaſterio Lirinenſi conceſſa eſt: innumeris toto orbe monaſteriis immunitatem ſimilem conceſſit.

in

in *Oriente*, eximere occeperunt; vnde iſta monaſteria a recentioribus *Graecis monaſteria patriarchalia* vocantur, quippe quae ab epiſcopalibus viſitationibus immunia ſunt, & tantum patriarchali iurisdictioni ſubiacent.

§. XV.

Spirituales monachorum exercitationes. Primo, *Perpetua poenitentia.*

Sed ad antiquos monachos reuertimur; & quia corporales eorum exercitationes enarrauimus, ad eas nunc progredimur, quae fuerunt ſpirituales. Vitae enim ſpiritualis incrementum illud erat, ad quod initio quidem ſpectabat hominum ex mundo receſſus. Heic plus otii & opportunitatis ad magnum poenitentiae negotium ſe habituros credebant. Quo intuitu vita monachi ab HIERONYMO [u] aliisque toties *vita plangentis* nuncupatur. Et ad hoc adludentes veteres *Canopum* inſulam prope *Alexandriam*, locum ob profligatam libidinem antea famoſum, poſteaquam monachi *Tabennenſes* eo delati ſedem ibi fixerunt, *inſulam metanoea*, hoc eſt inſulam poenitentiae, vocarunt; vti ex HIERONYMO colligi poteſt, qui de ea loquitur, nomen illius ab exſtructo ibi monaſterio commutans [w]. Atque ita VALESIVS & alii hoc ipſum intelligunt [x].

§. XVI.

Secundo, *Extraordinaria ieiunia.*

Extraordinariae poenitentiae ſuae extraordinaria plerumque iungebant ieiunia. Monachi enim *Aegyptii* quotidie ieiunabant ad horam vſque nonam, hoc eſt, ad tertiam pomeridianam, ſabbatho, die dominica, & quinquaginta diebus pentecoſtes aliisue diebus, quum frater aliquis ad ipſos inuiſendos veniſſet, exceptis. Tunc enim ſuas habebant relaxationes, vti e CASSIANO & HIERONYMO condocemur. Quinquagin-

(u) Hieron. epiſt. LIII. ad Ripar. Monachus non docentis ſed *plangentis* habet officium.

(w) Hieron. prolog. in regul. Pachomii. In *monaſterio metanoeae*, quod de Canopo in poenitentiam felici nominis conuerſione mutatum eſt, cetera.

(x) Valeſ. not. in Sozom. lib. III. c. XIV. p. 518. In inſula Canopo fuit monaſterium inſigne Tabennenſium. Ex quo factum eſt, vt Canopus, qui antea ob luxum ac delicias infamis fuerat, *inſula metanoeae* vocaretur, tranſlatis illuc a Theophilo vel Cyrillo monachis, qui religioſam ac poenitentium ſimilem vitam illic agebant.

Digitized by Google

ta dies pentecoſtes omnes feſtos agebant ſecundum publicas regulas, & praxin eccleſiæ catholicæ, cuius conſuetudo, TERTVLLIANO teſte [y], erat a die paſchæ ad pentecoſten vſque, in memoriam ſuſcitati e mortuis ſeruatoris immunitate a ieiuniis gaudere. Hinc HIERONYMVS [z] de quotidianis eorum loquens ieiuniis, *Ieiunium*, inquit, *totius anni æquale eſt, excepta quadrageſima, in qua ſola conceditur ſtrictim viuere. A pentecoſte cœnæ mutantur in prandia, quo & traditioni eccleſiaſticæ ſatisfiat & ventrem cibo non onerent duplicato.* CASSIANVS [a] ſæpe de eorum quotidianis ieiuniis ad horam vsque nonam loquitur, ſed ſimiliter tempus pentecoſtes [b] ex ea-

(y) Tertull. de coron. milit. c. III. Die dominica ieiunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate *a die paſchæ in pentecoſten vſque* gaudemus.

(z) Hieron. epiſt. XXII. ad Euſtoch c. XV. (tom. I. p. 95 g.)

(a) Caſſian. collat. II. c. XXV. Nonnumquam *hora nona ſoluta iam ſtatione ieiunii* ſuperuenientibus fratribus neceſſe eſt eorum obtentu aut adiici aliquid ad ſtatutam ſolitamque menſuram, aut certe humanitatem, quam iubemur omnibus exhibere, penitus abdicari.

Collat. XXVI. Si nullus aduenerit hunc quoque velut de canonico modo debitum nobis habere præſumemus, qua parcitate nec ſtomachus veſpere poterit adgrauari, quippe *hora nona* vno paximacio iam præmiſſo, quod plerumque his, qui diſtrictiorem abſtinentiam ſe tenere credentes, *totam refectionem ad veſperam differunt*, euenire conſueuit.

Collat. XIX. c. XVI. Hoc abbas Ioannes, quum *horæ nonæ refectionem* imminere ſenſiſſet, collationem fine concluſit.

Collat. XXI. c. XXIII. Vt & diebus feſtiuis ſtatuta conſuetudinis ſolemnitas conſeruetur & ſaluberrimus parſimoniæ modus minime tranſcendatur, ſufficit, vt indulgentiam remiſſionis eo vſque progredi patiamur, vt cibus, qui *hora diei nona* fuerat capiendus, paullo citius, id eſt, ſexta hora pro feſtiuitate temporis capiatur, cetera.

(b) Caſſian. collat. XXI. c. XI. Abbas Theonas quum diebus quinquageſimæ nos in noſtra cellula viſitaſſet; veſpertina orationum ſolemnitate tranſacta humi paullulum conſidentes, cœpimus diligentius percontari, *cur* apud eos tanta obſeruantia *caueretur, ne quis penitus totis quinquageſimæ diebus*, vel genua in oratione curuaret, vel *vſque ad horam nonam ieiunare, præſumeret* cetera. Ibid. c. XX. Poſt adſcenſionem ſeruatoris noſtri, quæ quadrageſimo reſurrectionis eius acta eſt die, apoſtoli reuerſi de monte oliueti, in quo ſe ad patrem pergens præbuit intuendum, ſicut etiam actuum apoſtolorum lectio conteſtatur, ingreſſi Hieroſolymam, decem diebus aduentum ſpiritus ſancti exſpectaſſe referuntur, quibus expletis *quinquageſima eum die cum gaudio ſuſceperunt, & ita eſt per hæc feſtiuitatis huius numerus euidenter impletus.* Quem in veteri quoque teſtamento legimus figuraliter adumbratum, in quo conſummatis hebdomadibus ſeptem, primitiarum panis per ſacerdotes domino iubebatur offerri, qui vera-

dem

Digitized by Google

dem ratione, qua HIERONYMVS, nec non ſabbathum & diem dominicum [c], excipit, quod hi dies in eccleſia orientali ſemper erant feſti, vtpote quibus ſolemnes celebrabantur conuentus, & in cultu matutino ſacra recipiebatur euchariſtia. Nonnulli quidem maiori cum aſperitate ſe exercebant, duobus, tribus, quatuor aut quinque diebus continuis ieiunantes; at vero hi non generatim approbati. HIERONYMVS [d] pariter & CASSIANVS [e] contra iſtiusmodi immoderata ieiunia loquuntur; &

ciſſime per apoſtolorum prædicationem, qua in illa die concionati leguntur ad populum, oblatus domino comprobatur, verus ſcilicet primitiarum panis, qui nouæ doctrinæ inſtitutione prolatus, quinque millibus virorum eſcæ ſuæ munere ſatiatis, primitiuum de Iudæis chriſtianorum populum domino conſecrauit. Et idcirco *hi quoque decem dies, cum ſuperioribus quadraginta pari ſolemnitate ſunt ac lætitia celebrandi. Cuius feſtiuitatis traditio per apoſtolicos viros ad nos vſque transmiſſa eodem tenore ſeruanda eſt.* Ideo namque in ipſis diebus nec genua in oratione curuantur, quia inflexio genuum velut pœnitentiæ ac luctus indicium eſt. Vnde etiam per omnia eandem in illis ſolemnitatem, quam die dominica cuſtodimus, in qua maiores noſtri, *nec ieiunium agendum*, nec genu eſſe flectendum, ob reuerentiam reſurrectionis dominicæ tradiderunt.

(c) Caſſian. collat. III. c. I. †

(d) Hieron. epiſt. IV. ad Ruſtic. (tom. I. p. 30. h. edit. Francof. MDCLXXLIV.) Sunt qui humore cellarum *immoderatisque ieiuniis*, tædio ſolitudinis ac nimia lectione, dum diebus ac noctibus auribus ſuis perſonant, vertuntur in melancholiam, & Hippocratis magis fomentis quam noſtris monitis indigent.
Id. ep. VII. ad Lætam (p. 37. d.) *Diſplicent mihi*, in teneris maxime ætatibus, *longa & immoderata ieiunia*, in quibus iunguntur hebdomades, oleum in cibo ac poma vetantur. Experimento didici, aſellum in via cum laſſus fuerit, diverticula quærere. - - Hoc in perpetuo ieiunio ſit præceptum, vt longo itineri vires perpetes ſuperent: ne in prima manſione currentes, in mediis corruamus.

(e) Caſſian. inſtitut. lib. V. c IX. Tantum debet vnusquiſque ſibi frugalitatis indicere, quantum corporeæ obluctationis pugna depoſcit. Vtilis quidem & omnimodo obſeruanda eſt canonica ieiuniorum cuſtodia, ſed niſi hanc frugi temperanter fuerit ciborum refectio ſubſequuta, ad integritatis calcem non poterit peruenire. Longorum namque ieiuniorum inedia, ſaturitate corporis ſubſequente, laſſitudinem potius temporalem, quam puritatem caſtitatis acquirit. Integritas mentis ventris cohæret inediæ. Non habet perpetuam caſtimoniæ puritatem, quisquis non iugem temperantiæ æqualitatem tenere contentus eſt. Quamuis enim diſtricta ſint ieiunia, ſuccedente ſuperflua remiſſione vacuantur, & in gaſtrimargiæ vitium protinus collabuntur. Melior eſt rationabilis cum moderatione quotidiana refectio, quam per interualla arduum longumque ieiunium. Nouit immoderata inedia non modo mentis labefactare conſtantiam, ſed etiam orationum efficaciam reddere laſſitudine corporis eneruatam.

CASSIANVS [*f*] ſpeciatim tamquam ſapienter prolatam *Macarii*, celebris illius *Aegyptii*, ſententiam notat, *Ita debere monachum ieiuniis operam dare, vt centum annis in corpore commoraturum, ita motus animi refrenare, & iniuriarum obliuiſci, triſtitiasque reſpuere, dolores quoque ac detrimenta contemnere, tamquam quotidie moriturum.* Ex quibus pateſcit, quod immoderatam inediam haud vllum vſum habere, ſed potius religioni noxiam eſſe, crediderint. Vnde AVGVSTINVS obſeruat, antiquas regulas [*g*] non abſolutam hac in re ipſis neceſſitatem imponere, *Inter hæc*, inquiens, *nemo vrgetur in aſpera, quæ ferre non poteſt; nulli, quod recuſat, imponitur a ceteris, quod in eis ſe imitandis fatetur inualidum: meminerunt enim, quantopere ſcripturis omnibus commendata ſit caritas.* Regula monaſtica *Pachomii* ab angelo quodam ei data ferebatur, atqui hoc vnum ex angeli iſtius mandatis erat: [*h*] *Concede vnicuique, vt comedat & bibat; et pro viribus comedentium eis quoque manda opera, quæ proportione conueniant ac reſpondeant, & neque ieiunare prohibe nec comedere.* Hinc PALLADIVS [*i*] narrat, ex monachis eius in *Tabenneſo* alios comedere hora ſexta, alios ſeptima, alios octaua, alios nona, alios decima, alios ſero veſpere; alios poſt biduum, alios poſt triduum, alios poſt quatriduum, alios poſt quinque dies; ſingulos autem ſic agere libere non coacte.

§. XVII.

Tertio, *Extraordinariæ ſacrorum frequentationes.*

IPSORVM ieiunia extraordinariis & crebris cultus diuini repetitionibus iuncta erant. Monachi *Palæſtinæ* ſex vel ſeptem canonicas horas precationibus dabant: Ita etiam, qui in *Meſopotamia* aliisque Orientis partibus commorabantur. Fiebant hæ precationes matutinæ prima diei hora, deinde tertia, inde ſexta, poſt hæc nona, ad extremum vndecima, quæ CASSIA-

(*f*) Caſſian. lib. V. c. XLI.

(*g*) Auguſtin. de morib. eccleſ. cathol. c. XXXIII. (tom. I. p. 772. d.)

(*h*) Pachom. reg. apud Pallad. hiſtor. Lauſiac. c. XXXVIII. *Συγχωρήσεις ἑκάστῳ κατὰ τὴν δύναμιν φαγεῖν καὶ πιεῖν· καὶ πρὸς τὰς δυνάμεις τῶν ἐσθιόντων ἀνάλογα καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν ἐγχείρησον, καὶ μήτε νηστεῦσαι κωλύσῃς μήτε φαγεῖν.*

(*i*) Pallad. ibid. c. XXXIX. *Εἰσὶν οἱ εἰσερχόμενοι ἄτονοι ἕκτην ὥραν, καὶ ἐσθίοντες. οἱ ἀσθενέστεροι εἰσέρχονται ὥραν ἑβδόμην, ἄλλοι ὀγδόην, ἄλλοι ἐννάτην, ἕτεροι δεκάτην, ἄλλοι ἑσπέρας βαθείας· ἄλλοι διὰ δύο· ἕτεροι διὰ τριῶν· ἄλλοι διὰ πέντε.*

NO

NO [*k*] *hora lucernalis* dicitur. Præterea ſuæ ipſis erant conſtantes vigiliæ, ſiue nocturnæ congregationes, quas integro libro de *inſtitutis renuntiantium* [*l*], vt vocat, ſpeciatim recenſet CASSIANVS. Dicit autem, monachos *Aegyptios* his omnibus horis canonicis non fuiſſe adſtrictos, ſed bis tantum per diem publicam ſolemnitatem apud ipſos obtinuiſſe, hoc eſt, in nocturnis congregationibus, quæ fuit oratio matutina; & hora nona, quæ fuit oratio veſpertina; ſed hoc non obſtante totum diem religioſe ab ipſis transactum fuiſſe, adfirmat. Nam in priuatis ſuis cellulis [*ll*], dum operi manuum vacarint, pſalmos & ceteras ſcripturarum partes repetiiſſe, preces & orationes labori per ſingula momenta miſcentes. Quod ipſum CASSIANVS, tamquam liberum & voluntarium munus, tot canonicarum horarum obſeruationi non dubitat anteponere. Nonnulli conſtantem & perpetuum ſacrorum curſum ſine vlla intermiſſione obſeruarunt, quemadmodum ſupra de monachis *Conſtantinopolitanis* [*m*], & *Lexouienſibus* [*n*], a *Columbano* inſtitutis, adnotauimus, qui in diuerſas claſſes ſe diuiſerunt, vt continuis ſtationibus alii alios exciperent atque ſubleuarent. Et CASSIANVS primos *Ae-*

(*k*) Caſſian. lib. III. c. III. In his horis etiam ille euangelicus paterfamilias operarios conduxit in vineam ſuam. Ita enim ille primo mane conduxiſſe deſcribitur: quod tempus deſignat matutinam noſtram ſolemnitatem: deinde tertia, inde ſexta, poſt hæc nona, ad extremum vndecima, in qua *lucernalis hora* ſignatur.

(*l*) Caſſian. inſtitut. lib. II. de canonico nocturnarum orationum & pſalmorum modo.

(*ll*) Caſſian. inſtitut. lib. III. c. II. Apud illos hæc officia, quæ domino ſoluere per diſtinctiones horarum & temporis interualla cum admonitione compulſoris adigimur, per totum diei ſpatium iugiter cum operis adiectione ſpontanea celebrantur. Ita namque ab eis inceſſanter operatio manuum priuatim per cellulas exercetur, vt pſalmorum quoque vel ceterarum ſcripturarum meditatio numquam penitus omittatur. Cui preces & orationes per ſingula miſcentes, in his officiis, quæ nos ſtatuto tempore celebramus, totum diei tempus abſumunt. Quamobrem exceptis veſpertinis horis ac nocturnis congregationibus nulla apud eos per diem publica ſolemnitas abſque die ſabbathi vel dominica celebratur, in quibus hora tertia ſacræ communionis obtentu conueniunt. Plus enim eſt id, quod inceſſanter offertur, quam quod per temporis interualla perſoluitur, & gratius voluntarium munus, quam functiones, quæ canonica compulſione redduntur.

(*m*) Cap. II. §. X. pag. 31.

(*n*) Cap. II. §. XIII. pag. 36.

gyptii

Digitized by Google

gypti monachos [*m*] perpetuas vigilias celebrare conſueuiſſe perhibet, vt contra dæmonum nocturnas incurſiones ſe tuerentur. Non auſos enim omnes pariter obdormire, ſed aliis dormientibus alios vigilantes pſalmis & orationibus & lectionibus inhæſiſſe. Vnde inferre nobis licuerit, quod licet tunc temporis non omnes monachi horas canonicas accurate obſeruauerint, in religioſi tamen cultus exercitiis non minus conſtantes fuerint, quam qui iſtud fecerint: et quando preces laboribus ſuis intermiſcuerunt, vel per vices ſacra obierunt, hoc ipſum perinde ac tot horarum canonicarum frequentatio valuerit, vel potius eam exceſſerit. HIERONYMVS etiam videtur dicere [*o*], quod monachi *Aegyptii* ſingulis diebus poſt orationem veſpertinam ſermonem apud abbatem ſuum habuerint. In hunc enim modum religioſas ipſorum congregationes deſcribit: *Poſt horam nonam in commune concurritur, pſalmi reſonant, ſcripturæ reſonant ex more, & completis orationibus, cunctisque reſidentibus, medius, quem patrem vocant, incipit diſputare: quo loquente tantum ſilentium fit, vt nemo alium reſpicere, nemo audeat exſcreare. Dicentis laus in fletu eſt audientium. Tacite voluuntur per ora lacrymæ, & ne in ſingultus quidem erumpit dolor. Quum vero de regno Chriſti & de futura beatitudine & de gloria cœperit adnuntiare ventura, videas cunctos moderato ſuſpirio, & oculis ad cœlum leuatis, intra ſe dicere: Quis dabit mihi pennas, ſicut columbæ, & volabo & requieſcam.* Hoc continuum cultus publici eorum per ſingulos dies exercitium erat. Priuatum ſuum otium & vacationem a laboribus itidem lectioni & orationi impendebant; quotidie enim aliquid de ſcripturis diſcebant, maxime autem diebus dominicis meditationi vacabant, vt HIERONYMVS [*p*] loco ante memorato de ipſis obſeruat: adeo vt eorum multi tam periti ſacrarum litterarum & tantopere in illis verſati eſſent, vt memoriter exponere eas poſſent. Id quod ſpeciatim

(*m*) Caſſian. collat. VII. c. XXIII. Ita dæmonum atrocitas graſſabatur, & frequentes ac viſibiles ſentiebantur aggreſſus, vt non auderent omnes pariter noctibus obdormire, ſed viciſſim aliis deguſtantibus ſomnum, alii vigilias celebrantes pſalmis & orationibus ſeu lectionibus inhærebant.

(*o*) Hieron. epiſt XXII. ad Euſtoch. c. XV. (tom. I. p. 95 c.)

(*p*) Ibid. §. Dominicis diebus orationi tantum & cantionibus vacant: quod quidem & omni tempore completis opuſculis faciunt. Quotidie aliquid de ſcripturis diſcitur.

de

de *Hilarione* SOZOMENVS & HIERONYMVS [q], & de *Ammonio*, *Marco iuniore*, *Erone*, *Serapione*, *Solomone*, & aliis quibuſdam PALLADIVS [r], obſeruarunt. Atque hoc modo mentes ſuas ſpiritualibus exercitiis, in ipſo manuum opere pſalmos *Dauidicos* cantando aliasque ſcripturæ partes recitando, ædificare adſueti erant. Quam agendi rationem cum maxima laude PALLADIVS [s], CASSIANVS [t] & HIERONYMVS crebrius memorant, quo-

(q) Sozom. lib. III. c. XIV. ἐπίβολος ἀκριβὴς τῶν ἱερῶν γραφῶν, ſacrarum litterarum diligens perſcrutator.
Hieron. vita Hilar. c. VII. (tom. I. p. 357. b.) Scripturas ſanctas memoriter tenens, poſt orationes & pſalmos, quaſi Deo præſente, recitabat.

(r) Pallad. hiſtor. Lauſiac. c. XII. de vita Ammonii: Παλαιὰν καὶ καινὴν γραφὴν ἀπεστήθιζεν. Vetus & nouum teſtamentum dicebat memoriter.
Cap XXI. de vit. abbatis Marci: Μακάριος οὗτος νεώτερος ὢν παλαιὰν καὶ καινὴν γραφὴν ἀπεστήθισεν, Quum eſſet hic Marcus iunior, dicebat memoriter vetus & nouum teſtamentum.
Id. c. XXXII. de vita Eronis: Ἐκεῖνος δὲ μηδ' ὅλως γευσάμενος πεζὸς βαδίζων ἀπεστήθισεν ψαλμοὺς δεκαπέντε, ἔπειτα τὸν μέγαν, εἶτα τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν, εἶτα Ἠσαΐαν καὶ μέρος Ἱερεμίου τοῦ προφήτου, εἶτα Λουκᾶν τὸν Εὐαγγελιστὴν, ἔπειτα τὰς παροιμίας. Ille vero quum nihil guſtaſſet pedes iogrediens, pronuntiauit memoriter XV. pſalmos. Deinde magnum pſalmum: deiode epiſtolam ad Hebræos: Deinde Ieſaiam & partem propheticorum Hieremiæ. Deinde Lucam euangeliſtam. Deiode prouerbia.
Cap. LXXXIII. de vita Serapionis. Εὐγράμματος δὲ ὢν ἀπεστήθισεν πάσας τὰς θείας γραφάς. Quum eſſet peritiſſimus litterarum memoriter dicebat omnes ſcripturas.
Cap. XCVI. de vita abbatis Salomonis. Ὃς ἔλεγεν ἔχειν πεντήκοντα ἔτος ἐν τῷ σπηλαίῳ ἐπαρκέσας ἑαυτῷ ἐκ τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν, καὶ ἐκμαθὼν πᾶσαν ἁγίαν γραφήν. Is quinquaginta annos degit in ſpelunca, ſibi victum ſuppeditans opere manuum: & *didicit totam ſacram ſcripturam*.

(s) Pallad. hiſtor. Lauſiac. c. XXXIX. Ὁ μὲν ἐργάζεται γῆν γεωργῶν, ἄλλος κῆπον, ἄλλος χαλκεῖον, ἄλλος ἀρτοκοπεῖον, ἄλλος τεκτονεῖον, ἄλλος γναφεῖον, ἄλλος βυρσεῖον, ἄλλος πλέκει σπυρίδας τὰς μεγάλας, ἄλλος τὰ λεγόμενα μαλάκια, τὰ σπυριδάλια τὰ μικρά· ἀποστηθίζουσι δὲ πάσας τὰς γραφάς. Alius quidem laborat in agro colendo, alius in horto, alius in æris officina, alius in piſtrino, alius in fabricando, alius in arte fullonia, alius in parandis coriis, alius contexebat magnas ſportas, alius caniſtros & ſportulas. Memoriter autem omnes expromunt ſcripturas.

(t) Caſſian. inſtitut. lib. XI. c. XV. Memini cuiusdam ſenis, cum in eremo Scythi commorarer. Qui quum ad cellam cuiusdam fratris gratia viſitationis adueniens oſtio approximaſſet, audiſſetque eum obmurmurantem intrinſecus, paullulum ſubſtitit, cognoſcere volens, quidnam de ſcripturis legeret, vel ſicut eſt moris, operans memoriter recenſeret. Quumque piiſſimus explorator aure diligen-

rum hic poſtremus hoc intuitu quietum ſeceſſum in parua *CHRISTI* villa *Bethlehemo* ambitioni, potentiæ ac magnitudini *Romæ* anteponit, in qua vſitatum eſſe dicit, videri & videre, ſalutari & ſalutare, laudare & detrahere, ſed hæc omnia a propoſito monachorum & a quiete aliena eſſe pronuntiat. *Bethlehemi* [*u*] autem extra pſalmos ſilentium eſſe: quocunque ſe quis vertat, aratorem ſtiuam tenentem Alleluia decantare, ſudantem meſſorem pſalmis ſe auocare, & curua attondentem falce vinitorem aliquid *Dauidicum* canere, adfirmat. Ita veteres monachi corporale ac ſpirituale ſuum exercitium iungentes id agebant, vt communes ſui labores actus pii in Deum cultus fierent. Tempora cœnæ & refectioni conſtituta in eumdem modum ab illis tranſigebantur. In quibusdam locis ſcripturas in conuiuiis recitabant, quæ conſuetudo, CASSIANO teſte, primum in *Cappadociæ* cœnobia [*w*], ſuperfluas otioſasque confabulationes compeſcendi gratia, introducta fuit. Apud *Aegyptios* autem hoc remedio opus haud erat, illi enim panem ſuum cum ſilentio edere erant edocti. *Nullus in cibo ſtrepitus eſt*, inquit HIERONYMVS [*x*], *nemo comedens loquitur. Dehinc conſurgunt pariter, & hymno dicto ad præſepia redeunt.* CHRYSOSTOMVS [*y*] etiam huius rei iniicit mentionem, eamque hominibus ſæcularibus imitandam commendat; recitans hymnum, quo vſi ſint his verbis contentum: „Benedictus Deus, qui me paſcis a iuuentute mea, „qui omni carni cibum præbes, reple lætitia & gaudio corda,

tee adplicita curioſius auſcultaret, ita eum reperit huius ſpiritus (κενοδοξίας) impugnatione pellectum, vt in eccleſia facere ſe crederet exhortatorium plebi ſermonem. cetera.

(*u*) Hieron. epiſt. XVIII. ad Marcell. (p. 84. g. edit. Francof.)

(*w*) Caſſian. inſtitut. lib. IV. c. XVII. Illud, vt reficientibus fratribus ſacræ lectiones recitentur: non de typo Aegyptiorum proceſſiſſe, ſed de Cappadocum nouerimus. Quos nullum dubium eſt, non tam ſpiritualis exercitationis cauſſa, quam compeſcendæ ſuperfluæ otioſæque confabulationis gratia & maxime contentionum, quæ plerumque ſolent in conuiuiis generari, hoc ſtatuere voluiſſe, videntes, eos aliter apud ſe non poſſe cohiberi. Apud Aegyptios enim vel maxime Tabenneſiotas tantum ſilentium ab omnibus exhibetur, vt quum in vnum tanta numeroſitas fratrum refectionis obtentu conſederit, nullus nec mutire quidem audeat, præter eum, qui ſuæ decaniæ præeſt.

(*x*) Hieron. epiſt. XXII. ad Euſtoch. c. XV. (p. 95. f. edit. cit.)

(*y*) Chryſoſtom. hom. LVI. in Matth. (p. 606. c. edit. Francof.) Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου, ὁ διδοὺς τροφὴν πάσῃ σαρκὶ, πλήρωσον χαρᾶς καὶ εὐ-

„vt

„vt ſemper ſatis habentes ad omne bonum opus abundemus, in „*CHRISTO IESV* domino noſtro, cum quo tibi gloria, honor & „imperium cum ſancto ſpiritu in ſæcula, amen. Gloria tibi, „domine, gloria tibi ſancte, gloria tibi rex: quoniam dediſti „nobis eſcas: gaudio & lætitia reple nos in ſpiritu ſancto, vt in„veniamur in conſpectu tuo acceptabiles: nec pudefiamus, „quando vnicuique reddes ſecundum opera ſua.„ In hunc modum ordinariæ refectiones, hoc eſt, cœnæ ipſorum, (prandia enim eos non habuiſſe dicit) verbo Dei & precibus ſanctificabantur. Et ad declarandam animi ſui ſubmiſſionem, omnemque contentionem de ordinis prærogatiua atque excellentia evitandam, ad menſam, ſuum quisque ordinem ſequens hebdomadalem, ſibi viciſſim miniſtrabant. Vnde CASSIANO [z] & HIERONYMO [a] *hebdomadarii*, ab hebdomadario ipſorum miniſterio, dicuntur. Die dominica diuini cultus exercitiis tanto magis intenti erant, eam integram lectionibus & precationibus transmittentes. Nullum enim negotium aliud, teſte *Hieronymo* [b], inter illos iſthac die permiſſum erat. Tunc vnusquisque ſanctiſſimum euchariſtiæ ſacramentum ſumebat, niſi cuidam cenſuræ ſubeſſet ab illiusque vſu arceretur. Neque vero diebus tantum dominicis, ſed quolibet etiam ſabbatho, ad ſacram ſynaxin accedere, *Aegyptiis* aliisque Orientis monachis vſitatum erat. Primo enim & poſtremo hebdomadis die PACHOMIVS, monachorum *Aegyptiorum* pater, ſacrorum myſteriorum communionem celebrari iuſſerat, vt ex regula eius, apud SOZOME-

φροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν, ἵνα πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες περισσεύωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ σοὶ δόξα, τιμὴ, κράτος σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν· δόξα σοι κύριε, δόξα σοι ἅγιε, δόξα σοι βασιλεῦ, ὅτι ἔδωκας ἡμῖν βρώματα εἰς εὐφροσύνην· πλῆσον ἡμᾶς πνεύματος ἁγίου, ἵνα εὑρεθῶμεν ἐνώπιόν σου εὐαρεστοῦντες, καὶ μὴ αἰσχυνόμενοι, ὅτε ἀποδίδως ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

(z) Caſſian inſtitut. lib IV. c. XIX. Per Meſopotamiam, Palæſtinam & Cappadociam ac totum orientem, ſingulis hebdomadibus viciſſim fratres ad hæc officia ſibi reddenda ſuccedunt, ita vt ſecundum cœnobii multitudinem miniſtrorum quoque numerus deputetur.

(a) Hieron. prolog. ad reg. Pachom. It. epiſt. XXII. ad Euſtoch. c. XV. (p. 95. e.) Poſthæc concilium ſoluitur & vnaquæque decuria cum ſuo parente pergit ad menſam, quibus per ſingulas hebdomadas viciſſim miniſtrant.

(b) Hieronym. ibid. Dominicis diebus orationi tantum & lectionibus vacant.

NVM

NVM [c] & PALLADIVM videre eſt. Et CASSIANVS [d] hac de re, tamquam conſtanti ipſorum conſuetudine, ſæpe loquitur. Nonnulli adhuc maiorem adhibentes accurationem nullum diem ſine euchariſtiæ vſu prætermittebant. Monachos *Aegyptios*, quos *Apollo* gubernabat, hanc regulam ſequutos eſſe, PALLADIVS [e] auctor eſt. *Apollo* enim diſcipulis ſuis hoc inculcare ſolebat, quod oporteret, ſi fieri poſſet, monachos quotidie ſacra euchariſtia vti, adeoque ipſe pariter & fratres quotidie hora nona vel tertia pomeridiana, quod ſolemnis congregationis tempus erat, antequam ad alimentum accipiendum coirent, hoc epulo euchariſtico vtebantur. PALLADIVS [f] adhuc vnum exemplum deuotionis ipſorum memorat, quæ certa tantum occaſione fieri ſolita ſit, nimirum pſalmodia in fratris alicuius receptione. Hæc enim prima eos accipiendi & tractandi videtur fuiſſe ratio, vt inter pſalmorum concentum ad habitaculum ſuum ipſum deducerent, quæ res nullam ſimilitudinis adfinitatem cum recentioris æui *proceſſionibus*, vt vocantur, habet, ſed ad imitationem ingreſſus & acceptionis ſeruatoris noſtri in vrbem *Hieroſolymorum* videtur facta.

(c) Sozom. lib. III. c. XIV. τῇ δὲ πρώτῃ καὶ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος, ἐπὶ κοινωνίᾳ τῶν θείων μυστηρίων, τῷ θυσιαστηρίῳ προσιόντας, τὰς ζώνας λύειν, καὶ τὰς διφθέρας ἀποτίθεσθαι. Vt primo ac poſtremo hebdomadis die ad altare accedentes ad ſacrorum miniſteriorum communionem zonas ſoluerent pelleſque deponerent. Pallad. hiſtor. Lauſiac. c. XXXVIII. Εἰσιόντες εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν μυστηρίων τοῦ Χριστοῦ κατὰ σάββατον καὶ κυριακὴν τὰς ζώνας λύοντες, Ingredientes ad Chriſti communionem ſabbatho & dominica zonas ſoluant.

(d) Caſſian. collat. XIIX. c. XV. Quum duobus ferme hebdomadibus ita ſe omni contentione carnis ac ſpiritus ſubieciſſet, vt *die ſabbathi vel dominico*, non *ad percipiendam communionem ſacram*, ſed ad proſternendum ſe in limine eccleſiæ atque ad veniam ſimpliciter poſtulandam matutinus accurreret, cetera.
Collat. XXIII. c. XXI. Nec tamen ex eo debemus nos a *dominica communione* ſuſpendere, quia nos agnoſcimus peccatores, ſed ad eam magis ac magis eſt propter animæ medicinam & purificationem ſpiritus auide feſtinandum.

(e) Pallad. hiſtor. Lauſiac. c. LII. p. 985. a. Ὅτι δεῖ εἰ δυνατὸν τοὺς μοναχοὺς καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν τῶν μυστηρίων κοινωνεῖν.

(f) Ibid. p. 984. a. Ἰδοὺ ἥκασιν οἱ ἀδελφοὶ, περὶ ὧν ὁ πατὴρ πρὸ τριῶν ἡμερῶν προείρηκεν ἡμῖν, ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἥξουσι πρὸς ἡμᾶς τρεῖς ἀδελφοὶ ἀπὸ Ἱεροσολύμων ἐρχόμενοι· καὶ οἱ μὲν προῆγον ἡμᾶς, οἱ δὲ ἠκολούθουν ὄπισθεν ἡμῶν ψάλλοντες, ἄχρις οὗ πλησίον αὐτῶν ἐφθάσαμεν. Ecce venerunt fratres, de quibus pater noſter dixit tribus ante diebus, dicendo: Poſt tres dies venient ad nos tres fratres venientes Hieroſolymis. Et *alii* quidem *nos deducebant: alii vero nos retro ſequebantur*, *pſallentes* donec prope ipſum venimus.

§ XVIII.

§. XVIII.

De legibus, monachos ab officiis tam eccleſiaſticis quam ciuilibus excludentibus.

Haec erant ſpiritualia priſcorum monachorum exercitia, quorum vita vita pœnitentiæ, ieiunii, & deuotionis erat, quæ cum continuo manuum opere coniuncta ipſos virtuti & honeſtati nullo non tempore deditos exhibebat. Neque eorum leges ipſis permittebant, vt tamquam mendicantes oberrarent, vel ciuilibus aut eccleſiaſticis officiis, ſiue negotiis publicis, ad eccleſiam vel rem publicam ſpectantibus, ipſi ſe immiſcerent. Tres canones in concilio *Chalcedonenſi* in hanc ſententiam leguntur. Vnus eorum [*g*] ſine diſcrimine tam clericos, quam monachos vel poſſeſſiones conducere, vel ſæcularibus poſſeſſionum adminiſtrationibus ſe ipſos ingerere vetat: niſi vtique ex lege ad inexcuſabilem inpuberum tutelam vocentur. Alius [*h*] monachos ſpeciatim iubet quietem amplecti, & ſoli ieiunio & orationi vacare, in quibus ordinati ſint locis perſeuerantes, nec eccleſiaſticis, nec ſæcularibus negotiis ſe ingerere, propria relinquentes monaſteria, niſi quandoque a ciuitatis epiſcopo eis permiſſum fuerit. Et tertius quidam canon [*i*] tam monachos, quam clericos ad militarem quamdam expeditionem vel ſæcularem dignitatem venire, prohibet, ſacrorum interdictionem illis denuntians, qui hoc audeant, & non pœnitentia ducti ad id reuertantur, quod propter Deum prius elegerint. Vt adeo monachi tunc temporis ab officiis ſæcularibus penitus excluſi fuiſſe intelligantur. Et quamuis nonnulli ad munera eccleſia-

(*g*) Conc. Chalced. c. III. (tom. IV. concil. p. 755.) ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, μηδένα τοῦ λοιποῦ, μὴ ἐπίσκοπον, μὴ κληρικὸν, μὴ μονάζοντα, ἢ μισθοῦσθαι κτήματα, ἢ πράγματα, ἢ ἐπεισάγειν ἑαυτὸν κοσμικαῖς διοικήσεσι. πλὴν εἰ μή πε ἐκ νόμου καλοῖτο εἰς ἀφηλίκων ἀπαραίτητον ἐπιτροπήν.

(*h*) Conc. Chalced. c. IV. τοὺς δὲ καθ' ἑκάστην πόλιν καὶ χώραν μονάζοντας ὑποτετάχθαι τῷ ἐπισκόπῳ, καὶ τὴν ἡσυχίαν ἀσπάζεσθαι, καὶ προσέχειν μόνῃ τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ, ἐν οἷς τόποις ἀπετάξαντο προσκαρτεροῦντας· μήτε δὲ ἐκκλησιαστικοῖς, μήτε βιωτικοῖς παρενοχλεῖν πράγμασιν, ἢ ἐπικοινωνεῖν, καταλιμπάνοντας τὰ ἴδια μοναστήρια· εἰ μή ποτε ἄρα ἐπιτραπεῖεν διὰ χρείαν ἀναγκαίαν ὑπὸ τοῦ τῆς πόλεως ἐπισκόπου.

(*i*) Ibid. c. VII. Τοὺς ἅπαξ ἐν κλήρῳ κατειλεγμένους, ἢ καὶ μονάσαντας, ὡρίσαμεν, μήτε ἐπὶ στρατείαν, μήτε ἐπὶ ἀξίαν κοσμικὴν ἔρχεσθαι· ἢ τοῦτο τολμῶντας, καὶ μὴ μεταμελομένους, ὥστε ἐπιστρέψαι ἐπὶ τοῦτο, ὃ διὰ Θεὸν πρότερον εἵλοντο, ἀναθεματίζεσθαι.

ſtica vocarentur, monaſterium tamen ſuum tunc relinquere, & ad vitam clericalem ſeſe conferre debebant, ex priſtina viuendi ratione id tantum retinentes, quod cum neceſſariis ſacræ functionis officiis conſiſtere poterat. Qua de re præcedente capite diximus [*ii*] ſpeciatim. Monachos autem in monaſteriis ſuis perſeueraſſe, & eo ipſo tempore officia eccleſiaſtica ad ipſorum monaſteria non ſpectantia in ſe recepiſſe, vix vllo exemplo ex antiqua hiſtoria probari poterit. *Pelagius* papa, vt a GRATIANO [*k*] citatur, monachum defenſorem eſſe, vtut hoc leue tantum officium eſſet in eccleſia, nolebat permittere; quod vitæ monaſticæ repugnet, quæ quieti, precibus & manuum operibus impendi debeat: quum contra officium defenſoris in cognoſcendis cauſſis, aliisque actibus publicis & litigioſis, verſetur, quæ res ſimul conſiſtere nequeant. Antequam igitur monachus aliquis monaſterio ſuo valedixiſſet, ad nullum eiusmodi officium in eccleſia erat prouehendus.

§. XIX.

Nulli monachi antiquitus in officia vel iura clericorum ſæcularium inuolarunt.

MVLTO minus in officia vel iura ac priuilegia clericorum ſæcularium inuolare permiſſum ipſis fuit. Non enim in antiqua hiſtoria huiusmodi querelas inuenimus, quemadmodum in poſterioribus ſæculis nimis frequentes occurrunt. Quum enim plerique monachi mere laici eſſent, & alia vitæ ſubſidia omnia & reditus, qui non ex manuum ſuarum opere (quemadmodum ſupra fuſius demonſtrauimus) prodibant, repudiarent, negotiis & officiis clericorum ſe ingerendi, vel ex eorum reditibus alimenta ſibi captandi, cupidine tentari non poterant. Et quod ad eos attinet, qui presbyteri vel diaconi conſecrati erant, illi vel ſoli monaſterio ſuo officia ſua addicere debebant, vel alioquin ex monaſteriis ab epiſcopis adſciti erant, adeoque ſæcularibus eccleſiæ clericis adnumerabantur. VALESIVS quidem aliter rem ſe habere, libenter nobis perſuaderet. Nam ſæculo

(*ii*) Cap. II. §. VIII. pag. 23 ſeqq.

(*k*) Gratian. cauſſ. XVI. quæſt. I. c. XX. Omnimoda eſt illius habitus & iſtius officii diuerſitas. Illic enim quies, oratio, labor manuum: at heic cauſſarum cognitio, contentiones, actus, publica litigia, cetera.

quarto

quarto extremo monachos in eccleſia clericorum munera obiiſſe [*l*] dicit, & hoc probaturus exempla *Euſebii Vercellenſis* & eccleſiæ *Auguſtini* adlegat; quæ ſupra [*ll*] conſiderauimus oſtendimusque, ea nihil probare amplius, quam quod quidam epiſcopi ipſorumque clerici rationem viuendi in commune, ad vitæ monaſticæ imitationem, inierint: quæ res pro monachis in monaſteriis, ſe ipſos in beneficia curialia intrudentibus, nihil valet. Vnicum exemplum, quod huc quodammodo facere videtur, illud eſt, quod de eccleſia, quam *Ruffinus* vir conſularis, *Arcadio* imperante, ad *Quercum* locum ſuburbanum *Chalcedonis* conſtruxit, narrat SOZOMENVS [*m*], quod, poſteaquam eccleſiam ſuam ibi ædificaſſet, monachos iuxta eam collocarit, qui clericorum in eccleſia munus explerent. Sed hoc ipſo nihil amplius dicere videtur, quam quod, deficientibus in iſta eccleſia clericis, ex hoc vicino monaſterio alii in eorum locum ſurrogari debuerint, quæ quidem res in eccleſia haud inuſitata fuit. Quod vero monachi in monaſterio quodam degentes in aliis eccleſiis, præter eam, quæ ad ſuum ipſorum monaſterium ſpectavit, diuina officia debuerint peragere, id quidem antiquis regulis & praxi conſentaneum non eſt. Et propterea nullum eiusmodi exemplum deprehendimus, neque adeo de decimis, quas monachi receperint, niſi in vſum pauperum id factum fuerit; cuius rei exemplum aliquod in CASSIANO [*n*] occurrit, præterea

(*l*) Valeſ. not. in Sozom. lib. VIII. c. XVII. Nemo vt nouum mirari debet, quod monachi in eccleſia clericorum munus obiiſſe dicuntur. Id enim eo tempore vſitatum fuit, vt ex Ambroſio diſcimus in laudatione Euſebii Vercellenſis epiſcopi, & ex Poſſidio in vita beati Auguſtini, vbi dicit, cum monachos intra eccleſiam inſtituiſſe.

(*ll*) Vid. cap. II. §. VIII. num. III pag. 29

(*m*) Sozom. lib. VIII. c. XVII. - - ἧκεν εἰς δρῦν· χαλκηδόνος δὲ προάστειον, Ῥουφίνου τοῦ ὑπατικοῦ νῦν ἐπώνυμον, ἐν ᾧ βασίλειά ἐστι, καὶ μεγάλη ἐκκλησία, ἣν αὐτὸς Ῥουφῖνος ἐπὶ τιμῇ Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἀποστόλων ἐδείματο, καὶ ἀποστολεῖον ἐξ αὐτῶν ὠνόμασε· πλησίον δὲ μοναχοὺς συνῴκησεν (συνῴκισεν) οἱ τῆς ἐκκλησίας τὸν κλῆρον ἐπλήρουν. - - ad Quercum perrexit. Id ſuburbanum eſt Chalcedonis, quod nunc ex Rufini viri conſularis nomine appellatur: in quo palatium, eſt & eccleſia maxima, quam Rufinus ipſe in honorem apoſtolorum Petri ac Pauli conſtruxerat, & apoſtoleum ob id cognominarat. *Monachos quoque iuxta eam collocauit, qui clericorum in ea eccleſia munus explerent.*

(*n*) Caſſian. collat. XXI. c. II. Delector, o filii, pia veſtrorum mtuzuum largitate &

nullum

nullum aliud me obſeruare memini. Ipſorum ratio viuendi ex proprio labore non ſinebat eos de re quapiam ab aliis accipienda eſſe ſollicitos, vnde eorum nonnulli ab ipſis adeo parentibus ſuis alimentum accipere recuſabant, vt de *Antonio* CASSIANVS [*o*] memoriæ prodidit, ne ex re quapiam, quæ opere manuum ſuarum effecta partaque non eſſet, viuere viderentur.

§. XX.

Neque initio in ciuitatibus degendi veniam habuere, ſed ad ſolitudinem fuerunt adſtricti.

Præterea autem alia tum ſuppetebat ratio, quare monachi munere quodam parochiali defungi ordinarie non poſſent, licet alioquin ornamentis ad illud neceſſariis eſſent præditi. Ex primæ enim inſtitutionis ipſorum legibus, in omnibus orientis partibus domicilium ſuum non in ciuitatibus vel publici congreſſus locis, ſed in deſertis & priuatis ſeceſſibus habere tenebantur, vbi a turba mundi ſeparati vitam in quiete ac ſolitudine, vt nomen eorum indicare videbatur, poſſent agere. Vnde HIERONYMVS ad *Ruſticum* monachum ſcribens in illos inuehitur, qui in ciuitatibus [*p*] viuere geſtiebant. *Quid deſideramus*, inquit, *vrbium frequentiam, qui de ſingularitate cenſemur?* Et *Paulinum* inſtituens ait: *Si cupis eſſe, quod diceris, id eſt, ſolus:* [*q*] *quid facis in vrbibus, quæ vtique non ſunt ſolorum habitacula, ſed multorum?* Et cum hic ipſe HIERONYMVS tum SOZOMENVS [*r*] de *Antonio* obſeruant, quod dicere ſolitus ſit, *piſces quidem aqua nutriri, monachis vero ornamento eſſe ſolitudinem: & quemadmodum illi, ſimulatque terram attigerint, vitam amittant, ſic iſtos, quum ad vrbes accedant, mo-*

deuotionem huius oblationis, cuius diſpenſatio mihi credita eſt, gratanter amplector, quia fideliter *primitias veſtras ac decimas indigentium vſibus profuturas* velut ſacrificium domino bonæ ſuauitatis offertis, cetera.

(*o*) Caſſian. collat. XXIV. c. XII. Qui, inquit apoſtolus, non operatur, nec manducet. His beatus Antonius aduerſus quemdam vſus verbis, etiam nos magiſterii ſui informauit exemplo, vt parentum pernicioſiſſima blandimenta & omnium, qui victus neceſſariam ſubminiſtrant agapen, inſuper omnem habitationis gratiam deuitemus, cetera.

(*p*) Hieron. ep. IV. ad Ruſtic. (p. 29. d. ed. Francof.)

(*q*) Hier. ep. XIII. ad Paulin. (p. 67. c)

(*r*) Sozom lib. I. c. XIII. Τοὺς μὲν ἰχθύας ἔλεγε τὴν ὑγρὰν οὐσίαν τρέφειν· μοναχοῖς δὲ κόσμον φέρειν τὴν ἔρημον· ἴσως τε τοὺς μὲν ξηρᾶς ἁπτομένους τὸ ζῆν ἀπολιμπάνειν, τοὺς δὲ τὴν μοναστικὴν σεμνότητα ἀπολλύειν τοῖς ἄστεσι προσιόντας.

naſti-

naſticam grauitatem perdere. Ex quibus manifeſtum eſt, vitam monaſticam initio eo ſpectaſſe, vt homines a ciuitatum & publicorum locorum celebritate excluderet. Vnde in vtroque codice leges in hanc ſententiam rogatæ inueniuntur. THEODOSII lex hac de re ita habet: *Quicunque ſub profeſſione monachi* [s] *recipiuntur, deſerta loca & vaſtas ſolitudines ſequi atque habitare iubeantur.* BARONIVS ex errore hanc legem pœnæ loco habet [t] & tantum non perſecutionem monachorum interpretatur. GOTHOFREDVS [u] autem & PAGIVS [w] ex meliore ratione errorem eius corrigunt & verius obſeruant, tantum abeſſe, vt hæc lex pœna ſit, vt ſolum ad primæ inſtitutionis eorum regulas ipſos viuere iubeat. LEO & ANTHEMIVS [x] & poſt illos IVSTINIANVS

(s) Cod. Theod. lib. XVI. tit. III. de monachis leg. I.

(t) Baron. an. CCCXC. n. XLVIII. *Quicunque ſub profeſſione*, cetera. Hac ſtatuta lege cogitur improbus hæreſiarcha (Iouinianus) ab vrbe recedere.

(u) Gothofred. com. in cod. Theod. lib. XVI. tit. III. leg. I. vid. ſeq. not. (w)

(w) Pagi critic. in Baron. an. CCCXC. n. XI (p. 580. edit. Antuerp. MDCCV.) Lex I. codicis Theod. *de monachis*, lata non eſt occaſione *Iouinianiſtarum*, qui e monaſteriis eiecti in vrbibus tamen cum habitu monaſtico vagabantur. Nam præterquam quod, vt inquit Gothofredus in huius legis commentario, hæc lex ad orientem pertinet, (vbi Tatianus, cui ea inſcribitur, præfectus prætorio erat) non agitur in ea de munaſterio eiectis, verum de quibuscumque, *qui ſub profeſſione monachi reperiebantur*, id eſt, de omnibus, qui vitam monaſticam profitebantur, interim tamen ciuitates frequentabant, vt oſtendit lex ſecunda eiusdem codicis *de monachis*, qua poſt biennium memorata lex abrogatur. Quare hac lege *monachi* quicumque, non pœnæ loco ad deſerta loca & ſolitudines conferre ſeſe iubentur, vt credidit Baronius; verum pro vitæ ſuæ inſtituto eo redire. Denique pertinet hæc lex ad monachos, ſiue eremitas, cuiusmodi in Aegypti potiſſimum Syriæque ſolitudinibus, aliisue agebant, deſerta loca & vaſtas ſolitudines ſequentes. Qua de re plura Gothofredus in huius legis commentario.

(x) Cod. Iuſtin. lib. I. tit. III. de epiſc. leg. XXIX. *Οἱ ἐν τοῖς μοναστηρίοις διατρίβοντες μὴ ἐχέτωσαν ἐξουσίαν ἐξιέναι τῶν μοναστηρίων, ἢ καὶ ἐν τῇ Ἀντιοχίᾳ, ἢ καὶ ἐν ἑτέραις πόλεσιν ἀναστρέφεσθαι, ὑπεξαιρουμένων μόνων τῶν καλουμένων ἀποκρισιαρίων, οἷς ἄδειαν παρέχομεν ἐθέλουσι, διὰ μόνας ἀναγκαίας ἀποκρίσεις ἐξιέναι.* Qui in monaſteriis degunt, poteſtatem inde exeundi ne habento, vel in Antiochenſi ciuitate, ſeu aliis quibuscumque ciuitatibus conuerſand : exceptis duntaxat apocriſariis, quibus licentiam damus volentibus, vt apocriſeon ſolarum cauſſa exire poſſint.

It. nouell. CXXIII c. XLII. *Προνοεῖν τοὺς ὁσιωτάτους τῶν τόπων ἐπισκόπους, ἵνα μήτε μοναχοὶ μήτε μονάστριαι εἰς τὰς πόλεις περιέρχωνται· ἀλλ' εἴ τινα ἀναγκαίαν ἀπόκρισιν ἔχουσιν, διὰ τῶν ἰδίων ἀποκρισιαρίων ταύτην πραττέτωσαν, ἐν τοῖς ἰδίοις αὐτοὶ μένοντες μοναστηρίοις.* Prouidere (iubemus) ſanctiſſimos locorum epiſcopos, vt neque monachi, neque monachæ circumeant ciuitates, ſed ſi quod neceſſarium re-

leges in eamdem ſententiam tulerunt, monachos orientales in ciuitatibus conuerſari vetantes; ſi quod vero neceſſarium negotium haberent, per proprios *apocriſarios* ſiue *reſponſales*, hoc eſt, procuratores ſiue ſyndicos, quos monaſterio cuilibet in hunc finem habere licebat, id agere debebant, in ſuis monaſteriis manentes.

§. XXI.

Quasnam exceptiones hæc regula admiſerit.

Non niſi in extraordinariis quibusdam caſibus hanc regulam migrandi ſibi ſumebant libertatem, ſi videlicet iuſta quædam neceſſitas requirebat, vt in publicum conſpectum prodirent. Exempli cauſſa, ſi religio periclitaretur, vel magna æſtuaret perſequutio, vel ſi magiſtratibus ſe interponendi & pro capitalium facinorum reis in ſpecialioribus caſibus deprecandi neceſſitas ipſis impoſita videretur. Ita de *Antonio* obſeruat HIERONYMVS [y], veniſſe eum in vrbem *Alexandriam*, ab *Athanaſio* ad dandum fidei catholicæ teſtimonium, *Arianamque* hæreſin confutandam euocatum. Similem obſeruationem THEODORETVS [z] habet de *Aphraate* & *Iuliano*, duobus monachis *Syris*, quod cellulis ſuis in ſolitudine relictis *Antiochiæ* vixerint, quum ipſorum præſentia ad ſuſtentandum doctrinam catholicam eamque profitentes, tempore perſequutionis *Arianæ* ſub *Valente*, neceſſaria fuerit. Et de *Aphraate* quidem hanc notatu dignam hiſtoriam refert, quod *Valens* aliquando ipſum, licet ſenecta ætate, concitato gradu properantem proſpiciens interrogarit, quo tanta feſtinatione contenderet? Cui ille reſponderit: „Pro tuo, „imperator, regno precaturus. Ad hæc imperator, domi potius manere debueras & ſecundum legem monaſticam intus precari. Cui *Aphraates* regeſſerit; Recte admodum dicis, imperator, id ego facere debueram, idque hactenus facere non de-

ſponſum habuerint, per proprios reſponſarios hoc agant in ſuis manentes monaſteriis.

(y) Hieron. ep. XXXIII. ad Caſtruc. (tom. I. p. 133. c. edit. Francof.) Beatus Antonius, quum a ſancto Athanaſio Alexandriæ epiſcopo propter confutationem hæreticorum in vrbem Alexandriam eſſet accitus, cetera.

(z) Theod. lib. IV. c. XXVI. Τοῦτον [Ἀφραάτην] ἄνωθεν ἐκ τῆς βασιλείου στοᾶς διακύπτων ὁ βασιλεὺς, εἶδε σισύραν τε ἀναβεβλημένον καὶ ἐν γήρᾳ βαθεῖ συντόνως βαδίζοντα· καί τινος εἰρηκότος, ὡς Ἀφραάτης οὗτος, ᾧ τὸ τῆς πόλεως ἐξήρτηται πλῆθος, ἔφη πρὸς αὐτόν· ποῖ σὺ βαδίζεις εἰπέ. ὁ δὲ σοφῶς ἅμα καὶ προσφόρως, ὑπὲρ

ſtiti,

„ſtiti, quamdiu oues ſeruatoris noſtri pace fruebantur. Nunc „vero quum in maximam perturbationem inciderint, & periculum graue immineat, ne a feris diripiantur, omnis via tentanda eſt, & pecus conſeruandum. Dic enim, quæſo, imperator, ſi puella eſſem intus in thalamo ſedens & curam ædium „gerens, ignemque ædibus immiſſum & paternam domum conflagrantem viderem, quid me tunc agere oporteret? Vtrum „intus ſedere, & domum conflagrantem negligere & exſpectare, dum flamma in me irrueret? An potius relicto thalamo, „hac & illac diſcurrere, aquam adferre, ignem exſtinguere? „Non dubito, quin hoc poſtremum dicturus ſis: Id enim prudentis ac ſolertis puellæ eſt. Hoc ipſum eſt, imperator, quod „nunc ago. Nam quum in patris noſtri domum ignem inieceris, circumcurſamus nos, eum reſtinguere conantes.„ Ita prudenter admodum & commode *Valenti* reſpondit *Aphraates* ſuamque in ciuitate commorationem tempore communis periculi defendit, quando ipſe *Valens* eius occaſionem dederat. Neque vero religionis tantum defendendæ cauſſa in publico comparebant, ſed nonnumquam ideo etiam ſe prodire debere credebant, vt pro reis ad mortem damnatis apud imperatores & iudices

---

τῆς σῆς, ἔφη, προσευξάμενος βασιλείας· ἀλλ' οἴκοι σε μένειν χρῆν, ὁ βασιλεὺς ἔφη, καὶ ἔνδον κατὰ τὸν μοναδικὸν προσεύχεσθαι νόμον· ὁ δὲ θεῖος ἐκεῖνος ἀνήρ, εὖ μάλα, ἔφη, λέγεις, ὦ βασιλεῦ· τοῦτό με δρᾷν ἔδει· καὶ τοῦτο δρῶν μέχρι καὶ νῦν διετέλεσα, ἕως εἰρήνης ἀπέλαυε τοῦ σωτῆρος τὰ πρόβατα. ἐπειδὴ δὲ πολὺν ὑπομεμένηκε θόρυβον, καὶ πολὺς ἐπικρέμαται κίνδυνος, μὴ θηριάλωτα γένηται, πάντα κινεῖν πόρον ἀνάγκη καὶ διασώζειν τὰ θρέμματα· εἰπὲ γάρ μοι, ἔφη, ὦ βασιλεῦ, εἰ κόρη τις ἐτύγχανον ὤν, ἔνδον ἐν τῷ θαλάμῳ καθημένη καὶ τῆς οἰκίας ἐπιμελουμένη, εἶτ' ἐθεασάμην ἐμπεσοῦσαν φλόγα, καὶ τὴν πατρῴαν οἰκίαν ἐμπιπραμένην, τί με ταύτην δρᾶσαι προσῆκει, εἰπέ μοι; ἔνδον καθῆσθαι καὶ τὴν οἰκίαν ἐμπιπραμένην περιορᾷν, καὶ τῆς φλογὸς προσμένειν τὴν ἐμβολήν; ἢ τὸν θάλαμον χαίρειν εἰποῦσαν διαθεῖν ἄνω καὶ κάτω, καὶ ὑδροφορεῖν καὶ σβεννύναι τὴν φλόγα; δῆλον, ὅτι τοῦτο ἐρεῖς· τοῦτο γὰρ κόρης ἀγχίνου τε καὶ φρενήρους· τοῦτο δρῶ νῦν ὦ βασιλεῦ· σοῦ γὰρ εἰς τὴν πατρῴαν ἡμῶν οἰκίαν ἐμβαλόντος τὴν φλόγα, περιθέομεν κατασβέσαι ταύτην πειρώμενοι.

Ibid. c XXVII. Καταλιπὼν τὴν ἔρημον, ἅπαν ἐκεῖνο περιῄει τὸ ἄστυ, διδάσκων ἅπαντας, ὡς τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας κῆρυξ ἐστὶν Ἀθανάσιος, καὶ ὡς ἀντίπαλοι τῆς ἀληθείας οἱ τῆς Ἀρείου συμμορίας· οὕτως ᾔδεσαν οἱ θεῖοι ἄνδρες ἐκεῖνοι, τὰ πρόσφορα ἑκάστῳ προσαρμόττειν καιρῷ, καὶ ἡνίκα δεῖ προτιμᾷν τὰς πόλεις τῆς ἐρημίας. Relicta ſolitudine totam illam vrbem circuiuit (Iulianus) cunctos admonens, apoſtolicæ doctrinæ præconem eſſe Athanaſium; Arianos vero hoſtes eſſe veritatis. Adeo diuini illi viri, quod ſingulis temporibus congrueret, probe norant, & quando ſolitudinem amplecti, quando vrbes præferri ſolitudini oporteret,

depre-

deprecarentur. Quemadmodum SOZOMENVS [a] de *Antonio* obſeruat, quod ſæpius, qui iniuria quadam adfecti eſſent, ſuis ad illum querimoniis delatis, cum apud præſides & viros primores pro ſe deprecari compulerint, ipſe autem hoc negotio confecto protinus ad ſolitudinem reuerterit. Exemplum adhuc magis memorabile lector in quadam CHRYSOSTOMI homilia [b] ad populum *Antiochenum* inuenire poteſt, in qua enarrat, quemadmodum ciuitas ab imminenti ruina, (quando in offenſionem *Theodoſii* propter ſtatuarum imperialium ſubuerſionem aliaque grauia patrata facinora incurrerat) deprecantibus vicinis monachis liberata fuerit, qui tabernaculis ſpeluncisque ſuis derelictis vndique in ciuitatem, (ex qua reliqui philoſophi metu perculſi profugerant) confluxerint, & deprecantes apud iudices reis veniam poſtularint; dicentes, ſtatuas quidem deiectas rurſum facile erigi & propriam recipere formam poſſe: Si autem Dei imagines occiderent, non poſſe eos rurſum commiſſum reuocare, nec perditas reſuſcitare, & animas corporibus reddere: quod ſi deprecationi ipſorum aurem præbere nollent, ſe cum ipſis o-

(a) Sozom lib I c. XIII Παροδυρόμενοι αὐτῷ πολλοὶ, ἐβιάζοντο πρεσβεύειν ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς ἐν τέλει. - - εἰ δὲ βιασθεὶς ποτὲ εἰς πόλιν ἦλθεν ἐπικουρῆσαι δεομένοις, διαθεὶς ὅτου χάριν παρεγένετο, αὐτίκα ἐπὶ τὴν ἔρημον ἐπανῄει. Multi iuas ad illum querimonias deferentes, eum apud præſides & primores viros pro ſe intercedere compellebant. - - Quod ſi quando vi compulſus in vrbem veniſſet ad opem poſcentibus ferendam, confecto negotio, cuius cauſſa venerat, protinus ad ſolitudinem reuertebatur.

(b) Chryſoſt. hom. XVII. ad popul. Antioch p. 215 (p. 192 d. edit Francof.) Ἕτεροι τοσοῦτοι ἐν ταῖς αὐτῶν καλύβαις συγκεκλεισμένοι, οὐδενὸς παρακαλέσαντος, οὐδενὸς συμβουλεύσαντος, ἐπειδὴ τοσοῦτον νέφος εἶδον τὴν πόλιν περιϊστάμενον, καταλιπόντες αὐτῶν τὰς σκηνὰς, καὶ τὰ σπήλαια, πάντοθεν συνέῤῥευσαν, καθάπερ ἐξ οὐρανοῦ τινες ἄγγελοι παραγενόμενοι. - - ὅτι καὶ τοῖς ἄρχουσιν αὐτῆς προσελθόντες μετὰ παῤῥησίας διελέχθησαν ὑπὲρ τῶν ὑπευθύνων, καὶ τὸ αἷμα παρεσκευάσαντο πάντες ἐκχεῖν, καὶ τὰς κεφαλὰς ἀποθέσθαι, ὥστε τοὺς ἁλόντας τῶν προσδοκωμένων ἐξαρπάσαι δεινῶν· καὶ οὐκ ἔφησαν ἀποστήσεσθαι πρότερον, ἕως ἂν ἢ φείσωνται τοῦ δήμου τῆς πόλεως δικάζοντες, ἢ κοινῇ μετὰ τῶν ὑπευθύνων αὐτοὺς πρὸς βασιλέα πέμψωσι. Θεοφιλὴς γάρ ἐστι, φησὶν ὁ κρατῶν τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, πιστὸς, ἐν εὐσεβείᾳ ζῶν· ἡμεῖς ἂν αὐτὸν καταλλάξομεν πάντως· οὐκ ἐπιτρέψομεν ὑμῖν, οὐδὲ συγχωρήσομεν αἱμάξαι ξίφος οὐδὲ ἀποτεμεῖν κεφαλήν· εἰ δὲ μὴ ἀνάσχοισθε, καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτῶν ἀποθανούμεθα πάντως. Δεινὰ μὲν τὰ τετολμημένα καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν, ἀλλ' οὐχ ὑπερβαίνει τὴν τοῦ βασιλέως φιλανθρωπίαν ἡ τῶν γεγενημένων παρανομία. Λέγεται τις ἐξ αὐτῶν καὶ ἕτερον ῥῆμα γέμον φιλοσοφίας εἰπεῖν, ὅτι οἱ μὲν ἀνδριάντες οἱ κατενεχθέντες ἀνέστησαν πάλιν, καὶ τὸ οἰκεῖον ἀπέλαβον σχῆμα, καὶ τὸ γεγενημένον διόρθωσιν ἔχει ταχίστην· ὁ-

mnino

mnino morituros. Ad hunc modum reis veniam a iudicibus in quibusdam eiusmodi ſpecialioribus caſibus, qualis hic ipſe erat, poſtulare ſolebant. Et id quidem plerumque eo cum effectu faciebant, vt raro admodum repulſam ferrent, magiſtratibus ſingularem eis reuerentiam tali occaſione adhibentibus. Poſtea autem hæc res in abuſum degenerabat, nec in petitione acquieſcere illi volebant, ſed magno nonnumquam numero venientes per drungos & adhibita vi reos, iam lata de eis mortis ſententia, liberare conabantur. Ad quam tumultuoſam agendi rationem reprimendam *Arcadius* imperator legem [c] promulgare neceſſe habebat, qua tam monachis, quam clericis tale quid audere ſeuere interdicebatur, epiſcopi autem ſub pœna regiæ vindictæ in eiusmodi confuſionis auctores animaduertere iubebantur, ſi quid forte in ea parte regionis, in qua ipſi populum chriſtianæ religionis doctrina moderarentur, a monachis perpetratum eſſe, cognoſcerent.

μοῖς δὲ ἂν τοῦ Θεοῦ τὴν εἰκόνα ἀποκτείνητε, πῶς δυνήσεσθε πάλιν ἀνακαλέσασθαι τὸ πεπλημμελημένον; πῶς ἀναστῆσαι τοὺς ἀπολλυμένους, καὶ τὰς ψυχὰς τοῖς σώμασιν ἀποδοῦναι. Tot annis in cauernis ſuis concluſi, nemine aduocante, ſuadente nemine, poſtquam nubem tantam ciuitatem circumſtantem viderunt, tabernacula ſpeluncasque ſuas derelinquentes vndique confluxerunt, veluti angeli quidam de cælo profecti. - - Ad principes ipſos accedentes cum fiducia loquebantur pro reis & omnes ſanguinem effundere parati erant & capita deponere, vt captos ab exſpectatis tribulationibus eriperent: & dixerunt, ſe non prius receſſuros, quam iudices parcerent ciuitatis populo, vel ſe communiter cum reis ad regem legatos mitterent. Religioſus eſt, inquit, qui noſtræ genti dominatur, fidelis, cum pietate viuens: nos igitur ipſum omnino reconciliabimus, non permittemus vobis, neque concedemus enſem polluere, nec vllius abſcindere caput. Si vero hoc non fertis, & nos cum ipſis omnino moriemur. Grauia quidem patrata ſunt, & nos confitemur, ſed regis humanitatem non excedit geſtorum iniquitas. Dicitur quidam ipſorum aliud verbum ſapientiæ plenum dixiſſe, quod ſtatuæ quidem deiectæ rurſum erectæ fuerunt & propriam receperunt formam, & factum correctionem habuit celerrimam: ſi autem vos Dei imaginem occideritis, quomodo rurſum poteritis commiſſum reuocare! quomodo perditos reſuſcitare & animas corporibus reddere? cetera.

(c) Cod. Theod. lib. IX. tit. XL. de pœnis leg. XVI. Addictos ſupplicio & pro criminum immanitate damnatos, nulli clericorum, vel monachorum (eorum etiam quos cœnobitas vocant) per vim atque vſurpationem vindicare liceat, ac tenere. cetera.

§. XXII.

Num monachi ad vitam ſæcularem rurſus ſe conferre potuerint.

VNVM tantummodo reliquum eſt, de quo ratione huius hominum ordinis inſtituatur diſquiſitio, num vitam monaſticam ſemel amplexi libertatem habuerint vitæ ſuæ rationem, prout ipſis viſum fuerit, mutandi, & ad vitam ſæcularem redeundi? Ad quod reſponderi poteſt, non fuiſſe ipſos publico quodam voto ad contrarium obſtrictos. Multi homines hanc vitæ inibant rationem, qui in ea per omnem ætatem perſiſtere numquam animum induxerant. IVLIANVS ipſe aliquando habitum monaſticum adſumpſit, *Conſtantino* conſobrino ſuo gratum facturus, cui animi ipſius inclinatio in philoſophiam gentilium ſuſpecta eſſe cœperat. SOCRATES illum ad cutem vſque tonſum monaſticam vitam publice ſimulaſſe, clam autem orationes LIBANII ſophiſtæ ſtudioſe lectitaſſe, perhibet [*d*]. Et OROSIVS [*e*] idem obſeruat de *Conſtante Conſtantini* filio, qui tempore *Honorii* imperium in *Britannia* vſurpauit, quod prius monachus fuerit quam pater ipſum *Cæſarem* fecerit, eumque in *Hiſpanias* miſerit, vt commodis ipſius ibi operam daret. Iſtis hominibus pontificis *Romani* diſpenſatione non fuit opus, vt a voto ſuo liberarentur, neque enim monachi iſtiusmodi obligationi vmquam videntur ſubfuiſſe. Monaſteria olim ſcholæ eruditionis erant & loca piæ & religioſæ educationis iuuentutis: Quod, etſi BELLARMINVS [*f*] id negandum ducit, euidenter patet ex tertio CHRYSOSTOMI libro [*g*] *aduerſus vituperatores vitæ monaſticæ*, qui eo præ-

(*d*) Socrat. lib. III. c. I. *ἐν χρῷ κεκαρμένος τὸν τῶν μοναχῶν ὑπεκρίνετο βίον.*

(*e*) Oroſ. lib. VII. c. XL. Conſtantinus Conſtantem filium ſuum, proh dolor, ex monacho Cæſarem factum - - in Hiſpanias miſit.

(*f*) Bellarmin. de monachis lib. II. c. VI. (p. 144. a. edit. Colon. MDCXV.) Secundo dicit (Melanchthon) monaſteria olim fuiſſe ſcholas ſacrarum litterarum & aliarum diſciplinarum. At Baſilius in conſtitutionibus monaſticis, Caſſianus de inſtitutis cœnobiorum, Hieronymus in epiſtola ad Ruſticum & in alia ad Paulinum de inſtitutione monachi, Auguſtinus lib. I. de moribus eccleſiæ c. XXXI. aliique veteres dum deſcribunt inſtituta monaſteriorum, meminerunt orationis, ieiuniorum, pſalmodiæ, continentiæ, obedientiæ, paupertatis: *de ſcholis litterarum & dialecticæ aliarumque diſciplinarum ne verbum quidem.*

(*g*) Chryſoſtom. aduerſ. vituperatores vitæ monaſticæ lib. III. tom. IV. c. XI. & paſſim.

cipue

Digitized by Google

cipue fini ſcriptus eſt, vt parentibus perſuadeat, vt liberos ſuos in monaſteria, tanquam tutiſſima bonæ educationis loca, mittant; non eo conſilio, vt ad vitam monaſticam perpetuo continuandam obligentur, ſed tantum vt ibi educentur & in virtutis tramitem tuto perducantur. In eumdem finem a PALLADIO obſeruatur, monachos in monte *Nitriæ* [*b*] habuiſſe xenodochium, in quo venientem hoſpitem quemlibet acceperint, permittentes ei vna hebdomada manere in otio; ſi longius manſiſſet, occupaſſe eum in operibus, aut in horto, aut in piſtrino, aut in coquina, vel ei librum dediſſe legendum; atque ita acceptum biennium aut triennium potuiſſe inter eos manere, donec vellet ſua ſponte recedere. Hoc ipſum PALLADIVS [*i*] *ἄσκησιν γραφικὴν, exercitationem litterariam*, in oppoſitione exercitationis, quæ manuum opere perficiebatur, appellat. Vt adeo homines ſtudiorum cauſſa in monaſterium aliquod ſe conferre, & pro lubitu rurſus inde exire potuerint, ſi vlteriori obligationi ipſi ſeſe non ſubmitterent. Immo vero qui paullo ſeuerius ſe gerentes monaſticam vitam ingrediebantur eo quidem conſilio, vt in ea perſeuerarent, nulli vmquam voto ſuberant, niſi priuatum propoſitum ita æſtimare velis, quod pro lubitu mutari poterat, in primis ſi qua res improuiſa vitæ mutationem requirere videbatur. Sicuti CASSIANVS [*k*] de *Aegyptio* quodam narrat, qui ſe continentiæ donum obtenturum deſperans, vxorem ducere & vitam ſæcularem repetere, animum induxerit.

(*b*) Pallad. hiſtor. Lauſiac. c. VI. *Πρόσκειται τῇ ἐκκλησίᾳ ξενοδοχεῖον, εἰς ὃ τὸν ἀπελθόντα ξένον δεξιοῦνται πάντα τὸν χρόνον, κἂν ἐπὶ διετίαν ἢ τριετίαν μεῖναι θελήσῃ, μέχρις ἂν αὐθαίρετος ἀναχωρῆσαι θελήσῃ· συγχωρήσαντες αὐτῷ ἐπὶ ἑβδομάδα μίαν ἐν ἀργίᾳ διάξαι, τὰς λοιπὰς ἡμέρας περισπῶσιν αὐτὸν λοιπὸν ἐν ἔργοις, ἢ ἐν κήπῳ, ἢ ἐν ἀρτοκοπείῳ, ἢ ἐν μαγειρείῳ· εἰ δὲ ἀξιόλογός τις εἴη, διδόασιν αὐτῷ βιβλίον ἀναγινώσκειν.*

(*i*) Pallad. ibid. c. XIV. *Ἀπολλώνιός τις ὀνόματι ἀπὸ πραγματευτῶν, ἀποταξάμενος καὶ οἰκήσας τὸ ὄρος τῆς Νιτρίας, μήτε τέχνην τὸ λοιπὸν μαθεῖν δυνάμενος, μήτε ἐπὶ* ἄσκησιν γραφικὴν, *τῷ παραβεβηκέναι τὴν ἡλικίαν, ζήσας ἐν τῷ ὄρει εἴκοσι ἔτη, ταύτην ἔσχε τὴν ἄσκησιν, κ. τ. λ.* Quidam Apollonius nomine ex negotiationibus quum mundo renuntiaſſet & montem Nitriæ habitaſſet, & nec artem diſcere poſſet nec litteras, quod ætate eſſet prouectus: viginti annis, quibus vixit in monte, hanc habuit exercitationem, cetera.

(*k*) Caſſian. collat. II. c. XIII. Vt quia monachus eſſe non poſſet, nec refrenare ſtimulos carnis, & impugnationis remedia conſequi præualeret, vxorem duceret, ac relicto monaſterio reuerteretur ad ſæculum.

Regula *Pachomii*, ad quam monachi *Aegyptii* gubernabantur, nihil de voto ingredientium, nihil de pœna ſtationem ſuam poſtea relinquentium habet. Et erat quædam diſciplinæ inter *Aegyptios* pars, cuius ſupra meminimus, quæ manifeſto videtur ſignificare, nulli eos voto ſolemni fuiſſe obnoxios. Inter pœnas enim illorum aliqua erat expulſio e monaſterio, quæ cum voto in vita monaſtica perpetuo perſeuerandi conſiſtere non poteſt. Vt itaque vita monaſtica initio res liberi arbitrii, non tantum ſub primum hominum ingreſſum, ſed etiam in progreſſu eorum & continuatione, fuiſſe videatur, quam ſine vlla pœna alia, præter notam inconſtantiæ ipſis adpoſitam, relinquere potuerint.

§. XXIII.

Matrimonia monachorum olim haud irrita facta.

Qvomodocvmqve autem hæc res ſe habet, id certum eſt, monachos matrimonium contrahentes nulla olim lege coniugium diſſoluere vxoresque ſuas dimittere, ſub prætextu antegreſſæ obligationis, cogi conſueuiſſe: quemadmodum nouæ concilii *Tridentini* [*l*] regulæ ſtatuunt, quæ eiusmodi matrimonia nulla & irrita eſſe, pronuntiant. *Auguſtini* tempore virgines quædam & viduæ voto cuidam obligatæ erant; ſed tamen, ſi poſtea nupſerint, ipſas a maritis ſuis, quaſi ſint adulteræ, non ſeparandas [*m*] eſſe docet. Ipſarum enim coniugia vera coniugia eſſe, non adulteria, quemadmodum nonnulli falſo argumententur.

(*l*) Concil. Trident. ſeſſ. XXIV. can. IX. Si quis dixerit, clericos in ſacris ordinibus conſtitutos, vel regulares caſtitatem ſolemniter profeſſos, poſſe matrimonium contrahere, contractumque validum eſſe, non obſtante lege eccleſiaſtica, vel voto: & oppoſitum nihil aliud eſſe, quam damnare matrimonium, qui non ſentiunt ſe caſtitatis, etiamſi eam vouerint, habere donum, anathema ſit; quum Deus id recte petentibus non deneget, nec patiatur nos ſupra id, quod poſſumus tentari.

(*m*) Auguſt. de bono viduit. c. X. (tom. IV. p. 1024. edit. Baſileenſ. MDLXIX.) Qui dicunt talium nuptias non eſſe nuptias, ſed potius adulteria, non mihi videntur ſatis acute ac diligenter conſiderare quid dicant. Fallit eos quippe ſimilitudo veritatis. - - - Fit autem per hanc minus conſideratam opinionem, qua putant lapſarum a ſancto propoſito feminarum, ſi nupſerint, non eſſe coniugia, non paruum malum, vt a maritis ſeparentur vxores, quaſi adulteræ ſint, non vxores: & quum volunt eas ſeparatas reddere continentiæ, faciunt maritos earum adulteros veros, quum ſuis vxoribus viuis alteras duxerint.

tentur. Ad offenſionem quidem CHRISTI pertinere dicit, quum fidem ei non ſeruent, matrimonia tamen earum eſſe valida, eosque, qui illas a maritis ſuis ſeparatas reddere continentiæ velint, facere maritos earum adulteros veros, quum ſuis vxoribus viuis alteras duxerint. Igitur ex pari ratione monachorum quoque coniugia valida habenda ſunt, etiamſi æquali obligatione eos teneri; ſtatuas. Quam ob cauſſam nulla diſſoluti matrimonii exempla in talibus caſibus in veteris hiſtoriæ monumentis conſignata deprehendimus.

§. XXIV.

Quænam pœnæ deſertoribus monaſteriorum ordinarie inflictæ fuerint.

VERVMTAMEN procedente tempore, quoniam monachi priuata quadam obligatione, vbi hanc viuendi rationem inibant, obſtringi credebantur, pœnæ quædam excogitatæ ſunt, quæ ſtationem ſuam relinquentibus apte infligi poſſe videbantur. Ex concilii primi *Aurelianenſis* [n] quodam canone monachus, ſi in monaſterio conuerſus & poſtea vxori ſociatus eſſet, numquam eccleſiaſtici gradus officium ſortiri poterat, nullam autem pœnam aliam in illum decretam legimus. AVGVSTINVS eamdem pœnam illis infligi oportere ſtatuebat, qui monaſterium ſuum ſine epiſcopi venia deſeruerant, quemadmodum ex epiſtola, ad *Aurelium* [o] epiſcopum *Carthaginenſium* de hoc argumento ſcripta, conſtat. Leges ciuiles itidem deſertores a priuilegio ordinationis excludunt. Ex quadam enim lege *Honorii* [p] ad curiam, ſiue collegium ciuitatis, ad ſeruiendum ibi per omnem vitam, reuocandi erant; quo pacto ad quoduis officium in eccle-

(n) Concil. Aurel. I. c. XXI. (tom. IV. conc. p. 1408.) Monachus ſi in monaſterio conuerſus, vel pallium comprobatus fuerit accepiſſe, & poſtea vxori fuerit ſociatus, tantæ præuaricationis reus numquam eccleſiaſtici gradus officium ſortietur.

(o) Auguſt. epiſt. LXXVI. ad Aurel. Ipſis facilis lapſus & ordini clericorum fit indigniſſima iniuria, ſi deſertores monaſteriorum ad militiam clericatus eligantur, quum ex his qui in monaſterio permanent, non tamen niſi probatiores atque meliores in clerum aſſumere ſoleamus.

(p) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XXXIX. Si qui profeſſum ſacræ religionis ſponte dereliquerit, continuo ſibi eum curia vindicet: vt liber illi vltra ad eccleſiam recurſus eſſe non poſſit: & pro hominum qualitate & quantitate patrimonii, vel ordini ſuo, vel collegio ciuitatis adiungatur.

ſia inhabiles reddebantur, quia officia curialia & clericalia ſimul conſiſtere non poterant, vt alio loco [*pp*] pluribus oſtendimus. *Iuſtinianus* [*q*] aliam pœnam adiungit, *Si*, inquiens, *qui monaſterium relinquit, ad quamdam veniet militiam, aut ad aliam vitæ figuram, ſubſtantia eius in monaſterio remanente, ipſe inter officiales clariſſimi provinciæ in locis ſtatuatur: & hunc habebit mutationis fructum, vt qui ſacrum miniſterium deſpexerit, tribunalis terreni obſeruet ſeruitium.* Nam ab hoc tempore monaſteria in quibusdam locis bona & poſſeſſiones habere cœperant, quamuis exactiſſimæ regulæ monachorum *Aegyptiorum* huic rei repugnarent. Iſtæ cenſuræ eccleſiaſticæ ſimiliter monachis deſertoribus ſæculo quinto infligebantur. SPALATENSIS [*r*] primum concilium, in quo excommunicationis fulmen in eos vibratum ſit, quartum *Toletanum* [*s*], imperante *Honorio* ann. DCXXXIII. celebratum, fuiſſe exiſtimat. Sed non obſeruauit vir doctus antiquiorem quemdam canonem concilii *Chalcedonenſis*, ducentis fere annis ante factum in hanc ſententiam: *Virginem* [*t*], *quæ ſe domino Deo dedicauit, ſimiliter & monachos non licere matrimonio coniungi. Sin autem hoc feciſſe inuenti fu-*

(*pp*) Lib. IV. c. IV. §. IV. volum. II. pag. 147. ſqq.

(*q*) Iuſtin. nouell. V. c. VI. Εἰ ἀπολιπὼν τὸ μοναστήριον εἴς τινα ἔλθοι στρατείαν, ἢ ἕτερον βίου σχῆμα, τῆς οὐσίας αὐτοῦ εἰς τὸ μοναστήριον ἀπομενούσης, αὐτὸν ἐν τοῖς ταξεώταις τοῦ λαμπροτάτου τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντος τετάξεται, καὶ τοῦτο ἕξει τῆς μεταβολῆς τὸν καρπόν· καὶ ὅγε τὴν θείαν λειτουργίαν ὑπεριδὼν, δικαστηρίῳ χθαμαλῷ προσκαρτερείτω δουλείᾳ.

It. Cod. lib. I. tit. III. leg. LVI. §. 2. Si qui eorum, de quibus præſentem legem poſuimus, ſanctimonialem vitam elegerint, ad ſæcularem autem conuerſationem poſtea remeauerint: iubemus omnes eorum res ad iura eiusdem eccleſiæ vel monaſterii, a quo receſſerint, pertinere.

(*r*) Spalat. de republ. lib. II. c. XII. n. XLVIII. Poſtea monachos deſertores a ſe penitus monachiſmum abdicantes, cœperunt aliqui apoſtatas vocare, & in eos excommunicationes fulminare. Quod ego primum obſeruo in concilio quarto Toletano.

(*s*) Conc. Tol. t. IV. c. LV. (tom. V. conc. p. 1718.) Qui detonſi a parentibus fuerint, aut ſponte ſua, amiſſis parentibus, ſe ipſos religioni deuouerunt & poſtea habitum ſæcularem ſumſerunt, & iidem a ſacerdote comprehenſi ad cultum religionis, acta prius pœnitentia, reuocentur. Quod ſi reuerti non poſſunt vere, vt apoſtatæ anathematis ſententiæ ſubiiciantur.

(*t*) Conc. Chalced. c. XVI. (tom. IV. conc. p. 763.) Παρθένον ἑαυτὴν ἀναθεῖσαν τῷ Θεῷ, ὡσαύτως δὲ καὶ μονάζοντα, μὴ ἐξεῖναι γάμῳ προσομιλεῖν· εἰ δέ γε εὑρεθεῖεν τοῦτο ποιοῦντες, ἔστωσαν ἀκοινώνητοι. ὁρίζομεν δὲ ἔχειν τὴν αὐθεντίαν τῆς ἐπ' αὐτοῖς φιλανθρωπίας τὸν κατὰ τόπον ἐπίσκοπον.

erint,

erint, ſint excommunicati. Oſtendendæ autem in eos humanitatis auctoritatem habere ſtatuimus epiſcopum eius loci; hoc eſt, (ſi canonem, qui a nonnullis erronee accipitur, recte intelligo) epiſcopo terminum pœnitentiæ eorum conſtitutum pro arbitratu ſuo imminuendi facultas conceditur; quæ vnica indulgentias dandi ratio in eccleſia primitiua fuit. Atque hinc iterum diſpaleſcit, quod, licet coniugium flagitio datum ſit monacho, non tamen, ſi factum eſſet, nullum eſſe crediderint, vel ob hanc rationem illud diſſolui voluerint, ſed tantum ad pœnitentiam agendam ipſum obligarint, ad tantum temporis ſpatium, quantum quidem epiſcopus ei irrogandum duxiſſet. Et canones BASILII [u] ac concilii *Trullani* [w], qui de ſeptem vel plurium annorum pœnitentia loquuntur, cum eadem limitatione intelligi oportere, exiſtimo.

ATQVE ita congeſſi, quidquid de hoc argumento vitæ monaſticæ dicendum eſſe credidi. Et nonnullis fortaſſis iuſto plus, aliis autem iuſto minus hac de re dixiſſe videbor: Ego vero ſatis habeo tantum dixiſſe, quantum ad inſtitutum meum requiri viſum eſt, quod eo ſpectat, vt veteres enarrem conſuetudines, diuerſasque eccleſiæ leges ac regulas explanem. Quos ſua perquirendi cupido vlterius deducit, illi *inſtituta* & *collationes* CASSIANI, & PALLADII *hiſtoriam Lauſiacam*, nec non *Philotheum* ſeu *hiſtoriam religioſam* THEODORETI, libros a manifeſtis vitæ monaſticæ admiratoribus de hoc argumento ſpeciatim conſcriptos, poſſunt conſulere. Inſtituti mei ratio nunc de *virginibus* & *viduis*, quæ aſcetis eccleſiaſticis adnumeratæ quoque fuerunt, ſtrictim nonnulla dicere me iubet.

(u) Baſil. can. LX. *Παρθένος ὁμολογήσασα, καὶ ἐκπεσοῦσα τῆς ἐπαγγελίας, τὸν χρόνον τοῦ ἐπὶ τῆς μοιχείας ἁμαρτήματος ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς καθ' ἑαυτὴν ζωῆς πληρώσει· τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν βίον μονάζοντα ἐπαγγελλομένων, καὶ ἐκπιπτόντων.* Quæ virginitatem profeſſa, a voto ſuo ac profeſſione lapſa eſt, peccati adulterii tempus in ſuæ vitæ diſpenſatione complebit. Idem & in iis, qui vitam monaſticam profitentur & labuntur.

(w) Conc. Trull. c. XLIV. (tom. VI. concil. p. 1163.) *Μοναχὸς ἐπὶ πορνείᾳ ἁλοὺς ἢ πρὸς γάμου κοινωνίαν καὶ συμβίωσιν γυναῖκα ἀγαγόμενος, τοῖς τῶν πορνευόντων ἐπιτιμίοις κατὰ τοὺς κανόνας ὑποβληθήσεται.* Monachus fornicationis conuictus, vel qui ad matrimonii communionem vitæque ſocietatem vxorem duxit, fornicationum pœnis ſecundum canones ſubiicietur.

LIBRI

Digitized by Google

LIBRI SEPTIMI

CAPVT QVARTVM

DE VIRGINIBVS ET VIDVIS IN PRIMITIVA ECCLESIA.

§. I.

De diſtinctione inter eccleſiaſticas & monaſticas virgines.

QVEMADMODVM ſupra oſtendimus, fuiſſe in eccleſia aſcetas pridem ante, quam vlli monachi fuerint; ita hoc loco notandum eſt, fuiſſe in eadem virgines publice & manifeſto virginitatem profeſſas, antequam vita monaſtica vel nomen eius in mundo innotuerit. Hoc e ſcriptis CYPRIANI atque TERTVLLIANI patet, qui de virginibus, quæ ſeſe CHRISTO dicarint, loquuntur ante, quam vllum monaſterium ad eas recipiendas exſtitit. Hæ diſtinctionis cauſſa nonnumquam *virgines eccleſiaſticæ* a ſequentium temporum ſcriptoribus, SOZOMENO [a] & aliis vocantur, ad diſtinguendum eas ab illis, qui vitam monaſticam, poſteaquam monaſteria in mundo multiplicari cœperunt, amplexæ ſunt. Virgines eccleſiaſticæ plerumque in matricula eccleſiæ, hoc eſt in catalogo eccleſiaſticarum, adſcriptæ erant, quemadmodum a SOCRATE [b], qui hoc nomine de iis loquitur, diſcimus. Atque hinc nonnumquam *canonicæ* dicebantur, quod in canone ſiue libris eccleſiæ notatæ eſſent. A virginibus monaſticis in hoc præcipue diſcrepabant, quod priuatim in paternis ædibus viuebant, & a parentibus ſuis, vel, neceſſitate ita flagitante, ab eccleſia alebantur; alteræ autem in ſocietatibus degebant ex proprio labore victum ſibi

(a) Sozom. lib. VIII. c. XXIII. ὑπὸ μετριότητος τρόπων καὶ φιλοσοφίας ἀεὶ λανθάνειν ἐπετήδευεν, (Νικαρέτη) ὡς μήτε εἰς ἀξίωμα διακόνου σπουδάσαι προελθεῖν, μήτε προτρεπομένη πολλάκις Ἰωάννη ἑλέσθαι ποτὲ παρθένων ἐκκλησιαστικῶν ἡγεῖσθαι. Ob modeſtiam animi ac philoſophiæ ſtudium perpetuo latere ſtudebat (Nicarete): ita vt nec honorem diaconiſſæ vmquam ambierit, nec *virginibus eccleſiaſticis* præeſſe, licet Ioanne ſæpius eam hortante, voluerit.

(b) Socrat. lib. I. c. XVII. καὶ τὰς παρθένους τὰς ἀναγεγραμμένας ἐν τῷ τῶν ἐκκλησιῶν κανόνι, ἐπὶ ἑστίασιν προτρεπομένη, δι' ἑαυτῆς λειτουργοῦσα τὰ ὄψα ταῖς τραπέζαις προσέφερε. *Virgines in matricula eccleſiarum adſcriptas* ad conuiuium vocabat; eisque ipſa per ſe miniſtrans menſæ apponebat fercula.

com-

comparantes, vti ex concilio tertio *Carthaginenſi* [*c*] & ſcriptis AVGVSTINI [*d*] condocemur. SPALATENSIS [*e*] iam pridem hanc differentiam obſeruauit, quam ex eo tempore etiam ALBASPINAEVS [*f*], VALESIVS [*g*], COTELERIVS [*h*] aliique viri docti in eccleſia *Romanenſi* agnouerunt. Vt adeo nunc quidem extra controuerſiam poſitum ſit, quod, quemadmodum aſcetæ priorum trium ſæculorum non fuerunt monachi, ita nec ſacræ virgines eccleſiæ fuerint virgines monaſticæ ſeu moniales, ad monaſterium aliquod, ſicut poſterioribus temporibus, adſtrictæ.

(*c*) Conc. Carth. III. can. XXXIII. Vt virgines ſacræ, ſi parentibus, a quibus cuſtodiebantur, priuatæ fuerint, epiſcopi prouidentia vel presbyteri, ſi epiſcopus abſens eſt, in monaſterio virginum grauioribus feminis commendentur, cetera.

(*d*) Auguſtin. de moribus eccleſ. c. XXXI. Lanificio corpus exercent atque ſuſtentant, veſtesque ipſas fratribus tradunt, ab iis inuicem quod victui opus eſt reſumentes.

(*e*) Spalat. de republ. lib. II. c. XI. n. XXV. Ego inuenio olim virgines Deo ſacratas & vere ac proprie virginitatem profeſſas, etiam in propriis domibus habitaſſe; & nihilominus habitum monachalem geſtaſſe & perfecte regulas monaſticas ſeruaſſe.

(*f*) Albaſpin. not. in concil. Illiberritan. can. XIII. (tom. I. concil. p. 992.) Virgines, quæ Deo ſe vouerant, a ceteris non remouebantur, aut clauſtris includebantur, vt ex hoc canone & in diuo Cypriano & Tertulliano de virginibus velandis licet colligere.

(*g*) Valeſ. not. in Sozom. lib. VIII. c. XXIII. Virgines eccleſiaſticæ dicuntur ad diſtinctionem earum, quæ degebant in monaſteriis, quæ monachæ dicuntur in epiſtola Siricii papæ. Hæ virgines locum ſeparatum habebant in eccleſia, tabulis concluſum, vt docet Ambroſius in ſermone ad virginem lapſam. Oblationes item offerebant & communicabant ſeorſum a reliqua multitudine, vt colligitur ex cap. XXV. concilii Triburienſis. Eccleſiaſticæ porro dicebantur, eo quod adſcriptæ eſſent albo ſeu matriculæ eccleſiæ, κατάλογον παρθένων & τάγμα vocat Baſilius in epiſtola canonica ad Amphilochium.

(*h*) Coteler. not. in conſtitut. apoſt. lib. VIII. c. XIII. οἱ ἀσκηταί, Non monachi aſcetæ; ſed laici, in ſeuerioribus pietatis officiis ſeſe exercentes: quales ſemper inter chriſtianos exſtitiſſe, dubitari non debet; vt & eccleſiaſticas virgines nequaquam moniales aſcetrias. Nam opus, quod notis imus illuſtratum, ante exortum vitæ monaſticæ conſcriptum fuit: vnde in eo nulla illius mentio, multa habenda, ſi per tempora licuiſſet. Vocabulorum autem ἀσκήσεως & ἀσκητῶν in auſteriori vita, abſque monachatu tamen, exempla ſunt obuia.

§. II.

An perpetuæ virginitatis voto fuerint obligatæ.

Si quæras, quomodo hæ virgines ab aliis mere ſæcularibus virginibus diſtinctæ fuerint, ego quidem aliqua propoſiti ſui in hoc ſtatu per omnem vitam perſeuerandi profeſſione id factum eſſe, arbitror. Vtrum vero hoc ſolemne aliquod votum, an ſimplex quædam profeſſio fuerit, de eo inter viros eruditos non conuenit. Doctus ſcriptorum *Cyprianicorum* [i] editor, ætate CYPRIANI *animi propoſito & publica virginitatis profeſſione, non voto, adſtrictas fuiſſe*, autumat. Atque in hoc non tantum communem ſcriptorum proteſtantium, ſed huius etiam antiqui auctoris [k] ſententiam loqui videtur, *Si ex fide*, inquientis, *ſe CHRISTO dicauerunt, pudice & caſte ſine vlla fabula perſeuerent; ita fortes & ſtabiles præmium virginitatis exſpectent. Si autem perſeuerare nolunt, vel non poſſunt, melius eſt nubant, quam in ignem delictis ſuis cadant.* Ex quibus colligi poteſt, virginitatis profeſſionem tunc temporis non ita rigidam fuiſſe, vt coniugium poſtea initum pro crimine, cenſura eccleſiaſtica digno, habitum ſit.

§. III.

Quando primum cenſuris eccleſiæ, propter nuptias contra ipſarum profeſſionem factas, ſubiici cœperint.

SEQVENTIBVS autem temporibus cenſuræ eccleſiaſticæ illis inflictæ ſunt. Concilium *Ancyranum* [l] vniuerſaliter de omnibus virginitatem profitentibus, deinde autem profeſſionem ſuam irritam reddentibus, decernit, quod ſegregationi bigamis definitæ, hoc eſt, vnius vel duorum annorum, vti ex canone quodam BASILII [m] diſcimus, ſubiacere eas oporteat. Con-

(i) Fell. not. in Cyprian. epiſt. IV.

(k) Cyprian. epiſt. LXII. al. IV. ad Pompon.

(l) Con. Ancyr. c. XIX. (tom. I. conc. p. 1474.) ὅσαι παρθενίαν ἐπαγγελλόμεναι, ἀθετοῦσι τὴν ἐπαγγελίαν, τὸν τῶν διγάμων ὅρον ἐκπληρούτωσαν.

(m) Baſil. ep. can. IV. Περὶ τριγάμων καὶ πολυγάμων τὸν αὐτὸν ὡρίσαμεν κανόνα, ὃν καὶ ἐπὶ τῶν διγάμων, ἀναλόγως· ἐνιαυτὸν μὲν γὰρ ἐπὶ διγάμων, ἄλλοι δὲ δύο ἔτη, τοὺς δὲ τριγάμους ἐν τρισὶ καὶ τετράσι πολλάκις ἔτεσιν ἀφορίζουσι. Trigamorum & polygamorum eundem canonem definimus, quem in digamis proportione; annum enim in digamis, alii vero duos annos: trigamos autem ſæpe tribus & quatuor annis ſeparant.

cilium

cilium *Chalcedonenſe* [n] ſeparari eas iubet, ſi matrimonio coniunctæ fuerint, tempus autem pœnitentiæ conſtituendum epiſcopi arbitrio relinquit. Concilium *Valentinum* in *Gallia* [o] adhuc ſeuerius agit, *De puellis*, inquiens, *quæ ſe Deo vouerunt, ſi ad terrenas nuptias ſponte tranſierint, id cuſtodiendum eſſe decreuimus, vt pœnitentia his non ſtatim detur. Et quum data fuerit, niſi plene ſatisfecerint Deo, in quantum ratio popoſcerit, earumdem communio differatur.* Ex his igitur canonibus, vt plures taceamus, euidenter conſtat, quod temporibus ſubſequutis, proxime poſt ætatem CYPRIANI, hoc eſt ſæculo quarto & quinto, cenſuræ eccleſiaſticæ in profeſſarum virginum matrimonium ſeueriores, quam antea, fuerint: Et ipſæ quidem pro ratione valoris & pretii, quod homines cælibatui & vitæ monaſticæ ſtatuere cœperunt, ſubnatæ videntur.

§. IV.

Coniugium profeſſarum virginum numquam irritum declaratum.

DVO tamen in ipſa horum temporum ſeueritate & rigore obſeruari merentur. Primum quidem, quod nullum vsquam decretum eccleſiæ de reſcindendis vel irritis declarandis iſtiusmodi matrimoniis factum ſit. *Iouianus* quidem imperator, perhibente SOZOMENO [p], conſtitutionem dedit, qua capitale ſupplicium declarauit, ſi quis ſacram virginem ſibi vxorem rapere, vel ad relinquendam præſentem vitæ rationem propoſitumque deſerendum ſollicitare conatus eſſet. Quæ lex etiamnum in vtroque codice [q] exſtat. Verum hæc lex, ipſo VALESIO

(n) Conc. Chalced. c. XVI. (tom. IV. conc. p. 763.) Vid. ſupra not. (t) pag. 84.

(o) Conc. Valent. c. II. (tom. II. conc. p. 905.)

(p) Sozom. lib. VI. c. III. Προσεφώνησε δὲ καὶ Σεκούνδῳ, τῷ τότε τὴν ὕπαρχον ἐξουσίαν διέποντι, γενικὴν νομοθεσίαν, εἰς κεφαλὴν τιμωρεῖσθαι παρακελευομένην τὸν ἱερὰν παρθένον μνᾶσθαι πρὸς γάμον πειρώμενον, ἢ καὶ ἀκολάστως μόνον προσβλέποντα, μήτι γε διαρπάζειν ἐπιχειροῦντα. Dedit etiam generalem conſtitutionem ad Secundum, qui tunc erat præfectus prætorii, qua iubebat, eum capitali ſupplicio adfici, qui ſacram virginem ſibi vxorem deſpondere, aut impudice duntaxat adſpicere auſus eſſet; nedum rapere conatus fuiſſet.

(q) Cod. Iuſtin. lib. I. tit. III. leg. V. Si quis, non dicam rapere, ſed attentare tantum iungendi cauſſa matrimonii ſacratiſſimas virgines auſus fuerit, capitali pœna feriatur.
Cod. Theod. lib. IX. tit. XXV. de raptu ſanctimonialium leg. II. Si quis, non

 ſcite

ſcite obſeruante, contra raptores tantum & eos lata fuit, qui haſce virgines inuitas ad matrimoninm ſollicitarent: ſi qua vero virgo ſponte ſua propoſitum relinqueret & poſtea nuberet, hac lege [r] non prohibita, multo minus facti iſtius pœnam ſubire iuſſa fuit. Et quod ad leges eccleſiaſticas attinet, etſi pœnam quamdam ſpiritualem conſtituebant, actum tamen ipſum non declarabant irritum, ſed eiusmodi matrimonia, vtvt contra regulas tum in eccleſia obtinentes contracta, confirmabant habebantque rata. Cuius rei locus AVGVSTINI [ſ], capite proxime præcedenti §. XXIII. adlegatus, ſatis eſt teſtimonium: vt taceamus omnium legum antiquarum ſilentium hac in re, quæ de nulla pœna alia loquuntur, niſi de excommunicatione, eamque conſequente pœnitentia, cuius beneficio in eccleſiæ communionem recipi debeant. EPIPHANII [t] hoc de caſu ſingularis eſt ſententia, *Satius eſt*, inquientis, *vno ſe peccato quam pluribus obſtringere. Satius eſt, vbi a curriculo exciderit virginitatem profeſſus, palam ſibi vxorem legitimam nuptiis adiungere, ac poſt virginitatem longo interuallo ſuſcepta pœnitentia iterum eccleſiæ reconciliari: vtpote qui & peccatum admiſerit & prolapſus fuerit & infractus, & obligatione vulneris opus habeat, vt non occultis in dies immiſſa a diabolo nequitiæ iaculis ſaucietur.* Quod ille, reor, haud fuiſſet dicturus, ſi tunc moris fuiſſet in eccleſia, profeſſarum virginum coniugia antegreſſi voti vel obligationis obtentu reſcindere.

§. V.

Libertas nubendi per leges quasdam illis conceſſa, ſi ante quadrageſimum ætatis annum eſſent conſecratæ.

---

dicam rapere, ſed vel adtemptare matrimonii iungendi cauſſa, ſacratas virgines, vel inuitas, auſus fuerit, capitali ſententia ferietur.

(r) Valeſ. not. in Sozom. lib. VI. c. III. Lex Iouiani aduerſus raptores virginum lata eſt; ſed ſi ſanctimonialis relicto propoſito poſtea nubere voluiſſet, non prohibebatur hac lege.

(ſ) Auguſt. de bono viduit. c. VIII. IX. X. tot. conſ. ſupra c. III. §. XXIII. not. (m) pag. 92.

(t) Epiph. hæreſ. LXI. apoſtolic. num. VII. Κρεῖττον τοίνυν ἔχειν ἁμαρτίαν μίαν, καὶ μὴ περισσοτέρας· κρεῖττον πεσόντα ἀπὸ δρόμου φανερῶς ἑαυτῷ λαβεῖν γυναῖκα κατὰ νόμον, καὶ ἀπὸ παρθενίας πολλῷ χρόνῳ μετανοήσαντα, εἰσαχθῆναι πάλιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὡς κακῶς ἐργασάμενον. ὡς παραπεσόντα, καὶ κλασθέντα, καὶ χρείαν ἔχοντα ἐπιδέσματος, καὶ μὴ καθ' ἑκάστην ἡμέραν βέλεσι κρυφίοις κατατιτρώσκεσθαι, καὶ πονηρίας ὑπὸ διαβόλου αὐτῷ ἐπιφερομένης.

ALTE-

Alterum, quod hac in cauſſa conſiderari debet, hoc eſt, quod per leges imperiales magna libertas omnibus virginibus, ante quadrageſimum ætatis annum conſecratis, indulta fuerit. Quamquam enim canones quidam [u] viceſimo quinto, & alii [w] decimo ſexto vel decimo ſeptimo ætatis anno, quo rationis complementum habere credebantur, eas conſecrare permittunt; tempus tamen ſtatim docuit, quod nullus horum terminorum commode figi potuerit. Hinc alii canones virgines requirunt annos quadraginta [x] natas, antequam velari poſſint, quemadmodum præcipue ex *Gallicanis* & *Hiſpanicis* conciliis, *Agathenſi*, & *Cæſarauguſtano*, videre eſt. Et leges imperiales non tantum hanc ætatem in conſecrandis virginibus requirunt, ſed præterea quoque decernunt, quod, ſi qua virgo ante hanc ætatem velata fuerit, per vim vel ex parentum ſuorum inuidia, (quod ſæpe ſolebat fieri;) nubendi libertatem habere debeat: vti ex nouella *Leonis* & *Maioriani* [y] ad calcem codicis *Theodoſiani* apparet, ita decernente: *Sacrilega haud iudicanda eſt, quæ ſe hoc ante noluiſſe aut certe non poſſe complere adpetiti coniugii honeſtate prodiderit; quum chriſtianæ religionis*

(u) Conc. Carth. III. c. IV. (tom. II. conc. p. 1167.) Placuit, *vt ante viginti quinque annos ætatis* nec diaconi ordinentur, *nec virgines conſecrentur.*

(w) Baſil. ep. can. c. XVIII. Τὰς ὁμολογίας τότε ἐγκρίνομεν, ἀφ' ὅπερ ἂν ἡ ἡλικία τὴν τοῦ λόγου συμπλήρωσιν ἔχῃ· οὐ γὰρ τὰς παιδικὰς φωνὰς πάντως κυρίας ἐπὶ τῶν τοιούτων ἡγεῖσθαι προσήκει· ἀλλὰ τὴν ὑπὲρ τὰ δεκαὲξ ἢ δεκαεπτὰ γενομένην ἔτη, κυρίαν οὖσαν τοῦ λογισμοῦ, ἀνακριθεῖσαν ἐπὶ πλεῖον, εἶτα παραμείνασαν καὶ λιπαροῦσαν διὰ ἱκεσιῶν πρὸς τὸ παραδεχθῆναι, τότε ἐγκαταλέγεσθαι χρὴ ταῖς παρθένοις, καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς τοιαύτης κυροῦν, καὶ τὴν ἀθέτησιν αὐτῆς ἀπαραιτήτως κολάζειν. Profeſſionem ab eo tempore iudicamus, quo ætas rationis complementum habuerit. Non enim pueriles voces omnino in his eſſe ratas exiſtimare oportet: ſed eam *quæ ſupra ſexdecim vel ſeptemdecim annos nata fuerit*, rationisque compos, & diu examinata probataque perſeuerauerit, & vt admittatur, precibus contendat, tum oportet in ſacrarum virginum catalogum referri, eiusque profeſſionem ratam habere & illius infirmationem inexorabiliter punire.

(x) Conc. Agath. can. XIX. (tom. IV. concil. p. 1386.) Sanctimoniales, quamlibet vita earum & mores probati ſint, ante annum ætatis ſuæ quadrageſimum non velentur.

Conc. Cæſarauguſt. c. VIII. (tom. II. p. 1010.) Lectum eſt, non velandas eſſe virgines, quæ ſe Deo vouerint, niſi quadraginta annorum probata ætate, quam ſacerdos comprobauerit.

(y) Leo & Maiorian. nouell. VIII.

inſtituta atque doctrina melius eſſe cenſuerit, virginem nubere, quam impatientiæ ardore naturali profeſſæ pudicitiæ non ſeruare virtutem. Hæc duo igitur ſi recte conſiderentur, *primum*, quod conſecratio virginis haud habenda fuerit valida, niſi quadraginta annos nata eſſet: Et *ſecundo*, quod, ſi poſt conſecrationem ea ætate nupſiſſet, nuptiæ eius validæ & numquam irritæ declaratæ fuerint: ingens certe diſcrimen inter veteris eccleſiæ conſuetudinem & hodiernam eccleſiæ *Romanenſis* praxin hac in re patebit. Quam ob cauſſam de hac virginum profeſſione diſtincte loquuti ſumus, vt & naturam voti earum explanaremus, & obligationis eius oſtenderemus rationes.

§. VI.

De ipſarum habitu, forma, ac modo conſecrationis.

QVOD ad ipſam earum conſecrationem attinet, res quasdam prorſus peculiares habebat. Solebat enim publice in eccleſia & cum quadam ſolemnitate ab ipſo epiſcopo, aut certe a presbytero, ab epiſcopo ad hunc actum ſpeciatim delegato, peragi. Secundum enim antiquos canones hic actus inter alios ſupremi eccleſiæ miniſtri officio reſeruatus erat, adeoque presbyter aliquis ſine eius iuſſu vel venia perficere illum haud poterat. Canon ſextus in codice *Africano* [z] generatim hæc tria, chriſmatis confectionem, reconciliationem pœnitentium, & puellarum conſecrationem a presbyteris fieri vetare videtur. Sed hoc poſtremum explicandum eſt ex eo, quod in concilio *Carthaginenſi* tertio [a] dicitur: *Presbyter inconſulto epiſcopo virgines non conſecret.* Quod indicat, mandante epiſcopo hoc facere eum potuiſſe. Atque ita FERRANDVS in *breuiatione* [b] ſua id intelligit. Vt adeo hoc vnum ex illis ſit, quæ epiſcopi his temporibus ſibimet ipſis reſeruanda eſſe, credebant, nec presbyteros ſine ſpeciali mandato ea peragere patiebantur. Vnde inferimus, pro alicuius momenti re hoc ipſum habitum &

(z) Cod. Afric. c. VI. (tom. II. conc. p. 1051.) *χρίσματος ποίησις, καὶ κορῶν καθιέρωσις, ἀπὸ πρεσβυτέρων μὴ γίνηται· μήτε δὲ καταλλάξαι τινὰ εἰς δημοσίαν λειτουργίαν πρεσβυτέρῳ ἐξεῖναι, τοῦτο πᾶσιν ἀρέσκει.*

(a) Conc. Carthag. III. c. XXXVI. (tom. II. p. 1172.)

(b) Ferrand. breuiat. canon. c. XCI. (ap. Iuſtell. biblioth. iur. canon. p. 451.) Vt presbyter inconſulto epiſcopo virgines non conſecret, chriſma vero numquam conficiat.

ſacer-

ſacerdotalis cautionis fuiſſe (quomodo AMBROSIVS [c] id reddit) *vt non temere puella velaretur*, in eccleſiæ ignominiam. Iam ſi qua virgo animi ſui intentionem deſideriumque vſitatæ conſecrationis epiſcopo aperuerat, publicam quamdam propoſiti ſui profeſſionem in eccleſia edere ſolebat; & tunc epiſcopus vel presbyter coram altari conſuetum ſacrarum virginum habitum, quo ab aliis omnibus internoſcebantur, ei imponebat. Res ita ab AMBROSIO repræſentatur, qui de *Marcellina*, ſorore ſua, quæ *Romæ* a *Liberio* conſecrata erat, loquens dicit, quod in ſaluatoris natali [d] ad apoſtolum *Petrum* virginitatis profeſſionem veſtis quoque mutatione ſignarit, *Liberio* ſermonem pro rei ratione de officiis virginitatis habente, quem lector ibi in litteras redactum legere poteſt. Huius mutationis veſtium frequens [e] in antiquis conciliis habetur mentio, & lex ciuilis eius etiam meminit, omnibus [f] mimis & ſcortis publicum habitus virginum, Deo dicatarum, vſum interdicens. Quod ipſum manifeſto indicat, virgines iſtas ex peculiari quodam & ſibi ipſis proprio habitu dignoſci conſueuiſſe. Huius pars vna velamen erat, dictum *ſacrum velamen*, vnde phraſis iſta *velare virginem* [g], in quibusdam antiquis auctoribus, idem ac *conſe-*

(c) Ambroſ. de virgin. lib. III. p. 124. edit. Baſil. MDLXVII. Neque ego abnuo, ſacerdotalis eſſe cautionis debere, vt non temere puella veletur.

(d) Ambroſ. de virgin. lib. III. incunte. vid. etiam Ambroſ. ad virginem lapſam c. V. tot.

(e) Conc. Carth. IV. c. XII. (tom. II. conc. p. 1200.) Sanctimonialis virgo, quum ad conſecrationem ſuo epiſcopo offertur, in talibus veſtibus applicetur, qualibus ſemper vſura eſt, profeſſioni & ſanctimoniæ aptis. Ibid. can. CIV. Si quæ viduæ, quantumlibet adhuc in minoribus annis poſitæ & matura ætate a viro relictæ, ſe deuouerunt domino, & *veſte laicali abiecta* ſub teſtimonio epiſcopi & eccleſiæ *religioſo habitu* apparuerint, cetera. Concil. Arauſic. I. c. XXVII. (tom. III. conc. p. 1451.) Viduitatis ſeruandæ profeſſionem, coram epiſcopo in ſecretario habitam, impoſita ab epiſcopo *veſte viduali* indicandam.

(f) Lex Arcadii in cod. Iuſtin. lib. I. tit. IV. de epiſc. audient. leg. IV. Mimæ & quæ ludibrio corporis ſui quæſtum faciunt, publice habitu earum virginum, quæ Deo dicatæ ſunt, non vtantur. vid. Cod. Theod. lib. XV. tit. VII. lege XII.

(g) Innoc. ep. II. ad Victric. c. XIII. (tom. II. conc. p. 1252.) Hæ vero quæ necdum *ſacro velamine* tectæ, tamen in propoſito virginali ſemper manere promiſerant, licet velatæ non ſint, ſi forte nupſerint, his agenda aliquanto tempore pœnitentia eſt, quia ſponſio earum a Deo tenebatur.

crare

crare virginem Deo, ſignificat. Notandum tamen eſt, librum TERTVLLIANI de *velandis virginibus* haud ita intelligendum eſſe; non enim virginibus deuotis, ſed omnibus virginibus generatim ſcripſit, perſuaſurus ipſis, vt graui matronarum habitu vterentur, hoc eſt, vt velatæ ſecundum apoſtoli mandatum incederent. Vnde dicendum eſt, velum conſecratarum virginum notam quamdam diſtinctionis a communi aliarum velo habuiſſe, illique adeo nomen *ſacri* veli fuiſſe adfixum, quia ſignum ſiue indicium voluntatis earum erat. OPTATVS hoc ſpeciatim de alia habitus earum parte obſeruat, quam *mitrellam auream* vocat. Non ſacramentum ſed ſignum tantum eſſe, dicit, quo ſignificent, cui ſint deuotæ, ne quis raptor audeat violare, nec ſponſus petere perſeueret. Atque hinc *Donatiſtarum* [*h*] cæcum & ſtultum zelum reprehendit, quo virgines CHRISTI, velis ſuis & mitrellis aureis, quæ tantum profeſſæ ſigna voluntatis ſint, immutatis, pœnitentiam agere iubeant. EVSEBIVS eiusdem habitus iniicit mentionem ſub nomine *coronæ*. Loquens enim de *Ennatha* quadam virgine *Scythopolis* in *Palæſtina*, quæ martyrium in perſequutione *Diocletianea* ſubiit, eam [*i*] *virginitatis corona* ornatam fuiſſe dicit, adludens ad mitrellas aureas OPTATI; niſi forte figurate loquens coronam virginitatis, coronæ martyrii in altero ſæculo additam, intelligat; de quibus duabus rebus magnis in antiquis ſcriptoribus frequens fit ſermo. ALBASPINAEVS [*k*] de alio ritu OPTATVM loqui

Gelaſ. epiſt. IX. ad epiſc. Lucaniæ c. XII. (tom. IV. conc. p. 1191.) Deuotis Deo virginibus, niſi aut in epiphaniarum die, aut in albis paſchalibus, aut in apoſtolorum natalitiis *ſacrum* minime *velamen* imponant cetera.

(*h*) Optat. contr. Parmen. lib. VI. p. 96. (p. 115. edit. Pariſ. MDCLXXIX.) Iam illud quam ſtultum, quam vanum, quod ad voluntatem & quaſi ad dignitatem veſtram reuocare voluiſtis, vt virgines Dei agerent pœnitentiam, diſcentes, vt iam dudum profeſſæ ſigna voluntatis capitibus, poſtea vobis iubentibus immutarent: vt *mitrellas aureas* proiicerent, alias acciperent. - - Nudaſtis denuo capita iam velata: de quibus profeſſionis detraxiſtis indicia: quæ contra raptores aut petitores videntur inuenta. In mitrella indicium eſt voluntatis, non caſtitatis auxilium, vt rem iam Deo deuotam; ne qui ſponſabat, perſeueret petere, aut ne raptor audeat violare: ſignum eſt ergo, non ſacramentum.

(*i*) Euſeb. de martyr. Palæſtin. c. IX. παρθενίας στέμματι καὶ αὐτὴ κεκοσμημένη.

(*k*) Albaſpin. not. in Optat. lib. VI. p. 159. (p. 116. edit. cit.) ad verba: *ſoluerent crimen*. Sed & hodie in virginibus conſecrandis hic ritus obſeruatur.

exiſti-

exiſtimat, quem & hodie in virginibus conſecrandis obſeruari dicit, quæ eſt ſolutio crinium in ſæcularibus nuptiis, in ſignum debitæ marito ſubiectionis, vſitata. At vero OPTATI verba [*l*] nudam tantum adluſionem ad hunc ritum ſæcularem videntur inferre. Nam nuptiæ virginum cum CHRISTO figuratæ tantum erant, ſiue, vt ipſe reddit, ſpirituales & cæleſtes: adeoque ritus ad eas relatus eiusdem generis fuiſſe cenſendus eſt, hoc eſt, non proprius ſed figuratus tantum, qui auctoris menti maxime conuenire videtur. BARONIVS [*m*] & HABERTVS [*n*] alii cuidam conſuetudini ſe fauere produnt, quæ inter quosdam inuehi cœpit, ſed numquam ab eccleſia catholica admiſſa & approbata. *Euſtathius* hæreticus omnes virgines in conſecratione tonderi vel radi oportere contendebat: ſed concilium *Gangrenſe* ſeſe illi ſtatim opponens, ritum ipſum damnabat, facto canone in hanc ſententiam: *Si qua* [*o*] *mulier propter eam, quam putat, pietatis exercitationem, comam tondeat, quam Deus ei dedit in memoriam ſubiectionis: vt quæ ſubiectionis præceptum ſoluat, anathema ſit.* BARONIVS & HABERTVS, hunc canonem de feminis in ſæculo & coniugio viuentibus, non vero vitam monaſticam amplexis, intelligendam eſſe, ſtatuunt: at vero verba canonis directe illis adverſantur, quæ id faciebant, aſceticæ, ſiue vt alii vocant, reli-

(*l*) Optat. lib. VI. p. 97. (116.) Spiritale nubendi hoc genus eſt, in nuptiis ſponſi iam venerant voluntate & profeſſione ſua, & vt ſæcularibus nuptiis ſe renuntiaſſe monſtrarent, ſpiritali ſponſo ſoluerant crinem, iam cæleſtes celebrauerant nuptias. Quid eſt, quod eas iterum crines ſoluere coëgiſtis?

(*m*) Baron. an. LVII. n. XCIII. In aliquibus eccleſiis, præſertim Syriæ & Aegypti, tam virgo quam vidua, quæ ſe Deo vouiſſent & ſæculum calcaſſent, inquit Hieronymus) crinem monaſteriorum matribus offerunt deſecandum, non intecto poſtea, contra apoſtoli voluntatem, inceſſuræ capite, ſed ligato pariter & velato.] nec id quidem, vt Veſtales imitentur Romanorum virgines, quæ inciſos ſibi capillos ad arborem loton ſuſpendebant: ſed aliis ex cauſſis, quas Hieronymus recitat: immo & propter myſterium. cetera.

(*n*) Habert. archierat. p. 598. Tondentur & feminæ, etſi olim tonderi nefas. Concilium Gangrenſe can. XVI. *εἴ τις γυναικῶν* cetera (vid. not. ſeq.). Sed hic canon de feminis in ſæculo & coniugio vitam agentibus intelligitur, non vero de iis, qui *τὴν μοναδικὴν ἀπόκαρσιν*, *tonſuram monaſticam* elegerunt.

(*o*) Conc. Gangr. c. XVII. (tom. II. p. 422.) *Εἴ τις γυναικῶν διὰ τὴν νομιζομένην ἄσκησιν ἀποκείροιτο τὰς κόμας, ἃς ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς ὑπόμνησιν τῆς ὑποταγῆς· ὡς ἀναλύουσα τὸ πρόσταγμα τῆς ὑποταγῆς, ἀνάθεμα ἔστω.*

gioſæ vitæ profeſſionem prætexentes. Et VALESIVS [p] ingenue fatetur, hunc verum eſſe iſtius canonis ſenſum, & inde demonſtrat, ſacras virgines olim intonſas fuiſſe: idque etiam in *Gallia* tempore *Caroli Calui* vſitatum fuiſſe, ex aliis canonibus demonſtrat, citans HVGONEM MENARDVM [q] in eamdem ſententiam. At concilium *Gangrenſe* non ſatis habuit virium ad hanc conſuetudinem in omnibus locis reprimendam. HIERONIMI enim ætate in aliquibus *Syriæ* & *Aegypti* monaſteriis inualuerat, quamquam ex alio principio, munditiei videlicet, non religionis, vti ex ipſius epiſtola [r] aduerſus *Sabianum* diaconum

(p) Valeſ. not. in Sozomen. lib. V. c. X. Porro ſciendum eſt, ſacras virgines olim intonſas fuiſſe, vt conſtat ex concilio Gangrenſi. Idque etiam in Gallia vſitatum fuit temporibus Caroli Calui, vt docet canon VII. concilii in verno palatio. Plura vide apud Hugonem Menardum in notis ad ſacramentarium Gregorii magni.

(q) Menard. in Sacram. Gregor. tom. III. opp. Gregor. magni p. 442. edit. Pariſ. MDCCV. Tandem virginum crines ſparſi & ſoluti erant inſtar ſponſarum, vt manifeſtum eſt ex eodem Optato lib. 6. *Spiritali ſponſo ſoluerant crinem, iam cæleſtes celebrauerant nuptias;* & infra: *Inueniſtis igitur huiusmodi virgines, quæ iam ſpiritaliter nupſerant; quaſi ſecundas coëgiſtis ad nuptias; vt crines iterum ſoluerent, imperaſtis.* Nam ſchiſmatici catholicas virgines ad ſuas partes raptas vel allectas, pœnitentia prius impoſita, iterum conſecrabant. Ex hoc Optati loco manifeſtum eſt, olim virgines non fuiſſe tonſas, quod etiam confirmatur ex S. Ambroſio cap. 8. lib. ad virginem lapſam. *Amputentur crines, qui per vanam gloriam occaſionem luxuriæ præſtiterunt.* Ibi enim iniungit virgini lapſæ pœnitentiam acturæ de peccato crinium tonſionem, iuxta priſcum morem, quem etiam obſeruare eſt ex lib. 6. Optati, quod ſignum eſt, eam ante lapſum intonſam fuiſſe; & ex S. Hieronymo epiſt. ad Sabinianum, vbi refert de quadam virgine Romæ profeſſa, quæ cum Bethlehem veniſſet, vt morem gentis ſeruaret, tonſa eſt, crinemque amatori Sabiniano dedit. Et ex concilio Gangrenſi can. XVII. εἴ τις γυναικῶν διὰ τὴν νομιζομένην ἄσκησιν ἀποκείροιτο τὰς κόμας, &c. ἀνάθεμα ἔστω id eſt, *ſi qua mulier propter eam, quæ exiſtimatur, exercitationem,* id eſt, ob vitam monachicam, *tondeat comam,* &c. *excommunicetur.* At contrarius vſus fuit in partibus Aegypti & Syriæ: ſiquidem illic olim ſanctimoniales, ſeu virgines, ſeu viduæ, tondebantur, vt docet S. Hieronymus epiſt. citata: *Moris eſt Aegypti & Syriæ monaſteriis, vt tam virgo, quam vidua, quæ ſe Deo vouerint, & ſæculo renuntiantes omnes delicias ſæculi conculcarint, crinem monaſteriorum matri offerant deſecandum.* Refertque cauſſam, ne a pediculis opprimantur, quia balnea non adeunt, nec oleo vnguntur. Quod hodie apud nos obſeruatur, etiam apud Græcos, vt ſcribit Theodorus Balſamon in canonem citatum.

(r) Hieron. ep. XLVIII. contr. Sabinian. Moris eſt in Aegyptiis & Syris mona-

appa-

Digitized by Google

apparet. Neque tamen vbique in *Aegypto*, tempore *Athanaſii*, obtinuit. SOZOMENVS [s] enim contumeliam, qua ſacræ virgines *Heliopoli* a gentilibus adfectæ ſint, enarrans, tandem etiam tonſas eſſe dicit. Quod manifeſto indicat, non fuiſſe id approbatam in eccleſia conſuetudinem. Neque id ex vlla lege inualuit. THEODOSIVS enim MAGNVS ciuilem ſanctionem [t] ad confirmandum decretum eccleſiaſticum, contra praxin iſtam factum, addidit ita habentem: *Feminae, quae crinem ſuum contra diuinas humanasque leges, inſtinctu perſuaſae profeſſionis, abſciderint, ab eccleſiae foribus arceantur. Non illis fas ſit ſacra adire myſteria, neque vllis ſupplicationibus mereantur veneranda omnibus altaria frequentare. Adeo quidem, vt epiſcopus tonſo capite feminam ſi introire permiſerit, deiectus loco etiam ipſe cum huiusmodi contuberniis arceatur.* Ex quibus omnibus perſpicue intelligitur, tonſuram virginum & viduarum antiquitus haud approbatam fuiſſe conſuetudinem in eccleſia, ſed potius abuſum, quem & ciuiles & eccleſiaſticae leges correctum iuerint & exterminatum, tametſi contraria praxis poſteriorum temporum illis praeualuit. *Ordo Romanus* longam orationem & cærimoniam annuli & armillæ, in earum conſecratione vſitatam, exhibet: antiquæ autem liturgiæ nihil huiusmodi habent, earumque ſilentium argumentum contra antiquitatem rei eſſe videtur. Et ne quis virgines ad ſpeciale aliquod officium in eccleſia, vti quidem diaconiſſæ erant, ordinatas fuiſſe exiſtimet, ab auctore *conſtitutionum apoſtolicarum* [u] ſcite obſeruatur, quod earum conſecratio non fuerit ordinatio; adeoque manuum impoſitio, quantum ego quidem obſeruare poſſum, non fuit antiqua cærimonia ad eam neceſſaria. Notandum porro eſt, quod quemadmodum virginum

ſteriis, vt tam virgo quam vidua, quæ ſe Deo deuouerint, ac ſæculo renuntiantes omnes delicias ſæculi conculcauerint, mundanum crinem monaſteriorum matribus offerant deſecandum. cetera.

(s) Sozom. lib. V. c. X. Ἐμπαροινήσαντες δὲ πρότερον ᾗ ἔδοξεν, τὸ τελευταῖον ἀπέκειρον αὐτάς. Quum omni contumeliæ genere eas adfeciſſent, tandem totonderunt.

(t) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc. leg. XXVII.

(u) Conſtit. apoſtol. lib. VIII. c. XXIV. Παρθένος οὐ χειροτονεῖται· ἐπιταγὴν γὰρ κυρίου οὐκ ἔχομεν. Virgo non fit ordinatione: mandatum enim domini non habemus.

ſocietas magnæ exiſtimationis in eccleſia fuit, ita peculiares quoſdam honores ſibi delatos habuerit.

§. VII.

De quibuſdam priuilegiis, quæ eis indulta fuerunt.

VIRGINES & viduæ communiter vna cum clericis [w] a capitatione plebeia, per leges *Valentiniani* aliorumque imperatorum immunes erant. Perſonæ earum erant ſacratæ; & ſeueræ leges in eos factæ, qui vel minimam ipſis violentiam inferre auſi eſſent. Exilium, proſcriptio & capitale ſupplicium ordinariæ ita delinquentium pœnæ [x] erant. *Conſtantinus* ſingularem eis exhibebat reuerentiam, ex ſuo ipſius ærario alimenta ſuppeditans. Et *Helena* mater eius [y] ad conuiuium ipſas vocare, eisque ipſa per ſe miniſtrans menſæ apponere fercula ſolebat. Eccleſia etiam aliquam redituum ſuorum partem eis dabat, peculiaremque locum in æde Dei, ex quadam in ipſas reuerentia, adſignabat, ad quem, vt AMBROSIVS [z] narrat, religioſæ matronæ & nobiles certatim currebant, earum oſcula petentes. Sed hac de re libro proxime ſequenti plura dicturi ſumus, vbi de eccleſiis & de diſtinctis omnium ordinum locis in eccleſia agendum erit.

(w) Cod. Theod. lib. XIII. tit. X. de cenſu leg. IV. In virginitate perpetua viuentes & eam viduam, de qua ipſa maturitas pollicetur ætatis, nulli iam eam eſſe nupturam, a plebeiæ capitationis iniuria vindicandas eſſe, decernimus. Leg. VI. Nulla vidua - - exactionem plebis agnoſcat. Simili autem deuotione habeantur immunes, & ſi quæ ſe ſacræ legis obſequio perpetuo dedicarunt.

(x) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXV. de raptu ſanctimonialium. leg. II. Si quis, non dicam rapere, ſed vel adtemptare matrimonii iungendi cauſſa, ſacratas virgines, vel inuitas, auſus fuerit, capitali ſententia ferietur. Leg. III. Si quis dicatam Deo virginem, prodigus ſui, raptor ambierit, publicatis bonis deportatione plectatur.

(y) Socrat. lib. I. c. XVII. Τὰς παρθένους τὰς ἀναγεγραμμένας ἐν τῷ τῶν ἐκκλησιῶν κανόνι, ἐπὶ ἑςίασιν προςρεπομένη, δι' ἑαυτῆς λειτουργοῦσα, τὰ ὄψα ταῖς τραπέζαις προςέφερε. Virgines in matricula eccleſiarum adſcriptas ad conuiuium vocabat; ei que per ſe ipſa miniſtrans menſæ apponebat fercula.

(z) Ambroſ. ad virgin. lapſam c. VI. Nonne vel illum locum tabulis ſeparatum, in quo in eccleſia ſtabas, recordari debuiſti, ad quem religioſæ matronæ & nobiles certatim currebant, tua oſcula petentes, quaſi ſanctioris & dignioris?

§. VIII.

Digitized by Google

§. VIII.

De nomine νοὶς *&* nonna, *eiusque ſignificatione.*

Vnvm reſtat obſeruandum, quod ad antiquum harum virginum nomen *νοὶς* & *nonnæ* pertinet, vnde nomen noſtrum *Anglicanum Nun* oriundum eſſe, cenſeo. *Moniales* & *aſcetriæ* trita earum nomina ſunt in antiquis ſcriptoribus. HIERONYMVS ſemel nomen *nonnæ* adhibet, & PALLADIVS editionis MEVRSII [*a*] *νοὶς*, at in editione FRONTONIS DVCAEI legitur γραῦς, *anus*. HOSPINIANVS [*b*] nomen *Aegyptium* eſſe & *virginem* ſignificare dicit: HIERONYMVS [*c*] autem ſignificationem paullo latius extendere videtur, vt indiſcriminatim viduas, caſtitatem poſt primum connubium profeſſas, non minus quam virgines denotet; nam ſpeciatim illud viduis, in viduitate poſt primi mariti obitum vitam agentibus, applicat. Nomina *agapetarum* & *ſororum* prætermittimus, vtpote quæ potius contumelioſa ſunt, & ab offenſionis pleno abuſu ac intolerabili quorumdam vanorum & inconſideratorum hominum in eccleſia praxi originem ſuam habent: qua de re alibi [*cc*] diximus copioſius.

§. IX.

Specialiores quædam obſeruationes de viduis eccleſiaſticis.

De viduis eccleſiaſticis præterea non multa obſeruanda ſunt ſpeciatim, quando generatim iisdem legibus & regulis, quibus virgines eccleſiaſticæ, ſubfuerunt, nimirum quod ad earum habitum, conſecrationem, profeſſionem, ſuſtentationem

(*a*) Pallad. hiſtor. Lauſiac. c. XLVI. al. LXXXVI.

(*b*) Hoſpinian. de monach. lib. I. c. I. p. 3. (p. 5. edit. Geneu. MDCLXIX.) Exſtat apud Hieronymum *Nonnæ* vocabulum, quo id etiam genus hominum inſignitur, in epiſtola ad Euſtochium virginem: *Maritorum expertæ dominatum* cetera. Apparet autem hoc verbum ab Aegyptiis in vulgi ſermonem veniſſe. Solent enim aliquoties res eius gentis ſortiri vocabula, in qua præcipue fuerint, aut inde natæ ſint. Aegyptus autem præter ceteras provincias monachorum gregibus abundauit ab initio & Hieronymi adhuc ætate. Quorum lingua, puto, monachos & ſanctos *nonnos* fuiſſe vocatos: monachas & virgines *nonnas*.

(*c*) Hieronym. ep. XXII. ad Euſtoch. c. VI. (p. 90. e. edit. Francof.) Illæ interim, quæ ſacerdotes ſuo viderint indigere præſidio, quia maritorum expertæ dominatum, viduitatis præferunt libertatem, caſtæ vocantur & *nonnæ*, poſt cœnam dubiam apoſtolos ſomniant.

(*cc*) Lib. VI. c. II. §. XIII. vol. II. p. 337-341.

& alia iſtiusmodi attinet. Quorum ſumma in canone quodam primi concilii *Arauſicani* [*d*] ita expreſſa eſt: *Viduitatis ſeruandæ profeſſionem coram epiſcopo in ſecretario habitam, impoſita a presbytero veſte viduali, non eſſe violandam.* Speciatim de illis obſeruandum eſt: I. Quod tales debuerint eſſe viduæ, quæ, maritis ſuis iam pridem amiſſis, multos annos caſte & inculpate vixerant, & domeſticorum diligentem habuerant curam, vt auctor *conſtitutionum* [*e*] mentem ſuam verbis apoſtoli exprimit. Iſtis autem viduis, quæ paullo ante viros amiſerant, non credendum exiſtimabatur, quod periculum eſſet, ne cupiditatibus ſuis vel alia quadam tentatione abreptæ promiſſum defererent. II. Hinc cum ratione inferri poterit, viduas iuniores generatim ab eccleſia fuiſſe reiectas, nec ad ſolemnem profeſſionem admiſſas ante, quam quadrageſimum vel quinquageſimum ætatis annum ſuperaſſent, licet hic terminus nuſquam præciſe conſtitutus eſſe legatur. Quando enim, vt oſtendimus ſupra, virgines nondum quadraginta annos natæ ad virginitatis ſeruandæ profeſſionem quibusdam eccleſiæ temporibus haud fuerunt admiſſæ, probabile omnino eſt, idem de viduis obſeruatum, vel forte ſexaginta annos ex regula apoſtoli requiſitos fuiſſe. Viduas, quæ inter diaconiſſas in eccleſia adſciſcebantur, quinquaginta vel ſexaginta annos habere oportebat, quemadmodum ſupra [*f*], de earum loquentes ordine, oſtendimus. Quæ etſi non iſtæ viduæ fuerunt, de quibus heic nobis ſermo eſt, tamen, quum generatim ex illis eligi, atque hinc etiam viduæ appellari conſueuerunt, non multum diſcriminis ratione ætatis inter ipſas interceſſiſſe, colligas. III. Viduæ vnius tantum viri vxores, hoc

(*d*) Conc. Arauſic. c. XXVII.

(*e*) Conſtitut. apoſt. lib. VIII. c. XXV. Εἰ μὲν ἐκ πολλοῦ ἀπέβαλε τὸν ἄνδρα καὶ σωφρόνως καὶ ἀκαταγνώστως ἔζησε, καὶ τῶν οἰκείων ἄριστα ἐπεμελήθη ὡς Ἰουδὶθ, καὶ Ἄννα αἱ σεμνόταται, καταλεγέσθω εἰς τὸ χηρικόν· εἰ δὲ νεωστὶ ἀπέβαλε τὸν ὁμόζυγον, μὴ πιστευέσθω· ἀλλὰ χρόνῳ νεότης κρινέσθω· τὰ γὰρ πάθη ἔσθ' ὅτε δὲ συγγηρᾷ ἀνθρώποις, εἰ μὴ ὑπὸ κρείττονος χαλινοῦ εἰργόμενα. Si iam diu virum amiſit, & caſte & laudate vixit, & domeſticorum diligentem curam habuit, vt honeſtiſſimæ illæ, ac grauiſſimæ feminæ Judith & Anna, cooptetur in gradum vidualem: Sin vero paullo ante maritum amiſit, ne ei credatur, ſed potius adoleſcentia tempore exploretur, aliquando enim paſſiones cum hominibus conſeneſcunt, niſi fortiori freno cohibeantur.

(*f*) Lib. II. c. XXII. §. IV. vol. I. p. 344.

eſt

eſt ſemel nuptæ, eſſe debebant, vti plerique veterum id intelligunt, diuerſum licet verbis iſtis ſenſum dante THEODORETO, qui eas tantum excludit, quæ, priore marito deſerto, ſecundas nuptias in publicam hominum offenſionem contraxiſſent; qui verus apoſtoli ſenſus & mens eſſe videtur, quemadmodum viri docti [g] nunc quidem arbitrantur. IV. Differentia quædam erat inter viduas & virgines, quod ad cærimoniam conſecrationis earum, ad minimum in eccleſia *Romana* tempore GELASII. Nam in epiſtola quadam canonica [h], vbi de velamine, virginibus certis quibusdam diebus feſtis, non autem aliis temporibus, niſi infirmitatis ratio id poſtulet, imponendo loquitur, viduas vllo vmquam tempore velari verbis expreſſis prohibet, quod hoc ſit conſuetudini & legi contrarium, nec vlla canonum forma præſtitutum. Quod arguere videtur, hanc particularem cærimoniam in earum conſecratione non fuiſſe vſitatam. Quamquam eo tempore, quo *Ordo Romanus* conſcriptus eſt, vſus eius inualuit. In hoc enim forma conſecrandi viduas [i] ita præſcripta exſtat: *Vidua, ſi ſe ipſam vult Deo dare, debet & a presbytero velari, vel etiam conſecratum ab epiſcopo velamen de altari accipere, & ipſa ſibi, non epiſcopus, illud debet imponere.* Neque vero mirum eſt, talem mutationem, qualis hæc eſt, in eccleſia *Romanenſi* inueniri. Diligens iſtiusmodi rerum inquiſitor multas alias maioris momenti innouationes inueniet, quas pluribus non perſequimur, ſed diſſertationi noſtræ de veteris eccleſiæ aſcetis heic imponimus finem.

(g) Lib. II. c. XXII. §. V. vol. I. p. 341. 346.

(h) Gelaſ. ep. IX. ad epiſcop. Lucan. c. XII. (tom. IV. conc. p. 1191.) Deuotis Deo virginibus, niſi aut in epiphaniorum die, aut in albis paſchalibus, aut in apoſtolorum natalitiis ſacrum minime velamen imponant, niſi forſitan gravi languore correptis, ne ſine hoc munere de ſæculo exeant, implorantibus non negetur. Cap. XIII. Viduas autem velare pontificum nullus attentet, quod nec auctoritas diuina delegat, nec canonum forma præſtituit.

(i) Ordo Roman. de conſecrat. viduæ p. 167.

LIBER

LIBER OCTAVVS
DE ANTIQVIS ECCLESIIS, ET DIVERSIS EARVM PARTIBVS, VASIS, CONSECRATIONIBVS, IMMVNITATIBVS, ET ID GENVS ALIIS.

CAPVT PRIMVM
DE DIVERSIS NOMINIBVS ET PRIMA ORIGINE ECCLESIARVM INTER CHRISTIANOS.

§. I.
De nomine eccleſia *et* ἐκκλησιαστήριον.

HACTENVS de perſonis tam clericis, quam laicis, magnum eccleſiæ chriſtianæ corpus conſtituentibus. Iam de eccleſiis alio ſenſu verba facere inſtituimus, primum quidem quatenus pro materiatis ædificiis, ſiue locis conuentus, ad diuinum cultum erectis; & deinde quatenus pro certis diœceſium, prouinciarum & parochiarum finibus, in quos eccleſia catholica diuiſa fuit, ſumuntur. De prima acceptione loquentibus nobis fas fuerit ab earum exordiri nominibus, & in primam eccleſiarum inter chriſtianos originem paululum inquirere. Vnum ex vſitatiſſimis nominibus eccleſiarum pro ædificiis ſumtarum fuit hoc ipſum *eccleſia*; quod tamen apud antiquos ſcriptores *græcos* ſæpe concionem populi, ad res ſacras vel ciuiles tractandas congregati, ſignificat, atque hoc modo nonnunquam in ſacris ſcripturis adhibetur Act. XIX, 40. Matth. XVIII, 17. Et ISIDORVS PELVSIOTA itidem hoc ſenſu adhibet, atque inter ἐκκλησίαν & ἐκκλησιαστήριον diſtinguit, *Aliud* [a], inquiens, *eſt* ἐκκλησία, *aliud* ἐκκλησιαστήριον: *nam ea ex immaculatis animis conſtat; hoc autem ex lapidibus & lignis exædificatur.* Et hoc ſenſu, vt CYRILLVS [b] obſeruat,

(a) Iſidor. Peluſiot. lib. II. epiſt. CCXLVI. Ἄλλο ἐστὶν ἐκκλησία καὶ ἄλλο ἐκκλησιαστήριον· ἡ μὲν γὰρ ἐξ ἀμώμων ψυχῶν συνέστηκε, τὸ δὲ ἀπὸ λίθων καὶ ξύλων οἰκοδομεῖται.

(b) Cyrill. catech. XVIII. n. XI. p. 270. (edit. Oxon. MDCCIII.) Ἐκκλησία δὲ καφερω-

Φερωνυμία quædam, ſeu nominis conuenientia cum re, in appellatione ἐκκλησίας habetur, quæ ita dicitur *ἀπὸ τοῦ ἐκκαλεῖν*, quod eſt concilium hominum ſolemniter conuocatum. Verum etſi hæc plane antiqua & communis huius vocabuli ſignificatio eſt, non minus tamen alio ſenſu vſurpatum occurrit, denotans locum ſeu ipſum ædificium, in quo [*c*] fit congregatio; atque in hac acceptione & *iudæorum* ſynagogis & templis gentilium opponitur; quemadmodum ex noto iſto *Aureliani* [*d*], imperatoris ethnici, loco apparet, vbi ſenatum reprehendens, *Miror vos*, inquit, *patres ſancti, tam diu de aperiendis Sibyllinis dubitaſſe libris, perinde quaſi in chriſtianorum ECCLESIA, non in templo deorum omnium, tractaretis*: Et ex alio quodam loco AMBROSII [*e*], vbi *Theodoſium* imperatorem in epiſcopi cuiusdam chriſtiani, qui ſynagogam *iudaicam* exuri iuſſerat, gratiam adloquens rogat, num æquum ſit, vt propter ſynagogæ alicuius exuſtionem in populum chriſtianum tam ſeuere animaduertatur, quum *Iudæis* & gentilibus, qui *eccleſias* vaſtarint, parcitum ſit?

§. II.

De nominibus dominicum, *et* κυριακὸν, *nec non* domus columbæ.

ALIUD nomen tritum inter *Latinos* eſt *dominicum* ſeu *domus Dei*, quod *Græco* κυριακὸν reſpondet, vnde cum parua quadam immutatione nomen *Saxonicum* habemus *kyrik*, vel *kyrch*, & *Scoticum* & *Anglicanum kyrk* atque *church*, quæ vocabula omnia vnius eiusdemque valoris ſunt, locum vſui & cultui Dei ſacrum denotantia. Nomen *dominicum* ad minimum CYPRIANO coævum eſt, ſed hic non ad eccleſiam tantum, ſed ad epulum etiam dominicum [*f*], fortaſſis etiam ad *diem dominicum*, applicat.

λεῖται φερωνύμως, διὰ τὸ πάντας ἐκκαλεῖσθαι καὶ ὁμοῦ συνάγειν. Eccleſia nomine rei congruo vocatur, quaſi dicas conuocatio, propter omnium conuocationem & congregationem.

(*c*) Suic. theſaur. eccleſ. pag. 1049. Ἐκκλησία dicitur ἀπὸ τοῦ ἐκκαλεῖν, *ab euocando*, cetera.

(*d*) Apud Vopiſcum vit. Aurelian.

(*e*) Ambroſ. ep. XXIX. ad Theodoſ. (ep. XVII. p. 101. b. c. tom. V. opp. edit. Colon. MDCXVI.) Synagoga incenſa eſt perfidiæ locus - - Eccleſia non vindicata eſt, vindicabitur ſynagoga?

(*f*) Cyprian. de opere & eleemoſ. p. 203. (p. 141. edit. Fellii Amſtelod. MDCC.)

Nam, vti doctus operum eius editor [*g*] aliique [*h*] obſeruarunt, vocabulum *dominicum* apud antiquos ſcriptores tria ſignificat, *1. diem dominicum*, *2. epulum dominicum*, *3. ædificium dominicum.* Et CYPRIANI verba ad quemque ſenſum conſtrui poterunt. Ita enim locupletem aliquam matronam adloquitur: *Locuples & diues es, ET DOMINICVM* (diem vel epulum) *celebrare te credis; quæ corbonam omnino non reſpicis? quæ in DOMINICVM* (domum domini) *ſine ſacrificio venis, quæ partem de ſacrificio, quod pauper obtulit, ſumis?* Idem nomen frequenter in aliis ſcriptoribus *latinis* occurrit, vt in RVFFINO, qui epiſcopum introducit, qui philoſophum in concilio *Nicæno* ad obſequium Chriſti perduxit, recens conuerſum his verbis adloquentem: *Si hæc ita eſſe credis, ſurge & ſequere me ad DOMINICVM* [*i*], *& huius fidei ſignaculum ſuſcipe.* Et HIERONYMVS [*k*] auctor nobis eſt, celebrem eccleſiam *Antiochiæ*, a *Conſtantino* ædificari cœptam, & finitam dedicatamque a *Conſtantio*, propter magnificentiam & pulchritudinem ſuam *dominicum aureum* appellatam fuiſſe. Nomen *græcum* κυριακὸν frequenter occurrit in conciliis *Ancyrano* [*l*], *Neocæſarienſi* [*m*] & *Laodiceno* [*n*], nec non in EVSE-

(*g*) Fell. in loc. Obſeruandum venit, *dominici* voce tria ſignificari apud veteres. 1. *diem ipſum*, ita habetur Apoc. I, 9. & Ignat. ep. ad Trullianos. 2. *Eccleſiam.* ita conc. Neocæſ. c. V. iubet catechumenum ingredientem εἰς τὸ κυριακὸν, in loco catechumenorum ſubſiſtere. Et Hieronymus in chronico ſic voce *dominicæ* vtitur. Et in vernaculis noſtris linguis, noſtratium *church*, & germanorum *dom*, ex hoc fonte liquido deducuntur. 3. Ponitur de myſteriis loco ac tempore prædictis celebrari ſolitis; ita κυριακὸν τελεῖν, eſt ſacris chriſtianis operari. Et fortaſſe huc facit, quod heic dicitur, *dominicum celebrare te credis?*

(*h*) Bonarer. liturg. lib. I. c. III. n. II. p. 14. 15.

(*i*) Ruffin. hiſtor. lib. I. c. III.

(*k*) Hieronym. chron. olymp. CCLXXVI. an. III. In Antiochia *dominicum*, quod appellatur *aureum*, ædificari cœptum.

(*l*) Conc. Ancyr. c. XV. (tom. I. conc. p. 1461.) Περὶ τῶν διαφερόντων τῷ κυριακῷ, ὅσα ἐπισκόπου μὴ ὄντος πρεσβύτεροι ἐπώλησαν, ἀναβαλεῖσθαι τὸ κυριακόν. Ex iis quæ pertinent ad *dominicum*, quæcumque dum non eſſet epiſcopus, preſbyteri vendiderunt, reuocare *dominicum.*

(*m*) Conc. Neocæſ. c. V. (ibid. p. 1481.) Κατηχούμενος ἐὰν εἰσερχόμενος εἰς κυριακὸν, κ. τ. λ. Catechumenus ſi in *dominicum* ingrediens, cetera.

(*n*) Conc. Laodic. c. XXVIII. (ibid. p. 1501.) Ὅτι οὐ δεῖ ἐν τοῖς κυριακοῖς, ἢ ἐν

bio [o], qui *Maximinum* tyrannum chriſtianorum eccleſias hoc nomine per edicta ſua inſtaurari iuſſiſſe, auctor eſt. Et *Conſtantinus* diuerſa templa ab ſe ædificata κυριακὰ appellauit, quippe quæ non in vllius mortalium, [p], ſed in ipſius omnium regis ac domini honorem, eſſent dedicata. Hæc plana iſtius nominis ratio eſt. An vero hinc cum viro quodam erudito [q] concludi liceat, quod a *Græcis*, non autem *Latinis*, prima chriſtianæ religionis fundamenta in *Britannia* iacta ſint, eo quod nomina κυριακὸς & *kyrk* magis ſibi adfinia ſint, illud quidem non adeo planum eſſe exiſtimamus, ſed lectoris cuiuslibet iudicio id relinquimus definiendum.

Tertullianus ſemel vtitur appellatione *domus columbæ* pro eccleſia. Scribens enim contra *Valentinianos* hæreticos, adyta in doctrina ſua adfectantes, *Eleuſiniis myſteriis* ea comparat, quorum templum ianuis & velamentis munitum erat, vt homines quinquennium inſtitui oporteret ante, quam ad adyta diuinitatis, ſeu ſanctuarii ſecreta, intromitti poſſent. *Sed no-*

ταῖς ἐκκλησίαις τὰς λεγομένας ἀγάπας ποιεῖν κ. τ. λ. Quod non oportet in *dominicis* vel in eccleſiis, eas quæ dicuntur agapas facere, cetera.

(o) Euſeb. lib. IX. c. X. Καὶ τὰ κυριακὰ δὲ τὰ οἰκεῖα ὅπως κατασκευάζοιεν, συγχωρεῖται. Sed & *dominica* ſua ipſis inſtaurare conceditur.

(p) Euſeb. de laud. Conſtant. c. XVII. (p. 645. d.) Κατὰ πόλεις τε καὶ κώμας, χώρας τε πάσας καὶ τὰς τῶν βαρβάρων ἐρήμους, ἱερὰ καὶ τεμένη ἐπὶ τῷ πάντων βασιλεῖ Θεῷ τῷ δὴ καὶ τῶν ὅλων δεσπότῃ καθιερῶσθαι· ὅθεν καὶ τῆς τοῦ δεσπότου προσηγορίας ἠξίωται τὰ καθιερωμένα· οὐκ ἐξ ἀνθρώπων τυχόντα τῆς ἐπικλήσεως, ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ τῶν ὅλων κυρίου, παρὸ καὶ κυριακῶν ἠξίωνται τῶν ἐπωνυμιῶν. In vrbibus ac pagis, in agris ac deſertis barbarorum locis, fana ac delubra in honorem vnius omnium regis ac domini dedicauit. Vnde etiam *domini* vocabulo honorata ſunt; non ab hominibus ſed ab ipſo omnium domino cognomentum ſortita. Ab eo quippe *dominica* appellantur.

(q) Beuereg. not. in can. XV. concilii Ancyr. p. 178. Hanc ſaltem vocem (κυριακὸν) vt eccleſiam in genere ſignificantem alii germani a græcis mutuati ſunt, vt docet Walafridus Strabo de rebus eccleſ. c. VII. Sic etiam antiqui Saxones eccleſiam quamlibet *kyrik* vocarunt. Vnde in Scotia & ſeptemtrionalibus Angliæ partibus *kyrk*, nobis vulgo, ſed magis corrupto nomine *church*, duplici adſpiratione nuncupatur. Quum autem hæc communis fuerit maioribus noſtris eccleſiæ cuiuslibet templique denominatio, *veri nobis ſimillimum videtur, prima chriſtianæ religionis ſemina a græcis heic diſperſa fuiſſe.* Neque enim exiſtimandum eſt, quod latini græcum nomen eccleſiis imponerent.

Digitized by Google

ſtræ, inquit, *COLVMBAE* [r] *DOMVS ſimplex, in editis ſemper & apertis & ad lucem. Amat figuram ſpiritus ſancti* (hoc eſt, ignem & lucem, vt mea quidem ſententia, recte interpretatur IVNIVS) *orientem chriſti figuram.* Domus columbæ heic idem videtur eſſe ac domus *CHRISTI*, quippe quem, vti TERTVLLIANVS eodem loco [ſ] loquitur, columba demonſtrare ſolita eſt: alioquin, vt MEDVS [ſſ] id explicat, pro columbæ ſimili religione, vel pro columbæ ſimilibus diſcipulis *CHRISTI*, accipere poſſumus. Nam quouis modo nomen eccleſiæ indicabit, vt TERTVLLIANVS manifeſto intendit.

§. III.

De diſtinctione inter domum Dei, domum diuinam *et* domum eccleſiæ.

SVNT duo alia nomina priori iſti adfinia, quæ lectores quidam facile per errorem pro nominibus eccleſiæ accipere poſſent, quam non ſemper ſignificant; adeoque non poſſum, quin eorum hoc loco faciam mentionem. Vnum eſt *domus diuina*, *domus eccleſiæ* alterum. Quorum prius in lege ciuili ſæpiſſime adhibetur, vbi non eccleſiam, ſed imperatoris palatium, vel domum & familiam ſignificat, & id quidem ex horum temporum ſtilo, vbi, quidquid ad imperatores ſpectabat, *diuinum* appellabatur. Exempli cauſſa, *conſtitutiones diuinæ*, *diuale præceptum*, *lex diualis*, *litteræ ſacræ*, *oraculum cæleſte*, & id genus alia, non ſignificant, (vti ſibi quis facile perſuaſerit) ſacras & diuinitus inſpiratas ſcripturas, ſiue leges & oracula Dei, ſed edicta & conſtitutiones imperatorum, qui tunc ipſi *diui*, adeoque omnes res ad ipſos pertinentes, *diuinæ* vocabantur. Secundum hanc loquendi rationem, quando *Theodoſius iunior* imperator edictum promulgauit in hanc ſententiam [t]: *Nulli, ne DIVINAE quidem DOMVI noſtræ, frumentum de horreis publicis pro annona penitus præbeatur, ſed integer canon mancipibus conſignetur, annona in pane cocto domibus exhibenda*, planum eſt & perſpicuum, ipſum per *diuinam domum* ſuam non domum Dei, hoc eſt eccleſiam ſeu tem-

(r) Tertull. contr. Valentin. c. III.
(ſ) Tert. ibid. c. II. Chriſtum columba demonſtrare ſolita eſt.
(ſſ) Mede's *diſc. of churches* p. 329.
(t) Cod. Theod. lib XIV. tit. XVI. de frumento vrbis Conſtantinop. leg. II.

plum,

plum, ſed *palatinos*, qui de domo principis erant, intellexiſſe, VT GOTHOFREDVS recte illud interpretatur. Poſterius nomen *domus eccleſiæ*, οἶκος ἐκκλησίας, ab EVSEBIO, *Pauli Samoſatenſis* hæretici hiſtoriam commemorante, vſurpatur, quem quantumuis a concilio *Antiocheno* officio ſuo exutum nulla tamen ratione e *domo eccleſiæ* [u] excedere voluiſſe, dicit. Quare imperatorem *Aurelianum* a patribus interpellatum hoc negotium diiudicaſſe, iis *domum* tradi præcipiendo, quibus *Italici* chriſtianæ religionis antiſtites & *Romanus* epiſcopus ſcriberent, atque hoc modo *Paulum* cum ſummo dedecore per ſæcularem poteſtatem ab eccleſia fuiſſe exturbatum. Quæritur heic, quid per *domum eccleſiæ* intelligat EVSEBIVS. MEDVS [w] pro eccleſia ipſa accipit, & probabilem ſententiæ ſuæ rationem adfert, quod EVSEBIVS ipſe ſe explicet, quando *Paulum* ab eccleſia exturbatum eſſe, dicat. Et eadem appellatione alibi vtitur, vbi non poteſt non eccleſiam, ſeu domum ſacri conuentus, ſignificare. Loquens enim de *Maximino* [x], chriſtianorum inſectatore, ait: *Tantum iuſſit, vt ab omni calumnia & vexatione immunes ſeruaremur, conuentus autem agere, aut DOMOS ECCLESIARVM exſtruere, aut alind quid earum, quæ nobis ſolemnia ſunt, peragere, nequaquam præcepit.* At vero in aliis locis *domus eccleſiæ* potius domum epiſcopi videtur ſignificare, vt in concilio ſecundo *Toletano* [y], in quo hoc decretum legitur: *De his, quos voluntas parentum a primis infantiæ annis clericatus officio manciparit, ſtatuimus obſeruandum, vt mox, quum detonſi, vel miniſterio electorum contraditi fuerint, IN DOMO ECCLESIAE ſub epiſcopali præſentia a præpoſito ſibi debeant erudiri.*

(u) Euſeb. lib. VII. c. XXX. Μηδαμῶς ἐκστῆναι τοῦ Παύλου τοῦ τῆς ἐκκλησίας οἴκου θέλοντος, βασιλεὺς ἐντευχθεὶς Αὐρηλιανὸς, αἰσιώτατα περὶ τοῦ πρακτέου διείληφε· τούτοις νεῖμαι προστάττων τὸν οἶκον, οἷς ἂν οἱ κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἐπίσκοποι τοῦ δόγματος ἐπιστέλλοιεν· οὕτω δῆτα ὁ προδηλωθεὶς ἀνὴρ μετὰ τῆς ἐσχάτης αἰσχύνης, ὑπὸ τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς ἐξελαύνεται τῆς ἐκκλησίας.

(w) Mede's *diſc. of churches* p. 333.

(x) Euſeb. lib. IX. c. IX. αὐτὸ μόνον τὸ ἀνεπηρέαστον ἡμῖν ἐπιτρέπον φυλάττεσθαι, οὐ μὴν συνόδους ἐπικελεῦον ποιεῖσθαι, οὐδ' οἴκους ἐκκλησιῶν οἰκοδομεῖν, οὐδ' ἄλλο τι τῶν συνήθων ἡμῖν διαπράττεσθαι. Lib. VIII. c. XIII. μήτε τῶν ἐκκλησιῶν τοὺς οἴκους καθελὼν, κ. τ. λ. quum nec *eccleſiarum ædes* ſubuertiſſet.

(y) Conc. Tolet. II. c. I. (tom. IV. conc. p. 1733.)

Hæc domus in aliis canonibus, *domus ſacerdotalis*, ad diſtinguendum eam ab eccleſia, nuncupatur.

§. IV.

Eccleſiæ dictæ oratoria, *ſiue domus precationis.*

QVEMADMODVM templum Dei *Hieroſolymitanum* in ſcriptura ſæpius vocatur *domus precationis*; ita chriſtianorum templa, eo quod preces in primis officiis inibi peragendis eſſent, *προσευκτήρια* & *οἶκοι εὐκτήριοι*, *oratoria* ſiue *domus precationis* vocabantur; cuius rei innumera exempla in EVSEBIO [z], SOCRATE [a], SOZOMENO [b] aliisque antiquis ſcriptoribus obuia ſunt. Sed ve-

(z) Euſeb. lib. X. c. III. *ἐπὶ δὲ τούτοις, τὸ πᾶσιν εὐκταῖον ἡμῖν καὶ ποθούμενον συνεκροτεῖτο θέαμα, ἐγκαινίων ἑορταὶ κατὰ πόλεις, καὶ τῶν ἄρτι νεοπαγῶν* προσευκτηρίων *ἀφιερώσεις.* Poſthæc votiuum nobis ac deſideratum ſpectaculum præbebatur, dedicationum ſcilicet feſtiuitas per ſingulas vrbes, & *oratoriorum* recens ſtructorum conſecrationes.

Id. de laud. Conſtant. c. XVII. *Θεομάχοι τινὲς πρώην, τῶν αὐτοῦ* προσευκτηρίων *τὰς οἰκοδομὰς - - ἐκ βάθρων ἀνορύττοντες καθῄρουν*, Nuper quidam, qui Deo bellum indixerant, *oratoria* eius - - ab ipſis fundamentis euerterunt.
Id. de vita Conſtant. lib. III. c. XLVIII. *Τὴν δέ γ' ἐπώνυμον αὐτοῦ πόλιν ἐξόχῳ τιμῇ γεραίρων,* εὐκτηρίοις *πλείοσιν ἐφαίδρυνε*, Quum vero ciuitatem nominis ſui ad ſummam gloriam extollere inſtituiſſet, plurimis eam *oratoriis* exornauit.

(a) Socrat. lib. I. c. XVIII. *Τοσοῦτος ἦν ὁ τοῦ βασιλέως περὶ τὸν χριστιανισμὸν πόθος, ὡς καὶ περσικοῦ μέλλοντος κινεῖσθαι πολέμου, κατασκευάσαι σκηνὴν ἐκ ποικίλης ὀθόνης, ἐκκλησίας τύπον ἀποτελοῦσαν, ὥσπερ Μωϋσῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ πεποιήκει. καὶ ταύτην φέρεσθαι, ἵνα ἔχοι κατὰ τοὺς ἐρημοτάτους τόπους* εὐκτήριον *ηὐτρεπισμένον.* Tantus erat in illo amoris ardor erga Chriſti religionem, vt quum bellum Perſicum immineret, tabernaculum ad inſtar eccleſiæ, ex variis pictiſque velis confici iuſſerit, ſicut Moſes olim in ſolitudine fecerat: atque illud ſecum portari voluerit, vt in locis etiam deſertiſſimis paratum haberet *oratorium.* Cap. XIX. *Παρακαλεῖ τόπους καταλαμβάνειν ἰδιάζοντας, ἐπὶ τῷ τὰς χριστιανικὰς ἐκτελεῖν εὐχάς· κατὰ βραχὺ δὲ προϊόντος τοῦ χρόνου, καὶ* εὐκτήριον *κατεσκεύασε.* Hortatus eſt, vt priuata ſibi loca eligerent, in quibus chriſtianorum more Deum precarentur. Dein proceſſu temporis *oratorium* ædificauit.

(b) Sozom. lib. II. c. V. *Πλεῖσται γὰρ δὴ καὶ ἄλλαι πόλεις τηνικαῦτα πρὸς τὴν θρησκείαν ηὐτομόλησαν, καὶ αὐτόματοι βασιλέως μηδὲν ἐπιτάττοντος, τοὺς παρ' αὐτοῖς ναοὺς καὶ ξόανα καθεῖλον, καὶ* εὐκτηρίους οἴκους *ᾠκοδόμησαν.* Nam & aliæ plurimæ vrbes eo tempore ad chriſtianam religionem defecerunt, & ſua ſponte, nihil horum iubente imperatore, templa ac ſimulacra ſua euerterunt & eccleſias ædificarunt.

ro

Digitized by Google

ro in quibuſdam canonibus nomen *oratoriorum* ad priuata ſacella, ſiue loca cultui diuino pro priuatarum familiarum commoditate conſtituta, reſtringi videtur, quæ a parochialibus eccleſiis dependebant, ab eisque in hoc diſcrepabant, vt eſſent tantum loca faciendis precibus, non autem miſſis celebrandis, deſtinata; vel ſi hoc ipſum aliquando priuatis familiis permittebatur, certe maioribus & ſolemnioribus diebus feſtis ad eccleſias parochiales, ad percipiendam ſacram ſynaxin, conferre ſe debebant. GRATIANVS [c] canonem ex concilio *Aurelianenſi* citat, iſtiusmodi *oratoria* permittentem, ſed euchariſtiam ibi celebrari omnino interdicentem. Idem priuilegium in nouella quadam IVSTINIANI [d], ſed cum eadem exceptione, indulgetur. Atque hoc modo canonem iſtum concilii *Trullani* [e] intelligendum eſſe, arbitror, qui clericis in talibus oratoriis publice ſacra facere permittit, ea quidem conditione, vt hoc de epiſcopi illius loci ſententia faciant. Nulla enim in his locis adminiſtrationis ſacramentorum fit mentio, licet *latina* verſio vocabulum *baptizant* immiſceat, quod in *græco* non eſt [*], & expreſſis verbis alio eiusdem concilii canone [f] prohibetur, iubente omnes homines bapti-

(c) Gratian. de conſecrat. diſtinct. I. c. XXXIII. Vnicuique fidelium in domo ſua *oratorium* licet habere & ibi orare: Miſſas autem ibi celebrare non licet.

(d) Iuſtin. nouell. LVIII. Εἰ μὲν οἴκους οὕτως ἁπλῶς τινες ἔχειν οἴονται δεῖν ἐν τοῖς ἑαυτῶν ἱεροῖς, εὐχῆς δὲ καὶ μόνης χάριν, καὶ οὐδενὸς πραττομένου παντελῶς τῶν ὅσα τῆς ἱερᾶς καθέστηκε λειτουργίας, τοῦτο αὐτοῖς ἐφίεμεν. Si quidem domos ita ſimpliciter aliqui habere putant oportere in ſacris ſuis, orationis videlicet ſolius gratia, & nullo celebrando penitus horum quæ ſacri ſunt myſterii, hoc eis permittimus.

(e) Conc. Trull. c. XXXI. (tom. VI. conc. p. 1155.) Τοὺς ἐν εὐκτηρίοις οἴκοις ἔνδον οἰκίας τυγχάνουσι λειτουργοῦντας ἢ βαπτίζοντας κληρικοὺς, ὑπὸ γνώμης τοῦτο πράττειν τοῦ κατὰ τόπον ἐπισκόπου ὁρίζομεν· ὥστε εἴ τις κληρικὸς μὴ τοῦτο οὕτω παραφυλάττοι, καθαιρείσθω. Clericos, qui in oratoriis, quæ ſunt intra domos, ſacra faciunt, vel baptizant; hoc illius loci epiſcopi ſententia facere debere decernimus. Quare ſi quis clericus hoc non ſic ſeruauerit, deponatur.

(*) At in meo exemplari editionis Labb. Pariſ. MDCLXXI. habetur τὸ βαπτίζοντας vid. not. antec. (e).

(f) Concil. Trull. c. LVIII. al. LIX. Μηδαμῶς ἐν εὐκτηρίῳ οἴκῳ ἔνδον οἰκίας τυγχάνοντι βάπτισμα ἐπιτελείσθω· ἀλλ' οἱ μέλλοντες ἀξιοῦσθαι τοῦ ἀχράντου φωτίσματος ταῖς καθολικαῖς προσερχέσθωσαν ἐκκλησίαις, κἀκεῖσε τῆς δωρεᾶς ταύτης ἀπολαυέτωσαν. In æde oratorii, quæ eſt intra domum, baptiſmus nequaquam peragatur. Sed qui illuminatione ab omnibus ſordibus aliená digni habendi ſunt, ad catholicas eccleſias accedant, & hoc illic munere perfruantur.

zari

zari in catholicis, hoc eſt publicis, eccleſiis. Concilium autem *Agathenſe* [g] in *Gallia* euchariſtiam in priuatis oratoriis, veniam concedente epiſcopo, adminiſtrari permittit, quibusdam tamen diebus feſtis ſolemnioribus exceptis. *Si quis*, inquit, *extra parochias, in quibus legitimus eſt ordinariusque conuentus, oratorium in agro habere voluerit; reliquis feſtiuitatibus, vt ibi miſſas teneat, propter fatigationem familiæ, iuſta ordinatione permittimus: Paſcha vero, natalem domini, epiphania domini, adſcenſionem domini, pentecoſtem & natalem S. Ioannis baptiſtæ, vel ſi qui maximi dies in feſtiuitatibus habentur, non niſi in ciuitatibus aut in parochiis teneant. Clerici vero, ſi qui in feſtiuitatibus, quas ſupra diximus, in oratoriis, niſi iubente aut permittente epiſcopo, miſſas facere aut tenere voluerint, a communione pellantur.* Vt adeo his temporibus *oratorium* & *eccleſia catholica* ab ſe inuicem ita diſcrepaſſe videantur, quemadmodum nunc ſacellum priuatum ab eccleſia parochiali differt, licet primis temporibus nulla diſtinctio interceſſerit.

§. V.

Cur vocatæ ſint baſilicæ *et* ἀνάκτορα.

ECCLESIAE alio nomine dicuntur *baſilicæ*, quod *Anglice* reddiderimus *Palaces of the great king*, hoc eſt, *magni regis palatia.* Hoc nomen frequenter occurrit apud AMBROSIVM [h], AVGVSTINVM [i], HIERONYMVM [k], SIDONIVM APOLLINAREM [l] aliosque ſæculi quarti & quinti ſcriptores, ante quod tem-

(g) Conc. Agath. c. XXI. (tom. IV. conc. p. 1386.)

(h) Ambroſ. ep. XXXIII. ad Marcellinam de tradendis baſilicis (lib. II. epiſt. XIV. p. 101. b. edit. Colon.) Nec iam Portiana, hoc eſt, extramurana *baſilica* petebatur, ſed *baſilica* noua, hoc eſt intramurana, quæ maior eſt. Conuenerunt me primo viri comites conſiſtoriani, vt & *baſilicam* traderem & procurarem, ne quid populus turbarum moueret.

(i) Aug. de diuerſis ſerm. XII. Sermo habitus Carthagini in *baſilica*. Fauſti, cetera.

(k) Hieron. epiſt. VII. ad Lætam (p. 37. b. edit. Francof.) *Baſilicas* martyrum & eccleſias ſine matre non adeat.

(l) Sidon. lib. V. ep. XVII. Conueneramus ad ſancti Iuſti ſepulcrum, ſed tibi infirmitas impedimento, ne tunc adeſſes, proceſſio fuerat antelucana, ſolemnitas anniuerſaria, populus ingens ſexu ex vtroque, quem capaciſſima *baſilica* non caperet.

Euſeb. in oratione de laudibus Conſtantini c. IX. vtitur nomine ἀνάκτορον, Εἶτα δὲ τὸ ἀνάκτορον, inquiens, εἰς ἀμήχανον ἐπαίρων ὕψος, ἐν ἀντιπέδῳ

pus

pus vix in vllo chriſtiano auctore illud inuenias. Antiquitus enim apud *Romanos* baſilicæ appellabantur ædes publicæ, porticibus & ambulationibus magnifice exſtructæ, vbi principes ſiue magiſtratus ad audiendas & decidendas cauſſas ſedebant; aliaque publici vſus ædificia, velut curia, & mercatorum tabernæ publicæ eodem inter eos nomine veniebant. *Conſtantino* autem imperatore religionem chriſtianam amplexo, earum multæ eccleſiæ dabantur, in aliumque vſum, ad chriſtianorum videlicet conuentus inibi agendos, adhibebantur; vti ex loco AVSONII [*m*] liquet, quando in gratiarum actione ad *Gratianum* imperatorem pro ſuo conſulatu ait: *Baſilica olim negotiis plena nunc votis pro tua ſalute ſuſceptis.* Quo ipſo dicere voluiſſe cenſendus eſt, quod palatia & aulæ *Romanæ* in eccleſias chriſtianas conuerſæ ſint. Et hinc, reor, nomen *baſilicæ* generale aliquod eccleſiarum nomen poſterioribus temporibus factum eſt. Tametſi DVRANTVM & BONAM [*n*] præterea alias huius appellationis cauſſas adferre non ignorem, nimirum quia ibi regi omnium Deo cultus & ſacrificia offerantur, vel quia tantum ampliores & auguſtiores eccleſiæ hoc nomine inſigniantur; quod vero re ipſa ita non eſt, nam ex quo primum vſus obtinuit, commune omnium eccleſiarum nomen fuiſſe, conſtat.

§. VI.

Quando primum appellatæ ſint templa.

IDEM de appellatione *templorum* obſeruandum eſt, qua prioribus tribus ſæculis vix [*o*] vllum ſcriptorem chriſtianum pro quadam eccleſia, ſed tantum pro gentilium templis, quæ idolorum receptacula & deorum ipſorum clauſtra erant, vſum eſ-

ρῳ σχήματι κατεποίκιλεν. Interius vero *baſilicam* ipſam ad ſummam erexit altitudinem eamque octaedri forma conſtructam varie exornauit.

(*m*) Auſon. gratiar. actio pro conſulatu p. 190.

(*n*) Durant. de ritibus eccleſ. lib. I. c. I. n. IX. Ideo diuina templa, ait Iſidorus lib. XV. c. IV. baſilicæ nominantur, quia ibi regi omnium Deo cultus & ſacrificia offerunt.
Bona rer. liturg. lib. I. c. XIX. n. IV. Ea vox, (baſilica) eccleſiis chriſtianorum tributa eſt, vel propter ædificii magnificentiam: vel quia ibi, vt ait Iſidorus *lib. XV. origin. cap. IV.* regi omnium Deo cultus & ſacrificia offeruntur: vel quia profanæ baſilicæ in eccleſiis Chriſti conuerſæ ſunt.

(*o*) Ignat. ep. ad Magneſ. n. VII. ſemel hoc nomine vtitur cum quadam reſtrictione, eccleſiam vocans ναὸν Θεοῦ, *templum Dei.*

ſe, deprehendas. Superſtitione autem gentilitatis deſtructa,& ſtatuis vbique deiectis, templisque purgatis & in eccleſias chriſtianas conſecratis, ſequentium ſæculorum ſcriptores templorum nomen eis tribuere non dubitarunt. Vt quum AMBROSIVS [p] *templum Dei* a ſe tradi haud poſſe, diceret, certe *eccleſiam*, non autem *templum idolorum*, intelligebat. Ita quoque LACTANTIVS [q], quando ſe in *Bithynia* litteras oratorias eo tempore docuiſſe adfirmat, quum *Dei templum* euerſum ſit, intelligit eccleſiam *Nicomedienſem*, quæ omnium prima perſecutionis *Diocletianeæ* tempore vaſtata fuit. EVSEBIVS de eccleſiis, poſt illam perſecutionem reædificatis, loquens *templa* [r] eas nuncupat, & ſpeciatim eccleſiam a *Paulino* exſtructam *templum in* vrbe *Tyro* [s] vocat. Vt alia loca CHRYSOSTOMI [t], THEODORETI [u], PRVDENTII [w], HI-

(p) Ambroſ. ep. XXXIII. ad Marcellin. (vid. not. (h) p. 120.) Reſpondi, quod erit ordinis, *templum Dei* tradi a ſacerdote non poſſe.

(q) Lactant. lib. V. c. II. Quum ego in Bithynia litteras oratorias accitus docerem, contigiſſetque, vt eodem tempore *Dei templum* euerteretur, cetera.

(r) Euſeb. lib. X. c. II. Πάντας τόπους τοὺς πρὸ μικροῦ ταῖς τῶν τυράννων δυσσεβείαις ἠρειπωμένους, ὥσπερ ἐκ μακρᾶς καὶ θανατηφόρου λύμης ἀναβιώσκοντας θεωμένοις, νεώς τε αὖθις ἐκ βάθρων εἰς ὕψος ἄπειρον ἐγειρομένους, καὶ πολὺ κρείττονα τὴν ἀγλαΐαν τῶν πάλαι πεπολιορκημένων ἀπολαμβάνοντας. Quum loca cuncta, quæ tyrannorum impietas paullo ante ſubuerterat, tamquam ex diuturna ac peſtifera labe reuiuiſcere videremus: *templaque rurſus a ſolo in immenſam altitudinem erigi* & longe maiore cultu ac ſplendore, quam illa, quæ prius expugnata fuiſſent, niteſcere.

(s) Euſeb. lib. X. c. IV. ὃ διὰ σπουδῆς ὁ μάλιστα τῶν ἀμφὶ τὸ Φοινίκων ἔθνος διαπρέπων ἐν Τύρῳ νεὼς φιλοτίμως ἐπεσκεύαστο. Cuius ſtudio templum illud in vrbe Tyro erat conſtructum, omnium quæ in Phœnice ſunt, longe pulcherrimum.

(t) Chryſoſtom. hom. IV. de verbis Eſaiæ tom. III. p. 865. (p. 7 c. a. edit. Francof.) Ταῦτα λέγω ἀεὶ καὶ λέγων οὐ παύσομαι· ὅτι ἐγκώμιον τῆς πόλεως τῆς ἡμετέρας, οὐχ ὅτι σύγκλητον ἔχει, καὶ ὑπάτων ἀριθμὸν ἔχομεν, οὐχ ὅτι ἀνδριάντας πολλοὺς, οὐδ' ὅτι ὠνίων ἀφθονίαν, οὐδ' ὅτι θέσεως ἐπιτηδειότητα· ἀλλ' ὅτι δῆμον ἔχει φιλήκοον, καὶ ναοὺς Θεοῦ πεπληρωμένους. Hæc ego ſemper loquor, nec loqui deſinam, quoniam hæc noſtræ ciuitatis laus eſt, non quod ſenatum habet, non quod conſules numerare poſſimus, neque quod ſtatuas complures, neque quod mercium copiam, neque quod ſitum habet commodum; ſed quod populum habet audiendi ſtudioſum, quod *templa Dei* referta.

(u) Theodoret. hiſtor. lib. I. c. XXXI. †

(w) Prudent. Paſſio Laurentii v. 161 - 164.

Recenſet exin ſingulos
Scribens viritim nomina

LARII

LARII [x], AVGVSTINI [y] & ſexcentorum aliorum in eamdem ſententiam taceamus; quæ ipſos ab appellatione templorum non abhorruiſſe, oſtendunt, ſi quidem eam ſine ambiguitate & formidine, ne pro gentilium templis acciperetur, adhibere potuerint. A nomine autem *fani* religioſius abſtinebant, neque eo niſi contemtim vtebantur, indignationem & animi ſui dolorem aduerſus quædam conuenticula hæreticorum, quos eodem quo gentiles loco habebant, teſtificaturi. Quemadmodûm in AMBROSIO [z] obſeruatur, qui de conuenticulo quodam *Valentinianorum* loquens nomine *templi* vel *eccleſiæ* illud ornare dubitat, ſed *fanum* dicit; nomen ſemper tributum templis idolorum gentilium, quibus *Valentinianos* comparat, vtpote non meliores, quam conuentum gentilium ficta numina colentium; quod idola & imagines, perinde ac gentiles, adorarent.

§ VII.

Eccleſiæ nonnumquam vocatæ ſynodi, concilia, conciliabula, conuenticula.

ADHVC generale quoddam eccleſiarum nomen datur, quod non par eſt prætermittamus, quoniam appellationis iſtius ambiguitas quosdam viros doctos in grauem errorem abripuit. CONSTANTINVS in lege quadam *codicis Theodoſiani* [a] eccleſiam vocat *ſanctiſſimum catholicæ & venerabile concilium*, quod ALCI-

Longo & locatos ordine
Adſtare pro *templo* iubet.

Id. Paſſio Hyppoliti v. 215. 216.

Stat ſed iuxta aliud, quod tanta frequentia *templum*
Tunc adeat, cultu nobile regifico.

(x) Hilar. comment. in pſalm. CXXVI. (p. 416. d. edit. Pariſ. MDCXCIII.) *Conventus* quidem *eccleſiarum*, ſiue tum templi, quos ad ſecretam ſacramentorum religionem ædificiorum ſepta concludunt, *conſuetudo noſtra* vel domum Dei *ſolita eſt nuncupare* vel *templum*

(y) Auguſtin. de ciuitate Dei lib. VIII. c. XXVII. (tom. V. opp. p. 402.) Nec tamen nos eisdem martyribus *templa*, ſacerdotia, ſacra & ſacrificia conſtituimus.

(z) Ambroſ. ep. XXIX. (epiſt. XVII. edit. Colon. p. 105. c.) ad Theodoſium: Vindicabitur etiam *Valentinianorum fanum* inuerſum? Quid eſt enim, niſi *fanum*, in quo eſt conuentus gentilium? Licet gentiles duodecim Deos appellant, iſti triginta æonas colant, quos appellant Deos.

(a) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc. leg. IV. Habeat vnusquiſque licentiam, *ſanctiſſimo catholicæ venerabilique concilio*, decedens, bonorum quod optauit, relinquere.

ATVS pro ſynodo eccleſiaſtica falſo accipit; quum tamen GOTHOFREDO recte obſeruante, heic, vt in multis aliis antiquorum ſcriptorum locis, eccleſiam ſignificet. Nam hæc vocabula *concilium*, *ſynodus*, *conuenticulum*, *conciliabulum* & ſimilia varie accipiuntur. Quamquam enim vt plurimum ſynodos eccleſiaſticas & concilia ſignificant, nonnumquam tamen alios conuentus eccleſiæ ad diuinum cultum denotant, & hinc nomen transferebatur a conuentu ad locum conuentus, ſeu eccleſiam denotandam, quemadmodum ſupra de vocabulo *eccleſiæ* nobis fuit obſeruatum. Ita quando HIERONYMVS *Nepotianum* laudat, quod *conciliabula martyrum* diuerſis floribus & arborum comis vitiumque pampinis adumbrarit, non poteſt intelligere concilia martyrum, ſed eccleſias nominibus martyrum [*b*] appellatas. Atque hoc modo iterum, quando ait: *In tantam rabiem perſequutorum feritas excitata eſt, vt etiam CONCILIABVLA* [*c*] *noſtra deſtruerent.* Quomodo GAVDENTIVS intelligi debet in ſermone quodam ſuo de dedicatione eccleſiæ cuiusdam [*d*], quæ *concilium martyrum* dicitur. Ipſe conuentus eccleſiaſticus ſæpe eodem nomine vocatur *concilium*. Vt in paſſione CYPRIANI a PONTIO [*e*] diacono ipſius ſcripta: *Iuſſum eſt*, (ab imperatore) *vt nulla conciliabula faciant, neque cœmiteria ingrediantur.* Ita vocabulum ab HIERONYMO [*f*] adhibetur, quando de monachorum conuentu in eccleſia ad peragendum Dei cultum loquitur; & a TERTVLLIANO [*g*] pro quouis conuentu eccleſiaſtico, quando *Cederem tibi*, inquit, *ſi ſcriptura Paſtoris* (HERMAE) *non ab omni CONCILIO eccleſiarum etiam veſtrarum inter apocrypha & falſa iudicaretur.* Iam quod *Latini concilia*, id *Græci* συνόδους

(*b*) Hieron. ep. III. epitaph. Nepotian. (p. 16. g. h. edit. Francof.) Hoc idem poſſumus & de iſto dicere, qui baſilicas eccleſiæ & *martyrum conciliabula*, diuerſis floribus & arborum comis vitiumque pampinis adumbrauit, vt quidquid placebat in eccleſia, tam diſpoſitione quam viſu, presbyteri laborem & ſtudium teſtaretur.

(*c*) Hieronym. com. in *Zachar.* c. VIII.

(*d*) Gaudent. ſerm. XVII. in dedicatione baſilicæ martyrum. (biblioth. patr. tom. II. p. 277. edit. Par. MDLXXXIX.)

(*e*) Pontii Paſſ. Cypr.

(*f*) Hieronym. ep. XXII. ad Euſtochium c. XV. (p. 95. edit. Francof.) Poſt hoc *concilium* ſoluitur & vnaquæque decuria cum ſuo parente pergit ad menſam.

(*g*) Tertull. de pudicitia c. X.

vocant,

vocant, & hinc obſeruandum eſt, quod ſtilus in edicto imperiali, quo in *paſſione* CYPRIANI chriſtiani *conciliabula facere* prohibentur, apud EVSEBIVM [*h*] ſit συνόδυς ποιεῖσθαι, quæ non eccleſiaſticarum ſynodorum, ſed omnium conuentuum eccleſiaſticorum prohibitio eſt. Synodus enim & eccleſia, obſeruante CHRYSOSTOMO [*i*], eiusdem prorſus valoris & ſignificationis vocabula ſunt, adeoque vnum æque ac alterum eccleſiam, ſeu conuentum eccleſiaſticum, denotare poteſt. Et quum *Latinorum* nomen *conuenticulum* ex primigenia notatione nihil niſi conuentum, ſeu concilium, ſignificet, ſæpiſſime ab antiquis ſcriptoribus pro eccleſia adhibetur. Sit in exemplum LACTANTIVS [*k*], qui de perſecutoribus tempore vexationis *Diocletianeæ* loquens, *Aliqui*, inquit, *ad occidendum præcipites exſtiterunt, ſicut vnus in Phrygia, qui vniuerſum populum cum ipſo pariter CONVENTICVLO concremauit.* Et ARNOBIVS [*l*] in eumdem modum loquitur, conſimilem faciens lamentationem, *Noſtra quidem ſcripta cur ignibus meruerunt dari? cur immaniter CONVENTICVLA dirui? in quibus ſummus oratur Deus, pax cunctis & venia poſtulatur magiſtratibus, exercitibus, regibus, familiaribus, inimicis, adhuc vitam degentibus, & reſolutis corporum vinctione: in quibus aliud auditur nihil, niſi quod humanos faciat, niſi quod mites, verecundos, pudicos, caſtos, familiaris communicatores rei, & cum omnibus, quos ſolidet germanitatis neceſſitudine copulatio.* Ex quibus videre eſt, no-

(*h*) Euſeb. lib. VII. c. XI. (p. 211. b. edit. Amſtelod.) Οὐδαμῶς δὲ ἐξέσαι ὔτε ὑμῖν ὔτε ἄλλοις τισὶν, ἢ συνόδυς ποιεῖσθαι, ἢ εἰς τὰ καλύμενα κοιμητήρια εἰσιέναι. Nullatenus licebit vobis nec quibuscumque aliis, *conciliabula facere*, aut ea quæ vocantur cœmiteria adire. Lib. IX. c. II. πρῶτον μὲν εἴργειν ἡμᾶς τῆς ἐν τοῖς κοιμητηρίοις συνόδυ διὰ προφάσεως πειρᾶται. Primum quidem noſtros a conuentibus, qui in cœmiteriis fieri ſolebant, neſcio quo prætextu arcere adgreſſus eſt. Ibid. c. IX. Οὐ μὴν συνόδυς ἐπικελεύων ποιεῖσθαι conuentus agere nequaquam præcipiebat.

(*i*) Chryſoſt. hom. in Pſalm. CXLIX. tom. III. p. 632. (p. 548. e. edit. Francof.) Ἐκκλησία συστήματος καὶ συνόδυ ἐστὶν ὄνομα. Eccleſia eſt nomen conuentus & congregationis.

(*k*) Lact. lib. V. c. XI.

(*l*) Arnob. contr. gent. lib. IV. p. 152. (p. 90. edit. Hamb. MDCX.) Ambroſiaſter in Eph. IV. p. 948. Vbi omnia loca circumplexa eſt eccleſia, *conuenticula* conſtituta ſunt & rectores & cetera officia in eccleſiis ordinata ſunt.

men *conuenticulorum* nondum hæreticorum conuentibus fuiſſe tributum, quando autem veteres de his loquendi habebant occaſionem, plerumque cum epitheto *hæretica conuenticula* eos vocabant, vt a catholicis eccleſiis diſtinguerent, vti ex diuerſis legibus THEODOSII [m], ARCADII & HONORII imperatorum in codice *Theodoſiano* perſpicimus.

§. VIII.

Cur nonnullis eccleſiæ dicantur martyria, memoriæ, apoſtolea *et* prophetea.

ATQVE hæc generalia fuerunt eccleſiarum nomina. Nonnulli vero ſpecialiores appellationes eis tribuebant ex rationibus, quæ non ad omnes extendi poterant. Neque abs re fuerit in hac diſſertatione noſtra earum etiam facere mentionem. Quæ eccleſiæ ſuper ſepulcrum alicuius martyris exſtructæ erant, vel de eius nomine, memoriam ipſius conſeruandi cauſſa, nuncupabantur, illæ peculiari *martyrii*, *confeſſionis* vel *memoriæ* titulo, ex ſpeciali iſta ratione ſibi dato, gaudebant. Ita de *Conſtantino* obſeruat EVSEBIVS [n], quod plurimis nouam ciuitatem ſuam *Conſtantinopolin* oratoriis exornarit ampliſſimisque *martyriis*, & ſplendidis ædibus, partim in ſuburbiis partim in ipſa ciuitate conſtructis. Et quod hoc modo ſimul martyrum honorauerit memoriam, ſimul ciuitatem ſuam ipſi martyrum Deo quaſi conſecrauerit. Atque ex hoc tempore in omnibus chriſtianis ſequentium ſæculorum ſcriptoribus *martyrium* ſemper ad eiusmodi eccleſiam ſignificandam vſurpatur. SOCRATES [o] loquitur de *martyrio Thomæ* apoſtoli *Edeſſæ*, & de *martyrio Petri* ac

(m) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæreticis leg. X. A conuenticulis ſuis hæreticæ ſuperſtitionis turba propulſetur. It. lib. XVI. tit. IV. leg. IV. Cuncti officia moneantur, tumultuoſis ſe conventiculis abſtinere.

(n) Euſeb. de vita Conſtant. lib. III. c. XLVIII. Τὴν δὲ ἐπώνυμον αὐτοῦ πόλιν ἐξόχως τιμῇ γεραίρων, εὐκτηρίοις πλείοσιν ἐφαίδρυνε, μαρτυρίοις τε μεγίστοις καὶ περιφανεστάτοις οἴκοις· τοῖς μὲν πρὸ τοῦ ἄστεος· τοῖς δ' ἐν αὐτῷ τυγχάνουσι· δι' ὧν ὁμοῦ καὶ τὰς τῶν μαρτύρων μνήμας ἐτίμα, καὶ τὴν αὐτοῦ πόλιν τῷ τῶν μαρτύρων καθιέρου Θεῷ

(o) Socrat. lib. IV. c. XVIII. Ἐν τῇ δὲ τῇ πόλει Θωμᾶ τοῦ ἀποστόλου μαρτύριόν ἐστι λαμπρὸν καὶ περιφανὲς, συνεχῶς τε ἐν αὐτῷ συνάξεις ἐπιτελοῦνται, διὰ τὴν τοῦ τόπου ἁγιότητα. In ea vrbe (Edeſſæ) illuſtre ac ſplendidum eſt *martyrium* Thomæ apoſtoli, in quo propter loci ſanctitatem collectæ ſine intermiſſione celebrantur.

Pauli

Pauli [p] in vrbe *Roma*, & de *martyrio Euphemiæ* [q] *Chalcedone*, in quo corpus huius martyris reconditum erat; quæ fuit eccleſia, in qua celebre concilium *Chalcedonenſe* habitum eſt, vnde in actibus iſtius concilii ſæpiſſime vocatur μαρτύριον Εὐφημίας, *martyrium* ſeu baſilica *Euphemiæ*. Et ob eamdem rationem, quia ſaluator noſter præcipuus eorum, qui diuinæ religionis cauſſa mortem perpeſſi ſunt, & magnus ſuæ ipſius religionis martyr erat, eccleſia, quam *Conſtantinus* in *Golgatha* monte, in ipſius paſſionis ac reſurrectionis memoriam, ædificauit, ab EVSEBIO [r] aliisque *martyrium ſaluatoris* communiter vocari ſolet, qua de re curioſus lector ampliorem narrationem in peculiari epiſtola [s] eruditi VALESII, quæ ad calcem *hiſtoriæ eccleſiaſticæ* EVSEBII habetur, reperire poteſt. *Latini* loco *martyrii*, pro eiusmodi eccleſia, vtuntur *memoria martyrum*, vt in noto illo AVGVSTINI [t] loco, vbi *Nos*, inquit, *martyribus noſtris non templa ſicut diis, ſed MEMORIAS ſicut hominibus mortuis, quorum apud Deum viuunt ſpiritus, fabricamus; nec ibi erigimus altaria, in quibus ſacrificemus martyribus, ſed vni Deo & martyrum & noſtro.* Vt adeo, quando AVGVSTINVS alio loco [u] *Eradium*, presbyterum ſuum, laudat, quod ſua ipſius pecunia expenſa *memoriam ſancti martyris* erexerit, non monumentum ſiue ſepulcrum, ſed eccleſiam intelligere debeamus. Atque hoc modo nomen illud ab

(p) Socrat. lib. IV. c. XXIII. Ἀμμώνιος οὕτως ἦν ἀπερίεργος, ὥστε ἐν τῇ Ῥώμῃ ἅμα Ἀθανασίῳ γενόμενος, μηδὲν ἐλθεῖν ἱστορῆσαι τῶν ἔργων τῆς πόλεως· μόνον δὲ ἰδεῖν τὸ Πέτρου καὶ Παύλου μαρτύριον. Ammonius adeo parum curioſus exſtitit, vt quum Romam veniſſet vna cum Athanaſio, ex magnificis vrbis operibus nullum videre deſiderauerit, ſed ſolas Petri & Pauli baſilicas (martyria) viderit.

(q) Socrat. lib. VI. c. VI. (p. 306. d. edit. Amſtelod. MDCXCV.) Γενόμενοι δὲ ἐν τῷ μαρτυρίῳ, ἔνθα τὸ σῶμα τῆς μάρτυρος Εὐφημίας ἀπέκειτο κ. τ. λ. Quum in eccleſiam veniſſent, in qua corpus Euphemiæ martyris reconditum eſt.

(r) Euſeb. lib. IV. de vit. Conſtant. c. XL. Καὶ δὴ τῷ ἐν Ἱεροσολύμοις αὐτῷ σὺν πάσῃ φιλοκάλῳ σπουδῇ κατειργασμένῳ μαρτυρίῳ προσήκειν τὴν ἀφιέρωσιν πεπρᾶχθαι, εὖ ἔχειν ἐδοκίμαζε. Et ipſe quidem optimum facta eſſe indicabat, ſi eius martyrii, quod ſingulari ſtudio ac magnificentia Hieroſolymis conſtruxerat, dedicationem celebraret.

(s) Valeſii epiſtola de anaſtaſi & martyrio Hieroſolymitano.

(t) Auguſt. de ciuit. Dei lib. XXII. c. X.

(u) Aug. hom. L. de diuerſis, De opera eius & expenſa pecunia memoriam ſancti martyris habemus.

OPTATO

OPTATO [w] multiſque aliis adhibitum legimus. Quod ſi vero is, cuius in memoriam eccleſia ædificabatur, propheta aliquis vel apoſtolus fuerat, tunc eccleſia vel προφητεῖον vel ἀποστολεῖον nuncupabatur. Sicut in SOZOMENO [x] videre eſt, qui de *apoſtoleo Petri* in vrbe *Roma* loquitur, & iterum de *apoſtoleo Petri* & *Pauli* ad *Quercum*, in ſuburbio *Chalcedonis*, quod RVFFINVS vir conſularis in honorem apoſtolorum iſtorum conſtruxerat, eamque ob cauſſam *apoſtoleum* [y] ab illis cognominarat. Ita in concilio *Conſtantinopolitano* ſub *Menna* [z] *propheteum Ieſaiæ* prophetæ memoratur; ſicut etiam apud THEODORVM LECTOREM [a], qui reliquias *Samuelis* prophetæ depoſitas eſſe dicit ἐν τῷ προφητείῳ αὐτοῦ, in *ipſius propheteo.* Quod vtrumque *propheteum* nihil aliud, quam eccleſias, in iſtorum vatum honorem exſtructas, ſignificare poteſt, quemadmodum VALESIVS recte interpretatur.

(w) Optat. contr. Parmen. lib. II. (p. 32. edit. Par. MDCLXXIX.) Ecce præſentes ſunt ibi duorum *memoriæ apoſtolorum.* Dicite, ſi ad has ingredi potuit: ita, vt obtulerit illic, vti *ſanctorum memorias* eſſe conſtat.

(x) Sozom. lib. IX. c. X. ἐπεὶ δὲ πάλιν ὁ βάρβαρος καὶ φοβερώτερον ἐπιὼν, οὐδὲν πλέον ἤνυε, θαυμάσας αὐτῆς τὴν σωφροσύνην, ἤγαγεν εἰς τὸ Πέτρου ἀποστολεῖον. Sed quum barbarus adhuc terribilius irruens nihil proficeret, admiratus caſtitatem mulieris, duxit eam in *baſilicam Petri.*

(y) Sozom. lib. VIII. c. XVII. Χαλκηδόνος δὲ προάστειον Ῥουφίνου τοῦ ὑπατικοῦ νῦν ἐπώνυμον, ἐν ᾧ βασίλειά ἐστι, καὶ μεγάλη ἐκκλησία, ἣν αὐτὸς Ῥουφῖνος ἐπὶ τιμῇ Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἀποστόλων ἐδείματο, καὶ ἀποστολεῖον ἐξ αὐτῶν ὠνόμασε. Id ſuburbanum eſt Chalcedonis, quod nunc ex Rufini viri conſularis nomine appellatur: in quo palatium eſt, & eccleſia maxima, quam Rufinus ipſe in honorem apoſtolorum Petri ac Pauli conſtruxerat & *apoſtoleum* ob id cognominarat.

(z) Conc. Conſtant. ſub Menna act. III. (tom. V. conc. p. 67. c.) Καί μεθ' ὅρκου αὐτοὶ οἱ εὐλαβέστατοι κληρικοὶ εἰρήκασιν, ὅτι ἴσμεν αὐτὸν ἔχοντα προάστειον πλησίον τοῦ προφητείου τοῦ ἁγίου Ἡσαΐου. Cum iuramento ipſi venerabiles clerici dixerunt, quia ſcimus ipſum habere ſuburbanum prope *propheteum ſancti Ieſaiæ.*

(a) Theod. Lect. lib. II. p. 568. Ἐπὶ τῆς αὐτοῦ βασιλείας καὶ ἐπὶ Ἀττικοῦ πατριάρχου, εἰσηνέχθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ λείψανα τοῦ ἁγίου Σαμουὴλ καὶ ἀπετέθησαν ἐν τῷ προφητείῳ αὐτοῦ. Eiusdem Arcadii temporibus Attico patriarchatum obtinente, adlatæ ſunt Conſtantinopolim reliquiæ ſancti Samuelis & depoſitæ ſunt in *eccleſia eiusdem prophetæ.*

§. IX.

Digitized by Google

§. IX.

Cur cœmiteria, menſæ, *et* areæ.

Eadem prorſus ratio duorum aliorum nominum, *cœmiterii* & *menſæ*, quibus eccleſias nonnumquam denotari reperimus, adferenda eſt. Chriſtiani perſecutionis tempore in priuatis fornicibus vel locis ſepulturæ, & ſpeciatim ad monumenta martyrum ſuorum, conuenire ſolebant; vti tum ex concilii *Illiberritani* [*b*], in ipſo perſecutionis *Diocletianeæ* æſtu congregati, & de conuentibus ſuis in eiusmodi locis ſæpius loquentis, canonibus, tum ex imperatorum perſecutorum, chriſtianis conuentus in cœmiteriis agere interdicentium, edictis, quæ ſupra [*c*] vidimus, manifeſtum eſt. Iam finitis perſecutionibus eccleſiæ ſuper ſepulcris martyrum, & in locis, vbi erant cœmiteria, exſtruebantur, & hinc cœmiterium vel ſepulcrum alicuius martyris pro nomine eccleſiæ vſurpari cœptum eſt. Ita in ſcriptis Avgvstini frequens fit alicuius eccleſiæ mentio, quæ *menſa Cypriani* dicitur, vbi diuerſos ſermones habuit Avgvstinvs [*cc*]. Hic erat locus, in quo martyrium ſubierat *Cyprianus*, vbi quum eſſet altare illud, ad quod *Cyprianus* Deo erat immolatus, poſtea eccleſia exſtructa, & ara, ſiue menſa communionis, ad offerendum ibi Deo chriſtianum ſacrificium, erecta fuit. Et quum ambæ paſſionis *Cypriani* eſſent monumentum, iunctim ipſius nomine [*d*] *menſa Cypriani* vocabantur. Quamquam enim per

(*b*) Concil. Eliber. c. XXXIV. (tom. I. conc. pag. 974) Cereos in cœmiteriis per diem placuit non accendi. It. c. XXXV. Placuit prohiberi, ne feminæ in cœmiterio peruigilent, eo quod ſæpe ſub obtentu orationis ſcelera latenter committant.

(*c*) §. VII. pag. 12·. vid. Onuphr. de cœmiteriis c. XI. Cœmiteria erant chriſtianis (quod & nunc ſunt) veluti templa & orationum loca, in quibus epiſcopi ſynodos congregabant, ſacramenta adminiſtrabant, verbum Dei concionabantur. Hinc illud ſcitu dignum, quod quum imperator quiſpiam perſequutionem in chriſtianos inſtaurare conſtituiſſet, ante omnia eos a cœmiteriis arcere ſolebat, ne in vnum conueniendi eis facultas eſſet.

(*cc*) Vid. ſermon. XCIV. & CCXXXVII. de diuerſis ſerm. XXVI. ex editis a Sirmondo. Serm. XXXVIII. & LXXX. in Pſal. omnes recitatos ad *menſam Cypriani*.

(*d*) Aug. ſerm. CXIII. de diuerſis. Sicut noſtis, quicumque Carthaginem noſtis, in eodem loco menſa Deo conſtructa eſt, tamen *menſa* dicitur *Cypriani*, non quia ibi eſt vmquam Cyprianus epulatus, ſed quia ibi eſt immolatus, & quia ipſa immolatione ſua parauit hanc menſam, non in qua paſcat ſiue paſcatur, ſed in qua ſacrificium Deo, cui Ipſe oblatus eſt, offeratur.

menſam primario altare ſignificatur: tamen ad nomen quoque eccleſiæ, in qua AVGVSTINVS tot ſermones die memoriæ CYPRIANI ſacro ad populum *Carthaginenſem* recitauit, extendi manifeſtum eſt. Nomen *cœmiterii* etiam ſequentibus temporibus pro eccleſia adhiberi continuatum eſt. Vti ex canone quodam concilii *Laodiceni* [*e*] apparet, quo decernitur, *Non concedendum eſſe, vt in COEMITERIA vel in ea, quæ dicuntur, martyria quorumuis hæreticorum abeant ii, qui ſunt eccleſiæ, orationis vel venerationis gratia.* CHRYSOSTOMVS ſæpe vſurpat vocabula τάφοι μαρτύρων, *ſepulcra martyrum* pro eccleſiis. Vt quum [*f*] ait: *Contemplare ciuitates ad MARTYRVM SEPVLCRA concurrentes & populos eorum amore inflammatos.* Et iterum [*g*]: *Martyres beati ſunt, quia ſua accipiunt: ab eorum ſepulcris non diſcedimus. Illic rex & imperator diadema regium abiicit, atque in martyris ſepulcro permanet, orans & rogans, vt ſibi a periculis liberatio concedatur & contra hoſtes victoria.* Immo hac in re tam de *Iudæis*, quam *gentilibus* triumphat, quod apoſtoli in morte ipſis maximis in hoc vniuerſo regibus fuerint honoratiores. *Qui ducebantur*, inquit [*h*], *& circumducebantur, qui contemti erant & vincti, & qui innumera patiebantur mala, dum viuebant: vbi defuncti ſunt, regibus ipſis erant magis venerabiles, etiam Romæ, quæ vrbium eſt regaliſſima, relictis omnibus ad SEPVLCRA PISCATORIS & tabernaculorum opificis currunt & reges, & præſides & duces. Et Conſtantinopoli reges noſtri magnam gratiam putant, non*

(*e*) Conc. Laodic. can. CX. (tom. I. conc. p. 1497.) Περὶ τοῦ, μὴ συγχωρεῖν εἰς τὰ κοιμητήρια, ἢ εἰς τὰ λεγόμενα μαρτύρια πάντων τῶν αἱρετικῶν, ἀπιέναι τοὺς τῆς ἐκκλησίας, εὐχῆς ἢ θεραπείας ἕνεκα.

(*f*) Chryſoſt. com. in Pſalm. CXV. tom. III. p. 404. (p. 349. c. edit. Francof.) Σκόπει καὶ ἐπὶ τῶν μαρτύρων τοὺς τάφους τὰς πόλεις συντρεχούσας, τοὺς δήμους ἀναπτομένους τῷ πόθῳ.

(*g*) Id. homil. I. in Pſalm. XLVIII. ibid. p. 812. (p. 704. edit. cit.) Οἱ μακάριοι μάρτυρες, ἐπειδὴ τὰ ἑαυτῶν λαμβάνουσιν, οὐκ ἀναχωροῦμεν τοῦ τάφου αὐτῶν - - ἐκεῖ ὁ βασιλεὺς ῥίπτει τὸ διάδημα, καὶ παραμένει τῷ τάφῳ τοῦ μάρτυρος, δυσωπῶν καὶ δεόμενος δοθῆναι αὐτῷ λύσιν τῶν δεινῶν καὶ νίκην καθ᾽ ἐχθρῶν.

(*h*) Chryſoſt. demonſtrat. quod Chriſtus ſit Deus tom. V. p. 839. (tom. V. p. 749. edit. Francof.) Οἱ ἀγόμενοι καὶ περιαγόμενοι, οἱ καταφρονούμενοι καὶ δεσμούμενοι, οἱ τὰ μύρια πάσχοντες δεινὰ, τελευτήσαντες αὐτῶν εἰσι τῶν βασιλέων τιμιώτεροι· καὶ πῶς, σκόπει ἐντεῦθεν· ἐν τῇ βασιλικωτάτῃ πόλει Ῥώμῃ, πάντα ἀφέντες, ἐπὶ τοὺς τάφους ἁλιέως καὶ τοῦ σκηνοποιοῦ τρέχουσι καὶ βασιλεῖς καὶ ὕπατοι καὶ στρατηγοί. καὶ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει δὲ οὐδὲ πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἐγγὺς, ἀλλὰ

ſi pro-

ſi propter apoſtolos, ſed ſi vel extra eorum veſtibula, corpora ſua ſepeliantur, fiantque piſcatorum oſtiarii reges. In quibus locis omnibus planum & perſpicuum eſt, quod per ſepulcra apoſtolorum eccleſias intelligat. Atque ita ATHANASIVS [*i*], SOCRATES & alii vocabulum *cœmiterii* pro eccleſia accipiunt. Et fortaſſis HIERONYMVS per *ſepulcra martyrum* idem intelligit, *Dum eſſem Romæ*, inquiens [*k*], *& liberalibus ſtudiis erudirer, ſolebam cum ceteris eiusdem ætatis & propoſiti diebus dominicis ſepulcra apoſtolorum & martyrum circumire, crebroque cryptas ingredi*, cetera. Sed nihil certi definiam, quia cryptas, ſiue fornices ſubterraneas eis iungit, quæ eius ætate non fuerunt eccleſiæ, licet tempore TERTVLLIANI fuerint, qui eas vocat *areas* [*l*] *ſepulturarum*, narrans, *Hilarianum* perſecutorem conuentus ibi agi vetuiſſe: ſed hoc ipſum vlciſcente diuina prouidentia notabiliter punitum fuiſſe, dicit. Qui enim chriſtianis arearum ſuarum libertatem denegauerint, eos ſuas ipſorum areas, nempe penaria ſua vel loca frugibus excutiendis facta, (quæ alia vocabuli *area* ſignificatio eſt) perdidiſſe: nam & iuſto Dei iudicio per annum iſtum haud habuiſſe eos meſſem. Lector vocabulum *areæ* pro loco precationis adhibitum, deprehendit in *actis purgationis* CAECILIANI [*m*] epiſcopi *Carthaginis*, & in aliis monumentis ex hoc perſecutionum æuo [*n*], vbi ab eccleſiis ſupra terram ad fornices

παρ' αὐτὰ τὰ πρόθυρα ἔξω ἀγαπητὸν εἶναι ἐνόμισαν οἱ τὰ διαδήματα περικείμενοι τὰ σώματα αὐτῶν κατορύττεσθαι, καὶ γεγόνασι θυρωροὶ λοιπὸν τῶν ἁλιέων οἱ βασιλεῖς.

(*i*) Athan. apol. II. ap. Socrat. lib. II. c. XXVIII. τῇ γὰρ ἑβδομάδι μετὰ τὴν ἁγίαν πεντηκοστὴν, ὁ λαὸς νηστεύσας ἐξῆλθε περὶ τὸ κοιμητήριον εὔξασθαι, διὰ τὸ πάντας ἀποστρέφεσθαι τὴν πρὸς Γεώργιον κοινωνίαν. Hebdomade, quæ eſt poſt ſanctam pentecoſten, populus quum ieiunaſſet, *orationis cauſſa egreſſus eſt ad cœmeterium*, eo quod omnes communionem cum Georgio auerſarentur.

(*k*) Hieron. comment. in Ezek. c. XL.

(*l*) Tertul. ad Scapul. c. III. Dolemus neceſſe eſt, quod nulla ciuitas impune latura ſit ſanguinis noſtri effuſionem. Sicut & ſub Hilariano præſide, quum de *areis ſepulturarum* noſtrarum acclamaſſent: AREAE NON SINT: areæ ipſorum non fuerunt; meſſes enim ſuas non egerunt.

(*m*) Geſta purgat. Cæcilian. ad calcem Optati p. 272. (p. 95. b. Par. MDCLXXIX.) Ciues *in area martyrum* fuerunt incluſi. Item p. 277. (p. 96. d.) Tollat aliquis de veſtris *in area, vbi orationem facitis*, & illic ponantur.

(*n*) Vid. acta concilii Cirtenſis ap. Baronium an. CCCIII. n. XXIV. Paſſio Cypriani. Eius corpus poſitum eſt in *areis* Macrobii Candidi.

ſuas ſubterraneas fugere, easque ſibi eccleſias temporarias conficere cogebantur.

§. X.

Cur caſæ, tropæa *et* tituli.

CASA aliud nomen eſt in iisdem *actis purgationis* CAECILIANI & FELICIS obuium, quod itidem nomen eccleſiæ [*o*] eſſe, exiſtimo Quamquam enim illud ex hoc ſolo loco dubium quodam modo eſſe poteſt, tamen quum in aliis auctoribus ita vſurpatum inueniam, vnum ex antiquis eccleſiarum nominibus eſſe colligo. BEDA [*p*] enim narrat, quod ciuitas ſancti *Martini* in *Bernicia*, quæ prouincia *Britanniæ* eſt, vulgo vocetur *Candida Caſa*, eo quod ibi eccleſiam de lapide fecerit *Nynias* epiſcopus. Et diſquirendum relinquo, annon *Caſæ Nigræ* in *Africa*, vbi *Donatus* fuit epiſcopus, aliquam ſimilem denominationis ſuæ rationem habuerint? Cur vero eccleſiæ dictæ ſint *caſæ*, id quidem non facile eſt ad hariolandum. Vſque dum melior huius rei ratio data fuerit, ſtatuere nobis liceat, id a plana & ſimplice earum conditione factum, de qua capite proxime ſequenti plura dicendi locus erit. MEDVS aliud eccleſiarum nomen, (quod non adeo vulgare eſt) in CAIO ROMANO, antiquo ſcriptore apud EVSEBIVM, obſeruauit, qui *tropæa apoſtolorum* ad denotandas duas eccleſias *Petri* & *Pauli* in vrbe *Roma* [*q*], ex coniectura MEDI, adhibet. At vero ratio quædam dubitandi, fateor, ſuppetit, an eo loco eccleſiæ, & non potius monumenta, ſeu ſepulcra iſtorum apoſtolorum, intelligantur. Nam EVSEBIVS tantum de corporibus ipſorum, quæ *Romæ* ſepulta ſint, loquitur; ad quam opinionem confirmandam antiquum iſtum auctorem adlegat, *Ego vero*, inquientem [*r*], *apoſtolorum tropæa poſſum oſtendere. Nam ſiue in Vaticanum, ſiue ad Oſtienſem viam per-*

(*o*) Geſt. purgat. p. 272. (p. 95. b.) Numquid populus Dei ibi fuit? Saturninus dixit, in *caſa* maiore fuit incluſus. (ibid. c.) Creſcentianus dixit, Præſens cum populo fui, incluſus in *caſa* maiore.

(*p*) Bed. hiſt. lib. III. c. IV. Qui locus ad prouinciam Berniciorum pertinens, vulgo vocatur ad *Candidam Caſam*, eo quod ibi eccleſiam de lapide, inſolito Britonibus more, fecerit.

(*q*) Mede's *diſcourſe of churches p. 328.*

(*r*) Euſeb. lib. II. c. XXV. Ἐγὼ δὲ τὰ τρόπαια τῶν ἀποςόλων ἔχω δεῖξαι· ἐὰν γὰρ θελήσῃς ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸν βατικανὸν, ἢ ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν ὠςίαν, εὑρήσεις

gere

gere libet, occurrent tibi tropæa eorum, qui eccleſiam illam fundauerunt; intelligens eccleſiam *Romanam*, a *Petro* & *Paulo* fundatam, quorum ſepulcra tum *Romæ* conſpiciebantur, alterum quidem in monte *Vaticano*, in via *Oſtienſi* alterum. Quamuis poſterioribus temporibus, vbi eccleſiæ ſuper eorum ſepulchris ædificatæ fuerunt, ipſorum tropæa nomen harum eccleſiarum facta ſunt, ſicut ex verbis HIERONYMI [*s*] ad *Marcellam*, *Romæ* viuentem, didſcimus, quando ſcribit: *Eſt ibi (Romæ) ſancta eccleſia, ſunt TROPAEA APOSTOLORVM & martyrum: Eſt Chriſti vera confeſſio, eſt apoſtoli ore predicata fides, & gentilitate calcata in ſublime quotidie erigitur vocabulum chriſtianum.* Nam certum nunc eſt, ſepulcra eorum in eccleſias conuerſas eſſe, & ſimul ſumta *tropæa* dici, vtpote manifeſta ſigna & documenta victoriæ, quam de hoſtibus ſuis, ad ſanguinem vſque reſiſtendo & poſt mortem triumphando, reportarunt. Aliud adhuc nomen occurrit, cuius non adeo facile eſt accuratam reddere rationem, cur videlicet quædam eccleſiæ, ſpeciatim *Romæ*, appellatæ ſint *tituli*. In *libro pontificali* in vita *Marcelli* [*t*] hic ipſe viginti quinque *titulos Romæ* propter baptiſmum recens e paganis conuerſorum conſtituiſſe dicitur. Et eodem loco matrona quædam nomine *Lucina* vidua domum ſuam [*u*] nomine *tituli* ſeu eccleſiæ dedicaſſe perhibetur, vbi die noctuque hymnis & orationibus Chriſtum co-

---

τὰ τρόπαια τῶν ταύτην ἱδρυσαμένων τὴν ἐκκλησίαν.

(*s*) Hieron. ep. XVIII. ad Marcellam. (tom. I. opp. p. 84. f. ed. Francof.) Gild. de excidio Britan. (tom. V. biblioth. patr. p. 572.) vocat *ſigna victricia* martyrum. Renouant, inquiens, eccleſias ad ſolum vſque deſtructas, baſilicas ſanctorum martyrum ſundant, conſtruunt, perficiunt, ac veluti *victricia ſigna* paſſim propalant, dies feſtos celebrant; ſacra mundo corde atque ore conficiunt. Confer ſis Bed. hiſtor. eccleſ. lib. I. c. VIII. vbi eadem verba leguntur.
Euſeb. de laud. Conſtant. c. XVII. Τίς θεὸς ἢ καὶ ἥρως οὕτω πολεμηθεὶς, ὡς ὁ ἡμέτερος σωτὴρ, τρόπαια νικητήρια κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἤγειρεν; Quis Deus aut heros, æque ac ſeruator noſter oppugnatus, *tropæa victricia* de hoſtibus erexit?

(*t*) Pontifical. vit. Marcelli (tom. I. concil. p. 946.) Hic fecit cœmiterium via Salaria, & *viginti quinque titulos* in vrbe Roma conſtituit, quaſi diœceſes, propter baptiſmum & pœnitentiam multorum, qui conuertebantur ex paganis & propter ſepulturas martyrum.

(*u*) Ibid. Matrona quædam, nomine Lucina, vidua, quæ vixerat cum viro Marco annis quindecim, & in viduitate ſua habebat annos nouemdecim,

luerint, donec *Maxentius* tyrannus hoc audito eccleſiam in ſtabulum animalium conuerterit, *Marcellum*que ipſis coëgerit deſervire. Hæ eædem creduntur fuiſſe ac eccleſiæ parochiales ad ſacramentorum adminiſtrationem, multitudine conuerſorum *Romæ* increſcente, erectæ. Quare vero *tituli* vocatæ ſint, inter viros eruditos non plane conuenit. BARONIVS [w] ita vocatas eſſe ſtatuit, quod ſignum crucis ſibi impoſitum habuerint, quo ſigno ſiue titulo ad CHRISTVM pertinere cognitæ ſint, quemadmodum res ad imperatoris fiſcum pertinentes ex appenſo velo, imaginibus imperatoris vel nominis ipſius inſcriptione inſignito, cognoſci ſolitæ ſint. At enim vero non conſtat, quod ſignum crucis adeo mature eccleſiis adfixum fuerit; vel ſi fuerit, quod peculiaris diſtinctio fuerit ab eccleſia parochiali; nam ſine dubio cathedralis, ſiue epiſcopalis, eccleſia æque mature atque vllæ aliæ ſignum illud habuit. MEDVS [x] duas alias rationes adfert & lectori relinquit definiendum, vtrum ita dicta fuerint, quod in earum dedicatione nomen domini noſtri IESV CHRISTI illis quaſi inſcriptum fuerit, vti tum quidem moris erat, nomina ſiue titulos poſſeſſorum domibus & poſſeſſionibus imponere; atque ita eiusdem notionis foret cum aliis iſtis nominibus *κυριακὸν* & *baſilica*; an vero, quia titulum beneficii curialis vel denominationem illis presbyteris dederit, qui-

ſuſcepit beatum virum (Marcellum) quæ & *domum ſuam nomine tituli* beati Marcelli dedicauit, vbi diu noctuque hymnis & orationibus domino Ieſu Chriſto confitebantur. His auditis a Maxentio, miſit, & iuſſit in eadem eccleſia iterum plancas exſterni, vt ibidem animalia catabuli congregata ſtarent, & ipſis beatus Marcellus deſeruiret.

Pii epiſt. IV. ad Iuſtum Vien. (tom. I. conc. p. 577.) Presbyter Paſtor *titulum condidit*, & digne in domino obiit.

(w) Baron. ad ann. CXII. n. V. Vnde acciderit, vt domus fidelium in ſacrum vſum conuerſæ, quas nos eccleſias dicimus, a maioribus *tituli* dicerentur, paucis aperiendum. A rebus fiſcalibus videtur accepta eſſe nomenclatura: tituli namque impoſitione, rem aliquam ſibi fiſcus ſolitus erat vendicare, atque principi conſecrare: vt quum ait imperator: Tituli vero, quorum adiectione prædia noſtris ſunt conſecranda ſubſtantiis, non niſi publica iuſtificatione proponantur. Fuiſſe huiusmodi titulos vela quædam, quæ regiam repræſentarent poteſtatem, vel imaginibus imperatorum, vel nominis ipſorum inſcriptione inſignita, multa ſunt, quæ poterunt demonſtrare; cetera.

(x) Mede's *diſc. of churches* p. 328.

bus

bus fuerunt commiſſæ. Hanc poſtremam veram iſtius appellationis rationem eſſe, credo, donec alia probabilior excogitata fuerit. Quod ad opinionem attinet ONVPHRII, quod horum titulorum [y] numerus hodierno cardinalium presbyterorum numero exacte reſponderit, nec ii vmquam plures, quam duodetriginta fuerint, perſuaſio eſt omni fundamento deſtituta. OPTATVS enim de pluribus quadraginta eccleſiis in vrbe *Roma*, ante vltimæ perſecutionis tempora, loquitur, vti libro proximo fuſius oſtendemus.

§. XI.

De tabernaculis, monaſteriis *&* *aliis quibusdam minus vſitatis eccleſiarum nominibus.*

DANTVR diuerſa alia minus vſitata eccleſiarum nomina in ſcriptoribus antiquis, quibus immorari neceſſe non eſt. Cuiusmodi ſunt *limina martyrum*, qua appellatione vſus eſt HIERONYMVS [z]; σηκὸς & τέμενος, vocabula idem quod templa ſignificantia, quæ heic illic in THEODORETO [a], SYNESIO [b] & EVAGRIO [c] offendimus. Apud EVSEBIVM in imperatorum

(y) Onuphr. interpret. vocum eccleſiaſtic. p. 13. fin. ſeq. Quum primo infinita gentilium multitudo, mox vrbs & Italia omnis fidem Chriſti ſuſcepiſſet, non ſufficientibus XV. titulis, nec his, qui in eis reſidebant, presbyteris, tum ob neceſſitatem, tum ad vrbis & Romanæ eccleſiæ ornamentum & maieſtatem & titulorum, & presbyterorum in vnoquoque numerus auctus eſt: factique ſunt *tituli XXVIII, quem numerum numquam exceſſiſſe vſque ad noſtra tempora, ſatis conſtat.*

(z) Hieron. ep. XV. ad Marcellam p. 76. a. edit. Francof.) Ad *martyrum limina* pene inuiſa properabat.

(a) Theodoret. ſerm. de martyr. (tom. IV. opp. p. 606. lin. penult. ſeqq.) Τὰ μὲν γὰρ ἐκείνων οὕτω παντελῶς διελύθη τεμένη, ὡς μηδὲ τῶν σχημάτων διαμεῖναι τὸ εἶδος, μηδὲ τῶν βωμῶν τὸν τύπον τοὺς νῦν ἀνθρώπους ἐπίστασθαι· αἱ δὲ τούτων ὗλαι καθωσιώθησαν τοῖς τῶν μαρτύρων σηκοῖς. Horum namque templa ſic deſtructa ſunt, vt ne figurarum quidem permanſerit ſpecies, nec ararum formam huius ſæculi homines ſciant: harum autem materia omnis martyrum fanis dicata eſt.

(b) Syneſ. ep. LVIII. ἅπας αὐτοῖς ἱερὸς ἀποκεκλείσθω, καὶ σηκὸς καὶ περίβολος, omnis illis religioſa ædes ac ſepta claudantur.

(c) Euagr. lib. I. c. XIV. Ἐπόθουν τὸ τέμενος τοῦτο δὴ τοῦ ἁγίου θεάσασθαι, Ardebam cupiditate viſendi *delubrum* ſancti illius viri. Ibid. lib. VI. c. VIII. πέπτωκε καὶ τὰ πολλὰ τῆς καλουμένης ὀστρακίνης, καὶ ὃ πρόσθεν ἔφαμεν ψηφίον, καὶ

gen-

gentilium reſcriptis aliquoties *domus ſynaxeos* [*d*] pro eccleſia occurrit. CHRYSOSTOMVS *ſedem doctrinæ* [*e*] vocat ab exercitio prædicandi inibi verbum Dei. Et multa alia iſtiusmodi nomina inuenias, quæ explicatione haud indigent. Sunt autem duo nomina magis vſitata in EVSEBIO, quæ nonnulli viri docti falſo intellexerunt. Vno loco de *Therapeutis* in *Aegypto* loquens, quos primos chriſtianos a ſancto *Marco* conuerſos & a PHILONE IVDAEO recte deſcriptos eſſe exiſtimat, eccleſias ipſorum *σεμνεῖα* & *μοναστήρια* appellat, quod nonnulli pro monaſteriis ſenſu hodierno per errorem accipiunt; quum tamen EVSEBIVS [*f*] diſerte dicat, fuiſſe nomen a PHILONE non ipſorum domiciliis ſed eccleſiis datum. Nam *Poſtquam*, inquit, *PHILO*, *cuiusmodi eſſent illorum domicilia, deſcripſit, de eccleſiis, quas variis in locis exſtructas habent, ita dicit: In ſingulis domiciliis eſt quoddam ſacellum, quod SEMNEVM & MONASTERIVM appellatur, in quo ſoli, remotis arbitris, ſanctioris vitæ myſteria peragunt. Nec cibum potumve, nec eorum, quæ ad corporis curam pertinent, quidquam eo ſecum inferunt: ſed legem duntaxat & prophetarum oracula hymnosque, & alia huiusmodi, quibus pietas ſimul ac ſcientia augentur, conſummantur.* Hæc non deſcriptio eſt monaſterii ſenſu hodierno accepti, ſed eccleſiæ, atque ita nomen initio vſurpatum fuiſſe videmus, quemadmodum in hunc vſque diem inter *Germanos* vſurpatur, qui hinc eccleſias quasdam ſuas *munſters*, vti nos *Angli minſters*, appellant, quæ antehæc erant collegiatæ eccleſiæ ac ſcholæ eruditionis, de quibus libro antecedenti diximus. Hoc porro

σύμπαντα τὰ καλέμενα βρυσία, καὶ τὰ περὶ τὸν πάνσεπτον σηκὸν *τῆς θεοτόκε, μόνης τῆς μέσης στοᾶς παραδόξως σωθείσης.* Corruit præterea magna pars regionis, quæ Oſtracine dicitur: Pſephium item, cuius antea mentionem feci, & vniuerſa loca, quæ vulgo Bryſia appellantur: ædificia denique, quæ erant circa venerabilem *eccleſiam* deiparæ virginis, ſola media porticu mirabili quodam modo conſeruata.

(*d*) Euſeb. lib. VII. c. VIII. †

(*e*) Chryſoſt. hom. II. in Ioan. †

(*f*) Euſeb. lib. II. c. XVII. *εἶθ᾽ ἑξῆς τὰς οἰκήσεις αὐτῶν ὁποῖαί τινες ἦσαν διαγράψας, περὶ τῶν κατὰ χώραν ἐκκλησιῶν ταῦτα φησίν· ἐν ἑκάστῃ δὲ οἰκίᾳ ἐστὶν οἴκημα ἱερὸν, ὃ καλεῖται* σεμνεῖον *καὶ μοναστήριον· ἐν ᾧ μονέμενοι τὰ τῦ σεμνῦ βίε μυστήρια τελῦνται· μηδὲν εἰσκομίζοντες, μὴ ποτὸν μὴ σιτίον μήτε τι τῶν ἄλλων, ὅσα πρὸς τὰς τῦ σώματος χρείας ἀναγκαῖα, ἀλλὰ νόμες καὶ λόγια θεσπισθέντα διὰ προφητῶν καὶ ὕμνες, καὶ τ᾽ ἄλλα, οἷς ἐπιστήμη καὶ εὐσέβεια συναύξονται καὶ τελειῦνται.*

inde

Digitized by Google

inde confirmatur, quod EVSEBIVS vocabulo *monaſterii* nomen σεμνεῖον iungat, illud hoc ipſo explanaturus, quod ab optimis criticis antiquis pariter & recentioribus HESYCHIO, BVDAEO, SVICERO & aliis pro templo ſeu loco diuini cultus accipitur. EVSEBIVS aliud nomen eccleſiæ habet, cuius ideo tantum heic facimus mentionem, quod eidem falſæ interpretationi obnoxium eſt. Vocat ipſam *tabernaculum*: quæ priuata tantum appellatio eſt, eccleſiis mobilibus nec certo loco fixis peculiaris & propria. Nam EVSEBIVS de *Conſtantini* expeditione, quam contra *Perſas* meditatus erat, loquens dicit, quod inter ceteras præparationes ad hoc bellum tabernaculum [g] in ſpeciem eccleſiæ curauerit faciendum, in quo preces ad Deum victoriæ auctorem vna cum epiſcopis, in hac expeditione adſidue ſecum verſaturis, fundere decreuiſſet. SOCRATES [h] eadem de re loquens, tabernaculo comparat, quod *Moſes* olim in ſolitudine fecit, dicitque, *Conſtantinum* id confici iuſſiſſe, vt in locis etiam deſertiſſimis εὐκτήριον ηὐτρεπισμένον, *paratum oratorium* haberet. Et ab hoc exemplo, quemadmodum obſeruat SOZOMENVS [i], ſingulæ *Romanorum* legiones proprium ſibi tabernaculum facere, & ſacerdotes ac diaconos proprios ac peculiares habere cœperunt.

§. XII.

De diſtinctione inter eccleſiam matricem *et* diœceſanam.

DVM in hoc argumento verſamur, non abs re fuerit, le-

(g) Euſeb. de vit. Conſtant. lib. IV. c. LVI. ἔπειτα καὶ τὴν σκηνὴν τῷ τῆς ἐκκλησίας σχήματι πρὸς τὴν ἐκείνου τοῦ πολέμου παράταξιν σὺν πολλῇ φιλοτιμίᾳ κατεσκευάζετο· ἐν ᾗ τῷ θεῷ τῷ τῆς νίκης δοτῆρι, τὰς ἱκετηρίας ἅμα τοῖς ἐπισκόποις ποιεῖσθαι ἐπενόει.

(h) Socrat. lib. I. c. XVIII. Τοσοῦτος ἦν ὁ τοῦ βασιλέως περὶ τὸν χριστιανισμὸν πόθος, ὡς καὶ Περσικοῦ μέλλοντος κινεῖσθαι πολέμου, κατασκευάσαι σκηνὴν ἐκ ποικίλης ὀθόνης, ἐκκλησίας τύπον ἀποτελοῦσαν, ὥσπερ Μωϋσῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ πεποιήκει καὶ ταύτην φέρεσθαι, ἵνα ἔχοι κατὰ τοὺς ἐρημοτάτους τόπους εὐκτήριον ηὐτρεπισμένον. Tantus porro in illo erat amoris ardor erga Chriſti religionem, vt, quum bellum Perſicum immineret, tabernaculum ad inſtar eccleſiæ, ex variis pictisque velis confici iuſſerit, ſicut Moſes olim in ſolitudine fecerat: atque illud ſecum portari voluerit, vt in locis etiam deſertiſſimis paratum haberet oratorium.

(i) Sozom. lib. I. c. VIII. ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ τὰ ῥωμαίων τάγματα, ἃ νῦν ἀριθμοὺς καλοῦσιν, ἕκαστον ἰδίαν σκηνὴν κατεσκευάσατο, καὶ ἱερέας, καὶ διακόνους ἀπονενεμημένους ἔχειν.

ctorem de duobus illis vocabulis erudire, quæ ad hanc materiam quodam modo ſpectant, & propter ambiguitatem ſuam ſæpe perperam capiuntur ac confunduntur, quæ ſunt *eccleſia matrix* & *diœceſana*, quæ eiusdem valoris vocabula eſſe videntur, ſed ſæpenumero inter ſe admodum diſcrepant. *Eccleſia matrix* interdum ſumitur pro originali quadam eccleſia, ab ipſis apoſtolis plantata, vnde aliæ poſtea deriuatæ fuerunt ac propagatæ. Sic TERTVLLIANVS [*k*] iſtas eccleſias vocat, quibus apoſtoli prædicarunt, vel viua voce, vel epiſtolis ſuis, ad quas omnes doctrinæ debeant diiudicari. Et hoc ſenſu eccleſia *Hieroſolymitana* a ſecundo generali concilio *Conſtantinopolitano* [*l*] mater omnium eccleſiarum in toto terrarum orbe nuncupatur: Et *Arelatenſis* mater *Gallicarum*, eo quod a *Trophimo* [*m*], apoſtolorum miſſionario & primo loci epiſcopo, plantata eſſe creditur. Aliis temporibus eccleſia matrix metropolim ſiue principem cuiusque prouinciæ eccleſiam denotat, vti in quibusdam canonibus *Africanis* [*n*], vbi matrix nonnumquam pro ſede primatis, a qua alii epiſcopi controuerſiarum diiudicationem expetere debebant, vſurpatur. Vt plurimum autem cathedralem ſiue epiſcopalem eccleſiam ſignificat, quæ eccleſia magna, & eccleſia catholica, & ſedes principalis plerumque dicebatur, in oppoſitione minorum *titulorum*, ſiue eccleſiarum parochianarum, quibus presbyteri præſidebant ſinguli. Ita in canone quodam codicis *Africani* dicitur: *Non habenti neceſſitatem nec epi-*

(*k*) Tertull. de præſcript. c. XXI. Conſtat proinde, omnem doctrinam, quæ cum illis eccleſiis apoſtolicis matricibus & originalibus fidei conſpiret, veritati deputandam.

(*l*) Epiſt. Synod. ad Damaſum ap. Theodoret. lib. V. c. IX. τῆς δὲ μητρὸς ἁπασῶν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις, τὸν αἰδεσιμώτατον καὶ θεοφιλέστατον Κύριλλον ἐπίσκοπον εἶναι, γνωρίζομεν. *Matris* vero *eccleſiarum omnium Hieroſolymitanæ* reuerendiſſimum & religioſiſſimum Cyrillum epiſcopum eſſe, ſignificamus.

(*m*) Libellus precum epiſcoporum Gallor. ad Leon. ap. Baron. an. CCCCL. p. 127. Cuius honoris obtentu eccleſiam Arelatenſem omnes deceſſores prædeceſſoresque noſtri velut matrem debito ſemper honore coluerunt, cetera.

(*n*) Cod. Afric. can. CXIX. al. CXX. (tom. II. conc. p. 1127.) εἰ δὲ μὴ ἦν, μὴ προκριματισθῇ ἐν τῇ ματρίκι κ.τ.λ. Si autem non fuit, non præiudicetur *matrici*.

ſcopo

ſcopo liceat MATRICIS ECCLESIAE [o] *nec presbytero rem tituli ſui vſurpare.* *Graeca* huius canonis translatio heic imperfecta eſt & corrupta, quemadmodum SVICERVS [p] bene obſeruauit, & hac ipſa CVIACIVS & alii in errorem abrepti matricem pro matricula ſiue catalogo, vel deſcriptione locorum, quae illi dioeceſi reſpondent, acceperunt, quum tamen eccleſia cathedralis ſiue epiſcopalis intelligatur. Quemadmodum etiam in alio canone [q], qui dicit: *Si in MATRICIBVS CATHEDRIS epiſcopus negligens fuerit aduerſus haereticos, conueniatur a vicinis epiſcopis diligentibus & ei ſua negligentia demonſtretur, vt ſe excuſare non poſſit.* Matrix cathedra ſiue eccleſia heic eſt eccleſia epiſcopi, ſiue ea, quae ipſius curam & conſtans domicilium requirit, tamquam principalis dioeceſeos eccleſia. Haec a FVLGENTIO FERRANDO [r] manifeſto aliis inferioribus eccleſiis in dioeceſi opponitur, quibus presbyteri tantum praeſidebant, quando dicit: *Ad eligendum epiſcopum ſufficiat matricis arbitrium.* Et iterum: *Epiſcopus matricis non vſurpet, quidquid donatum fuerit eccleſiis, quae in dioeceſi conſtitutae ſunt.* Hae eccleſiae in dioeceſi conſtitutae eaedem ſunt atque illae, quas nunc eccleſias parochianas vocamus; quamuis ipſae nonnumquam *dioeceſes* in *libro pontificali* [s] & canonibus *Africanis* [t] dicantur; & in aliis quibusdam canoni-

(o) Cod. Afric. can. XXXIII. μὴ ὕσης ἀνάγκης, μηδὲ ἐπισκόπῳ ἐξεῖναι καταχρῆσθαι πράγματι ἐν τῷ τίτλῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μάτρικος.

(p) Suicer. theſ. eccl. ſ. voce μάτριξ.

(q) Cod. African. can. CXXIII. (tom. II. conc. p. 1129.)

(r) Ferrand. breuiat. can. c. XL. ex concilio Septimunicenſi & concilio Macrianenſi. (apud Iuſt. II. biblioth. iuris can. p. 448.) Item can. XXXVIII. ex concilio Hipponiregienſi.

(s) Pontific. vit. Marcelli. Hic viginti quinque titulos in vrbe Roma conſtituit, quaſi *dioeceſes* propter baptiſmum, & poenitentiam multorum, cetera.

(t) Cod. Afric. can. LIII. tot. Dico, ſi placet, circa hos, non tantum *dioeceſes* non eſſe ſeruandas, verum & de propria eccleſia, quae illis male fauerit, omnimodo adnitendum, vt etiam auctoritate publica reiiciantur, atque ab ipſis principalibus cathedris remoueantur. Oportet enim, vt qui vniuerſis fratribus ac toto concilio inhaeſerit, non ſolum ſuam iure integro, ſed & *dioeceſes* poſſideat. At vero, qui ſibimet putant plebes ſuas ſufficere, fraterna dilectione contemta, non tantum *dioeceſes* amittant, ſed vt dixi, etiam propriis publica careant auctoritate, vt rebelles. Can. LVI. Audiuimus conſtitutam, vt *dioeceſes* non mereantur epiſcopos accipere, niſi conſenſu eius, ſub quo fuerant conſtitutae: ſed in prouincia noſtra cum ali-

 bus

Digitized by Google

bus [u] *eccleſiæ diœceſanæ*, vt in concilio *Tarraconenſi*, quo epiſcopi diœceſes ſingulis annis viſitare iubentur, vt prouideant, ne qua eccleſia diœceſana, hoc eſt, eccleſia intra diœceſin ſuam, reparatione deſtituatur. Vt adeo *eccleſia matrix* & *eccleſia diœceſana* ex iſto antiquo ſtilo ab ſe inuicem diſtinctæ fuerint, vti nunc apud nos eccleſia cathedralis ab eccleſia parochiana diſtinguitur. Eccleſia matrix alias vocabatur *cathedra principalis* [w], vbi epiſcopum continuo oportebat reſidere: & nonnumquam *eccleſia catholica*, quemadmodum VALESIVS [x] ex EPIPHANIO [y] & NICEPHORO [z] obſeruauit, in oppoſitione minorum eccleſiarum, quæ ei erant ſubiectæ. Quamquam, vt antea nobis fuit obſeruatum, concilium *Trullanum* eccleſiam quamlibet, in qua baptiſmus peragebatur, *catholicam eccleſiam* [a] vocet, in

qui forte in diœceſi, concedente eo epiſcopo, in cuius poteſtate fuerant conſtitutæ, ordinati ſunt epiſcopi, etiam *diœceſes* ſibi vindicant, cetera.

(u) Conc. Tarracon. c. VIII. (tom. IV. concil. p. 1561.) Multorum caſuum experientia magiſtrante, reperimus non nullas diœceſanas eſſe eccleſias deſtitutas: ob quam rem id hac conſtitutione decreuimus, vt antiquæ conſuetudinis ordo ſeruetur, & annuis vicibus ab epiſcopo *diœceſes* (edit. Labb. habet: diœceſano) viſitentur: & ſi qua forte baſilica reperta fuerit deſtituta, ordinatione ipſius reparetur.

(w) Conc. Carth. V. c. V. (tom. II. conc. p. 1216.) Placuit, vt nemini ſit facultas, relicta *principali cathedra*, ad aliquam eccleſiam in diœceſi conſtitutam ſe conferre.

(x) Valeſ. not. in Theodor Lector. lib. I. p. 553. Notandum eſt, Nicephorum maiorem eccleſiam vocare τὴν καθόλου; non quod reliquæ eccleſiæ huic ſubiectæ non eſſent catholicæ; ſed per excellentiam quamdam maior eccleſia patriarchalis dicebatur catholica. Sic Epiphanius in hæreſi Arianorum haud procul ab initio catholicam eccleſiam vocat maiorem eccleſiam vrbis Alexandriæ, quæ ſubiectas habebat plures minores eccleſias.

(y) Epiphan. hæreſ. LIX. n. I. Ὅσαι γὰρ ἐκκλησίαι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ ἕνα ἀρχιεπίσκοπον ἔισι. κ. τ. λ. Quotquot Alexandriæ *catholicæ* communionis *eccleſiæ* ſunt, vni archiepiſcopo ſubiectæ, cetera.

(z) Niceph. lib. XV. c. XXII. ὃς ἅμα τῷ γενέσθαι οἰκονόμος, τὰ ἐν ἑκάστῃ τῶν ἐκκλησιῶν προσφερόμενα, διετύπου τοὺς κατὰ τόπους κληρικοὺς ἀποφέρεσθαι· ἄχρις ἐκείνου, πάντα τῆς καθόλου ἐκκλησίας νομιζομένης. Qui quum munus œconomi obiret, quæ in eccleſia quaque muneris loco offerrentur, ea vt loci cuiusque clerici ferrent, conſtituit, quum ad id tempus eccleſia vniuerſalis (catholica) dona eiuſmodi omnia tali ſit.

(a) Concil. Trullan. c. LIX. (tom. VI. conc. p. 1170.) Μηδαμῶς ἐν εὐκτηρίῳ οἴκῳ

oppo-

oppoſitione priuatarum ædium oratoriarum, in quibus baptiſmum adminiſtrari haud licebat. Neceſſe fuit, eccleſiarum nomina ſub huius libri initium ſigillatim enarrare, quia eorum alia cognitione digna, alia ambigua ſunt, vt lector vno obtutu ea inueniat explanata, nec circa vocabula, quoties in ſequenti ſermone occurrunt, hæſitet.

§. XIII.

Teſtimonia de eccleſiis primi ſæculi, collecta a Medo.

Nunc proxime in originem eccleſiarum inquirendum eſt, hoc eſt, quo tempore chriſtiani eas pro diuino cultu conſtituerint? Plane ſingularis & noua ſententia a quibusdam viris doctis hiſce poſterioribus temporibus diuulgata eſt, chriſtianos tribus prioribus ſæculis iſtiusmodi diſtincta cultus diuini loca non habuiſſe, ſtatuentibus. Innituntur illi locis quibusdam male intellectis ORIGENIS, MINVCII FELICIS, ARNOBII & LACTANTII, in quibus chriſtiani nulla templa habuiſſe dicuntur, quod eo accipiunt, quaſi eccleſias habuiſſe, auctores iſti negent. Quæ opinio etſi non indocte a VEDELIO [*b*] SVI-

ἔνδον οἰκίας τυγχάνοντι βάπτισμα ἐπιτελείσθω· ἀλλ᾽ οἱ μέλλοντες ἀξιοῦσθαι τοῦ ἀχράντου φωτίσματος ταῖς καθολικαῖς προσερχέσθωσαν ἐκκλησίαις. In æde oratoria, quæ eſt intra domum, baptiſmus nequaquam peragatur: ſed qui illuminatione ab omnibus ſordibus aliena digni habendi ſunt, *ad catholicas eccleſias* accedant & hoc illic munere perfruantur.

(*b*) Vedel. exercitat. in Ignat. ep. ad Magneſ. c. IV. n. II. p. 6?. Ignatii tempore chriſtiani templa non habebant, immo poſt Ignatii etiam tempora iis carebant aliquamdiu. Origenis tempore, qui poſt annum CC. ſcripſit, templis carebant chriſtiani, vt patet ex libro VIII. aduerſus Celſum: vbi Celſus chriſtianis exprobrat: *poſt hæc Celſus & aras & ſimulacra & delubra nos ait defugere, quo minus fundentur &c.* Hoc Origenes non negat, ſed agnoſcit. *Quia*, inquit, *haud quaquam Deum inſenſibilibus* (h. e. inanimatis) *templis colendum exiſtimamus.* Negat autem cauſſam, propter quam Celſus putabat chriſtianos templa defugere. Putabat Celſus id ideo fieri, *vt confirmarent inſe ſibi ſuæ & inexplicabilis communionis fidem.* Sed eam cauſſam Origenes negat & veram adducit. Verba notanda ſunt, ex quibus conſtabit, tum noluiſſe Chriſtianos fundare templa, tum cur fundare noluerint. *Non igitur* ad noſtræ huius inuiſibilis *& inexplicabilis animorum coniunctionis & tanti conuentus confirmationem, ſimulacrorum templorumue fundationes defugimus, ſed quia per Ieſu doctrinam comperimus, quemadmodum colendus ſit Deus, ea nos euitamus, quæ ſub pietatis prætextu & opinatione quadam impios reddant, qui a vero per Ieſum cultu errando falluntur, qui vtique ſolus ad pietatem eſt via, & in vero illud*

CERO [c] aliisque defenditur, omni tamen fundamento caret, & ab auctoribus, quos adlegant, immo ab illis ipſis, qui eam fouent & tuentur, confutatur. MEDVS elaboratam diſſertationem ad hanc opinionem confutandam edidit, in qua veterum teſtimonia erudite conlegit, quæ chriſtianas eccleſias tribus prioribus ſæculis exſtitiſſe, probant. Præcipua eius argumenta in eorum gratiam, qui auctorem non habent, ſtrictim enarrabimus, illisque alia quædam addemus. Primo loco oſtendit, quod veteres, AVGVSTINVS [d], BASI-

profatus: Ego ſum via, veritas & vita. Eodem tempore vixit Minucius Felix, in cuius Octauio Cœcilius idem chriſtianis obiicit, *Cur nullas aras habent? templa nulla? nulla nota ſimulacra?* Hic expreſſe Octauius fatetur: *Delubra & aras non habemus.* Poſt hos vixit Arnobius Afer poſt annum CCC. apud quem rurſus gentiles chriſtianis templorum defectum obiiciunt, lib. 6. aduerſus Gent. *In hac conſueuiſtis parte crimen nobis maximum impietatis affigere, quod neque ædes ſacras venerationis ad officia exſtruamus, non Deorum alicuius ſimulacrum conſtituamus aut formam, non altaria fabricemus, non aras.* Vbi etiam agnoſcit Arnobius, templa nulla a chriſtianis exſtrui, ſed crimen quod in eo collocabant gentiles amolitur. Circa annum CCCXVII. vixit Lactantius, qui lib. 1. de falſa relig. c. 2. gentes accuſat, quod templa, aras, ſimulacra haberent. *Cur igitur*, inquit, *oculos in cœlum non tollitis? & aduocatis Deorum nominibus in aperto ſacrificia celebratis? cur ad parietes & ligna & lapides potiſſimum, quam illo ſpectatis, vbi eos eſſe creditis? quid ſibi templa? quid aræ volunt? quid ipſa denique ſimulacra* &c. Quibus verbis etſi idololatrica templa ethnicorum perſtringit; tamen haud obſcure indicat, chriſtianos etiam tum templa omnia fugiſſe. Etenim quod Origenes in genere dixerat, chriſtianos ne in impietatem delaberentur, templis abſtinuiſſe, id Lactantius iam in ſpecie declarat, indicans quid impietatis chriſtiani euitarint, ſcilicet exiſtimaſſe eos ſacrificia in aperto celebranda: ad parietes non eſſe ſpectandum ſed in cœlum, adeoque quia Deus ubique ſit, templis opus non eſſe. Hic aperte profiteor, me rationes illas propugnare non velle, ſufficit enim oſtendere, chriſtianorum veterum praxin ſuis rationibus, qualescumque eæ demum fuerint, nitam fuiſſe. Ex quibus apparet, quandoquidem Lactantii tempore hæc opinio chriſtianorum fuit, ſacra in aperto celebranda, non ad parietes adorandum Deum; quia vbiuis ſit, templis ethnicorum opus non habere, eos quoque templis tum quoque caruiſſe. Ex his veterum teſtimoniis luce clarius meridiana eſt, veterem eccleſiam ad prædicta vſque tempora, templis omnino caruiſſe.

(c) Suicer. theſ. eccleſ. voce ναός, p. 388.

(d) Aug. quæſt. LVII. in Leuitic. (tom. IV. opp. p. 220. c.) Sicut eccleſia dicitur locus, quo eccleſia congregatur. Nam eccleſia homines ſunt, de quibus dicitur, vt exhiberet ſibi glorioſam eccleſiam. Hanc tamen vocari etiam i-

LIVS

LIVS [e] & auctor ſub nomine delitescens HIERONYMI, CHRYSOSTOMVS, SEDVLIVS, OECVMENIVS & THEOPHYLACTVS in commentationibus ſuis in locum *Pauli* I Cor. XI, 22. *Num domos non habetis ad edendum & bibendum? aut eccleſiam Dei contemnitis?* vocabulum *eccleſiae* hoc loco non pro congregatione, ſed pro loco, Dei cultui conſecrato, accipiant. Et quod apoſtoli ſemper in certum locum ad preces & ſupplicationes faciendas in monte *Sione* coierint, qui fuerit *hyperoon* ſiue cœnaculum, toties in actis apoſtolorum memoratum; vbi apoſtoli fuerint congregati, quando ſpiritus ſanctus in ipſos deſcendit Act. II; vbi ſervator vltimam cœnam celebrarit; vbi diſcipulis ſuis poſt reſurrectionem ſuam duobus diebus dominicis, proxime ſe ſubſequutis, apparuerit Io. XX. Locus ille, vbi ſeptem diaconi electi fuerint & ordinati Act. VI. Et vbi primum concilium *Hieroſolymitanum* coactum fuerit. Act. XV. Quo in loco poſtea pulchra eccleſia erecta, & *eccleſia montis Sion*, & *ſuperior apoſtolorum*

pſam domum orationum, idem apoſtolus teſtis eſt, vbi ait, Numquid domos non habetis ad manducandum & bibendum, an eccleſiam Dei contemniti? Et hoc quotidianus loquendi vſus obtinuit, vt ad eccleſiam prodire, aut ad eccleſiam confugere non dicatur, niſi quod ad locum ipſum parietesque prodierit vel confugerit, quibus eccleſiæ congregatio continetur.

(e) Baſil. regul. maior. quæſt. XXX. † Regul minor. quæſt. CCCX. ὥσπερ οὐδὲ κοινὸν σκεῦος ἐπιτρέπει ὁ λόγος εἰσφέρεσθαι εἰς τὰ ἅγια, οὕτως οὐδὲ τὰ ἅγια εἰς κοινὸν οἶκον ἐπιτελεῖσθαι· τῆς παλαιᾶς διαθήκης φανερῶς προστάγματι Θεοῦ μηδὲν τοιοῦτον ἐπιτρεπούσης γίνεσθαι, τοῦ κυρίου λέγοντος· μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν; τί εἴπω ὑμῖν; ἐπαινέσω ὑμᾶς; ἐν τούτῳ οὐκ ἐπαινῶ· ἐγὼ γὰρ παρέδωκα ὑμῖν ὃ καὶ παρέλαβον· καὶ τὰ ἑξῆς· ἐξ ὧν παιδευόμεθα, μήτε τὸ κοινὸν δεῖπνον ἐν ἐκκλησίᾳ ἐσθίειν καὶ πίνειν, μήτε κυριακὸν δεῖπνον ἐν οἰκίᾳ καθυβρίζειν, ἐκτὸς εἰ μὴ ἐν ἀνάγκῃ ἐπιλέξηταί τις καθαρώτερον τόπον, ἢ οἶκον ἐν καιρῷ εὐθέτῳ. Quemadmodum ratio non permittit, vt vas vllum commune in ſancta introferatur, eodem etiam modo vetat ſancta in domo communi celebrari; cum ex iuſſu Dei in veteri teſtamento nihil iſto modo fieri permittatur. Cum autem Dominus dicat, *plusquam templum eſt hic:* & apoſtolus item, *Numquid domos non habetis ad manducandum & bibendum? Quid dicam vobis? Laudabo vos? in hoc non laudo. Ego enim accepi a domino, quod & tradidi vobis*, & quæ ſequuntur: vnde ſane admonemur, non debere nos, neque communem cœnam *in eccleſia* manducare, aut bibere, neque dominicam in priuata domo in contumelia habere: extra quam ſi quis, quum neceſſitas poſcat, locum ædemue elegantiorem deligat in tempore oportuno.

eccle-

eccleſia tempore CYRILLI epiſcopi *Hieroſolymitani* [*f*] & HIERONYMI [*g*] dicta ſit. Quod hæc fuerit domus congregationis, memorata Act. II, 46. vbi apoſtoli de templo reuerſi panem frangere, hoc eſt, euchariſtiam celebrare conſueuerint. Putat enim cum multis aliis criticis, verba [*] ἐν οἴκῳ, non *domatim* vel *per domos*, ſed *in domo* ſiue loco, in quo congregatio fieri ſolebat, reddi debere. Proximum eius argumentum petitum eſt ex iis, quæ EVSEBIVS [*h*] de *Therapeutis* in *Aegypto*, ſiue *Eſſenis* ſiue chriſtianis, obſeruat, quod σεμνεῖα ſua, ſiue loca diuino cultui conſtituta, inde a temporibus *Marci* habuerint. Et quod eiusmodi loca intelligenda ſint in omnibus *Pauli* epiſtolis, vbi eccleſias [*i*] in hac vel illa domo ſalutat; hoc eſt, congregationes, quæ in iſtiusmodi piorum chriſtianorum domibus, qui aliquam ædium ſuarum partem oratorio, in quod eccleſia coiret, deſtinauerant. Tale cœnaculum a LVCIANO, vel quisquis auctor eſt dialogi *philopatris* dicti, circa tempus *Traiani* de-

(*f*) Cyrill. catech. XVI. n. II. (p. 225. edit. Oxon. MDCCIII.) Οἴδαμεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ λαλῆσαν ἐν προφήταις, καὶ ἐν τῇ πεντηκοστῇ κατελθὸν ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν, ἐνταῦθα ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ, ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ τῶν ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ· πάντων γὰρ ἡμῖν ἐστι τὰ ἀξιώματα· ἐνταῦθα Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν κατῆλθε· ἐνταῦθα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξ οὐρανῶν κατῆλθεν. Scimus ſpiritum ſanctum, qui loquutus eſt per prophetas, & in die pentecoſtes deſcendit ſuper apoſtolos in ſpecie ignearum linguarum, *heic Hieroſolymis in ſuperiore apoſtolorum eccleſia*. Omnium enim apud nos inſignia. Heic Chriſtus de cœlo deſcendit, hic ſpiritus ſanctus de cœlo deſcendit.

(*g*) Hieron. epiſt. XXVII. epitaph. Paulæ (p. 112. edit. Francof.) Vnde egrediens adſcendit Sion, quæ in arcem vel ſpeculam vertitur. Hanc vrbem quondam expugnauit & reædificauit Dauid. De expugnata ſcribitur: *Væ tibi ciuitas Ariel*, id eſt, leo Dei & quondam fortiſſima, quam expugnauit Dauid. De ea, quæ ædificata eſt, dictum eſt: ***Fundamenta eius in montibus ſanctis, diligit dominus portas Sion, ſuper omnia tabernacula Iacob***: non eas portas, quas hodie cernimus in fauillam & cinerem diſſolutas, ſed portas, quibus non præualet infernus & per quas credentium ad Chriſtum ingreditur multitudo. Oſtendebatur illi columna *eccleſiæ* porticum ſuſtinens, infecta cruore Domini, ad quam vinctus dicitur & flagellatus. Monſtrabatur locus, vbi ſuper centum viginti credentium animas ſpiritus ſanctus deſcendiſſet, vt Ioëlis vaticinium compleretur.

(*) Ἐν οἴκῳ, quod auctor noſter, tamquam a Medo explicatum, heic ponit, non legitur act. II, 46. ſed κατ' οἶκον, & in cod. Cantabrigienſi κατ' οἴκους.

(*h*) Euſeb. lib. II. c. XVII. vid. ſupra §. XII. not. (*f*) pag. 136.

(*i*) Vid. Rom. XVI, 3. 5. Coloſſ. IV, 15. 1 Cor. XVI, 19. Philem. 1. 2.

ſcribi-

ſcribitur, vbi introducit quemdam *Critiam*, narrantem ſibi, quod chriſtiani ipſum in hyperoon aliquod, ſiue locum congregationis ſuæ, adduxerint, eo quidem conſilio, vt religionis ſuæ conſortem ipſum efficerent. Porro ex traditione eccleſiaſtica, ex auctore *recognitionum* ſub nomine CLEMENTIS ROMANI deriuata, argumentatur, qui *Theophilum*, cui *Lucas* euangelium ſuum inſcripſiſſe creditur, *Antiochiæ* domum ſuam eccleſiæ nomine conſecraſſe [*k*] perhibet. Et idem de domo *Pudentis*, *Romani* ſenatoris & martyris in actis *Pudentis* adfirmatur, quod poſt eius martyrium in eccleſiam conuerſa ſit. Tandem hoc ſæculum primum teſtimonio CLEMENTIS ROMANI ex genuina ipſius ad *Corinthios* epiſtola, concludit dicentis [*l*], quod Deus non minus apta loca, quam tempora & horas, vbi & quando ſolemniter celebrari velit, definierit, vt omnia ſancte & ordine fierent.

§. XIV.

Teſtimonia de eccleſiis ſecundi ſæculi.

De ſecundo ſæculo oſtendit, quod IGNATIVS in epiſtola ſua ad *Magneſianos* [*m*] eos hortetur, vt in locum vnum conueniant, quem ille *ναὸν Θεῦ*, *templum Dei*, vocet; & quod in epiſtola ſua ad *Philadelphianos* [*n*] dicat, eſſe vnicuique eccleſiæ vnum

(*k*) Recognit. lib. X. n. LXXI. Intra ſeptem dies, plus quam decem millia hominum credentes Deo, baptizati ſunt, & ſanctificatione conſecrati, ita vt omni audiditatis deſiderio *Theophilus*, qui erat cunctis potentibus in ciuitate ſublimior, *domus ſuæ ingentem baſilicam eccleſiæ nomine conſecraret.*

(*l*) Clem. ep. I. ad Corinth. n. XL. Κατὰ καιροὺς τεταγμένους τάς τε προσφορὰς καὶ λειτουργίας ἐπιτελεῖσθαι, καὶ οὐκ εἰκῇ ἢ ἀτάκτως ἐκέλευσεν γίνεσθαι, ἀλλ' ὡρισμένοις καιροῖς καὶ ὥραις· ποῦ τε καὶ διὰ τίνων ἐπιτελεῖσθαι θέλει, αὐτὸς ὥρισεν τῇ ὑπερτάτῃ αὐτοῦ βουλήσει· ἵν' ὁσίως πάντα γινόμενα ἐν εὐδοκήσει, εὐπρόσδεκτα εἴη τῷ θελήματι αὐτοῦ. Statutis temporibus, oblationes & officia perfici, neque temere vel inordinate fieri præcepit, ſed præfinitis temporibus & horis: vbi etiam & a quibus celebrari vult, ipſe excellentiſſima ſua voluntate definivit: vt pure & ſancte omnia facta in beneplacito accepta eſſent voluntati eius.

(*m*) Ignat. ep. ad Magneſ. n. VII. Μηδὲ πειράσητε εὔλογόν τι φαίνεσθαι ἰδίᾳ ὑμῖν· ἀλλ' ἐπὶ τὸ αὐτὸ μία προσευχὴ, μία δέησις – – πάντες οὖν ὡς εἰς ναὸν συντρέχετε Θεοῦ. Neque operam detis, vt vobis aliquid ſeorſim rationi videatur conſentaneum, ſed in vnum conuenientibus vna ſit oratio, vna deprecatio. – – Omnes itaque velut in vnum templum Dei concurrite.

(*n*) Epiſt. ad Philad. n. IV. Ἓν θυσιαστήριον, ὡς εἷς ἐπίσκοπος, ἅμα τῷ πρεσβυτερίῳ

 alta-

altare, vnum epiſcopum cum presbyterio & diaconis. Hodiernum quidem exemplar *Græcum* paullo aliter atque *Melus* legit, omittens vocabulum eccleſiæ, ſed mentio altaris facta ſatis eſt teſtimonium, quod ſtata loca pro conuentibus ſuis eccleſiaſticis habuerint. Eodem ſæculo PIVS epiſcopus *Romanus* duas breviores epiſtolas ad *Iuſtum* epiſcopum *Viennenſem* in *Gallia* ſcripſit; quarum in priore *Euprepia* [o] quædam pia matrona titulum domus ſuæ eccleſiæ ad celebrandas inibi miſſas adſignaſſe dicitur; & in poſteriore laudatur quidam presbyter nomine *Paſtor*, quod titulum, hoc eſt eccleſiam, ante obitum ſuum [p] condiderit. CLEMENS ALEXANDRINVS ſub finem huius ſæculi nomine *eccleſiæ* pro loco conuentus æque ac pro ipſa congregatione vtitur. De eccleſia enim loquens, *Non iam*, inquit, *locum* [q], *ſed congregationem electorum*, *eccleſiam voco*. Atque ita etiam in notiſſima ſua homilia *Quis diues ſaluetur*, introducit epiſcopum *Aſianum*, cui *Ioannes* apoſtolus iuuenem quemdam tradiderat chriſtiana diſciplina erudiendum, querentem & illacrimantem, quod iuuenis malus & perditus & ad extremum latro factus nunc pro *eccleſia* [r] montem occupaſſet cum ſui ſimillimis commilitonibus. Ex his manifeſtum eſt, quod eius ætate vocabulum *eccleſiæ* non minus pro loco ſacri conuentus, quam pro ipſo conventu, acceptum fuerit.

§. XV.

Teſtimonia de eccleſiis tertii ſæculi.

SAECVLI tertii teſtimonia copioſiora ſunt & planiora. TERTVLLIANVS perſpicue ſignificat, quod eccleſias habuerint, quando de chriſtianis, qui idola pro gentilibus fabricabantur, negantibus, ſe quod facerent colere, querens ait: *Tota die ad hanc par-*

καὶ διακόνοις κ. τ. λ. Vnum altare ſicut vnus epiſcopus cum presbyterio & diaconi.

(o) Pii ep. I. (ep. III. tom. I. conc. p. 576.) ad Iuſtum. Soror noſtra Euprepia titulum domus ſuæ pauperibus adſignauit; vbi nunc cum pauperibus noſtris commorantes miſſas agimus.

(p) Pii ep. II. (IV. ibid. p. 577.) Presbyter Paſtor titulum condidit & digne in domino obiit.

(q) Clem. Alexandr. Strom. VII. οὐ νῦν τὸν τόπον, ἀλλὰ τὸ ἄθροισμα τῶν ἐκλεκτῶν, ἐκκλησίαν καλῶ.

(r) Ap. Euſeb. lib. III. cap. XXIII. & in bibliothec. patr. Combefiſ. Νῦν ἀντὶ τῆς ἐκκλησίας τὸ ὄρος κατείληφε μεθ' ὁμοίων ςρατιωτικῶν.

tem

tem zelus [*s*] *ſidei perorabit, ingemens chriſtianum ab idolis in ECCLESIAM venire, de aduerſaria officina in DOMVM DEI venire, attollere ad Deum patrem manus matres idolorum.* Et alio loco [*t*] eccleſiam domum columbæ vocat, intelligens per columbam Chriſtum, vel religionem ipſius columbæ ſimilem, quemadmodum ſupra [*tt*] explicuimus. Et rurſus diſerte diſtinguit inter baptiſterium & eccleſiam, quæ hiſce temporibus loca a ſe inuicem ſeparata erant. *Aquam* [*u*] *adituri ibidem*, inquit, *ſed & aliquanto prius IN ECCLESIA ſub antiſtitis manu conteſtamur, nos renuntiare diabolo, & pompæ & angelis eius.* TERTVLLIANVM ſequitur HIPPOLYTVS [*w*], qui ſigna venientis antichriſti deſcribens ait: *Templa diuina domorum inſtar erunt, locis omnibus euerſiones fient ECCLESIARVM.* Sed huic adlegato non firmiter inſiſto, quia opus ſpurium eſt & recentioris æui, quam quidem venditatur, ſicut VSSERIVS probauit, nec minus COMBEFISIVS confeſſus eſt, qui genuinum HIPPOLYTI ſcriptum de *Chriſto* & *Antichriſto* publicauit, in quo iſtiusmodi locus non reperitur [*x*]. Teſtimonium autem fide dignum in eodem ſæculo ex gentili quodam ſcriptore habemus. Nam LAMPRIDIVS in vita *Alexandri Seueri* [*y*] de ipſo narrat, quod quum chriſtianos inter & popinarios de loco quodam publico orta eſſet controuerſia, vtraque parte ſibi eum deberi dicente, imperator litem in chriſtianorum gratiam definiens reſcripſerit, *melius eſſe, vt quomodocumque illic Deus colatur, quam po-*

(*s*) Tertull. de idol. cap. VII.

(*t*) Tertull. adu. Valent. c. III. Noſtræ columbæ domus ſimplex, in editis ſemper & apertis & ad lucem.

(*tt*) Vid. ſupra §. II. pag. 115. 116.

(*u*) Tertull. de coron. milit. c. III.

(*w*) Hippolyt. de conſummat. mundi. (biblioth. patr. græco-lat. tom. II. p. 346.) οἱ ναοὶ τῦ Θεῦ ὡς οἶκοι ἔσονται, καὶ καταςροφαὶ τῶν ἐκκλησιῶν.

(*x*) Vid. Combefiſ. auctar. nouiſſ. p. 57. Quod Hippolyti nomine opus de Antichriſto hactenus pluteos onerauerat, ſequioris Græciæ monumentum eſt, ac plane ſtramineum, nihil æui illius ſinceritatem redolens, aut venam magni cum ſimplicitate Theologi ſatisque in ſcripturis verſati; cuius parens ea ipſa perſuaſio fuerit, quod ſcripſiſſe Hippolytum de antichriſto apud antiquos peruulgatum ſit.

(*y*) Lamprid. vit. Alex. c. XLIX. Quum chriſtiani quemdam locum, qui publicus fuerat, occupaſſent, contra popinarii dicerent, ſibi eum deberi; reſcripſit imperator, melius eſſe vt quomodocumque illic Deus colatur, quam popinariis dedatur.

pinariis dedatur. Circa medium hoc ſæculum vixit celebris ille GREGORIVS NEOCAESARIENSIS, cognomine *Thaumaturgus*, qui ipſe diuerſas eccleſias *Neocæſareæ* & in adiacentibus partibus *Ponti* ædificauit, vt in vita eius refert GREGORIVS NYSSENVS [z]; qui etiam quamdam canonicam epiſtolam ſcripſit, in qua certæ claſſes ſiue ſtationes [a] pœnitentium in certis eccleſiæ partibus deſcribuntur. Quia vero nonnulli viri docti dubitant, an non potius iſta epiſtolæ pars commentitia ſit, & ab alia quadam manu addita, ideo non maius ei pretium, quam par eſt, ſtatuimus, ſed tantum obſeruamus, quod eædem claſſes pœnitentium ex aliis huius epiſtolæ canonibus, qui genuini eſſe permittuntur, colligi poſſint. Circa idem illud tempus CYPRIANVS

(z) Gregor. Nyſſen. vit. Gregor. Thaumat. tom. III. p. 567. Πάντων κατὰ τόπον πάντας εὐκτηρίους ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ χριστοῦ κατὰ σπουδὴν ναοὺς ἀνεγειρόντων, θυμὸς καὶ φθόνος εἰσέρχεται τῷ τηνικαῦτα τῆς ἀρχῆς τῶν Ῥωμαίων ἐπιστατοῦντι —— καὶ νομίσας δυνατὸν εἶναι τῇ θείᾳ δυνάμει τὴν ἰδίαν ἀντιστῆσαι πικρίαν, καὶ ἐπισχεῖν μὲν τοῦ μυστηρίου τὸ κήρυγμα, καταλῦσαι δὲ τῶν ἐκκλησιῶν τὰ συστήματα, μεταστῆσαι δὲ πάλιν ἐπὶ τὰ εἴδωλα τοὺς προσκεχωρηκότας τῷ λόγῳ κ. τ. λ. Omnibus in omni loco *templa* ad orandum ſub nomine Chriſti ſtudioſe *exſtruentibus*, furor quidam atque inuidia inuaſit eum, qui tunc præerat imperio Romanorum - - & arbitratus fieri poſſe, vt ſua ſæuitia diuinæ potentiæ reſiſteret & myſterii quidem prædicationem inhiberet & *conſtitutas eccleſias euerteret*, traduceret autem rurſus eos, qui ſermoni adiuncti eſſent, ad ſimulacra, cetera.

(a) Gregor. Thaumat. epiſt. can. c. XI. (p. 41. opp. Par. MDCXXII.) Ἡ πρόσκλαυσις ἔξω τῆς πύλης τοῦ εὐκτηρίου ἐστὶν, ἔνθα ἑστῶτα τὸν ἁμαρτάνοντα χρὴ τῶν εἰσιόντων δεῖσθαι πιστῶν, ὑπὲρ αὐτοῦ εὔχεσθαι· ἡ ἀκρόασις ἔνδοθι τῆς πύλης ἐν τῷ νάρθηκι· ἔνθα ἑστάναι χρὴ τὸν ἡμαρτηκότα, ἕως τῶν κατηχουμένων, καὶ ἐντεῦθεν ἐξέρχεσθαι· ἀκούων γὰρ, φησὶ, τῶν γραφῶν, καὶ τῆς διδασκαλίας, ἐκβαλλέσθω καὶ μὴ ἀξιούσθω προσευχῆς· ἡ δὲ ὑπόπτωσις, ἵνα ἔσωθεν τῆς πύλης τοῦ ναοῦ ἱστάμενος, μετὰ τῶν κατηχουμένων ἐξέρχηται· ἡ σύστασις, ἵνα συνίσταται τοῖς πιστοῖς καὶ μὴ ἐξέρχηται μετὰ τῶν κατηχουμένων· τελευταῖον, ἡ μέθεξις τῶν ἁγιασμάτων. Fletus, ſeu luxus, eſt extra portam oratorii, vbi peccatorem ſtantem oportet fideles ingredientes orare, vt pro ſe precentur. Auditio eſt intra portam, in loco quem νάρθηκα vocant, in ferula: vbi oportet eum, qui peccauit, ſtare poſt catechumenos, vſque ad catechumenos, & illinc egredi. Audiens enim, inquit, poſt ſcripturam & doctrinam eiiciatur; & precatione ne dignus cenſeatur. Subiectio autem, ſeu ſubſtratio eſt, vt intra templi portam ſtans cum catechumenis egrediatur. Congregatio ſeu conſiſtentia eſt, vt cum fidelibus conſiſtat, & cum catechumenis non egrediatur. Poſtremo eſt participatio ſacramentorum.

de

de loco conuentus chriſtianorum nomine *dominici* [b] loquitur, vt iam obſeruatum nobis eſt; & alio loco eccleſiam & capitolium, altare domini & aras ſimulacrorum atque idolorum, ſibi inuicem opponit. Loquens enim de quibusdam lapſis & ſine acta pœnitentia in eccleſiam recipi volentibus, *Quid ſupereſt*, inquit [c], *quam vt eccleſia capitolio cedat, & recedentibus ſacerdotibus, ac domini altare remouentibus, in cleri noſtri ſacrum venerandumque conſeſſum, ſimulacra atque idola cum aris ſuis tranſeant?* Circa hoc tempus etiam DIONYSIVS epiſcopus *Alexandriæ* de eccleſiis, tamquam cultui diuino adſignatis, loquitur, dirimens hanc quæſtionem: *Num mulieres tempore ſeparationis ſuæ domum Dei* [d] *ingredi deceat.* Id porro ex reſcripto GALLIENI imperatoris, apud EVSEBIVM [e] memorato, liquet, quo chriſtianis eccleſias ſuas ſub nomine τόπων θρησκευσίμων reſtituit: Ex eo etiam patet, quod ex epiſtola AVRELIANI [f] notauimus, qui ſenatum reprehendebat, quod tam diu de *Sibyllinis* dubitaſſent libris, perinde quaſi in chriſtianorum eccleſia non in templo deorum omnium tractarent. Ita quoque ex altero eius reſcripto apud EVSEBIVM [g], quo *Paulum Samoſatenſem* rogatus a concilio *Antiocheno* e domo eccleſiæ expelli iuſſit. Sed teſtimonium EVSEBII reliqua omnia ſuperat. Loquens enim de pacatis temporibus, quibus chriſtiani a perſecutione *Valeriana* ad *Diocletianeam* vſque gauiſi ſint, obſeruat, quod chriſtianorum multitudo his quinquaginta annis adeo increuerit, vt priſca ædificia; ipſos ca-

(*b*) Cyprian. de oper. & eleemoſ. vid. §. II. not. (ſ) p. 113.

(*c*) Cyprian. ep. LV. al. LIX. ad Cornelium.

(*d*) Dionyſ. ep. can. II. (apud Beuereg. tom. II. p. 4. e.) Περὶ τῶν ἐν ἀφέδρῳ γυναικῶν, εἰ προσῆκεν αὐτὰς οὕτω διακειμένας εἰς τὸν οἶκον εἰσιέναι τοῦ Θεοῦ, περιττὸν καὶ τὸ πυνθάνεσθαι νομίζω. De mulieribus autem, quæ ſunt in abſceſſu, an eas ſic adfectas oporteat *domum Dei ingredi*, ſuperuacaneum vel interrogare exiſtimo.

(*e*) Euſeb. lib. VII. c. XIII. τὴν εὐεργεσίαν τῆς ἐμῆς δωρεᾶς διὰ παντὸς τοῦ κόσμου ἐκβιβασθῆναι προσέταξα· ὅπως ἀπὸ τόπων θρησκευσίμων ἀποχωρήσωσι. Indulgentiam beneficii noſtri per vniuerſum orbem diffundi præcepimus, vt cuncti a *religioſis locis* abſcedant.

(*f*) Apud Vopiſc. vit. Aurelian. vid. §. I. not. (d) pag. 113.

(*g*) Euſeb. lib. VII. c. XXX. cit. §. III. not. (n) pag. 117.

pere non potuerint, adeoque in ſingulis vrbibus ſpatioſas ab ipſis fundamentis [b] exſtruxerint eccleſias.

§. XVI.

Ad obiectionem ex Lactantio *et* Arnobio *reſpondetur.*

VNICA obiectio, quæ contra hæc omnia cum aliqua ſpecie fieri ſolet, petita eſt ex antiquis apologetis ORIGENE [bb], MINVCIO FELICE [i], ARNOBIO [k] & LACTANTIO [l], quidi-

(b) Euſeb. lib. VIII. c. I. Πῶς ἄν τις διαγράψειε τὰς μυριάνδρους ἐκείνας ἐπισυναγωγάς· καὶ τὰ πλήθη τῶν κατὰ πᾶσαν πόλιν ἀθροισμάτων· τάς τε ἐπισήμους ἐν τοῖς προσευκτηρίοις συνδρομάς; ὧν δὴ ἕνεκα μηδαμῶς ἔτι τοῖς παλαιοῖς οἰκοδομήμασιν ἀρκούμενοι, εὐρείας εἰς πλάτος ἀνὰ πάσας τὰς πόλεις ἐκ θεμελίων ἀνίστων ἐκκλησίας. Quis innumerabilem hominum quotidie ad fidem Chriſti confugientium turbam, quis numerum eccleſiarum in ſingulis vrbibus, quis illuſtres populorum concurſus in ædibus ſacris cumulate poſſit deſcribere? Quo factum eſt, vt *priſcis ædificiis* iam non contenti in ſingulis vrbibus *ſpatioſas ab ipſis fundamentis exſtruerent eccleſias.*

(bb) Origen. c. Celſum lib. VIII. p. 390. εἰ δὲ καὶ ναοὺς ναοῖς δεῖ παραβαλεῖν, ἵνα παραστήσωμεν τοῖς ἀποδεχομένοις τὰ Κέλσου, ὅτι ναοὺς μὲν ἱδρύεσθαι τοὺς ἀξιοῦντας τοῖς εἰρημένοις ἀγάλμασι καὶ βωμοῖς οὐ φεύγομεν, ἐντρεπόμεθα δὲ τῷ πάσης ζωῆς χορηγῷ ἀψύχους καὶ νεκροὺς οἰκοδομεῖν ναούς· ἀκουέτω ὁ βουλόμενος, τίνα τρόπον διδασκόμεθα, ὅτι τὰ σώματα ἡμῶν ναὸς τοῦ Θεοῦ ἐστι· καὶ εἴ τις διὰ τῆς ἀκολασίας ἢ τῆς ἁμαρτίας φθείρει τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, οὗτος ὡς ἀληθῶς ἀσεβὴς εἰς τὸν ἀληθῆ ναὸν φθαρήσεται. Quod ſi etiam templa templis conferenda ſunt, vt diſcant Celſi fautores, non obſtare nos, quo minus templa condantur, conuenientia iam dictis aris & ſtatuis, cauere tamen, ne omnis vitæ largitori templa ſtruamus exanima & mortua: audiat qui vult noſtram doctrinam, quod corpora noſtra templum Dei ſunt, & quod, ſi quis per intemperantiam aut per peccatum aliud corrumpit templum Dei, is peribit, vt in verum templum vere impius.

(i) Minuc. Octau. p. 20. (p. 31. edit. Hall.) Cur nullas aras habent, *templa nulla*, nulla nota ſimulacra?

(k) Arnob. aduerſ gent. lib. VI. (p. 113. edit. Hamburg.) Quod quum ita ſe habeat, qui poſſumus iudicari Deos habere contemtui? quos niſi ſunt recti & magnarum mentium admiratione laudabiles, Deos negamus exſiſtere, nec poteſtatibus poſſe cælitus applicari. Sed *templa illis exſtruimus nulla*, nec eorum effigies adoramus, non mactamus hoſtias, non tura ac vina libamus. Eequid amplius poſſumus vel honoris eis tribuere, vel dignitatis, quam quod eos in ea ponamus parte, qua verum caput, ac dominum ſummumque ipſum regem, cui debent diuina nobiſcum, quod eſſe ſe ſentiunt, & vitali in ſubſtantia contineri? *Numquid* enim *delubris aut templorum eum conſtructionibus honoramus?*

(l) Lactant. lib. II. c. II. Cur ad parietes & ligna & lapides potiſſimum, quam illo ſpectatis, vbi eos eſſe creditis? Quid ſibi templa? Quid aræ volunt?

cere

cere videntur, quod chriſtiani ipſorum ætate nec templa habuerint nec altaria, nec debuerint habere. Verum vti MEDVS fuſe demonſtrat, hæc tantummodo contra iſtiusmodi templa dicta ſunt, quæ gentiles defendebant, diuinitatem idolis includentes. Alias enim auctores illi, ex quibus iſta obiectio deprompta eſt, ſibi ipſi mirifice contradicerent. Nam ARNOBIVS [m], conuenticula eos ſua habuiſſe, fatetur, quæ vltima perſecutione immaniter diruta eſſe, queritur. Idem dicit LACTANTIVS (n), templa Dei nuncupans, quæ DIOCLETIANVS deſtrui iuſſerit, quum litteras oratorias in *Bithynia* doceret. Et ORIGENES ipſe [o] de adornandis chriſtianis eccleſiis ac altaribus, in homilia quadam ſua in *Ioſuam*, a RVFFINO *latine* verſa, loquitur.

§. XVII.

Collectiones quædam addititiæ ad hanc materiam.

HVC vſque MEDVS in collectionibus ſuis progreditur, & huic obiectioni reſpondet; quibus pauca addemus, ab eo non obſeruata. LACTANTIVS alio loco *inſtitutionum* [p] de conventiculo quodam chriſtianorum in vrbe quadam *Phrygia* loquitur, quod gentiles cum vniuerſo populo inibi congregato concremarint. Et in libro ſuo de *mortibus perſecutorum*, poſt

(m) Arnob. lib. IV. p. 152. (p. 90. edit. Hamb.) ſupra §. VII. not. (l) pag. 125.

(n) Lactant. lib. II. c. II. citat. §. VI. not. (q) pag. 122.

(o) Origen. homil. X. in Ioſuam. Sunt quidam in eccleſia credentes quidem & habentes fidem in Deum & acquieſcentes in omnibus diuinis præceptis: quique etiam erga ſeruos Dei religioſi ſunt & ſeruire eis cupiunt, ſed & *ad ornatum eccleſiæ* vel miniſterium ſatis promti paratique ſunt, in artibus vero ſuis & conuerſatione propria obſcœnitatibus & vitiis inuoluti, nec omnino deponentes veterem hominem cum artibus ſuis, ſed inuoluti vetuſtis vitiis & obſcœnitatibus ſuis, ſicut & iſti pannis & calceamentis veteribus obtecti, præter hoc quod in Deum credunt & erga ſeruos Dei vel *eccleſiæ cultum* videntur eſſe deuoti, nihil adhibent emendationis vel innouationis in mores.
Ibid. Sciendum eſt, - - - quod ſi qui tales ſunt in nobis, quorum fides id tantummodo habet, vt ad eccleſiam veniant, & inclinent caput ſuum ſacerdotibus, officia exhibeant, ſeruos Dei honorent, *ad ornatum quoque altaris vel eccleſiæ aliquid conferant*, cetera.

(p) Lactant. lib. V. c. XI. Aliqui ad occidendum præcipites extiterunt, ſicut vnus in Phrygia, qui *vniuerſum populum cum ipſo pariter conuenticulo concremauit.*

MEDI

MEDI mortem publicato, ſpecialiorem narrationem de eccleſiis per orbem terrarum deſtructis haber. Nam non tantum editiſſimæ eccleſiæ *Nicomedienſis* [q] deſtructionem memorat, ſed eadem quoque mala eccleſiis orbis terrarum accidiſſe ſignificat. In ipſa enim *Gallia*, quam CONSTANTIVS, vir alioquin in omni vita placidiſſimus, tum moderatus ſit, perſequutionem eo progreſſam fuiſſe dicit, vt eccleſiæ diruerentur [r], hominibus licet veris Dei templis ſub clementi eius regimine ſeruatis. LACTANTIVS eo tempore in *Gallia* vixit, *Criſpum*, filium *Conſtantini* & nepotem *Conſtantii*, litteris latinis erudiens, adeoque in relatione ſua falli non potuit. Vt proinde EVSEBIVM ex eo interpretari debeamus, quando *Conſtantium* nullas eccleſiarum ædes ſubuertiſſe [ſ] dicit, hoc eſt, non mandaſſe quidem expreſſis verbis, ſicut alii fecerint imperatores, vt ſubuerterentur, ſed conniuiſſe tamen eas ſubuertentibus, vt reliquis imperatoribus faceret ſatis, & paſſum eſſe parietes dirui, vt vitæ & ſaluti hominum conſuleret. Quomodocumque autem res ſe habet, in hoc certe EVSEBIVS & LACTANTIVS concordant, fuiſſe in *Gallia* ante perſecutionem vltimam eccleſias. Similem narrationem de eccleſiis *Britanniæ* a GILDA traditam habemus, qui generatim

---

(q) Lactant. de mort. perſecut. c. XII. (p. 1076. edit. Lipſ. MDCCV.) Ille dies primus leti primusque malorum cauſa fuit; quæ & ipſis & orbi terrarum acciderunt. Qui dies quum illuxiſſet, agentibus conſulatum ſenibus ambobus octauum & ſeptimum, repente adhuc dubia luce *ad eccleſiam* profectus cum ducibus & tribunis & rationalibus venit, & reuulſis foribus ſimulacrum Dei quæritur. Scripturæ repertæ incenduntur, datur omnibus præda, rapitur, trepidatur, diſcurritur. Ipſi vero in ſpeculis (*in alto* enim *conſtituta eccleſia* ex palatio videbatur) diu inter ſe concertabant, vtrum ignem potius ſupponi oporteret. Vicit ſententia Diocletiani, cauens ne magno incendio facto pars aliqua ciuitatis arderet. Nam multæ ac magnæ domus ab omni parte cingebant. Veniebant igitur Prætoriani, acie ſtructa, cum ſecuribus & aliis ferramentis; & iuſſi vndique tandem illud editiſſimum paucis horis ſolo adæquarunt.

(r) Ibid. c. XV. Conſtantius, ne diſſentire a maiorum præceptis videretur, conuenticula, id eſt, parietes, qui reſtitui poterant, dirui paſſus eſt, verum autem Dei templum, quod eſt in hominibus, incolume ſeruauit.

(ſ) Euſeb. lib. VIII. c. XIII. Μήτε τῶν ἐκκλησιῶν τοὺς οἴκους καθελών, μήθ' ἕτερόν τι καθ' ἡμῶν καινουργήσας, τέλος εὐδόκιμον καὶ τρισμακάριον ἀπείληφε τοῦ βίου. Cum nec *eccleſiarum ædes ſubuertiſſet*, aut quidquam aduerſus noſtros eſſet molitus, tandem feliciſſimum ac beatiſſimum vitæ exitum conſequutus eſt.

de

de vltima perſecutione dicit [*t*], per totum terrarum orbem & ſpeciatim in *Britannia* eccleſias ſubuerſas eſſe; chriſtianos enim, finita perſecutione [*u*], renouaſſe eccleſias ad ſolum vſque deſtructas, aliasque præterea fundaſſe, vt publica monimenta ac tropæa eſſent martyrum. OPTATVS [*w*] quadraginta baſilicarum in vrbe *Roma* ante poſtremam perſecutionem meminit, quæ chriſtianis ablatæ, & poſtea, mandante *Maxentio*, reſtitutæ ſint, vti AVGVSTINVS [*x*] plus vice ſimplici fidem nobis facit. In *Africa* de eccleſiis ſub hac perſecutione dirutis, vt *Zamæ* & *Furnis*, in *geſtis purgationis* CAECILIANI AC FELICIS [*y*], relatum legimus. Aliæ ademtæ erant, & dum reſtituerentur, concilia & conuentus eccleſiaſtici in priuatis habebantur ædibus, vti de concilio *Cirtenſi* OPTATO [*z*] & poſt ipſum AVGVSTINO [*a*] obſeruatur, quando hic ait: *Commemoratum eſt, vſque adeo non eſſe incredibile, quod in priuatam domum pauci illi epiſcopi*

(*t*) Gildas de excid. Britann. in initio. Ad perſecutionem Diocletiani tyranni nouennem, in qua ſubuerſæ per totum mundum ſunt eccleſiæ, cetera.

(*u*) Ibid. Renouant eccleſias ad ſolum vſque deſtructas, baſilicas ſanctorum martyrum fundant, conſtruunt, perficiunt, ac veluti victricia ſigna paſſim propalant. Vid. Bedæ hiſtor. eccleſ. lib. I. c. VI. & VIII. qui iisdem Gildæ verbis vtitur.

(*w*) Optat. lib. II. p. 49. (p. 39. edit. Par. MDCLXXIX.) Non enim grex aut populus appellandi fuerant pauci, qui inter *quadraginta*, & quod excurrit, *baſilicas*, locum, vbi colligerent, non habebant.

(*x*) Auguſtin. breuic. collat. diei III. c. XVIII. (tom. VII. opp. p. 588. a. edit. Baſil. MDLXIX.) Geſta alia recitarunt, in quibus legebatur, Melchiades miſiſſe *cum litteris Maxentii imperatoris* & litteris præfecti prætorii ad præfectum vrbis, *vt ea reciperentur, quæ tempore perſecutionis ablata memoratus imperator chriſtianis iuſſerat reddi*. Et quum his quoque geſtis nullum Melchiadis crimen & cognitori & catholicis defenſoribus appareret, dixerunt Donatiſtæ, Stratonem diaconum, quem cum aliis Melchiades ad *recipienda loca eccleſiaſtica* miſerat, ſuperioribus geſtis recitatum eſſe traditorem. It. lib. poſt collat. c. XIII. (ibid. p. 602. c.) Recitauerunt etiam alia geſta, vbi Melchiadem legebant miſiſſe diaconos *cum litteris Maxentii imperatoris* & præfecti prætorii ad præfectum vrbis, vt *reciperent loca, quæ fuerant a chriſtianis tempore perſecutionis ablata*.

(*y*) Geſta purgat. p. 276. (p. 96. b. poſt Optat. edit. cit.) Et Zamæ & Furnis dirui baſilicas & vri ſcripturas vidi.

(*z*) Optat. lib. I. p. 39. (p. 16. edit. cit.) Apud Cirtam ciuitatem, quia baſilicæ necdum fuerant reſtitutæ, in domum Vrbani Cariſi conſederunt.

(*a*) Auguſt. breuic. collat. diei III. c. XVII. (tom. VII. opp. p. 587. c. edit. Baſil. cit.)

perſecutionis tempore conuenerunt, vt feruente perſecutione etiam in carcere doceantur baptizati martyres, & illic a chriſtianis celebrata ſacramenta, vbi chriſtiani propter eadem ſacramenta tenebantur incluſi. Sed vt ne nimius ſim in eiusmodi exemplis, ipſe imperialium edictorum, quæ vltimam perſecutionem excitarunt, tenor euidentiſſimum teſtimonium eſt, quod chriſtiani in omnibus mundi partibus publicas habuerint eccleſias, ad quas coierint, quamdiu eas frequentandi habuerint opportunitatem. EVSEBIVS [*b*] enim edicta in vniuerſum terrarum orbem miſſa fuiſſe dicit, quæ ædes ſacras ſolo æquari ac funditus ſubuerti, & ſacros diuinarum ſcripturarum libros concremari iuſſerint. Id quod a THEODORETO [*c*] etiam, HIERONYMO [*d*] & in *geſtis purgationis* CAECILIANI & FELICIS [*e*] ad calcem OPTATI adnotatum eſt. Vt adeo non minus dubitari poſſit, an chriſtiani ante vltimam perſecutionem biblia habuerint, quam an eccleſias poſſederint. Qui contrariam ſententiam tuentur, cauſſa cadunt & ſibimet ipſis contradicunt. Quando enim ARNOBII & LACTANTII auctoritatem adlegant, chriſtianis nulla fuiſſe templa demonſtraturi, ante dictis teſtimoniis coguntur adfirmare, *Arnobii* & *Lactantii* ætate, hoc eſt ſæculo tertio, templa eos habuiſſe; quod idem eſt, ac rem eamdem adfirmare atque negare, & tum ſeſe tum iſtos antiquos auctores manifeſtæ contradictionis arguere. Teſtimoniis a MEDO ex ſæculo tertio medio citatis memorabilem hiſtoriam addere lector poteſt, quam de *Marino* martyre an. CCLIX. tempore *Gallieni* imperatoris refert EVSEBIVS, „Honor quidam eſt viris, inquit, apud *Romanos*, quem qui a-„depti ſunt, centuriones dicuntur. Hic locus quum vacaret „*Cæſareæ*, *Marinus* ordine gradus ſui ad eam promotionem „vocabatur. Verum quum honore illo iamiam potiturus eſſet,

(*b*) Euſeb. lib. VIII. c. II. τῶν μὲν προσευκτηρίων τοὺς οἴκους ἐξ ὕψους εἰς ἔδαφος αὐτοῖς θεμελίοις καταῤῥιπτουμένους, τὰς δὲ ἐνθέους καὶ ἱερὰς γραφὰς κατὰ μέσας ἀγορὰς πυρὶ παραδιδομένας αὐτοῖς ἐπείδομεν ὀφθαλμοῖς

(*c*) Theodoret. lib. V. c. XXXIX. πάσας καταλύσειν τὰς ἐκκλησίας ἠπείλησε· καὶ μὲν τι καὶ τέλος ἐπέθηκεν οἷς ἠπείλησε. (Rex Perſarum Iſdigerdes) cunctas eccleſias ſe deſtructurum minatus eſt, ſed & minas ſuas ad effectum perduxit.

(*d*) Hieron. comment. in Zach. c. VIII. In tantum rabiem perſecutorum ſeritas excitata eſt, vt etiam conciliabula noſtra deſtruerent.

(*e*) Geſta purgat. Cæcil. p. 277. (p. 9. ed. cit.) Vbi ſcripturæ inueniuntur, ipſa domus diruitur.

qui-

„quidam ad tribunal accedens, *Marinum* accuſare cœpit, ad-
„ſerens, illi quidem vtpote chriſtiano homini & imperatoribus
„ſacrificare renuenti, *Romanam* dignitatem capeſſere legibus
„non licere; ſibi vero gradum illum competere. Ea re com-
„motus iudex, *Achæus* nomine, primum quidem *Marinum* in-
„terrogauit, cuiusnam eſſet ſententiæ. Cognito deinde, quod
„chriſtianum ſe eſſe conſtantiſſime profiteretur, trium horarum
„ſpatium ad deliberandum ei conceſſit. Proinde quum ex præ-
„torio egreſſus eſſet, *Theotecnus* ciuitatis epiſcopus ad illum
„accedens & ſermocinando longius eum abſtrahens prehenſa
„manu ad eccleſiam [*f*] eum perducit. Quumque interius ad
„ipſum altare eum ſtatuiſſet, reducta tantiſper eius chlamyde,
„gladium illi, quo præcinctus erat, oſtendens, mox ſacrorum
„euangelicorum codicem ex aduerſo locat, iubens, vt ex du-
„obus, vtrum mallet, eligeret. *Marinus* nihil cunctatus, pro-
„tenſa dextra codicem quum apprehendiſſet; his eum verbis
„*Theotecnus* compellauit: Adhære igitur, adhære Deo eiusque
„virtute roboratus conſequere, quod elegiſti. Vade in pace.
„Poſthac egredientem illum ab eccleſia, præco præ foribus
„prætorii euocare cœpit. Iam enim præſtitutum tempus ef-
„fluxerat. Admotus igitur tribunali, quum maiorem quam an-

(*f*) Euſeb. lib. VII. c. XV. Τιμή τίς ἐστι παρὰ Ῥωμαίοις τὸ κλῆμα, οὗ τοὺς τυχόντας φασὶν ἑκατοντάρχας γίνεσθαι· τόπου σχολάζοντος, ἐπὶ τοῦτο προκοπῆς τὸν Μαρῖνον ἡ τοῦ βαθμοῦ τάξις ἐκάλει· ἤδη τε μέλλοντα τῆς τιμῆς ἔχεσθαι, παρελθὼν ἄλλος πρὸ τοῦ βήματος, μὴ ἐξεῖναι μὲν ἐκείνῳ τῆς Ῥωμαίων κατέχειν ἀξίας κατὰ τοὺς παλαιοὺς νόμους, χριστιανῷ γε ὄντι καὶ τοῖς βασιλεῦσι μὴ θύοντι, κατηγόρει· αὐτῷ δὲ ἐπιβάλλειν τὸν κλῆρον· ἐφ᾽ ᾧ κινηθέντα τὸν δικαστήν, Ἀχαιὸς οὗτος ἦν, πρῶτον μὲν ἐρέσθαι, ποίας ὁ Μαρῖνος γνώμης εἴη· ὡς δὲ ὁμολογοῦντα χριστιανὸν ἐπιμόνως ἑώρα, τριῶν ὡρῶν ἐπιδοῦναι αὐτῷ εἰς ἐπίσκεψιν διάστημα· ἐκτὸς δῆτα γενόμενον αὐτὸν τοῦ δικαστηρίου, Θεότεκνος ὁ τῇδε ἐπίσκοπος ἀφέλκει προσελθὼν δι᾽ ὁμιλίας· καὶ τῆς χειρὸς λαβὼν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν προσάγει· εἴσω τε πρὸς αὐτῷ στήσας τῷ ἁγιάσματι· μικρόν τε παραναστείλας αὐτοῦ τῆς χλαμύδος καὶ τὸ προσηρτημένον αὐτῷ ξίφος ἐπιδείξας, ἅμα τε ἀντιπαρατίθησι προσαγαγὼν αὐτῷ τὴν τῶν θείων εὐαγγελίων γραφήν· κελεύσας τῶν δυεῖν ἑλέσθαι τὸ κατὰ γνώμην· ὡς δ᾽ ἀμελλητὶ τὴν δεξιὰν προτείνας, ἐδέξατο τὴν θείαν γραφήν· ἔχου τοίνυν ἔχου, φησὶ πρὸς αὐτὸν ὁ Θεότεκνος, τοῦ θεοῦ, καὶ τύχοις ὧν εἵλου· πρὸς αὐτοῦ δυναμούμενος, καὶ βάδιζε μετ᾽ εἰρήνης· εὐθὺς ἐκεῖθεν ἐπανελθόντα αὐτόν, κῆρυξ ἐβόα καλῶν πρὸ τοῦ δικαστηρίου· καὶ γὰρ ἤδη τὰ τῆς προθεσμίας τοῦ χρόνου πεπλήρωτο· καὶ δὴ παραστὰς τῷ δικαστηρίῳ, καὶ μείζονα τῆς πίστεως τὴν προθυμίαν ἐπιδείξας, εὐθὺς ὡς εἶχεν ἀπαχθεὶς τὴν ἐπὶ θανάτῳ, τελειοῦται.

„tea alacritatem fidei oſtendiſſet, ſtatim inde, ita vt erat, ad „ſupplicium abductus martyrio coronatus eſt.„ Num, qui hanc legit hiſtoriam, dubitare poteſt, loca iſta religioſa, quæ *Gallienus* chriſtianis reſtituiſſe paullo ante [*g*] dictus eſt, proprie dictas eccleſias cum ſacris menſis ſeu altaribus fuiſſe? Teſtimoniis e TERTVLLIANO citatis vnum adhuc addi poterit, quo perſpicue inter eccleſiarum partes diſtinguit, quemadmodum pœnitentium diſciplina tum requirebat. Loquens enim de conſceleratæ impudicitiæ flagitiis dicit, omnia iſta monſtra non tantum [*h*] a naue ſeu corpore eccleſiæ, ſed ab omni etiam eius parte ſubmoueri; extra fores ſub dio ſtare ipſos debere, nec ſub tectum concedendi habere veniam. Hæc diſciplina in eccleſia *Antiochena* tempore *Babylæ* ann. CCXLVII. obtinuit, quando ſecundum narrationem, a CHRYSOSTOMO [*i*] & EVSEBIO [*k*] datam, *Babylas Philippum* Cæſarem, cum omnibus ipſi apparentibus in poſtrema paſchæ vigilia ab eccleſia excluſum, precationum in eccleſia participem ſimul cum reliquo populo fieri, non ante voluit permittere, quam confeſſionem ſcelerum feciſſet, iisque, qui lapſi fuerant, & in *pœnitentium loco* (μετανοίας

(*g*) Euſeb. lib. VII. c. XIII. vid. §. XV. not. (*e*) pag. 149.

(*h*) Tertull. de pudicit. c. IV. Reliquas autem libidinum furias impias & in corpora & in ſexus, vltra iura naturæ, non modo *limine* verum omni eccleſiæ tecto ſubmouemus, quia non ſunt delicta ſed monſtra.

(*i*) Chryſoſtom. contr. gentil. tom. I. p. 741. (p. 656. b. edit. Francof.) τὸν βασιλέα τῶν τῆς ἐκκλησίας προθύρων ἐξήλασε. Imperatorem a *templi veſtibulo* exegit. Vid. p. 741. (pag. 661.) Τὸν βασιλέα ἀναιδῶς τοῖς ἱεροῖς ἐπιπηδῶντα περιβόλοις, καὶ πάντα συγχέοντα καθάπερ τινὰ κύνα ἢ οἰκέτην ἀγνώμονα τῶν δεσποτικῶν ἀπείργων αὐλῶν. Regem impudenter in *templi ſepta* ingredientem atque omnia confundentem, quaſi canem quemdam aut ſeruum improbum *a domini ſui aula excluſit*.

(*k*) Euſeb. lib VI. c. XXXIV. Τοῦτον (Φίλιππον) κατέχει λόγος χριστιανὸν ὄντα, ἐν ἡμέρᾳ τῆς ὑστάτης τοῦ πάσχα παννυχίδος, τῶν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας εὐχῶν τῷ πλήθει μετασχεῖν ἐθελῆσαι· οὐ πρότερον δὲ ὑπὸ τοῦ τηνικάδε προεστῶτος ἐπιτραπῆναι εἰσβαλεῖν, ἢ ἐξομολογήσασθαι, καὶ τοῖς ἐν παραπτώμασιν ἐξεταζομένοις, μετανοίας τε χώραν ἴσχουσιν, ἑαυτὸν καταλέξαι· Hunc (Philippum Cæſarem) vtpote chriſtianum, fama eſt in poſtrema paſchæ vigilia precationum in eccleſia participem ſimul cum reliquo populo fieri voluiſſe: ſed epiſcopum, qui tunc eccleſiæ præerat, non prius illi aditum permiſiſſe, quam confeſſionem ſcelerum feciſſet, iisque qui humanitus lapſi fuerant & *in pœnitentium loco* ſtabant, ſeſe adiunxiſſet.

-χώρα

χώρα EVSEBIO dicitur) ſtabant, ſe adiunxiſſet. Non iam in huius hiſtoriæ fidem, quam viri docti alii in dubium [*l*] vocant, defendunt alii [*m*], ſtudioſius inquiram: Sufficit in rem præſentem, quod EVSEBIVS & CHRYSOSTOMVS talem narrationem de antiquis eccleſiis faciant, quæ ipſas a communibus domibus ſæculo tertio medio diſtinctas fuiſſe demonſtrat. Quid? quod AVGVSTINVS [*n*] & auctor commentariorum ſub nomine

(*l*) Caue prim. chriſt. p. 46. (p. 37. 38. edit. Germanic. Lipſ. 1723. 8uo.) *Ich will noch eines einzigen exempels gedencken, nemlich des fürſten Philippi, von welchem Euſebius (lib. VI. c. XXXIV.) ausdrücklich bekräfftiget, daß er ein chriſt, und der allererſte chriſtliche käyſer geweſen ſey, wie denn auch ſolches nach Euſebio eine groſſe menge alter und neuer geſchichtſchreiber bejahen. Ja es erzehlen uns etliche* (act. Pont. apud Sur. ad 14. Martii t. 3.) *noch gar die hiſtorie dabey, daß dieſer Philipp und ſein ſohn durch die predigt des märtyrers Pontii wären bekehret, und von dem Römiſchen biſchoff Fabian getaufft worden. Allein ungeacht dieſe hiſtorie gar lieblich dem buchſtaben nach klinget, und von vielen berühmten leuten verfochten wird; ſo muß ich doch meines orts bekennen, daß es mir gar nicht in den kopff will, daß eine ſo gottloſe und laſterhafte perſon, als der käyſer Philipp war, ſolte entweder ein chriſt geweſen, oder doch wenigſten dafür ſeyn gehalten worden. Wenn ers geweſen wäre, was gilts, die gantze welt würde davon voll geweſen ſeyn. Ich bin gut dafür, daß kein hiſtorienſchreiber damals nicht davon geſchriebet hat, noch iſt ſonſt bey andern heydniſchen oder chriſtlichen ſcribenten vor dem Euſebio nur mit einer ſylbe davon gedacht worden. Ja Origenes, welcher eben damals und bey regierung dieſes käyſers ſeine ſchutzſchrift zu rettung der chriſtlichen religion, und gantz und gar noch zwo epiſteln, eine an Philippum, die andere an ſein weib Severam, geſchrieben,* [*wenn wir anders Euſebio glauben beymeſſen*] *gedencket nicht allein nichts davon, ſondern gibt noch heimlich darinne zu verſtehen, daß dergleichen ſachen gar mit einander nicht können vorgegangen ſeyn. Denn als Celſus die kühn- und verwegenheit der chriſtenſchaft, daß ſie vorgäben und ausſprengeten, wenn ſie nur die damaligen käyſer könten auf ihre ſeite und zu ihrer religion bringen, ſo würden gar bald die andern leute mit einander nachfolgen: ſo leugnete dieſe auflage ſchlechter dings Origenes,* [adu. Celſ. l. VIII. p. 425.] *und gab dieſes zur antwort:* Es iſt nicht nöthig, daſs ich hierauf weiter antworte; denn kein einziger chriſt hat dergleichen ding iemals geſagt. *Nun aber würde er warlich nicht ſo geantwortet haben, dafern der käyſer zur ſelbigen zeit ein chriſt geweſen wäre* cetera.

(*m*) Pagi critic. in Baron. ann. CCXLVII. n. VI. †
Huet. Origenian. lib. I. c. III. n. XII. tot.

(*n*) Auguſtin. contr. Fauſt. lib. XII. c. XXXVI. Ex hoc quippe illis credentibus conſtructa ſunt domicilia pacis, baſilicæ chriſtianarum congregationum.

AMBROSII [o] verbis expreſſis adfirmant, quod, religione chriſtiana in terrarum orbe plantata, eccleſiæ exſtructæ fuerint, vt pro regibus & omnibus in auctoritate conſtitutis preces in illis fierent ex mandato apoſtoli 1 Tim. II, 1. quo AVGVSTINVS vſum & ædificationem eccleſiarum fundat. Non immoramur martyrologiis nec iſtiusmodi ſcriptoribus, quales ſunt ABDIAS BABYLONIVS & ANACLETVS, qui de eccleſiis in *Perſia* a *Simone* & *Iuda*, *Alexandria* a *Marco*, & *Romæ* a *Petro* exſtructis loquuntur, quia libri recentiores ſunt & ſpurii: Attamen ſi primas conuerſiones ex iis, quæ tempore *Conſtantini* acciderunt, metiri nobis licet, concludere poterimus, quod ſimulac populus aliquis ad fidem CHRISTO dandam perductus fuerit, de eccleſiis ad diuinum cultum ſibi apparandis illico laborauerit. Ita quum *Frumentius Indos* Chriſto lucratus eſſet, multas paſſim eccleſias, teſte SOCRATE [p], conſtruxit, quod a RVFFINO etiam confirmatur, qui non tantum huius rei meminit, ſed addit quoque, „Deo mentem eius & animos inſtigante requirere ſollici„tius cœpiſſe, ſi qui inter negotiatores Romanos chriſtiani eſ„ſent, & ipſis poteſtatem maximam dare, ac monere, vt CON„VENTICVLA [q] per loca ſingula facerent, ad quæ *Romano* „ritu orationis cauſſa confluerent.„ THEODORETVS [r] & SOCRATES [s]

(o) Ambroſ. in Epheſ. IV. Vbi omnia loca circumplexa eſt eccleſia, conuenticula conſtituta ſunt.

(p) Socrat. lib. I. c. XIX. εὐκτήρια πολλὰ ἱδρύει.

(q) Ruffin. lib. I. c. IX.

(r) Theod. lib. I. c. XXIV. τὴν αἰχμάλωτον ἐκείνην καταλαβὼν δουλεύουσαν παρεκάλει δεῖξαι τῆς οἰκοδομίας τὸ σχῆμα· ὁ δὲ τὸν Βεσελεὴλ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς σοφίας ἐμπλήσας, καὶ ταύτην ἠξίωσε χάριτος, ὡς τὸν θεῖον διαγράψαι νεών· καὶ ἡ μὲν διέγραψεν, οἱ δὲ ὤρυττόν τε καὶ ᾠκοδόμουν κ. τ. λ. Ad mirabilem illam captiuam profectus rex, rogauit, vt exſtruendi templi formam oſtenderet. Tum vero is, qui Bezchelem architecturæ peritia inſtruxerat, iſti quoque mulieri tantam gratiam indulſit, *vt Dei templum delinearet.* Et illa quidem formam operis deſcribebat: illi vero fodiebant atque exſtruebant, cetera.

(s) Socrat. lib. I. c. XX. Ὁ μὲν βασιλεὺς μαθὼν παρὰ τῆς αἰχμαλώτῃ τὸ σχῆμα τῶν παρὰ Ῥωμαίοις ἐκκλησιῶν, εὐκτήριον οἶκον ἐκέλευσε γενέσθαι· εὐθύς τε πρὸς οἰκοδομὴν προσέταξεν ἐντρεπίζεσθαι· καὶ ὁ οἶκος ἠγείρετο. Rex quum ex captiua muliere formam eccleſiarum, quæ aqud Romanos ſunt, didiciſſet, *eccleſiam conſtrui* iuſſit, & cuncta quæ ad hoc opus neceſſaria erant, confeſtim parari. *Eccleſia* ergo *conſtruitur.*

& RVF-

& RVFFINVS [t] idem in conuerſione *Iberorum*, quæ feminæ cuiusdam captiuæ miniſterio facta eſt, obſeruant, quod eccleſias ad formam eccleſiarum *Romanarum* conſtruere gentem illam docuerit; quo facto legationem ad *Conſtantinum* (in cuius ætatem vtraque hæc conuerſio incidit) miſiſſe ipſos dicunt, qua epiſcopum cum clericis ad ſe mitti poſtularint, qui cœptum erga ſe Dei munus explerent, & in eccleſiis ſuis ſacra peragerent. Iam itaque cum ratione concludere poterimus, tale quid in omnibus, ipſis etiam primis, conuerſionibus obſeruatum fuiſſe, licet diſcrimen inter tempora perſecutionis & inter tempora pacis admittatur. Nam, etſi non eiusmodi publica & magnifica ædificia quibusdam temporibus; ſemper tamen loca ad diuinum cultum ſpeciatim deſtinata, iam ante placidum *Conſtantini* imperium, habuerunt, quemadmodum ſupra adducta teſtimonia ſole meridiano clarius demonſtrant.

LIBRI OCTAVI

CAPVT SECVNDVM

DE DIFFERENTIA INTER ECCLESIAS PRIMORVM SAECVLORVM ET ECCLESIAS SEQVENTIVM TEMPORVM, ET DE GENTILIVM TEMPLIS AC IVDAEORVM SYNAGOGIS IN ECCLESIAS CHRISTIANAS CONVERSIS.

§. I.

Priſcæ eccleſiæ ſimplices & modicæ.

VNICA reſidua obiectio contra ea, quæ capite antecedenti perſequuti ſumus, ſumta eſt ex vno alteroue loco veterum, vbi innuere videntur, quod magna fuerit differentia inter ætatem apoſtolicam, & eam, quæ eſt inſequuta, quod ad hoc eccleſiarum negotium attinet. ISIDORVS PELVSIOTA hac de re agens *Apoſtolorum tempore* [a], inquit, *quum eccleſia & ſpiritualibus*

(t) Ruffin. lib. I. c. X. Adeſt captiua, edocet Deum Chriſtum, ſupplicandi ritum venerandique modum, in quantum de his aperire feminæ fas erat, pandit. *Fabricari* tamen *eccleſiam monet*, formamque deſcribit: - - cunctis idem volentibus, *eccleſia exſtruitur* inſtanter, cetera.

(a) Iſidor. Peluſ. lib. II. epiſt. CCXLVI. Ὅτι μὲν ἐπὶ τῶν ἀποστόλων, ὅτε ἡ ἐκκλη-

gratiis

gratiis abundaret & vitæ ſplendore affiueret, nulla templa erant: at noſtra tempeſtate templa plus quam par ſit exornata ſunt, eccleſia autem, ne quid grauius dicam, comicis cauillis inceſſitur. Ego vero, ſi mihi optio daretur, temporibus illis fuiſſe mallem, in quibus templa quidem non perinde ornata erant, eccleſia autem diuinis ac cæleſtibus gratiis vndique cincta & redimita erat, quam his noſtris, in quibus templa quidem omnis generis marmoribus coboneſtata ſunt, eccleſia autem ſpiritualibus illis gratiis nuda & vacua eſt. Quæ verba ſi ſenſu ſtrictiore accipias, tibi forte videbuntur innuere, quod apoſtolorum ætate nullæ eccleſiæ conſtructæ fuerint; nam vltra ætatem apoſtolicam comparationem non extendit: ſed ego cum potius putare exiſtimo, quod apoſtoli non tales habuerint eccleſias, quales ipſius ætate exſtiterint, hoc eſt, tam ſplendidæ ac magnificæ, tam opulentæ & pulchræ, vti multæ in ſubſequutis ſæculis. Quod ſane veriſſimum eſt. Nam ſub primam nationum conuerſionem eccleſiæ ſemper ſtatui ac conditioni conuerſorum conueniebant, qui ſtatus plerumque perſequutioni obnoxius erat, vbi non multi diuites nec multi nobiles erant vocati. Immo vero in ipſis illis locis, vbi reges ad propagandam religionem nihil non conferebant, eccleſiæ res aliæ atque nunc erat, quemadmodum ex ipſa noſtræ gentis hiſtoria condiſcere poſſumus. Fuit aliquando tempus, vt BEDA refert, quum nulla eccleſia lapidea in omni inſula noſtra exſiſteret, ſed ex lignis vniuerſæ exſtruerentur. Quapropter quum *Nynias* epiſcopus de lapide eccleſiam faceret, hic adeo inſolitus [*b*] *Britonibus* mos erat, vt hinc vulgo *Ad candidam caſam* appellaretur. Idem auctor [*c*] narrat, *Finan* epiſcopum ſecundum in inſula *Lindisfarnenſi*, poſtea epiſcopatus *Dunelmenſis* nomen ſortita, „feciſſe „eccleſiam epiſcopali ſedi congruam, quam tamen non de la-

σία ἔκομα μὲν χαρίσμασι πνευματικοῖς, ἔβρυε δὲ πολιτείᾳ λαμπρᾷ, ἐκκλησιαστήρια οὐκ ἦν· ἐπὶ δὲ ἡμῶν τὰ ἐκκλησιαστήρια πλέον τοῦ δέοντος κεκόσμηται, ἡ δ' ἐκκλησία· ἀλλ' οὐδὲν βούλομαι δυσχερὲς εἰπεῖν, κωμῳδεῖται· ἐγὼ γοῦν εἴγε αἵρεσίς μοι προὔκειτο, εἱλόμην ἂν ἐν τοῖς καιροῖς ἐκείνοις γεγενῆσθαι, ἐν οἷς ἐκκλησιαστήρια μὲν οὕτω κεκοσμημένα μὴ ἦν, ἐκκλησία δὲ θείοις καὶ οὐρανίοις χαρίσμασιν ἐστεμμένη, ἢ ἐν τούτοις, ἐν οἷς τὰ μὲν ἐκκλησιαστήρια παντοίοις κεκαλλώπισται μαρμάροις, ἡ δὲ ἐκκλησία τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ἐκείνων ἔρημος καὶ γυμνὴ καθέστηκε.

(*b*) Bed. hiſtor. lib. III. c. IV. Vulgo vocatur *ad candidam caſam*, eo quod ibi eccleſiam de lapide, inſolito Britonibus more, fecerit.

(*c*) Bed. lib. III. c. XXV.

pide

„pide ſed de robore ſecto totam compoſuerit atque arundine „texerit; atque ita duraſſe eam, donec *Eadbertus*, epiſcopus ſe„ptimus, ablata arundine, plumbeis laminis eam totam, hoc „eſt, & tectum & ipſos quoque parietes eius, cooperire cura„verit.„ Nullus poſthac narrationem mirabitur, quam de eccleſiis *Cyrenes* in deſertis *Lybiæ* facit SVLPICIVS SEVERVS [*d*], quando *Cum ipſo presbytero*, inquit, *ad eccleſiam proceſſimus, quæ fere duobus millibus aberat, a conſpectu noſtro interiectu montis excluſa. Erat autem vilibus texta virgultis, non multo ambitioſior, quam noſtri hoſpitis tabernaculum, in quo niſi incuruus quis non poterat conſiſtere. Quum hominum mores quæreremus, illud præclarum animaduertimus, nihil eos æque emere, neque vendere. Quid ſit fraus aut furtum, neſciunt. Aurum atque argentum, quæ prima mortales putant, neque habent, neque habere cupiunt. Nam quum ego presbytero illi decem nummos aureos obtuliſſem, refugit altiore conſilio proteſtatus, eccleſiam auro non ſirui, ſed potius deſtrui.* Hæc exempla ad explanandam ISIDORI mentem facere poſſunt, quum apoſtolorum tempore nulla, vel non ita opulenta & exornata templa, fuiſſe dicit, quemadmodum pax & adfluentia ac æmulatio poſterioribus ſæculis illa plerumque produxit.

§. II.

Rationes, ob quas ædificia eccleſiaſtica amplificata fuerunt & immutata.

EQVIDEM multæ euidentes rationes erant, propter quas ædificia incrementi, quod ipſa religio capiebat, proportione mutari oporteret. Pacis enim & perſecutionis tempora diuerſiſſime ſpectabantur, & pro diuerſiſſima vtrorumque ratione rerum eccleſiaſticarum diuerſiſſima quoque erat conditio. Perſequutionem ſemper paupertas, fidelium paucitas & ſpes fallaces comitabantur: vt adeo vel magnificis & ſumtuoſis ædificiis nihil vterentur, vel conſtruere illa non poſſent; vel certe ad id faciendum non haberent animum, quia quotidie metuendum ipſis erat, ne exſtructa ſtatim ſpoliarentur & diruerentur. Pacis autem temporibus magni conuerſorum cœtus, deſertis templis, ad eccleſiam tranſibant, & hi quidem ſæpius homines opulenti ac in dignitate conſtituti. Quid? quod ſub quibusdam gentilibus imperatoribus eccleſia ſereniore quadam, ac minus interrupta

(*d*) Sulpic. Seuer. dial. I. c. II. (c. V. p. 383. edit. Lipſ. MDCCIII.)

 quie-

quiete ac tranquillitate gaudebat, vti in fauſto illo interuallo, quod inter mortem *Cypriani* & vltimam perſecutionem interceſſit. Atque tum quidem paullo maiores & ſumtuoſiores eccleſias exſtruere neceſſum ad illudque faciendum vires habebant, nec omni ſpe deſtituti erant, fore, vt operibus ſuis pietatis in firma ac durante pace frui ſibi daretur. Vt adeo in iſto auſpicatiſſimo interuallo, quum, EVSEBIO [*e*] obſeruante, plerique domeſtici, liberi ac ſerui *Diocletiani* imperatoris chriſtiani facti eſſent, & innumerabilis hominum turba quotidie ad religionem chriſtianam confugeret; priſca eorum ædificia capere eos non poſſent, ſed in ſingulis vrbibus ampliores & ſpatioſiores eccleſiæ ab ipſis fundamentis exſtruerentur. Quarum quum multæ in perſecutione iſta decennali deſtructæ eſſent, rurſus a ſolo in immenſam altitudinem erigebantur, & longe maiore cultu ac ſplendore, quam illæ, quæ prius expugnatæ fuerant, niteſcebant: ſimulac *Conſtantinus* chriſtianorum ſpem, edictis in religionis chriſtianæ gratiam promulgatis, erexiſſet, quemadmodum idem EVSEBIVS [*f*] fidem nobis facit.

§. III.

Speciatim chriſtianorum imperatorum munificentia hanc in rem contribuit.

IMPERATORIBVS autem chriſtianam religionem amplexis, duæ aliæ rationes erant, quæ multum omnino ad ſplendorem ac magnificentiam eccleſiarum chriſtianarum contribuebant. Quarum *prima* erat magna liberalitas & munificentia ipſorum imperatorum, qui ad multa eaque ſplendida ædificia, in diuerſis ciuitatibus in honorem Chriſti erigenda, magnos ſumtus impendebant: Et *ſecunda*, ipſorum edicta de gentilium tem-

(*e*) Euſeb. lib. VIII. c. I. vid. cap. I. §. XV. not. (*b*) p. 150.

(*f*) Euſeb. lib. X. c. II. Μάλιστα δ' ἡμῖν τοῖς ἐπὶ τὸν χριστὸν τοῦ θεοῦ τὰς ἐλπίδας ἀνηρτημένοις, ἄλεκτος παρῆν εὐφροσύνη· καί τις ἔνθεος ἅπασιν ἐπήνθει χαρά· πάντα τόπον τὸν πρὸ μικροῦ ταῖς τυράννων δυσσεβείαις ἠρειπωμένον, ὥσπερ ἐκ μακρᾶς καὶ θανατηφόρου λύμης ἀναβιώσκοντα θεωμένοις, νεώς τε αὖθις ἐκ βάθρων εἰς ὕψος ἄπειρον ἐγειρομένους, καὶ πολὺ κρείττονα τὴν ἀγλαΐαν τῶν πάλαι πεπολιορκημένων ἀπολαμβάνοντας. Nobis vero præcipue, qui ſpem omnem in Chriſto poſitam habemus, incredibilis quædam inerat lætitia & diuina quædam hilaritas in omnium vultu emicabat; quum loca ſancta, quæ tyrannorum impietas paullo ante ſubruerat, tamquam ex diuturna ac peſtifera labe reuiuiſcere videremus: templaque rurſus a ſolo in immenſam altitudinem erigi & longe maiore cultu ac ſplendore quam illa, quæ prius expugnata fuiſſent, niteſcere.

plis

plis in eccleſias chriſtianas conuertendis. *Conſtantinus* ad eccleſias in omnibus Orientis partibus, exempli gratia *Hieroſolymis*, *Antiochiæ*, *Nicomediæ*, iuxta quercum *Mambre*, *Heliopoli* in *Phœnicia* aliisque compluribus locis erigendas, decorandas, exornandasque nullis parcebat ſumtibus, qua de re, quisquis volet, apud EVSEBIVM & [*g*] SOCRATEM plura legere poteſt. Speciatim *Conſtantinopoli* inter alias eccleſias exornatiſſimum martyrium, quod *eccleſiæ Conſtantinianæ* nomen obtinuit, in apoſtolorum memoriam ædificauit, quod, vti EVSEBIVS [*h*] loquitur, „in immenſam altitudinem extulit, vario lapidum genere ſplen„didum reddidit, a ſolo ad cameram vſque marmoreis cruſtis „illud operiens. Porro cameram lacunaribus minutiſſimi o„peris obducens totam auro inbracteauit. Et ſupra quidem, „æs tegularum loco impoſitum vniuerſo ædificio munimentum „aduerſus imbres præbebat. Quod itidem auro plurimo ſu„perfuſum reſplendebat; adeo vt procul ſpectantium oculos „fulgore præſtringeret, ſolis radiis æris obiectu repercuſſis. To„tum vero ſolarium reticulatis quibusdam anaglyphis ex ære „& auro fabrefactis erat circumdatum.„ Fundamenta quoque celebratiſſimæ eccleſiæ iecit, quæ *ſancta Sophia & magna* dicta & annis triginta tribus poſt, nimirum ann. CCCLX. a *Conſtantio* filio eius abſoluta fuit & dedicata, qui eam baſilicæ *Pacis* (quæ alia erat eccleſia a *Conſtantino* ædificata) coniunxit, ambas vno ambitu comprehendens, vti SOCRATES [*i*] & auctor

(*g*) Euſeb. de vit. Conſt. lib. III. c. L. tot. c. LI. tot. Socrat. lib. I. c. XVI. XVII. XVIII.

(*h*) Euſeb. de vit. Conſtant. lib. IV. c. LVIII. Ἐπὶ τούτοις τὸ μαρτύριον ἐν τῇ ἐπωνύμῳ πόλει, ἐπὶ μνήμῃ τῶν ἀποστόλων οἰκοδομεῖν παρεσκευάζετο· αὐτὸς δὲ νεὼν ἅπαντα εἰς ὕψος ἄφατον ἐπάρας, λίθων ποικίλαις παντοίων ἐξαστράπτοντα ἐποίει, εἰς αὐτὸν ὄροφον ἐξ ἐδάφους πλακώσας· διαλαβὼν δὲ λεπτοῖς φατνώμασι τὴν στέγην, χρυσῷ τὴν πᾶσαν ἐκάλυπτεν· ἄνω χαλκὸς μὲν ἀντὶ κεράμου, φυλακὴν τῷ ἔργῳ πρὸς ὑετῶν ἀσφάλειαν παρεῖχε· καὶ τοῦτον δὲ πολὺς περιέλαμπε χρυσός· ὡς μαρμαρυγὰς τοῖς πόρρωθεν ἀφορῶσι ταῖς ἡλίου αὐγαῖς ἀντανακλωμέναις ἐκπέμπειν· δικτυωτὰ δὲ πέριξ ἐκύκλου τὸ δωμάτιον ἀνάγλυφα, χαλκῷ, καὶ χρυσῷ κατειργασμένα.

(*i*) Socrat. lib. II. c. XVI. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον, καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν ἔκτισεν, ἥτις Σοφία μὲν προσαγορεύεται νῦν· συνῆπται δὲ τῇ ἐπωνύμῳ εἰρήνῃ, ἣν ὁ πατὴρ τοῦ βασιλέως μικρὰν οὖσαν τὸ πρότερον, εἰς κάλλος καὶ μέγεθος ηὔξησε· καὶ νῦν εἰσὶν εἰς ἕνα περίβολον ἄμφω ὁρώμεναι, μιᾶς τὴν προσωνυμίαν ἔχουσαι. Per idem tempus imperator *magnam eccleſiam* fabricabat, quæ nunc *Sophia* *chro-*

chronici Alexandrini [*k*] memoriæ prodiderunt. *Conſtantini* exemplum imperatores ſuccedentes ſequebantur, præcipue autem *Iuſtinianus*, qui inter alia huiusmodi opera eccleſiam *Sophiæ*, quæ *Anaſtaſii* tempore conflagrauerat, reædificabat. Et iam propter magnitudinem, artificioſam architecturam, opulentiam ac pulchritudinem ſuam, gloria mundi fiebat; adeo vt *Iuſtinianus* abſoluto illo dixiſſe perhibeatur: Νενίκηκά σε Σολομών, *Vici te Solomon.* Qui ſpecialiorem huius eccleſiæ deſcriptionem legere cupiunt, illi eam ſtrictim delineatam deprehendent apud EVAGRIVM [*l*], PROCOPIVM [*m*] & AGATHIAM [*n*], paullo fuſius autem & exactius apud PAVLVM SILENTIARIVM, huiusque doctum commentatorem DV FRESNIVM, cuius accurata cognitio in hiſce materiis omnes ſuperat, qui ipſum anteceſſerunt. Nos ex ipſo tales obſeruationes excerpſimus, quas ad inſtitutum noſtrum putauimus eſſe neceſſaias; quibus autem totum opus legere volupe eſt, ſub finem IOANNIS CINNAMI, inter hiſtoricos *Byzantinos*, *Lutetiæ Pariſiorum* an. MDCLXX. in lucem publicam datos, illud poterit inuenire.

§. IV.

Edicta quoque ipſorum de gentilium templis in eccleſias conuertendis.

ALTERA ratio, quam ad eccleſiarum chriſtianarum magnificentiam multum contuliſſe diximus, erant promulgata diverſorum imperatorum de gentilium templis in eccleſias convertendis edicta. Et primum quidem, quum reformatio gen-

dicitur. Eſt autem coniuncta ei baſilicæ, quæ cognominatur *Irene*, quam pater imperatoris, quum prius eſſet modica, pulcram ſimul & amplam reddiderat. Et nunc ambæ vno ambitu comprehenſæ, vnius baſilicæ vocabulo appellantur.

(*k*) Chronic. Alex. alias Paſchale dict. an. CCCLX. p. 685. (p. 294. edit. Pariſ. MDCLXXXVI.) Ἐπὶ τῆς αὐτῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων, οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας τοῦ ἐνθρονισθῆναι τὸν Εὐδόξιον ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως, τὰ ἐγκαίνια τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τῆς αὐτῆς πόλεως ἐτελέσθη, δι' ἐτῶν λδ' μικρῷ πρὸς, ἀφ' οὗ θεμελίους κατεβάλλετο Κωνστάντιος. In eadem ſynodo epiſcoporum non poſt multos dies ab inauguratione Eudoxii epiſcopi Conſtantinopoleos, encænia magnæ eccleſiæ eiusdem vrbis celebrata ſunt, anno trigeſimo quarto plus minus, ex quo fundamenta Conſtantinus iecerat.

(*l*) Euagr. lib. IV. c. XXXI. tot.

(*m*) Procop. de ædificat. Iuſtin. lib. I. c. I. tot.

(*n*) Agath. lib. V. p. 152. ſeqq. edit. Par. MDCLX.

tilita-

tilitatis in ſua quaſi infantia eſſet, nulla idolorum templa in eccleſiarum vſum conuertebantur, ſed vel gentilibus ad tempus relinquebantur, vel occludebantur, vel etiam diruebantur. Ad annum vſque viceſimum quintum *Conſtantini*, id eſt, an an. CHRISTI CCCXXXIII. templa magnam partem tolerabantur; ſed hoc anno leges hic ſuas publicabat, quibus templa, aras & imagines deſtrui iubebat, ad quas leges in codice *Theodoſiano* [o] nonnumquam reſpicitur, & ſecundum haſce leges innumera templa in omnibus orbis terrarum partibus deuaſtabantur, eorum reditibus fiſco adiudicatis, vti non tantum e chriſtianis ſcriptoribus HIERONYMO [p], EVSEBIO [q] aliisque, ſed ex ſcriptorum quoque gentilium EVNAPII [r], LIBANII [ſ] & IVLIANI [t] querelis conſtat. Sub nonnullis ſequentibus imperatoribus

(o) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVII. de ſepulcris violatis leg. II.

(p) Hieron. Chronic. an. CCCXXXII.

(q) Euſeb. de vit. Conſtantin. lib. III. c. LIV. Ἔνθεν εἰκότως ἐγυμνοῦτο μὲν αὐτοῖς τῶν κατὰ πόλιν νεῶν τὰ πρόπυλα, θυρῶν ἔρημα γινόμενα βασιλέως προστάγματι· ἑτέρων δ' ἡ ἐπὶ τοῖς ὀρόφοις στέγη, τῶν καλυπτήρων ἀφαιρουμένων, ἐφθείρετο. Quorumdam in vrbibus fanorum veſtibula nudebantur, valuis iuſſu imperatoris orbata; aliorum tectum corrumpebatur, tegulis amotis.

(r) Eunap. vit. Aedeſii (p. 34. græc. p. 50. lat. edit. Antuerp. MDLXVIII. 8u.) Τούτων οὐδὲν εἴχομεν ἀναγράφειν, ὅτι τὸ μὲν ἐπέκρυπτεν ἴσως Αἰδέσιος διὰ τοὺς χρόνους· Κωνσταντῖνος γὰρ ἐβασίλευε, τά τε τῶν ἱερῶν ἐπιφανέστατα καταστρέφων καὶ τὰ τῶν χριστιανῶν ἀνεγείρων οἰκήματα. Qua de re non habeo quod ſcribam; fieri namque poteſt, vt illud occultum habuerit Aedeſius, ob temporum iniquitatem, quod tum Conſtantinus imperium regeret, *qui fana toto orbe celebratiſſima euertebat, & chriſtianorum ædificia exſtruebat.*

(ſ) Liban. orat. apologetic. XXVI. p. 591. Κωνστάντιον καὶ τὴν ἐκείνου βασιλείαν, ὃς παρὰ τοῦ πατρὸς σπινθῆρα κακῶν δεξάμενος εἰς φλόγα πολλὴν τὸ πρᾶγμα προήγαγεν, ὁ μὲν γὰρ ἐγύμνωσε τοῦ πλούτου τοὺς θεούς. ὁ δὲ κατέσκαψε τοὺς ναούς, καὶ πάντα ἱερὸν ἐξαλείψας νόμον, ἔδωκεν αὐτόν, οἷς ἴσμεν. Conſtantius eſt atque illius regnum, qui acceptas a patre malorum ſcintillas ad incendium magnum prouexit opus, ille enim opulentia deos ſpoliauit; hic etiam templa funditus euertit, & omni lege ſacra abrogata, dedit quibus ſcimus.

(t) Iulian. orat. VII. p. 424. Πατρῷα μὲν ἱερὰ κατεσκάπτετο παρὰ τῶν παίδων, ὀλιγωρηθέντα πρότερον ὑπὸ τοῦ πατρός, καὶ ἀποσυληθέντα τῶν ἀναθημάτων· ἃ τέθειτο παρὰ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων· οὐχ ἥκιστα δὲ τῶν προπατόρων αὐτοῦ· καθαιρουμένων δὲ τῶν ἱερῶν, ἀνῳκοδομεῖτο παλαιὰ καὶ νέα μνήματα. Paterna liberi templa demoliebantur, ab ipſo quidem patre antea contemta ac donariis ſpoliata: quæ quum alii plerique, tum maiores illius præcipue dedicauerunt. Ac

eadem

Digitized by Google

eadem ratio claudendi vel vaſtandi templa inibatur, quemadmodum ex narratione RVFFINI [*u*] de vniuerſali eorum deſtructione in *Aegypto*, ex *Valentiniani* facta mandato, patet. Sed proxime regnantis *Theodoſii* tempore alia methodus cum eorum quibusdam inita fuit. Nam, quemadmodum GOTHOFREDVS [*w*] ex *chronico Alexandrino* an. CCCLXXIX obſeruat, *Theodoſius templum Heliopolitanum, quod Balanii dicebatur, ingens & celeberrimum in chriſtianorum eccleſiam conuertit, ἐποίησε αὐτὸ ἐκκλησίαν χριστιανῶν.* Et circa idem illud tempus, vt SOCRATES narrat, duo *Macarii*, monachorum in *Aegypto* patres, in inſulam quamdam, in qua nullus erat chriſtianus, iuſſu *Valentis* imperatoris deportati, omnibus, qui in inſula degebant, ad chriſtianæ religionis fidem adductis, fabricam templi ipſorum [*x*] in eccleſiæ ſpeciem commutarunt. Idem celebri *deæ cœleſtis* templo *Carthagine Aurelii* epiſcopi opera, regnante *Honorio*, an. CCCXCIX. contigit, quod auctor libri de *prædictionibus* ſub nomine PROSPERI [*y*] ſequentem in modum narrat: *Antiſtes Aurelius, cœleſtis iam patriæ ciuis, cathedram illic loco cœleſtis & habuit, & ſedit. Ipſe tunc aderam cum ſociis & amicis, atque (vt ſe adoleſcentium ætas impatiens circumquaque vertebat) dum curioſi ſingula quæque pro magnitudine inſpicimus, mirum quoddam & incredibile noſtro ſe ingeſſit adſpectui, titulus æneis grandioribusque litteris in frontiſpicio templi conſcriptus, AVRELIVS PONTIFEX DEDICAVIT. Hunc legentes populi mirabantur. Præſago tunc ſpiritu acta, quæ præſcius Dei ordo certo iſto fi-*

quum templa ſubuerterentur, vetera interim nouaque monumenta reſtituebantur.

(*u*) Ruffin. lib. II. c. XXVIII. Per cunctas Aegypti vrbes, per caſtella, per vicos, per omne rus, per ripas fluminis, per eremum quoque ſi qua fana vel potius buſta reperiri potuerunt, inſtantia vniuscuiusque epiſcopi ſubruta & ad ſolum deducta ſunt, ita vt denuo rus culturæ redderetur, quod iniuſte fuerat dæmonibus deputatum.

(*w*) Gothofr. com. in cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de pagan. leg. XXV.

(*x*) Socrat. lib. IV. c. XXIV. Εἰς πίστιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἤγαγον τόν τε ἱερέα καὶ πάντας τοὺς ἐκεῖ ἐνοικοῦντας ἐν τῇ νήσῳ· εὐθὺς οὖν τὰ μὲν ἀγάλματα ἐξέβαλον· τὸ δὲ σχῆμα τοῦ ναοῦ εἰς ἐκκλησίας τύπον μεταποιήσαντες, ἐβαπτίζοντο κ.τ.λ. Sacerdotem & reliquos qui in inſula degebant, ad chriſtianæ religionis fidem adduxerunt. Statim itaque ſimulacra proiicientes, *fabricam templi in eccleſiæ ſpeciem commutarunt* & baptiſmum ſuſceperunt. cetera.

(*y*) Proſper. de promiſſion. lib. III. c. XXXVIII.

ne con-

ne concluſerat. Non diu poſt, anno nimirum CCCCVIII. *Honorius* duas leges per imperium occidentale publicauit, vlla amplius templa in ciuitatibus dirui vetans, quod a rebus illicitis, aris atque idolis, quæ omnia quocumque loco inuenta deſtrui iubebat, repurgata ornamento vel vſui publico [z] eſſe poſſent. Hæ leges, vt recte obſeruat GOTHOFREDVS, rogantibus patribus *Africanis* publicatæ eſſe videntur, qui, quemadmodum ex canone quodam [a] codicis *Africani* apparet, ab imperatore petierant, vt templa idolorum, quæ in agris vel in locis abditis conſtituta nullo ornamento eſſent, omnimodo deſtrui iuberet. *Arcadius* aliam iſtiusmodi legem pro imperio occidentali promulgabat, quæ tantum ad deſtructionem templorum in agris [b], non in ciuitatibus, attinebat, vtpote in quibus non eiusmodi periculum a ſuperſtitione erat metuendum, quandoquidem in meliorem vſum conuerti poterant. Et ex hoc fundamento auctor, qui ſub nomine PROSPERI [c] latere voluit, nomine religionis & deuotionis *Honorium* laudat, quod omnia templa cum ſuis adiacentibus ſpatiis eccleſiis contulerit, idola

(z) Cod. Theod. lib. XVI. tit. X. de paganis lib. XVIII. Aedes inlicitis rebus vacuas ne quis conetur euertere. Decernimus enim, vt ædificiorum quidem ſit integer ſtatus. It. leg. XIX. Aedificia ipſa templorum, quæ in ciuitatibus vel oppidis vel extra oppida ſunt, ad vſum publicum vindicentur: aræ locis omnibus deſtruantur.

(a) Cod. Afric. can. LVIII. (tom. II. concil. p. 1085.) *Ὡι χάριν αἰτῆσαι δεῖ τοὺς θρησκευτικωτάτους βασιλεῖς, ὥστε τὰ ἐγκαταλείμματα τῶν εἰδώλων τὰ κατὰ πᾶσαν τὴν Ἀφρικὴν κελεῦσαι παντελῶς ἀνακοπῆναι· καὶ γὰρ ἐν πολλοῖς τόποις παραθαλασσίοις καὶ διαφόροις κτήσεσιν, ἀκμάζει ἔτι τῆς πλάνης ταύτης ἡ ἀδικία· ἵνα παραγγελθῶσι καὶ αὐτὰ ἀπαλειφθῆναι καὶ οἱ ναοὶ αὐτῶν οἱ ἐν τοῖς ἀγροῖς καὶ ἐν ἀποκεκρυμμένοις τόποις χωρὶς τινὸς εὐκοσμίας καθεστῶτες παντὶ τρόπῳ κελευσθῶσι καταστραφῆναι.* Inſtant etiam aliæ neceſſitates religioſis imperatoribus poſtulando, vt reliquias idolorum per omnem Africam iubeant penitus amputari: namque in pleriſque locis maritimis, atque poſſeſſionibus diuerſis, adhuc erroris iſtius iniquitas viget: vt præcipiantur & ipſa deleri & templa eorum, quæ in agris vel in locis abditis conſtituta nullo ornamento ſunt, iubeantur omnimodo deſtrui.

(b) Cod Theod. lib. XVI. tit. X. de paganis leg. XVI. Si qua in agris templa ſunt, ſine turba & tumultu diruantur. His enim deiectis, omnis ſuperſtitionis materia conſumetur.

(c) Proſp. de promiſſ. lib. III, c. XXXVIII. Honorius chriſtiana religione & deuotione præditus templa omnia cum ſuis adiacentibus ſpatiis eccleſiis contulit, ſimulque eorum ſimulacra confringenda in poteſtatem dedit.

tantum

tantum deſtrui iubens. Ita quidem eſt, legem poſtea a *Theodoſio iuniore* [*d*] rogatam reperimus, omnia templa deſtrui præcipientem. Verum, vt GOTHOFREDVS recte eam videtur interpretari, deſtruendi vox hac in lege accipi commode poteſt pro ſuperſtitione ſua ſpoliari; quia in eadem lege ſequitur, quod conlocatione ſigni crucis expiari debeant, quod indicio erat, in eccleſias eſſe commutata. Quæ eius obſeruatio ex eo confirmari porro poteſt, quod de *Theodoſio* refert EVAGRIVS [*e*], quod videlicet templum *Antiochiæ*, ab incolis *Tychæum*, hoc eſt *Fortunæ* templum, nominatum, in eccleſiam conuerſum *Ignatio* dedicaverit. Idem magno templo *Taneos* in *Aegypto* accidit, vti ex *itinerario Hieroſolymitano* ANTONINI martyris obſeruauit VALESIVS [*f*]. CLVVERIVS etiam in deſcriptione ſua *Italiæ* loci cuiusdam meminit ex *itinerario Hieroſolymitano*, qui *Sacraria* dictus, & inter *Fulginium* & *Spoletium* oppida, ad *Clitumni* amnis fontes ſitus fuerit, quem ab initio nihil aliud niſi *Iouis Clitumni* templum [*g*] fuiſſe exiſtimat; quamquam alius quidam vir doctus [*h*] id aliquo modo dubium faciat, quia in præſenti nulla ibi eccleſia reperiatur. Sed vtcumque id eſt, ſatis exemplorum hu-

(*d*) Cod. Theod. ibid. leg. XXV. Cuncta eorum fana, templa, delubra, ſi qua nunc etiam reſtant integra, præcepto magiſtratuum deſtrui, conlocationeque venerandæ chriſtianæ religionis ſigni expiari præcipimus.

(*e*) Euagr. lib. I. c. XVI. ὑποθεμένου τοῦ παναγάθου θεοῦ Θεοδοσίῳ, τὸν θεοφόρον μείζοσι τιμῆσαι τιμαῖς, ἱερόν τε πάλαι τοῖς δαίμοσιν ἀνειμένον, Τυχαῖον τοῖς ἐπιχωρίοις ὀνόμαστο, τῷ ἀθλοφόρῳ καὶ μάρτυρι ἀναθεῖναι· καὶ σηκὸς εὐαγὴς, καὶ τέμενος ἅγιον τῷ Ἰγνατίῳ τὸ πάλαι Τυχαῖον γέγονε κ. τ. λ. Quum Deus Opt. Max. Theodoſio id ſuggeſſiſſet, vt deiferum martyrem maiori honore adficeret, vtque templum iam pridem dæmoniis conſecratum, quod incolæ *Tychæum* nominabant, fortiſſimo victori ac martyri dedicaret. Itaque *quod olim fuerat delubrum genii publici, factum eſt templum & ſacra ædes beati Ignatii.*

(*f*) Valeſ. not. in Sozom. lib. V. c. XXI. Memorabile eſt, quod legitur in itinerario Hieroſolymitano Antonini Martyris pagina 32. vbi de campo Taneos loquitur: *Immenſum ibi fuit templum, quod modo eſt eccleſia: Cuius vna porta ſe clauſit ante dominum Ieſum, quando beata Maria cum ipſo fugit in Aegyptum, & adhuc non poteſt operiri.*

(*g*) Cluuer. Ital. vet. p. 702. *Sacraria* iſta nulla alia fuere, niſi quæ ab initio ad varios Clitumni amnis fontes variis Iouis Clitumni nominibus numinibusque poſita, ea haud dubie poſtea in chriſtianæ religionis vſum conuerſa.

(*h*) Holſten. adnotat. in Cluuer. p. 124.

ius

ius praxeos vidimus; & BEDA [*i*], *Gregorium magnum Auguſtino* monacho de fanis inter *Saxonas* in *Britannia* eadem mandata dediſſe, auctor eſt, nimirum vt fana bene conſtructa non deſtruerentur, ſed a cultu dæmonum in obſequia veri Dei commutarentur. Ita quoque *Romæ* contigiſſe obſeruat, vt non multo poſt *Bonifacium IV*, imperante *Phoca*, templum gentilium, *Pantheon* vocatum ab antiquis, in eccleſiam omnium ſanctorum [*k*] conuerterint. Aliquando fana deiiciebantur, ligna autem & lapides eccleſiæ donabantur, ex quibus noua ædificia in vſum religionis conſtruebant, quomodo SOZOMENVS [*l*] & RVFINVS [*m*] ſpeciatim de templis *Bacchi* & *Serapis* apud *Alexandriam* obſeruant. Iam ſupra [*mm*] ex AVSONIO oſtendimus, quod porticus ſiue baſilicæ *Romanæ* itidem in eccleſias conuerſæ fuerint. Idem de quibusdam *Iudæorum* ſynagogis tradit *chronici Alexandrini* auctor, qui ſpeciatim ſynagogæ [*n*] alicuius *Samarita-*

(*i*) Bed. lib. I. c. XXX. Quum Deus omnipotens vos ad reuerendiſſimum virum, fratrem noſtrum Auguſtinum epiſcopum perduxerit, dicite ei, quid diu mecum de cauſſa Anglorum cogitans tractaui: videlicet quod fana Idolorum deſtrui in eadem gente minime debeant: ſed ipſa, quæ in eis ſunt idola, deſtruantur, aqua benedicta fiat, in eisdem fanis adſpergatur, altaria conſtruantur, reliquiæ ponantur. Quia ſi fana eadem bene conſtructa ſunt, neceſſe eſt, vt a cultu dæmonum in obſequia veri Dei debeant commutari, vt dum gens ipſa eadem fana ſua non videt deſtrui, de corde errorem deponat, & Deum verum cognoſcens ac adorans, ad loca quæ conſueuit familiarius concurrat.

(*k*) Bed. lib. II. c. IV. Hic eſt Bonifacius quartus a beato Gregorio Romanæ vrbis epiſcopo, qui impetrauit a Focate principe donari eccleſiæ Chriſti templum Romæ, quod Pantheon vocabatur ab antiquis, quaſi ſimulacrum eſſet omnium deorum. In quo ipſe eliminata omni ſpurcitia fecit eccleſiam ſanctæ Dei genetricis atque omnium martyrum Chriſti, vt excluſa multitudine dæmonum multitudo ibi ſanctorum memoriam haberet.

(*l*) Sozom. lib. VII. c. XV. *ὑπὸ τοῦτον τὸν χρόνον Ἀλεξανδρέων ἐπίσκοπος τὸ παρ' αὐτοῖς Διονύσου ἱερὸν εἰς ἐκκλησίαν μετεσκεύαζε· δῶρον γὰρ εἰλήφει τοῦτο παρὰ τοῦ βασιλέως· - - Τὸ μὲν δὴ Σεράπιον ὧδε ἥλω, καὶ μετ' οὐ πολὺ εἰς ἐκκλησίαν μετεσκευάσθη, Ἀρκαδίου τοῦ βασιλέως ἐπώνυμον.* Eodem tempore Alexandrinæ vrbis epiſcopus, templum Bacchi, quod illic erat, in eccleſiam commutauit. Illud enim ab imperatore petitum dono acceperat. - - Et Serapium quidem hoc modo captum & expugnatum nec multo poſt in eccleſiam Arcadio imperatori cognominem immutatum eſt.

(*m*) Ruffin. lib. II. c. XXIII.

(*mm*) Vid. cap. I. §. V. litt. [*m*] pag. 121.

(*n*) Chron. Alex. ſiue Paſchale inter Hiſtoricos Byzantin. an. X. Zenon. *ἐποίησε τὴν συναγωγὴν αὐτῶν, τὴν οὖσαν εἰς τὸ καλούμενον γαργαρίδην, εὐκτήριον οἶκον μέγαν*

norum in loco *Gargarida* dicto, meminit, quam *Zeno* imperator in magnam eccleſiam chriſtianam conuerterit.

Et quamquam inter viros doctos non conuenit, vtrum templa, quæ ab *Hadriano* ædificata eſſe dicuntur, ſibi ipſi an Chriſto exſtruxerit; (nam CASAVBONVS [*o*] & PAGIVS [*p*] ſibi ipſi ea facere voluiſſe, exiſtimant, HVETIO [*q*] interim relationem LAMPRIDII, qui ea nomini Chriſti conſecranda fuiſſe

(*o*) Caſaubon. not. in Lamprid. vit. Alexandr. Seuer. p. 170. De Tiberio narrant hoc Tertullianus & alii patres græci ac latini: de Hadriano vero nemo illorum, ſi ſatis memini, ſimile quidquam. Et mirum profecto, tam nobilem hiſtoriam tot fidei chriſtianæ propugnatores acerrimos, viros vndecumque doctiſſimos, & quorum intererat hoc ſcire, potuiſſe fugere. Sed videtur hæc de Hadriano ſuſpicio multo poſt eius ſæculum hominum mentes inſediſſe: quum neque Iuſtinus martyr, neque Athenagoras, neque Tertullianus, neque Cyprianus, aut omnino quiſquam ex illis veterum patrum manu, vel tenuiſſimam eius rei ſuſpicionem ſando vmquam accepiſſent. Vnde autem vulgo multi ſæculo Lampridii hanc de Hadriano conceperint opinionem, declarat auctor, quum ſubiicit: *qui templa in omnibus ciuitatibus ſine ſimulacris iuſſerat fieri: quæ hodie idcirco, quia non habent numina, dicuntur Hadriani, quod ille ad hoc paraſſe dicebatur.* En fontem & originem huius opinionis. Iuſſerat Hadrianus templa fieri in omnibus ciuitatibus, ſuo nomini, ſine dubio, conſecranda: quod & Spart. in vita illius teſtatur, ſed mortuo Hadriano prius, quam hæc templa abſoluerentur, manſere pleraque illorum imperfecta, neque vmquam dedicata ſunt. Exemplo poteſt eſſe illud, quod Tiberiade magnifice inchoatum, mox relictum eſt nec dum abſolutum, tandemque in vſum balnearum a ciuibus deſtinatum. Epiphanius contra Ebionitas: ναὸς μέγιστος κ. τ. λ. [vid. ſeq. not. (*r*)]. Talia ædificia in pleriſque ciuitatibus adhuc Lampridii ætate exſtabant, inchoata ſolum, non perfecta, non dedicata: ac proinde, vt ait ipſe, ſine numine & ſimulacro vllo. Eo factum, vt in animum inducerent multi, quibus heic aſſentitur Lampridius, non ſibi Hadrianum illa templa exſtruxiſſe, verum Chriſto. cetera.

(*p*) Pagi Critic. in Baron. an. CXXXIV. n. IV. Quod ad Lampridium ſpectat, is de Alexandro Seuero in eius vita c. XLIII. loquens ait: *Chriſto templum facere voluit, eumque inter Deos recipere, quod & Hadrianus cogitaſſe fertur, qui templa in omnibus ciuitatibus ſine ſimulacris iuſſerat fieri: quæ hodie idcirco, quia non habent numina, dicuntur Hadriani, quæ ille ad hoc paraſſe dicebatur: ſed prohibitus eſt ab iis, qui conſulentes ſacra, repererant omnes chriſtianos futuros, ſi id optato eueniſſet, & templa reliqua deſerenda.* Sed, vt Caſaubonus, in notis ad eum locum obſeruat, de Tiberio narrant hoc Tertullianus & alii patres græci ac latini. cetera.

(*q*) Huet. demonſtrat. euangel. propoſ. III. §. XXII. XXIII. p. 65. (p. 43. 44. edit. Francof. MDCCXXII. 4to.)

dicit,

dicit, defendente;) certum tamen eſt, poſteaquam in alios v-ſus adhibita fuerunt, ad minimum nonnulla ex illis in eccleſias chriſtianas eſſe commutata. Teſte enim EPIPHANIO [r] *Tiberiade* ingens templum fuit, *Adrianium* dictum, quod *Iudæi* in publicas balneas commutarunt. IOSEPHVS autem COMES, converſus quidam *Iudæus*, ætate *Conſtantini* eccleſiam ex eo condidit. Idem alii cuidam horum templorum apud *Alexandriam* opera *Athanaſii* accidit, quod olim *Licinianum* gymnaſium ſiue palatium fuit, vt idem ille EPIPHANIVS [s] auctor eſt. Vt adeo iam partim imperatorum, ſuo ipſorum ſumtu eccleſias exſtruentium, munificentia & gentilium templa in eccleſias conuerti iubentium edictis; partim priuatorum chriſtianorum pacis temporibus zelo ac liberalitate eccleſiæ longe alia atque prioribus ſæculis, hoc eſt, multo nobiliora ac ſplendidiora, pretioſiora & magnificentiora ædificia euaſerint, ſub quo incremento ipſas in proxime ſequenti huius libri parte conſiderabimus.

(r) Epiphan. hæreſ. XXX. n. XII. Ναὸς δὲ μέγιστος ἐν τῇ πόλει προϋπῆρχε, τάχα οἶμαι Ἀδριάνειον τοῦτο ἐκάλουν, ἀτελὴς δὲ τοῦτο τὸ Ἀδριάνειον διαμένον τάχα οἱ πολῖται εἰς δημόσιον λουτρὸν ἐπεχείρουν ἐπισκευάσαι· ὅπερ εὑρὼν ὁ Ἰώσηπος, ἐκ τούτου τὴν πρόφασιν ἔσχε, καὶ ὡς ἤδη εὗρε διὰ τετραπήχων λίθων τετραπέδων, ἕως ὕψους τινὸς ἀνεγηγερμένον, ἐντεῦθεν ἄρχεται ποιεῖσθαι τῆς ἐκκλησίας τὴν ἐπιμέλειαν - - - πολλάκις δὲ κακούντων τὸν ἄνδρα ἐκείνων εἰς ὕστερον μέρος τι τοῦ ναοῦ ἐν Τιβεριάδι οἰκοδομήσας, καὶ μικρὰν ἐκκλησίαν ἀποτελέσας. Erat in eadem vrbe (Tiberiade) templum ingens olim exſtructum, quod Adrianium, niſi fallor, appellabant. Quod quum imperfectum hactenus manſiſſet, oppidani publicas in balneas commutare ſtudebant. Hoc Ioſephus nactus, ad id quod animo conceperat, accommodare inſtituit. Et vt quadrato lapide quaternum cubitorum certam ad altitudinem erectum inuenerat, veteri ſtructuræ nouam eccleſiæ molem imponere ſtatuit. - - At ſæpe alias vexantibus iudæis tandem veteris templi partem exſtruxit, in eaque paruam eccleſiam condidit.

(s) Epiph. hæreſ. LXIX. Arian. n. II. Εἰσὶ τοίνυν πλείους τὸν ἀριθμὸν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ σὺν τῇ νῦν κτισθείσῃ τῇ Καισαρείᾳ καλουμένῃ, ὃ πρότερον Ἀδριανὸν ἐτύγχανεν, ὕστερον Λικινιανὸν γέγονε γυμνάσιον, εἴτουν βασίλειον. μετέπειτα δὲ ἐν χρόνοις Κωνσταντίου ἔδοξεν αὐτὴν οἰκοδομηθῆναι ἐκκλησίαν κ. τ. λ. Sane complures Alexandriæ eccleſiæ ſunt, præter eam, quæ nuper exſtructa Cæſaria dicitur. Quæ olim *Adrianum*, poſtea *Licinianum* gymnaſium ſiue baſilica fuit: deinde imperante Conſtantio ædificari in ea eccleſiam placuit.

LIBRI OCTAVI

CAPVT TERTIVM

DE DIVERSIS ANTIQVARVM ECCLESIARVM FORMIS ET PARTIBVS: ET PRIMVM QVIDEM DE NARTHECE EXTERIORE.

§. I.

Eccleſiarum antiquarum diuerſæ fuerunt formæ.

EX iis, quæ capite præcedenti diximus, facile ad colligendum eſt, eccleſias antiquitus non vniuerſas ad vnam prorſus eamdemque formam ſiue figuram fuiſſe ædificatas. Quando enim gentilium fana & publicæ porticus in eccleſias conuerſæ fuerunt, iſta ædificia omnia ac ſingula ad eamdem formam fuiſſe exſtructa, vix ſibi quis perſuadebit. Neque enim tum inter chriſtianos vlla certa regula circa hanc rem obtinuit. *Conſtitutionum*, quæ apoſtolis vulgo tribuuntur, auctor ſignificare videtur, quod generatim oblongæ fuerint, naui [*a*] ſimiles. Hæc forma alias vocatur *dromica*, quia, vt LEO ALLATIVS [*b*] & poſt eum SVICERVS [*c*] coniectant, eccleſiæ ad hanc formam conſtructæ amplum ſpatium deambulationi accommodatum habuerunt. Atque hanc celeberrimæ eccleſiæ *ſanctæ Sophiæ Conſtantinopoli* formam fuiſſe, PAVLVS SILENTIARIVS aliique ſcriptores perhibent. Sed hæc forma non adeo vniuerſalis fuit, vt nullas aliarum formarum eccleſias deprehenderemus. Ec-

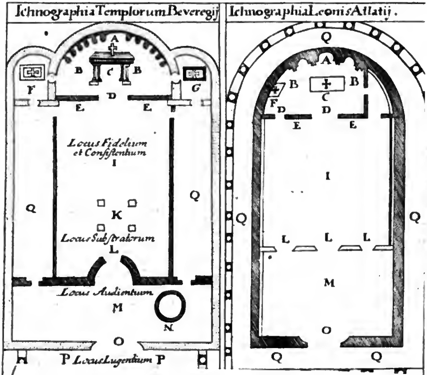
(*a*) Conſtit. apoſtol. lib. II. c. LVII. *Πρῶτον μὲν ὁ οἶκος ἔςω ἐπιμήκης, κατ' ἀνατολὰς τετραμμένος· ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τὰ παςοφόρια πρὸς ἀνατολήν, ὅςις ἔοικε νηί.* Primum quidem *ſit ædes oblonga* orientem verſus *naui ſimilis*, vtrimque paſtophoria in orientem.

(*b*) Allat. de templis Græcorum.

(*c*) Suicer. theſ. eccleſ. voce *ναός* (tom. II. p. 390. a.) Alia (templa) ſunt *δρομικά*, quæ forma quadrata, lateribus paribus, vel imparibus, ſubſtructa ſunt; quorum in culmine aſſeres, ſeu trabes cantheriis colligantur, & tegulis ſuperpoſitis conteguntur; adeo vt templi parietes proiecturis aſſerum tegantur. Cur autem *δρομικά* vocentur, explicatu non eſt facile: ſi quid tamen coniecturæ dandum, videntur a deambulatione, qua per tabulas ſuper trabibus expanſis a facie templi ad ſanctuarium ipſum progrediuntur, nomen habere: ex iis enim inferius templi ſpatium vniuerſum hac atque illac percurrebatur. Sic dicta a *δρόμος*, quod *curſum* & *peruagationem* ſignificat.

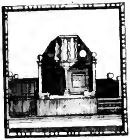
cleſſa

ICHNOGRAPHIA TEMPLORUM ORIENTALIUM.

Digitized by Google

Ambo.

A. *Synthronus*
B. *S. Bema*
C. *Altare*
D. *Portæ Sanctæ*
E. *Cancelli Bematis*
F. *Protheſis*
G. *Diaconicum*
H. *Solea*
I. *Naos*
K. *Ambo*
L. *Portæ Speciosæ*

Digitized by Google

cleſia enim, quam *Conſtantinus* in ipſo ſeruatoris noſtri ſepulchro in *Golgatha* monte fabricauit, rotunda fuit, quemadmodum ex EVSEBIO [*d*] & WALAFRIDO STRABONE [*e*] diſcimus. Quam *Antiochiæ* exſtruxit, eam octaëdri formam habuiſſe, EVSEBIVS [*f*] auctor eſt. Iſtiusmodi etiam fuit eccleſia *Nazianzi* a *Gregorio*, *Gregorii Nazianzeni* parente, ædificata, vt in oratione, quam filius in funere patris [*g*] recitauit, legimus, qui eam tamquam octo latera æqualia habentem deſcribit. Aliæ eccleſiæ in formam crucis exſtructæ fuerunt, vti iſta *Simeonis Stylitæ*, cuius apud EVAGRIVM [*h*] inijcitur mentio. Et baſilica apoſtolorum *Conſtantinopoli* a *Conſtantino* ædificata, ſimiliter hanc crucis formam retulit, vti ex GREGORII NAZIANZENI *ſomnio Anaſtaſiæ* diſcimus, vbi [*hh*] ſic deſcribitur:

Σὺν τοῖς καὶ μεγάλαυχον ἕδος χριστοῖο μαθητῶν,
Πλευραῖς σταυροτύποις τέτραχα τεμνόμενον.
Inter quos, quod quadruplici, crucibusque notato
Eſt latere, eximie fulget apoſtolicum.

Iſtæ eccleſiæ ita nonnumquam efficiebantur, addito cuiuis lateri fornice, (quos fornices *Græci* ἁψῖδας nominant) vt CEDRENO [*i*] & ZONARAE in vita obſeruatur *Iuſtini iunioris*, qui tem-

(*d*) Euſeb. vit. Conſtant. lib. III. c. XXXVIII. †

(*e*) Strabo de rebus eccleſ. c. IV. (bibl. patr. max. tom. XV. p. 183. c.) Veriſſima relatione didicimus, in eccleſia quam apud Aeliam Conſtantinus imperator cum matre Helena ſuper ſepulcrum domini miræ magnitudinis in *rotunditate* conſtituit, cetera.

(*f*) Euſeb. lib. III. c. L. Εὐκτήριον οἶκον εἰς ἀμήχανον ἐπάρας ὕψος, ἐν ὀκταέδρῳ μὲν συνεστῶτα σχήματι. Baſilicam ipſam ad ſummam erexit altitudinem: figura quidem octaedri conſtructam.

(*g*) Naz. orat. XIX. de laud. patr. p. 313. ὀκτὼ μὲν ἰσοπλεύροις εὐθείαις εἰς ἑαυτὸν ἀπαντῶντα, κίοσι δὲ καὶ στοῶν κάλλεσι δι' ὀρόφων, εἰς ὕψος αἰρόμενον κ. τ. λ. *Octo æquilateris* rectis in ſe occurrit, & columnarum ac porticuum elegantia per laquearia in altum adſurgit, cetera.

(*h*) Euagr. lib. I. c. XIV. ἡ δὲ τοῦ νεὼ οἰκοδομία, σύγκειται μὲν σταυροειδῶς, Templi fabrica *formam crucis* refert.

(*hh*) Nazianz. carm. IX. tom. II. p. 79.

(*i*) Cedren. vit. Iuſtin. in compend. hiſtor. p. 390. Τῷ ζ' ἔτει ἤρξατο Ἰουστῖνος κτίζειν τὸν ναὸν τῶν ἁγίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου ἐν τῷ ὀρφανοτροφείῳ· προσέθηκε δὲ καὶ εἰς τὸν ναὸν τῶν Βλαχερνῶν τὰς δύο ἁψῖδας, καὶ ἐποίησεν αὐτὸν στρωτὸν (al. σταυρωτόν). Septimo anno, Iuſtinus cœpit condere ædem apoſtolorum Petri

plo,

plo, quod eſt in *Blachernis*, duos eiusmodi fornices addidit effecitque vt crucis formam referret. VALESIVS etiam in *itinerario Hieroſolymitano* ANTONINI *martyris* [*k*] obſeruat, quod eccleſia a *Conſtantino* ad quercum *Mambre* ædificata, figuram quadrangulam atriumque in medio diſcoopertum habuerit: & quod per medium cancellum ex vno latere intrauerint chriſtiani, ex alio vero *Iudæi*. Nonnullæ eccleſiæ ſiue templa vocata etiam ſint *octachora*, ſed hæc, VALESIO recte obſeruante, eadem cum *octagonis* fuerunt, vti ex ſequenti inſcriptione apud GRVTERVM [*l*] patet:

Octachorum ſanctos templum ſurrexit in vſus,
Octagonus fons eſt munere dignus eo.

SVICERVS & ALLATIVS alius formæ templorum mentionem faciunt, quando ea vocant τρουλλωτά, κυλινδρωτά, θολωτά & κυκλοειδῆ, hoc eſt, rotunda ad arcus ſiue ſphæræ, vel cylindri, vel ſcuti, vel circuli figuram, cuiusmodi *Pantheon Romæ* fuiſſe dicitur. Enim vero, ſi proprie loqui velimus, hæc non tam forma eccleſiæ, quam figura vnius partis quarumdam eccleſiarum, ſpeciatim eccleſiæ *ſanctæ Sophiæ*, fuit, cuius corpus in formam trullæ ædificatum erat, tota autem ædes ſi ſpectabatur, oblonga erat, ceterarum eccleſiarum formæ ſimilis, quemadmodum lector iudicare poterit, ſi diuerſas figuras in ſequenti tabula inter ſe comparauerit, quarum vna, eccleſiam *ſanctæ Sophiæ* repræſentans, deſumta eſt ex DV FRESNII *Conſtantinopoli chriſtiana*, alia ex *pandectis* BEVEREGII, tertia quædam ex LEONE ALLATIO, & quarta ex IACOBO GOAR, quæ omnes a SCHELSTRATO in concilio ſuo *Antiocheno* conſtructæ & compoſitæ, de ipſius exemplari vna cum nominibus, ad quamuis ipſarum partem ſpectantibus, heic repræſentantur. Hiſce aliam figu-

& Pauli, in loco qui a pupillis educandis orphanotropheum dicitur. Addidit & templo, quod eſt in Blachernis, *duos fornices*, effecitque vt ea crucis formam referret.

(*k*) Anton. Mart. ap. Valeſ. not. in Euſeb. de vit. Conſtant. lib. III. c. LIII. De Bethlehem vſque ad radicem Mambre ſunt millia viginti quatuor: in quo loco requieſcunt Abraham, Iſaac & Iacob & Sarra, ſimul & Ioſeph oſſa. *Eſt ibi baſilica ædificata per quadrum*, & atrium in medio diſcoopertum & per medium cancellum ex vno latere intrant chriſtiani, ex alio vero iudæi, incenſa differentes multa.

(*l*) Gruter. theſaur. p. 1166.

(p) Conſtit. apoſt. lib. II. c. LVII. ὁ οἶκος ἔστω ἐπιμήκης κατ᾽ ἀνατολὰς τετραμμένος. Aedes ſit oblonga *orientem verſus.*

nitas,

1. Propylæum ſiue Veſtibulum magnum, hoc eſt, primus introitus in Aream ante Eccleſiam.

2 Μεσαύλιον. Atrium ſ. Area e Veſtibulo ad Eccleſiam ducens.

3 Cantharus ſ. Phiala in medio Atrii.

4 Porticus ſ. Periſtilia circa aream, alias Narthex exterior Eccleſiæ; Locus Lugentium.

13 Porticus interiores; Locus Virorum.

14 Catechumenia ſ. Hyperœa; locus Mulierum ſupra porticus Virorum.

15 Cancelli Bematis.

16 Bema ſ. Sanctuarium.

17 Altare ſ. Menſa ſacra.

18 Πύργος alias Ciborium.

19 Thronus Epiſcopi cum

20 Thronis ſecundis Presbyterorum in forma ſemi-

baſilica ædificata per quadrum, & atrium in medio diſcoopertum & per medium cancellum ex vno latere intrant chriſtiani, ex alio vero iudæi, incenſa differentes multa.

(*l*) Gruter. theſaur. p. 1166.

ram

ram addidimus, exhibentem pulcherrimum illud in vrbe *Tyro* templum, ſtudio *Paulini* epiſcopi exſtructum, & ab EVSEBIO [*m*] in oratione ſua *panegyrica* de ædificatione & fundatore huius templi deſcriptum: quam orationem ſatis longam lector curioſus in decimo hiſtoriæ ipſius eccleſiaſticæ libro legere poteſt. Cuius nos deſcriptionem tamquam omnium antiquiſſimam & veriſſimam heic magnam partem ſequemur, alias iſtiusmodi res tantum intermixturi, quæ ad explanandas formas & partes aliarum eccleſiarum neceſſariæ fuerint, ſi quidem, vti obſeruatum nobis eſt, non omnes inuicem ſibi conſimiles fuerunt, ſed forma, ſitu & diuerſis partibus aliæ ab aliis diſtinctæ.

§. II.

Et diuerſus aliarum ab aliis ſitus.

VT ab earum ſitu ſeu poſitu incipiamus; ita plerumque locatæ erant, vt frons, ſiue præcipuus introitus occidentem verſus, ſanctuarium autem, ſiue locus, in quo altare ſtabat, orientem verſus ſpectaret. In quibusdam tamen eccleſiis res aliter ſe habebat, vti ex obſeruatione SOCRATIS [*n*] de eccleſia *Antiochena* patet, *Antiochiæ*, inquientis, *quæ eſt in Syria*, *inuerſus eſt eccleſiæ ſitus, neque enim altare ad ſolis ortum ſpectat ſed ad occaſum.* Idem etiam PAVLINVS [*o*] NOLANVS de ſua ipſius quadam ſtructura obſeruauit. Et templum alterius *Paulini* in vrbe *Tyro* in eumdem modum poſitum fuiſſe videtur. EVSEBIVS enim introitum in illud, non autem altaris ſitum, tamquam ad ſolis ortum reſpicientem deſcribit. Vt adeo, licet auctor *conſtitutionum* [*p*] inter alias huius generis regulas de eccleſiis orientem verſus exſtruendis præcipiat, ex iſtis tamen exemplis appareat, morem illum non adeo vniuerſalem fuiſſe, ſed admiſiſſe exceptiones, prout neceſſitas id requiſierit vel tulerit loci opportu-

(*m*) Euſeb. lib. X. c. IV. tot.

(*n*) Socrat. lib. V. c. XXII. Ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας ἡ ἐκκλησία ἀντίστροφον ἔχει τὴν θέσιν· οὐ γὰρ πρὸς ἀνατολὰς τὸ θυσιαστήριον, ἀλλὰ πρὸς δύσιν ὁρᾷ.

(*o*) Paulin. ep. XII. ad Seuer. Proſpectus baſilicæ non, vt vſitatior mos eſt, Orientem ſpectat, ſed ad domini mei beati Felicis baſilicam pertinet, memoriam eius adſpiciens.

(*p*) Conſtit. apoſt. lib. II. c. LVII. ὁ οἶκος ἔστω ἐπιμήκης κατ᾽ ἀνατολὰς τετραμμένος. Aedes ſit oblonga *orientem verſus.*

nitas.

nitas. Quæ obſeruatio non tantum ab VSSERIO epiſcopo [q] & BONA cardinali [r], ſed pridem etiam ante eos a WALAFRIDO STRABONE facta eſt, quando ait [s]: *Non magnopere curabant illius temporis iuſti, quam in partem orationis loca conuerterent, dum tantum videretur, vbi eliminatæ ſunt dæmonum ſordes, ibi Deum creatorem omnium, qui vbique eſt, coli & adorari. Sed tamen vſus frequentior & rationi vicinior habet in orientem orantes conuerti, & pluralitatem maximam eccleſiarum eo tenore conſtitui. S. Patricius* autem in *Hibernia*, quemadmodum e IOCELINO, vitæ illius ſcriptore, obſeruauit VSSERIVS [t], hac in re ab omnibus aliis diuerſus fuit. Eccleſiam enim in oppido *Sabul* prope *Dunum* in *Vltonia* ædificauit, quæ neque ad ortum, neque ad occaſum ſolis, ſed ab aquilonali parte verſus meridianam plagam reſpexit. Atque ita hiſtoria eccleſiaſtica, ſi ſtudioſius eam perquiſiuerimus, eccleſiarum, omnis generis ſitum habentium, exempla nobis ſuppeditabit.

(q) Uſher's *Lettres* ep. 49.

(r) Bon. rer. liturg. lib. I. c. XX. n. IV. Quod attinet ad ſitum, ita erant diſpoſita, vt ad ortum ſolis æquinoctialem verterentur. - - Paulinus tamen Nolanus ep. XII. adſerit, ſe in baſilica, quam ædificauit, hunc morem neglexiſſe. *Proſpectus*, inquit, *baſilicæ* cetera [vid. not. (*o*)]. Quod vero non omnia altaria, quæ in eadem eccleſia ſunt, ad ortum reſpiciant, ſic excuſat Walafridus Strabo c. IV. *Cognoſcimus, non erraſſe illos vel errare, qui templis nouiter Deo conſtructis, vel ab idolorum ſqualore mundatis propter aliquam loci opportunitatem in diuerſas plagas altaria ſtatuerint, quia non eſt locus, vbi non ſit Deus. Veriſſima enim relatione didicimus, in eccleſia, quam apud Aeliam Conſtantinus imperator cum matre Helena ſuper ſepulcrum domini miræ magnitudinis in rotunditate conſtituit; itemque Romæ in templo, quod ab antiquis* Pantheon *dictum, a S. Bonifacio papa, permittente Phoca imperatore, in honorem omnium ſanctorum conſecratum eſt: in eccleſia quoque S. Petri principis apoſtolorum, altaria non tantum ad orientem, ſed etiam in alias partes eſſe diſtributa. Hæc quum ſecundum voluntatem vel neceſſitatem fuerint ita diſpoſita, improbare non audemus. Sed tamen vſus frequentior & rationi vicinior habet in orientem orantes conuerti & pluralitatem maximam eccleſiarum eo tenore conſtitui.* Narrat Procopius *lib. I de bello Perſico c. XVII.* Dianæ & Iphigeniæ templa in vrbe Comana Deo a chriſtianis conſecrata fuiſſe, nihil immutata ſtructura: in quibus aliisque ſimilibus neceſſarium fuit, ad veterem ſitum altaris conſtructionem accommodare.

(s) Strabo de reb. eccleſ. c. IV. (biblioth. patr. max. tom. XV. p. 183. b.)

(t) Uſher's *Lettres* ep. 49.

§. III.

§. III.

Plerumque in tres, interdum etiam in quatuor vel quinque, partes diuiſæ.

IAM diuerſas antiquarum eccleſiarum partes conſideraturis nobis obſeruandum eſt, quod, quemadmodum in templo Dei *Hieroſolymitano* non tantum ſanctum & ſanctum ſanctorum, ſed etiam exteriora atria pro partibus templi habita fuerunt, immo ipſum quoque atrium gentilium, quippe quod diſerte *domus dei* & *domus precationis* dicitur; ita etiam in eccleſiis chriſtianis, quæ cum reſpectu quodam ad templum *Iudaicum* ædificatæ fuerunt, totus ambitus ſiue peripheria latiore quodam ſenſu tamquam pars eccleſiæ ſpectari conſueuerit, adeoque vbi eccleſiæ aſyla, ſeu loca perfugii, regnantibus chriſtianis imperatoribus, acceperunt, non tantum interiora ædificia, ſed exteriora etiam atria & limites, pro apto & ſufficienti ſanctuario fuerint reputati, quemadmodum in vltima huius libri parte videbimus. Hinc igitur duplex orta eſt eccleſiarum diuiſio, provt videlicet ſtrictiore quodam vel latiore ſenſu fuerunt acceptæ. Senſu ſtrictiore, ædificia intra parietes ſolum complexæ, plerumque in tres partes diſpeſcebantur, quarum *prima NARTHEX*, vbi ſtabant pœnitentes & catechumeni: *ſecunda NAOS*, in quo communicantes ſuum quiſque locum habebant: & *tertia BEMA*, vbi clerici ſtabant ad rem ſacram ſuper altari faciendam. Latiore autem ſenſu, alius erat *NARTHEX* extra parietes, ſub quo comprehendebatur πρόπυλον ſiue *veſtibulum;* tum *atrium*, ſiue *area*, inde ad templum ducens, porticibus ſiue periſtyliis circumdata, vt mox in templo *Paulini* videbimus. Erant quoque diuerſæ *exedræ*, vt *baptiſterium*, *diaconica*, *paſtophoria*, aliaque adiacentia ædificia, quæ vel extra vel intra eccleſiam eſſe exiſtimabantur, prout ſenſu vel ſtrictiore vel latiore ſumebantur.

§. IV.

Atque hæ in alias partes ſubdiuiſæ. Narthex *exterior includebat* I. πρόπυλον *ſeu* veſtibulum.

EVSEBIVS templum *Paulini* deſcribens ſenſu latiore id accipit, & idcirco deſcriptionem ſuam inchoat a περιβόλῳ ſeu *exteriore ambitu*, atria exteriora includente, quem a *narthece* intra

eccleſiam diſtinguendi cauſſa *exteriorem narthecem* dicere licuerit. In ſacri huius ſepimenti, interuallo quodam ab eccleſia disiuncti, fronte ortum ſolis verſus primum ædificium, quod in adſpectum cadebat, ſplendidum & ſpatioſum erat veſtibulum, quod EVSEBIO aliisque *græcis* ſcriptoribus *πρόπυλον μέγα*, *latinis* autem *veſtibulum magnum* dicitur, ad diſtinguendum illud a minoribus veſtibulis eccleſiæ contiguis. Hoc ipſum idem EVSEBIVS appellat etiam *πρώτην εἴσοδον*, *primum introitum*, a ſecundo eum diſtinguens, qui erant portæ eccleſiæ.

§. V.

2. Atrium, *ſiue* area *ante eccleſiam*, *porticibus ſeu periſtyliis circumdata*.

INTER hoc veſtibulum & eccleſiam ſpatioſa erat *area*, EVSEBIO [u] αἴθριον, & PAVLINO SILENTIARIO [w] in deſcriptione *ſanctæ Sophiæ αὐλὴ* dicta; *latini atrium* & *impluuium* vocant, quia locus erat apertus & patens ſine vllo tecto, ſi a quatuor ſpatii iſtius lateribus diſceſſeris, vtpote quæ aliquibus porticibus (*ϛοὰς* EVSEBIVS appellat), quæ columnis vndique attollebantur, circumſepta erant: vnde, quemadmodum DVFRESNIVS [x] obſeruat, hoc ſpatium recentioribus auctoribus *τε-*

(u) Euſeb. lib. X. c. IV. *Μέσον αἴθριον ἠφίει εἰς τὴν τοῦ οὐρανοῦ κάτοψιν, λαμπρὸν καὶ ταῖς τοῦ φωτὸς ἀκτῖσιν ἀνειμένον ἀέρα παρέχον.* Medium ſpatium *apertum & patens* reliquit, vt & cæli adſpectum præberet & aërem ſplendidum ſolisque radiis colluſtratum præſtaret. It. de vita Conſt. lib. III. c. XXXV. *Διέβαινε δ' ἑξῆς ἐπὶ παμμεγέθη χῶρον, εἰς καθαρὸν αἴθριον ἀναπεπταμένον.* Transgreſſus inde eſt ad vaſtiſſimum locum *libero patentem cælo.*

(w) Paul. Silent. part. II. verſ. 174.

Τέτρατον αἰθούσῃσι περίδρομον ὄψεαι αὐλήν,
Ὧν μία μὲν νάρθηκι συνάπτεται, αἵγε μὲν ἄλλαι
Πεπταμέναι τελέθουσι πολυσχιδέεσσι κελεύθοις.

Atrium quatuor porticibus circumdatum licet intueri, quarum quidem vna narthеci coniungitur, aliæ vero ſemitis multifidis apertæ ſunt.

(x) Du Freſne com. in Paul. Silent. p. 536. ad modo citata verba: Obſeruandum, exteriorem veſtibuli porticum ad atrii porticus pertinuiſſe, ſi non & tertia fuit, quod iam monuimus: alioquin atrium Sophiarum tribus conſtitiſſet porticibus, non vero quatuor, proindeque non *τετράστυλον* fuiſſet vel *quadriporticus* ſed *triporticus*, vti eiusmodi atria dicuntur Anaſtaſio in S. Hilario PP. *Nymphæum* & *triporticum ante oratorium ſanctæ crucis*, cetera.

τράτυ-

τράςυλον & *quadriporticus* dicitur. In hoc loco prima claſſis pœnitentium ſtabat ſecundum EVSEBIVM [y], qui illum iis, quibus nondum licuerit vltra in eccleſiam progredi, congruentem manſionem præbuiſſe, diſertis verbis adfirmat. Hoc eſt, ſtabant illi vel in atrio, vel porticibus, vt fidelium in eccleſiam vadentium preces expeterent. Vel ſi forte grauiorum criminum rei eſſent, inde etiam expellebantur, & in area ſub dio exſpectare cogebantur, ſtabantque ibi tempeſtati expoſiti, quæ pars ipſorum pœnitentiæ erat. Hoc TERTVLLIANVS [z] innuere videtur, quando de monſtruoſis quibusdam peccatoribus loquens dicit, quod non modo a limine, verum omni eccleſiæ tecto, ſubmoueantur. Atrium itaque apertus ſemper locus ſeu area fuit ante templum: proindeque iſti auctores, qui atrium ſeu veſtibulum & porticus inter ſe confundunt, formam antiquarum eccleſiarum plane perperam capiunt; iſtæ enim res diſtinctæ *narthecis* partes, quemadmodum oſtendimus, fuerunt.

§. VI.

3. *Huius in medio fons poſitus, ex quo ſe lauabant, qui eccleſiam ingrediebantur, quibusdam auctoribus* cantharus *et* phiala *dictus.*

PORRO notandum eſt, quod in medio atrio plerumque fons quidam ſiue ciſterna collocata fuerit in vſum populi, ad abluendum ex ea manus faciemque, priusquam templum ingrederentur. EVSEBIVS [zz] huius expreſſam mentionem in templo *Paulini* facit, *Heic*, inquiens, *ſacrarum expiationum ſigna poſuit*, κρήνας, *fontes ſcilicet ex aduerſo eccleſiæ ſtructos, qui interius ſacrarium ingreſſuris copioſos latices ad abluendum miniſtrarent.* PAV-

(y) Euſeb. lib. X. c. IV. Ἡ πρώτη μὲν εἰσιόντων αὕτη διατριβὴ, κόσμον ὁμοῦ καὶ ἀγλαΐαν τῷ παντὶ, τοῖς τε τῶν πρώτων εἰσαγωγῶν ἔτι δεομένοις, κατάλληλον τὴν μονὴν παρεχομένη. Hoc primum intrantium diuerſorium eſt, cunctis quemdam ornatum ac nitorem concilians; iis vero qui inſtitutione adhuc opus habent, congruentem præbens manſionem.

(z) Tertull. de pudicit. c. IV. Reliquas autem libidinum furias – non modo limine, verum omni eccleſiæ tecto ſubmouemus, quia non ſunt delicta ſed monſtra.

(zz) Euſeb. lib. X. c. IV. Ἐνταῦθα καθαρσίων ἐτίθει σύμβολα· κρήνας ἄντικρυ; εἰς πρόσωπον ἐπισκευάζων τοῦ νεὼ, πολλῷ τῷ χεύματι τοῦ νάματος τοῖς περιβόλων ἱερῶν ἐπὶ τὰ ἔσω προϊοῦσι τὴν ἀπόρρυψιν παρεχομένας.

Digitized by Google

LINVS epiſcopus *Nolanus* eiusdem rei meminit, ſed nomen *canthari* [*a*] ei tribuit, quod ſignificat longum aquæ conceptaculum, ſiue ſtatuam ludicris formis elaboratam, per quas aquæ ſaliunt. Ita DVFRESNIVS obſeruauit, quod in quibusdam locis fontes leonibus, aquam ex ore eructantibus, circumdati fuerint; vnde locus iſte quibusdam recentioribus *græcis* ſcriptoribus *λεοντάριον* dicitur. A nonnullis etiam vocatur *nymphæum*, *ἐμβάτης* & *κολυμβεῖον*, quæ appellationes omnes fontem aquæ ſignificant. PAVLVS SILENTIARIVS in deſcriptione templi *ſanctæ Sophiæ Φιάλην*, *phialam* nominat, quod *anglice* reddi poteſt *the Baſin*. SOCRATES autem *Φρέαρ* appellat. De velitatione enim inter catholicos & hæreticos *Macedonianos* in eccleſia *Acacii Conſtantinopoli* loquens, „tantam hominum cædem factam eſſe „dicit, vt eccleſiæ illius atrium ſanguine compleretur, puteum „quoque (*τὸ Φρέαρ* [*b*]) qui fuerit in atrio, cruore redundaſſe „& ſanguinem in coniunctam porticum effluxiſſe vſque ad ipſam „plateam.„ CHRYSOSTOMVS [*c*] etiam de his fontibus loquitur, vt qui communis vſus in atriis ante eccleſias fuerint. Et in ſermonibus ſuis popularibus ad morem abluendi manus, eccleſiam ingreſſuris [*d*] vſitatum, ſæpe adludit. Idem facit TER-

(*a*) Paulin. ep. XII. ad Seuerum:

> Sancta nitens famulis interluit atria lymphis
> Cantharus, intrantumque manus lauat amne miniſtro.

(*b*) Socrat. lib. II. c. XXXVIII. *γίνεται φόνος ἀνθρώπων πολλῶν, ὥστε τὴν αὐλὴν τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης αἵματος πλήρη γενέσθαι, καὶ τὸ ἐν αὐτῇ φρέαρ ὑπερβλύσαι τοῦ αἵματος, ἐκρεῖν δὲ τοῦτο καὶ εἰς τὴν ἐχομένην στοὰν ἄχρι τῆς πλατείας αὐτῆς.*

(*c*) Chryſoſtom. homil. LVII. tom. V. edit. Sauil. p. 390. *τὰς κρήνας εἶναι ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν εὐκτηρίων οἴκων νενόμισται.*

(*d*) Chryſoſt. hom. LII. in Matth. (tom. I. p. 566. a. edit. Francof.) *Καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοιοῦτον ὁρῶμεν ἔθος κρατοῦν παρὰ τοῖς πολλοῖς, καὶ ὅπως μὲν καθαροῖς εἰσέλθοιεν ἱματίοις σπουδάζοντας, καὶ ὅπως τὰς χεῖρας νίψαιντο κ. τ. λ.* In non nullis iam eccleſiis hunc morem corroboratum videmus, vt diligenter multi ſtudeant, quomodo *manibus loti*, candidis induti veſtimentis, *in eccleſiam ingrediantur*. Id. homil. LXXII. in Ioan. (ibid. p. 465. a. *οὕτω χεῖρας μὲν νιπτόμεθα εἰς ἐκκλησίαν εἰσιόντες, τὴν δὲ καρδίαν οὐκέτι.* Deinde *ingreſſuri templum manus lauamus* non corda. Id. hom. III. in Epheſ. (tom. V. p. 888.) *εἰπέ μοι, ἆρα ἂν εἵλου χερσὶν ἀνίπτοις τῇ θυσίᾳ προσελθεῖν; οὐκ ἔγωγε οἶμαι· ἀλλ' ἐθέλοις ἂν μηδὲ ὅλως προσελθεῖν, ἢ ῥυπαραῖς χερσίν.* Dic mihi velles ne ad ſacrificium manibus illotis accedere? Non, opinor; ſed malles potius non prorſus accedere. Id. in Pſalm. CXL. (tom. III.

TVLLIA-

TVLLIANVS [*e*] *Quæ ratio eſt*, inquiens, *manibus quidem ablutis, ſpiritu vero ſordente, orationem obire?* Similiter SYNESIVS [*f*] de ciſternis ſiue malluuiis, in templorum veſtibulis collocatis, loquitur.

§. VII.

An ſuperſtitioſus aquæ benedictæ vſus huius antiqui moris corruptio ſit.

PRAESENTIS eccleſiæ *Romanæ* ſcriptores BARONIVS [*g*] & alii aquæ ſuæ benedictæ vſum ex hac vetuſta conſuetudine deriuant pariter ac defendunt. At vero DV FRESNIVS [*h*] magis proprie loqui videtur, quando horum fontium loco aquas luſtrales ſucceſſiſſe, adfirmat. Ablutio enim veterum nihil expiationis in ſe habebat, ſed indifferens tantum erat cærimonia, ad externam corporis ſpectans decentiam, vel ad ſummum emblema quoddam, homines de animæ puritate, qua atria ſanctisſimi Dei intrare deberent, admonens. Et proinde quisquis has materias ſtudioſe inter ſe comparauerit, is non poterit non concludere, quod recentior conſuetudo antiquæ illius inepta

opuſc. p. 477.) Κάθαιρε τοίνυν αὐτὰς (χεῖρας) ἐλεημοσύνῃ, φιλανθρωπίᾳ, προστασίᾳ δεομένων, καὶ οὕτως αὐτὰς εἰς εὐχὰς ἄγε· εἰ γὰρ ἀνίπτοις αὐτὰς οὐκ ἐπιτρέπεις εἰς εὐχὴν ἐπαίρεσθαι, πολλῷ μᾶλλον ἁμαρτήμασιν οὐκ ἂν εἴης δίκαιος αὐτὰς μιαίνειν· εἰ τὸ ἔλαττον δέδοικας, πολλῷ μᾶλλον τὸ μεῖζον φρίξον· τὸ μὲν γὰρ ἀνίπτοις χερσὶ προσεύχεσθαι, οὐ τοσοῦτον ἄτοπον κ.τ.λ. Purga manus eleemoſyna, clementia, ſubueniendo iis, qui indigent & ita eas Deo expandito ad orationem. Si enim non permittis, vt eæ tollantur illotæ ad orationem: multo magis non æquum eſt, vt eas peccatis inquines: Si, quod minus eſt, vereris: multo magis pertimeſce, quod maius eſt. Illotis enim orare manibus non eſt adeo abſurdum cetera.

(*e*) Tertull. de orat. c. XI.

(*f*) Syneſ. epiſt. CXXI. Anaſtaſio. ὡς ἔστι γε τὸ δημόσιον ξίφος οὐχ ἧττον, ἢ τὰ ἐν τοῖς προτεμενίσμασι χέρνιβα, πόλεως καθαρτήριον. Quandoquidem publicus gladius non minus, quum *luſtralis aqua, quæ in templorum veſtibulis collocatur*, ciuitatis eſt piaculum.

(*g*) Baron. an. LVII. n. CVII. ſeqq.

(*h*) Du Freſne com. in Paul. Silent. p. 539. Hæ fontium aquæ quotannis in peruigilio ſacrorum Theophaniorum interdum in ipſo feſto die conſecrabantur & benedicebantur, quarum benedictionis ordo habetur in *euchologio*: vnde νόσων ἀπελαστικὸν, δαιμόνων φυγαδευτικὸν apud Clement. in conſtit. apoſt. ἰαματικὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων, alibi ἁμαρτημάτων λυτήριον &c. in eodem *euchologio* dicuntur. *Horum loco ſucceſſere*, præſertim apud latinos, *quæ in templorum valuis exponi ſolent luſtrales vndæ*, vti, qui de ritibus eccleſiaſticis ſcripſere, pridem docuerunt.

ſolum imitatio, vel mera corruptio ſit, ſi non potius peiori fonti *περιῤῥαντηρίῳ*, *aſpergillo*, quo de tam ſæpe loquuntur gentiles, originem ſuam debeat. Res ſibi adeo ſimiles ſunt, vt quidam recentiores librarii, qui codicem SOZOMENI deſcripſerunt, ex errore eas inter ſe confuderint. Quando enim SOZOMENVS de *Iuliani*, in *Galliis* adhuc morantis, in templum quoddam ſacrificandi cauſſa ingreſſu, comitante illum inter ceteros *Valentiniano*, dicit, ſacerdotem gentilium more ingredientes eos [*i*] conſperſiſſe; VALESIVS [*k*] obſeruauit, quod in quibusdam exemplaribus pro *more gentilium* legatur *more eccleſiaſtico*: quod ille antiquariis tribuit, qui aſperſionem aquæ luſtralis inde conficere ſtuduerint; eoſque ob ſuam vel ignorantiam vel impudentiam, pro eo ac meruerunt, ingenue caſtigat.

§. VIII.

Non niſi atrium & porticus in exteriore narthece in mortuorum ſepulturam adhibitæ.

SED reuertamur ad veterum eccleſiarum conſiderationem. Dum de narthece exteriore loquimur, non abs re fuerit obſeruare, quod multis adhuc annis, poſtquam loca ſepulturæ in ciuitatibus fuerunt permiſſa, a proprie ſic dicto templo cohibitæ, & ſolum in hiſce narthecis exterioris partibus, atrio videlicet & porticibus, in quibus deſcribendis iam verſamur, conceſſæ ſint: quemadmodum e canone quodam concilii *Namnetenſis* an. DCLVIII. apparet, in hunc modum decernente [*l*]: *In eccleſia nullatenus ſepeliantur, ſed in atrio, aut porticu, aut in exedris eccleſiæ.* Quod ideo tantum animaduertimus, vt oſtendamus, quem in vſum hæ narthecis exterioris partes adhibitæ

(*i*) Sozom. lib. VI. c. VI. *ἐπεὶ ἔμελλεν ὑπεραμείβειν τοῦ ναοῦ τὸν οὐδὸν, θαλλούς τινας διαβρόχους κατέχων ὁ ἱερεὺς νόμῳ ἑλληνικῷ περιέῤῥανε τοὺς εἰσιόντας.* Quum limen templi transgreſſurus eſſet (Iulianus) ſacerdos verbenas aqua tinctas manu geſtans, *gentilium more ingredientes conſperſit.*

(*k*) Valeſ. in h. l. In codice Fuketiano ſcriptum inueni *νόμῳ ἐκκλησιαστικῷ.* Quod idcirco retuli, non quod ſcripturam eam probem, ſed vt ſtudioſus lector perſpiciat, quam periculoſum ſit coniecturæ ſuæ indulgere. Etenim antiquarius, qui codicem illum deſcripſit, quum adſperſionis aquæ mentionem fieri videret hoc loco, id more eccleſiaſtico factum eſſe credidit. Quaſi non & pagani huiusmodi adſperſionibus aquæ luſtralis vſi fuerint diu ante aquæ luſtralis exordium. Nota ſunt veterum græcorum *περιῤῥαντήρια.*

(*l*) Concil. Namnetenſ. c. VI.

fuerint.

fuerint. Sed hac de re pluribus agendum erit, quando de cœmiteriis & ritibus funeralibus priſcæ eccleſiæ tractabimus.

LIBRI OCTAVI

CAPVT QVARTVM

DE NARTHECE INTERIORE DEQVE ILLIVS PARTIBVS ET VSIBVS.

§. I.

De minoribus προπύλοις *ſeu porticibus ante fores eccleſiæ.*

POSTQVAM *exteriorem narthecem* conſiderauimus, nunc in *interiorem narthecem* intra eccleſiam ab EVSEBIO introducimur. In talibus enim magnificis ſtructuris, qualis *Paulini* erat, *narthex* ſeu πρόναος, (*Ante-temple* lingua patria nobis appellare lubet), nomen pluribus partibus commune erat. Et in quibusdam ſplendidiſſimis templis, vti illud *ſanctæ Sophiæ* erat, quemadmodum ex PROCOPIO & PAVLO SILENTIARIO obſeruauit DVFRESNIVS, non minus quatuor diſtincti *nartheces* erant. Aditus ad interiorem narthecem in templo *Paulini* extra porticus ſeu periſtilia erat, ante eccleſiam per tria interiora veſtibula, (τὰ ἐνδοτάτω πρόπυλα EVSEBIO vocantur) totidem portas patentes efficientia, ex quibus media reliquis duabus maior erat & ſublimior, quomodo plerumque in hodiernis noſtris eccleſiis cathedralibus videmus, hoc tantum cum diſcrimine, vt iſtæ ad orientem ſpectarent, noſtræ autem ad occidentem. Habebat etiam porticus ſeptemtrionali pariter ac [a] auſtrali lateri contiguas, nec non veſtibula & ianuas, per quas introibatur. Hæc veſtibula in illis eccleſiis, quæ non alium quemdam narthecem habebant, ad recipiendam primam claſſem pœnitentium faciebant, quæ *lugentes* vocabantur, & alias ad atrium & porticus ante eccleſiam remitti ſolebant, vti iam in templo *Paulini* oſtendimus. Et hæc accurate obſeruanda ſunt iis, qui

(a) Euſeb. de vita Conſtant. lib. III. c. XXXVII. de eccleſia Hieroſolymis exſtructa: Ἀμφὶ δ' ἑκάτερα τὰ πλευρὰ, διττῶν στοῶν ἀναγείων τε καὶ καταγείων δίδυμοι παραστάδες τῷ μήκει τοῦ νεὼ συνεξετείνοντο. Ad vtrumque latus, geminæ porticus tam ſubterraneæ quam ſupra terram eminentes, totius baſilicæ longitudinem æquabant.

veteres

veteres non volunt perperam intelligere, quando de loco *lugentium* diuerſo modo loqui videntur. DVFRESNIVS etiam e PAVLINO NOLANO [*b*] obſeruauit, quod hæc veſtibula & portæ nonnumquam *arcus*, a modo ſtructuræ, quæ arcuatum opus erat, dicantur; item *apſides* ex eadem ratione; ἄψις enim rem quamlibet ſignificat ad figuram arcus, vel alius rei conuexæ, quale cælum eſt, curuatam. Et idcirco canonem triceſimum ſecundum concilii *Carthaginenſis* de iſto loco intelligi oportere exiſtimat, quando ait [*c*]: *Cuiuscumque pœnitentis publicum & vulgatiſſimum crimen eſt, quod vniuerſa eccleſia nouerit, ANTE APSIDEM,* (hoc eſt ante veſtibulum vel fores eccleſiæ) *manus ei imponatur.* Hic etiam locus erat, vbi pauperes de eccleſia ante & poſt ſacra ſeſe ſiſtebant, vt a venientibus de altari colligerent vitæ ſubſidia. Cuius conſuetudinis mentio a GREGORIO NAZIANZENO [*d*] iniicitur & a CHRYSOSTOMO [*e*], qui hoc intuitu pauperes decrepitos, claudos & cæcos, eleganter more ſuo *regii palatii cuſtodes* vocat, intelligens eccleſiam.

§. II.

De narthece, pronao, *ſiue* ferula.

PER haſce portas in eccleſiam intromiſſis nobis primus, qui occurrit, locus eſt πρόναος ſeu narthex intra parietes. Hic in recentioribus libris eccleſiaſticis *Græcorum* ſemper dicitur νάρθηξ, & ſpeciatim monachis vel mulieribus deſtinatus erat, & ad rogationes, ſupplicationes, ac nocturnas vigilias faciendas adhibebatur. Defunctorum quoque cadauera, antequam ſepulturæ mandarentur, dum illis iuſta perſoluebantur, in eodem

(*b*) Paulin. epiſt. XII. ad Seuer. Alma domus triplici patet ingredientibus arcu.

(*c*) Conc. Carth. III. c. XXXII. (tom. II. conc. p. 1171.)

(*d*) Naz. orat. XVI. de amore pauperum (tom. I. p. 246. c. d.) οἱ πολλοὶ δὲ αὐτῶν οὐδὲ ὑπ' αἰσχύνης τὰς πανηγύρεις φεύγουσιν· αὐτὸ μὲν οὖν τοὐναντίον, εἰς ταύτας ὠθοῦνται διὰ τὴν χρείαν, ταύτας δὴ λέγω πανδήμους καὶ ἱεράς, ἃς ἡμεῖς ἐπὶ θεραπείᾳ τῶν ψυχῶν ἐξεύρομεν, ἢ κατά τι μυστήριον συνιόντες, ἢ τοῖς μάρτυσι τῆς ἀληθείας πανηγυρίζοντες. Multi eorum ne pudore quidem a publicis conuentibus deterrentur: quin potius in eos ſeſe ob neceſſitatem intrudunt, hos inquam publicos & ſacros conuentus, quos ob animarum curationem excogitauimus, aut myſterii cuiuſpiam celebrandi cauſſa coëuntes, aut ob veritatis martyres diem feſtum agitantes.

(*e*) Chryſoſt. hom. X. in 1 Theſſ. p. 1484. (in edit. Francoſ. allegata verba non inuenio.)

hoc

hoc loco retineri ſolebant, quemadmodum SVICERVS [f] ex ipſorum *Triodio*, *Pentecoſtario* & *Typico* aliisque auctoribus fuſe demonſtrat. MORINVS [g] antiquas eccleſias quingentis annis narthecem non habuiſſe, ſed in duas duntaxat partes, *ſanctuarium* & *aulam laicorum* diuiſas, narthecem autem a monachis orientalibus ſexto demum ſæculo ſubintroductum fuiſſe opinatur. Enim vero hac in re manifeſto fallitur; licet enim nomen fortaſſis non ita antiquum ſit, res ipſa tamen eſt. Fuit enim hæc ſemper diſtincta quædam & ſeparata eccleſiæ pars, quemadmodum facile ſibi perſuadebit, quisquis antiquum eius vſum conſiderauerit.

§. III.

Vſus eius pro catechumenis & ſecundi ordinis pœnitentibus.

ECCLESIA enim, ex quo primum catechumenos & pœnitentes in diſtinctos ordines ac claſſes diuiſit, diſtincta etiam loca pro illis in eccleſia habuit. Et hæc vilior eccleſiæ pars locus energumenorum erat, eorumque catechumenorum ac pœnitentium, qui plerumque *ἀκροώμενοι* ſiue *audientes* dicebantur, eo quod heic ſtare & hymnis, ſcripturarum lectioni, & ſermonibus a concionatore fieri ſolitis auſcultare ipſis permiſſum erat: quo facto ſine vllis precibus vel ſolemni benedictione di-

(f) Suicer. theſ. eccleſ. voce νάρθηξ. Νάρθηξ eſt locus in eccleſia, etſi alii extra eccleſiam ponant: cuius frequens mentio in libris eccleſiaſticis græcorum. Triodion in ſabbatho ſancto: Ἡ δὲ πρώτη ὥρα ψάλλεται ἐν τῷ νάρθηκι ὁμοίως, καὶ αἱ λοιπαὶ λιταὶ ψάλλονται ὁμοίως ἐν τῷ νάρθηκι. *Prima hora canitur in narthece ſimiliter; & reliquæ ſupplicationes canuntur ſimiliter in narthece.* Pentecoſtarium in dominica reſurrectionis: Καὶ ἐξερχόμεθα ἅπαντες ἐν τῷ νάρθηκι, διὰ τοῦ βορείου μέρους κρατοῦντες καὶ τὰ κηρία ἡμμένα. *Et egredimur omnes ad narthecem, per partem borealem, tenentes accenſas candelas.* Typicum c. XXV. Καὶ ποιοῦμεν ἐν τῷ νάρθηκι παννυχίδα εἰς τοὺς κοιμηθέντας. *Et vigilamus tota nocte in narthece mortuorum cauſſa.* cetera.

(g) Morin. de pœnit. lib. VI. c. I. §. X. (p. 357. edit. Antuerp. MDCLXXXII.) Secundum eſt, nuſquam apud antiquos auctores narthecis mentionem fieri. Antiqui enim græci, vt & latini, eccleſias in duas tantum partes diſtinxerunt, in *aulam* ſiue *atrium laicorum*, & *ſanctuarium*, in quo conſiſtere epiſcopis, presbyteris & diaconis tantum licebat. Sanctum non modo ἱερατεῖον, ſed ſæpiſſimo βῆμα vocarunt, vt & ἅγιον τῶν ἁγίων, quandoque etiam ἄδυτον, ἀνάκτορον & ἱλαστήριον. Vſurpari cœpit νάρθηξ in Typicis & Euchologiis poſt annos a Chriſto nato quingentos. Tum enim orientales monachi cœperunt eccleſias in tres partes diuidere, ἱερατεῖον, ναὸν, καὶ νάρθηκα.

mittebantur. Quemadmodum ex auctore *conſtitutionum* [h], canonibus BASILII [i], GREGORIO NYSSENO [k] aliisque ſcriptoribus videre eſt.

(h) Conſtit. apoſt. lib. VIII. c. V. *Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν τῶν τε ἐπιστολῶν ἡμῶν καὶ τῶν πράξεων καὶ τῶν εὐαγγελίων ἀσπασάσθω ὁ χειροτονηθεὶς τὴν ἐκκλησίαν - - καὶ μετὰ τὴν πρόσρησιν προσλαλησάτω τῷ λαῷ λόγους παρακλήσεως· καὶ πληρώσαντος αὐτοῦ τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον - - ἀναστάντων ἁπάντων ὁ διάκονος ἐφ᾽ ὑψηλοῦ τινος ἀνελθὼν κηρυττέτω·* Μή τις τῶν ἀκροωμένων· *μή τις τῶν ἀπίστων.* Poſt lectionem legis & prophetarum & epiſtolarum noſtrarum & actorum atque euangeliorum ſalutet eccleſiam ordinatus - - & poſt ſalutationem adloquatur populum ſermone hortatorio. Quo ſermone habito ad docendum - - edicat diaconus ex loco alto: ne quis adſit *audientium*, ne quis infidelium.

(i) Baſil. can. LVII. Ὁ *ἀδελφῇ ἰδίᾳ ἐκ πατρὸς ἢ ἐκ μητρὸς συμμιανθεὶς, εἰς οἶκον προσευχῆς μὴ ἐπιτρεπέσθω παριέναι, ἕως ἂν ἀποστῇ τῆς παρανόμου καὶ ἀθεμίτου πράξεως· μετὰ δὲ τὸ ἐλθεῖν εἰς συναίσθησιν τῆς φοβερᾶς ἁμαρτίας, τριετίαν προσκλαιέτω, τῇ θύρᾳ τῶν εὐκτηρίων οἴκων παρεστηκὼς, καὶ δεόμενος τοῦ λαοῦ εἰσιόντος ἐπὶ τὴν προσευχὴν, ὥστε ἕκαστον μετὰ συμπαθείας ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκτενῶς ποιεῖσθαι πρὸς κύριον τὰς δεήσεις· μετὰ δὲ τοῦτο ἄλλην τριετίαν εἰς* ἀκρόασιν *μόνην παραδεχθήτω, καὶ* ἀκούων *τῆς γραφῆς καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκβαλλέσθω, καὶ μὴ καταξιούσθω προσευχῆς· ἔπειτα εἴπερ μετὰ δακρύων ἐξεζήτησεν αὐτὴν, καὶ προσέπεσε τῷ κυρίῳ μετὰ συντριμμοῦ καρδίας καὶ ταπεινώσεως ἰσχυρᾶς, διδόσθω αὐτῷ ὑπόπτωσις ἐν ἄλλοις τρισὶν ἔτεσι· καὶ οὕτως ἐπειδὰν τοὺς καρποὺς τῆς μετανοίας ἀξίως ἐπιδείξηται, τῷ δεκάτῳ ἔτει εἰς τὴν τῶν πιστῶν εὐχὴν δεχθήτω, χωρὶς προσφορᾶς· καὶ δύο ἔτη συστὰς εἰς τὴν εὐχὴν τοῖς πιστοῖς, οὕτω λοιπὸν καταξιούσθω τῆς τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίας.* Qui cum propria ex patre vel ex matre ſorore pollutus eſt, in domum orationis ne permittatur accedere: donec ab iniqua & nefaria actione deſiſtat. Poſtquam autem in horrendi peccati ſenſum & animaduerſionem venerit, triennio defleat, ſtans propter fores domus oratoriæ, & rogans populum ingredientem ad orationem, vt vnusquiſque pro ipſo miſericorditer ad dominum intenſas fundat preces. Poſtea autem alio triennio ad ſolam *auditionem* admittatur, & ſcripturam ac doctrinam *audiens* eiiciatur, & nec oratione dignus habeatur. Deinde ſi quidem illam cum lacrimis exquiſiuit, & domino cum cordis contritione, & valida humiliatione ſupplex procidit: detur ei ſubſtratio in aliis tribus annis. Et ſic poſtquam pœnitentiæ fructus dignas oſtenderit, decimo anno in fidelium orationes ſuſcipiatur ſine oblatione: & cum duobus annis vna cum fidelibus ad orationem ſubſtiterit, ſic deinceps dignus habeatur boni communione.

(k) Gregor. Nyſſen. epiſt. ad Letoium c. V. (tom. II. opp. p. 120. edit. Pariſ. MDCXXXVIII.) *Τριετία γάρ εἰσιν ἐνιαυτοὶ, καθ᾽ ἕκαστον βαθμὸν τῆς ἐννεάδος τῶν ἐτῶν ὁρισθείσης, ὥστε ἐν μὲν τῷ παντελεῖ ἀφορισμῷ ἐννεαετῆ χρόνον διαγενέσθαι ἀπειργόμενον τῆς ἐκκλησίας· ἄλλα δὲ τοσαῦτα ἔτη* ἐν τῇ ἀκροάσει παραμεῖναι, μόνης τῶν διδασκάλων καὶ τῆς τῶν γραφῶν ἀκροάσεως, *καὶ*

§. IV.

§. IV.

Nec non pro iudæis, *gentilibus, hæreticis & ſchiſmaticis.*

Hvc etiam *iudæis*, gentilibus, hæreticis ac ſchiſmaticis nonnumquam veniendi data fuit copia, vt ſcripturarum lectioni & ſermonum recitationi intereſſent, quia hæc cultus diuini pars ad ædificationem ac inſtitutionem ipſorum faciebat. Concilium quidem *Laodicenum* [*l*] hæreticis in eccleſiam venire interdicit. In *Africa* autem aliisque locis permiſſum erat. Nam in concilio *Carthaginenſi* quarto [*m*] canon hanc in rem expresſis verbis legitur: *Vt epiſcopus nullum prohibeat ingredi eccleſiam & audire verbum Dei, ſiue gentilem, ſiue hæreticum, ſiue iudæum, vſque ad miſſam catechumenorum.* Præterea e diuerſis chrysostomi pariter ac avgvstini homiliis, hanc communem & vulgatam praxin fuiſſe, conſtat. Aequum igitur eſt ſtatuere, hos omnes ſtationem ſuam habuiſſe in viliore eccleſiæ parte, quæ *narthex* dicta fuit, vel quocumque alio nomine ea venit.

§. V.

Hæc pars eccleſiæ non locus baptiſterii, vt in præſentibus noſtris eccleſiis.

Beveregivs & alii quidam heic baptiſterium videntur collocare, vti in præſentibus noſtris eccleſiis. Verum nihil certius eſt, quam quod per plura ſæcula baptiſterium locus ab eccleſiæ corpore diſtinctus, & *exedris*, ſiue locis eccleſiæ contiguis, adnumeratus fuerit. Quam ob cauſſam plura heic de eo dicere prætermittimus, in vltima huius libri parte, quum ad *exedras* eccleſiæ deuenerimus, cumulatius id facturi.

§. VI.

Cur vocata ſit narthex, *& de diuerſis* narthecum *generibus in compluribus eccleſiis.*

μετὰ τῆς τοῦ λαοῦ συνάξεως ἀξιούμενον κ. τ. λ. Ter nouem ſunt anni, nouenario annorum numero in vnoquoque gradu præfinito, vt in perfecta quidem ſegregatione nouem annorum tempore verſetur ab eccleſia prohibitus; alios autem tot annos *in auditione permaneat, ſola doctorum & ſcripturarum auditione* & conuerſatione cum populo *dignus habitus* cetera.

(*l*) Conc. Laodic. can. VI. (tom. I. conc. p. 1497.) Περὶ τοῦ, μὴ συγχωρεῖν τοῖς αἱρετικοῖς εἰσιέναι εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, ἐπιμένοντας τῇ αἱρέσει. Non oportere permitti hæreticis, vt in domum domini ingrediantur, ſi in hæreſi permaneant.

(*m*) Conc. Carth. IV. c. LXXXIV. (tom. II. p. 1206.)

Si quæras, cur iſthæc eccleſiæ pars *narthex* vocata ſit, reſpondeo, ideo quod figura illius ſimilis eſſe credebatur *ferulæ*, quod nomen *latinum* eius eſt. Nam figura quæuis oblonga, ſiue dromica, vt *Græci* vocant, *narthex* ipſis dicebatur, quemadmodum SVICERVS & DVFRESNIVS e THEODOSIO ZYGOMALA (n) obſeruarunt. Atque hinc hæc pars eccleſiæ, quum eſſet longa quidem ſed anguſta, e transuerſo frontis eccleſiæ, *narthex* ſeu *ferula* ex hac ratione appellabatur. Et porro notandum eſt, quaſdam eccleſias tres quatuorue habuiſſe *narthecer*, ſed hoſce extra parietes. Porticus enim talium eccleſiarum, qualis erat *ſancta Sophia*, quæ ad earum latera ſeptemtrionale, occidentale & auſtrale exſtructæ erant, *narthecer* vocabantur, quemadmodum e PROCOPIO, PAVLO SILENTIARIO & concilio generali ſexto demonſtrat DVFRESNIVS (o), quod hæc longa & anguſta eſſent ædificia, & figuram referrent narthecis. Et eiusmodi eccleſias non alios narthecas intra parietes habuiſſe exiſtimat, ſed hoſce narthecas propriam & congruentem pœnitentibus & aliis, quibus in nauem eccleſiæ ingredi haud licuerit, præbuiſſe ſtationem: In eccleſiis autem, contiguas ſibi

(n) Zygomal. ap. Cruc. Turco-græc. Νάρθηξ τὸ ἔξω τοῦ ναοῦ δρομικὸν δίκην νάρθηκος. οὗτος ναρθηκοφόρος, ὁ ῥάβδον φέρων ἐκ νάρθηκος· πᾶν δρομικὸν νάρθηξ λέγεται. Narthex extra templum dromicum inſtar narthecis. Sic narthecophorus, qui baculum geſtat e narthece. *Omne dromicum narthex dicitur.*

(o) Du Freſn. com. in Paul. Silentiar. p. 535. Quatuor in æde Sophiana narthecas ſtatuit Codinus: ἀπὸ τοῦ βήματος μέχρι τῶν τεσσάρων ναρθήκων, vt & Anonymus: καὶ τῶν τεσσάρων ναρθήκων κατεχρύσωσε τὰ ὄροφα ἐξ ὁλίου χρυσοῦ λαμπρύνας. Sed iure addubitari poteſt, an hoc loco quatuor aliquas porticus exteriores innuerit, binas ſcilicet ad occidentem & duas alias ad ſeptemtrionem & meridiem. Quod quidem indicare videtur idem Anonymus, ſcribens Iuſtinianum ſtatuiſſe (an vere, alii viderint) vt, quiſquis pro delictorum modo arceretur a ſacris, in his quatuor narthecibus ſtaret: quo quidem loco φιάλας narthecas vocat, incomperta mihi ratione, niſi forte quod ad templi fines haberentur porticus iſtæ exteriores. Certe tertium narthecem eiusdem ædis Sophianæ obſeruare eſt in ſexta ſynodo Act. XVIII. vbi δικύμβαλον ἐν τρίτῳ νάρθηκι μεγάλης ἐκκλησίας ſtatuitur, nullo alio indicio: qui quidem tertius narthex prima fortaſſis fuerit e tribus porticibus, quas ad occidentem ædis Sophianæ ſtetiſſe ſcribit Paulus Silentiarius, quæque ἐξώπετος νάρθηξ videtur nuncupari apud eumdem Anonymum p. 248. Nam auctor eſt Goarus, etiamnum græcis ἐξωνάρθηκας exteriores porticus, vt inte-

porti-

porticus non habentibus, narthecem viliorem eccleſiæ partem intra muros fuiſſe, qui ita factus fuerit, vt vſui porticuum in aliis eccleſiis reſponderet. Atque hæc vera huius rei ratio & vnica diuerſas auctorum de antiquo *narthece* eccleſiæ narrationes inter ſe conciliandi via eſſe videtur.

LIBRI OCTAVI

CAPVT QVINTVM

DE NAO, SEV NAVE ECCLESIAE, EIVSQVE PARTIBVS AC VSIBVS.

§. I.

De portis ſpecioſis ac regiis: cur ita vocatæ.

NARTHECEM iſta eccleſiæ pars, quæ proprie *ναὸς*, *templum* & *nauis eccleſiæ* dicebatur, excipiebat. Hæc a *narthece* certis repagulis ligneis ſeparata erat, quemadmodum reliqua loca omnia in eccleſia plerumque diſtinguebantur. Introitus in hanc e narthece per portas patebat, quas libri rituales recentiores & ſcriptores *Græci* *πύλας ὡραίας* ac *βασιλικὰς* *ſpecioſas* & *regias* portas appellant; quæ ita per alluſionem ad nomen *baſilicæ* dictæ videntur, vt quæ regium Dei palatium, domum ac templum eius, denotent. Quamquam forte alia ratio huic appellationi inter recentiores *Græcos* adſignari poteſt, qui portam regiam vocarint, quod reges ipſorum coronam ſuam heic deponere ſolerent, antequam vlterius in eccleſiam progrederentur. Id quod LEO GRAMMATICVS in vita *Michaelis* [a] imperatoris

riores *ἱεραπέρθυκας* dici. Porro *διχύμβαλον* ni fallor, locus eſt conſtans duabus trullis, *κυμβαλικῶς*, ſeu in modum cymbali, quemadmodum fuit maior ædis trulla, exſtructis. Ita *τρικύμβαλον τῶ τζουκανιςηρίῳ* memorat alicubi Codinus in orig. Iure igitur Allatius hæc verba de narthece inſert: *Narthex vero extra eccleſiam forte an antiquis temporibus fuerit, non diſputo.* Nam vt nartheces, quod ex prædictis ſatis patet, olim extra eccleſiam, ſeu potius extra eccleſiæ ſepta, fuere, etſi forte, vt pronai, ſacri haberentur; ita viciſſim pro certo haberi debet, poſterioribus ſæculis narthecem, eam ædis ſacræ partem, quam hodie *nauim* vocamus, appellatum, vt patet ex Euchologio & ceteris græcorum ritualibus libris, & aliquot inferioris ætatis ſcriptoribus, quos laudat idem Allatius in diſſertat. *de recentiorum græcorum templis* p. 110. & ſequentibus.

(a) Leo grammatic. p. 466. (edit. Par. MDCLVII.) *Μετὰ δὲ τῶν βασιλικῶν πυλῶν*

toris animaduertit, vbi tamquam rem inſolentem indecentemque in ipſo obſeruat, quod quum venerit ad portas regias, coronam haud depoſuerit ſuam, quemadmodum reges facere conſueuerint. Nonnulli itidem dies feſti ex eadem ratione inter illos vocabantur ἑορταὶ θεοστεπ]αὶ, *dies coronati*, ideo quod imperatores regio induti habitu in magnam eccleſiam *ſanctæ Sophiæ* his diebus, qui duodecim ſolemniores per annum erant, ſeſe conferebant. Vt adeo tum iſti dies tum illæ portæ a ſolemniore quadam cærimonia ab imperatoribus, quando per illas ingreſſi ſunt, adhibita denominationem ſuam habere poſſint. Sed priorem iſtam rationem magis probabilem duco, & vix vllam huius feciſſem mentionem, niſi ad vnam duasue conſuetudines, quæ, dum eius memini, mihi ſuccurrerunt, explanandas feciſſet.

§. II.

Nauis eccleſiæ plerumque in quadrum ædificata & nonnullis oratorium laicorum *dicta.*

Haec eccleſiæ pars plerumque quadratum fuiſſe videtur ædificium in medio inter ſanctuarium & narthecem; vti in epiſtola quadam *Theodoſii* & *Valentiniani* ſub finem concilii *Epheſini* [b], quæ codici etiam *Theodoſiano* [c] inſerta eſt, deſcriptum

ἐλθὼν ὁ βασιλεὺς, οὐκ ἀπέθετο τὸ στέφος, καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς βασιλεῦσι, ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ εἰσῆλθεν μέχρι τῶν ἁγίων θυρῶν. Ad regias autem vſque portas progreſſus imperator, diadema, prout imperatores ſolent, non depoſuit, ſed ad ſanctas vſque fores cum eo penetrauit.

(b) Concil. tom. III. p. 1236. c. Ἐπὶ γὰρ ἡμετέρων καιρῶν οὐ μόνον τὰ θεῖα θυσιαστήρια, καὶ τὸ εὐκτήριον τοῦ λαοῦ τὸ τετράγωνον τοίχων περιβολῇ τειχιζόμενον, εἰς ἀσφάλειαν συντηρεῖν τῶν προσφυγόντων θεσπίζομεν, ἀλλ' εἴ τι καὶ περαιτέρα τούτου τυγχάνει, ἄχρι τῶν τελευταίων θυρῶν τῆς ἐκκλησίας, ἃς τοῖς εὔξασθαι προῃρημένοις πρῶτον ἐμβαίνειν συμβαίνει, ἐλέου βωμὸν τοῖς προσφεύγουσιν εἶναι προστάττομεν. Noſtris temporibus non ſolum *ſacroſancta altaria* & *quadratum populi oratorium* murorum ambitu circumſeptum, confugientium ſecuritati conferre ſancimus: *ſed quidquid præterea inde eſt loci vſque ad eccleſiæ fores extremas*, per quas preces facturi primum ingrediuntur, hoc totum confugientibus miſericordiæ aram eſſe definimus & conſtituimus.

(c) Cod. Theod. lib. IX. tit. XLV. de his qui ad eccleſiam confugiunt leg. IV. p. 366.

legimus,

legimus, vbi de eccleſiis tamquam locis perfugii loquentes in tres partes eas diuidunt, 1. *altare* ſeu *ſanctuarium*, 2. *quadratum populi oratorium*, & 3. *quidquid præterea inde eſt loci vſque ad eccleſiæ fores extremas.* Iam vero vti his vltimis verbis *narthex* ante memoratus deſcribitur, nomine licet ſuo haud appellatus, ita proxime antecedentibus verbis nauis, ſiue media pars eccleſiæ deſcribitur, quæ *oratorium populi* vocabatur, quod populus præcipue hunc locum occuparet, habens ibi pro diuerſa ætatis, ſexus, honoris, dignitatis ac conditionis ratione ſtationes ſuas ac regiones peculiares, quod diſcrimen antiquitus in quibusdam, licet forte non in omnibus, eccleſiis obſeruatum fuit.

§. III.

Cuius in parte viliore ſubſtrati, *ſiue tertii ordinis pœnitentes conſiſtebant.*

Heic enim omnium primi ſub ipſum introitum per *portas regias*, in humiliore huius partis ſtatione, poſt *ambonem* ὑποπίπτοντες, *ſubſtrati*, hoc eſt tertii ordinis pœnitentes, ſtabant, ita dicti a ritu proſternendi ſe ad pedes epiſcopi vel ſacerdotis, ſimulac ſermo eſſet finitus, vt ab eo impoſitis ſibi manibus benedictionem reciperent, iſtarumque precum participes redderentur, quas congregatio pro ipſis ſpecialiter ad Deum fundebat, quo facto ſtatim ante ſacræ communionis celebrationem abire iubebantur. Hoc genus pœnitentium in concilio *Nicano* [*d*] memoratur, licet peculiaris locus eis non adſignetur. Ex Tertulliano autem & Sozomeno, ſtationem eos ſuam in hac eccleſiæ parte habuiſſe, colligere poſſumus. Tertullianus [*e*] enim de *Romana* loquens diſciplina ad *Zephyrinum* papam dicit: *Tu quidem pœnitentiam mœchi, ad exorandam fraternitatem in eccleſiam inducens, conciliciatum & concineratum, cum dedecore & horrore compoſitum*, PROSTERNIS IN MEDIVM *ante viduas; ante presbyteros omnium lacinias inuadentem, omnium veſtigia lambentem, omnium genua detinentem*, cetera. Hanc pœnitentium ſtati-

(*d*) Concil. Nic. can. XI. (tom. II. conc. p. 34.) Ὅσοι ἐν γνησίως μεταμέλονται, τρία ἔτη ἐν ἀκροωμένοις ποιήσουσιν οἱ πιστοὶ, καὶ ἑπτὰ ἔτη ὑποπεσοῦνται. Quicumque germane & vere pœnitentia ducuntur, tres annos inter auditores exigent vt fideles, & ſeptem annis *proſternentur ſupplices*.

(*e*) Tertull. de pudicit. c. XIII.

onem,

onem, a ſic dictorum *lugentium* ſtatione diuerſam fuiſſe, oportet; horum enim ſtatio, (vti vidimus ſupra) extra fores eccleſiæ erat, iſtorum autem ante viduas & presbyteros in media eccleſia. Atque hoc modo SOZOMENVS [*f*] rem plane repræſentat, quando *Illic*, inquit, *in propatulo eſt pœnitentium locus: in quo illi ſtant mæſti, ac veluti lugentes. Peractisque iam miſſarum ſolemnibus excluſi a communione ſacrorum, quæ initiatis præberi mos eſt, cum gemitu ac lamentis pronos ſe in terram abiiciunt. Tum epiſcopus cum lacrimis ex aduerſo occurrens, pariter ipſe humi prouoluitur: & vniuerſa eccleſiæ multitudo ſimul confitens, lacrimis perfunditur. Poſthæc vero primus exſurgit epiſcopus, ac proſtratos erigit: factaque, vt decet, precatione pro peccatoribus pœnitentiam agentibus, eos dimittit.* Hæc exercitia in eccleſia, non ante fores eccleſiæ, peragenda erant. Et idcirco hæc pœnitentium claſſis non ſine ratione ab omnibus hiſtoriæ eccleſiaſticæ ſcriptoribus intra portas regias, poſt ambonem eccleſiæ, collocatur.

§. IV.

Et ambo *ſiue* pulpitum *poſitum.*

AMBO ſiue *pulpitum* locus erat lectoribus & cantoribus clericisque in prima cultus publici parte, *miſſa catechumenorum* dicta, miniſtrantibus adſignatus. Nomen habebat, non vti WALAFRIDVS STRABO ſibi perſuaſit, ab *ambiendo*, quod, qui in eo ſint, ambiat; ſed ab ἀναβαίνειν, ab *adſcendendo*, quia locus erat editus, ad quem per gradus adſcendebatur. Nomen enim primitiuum eſt ἄμβων, quod, quemadmodum recte obſeruarunt VALESIVS & HABERTVS, in antiquis *græcis* ſcriptoribus, AESCHYLO & EVSTATHIO, accliuitates & faſtigia montium ſignificat, & hinc factum eſt, vt hunc locum editiorem in eccleſia denotet. SOZOMENVS [*g*] nomen βήματος ex eadem

(*f*) Sozom. lib. VII. c. XVI. Ἐνθάδε γὰρ ἔκδηλός ἐστιν ὁ τόπος τῶν ἐν μετανοίᾳ ὄντων· ἑστᾶσι δὲ κατηφεῖς, καὶ οἱονεὶ πενθοῦντες· ἤδη δὲ πληρωθείσης τῆς τοῦ Θεοῦ λειτουργίας, μὴ μετασχόντες ὧν μύσταις θέμις, σὺν οἰμωγῇ καὶ ὀδυρμῷ πρηνεῖς ἐπὶ γῆς ῥίπτουσι σφᾶς· ἀντιπρόσωπος δὲ δεδακρυμένος ὁ ἐπίσκοπος προσδραμὼν, ὁμοίως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πίπτει· σὺν ὀλολυγῇ καὶ τὸ πᾶν τῆς ἐκκλησίας πλῆθος δακρύων ἐμπιπλᾶται.

(*g*) Sozom. lib. VIII. c. V. Μέσον ἑαυτὸν πᾶσι παρέχων ἐπὶ τοῦ βήματος τῶν ἀναγνωστῶν καθεζόμενος ἐδίδασκεν. Ipſe in medio omnium conſiſtens, *ex lectorum ſuggeſtu* populum ſedens docuit.

ratione ei tribuit. Vt autem ab altero *bemate*, quod erat ſanctuarium ſeu altare, diſtinguat, βῆμα γνωςῶν, *bema lectorum* vocat, quum alterum illud *bema* magis proprie epiſcoporum eſſet ac presbyterorum. Apud CYPRIANVM *pulpitum* dicitur & *tribunal eccleſiæ*, eiusque vſus etiam ita ab ipſo explanatur, vt ſit menſa lectorum. Heic enim lectores ſtabant legentes euangelia & epiſtolas, vt ex iis diſcimus, quæ de *Celerino* & *Aurelio*, duobus notiſſimis confeſſoribus, narrat, quos [*b*] lectores ordinarat, vt, qui euangelium *CHRISTI* coram tortoribus erant confeſſi, id etiam de pulpito ſeu tribunali eccleſiæ lectitarent. Hic locus etiam erat, vbi ſtabant cantores, quomodo e canone concilii *Laodiceni* [*i*] manifeſtum eſt, qui dicit, *non oportere præter canonicos cantores, qui ἄμβωνα, ſuggeſtum, adſcendunt, & ex membrana legunt, aliquos alios canere in eccleſia.* Heic etiam diptycha legebantur, quemadmodum ex noto quodam loco concilii *Conſtantinopolitani* ſub *Menna* [*k*] apparet, vbi populus exclamabat: τὰ δίπτυχα τῷ ἄμβωνι. *Dipthycha amboni imponantur.* BONA cardinalis [*l*] heic epiſcopos quoque & presbyte-

Id. lib. IX. c. II. Καὶ ἀναλογιζόμενος ἐκ τῆς πύλης παρακειμένης διαφόρω, εἰκάζω αὐτὴν κεῖσθαι περὶ τὸν ἄμβωνα· βῆμα δὲ τοῦτο τῶν ἀναγνωςῶν. Memini enim adeſſe me, tunc quum vxor Cæſarii ſepeliretur, & ex adiacente via publica iudicans, coniicio illam iacere *circa ambonem, quod eſt pulpitum lectorum*

(*b*) Cyprian. ep. XXXIII. edit Pamel. (ep. XXXVIII. edit. Fell.) Interim placuit, vt ab officio lectori incipiat (Aurelius) quia & nihil magis congruit voci, quæ dominum glorioſa prædicatione confeſſa eſt, quam celebrandis diuinis lectionibus perſonare: poſt verba ſublimia, quæ Chriſti martyrium prolocuta ſunt, euangelium Chriſti legere, vnde martyres fiunt: *ad pulpitum poſt catastam venire.*

Id. ep. XXXIV. (al. XXXIX.) Hunc ad nos, fratres dilectiſſimi, cum tanta domini dignatione venientem, teſtimonio & miraculo eius ipſius, qui perſecutus fuerat, illuſtrem, quid aliud quam ſuper pulpitum, id eſt, *ſuper tribunal eccleſiæ* oportebat imponi, vt loci altioris celſitate ſubnixus & plebi vniuerſæ pro honoris ſui caritate conſpicuus, legat præcepta & euangelium domini, quæ fortiter ac fideliter ſequitur?

(*i*) Conc. Laodic. c. XV. (tom. I. conc. p. 1500.) περὶ τοῦ, μὴ δεῖν πλέον τῶν κανονικῶν ψαλτῶν τῶν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα ἀναβαινόντων, καὶ ἀπὸ διφθέρας ψαλλόντων, ἑτέρους τινὰς ψάλλειν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ.

(*k*) Conc. Conſtantin. V. ſub Menna act. V. (tom. V. concil. p. 184. a.)

(*l*) Bona rer. liturgic. lib. II. c. VI. n. III. Solebant antiquitus tam epiſto-

 ros

ros ſermones ſuos ad populum habuiſſe exiſtimat. In quam ſententiam PRVDENTIVM [m] citat & SIDONIVM APOLLINAREM [n], quorum ex verbis porro concludit, quod *ambo* nonnumquam *ara* dictus fuerit. Verum hæc obſeruatio errore quodam fundata videtur. Epiſcopi enim olim non ex ambone ſeu pulpito, ſed in gradibus altaris concionabantur, quemadmodum hunc morem *Childeberti* regis tempore in *Gallia* adhuc viguiſſe, oſtendit VALESIVS [o]. Et propterea SOCRATES [p] & SOZOMENVS [pp] tamquam ſingulare quidpiam in CHRYSOSTOMO notare videntur, quod verba facturus adſcendere in ambonem conſueuerit; ſed hoc eum feciſſe dicit SOCRATES, quo facilius ab omnibus exaudiretur. Non igitur hinc poſſumus concludere, quod ambo ordinarius concionandi locus fuerit, ſed potius altare; & ſi de epiſcoporum concionibus in gradibus aræ habitis legimus, de altari potius quam de ambone intelligendum hoc eſt. · Sed vero in *Africa* AVGVSTINVS ſermones ſuos ad populum ex ambone videtur habuiſſe, quem locum ille interdum exedram [q], aliquando etiam apſi-

læ quam euangelium legi in *ambone* ſeu *pulpito*, ex quo etiam epiſcopus conciones habebat.

(*m*) Prud. hymn. de Hippolit.

Fronte ſub aduerſa gradibus ſublime tribunal
Tollitur, antiſtes prædicat vnde Deum.

(*n*) Sidon. carm. XVI. ad Fauſtum:

Seu te conſpicuus gradibus venerabilis aræ
Concionaturum plebs ſedula circumſiſtit.

(*o*) Valeſ. in Socrat. lib. VI. c. V. Ex hoc loco *Socratis* apparet, epiſcopos olim ſolitos non eſſe ex ambone ſeu pulpito concionem ad populum habere. Id enim tamquam ſingulare quidpiam in Chryſoſtomo notat Socrates, quod verba facturus conſcendere in ambonem conſueuiſſet, vt a populo facilius exaudiretur. Vt plurimum autem epiſcopi in gradibus altaris concionabantur. Id docet Childeberti regis conſtitutio, quam Sirmondus retulit in tomo primo conciliorum Galliæ p. 300. ſed mutilam.

(*p*) Socrat. lib. VI. c. V. Ὁ ἐπίσκοπος, τοῦ Εὐτροπίου ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον κειμένου, καὶ ἐκπεπληγότος ὑπὸ τοῦ φόβου, καθεσθεὶς ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος, ὅθεν εἰώθει καὶ πρότερον ὁμιλεῖν χάριν τοῦ ἐξακούεσθαι. Epiſcopus, dum Eutropius ſub menſa altaris iaceret metu perculſus, ſedens in ambone, vnde etiam antea concionari ſolebat, quo facilius ab omnibus exaudiretur, obiurgatoriam in eum habuit orationem.

(*pp*) Sozom. lib. VIII. c. V. vid. ſub lit. anteced. (g).

(*q*) Auguſt. de ciuit. Dei lib. XXII. c. VIII. In gradibus *exedræ*, in qua de ſudem

dem [r] vocat, quod ideo adnotamus, quia hæc vocabula variam ſignificationem inter veteres habuerunt, dum modo ambonem, forte ab orbiculata eius figura, modo tranſuerſarias alas & exteriora ædificia eccleſiæ, denotarunt. Nonnulli *apſidem* pro *ambone* accipiunt in iſto concilii tertii *Carthaginenſis* canone, quo, qui publicum & vulgatiſſimum crimen, quod vniuerſa eccleſia nouerit, admiſiſſent, ante *apſidem* [s] pœnitentiam agere iubentur. Sed DV FRESNIVS, quemadmodum notauimus ſupra [ſſ], alio ſenſu id nominis accipit, pro veſtibulo eccleſiæ, neque ſemper facile eſt ad exacte definiendum, quid per illud intelligatur.

§. V.

Et ſupra hunc ambonem communicantes & quarta claſſis pœnitentium, quos conſiſtentes *vocabant, ſuum quiuque habebant locum.*

SED progredimur. In hac eccleſiæ parte omnes fideles, ſiue quicunque communionis eccleſiæ participes erant, loca ſibi adſignata habebant; & inter hos quarta pœnitentium claſſis, quos *conſiſtentes* vocabant, quia conſiſtere, & orationes eccleſiæ audire ipſis permiſſum erat, catechumenis aliisque pœnitentibus iam dimiſſis, nondum autem oblationem facere aut ſacrificii altaris participes eſſe poterant. Quo intuitu cum reliquo populo ſtare dicuntur & communicare, orationum tantum participes facti ſine oblatione, quemadmodum canones concilii *Nicæni* [t] & BASILII [u] id exprimunt. An ab aliis

periore loquebar loco, feci ſtare ambos fratres, quum eorum legeretur libellus.

(r) Aug. ep. CCXXV. Honoratiores & grauiores in *apſidem* adſcendentes, cum epiſcopo colloquuntur, cetera.
It. epiſt. CCIII. In futuro Chriſti iudicio nec *apſides* gradatæ, nec cathedræ velatæ, cetera.

(s) Conc. Carth. III. c. XXXII. (tom. II. conc. p. 1171.) Cuiuscumque pœnitentis publicum & vulgatiſſimum crimen eſt, quod vniuerſa eccleſia nouerit, *ante apſidem* manus ei imponatur.

(ſſ) Cap. IV. §. I. pag. 184.

(t) Conc. Nic. can. XI. (tom. II. conc. p. 33.) Δύο ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσουσι τῷ λαῷ τῶν προσευχῶν. Duobus annis *ſine oblatione* erunt orationum cum populo participes.

(u) Baſil. epiſt. can. LVI. Ἐν δ' ἔτεσι συστήσεται μόνον τοῖς πιστοῖς, προσφορᾶς

communicantibus loco per ſe diſtincto ſeparati fuerint, in nullo auctore, præter ELIGIVM NOVIOMENSEM, qui circa annum DCXL. vixit, inuenio. Hic in homilia quadam ſua [w] ad pœnitentes ita eos adloquitur: *Cur in ſiniſtra parte eccleſiæ poſiti eſtis? Non ſine cauſſa vſus eccleſiæ hoc obtinuit, ſed quia dominus in iudicio OVES, id eſt iuſtos, a DEXTRIS; HAEDOS vero, id eſt peccatores, a SINISTRIS ponet.* Sed vero quum hic ſit recentior quidam ſcriptor, & viri docti [x] dubitent, an genuinus ſit nec ne, nihil ex hoc loco, quod ad primitiuam huius conſuetudinis eccleſiæ originem ſpectat, definire poſſumus.

§. VI.

Loca virorum & mulierum vtplurimum alia ab aliis ſeparata.

TANTVMMODO hoc ex probatis auctoribus certum eſt, viros & mulieres in hac eccleſiæ parte antiquis temporibus diſtincta habuiſſe loca. *Conſtitutionum* auctor hac de re, tamquam conſuetudine [y] ſuo tempore in eccleſia vſitata, loquitur, quando mulieres ſeparatim ſedere iubet; & idcirco partem officii diaconiſſarum facit, vt cuſtodiant introitum mulierum in eccleſia. *Ianitores*, inquit [z], *ſtent ad introitus virorum, diaconiſſæ*

δὲ ὐ μεταλήψεται· πληρωθέντων δὲ τούτων μεθέξει τῶν ἁγιασμάτων. In quatuor annis ſolum ſtabit cum fidelibus, ſed non erit oblationis particeps. Iis autem expletis, erit ſacramentorum particeps.

Concil. Ancyran. c. VIII. (tom. I. conc. p. 1460.) Οἱ δὲ δεύτερον καὶ τρίτον θύσαντες μετὰ βίας, τετραετίαν ὑποπεσέτωσαν, δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνησάτωσαν, καὶ τῷ ἑβδόμῳ τελείως δεχθήτωσαν. Qui bis vel ter ſacrificarunt per vim, triennio ſubſternantur, duobus autem annis ſine oblatione communicent & ſeptimo perfecte ſuſcipiantur.

(w) Elig. hom. VIII. ad pœnitent. (bibliothec. patr. tom. II. p. 99.)

(x) Albertin. de euchariſt. lib. III. p. 906. Circa idem tempus viuebat Eligius Nouiomenſis epiſcopus, ſub cuius nomine editæ ſunt ſexdecim homiliæ, in quarum *octaua* dicitur: *Nos vere*, cetera. Et in decima quinta: *Sicut caro*, cetera. - - Verum non opus eſt de horum verborum ſenſu exactius inquirere. Duas enim illas homilias (vt de reliquis taceam) Eligii iſtius non eſſe, ſed auctoris alicuius eo longe recentioris, ex ipſiſmet aperte liquet. cetera.

(y) Conſtit. apoſtol. lib. II. c. LVII. αἱ γυναῖκες κεχωρισμένως καὶ αὗται καθεζέσθωσαν. Sedeant mulieres ſeparatim.

(z) Conſtit. apoſt. lib. II. c. LVII. οἱ μὲν πυλωροὶ εἰς τὰς εἰσόδους τῶν ἀνδρῶν, φυλάσσοντες αὐτὰς, αἱ δὲ διάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν.

niſſæ

niſſæ vero ad mulierum, cuſtodiendi cauſſa. CYRILLVS huius diſtinctionis, tamquam in ſua ipſius eccleſia *Hieroſolymis* vſitatæ, mentionem quoque facit, [*a*] *Separatio*, inquiens, *fiat, viri vt ſint cum viris, mulieres cum mulieribus.* Idem AVGVSTINVS indicat, quod ſexus quisque [*b*] diſtinctum in eccleſia locum habuerit: ſpeciatim partis feminarum, vt diſtinctæ in baptiſterio [*c*] eccleſiæ, meminit. PAVLINVS [*d*] eiusdem partis feminarum in vita AMBROSII mentionem iniicit, narrans, quemadmodum *Ambroſium*, quum in tribunali aliquando conſtitutus eſſet, *Ariana* quædam femina tribunal conſcendens apprehenſo veſtimento eius, attrahere voluerit ad *partem mulierum*, vt ab ipſis cæſus de eccleſia pelleretur. Hæc diſtinctio ita generatim tempore CONSTANTINI obſeruabatur, vt SOCRATES [*e*] matrem ipſius *Helenam* diſciplinæ eccleſiæ hoc reſpectu ſemper ſe ſubmiſiſſe & in parte mulierum vna cum ceteris Deum oraſſe, dicat. Atque hæc diſtinctio, vt plurimum ligneis parietibus facta erat, vt auctor eſt CHRYSOSTOMVS, qui hæc notatu digna verba de

Id. Lib. VIII. c. XX. Ὁ ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου καὶ ἐν τῷ ναῷ προχειρισάμενος τὰς φρουρὰς τῶν ἁγίων σου πυλῶν, Qui in tabernaculo teſtimonii & in templo cuſtodes feminas ianuis tuis ſanctis præfeciſti.

(*a*) Cyrill. præfat. in catech. n. VIII. *διεστάλθω τὰ πράγματα, ἄνδρες μετὰ ἀνδρῶν, καὶ γυναῖκες μετὰ γυναικῶν.*

(*b*) Auguſt. de ciuit. Dei lib. II. c. XXVIII. Populi confluunt ad eccleſias caſta celebritate, *honeſta vtriusque ſexus diſcretione.*

(*c*) Aug. ibid. lib. XXII. c. VIII. Admonetur in ſomnio Innocentia, appropinquante paſcha, vt *in parte feminarum* obſeruanti ad baptiſterium, quæcumque illi baptizata primitus occurriſſet, eumdem locum ſigno Chriſti ſignaret.

(*d*) Paulin. vit. Ambroſ. p. 5. (p. 39. e. edit. Colon. MDCXVI.) Sirmium quum ad ordinandum epiſcopum Anemium perrexiſſet, ibique Iuſtinæ tunc temporis reginæ potentia & multitudine coadunata de eccleſia pelleretur, vt non ab ipſo, ſed ab hæreticis Arianis epiſcopus in eadem eccleſia ordinaretur, eſſetque conſtitutus in tribunali, nihil curans eorum, quæ a muliere excitabantur, vna de virginibus Arianorum impudentior ceteris, tribunal conſcendens, apprehenſo veſtimento ſacerdotis, quum illum attrahere vellet ad *partem mulierum*, vt ab ipſis cæſus de eccleſia pelleretur, ait ei: etſi ego indignus tanto ſacerdotio ſum, tamen te non conuenit vel profeſſionem tuam, in qualemcumque ſacerdotem manus iniicere, vnde debes vereri Dei iudicium, ne tibi aliquid mali eueniat.

(*e*) Socrat. lib. I. c. XVII. *οὕτω δὲ εἶχεν εὐλαβῶς περὶ ταῦτα, ὡς καὶ συνεύχεσθαι ἐν τῷ τῶν γυναικῶν τάγματι.*

huius conſuetudinis originem habet: *Oportebat quidem nos*, inquit, *interiore pariete*, (parietem cordis intelligit) [*f*] *a mulieribus diſſeparari: verum quoniam non vultis, neceſſarium eſſe patres noſtri putauerunt, ſaltem his ligneis parietibus vos diſſeparare. Audiui autem ego a ſenioribus, non fuiſſe hos parietes ab initio. In CHRISTO enim IESV non eſt mas neque femina. Apoſtolorum etiam tempore vna viri & mulieres orabant: & mulieres veræ mulieres & viri ſimiliter viri erant. Nunc vero e contrario, mulieres quidem meretricum ſibi mores adſumſerunt; viri autem furorem equorum imitantur. An non audiſtis, viros ac mulieres in cœnaculo congregatos fuiſſe & cælo conuentum illum dignum fuiſſe?* EVSEBIVS [*g*] tamen hanc diſtinctionem ad *Philonis Iudæi* & *Marci* ætatem refert, & viri quidam docti eam ex eccleſia *iudaica* in chriſtianam non multo poſt apoſtolorum tempora inuectam eſſe, exiſtimant. Nonnulli paullo curioſius agunt, quando hanc mulierum partem omnino ad ſeptentrionale eccleſiæ latus referunt. Licet enim hæc conſuetudo eccleſiarum occidentalium in ſæculis poſterioribus fuerit, quando AMALARIVS FORTVNATVS & RADVLPHVS TVNGRENSIS, atque auctores *Micrologi* & *ordinis Romani* vixerunt, quos in hanc ſententiam DVRANTVS [*h*] citat, antiquitus tamen in multis

(*f*) Chryſoſt. hom. LXXIV. in Matth. (tom. I. p. 7:3. ſub fin. edit. Francof.) Ἐχρῆν μὲν ἔνδον ἔχειν τὸ τεῖχος τὸ διεῖργον ὑμᾶς τῶν γυναικῶν· ἐπειδὴ δὲ οὐ βούλεσθε, ἀναγκαῖον ἐνόμισαν εἶναι οἱ πατέρες, κἂν ταῖς σανίσιν ὑμᾶς ταύταις διατειχίσαι, ὡς ἔγωγε ἀκούω τῶν πρεσβυτέρων, ὅτι τὸ παλαιὸν οὐδὲ ταῦτα ἦν τὰ τειχία· ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἔνι ἄρσεν ἢ θῆλυ· καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων δὲ ὁμοῦ καὶ ἄνδρες, καὶ γυναῖκες ἦσαν· καὶ γὰρ οἱ ἄνδρες ἄνδρες ἦσαν καὶ αἱ γυναῖκες, γυναῖκες· νῦν δὲ πᾶν τοὐναντίον, αἱ μὲν γυναῖκες εἰς τὰ τῶν ἑταιρίδων ἑαυτὰς ἐξώθησαν ἤθη, οἱ δὲ ἄνδρες ἵππων μαινομένων οὐδὲν ἄμεινον διάκεινται· οὐκ ἠκούσατε, ὅτι ἦσαν συνηγμένοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐν τῷ ὑπερῴῳ, καὶ τῶν οὐρανῶν ἐκεῖνος ὁ σύλλογος ἄξιος ἦν.

(*g*) Euſeb. lib. II. c. XVII. (p. 45. c. edit. Amſtelod. MDCXCV.) Τί δεῖ τούτοις ἐπιλέγειν τάς τε ἐπὶ ταυτὸν συνόδους, καὶ ἰδίᾳ μὲν ἀνδρῶν, ἰδίᾳ δὲ γυναικῶν ἐν ταυτῷ διατριβάς, καὶ τάς ἐξ ἔτους εἰσέτι καὶ νῦν πρὸς ἡμῶν ἐπιτελουμένας ἀσκήσεις. Quid præterea heic attinet commemorare *cœtus* & *virorum ac mulierum ſeorſum degentium* ſtudia atque exercitationes, quæ apud nos etiamnum in vſu ſunt.

(*h*) Durant. de ritib. eccleſ. lib. I. c. XVIII. Separantur viri & feminæ in eccleſia, ait Amalar. Fortunat. non ſolum ab oſculo carnali, ſed etiam ſitu locali. & *eod. lib cap.* 2. Maſculi ſtant in auſtrali parte & feminæ in boreali, vt oſtendatur per fortiorem ſexum firmiores ſanctos conſtitui, in maioribus tenta-

eccle-

eccleſiis *græcis* rem aliter ſe habuiſſe, in propatulo eſt. Neque iſta monumenti deſcriptio, quam nonnulli ex *Roma ſubterranea* producunt, contrarium demonſtrat, quæ de hominibus [*i*] in *ſiniſtra parte virorum* ſepultis loquitur. Nam vt in iſtius inſcriptionis antiquitatem non inquiramus, nihil amplius ea probat, quam quod viri ad ſiniſtrum latus in eccleſiis *Romanis* ſederint: quod nihil impedit, quo minus mulieres ad idem latus loca ſua habuerint, ſi eadem conſuetudo *Romæ* obtinuit, atque *Conſtantinopoli* in aliisque *græcis* eccleſiis, ſecundum quam viri infra, mulieres autem in porticibus ſiue cœnaculis ſupra illos ad ſiniſtrum, ſi non etiam ad dextrum eccleſiæ latus, ſedebant. Ita enim GREGORIVS NAZIANZENVS [*k*] templum *Anaſtaſiæ* deſcribit, vt viros ad cancellos altaris conſtitiſſe; virgines vero & matronas de ſolariis ſupra illos auſcultaſſe, dicat. Atque ita in æde *Sophiana* aliisque eccleſiis *Græcis* pluribus fuit.

tionibus æſtas huius mundi. Ordo Romanus *de offic. miſſæ*. Ipſe vero diaconus ſtat verſus meridiem, ad quam partem viri ſolent confluere. Plenius Micrologus *de eccleſ.* obſeruat. c. 9. & Radulph. Tungrenſ. *de canon. obſeruant. propoſit* 27.

(*i*) Arrhing. Roma ſubterran. lib. II. c. X. n. XXIII. (p. 204. edit. Pariſ. MDCLIX):
AD SANCTVM PETRVM APOSTOLVM ANTE REGIA
IN PORTICV COLVMNA SECVNDA QVOMODO INTRAMVS
SINISTRA PARTE VIRORVM
LVCELLVS ET IANVARIA HONESTA FEMINA.

(*k*) Naziantz. ſomn. de templo Anaſtaſ. (tom. II. p. 78.)

Λαοὶ δ' οἱ μὲν ἔχοντο περισταδὸν, ὥστε μέλισσαι
Σιγαλίδος· ἦν γὰρ ἀγὼν ἀσσοτέρω πελάσαι·
Οἱ δ' ἱεροῖς προθύροισι περιστείνοντο βιῶντες,
Οὔασιν ἠδὲ ποσὶν ἶσον ἐπειγόμενοι·
Ἄλλοι δ' αὖτ' ἀγοραί τε πολυσχιδέες θ' ἅμ' ἀγυιαὶ,
Ποσσὶ προπεμπόμεναι, πέμπον ἐμοῖσι λόγοις·
Αἱ δ' ἄρ' ἀφ' ὑψηλῶν τεγέων εὔκοσμον ἀκούειν
ἁγναὶ παρθενικαὶ κλῖνον ἅμ' ἐθλογάμοις.

Plebs vero propius cupiens accedere, partim
Circa ſuggeſtum fuſa erat inſtar apum:
Pars ſeſe veniens ad limina ſacra premebat,
Auribus approperans, approperansque pede.
Multifidique vrbis vici, foraque omnia, rurſum
Mittebant alios ad mea dicta greges.
Denique virginei cœtus, matronæ & honeſtæ,
E tectis aures ad mea verba dabant.

§. VII.

Digitized by Google

§. VII.

Cur hæc mulierum loca dicta ſint κατηχούμενα & ὑπερῷα.

QVAM ob cauſſam hæc loca mulierum ab iſtis *græcis* ſcriptoribus, qui de illis loquuntur, nuncupantur ὑπερῷα, *ſolaria*, ſiue *porticus ſuperiores*, vti ab EVAGRIO [*l*] templum *ſanctæ Sophiæ* deſcribente, cumprimis autem a PAVLO SILENTIARIO [*m*], qui ea diſertis verbis θηλυτέρων ὑπερώϊα *ſuperiores feminarum porticus* vocat. Dicebantur etiam κατηχούμενα, quemadmodum ex edicto quodam *Leonis* [*n*] imperatoris patet, qui hæc ὑπερῷα & κατηχούμενα rem vnam eamdemque interpretatur. SVICERVS [*o*], HOSPINIANVS, & alii quidam viri docti hæc falſo pro iis locis accipiunt, in quibus ſteterunt catechumeni, & vbi tabulæ quoque catecheticæ adſeruari conſueuerunt: at DV FRESNIVS [*p*] verius obſeruat, ita fuiſſe dicta, *quod diuinos, qui a ſacerdotibus & cantoribus concinebantur, hymnos ibi auditu exciperent mulieres.* In harum porticuum ſuperiorum vna imperatrix conſiſtere ſolebat, vti ex EVAGRIO obſeruat DV FRESNIVS [*pp*].

(*l*) Euagr. hiſt. r. lib. IV. c. XXXI. Ὑπερῷά τε μετεωρίζουσιν ἑτέροις παραπλησίοις κίοσι, προκύπτειν τοῖς βουλομένοις διδόντες εἰς τὰ τελούμενα· ὅθεν καὶ ἡ βασιλὶς παροῦσα ταῖς ἑορταῖς τῇ ἱερουργίᾳ τῶν μυστηρίων ἐφίσταται. Et ſolaria ſuſtinent, quæ aliis item ſimilibus columnis ſuffulta, iis qui myſteria ſpectare voluerint, ex ſublimi conſpiciendi copiam faciunt. Et hoc etiam loco imperatrix diebus feſtis ſacrorum myſteriorum ſolemnitati intereſſe ſolet.

(*m*) Paul. Silent. deſcript. S. Sophiæ part. I. v. 256.
Ἔνθα δὲ θηλυτέρων ὑπερώϊα καλὰ νοήσεις.

(*n*) Leo nouell. LXXIII. Ἐν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ὑπερῴοις, ἅπερ ὁ πολὺς ἄνθρωπος κατηχούμενα καλεῖν ἔγνω, συνοικεῖν τινὰς γυναιξὶν, *In eccleſiarum cœnaculis*, quæ promiſcuum vulgus κατηχούμενα vocare ſolet, quidam cum mulieribus habitant.

(*o*) Suicer. theſaur. eccleſ. voce κατηχούμενα

(*p*) Du Freſn. com. in Paul. Silent. p. 550. Porticus ſuperiores feminis precantibus addictæ, vt plurimum *catechumenorum* vel *catechumenorum* nomine donantur a ſcriptoribus: non quod in iis vmquam catechumeni conſtiterint, ſed quod diuinos, qui a ſacerdotibus & oratoribus concinebantur, hymnos ibi auditu exciperent mulieres: vnde & κατηχούμενα *loca Dei verbo officiisque eccleſiaſticis audiendis ſuperne exſtructa*, recte viri docti interpretantur.

(*pp*) Du Freſn. ibid. p. 553. §. XL. In iſtarum aularum ſuperiorum vna imperatrix conſiſtere ſolebat, quum diuinis officiis intereſſet. Id diſerte tradit Euagrius

Et

Digitized by Google

Et hinc facile intelligi poteſt, quid PAVLVS DIACONVS [q] ſibi velit, quando ait: *Proceſſit & imperatrix Eirene, quum praeceſſiſſent imperatores, ſceptris obſequentibus per ſcholas ante latis; & adſcendentibus per aneæ portæ adſcenſum in CATECHVMENIA eccleſiæ*, hoc eſt in locum, vbi mulieres ad audiendum conſidebant. In his catechumeniis ſynodi nonnumquam cogebantur, quemadmodum de concilio *Conſtantinopolitano*, *Ioannis Comneni* tempore ad an. MCLXV. celebrato, obſeruauit LEO ALLATIVS [r], quod *ἐν τοῖς δεξιοῖς κατηχουμένοις τοῦ ἁγίου Ἀλεξίου, in dextris catechumeniis ſancti Alexii* habitum ſit: Et nonnulla alia eodem loco habita [s] memorantur.

§. VIII.

Priuatæ cellulæ ab harum tergo, meditationi, lectioni & orationi accommodatæ.

INTERIORES harum porticuum partes nonnumquam diviſæ erant in paruas cellas ſeu loca receſſus, ad parietes eccleſiæ, & hoc non tantum in mulierum, ſed etiam virorum parte, quomodo colligi poteſt ex narratione, quam de iſtis facit PAVLINVS NOLANVS [t], qui eas *cubicula* vocat, locosque illis, qui lectioni vel meditationi vel priuatæ orationi vacare velint, ac-

---

vbi de columnis Theſſalicis, quæ ad Septemtrionem & meridiem, vtramque aream ſeptemtrionalem & meridianam fulſulciunt: *ἐν δεξιᾷ δὲ κατὰ τὸ ἐνώπιον, κίοσιν αὐτοῖς περιεστοίχισται ἐκ Θετταλοῦ λίθου πεποιημένοις· ὑπερῷα δὲ μεθορίζουσιν ἑτέροις κ. τ. λ.* vid. ſub lit. antec. (l).

(q) Paul. diacon. hiſtor. miſcell. lib. XXIII.

(r) Leo Allat. de conſenſ. eccleſ. lib. II. c. XI. p. 645. *Μηνὶ μαΐῳ, Ἰνδικτιῶνος τρίτης, προκαθημένου τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου Λέοντος ἐν τοῖς δεξιοῖς κατηχουμένοις τοῦ ἁγίου Ἀλεξίου, συνεδριαζόντων καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων κ. τ. λ.* Menſe maio, indictione tertia, præſidente ſanctiſſimo noſtro domino & œcumenico patriarcha domino Leone *in dextris catechumeniis ſancti Alexii*, adſidentibus & ſanctiſſimis præſulibus, cetera.

(s) Leo Allat. ibid. c. XII. p. 681. *προκαθημένου τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου Μιχαήλου ἐν τοῖς δεξιοῖς κατηχουμένοις τοῦ ἁγίου Ἀλεξίου κ. τ. λ.* Præſidente ſanctiſſimo domino noſtro & œcumenico patriarcha, domino Michaële, *in dextris catechumeniis* ſancti Alexii, cetera.

(t) Paulin. ep. XII. ad Seuer. Cubicula intra porticus quaterna longis baſilicæ lateribus inſerta ſecretis orantium, vel in lege domini meditantium, præterea memoriis religioſorum ac familiarium accommodatos ad pacis æternæ requiem locos præbent.

commodatos præbere dicit. Hæ cellæ ſpectabantur tamquam partes *catechumeniorum*, & nonnumquam in vſus profanos piorum vſuum loco adhibebantur. Nam quemadmodum e decretis concilii *Trullani* [*u*] & *Leonis* [*w*] imperatoris colligi licet, nonnulli eas, loco oratoriorum, hoſpitia efficiebant, & cum vxoribus ſuis ibi habitabant. Ad quem abuſum corrigendum in vtrisque hiſce decretis omnes iſtiusmodi homines catechumeniorum manſionibus extrudi iubentur.

§. IX.

Locus virginum ac viduarum ab aliis diſtinctus.

PORRO notandum eſt, non tantum viros & feminas diſtincta loca, ſed etiam virgines & viduas peculiarem ſibi adſignatam ſtationem habuiſſe. Id quod ex AMBROSII [*x*] ſermone *ad virginem lapſam* diſcimus. *Nonne*, inquit, *vel illum locum tabulis ſeparatum, in quo in eccleſia ſtabas, recordari debuiſti? Ad quem religioſæ matronæ & nobiles certatim currebant tua oſcula petentes, quæ ſanctiores & meliores te erant.* Hoc quoque ex auctore *conſtitutionum* [*y*] apparet, qui de ordine, quo quisque in eccleſia ſede-

(*u*) Conc. Trull. c. XCVII. (tom. VI. conc. p. 1183.) *Τοὺς ἢ γαμετῇ συνοικοῦντας ἢ ἄλλως ἀδιακρίτως τοὺς ἱεροὺς τόπους κοινοποιοῦντας, καὶ καταφρονητικῶς περὶ αὐτοὺς ἔχοντας, καὶ οὕτως ἐν αὐτοῖς καταμένοντας, καὶ ἐκ τῶν ἐν τοῖς σεβασμίοις ναοῖς κατηχουμενείων ἐξωθεῖσθαι προστάσσομεν.* Eos qui vel cum vxore cohabitant vel alioqui indiſcriminatim ſacra loca communia faciunt: & contemtim in eis adficiuntur, & ſic in eis permanent; etiam ex iis, quæ ſunt in venerabilibus templis, catechumenorum manſionibus extradi iubemus.

(*w*) Leo nouell. LXXIII. *Πρᾶγμα κακῶς μὲν καὶ πρὸ τοῦ κωλύεσθαι αὐτὸ δικαίως, γινόμενον, χεῖρον δὲ μετὰ τὸ κωλυθῆναι τολμώμενον (φημὶ δὲ τὸ ἐν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ὑπερῴοις, ἅπερ ὁ πολὺς ἄνθρωπος κατηχούμενα καλεῖν ἔγνω, συνοικεῖν τινὰς γυναιξὶν, οὐκ ἄξιον παριδεῖν· οὐκοῦν οὐδὲ παροφθήσεται ἡμῖν· - - ὁρίζομεν, μηδένα μηδαμῶς μήτε ἱερέα, μήτε τῶν ἐκ τοῦ λαοῦ γυναιξὶ συνοικοῦντα, ἐν τοῖς λεγομένοις κατηχουμένοις οἰκεῖν, εἰ δέ τις εὑρίσκοιτο τὸν ἅγιον οἶκον οὕτω κοινοποιῶν, τοῦτον μὲν βασιλείῳ χειρὶ ἀτίμως ἐκεῖθεν ἐξωθεῖσθαι.* Quæ res etiam antequam iure prohibita eſſet, deteſtabiliter committebatur, ac vero poſt prohibitionem multo deteſtabilius audetur (quod nempe in eccleſiarum cœnaculis, quæ promiſcuum vulgus *κατηχούμενα* vocare ſolet, quidam cum mulieribus habitant) eam neglectim habere æquum non eſt, neque vero ita a nobis habebitur. - - Statuimus, vt omnino nullus neque ſacerdos, neque profanus in dictis cœnaculis cum mulieribus habitet: ac ſi quis ſacram ædem hoc modo fœdare deprehendatur, hic illinc ignominioſe principali manu exturbetur.

(*x*) Ambroſ. ad virgin. lapſam c. VI.

(*y*) Conſtit. apoſt. lib. II. c. LVII. *ὡς γὰρ οἱ ποιμένες ἕκαστον τῶν ἀλόγων, αἰγῶν*

re

re debeat, loquens virgines, viduas, & anus primas omnium locat, deinde nuptas & matresfamilias infra iſtas ſeorſim, tum liberos, filias cum matribus, & filios cum patribus ſuis, aut proxime poſt ipſos; & denique adoleſcentes omnes pro ætatis ſuæ ratione in diuerſis ſtationibus. Hic ordo erat in iſtis eccleſiis, quæ non habebant hyperoa ſeu cœnacula, de quibus diximus. Nam alioquin, vti ex NAZIANZENO obſeruauimus, virgines & matronæ in porticibus ſuperioribus ſeparata loca habebant. Non heic ORIGENEM, poſt DVRANTVM & BONAM adlegamus, quia ſenſum auctoris ſui manifeſto perperam accipiunt, qui non de eccleſia chriſtiana, ſed de templo *Iudaico* loquitur, & id quidem cum tam perſpicuæ hiſtoriæ mentione, vt mirum ſit, ab vllo homine erudito in prauum ſenſum rapi potuiſſe. ORIGENIS verba ita habent: „Venit ad nos quædam traditio talis „[z], quaſi ſit aliquis locus in templo, vbi virginibus quidem „conſiſtere licet & orare Deum: expertæ autem torum viri„lem non permittebantur in eo conſiſtere. *Maria* autem, „poſtquam genuit ſaluatorem, ingrediens adorare ſtetit in il„lo virginum loco: prohibentibus autem eis, qui nouerant ad„huc, eam filium genuiſſe, *Zacharias* ſtetit, atque dixit prohi„bentibus eam, quoniam digna eſt virginum loco, quum ſit „virgo. Ergo quaſi manifeſtiſſime *Zachariam* aduerſus legem „agentem, & in loco virginum permittentem ſtare mulierem, „occiderunt inter templum & altare viri generationis illius.„

φησὶ καὶ πρόβατα κατὰ συγγένειαν καὶ ἡλικίαν ἱςῶσι· καὶ ἕκαςον αὐτῶν τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ συντρέχει, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· οἱ μὲν νεώτεροι ἰδίᾳ καθεζέσθωσαν, ἐὰν ᾖ τόπος· εἰ δὲ μή, ςηκέτωσαν ὀρθοί· οἱ δὲ τῇ ἡλικίᾳ ἤδη προβεβηκότες καθεζέσθωσαν ἐν τάξει· τὰ δὲ παιδία ἑςῶτα προσλαμβανέσθωσαν αὐτῶν οἱ πατέρες καὶ μητέρες· αἱ δὲ νεώτεραι πάλιν ἰδίᾳ ἐὰν ᾖ τόπος· εἰ δὲ μήγε, ὄπισθεν τῶν γυναικῶν ἱςάσθωσαν· αἱ δὲ ἤδη γεγαμηκυῖαι καὶ τεκνοτροφοῦσαι ἰδίᾳ ἱςάσθωσαν· αἱ παρθένοι δὲ καὶ αἱ χῆραι καὶ πρεσβύτιδες πρῶται πασῶν ςηκέτωσαν ἢ καθεζέσθωσαν. Vt paſtores ſingulas pecudes, capras dico & oues, pro generis & ætatis ratione locant, & quodque eorum ſimile cum ſimili congregatur, ſic in eccleſia adoleſcentes quidem ſeorſim ſedeant, ſi locus ſit: ſin autem non ſit, ſtent, ætate vero prouecti ordine ſedeant, pueros autem ſtantes patres & matres eorum ſuſcipiant; rurſus adoleſcentulæ ſeorſim, ſi fuerit locus. Si vero non fuerit, poſt mulieres locentur. Nuptæ iam & matres familias item ſeorſum: virgines autem & viduæ & anus primum omnium ſtent aut ſedeant.

(z) Origen. hom. XXVI. in Matth. pag. 162. edit. Baſil. (p. 80. m. edit. Pariſ. MDCIIII.)

Nihil in hunc locum in præſenti commentamur, ſed eum, ſicut inuenimus, lectoris iudicio relinquimus. De loco virginum in eccleſia chriſtiana hoc vnum adhuc habemus notare ex AMBROSIO, quædam ſcripturæ [a] dicta parietibus eccleſiæ in hoc loco inſcripta fuiſſe, ſtatui virginum accommodata, exempli cauſſa *Paulinum* illud 1 Cor. VII, 34. *Diſcrimen eſt vxorem inter & virginem, quæ non eſt nupta, cogitat, quæ domini ſunt, quomodo ſit ſancta corpore & ſpiritu:* quod monitum AMBROSIVS virginem illam, ad quam ſcribit, recordari debuiſſe dicit, quia oculis eius ipſe paries eccleſiæ ingeſſiſſet.

§. X.

Σωλεῖον *ſeu* ſolea, *hoc eſt thronus magiſtratuum in hac parte eccleſiæ.*

VNVS adhuc locus, in quibusdam eccleſiis memorandus eſt, antequam hac templi parte relicta in ſanctuarium progrediamur, qui is eſt, quem CODINVS [b] & alii quidam ex recentioribus ſcriptoribus *græcis* σωλεῖον, *ſoleam*, vocant, locus alicuius notæ in templo *Sophiano*, de quo tamen inter viros eruditos non conuenit, quisnam aut vbinam fuerit, & quem vſum in eccleſia habuerit. GRETSERVS in notis ſuis ad CODINVM [c] pauimentum fuiſſe putat, ad introitum in ſanctuarium, vel lo-

(a) Ambroſ. ad virgin. lapſam c. VI. Nonne vel illa præcepta, quæ oculis tuis ipſe ſcriptus paries ingerebat, recordari debuiſti: *diuiſa eſt mulier & virgo: quæ non eſt nupta, cogitat, quæ domini ſunt, quomodo ſit ſancta corpore & ſpiritu?* Tu autem in contrarium vertens dictum, ita cogitabas, ita agebas, vt nec corpore eſſes ſancta nec ſpiritu.

(b) Codin. in origin. de templo Sophiæ. ἐποίησε τὸ κιβώριον, καὶ τοὺς κίονας, καὶ τὰ στήθεα τοῦ θυσιαστηρίου ἐξ ἀργυρίου, καὶ χρυσώσας αὐτά, τὸ δὲ μῆλον, καὶ τὰ κρίνα, καὶ τὸν σταυρὸν τοῦ κιβωρίου ὁλόχρυσα, τὸν δὲ ἄμβωνα, καὶ τὸν σωλέα χρυσοῦ. Confecit ciborium & columnas, & fulcra altaris ex argento deaurato; pomum & lilia cum cruce ciborii ex auro; ambonem item & *ſoleam* ex auro.

Id. de officiis c. XVII. Καὶ κατέρχεται ὁ βασιλεὺς τοῦ ἄμβωνος οὐκ ἐκ τοῦ μέρους μέντοι, ὅπερ ἀνῆλθεν, ἤγουν τοῦ πρὸς τὰς ὡραίας πύλας ὁρῶντος, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ ἑτέρου τοῦ πρὸς τὸν σωλέαν καὶ τὸ ἅγιον βῆμα. Deſcenditque imperator ex ambone, non ea parte, qua adſcendit, ea ſcilicet, quæ ad ſpecioſas portas reſpicit, ſed ex altera *ſoleæ* & ſancto tabernaculo obuerſa.

(c) Gretſer. in Cod. de origin. Conſtant. lib III. c. XII.

cum

cum eiusmodi bemati, ſiue tabernaculo contiguum. MORINVS [*d*] & ALLATIVS [*e*] locum dicunt fuiſſe intermedium inter bema & ambonem. SCHELSTRATVS [*f*] paullo ſpecialius locum deſignat, quod fuerit ante cancellos ſanctuarii, vbi ſolium imperatoris ex dextra parte, ex ſiniſtra vero parte ſedilia diaconorum & lectorum conſtituta erant. SVICERVS [*g*] & MEVRSIVS adhuc confidentius ſtatuunt, fuiſſe modo thronum imperatoris, σωλέιον a *latino* vocabulo *ſolium*, nuncupatum. Et BEVEREGIVS [*b*] in eamdem propendet ſententiam. DV FRESNI-

(*d*) Morin. de ordinat. part. II. p. 187. n. 52. Græce vario modo ſcriptum reperitur, ὁ σωλέας, ἡ σωλία, ἡ σωλία, τὸ σωλῆιον, ὁ σωλεὸς, aliquando etiam pro σω ſcribitur σο. Locus eſt in eccleſiis græcorum intermedius inter ſanctuarium & chorum. A choro ingreſſus eſt in ſanctuarium, vel a ſanctuario in chorum per mediam ſoleam. Altior eſt & eminentior choro. Illuc vſque procedunt, qui corporis Chriſti participes eſſe volunt. Ex vna igitur parte cancellis ſanctuarii contiguus eſt, ex altera, choro, cetera.

(*e*) Allat. de templis græc. epiſt. II. §. V. (p. 44. edit. Colon. MDCXLV.) Quæris, vbinam *ſolea* collocanda ſit? Reſpondeo, ſi coniecturæ non fallunt, bemati ambonique proximum fuiſſe, colligo ex Codino c. XVII. de offic. καὶ καθέρχεται κ. τ. λ. vid. ſub litt. (b). Et in originibus de templo S. Sophiæ: ἐποίησε τὸ κιβώριον κ. τ. λ. vid. itidem ſub litt. (b).

(*f*) Schelſtrat. concil. Antioch. p. 192.

(*g*) Suicer. theſaur. voce σωλέας & Meurſius in gloſſar.

(*b*) Beuer. not. in conc. Nicæn. c. XI. Ex his verbis [Sozomeni lib. VII. c. XXIII. vid. ſub litt. (k)] finis, ni fallor, tandem imponatur tortuoſæ iſti quæſtioni, quæ doctorum ingenia huc vſque exercuit, quidnam nimium eſſet *ſoleus* ille a recentioribus græcis toties decantatus, & quem in eccleſia vſum habuerit? Inter omnes enim conuenit, aliquid fuiſſe in recentiorum, præſertim græcorum eccleſiis, σωλέιον, σωλίον, σωλῆιον, atque etiam σολέιον, σολίον, vel σολῆιον, dictum, idque prope cancellos collocatum fuiſſe. Conſentiunt itidem omnes, hoc latinum eſſe vocabulum, & plerique nihil aliud eſſe quam *ſolium*, & tamen quidnam eſſet iſtud ſolium, ſe ignorare ingenue fatentur: niſi quod Iacobus Goar ſolium Chriſti per nomen illud deſignari adfirmat. Sed miror, nemini de hac re agenti, eorum, quæ ſupra citatur, Sozomeni verborum in mentem veniſſe, quibus D. Ambroſius locum imperatoribus in eccleſia adſignaſſe traditur, ante cancellos altaris. Vbi enim imperator ſedere ſolitus eſt *ſolium* meritiſſimo iure nominetur. Ab Ambroſii autem temporibus & deinceps, vt edictis verbis conſtat, imperatoris ſedes erat ante cancellos, vbi omnes vno ore concinunt σωλῆιον vel σωλέιον collocatum eſſe; quod haud dubie itaque ipſum erat imperatoris ſolium ſiue ſedes; quod etiam ſolii inſtar erectum fuiſſe, fidem facit Cedrenus. cetera.

VS [i] hoc tamquam probabile ſimiliter admittit, ſed putat, poſſe quoque ſignificare limina cancellorum, ſiue inferius fundamentum, cui cancelli ſanctuarii inſiſtant, & ita dici a vocabulo *ſolum*, vnde nomen *gallicum Seuil*, & *anglicanum Sill* ſiue *Groundſil.* Hanc ſoleam plerumque auro & pretioſis lapidibus valde exornatam, & nonnumquam populi oſculationibus & ſalutationibus honoratam fuiſſe putat; vnde phraſes *exoſculari limina*, & *liminibus martyrum adfundi*, in SIDONIO APOLLINARI & PRVDENTIO obuiæ, hanc in rem ab ipſo explicantur. Sed vero priorem iſtam opinionem magis probabilem eſſe duco, qua pro ſolio imperatoris, quod ad orientalem eccleſiæ extremitatem in virorum porticu e regione altaris erat, vbi nunc *Sultani* inter *Turcas* ſedes eſt, accipitur. Iſte enim locus, qui BEVEREGIO *embolus* & aliis ſcriptoribus *circuitus* dicitur, in templo *ſanctæ Sophiæ* erat porticus virorum infra & mulierum ſuperne. Et quemadmodum imperatrix ſedem ſuam in ſuperiore conclauium feminarum extremitate habuit, ita imperator in virorum loco proxime ante cancellos altaris ſedere conſueuit, ex quo tempore *Theodoſius*, vti SOZOMENVS narrat [k], *Ambroſio*, ipſum propter ſedem intra conſepta altaris ſumtam (quamquam id facere moris erat imperatoribus) redarguenti, ſeſe ſubmiſit. Poſt quam admonitionem tum ipſe, tum ſucceſſores eius, ſtationem ſuam ſemper extra cancellos ſumſerunt, vnde ille locus *ſolium*, ſeu ſedes imperatoris, dictus videtur. Quod aliquan-

(i) Du Freſn. not. in Paul. Silent. p. 584. -- 587.

(k) Sozom. lib. VII. c. XXV. Ἔθος ἦν τοὺς βασιλεῖς ἐν τῷ ἱερατείῳ ἐκκλησιάζειν, κατ' ἐξοχὴν τῶν ὅρων τοῦ λαοῦ κεχωρισμένους· κολακείας δὲ ἢ ἀταξίας εἶναι τοῦτο συνιδὼν, τόπον εἶναι βασιλέως ἐν ἐκκλησίᾳ τέτυχε, τὸν πρὸ τῶν δρυφάκτων τοῦ ἱερατείου· ὥστε τοῦ μὲν λαοῦ τὸν κρατοῦντα τὴν προεδρίαν ἔχειν· αὐτοῦ δὲ τοὺς ἱερέας προκαθῆσθαι· ταύτην δὲ τὴν ἀρίστην παράδοσιν ἐτήρησε Θεοδόσιος ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἐκράτησαν· καὶ ἐξ ἐκείνου νῦν φυλαττομένην ὁρῶμεν. Moris erat, vt imperatores intra conſepta altaris in eccleſia conſiſterent, honoris cauſſa a multitudine populi ſeparari. Quod ex aſſentatione vel ex diſciplinæ corruptione profectum eſſe Ambroſius animaduertens, locum imperatori in eccleſia adſignauit ante cancellos altaris; ita vt imperator quidem plebem: ipſum vero imperatorem ſacerdotes in eccleſia præcederent. Hanc egregiam ordinationem imperator Theodoſius comprobauit, & ſucceſſores eius poſtea confirmarunt; atque ex eo tempore in hunc vſque diem obſeruari eam videmus.

tum

tum ex iis firmatur, quæ ex CEDRENO [*l*] & CODINO [*m*] obſeruat SVICERVS, quod *Iuſtinianus* ſoleam ex auro & onychite lapide fecerit, quæ materiæ ſolio adornando, non autem pauimento eccleſiæ ponendo, accommodatæ ſunt. Non procul hinc in quibusdam recentioribus *Græcorum* templis alium locum obſeruat DVFRESNIVS [*n*], *ſenatorium* appellatum, quem nonnulli pro alio tantum ſedium epiſcopi ac presbyterorum, qui erant ſenatus eccleſiæ, nomine accipiunt. DVFRESNIVS autem locum fuiſſe putat, in quo conſtiterint principes ſeu magiſtratus, ſenatores vocitati, vnde locus eorum *ſenatorii* nomine in eccleſia venerit.

(*l*) Suic. theſ. tom. II. p. 1209. voce σωλέας. Cedrenus: Ἡ τρύλλα τῆς ἁγίας τȣ̃ Θεȣ̃ μεγάλης ἐκκλησίας φυγικὴ ὅτε ἔπεσε, τόν τε ἄμβωνα, καὶ τὰς σωλέας ἐξ ὀνυχίτȣ λίθȣ ὄντας συνέτριψε, καὶ εἰς χοῦν ἀπέλυσε. Trulla ſanctæ Dei magnæque eccleſiæ fornicata quum eſſet, lapſu ſuo ambonem & *ſoleas, qui ex onychite lapide erant*, contriuit & in puluerem conuertit.

(*m*) Suic. ibid. Codin. in originibus de templo Sophiæ: ἐποίησε κ. τ. λ. vid. ſub litt. anteced. (b)

(*n*) Du Freſn. comm. in Paul. Silent. p. 560. Presbyterium *ſenatorium* videtur appellari in eodem *Ordine Romano* non ſemel, voce latina, quæ idem quod πρεσβυτέριον ſonat: vbi ad *ſenatorium* dicitur *deſcendere pontifex, vt ſuſcipiat oblationes principum*, vel *vt communicet eos, qui in ſenatorio ſunt.* Deſcendit nempe ab altari, vbi ſacra peragit, in presbyterium, vt principum & fidelium oblationes ſuſcipiat, vel vt *communicet* eos, qui ſunt in presbyterio, nempe ſacerdotes, clericos, atque adeo populum ipſum, quod diſerte ibi dicitur. - - Sed vt verum fatear, neſcio, an his locis in *ordine Romano, ſenatorium* idem ſit omnino, quod *presbyterium.* Dubitandi cauſſam mouet, quod in eo *locus principum* fuiſſe dicitur: *Pontifex autem ſuſtentatus hinc inde dextra læuaque a primicerio notariorum, deſcendit ad ſenatorium, quod eſt locus principum, vt ſuſcipiat oblationes eorum.* Et infra: *Pontifex deſcendit ad ſenatorium, --- & ſuſcipit oblationes principum per ordines arcuum.* Siquidem enim *ſenatorium* locus fuit, in quo conſiſtebant principes, ſeu magnates, dum ſacræ intererant liturgiæ; idem ille forte fuerit cum ſolea, ſeu pauimento editiori ante cancellos bematis, ita appellatus, quod ibi *ſenatores* ſeu *principes* conſiſterent. Nam obſeruandum ſupra, ad ſacros cancellos adſignatam fuiſſe imperatoribus in eccleſia ſedem ab Ambroſio. *Senatores* autem appellatos magnates, apud ſcriptores chriſtianos veteres, notum eſt. Proinde in *ſenatorio* pontifex non modo ſuſcipiebat oblationes principum, ſed & populum ibidem communicabat. cetera.

LIBRI

LIBRI OCTAVI
CAPVT SEXTVM
DE BEMATE, ID EST TERTIA TEMPLI PARTE, QVAE ALTARE ET SANCTVARIVM DICEBATVR, DEQVE EIVS PARTIBVS ET VSIBVS.

§. I.

Sanctuarium olim vocatum bema *et* tribunal.

TErtia & intima antiquarum eccleſiarum pars erat, quam nunc lingua patria *chancel* nuncupamus; ſed priſcis temporibus multis ea nominibus aliis venit. Vnum ex vſitatiſſimis nominibus erat βῆμα, ſeu *tribunal*, quod, vti ſupra notauimus, variæ ſignificationis vocabulum eſt, denotans interdum *ambonem* ſeu *pulpitum*, & nonnumquam altare, & interdum ſedes ſeu thronos epiſcopi ac presbyterorum, aliquando etiam vniuerſum ſpatium, in quo hi throni ac altare conſiſtebant. Quo ſenſu canonem illum concilii *Laodiceni* [*a*] intelligo, quo presbyteri ante epiſcopi introitum βῆμα, ſeu ſacrum tribunal, ingredi, & ſedere in tribunali prohibentur. SVICERVS [*b*] in liturgiis CHRYSOSTOMI & BASILII hoc ſenſu frequenter adhiberi ob- ſeruauit.

(*a*) Conc. Laodic. c. LVI. (tom. I. conc. p. 1505.) Ὅτι οὐ δεῖ πρεσβυτέρους πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ἐπισκόπου εἰσιέναι καὶ καθέζεσθαι ἐν τῷ βήματι.

(*b*) Suicer. theſ. eccleſ. voce βῆμα (tom. I. p. 682.) *Βῆμα eſt locus in templo, tabulato incluſus, ſacer ac venerandus, & clericis tantum, viris ſæcularibus raro, mulieribus numquam, penetrabilis.* In liturgia Baſilii magni p. 44. Τοῦ ἱερέως λέγοντος τὴν εὐχὴν μυστικῶς ἐν τῷ βήματι, ἐν τῷ αὐτῷ καιρῷ λέγει ἔξω τοῦ βήματος τὰ εἰρηνικά. *Sacerdote orationem ſecrete in tabernaculo recitante, eodem tempore extra tabernaculum recitat preces pro pace.* Eadem habes in liturgia Chryſoſtomi p. 79. In eadem liturgia p. 77. Εἰσέρχεται εἰς τὸ ἅγιον βῆμα, *in ſanctum tabernaculum ingreditur.* A Chryſoſtomo hom. XXXV. tom. V. ed. Par. p. 553. vocatur ἱερὸν βῆμα, *ſacrum tabernaculum.* De Flauiano epiſcopo: Εἰ μὴ πνεῦμα ἅγιον ἦν ἐν τῷ κοινῷ τούτῳ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ, οὐκ ἂν ὅτε πρὸ μικροῦ ἀνέβη ἐπὶ τὸ ἱερὸν βῆμα τοῦτο, καὶ πᾶσιν ὑμῖν ἔδωκεν εἰρήνην, καὶ ἐπεφθέγξασθε αὐτῷ κοινῇ πάντες· καὶ τῷ πνεύματί σου. *Niſi eſſet ſpiritus ſanctus in hoc communi patre ac doctore, quum paullo ante in SACRVM HOC TRIBVNAL adſcendit, ac vobis omnibus pacem dedit, eique ſimul omnes acclamaſtis, & cum ſpiritu tuo.* Ex his patet, βῆμα fuiſſe elatiorem templi partem, ſiue chorum, nomen habentem a gradibus, quibus eo adſcendebatur.

Digitized by Google

ſeruauit. Et CHRYSOSTOMVS [c] in homilia quadam ſua paullo ſpecialius id deſcribit, quod ſit locus, quo epiſcopus ad ſermonem habendum, orandum, ſacræ menſæ adſiſtendum & tremendum ſacrificium pro populo offerendum per adſcenſum vadat. Ex quibus facile ad intelligendum eſt, id eum non pro ſolo altari ſiue throno epiſcopi, ſed pro vniuerſo ſpatio accipere, vbi conſiſtebant, & vbi hæc diuerſa officia peragebantur. Et ratio nominis βήματος erat, quam CHRYSOSTOMVS itidem innuit, quando paſtores & epiſcopos eccleſiæ in id *adſcendere* dicit. Nam *bema* & *ambo* eamdem habent originem ab ἀναβαίνειν, quod erant loci reliquis editiores, & tribunalibus iudicum ſimiles, in quæ per gradus adſcendebatur. Iam *bema* peculiariter clericis adſignatum erat, eamque ob cauſſam, vt libro quodam antecedenti [cc] adnotauimus, clerici interdum οἱ τοῦ βήματος fuerunt appellati.

§. II.

Etiam ἅγιον vel ἱερατεῖον *et* ſacrarium.

NOMEN *ſanctuarii* etiam huic eccleſiæ parti tribuebatur. *Græci* id peculiariter vocabant ἅγιον *ſanctum*; & hinc altare dicebatur ἅγιον ἁγίων, *ſanctum ſanctorum*, quam appellationem EVSEBIVS [d] in deſcribendo templo *Paulini* adhibet. In aliis locis [e] vocat ἁγίασμα, quod nomen eſt, quo LXX. interpretes ſanctuarium veteris teſtamenti appellant. *Latini ſacrarium* nuncupant. Exempli gratia in concilio *Bracarenſi* primo, quod lai-

(c) Chryſoſt. hom. XXXIX. de pentecoſt. tom. V. p. 553. (p. 403. edit. Francof.) Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναβαίνοντι μόνον, οὐδὲ διαλεγομένῳ πρὸς ὑμᾶς, οὐδὲ εὐχομένῳ ὑπὲρ ὑμῶν ταύτην ἐπιφθέγγεσθε τὴν ῥῆσιν, ἀλλ' ὅταν παρὰ τὴν ἱερὰν ταύτην ἑστήκῃ τράπεζαν· ὅταν τὴν φρικτὴν ἐκείνην θυσίαν ἀναφέρειν μέλλῃ. Idcirco non quum adſcendit tantum, neque quum vos affatur, neque cum pro vobis orat, hac illi voce adclamatis, ſed quum huic ſacræ menſæ adſiſtit, quum tremendum ſacrificium eſt oblaturus.

(cc) Lib. I. c. V. §. XI. volum. I. p. 52.

(d) Euſeb. lib. X. c. IV. p. 381. (p. 312. b. edit. Amſtelod.). ἐφ' ἅπασί τε τὸ τῶν ἁγίων ἅγιον, θυσιαστήριον ἐν μέσῳ θείς, poſtremo *ſanctum ſanctorum*, altare videlicet in medio conſtituit.

(e) Euſeb. lib. VII. c. XV. τῆς χειρὸς λαβὼν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν προάγει· εἴσω τε πρὸς αὐτῷ στήσας τῷ ἁγιάσματι κ. τ. λ. Prehenſa manu ad eccleſiam ipſam perduxit, quumque interius ad ipſum *altare* eum ſtatuiſſet, cetera.

cis [*f*] *ſanctuarium* ad communicandum ingredi interdicit. Et in concilio *Vaſenſi*, quod de officio *ſacrarium* diſponendi [*g*] loquitur. Et in concilio *Carthaginenſi* quarto, quod oblationes inter ſe diſſidentium fratrum tum in *ſacrario* [*h*] tum in gazophylacio recipi vetat.

§. III.

Et θυσιαστήριον, locus altaris.

GRAECI quoque id vocant θυσιαστήριον, *locum altaris*. Quamquam enim hoc vocabulum communiter ipſum altare ſeu menſam domini ſignificat, in quibusdam tamen vetuſtis canonibus & ſcriptoribus eccleſiaſticis, ex obſeruatione HABERTI [*i*] & MEDI [*k*], ad totum ſanctuarium intra cancellos, vbi nullis niſi clericis eſſe licebat, denotandum adhibetur. Vti in conciliis *Laodiceno* [*l*] & *Trullano* [*m*], quæ feminas & laicos ad θυσιαστήριον ingredi vetant, quod de integro altaris loco ſeu ſanctuario intelligendum eſt. Atque ita in SOCRATE [*n*], THEODORETO [*o*] & aliis ſcriptoribus multis, qui de *Theodoſii* imperatoris per *Ambroſium* facta excluſione extra cancellos altaris loquuntur.

(*f*) Concil. Bracar. I. c. XXXI. Ingredi *ſacrarium* ad communicandum non liceat laicis, niſi tantum clericis.

(*g*) Concil. Vaſenſ. c. III. Cuius officium eſt *ſacrarium* diſponere & ſacramenta ſuſcipere.

(*h*) Conc. Carth. IV. c. XCIII. Oblationes diſſidentium fratrum neque in *ſacrario* neque in gazophylacio recipiuntur.

(*i*) Hibert. Archierat. p. 663. θυσιαστήριον aliquid aliud, præter altare & ſacram menſam ſæpe ſignificare, nempe ſpatium ſiue locum ſanctuarii ſeu ſacrarii ſacerdotalis τοῦ ἱερατείου, in quo & protheſis minus altare, & ſacra menſa altare maius poſitum eſt. Quod elucet ex illa formula quotidie in his officiis obuia: εἰσέρχεσθαι εἰς τὸ θυσιαστήριον, non vero dicitur εἰσέρχεσθαι εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν. Can. LXIX. in Trullo: μὴ ἐξέστω τινὶ τῶν ἁπάντων ἐν λαϊκοῖς τελοῦντι ἔνδον ἱεροῦ εἰσιέναι θυσιαστηρίου. Nulli plane laico liceat intra ſacrum altare ingredi.

(*k*) Med. comment. apocalypt. p. 479.

(*l*) Conc. Laodic. c. XLIV. (tom. I. conc. p. 1504.) Ὅτι οὐ δεῖ γυναῖκας ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ εἰσέρχεσθαι.

(*m*) Conc. Trull. c. LXIX. (tom. VI. conc. p. 1174.) vid. ſub litt. (i).

(*n*) Socrat. lib. I. c. XXV. †

(*o*) Theodor. lib. I. c. XIV. †

§. IV.

§. IV.
Presbyterium *et* diaconicum.

Cypriani epiſtola LV. *conſeſſum cleri* id vocat. Etforbesius [p] & alii quidam viri docti etiam *diaconicum* appellatum putant, quod presbyteri ibi ſederint, diaconis illis miniſtrantibus. Ita canonem concilii *Laodiceni* [q] intelligunt, decernentem: *Quod non oportet miniſtros locum habere in diaconico & ſacra vaſa tangere.* Sed notandum eſt, quod, licet vocabulum *diaconicum* in iſthoc canone ſanctuarium ſignificare poſſit, vſitatius tamen ſacrarium, ſeu ſacrorum vaſorum receptaculum, denotet, qua de re exponemus fuſius, quando de exedris eccleſiæ loquemur.

§. V.
Chorus *etiam.*

In quibusdam canonibus nomen *chori* etiam habuiſſe videtur, vnde *anglicanum* noſtrum *quire* deriuandum. Vt in concilio *Toletano* quarto, quod ordinem & modum, quo homines in eccleſia communicare debeant, præſcribens decernit, vt [r] *ſacerdotes & leuitæ ante altare communicent, in choro clerus, extra chorum populus.* Tametſi nonnulli *chorum* potius pro loco cantorum & lectorum in altera parte eccleſiæ accipiant.

§. VI.
Hic locus a reliquo ſpatio per ſepta, ſiue cancellos, *ſeparatus.*

Evsebivs hanc templi *Paulini* partem deſcribens dicit, ſeptis e ligno reticulatis munitam [s] fuiſſe, minutiſſimo opere ad ſummum artis faſtigium elaboratis, vt promiſcuæ multitudini inacceſſa eſſet. Hæc ſepta *latini cancellos* vocant, vnde nomen noſtrum *anglicanum chancel.* In aliis *græcis* ſcriptoribus κιγκλίδες

(p) Forbeſ. Irenic. lib. II. c. XI. p. 221. edit. Aberd. MDCXXXVI. 4t.

(q) Conc. Laodic. c. XXI. Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἔχειν χώραν ἐν τῷ διακονικῷ, καὶ ἅπτεσθαι δεσποτικῶν σκευῶν.

(r) Conc. Toletan. IV. c. XVIII. (tom. V. conc. p. 1711.)

(s) Euſeb. lib. X. c. IV. αὖθις καὶ τάδε ὡς ἂν εἴη τοῖς πολλοῖς ἄβατα, τοῖς ἀπὸ ξύλου περιέφραττε δικτύοις, εἰς ἄκρον ἐντέχνου λεπτουργίας ἐξησκημένοις, ὡς θαυμάσιον τοῖς ὁρῶσι παρέχειν τὴν θέαν. Vtque hæc ſacraria multitudini inacceſſa eſſent, ea rurſus ligneis cancellis muniuit, minutiſſimo opere ad ſummum artis faſtigium elaboratis, adeo vt admirabile intuentibus ſpectaculum exhibeant.

cis [*f*] *ſanctuarium* ad communicandum ingredi interdicit. Et in concilio *Vaſenſi*, quod de officio *ſacrarium* diſponendi [*g*] loquitur. Et in concilio *Carthaginenſi* quarto, quod oblationes inter ſe diſſidentium fratrum tum in *ſacrario* [*h*] tum in gazophylacio recipi vetat.

§. III.

Et θυσιαστήριον, *locus altaris.*

GRAECI quoque id vocant θυσιαστήριον, *locum altaris*. Quamquam enim hoc vocabulum communiter ipſum altare ſeu menſam domini ſignificat, in quibusdam tamen vetuſtis canonibus & ſcriptoribus eccleſiaſticis, ex obſeruatione HABERTI [*i*] & MEDI [*k*], ad totum ſanctuarium intra cancellos, vbi nullis niſi clericis eſſe licebat, denotandum adhibetur. Vti in conciliis *Laodiceno* [*l*] & *Trullano* [*m*], quæ feminas & laicos ad θυσιαστήριον ingredi vetant, quod de integro altaris loco ſeu ſanctuario intelligendum eſt. Atque ita in SOCRATE [*n*], THEODORETO [*o*] & aliis ſcriptoribus multis, qui de *Theodoſii* imperatoris per *Ambroſium* facta excluſione extra cancellos altaris loquuntur.

(*f*) Concil. Bracar. I. c. XXXI. Ingredi *ſacrarium* ad communicandum non liceat laicis, niſi tantum clericis.

(*g*) Concil. Vaſenſ. c. III. Cuius officium eſt *ſacrarium* diſponere & ſacramenta ſuſcipere.

(*h*) Conc. Carth. IV. c. XCIII. Oblationes diſſidentium fratrum neque in *ſacrario* neque in gazophylacio recipiuntur.

(*i*) Habert. Archierat. p. 663. θυσιαστήριον aliquid aliud, præter altare & ſacram menſam ſæpe ſignificare, nempe ſpatium ſiue locum ſanctuarii ſeu ſacrarii ſacerdotalis τοῦ ἱερατείου, in quo & protheſis minus altare, & ſacra menſa altare maius poſitum eſt. Quod elucet ex illa formula quotidie in his officiis obuia: εἰσέρχεσθαι εἰς τὸ θυσιαστήριον, non vero dicitur εἰσέρχεσθαι εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν. Can. LXIX. in Trullo: μὴ ἐξέστω τινὶ τῶν ἁπάντων ἐν λαϊκοῖς τελοῦντι εἴσω ἱεροῦ εἰσιέναι θυσιαστηρίου. Nulli plane laico liceat intra ſacrum altare ingredi.

(*k*) Med. comment. apocalypt. p. 479.

(*l*) Conc. Laodic. c. XLIV. (tom. I. conc. p. 1504.) Ὅτι οὐ δεῖ γυναῖκας ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ εἰσέρχεσθαι.

(*m*) Conc. Trull. c. LXIX. (tom. VI. conc. p. 1174.) vid. ſub litt. (i).

(*n*) Socrat. lib. I. c. XXV. †

(*o*) Theodor. lib. I. c. XIV. †

§. IV.

§. IV.

Presbyterium *et* diaconicum.

Cypriani epiſtola LV. *conſeſſum cleri* id vocat. Etforbesius [p] & alii quidam viri docti etiam *diaconicum* appellatum putant, quod presbyteri ibi ſederint, diaconis illis miniſtrantibus. Ita canonem concilii *Laodiceni* [q] intelligunt, decernentem: *Quod non oportet miniſtros locum habere in diaconico & ſacra vaſa tangere.* Sed notandum eſt, quod, licet vocabulum *diaconicum* in iſthoc canone ſanctuarium ſignificare poſſit, vſitatius tamen ſacrarium, ſeu ſacrorum vaſorum receptaculum, denotet, qua de re exponemus fuſius, quando de exedris eccleſiæ loquemur.

§. V.

Chorus *etiam.*

In quibusdam canonibus nomen *chori* etiam habuiſſe videtur, vnde *anglicanum* noſtrum *quire* deriuandum. Vt in concilio *Toletano* quarto, quod ordinem & modum, quo homines in eccleſia communicare debeant, præſcribens decernit, vt [r] *ſacerdotes & leuitæ ante altare communicent, in choro clerus, extra chorum populus.* Tametſi nonnulli *chorum* potius pro loco cantorum & lectorum in altera parte eccleſiæ accipiant.

§. VI.

Hic locus a reliquo ſpatio per ſepta, ſiue cancellos, *ſeparatus.*

Evsebivs hanc templi *Paulini* partem deſcribens dicit, ſeptis e ligno reticulatis munitam [s] fuiſſe, minutiſſimo opere ad ſummum artis faſtigium elaboratis, vt promiſcuæ multitudini inacceſſa eſſet. Hæc ſepta *latini cancellos* vocant, vnde nomen noſtrum *anglicanum chancel.* In aliis *græcis* ſcriptoribus κιγκλιδες

(p) Forbeſ. Irenic. lib. II. c. XI. p. 221. edit. Aberd. MDCXXXVI. 4t.

(q) Conc. Laodic. c. XXI. Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἔχειν χώραν ἐν τῷ διακονικῷ, καὶ ἅπτεσθαι δεσποτικῶν σκευῶν.

(r) Conc. Toletan. IV. c. XVIII. (tom. V. conc. p. 1711.)

(s) Euſeb. lib. X. c. IV. αὖθις καὶ τάδε ὡς ἂν εἴη τοῖς πολλοῖς ἄβατα, τοῖς ἀπὸ ξύλου περιέφραττε δικτύοις, εἰς ἄκρον ἐντέχνου λεπτουργίας ἐξησκημένοις, ὡς θαυμάσιον τοῖς ὁρῶσι παρέχειν τὴν θέαν. Vtque hæc ſacraria multitudini inacceſſa eſſent, ea rurſus ligneis cancellis muniuit, minutiſſimo opere ad ſummum artis faſtigium elaboratis, adeo vt admirabile intuentibus ſpectaculum exhibeant.

dicun-

dicuntur. Vnde apud THEODORETVM [t] τὰ ἔνδον τῶν κιγκλίδων, *locus intra cancellos*, aliud tantummodo altaris nomen eſt. Et *cancellis manus iniicere*, phraſi SYNESII [u] idem eſt, atque ſanctuarium ad altare apprehendere

§. VII.

Multitudini inacceſſus. Vnde adyta *vocatus.*

HORVM cancellorum beneficio, vt EVSEBIVS auctor eſt, vniuerſum altaris ſpatium omnibus præter clericos inacceſſum tempore diuini officii præſtabatur. Concilium *Laodicenum* canonem habet, ſpeciatim feminis [w] interdicentem, ne ad θυσιαστήριον ingrediantur. Et alius quidam eiusdem concilii canon [x] generalioribus verbis ſolis ἱερατικοῖς ibidem communicare permittit. Quo in canone per τοὺς ἱερατικοὺς nonnulli omnes omnino clericos inferiores æque ac ſuperiores intelligunt. HABERTVS [y] autem ſuperiores tantum clericos, ſacerdotes ac diaconos, intelligi; & omnes inferiorum ordinum clericos, ſubdiaconos, lectores, ceteros, ab hac parte non minus quam populum excluſos fuiſſe, exiſtimat. Quomodocumque vero res ſe habet, inter omnes conuenit, quod populus iſta ætate locum ibi nullum habuerit. AMBROSIVS permittere nolebat, vt ipſe imperator in hac parte communicaret [yy],

(t) Theodoret. lib. V. c. XVIII. p. 222. d. προσενεγκὼν δὲ ὥσπερ εἰώθει, ἔνδον παρὰ τὰς κιγκλίδας μεμένηκεν κ. τ. λ.

(u) Syneſ. cataſt. p. 303. b. ὦ ποσάκις ταῖς κιγκλίσι τὼ χεῖρε προσμάξομαι; O quoties cancellis manus iniiciam?

(w) Conc. Laodic. c. XLIV. Ὅτι οὐ δεῖ γυναῖκας ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ εἰσέρχεσθαι.

(x) Ibid. c. XIX. καὶ μόνοις ἐξὸν εἶναι τοῖς ἱερατικοῖς εἰσιέναι εἰς τὸ θυσιαστήριον καὶ κοινωνεῖν.

(y) Habert. archierat. part. X. obſeruat. IX. p. 268. Tertium eſt, *ſolis ſacerdotibus & diaconis ad altare in ſanctuario communicare licuit.* De ſolis ſacerdotibus concilium Laodicenum decernere nonnulli arbitrantur, ob hæc verba canonis XIX. καὶ μόνοις κ. τ. λ. [vid. ſub lit. x)] *Et ſolis ſacerdotibus licere ad altare accedere & communicare.* Ita vertit heterodoxus auctor. Verum τὸ ἱερατικοῖς, melius reddiderat Dionyſius Exiguus, *ſacro miniſterio deditis*, quo ſenſu & diaconi ſaltem comprehenduntur, qui heic etiam ad altare in ſanctuario communicant: nam hypodiaconi & lectores extra ſanctuarium, ad eius limen.

(yy) Theodoret. lib. V. c. XIIX. τὰ ἔνδον, ὦ βασιλεῦ, μόνοις ἐστὶν ἱερεῦσι βατά. τοῖς δὲ ἄλλοις ἅπασιν ἄδυτά τε καὶ ἄψαυστα· ἔξιθι τοίνυν, καὶ τοῖς ἄλλοις κοινώνει τῆς στάσεως. Interiora loca, imperator, ſolis ſacerdotibus patent: Reliquis

ſed

ſed ipſum abſcedere iubebat, ſimulac progreſſus ad altare dona obtuliſſet. Quæ conſuetudo per aliquot ſæcula poſt continuata eſt. Sicut ex iis apparet, quæ *Theodoſius iunior* ipſe de ſe dicit in actis concilii *Epheſini* [z], *Ad ſacra altaria*, inquiens, *munerum tantum offerendorum cauſſa accedimus: & quum circumſeptum ſacrorum adytum ingreſſi ſumus, ſtatim egredimur; Nec quidquam ex propinqua diuinitate nobis arrogamus.* Atque conuenienter huic praxi in concilio *Trullano* [a] decretum inuenimus in hanc ſententiam: *Nulli omnium liceat, qui quidem ſit in laicorum numero, intra ſepta ſacri altaris ingredi, nequaquam tamen ab eo prohibita poteſtate & auctoritate imperiali, quandoquidem voluerit creatori dona offerre, ex antiquiſſima traditione.* Atque hinc iſta eccleſiæ pars ἄβατα & ἄδυτα a THEODORETO [b], EVSEBIO aliisque *græcis* ſcriptoribus, & *latinis adyta*, hoc eſt, *inacceſſa*, dicta eſt; quia huc accedere populo non licebat, qui penitus inde excluſus erat. Quamquam notandum eſt, pro diuerſa temporum ac locorum ratione diuerſas conſuetudines hac in re videri obtinuiſſe. Nam antiquiſſima conſuetudo fuit, vt tam viri quam mulieres ad altare venirent, ibique communicarent, quemadmodum ſæculo tertio moris fuiſſe videtur, tempore, quo vixit DIONYSIVS ALEXANDRINVS, qui de viris [c] & feminis [d] ad ſacram menſam ſtantibus manusque ad recipiendum illic epu-

omnibus inacceſſa ſunt & intacta. Abſcede igitur, & vna cum aliis conſiſte.

Sozom. lib. VII. c. XXV. (vid. c. V. §. X. litt. (k) p. 206.

(z) Edict. Theod. ad calcem conc. Epheſ. (tom. III. conc. p. 1237. d.) τοῦ ἁγιωτάτου θυσιαστηρίου διὰ μόνην τὴν τῶν δωρεῶν προσφορὰν ἐφαπτόμεθα· καὶ εἰς τὴν τῶν θείων κύκλων περιτειχισμένην ἔπαυλιν ἅμα τῷ εἰσελθεῖν ὑπεκβαίνομεν· καὶ οὐδὲν ἐκ τῆς ἀγχιστευούσης θειότητος ἑαυτοῖς ἀποτέμνομεν.

(a) Conc. Trull. c. LXIX. Μὴ ἐξέστω τινὶ τῶν ἁπάντων ἐν λαϊκοῖς τελοῦντι ἔνδον ἱεροῦ εἰσιέναι θυσιαστηρίου· μηδαμῶς ἐπὶ τούτῳ τῆς βασιλικῆς εἰργομένης ἐξουσίας καὶ αὐθεντίας, ἡνίκα ἂν βουληθείη προσάξαι δῶρα τῷ πλάσαντι, κατά τινα ἀρχαιοτάτην παράδοσιν.

(b) Theodoret. lib. V. c. XVIII. vid. litt. (yy)

(c) Dionyſ. ap. Euſeb. lib. VII. c. IX. Τραπέζῃ παραστάντα, καὶ χεῖρας εἰς ὑποδοχὴν τῆς ἁγίας τροφῆς προτείναντα, κ. τ. λ. qui ad ſacram menſam adſtiterit, & manus ad ſuſcipiendum ſacrum cibum porrexerit, cetera

(d) Dionyſ. epiſt. ad Baſilidem c. II. de mulieribus, quæ menſtruo ſanguinis fluxu laborant: οὐδὲ αὐτὰς οἶμαι πιστὰς οὔσας καὶ εὐλαβεῖς, τολμήσειν οὕτως διακειμένας ἢ τῇ τραπέζῃ τῇ ἁγίᾳ προσελθεῖν, ἢ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ χρι-

lum euchariſticum porrigentibus, loquitur. Atque hoc modo id VALESIVS intelligit [e]. Idem quoque priuilegium populo *Galliæ* ſæculo ſexto indultum erat. Concilium enim *Turonicum* ſecundum an. DLXVII. ſancta ſanctorum [f] laicis & feminis ad orandum & communicandum oblationis tempore patere iubet; quamquam aliis temporibus, ſi quod aliud officium præter communionem perageretur, in chorum cantorum ſeu intra cancellos ſanctuarii ingredi ipſis haud licuit. Ex quibus etiam diſcimus, quæ pars eccleſiæ hoc æuo in *Gallia* dicta ſit chorus, nempe quæ proxime intra cancellos ſanctuarii erat, vbi inferiorum ordinum clerici tempore oblationis conſiſtebant.

§. VIII.

Sanctæ portæ et vela, *ſanctuarium a reliquo templo ſeparantia.*

RECENTIORES *Græci* introitum in hanc templi partem *portas ſanctas* appellant, quod e naue eccleſiæ aditum in ſanctum ſanctorum præbebant. Sed harum portarum in antiquis ſcriptoribus rara fit mentio. De vſu autem velorum, quæ hoc loco ad impediendum proſpectum altaris pendebant, ſæpius loquuntur. ATHANASIVS βῆλα τῆς ἐκκλησίας *vela eccleſiæ* vocat. Loquens enim de *Arianorum* furore, quo abrepti eccleſiam quamdam tempore *Conſtantii* diripuerant, ait: *Arrepta ſubſellia, & thronum, & menſam, lignea enim erat, & VELA ECCLESIAE* [g]

σοῦ προσάψασθαι. Ad quem Dionyſii locum recte notat Balſamon; ὡς ἔοικε δὲ, τὸ παλαιὸν εἰσήρχοντο γυναῖκες εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἀπὸ τῆς ἁγίας τραπέζης μετελάμβανον. Id eſt, olim quidem, vt apparet, mulieres ad altare accedebant, & e ſacra menſa participabant.

(e) Valeſ. not. in Euſeb. lib. VII. c. IX. Fideles communicaturi ad altare accedebant, ibique corpus Chriſti de manu presbyteri ſtantes, non vt hodie genibus flexis, accipiebant.

(f) Conc. Turon. II. c. II. (tom. V. p. 854.) Vt laici ſecus altare, quo ſancta myſteria celebrantur, inter clericos tam ad vigilias quam ad miſſas, ſtare penitus non præſumant: ſed pars illa, quæ a cancellis verſus altare diuiditur, choris tantum pſallentium pateat clericorum. *Ad orandum vero & communicandum laicis & feminis ſicut mos eſt, pateant ſancta ſanctorum.*

(g) Athan. ep. ad ſolitar. tom. I. p. 847. (edit. Pariſ. MDCXXVII.) Ἁρπάσαντες τὰ συμψέλλια, καὶ τὸν θρόνον, καὶ τὴν τράπεζαν, ξυλίνη γὰρ ἦν, καὶ τὰ βῆλα τῆς ἐκκλησίας, τά τε ἄλλα, ὅσα ἠδυνήθησαν ἐξενέγκαντες, ἔκαυσαν.

& alia

& alia quæcumque potuerunt, eaque elata combuſſerunt. SYNESIVS [*b*] appellat καταπέτασμα μυστικὸν, *vela myſtica.* Et CHRYSOSTOMVS atque EVAGRIVS ἀμφίθυρα, quod inſtar ianuarum plicatilium vtrimque aperirentur. Hæc interdum auro copioſe erat exornata, vti illud, quod, EVAGRIO [*i*] perhibente, eccleſiæ *Antiochenæ* donauit *Choſroës.* Horum vſus erat, partim proſpectum huius partis eccleſiæ catechumenis & infidelibus obſtruere, partim ſacrificium euchariſticum conſecrationis tempore obtegere, vti ex CHRYSOSTOMI verbis condiſcimus, *Heic quum effertur*, inquientis, *ſacrificium & Chriſtus ſacrificatus & ouis dominica, quando audieris, oremus omnes communiter: quando videris trahi, quæ in oſtiis ſunt* ἀμφίθυρα, *vela* [*k*], (alii cortinas) *tunc exiſtima, cælum ſuperne diduci, & deſcendere angelos.* Erant etiam diuerſa alia vela, vt hoc ſimul heic notemus, in aliis eccleſiæ partibus. PAVLINVS [*l*] enim ſæpe de velis ante oſtia eccleſiæ loquitur. Et HIERONYMVS *Nepotianum* laudat, quod inter alia, ad decentiam eccleſiæ ſpectantia, velorum quoque in oſtiis curam habuerit. *Erat ſollicitus*, inquit, *ſi niteret altare, ſi parietes absque fuligine, ſi pauimenta terſa, ſi ianitor creber in porta, VELA* [*m*] *ſemper in oſtiis.* In eumdem modum EPIPHANIVS [*n*] de eccleſia in villa *Palæſtinæ*, quæ dicebatur *Anablatha*,

(*b*) Syneſ. epiſt. LXVII. ad Theophil. p. 240. edit. Par. MDCV. 8uo (p. 212. c. ed. Par. MDCXXXVI. folio) Τότε δὲ εἰ διὰ τῶν καταγιστάτων τὰ ἐναγίσματα κρίνοιτο, εὐχὴ, καὶ τράπεζα, καὶ καταπέτασμα μυστικὸν ἱερὸν βιαίας ὄργανα. Siue ſanctiſſimis ex rebus de exſecrandis maxime iudicium ferretur, vt oratio, ſacra menſa, & *myſticum velum* violentæ impreſſionis inſtrumenta reddantur.

(*i*) Euagr. lib. VI. c. XXI. ἀμφίθυρον οὐννικὸν κεκοσμημένον χρυσίῳ, velum Hunnicum auro exornatum.

(*k*) Chryſoſt. hom. III. in Eph. p. 1052. (p. 888. b. edit. Francof.) Ἐνταῦθα ἀναφερομένης τῆς θυσίας, καὶ τοῦ Χριστοῦ τεθυμένου, καὶ τοῦ προβάτου τοῦ δεσποτικοῦ, ὅταν ἀκούσης, δεηθῶμεν πάντες κοινῇ, ὅταν ἴδῃς ἀνελκόμενα τὰ ἀμφίθυρα, τότε νόμισον διαστέλλεσθαι τὸν οὐρανὸν ἄνωθεν, καὶ κατιέναι τοὺς ἀγγέλους.

(*l*) Paulin. natal. Felic. III. *Aurea nunc niueis ornantur limina VELIS.* Id. natal. VI. *Pulchra tegendis VELA ferant foribus.*

(*m*) Hieron. epitaph. Nepotian.

(*n*) Epiphan. epiſt. ad Ioannem Hieroſolym. p. 319. Quum veniſſem ad villam, quæ dicitur Anablatha, vidiſſemque ibi præteriens lucernam ardentem & interrogaſſem, quis locus eſſet, didiciſſemque eſſe eccleſiam, & intraſſem,

loquens,

loquens, dicit, inueniſſe ſe ibi velum pendens in foribus eccleſiæ illudque ſcidiſſe, non quod velum eſſet, ſed quod haberet imaginem, quaſi *CHRISTI* vel ſancti cuiusdam, id quod cum regulis eccleſiæ chriſtianæ pugnet. Dediſſe igitur ſe conſilium eccleſiæ cuſtodibus, vt pauperem mortuum eo obuoluerent & efferrent, ſeque aliud velum ſuis ſumtibus in iſtius locum miſiſſe. Erant quoque vela inter columnas porticuum ſuperiorum ſeu ὑπερῴων, vbi ſedebant feminæ, quæ, dum peragebatur ſacrificium, ſubducebantur, quemadmodum e PAVLO SILENTIARIO & AMPHILOCHIO in vita BASILII obſeruauit DV FRESNIVS [o]. Et alia quædam eiusdem generis curioſus lector facile obſeruauerit.

§. IX.

Suprema ſanctuarii pars dicta apſis, exedra, *vel* conchula bematis.

AD ſupremam bematis partem ædificium erat ſemicirculi formam exhibens, a qua forma & poſitione ſua nonnullis auctoribus *apſis*, *exedra* & *conchula bematis* vocatur. Hæc enim vocabula arcuatam quamlibet ſiue ſphæricam ſtructuram cæli for-

vt orarem: inueni ibi *velum* pendens in foribus eiusdem eccleſiæ tinctum atque depictum, & habens imaginem, quaſi Chriſti, vel ſancti cuiusdam. Non enim ſatis memini, cuius imago fuerit. Quum ergo hoc vidiſſem, in eccleſia Chriſti contra auctoritatem ſcripturarum hominis pendere imaginem, ſcidi illud & magis dedi conſilium cuſtodibus eiusdem loci, vt pauperem mortuum eo obuoluerent & efferrent. Illique contra murmurantes dicerent: Si ſcindere voluerat, iuſtum erat, vt aliud daret *velum*, atque mutaret. Quod quum audiſſem, me daturum eſſe pollicitus ſum & illico eſſe miſſurum. Paullulum autem moratum fuit in medio, dum quæro optimum *velum* pro eo mittere: arbitrabar enim de Cypro mihi eſſe mittendum. Nunc autem miſi quod potui reperire, & precor, vt iubeas presbyteros eiusdem loci ſuſcipere *velum* a latore, quod a nobis miſſum eſt: & deinceps præcipere, in eccleſia Chriſti eiusmodi *vela*, quæ contra religionem noſtram veniunt, non appendi.

(o) Du Freſn. com. in Paul. Silent. p. 551. Quod ait Euagrius, pluteis incumbentibus mulieribus diuina ſacrificia intueri licuiſſe, id intelligendum eſt, de loco ſacrificii, ac bemate: nam dum illud peragebatur, *velum* ſtatim ad intercolumnia ſubducebatur, neque iis capita aut oculos ad illa inſpiciendi promittere ſub anathematis pœna fas erat. Id omnino colligere eſt ex vita S. Baſilii, quæ Amphilochio tribuitur, qui ritus illius auctor fuiſſe videtur.

nici

nici ſimilem denotant, cui HIERONYMVS nomen apſidis [*p*] applicat. *Concha* dicebatur, quod figura eius conchæ ſpeciem quodammodo referebat, quemadmodum DV FRESNIVS e PROCOPIO, PAVLO SILENTIARIO, PAVLINO aliisque ſcriptoribus demonſtrat. Idem DV FRESNIVS [*q*] etiam *exedram* ab AVGVSTINO appellari putat, qui collationem inter catholicos & *Emeritum*, epiſcopum *Donatiſtarum*, in exedra eccleſiæ inſtitutam eſſe dicit; id quod de loco, vbi epiſcopus ac presbyteri ordinarie morabantur, in ſuperiore bematis parte prope altare, interpretatur. VALESIVS [*r*] autem & alii viri docti *exedram* hoc loco ſenſu vulgari, pro exteriore quodam eccleſiæ ædificio, accipiunt. Neque facile omnino eſt tam intricatam, quæ inter ipſos eſt, controuerſiam dirimere.

§. X.

Hic antiquitus locus thronorum epiſcopi ipſiusque presbyterorum.

QVOMODOCVMQVE autem res ſe habet, id certum eſt, thronum epiſcopi & thronos presbyterorum eius ad vtrumque latus in hac eccleſiæ parte in ſemicirculi forma vltra altare ſemper fuiſſe poſitos. Olim enim ſedes epiſcopi ac presbyterorum coniunctæ erant, & vniuerſæ throni vocabantur, vti ex EVSEBII deſcriptione templi *Paulini* manifeſtum eſt, qui ipſum thronos altiſſimos in honorem præſidentium ſiue doctorum populi, hoc eſt epiſcopi ac presbyterorum, iunctim diſpoſuiſſe [*s*],

(*p*) Hieron. lib. II. in Epheſ. c. IV. (p. 223. edit. Baſil. MDLXV.) In ſummo cæli fornice, & vt ipſo verbo vtar, *a ſide.*

(*q*) Du Freſn. comment. in Paul. Silent. p. 565. Per *exedram*, ſeu *apſida concha* intelligi videtur apud ſanctum Auguſtinum in geſtis cum Emerito Donatiſtarum epiſcopo (tom. V. p. 250. edit. MDCXXXVII.) Quum Deuterius epiſcopus metropolitanus Cæſarienſis, vna cum ceteris epiſcopis in *exedram* proceſſiſſet, præſentibus presbyteris & diaconis & vniuerſo clero ac frequentiſſima plebe, cetera.

(*r*) Valeſ. not. in Euſeb. de vita Conſtant. lib. III. c. L. Exedræ dicebantur ædes exteriores, in circuitu baſilicæ conſtrui ſolitæ, in quibus ſedere & requieſcere licebat, vt docet Euſebius. De his Auguſtinus in libro de geſtis cum Emerito Donatiſta: *Quum Deuterius*, cetera vid. ſub litt. antec. (q)

(*s*) Euſeb. lib. X. c. IV. p. 318. b. *θρόνοις τε τοῖς ἀνωτάτω εἰς τὴν τῶν προέδρων τιμὴν κ. τ. λ.*

dicit. Hinc NAZIANZENVS de presbyteris [t], tamquam populi doctoribus & venerando eccleſiæ ſenatu loquens, eorum ſedes *ſecundos thronos* nuncupat. CONSTANTINVS in epiſtola ſua ad *Chreſtum Syracuſanorum* epiſcopum, qua hunc ad concilium *Arelatenſe* inuitat, eadem phraſi vtitur, iubens eum duos *ſecundi throni* [u], hoc eſt duos presbyteros, ſibi adiungere. Noui equidem CAROLVM A SANCTO PAVLO [w] per hos ſecundi throni intelligere epiſcopos, in oppoſitione primatum ſeu metropolitanorum, quos pro primi throni ſeu ſedis epiſcopis habet. Sed

(t) Naziant. carm. Iambic. XXIII.

Πρῶτοι μὲν οἱ τὰ δεύτερα
Θρόνων λελογχότες,
Λαοῦ πρόεδροι πρεσβύται
Σεμνὴ γερουσία
Πεφήνασιν ἡμῖν οὐ καλοί.
Primum, *ſecundos* qui tenent
Templi ſacri *thronos*,
Senatus ille ſplendidus
Plebique præſidens,
In me fuerunt haud boni.

(u) Apud Euſeb. lib. X. c. V. ἐπειδὴ πλείους ἐκ διαφόρων καὶ ἀμυθήτων τόπων ἐπισκόπους εἰς τὴν Ἀρελατησίων πόλιν εἴσω καλανδῶν Αὐγούστων συνελθεῖν ἐκελεύσαμεν· καὶ σοὶ γράψαι ἐνομίσαμεν, ἵνα λαβὼν παρὰ τοῦ λαμπροτάτου Λατρωνιανοῦ τοῦ κοστήκτορος Σικελίας δημόσιον ὄχημα, συζεύξας σεαυτῷ καὶ δύο γέ τινας τῶν ἐκ τοῦ δευτέρου θρόνου, οὓς ἂν σὺ αὐτὸς ἐπιλέξασθαι κρίνῃς, ἀλλὰ μὴν καὶ τρεῖς παῖδας τοὺς δυνησομένους ὑμῖν κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπηρετήσασθαι παραλαβὼν, εἴσω τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐπὶ τῷ προειρημένῳ τόπῳ ἀπάντησον. Quoniam plurimos ex diuerſis ac prope infinitis locis epiſcopos in vrbem Arelatenſem intra calendas Auguſti iuſſimus conuenire: tibi quoque ſcribendum eſſe cenſuimus, vt accepto publico vehiculo a viro clariſſimo Latroniano Correctore Siciliæ, *adiunctis* tibi *duobus ſecundi throni*, quos tu eligendos putaueris, tribus item ſeruulis, qui in itinere vobis miniſtrare poſſint, intra eumdem diem ad prædictum locum occurras.

(w) Carol. a S. Paulo Geogr. ſacr. (p. 44. edit. Amſtel. MDCCXI.) Quod in ea (vrbe Syracuſis) fuerit ſedes metropolitana, hiſce rationibus coniicio. Primum ex *tractoria* Conſtantini ad Chreſtum Syracuſanum epiſcopum, qua hunc ad ſynodum Arelatenſem inuitat: *Quoniam*, inquit, *plurimos* &c. vid. lit. (u) Quis enim non videt, duo ex his verbis colligi? Primum in Sicilia quosdam epiſcopos ſecundæ ſedis fuiſſe, & alios vel ſaltem alium primæ. Id clare verba ſonant: vnde & perſpicuum eſt, in ea metropolitam fuiſſe, quum a primæ ſedis epiſcopo non differat. Secundum autem, quod Chreſtus Syracuſanus ipſe primæ ſedis epiſcopus fuerit, quum ad eum directa ſit tracto-

vſus

Digitized by Google

vſus huius phraſeos, tam in EVSEBIO, quam NAZIANZENO [x] nos potius eo adducit, vt ipſum presbyteros intelligere credamus, qui vna cum epiſcopo ſuo in eccleſia thronis, vt vocant, ſecundis inſidebant. Hoc enim, vt alio iam loco [xx] oſtendimus, diſcrimen erat inter illos, vt epiſcopi generatim dicerentur *thronus* ſeu *ſedes alta*, & presbyteri *thronus*, ſeu *ſedes ſecunda*; vel, vt ATHANASIVS [y] eos vocat, *thronus* & *ſubſellia.* Epiſcopi thronus alias vocabatur *βῆμα, tribunal*, vt in EVSEBIO [z] videre eſt, vbi pœnam enarrat, quam concilium *Antiochenum Paulo Samoſatenſi* inflixit, eo quod *tribunal & ſublimen thronum non vt Chriſti diſcipulus ſibi ipſe conſtruxerat, & ſecretum, perinde ac ſaeculares magiſtratus, ita appellatum habuerat.* Atque hinc vniuerſum ſanctuarium ſæpenumero *βῆμα* vocabatur, vt antea oſtendimus. *Latinis* thronus epiſcopi vſitatius *ſedes* & *cathedra* dicitur, vnde *anglicana* vocabula noſtra *cathedral* & *ſee* pro eccleſia, vbi epiſcopi cathedra ſeu ſedes fixa eſt, adhiberi ſolita ortum ſuum habent. Quemadmodum ſederint, a GREGORIO NAZIANZENO in deſcriptione templi *Athanaſiæ* diſcimus, vbi de ſe ipſo, tamquam epiſcopo [a], alto throno conſidente, & de

ria, eiusque arbitrio commiſſum, vt quos ſecum adducendos iudicaret, ipſe eligeret: id enim non niſi metropolitæ conuenit. cetera.

(x) Vid. Naz. de vita ſua p. 6. b.

> Κάμπτει βιαίως εἰς θρόνων τοὺς δευτέρους.
> Per vim *ſecundis* collocat me in *ſedibus*.

Id. ſomn. Anaſtaſ. v. 4. ſeq. vid. ſub litt. ſeq. (a)

(xx) Lib. II. c. IX. §. VII. vol. I. pag. 140. 141. & ibid. c. XIX. §. V. p. 270. 271.

(y) Athanaſ. epiſt. ad Solitar. tom. I. p. 847. θρόνοι καὶ συμψέλλια vid. ſub litt. (g) pag. 214.

(z) Euſeb. lib. VII. c. XXX. Βῆμα μὲν καὶ θρόνον ὑψηλὸν ἑαυτῷ κατασκευασάμενος, οὐχ ὡς χριςῦ μαθητὴς, σήκρητον δὲ ὥσπερ οἱ τῦ κόσμυ ἄρχοντες, ἔχων τε καὶ ὀνομάζων.

(a) Nazianz. ſomn. Anaſt. tom. II. p. 78.

> Ἕζεσθαι δοκέεσκον ὑπέρθρονος, οὐχ ὑπέροφρυς.
> Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὄναρ ποτ' ἀγηνορέην.
> Οἱ δέ μοι ἀμφοτέρωθεν ὑφεδριόωντο γεραιοί,
> Ποίμνης ἡγεμόνες, ἔκκριτος ἡλικίη.
> *SEDE ALTA, haud alta conſidere mente videbar:*
> *Nam neque per ſomnum mente ſuperbus eram.*
> *PRESBYTERIque graues SELLIS VTRIMQVE SEDEBANT*
> *DEMISSIS, ætas lecta ducesque gregis.*

 presby-

presbyteris iuxta ſe vtrimque ſubſelliis demiſſioribus ſedentibus loquitur. Atque in hunc modum ab auctore *conſtitutionum* [*b*] & THEODORETO [*c*] ſeſſio eorum deſcribitur, qui thronum epiſcopi hoc intuitu *cathedram in medio poſitam* vocant. Sunt etiam viri quidam docti [*d*], qui hæc omnia ad ſynagogarum *iudaicarum* imitationem facta eſſe ſtatuunt, in quibus ſecundum MAIMONIDEM ad ſuperiorem partem verſus terram ſanctam lex ad parietes poſita fuit in arca quadam, & vtrimque ſeniores in forma ſemicirculi ſederunt. Sedes epiſcopi vt plurimum decenti aliquo tegmine, dignitati officii ac perſonæ ipſius accommodato, velata erat. Quomodo ex ATHANASII *apologia* ſecunda [*e*] ad *Conſtantium* diſcimus, vbi interrogat: *Quare, qui throni epiſcopali modo ornati vicem lamentantur, epiſcopum in illo ſedentem interficere conantur?* Et AVGVSTINVS [*f*] manifeſto ad hoc alludere videtur, quando *Maximino Donatiſtarum* epiſcopo ſcribens: „In futuro Chriſti iudicio, inquit, nec apſides gradatæ, nec *CATHEDRAE VELATAE*, nec ſanctimonialium occurſantium atque cantantium greges adhibebuntur ad defenſionem, vbi cœperit accuſare conſcientia, & conſcientiarum arbiter iudicare. Quæ hic honorant, ibi onerant: quæ heic releuant, ibi grauant. Ipſa, quæ pro tempore propter eccleſiæ vtilitatem honori noſtro exhibentur, defendentur forte bona conſcientia, defendere autem non poterunt malam.

§. XI.

Et altaris, ſeu menſæ communionis.

Hic ſine dubio poſitus olim fuit thronorum epiſcoporum ac presbyterorum in eccleſia chriſtiana, quemadmodum in di-

(*b*) Conſtit. apoſt. lib. II. c. LVII. Κείσθω δὲ μέσος ὁ τοῦ ἐπισκόπου θρόνος· παρ' ἑκάτερα δὲ αὐτοῦ καθεζέσθω τὸ πρεσβυτέριον. Sit *ſolium epiſcopi in medio poſitum* & ex vtroque eius latere ſedeant presbyteri.

(*c*) Theodoret. lib. VII. c. III. εἰ ὁ μέσος θῶκος τὴν ἔριν γεννᾷ, ἐγὼ καὶ τοῦτον ἐξελάσαι πειράσομαι. Si *cathedra in medio poſita* contentionem facit, eam ego auferre conabor.

(*d*) Vid. *Biſhop* Hooper *diſc. of Lent. par. 2. chap. 6. p. 249.*

(*e*) Athan. apol. II. tom. I. p. 736. edit. Pariſ. MDCXXVII. (p. 138. a. edit. Pariſ. MDCXCVIII.) Πῶς οἱ θρόνον τὸν ἐσταλμένον ἐπισκοπικῶς ὀδυρόμενοι, τὸν ἐν αὐτῷ καθεζόμενον ἐπίσκοπον ἀνελεῖν ζητοῦσι.

(*f*) Aug. ep. CCIII. (tom. II. opp. p. 829. c. edit. Baſil. MDLXIX.)

verſis

verſis priſcarum ſtructurarum delineationibus ob oculos repræſentantur. Vnde porro facile fuerit ad obſeruandum, quod locus menſæ communionis ſeu altaris parieti ad ſuperiorem partem haud fuerit contiguus, ſed paruo quodam interuallo ab eo ſeparatus; ita vt thronus epiſcopi a tergo eius conſiſtere poſſet, & ſatis ſpatii ad circumeundum altare relinqueretur. Hoc ſatis manifeſtum videtur ex locutione quadam in SYNESIO [g], qui de impoſita ſibi ſanctuarium comprehendendi neceſſitate loquens, primum ad Dei templum ſe accedere; tum *altare circumire* velle, dicit. Quod indicat, ita poſitum fuiſſe altare, vt circumiri potuerit. Et hæc EVSEBII opinio eſt, qui de epiſcopi ac presbyterorum thronis in eccleſia *Paulini* loquutus, addit, quod ſanctum ſanctorum [h], altare videlicet, in medio conſtituerit. Quod non ita interpretandum eſt, vti nonnulli perperam acceperunt, quaſi altare in medio nauis eccleſiæ poſitum fuerit, ſed in medio bematis ſeu ſanctuarii, & ea quidem diſtantia a ſuperiore extremitate, vt ſynthronus, hoc eſt, ſedes epiſcopi ac presbyterorum poſt illud locum habere potuerint. AVGVSTINVS ad eamdem hac rem reſpicere videtur, quando dicit: *Chriſtus quotidie paſcit. MENSA [i] ipſius eſt illa IN MEDIO CONSTITVTA.* Et in concilio *Conſtantinopolitano* ſub *Menna* [k] in tali poſitu repræſentatur, vt circumiri poſſet. Nam ibi relatum legitur, quod, quum *Leonis* papæ & quorumdam aliorum nomina, quæ e diptychis expuncta fuerant, denuo illis inſerta eſſent, multitudo populi lætitia geſtiens, ſancta lectione iuxta conſuetudinem lecta, tempore diptychorum cum magno ſilentio altare circum circa cucurrerit atque audierit. HAMMONDO [l] & aliis quibuſdam viris eruditis non improbabile videtur, quod hic altaris poſitus in eccleſiis chriſtianis quodammodo ad imitationem altaris in templo *iudaico* fuerit, ad quam rem pſal-

(g) Syneſ. cataſtaſ. p. 203. Βαδιοῦμαι πρῶτον ἐπὶ τὸν νεὼν τοῦ Θεοῦ· κυκλώσομαι τὸ θυσιαστήριον.

(h) Euſeb. lib. X. c. IV. τὸ τῶν ἁγίων ἅγιον θυσιαστήριον ἐν μέσῳ θείς.

(i) Aug. ſerm. XLVI. de verbis domini tom. X. p. 68. edit. Par. MDCXXXVII.

(k) Conc. Conſtant. act. V. (tom. V. conc. p. 185. c.) τοῦ ἁγίου μαθήματος κατὰ τὸ συνηθὲς λεχθέντος καιρῷ τῶν διπτύχων· συνέδραμον ἅπαν τὸ πλῆθος κύκλῳ τοῦ θυσιαστηρίου.

(l) Hammond. contr. Blondel. diſſert. c. XIII. n. VIII.

miſta adludat, *Lauabo*, inquiens, *manus meas innocentia & circumibo altare tuum.* Pſalm. XXVI, 6. vnde phraſin περικυκλοῦν θυσιαστήριον, *circumire altare* in antiquis libris ritualibus deſumtam eſſe, exiſtimant.

§. XII.

Vtrumque nomen in eccleſia priſca indiſcriminatim vſurpatum.

MAGNA controuerſia ſæculo vltimo circa appellationem menſæ communionis excitata eſt, vtrum *ſacra menſa* an vero *altare* dici debeat. Et profecto res quæque hominibus æuo quodam eriſtico viuentibus materiam controuerſiæ ſuppeditare poteſt. Sed nihil de iſtiusmodi diſputatione in eccleſia primitiva legimus. Antiqui enim ſcriptores vtrumque nomen indiſcriminatim adhibent; aliis altare, aliis menſam domini, ſacram menſam, menſam myſticam, tremendam menſam, & nonnumquam menſam & altare eodem ſimul ſenſu appellantibus. MEDVS duobus primis ſæculis *altare* dici conſueuiſſe, nec in vllo vtriusque ſæculi auctore, qui quidem ad noſtra tempora pervenerit, nomen *menſæ* [m] inueniri, exiſtimat. IGNATIVS vocabulo θυσιαστήριον [n] in genuinis ſuis epiſtolis vtitur, quarum tres a MEDO adlegantur, quibus lector aliud teſtimonium ex ipſius epiſtola ad *Magneſianos* [o] addere poteſt, vbi vocabulum *templi* & *altaris* vſurpat. IRENAEVS [p] & ORIGENES [q] idem

(m) Med. *diſc. of altars* p. 386.

(n) Ignat. ep. ad Epheſ. n. V. Μηδεὶς πλανάσθω, ἐὰν μή τις ᾖ ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου, ὑστερεῖται τοῦ ἄρτου τοῦ Θεοῦ. Nemo erret, niſi quis *intra altare* ſit, priuatur pane Dei.

Id. epiſt. ad Trullian. n. VII. ὁ ἐντὸς θυσιαστηρίου ὤν, καθαρός ἐστιν. Qui *intra altare* eſt, mundus eſt.

Id. ep. ad Philadelph. n. IV. ἓν θυσιαστήριον ὡς εἷς ἐπίσκοπος, Vnum altare, ſicut vnus epiſcopus.

(o) Ignat. ep. ad Magneſ. n. VII. πάντες οὖν ὡς εἰς ναὸν συντρέχετε Θεοῦ, ὡς ἐπὶ ἓν θυσιαστήριον, ὡς ἐπὶ ἕνα Ἰησοῦν Χριστὸν, Omnes itaque velut in vnum *templum* Dei concurrite, velut ad vnum altare, velut ad vnum Ieſum Chriſtum.

(p) Iren. lib. IV. c. XXXIV. Sicut & ideo nos quoque offerre vult munus *ad altare* frequenter ſine intermiſſione. Eſt ergo *altare* in cælis & *templum*, cetera.

(q) Origen. hom. X. in Num. tom. I. p. 207. edit. Baſil. MDLXXI. (p. 129. edit. Par. MDCIIII.) Vereor, ne permanentibus in nobis peccatis noſtris, accidat

nomen

nomen adhibent, quando de menſa communionis loquuntur. TERTVLLIANVS ſæpe *aram Dei* & *altare* vocat. *Nonne ſolemnior*, inquit, *erit ſtatio tua* (ieiunantis) *ſi & ad aram* [r] *Dei ſteteris*, hoc eſt, corpus domini receperis die ieiunii? Ita etiam in libro [s] *ad vxorem* & *de caſtitate* [t]. Sed in errorem ſeducti ſunt corrupta quadam editione RHENANI, qui librum eius de *pœnitentia* in rem eamdem citant. Quamquam enim in iſta editione [u] legitur *aris Dei adgeniculari*; caſtigatiores tamen editiones docent, legendum eſſe potius *caris Dei adgeniculari*: quo ipſo adluditur ad morem pœnitentium, qui ad fores eccleſiæ ſe proſternebant, vt introëuntium fidelium preces expeterent. CYPRIANVS, diſcipulus TERTVLLIANI, ſæpius vtroque vocabulo *menſæ* & *altaris* vtitur, vt quum verba iſta *Salomonis* Prov. IX, 2. *Sapientia parauit menſam ſuam*, altare chriſtianum [w] præfiguraſſe dicit. Vſitatius tamen nomen *altaris* ſolum adhibet [x], quod certe vſitatiſſimum nomen ipſius ætate in eccleſiis *Africanis* &

nobis illud, quod de ſemetipſis dicunt iudæi, quia non habentes *altare*, neque templum, neque ſacerdotium, & ob hoc nec hoſtias offerentes, peccata, inquiunt, noſtra manent in nobis; & ideo venia nulla ſubſequitur. - - Mandata quidem certa ſunt & euidentia, vt obſeruare debeamus cuſtodias tabernaculi & *altaris* & ſacerdotii.

(r) Tertull. de orat. c. XIV.

(s) Tertull. ad vxor. lib. I. c. VII. Quantum detrahant fidei, quantum obſtrepant ſanctitati nuptiæ ſecundæ, diſciplina eccleſiæ & præſcriptio apoſtoli declarat, quum digamos non ſinit præſidere, quum viduam adlegi in ordinem, niſi vniuiram, non concedit: *aram* enim Dei mundam proponi oportet.

(t) Tertull. de exhortat. conſtit. c. X. †

(u) Tertull. de pœnitent. c. IX.

(w) Cypr. ep. LXIII. ad Cæcil. Per Salomonem ſpiritus ſanctus typum dominici ſacrificii ante præmonſtrat immolatæ hoſtiæ & panis & vini, ſed & *altaris* & apoſtolorum faciens mentionem: *Sapientia*, inquit, ædificauit ſibi domum & ſubdidit columnas ſeptem: mactauit ſuas hoſtias, miſcuit in cratera vinum ſuum, & *parauit menſam ſuam*.

It. teſtimon. aduerſ. Iud. lib. II. c. II. Quod ſapientia Dei Chriſtus, & de ſacramento incarnationis eius & paſſionis & calicis & *altaris* & apoſtolorum, qui miſſi prædicauerunt; apud Salomonem in paroemiis: *Sapientia ædificauit*, cetera.

(x) Vid. Cypr. ep. XL. Aliud *altare* conſtitui, aut ſacerdotium nouum fieri præter vnum *altare* & vnum ſacerdotium non poteſt. Ep. XLII. Conſiderantes pariter & ponderantes, quod in tanto fratrum religioſoque conuentu conſidentibus Dei ſacerdotibus & *altari* poſito, nec legi debeant nec audi-

Latinis

Latinis fuiſſe, indicat. MEDVS etiam ZENONEM VERONENSEM, auctorem ſæculi tertii CYPRIANO coæuum, citat, qui quidem ſatis perſpicue de cancellis [*y*] & altari loquitur; ſed iam viri docti [z] concorditer ipſum vltra integrum ſæculum reiiciunt, vt adeo haud idoneus ſæculi tertii teſtis ſit. Quarti vero ſæculi teſtem adhibere eum poſſumus; in quo ſæculo dicere auſim, vix vllum auctorem de menſa domini loqui, quin eam altare quoque appellitet. Ab altera autem parte certum eſt, per altare ipſos non intellexiſſe id, quod *iudæi* & gentiles intellexerunt, hoc eſt neque aram imaginibus ſeu idolis ornatam, quemadmodum gentiles aras ſuas plerumque inſtruxerunt; neque altare pro offerendis cruentis ſacrificiis, qui eorum vſus tam inter *iudæos*, quam gentiles fuit.

§. XIII.

Quo ſenſu veteres ſe altaria non habere dixerint.

PRIORE iſto ſenſu veteres altaria, tam quod ad nomen, quam quod ad rem ipſam ſemper improbarunt. Ipſorum enim altaria nullas imagines ſupra, vel circa, vel in ſe habebant, quemadmodum gentilium altaria habebant ſemper. Et idcirco veteres apologetæ ORIGENES [*a*], MINVCIVS FELIX [*b*], ARNOBIVS [*c*] & LACTANTIVS [*d*], ſi gentiles ipſis exprobrarent, quod nulla haberent altaria, rotunde & libere id fatebantur,

ri. Ep. LV. Quid supereſt, quam vt eccleſia Capitolio cedat, & recedentibus ſacerdotibus ac *domini altare* remouentibus, in cleri noſtri ſacrum venerandumque conceſſum ſimulacra atque idola cum aris ſuis tranſeant. Ep. LXIV. Quaſi poſt aras diaboli accedere ad *altare Dei* fas ſit. Ep. LXX. Sanctificare non potuit olei creaturam, qui nec *altare* habuit, nec eccleſiam.

(*y*) Zeno ſerm. IX. ad Neophyt. Eccleſia ſacri altaris feliciter enutrita cancellis.

(z) Cau. hiſtor. litter. p. 176. Zeno epiſcopus Veronenſis, quem alii martyrem faciunt & circa annum CCIX. paſſum eſſe volunt: ſed nulla ratione, nulla auctoritate fulti. Probabile eſt, claruiſſe circa annum CCIX. aliquot ante D. Ambroſium annis & fuiſſe Syagrii Veronenſis epiſcopi deceſſorem.

(*a*) Origen. contr. Celſ. lib. VIII. p. 389. Ἡμᾶς βωμοὺς καὶ ἀγάλματα καὶ νεὼς ἱδρύσθαι φεύγειν. conſ. ſupra cap. I. §. XVI. litt. (hh) pag. 150

(*b*) Minuc. Octau. p. 29. (p. 31. edit. Hall.) Cur nullas aras habent, templa nulla, nulla nota ſimulacra?

(*c*) Arnob. contr. Gent. lib. VI. Non altaria fabricemur, non aras. conſ. cap. I. §. XVI. not. (k) p. 150

(*d*) Lactant. lib. II. c. II. Quid ſibi templa, quid aræ volunt? cetera. conſ. c. I. §. XVI. pag. 150.

co

eo quidem ſenſu, quo hoc ipſis erat exprobratum: hoc eſt, quod non haberent altaria idolis exornata, & ad idolorum cultum adcommodata, pro qualibus gentiles dimicabant. Simili modo negabant, habere ſe altaria ſenſu *iudaico*, ad offerenda in illis cruenta ſacrificia. Pro myſtico autem ſuo ac incruento ſacrificio, quemadmodum euchariſtiam vocabant, altare ſe habere, numquam non profitebantur, quod indiſcriminatim θυσιαστήριον, *altare*, *aram*, & interdum βωμὸν vocare non dubitabant. Etſi enim MEDVS hoc eos nomine numquam vſos eſſe exiſtimat, planum tamen eſt, ipſos addito vocabulo ἀναίμακτον omnino id feciſſe. SYNESIVS [*e*] enim loquens de ſacra menſa diſerte eam βωμὸν ἀναίμακτον, *aram incruentam*, nuncupat.

§. XIV.

De nominibus menſæ ſacræ, menſæ myſticæ, *aliisque appellationibus.*

VERVMTAMEN hi ipſi auctores, vt tanto diſtinctius loquantur, plerumque nomen *menſæ* pro *altari* adhibent, addito ſingulari quodam epitheto, peculiarem eius in eccleſia chriſtiana vſum indicante. In CHRYSOSTOMO [*f*] vſitate dicitur τράπεζα μυστικὴ, φρικώδης, ἱερὰ, *menſa myſtica*, *tremenda*, *ſacra*; nonnumquam *ſpiritualis*, *diuina*, *regia*, *immortalis*, *cæleſtis menſa*; quorum nominum exempla bene multa, a SVICERO [*g*] ex hoc

(*e*) Syneſ. cataſt. p. 304. Οὐ μὴν ὅγε θεὸς περιόψεται τὸν βωμὸν τὸν ἀναίμακτον ἱερέως αἵματι μιαινόμενον, Neque vero *aram illam incruentam* Deus ſacerdotis cruore pollutam negliget.

(*f*) Chryſoſt. hom. XXI. Quod oportet hæreſes eſſe, tom. V. p. 313. (hom. XX. tom. V. p. 231. d. edit. Francof. MDCLXXXIV.) ὅτε ἐπὶ τὴν μυστικὴν τράπεζαν ἐξάγει τὸν λόγον, μειζόνως αὐτοὺς φοβῆσαι βουλόμενος. *Ad myſticam menſam* deinde ſermonem conuertit, plus ipſos volens terrere.

Ibid. Εἰ γὰρ ἡ τράπεζα ἡ φρικώδης κοινὴ πᾶσι πρόκειται καὶ πλουσίῳ καὶ πένητι κ. τ. λ. Tametſi *tremenda illa menſa* ex æquo omnibus, diuiti & pauperi proponitur.

It. hom. XXXIX. de pentecoſt. p. 553. (p. 494. fin. edit. Francof.) ὅταν παρὰ τὴν ἱερὰν ταύτην ἑστήκῃ τράπεζαν· ὅταν τὴν φρικτὴν ἐκείνην θυσίαν ἀναφέρειν μέλλῃ, Quum *huic ſacræ menſæ* adſiſtit, quum tremendum ſacrificium eſt oblaturus.

(*g*) Suic. theſ. eccleſ. voce τράπεζα. A Chryſoſtomo vocatur φοβερὰ καὶ μυστικὴ τράπεζα *tremenda & myſtica menſa*. In Pſalm. XLV. Πνευματικὴ τράπεζα

 aucto-

auctore collecta, videre lector poteſt. AVGVSTINO [b] vt plurimum dicitur *menſa domini*, vnde *menſa Cypriani* in hoc auctore vel altare [i] ſignificat, vel eccleſiam, in loco, quo CYPRIANVS martyrium paſſus erat, erectam. Facile foret, ſexcenta alia teſtimonia ex ATHANASIO, SYNESIO, SOCRATE, SOZOMENO, PAVLINO, & reliquis iſtius æui ſcriptoribus proferre in medium, in quibus altare ſacram menſam appellant, ad ſignificandam nobis animi ſui ſententiam de ſacrificio chriſtiano & de altari ſimul, quod myſticum ſit, & ſpirituale, nec ad cruenta *iudæorum* ſacrificia, nec ad multo abſurdiorem *gentilium* idololatriam ſpectet, ſed tantum celebrationi euchariſtiæ & oblationibus populi inſeruiat.

§. XV.

Altaria generatim ex lignis confecta vſque ad tempora Conſtantini.

SI quis priſcorum altarium materiam ac formam noſſe aveat, is AVGVSTINO docente intelliget, ea ipſius quidem ætate in *Africanis* eccleſiis ex ligno fuiſſe fabricata. Loquens enim de magna ignominia, qua *Donatiſtæ* epiſcopum quemdam catholicum, dum ad altare miniſtraret, adfecerant, ſtantem ad altare fuſtibus & huiusmodi telis, *lignis* [k] denique eiusdem *altaris* effractis, immaniter cecidiſſe, dicit. Hoc ipſum teſtimonio etiam OPTATI confirmatur, qui *Donatiſtis* ſacrilegum altari-

ſpiritualis menſa. In Pſalm. XC. μυστικὴ τράπεζα *myſtica menſa.* Sic etiam a Gregorio Nazianzeno orat. XI. p. 660. Αἰδέσθητι τὴν μυστικὴν τράπεζαν, ᾗ προσῆλθες· τὸν ἄρτον, οὗ μετείληφας· τὸ ποτήριον, οὗ κεκοινώνηκας. τοῦ Χριστοῦ πάθεσι τελειούμενος. Reuerere *myſticam menſam*, ad quam acceſſiſti: panem, cuius particeps factus es: calicem, quem accepiſti, quum Chriſti paſſionibus initiareris. Βασιλικὴ τράπεζα, *regia menſa* a Chryſoſtomo homil. XXIV. in I ad Corinthios & homil. XVII. in epiſt. ad Hebræos. Ἀθάνατος τράπεζα, *immortalis menſa* ab eodem hom. XIII. in epiſt. ad Hebræos. Ἱερὰ τράπεζα, *ſacra menſa*, ab eod. homil. X. tom. V. p. 40. Φρικτὴ τράπεζα, *tremenda menſa* ab eod. hom. XXI. tom. V. p. 129. Φρικτὴ καὶ θεία τράπεζα, *tremenda & diuina menſa*, homil. LXXII. tomi eiusd. p. 518. Φρικώδης τράπεζα, *formidabilis menſa* ab eod. homil. XXI. tom. V. edit. Par. pag. 313.

(b) Auguſt. epiſt. LIX. ad Paulin. (tom. III. opp. p. 259. d. edit. Baſil. MDLXIX.) Vt precationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione ſacramentorum, antequam illud, quod eſt in *domini menſa*, incipiat benedici.

(i) Homil. XXVI. ex editis a Sirmondo, *ad menſam Cypriani.*

(k) Aug. ep. L. ad Boniſac. p. 84. edit. Par. MDCXXXVII.

um

Digitized by Google

um catholicorum abuſum exprobrans, ita fatur [*l*]: „Quid eſt „altare, niſi ſedes & corporis & ſanguinis Chriſti! Hæc omnia „furor veſter aut raſit, aut fregit, aut remouit. Hoc igitur in„expiabile nefas, ſi de aliqua ratione deſcendit, vno modo fi„eri debuit. Sed, vt æſtimo, alio loco *copia lignorum* frangi „iuſſit, alio, vt altaria raderent, *lignorum inopia* imperauit, vt „remouerentur, ex parte verecundia iuſſit: vbique tamen ne„fas eſt, dum tantæ rei manus ſacrilegas & impias intuliſtis. „Quid perditorum conductam referam multitudinem, & vinum „in mercedem ſceleris datum? Quod vt immundo ore ſacrile„gis hauſtibus biberetur, calida *de fragmentis altarium* facta eſt. ATHANASIVS occaſione data itidem narrat, quod ipſorum menſæ communionis *ligneæ* fuerint in ſimili de *Arianis* hiſtoria, qui furore ſuo perciti, vt ipſe queritur, eccleſiam intrarant, & arrepta ſubſellia & thronum & *menſam*, *quæ lignea* [*m*] *erat*, & vela eccleſiæ, & alia quæcumque potuerant, foras elata combuſſerant. Vt adeo dubium non ſit, quin circa hoc tempus altaria ligneæ tantum menſæ in *Africa* & *Aegypto* fuerint, quum hæc teſtimonia id ſatis plane indicent. BONA [*n*] cardinalis ipſis perſecutionis temporibus altaria *lapidea* fuiſſe credit, at vero huius rei documentum nullum, niſi opinationem ſuam, adfert. Sed generatim ab HOSPINIANO [*o*] aliisque viris doctis, inde a temporibus *Conſtantini* vna cum ſplendidis ac magnificis templis originem ſumſiſſe, creduntur. *Liber pontificalis* de argenteis altaribus, a *Conſtantino* dedicatis, loquitur: Et GERSON ac alii, ab HOSPINIANO adlegati, *Sylueſtrum* papam, qui *Conſtantini* tempore vixit, decreti, quod omnia altaria de lapidibus exſtrui debeant, auctorem eſſe ſtatuunt. Sed hæc teſtimonia nullum pondus habent, & narrationes ſibi inuicem contradicunt.

(*l*) Optat. lib. VI. p. 94. edit. Par. MDCXXXI. (p. 111. 112. edit. Par. MDCLXXIX.)

(*m*) Athan. epiſt. ad ſolitar. vitam agentes tom. I. p. 847. edit. Par. MDCXXVII.) vid. ſupr. §. VIII. lit. (g) pag. 214.

(*n*) Bon. rer. liturg. lib. I. c. XX. n. 1. Primis eccleſiæ ſæculis an lignea fuerint vel lapidea fuerint (altaria), non liquet. Vtraque crediderim, tempore perſecutionis vſitata, prout rerum locorumque opportunitas ferebat.

(*o*) Hoſpin. de templis lib. II. c. VI. p. 34. edit. Tigur. MDLXXXVII. (p. 86. edit. Geneu. MDCLXXXI.) Nec tamen negare auſim, Conſtantini M. temporeſcum magnificis templis etiam magnifica & ſplendida altaria multis in locis originem ſumſiſſe eaque fixa & de lapidibus aut ſimili materia exſtructa fuiſſe.

Quod certum hac in re eſt, hoc eſt: Quod GREGORII NYSSENI ætate altaria in nonnullis locis lapidea eſſe cœperint. Nam in ſermone ſuo in baptiſmum *CHRISTI* de lapideo quodam altari loquitur. *Altare hoc ſanctum*, inquit, *cui aſſiſtimus, lapis* [p] *eſt natura communis, nihil differens ab aliis cruſtis lapideis, ex quibus parietes noſtri exſtruuntur, & pauimenta exornantur: ſed quoniam Dei cultui conſecratum atque dedicatum eſt, ac benedictionem accepit, menſa ſancta, altare immaculatum eſt, quod non amplius ab omnibus ſed ſolis ſacerdotibus iisque venerantibus contrectatur.* Sæculo præcipue inſequenti generale quoddam decretum in *Gallia* in concilio *Epaunenſi* [q] an. DIX. factum legimus, quod non niſi lapidea altaria conſecrari oporteat. Et hoc primum publicum documentum in hoc genere eſſe videtur, quod ex genuino antiquæ hiſtoriæ monumento habemus. Ex quo autem tempore eorum materia mutata eſt, forma ipſorum itidem mutationem admiſit. Nam quum antea ſimilitudinem menſarum referrent, iam erigi incipiebant, forma ad ararum figuram propius accedente, dum vel vni tantum columnæ ſuperiacebant, vel quadro ſuperpoſita ædificio tumuli formam referebant, tamquam martyrum ſepulchra, qualia etiamnum in catacombis *Romæ* [r] aliisque in locis conſpici BONA fidem nobis facit.

(p) Gregor. Nyſſen. de baptiſmo Chriſti tom. III. p. 369. Τὸ θυσιαστήριον τοῦτο τὸ ἅγιον, ᾧ παρεστήκαμεν, λίθος ἐστὶ κατὰ τὴν φύσιν κοινὸς, οὐδὲν διαφέρων τῶν ἄλλων πλακῶν, αἳ τοὺς τοίχους ἡμῶν οἰκοδομοῦσι, καὶ καλλωπίζουσι τὰ ἐδάφη· ἐπειδὰν δὲ καθιερώθη τῇ τοῦ Θεοῦ θεραπείᾳ, καὶ τὴν εὐλογίαν ἐδέξατο· ἔστι τράπεζα ἁγία, θυσιαστήριον ἄχραντον, οὐκέτι παρὰ πάντων ψηλαφώμενον, ἀλλὰ μόνων τῶν ἱερέων, καὶ τούτων εὐλαβουμένων.

(q) Conc. Epaun. c. XXVI. (tom. IV. conc. 1579.) Altaria niſi lapidea vnctione non ſacrentur.

(r) Bona rer. liturgic. lib. I. c. XX. n. I. Erant olim diuerſæ altarium ſtructuræ: nam aliquando vni tantum columnæ menſa lapidea ſuperiacebat, quale deſcribitur lib. XX. *hiſtoriæ miſcellæ* altare Deiparæ virginis in Blachernis, qualia ſunt etiam hodie altaria quædam ſubterranea Romæ in eccleſia S. Cæciliæ. Aliquando quatuor columnis eadem menſa ſuffulta erat, & de his altaribus loquitur Syneſius in fine *cataſtaſis*: *Sacratas columnas amplectar, quæ puram & incontaminatam a terra menſam ſuſtinent.* Interdum duæ ſolæ columnæ ex vtroque latere ipſum altare ſuſtinebant: ſuntque adhuc Romæ in cryptis & cœmiteriis quædam huiuſmodi altaria duabus vel pluribus innixa columnis, quibus chriſtiani tempore perſecutionis ibidem latentes vtebantur: Denique nonnulla quadro ſuperpoſita ædificio tumuli formam re-

§.XVI.

§. XVI.

Nonniſi vnum altare olim in vna aliqua eccleſia.

Opportvnivs forte heic obſeruauerim, antiquitus non niſi vnum altare in templo quodam fuiſſe. *Vnum altare* [s], *vnus epiſcopus*, notus ignatii aphoriſmus eſt. Quo intuitu evsebivs altare in templo *Paulini* in vrbe *Tyro*, μονογενὲς θυσιαστήριον, *vnigenam aram*, vocare creditur, quemadmodum hanc in rem fideliter obſeruauit habertvs [t], qui ingenue fatetur, moris antiqui & conſtantis in eccleſiis *Græcorum* fuiſſe, vt vnum ac ſingulare templi vnius altare eſſet; quod vt demonſtret, athanasivm, nazianzenvm, synesivm, socratem, theodoretvm, evagrivm multosque alios citat. bona [u] curiæ *Romanenſis* purpuratus, itidem fatetur, ſe contrariæ praxeos veſtigia inuenire non potuiſſe, vſque ad tempora *Gregorii magni*,

ferebant, tamquam martyrum ſepulcra; quæ proprie altaria quaſi altæ aræ dicebantur.

(s) Ignat. ep. ad Philadelph. n. IV. Ἓν θυσιαστήριον, ὡς εἷς ἐπίσκοπος. Vid. ep. ad Magneſ. n. VII. Πάντες ὡς εἰς ἕνα ναὸν συντρέχετε Θεοῦ, ὡς ἐπὶ ἓν θυσιαστήριον, Omnes velut in vnum templum Dei concurrite, velut ad *vnum altare*.

(t) Habert. archierat. p. 661. ex Euſeb. lib. X. c. IV. Vnitas altaris ab vnitatis Chriſti analogia: vnde eleganter θυσιαστήριον μονογενὲς, *vnigenam aram* vocat vetus eccleſiæ Tyriorum orator in panegyrico encæniorum, qui Paulino Tyri epiſcopo dictus eſt, quem adeo magni fecit Euſebius Cæſarienſis, vt eam hiſtoriæ ſuæ libro X. inſereret. - - - Græci ab illo patres, tractatores & hiſtorici vnius in vna eccleſia altaris meminerunt. S. Athanaſius in apologia ad Conſtantium, S. Gregor. Nazianz. orat. XXXII. in concilio Conſtantinop. habita. Syneſius in cataſtaſi, βαδιοῦμαι πρῶτον ἐπὶ τὸν νεὼν τοῦ Θεοῦ, κυκλώσομαι τὸ θυσιαστήριον· δάκρυσι βρέξω τὸ τιμαλφέστατον ἔδαφος, *Primum ad Dei templum accedam, circumibo altare. Lacrimis pauimentum perfundam* cetera. Et poſtea idem altare ad eum modum, quo in hoc ritu deſcribitur, innuit, προσφύσομαι τῶν κιόνων τῶν ἱερῶν, αἳ τὴν ἄσυλον ἀπὸ γῆς ἀνέχουσι τράπεζαν, βωμὸν τὸν ἀναίμακτον, *Sacras columnas amplectar, quæ a terra incontaminatam menſam ſuſtinent: altare incruentum* cetera. Sic vnius altaris meminere Socrates lib. I de Alexandro CP. εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσελθὼν, ὑπὸ τὴν ἱερὰν τράπεζαν ἑαυτὸν ἐπὶ στόμα ἐκτείνας, *ad altare ingreſſus & ſub menſa ſacra ſe extendens* &c. Ita Theodoretus lib. IV. c. XX. Euagrius lib. V. c. XXI. Theophylactus hiſtor. Mauric. lib. V. c. XIV. Nicephorus Patr. Conſtantin. Porphyrogen. Zonaras, Cedrenus, Nicetas & alii paſſim. Codinus in originibus ad finem, in deſcriptione S. Sophiæ.

(u) Bona rer. liturg. lib. I. c. XIV. n. III. Non leue tandem indicium miſſæ peculiariter actæ præbet *altarium multitudo* in eadem eccleſia, de quibus ve-

& tunc quidem in ſola eccleſia *latina.* *Græcos* enim priſtinum morem conſtanter retinuiſſe adfirmat. Putat quidem, conſuetudinem contrariam in *latina* eccleſia antiquam eſſe, at enim vero hoc ſine teſtimoniis libenter ſe credere, modo oſtendit. Et SCHELSTRATVS [w] propterea ipſum merito reprehendit, ex OPTATO & AVGVSTINO, *Latinos* æque ac *Græcos* vnum duntaxat altare in ſingulis eccleſiis tunc habuiſſe, demonſtrans. OPTATVS [x] enim de altari in eccleſia *Cypriani* loquitur, tamque vnico & ſingulari, tam *Cypriani* ætate & poſtea, & hinc *Donatiſtas* ſchiſmaticos eſſe, infert, quia ab altari *Cypriani* exierint foras & altare contra altare erexerint. Et AVGVSTI-

terum patrum teſtimonia non deſunt. Gregorius Magnus *lib. V. ep. L.* ad Palladium Santonenſem epiſcopum: *Veniens*, inquit, *lator præſentium inſinuauit nobis, fraternitatem veſtram eccleſiam conſtruxiſſe, atque illic tredecim altaria collocaſſe, ex quibus quatuor necdum dedicata comperimus remanſiſſe.* Loquitur autem de altaribus ad vſum ſacrificii - - - *Plura* item *altaria* Romæ fuiſſe in baſilica principis apoſtolorum, non ſolum ad orientem iuxta ritum eccleſiæ, ſed & in alias partes diſtributa ſcribit Walfridus c. IV. - - - Græcorum alia eſt conſuetudo, *vnicum* enim *altare* in ſingulis eccleſiis habent, nec fas eſſe putant, intra ſepta eiusdem templi ſacrum eadem die iterare. Ideo patres & hiſtorici græci *vnius tantum altaris* in vna eccleſia mentionem faciunt. cetera.

(w) Schelſtrat. concil. Antioch. p. 193. Quum altaris mentio facta eſt, notandum cum Chriſtiano Lupo, olim in baſilicis vnicum duntaxat fuiſſe altare, idque alte clamare antiquas Romanorum baſilicas, in quibus altare inuerſo modo conſtructum videmus ad initium ſacrarii, vnde & celebrans non reſpicit ad tribunal aut ſynthronum, ſed potius ad fideles & populum: Africæ baſilicas deſcribit S. Optatus Mileuitanus epiſcopus libro I. contra Parmenianum: *Conferta*, inquit, *erat eccleſia populis; plena erat cathedra epiſcopalis: erat altare loco ſuo, in quo pacifici epiſcopi retro temporis obtulerunt, Cyprianus, Lucianus & ceteri. Sic exitum eſt foras & altare contra altare erectum eſt.* Ac ſi diceret, Carthaginenſem baſilicam, in qua Cyprianus & Lucianus obtulerant, vnicum duntaxat habuiſſe altare loco ſuo collocatum. Hinc & magnus Hipponenſis antiſtes Auguſtinus tractatu III. in epiſtolam Ioannis: *Si cum Donatiſtis in vnitate ſumus, quid in hac ciuitate faciunt duo altaria?* Altaria pro baſilicis ſumit Auguſtinus, ac ſi diceret, duas baſilicas habuiſſe duo duntaxat altaria, quorum vnum alteri eſſet oppoſitum, vnde ſcripſit S. Optatus, *altare contra altare* fuiſſe erectum. Et hinc colligitur, immerito dubitare eminentiſſimum cardinalem Bona lib. I. rer. liturgic. c. XIV. num. III. num olim in latinis eccleſiis vnicum dumtaxat altare fuerit. cetera.

(x) Optat. lib. I. p. 42. edit. Par. MDCXXXI. Conferta erat eccleſia, cetera vid. litt. antec. (w)

NVS

NVS [*y*] ex eodem fundamento aduerſus eos diſputat, quod non oporteat eſſe duo altaria epiſcopalia in vna ciuitate. Hoc vnum duntaxat altare in ſingulis eccleſiis inter *Latinos* æque ac *Græcos* ſupponit; atque ita CHRISTIANVS LVPVS [z], & PAGIVS, [*a*] eruditus ille *annalium* BARONII emendator, conſtantem veteris eccleſiæ conſuetudinem fuiſſe, adfirmant. Quamquam nunc, (vt videamus, quanta in poſterioribus ſæculis acceſſio facta ſit) non minus viginti quinque altaria, præter magnum illud altare, in baſilica *Petri* in vrbe *Roma*, inueniuntur; & menſura vniuſcuiusque lateris huius ipſius magni altaris eſt pedum XXV. menſuræ quadratæ, cui crux ſuper impoſita eſt XXV. palmos alta, quemadmodum POTTERVS ex ONVPHRIO & ANGELO ROCCA, in libro ſuo ingenioſo [*b*] de *numero beſtiæ apocalypticæ* 666. obſeruat.

§. XVII.

Aliquando non niſi vnum in vna quadam ciuitate, etſi diuerſæ eccleſiæ, ſecundum quosdam auctores.

SVNT, qui hanc obſeruationem de vno altari in eccleſia paullo vlterius vrgent, rati, olim non niſi vnum altare in tota quadam ciuitate, vel diœceſi & prouincia ad epiſcopum aliquem ſpectante, fuiſſe; etiamſi forte multæ minores ibi eſſent eccleſiæ, vt multæ ſynagogæ fuerunt inter *iudæos*, quamlibet vnum tantum templum & altare vnum habentes. MEDVS [*c*]

(*y*) Auguſtin. hom. III. in 1 Ioan. Sicut Donatiſtis, cetera vid. litt. antec. (w).

(*z*). Lupus concil. tom. III. reſponſ. ad Michael. Cerular.

(*a*) Pagi critic. in Baron. an. CCCXIII. n. XV. (n. XVII. edit. Antuerp.) Lupus tomo III. conciliorum in reſponſis ad Michaëlis Cerularii calumnias notat, primis eccleſiæ temporibus ob paucitatem fidelium non fuiſſe in ciuitatibus plures quam vnam eccleſiam, in eccleſia vnum, non plura altaria, & ad altare illud vnum, non plura ſacrificia eodem die fuiſſe oblata.

(*b*) Synopſ. criticor. in Apocal. XIII, 18. In eccleſia S. Petri Romæ XXV. altaria numerat Onuphrius, præter magnum illud altare, cui crux ſuperimpoſita eſt XXV. palmas alta, teſte Angelo Rocca. Magni huius altaris figura quoque eſt perfecte cubica, & menſura vniuscuiusque lateris eſt pedum XXV menſuræ quadratæ, vt dicunt Baronius & Onuphrius. Numerus quoque XXV. in omnibus ipſorum altaribus manifeſto imprimitur, Chriſti vulneribus, vt vocant, in quinque locis diuerſis impreſſis.

(*c*) Mede *diſc. of churches* p. 326. (Hunc auctorem non habeo. In Iuſtino martyre hæc verba reperio p. 99. a. edit. Pariſ. MDCXXXVI. τὴν τοῦ ἡλίου ἀ-

ita

ita fuiſſe exiſtimat, quando IVSTINVS MARTYR apologiam ſuam ſecundam ſcripſit, quod die ſolis omnes, qui ſint in oppidis ac villis, ad euchariſtiæ celebrationem conuenire dicat. Idem ex diuerſis CYPRIANI [d] epiſtolis colligit, vbi epiſcopum inter & altare mutuus reſpectus declaratur. CHRISTIANVS LVPVS & PAGIVS [e], hanc conſuetudinem intra mœnia *Romæ* ad tempus vſque *Innocentii I.* durauiſſe, ſentire videntur. Hic enim epiſtola quadam ſua [f] videtur dicere, quod presbyteri diuerſorum titulorum ſeu minorum eccleſiarum intra ciuitatem conſtitutarum, ſacramentum de altari epiſcopi ſingulis diebus dominicis ad ſe miſſum acceperint; presbyteri autem, per diverſa cœmiteria ſeu eccleſias extra mœnia conſtituti, libertatem euchariſtiam in illis conſecrandi habuerint, quia ſacramenta procul deferri non oportuerit. MAVRITIVS [g] autem, &

ἡμέρᾳ κοινῇ πάντες τὴν συνέλευσιν ποιούμεθα. *Solis die communiter omnes conventum agimus*, quæ vero non penitus id probare videntur, ad quod probandum a Medo pariter & Binghamo adlegantur.)

(*d*) Cyprian. epiſt. XL. vid. ſupra §. XII. litt. (x) pag. 223. vide ſis etiam epiſt. LXXII. LXXIII.

(*e*) Pag. critic. in Baron. an. CCCXIII. n. XV. edit. Par. MDCLXXXIX. (n. XVII. edit. Antuerp. MDCCV. fol.) Quæ omnia ex variis antiquitatis monumentis conſtant, ex quibus apparet, vſum obtinuiſſe, vt epiſcopi diebus dominicis in eccleſia ſacrificium offerendo præſentem populum ex oblatis communicarent, ad abſentem vero ex oblatis conſecratis mitterent. Hinc Iuſtinus Martyr in apologia pro chriſtianis teſtatur, diebus ſolis ſeu dominicis ſacramenta per diaconos ad abſentes delata fuiſſe. Per abſentes autem non ſolum infirmos & captiuos, ſed etiam ſacerdotes, qui miſſæ pontificali adeſſe non poterant, Lupus intelligit.

(*f*) Innocent. I. epiſt. I. ad Decent. c. V. (citante Pagio ibid. & tom. II. conc. p. 1247.) De fermento, quod die dominica per titulos mittimus, ſuperflue nos conſulere voluiſti, quum omnes eccleſiæ noſtræ intra ciuitatem ſint conſtitutæ. Quorum presbyteri, quia die ipſa propter plebem ſibi creditam nobiſcum conuenire non poſſunt, idcirco fermentum a nobis confectum per acolythos accipiunt, vt ſe a noſtra communione, maxime illa die, non iudicent ſeparatos. Quod per parochias fieri debere non puto, quia nec longe portanda ſunt ſacramenta: nec nos per cœmiteria diuerſa conſtitutis presbyteris deſtinamus & presbyteri eorum conficiendorum ius habeant, atque licentiam.

(*g*) Maurice dioceſ. epiſc. p. 38.

Bona rer. liturg. lib. I. c. XXIII. n. IX. differt in hoc, vt vnamquamque eccleſiam proprias habuiſſe oblationes eaſque euchariſtiam conſecraſſe, opinetur. *Nemo certe*, inquit, *abſurdum, aut a moribus eccleſiæ, prouincilla*

alii

alii viri docti, *Romanos* titulos numquam non menſas communionis habuiſſe, communionemque in illis inde ab initio celebratam, & tantummodo panem conſecratum ex oblationibus, ſuper altari epiſcopi factis, ad illos miſſum fuiſſe, exiſtimant. Oblationes enim primum ad altare duntaxat epiſcopi factas & ſemper ad altare epiſcopi benedictas, etſi non ſemper ibidem conſecratas, fuiſſe ſentiunt. Quo intuitu nomen altaris altari eccleſiæ epiſcopalis peculiariter & proprie adſignari poteſt. Nihil hac in controuerſia diiudicare aut decidere mihi ſumo, quum res ſit magna obſcuritate inuoluta, ſed ipſi lectori eam dirimendam relinquo. HAMMONDVS [*b*] idem de hoc argumento ſtatuit, *In re incomperta*, inquiens, *non eſt audacter nimis pronuntiandum.* Quare illud ſolum hac de re adhuc dicam, quod nihil ad ſic dictorum *Independentium* faciat opinionem, (vti quidem nonnulli dictitant) vt vt certum ſit, fuiſſe initio vnum duntaxat altare in vnaquaque diœceſi. Nam hoc nihil obſtante plures eſſe potuerunt eccleſiæ. Quod ſi vero propter paucitatem fidelium non niſi vna fuerit in aliqua diœceſi eccleſia; non tamen ſequitur, vt plures eſſe non debuerint, ipſorum numero in ciuitate vel territorio quodam in tantum aucto, vt vna eccleſia eos capere haud poſſet.

§. XVIII.

De ciborio, *ſeu canopeo altaris.*

SED reuertimur ad inſtitutum. In quibusdam ſplendidioribus eccleſiis, cuiusmodi erat *Sophiana*, altare canopeo quodam obtectum erat, quod a forma ſua a PAVLO SILENTIARIO [*i*]

---

ferebant tempora, alienum exiſtimabit, quod presbyteri Romani accepta a pontifice eucharistia, quæ fermentum dicebatur, miſſam nihilominus diebus dominicis agerent, & alium panem, oblatum de more a fidelibus, conſecrarent, atque ex vtroque ſe & alios communicarent.

(*b*) Hammond. diſſert. contr. Blondel. III. c. VIII. n. XV.

(*i*) Paul. Silent. part. II. v. 303. ſqq.

Χρυσείης δ' ἐφύπερθε παναχράντοιο τραπέζης,
Ἄσπετος εὐρυκέλευθον ἐς ἠέρα πύργος ἀνέστη,
Τετραπόροις ἁψῖσιν ἐπ' ἀργυρέῃσι βεβηκώς.
Κίοσι δ' ἀργυρέοισιν ἀείρεται, ὧν ἐπὶ κόρσης,
Ἀργυρέοις ἵδρυσε πόδας τετράζυγος ἁψίς.

Supra incontaminatam menſam vaſtum in aerem immenſa turris exſurgit:

πύργος, *turris* dicitur; ab aliis *vmbraculum* [k]; a *Græcis* vero vt plurimum κιβώριον, quod DVRANTVS [l] & alii recentiores librorum ritualium ſcriptores plerumque pro pyxide, in qua hoſtia adſeruatur, falſo accipiunt; DV FRESNIVS [m] autem prorſus aliud quidpiam antiquitus fuiſſe oſtendit, nimirum vmbraculum quoddam altius eductum & totam ſacram menſam contegens. Hoc in forma turriculæ erectum quatuor columnis ad altaris cornua exſurgentibus incumbebat. Columnarum capita adornata erant maximis crateribus argenteis, quod vſitatum ornamentum his temporibus erat, vti ex deſcriptione duodecim columnarum in eccleſia, quam *Hieroſolymis* exſtruxit CONSTANTINVS, apud EVSEBIVM [n] videre eſt. Suprema *ciborii* pars formam ſphæræ referebat, egregiis ornata floribus, vnde nonnumquam *ſphæra*, *lilia & malum* dicitur. Supra ſphæram ſtabat crux, vti eam repræſentat PAVLVS SILENTIARIVS [o]. Ad diuerſos arcus inferius inter columnas vela explicata pendebant, dicta vt alia quædam ἀμφίθυρα, quæ itidem ad

quadrifidis vero argenteis arcubus incumbens, argenteis perinde columnis attollitur, in quarum vertice argenteos pedes ſtatuit arcus quadruplex.

(*k*) Ordo Romanus. (biblioth. patr. max. tom. VIII. p. 724. b.) Præfatio ciborii, id eſt *vmbraculi* altaris.

(*l*) Durant. de ritib. eccleſ. lib. I. c. XVI. Leo papa IX. ad Michaëlem imperatorem ſcribit, Hieroſolymis euchariſtiam in pyxide pro aduenis & quotidie eam ſumere volentibus adſeruari ſolitam. Hanc pyxidem græci vocarunt κιβώριον, quam vocem & latini & galli de græcis retinuerunt, ciboriumque latine, gallice *ciboire* nuncuparunt.

(*m*) Du Freſn. com. in Paul. Silent. p. 569. Sacræ menſæ imminebat *ciborium*: ita autem appellabant vmbraculum quoddam altius eductum, quo vniuerſa menſa ſacra tegebatur. (Vide ſis totam iſtam paginam & ſequentes plures.)

(*n*) Euſeb. de vit. Conſtant. lib. III. c. XXXVIII. Τούτου δ' ἀντικρὺ, τὸ κεφάλαιον τοῦ παντὸς ἡμισφαίριον ἦν, ἐπ' ἄκρου τοῦ βασιλείου ἐκτεταμένον· ὃ δὴ δυωκαίδεκα κίονες ἐστεφάνουν τοῖς τοῦ σωτῆρος ἀποστόλοις ἰσάριθμοι, κρατῆρσι μεγίστοις ἐξ ἀργύρου πεποιημένοις τὰς κορυφὰς κοσμούμενοι· ὃ δὴ βασιλεὺς αὐτὸς ἀνάθημα κάλλιστον ἐποιεῖτο τῷ αὐτοῦ Θεῷ. E regione harum portarum erat hæmiſphærium, quod totius operis caput eſt: vſque ad culmen ipſius baſilicæ pretentum. Cingebatur id *duodecim columnis* pro numero ſanctorum ſeruatoris noſtri apoſtolorum. *Quarum capita maximis crateribus argenteis erant ornata*: quos imperator tamquam pulcherrimum donarium Deo ſuo dicauerat.

(*o*) Paul. Silent. ibid. v. 330. 331.

con-

contegendum totum altare faciebant. Nos in deſcribenda hac eleganti ſtructura circa altare ideo poſt DV FRESNIVM paullo ſtudioſiores fuimus, quia vulgares librorum ritualium editores appellationem *ciborii* generatim pyxidi ſuæ applicant, quum tamen apud antiquiſſimos ſcriptores hanc ornatiſſimam fabricam circa altare ſignificet.

§. XIX.

De periſterio, *ſeu columbis.*

In quibusdam locis, poſteaquam imagines & picturæ in eccleſiis admitti cœperant, ſpiritus ſanctus ſub effigie argenteæ columbæ ſuper altare appenſæ repræſentabatur; & ipſorum baptiſteria eamdem habebant imaginem, quemadmodum ex querela, de *Seuero* epiſcopo *Antiocheno* in concilio *Conſtantinopolitano* ſub *Menna* ad an. DXXXVI. facta, diſcimus, vbi accuſatur, quod vna cum aliis eccleſiæ theſauris columbas aureas [p] & argenteas, in figuram ſpiritus ſancti ſuper diuina lauacra & altaria appenſas, in vſum ſuum conuerterit. Et hoc tempore, puto, eiusmodi quid primum deprehendimus. Neque enim auctori vitæ BASILII, qui AMPHILOCHIVM ſe appellat, fides habenda eſt, quando *Baſilium* in vna quadam ex his argenteis columbis euchariſtiam adſeruare ſolitum eſſe, dicit; Spurium enim ſcriptorem iſtum eſſe, in propatulo eſt. Quidquid autem huius eſt, quando res in conſuetudinem abiit, locus ſuper altare, vbi appenſa erat iſta effigies, *periſterion* appellatus fuit, a vocabulo *græco* περιστερὰ, quod *columbam* ſignificat, vti DV FRESNIVS aliique obſeruarunt. Si quæras, vbi euchariſtia ex more antiquo adſeruata fuerit; reſpondeo, quod tempore perſecutionis ſacerdotes eam domi ſuæ cuſtodiiſſe videantur, vti ex epiſtola quadam DIONYSII apud EVSEBIVM [q] colligi poteſt, v-

\- - - ὑψόθι δ' αὐτοῦ
Σταυρὸς ὑπερτέλλων ἀναφαίνεται - - -
Supra cælum crux ſupereminens
Conſpicitur.

(p) Conc. Conſtant. act. V. (tom. V. p. 159. b.) Τὰς εἰς τύπον τοῦ ἁγίου πνεύματος χρυσᾶς τε καὶ ἀργυρᾶς περιστερὰς κρεμαμένας ὑπεράνω τῶν θείων κολυμβηθρῶν καὶ θυσιαστηρίων, μετὰ τῶν ἄλλων ἐσφετερίσατο.

(q) Euſeb. lib. VI. c. XLIV. Ἔδραμε ὁ παῖς ἐπὶ τὸν πρεσβύτερον· νὺξ δὲ ἦν, κἀκεῖνος ἠσθένει· ἀφικέσθαι μὲν οὖν οὐκ ἠδυνήθη - - βραχὺ τῆς εὐχαριστίας ἐπέδωκεν τῷ παιδαρίῳ ἀποβρέξαι κελεύσας, καὶ τῷ πρεσβύτῃ κατὰ τοῦ στόματος ἐπιστάξαι. Puer

bi narrat, quemadmodum *Serapion* euchariſtiam acceperit, noctu per puerum ſibi a presbytero miſſam, quum presbyter per morbum ipſe venire non potuiſſet. Aliis temporibus in vnum ex paſtophoriis, quæ certa erant loca ab altari diſtincta, inferebatur. Ita enim *conſtitutionum* [r] auctor fidem nobis facit. Succedente tempore ad altare adſeruabatur, vel in argenteis iſtis columbis, de quibus diximus, vel in arcula ſeu pyxide ad calcem crucis, quæ per canones quosdam ſuper altare collocari iuſſa erat. Nam in concilio ſecundo *Turonenſi* an. DLXVII. decretum legimus: *Vt corpus* [s] *domini in altari non in armario, ſed ſub crucis titulo componatur.* Atque ita demum pyxis *ciborii* nomine venire cœpit, quod vocabulum origine ſua *Aegyptium* eſt, pro *loculo fabæ*, vti ex HESYCHIO SVICERVS [t] notat, & hinc a *Græcis* adhibitum eſt, ad denotandum poculi genus ſcypho ſimile, quod ab inferiore parte latum eſt, ad ſuperiorem autem partem in anguſtum contrahitur. Et ab hac ſimilitudine forte nomen turris, ſeu ſtructuræ in ſpiram circum altare ductæ, accepit.

§. XX.

Quo tempore effigies crucis primum ſuper altare poſita fuerit.

Ex ante memorato concilii *Turonenſis* canone planum eſt, in eccleſiis *Gallicanis* effigiem crucis aliam ornamenti altaris partem fuiſſe, ſiquidem euchariſtia, ſeu ſacramentale corpus Chriſti, ſub ea collocari iubetur. Quo autem tempore cruces pri-

ad presbyterum cucurrit. Iam nox erat: Presbyter autem ægrotabat, adeoque accurrere non poterat - - exiguam euchariſtiæ partem puero tradidit, iubens vt in aqua intinctam ſeni in os inſtillaret.

(r) Conſtit. apoſt. lib. VIII. c. XIII. Ὅταν πάντες μεταλάβωσι καὶ πᾶσαι, λαβόντες οἱ διάκονοι τὰ περισσεύσαντα εἰσφερέτωσαν εἰς τὰ παστοφόρια. Poſt communionem omnium tum virorum tum mulierum ſumant diaconi *reliquias & inferant in paſtophoria.*

(s) Conc. Turon. II. c. III. *Ita legitur in editione* Crabii. Aliæ autem editiones (e. g. Labbei tom. V. conc. p. 853.) *loco* armario, *habent* in imaginario ordine, *illudque explanant per* ciborium. Vide his Du Freſne p. 575.

(t) Suicer. theſ. eccleſ. voce κιβώριον. Κιβώρια ſunt *loculi fabarum.* Ab eorum ſimilitudine κιβώριον græcis *poculi genus*, ſcypho ſimile, quod ab inferiore parte in anguſtum contrahatur, vt *ciborium*, fabæ Aegyptiæ. Heſychius diſerte, κιβώριον, Αἰγύπτιον ὄνομα, ἐπὶ ποτηρίου.

mum

mum in eccleſiis collocari cœptæ ſint, non adeo facile eſt ad definiendum. Tribus prioribus ſæculis in vſu eas haud fuiſſe, ſatis manifeſtum ex omnium ſcriptorum horum temporum ſilentio videtur, cumprimis ex EVSEBIO, qui frequenter eccleſias CONSTANTINI aliaſque particulatim deſcribit, ſed ne ſemel quidem crucis in illis erectæ meminit, etiamſi de crucibus in aliis locis publicis erectis crebro loquatur; quemadmodum eruditus quidam ſcriptor [u] ex ipſo ſcite obſeruauit, qui illas non niſi poſt annum CCCXL. in eccleſiis collocatas eſſe, exiſtimat. CHRYSOSTOMVS [w] de ſigno crucis, in menſa domini in ſacerdotum ordinationibus & euchariſtiæ celebratione vſurpato, loquitur, ſed tranſitorium ſignum frontibus adhibitum, (quo de AVGVSTINVS [x] & auctor *conſtitutionum* [y] ſimiliter loquuntur) non autem crux materiata, in altari collocata, intelligi videtur. SOZOMENVS [z] vero de crucibus materiatis

(u) Dallæus de cultu relig. lib. V. c. VIII. p. 773. Euſebii tam pertinax de erectis crucis ſignis ſilentium, in quibuscumque locis de eccleſiarum ſtructura loquitur, euincit, nulla adhuc iſtis temporibus (id eſt ad annum vſque domini CCCXXXVI.) adfigi ſolita eccleſiis ſigna crucis. Argumento per ſe valido vis præterea inde accedit, quod idem ſcriptor poſita, ſed in aliis locis communibus & profanis ſcilicet, a Conſtantino crucis ſymbola non tacuit, vt Romæ, *in vrbe media, loco celebri ac multum a populo frequentato*, cetera.

(w) Chryſoſt. demonſtr. Quod Chriſtus ſit Deus c. IX. tom. V. p. 840. (pag. 752. edit. Francof. MDCLXXXIV.) οὗτος [σταυρὸς] ἐν τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ, οὗτος ἐν ταῖς τῶν ἱερέων χειροτονίαις, οὗτος πάλιν μετὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τὸ μυστικὸν δεῖπνον διαλάμπει. Hæc [crux] in ſacra menſa, hæc in ſacerdotum ordinationibus, hæc iterum cum corpore Chriſti in myſtica cœna fulget.

(x) Auguſt. homil. CXVIII. in Ioan. Quid eſt ſignum Chriſti niſi crux Chriſti? Quod ſignum niſi adhibeatur ſiue frontibus credentium, ſiue ipſi aquæ, ex qua regenerantur, ſiue oleo, quo chriſmate vnguntur, ſiue ſacrificio, quo aluntur; nihil horum rite perficitur.

(y) Conſtit. apoſt. lib. VIII. c. XII. Εὐξάμενος οὖν καθ' ἑαυτὸν ὁ ἀρχιερεὺς ἅμα τοῖς ἱερεῦσι, καὶ λαμπρὰν ἐσθῆτα μετενδὺς καὶ στὰς πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου τὸ τρόπαιον τοῦ σταυροῦ κατὰ τοῦ μετώπου τῇ χειρὶ ποιησάμενος εἰς πάντας, εἰπάτω, κ. τ. λ. Epiſcopus precationem ſilentio faciens vna cum ſacerdotibus, & ſplendidam veſtem indutus & ſtans ad altare & *facto manu in fronte tropæo crucis*, dicat, cetera.

(z) Sozom. lib. II. c. III. ᾧδε δὲ ἔχοντι γνώμης θεία προφανεῖσα ὄψις ἔδειξέ τι σταυροῦ σύμβολον τῶν ἀνακειμένων τῷ θυσιαστηρίῳ τῆς ἐνθάδε ἐκκλησίας. Huic [Probiano] ita ſentienti diuina viſio oblata crucis ſignum oſtendit, quod in altari ſupra dictæ eccleſiæ erat collocatum.

& in altari poſitis loquitur, quamquam non *Conſtantini* temporibus (vt GRETSERVS[*a*] falſo opinatur, cuius error a VALESIO [*aa*] merito corrigitur) ſed ſua ipſius ætate. Poſt ipſum EVAGRIVS de argenteis crucibus [*b*], a *Choſroë* eccleſiæ cuidam *Conſtantinopoli* cum in finem datis, vt in altari defigerentur, loquitur. Atque adeo huius conſuetudinis origo non a *Conſtantino*, vt multi ſentiunt, ſed ex ſequentibus eccleſiæ ætatibus deducenda eſt.

§. XXI.

De quibusdam aliis ornamentis & vtenſilibus altaris.

CERTIVS autem eſt, altaria ſemper decenti aliquo linteo, ornamenti, non, vt in poſterioribus ſæculis, myſterii alicuius cauſſa, fuiſſe cooperta. OPTATVS contra *Donatiſtas* vrgens, quod altaria contactu catholicorum pollui nequeant, (vti *Donatiſtæ* falſo dictitabant) hoc argumento ad eos confutandos vtitur, quod ſi quid pollutum ſit, velamen pollutum ſit, oporteat, non menſæ. *Quis fidelium*, inquit [*c*], *neſcit, ligna linteamine cooperiri? inter ipſa ſacramenta velamen potuit tangi, non lignum.* Et propterea pallas, (vt alio loco nominat) lauare ſe dictitabant, expiationem [*d*] eis hoc modo conciliaturi. VICTOR VTICENSIS ſimilem querimoniam de *Proculo* quodam, regis *Geiſerici* procuratore, habet, quod eccleſias catholicas in prouincia *Zeugi-*

(*a*) Gretſer. de cruce lib. II. c. XIII.

(*aa*) Valeſ. in Sozom. lib. II. c. III. modo citat. Cruces argenteas intelligo, quæ in altari eccleſiæ ſtatui ſolebant, vt ex hoc loco apparet. - - Plura vide apud Gretſerum in libro II. de cruce cap. XIII. vbi tamen fallitur, dum ſcribit Probianum, cuius hic fit mentio, vixiſſe temporibus Conſtantini magni; idque Sozomenum ac Nicephorum tradidiſſe. Atqui neuter eorum id ſcripſit.

(*b*) Euagr. lib. VI. c. XXI. *παρ' αὐτὰ οὖν ἔπεμψα τὸν αὐτὸν σταυρὸν καὶ τὴν τούτου τιμὴν ἐν τῷ πανσέπτῳ σου οἴκῳ, κελεύσας ἐκ τῆς τούτου τιμῆς δίσκον ἕνα καὶ ποτήριον ἓν γενέσθαι, εἰς λόγον τῶν θείων μυστηρίων· ἀλλὰ μὴν καὶ σταυρὸν γενέσθαι, καὶ πηχθῆναι ὀφείλοντα ἐπὶ τῆς τιμίας τραπέζης, καὶ θυμιατήριον, τὰ πάντα χρυσᾶ.* Quamob rem illico crucem ipſam & eius pretium ad venerandam ædem tuam transmiſi, iubens vt ex eius pretio diſcus vnus & poculum vnum fiat ad vſum ſacrorum myſteriorum, *crux* item, *quæ in ſacro altari defigatur*, & turibulum: cuncta ex auro.

(*c*) Optat. lib. VI. p. 95. (p. 113. edit. Par. MDCLXXIX.)

(*d*) Optat. ibid. p. 98. (p. 118.) Lauaſſis procul dubio *pallas*.

tana

tana rapaci manu depopulatus de *pallis* [*e*] *altaris camiſias ſibi & femoralia* fecerit. ISIDORVS PELVSIOTA *ſindonis* [*f*] etiam mentionem iniicit, in quo corpus CHRISTI conſecrari ſolitum ſit; interdum vero tegmina illa ex pretioſiore materia confecta & ſumtuoſiora erant. PALLADIVS [*g*] de quibusdam matronis *Romanis* loquitur, quæ mundo renuntiantes omnia ſua ſerica *tegumenta* dederint *altaribus*. Et de *Conſtantino* THEODORETVS [*h*] narrat, quod præter alia donaria eccleſiæ, recens a ſe *Hieroſolymis* ædificatæ, præbita, altare *βασιλικοῖς παραπετάσμασι, re-*

(*e*) Victor de perſecut. Vandal. lib. I. (bibliothec. patr. tom. VII. pag. 1896. e.) Mittit Proculum quemdam in prouinciam Zeugitanam, qui coarctaret ad tradendum miniſteria diuina vel libros, cunctos domini ſacerdotes, vt primo armis nudaret, & ita facilius inermes hoſtis callidus captiuaſſet. Quibus ſe non poſſe tradere clamantibus, ipſe rapaci manu cuncta depopulatur, atque *de pallis altaris* (proh nefas!) *camiſias ſibi & femoralia faciebat.* Qui tamen Proculus huius rei executor, fruſtatim ſibi comedens linguam, in breui turpiſſima conſumtus eſt morte.

(*f*) Iſidor. Peluſ. lib. I. ep. CXXIII. Ἡ καθαρὰ σινδὼν ἡ ὑφαπλωμένη τῇ τῶν θείων δώρων διακονίᾳ, ἡ τοῦ Ἀριμαθίας ἐστὶν Ἰωσὴφ λειτουργία· ὡς γὰρ ἐκεῖνος τὸ τοῦ κυρίου σῶμα σινδόνι ἐνειλήσας τῷ τάφῳ παρέπεμψε, δι' οὗ ἅπαν τὸ γένος ἡμῶν τὴν ἀνάστασιν ἐκαρπώσατο· οὕτως ἡμεῖς ἐπὶ σινδόνος τὸν ἄρτον τῆς προθέσεως ἁγιάζοντες σῶμα χριστοῦ ἀδιστάκτως εὑρίσκομεν, ἐκεῖνο ἡμῖν πηγάζον τὴν ἀφθαρσίαν, ἣν ὁ παρὰ Ἰωσὴφ μὲν κηδευθεὶς, ἐκ νεκρῶν δὲ ἀναστὰς Ἰησοῦς ὁ σωτὴρ ἐχαρίσατο. Pura illa *ſindon*, quæ ſub diuinorum donorum miniſterio expanſa eſt, Ioſephi Arimathenſis eſt miniſterium. Vt enim ille domini corpus *ſindone* inuolutum ſepulturæ mandauit, per quod vniuerſum mortalium genus reſurrectionem percepit: eodem modo *nos propoſitionis panem in ſindone* ſanctificantes, Chriſti corpus ſine dubitatione reperimus, illam nobis immortalitatem fontis in modum proferens, quam ſaluator Ieſus, a Ioſepho funere elatus, poſteaquam a morte ad vitam rediit, largitus eſt.

(*g*) Pallad. hiſtor. Lauſiac. (tom. II. biblioth. patr. graeco-lat. p. 1036.) γημαμένη ἐν δεκατριῶν ἐτῶν, καὶ συζήσασα τῷ ἀνδρὶ ἑπτὰ ἔτη, τῷ εἰκοστῷ ἔτει ἀπετάξατο. καὶ πρῶτον μὲν πάντα αὐτῆς τὰ σηρικὰ ἡμιφόρια καλύμματα τοῖς θυσιαστηρίοις ἐδωρήσατο· τοῦτο δὲ πεποίηκεν καὶ ἡ σεβασμιωτάτη Ὀλυμπιάς. Quum nupſiſſet viro tredecim annos nata: ſeptem vero cum eo vixiſſet, viceſimo ætatis ſuæ anno mundo renuntiat. Et primum quidem *omnia ſua ſerica ſuperhumeralia tegumenta dedit altaribus*: quod & veneranda fecit Olympias.

(*h*) Theodor. lib. I. c. XXXI. διεκοσμεῖτο δὲ καὶ τὸ θεῖον θυσιαστήριον βασιλικοῖς τε παραπετάσμασι καὶ κειμηλίοις λιθοκολλήτοις χρυσοῖς. Porro

galibus

galibus velis ornauerit. Sed vero per hæc cortinæ ciborii non minus quam tegumenta altaris intelligi poſſunt; adeoque omnia vtenſilia ſiue ornamenta circum altare pretioſa & ſplendida in eccleſiis, ab imperatore fundatis, fuiſſe, par eſt credamus. Vaſa ſacra, in quibus euchariſtiam adminiſtrabant, alia quædam ornamentorum altaris pars erant. Quorum verum pretium non ſemper materia, ex qua facta erant, ſed vſu, cui erant dicata, metiebantur. Materia enim ſæpenumero non niſi ſimplex vitrum vel lignum erat. IRENAEVS [*i*], & poſt ipſum EPIPHANIVS [*k*], loquentes de *Marco Marcoſiorum* hæreticorum anteſignano, in euchariſtia calicem vitreum adhibuiſſe, dicunt: Quod in ipſo non tamquam ſingulare quidpiam notatur; nam BARONIVS [*l*] & BONA [*m*] communem eccleſiæ morem tunc fuiſſe, exiſtimant. Et manifeſtum eſt ac euidens, quod hic mos

ſacrum *altare regalibus velis* & aureis donariis gemmarum ſulgore diſtinctis cernebatur ornatum.

(*i*) Iren. lib. I. c. IX (Not. De poculis quidem heic aliquid, ſed de vitreis nihil invenio.)

(*k*) Epiphan. hæreſ. XXXIV. n. I. φασὶ τρία ποτήρια λευκῆς ὑάλυ παρ' αὐτοῖς ἐπιμάζεσθαι, κεκραμένα· λευκῷ οἴνῳ· καὶ ἐν τῇ ἐπιτελουμένῃ παρ' αὐτῷ ἐπῳδῇ τῇ νομιζομένῃ εὐχαριστίᾳ, μεταβάλλεσθαι εὐθὺς, τὸ μὲν ἐρυθρὸν ὡς αἷμα, τὸ δὲ πορφύρεον, τὸ δὲ κυάνεον. Ferunt tria apud illos *candidiſſimo ex vitro vaſa* comparari, in quæ album vinum infuſum, dum illam quam putant euchariſtiam, reuera autem incantamenta, peragunt, ſubito commutatur: vt aliud ſanguinei, purpurei aliud, aliud cærulei coloris appareat.

(*l*) Baron. an. CCXVI. n. XIII. Ego eius paſtoris ſcripturam haurio, quæ non poteſt frangi] plane ſignificans ea alluſione, *calices illos fuiſſe vitreos*, ſed & patenas quoque miniſteriales fuiſſe vitreas, eiusdem Zephyrini pontificis decretum oſtendit. At de *antiquo & diu perſeuerante calicis vitrei vſu* plura diximus in notationibus ad Romanum martyrologium.

(*m*) Bona rer. liturgic. lib. I. c. XXV. n. I. Ex qua materia primis eccleſiæ ſæculis fabricari ſoleret (calix) heic primo loco inueſtigandum eſt. In concilio Triburienſi ſub Formoſo c. XVIII. celebre apophthegma refertur S. Bonifacii epiſcopi Moguntini: *Vaſa quibus ſacro ſancta conficiuntur myſteria, calices ſunt & patenæ, de quibus Bonifacius martyr & epiſcopus interrogatus, ſi liceret in VASCVLIS LIGNEIS ſacramentum conficere, reſpondit: Quondam ſacerdotes aurei LIGNEIS CALICIBVS vtebantur, nunc e contra lignei ſacerdotes aureis vtuntur calicibus.* - - Fuiſſe in aliqua eccleſia *calicem ligneum* vel propter rerum penuriam vel propter incuriam ſacerdotum non inficior. - - Fuerunt & *calices vitrei*, qui procul dubio mundiores & decentiores erant & ideo antiquior & frequentior eorum vſus.

in

Digitized by Google

in quibusdam locis ad tempora vſque HIERONYMI durauerit. De *Exuperio* enim epiſcopo *Toloſano* loquens eiusque laudans frugalitatem, *Nihil*, inquit [n], *illo ditius*, *qui corpus domini caniſtro vimineo*, *ſanguinem portat in VITRO*. BARONIVS ac BONA multa alia huiuscemodi exempla lectoribus ſuis exhibent. Ego tantum hoc addo, in quadam ſynodo in *Anglia* noſtra *Calcuthi* an DCCLXXXVII. celebrata, canonem [o] haberi, qui calicem in vſum euchariſtiæ de cornu fieri vetat, quod ipſum, calices corneos antea in vſu fuiſſe, indicare videtur. Sed notandum eſt, eccleſiam plerumque neceſſitate quadam ad vtendum vaſis ex eiusmodi vilioribus materiis adactam fuiſſe, quando vel extrema paupertate laborauit, vel vaſa ſua argentea & aurea ad redimendos captiuos, vel ſubleuandos pauperes diuendere conſultum duxit. Cuius rei multa exempla alio loco [oo] dedimus, quæ eccleſiam vaſa argentea & aurea habuiſſe oſtendunt, alioqnin in eiusmodi pios vſus conflare illa non potuiſſet. Quid? quod ipſo perſecutionis tempore, vbi periculum erat, ne hoſtes ea depecularentur & ſpoliarent, eccleſiæ diuitiores ſacra vaſa ex argento & auro fabricata habebant. Hoc ex iis euidens eſt, quæ in eccleſia *Romana*, tempore *Laurentii* martyris, qui in perſecutione *Valeriana* paſſus eſt, obſeruat PRVDENTIVS. Pars obiecti criminis erat, quod aurea vaſa [p], quibus ſacra myſteria ſua celebrare ſolebant chriſtiani, tradere recuſauerat. Et ne PRVDENTIVM forte ſtilo florido, poëtis vſitato, ita tantummodo loqui exiſtimemus, idem illud ab OPTATO de eccleſia *Carthaginenſi* perſecutionis *Diocletianeæ* tempore obſeruatum videre licet. *Menſurius* enim epiſcopus, *Romam* ad

(n) Hieron. epiſt. IV. ad Ruſtic. p. 41. edit. Par. MDCXLIII.

(o) Synod. Calcuthenſ. c. X. apud Spelman. concil. Britan. tom. I. p. 295. Vetuimus etiam, ne de *cornu bouis* calix aut patina fieret, ad ſacrificandum, quod de ſanguine ſunt.

(oo) Lib. V. cap. VI. §. VI. volum. II. p. 296.

(p) Prud. περὶ στεφανῶν. hymn. II. v. 65. ſeqq.

Hunc eſſe veſtris orgiis
Moremque & artem proditum eſt,
Hanc diſciplinam federis
Libent vt auro antiſtites.
Argenteis ſcyphis ferunt
Fumare ſacrum ſanguinem, cetera.

dicendam ibi cauſſam ire coactus, quodammodo dubius hærebat [q], quid de vaſis aliisque eccleſiæ argenteis ac aureis ornamentis, quæ nec in terram defodere nec ſecum portare poterat, ſtatuendum ſibi eſſet. Tandem ſenioribus eccleſiæ ea commendare decernebat, recenſione eorum prius perſcripta, quam diaconiſſæ cuidam dabat, ita, vt ſi ipſe non rediret, reddita pace daret, quem in epiſcopali cathedra ſedentem inueniret. Id quod illa, *Cæciliano* in *Menſurii* locum electo, faciebat. Seniores ad tradendum ſibi depoſitum a *Cæciliano* conuocati, quum faucibus auaritiæ commendatam ebibiſſent prædam, ſe vaſa illa accepiſſe, negabant; & acceptam quaſi a *Cæciliano* iniuriam vlturi ad partes *Botri* & *Celeuſii*, qui *Cæciliani* in epiſcopatu competitores, & primi ſchiſmatis *Donatiſtarum* auctores erant, tranſibant. Quænam vaſa & ornamenta dicta iſta recenſio complexa ſit, ex alia recenſione circa idem illud tempus perſecutoribus a *Paulo* epiſcopo *Cirthenſium*, qui vnus ex ſic dictis *traditoribus* erat, exhibita iudicare poſſumus. In hac ipſa reperiuntur calices [r] duo aurei: calices ſex argentei: vrceola ſex argentea: cucumellum argenteum: (quod lagenam eſſe exiſtimo) lucernæ argenteæ ſeptem: cereoſala duo: cetera. Quæ omnia vaſa erant ad cultum eccleſiæ & altaris ſpectantia. Quemadmodum enim vaſa pro vino, ita quoque vaſa pro aqua habebant, quæ hiſce temporibus vino ſemper miſcebatur, & ad manus oblationis tempore lauandas adhibebatur; qua de conſuetudine dicendi locus alibi erit. Hæc vaſa, quæ heic videmus, ex argento erant in eccleſia *Cirthenſi* æque ac in aliis. Candelabra ipſorum ſiue lychni ex ſimili pretioſa erant materia, & nonnulli aurei, vt PRVDENTIVS [s] eos repræſentat, quando tyrannum introducit a *Laurentio* diacono auro fixos cereos, quos in nocturnis ſacris adhiberent, expetentem. Ho-

(q) Optat. lib. I. p. 41. edit. Pariſ. MDCXXXI. (p. 19. edit. Par. MDCLXXIX.) Erant eccleſiæ *ex auro & argento* quamplurima *ornamenta*, quæ nec defodere nec ſecum portare poterat, cetera.

(r) Geſta purgat. Cæciliani ad calcem Optati p. 266. (p. 92.)

(s) Prudent. de coron. hymn. II. v. 71.

Auroque nocturnis ſacris
Adſtare fixos *cereos*.

rum

rum crebra ab ATHANASIO [t] mentio iniicitur nec non ab auctore *canonum apoſtolorum* [u], qui oleum ad luminare offerri permittit. PAVLINVS etiam [w] & HIERONYMVS [x] de illis loquuntur, & ſignificare videntur, quod ipſorum memoria die æque ac nocte accenſi fuerint. Id quod vetuſti moris erat mutatio. Primus enim & antiquus eorum vſus neceſſitati debetur, quando chriſtiani metu perſecutionis nocturnos conventus agere neceſſe habebant. Quo tempore per diem ea accendi non permittebant nec approbabant. Neque HIERONYMVS in eccleſia vllam legem vel generalem conſuetudinem, qua hoc defendi poſſit, obtinere, ſed tantum aliquibus in locis propter imperitiam [xx] & ſimplicitatem ſæcularium hominum tolerari, dicit: & quidquid ad tuendum iſtum ritum adferre audet, hoc ſolum eſt, quod nihil idololatriæ ei inſit, cuius ipſum incuſauerat VIGILANTIVS. Vtcumque autem res ſe habet, id diſcriminis inter HIERONYMI ætatem & tempora illam antegreſſa erat, vt priora ſæcula expreſſis verbis iſtam conſuetudinem damnarent. Nam vt illud ne memorem, quod ad explodendam ſimilem conſuetudinem inter ethnicos LACTANTIVS [y] & alii dicunt, concilium *Illiberritanum* diſerte

(t) Athan. ep. ad orthodox. tom. I. p. 946. edit. Pariſ. MDCXXVII. (p. 114. edit. Par. MDXCVIII.) *Τὰς λυχνίας καὶ αὐτὰ ἐν τῷ τοίχῳ ἀπετίθεσαν τὰς κηριόλας τῆς ἐκκλησίας τοῖς εἰδώλοις ἀνῆπτον.* Candelabra ad parietem ſtatim reponebant, *eccleſiæ cereos* idolis accendebant.

(u) Can. apoſt. c. III. *Μὴ ἐξὸν ἔστω προσάγεσθαί τι ἕτερον εἰς τὸ θυσιαστήριον ἢ ἔλαιον εἰς τὴν λυχνίαν, καὶ θυμίαμα τῷ καιρῷ τῆς ἁγίας προσφορᾶς.* Ne liceat aliquid aliud ad altare offerre, quam *oleum ad luminare*, & incenſum tempore ſanctæ oblationis.

(w) Paulin. natal. III. S. Felicis (tom. VII. biblioth. patr. p. 273. d.)

Clara coronantur *denſis altaria lychnis*,
Lumina ceratis adolentur odora papyris.
Nocte dieque micant, ſic nox ſplendore diei
Fulget: & ipſa dies cæleſti illuſtris honore,
Plus micat innumeris lucem geminata lucernis.

(x) Hieron. ep. LIII. *Accenſi*que ante eorum tumulos *cerei* idololatriæ inſignia ſunt! cetera.

(xx) Id. contr. Vigilant. (tom. II. p. 123. edit. Baſil. MDLXV.) Aliqui propter imperitiam & ſimplicitatem ſæcularium hominum -- hoc pro honore martyrum faciunt.

(y) Lactant. lib. VI. c. II. Mactant opimas & pingues hoſtias Deo, quaſi eſurien-

planiſſimo quodam canone [z] eam prohibet, etſi ratio huius prohibitionis paullo obſcurior eſt: *Cereos*, inquit, *per diem placuit in cœmiterio non incendi: Inquietandi enim ſanctorum ſpiritus non ſunt.* Non iam examinando huius rationis ſenſui immorabor; ſufficit, rem iſtam verbis planis & perſpicuis tum fuiſſe prohibitam. Vnde manifeſtum eſt, contrariam conſuetudinem nouam eſſe oportere, vtvt in oriente ac occidente *Paulini* & *Hieronymi* tempore obtinentem. Nonnulli quoque pro incenſorum antiquitate valde pugnant, ab apoſtolica conſuetudine ac praxi ea deriuantes. Ita BONA [a] cardinalis aliique eccleſiæ *Romanenſis* ſcriptores. Verum nulla harum rerum veſtigia in tribus prioribus ſæculis eccleſiæ inueniuntur. Canones quidem apoſtolorum nomine inſigniti [b], incenſorum tempore ſanctæ oblationis faciunt mentionem: Sed in hunc vſque diem dubium eſt, an iſti canones ad vnum ex ſæculis tribus prioribus referri poſſint. HIPPOLYTVS *Portuenſis* epiſcopus alius auctor eſt, a viro quodam docto [c] de noſtra ipſorum eccleſia in hanc ſententiam productus. Sed præterquam quod eius auctoritas æque dubia eſt ac prioris, quidquid dicit, ſenſu ſpirituali ſiue figurato accipi poteſt. Loquens enim de temporibus antichriſti & de adflictione, quam eccleſia hiſce diebus perpeſſura ſit, *Lugebunt*, inquit, *eccleſiæ luctum magnum; quia nec oblatio, nec SVFFITVS* [d] *fiat, nec cultus Dei gratus.* Quæ

ti, profundunt vina quaſi ſitienti, *accendunt lumina quaſi in tenebris agenti.*

(z) Conc. Illib c. XXXIV. (tom. I. concil. p. 974.)

(a) Bona rer. liturgic. lib. I. c. XXV. n. IX. Turibulum ſiue thymiamaterium, quod etiam ſuffitorium dicitur ab Anaſtaſio, vas eſt, in quo tura & varii odores incenduntur in ſolemni oblatione, idque ex *apoſtolica traditione*, & Moſaicæ legis exemplo. Nulla eſt eccleſiaſtica cærimonia, cuius crebrior mentio fiat in antiquis & recentioribus omnium gentium liturgiis, quam turis & thymiamatis, quod ſæpe inter ſacrificandum adoletur.

(b) Can. apoſtol. c. III. θυμίαμα τῷ καιρῷ τῆς ἁγίας προσφορᾶς. vid. antec. litt. (u)

(c) Beuereg. cod. can. vindicat. lib. II. c. II. n. V. (in append. ad Coteler. patr. apoſtol. tom. II. p. 87. Antuerp. MDCXCVIII. fol.) Immo quidem Hippolytus Portuenſis epiſcopus, Clementis Alexandrini diſcipulus, ac propterea eiusdem fere ac Tertullianus ætatis, in oratione de conſummatione mundi diſertiſſimam huius rei mentionem facit, πενθήσει δὲ καὶ ἡ ἐκκλησία πένθος μέγα, διότι οὔτε προσφορὰ οὔτε θυμίαμα ἐπιτελεῖται cetera.

(d) Hippolyt. de conſummat. mundi (biblioth. patr. græco-lat. tom. II. p. 357.)

verba

verba nihil amplius volunt, quam quod liturgia, ſiue cultus publicus eccleſiaſticus, ceſſaturus ſit. Nam ſupplicationes & cultus ſanctorum *ſuffimenta* dicuntur Apoc. V, 8. Atque ita verba AMBROSII [e] quoque intelligenda eſſe, exiſtimo, qui de angelo *Zachariæ* apparente & ſtante a dextris altaris incenſi, loquens, *Vtinam*, inquit, *nobis quoque adolentibus altaria, ſacrificium deferentibus adſiſtat angelus, immo præbeat ſe videndum. Non enim dubites adſiſtere angelum, quando Chriſtus adſiſtit, Chriſtus immolatur.* Hic τὸ immolare *Chriſtum* & adolere altaria, eiusdem naturæ eſſe, arbitror, nimirum ſpiritualis & myſticæ: adeoque pro incenſorum & turibulorum, ſenſu ſtrictiſſimo & litterali ſumtorum, vſu in eccleſia chriſtiana, iſto quidem tempore, nihil inde inferri poteſt. Neque vllam mentionem turibulorum in *conſtitutionibus apoſtolicis*, vt vocantur, vſpiam factam legimus, quod argumento eſt, nondum inter vaſa altaris relata fuiſſe, vt fuerunt, quando hiſtoriam ſuam ſcripſit EVAGRIVS [f]. Nam turibula aurea, æque ac cruces aureas, eccleſiæ *Conſtantinopolitanæ* a *Choſroë* donata memorat. Vnde coniecturæ locus eſt, cruces & turibula vna eademque ætate effecta & ſimul in eccleſiam introducta eſſe. Imagines & reliquiæ in altari itidem recentiorum ſæculorum inuentioni debentur. Et huius generis multa inſtrumenta hodiernorum *Græcorum* ſunt, vt *lancea*, *aſteriſcus*, *dicerion*, *tricerion*, & *cochlear*, quæ *latine*, multo magis antiquæ eccleſiæ ignota ſemper fuiſſe, BONA [g] adfirmat. Itaque illis explanandis non immorabimur; ne-

vid. ſub litt. antec. (c) & nota, hæc verba in genuino Hippolyto, quem Combefiſius auctario nouiſſimo publicauit, non reperiri.

(e) Ambroſ. com. in Luc. I, 11. p. 599. edit. Baſil. MDLXVII. (p. 6. ſ. tom. III. edit. Colon. MDCXVI.)

(f) Euagr. lib. VI. c. XXI. καὶ θυμιατήριον, καὶ πάντα χρυσᾶ. vid. integrum locum §. XX. ſub litt. (b) pag. 238.

(g) Bona rer. liturg. lib. I. c. XXV. n. VI. Alia quædam ſacri miniſterii inſtrumenta habent græci, latinis ignota, nempe *lanceam* ſiue gladiolum, lanceæ figuram habentem, qua hoſtiam conſecrandam ab integra panis maſſa ſecant. *Aſteriſcum*, qui duobus arcubus conſtat radiis ad inſtar ſtellæ fultis, quo hoſtias conſecrandas cooperiunt, ne vela eas tangant & ordinem particularem turbent. *Dicerion*, quod eſt cereus biſulcus, & *tricerion*, quod eſt cereus triſulcus, quibus epiſcopus celebrans ſæpe populo benedicit & vtrumque frequenter manibus geſtat. *Cochlear* ab ipſis *labida* dictum, quo vtuntur ad communionem fidelibus porrigendam.

quæ de bibliis, diptychis, ipſorumque libris ritualibus, quæ vtenſilia & ornamenta altaris erant, quidquam dicemus, quia alibi de iſtis dicendi locus erit. *Latinorum altaria portatilia* & *antimenſia Græcorum*, quæ illis in locis, vbi altaria non erant, altarium ſeu menſarum vicem explebant, itidem præterimus, tamquam recentius aliquod poſteriorum ſæculorum inuentum. HABERTVS [*b*] quidem valde laborat, vt altaria portatilia iam BASILII ætate fuiſſe, demonſtret, quod hic in epiſtola quadam de *ἰδίαις τραπέζαις*, *menſis priuatis*, quarumdam eccleſiarum loquatur. Sed in auctoris ſui ſenſu interpretando prorſus fallitur; nam de imperitia tantum quorumdam hæreticorum loquitur, qui altaribus catholicorum, pro eo ac conſueuerant, deſtructis ſua ipſorum altaria ſeu menſas in eorum locum ſtatuebant. Vt adeo non hæc altaria portatilia fuerint, de quibus verba facit, ſed altaria hæretica, catholicis altaribus oppoſita; quæ *Romanenſis* eccleſiæ altaria eſſe, HABERTVS vix dixerit. DVRANTVS [*i*] & BONA [*k*], in vllo auctore ante BEDAE & *Caroli Magni* tempora, ea ſeſe inueniſſe, adfirmare non audent, adeoque in recentioribus ſæculis adinuenta eſſe, concludere

(*b*) Habert. archierat. p. 664. Portatilia illa altaria videntur dici a Baſilio *ἰδίαις τραπέζαις* ep. LXXII.

(*i*) Durant. de ritib. eccleſ. lib. I. c. XXV. n. VII. Vitus Amerbachius *ad finem conſtitutionum Caroli magni*, teſtatur, ſe vidiſſe in monaſterio S. Emerani altare, quo Carolus magnus in caſtris vtebatur.

(*k*) Bona rer. liturg. lib. I. c. XX. n. II. Sunt & alia altaria portatilia & motoria; quæ epiſcopi iter agentes ſecum olim ferebant, vt in his poſſent extra eccleſiam in locis ab ea remotis celebrare. Horum meminit vener. Beda *lib. V. hiſt. c. XI.* & Hincmarus Remenſis in capitulis editis anno XII. ſui epiſcopatus, hoc de illis ſancivit: *Nemo presbyterorum in altario ab epiſcopo non conſecrato cantare præſumat. Quapropter ſi neceſſitas popoſcerit, donec eccleſia vel altaria conſecrentur, & in capellis etiam, quæ conſecrationem non merentur, tabulam quisque presbyter, cui neceſſarium fuerit, de marmore vel nigra petra, aut litio honeſtiſſimo ſecundum ſuam poſſibilitatem, honeſte adfectatam habeat, & nobis ad conſecrandum adferat, quam ſecum quum expedierit, deferat, in qua ſacra myſteria ſecundum ritum eccleſiaſticum agere valeat.* Ex hoc decreto palam fit, quinam veteri ritu altaris portatilis vſus ſit, nimirum quum in altaribus fixis nondum conſecratis, vel in oratoriis priuatis, quæ conſecrari nec ſolent nec debent, celebrandum eſt. Ipſa vero priuata oratoria in domibus principum & nobilium virorum permittuntur, vt notiſſimum eſt: & de iis canonicæ ſanctiones inſertæ ſunt capitularibus Caroli magni *lib. VI. cap. CI. & CCV. & lib. VII.*

poſſu-

Digitized by Google

poſſumus. Sed vero ῥιπίδια, ſeu *flabella*, paullo antiquiora ſunt, vtpote auctori *conſtitutionum* [*l*] iam memorata, quando, *Duo*, inquit, *diaconi ex vtraque parte altaris teneant FLABELLA ex tenuibus membranis, aut ex pennis pauonis, aut ex linteo, vt parua animalia volitantia abigant, ne in calicem incidant. Faſtorum Siculorum* ſeu *chronici Alexandrini* auctor [*m*] τίμια ῥιπίδια vocat, & ſacris altaris inſtrumentis adnumerat, quæ inter reliqua in ſceuophylacio reponantur. Quam ob cauſſam eorum heic mentionem facere, non abs re fore, iudicauimus, quandoquidem de inſtrumentis altaris nunc loquimur.

§. XXII.

De oblationario *ſeu* protheſi.

In nonnullis eccleſiis, præter menſam ſacram in minore quodam receptaculo, vel concha bematis, locus quidam erat, vbi populi recipiebantur oblationes, ex quibus panis & vinum ſuper altari conſecrandum ſumebatur. In liturgiis ſub nomine CHRYSOSTOMI [*n*]

cap. CCCXXIX. prohibetur, ne miſſæ celebrentur in locis non conſecratis & incongruentibus, niſi cauſſa hoſtilitatis & longinqui-itineris; & id in altaribus ab epiſcopo conſecratis. cetera.

(*l*) Conſtitut. apoſtol. lib. VIII. c. XII. *δύο δὲ διάκονοι ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τοῦ θυσιαστηρίου κατεχέτωσαν ἐξ ὑμένων λεπτῶν* ῥιπίδιον, *ἢ πτερῶν ταῶνος, ἢ ὀθόνης· καὶ ἠρέμα ἀποσοβείτωσαν τὰ μικρὰ τῶν ἱπταμένων ζώων, ὅπως ἂν μὴ ἐγχρίμπτωνται εἰς τὰ κύπελλα.*

(*m*) Chron. Alexandr. p. 892. edit. Monach. MDCXV. 4to. (alias chronic. paſchale inter ſcriptores Byzantin. p. 390. d. edit. Pariſ. MDCLXXXVIII. fol.) *Τούτῳ τῷ ἔτει, μηνὶ Ἀρτεμισίῳ, κατὰ Ῥωμαίους Μαΐῳ τῆς ιβʹ Ἰνδικτιῶνος, ἐπὶ Σεργίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἐπενοήθη ψάλλεσθαι μετὰ τὸ μεταλαβεῖν πάντας τῶν μυστηρίων, ἐν τῷ μέλλειν τοὺς κληρικοὺς ἐπὶ τὸ σκευοφυλάκιον ἀποκαθιστᾶν* τὰ τίμια ῥιπίδια, *δισκάρια, καὶ ποτήρια, καὶ ἄλλα ἱερὰ σκεύη κ. τ. λ.* Hoc anno, menſe Artemiſio, ſecundum Romanos, Maio, XII. Indict. ſub Sergio patriarcha Conſtantinopolitano inſtitutum eſt, pſallere, poſtquam ab omnibus ſacra myſteria percepta ſunt, quum per clericos referenda ſunt in ſceuophylacium *pretioſa flabella*, diſci, calices, atque alia ſacra vaſa, cetera.

(*n*) Chryſoſtom. liturg. (biblioth. patr. gr. latin. tom. II. p. 74.) *Πληρωθείσης τῆς εὐχῆς, εὔχονται ὁμοῦ τὸν χερουβικὸν ὕμνον, καὶ τρὶς ἐν τῷ λέγειν αὐτὸν προσκυνοῦντες. οὕτω καὶ τὸν πεντηκοστὸν ψαλμὸν μυστικῶς· καὶ προσκυνοῦντες τρὶς,* ἀπέρχονται ἐν τῇ προθέσει, *προπορευομένου τοῦ διακόνου μετὰ θυμιάματος κ. τ. λ.* Completa oratione, hymnum Cherubicum ſimul orant, ter etiam dum ipſum dicunt, adorantes. Deinde etiam L. pſalmum myſtice, & ter adorantes *accedunt in propoſitionem*, præeunte diacono cum ſuffitu.

&IA-

& IACOBI [o] aliorumque recentiorum *Græcorum* *πρόθεσις* & *παρατεάπεζον* vocatur. In *ordine Romano* itidem dicitur *oblationarium* & *protheſis*, alterum enim nomen alterius explicationis gratia factum eſt. Atque heic quoque *paratorium* audit, quod, quando oblationes receptæ erant, præparatio ex illis ad euchariſtiam fiebat. Neque id adeo dubium eſt, quin eccleſiæ veteres ſimile quid habuerint; licet aliis id venerit nominibus; numquam enim nomina *protheſis*, *paratorium*, vel *oblationarium* expreſſis verbis in vllo antiquo ſcriptore inuenimus. Sed vero rem ipſam omnino offendimus. CYPRIANVS [p] de hac ipſa ſub nomine mutuato *corban* loqui videtur, reprehendens locupletem aliquam & diuitem matronam, quæ ad euchariſtiam celebrandam veniens *corbonam* omnino non reſpiciebat, cœnamque domini participabat ſine vllo ſuo ipſius ſacrificio, immo partem potius de ſacrificio, quod pauperes obtulerant, ſumebat. In concilio *Carthaginenſi* quarto [q] hic locus generali nomine *ſacrarii* inſignitur, vt qui iſta ſanctuarii pars erat, in qua oblationes altari deſtinatæ recipiebantur. Duo enim receptacula pro oblationibus populi habebant, alterum extra eccleſiam, *gazophylacium* vocitatum; alterum intra eccleſiam, quod erat hoc *ſacrarium* ſiue *corban*. Et hinc eſt, quod concilium illud oblationes inter ſe diſſidentium chriſtianorum neque in ſacrario, neque in gazophylacio recipi permittat. PAVLINVS in hac parte deſcribenda accuratior eſt, quam ex antiquis ſcriptoribus quiſquam alius, alio tamen nomine eam inſignit, vocans vnum ex duobus ſecretariis eccleſiæ.

(o) Miſſa Iacobi ibid. p. 21. Καὶ ὅτε μέλλει ὁ διάκονος τιθέναι εἰς τὸ παρατράπεζον, λέγει ὁ ἱερεύς: εὐλογητὸν τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, εἰς τοὺς αἰῶνας. Quum diaconus depoſiturus eſt in *menſulam*, ait ſacerdos: Benedictum nomen domini Dei noſtri in ſæcula. Ibid. Καὶ πάλιν ὅτε ἐπαίρει τὸν δίσκον ἀπὸ τοῦ παρατραπέζου, λέγει: κύριε εὐλόγησον, Et rurſum quum attollit diſcum de *menſula*, ait: Domine benedic.

(p) Cypr. de opere & eleemoſ. p. 203. edit. Rigalt. Par. MDCXLVIII. Locuples & diues es, & dominicum celebrare te credis, quæ corbonam omnino non reſpicis; quæ in dominicum ſine ſacrificio venis; quæ partem de ſacrificio, quod pauper obtulit, ſumis?

(q) Conc. Carth. IV. can. XCIII. (tom. II. conc. p. 1207.) Oblationes diſſidentium fratrum neque in ſacrario neque in gazophylacio recipiantur.

Duo

Duo enim ſecretaria [r] eſſe dicit, alterum a dextra, a ſiniſtra parte altaris alterum. Secretarium a dextra idem erat cum *protheſi* ac *paratorio*, de quo loquimur, eiusque officium hoc diſticho, quod ei dicit fuiſſe inſcriptum, deſcribit:

Hic locus eſt veneranda penus qua conditur, & qua
Promitur alma ſacri pompa miniſterii.

Quod a ſiniſtra parte erat ſecretarium, idem erat quod *diaconicum bematis*, cuius officium ex parte duobus hiſce hexametris deſcribit:

Si quem ſancta tenet meditandi in lege voluntas,
Hinc poterit reſidens ſanctis intendere libris.

Paullo ante [ſ] eamdem horum duorum ſecretariorum deſcriptionem ſermone ſoluto exhibet dicens, alterum locum fuiſſe immolanti hoſtias iubilationis antiſtiti patentem: vnde ſine dubio ſæculis poſterioribus, vti antea obſeruauimus, nomen *paratorii* ei adhæſit: & alterum locum fuiſſe, quo clerici, ſacrificio iam finito populoque dimiſſo, ad preces clauſulæ loco privatim faciendas, ſe receperint.

§. XXIII.

De ſceuophylacio *ſeu* diaconico bematis.

Hic vltimus locus veſtiarium quoddam intra eccleſiam erat, quo diaconi veſtimenta, vaſa & inſtrumenta, ad altare ſpectantia, ex maiore diaconico deferebant, vt ad ſacram liturgiam in promptu eſſent. Et hoc reſpectu σκευοφυλάκιον, *ſacrorum vaſorum cuſtodia*, dicebatur, quod huc ſtatim poſt finita ſacra, vel dum adhuc vltimus communionis verſus canceretur, a diaconis referebantur, quemadmodum auctor *chronici Alexandrini* [t] rem repræſentat. Heic ſacerdotes togas ſuas

(r) Paulin. epiſt. XII. ad Seuer. p. 154. edit. Antuerp. MDCXXII. 8tau. (p. 193. in bibl. patr. tom. VII. Lugd. MDCLXXVII.)

(ſ) Paulin. ibid. p. 152. (p. 192.) Quam duabus dextra læuaque conchulis intra ſpatioſum ſui ambitum aſpis ſinuata laxetur, vna earum immolanti hoſtias iubilationis antiſtiti patet, altera poſt ſacerdotem capaci ſinu receptat orantes.

(t) Chronic. Alex. p. 892. (p. 390. edit. Par.) Ἐπενοήθη ψάλλεσθαι μετὰ τὸ μεταλαβεῖν πάντας τῶν ἁγίων μυστηρίων, ἐν τῷ μέλλειν τοὺς κληρικοὺς ἐπὶ τὸ σκευοφυλάκιον ἀποκαθιστάναι τὰ τίμια ῥιπίδια, δισκάρια, καὶ ποτήρια, καὶ ἄλλα ἱερὰ σκεύη, μετὰ τὸ ἐκ τῶν παρατραπεζίων τὴν διάδοσιν ἀποτεθῆναι τὸν τε-

induebant, in quibus ſacra officia faciebant: & huc, ſacris publicis finitis, redibant, ad priuatas ſuas preces faciendas, vti modo ex PAVLINO adnotauimus. Et in liturgiis IACOBO, MARCO & CHRYSOSTOMO [u] adſcriptis, formulæ precum, hoc in loco adhiberi iuſſarum, reperiuntur, quarum vna ſpeciatim in liturgia IACOBI hoc titulo ſeu inſcriptione exhibetur [w]: *Oratio, quæ dicitur in ſacrario, poſtquam dimiſſus eſt populus.* Diaconi plerumque huius loci curam habebant, vnde ſæpe dicitur *diaconicum*, & *bematis diaconicum*, vt ab alio *diaconico*, quod capite proxime ſequenti inter exedras, ſeu exteriora eccleſiæ ædificia, offendemus, diſtinguatur. DV FRESNIVS [x], nomen *diaconici* interdum etiam ſpecialius illi bematis parti datum eſſe

λευταῖον ςίχον τῦ κοινωνικῦ, λέγεσθαι καὶ τῦτο τὸ τροπάριον, Πληρωθήτω τὸ ςόμα ἡμῶν αἰνέσεως, κύριε, ὅπως ἀνυμνήσωμεν τὴν δόξαν συ, ὅτι ἠξίωσας ἡμᾶς τῶν ἁγίων συ μετασχεῖν μυςηρίων. Τήρησον ἡμᾶς ἐν τῷ σῷ ἁγιασμῷ, ὅλην τὴν ἡμέραν μελετῶντας τὴν δικαιοσύνην συ. Ἀλληλȣΐα. Inſtitutum eſt pſallere, poſtquam ab omnibus ſacra myſteria percepta ſunt, *quum per clericos referenda ſunt in ſceuophylacium pretioſa flabella, diſci, calices atque alia ſacra vaſa*, poſtquam e menſulis & diſtributionis reliquiæ & omnia in ſacram menſam ſunt repoſita, *atque vltimus communionis* verſus cantatus fuit. Dicitur autem hoc troparium: Impleatur os noſtrum laude, domine, vt celebremus gloriam tuam, quia nos participes facere ſanctorum myſteriorum tuorum dignatus es. Serua nos in tua ſanctificatione, toto die meditantes iuſtitiam tuam. Alleluia. Vid. Coteler. not. in conſtitut. apoſtolic. lib. VII. c. XII. tom. I. p. 398. n. 65.

(u) Liturg. Marci (bibl. patr. gr. lat. tom. II. p. 41. c.) Ὁ ἱερεὺς εὔχεται ἐν τῷ διακονικῷ λέγων, ἔδωκας ἡμῖν δέσποτα τὸν ἁγιασμὸν ἐν τῇ μετουσίᾳ τῦ παναγίȣ σώματος καὶ τῦ τιμίȣ αἵματος τῦ μονογενῦς συ υἱῦ κ. τ. λ. *Sacerdos orat in diaconico*, hoc eſt ſacrario, ſeu ſacriſtia, dicens: Dediſti nobis, domine, ſanctificationem in participatione ſanctiſſimi corporis & pretioſi ſanguinis filii tui. cetera. Liturg. Chryſoſt. ibid. p. 88. Εἰ δὲ ἐςι διάκονος, ὁ αὐτὸς ποιεῖ· ὁ δὲ ἱερεὺς ἀπέρχεται ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ, καὶ ἐκδύει ἑαυτὸν, λέγων τρὶς τὸ ἅγιος ὁ Θεός· καὶ τὸ, Παναγία τριάς· καὶ τὸ, Πάτερ ἡμῶν· τότε λέγει τὸ ἀπολυτικὸν τῦ χρυσοςόμȣ κ. τ. λ. Sin autem eſt diaconus, ipſe facit. Sacerdos autem abit in *veſtiarium* & ſe ipſum exuit, ter dicens: Sanctus Deus, &, Sanctiſſima Trinitas, & Pater noſter. Tunc dicit dimiſſorium ſeu abſolutorium Chryſoſtomi.

(w) Liturg. Iacobi ibid. p. 23. εὐχὴ λεγομένη ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν.

(x) Du Freſn. com. in Paul. Silent. 581. Non deſunt, qui totum bematis extra altaris vela, atque adeo extra maiorem concham ſpatium, *diaconicum* appellatum volunt: quod quum intra vela ſeu παραπετάσματα ſolis ſacerdotibus conſiſtere liceret, quæ bematis pars inde ἱερατεῖον proprie dicta eſt, reliqua

exiſti-

exiſtimat, quæ erat inter vela ſanctuarii & vela ciborii, ſiue altaris; & ſpatium intra vela altaris ſpeciatim nomine *presbyterii* fuiſſe diſtinctum, quia locus presbyterorum, vt aliud illud ſpatium locus diaconorum, fuerit: quam in rem canonem quemdam concilii *Laodiceni* [y] adlegat, quem alii alio ſenſu [z], pro toto videlicet eccleſiæ ſanctuario, accipiunt.

LIBRI OCTAVI
CAPVT SEPTIMVM
DE BAPTISTERIO ET ALIIS EXTERIORIBVS AEDIFICIIS, EXEDRIS ECCLESIAE VOCITATIS.

diaconis permiſſa eſſet, vt qui ad vtramque conchulam, *protheſin* ſcilicet & *diaconicum*, pro officii ratione pergendi, & in iis conſiſtendi neceſſe haberent. Nam Symeon Theſſalonicenſis lib. de templo ait, nulli licere in ſacro ſynthrono ſedere, præterquam ſacerdotibus, ac ne ipſis quidem diaconis, quibus alius attributus eſt locus, ὃς ἀκολούθως ὀνόμασται διακονικὸν, ἔνθα καὶ καθῆσθαι τούτοις οὐκ ἀκώλυτον, diaconicum nempe locus ſic dictus, in quo conſidere eis licitum ſit. Huic quidem ſententiæ neſcio an faueat lexicon gr. mſ. quod exſtat in bibl. reg. cod. 2062. vbi παραπέτασμα τὸ διακονικὸν, τὸ παρακάλυμμα, eſſe dicitur: videtur enim διακονικὸν appellari velum altaris; quaſi totum bematis ſpatium, quod extra vela altaris patet, diaconicum ſit, & quia in eo & conſiſtere & progredi, pro functionis ſuæ ratione, non autem ſacrarium ingredi illis liceret: quemadmodum ſubdiaconis eadem bematis ſpatia: quum ſubdiaconi & lectores in ſolea extra bematis cancellos conſiſterent, vt docet idem Theſſalonicenſis. Atque inde colligitur, quid ſtatuat canon XXI. ſynodi Laodicenæ, dum ait: οὐ δεῖ ὑπηρέτας χώραν ἔχειν ἐν τῷ διακονικῷ, id enim ſolis diaconis licebat. Ita porro hunc canonem capiendum par eſt credere, etſi Balſamo, & Zonaras diaconicum, de munere diaconi interpretati ſint. Priori ſane ſententiæ fauet Iſidorus Mercator, qui διακονικὸν, *ſecretarium* vertit: *Secretarium*, inquit, *quod græci diaconicum vocant*: quæ totidem verbis habeatur in concilio Agathenſi can. LXVI. ita vt per *ſecretarium*, conchulam intellexerit, quam græci *diaconicum* nuncupant, quæ a diaconis in ea miniſtrantibus nomen ſumſit, vti obſeruauimus. Nam vix eſt ſimile vero, diaconicum pro exedra extra ædem ita nuncupata ſumi debere, quum & in ea quibusuis eccleſiæ miniſtris conſiſtere fas eſſet, & ex ea clerici omnes ad altare procederent.

(y) Conc. Laodic. can. XXI. (tom. I. concil. p. 1500.) ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἔχειν χώραν ἐν τῷ διακονικῷ, καὶ ἅπτεσθαι δεσποτικῶν σκευῶν.

(z) Vid. ſupra §. IV. huius capitis pag. 211.

§. I.

Baptiſteria olim ædificia ab eccleſia diſtincta.

HACTENVS varias veterum eccleſiarum partes intra parietes conſiderauimus: reliquum eſt, vt ea ædificia paullulum contueamur, quæ a principali eccleſiæ corpore diſtincta & tamen inter eccleſiæ, ſenſu latiſſimo ſumtæ, ſepta fuerunt, quæ ædificia vniuerſa ſub generali nomine *exedrarum* eccleſiæ comprehenduntur. EVSEBIVS enim de templo *Paulini* in vrbe *Tyro* loquens, dicit, quod quum artificioſus ille conditor celeberrimam ſtructuram interiorem abſoluiſſet, inde ad ea, quæ extra templum poſita fuerint, conuerſus, *exedras* [a] & ædes ampliſſimas vtrimque ſumma cum peritia fabricarit, quæ ſibi inuicem ad latera ipſius baſilicæ coniunctæ portisque, quibus in medium templum itum ſit, connexæ fuerint. Per quas ædes eas præcipue ſe intelligere dicit, quæ in gratiam eorum, quibus expiatione & purgatione per aquam & ſpiritum ſanctum opus fuerit, exſtructæ ſint, hoc eſt ſine dubio baptiſterium eccleſiæ. Templum *Antiochiæ* a *Conſtantino* exſtructum eodem modo deſcribit, *Vniuerſum templum*, inquiens, *longiſſimo extrinſecus ambitu circumſcripſit. Interius vero baſilicam ipſam ad ſummam erexit altitudinem figura quidem octaëdri conſtructam; plurimis vero circumquaque cubiculis & EXEDRIS* [b], *& tam ſubterraneis locis quam ſolariis vndique circumdatam.* Vt adeo, quemadmodum VALESIVS & alii critici recte obſeruarunt, *exedra* generale quoddam nomen ſit quorumcumque ædificiorum, quæ in circuitu eccleſiæ erecta erant. Atque hinc facile ad concludendum eſt, baptiſterium, quod EVSEBIVS exedrarum præcipuum ſtatuit, olim ædificium fuiſſe extra eccleſiæ parietes. Quam obſeruationem quum a

(a) Euſeb. lib. X. c. IV. p. 391. edit. Pariſ. MDCLXXII. (pag. 312. edit. Amſtelod. MDCXCV.) Τόδε γοῦν λίθῳ μαρμάρῳ εὖ μάλα κόσμῳ παντὶ λαμπρύνας, ἤδη λοιπὸν καὶ ἐπὶ τὰ ἐκτὸς τοῦ νεὼ μετῄει· ἐξέδρας καὶ οἴκους τοὺς παρ' ἑκάτερα μεγίστους ἐπιτεχνάζων εὐτέχνως, ἐπὶ ταὐτὸν εἰς πλευρὰ τῷ βασιλείῳ συνεζευγμένους, καὶ ταῖς ἐπὶ τὸν μέσον οἶκον εἰσβολαῖς ἡνωμένους· ἃ καὶ αὐτὰ τοῖς ἔτι καθάρσεως καὶ περιῤῥαντηρίων τῶν διὰ ὕδατος καὶ ἁγίου πνεύματος ἐγχρῄζουσιν, ὁ εἰρηνικώτατος Σολομὼν ὁ τὸν νεὼν τοῦ θεοῦ δειμάμενος ἀπηργάζετο.

(b) Euſeb. de vit. Conſtant. lib. III. c. L. Μακροῖς μὲν ἔξωθεν περιβόλοις τὸν πάντα νεὼν περιλαβών, εἴσω δὲ, τὸν εὐκτήριον οἶκον εἰς ἀμήχανον ἐπάρας ὕψος, ἐν ὀκταέδρῳ μὲν συνεστῶτα σχήματι οἴκοις δὲ πλείοσιν, ἐξέδραις τε ἐν κύκλῳ, ὑπερῴοις τε καὶ κατωγείοις χωρήμασιν ἀπανταχόθεν περιεστοιχισμένον.

non-

nonnullis, baptiſterium ſecundum conſuetudinem recentiorem in narthece veterum eccleſiarum collocantibus, in dubium vocari ſciam, operæ pretium fuerit, paucis perſpicuis exemplis ex aliis auctoribus confirmare. PAVLINVS epiſcopus *Nolanus Seueri* amici ſui magnam laudans munificentiam, eum duas baſilicas, illisque baptiſterium [c] interpoſitum condidiſſe, ait. Et CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS baptiſterium deſcribit tamquam peculiare quoddam per ſe ædificium, quod primum habeat [d] *προαύλιον οἶκον*, hoc eſt, porticum ſeu veſtibulum, in quo catechumeni renuntiabant Satanæ fidemque profitebantur; & deinde *ἐσώτερον οἶκον* [e], interiorem domum, vbi cærimonia baptiſmi peragebatur. SIDONIVS APOLLINARIS de illo etiam, tamquam diſtincto [f] quodam ædificio, loquitur, & AVGVSTINVS [g], diſtinctas in eo ſtationes pro viris pariter & mulieribus fuiſſe, videtur innuere. Quæ fortaſſis cauſſa eſt, quamobrem AMBROSIVS numero plurali vtatur, *Symbolum*, inquiens, *aliquibus competentibus in BAPTISTERIIS* [h] *tradebam baſilicæ.* Tempore IVSTINI MARTYRIS & TERTVLLIANI eccleſiam vllum eiusmodi baptiſterium habuiſſe, certum & exploratum non eſt; hoc tamen extra omnem dubitationem ex eorum teſtimoniis

(c) Paulin. epiſt. XII. ad Seuer. Tu vero etiam *baptiſterium* baſilicis duabus interpoſitum condidiſti, vt nos in horum quoque operum, quæ viſibiliter exſtruuntur, ædificatione ſuperares.

(d) Cyr. catech. myſtag. I. n. II. Εἰσήειτε πρῶτον εἰς τὸν προαύλιον τοῦ βαπτιστηρίου οἶκον, καὶ πρὸς τὰς δυσμὰς ἑστῶτες ἠκούετε καὶ προσετάττεσθε ἐκτείνειν τὴν χεῖρα καὶ ὡς παρόντι ἀποτάττεσθε τῷ Σατανᾷ. Primum ingreſſi eſtis *in porticum domus baptiſterii* & ſtantes verſus occidentem, mandari vobis audiſtis, vt protenſa manu, tamquam præſenti Satanæ renuntiaretis.

(e) Cyrill. catech. myſt. II. n. I. Διὰ τοῦτο ἀναγκαίως ὑμῖν παραθήσομαι τὰ ἑξῆς τῆς χθεσινῆς μυσταγωγίας, ἵνα μάθητε τίνων ἦν σύμβολα τὰ ἐφ' ὑμῶν ἐν τῷ ἐσωτέρῳ οἴκῳ γενόμενα. Quamobrem facturum me operæ pretium exiſtimo, ſi heſternæ myſtagogiæ ea, quæ deinceps explicanda ſequuntur, appoſuero: vt dicere poſſitis, quorum illa ſymbola fuerint, quæ a vobis *in interiore domo* peragebantur.

(f) Sidon. lib. IV. ep. XV. Baptiſterium, quod olim fabricabamini, ſcribitis, iam poſſe conſecrari.

(g) Auguſtin. de ciuit. Dei lib. XXII. c. VIII. In parte feminarum obſeruanti ad baptiſterium, cetera.

(h) Ambroſ. epiſt. XXXIII. edit. Baſil.

poſitum eſt, locum baptiſmi non in ipſa eccleſia, ſed alicubi ab hac fuiſſe diſtinctum. Nam TERTVLLIANVS [i] de ritibus baptiſmi loquens, *Aquam adituri*, inquit, *ibidem, ſed & aliquanto prius in eccleſia ſub antiſtitis manu conteſtamur, nos renuntiare diabolo & pompæ & angelis eius.* Quæ verba, locum baptiſmi extra eccleſiam fuiſſe, arguunt. Atque hoc modo IVSTINVS MARTYR [k] eum repræſentat, quando catechumenos eo adduci ſolere dicit, vbi aqua ſit, ibique regenerari; qui locus hiſce diebus forte arbitrarius fuit. *Nulla diſtinctio eſt*, inquit TERTVLLIANVS [l], *mari quis an ſtagno, flumine an fonte, lacu an alueo diluatur, nec quicquam refert inter eos, quos Ioannes in Iordane & quos Petrus in Tiberi tinxit.* Vt adeo prima ſæcula in hoc concordent, quod, ſiue baptiſteria habuerint, ſiue non habuerint, locus baptiſmi ſemper fuerit extra eccleſiam. Atque hæc baptiſteriorum ratio ad ſextum vſque ſæculum durauit, vti DVRANTVS ex GREGORIO [m] epiſcopo *Turonenſi* obſeruat, quod de baptiſteriis, tamquam extra parietes eccleſiæ adhuc conſtitutis, loquatur: Tametſi iam quædam in veſtibulum eccleſiæ adſumi incipiebant, vti baptiſterium illud, in quo *Clodoueum* regem a *Remigio* [n] baptizatum eſſe, dicit, vnde poſtea in eccleſiam ipſam fuerunt translata. Sed tamen baptiſterium *Ioannis Laterani* in

(*i*) Tertull. de coron. milit. c. III.

(*k*) Iuſtin. Apol. II. p. 93. d. ἔπειτα ἄγονται ὑφ' ἡμῶν, ἔνθα ὕδωρ ἐστὶ, καὶ τρόπον ἀναγεννήσεως, ὃν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἀνεγεννήθημεν. Deinde eo adducuntur a nobis, vbi aqua eſt; atque eo regenerationis modo, quo ipſi regenerati ſumus, regenerantur.

(*l*) Tertull. de bapt. c. IV.

(*m*) Durant. de ritib. eccleſ. lib I. c. XIX. n. IV. Primum ingreſſi eſtis in porticum baptiſterii, Gregor. Turon. *lib. VI. hiſtor. c. XI.* Ad baptiſterium foras muraneum egreſſus eſt.
Gregor. Turon. hiſtor. Franc. lib. VI. c. XI. † (Forte lib. X. exeunte p. 537. edit. Par. MDCXCIX. fol. *Baptiſterium ad ipſam baſilicam* ædificari præcepi.)

(*n*) Gregor. Turon. hiſtor. Franc. lib. II. c. XXXI. Velis depictis adumbrantur plateæ eccleſiæ, cortinis albentibus adornantur, baptiſterium componitur, balſama diffunduntur, micant flagrantes odore cerei, totumque templum baptiſterii diuino reſpergitur ab odore, talemque ibi gratiam adſtantibus Deus tribuit, vt æſtimarent, ſe paradiſi odoribus conlocari. Rex ergo prior popoſcit ſe a pontifice baptizari. Procedit nouus Conſtantinus ad lauacrum, deleturus lepræ veteris morbum, ſordentesque maculas geſtas antiquitus recenti latice deleturus.

vrbe

vrbe *Roma* adhuc ad antiquum morem ſe habet, ſi DVRANTVS vera nobis narrat.

§. II.

Hæc admodum ampla, & cur?

HAEC baptiſteria olim valde ampla erant, quod quum, vti vere obſeruat CAVEVS [o], ſtata baptiſmi tempora raro recurrerent, magna plerumque multitudo eorum erat, qui eodem tempore baptiſmum ſuſcipiebant. Accedit, quod modus baptizandi per immerſionem ſimiliter amplum aliquod baptiſterium neceſſario requireret. Vnde auctor *chronici Alexandrini* [p] baptiſterium, quo *Baſiliſcus* imperator, adſumtis vxore & liberis, ad apprehendendum ſanctuarium fugit, *μέγα φωτιςήριον, magnum illuminatorium*, nuncupat. Et in VENANTIO FORTVNATO [q] *aula baptiſmatis* dicitur. Tanta erant nonnumquam amplitudine, vt concilia in eo congregata & habita fuiſſe, legamus, quemadmodum DV FRESNIVS [r] ex actis concilii *Chal-*

(o) Cau. primit. chriſt. part. I. c. X. p. 312. edit. Anglic. Lond. MDCLXXVI. 8uo. In edit. German. Lipſ. MDCCXXIII. 8uo p. 253. vbi verba ſic habent: Zu anfang waren die baptiſteria oder tauffſteine nahe an die kircke angebauet, nachdem aber wurden ſie in die kirche beym eingauge aufgerichtet, anzuzeigen, daſs die tauſſe der eingang in die geiſtliche und heilige kirche ſey, und endlich ſ.zte man ſie gar mitten in die kirche. *Sie waren meiſtentheils ſehr groſs und geraum, theils darum, weil damals eine allgemeine gewohnheit war, daſs man die täuflinge unter das waſſer tauchte: theils auch deſswegen, weil die tauffe ſo ſelten des jahrs durch verrichtet wurde, und alſo allemal eine unbeſchreibliche menge zu einer zeit getaufft wurden.*

(p) Chronic. Alexandr. (alias paſchale) in Baſiliſco p. 753. edit. Monach. (p. 325. edit. Par. MDCLXXXVIII. d. folio) λαβὼν Βασιλίσκος τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα, ἔφυγεν εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸ μέγα φωτιςήριον. Baſiliſcus adſumtis vxore & liberis fugit in magnæ eccleſiæ *magnum baptiſterium.*

(q) Fortunat. de eccleſ. Mogunt. biblioth. patr. tom. VIII. p. 844. edit. Pariſ. MDLXXXIX. (p. 537. bibl. patr. max. Lugd. MDCLXXVII.)

Ardua ſacrati *baptiſmatis aula* coruſcat,
Quo delicta Adæ Chriſtus in amne lauat.

(r) Du Freſn. comment. in Paul. Silent. p. 593. Tanta amplitudine' fuit batiſterium Sophianum, vt in iis acta concilia legamus in Synodo Chalced. act. I. & apud Cedrenum in Rhinotmeto, & Paulum Diacon. lib. IV. hiſtor. miſcel. plebem Conſtantinopolitanam tumultuantem eo ſe recepiſſe. Vnde non mirum, ſi μέγα φωτιςήριον dicatur apud auctorem chronici Alexandrini in Baſiliſco, & μέγας φωτιςὴς apud eumdem Cedrenum in Leone Iſauro.

cedo-

cedonenſis oſtendit, & SVICERVS idem ex actis concilii *Carthagi-nenſis* [*s*] obſeruat, in quibus concilii cuiusdam *Conſtantinopoli* in baptiſterio eccleſiæ *Sophianæ* habiti, mentio iniicitur.

§. III.

Cur Φωτιςήρια, *loca illuminationis, dicta.*

IN ante memoratis auctoribus obſeruare etiam licuerit, baptiſteria communiter vocata eſſe Φωτιςήρια, *loca illuminationis*, hoc eſt baptiſmi. Ipſe enim baptiſmus in antiquis ſcriptoribus frequentiſſime vocatur Φώτισμα, *illuminatio;* & hinc locus vocatus Φωτιςήριον a baptiſmi adminiſtratione, quam ſemper diuina quædam animæ illuminatio comitabatur; vnde homines baptizati etiam vocabantur *illuminati*, quemadmodum alio iam loco [*ss*] obſeruatum nobis eſt. At vero baptiſteria hoc nomen ex alia forte ratione habuerunt, quod loca erant illuminationis ſeu inſtitutionis, quæ baptiſmo præmittebatur. Nam heic catechumeni primis fidei chriſtianæ elementis eruditi videntur. Certe ſymbolum fidei heic docebantur, vti ex noto illo AMBROSII [*t*] loco manifeſtum eſt, vbi ait: *Poſt lectiones atque tractatum, dimiſſis catechumenis, ſymbolum aliquibus competentibus in baptiſteriis tradebam baſilicæ.* Quocirca ab hac baptiſmum antecedente illuminatione æque ac ipſum conſequente, baptiſteria meritiſſimo iure ſuo Φωτιςήρια, & vti quidam exiſtimant, Φροντιςήρια, ſcholæ, & quaſi *illuminatoria* eccleſiæ, dici potuerunt.

§. IV.

De differentia inter baptiſterium & fontem. *Et cur fons dictus ſit piſcina &* κολυμβήθρα.

Concil. Chalced. act. I. (tom. IV. concil. p. 235. d.) Φλαβίου Πρωτογένους τοῦ λαμπροτάτου καὶ τοῦ δηλωθησομένου ὑπάτου, πρὸ ἓξ εἰδῶν Ἀπριλλίων, ἐν Κωνσταντινουπόλει, θείᾳ κελεύσει καθεζομένων ἐν τῷ ἁγίῳ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας βαπτιςηρίῳ. Flauio Protogene viro clariſſimo, & qui fuerit declaratus conſul ſub die ſexto iduum Aprilium in Conſtantinopoli, *quum ſediſſent* ex ſacra iuſſione *in ſanctiſſimo baptiſterio catholicæ eccleſiæ.*

(*s*) Suic. theſ. eccleſ. voce φωτιςήριον, ex actis concil. Carthagin. p. 118. Ἐν τῷ φωτιςηρίῳ τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἁγιωτάτης καθολικῆς ἐκκλησίας καθεσθέντων τῶν ἁγιωτάτων ἐπισκόπων. Quum ſanctiſſimi epiſcopi ſederent in baptiſterio ſanctiſſimæ catholicæ eccleſiæ Conſtantinopolitanæ.

(*ss*) Lib. I. c. IV. §. I. vol. I. p. 36.

(*t*) Ambroſ. ep. XXXIII. ad Marcellin.

FACILE

Facile iam erit lectori e dictis obſeruare, quid diſcriminis antiquitus inter *baptiſterium* & *fontem* intercesſerit, quantumuis nomina interdum inter ſe confundantur. Baptiſterium enim proprie loquendo tota ædificii domus erat, in qua fons conſtitutus erat, & omnes baptiſmi cærimoniæ peragebantur; fons autem tantummodo aquarum receptaculum erat, in quo homines demergebantur & baptiſmum ſuſcipiebant. Hæc a *græcis* ſcriptoribus communiter [u] κολυμβήθρα & a *latinis* [w] *piſcina* dicitur, & nonnumquam a baptiſterio, tamquam pars a toto, diſerte diſtinguitur. SOCRATES [x] enim expresſis verbis κολυμβήθραν τοῦ βαπτιστηρίου *piſcinam* ſeu *alueum baptiſterii* nuncupat. Quod nomen BEVEREGIVS [y] fonti per adluſionem ad piſcinam *Bethesda* datum eſſe, exiſtimat. Sed OPTATVS [z] μυστικωτέραν huius appellationis rationem adfert. Piſcinam enim vocari dicit per adluſionem ad ſeruatoris noſtri nomen technicum ἰχθύς, compoſitum e litteris initialibus Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ υἱὸς σωτήρ, qua de re alio loco [zz] diximus. Enim vero vtrum hæc ratio vera, an autem fons non potius ideo ſic vocatus ſit, quia *piſcina* & κολυμβήθρα communia fontium, bal-

(u) Cyrill. catech. myſtag. II. n. IV. p. 3?5. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὴν ἁγίαν τοῦ θείου βαπτίσματος ἐχειραγωγεῖσθε κολυμβήθραν. Poſtea deducebamini ad ſanctam diuini baptiſmi *piſcinam*.

Catech. myſtag. III. n. I. Καὶ ὑμῖν ὁμοίως ἀναβεβηκόσιν ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας τῶν ἱερῶν ναμάτων ἐδόθη χρίσμα. Et vobis poſtquam ſimiliter ex aquis ſacræ *piſcinæ* adſcendiſtis, datum eſt chriſma.

(w) Optat. lib. III. p. 62. Par. MD XXXI. (p. 61. edit. Par. MDCLXXIX.) Hic eſt piſcis, qui in baptiſmate per inuocationem fontalibus vndis inſeritur, vt quæ aqua fuerat, a piſce etiam *piſcina* vocitetur.

(x) Socrat. lib. VII. c. XVII. ἐσθῆτα τε αὐτῷ λαμπρὰν ἀμφιάσας, καὶ τὴν κολυμβήθραν τοῦ βαπτιστηρίου πληρωθῆναι κελεύσας, ἦγεν ἐπ' αὐτὴν τὸν Ἰουδαῖον, ὡς βαπτίσων αὐτόν. κ. τ. λ. Quumque candidam veſtem iudæo induiſſet, & *alveum baptiſterii* aqua iusſiſſet impleri, iudæum eo tamquam baptizaturus adduxit. cetera.

(y) Beuereg. pandect. not. in concil. Nic. c. XI. n. IV. p. 73. Hoc nomen (κολυμβήθρα) ſortitum videtur a celebri illa κολυμβήθρα ſiue *piſcina*, in qua cæcus Chriſti iusſu lotus rediit videns Io. IX, 7. vel ab illa Hieroſolymis ibid. c. V. v. 2.

(z) Optat. lib. III. p. 62. (p. 61.) vid. ſub litt. (w).

(zz) Lib. I. c. I. §. II. volum. I. p. 4.

neorum & ſtagnorum nomina ſint in *græcis* & *latinis* ſcriptoribus, ego quidem intelligenti lectori definiendum relinquo. DVFRESNIO diuerſa alia nomina [a] obſeruantur, vt ὑπονόμος, *lauacrum, natatoria* & *cloaca*, nomen GREGORIO MAGNO peculiare. Sed quum ſint hæc recentiora nomina, ſilentio ea præterimus, vnum tantum ex ipſo DVFRESNIO notantes, quod quum PROCOPIVS in hiſtoria ſua *arcana* fontem δεξαμένην, *receptaculum* vocet, SVIDAS imperite omnino, τράπεζαν τὰ θεῖα δεχομένην, hoc eſt *ſacram communionis menſam*, ſeu altare, interpretatus ſit, quod heic ideo tantum notamus, quia facile fieri poteſt, vt quis in eumdem errorem celebris iſtius ſcriptoris auctoritate inducatur.

§. V.

Quemadmodum fontes & baptiſteria olim adornata fuerint.

QVA forma antiqua baptiſteria exſtructa fuerint, in nullo antiquo ſcriptore relatum legimus, ſicuti pauca omnino de eorum ornamentis ſuppetunt, quibus tamquam genuinis monumentis fidem tuto habere poſſumus. DVRANTVS quidem formalem hiſtoriam e *libro pontificali*, qui ſub nomine DAMASI papæ exiit, recitat, *Conſtantinum* eccleſiæ, in qua ipſemet baptizatus ſit, fontem donaſſe [b] ex lapide porphyretico, & ex omni parte coopertum intrinſecus & foris & deſuper, ex argento puriſſimo. In medio fontis columnam porphyreticam fuiſſe dicit, quæ portarit phialam, ex auro puriſſimo, vbi arſerint balſami libræ ducentæ. In labro fontis agnum ex auro puriſſimo fundentem aquam. Ad dextram agni ſaluatorem ex argento puriſſimo. In læua agni *Ioannem Baptiſtam* ex argento, tenentem titulum ſcriptum, qui hoc habuerit: *Ecce agnus Dei, ecce, qui tollit peccata mundi.* Præter hæc omnia ceruos ex argento ſeptem fundentes aquam. Sed vero hæc omnia ficta ſunt atque fabuloſa, & tantumdem veri in ſe habent, ac fabula

(a) Du Freſn. com. in Paul. Silent. p. 593. Fons baptiſterii a Procopio & Theophane an. 2. Theodoſii Iunioris & an. 7. Zenoni κολυμβήθρα, ab aliis ὑπονόμος, a Gregorio M. *cloaca*, ab Anaſtaſio in hiſt. eccleſ. *natatorium* vocitatur.

(b) Damaſ. pontific. vit. Syluestri. (tom. I. concil. p. 1410. b. c.)

dc

de *Conſtantini* lepra, eiusque curatione, quæ *Sylueſtri* papæ, ipſum *Romæ* in fonte ſuo baptizantis, beneficio ei obtigiſſe perhibetur. Quod ideo tantum memoro, vt oſtendam, cuiusmodi commenta a *Romanenſibus* librorum ritualium ſcriptoribus ſæpenumero pro antiqua hiſtoria venditentur. Nam hodie quidem perſonatum DAMASVM auctorem ſpurium eſſe, omnes norunt. Sexto forte vel ſeptimo ſæculo iſtiusmodi ornamenta in baptiſteriis eccleſiæ collocata fuerunt: Nam in actis concilii *Conſtantinopolitani* [c] ſub *Menna* an. DXXXVI. columbæ aureæ & argenteæ, ſuper baptiſteria æque ac altaria appenſæ, memorantur. Sed vt nullæ picturæ ſiue imagines tempore *Conſtantini* in eccleſiis ſtatutæ fuerunt; ita credere haud poſſumus, vllum *Romanum* baptiſterium, ſecundum ante dictam falſam deſcriptionem, ab ipſo fuiſſe exornatum. Quod ſi vero miniſtrorum baptizantium veſtimenta, vel recens baptizatorum candidæ togæ, quæ in his baptiſteriis tamquam monimenta & ſigna profeſſionis ipſorum adſeruari ſolebant, vel chriſmatis, in vnctionem in baptiſmate adhibiti, vaſa pro ornamentis horum locorum haberi poſſunt; baptiſteria has res a primis inde initiis ſuis ſemper habuerunt, quemadmodum pluribus oſtendetur, quando de ritibus baptiſmi ſuo loco tractabimus.

§. VI.

Baptiſteria olim eccleſiæ matrici magis peculiaria.

NIHIL amplius ad baptiſteria heic addere habemus, quam obſeruationem aliquam a viris quibusdam eruditis factam, quod antiquitus non niſi vnum baptiſterium in ciuitate aliqua fuerit, idque in eccleſia epiſcopi. VICECOMES [d], ita in ipſa vrbe *Roma* per multa ſæcula obtinuiſſe, exiſtimat. MAVRITIVS [e], nullam ciuitatem plus quam vnum habuiſſe, dicit, niſi vbi magnificentia imperatoris vel epiſcopi plures quaſi eccleſias cathedrales fecerit. Atque id circo, quando *libri pontificalis* au-

(c) Concil. Conſtantin. act. V. (tom. V. p. 159. b.) *Τὰς γὰρ εἰς τύπον τοῦ ἁγίου πνεύματος χρυσᾶς τε καὶ ἀργυρᾶς περιστερὰς κρεμαμένας ὑπεράνω τῶν θείων κολυμβηθρῶν καὶ θυσιαστηρίων μετὰ τῶν ἄλλων ἐσφετερίσατο.* Columbas aureas & argenteas in figuram ſpiritus ſancti *ſuper diuina lauacra* & altaria *appenſas* vnacum aliis ſibi appropriauit.

(d) Vicecomes de ritib. bapt. lib. I. c. VII.

(e) Maurice's *defence of dioceſan epiſcop.* p. 41. & 43.

ctor ſub nomine DAMASI [*f*] de *Marcellino* papa dicit, quod viginti quinque titulos in vrbe *Roma* conſtituerit, quaſi dioeceſes, propter baptiſmum & poenitentiam multorum, qui conuerſi ſint ex paganis; hic vir doctus illud cum putat innuere, quod hæc quidem officia ſolum ad eccleſiam cathedralem ſpectent, & quod adeo hæc priuilegia parochiis donata faciant, vt parochiæ ſimiles videantur dioeceſibus. Huius antiquæ conſuetudinis reliquiæ quædam in magnis quibusdam ciuitatibus *Italiæ* etiamnum conſpiciuntur. Nam DVRANTVS [*g*] & VICECOMES [*h*] *Piſis*, *Bononiæ*, *Vrbeuatani*, *Parmæ*, immo & *Florentiæ*, non niſi vnum fontem pro tota ciuitate in hunc vſque diem reperiri, fidem nobis faciunt. Quod ab ONVPHRIO [*i*] etiam, DVFRESNIO [*k*], MAVRITIO EX LEANDRO ALBERTI, MERCATORE, LASSELIO & aliis quibusdam recentioribus ſcriptoribus, obſeruatur. Supra [*kk*] adnotauimus, hanc diſtinctionem olim inter eccleſiam quamdam catholicam, & priuatum oratorium factam fuiſſe, vt iſta locus publici baptiſmi fuerit, hoc autem non fuerit; id quod non omnes & ſingulas eccleſias, ſed eas tantum, quæ eccleſiæ baptiſmales dictæ ſunt, diſtinctum baptiſterium habuiſſe arguit. Et hæc cauſſa eſt, quamobrem olim homines propter baptiſmum ad eccleſiam epiſcopi communiter vaderent, duabus iſtis maioribus feſtiuitatibus, *paſchalibus* videlicet & *pentecoſtalibus*, quæ duo ſolemnia tempora erant, baptiſmi adminiſtrationi præſtituta. In ſæculis poſterioribus baptiſteria in parochiis ruralibus conſtituta fuerunt. Concilium enim *Antiſſiodorenſe* [*l*] de baptiſmi adminiſtratione, in vi-

(*f*) Pontific. vit. Marcelli (tom. I. concil. p. 945. b.)

(*g*) Durant. de ritib. eccleſ. lib. I. c. XIX. n. III. Antiquitus vnum tantum per ſingulas vrbes fontem, ſiue locum, quem baptiſterium appellabant, prope maiorem ciuitatis baſilicam maiores noſtri condiderunt, quod ad hæc vſque tempora obſeruatum Piſis, Florentiæ, Bononiæ, Parmæ & aliis plerisque Italiæ vrbibus intueri licet, in quo vno tingebantur iuuenes, ſenes, diuites & pauperes.

(*h*) Vicecomes de ritib. baptiſt. lib. I. c. VIII.

(*i*) Onuphr. de eccleſiis vrb. Romæ.

(*k*) Du Freſn. gloſſar. voce baptiſterium. Baptiſteria non niſi in maioribus eccleſiis conſtituere fas erat, nedum vero in oratoriis priuatis.

(*kk*) Lib. VIII. c. I. §. IV. pag. 115. 119.

(*l*) Concil. Antiſſiodor. an. DLXXVIII. can. XVIII. (tom. V. p. 959.) Non licet

cis

cis feſtiuitatis paſchalis tempore conceſſa, loquitur; ſed hoc priuilegium non loco cuiuis indultum erat, ſed ei duntaxat, quem epiſcopus deſignauerat, ſi a caſu neceſſitatis diſceſſeris, quemadmodum VICECOMES [m] ex ſynodo *Meldenſi* [n] & concilio in *Verno Palatio* habito [o] obſeruauit. Vnde iſtæ probabiliter nomen quoque eccleſiarum matricum ſortitæ ſunt, intuitu aliarum eccleſiarum ab ipſis ratione adminiſtrandi baptiſmi dependentium, quemadmodum olim omnes eccleſiæ ab eccleſia epiſcopi dependerunt. Tantum de veteris eccleſiæ baptiſteriis.

§. VII.

De ſecretario, *ſiue* diaconico magno, *hoc eſt*, *veſtiario.*

ALIVD notabile ædificium, exedris eccleſiæ communiter adnumeratum, erat, quod vſitato nomine dicebatur *ſecretarium*, ſiue *diaconicum*, de quo viri docti non exacte inter ſe concordant. VALESIVS [p] enim id pro loco intra eccleſiam ac-

---

abſque paſchæ ſolemnitate vllo tempore baptizare, niſi illos, quibus mors vicina eſt, quos grabatarios dicunt. Quod ſi quis in alio pago contumacia faciente, poſt interdictum hoc inſantes ſuos ad baptiſmum detulerit in eccleſias noſtras, non recipiantur vſque ad ſatisfactionem.

(*m*) Vicecom. de ritib. eccleſ. lib. I. c. IX.

(*n*) Concil. Meldenſ. c. XLVIII. (tom. VII. concil. p. 1535.) Vt nemo presbyterorum baptizare præſumat, niſi in vicis & eccleſiis baptiſmalibus, atque temporibus conſtitutis, niſi cauſſa ægritudinis, vel certæ neceſſitatis, ſicut ſacra canonnm docet anctoritas; & niſi auctoritatem & priuilegia debita & antiqua retineant.

(*o*) Concil. Vernenſ. c. VII. (tom. VI. concil. p. 1666.) Vt publicum baptiſterium in nulla parochia eſſe debeat, niſi vbi epiſcopus conſtituerit, cuius parochia eſt: niſi tantum ſi neceſſitas venerit pro infirmitate, aut pro aliqua neceſſitate, illi presbyteri, quos epiſcopus in ſua parochia conſtituerit, in qualicumque loco euenerit, licentiam habeant baptizandi, vt omnino ſine baptiſmo non moriantur.

(*p*) Valeſ. not. in Philoſtorg. lib. VII. c. III. De eccleſiæ diaconico multa heic erudite obſeruat Iacobu Gothofredus, id eſſe, quod latini olim ſecretarium vocabant, nos ſacriſtiam dicimus; vbi vaſa ac veſtimenta ſacra adſeruantur. Sed quod negat diaconicum eſſe partem eccleſiæ, in eo grauiter fallitur. Verebatur ſcilicet Gothofredus, ne ſi diaconicum pars eccleſiæ eſſet, chriſtiani ſtatuas atque imagines Chriſti olim in eccleſiis habuiſſe viderentur. De diaconico loquitur Io. Moſchus in *prato* cap. XXV. εἰσῆλθεν ἐν τῷ διακονικῷ κλαίων καὶ ἔκοψεν ἑαυτὸν ἐπὶ πρόσωπον. Interpres vertit: *Ingreſſus eſt ſacrarium plorans, corruitque in faciem ſuam.*

cipit; GOTHOFREDVS [q] vero & alii pro loco extra eccleſiam habent, ſed DV FRESNIVS [r] controuerſiam inter eos rectius decidere videtur, quando *diaconicum bematis* intra ſanctuarium, de quo antea ſumus loquuti, a *diaconico magno* extra eccleſiam, quod heic conſiderandum venit, diſtinguit. De hoc poſteriore PHILOSTORGIVS intelligendus eſt, quando chriſtianos, *Paneadem* ſeu *Cæſaream Philippi* incolentes, ſtatuam ſeruatoris noſtri, quam fides mulieris, quæ ſanguinis profluuio laborabat, bene de ſe merito gratiam referens erexerit, in diaconico eccleſiæ [s], hoc eſt, veſtiario, collocaſſe, dicit. Ita vocabatur, quod omnia huc repoſita curæ diaconorum ſuberant, quorum officii pars erat, veſtimenta, vaſa, & inſtrumenta altaris, nec non res quasuis pretioſas eccleſiæ dонatas cuſtodire; quarum præcipuus inſpector generatim presbyter aliquis videtur fuiſſe, titulo *ceimeliarchæ*, ſeu *ſceuophylacis*, dignatus, vti iam ante alio loco [ſſ] oſtendimus. Et hinc *diaconicum*, aut potius, quemadmodum ex vetuſto quodam ſcriptore *græco* obſeruauit DV FRESNIVS [t], interior eius pars, κειμηλιαρχεῖον vel σκευοφυλάκιον ec-

(q) Gothofred. ibid. vid. litt. antec. (p)

(r) Du Freſne com. in Paul. Silent. p. 593. Altera, quæ eccleſiæ Sophianæ adiuncta fuit, exedra διακονικὸν appellata eſt. Eſt autem diaconicum græcis ſcriptoribus, quod alii eccleſiæ ſecretarium vocant, nos vulgo *ſacriſtiam* dicimus. Quæ quidem vox occurrit non ſemel apud ſcriptores, non modo pro exedra ita appellata, ſed & interdum pro conchula bematis, in qua reponebantur veſtes ſacerdotales ad ſacram liturgiam neceſſariæ, vt apud Philoſtorgium lib. VII. c. III. Cyrillum in vita Euthymii c. XVIII & XIX. Auctorem vitæ S. Auxentii archimandritæ c. I. N. 3. in euchologio, typico Sabæ, paſſione SS. Patrum Sabaitarum, &c. Videtur autem ita appellatum, aut quod diaconorum primitus fuerit in ea ſedes & conſeſſus, vel potius quod hæc exedra eorum curæ potiſſimum commiſſa fuerit. In ea enim non modo, quæ ad eccleſiæ vaſa & ſacerdotales veſtes ſpectant, priusquam ſacra perageretur liturgia, ſeu diuinum & eccleſiaſticum officium, munia obibant diaconi, ſed & conſidebant pro muneris ſui ratione.

(s) Philoſtorg. lib. VII. c. III. Τὸν δὲ ἀνδριάντα μεταστησάμενοι ἐν τῷ τῆς ἐκκλησίας διακονικῷ.

(ſſ) Lib. III. c. XIII. §. III. volum. II. p. 73.

(t) Paſſio SS. patr. Sabaitarum ap. Du Freſn. comment. in Paul. Silent. p. 597. Quum in eccleſiarum ſecretariis ac diaconicis adſeruarentur ſacra vaſa, ſeu, vti vocant vulgo ſcriptores, miniſteria, inde factum, vt quod aliis diaconicum & ſecretarium eſt, interdum & ſæpe σκευοφυλάκιον appelletur, quod extitiſſe vt plurimum *in interiore diaconici parte* oſtendit Paſſio SS. Patrum Sabaita-

clesiæ,

cleſiæ, hoc eſt, ſacrorum vaſorum, & iſtiusmodi anathematum ac donariorum, quæ in præcipuis eccleſiæ theſauris ponebantur, receptaculum erat. Alias appellabatur *ſecretarium*, quæ DVFRESNII [u] coniectura eſt, quia conſiſtorium ſeu tribunal eccleſiæ in eo habebatur; quum *ſecretum* ſiue *ſecretarium* notum palatii forenſis nomen ſit, vnde hoc forte denominationem ſuam accepit. Totum ædificium magnum erat & ſatis ſpatioſum, vt non tantum priuatum quoddam conſiſtorium, ſed prouinciale etiam immo & generale concilium caperet; quorum nonnulla in hoc eccleſiæ conclaui coacta fuiſſe, legimus, vti concilia *Carthaginenſia*, tertium, quartum, quintum & ſextum in *ſecretario baſilicæ reſtitutæ* celebrata eſſe, dicuntur, cum multis aliis a DV FRESNIO collectis, qui ſeſſiones conciliorum hoc intuitu a loco ſeſſionis ſeu conuentus, ſecretaria dici, adnotat.

§. VIII.

Cur appellatum ſit receptorium *&* ſalutatorium.

ALIAS appellabatur *receptorium* & *ſalutatorium*, quomodo in SIDONIO APOLLINARI [w], SVLPICIO SEVERO [x], concilio primo *Matiſconenſi* [y], THEODORETO & pluribus aliis in-

rum: ὅπερ ἀποτεμόρθρόν τε οἱ πάλαι πατέρες διακονικὸν πεποιήκασι· ἐσώτερον δὲ τοῦ διακονικοῦ κειμηλιαρχεῖον ἤτοι σκευοφυλάκιον.

(u) Du Freſne ibid. p. 594. Quum diaconica non modo carceris vicem interdum præſtarent, ſed etiam *tribunalis eccleſiaſtici*, inde factum opinor, vt iſtæ exedræ *ſecretaria* appellarentur: nam proprie ſunt *iudicum ſecretaria*, vti eſt in concilio Mileuitano ſecundo c. XVI. *magnum ſecretum iudicis, vnde ſecretarium nominatur* ait S. Auguſtinus in c. XXXIV. Ezechielis c. III.

(w) Sidon. lib. V. ep. XVII. Epiphanius veſter vix ſupra ſcripta parauerat, & nuntiatum eſt, hora monente, progredi epiſcopum de *receptorio*: noſque ſurreximus.

(x) Sulpic. dial. II. c. I. Deinde *ſecretarium* ingreſſus, quum ſolus, vt erat illi conſuetudo, reſideret, - - quum quidem in alio *ſecretario* presbyteri ſederent, vel *ſalutationibus* vacantes, vel audiendis negotiis occupati, cetera.

(y) Concil. Matiſcon. I. c. II. (tom. V. conc. p. 976.) Vt nullus epiſcopus, presbyter, diaconus, clericus, vel quicumque ſæcularis in monaſteriis puellarum, niſi probatæ vitæ, & ætatis prouectæ, præter vtilitatem, aut quamcumque reparationem monaſterii, ad quaſcumque earum neceſſitates habitare, aut ſecretas collocutiones habere præſumant: nec extra *ſalutatorium*, aut oratorium vlterius ingredi permittantur.

veni-

Digitized by Google

venimus. Speciatim THEODORETVS [z] de *Theodoſio*, ad *Ambroſium* abſolutionis petendæ cauſſa veniente, loquens, *ἐν τῷ οἴκῳ ἀσπαστικῷ* in *ſalutatorio* ſedentem eum offendiſſe, dicit; quod SCALIGER pro epiſcopi domo falſo accipit, vbi peregrini excipiebantur; quum tamen locus eſſet eccleſiæ contiguus, vbi epiſcopus & presbyteri ſedebant, ſalutationes populi, quando benedictionem ipſorum vel preces expetitum, vel in arduis negotiis ipſos conſultum veniebant, recipientes. Quemadmodum ex SVLPICIO SEVERO apparet, qui de *Martino* epiſcopo loquens, ipſum in ſecretario quodam, & presbyteros in alio ſecretario [*a*] ſalutationibus vacantes, & audiendis negotiis occupatos, ſediſſe dicit.

§. IX.

De decanicis, *ſiue carceribus eccleſiæ.*

HAEC *ſecretaria*, aut certe aliquam eorum partem, DVFRESNIVS putat, carcerum eccleſiaſticorum, in quibus detenti ſint rei clerici, vicem quoque præſtitiſſe, & tum quidem *decaneta* vel *decanica* appellata fuiſſe: quod nomen eſt in vtroque codice & quibusdam conciliis, vti GOTHOFREDVS [*b*] & alii quidam id explicant, pro carcere eccleſiaſtico vſurpatum. In codice *Theodoſiano* lex exſtat *Arcadii* [*c*], quæ hæreticos ex omnibus locis expelli iubet, ſiue ſub eccleſiarum nomine teneantur; ſiue quæ diaconica appellentur, vel etiam *decanica*. Iam vero *decanica* heic locum cuſtodiæ, ſiue carceris eccleſiaſtici, denotare, GOTHOFREDVS ex alia lege inter *nouellas* CONSTANTINI [*d*] probat, quæ delinquentes in locis, quæ *decanica* nuncupantur,

(z) Theodoret. lib. V. c. XVIII. *ἐπειδὴ δὲ τοὺς ἱεροὺς περιβόλους κατέλαβεν, εἰς μὲν τὸν θεῖον οὐκ εἰσελήλυθε νεών, πρὸς δὲ τὸν ἀρχιερέα παραγενόμενος, ἐν δὲ τῷ ἀσπαστικῷ οἴκῳ οὗτος καθῆστο, ἱκέτευε λυθῆναι τῶν δεσμῶν.* Quumque ad eccleſiæ ſepta perueniſſet, [Theodoſius] in ipſam quidem baſilicam ingreſſus non eſt; ſed accedens ad epiſcopum, qui tum in *ſalutatorio* reſidebat, vt vinculis ſolueretur, rogauit.

(*a*) Sulpic. dial. II. n. I. vid. ante ſub litt. antec. (*x*)

(*b*) Gothofr. comment. in cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæret. leg. XXX. *Decanica* - - præbuere vſum quemdam carceris & cuſtodiæ eccleſiaſticæ.

(*c*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. leg. XXX. Cuncti hæretici procul dubio nouerint, omnia ſibi loca huius vrbis adimenda eſſe, ſiue ſub eccleſiarum nomine teneantur, ſiue quæ *diaconica* appellentur, vel etiam *decanica*.

(*d*) Iuſtin. nouell. LXXIX. c. III. *καθειργνύσθωσαν ἐν τοῖς καλουμένοις δεκανικοῖς, ποινὰς τὰς καθηκούσας ὑφέξοντες.*

tur,

tur, retrudi iubet, pœnas competentes paſſuros. Atque ex his condiſcimus quid per *decanica* intelligendum ſit, de quibus in actis concilii *Epheſini* [*e*] ſermo eſt; quod vocabulum interpres *latinus* ex ignorantia reddidit *tribunal*, quum tamen pro carcere eccleſiæ accipi debeat. Nonnulli hoc non niſi aliud nomen *diaconici*, & corrupte quidem ex eo factum, exiſtimant. Alii a *δίκη* deriuant, atque ita tribunal inde faciunt: qui vtrique perinde falluntur. Nam nomen quoddam generalius, quam *diaconicum* videtur fuiſſe, omnia iſta eccleſiæ loca includens, quæ ad reos clericos honeſtiori quadam cuſtodia tenendos, facta erant: cuiusmodi non vnus duntaxat locus erat, ſed plures, qui in hunc finem adhibebantur; vt *catechumenia*, æque ac *diaconica*, ſiue *ſecretaria*, quo intuitu hæc omnia *decanica*, ſiue carceres eccleſiæ, nominabantur. Id quod valde euidens eſſe ex eo videtur, quod DVFRESNIVS [*f*] ex epiſtola quadam GREGORII II. ad *Leonem Iſaurum* imperatorem obſeruauit, vbi, *Si quiſpiam te offenderit*, inquit, *domum eius publicas & ſpolias, ſolam illi vitam relinquens, tandemque illum etiam vel ſuſpendio necas, vel capite truncas, vel relegas, eumque longe a liberis & ab omnibus cognatis & amicis ſuis amandas. Pontifices non ita, ſed vbi peccarit quis & confeſſus fuerit, ſuſpendii vel amputationis capitis loco euangelium & crucem eius ceruicibus circumponunt, eumque tamquam in CARCEREM in SECRETARIA* [*g*], *ſacrorumque vaſorum æraria, coniiciunt, in eccleſiæ DIACO-*

(*e*) Libell. Baſilii diaconi ad Theodoſ. in concil. Epheſ. part. I. c. XXX. (tom. III. concil. p. 427. d.) *τῶ συλληφθέντος ἐκ μέρους παρὰ τῶν ὑπηρετῶν, καὶ ἐν τῷ δικανικῷ τυπωθέντες διαφόρως ἐν πόλει βασιλευούσῃ, ἃ οὔτε ἐν τοῖς ἔθνεσι τοῖς βαρβαρικοῖς ἐγένετο.* Pars namque a miniſtris comprehenſi, atque ad *tribunal* (potius in *carceres eccleſiæ*) abſtracta, tali immanitate diuerberata exceptaque eſt in regia ciuitate, qualis ne apud barbaras quidem nationes quandoque vſitata fuit.

(*f*) Du Freſn. comment. in Paul. Silent. p. 594. Quum nefas ducerent priſci eccleſiæ pontifices, reos clericos vna cum reis ſæcularibus eodem carcere detineri, ſeu quod ſuam in eos auctoritatem ac iuriſdictionem ſeruare ac tueri, vel, quod vero ſimilius eſt, cum clericis ſuis mitius agere vellent, quam ſolent ordinarii iudices, illos in eccleſiarum ſecretariis, ſceuophylaciis, aut catechumeniis detinebant, quo vſque per pœnitentiam iis impoſitam, quam *ἐπιτίμιον* vocant, peractamque ſua expiaſſent delicta ac crimina: ita Gregorius II. PP. in epiſtola II. ad Leonem Iſaurum in VII. ſynodo: *Pontifices*, cetera.

(*g*) Gregor. II. ad Leon. Iſaur. (tom. VII. concil. p. 26. d.) *ἐάν τις ἁμαρτήσῃ σοι,*

NICA & in CATECHVMENA *ablegant*, *ac viſceribus eius ieiunium*, *oculiſque vigilias & laudationem ori eius indicunt.* Quæ verba hæc loca omnia, occaſione ita ferente, in delinquentium clericorum cuſtodiam & punitionem adhibita & hinc ſpeciatim *decanica*, carceres eccleſiaſticos, appellata fuiſſe, arguunt.

§. X.

De mitatorio *ſiue* metatorio.

ALIVD loci cuiusdam ad eccleſiam ſpectantis nomen in THEODORO [*h*] LECTORE reperitur, quod non minus quam prius illud interpretum exercuit ingenia. Hoc eſt μιτατώριον, ſiue μετατώριον, vt *Græci* recentiores efferunt. IACOBVS GOAR in adnotationibus ſuis in *euchologium*, *minſatorium* a μίνσος, *menſa*, ſcribi oportere, & cubiculum ad latus altaris, in quo feſſis a labore cantoribus menſa frugalis, panis ſcilicet & vini apposita fuerit, adeoque locum menſis inſtruendis idoneum fuiſſe exiſtimat. DV FRESNIVS [*i*] a *metato* deducit, quod vocabulum in lege ciuili frequenter occurrit, & ſtationem in curſu publico ſignificat, vbi hoſpitia & alimenta dabantur iis, qui publici cu-

βασιλεῦ, δημεύσεις τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ γυμνοῖς, ἰάσαι ἔχειν τὴν ψυχὴν, καὶ τέλος κλεῖσον ἢ ἀπάγχεις ἢ ἀποκεφαλίζεις, ἢ ἐξορίζεις, ἢ ἀλλοδαπῆ αὐτὸν ποιεῖς τῶν τέκνων καὶ πάντων τῶν συγγενῶν καὶ φίλων αὐτοῦ· οἱ ἀρχιερεῖς οὐχ οὕτως· ἀλλ᾽ ὅταν ἁμάρτη τις, καὶ ἐξομολογήσηται, ἀντὶ τῆς ἀγχόνης καὶ τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ. περιτιθέασιν εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸν σταυρὸν, καὶ φυλακίζουσιν αὐτὸν εἰς τὰ κειμηλιαρχεῖα, καὶ εἰς τὰ διακονικὰ τῆς ἐκκλησίας ἐξορίζουσιν αὐτὸν, καὶ εἰς τὰ κατηχούμενα, καὶ νηστείαν εἰς τὰ ἔντερα, καὶ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀγρυπνίαν, καὶ δοξολογίαν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἐμποιοῦσιν.

(*h*) Theod. Lect. lib. II. p. 559. Οἱ ἐπίβουλοι Εὐφημίου τινὶ ὑποθέμενοι, παρεσκεύασαν ἔμπροσθεν τοῦ μιτατωρίου ξίφος κατ᾽ αὐτοῦ γυμνῶσαι, καὶ κατὰ τῆς κεφαλῆς Εὐφημίου ὁρμῆσαι. Ii qui inſidiabantur Euphemio, perſuaſerunt cuidam, vt e regione *metatorii* diſt icto gladio caput Euphemii feriret.

(*i*) Du Freſn. comm. in Paul. Silent. p. 595. Quum diaconicum, ſeu ſecretarium Sophianum, amplum fuerit triclinium, neque vnico duntaxat, ſed variis conſtiterit cubiculis, multo probabilius videtur hancce inde ſortitum appellationem, quod reuera *domus* eſſet *eccleſiæ*, hoc eſt ædituí & νεωκόρου, in qua etiam imperator, ſi luberet, antequam ſacra peragerentur officia, vel iis finitis & exactis, moraretur. Nam vt *metatum* latini ſcriptores ædem & domicilium vocarunt, vt conſtat ex Gregorio Turon. lib. V. hiſtor. c. VII. - - vt cæteros præteream alio a me, ſi Deus fauerit, recenſendos loco, & *metari* dixerunt pro *diuertere*, vt Paulinus nat. IX. & X. ita μιτάτον eadem

iusdam

iusdam negotii cauſſa iter faciebant. SVICERVS [k] idem cum *diaconico* ſiue *ſalutatorio* facit, & cum IACOBO GOAR *minſatorium*, a *menſa* legi debere, iudicat, quod heic tabula non quidem ad cibos ſed ad res alias reponendas erecta fuerit. Mihi vero coniectura MVSCVLI omnium optime placet, qui *mutatorium* reddit, huius vocis *latinæ* corruptionem eſſe exiſtimans, quæ id ſignificat, quod nos *apodyterium* ſiue veſtiarium vocamus, vbi clerici habitum ſuum mutant. Atque ita viri docti omnes conſentiunt, fuiſſe partem *diaconici*, vel aliud duntaxat eius nomen, tametſi tantopere opinionibus ſuis inter ſe diſſideant, vbi ad reddendam huius appellationis rationem deueniunt.

§. XI.

De gazophylacio *et* paſtophoriis.

CONSTITVTIONVM, quæ vulgo apoſtolis tribuuntur, auctor in deſcriptione eccleſiæ certorum locorum mentionem facit [l], quæ ipſi *paſtophoria* vocantur, & ſecundum narrationem eius fuerunt ædificia, ab vtroque eccleſiæ latere ad extremitatem o-

ſignificatione vſurpant græci recentiores, vt habetur in gloſſis Baſil. S. Athanaſius, ſiue quiſquis eſt auctor narrationis de imagine Berytenſi: ἐπεζήτησε μιτάτον μεῖζον ὁ χριστιανὸς, ὡς χρήζων. Alios ad id firmandum laudat ſcriptores Meurſius. Ob hanc igitur cauſſam triclinium iſtud excitaſſe, itaque appellaſſe Iuſtinianum ait anonymus, vt in eo quieſceret: ἐκάλεσε δὲ - - τὸ μιτατώριον, ὅπερ ἐκεῖσε ἀνήγειρε, κοιτῶνα ὡραῖον διάχρυσον, ἵνα εἰσπορευόμενος αὐτὸς ἐν τῷ ναῷ ἐκεῖσε καθεύδῃ. vbi καθεύδειν eſt non tam *ſomno recreari*, quam *quieſcere* ac *morari*. Eiusmodi autem fuit & in eum finem exſtructa exedra eccleſiæ adiuncta, cuius meminit Anaſtaſius in Gregorio IV. *Fecit etiam iuxta Aculiti pro quiete Pontificis, vbi poſt orationes matutinales, vel in iſſarum officia eius valeant membra ſoporari, hoſpitium paruum, ſed honeſte conſtructum & picturis decorauit eximiis.* Ita *metatorium* ſeu diaconicum, amplum triclinium fuit, in quo & imperator diuerſari, ſi quando a publicis curis vellet ſecedere, & pietati vacare, & diaconi conſidere, & ſynodi peragi, clerici delinquentes includi, ſacra eccleſiæ vaſa, miniſteria, & veſtes adſeruari, atque adeo ipſe ædituus, vel qui templi conſeruandi curam habebat, habitare poterant.

(k) Suic. theſaur. voce μιτατώριον. Μιτατώριον, ſiue μινσατώριον eſt, quod alias vocatur διακονικὸν, item ἀσπαστικόν. - - Corruptum autem videri poſſit hoc vocabulum, pro μινσατώριον, a *menſa* quæ ibi ad res reponendas erecta erat; vnde etiam μινσάλια apud græcos, & ἀντιμίνσια, ſiue a μίνσος, quod *ferculum* notat.

(l) Conſtit. apoſtol. lib. II. c. LVII. ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τὰ παστοφόρια πρὸς ἀνατολήν.

 rien-

rientalem conſtructa. Quem autem in vſum adhibita fuerint, ex hoc quidem auctore addiſcere non poſſumus, niſi quod alio loco [*m*], diaconos reliquias euchariſtiæ, poſt omnium communionem, huc inferre ſolitos eſſe, dicat. Vnde DVRANTVS, antiquas conſuetudines ex temporum ſuorum praxi metiens, abſurde infert, *paſtophoria* fuiſſe arculam illam, in qua pyxis cum oblata [*n*] repoſita fuerit, quaſi ſimilitudo aliqua ſit inter pyxidem & ædificium ad vtrumque templi latus. BONA [*o*] ex paullo meliore ratione, aliud tantum *ſceuophylacii* ſiue *diaconici* nomen fuiſſe, putat. Sed vero generalius quoddam nomen fuiſſe videtur, includens non tantum *diaconicum* ſed etiam *gazophylacium*, & miniſtrorum ac cuſtodum eccleſiæ, ſiue (quemadmodum ex aliorum opinione vocabantur) *paramonariorum*, *manſionariorum* & *martyrariorum* domicilia. Vocabulum enim *paſtophorium* ex ſeptuaginta interpretum verſione veteris teſtamenti Ezech. XL, 17. adſcitum eſt, vbi pro cubiculis in exteriore templi atrio adhibetur. Et HIERONYMVS in commentario in hunc locum [*p*] obſeruat, id, quod ſeptuaginta *paſtophoria* & *latini* cubicula reddidiſſent, ab AQVILA & SYMMACHO *gazophylacium* & *exedram* translatum eſſe; dicitque, paſtophoria fuiſſe gazophylacia atque domicilia ſacerdotum & *Leuitarum*, atrium illud templi in circuitu ambientia. Quocirca dubitandum non eſſe exiſtimo, quin *paſtophoria* in eccleſia chriſtiana loca fuerint eidem

(*m*) Conſt. apoſt. lib. VIII. c. XIII. Ὅταν πάντες μεταλάβωσι καὶ πᾶσαι, λαβόντες οἱ διάκονοι τὰ περισσεύσαντα εἰσφερέτωσαν εἰς τὰ παστοφόρια. Poſt communionem omnium tum virorum tum mulierum, ſumant *diaconi reliquias & inferant in paſtophoria*.

(*n*) Durant. de ritib. eccleſ. lib. I. c. VI. n. VIII. Hunc locum, vbi arcula includitur, παστοφόριον non improprie veteres appellarunt. Reliquiæ euchariſtiæ in paſtophoria inferebantur Clementis ſæculo - - Plane illius loci, in quo pyxis includitur, religionem &c.

(*o*) Bona rer. liturgic. lib. I. c. XXIV. n. II. Locus, in quo indumenta & vaſa ſacra reconduntur, a græcis *diaconicon*, *ſcenophylacion*, *paſtophorion*; a latinis *veſtiarium*, *ſecretarium*, *ſacrarium* & barbara voce *ſacriſtia* nuncupatur.

(*p*) Hieron. comment. in Ezech. XL, 17. p. 640. edit. Baſil. MDLXV. (p. 985. edit. Pariſ. MDCCIV. folio) Pro thalamis triginta, quos vertere ſeptuaginta, ſiue gazophylaciis atque cellariis, vt interpretatus eſt Aquila, Symmachus poſuit ἐξέδρας - - quæ habitationi Leuitarum atque ſacerdotum fuerant præparatæ. Id. com. in Ezech. XLII, 1. p. 652. (p. 1006. edit. Par.) Eductus

atque

atque in templo *iudaico* vſui, a quo nomen mutuatum eſt, deſtinata. Eccleſia enim gazophylacia ſua habebat æque ac templum *iudaicum;* id quod e canone quodam concilii *Carthaginenſis* quarti [q] liquet, qui oblationes diſſidentium fratrum in gazophylacio recipi vetat. Vt adeo gazophylacium locus a *Corbane* in ſanctuario diſtinctus fuerit, atque hinc valde probabile ſit, eccleſiæ paſtophoriis fuiſſe eum adnumeratum. Huc omnes iſtæ populi oblationes recondebantur, quæ ad altare haud offerendæ, ſed potius domum epiſcopi mittendæ iudicabantur, quemadmodum nonnulli antiqui canones hac in re præcipiunt. Speciatim inter ſic dictos canones apoſtolicos duos hanc in rem inuenimus, ita habentes [r]: *Exceptis, tempore opportuno, nouis granis, ſiue ſpicis frumenti, ſiue vuis, non ſit licitum offerri aliquid ad altare; niſi oleum ad ſanctam lucernam & thymiama, id eſt, incenſum tempore diuinæ oblationis. Alius vero omnis fructus* εἰς οἶκον *domum* (hæc forte gazophylacium fuit) *mittatur primitiæ epiſcopo & preſbyteris; non autem ad altare. Conſtat autem, quod epiſcopus & preſbyteri diſpartiunt diaconis ceterisque clericis.* Paſtophoria erant etiam ædes, ab epiſcopo ac clericis & ædituis ſeu cuſtodibus eccleſiæ habitatæ, vti SCHELSTRATVS [s] ex alio loco HIERONYMI [t] recte concludit, vbi *paſtophorium* thalamum ſeu habitaculum eſſe dicit, in quo habitet præpoſitus templi. Vt adeo

eſt in gazophylacium; ſiue vt Symmachus & LXX. tranſtulerunt, *exedram;* vel vt Theodotio παστοφόριον, quod in *thalamum* vertitur.

(q) Conc. Carth. IV. c. XCIII. (tom. II. concil. p. 1207.) Oblationes diſſidentium fratrum neque in ſacrario neque in *gazophylacio* recipiantur.

(r) Can. apoſt. IV. V. (can. II. apud Coteler. patr. apoſt. tom. I. p. 437.) Πλὴν νέων χίδρων ἢ στάχυας σίτου, ἢ σταφυλῆς, μὴ ἐξὸν ἔσω προσάγεσθαί τι πρὸς τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἔλαιον εἰς τὴν ἁγίαν λυχνίαν, καὶ θυμίαμα τῷ καιρῷ τῆς θείας ἀναφορᾶς· ἡ ἄλλη πᾶσα ὀπώρα εἰς οἶκον ἀποστελλέσθω ἀπαρχὴ τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ θυσιαστήριον δῆλον δὲ, ὡς ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐπιμερίζουσι καὶ τοῖς διακόνοις καὶ τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς.

(s) Schelſtrat. concil. Antioch. p. 186. Quid *paſtophorium* ſignificet, adſerit D. Hieronymus in Iſaiam, quod nimirum ſit *thalamus, in quo habitat præpoſitus templi*, thalamus autem idem heic omnino eſt, quod habitaculum, vnde apud Eſdram ſic legitur: *Exſurgens Eſdras in PASTOPHORIVM Ionathæ & hoſpitatus illic, non guſtauit panem nec bibit aquam.* Quo ex loco ſatis manifeſte colligitur, quid paſtophoria olim ſignificarunt.

(t) Hieron. in Ieſaiam (vaga allegatio)

generale quoddam nomen, perinde ac *οἶκοι* & exedræ eccleſiæ, fuiſſe videatur.

§. XII.

De ſcholis & bibliothecis eccleſiæ.

Nvm bibliothecæ ad eccleſias pertinentes horum *paſtophoriorum* pars quædam fuerint, non eſt facile diiudicatu; hoc tamen certo nobis conſtat, olim eiusmodi loca pluribus eccleſiis fuiſſe contigua, ex quo tempore eccleſiæ inter chriſtianos exſtrui cœperunt. *Alexander* epiſcopus *Hieroſolymitanus* ſæculo tertio bibliothecam in vſum iſtius eccleſiæ conſtruxit, ex qua EVSEBIVS [*u*], vberrimam materiam ad componendam hiſtoriam ſuam eccleſiaſticam in vnum ſe collegiſſe, adfirmat. *Iulius Africanus* aliam eiusmodi bibliothecam *Cæſareæ* in *Paleſtina* fundauit, quam valde auxerunt *Pamphilus* & *Euſebius*. HIERONYMVS [*w*], *Pamphilum* maximam partem voluminum ORIGENIS ſua manu deſcripſiſſe, dicit, quæ ſuo adhuc tempore in bibliotheca *Cæſarienſi* reperta ſint. Sæpius quoque meminit [*x*], ſe ipſum occaſione ita ferente in emendatione textus ſcripturæ ſacræ ea

(*u*) Euſeb. lib. VI. c. XX. *αἳ* [*ἐπιστολαὶ*] *καὶ εἰς ἡμᾶς ἐφυλάχθησαν ἐν τῇ κατὰ τὴν Αἰλίαν βιβλιοθήκῃ, πρὸς τοῦ τηνικάδε τὴν αὐτόθι διέποντος ἐκκλησίαν Ἀλεξάνδρου ἐπισκευασθείσῃ· ἀφ' ἧς καὶ αὐτοὶ τὰς ὕλας τῆς μετὰ χεῖρας ὑποθέσεως ἐπὶ ταὐτὸ συναγαγεῖν δεδυνήμεθα.* Exſtant [epiſtolæ] noſtra quoque ætate in *bibliotheca* Aeliæ vrbis ab Alexandro eccleſiæ illius epiſcopo conſtructæ. Ex qua nos vberrimam materiam ad argumenti huius, quod præ manibus habemus, tractationem in vnum collegimus.

(*w*) Hieronym. catal. ſcriptor. eccleſ. c. LXXV. (tom. I. opp. p. 189. edit. Francof.) Pamphilus presbyter, Euſebii Cæſarienſis epiſcopi neceſſarius, tanto bibliothecæ diuinæ amore flagrauit, vt maximam partem Origenis voluminum ſua manu deſcripſerit, quæ vſque hodie in Cæſarienſi bibliotheca habentur, ſed & in duodecim prophetas viginti quinque *ἐξηγήσεων* Origenis volumina, manu eius exarata reperi, quæ tanto amplector & ſeruo gaudio, vt Crœſi opes habere me credam.

(*x*) Hieron. epiſt. ad Marcell. tom. III. p. 113. edit. Baſil. (p. 76. edit. Francof. c.) Beatus Pamphilus martyr - - quum Demetrium Phalereum & Piſiſtratum in ſacro bibliothecæ ſtudio vellet æquare: imaginesque ingeniorum, quæ vera ſunt & æterna monumenta, toto orbe perquireret: tunc vel maxime Origenis libros impenſius proſequutus, Cæſarienſi eccleſiæ dedicauit, cetera.
Id. comment. ad Tit. c. III. Nobis curæ fuit, omnes veteris legis libros, quos vir doctus Adamantius in exempla digeſſerat, de Cæſarienſi bibliotheca deſcriptos, ex ipſis authenticis emendare, & quibus in ipſis Hebræa propriis ſunt characteribus verba deſcripta & græcis tramite expreſſa vicino.

con-

conſuluiſſe, exemplar etiam euangelii ſecundum *Matthæum hebraicis* litteris verbisque ab ipſo compoſitum ibidem adſeruari, [y] narrat. Aliam bibliothecam in actis *purgationis* CAECILIANI & FELICIS memoratam inuenimus, quæ ad eccleſiam *Cirtæ Iuliæ* ſeu *Conſtantinæ* in *Numidia* [z] ſpectauit, vbi *Paulus* epiſcopus tamquam traditor accuſatus, quod tempore perſequutionis *Diocletianeæ* bona eccleſiaſtica tradidiſſet. Iſtæ omnes fundatæ fuerunt ante, quam eccleſiæ vlla pacata eſſent tempora. Sequentibus temporibus AVGVSTINVM deprehendimus bibliothecæ [a] eccleſiæ *Hipponenſis* facientem mentionem, & HIERONYMVM [b] laudantem *Euzoium*, epiſcopum *Arianum Cæſareæ*, quod plurimo labore corruptam bibliothecam *Origenis* & *Pamphili* in membranis inſtaurare conatus ſit. BASILIVS [c] de bibliothecis aut certe de archiuis *Romanis* loquitur. Et auctor libri pontificalis [d], ſi quam fidem meretur, ab *Hilario* duas bibliothecas iuxta baptiſterium *Lateranenſe* factas eſſe, narrat. Sed vero omnes reliquas longe multumque ſuperauit celebris bibliotheca eccleſiæ *Sophianæ*, quam HOSPINIANVS [e], a *Conſtantino* im-

(y) Hieron. de ſcriptor. c. III. (tom. I. p. 171. a. edit. Francof.) Matthæus, qui & Leui, ex publicano apoſtolus primus in Iudæa propter eos, qui ex circumciſione crediderant, euangelium Chriſti hebraicis litteris verbisque compoſuit, quod quis poſtea in græcum tranſtulerit, non ſatis certum eſt. Porro ipſum hebraicum habetur vſque hodie in Cæſarienſi bibliotheca, quam Pamphilus martyr ſtudioſiſſime confecit.

(z) Geſta purgat. Cæcil. ad calcem Optati p. 267. edit. Par. MDCXXXI. (tom. I. conc. p. 1444. d.) Poſtea quam peruentum eſt in bibliothecam, inuenta ſunt armaria inania. cetera.

(a) Aug. de hæreſi c. LXXX. Audiui de hæreſibus ſcripſiſſe ſanctum Hieronymum, ſed ipſum eius opuſculum in *noſtra bibliotheca* inuenire non potuimus.

(b) Hieron. catal. ſcriptor. c. CXIII.

(c) Baſil. epiſt. LXXXII. tom. III. p. 152. Ὅτι δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἔγγραφος αὐτῶν ὁμολογία τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως ἀπόκειται, τοῦτο οὐκ ἴσασιν· οὐδὲ ὅτι διὰ τῆς ἑαυτῶν χειρὸς ἐπίδωκαν τῇ ἐν Τυάνοις συνόδῳ τὸ ἀπὸ Ῥώμης βιβλίον, ὃ παρ' ἡμῖν κατάκειται, τὴν αὐτὴν ταύτην πίστιν ἔχον. Hoc vero non cogitant, quod Romæ ſcriptum ipſorum, quo Nicænam fidem confeſſi ſunt, reconditum habetur: nec quod e Roma acceptum libellum Tyanenſi Synodo obtulerunt, qui & apud nos eamdem hanc fidem habens repoſitus eſt.

(d) Pontifical. vit. Hilar. (tom. IV. conc. p. 1031.) Fecit oratorium S. Stephani in baptiſterio Lateranenſi. Fecit autem & *bibliothecas duas* in eodem loco.

(e) Hoſpin. de templ. lib. III. c. VI. p. 101. edit. Tigur. MDLXXXVII. (p. 369. e-

perato-

Digitized by Google

peratore primum fundatam & poſtea a *Theodoſio iuniore*, altero quodam *Ptolomeo*, inſigniter auctam eſſe, putat, cuius ætate non minus centum millia librorum complexa ſit; & centum ac viginti millia, *Baſiliſco* & *Zenone* imperantibus, vbi, ciuitate in populari tumultu incenſa, ædificium cum omnibus libris infeliciter conflagrauit. Qui ampliorem narrationem de his fundationibus in ſæculis ſubſequentibus videre geſtit, is LOMEIERI librum de *bibliothecis* conſulat, in quo hiſtoriam de bibliothecis [f] tam inter *iudæos* & gentiles, quam inter omnis æui chriſtianos, a capite ad calcem perſequitur. Ad præſens meum inſtitutum ſufficit, breuem aliquam & ſuccinctam de illis, quæ olim eccleſiarum chriſtianarum partes, vel appendices habitæ ſint, narrationem me tradidiſſe. Et ex eadem ratione ſcholarum mentionem hoc loco facio, quia eas nonnumquam in eccleſiis, vel ædibus ac eccleſiam ſpectantibus, habitas eſſe, legimus. Id quod ex obſeruatione, quam de *Iuliani apoſtatæ* educatione habet SOCRATES, manifeſtum eſt, quod videlicet, vbi adoleuiſſet, *Conſtantinopoli* liberalibus diſciplinis ſit inſtitutus in baſilica [g], vbi tunc ſcholæ fuerint. De ſcholis grammaticis & rhetoricis loquitur, quæ tunc *Conſtantinopoli* in conclaui quodam ad eccleſiam pertinente apertæ fuiſſe videntur. Heic etiam celebratiſſimas ſcholas catecheticas *Alexandriæ* & *Cæſareæ* habitas fuiſſe, probabile eſt. DEMETRIVM enim, eccleſiæ *Alexandrinæ* epiſcopum, *Origeni* catechiſandi magiſterium in eccleſia tribuiſſe, RVFFINVS [b] auctor eſt. Quod, quemadmodum alio loco [bb] obſeruauimus, de publica verbi diuini annuntiati-

dit. Geneu. MDCLXXXI.) Credibile eſt, hunc imperatorem (Conſtantinum) prima ieciſſe fundamenta Conſtantinopolitanæ ad Sophiæ templum bibliothecæ, quæ progreſſu temporis adeo exornata fuit per Theodoſium iuniorem imperatorem, vt decem myriades librorum contineret. Nam ſacrorum librorum congerendorum tam ſtudioſus fuiſſe legitur, vt ea laude Ptolomeo Aegyptio haud inferior eſſet. Multos ſanctorum patrum libros ſua manu deſcripſit & in hanc bibliothecam repoſuit, teſte Necephoro lib. XIV. c. III.

(f) Lomeier. de bibliothecis, Vltraiecti MDCLXXX. 8uo.

(g) Socrat. lib. III. c. I. Ἰουλιανὸς αὐξηθεὶς, τῶν ἐν Κωνσταντίνου πόλει παιδευτηρίων ἠκροᾶτο εἰς τὴν βασιλικὴν, ἔνθα τότε καὶ παιδευτήρια ἦν.

(b) Ruffin. lib. VI. hiſtor. Euſeb. c. III. Demetrius catechizandi ei, id eſt, docendi magiſterium in eccleſia tribuit.

(bb) Lib. III. c. X. §. IV. volum. II. p. 55.

one

one in eccleſia intelligi non poteſt; ORIGENES enim tunc duodeuiginti tantum annos natus, nec in vllo eccleſiaſtico ordine conſtitutus erat, quum primum ſcholam catecheticam aperiret; ſed de priuato ipſius docendi officio in ſchola eccleſiæ accipiendum eſt. Quod vtrum in catechumeniis intra eccleſiam, an vero in baptiſteriis vel paſtophoriis extra eccleſiam factum ſit, non facile eſt nec multum refert decernere, ſiquidem in aliquo ad eccleſiam pertinente, a nullo autem antiquorum ſcriptorum exacte definito loco, id factum eſſe conſtat. Dum in hoc argumento verſamur, non poſſum, quin canonis alicuius, ſexto concilio generali *Conſtantinopolitano* attributi, faciam mentionem, qui ſcholas gratuitas in omnibus eccleſiis per villas & vicos inſtitui iubet. Nam inter nouem iſtos canones, huic concilio in quibusdam vetuſtis collectionibus adſcriptos, & a CRABIO editos, vnus reperitur in hanc ſententiam [*i*]: *Presbyteri per villas & vicos ſcholas habeant. Et ſi quis fidelium ſuos paruulos ad diſcendas litteras eis commendare vult, eos non renuntient ſuſcipere. Nihil autem ab eis pretii exigant, nec aliquid ab eis accipiant, excepto, quod eis parentes eorum caritatis ſtudio ſua voluntate obtulerint.* Et alius quidam ex his canonibus loquitur de ſcholis in eccleſiis & monaſteriis, epiſcopi curæ ſubditis, *Si quis*, inquiens, *ex presbyteris voluerit nepotem ſuum, aut aliquem conſanguineum ad ſcholas* [*k*] *mittere in eccleſiis ſanctorum, aut in cœnobiis, quæ nobis ad regendum commiſſa ſunt, licentiam id faciendi concedimus.* Ex quibus concludere poſſumus, ſcholas antiquitus communes eccleſiarum cum cathedralium tum ruralium fuiſſe appendices; adeoque non abs re fuerit tantum de eis heic monuiſſe; quamquam plenior de aliis rebus ad illas ſpectantibus narratio aliquam huius operis partem poſthac loco ſuo effectura ſit.

§. XIII.

Quo ſenſu domicilia, hortuli & balneæ partes eccleſiæ habitæ fuerint.

EVSEBIVS, templum duodecim apoſtolorum, a *Conſtantino* in vrbe ſibi cognomine ædificatum deſcribens, aliorum quorumdam ædificiorum, ad iſtud templum pertinentium, mentionem

(*i*) Concil. gen. VI. can. V. apud Crab. tom. II. p. 415.
(*k*) Ibid. can. IV.

nem iniicit. Nam circa illud templum ingentem aream, eiuſque ad quatuor latera porticus fuiſſe, dicit, præterea [*l*] οἴκους βασιλείους, quod VALESIVS *baſilicas*, melius autem, mea quidem opinione, MVSCVLVS *domus baſilicas* reddit. Non enim regia palatia, ſed domus clericorum templo contiguæ intelligi videntur. Deinde addit λουτρὰ, quod vocabulum hoc loco nec baptiſterium, nec fontem ante templum, ſed lauacra ad templum ſpectantia, ſignificat, quæ in lege quadam THEODOSII [*m*], de diuerſis partibus eccleſiæ, ad quam hominibus confugiendi licentia datur, itidem loquente, clarius *balnea*, & in *græco* exemplari æque ac in codice λουτρὰ dicuntur, verbi cauſſa, in actis concilii *Epheſini*, in quibus eadem lex recitatur. Hiſce ἀνακαμπτήρια ſubiungit EVSEBIVS, quam vocem MVSCVLVS reddit *deambulatorii receſſus*, intelligens, reor, ambulacra extra eccleſiam. At vero VALESIVS magis proprie *diuerſoria* vertit; parva enim xenodochea, vel ædes, in quibus pauperes & peregrini aluntur, videntur intelligi; quæ ſunt iſtæ cellulæ, niſi fallor, de quibus in antedicta THEODOSII lege ſermo eſt. Fortaſſis etiam illis, qui ad ſanctum altare in eccleſiam confugiebant, diuerſorium præbuerunt. Nam hi nec cibum capere nec pernoctare poterant intra eccleſiam, ſed tantum in quibusdam exterioribus ædificiis, quæ hoc intuitu in lege ante memorata THEODOSII ipſis tuitionem non minus quam altare ipſum præbere iubentur. Atque ita καταγώγια, vt EVSEBIVS

(*l*) Euſeb. vit. Conſtant. lib. IV. c. LIX. Ἀμφὶ δὲ τῷδε (νεὼ) αἴθριον ἦν αὐλὴ παμμεγέθης, ὡς ἀέρα καθαρὸν ἀναπεπταμένη· ἐν τετραπλεύρῳ δὲ ταύτῃ στοαὶ διέτρεχον, μέσον αὐτῷ νεῷ τὸ αἴθριον ἀπολαμβάνουσαι· οἶκοί τε βασίλειοι ταῖς στοαῖς, λουτρά τε καὶ ἀνακαμπτήρια παρεξετείνετο, ἀλλά τε πλεῖστα καταγώγια τοῖς τοῦ τόπου φρουροῖς ἐπιτηδείως εἰργασμένα. Circa ipſum templum ingens erat area, libero ac patente deſuper cælo. Cuius ad quatuor latera *porticus* erant ſibi inuicem coniunctæ, quæ aream in medio ſitam vna cum ipſo templo circumcingebant, præterea *baſilicæ*; (ita VALESIVS) *lauacra*, *diuerſoria*; & alia plurima *habitacula* ad vſum eorum, qui locum cuſtodiebant, porticibus applicita, earum longitudinem æquabant.

(*m*) Cod. Th. lib. IX. tit. XLV. de his qui ad eccleſias confugiunt. leg. IV. Vt inter templum, quod parietum deſcripſimus cinctu, & ianuas primas eccleſiæ, quidquid fuerit interiacens ſiue in cellulis, ſiue in domibus, hortulis, balneis, areis atque porticibus, confugas interioris templi vice tueatur.

vocat,

vocat, ianitorum ſeu cuſtodum eccleſiæ erant habitacula; & ſimiliter hortuli, & area, & porticus idem priuilegium habebant, quippe quæ intra limites περιβόλυ, ſeu exteriora eccleſiæ ſepta, erant. Et eatenus, quod ad priuilegium ſanctuarii attinet, omnia iſta loca pro eccleſiæ partibus habebantur. Sed hac de re pluribus capite vndecimo, quod ſpeciatim de legibus aſylorum, deque eorum, qui ad eccleſias confugiunt, priuilegiis agit.

§. XIV.

Quando organa primum in eccleſia adhiberi cœpta ſint.

Finem huic capiti heic imponerem, niſi lectores quosdam prætermiſſionem interpretaturos eſſe, exiſtimarem, quod inter eccleſiæ inſtrumenta nullam organorum & campanarum feci mentionem. Vera autem ratio eſt, quod iſtarum rerum neutra in antiquis eccleſiis per plura ſæcula in vſu fuit. Muſica in eccleſiis æque antiqua eſt atque ſunt apoſtoli, ſed muſica inſtrumentalis non item. Nam viri eruditi nunc quidem generatim in hoc conſentiunt, vſum organorum in eccleſiam poſt Thomae Aqvinatis demum tempora an. MCCL. introductum eſſe. In *ſumma* enim *Theologiæ* hæc verba habet [n]: *Eccleſia noſtra non aſſumit inſtrumenta muſica, ſicut citharas & pſalteria, in diuinas laudes, ne videatur iudaizare.* Ex quibus verbis eruditus noſter Gregorivs in peculiari diſſertatione [o], quam de hoc argumento conſcripſit, nullum eius ætate organorum vſum in eccleſia fuiſſe, concludit. Eadem quoque concluſio a Caietano [p] & Navarro [q] inter ſcriptores *Romanenſes* facta eſt. Warthonvs [r] etiam, *Marinum Sanutum*, qui circa annum MCCXC. vixit, pneumaticorum organorum vſum in eccleſias

(n) Aquin. ſecunda ſecundæ quæſt. XCI. artic. II.

(o) Gregor. *diſcours of the ſinging of the* Nicene *creed.* Inter opera poſthuma p. 51.

(p) Caietan. in loc. Aquin. & in ſummula. (vid. Hoſpinian. de templis lib. II. c. XXVI. p. 261. edit. Geneu.

(q) Nauar. de orat. & horis canonicis c. XVI.

(r) Wharton. append. ad Cau. hiſtor. litter. p. 13. Marinus Sanutus, cognomento Torcellus, germani cuiusdam artificis opera vſus, organa illa pneumatica, quæ hodie vſurpantur, italice Torcellos dicta, primus omnium in eccleſiam induxit: inde datum ei Torcelli nomen.

primum omnium inuexiſſe, & inde nomen *Torcelli*, quod organum lingua *italica* ſignificat, ſortitum eſſe obſeruauit. Et circa hoc tempus DVRANDVS in *rationali* ſuo [s] eorum tamquam in eccleſiam receptorum meminit, & hinc ipſe ex GREGORII quidem opinione, primus omnium auctor eſt, qui eorum hoc modo mentionem facit. Inſtrumentorum muſicorum vſus antiquior quidem eſt, ſed non in cultu eccleſiaſtico; ad quam diſtinctionem quum tot ſcriptores minus attendant, falluntur. In occidente inſtrumenta in aulis imperatorum in vſu ſemper fuerunt, forte a *Iuliani* inde temporibus, qui epigramma [t] habet, quo ſcitam eorum dat deſcriptionem. At in occidentalibus regionibus inſtrumenta ad octauum vſque ſæculum fuerunt ignota. Primum enim organon, quod vmquam in *Galliis* viſum fuit, illud fuit, quod an. DCCLXVI. *Pipino* regi dono miſit *Conſtantinus Copronymus*, quemadmodum ipſe BONA [u] ex SIGEBERTO [w] & antiquis *annalibus* [x] *Galliæ* oſtendit; & GREGORIVS MARIANVM SCOTVM, MARTINVM POLONVM, AVENTINVM, PLATINAM & *pontificale* pro eadem ſententia adlegat. Iam vero in principum aulis tantum adhibebantur, nondum in eccleſias inducta. Neque vmquam in eccleſias *græcas* recepta ſunt, quum nulla vllius organi mentio in cunctis ipſorum liturgiis antiquis vel nouis facta reperiatur, ſi GREGORII ſententia acceptari poteſt. DVRANTVS nihilo ſecius pro eorum antiqui-

(s) Durand. rational. lib. IV. c. XXXIV. Sane in hoc angelorum - - concentu quandoque *organa* concrepant, quod a Dauide & Salomone introductum eſt, qui inſtituerunt hymnos in ſacrificiis *organis* & aliis inſtrumentis muſicis concrepi laudes a populo conclamari. Lib. V. c. II. Tres ſunt ſpecies ſonorum, quæ tres modulos faciunt. Fit enim ſonus pulſu, flatu, & voce. Pulſus pertinet ad citharam, flatus ad tubam & *organum*: vox vero ad cantum. Hæc genera muſicorum antiquus populus in Dei laudem exercebat.

(t) Vid. vitam Iuliani per Morentinum p. 11.

(u) Bona rer. liturg. lib. I. c. XXV. n. XIX. In Galliis ignota fuiſſe organa ante Pipinum, auctor eſt Sigebertus *anno* DCCLXVI. referens a Conſtantino imperatore ipſi dono miſſa; antea numquam viſa: idemque narrant *annales Metenſes* anno DCCLVII.

(w) Sigebert. an. DCCLXVI. (Not. Nihil huius rei in Sigeberto inuenire potui.)

(x) Annales Metenſes tom. III. ſcript. hiſtor. Franc. an. DCCLVII. p. 27. edit. Dn. du Cheſne. Anno dominicæ incarnationis DCCLVII. Conſtantinus imperator miſit regi Pipino inter cetera dona *organum*, quod antea non viſum fuerat in Francia.

tate

tate tam in *græcis* quam occidentalibus eccleſiis pugnat, eamque probare [*y*] nititur, ſed infelici cum ſucceſſu. *Primum* ex IVLIANO *Halicarnaſſenſi*, *græco* quodam ſcriptore an. DX, quem perhibet dicere, quod ſua tempeſtate organa in eccleſia vſurpata ſint. Sed auctoris ſui ſenſum perperam accipit, qui non de ſuis, ſed de *Iobi* & templi *iudaici* temporibus loquitur. In hæc enim *Iobi* verba c. XXX, 31. *Ad luctum redacta eſt cithara mea, & organum meum ad vocem flentium*, commentans, non eſſe prohibitum dicit, inſtrumentis muſicis, cuiusmodi [*z*] organa ſint, vti, ſi pie id fiat, quia in templo illa vſurpata fuerint. Ex quibus manifeſtum eſt, de templo *iudaico* in ſingulari numero, non de chriſtianis templis ſeu eccleſiis in plurali, eum loqui, vti quidem DVRANTVS falſo ipſum interpretatur. *Deinde* pro eccleſia *latina* communem opinionem vrget, quæ eorum inuentionem *Vitaliano* papæ, an. DCLX. adſcribit. At vero non meliores hanc in rem teſtes habet, quam PLATINAM & *pontificale*, quorum aduerſus perſpicua documenta in ſententiam contrariam exigua admodum habenda eſt ratio. Ad locum, quem nonnulli ex CLEMENTE ALEXANDRINO [*a*] vrgent, non ita reſpondeo, quemadmodum SVICERVS [*b*], (qui cum HOSPINIANO [*c*] & aliis quibusdam, vſum muſicæ inſtrumentalis in eccleſiis chriſtianis penitus eiicientibus, interpolationem & corruptionem huius antiqui auctoris eſſe dicit) ſed obſeruo tantum, non de eo ipſum loqui, quid in vſu tum fuerit in eccleſiis chriſtianis, ſed quid a priuatis quibusdam chriſtianis adhiberi licitum ſit, ſi quidem adhibere velint. Id quod potius, inſtrumenta muſica lyram & citharam, de quibus loquitur, in publicis eccleſiis in vſu non fuiſſe arguit. Idem ex CHRYSOSTO-

(*y*) Durant. de ritib. lib. I. c. XIII. n. 2. Organorum vſum in templis antiquiſſimum probat Iulianus ad c. XXXI. *Iob*, enarrans verba: Si autem ambulaui &c. Is autem Iulianus longo interuallo S. Gregorium anteceſſit.

(*z*) Iulian. catena in Iob. XXX. p. 4?5. οὐδὲ κεχρῆσθαι ὀργάνοις ἀπείρηται, μετ' εὐσεβείας γινομένης, ὅπηγε ἐν τῷ ναῷ τούτοις ἐκέχρηντο.

(*a*) Clem. Alex. pædag. lib. II. c. IV. κἂν πρὸς κιθάραν ἐθελήσῃς ἢ λύραν ᾄδειν τε καὶ ψάλλειν, μῶμος οὐκ ἔστι. κ τ λ. Si ad lyram vel citharam canere & pſallere volueris, nulla in te cadet reprehenſio. cetera.

(*b*) Suicer. theſaur. voce ὄργανον p. 501. 502. 503. quem vide.

(*c*) Hoſpin. de templis lib. II. c. XI. p. 74. edit. Tigur. MDLXXXVII. (lib. II. c. XXII. tot. p. 261. edit. Geneu.

MI [*d*] verbis colligi poterit, quando organa iſta *Iudæis* tunc conceſſa fuiſſe dicit, propter inertiam, atque ſocordiam & languidum eorum animum; Deum infirmitati eorum hac ratione conſulere voluiſſe, quia nouiſſime ab idolis reducti fuerint: iam autem loco organorum [*e*] corpore noſtro ad Deum vbique laudandum vti nobis licere. THEODORETVS [*f*] in commentationibus ſuis in pſalmos & aliis in locis multas ſimiles loquu-

(*d*) Chryſoſtom. in Pſalm. CXLIX. tom. III. p. 634. Par. MDCXVI. Τὰ ὄργανα δὲ ἐκεῖνα διὰ τοῦτο ἐπιτέτραπτο τότε, διάτε τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν, καὶ διὰ τὸ κιρνᾷν αὐτοὺς εἰς ἀγάπην καὶ συμφωνίαν, καὶ ἐγείρειν αὐτῶν τὴν διάνοιαν μεθ᾽ ἡδονῆς ποιοῦντα τὴν ὠφέλειαν παρεχόμενα, καὶ εἰς πολλὴν βούλεσθαι αὐτοὺς ἄγειν σπουδὴν διὰ τῆς τοιαύτης ψυχαγωγίας· τὸ γὰρ βάναυσον αὐτῶν καὶ ῥᾴθυμον καὶ ἀναπεπτωκὸς σοφιζόμενος ὁ Θεὸς, ἀφυπνίζειν αὐτοὺς ταύτῃ μεθώδευσε τῇ σοφίᾳ, ἀνακεράσας τῷ πόνῳ προσεδρείας τὸ ἡδὺ τῆς μελῳδίας. Organa vero iſta propterea tunc conceſſa erant, tum propter infirmitatem eorum, tum vt in caritatem & amicam conſpirationem coaleſcerent, & vt mens eorum excitaretur ad ea, quæ vtilitatem adferunt, cum voluptate facienda, & quod vellet eos tali recreatione & animi oblectatione ad multam excitare diligentiam. Quum enim Deus inertiam atque ſocordiam & languidum eorum animum ſapienter eludere voluiſſet, eos hac arte excitauit, adſiduitatis moleſtias ſuauitate cantus temperando.

(*e*) Chryſoſt. in pſalm. CXLIV. tom. I. p. 862. Τότε μὲν ὄργανα ἦν, δι᾽ ὧν τὰς ᾠδὰς ἀνέφερον· νυνὶ δὲ ἀντὶ ὀργάνων κεχρῆσθαί ἐστι τῷ σώματι· ἔστι γὰρ καὶ δι᾽ ὀφθαλμῶν ᾄδειν, οὐ διὰ γλώττης μόνον, καὶ διὰ χειρῶν, καὶ διὰ ποδῶν καὶ ἀκοῆς· Ὅταν γὰρ ἕκαστον τούτων ταῦτα πράττῃ, ἃ τῷ Θεῷ φέρει δόξαν καὶ αἶνον, οἷον, ἐὰν μὴ ἀκόλαστα ὀφθαλμοὺς βλέπῃ, ὅταν μὴ πρὸς ἁρπαγὰς αἱ χεῖρες, ἀλλὰ πρὸς ἐλεημοσύνην ὦσι τεταμέναι, ὅταν πρὸς ψαλμῶν καὶ πνευματικῶν ἀκουσμάτων ὑποδοχὴν αἱ ἀκοαὶ παρεσκευασμέναι· ὅταν πρὸς ἐκκλησίαν οἱ πόδες τρέχωσιν, ὅταν ἡ καρδία δόλους μὴ ῥάπτῃ, ἀλλ᾽ ἀγάπην βρύῃ, γίνεται ψαλτήριον καὶ κιθάρα τῷ σώματι τὰ μέλη, καὶ ᾄδει καινὴν ᾠδὴν, οὐ τὴν διὰ ῥημάτων, ἀλλὰ τὴν διὰ πραγμάτων. Tunc quidem (nempe ſub veteri teſtamento) organa erant, quibus cantiones offerebant: nunc autem loco organorum corpore vti licet. Poſſumus namque etiam oculis canere, non ſola lingua, & manibus, & pedibus, & auribus. Si enim vnumquodque horum membrorum ea facit, quæ Deo gloriam & laudem adferunt, exempli gratia, ſi oculus laſciuis non delectatur ſpectaculis: ſi manus non ad rapinas, ſed eleemoſynam extenduntur; ſi aures paratæ ſunt ad recipienda ſpiritualia præcepta: ſi pedes in eccleſiam currunt: ſi cor fraudes non nectit, ſed caritatem emittit; fiunt pſalterium & cithara corporis membra, canuntque canticum nouum, non quod verbis, ſed operibus conſtat.

(*f*) Theodoret. in Pſ. XXXIII, 2. (tom. I. p. 517. edit. Pariſ. MDCXLII.) Ἐξομολογεῖσθε τῷ κυρίῳ ἐν κιθάρᾳ, ἐν ψαλτηρίῳ δεκαχόρδῳ ψάλατε αὐτῷ· ᾄσατε αὐτῷ ᾆσμα καινὸν, καλῶς ψάλατε αὐτῷ ἐν ἀλαλαγμῷ - - Ταῦτα δὲ πάντα κατὰ τὴν νομικὴν ἐπετελεῖτο λατρείαν· καὶ γὰρ κιθάραις, καὶ κυμβάλοις, καὶ τυμπάνοις,

tiones

Digitized by Google

tiones habet. Sed auctor ſub nomine IVSTINI MARTYRIS[g] rem multo exactius exprimit, *Simpliciter canere*, inquiens, *inſipientibus non conuenit*, *ſed inſtrumentis inanimatis & crotalis cum ſaltatione canere. Quocirca in eccleſiis non vſus carminum per eius generis inſtrumenta & alia inſipientibus congruentia receptus eſt*, *ſed ſimplex cantio in eis manet.* Quando itaque organorum vſus ad duodecimum vſque ſæculum nullus fuit, de illis, tamquam antiquæ eccleſiæ inſtrumentis, loqui non potuimus.

καὶ ἑτέροις μουσικοῖς ὀργάνοις ἐκέχρηντο· ἀλαλαγμὸς δέ ἐστιν ἐπινίκιος βοή, κατὰ τῶν φευγόντων ὑπὸ τῶν νικώντων γινομένη· ἁρμόττει δὲ καὶ ἡμῖν τὰ εἰρημένα πνευματικῶς νοηθῆναι· καὶ δυνατὸν ἡμᾶς ἔνηχον καὶ παναρμόνιον ὄργανον ἡμᾶς αὐτοὺς ἀποφῆναι, καὶ διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἁπάντων τῶν αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν τὸν Θεὸν ἀνυμνῆσαι. Confitemini Domino in cithara & in pſalterio decem chordarum pſallite illi. Cantate ei canticum nouum, bene pſallite ei in vociferatione. Omnia autem hæc ſecundum legalem cultum perficiebantur. Etenim citharis, & cymbalis & tympanis, aliiſque muſicis inſtrumentis vtebantur. Ceterum alalagmus eſt victoriæ clamor, qui contra fugitantes a vincentibus editur. Quadrant autem & nobis quæ dicta ſunt, ſi ſecundum ſpiritum intelligantur: & fieri poteſt, vt nos canorum & concinnum organum nos ipſos reddamus, & Deum celebremus per inſtrumenta omnium ſenſuum, tum interiorum tum exteriorum.

Id. in pſalm. CXLIX, ſ. 6. Τούτοις οἱ Λευῖται πάλαι τοῖς ὀργάνοις ἐχρῶντο ἐν τῷ θείῳ νεῷ τὸν Θεὸν ἀνυμνοῦντες· οὐκ ἐπειδὴ Θεὸς ἐτέρπετο τῇ τούτων ἠχῇ, ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν γινομένων τὸν σκοπὸν ἀπεδέχετο· ὅτι γὰρ ᾠδαῖς καὶ κρούμασι τὸ θεῖον οὐκ ἐπιτέρπεται, ἀκούομεν αὐτοῦ λέγοντος Ἰουδαίοις· ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ ἦχον ᾠδῶν σου, καὶ φωνῆς ὀργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι· ταῦτα τοίνυν γίνεσθαι συνεχώρησε, τῆς τῶν εἰδώλων αὐτοὺς πλάνης ἀπαλλάξαι θελήσας, ἐπειδὴ γὰρ φιλοπαίγμονές τινες ἦσαν, καὶ φιλογέλωτες, ταῦτα δὲ ἅπαντα ἐν τοῖς εἰδώλων ἐπετελεῖτο ναοῖς, συνεχώρησε ταῦτα, διὰ τούτου αὐτοὺς ἐφελκόμενος, καὶ τῇ ἐλάττονι βλάβῃ κωλύων τὴν μείζονα, καὶ διὰ τῶν ἀτελῶν προπαιδεύων τὰ τέλεια. His inſtrumentis olim Leuitæ vtebantur, Deum in diuino templo laudantes, non quod Deus horum ſono oblectaretur: ſed quoniam propoſitum eorum, qui hæc faciebant, amplectebatur. Nam Deum minime cantibus & ſonis delectari, audimus ipſum Iudæis dicentem: *Auerte a me ſonum canticorum tuorum, & vocem organorum tuorum non audiam.* Hæc igitur fieri permiſit, quum ab idolorum errore eos liberare vellet. Quoniam enim ſtudioſi ludorum erant & riſus amatores, & hæc omnia in idolorum templis fiebant, hæc permiſit, hoc pacto eos adliciens, & minori damno maius impediens, & per imperfecta perfecta prædocens.

(g) Iuſtin. quæſt. & reſponſ. ad orthodox. quæſt. CVII. pag. 462. Οὐ τὸ ᾆσαι ἁπλῶς ἐστὶ τοῖς νηπίοις ἁρμόδιον, ἀλλὰ τὸ μετὰ τῶν ἀψύχων ὀργάνων ᾆσαι, καὶ μετὰ ὀρχήσεως καὶ κροτάλων· διὸ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις προαίρεται ἐκ τῶν ᾀσμάτων ἡ χρῆσις τῶν τοιούτων ὀργάνων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν νηπίοις ὄντων ἁρμοδίων, καὶ ὑπολέλειπται τὸ ᾆσαι ἁπλῶς.

§. XV.

Digitized by Google

§. XV.

De origine campanarum, & quomodo conuentus eccleſiaſtici, his nondum inuentis, conuocati fuerint.

EAMDEM ob cauſſam nec campanas inter antiquæ eccleſiæ inſtrumenta refero, quod recentius inuentæ eſſe intelliguntur. Nam per tria priora ſæcula, certum eſt, priſcos chriſtianos nullo publice dato ſigno in vnum conueniſſe: quidquid AMALARIVS [*b*], ligneorum inſtrumentorum ſono id factum eſſe, opinetur. Nam hæc adeo abſurda eſt opinio & ſomnium omni fundamento deſtitutum, ſibi perſuadere, quod tempore perſecutionis, quando noctu clam conuenerunt, ipſi ſe quaſi prodere, & inimicos ſuos ad necem ſibi inferendam prouocare voluerint, vt nec ipſi *Romanenſis* eccleſiæ ſcriptores BONA [*i*] atque BARONIVS [*k*] concoquere illud potuerint. BARONIVS autem aliam habet opinionem, haud meliore fundatam ratio-

(*b*) Amalar. de officiis lib. IV. c. XXI. (in bibliothec. patr. max. tom. XIV. p. 1016. edit. Lugdun.) Omnis ſalutatio deeſt in iſtis tribus diebus - - nec altitudo ſignorum, quæ fiebat per vaſa ærea, deponitur, & lignorum ſonus vſquequaque humilior æris ſono, neceſſario pulſatur, vt conueniat populus ad eccleſiam. Poteſt & in hoc humilior vſus eccleſiæ Romanæ deſignari antiquis temporibus, quam nunc ſit, & præcipue tunc, quando latitabat per cryptas propter perſecutores: Nam adhuc iunior Roma, quæ antiquis temporibus ſub vno domino cum antiqua Roma regebatur, vſum lignorum tenet, non propter æris penuriam; ſed propter vetuſtatem

(*i*) Bona rer. liturgic. lib. I. c. XXII. n. I. Amalarius lignorum ſonitu chriſtianum populum congregatum ait, quando latitabat per cryptas propter perſecutores. Non adſentitur Amalario Baron. an. LVIII. num. CVIII. & merito: tum quia huius rei nullum exſtat antiquum monumentum: tum etiam quia ratio ipſa non patitur, vt eo tempore, quo abdita loca ad conueniendum ſtudioſiſſime quærebant, eo lignorum ſtrepitu ſe proderent & ad necem ſibi inferendam gentiles prouocarent.

(*k*) Baron. an. LVIII. n. CVIII. edit. Antuerp. MDCX. (n. CIII. edit. MDCLXX.) Haud adſentimur Amalario, qui exiſtimauit, tempore perſecutionis eccleſiæ, ſonitu lignorum (vt fit hodie tribus vltimis diebus maioris hebdomadæ) ad ſynaxin vocari ſolitos chriſtianos. Eius enim rei vſus quum nullum prorſus vetus reperiatur monumentum litteris conſignatum; nec ratio ipſa patiatur, vt quum hæc illi ſecretius agenda curarent, tanto lignorum ſtrepitu omnium gentilium aures & oculos in ſe converterent; haud nobis probare poteſt: quum præſertim nec verum fuiſſe appareat, ſolitum eſſe olim (vt nunc ea ſit ratione tribus illis diebus maioris hebdomadæ) mœſtitiæ tantum tempore, ad conuocandum populum ligna pulſari.

ne.

ne. Fuiſſe enim certos eccleſiæ miniſtros, exiſtimat, id muneris obtinentes, vt ſingulos priuatim admonerent, quo tempore & loco conuentus habendus eſſet; & hos [*l*] θεοδρόμους, hoc eſt *curſores*, antiqua eccleſiæ lingua vocatos eſſe, dicit. Vnum ſolum teſtimonium pro hac ſua ſententia ex epiſtola IGNATII [*m*] ad *Polycarpum* adfert, vbi quidem nomen illud occurrit, ſed ſenſu plane diuerſo ab eo, quo BARONIVS illud interpretatur. Non enim de hominibus loquitur, quorum officium ſit, conuentus religioſos conuocare, ſed de nuntiis, ex regione alia in aliam in cauſſa grauiore eccleſiæ miſſis, quemadmodum vnusquiſque, qui IGNATIVM inſpexerit ſtudioſius, facile videbit. Hoſce alio loco [*n*] θεοπρεσβύτας, *diuinos legatos*, appellat, quemadmodum ex omnium virorum doctorum ſententia legendum eſt; atque ita vetus *latina* verſio habet *ſacros legatos*, & POLYCARPVS [*o*] eodem nomine vtitur, de eccleſiarum loquens legatis. Hi plerumque diaconi quidam, vel de inferioribus clericis erant, quos epiſcopus dignos iudicabat, qui ad eccleſias alias ablegarentur. Conuocatio autem chriſtianorum ad conuentus eccleſiaſticos quemadmodum facta ſit, de eo quidem nihil certi

(*l*) Baron. ibid. n. CVII. (CIII.) Vrgente perſecutione haud liberum erat ibidem ſemper loci conuenire; ſed neceſſe erat frequenter mutare loca, eademque nec inuentu facilia. Quamobrem priuatim ſingulos a miniſtro eccleſiæ id muneris obeunte, qui curſor dicebatur, epiſcopi ſeu presbyteri monitu vocari opus erat. De curſoris electione hæc habet Ignatius, ſcribens ad Polycarpum: Decet, beatiſſime Polycarpe, cetera. vid. litt. ſeq. (m)

(*m*) Ignat. epiſt. ad Polycarp. n. VII. Πρέπει, Πολύκαρπε θεομακαριστότατε, συμβούλιον ἀγαγεῖν θεοπρεπέστατον, καὶ χειροτονῆσαί τινα, ὃν ἀγαπητὸν λίαν ἔχετε καὶ ἄοκνον, ὃς δυνήσεται θεόδρομος καλεῖσθαι. Τοῦτον καταξιῶσαι, ἵνα πορευθεὶς εἰς Συρίαν δοξάσῃ ὑμῶν τὴν ἄοκνον ἀγάπην εἰς δόξαν Χριστοῦ. Decet, in Deo beatiſſime Polycarpe, concilium cogere Deo decentiſſimum, & eligere aliquem, quem valde carum habeatis, & impigrum, qui poterit diuinus curſor appellari, illumque eo dignari honore, vt profectus in Syriam glorificet veſtram impigram caritatem in gloriam Chriſti.

(*n*) Ignat. ep. ad Smyrn. n. XI. Πρέπει εἰς τιμὴν Θεοῦ χειροτονῆσαι τὴν ἐκκλησίαν θεοπρεσβευτὴν (leg. θεοπρεσβύτας) κ. τ. λ. Decet ad Dei honorem, vt eccleſia veſtra eligat *ſacrum legatum*.

(*o*) Polycarp. ep. ad Philipp. n. XIII. ὅπερ ποιήσω, ἐὰν λάβω καιρὸν εὔθετον, εἴτε ἐγὼ, εἴτε ὃν πέμψω πρεσβεύσοντα καὶ περὶ ὑμῶν. Quod faciam, ſi habuerimus tempus opportunum, ſiue ego, ſeu *legatus* quem miſero pro vobis.

conſtat, niſi quod ſecreta quadam ratione eam factam eſſe, ſciamus. Forte diaconiſſæ ad hoc miniſterium commodiſſime adhiberi potuerunt, quippe omnium minime cognitæ vel ſuſpectæ gentilibus; ſed ob lucis hiſtoricæ inopiam nihil poſſumus definire. Sequentibus ſæculis diuerſas alias conuocandi conuentus religioſos rationes, ante inuentas campanas, deprehendimus. In *Aegypto* tubæ more *iudæorum* videntur adhibitæ. Vnde PACHOMIVS [p], *Aegyptiorum* monachorum parens, regulæ ſuæ articulum aliquem facit, quod monachus quilibet, audita voce tubæ ad eccleſiam vocantis, cella ſua egredi debeat. Et eadem conſuetudo IOANNI CLIMACHO [q], præſidi cœnobitarum in monte *Sina* ſæculo ſexto, memoratur, vnde coniicere nobis licet, quod antiqua conſuetudo etiam in *Palæſtina* ad illud vſque tempus durauerit. In quibusdam vero monaſteriis moris erat monachis, omnium cellas alternatim obire, & pulſu mallei fratres ſuos ad eccleſiam euocare: cuius conſuetudinis, tamquam pro nocturnis præcipue conuentibus vſitatæ, crebra a CASSIANO [r], PALLADIO [s] & MOSCHO [t] mentio iniicitur, vnde & inſtrumentum illud *ſignum nocturnum* & *malleus excitatorius* ab illis appellatur. In monaſterio virginum, quod *Hieroſolymis* erexit

(p) Pachom. regula c. III. bibliothec. patr. tom. XV. p. 629. edit. Pariſ. MDCLIV. Quum audierit vocem tubæ ad collectam vocantis, ſtatim egrediatur.

(q) Climac. ſcala paradiſi, gradu XIX. biblioth. patr. tom. V. p. 244. cit. edit. (tom. X. p. 411. ſ. ed. Lugdun. MDCLXXVII.) Obſeruemus accurate & intelligamus, *ſigno ſacræ tubæ canente* cogi fratrum cœtus, cetera.

(r) Caſſian. Inſtitut. lib. II. c. XVII. Is autem, cui religioſi conuentus commonitio, vel ſynaxeos cura committitur, non paſſim vt libitum eſt, nec prout nocte fuerit expergefactus, aut opportunitas eum ſomni proprii ſeu inſomnii coartat, fratres etiam ad quotidianas vigilias exſuſcitare præſumit. cetera. Id. lib. IV. c. XII. Itaque conſidentes inter cubilia ſua & operi ac meditationi ſtudium pariter impendentes, quum ſonitum pulſantis oſtium ac diuerſorum cellulas percutientis audierint, ad orationem eos ſcilicet ſeu ad opus aliquod inuitantis: certatim e cubilibus ſuis vnusquiſque prorumpit, cetera.

(s) Pallad. hiſtor. Lauſiac. cap. CIV. Πληρώσας τὸν συνήθη τῶν εὐχῶν κανόνα, τὸ τηνικαῦτα τῷ ἐξυπνιαστικῷ σφυρίῳ τὰς πάντων ἔκρουεν κέλλας, συνάγων αὐτοὺς εἰς τοὺς εὐκτηρίους οἴκους πρὸς ὀρθρινὴν δοξολογίαν. Impleto tempore conſueto, *excitatorio malleo pulſabat cellas omnium*, eos congregans ad oratoria ad benedictionem matutinam.

(t) Moſch. prat. Spirit. Nocturnum pulſare ſignum &c.

& mo-

Digitized by Google

& moderata eſt *Paula*, nobilis illa *Romana* femina, ſignum dari ſolebat ab obeunte quadam & cantante *Halleluiah*: Hac enim voce, vti fidem nobis facit HIERONYMVS [*u*], ad conuentus religioſos ſolebant vocari. In aliis orientalibus partibus lignorum percuſſio in vſu erat, vti ex actis ſynodi ſecundæ *Nicenæ*, THEODORO STVDITA, NICEPHORO BLEMIDE aliisque ſcriptoribus pluribus BONA [*w*] demonſtrat. Neque campanarum vſus notus inter eos erat, ſicut ex BARONIO [*x*] idem ille obſeruat, vſque ad annum DCCCLXV, quando *Vrſus Patriciacus*, dux *Venetiarum*, nonnullas *Michaeli* imperatori dono miſit, qui eas in turri, ad ædem *Sophianam* exſtructa, collocauit. Hodie vero, ſiue quod hæc conſuetudo numquam in vniuerſum invaluit apud *Græcos*, ſiue quod *Turcæ* vſum campanarum ipſis permittere recuſant, nullas habent, ſed antiquum morem ſequen-

(*u*) Hieron. ep. XXVII. epitaph. Paulæ p. 178. edit. Baſil. MDLXV. fol. (p. 115. h. edit. Francof.) Poſt Alleluiah cantatum, quo ſigno vocabantur ad collectam, nulli reſidere licitum erat.

(*w*) Bona rer. liturgic. lib. I. c. XXII. n. II. Vſi ſunt etiam græci lignorum percuſſione, quorum vſum antiquiſſimum eſſe ex actis ſecundæ ſynodi Nicænæ conſtat. Ibi enim act. IV. ex libro miraculorum S. Anaſtaſii martyris legimus, quod quum eius reliquiæ Cæſareæ appropinquarent, ciues omnes lætitia magna perfuſi *ligna ſacra pulſantes* obuiam facti ſunt. Eorumdem frequens habetur mentio apud græcos ſcriptores. Theodorus Petreorum epiſcopus in vita S. Theodoſii archimandritæ; *Monachi*, ait, *lignum pulſabant præter ſolitam propemodum horam.* Nicephorus Blemides in vita S. Pauli Latrenſis, *Imperat, vt ante tempus lignum congregans monachos pulſetur, & ſacra myſtagoga peragatur.* Theodorus Studita in carminibus *Veluti tuba percute lignum tempore ſuo vt opus eſt.* Auctor vitæ S. Niconis cognomento *Metanœitæ: Et ligni pulſatione omnes fratres conuocat.* Et tubæ quidem ac mallei vſus ad ſola monaſteria pertinuiſſe videtur, ligna autem ab omnibus eccleſiis vſurpata fuerunt, longoque ſpatio permanſit eorum conſuetudo, quia campanas ſerius receperunt.

(*x*) Bon. ibid. Campanas vſui græcis eſſe cœpiſſe anno DCCCLXV. refert Baronius ex hiſtoriæ Venetæ ſcriptoribus adſerentibus, Vrſum Patriciacum Venetiarum ducem primum omnium dono miſiſſe duodecim mirificæ artis & valde ſonoras Michaëli imperatori, qui eas in turri ad S. Sophiam exſtructa collocauit.

Baron. ad an. DCCCLXV. n. CV. (p. 310. tom. X. edit. Antuerp. MDCLXX.) Ad hunc quoque annum referunt ſcriptores proſequuti res Venetas, ærea inſtrumenta, quæ campanas dicimus, vſui eſſe cœpiſſe græcis, miſſis ipſis a duce Venetiarum Vrſo Patriciaco ad Michaëlem imperatorem.

Digitized by Google

tes ligneis inſtrumentis vel bracteis ferreis vtuntur, quæ *σήμαντρα* & *χειροσήμαντρα* vocitant, quod manibus teneantur, eorumque pulſu populus in eccleſiam conuocetur, quemadmodum ab ALLATIO [*xx*] & a recentiore quodam ſcriptore ex noſtratibus [*y*], qui conſuetudinum eorum teſtis oculatus fuit, condocemur. Quis primus campanarum vſum in eccleſiam *latinam* introduxerit, nondum liquido conſtat; aliis *Sabiniano* papæ, *Gregorii* ſucceſſori an. DCIV, aliis *Paulino*, eccleſiæ *Nolanæ* epiſcopo, *Hieronymo* coæuo, hoc adſcribentibus. Hæc poſtrema opinio certe vulgatus error eſt, nec alii fundamento originem debere videtur, niſi quod *Paulinus* fuerit epiſcopus *Nolæ* in *Campania* (vbi ærea illa inſtrumenta forte primum inuenta, & hinc *nolæ* & *campanæ* dicta ſunt) & recentiores quidem audaculi ſcriptores hinc concludant, quod earum auctor exſtiterit. Quæ fabula plus probabilitatis accepit, quia ipſe eccleſiam *Nolæ* fundauit. Verum tum huic fictioni id infeliciter accidit, quod ipſe conditam a ſe eccleſiam, & ſingulas eius partes in duodecima ad *Seuerum* epiſtola deſcribens, nullam campanarum vel turris campanariæ faciat mentionem, quum tamen alia minora ædificia adcurate recenſeat. Quod, vt BONA recte obſeruat, idoneum argumentum eſt, accedente reliquorum auctorum omnium ſilentio, quo ipſum earum inuentorem non fuiſſe, probe-

(*xx*) Leo Allat. in diſſertat. de recentiorum græcorum templis. Sacerdotes græci ligneo inſtrumento ad græcos in eccleſiam conuocandos vtuntur. Id eſt, lignum binarum decempedarum longitudine, duorum digitorum craſſitudine, latitudine quatuor, quam optime dedolatum, non fiſſum aut rimoſum, quod manu ſiniſtra medium tenens ſacerdos vel alius, dextra malleo ex eodem ligno curſim hinc inde tranſcurrens modo in vnam partem, modo in alteram, prope vel eminus ab ipſa ſiniſtra, ita lignum diuerberat, vt ictum nunc plenum, nunc grauem, nunc acutum, nunc crebrum, nunc extenſum edens, perfecta muſices ſcientia auribus ſuauiſſime moduletur.

(*y*) *Dr* Smith's *Account of the* greek *church* p. 70. [p. 53. edit. lat. Traiect. ad Rhen. MDCXCVIII.] Campanarum vſu ciuitatibus potiſſimum, quas *Turcæ* promiſcue habitant, interdicto, vt opportunius & debito tempore interſint, lignei inſtrumenti, *σημάντρα*, quod malleo pulſant, ſonitu ad ſacras ædes conuocantur. Huius tum crebrioribus fortioribusque tum languidioribus magisque intermiſſis ictibus, qui prope ſunt, a *λαοσυνάκτῃ*, ſiue æditno, quantum temporis, antequam ſacra fieri occipiant, reliquum ſit, an tum inſtet, nec diutius exſpectandum, admoniti, ſatisque id vſu edocti, vel pueri intelligunt.

tur.

tur. Sed tamen BONA, eccleſiæ eas vſui eſſe cœpiſſe exiſtimat, ſimulac imperatores chriſtiani facti fuiſſent, quia tintinnabula, minorum campanarum genus, ab ethnicis in ſimilem vſum iam ante adhibita fuerint. Quæ argumentatio, mea quidem ſententia, parum ponderis habet, quia nullus antiquus auctor eſt, qui eius coniecturam confirmet. Nullum enim ante AVDOENVM *Rothomagenſem* produxit, qui vſus tintinnabulorum mentioonem faciat, nullum ante BEDAM, qui campanæ vocabulo vtatur: qui ſcriptores duo ſæculo ſeptimo vixerunt, & hoc ipſum argumento eſt, has res non multum ante inter chriſtianos in vſum veniſſe, alioquin in auctoribus, qui ante illos ſcripſerunt, eas memoratas inueniremus, quemadmodum in illis, qui ſubſequuntur, earum mentio habetur. Lectori iam nihil attinet commemorare, illam vſitatam *Romanenſibus* conſecrandi, vngendi, baptizandi & nomine alicuius ſancti inſigniendi campanas conſuetudinem recentius quoddam inuentum eſſe. BARONIVS non vltra tempus *Ioannis XIII.* an. DCCCCLXVIII. extendit, qui maiorem campanam eccleſiæ *Lateranenſis* conſecrauit, atque nomine *Ioannis* [z] nuncupauit, vnde hanc conſuetudinem in eccleſia perſeueraſſe, putat, vt eo modo, quo iſte pontifex vſus, campanæ in eccleſiis collocandæ, Deo primum, impoſito eis nomine, dicarentur. MENARDVS [a] & BONA [b], hunc ritum

(z) Baron. an. DCCCCLXVIII. tom. X. p. 810. ed. Antuerp. MDCX. (n. LXXXVI. p. 797. edit. MDCXVIII.) Sed ad Ioannem pontificem reuertamur, qui Capuæ his peractis, in vrbem rediens, quum imperator ibi adhuc moraretur, contigit primariam Lateranenſis eccleſiæ campanam miræ magnitudinis recens ære fuſam ſuper campanile eleuari: quam prius idem pontifex ſacris ritibus Deo conſecrauit, atque Ioannis nomine, puto baptiſtæ, cuius eccleſiæ eſſet vſui, nuncupauit. Qui ſacer ritus in eccleſia perſeuerauit, vt eo modo, quo ipſe vſus, campanæ in eccleſiis collocandæ, Deo primum, impoſito eis nomine, dicarentur.

(a) Menard. not. in Sacramentar. Gregor. p. 207. (p. 430. c. tom. III. opp. Gregor. Pariſ. MDCCV.) His de baſilicæ dedicatione notatis, ſubiungendus eſt ordo in benedictione ſigni, hoc eſt nolæ ſeu campanæ, qui exſtat in codicibus Remenſi & Ratoldi abbatis. In codice igitur Remenſi ita habetur: *Ad ſignum eccleſiæ benedicendum:* Benedic, Domine, hanc aquam benedictione cæleſti &c. In codice Ratoldi: *Ad ſignum eccleſiæ benedicendum. In primis intingue ter in aqua, & laues in ea quæ benedicenda eſt his verbis:* Benedic, Domine, cetera.

(b) Bona rer. liturgic. lib. I. c. XXII. n. VII. Vſum quidem benedicendi campa-

paullo antiquiorem eſſe, volunt, ſed tamen non longius quam vnum ſæculum, ad *Caroli* videlicet *magni* ætatem, extendere audent, cuius tempore, MENARDVS dicit, libros quosdam rituales formam benedicendi & vngendi campanas habuiſſe, hoc præfixo titulo: *Ad ſignum eccleſiæ benedicendum.* Neque improbabile eſt, eiusmodi corruptionem in libros rituales horum temporum irrepſiſſe; quia inter *capitularia* CAROLI MAGNI cenſuram quamdam & prohibitionem huius conſuetudinis inuenimus, *Vt clocas* (quod *Germanicum* campanarum nomen eſt) *non baptizent* [*c*]. Enim vero quod tum prohibitum, illud poſtea conſtanter conceſſum & factitatum, immo addititiis quibusdam iuribus auctum eſt, dum campanæ quoddam incantamenti genus contra tempeſtates, fulmina, & ſatanæ inſidias effici conſueuerunt, quemadmodum lector, cui lubet, cærimoniam, ex antiquis *pontificalibus* eccleſiæ *Romanenſis*, a SLEIDANO [*d*] & HOSPINIANO [*e*] deſcriptam, legere poteſt. Sed vereor, ne lectores mei lo-

nas ſcribit Baronius a Ioanne XIII. traxiſſe originem, qui anno DCCCLXVIII. campanam Lateranenſem miræ magnitudinis, antequam ſuper campanile eleuaretur, ſacris ritibus Deo conſecrauit, atque Ioannis nomine nuncupauit, *qui ritus*, inquit, *in eccleſia perſeuerauit.* Sed multo antiquiorem eſſe ex ritualibus libris integro ſæculo ante Ioannem XII. conſcriptis palam fit, in quibus formula benedicendi & vngendi campanas reperitur, hoc præfixo titulo, *Ad ſignum eccleſiæ benedicendum*, vt eruditiſſimus Menardus teſtatur in notis ad libr. Sacramental. p. 207. ex codice Rhemenſi tempore Caroli magni exarato.

(*c*) Capitular. Caroli magni citata a Duranto de ritibus eccleſ. cath. lib. I. c. XXII. n. II. Plura de tintinnabulis Rhodiginus. Appellantur item clocæ, vocabulo Germanico, vt in capitulari Caroli magni, *vt clocas non baptizent.*

(*d*) Sleidan. commentar. lib. XXI. p. 388. (p. m. 659.) Conſimili ratione tractantur campanæ, & primo quidem ſic eas pendere oportet, vt circumire poſſit epiſcopus, qui quum pſalmos aliquot demurmurauit, aquam & ſalem conſecrat, ſimulque miſcet, eaque foris & intus campanam diligenter lauat, poſt extergit, & oleo ſacro formam crucis in ea deſcribit, Deumque precatur, vt quum impellitur & inſonat campana, fides & caritas in animis hominum augeatur, faceſſant omnes inſidiæ diaboli, grando, fulmina, venti, tempeſtates, & omnis intemperies mitigetur. vbi crucem illam oleatam linteo deterſit, ſeptem alias cruces in ea format, intus vero ſolum vnam: poſtea pſalmos aliquot recitans, campanæ turibulum ſubdit, & ſuffitum facit, eique bene precatur. pleriſque in locis epulum dari conſueuit & peragi conuiuium, non ſecus atque in nuptiis.

(*e*) Hoſpinian. de templis lib. IV. c. IX. tot. p. 113. ſeq. edit. Tigur. (p. 391. ſeqq. edit. Geneu.)

co

co prætermiſſionis nunc quidem iuſto longioris digreſſionis in hoc argumento me accuſent, adeoque ad antiquarum eccleſiarum conſiderationem reuertor.

LIBRI OCTAVI

CAPVT OCTAVVM

DE ANATHEMATIS ALIISQVE ANTIQVARVM ECCLESIARVM ORNAMENTIS.

§. I.

Quid veteres per anathemata *ſua in eccleſiis intelligant.*

POSTQVAM præcipuas partes & ædificia nec non communia vtenſilia antiquarum eccleſiarum diſtincte ſpectauimus, non alienum ab inſtituto noſtro erit, oculis noſtris ad earum ornamenta conuerſis, paullulum conſiderare, quemadmodum domos orationum exornarint priſci chriſtiani. De magnificentia & ſplendore quarumdam fabricarum deque valore vtenſilium altaris, quorum multa argentea erant & aurea, iam diximus. Quod igitur hoc loco addendum eſt, ad reliqua eccleſiæ ornamenta attinet, quorum nonnulla inuſitatiora ſunt & recentioribus ſcriptoribus rarius obſeruata. Generale omnis generis ornamentorum in eccleſiis, tum in ipſis ſtructuris, tum in vaſis & vtenſilibus eccleſiaſticis, nomen olim erat *anathemata.* Quod etſi vt plurimum homines exſecratos, ſiue per excommunicationem a cœtu fidelium ſeparatos & ſegregatos, ſignificat, interdum tamen res etiam Deo datas eiusque honori ac cultui dicatas denotat. Quo ſenſu omnia vaſa ſacra & inſtrumenta eccleſiæ & omnia donaria atque ornamenta, ad illam pertinentia, *anathemata* appellantur, quod a communi vſu ſegregata & diuino honori ac cultui conſecrata erant. Nonnulli e *græcis* ſcriptoribus diſtinguunt inter ἀναθήματα, & ἀναθέματα, quemadmodum SVICERVS [a] EX CHRYSOSTOMO [b],

(a) Suicer. theſ. voc. ἀνάθημα p. 268. 269.

(b) Chryſoſtom. hom. XVI. in Roman. Τί ἐςι τὸ ἀνάθεμα; ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· Εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν κύριον Ἰησοῦν, ἔστω ἀνάθεμα· τουτέστι, κεχωρίσθω πάντων, ἀλλότριος ἔστω πάντων. Καθάπερ γὰρ τοῦ ἀναθήματος τοῦ ἀνατεθειμένου τῷ θεῷ

HESY-

HESYCHIO [c], ZONARA [d], & BALZAMONE [dd] obſeruauit, qui illud ornamenta eccleſiæ, ſeu res Deo deuotas; hoc autem res exſecrandas & deteſtabiles exitioque deſtinatas denotare, ſtatuunt. Alii vero non ita adcurate hanc diſtinctionem obſeruant, ſed vocabulo ad vtrumque, res videlicet Deo dicatas, & res exitio deſtinatas, ſignificandum, promiſcue vtuntur: quemadmodum SVICERVS ex THEODORETO [*], CYRILLO

οὐδεὶς ἂν τολμήσειεν ἁπλῶς ταῖς χερσὶν ἅψασθαι, οὐδὲ ἐγγὺς γενέσθαι· οὕτω καὶ τὸν χωριζόμενον τῆς ἐκκλησίας, πάντων ἀποτέμνων, καὶ ὡς πορρωτάτω ἀπάγων, τοῦτο τῷ ὀνόματι ἀπὸ τοῦ ἐναντίου καλεῖ, μετὰ πολλοῦ τοῦ φόβου πᾶσιν ἀπαγορεύων αὐτοῦ ἀποχωρίζεσθαι καὶ ἀποπηδᾷν· τῷ μὲν γὰρ ἀναθήματι, τιμῆς ἕνεκα, οὐδεὶς ἐτόλμα ἐγγίζειν· τοῦ δὲ ἀποτμηθέντος ἐξ ἐναντίας ἐχωρίζοντο γνώμης ἅπαντες. Ὥστε ὁ μὲν χωρισμὸς εἷς, καὶ ὁμοίως καὶ τοῦτο κἀκεῖνο τῶν πολλῶν ἠλλοτρίωται· ὁ δὲ τρόπος τοῦ χωρισμοῦ οὐχ εἷς, ἀλλὰ καὶ ἐναντίος οὗτος ἐκείνῳ. Τοῦ μὲν γὰρ ἀπείχοντο ὡς ἀνακειμένου Θεῷ, τοῦ δὲ ὡς ἠλλοτριωμένου Θεοῦ, καὶ ἀποῤῥαγέντος τῆς ἐκκλησίας. Quid eſt *anathema?* Audi ipſum ita loquentem: *Si quis non amat dominum, is* ἀνάθεμα, anathema *ſit, hoc eſt, ab omnium commercio ſegregetur, alienus ab omnibus ſit. Nam quemadmodum anathema donumque id quod Deo oblatum dedicatur, nemo eſt, qui temere manibus contingere audeat,* vel ad illud propius accedere: ſic etiam eum, qui ab eccleſia ſeparatur, ab omnibus abſcindens & quaſi longiſſime abducens hoc nomine, a contrario ſcilicet, appellat, magno cum terrore omnibus interminatus, ab eo vt ſeparentur ac pedem referant. *Donario* enim honoris gratia appropinquare nemo audebat: ab eo autem, qui ab eccleſia abſciſſus erat, ex oppoſita omnes ſententia ſeparabantur. Quapropter ſeparatio quidem tum hæc, tum illa ex æquo a vulgo abalienatio erat: ſeparationis vero modus non vnus ſed illi contrarius. Ab illo enim abſtinebant, tamquam Deo dicato: ab hoc autem recedebant, tamquam a Deo alienato & ab eccleſia abſciſſo.

(c) Heſych. lexicon. Ἀνάθεμα, ἐπάρατος, ἀκοινώνητος, Maledictus, excommunicatus. Ἀνάθημα, κόσμημα, Donarium, ornamentum.

(d) Zonar. in can. III. concil. in templo Sophiæ. Ὡς τὰ ἀναθήματα, προσανεγόμενα τῷ Θεῷ, χωρίζονται ἀπὸ τῶν κοινῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων· οὕτω καὶ ὁ ἀνάθεμα γενόμενος, ἐκκόπτεται καὶ ἀποδιαιρεῖται ἀπὸ τῆς τῶν πιστῶν ὁμηγύρεως, τῶν ἀνατεθειμένων καὶ ἀφωσιωμένων τῷ Θεῷ, καὶ ἀπ' αὐτοῦ, καὶ προσκληροῦται τῷ διαβόλῳ, καὶ ἀνατίθησιν αὐτὸς ἑαυτόν. Quemadmodum *donaria* Deo oblata ſeparantur a communibus & humanis rebus: ita etiam *anathema* factus exſcinditur & ſegregatur a cœtu fidelium conſecratorum ac dicatorum Deo, & ab ipſo Deo, atque deſtinatur diabolo ſeque ipſum ei conſecrat.

(dd) Balſamon. ad eumd. can. hæc ipſa verba exſcripſit.

(*) Theodoret. in cap. XIII. Ieſaiæ. tom. II. p. 59. Τὸ ἀνάθημα καὶ ἐπὶ τοῦ ἄγαν ἁγίου, καὶ ἀφιερωμένου τῷ Θεῷ τίθησι τὰ θεῖα λόγια, καὶ μέντοι καὶ ἐπὶ τοῦ ἄγαν ἀναγοῦς καὶ βεβήλου· ἀνάθημα γὰρ καλοῦμεν καὶ τὰ τῷ Θεῷ προσφερόμενα, καὶ

ALEXAN-

Digitized by Google

ALEXANDRINO [**], auctore *quæſtionum ad orthodoxos* ſub nomine IVSTINI [†] MARTYRIS, & nonnullis aliis ſcriptoribus demonſtrat. Nos vero heic vtrumque vocabulum pro donariis & ornamentis templorum accipimus. Quo ſenſu *ἀναθήματα Lucæ* euangeliſtæ c. XXI, 5. *donaria* & *ornamenta* dicuntur. Atque ita EVSEBIVS, hemiſphærium eccleſiæ *Hieroſolymitanæ* & duodecim, quæ illud cingebant, columnas deſcribens, dicit, columnarum capita maximis crateribus argenteis fuiſſe ornata, quos imperator tamquam *ἀνάθημα* [*e*] *κάλλιςον*, *pulcherrimum donarium*, Deo ſuo dicauerit. Et paullo poſt iterum ait [*f*], dici non poſſe, quot quantisque ornamentis ac donariis (*ἀναθημάτων*) partim ex auro & argento, partim ex gemmis templum illud diverſimode venuſtarit. Atque ita cuncta pretioſa vaſa ac in-

---

τοὺς διά τινα παρανομίαν τῆς ἐκκλησίας ἐκβαλλομένους. *Anathema* tum de eo, quod valde ſanctum eſt, Deoque conſecratum, vſurpant diuina eloquia: & rurſum de eo, quod valde impurum & profanum. *Anathema* enim vocamus tum ea, quæ Deo offeruntur, tum eos, qui ob aliquod delictum ab eccleſia expelluntur.

Id. in Sophon. c. I. v. 7. p. 865. Τὸ ἀνάθημα διπλῆν ἔχει ἔννοιαν· οὐ γὰρ μόνον τὸ ἀνακείμενον τῷ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀλλοτριούμενον ἀνάθημα κέκληκε. *Anathema* duplicem ſenſum habet: nam non ſolum id, quod Deo dedicatum eſt, ſed etiam quod abalienatum, *anathema* vocauit.

Id. in epiſt. ad Rom. c. IX, 3. Τὸ ἀνάθημα διπλῆν ἔχει τὴν διάνοιαν· καὶ γὰρ τὸ ἀφιερωμένον τῷ Θεῷ ἀνάθημα ὀνομάζεται, καὶ τὸ τούτου ἀλλότριον τὴν αὐτὴν ἔχει προσηγορίαν. *Anathema* duplicem habet intelligentiam. Nam & quod Deo conſecratum eſt, *anathema* nominatur: & quod ab eo eſt alienum, eamdem habet appellationem.

(**) Cyrill. Alexandr. lib. V. de adorat. (p. 144. edit. Pariſ. MDCXXXVIII. fol.) Ἀνάθεμα, τουτέστι, τὸ ἀπονεμηθὲν ἑκάστῳ, καὶ ἀφορισθὲν τῷ Θεῷ, *Anathema*, id eſt, vnicuique adſignatum & Deo ſeparatum.

(†) Iuſtin. Martyr. reſp. CXXI. ad orthodoxos (p. 473. edit. Pariſ. MDCXXXVI.) Ἀνάθεμα λέγεται τὸ ἀνακείμενον καὶ ἀφωρισμένον Θεῷ, καὶ εἰς κοινὴν χρῆσιν μηκέτι λαμβανόμενον· ἢ τὸ ἀπηλλοτριωμένον Θεοῦ διὰ κακίαν. *Anathema* id dicitur, quod Deo eſt dedicatum atque deſtinatum, & in communem vſum amplius non conuertitur; aut id quod a Deo per malitiam eſt abalienatum.

(*e*) Euſeb. de vita Conſtant. lib. III. c. XXXVIII. Ὁ δὴ δυοκαίδεκα κίονες ἐστεφάνουν τοῖς τοῦ σωτῆρος ἀποστόλοις ἰσάριθμοι, κρατῆρσι μεγίστοις ἐξ ἀργύρου πεποιημένοις τὰς κορυφὰς κοσμούμενοι· οὓς δὴ βασιλεὺς αὐτὸς ἀνάθημα κάλλιστον ἐποιεῖτο τῷ αὐτοῦ Θεῷ.

(*f*) Euſeb. ibid c. XL. ἐκόσμει δ' αὐτὸν ἀδιηγήτοις κάλλεσι πλείστων ὅσων ἀναθημάτων, χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ λίθων πολυτελῶν ἐν διαλλαττούσαις ὕλαις.

ſtrumenta altaris, pretioſa veſtis, quam induebat epiſcopus, diuini baptiſmi miniſterium peracturus, quæ aureis filis contexta, & vti THEODORETVS [g] ac SOZOMENVS [h] fidem nobis faciunt, de donariis a *Conſtantino* eccleſiæ *Hieroſolymorum* datis erat; hæc, inquam, & omnia reliqua huius generis ornamenta eccleſiæ, æque ac illud, quod ad magnificentiam & ſplendorem fabricæ ipſius faciebat, inter anathemata eccleſiæ relata fuerunt. Sed ſenſu ſtrictiore anathemata magis ſpeciatim ea donaria denotant, quæ a columnis pendebant, publico conſpectui expoſita, tamquam magnæ alicuius gratiæ, quam quis a Deo conſequutus fuerat, monimenta. Ad quam rem adludens SOCRATES [i], vocabulum anathematis pro ſententia contra impie loquentes adhiberi putat, quod hominis cuiusdam condemnatio, velut in columna publice propoſita, omnium oculis ac notitiæ ſubiiciatur. HIERONYMVS etiam ad hanc conſuetudinem manifeſto reſpicit, quando de hominum donis, quæ [k] funalibus, hoc eſt funibus aureis pendeant, vel aureis candela-

(g) Theodoret. lib. II. c. XXVII. Τὴν ἱερὰν στολὴν, ἣν ὁ πανεύφημος Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς, τὴν Ἱεροσολύμων ἐκκλησίαν γεραίρων, δεδώκει τῷ Μακαρίῳ τῷ τῆς πόλεως ἐκείνης ἀρχιερεῖ, ἵνα ταύτην περιβαλλόμενος τὴν τοῦ θείου βαπτίσματος ἐπιτελῇ λειτουργίαν· ἐκ χρυσῶν δὲ αὕτη κατεσκεύαστο νημάτων, πεπρακέναι τὸν Κύριλλον ἔφη, κ. τ. λ. Sacram veſtem, quam Conſtantinus omni laude celebrandus, ad exornandam Hieroſolymorum eccleſiam Macario eius loci epiſcopo donauerat, vt ea indutus diuini baptiſmi miniſterium perageret: ea veſtis aureis filis contexta erat: Cyrillum vendidiſſe dixit.

(h) Sozom. lib. IV. c. XXV. Λιμοῦ καταλαβόντος τὴν Ἱεροσολύμων χώραν, ὡς εἰς ἐπίσκοπον ἔβλεπε τὸ τῶν δεομένων πλῆθος, τῆς ἀναγκαίας τροφῆς ἀπορούμενον· ἐπεὶ δὲ χρήματα οὐκ ἦν οἷς ἐπικουρεῖν ἔδει, κειμήλια καὶ ἱερὰ παραπετάσματα ἀπέδοτο· ἐν τούτῳ δὲ λόγος, ποτὲ ἐπιγνῶναι οἰκεῖον ἀνάθημα γυναῖκα ἐκ τῶν ἐπὶ θυμέλης ἠμφιεσμένην. κ. τ. λ. Quum Hieroſolymorum regionem fames occupaſſet, egentium multitudo neceſſariis alimentis deſtituta, in Cyrillum vtpote epiſcopum oculos coniecit: quum autem pecuniæ deeſſent, quibus ſubueniri poſſet egentibus, Cyrillus theſauros eccleſiæ & ſacra vela diuendidit. Aiunt igitur, quemdam poſtea donarium ſuum agnouiſſe in muliere ſcenica, quæ illo amicta erat, cetera.

(i) Socrat. lib. VII. c. XXXIV. Κοινῇ μέντοι ψήφῳ πάντες οἱ κληρικοὶ αὐτὸν ἀνεθεμάτισαν· οὕτω γὰρ οἱ χριστιανοὶ καλεῖν εἰώθαμεν τὴν κατὰ τοῦ βλασφήμου ψῆφον, ὅταν αὐτὴν ὥσπερ ἐν στήλῃ ἀναστήσαντες φανερὰν τοῖς ἅπασι καταστήσωμεν.

(k) Hieron. ep. XXVII. ad Euſtoch. in epitaphio Paulæ. Iactent alii pecunias & in corbonam Dei æra congeſta, *funalibusque aureis dona pendentia*, cetera. Id. epiſt. XIII. ad Paulin. Verum Chriſti templum anima credentis eſt. - - Illi pliter *donaria*.

bris

bris ſiue lampadibus impoſita ſint, (vtrumque enim funale ſignificat) loquitur. Quamuis autem homines potius admoneat, vt veris Chriſti templis, (intelligens pauperum corpora & animas) dona ſua offerant; hoc ipſum tamen aliam anathemata, ſeu (vt cum *latinis* ſcriptoribus [l] aliis vocat) *donaria* ſua offerendi rationem in vſu fuiſſe indicat, nimirum ſuſpendendi in templis materiatis.

§. II.

Certa quædam donaria, ἐκτυπώματα appellitata, quando in eccleſiam primum inuecta ſint.

INTER hæc certum genus donariorum erat, quæ **ἐκτυπώματα** vocabantur, quia beneficii ac fauoris, ipſis quocumque modo exhibiti, ſymbolica quædam monumenta, ſiue hieroglyphicæ repræſentationes, erant. Quo primum tempore offerri atque appendi in eccleſiis cœpta ſint, non facile dici poteſt. Coniectura tamen BOCHARTI [ll] valde mihi probabilis videtur, ſæculo quinto medio id factum eſſe, quia THEODORETVS in primis ſcriptoribus eſt, qui eorum iniiciunt mentionem. In octauo enim ſermone ad gentiles de martyribus ſic ait [m]: *Quod votorum compotes fiant, qui fideliter petunt, palam teſtantur illorum donaria, curationem indicantia. Alii enim oculorum, alii pedum, alii manuum ſimulacra ſuſpendunt, ex argento auroue confecta. Hæc au-*

(l) Sidon. Apollin. lib. IV. ep. XVIII. Vtinam molis illius pompam, ſiue *donaria*, nil huius obſequii turpet oblatio &c.
Paulin. natal. VI. Felicis

Cedo, alii pretioſa ferant *donaria*, meque
Officii ſumtu ſuperent, qui pulcra tegendis
Vela ferant foribus, ſeu puro ſplendida lino,
Siue coloratis textum fucata figuris. cetera.

(ll) Bochart. hierozoic. part. I. lib. II. c. XXXVI. p. 368. Quin Chriſtiani horum (gentilium) æmuli, quinto poſt Chriſtum ſæculo cœperunt donaria in templis appendere, imaginem habentia partium, quæ aliquo morbo adflictæ conualuerant. Ita diſerte teſtatur Theodoretus in octauo therapeuticon, ὅτι δὲ τυγχάνουσι κ. τ. λ. vid. not. ſeq. (m).

(m) Theod. ſerm. VIII. de martyr. (tom. IV. p. 606. a. edit. Par. MDCXLII.) Ὅτι δὲ τυγχάνουσιν ὧνπερ αἰτοῦσιν οἱ πιστῶς ἐπαγγείλαντες, ἀναφανδὸν μαρτυρεῖ τὰ τούτων ἀναθήματα, τὴν ἰατρείαν δηλοῦντα, οἱ δὲ ποδῶν, ἄλλοι δὲ χειρῶν προσφέρουσι ἐκτυπώματα· καὶ οἱ μὲν ἐκ χρυσοῦ, οἱ δὲ ἐξ ὕλης ἀργύρου πεποιημένα· - - δηλοῖ δὲ ταῦτα, προσκείμενα τῶν παθημάτων τὴν λύσιν, ἧς ἀνετέθη μνημεῖα παρὰ τῶν ἐῤῥωμένων γεγενημένων.

tem morborum depulſionem indicant, cui teſtantæ ab iis poſita ſunt, qui ſanitatem receperunt. BOCHARTVS in hoc chriſtianos gentilium æmulos exſtitiſſe exiſtimat. Solebant enim illi aliquo metu vel periculo defuncti præteritorum malorum inſignia ac monumenta illis diis conſecrare, a quibus ſe liberatos putabant. Ita naufragi *Iſidi* vel *Neptuno* tabulam dedicabant, quæ expreſſam naufragii ſui imaginem continebat [*]. Gladiatores arma *Herculi* appendebant [†]. Serui & captiui in libertatem adſerti catenam [**] *Laribus* offerebant. Ita 1 Sam. VI, 4. relatum legimus, quod *Philiſtæi* ab *Iſraelitarum* Deo, vt ſperabant, ex malis ſuis propediem liberandi, murium & mariſcarum imagines illi deo vouerint, a quo ſalutem exſpectabant. Nihil in hanc conſuetudinem obſeruabimus amplius, ſed tantum notamus, quantopere eccleſia *Romanenſis* hac in re ab antiqua illa degenerauerit, quæ iam hominibus potius quam Deo offert, & templa ſua donariis replet, habens ſanctos quosdam tutelares pro præcipuis ſuis patronis & bene de ſe merentibus.

§. III.

Templa olim ſententiis, e ſcriptura ſacra petitis & parietibus inſcriptis, exornata.

SED pergimus in antiquarum eccleſiarum conſideratione. Aliud ornamentum, quod ad vſum æque ac pulchritudinem faciebat, elegantes erant & accommodatæ inſcriptiones, quarum multæ conſeruatæ adhuc in antiquis auctoribus leguntur. Harum duo erant genera. Aliæ e ſacris litteris deſumtæ erant, aliæ ab ipſis hominibus inuentæ & compoſitæ. Parietibus tem-

(*) Vnde Iuuenalis ſatyr. XII.

- - - - pictores quis neſcit ab *Iſide* paſci?

Et Horatius Ode V.

- - - - me tabula ſacer
Votiua paries indicat vuida
Suſpendi ſe potenti
Veſtimenta maris Deo.

(†) Horat. epiſt. I.

- - *Veianius* armis
Herculis ad poſtem fixis latet abditus agro.

(**) Horat. lib. I. Satyr. V. de Sarmento diu ſeruo,

- - - donaſſet iamne catenam
Ex voto *Laribus*, quærebat. - -

pli

pli plerumque ſelectiora quædam dicta ſcripturæ ſacræ inſcripta videntur fuiſſe, quæ quamdam admonitionem vel omnibus & ſingulis generatim, vel illi hominum ordini, qui in ſpecialiore iſta eccleſiæ parte ſtationem ſuam habebant, ſpeciatim accommodatam, continebant. Ita ſupra [††] ex AMBROSIO [n] obſeruauimus, in loco virginum dictum illud *Paulinum* nonnumquam parietibus inſcriptum fuiſſe: *Diſcrimen eſt vxorem inter & virginem; quæ non eſt nupta, cogitat quæ domini ſint, quomodo ſit ſancta corpore & ſpiritu.* Ex quo vno loco iudicare poſſumus, quemadmodum aliæ templi partes aptis monitis ex ſcriptura ſacra decoratæ fuerint & exornatæ.

§. IV.

Nec non aliis inſcriptionibus humanæ compoſitionis.

VERVM præter lectiones, e ſcriptis diuinitus inſpiratis depromtas, moris erat, alias inſcriptiones, ab hominibus compoſitas, in diuerſis partibus & vtenſilibus nonnullarum eccleſiarum repræſentare. Cuius conſuetudinis iam exempla quædam ex PAVLINO, de *catechumeniis* & *ſecretariis* [nn] eccleſiæ loquente, attulimus. Cuiusmodi multo plura lector huius rei ſtudioſus in baptiſterio, altari & frontiſpicio [o] reperire poteſt, quæ longum foret heic interponere. Duo duntaxat diſticha heic repetemus eccleſiæ foribus inſcripta, alterum quidem lateri exteriori, homines admonens, vt puris & pacificis cordibus templum ingrediantur, hoc modo:

Pax tibi ſit, quicumque Dei penetralia Chriſti
Pectore pacifico candidus ingrederis.

Alterum vero interiori lateri forium, ab hominibus requirens, vt eccleſiam egredientes corpore corda ſua intus relinquant:

Quisquis ab æde Dei perfectis ordine votis
Egrederis, remea corpore, corde mane.

Plures iſtiusmodi inſcriptiones alias in SIDONIO [p] APOLLINA-

(††) Lib. VIII. c. V. §. IX. pag. 202.

(n) Ambroſ. ad virgin. lapſam c. VI. Nonne vel illa præcepta, quæ oculis tuis ipſe *ſcriptus paries* ingerebat, recordari debuiſti: *Diuiſa eſt mulier & virgo*, cetera.

(nn) Lib. VIII. cap. VI. §. XXII. pag. 248. 249.

(o) Paulin. epiſt. XII. ad Seuerum.

(p) Sidon. lib. IV. ep. XVIII. Baſilicam ſancti pontificis confeſſoriſque Martini

Digitized by Google

RI aliisque iſtius æui ſcriptoribus videre licet; Sed vnam adhuc addemus, dignam omnino, quæ heic interponatur. Hæc eſt inſcriptio illa, quam IVSTINIANVS imperator orbi altaris in æde *Sophiana* inſcripſiſſe dicitur. Sacram menſam, vti auctor nobis eſt CEDRENVS, fecerat, opus nulla imitatione æquandum. Conſtabat autem argento, omnis generis lapidibus, lignis, metallis, omnibusque rebus, quas terra fert, & mare & totus mundus. Ex omni materia pretioſiora plura, viliora pauciora, collegerat: liquatisque iis quæ fluunt, ſicca illis immiſerat, atque ita formam menſæ abſoluerat; In orbem hanc habebat inſcriptionem [q]: *Tua de tuis tibi offerimus ſerui tui, CHRISTE, Iuſtinianus & Theodora: ea tu propitius accipe, fili & verbum Dei, qui noſtra cauſſa carnem adſumſiſti & cruci affixus fuiſti: ac nos in certa fide conſerua, & quum nobis commiſiſti rempublicam, eam ad*

Perpetuus epiſcopus, digniſſimus tanto prædeceſſore ſucceſſor, multum priori, quæ fuit hactenus, capaciorem nouauit. Magnum eſt, vt ferunt, opus nominandumque; quod in honorem talis viri factum talis vir feciſſe debuerit. *Huius* me *parietibus inſcribere* ſupradictis ſacerdos hoc compellit epigramma. - -

MARTINI corpus totis venerabile terris,
In quo poſt vitæ tempora viuit honor,
Texerat hic primum plebeio machina cultu,
Quæ confeſſori non erat æqua ſuo:
Nec diſiſtebat ciues onerare pudore
Gloria magna viri, gratia parua loci.
Antiſtes ſed qui numeratur ſextus ab ipſo,
Longam Perpetuus ſuſtulit inuidiam:
Internum remouens modici penetrale ſacelli,
Amplaque tecta leuans exteriore domo.
Creueruntque ſimul, valido tribuente patrono,
In ſpatiis ædes, conditor in meritis:
Quæ Salomoniaco potis eſt confligere templo,
Septima quæ mundo fabrica mira fuit.
Nam gemmis, auro, argento ſi ſplenduit illud,
Iſtud transgreditur cuncta metalla fide.
Liuor abi mendax, abſoluanturque priores,
Nil nouet aut addat garrula poſteritas.
Dumque venit Chriſtus, populos qui ſuſcitet omnes,
Perpetuo durent culmina Perpetui.

(q) Cedren. hiſtor. comp. an. XXXII. Iuſtin. p. 386. c. Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοι προσφέρομεν οἱ δοῦλοί σου, Χριστὲ, Ἰουστινιανὸς καὶ Θεοδώρα, ἃ εὐμενῶς πρόσδεξαι υἱὲ καὶ λόγε τοῦ Θεοῦ, ὁ σαρκωθεὶς καὶ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἡμᾶς ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει συ

tuam

tuam gloriam auge ac tuere intercedente ſancta deipara virgine Maria. Non mirabitur lector hanc poſtremam inſcriptionis partem ex ſæculo ſexto, quando preces ſanctorum in cælo, ſine precatione ad illos directe facta, vtiles eſſe credebantur.

§. V.

Inauratum & muſiuum opus in eccleſiis antiquis vſitatum.

ALIA notabilis ornamentorum eccleſiæ pars erat interioris tecti, ſiue vt tum appellabatur, cameræ exornatio. Hæc duobus modis perficiebatur, nimirum aut opere vermiculato, quod *muſiuum* vocabant; aut lacunato, tectum diuidente in varia interſtitia, architectis *laquearia* ſiue *lacunaria* a lacu dicta, quorum alia rotunda, quadrata alia (obſeruante ex ISIDORO [r] VALESIO) erant, ligno vel gypſo vel coloribus a ſe inuicem diuiſa, & vel inaurata vel picta, prout ingenium humanum illa effinxerat. Hæc vtraque ad exornanda veterum templa adhibebantur. Aedes *Sophiana* opus muſiuum ſeu teſſellatum erat, vti auctor eſt PROCOPIVS [s]; Baſilica autem, a *Conſtantino Hieroſolymis* conſtructa, laqueata erat. EVSEBIVS [t] enim interius tectum ſculptis lacunaribus conſertum, & inſtar vaſti cuius-

διατήρησον· καὶ τὴν πολιτείαν ἣν ἡμῖν ἐπίστευσας, εἰς τὴν ἰδίαν σου δόξαν αὔξησον, καὶ φύλαξον πρεσβείαις τῆς ἁγίας θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας.

(r) Iſidor. Origen. lib. XIX. Laquearia ſunt, quæ cameram ſubtegunt & ornant: Quæ & lacunaria dicuntur, quod lacus quosdam quadratos vel rotundos ligno vel gypſo vel coloribus habeant pictos, cum ſignis intermicantibus.

(s) Procop. de ædificiis Iuſtin. lib. I. c. I. p. 8. b. *Τίς ἂν τῶν ὑπερῴων τῆς γυναικωνίτιδος ἑρμηνεὺς γένοιτο; ἢ τάς τε παμπληθεῖς διηγοῖτο στοὰς, καὶ τὰς περιστύλους αὐλὰς, αἷς ὁ νεὼς περιβέβληται; τίς δὲ τῶν τε κιόνων καὶ λίθων διαριθμήσαιτο τὴν εὐπρέπειαν, οἷς τὸ ἱερὸν κεκαλλώπισται; λειμῶνί τις ἂν ἐντετυχηκέναι δόξειεν ὡραίῳ τὸ ἄνθος· θαυμάσειε γὰρ εἰκότως τῶν μὲν τὸ ἁλουργὸν, τῶν δὲ χλοάζον· καὶ οἷς τὸ φοινικοῦν ἐπανθεῖ, καὶ ὧν τὸ λευκὸν ἀπαστράπτει· ἔτι μέν τοι καὶ ὡς ταῖς ἐναντιωτάταις ποικίλλει χρόαις, ὥσπερ τις ζωγράφος, ἡ φύσις.* Quis ſuperiorem gynæcei partem deſcribat? quis tot numero porticus atque aulas columnatas obeat oratione? quis columnarum ac marmorum, quibus templum ornatum eſt, egregiam varietatem perrenſeat? In prato floribus conueſtito verſari ſe quispiam putet, ac merito horum purpuram, illorum viriditatem miretur; alia puniceo, alia candido fulgore prædita; & quæ natura, non ſecus ac pictor, coloribus diſſimillimis variauit.

(t) Euſeb. lib. III. de vit. Conſtant. c. XXXVI. *Τὰ τῆς εἴσω στέγης γλυφαῖς φατνωμάτων ἀπηρτισμένα, καὶ ὥσπερ τι μέγα πέλαγος καθ' ὅλου τοῦ βασιλείου οἴκου συνεχέσι ταῖς πρὸς ἀλλήλας συμπλοκαῖς ἀνευρυνόμενα, χρυσῷ τε διαυγεῖ δι' ὅλου κεκαλυμμένα.*

dam

Digitized by Google

dam maris, compactis inter ſe tabulis, per totam baſilicam dilatatum, totumque auro puriſſimo coopertum fuiſſe, dicit. Et hoc paullo ante [tt] *καμάραν λακωναρίαν*, *cameram laqueatam*, auroque exornatam nuncupat. Quædam templa, exempli gratia *Paulini Nolani* [u], vtroque modo exornata erant. PAVLINVS enim in deſcriptione eius ita loquitur: *Apſidem ſolo & parietibus marmoratam camera MVSIVO illuſa clarificat; Totum vero extra concham baſilicæ ſpatium alto & LACVNATO culmine geminis vtrimque porticibus dilatatur.* Qui plura hac de re videre auet, HIERONYMVM [w] conſulat, qui de laquearibus & tectis auro fulgentibus, de parietibus diuerſi marmoris cruſtis veſtitis; de columnis earumque capitibus inauratis, de valuis ebore argentoque deque altaribus auro & gemmis diſtinctis, frequenter loquitur; quamquam ea omnia non admiretur, ſed caritatis potius opera commendet.

§. VI.

Picturæ vel imagines tribus prioribus ſæculis in eccleſiis non permiſſæ.

ECCLESIAE *Romanenſis* ſcriptores, quum antiquas eccleſias

(tt) Ibid. c. XXXII. *Τὴν δὲ βασιλικῆς* καμάραν, *πότερον* λακωναρίαν, *ἢ δι᾽ ἑτέρας τινὸς ἐργασίας γενέσθαι σοι δοκεῖ, παρὰ σοῦ γνῶναι βούλομαι· εἰ γὰρ λακωναρία εἶναι μέλλοι, δυνήσεται καὶ χρυσῷ καλλωπισθῆναι τὸ λειπόμενον.* Porro *cameram* baſilicæ, vtrum *laqueatam*, an alio quopiam operis genere faciendam cenſeas, certior a te fieri velim. Nam ſi *laqueata* fiet, auro quoque poterit exornari.

(u) Paulin. epiſt. XII. ad Seuer. p. 150. & 151. edit. Antuerp. MDCLXXXII. 8uo, (in bibl. patr. max. tom. VI. p. 193. b. c. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

(w) Hieron. lib. II. in Zechar. VIII. Non ſolum laquearia & tecta fulgentia auro, ſed parietes diuerſi marmoris cruſtis veſtiti.
It. epiſt. II. ad Nepotian. Marmora nitent auro, ſplendent laquearia, gemmis altare diſtinguitur. cetera.
It. Epitaph. Fabioli c. IV. Sonabant pſalmi & aurata templorum tecta reboans in ſublime quatiebat Alleluiah.
It. epiſt. VIII. ad Demetriad. virgin. Alii ædificent eccleſias; veſtiant parietes marmorum cruſtis; columnarum moles aduehant, earumque deaurent capita pretioſum ornatum non ſentientia; Ebore argentoque valuas & gemmis aurata diſtinguant altaria. Non reprehendo, non abnuo. Vnusquisque in ſenſu ſuo abundet. Meliusque eſt hoc facere, quam repoſitis opibus incubare. Sed tibi aliud propoſitum eſt, Chriſtum veſtire in pauperibus, cetera.

deſcri-

deſcribunt, plerumque illis quædam picturarum & imaginum ornamenta ex hodierna conſuetudine addunt: nec acquieſcunt, niſi ea æque vetuſta ac ipſas eccleſias, hoc eſt, ex praxi apoſtolica oriunda eſſe, ſibi aliisque perſuadeant. Quem in finem apoſtolicum quoddam concilium *Antiochiæ* excogitarunt, in quo non vſus tantum ſed cultus etiam imaginum ab apoſtolis auctoritate firmatus venditatur. Et huius concilii fides a BARONIO [x], TVRRIANO, BINIO aliisque iſtiusmodi partis ſuæ ſtudioſiſſimis ſcriptoribus ſtrenue defenditur. Sed PETAVIVS [y],

(x) Baron. an. CII. n. XIX. & XX. Tradunt alii, Antiochiæ ab apoſtolis, ad ſedandas controuerſias illic exortas habitam eſſe ſynodum: idque auctoritate Pamphili martyris, cuius fragmenta recitat Turrianus, ſibi vendicant, qui & canones illos in compendium redactos recenſet. Certe quædam Innocentius Romanus pontifex, in epiſtola ad Alexandrum epiſcopum Antiochenum, eiusmodi ſynodi apoſtolicæ meminiſſe videtur, his verbis agens de eccleſia Antiochena: *Vbi*, inquit, *& nomen accepit religio chriſtiana, & quæ conuentum apoſtolorum apud ſe celeberrimum meruit: quæque vrbis Romæ ſedi non cederet, niſi quod illa per tranſitum meruit, iſta apud ſe ſuſceptum conſummatumque gaudet.* Sed quinam hi canones fuerint, ab eodem auctore ſummatim deſcriptos heic intexere, haud erit otioſum. Eſt enim canon primus ordine, vt credentes in Dominum Ieſum, quos illius temporis homines (vt habent acta) appellabant diſcipulos, dicerentur chriſtiani. Secundus, ne baptizatus iudaico more circumcideretur. Tertius, vt omni nationi ad eccleſiam aditus pateret, nec quiſquam a religione chriſtiana excluderetur. Quartus de vitanda auaritia, & quæſtionibus iniquis. Huic iunctus eſt canon quintus ordine, de vitio gulæ coërcendo, curioſitateque vitanda ludorum, qui in theatris exhiberi ſoliti eſſent, deque abſtinendo a iuramento. Sextus ordine, de vitanda ſcurrilitate & moribus gentium. Quæ omnia quod deſiderari videantur in canonibus apoſtolicis, ea videtur eſſe cauſſa, ob quam recenſita habeantur in conſtitutionibus eiusdem Clementis, illo excepto, qui ſeptimus ponitur ordine, ex græco in hæc verba redditus: Ne decipiantur ſaluati ob idola: *ſed pingant ex oppoſito diuinam humanamque* [alii græcum θεανδρικῆς Deiuirilem reddunt] *manufactam, impermixtam effigiem Dei veri cum ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, ipſiusque ſermonem contra idola & iudæos. Neque errent in idolis neque ſimiles fiant iudæis*, huc vſque verba canonis. At ne impoſturam ſuſpiceris, habes hunc ipſum canonem citatum in concilio Nicæno ſecundo, cetera.

Binius not. in concil. Antioch. (conc. tom. I. p. 62.) Antiochiæ ab apoſtolis ad ſedandas controuerſias illic exortas, habitam eſſe ſynodum - - - Turrianus confirmat, cetera vti apud Baronium, iam adlegatum.

(y) Petau. dogmat. theolog. de incarnat. lib. XV. c. XIV. n. V. (p. 326. edit. Antverp. MDCC.) Quod ad illum canonem apoſtolorum attinet, quem primus

 PAGIVS

PAGIVS [z] & alii candidi ac iudicio valentes ſcriptores hoc concilium tamquam meras nugas mittunt, & recentiorum *Græcorum* fictionem eſſe, libere fatentur. PETAVIVS [a] quoque tribus vel quatuor primis ſæculis exiguum vel nullum imaginum vſum in eccleſiis fuiſſe agnoſcit. Et profecto documenta adeo plana ſunt & perſpicua, vt nulli, niſi qui omnino cæcutire diſcupiunt, negare poſſint. Omnium veterum auctorum ſilentium hac in re ſatis eſt teſtimonium. Silentium paganorum itidem hoc confirmat. Numquam enim vſum imaginum chriſtianis exprobrarunt. Quid, quod in vltima perſecutione, vbi ſæpius chriſtianorum eccleſias diripuerunt, numquam de imaginibus in illis collocatis legimus, quum tamen diuerſos ſpecialiores rerum illic repertarum catalogos, ab ethnicis litteris conſignatos, deprehendamus. Plenior quædam recenſio a BARONIO [b] primum publicata & poſtea collectionibus [c] ad calcem OPTATI inſerta eſt. In hac omnia a perſecutoribus in eccleſia *Pauli*, epiſcopi *Cirtenſis* in *Numidia*, reperta in hunc modum ſigillatim

edidit in lucem Franciſcus Turrianus; eum puto ſuppoſititium eſſe; cuiusmodi ſunt pleraque græcorum recentiorum: idque ſati euincit nomen ipſum θεανδρικῆς antiquitati illi neutiquam vſitatum & a Dionyſio primitus inuentum.

(z) Pagi critic. in Baron. an. LVI. n. III. Turrianus lib. I. pro can. apoſt. c. XXV. Baronius & Binius in ſua collectione conciliorum canones nouem proferunt Antiocheno cuidam apoſtolorum concilio adſcriptos, quos apocryphos & plane ſuppoſititios eſſe demonſtrat vir eruditiſſimus. Præterquam quod enim nulla eorum occurrit memoria in veteribus eccleſiaſticæ hiſtoriæ monumentis ante Baronium, neque in patribus, conciliis, aut canonum codicibus ante Binium, plurima falſa & abſurda in eis continentur, cetera.

(a) Petau. ibid. c. XIII. n. III. ſub fin. Credibile eſt, parcius ab illis vſurpatas fuiſſe (effigies) primis fere quatuor ſæculis; per quæ neſanda dæmonum in idolis religio, & chriſtiani nominis crudeliſſima vexatio curſum ſuum tenuit. Quinto demum ſæculo, poſtquam adepta libertatem lacertos quodammodo ſuos explicare cœpit eccleſia; pleriſque in locis imagines palam haberi cœptæ, atque in templis & oratoriis propoſitæ ſunt: quum hactenus, etſi in vſu eſſent aliquo, non tamen adeo promiſcuæ, ac frequentes adhiberentur.

Pagi ibid. Certum eſt, imagines Chriſti, & maxime ſtatuas, primis eccleſiæ ſæculis non fuiſſe ſubſtitutas loco idolorum, nec fidelium venerationi expoſitas.

(b) Baron. ad an. CCCIII. n. XII. In breui ſic: *Calices* duo aurei, cetera. vid. ſub (c) in textu.

(c) Geſta purgat. Cæcil. ad calcem Optati (p. 266. edit. Par. MDCXXXI.)

enu-

enumerantur: *Calices duo aurei: item calices ſex argentei: vrceola ſex argentea: cucumellum argenteum: lucerna argentea ſeptem; cereoſala duo: candelæ breues æneæ cum lucernis ſuis ſeptem: item lucernæ aureæ vndecim cum catenis ſuis. Tunicæ muliebres octoginta duæ: mafortea triginta octo: tunicæ viriles ſedecim: caligæ viriles paria tredecim: caligæ muliebres paria quadraginta ſeptem: coplæ ruſticanæ vndeviginti:* quæ veſtimentorum genera hiſce diebus aut pro pauperibus aut pro aſcetis eccleſiæ videntur fuiſſe adſeruata. De imaginibus autem & picturis nulla plane mentio habetur, quod ad minimum negatiuum argumentum eſt, nihil iſtiusmodi eo tempore in eccleſia exſtitiſſe. Immo poſitiua dantur argumenta ex quarto ſæculo, quod in quibusdam locis tunc temporis in templis eas collocare non fuerit licitum. Exempli cauſſa in *Hiſpania*, tempore concilii *Illiberritani* anno CCCV. decretum poſitiuum contra picturas legitur. Nam vnus ex iſtius concilii canonibus in hunc modum ſe habet: *Placuit* [d] *picturas in eccleſia eſſe non debere, ne quod colitur aut adoratur, in parietibus depingatur.* Atque ita omnino in *Cypro* inſula ſub finem huius ſæculi obtinuit, vt ex notiſſima illa EPIPHANII ad *Ioannem* epiſcopum *Hieroſolymitanum* epiſtola, ab HIERONYMO *latine* reddita, patet, in qua de tranſitu ſuo per villam *Palæſtinæ*, quæ dicebatur *Anablatha*, loquens, *Inueni ibi*, inquit [e], *velum pendens in foribus eiusdem eccleſiæ tinctum atque depictum, & habens imaginem quaſi Chriſti vel ſancti cuiusdam. Non enim ſatis memini, cuius imago fuerit. Quum ergo hoc vidiſſem, in eccleſia contra auctoritatem ſcripturarum hominis pendere imaginem, ſcidi illud, & magis dedi conſilium cuſtodibus eius loci, vt pauperem mortuum eo obuoluerent & efferrent.* Sunt, qui contra hunc locum declamitant, tamquam a recentioribus quibusdam *Græcis* iconoclaſtis interpolatum; quod commune BELLARMINI [f], BARONII [g] & reliquorum, qui eos ſe-

(d) Concil. Illiberrit. c. XXXVI. (tom. I. concil. p. 974.)

(e) Epiphan. epiſt. ad Ioannem Hieroſolymitanum.

(f) Bellarm. de imagin. lib. II. c. IX. Thomas Waldenſis tom. III. tit. XIX. cap. CLVII. dicit, Epiphanium propter hæreſim Anthropomorphitarum tunc vigentem hoc feciſſe. Alii dicunt, Epiphanium loqui de imagine hominis profani, quæ ibi honorabatur inſtar imaginum Chriſti & ſanctorum. ita reſpondet Marianus Victorius in adnotatione ad hanc epiſtolam. *Communior & verior ſolutio eſt, verba illa eſſe ſuppoſititia,* cete a.

(g) Baron. ad an. CCCXCII. p. 668. edit. MDCX. (p. 677. 678. No. XLVIII. ſeqq. edit. MDCLXX.)

quun-

quuntur, effugium eſt. PETAVIVS [*b*] vero genuinum eſſe agnoſcit, dicitque tempore EPIPHANII nondum illud vſitatum fuiſſe in *Cypro*, vt imagines in eccleſiis proponerentur. Atque hæc vera huius rei ratio eſt, etiamſi iſti homines omnibus artibus ac ſubſidiis vtantur, vt contrarium perſuadeant. Vulgatos eccleſiæ *Romanenſis* ſcriptores male quoque habet concilium *Illiberritanum*. BARONIVS more ſuo ad impoſturam vnius iſtius canonis confugit; alii omnes canones eiusdem notæ eſſe dicunt. Alii, quibus hoc iuſto durius videtur atque liberius, rem mitigant, dicuntque, imagines ideo duntaxat prohibitas fuiſſe, vt ne gentiles ſtatuas & lapides a chriſtianis coli crederent, vel imagines in parietibus depictas tantum prohibitas fuiſſe, vtpote perſecutorum ludibrio obnoxias, cui aliæ, quæ tegi & remoueri poſſent, obnoxiæ haud eſſent. Ita SYLVIVS in ſuis ad hunc canonem adnotationibus. Alii ad nouam *diſciplinæ arcani* nomenclaturam confugiunt, ſolas imagines Dei & ſacroſanctæ trinitatis (non ſanctorum martyrum imagines) interdictas fuiſſe dictitantes, & hoc ideo tantum, ne gentiles in penitiorem rerum ſacrarum intelligentiam intromiſſi abſtruſiora trinitatis myſteria intempeſtiue perciperent. Quæ bella huius prohibitionis ratio primum a MENDOZA [*i*] excogitata,

(*b*) Petau. de incarnat. lib. XV. c. XIV. n. VIII. Quidam laciniam hanc ad epiphanii epiſtolam adtextam eſſe putauerunt. Fortaſſis eo pertinebit, quod paullo ante monui, nondum in Cypro, vbi habitabat Epiphanius, vſitatum illud fuiſſe, vt imagines in eccleſiis huiusmodi proponerentur.

(*i*) Mendoza not. in conc. Eliberit. c. XXXVI. (tom. I. conc. p. 1240.) Summa cura cauebant epiſcopi, ne religionis noſtræ myſteria ludibrio cum auctore haberentur & irriderentur a gentibus. Sciebant quippe huius concilii tempore, quo maior populi pars erat ethnicorum, nomen Chriſti auerſis auribus gentes excipere; quin imo memoriam eius, moleſto & iniquo ferre animo, nefandoque & ſacrilego errore, aut extrema potius dementia irridere & damnare chriſtianos, quod audirent, illos homines quemdam (vt aiebant) pœnæ cauſſa adfixum cruci colere & adorare, vt Arnobius & Minucius Felix pluribus teſtantur. Ne igitur huic periculo graui & pernitioſo exponerentur Chriſti imagines parietibus eccleſiæ depictæ, ideo ab Hiſpanis patribus hoc canone interdictæ ſunt. Nec abſtruſiora ſolum humanitatis Chriſti & diuinitatis myſteria publice in eccleſiæ parietibus pingi, diſplicuit olim epiſcopis, verum nec alia chriſtianæ doctrinæ arcana litteris conſignari, vel palam publiceque doceri, fas eſſe cenſebant: ne inſanis ethnicorum ludibriis & riſu illa (vt dixi) exciperentur. -- Voluerunt ſemper primi chriſtiani catechumenos a penitiore rerum ſacrorum intelligentia arceri;

deinde

deinde a BONA [k] cardinali comprobata, & a SCHELSTRATO [l] atque PAGIO [m] ſummopere laudata eſt, tamquam perſpicua

quum enim recipiebantur ad catecheſin, quædam duntaxat ſacramentorum ſumma velut per tranſennam illis ſuppeditabatur, exactiori tractatione provectioribus initiatis reſeruata. cetera.

(k) Bona rer. liturgic. lib. I. c. XVI. n. II. Ex hac diſciplina (arcani) emanaſſe puto canonem XXXVI. concilii Illiberritani, quem Baronius ſuppoſititium ſuſpicatur: alii vero multum ſe torquent, vt congruam eius atque orthodoxam interpretationem inueniant. Verba canonis hæc ſunt: *Placuit picturas in eccleſia eſſe non debere, ne quod colitur & adoratur, in parietibus depingatur.* Quibus verbis fruſtra abutuntur ſectarii, vt huius concilii auctoritate ſacrarum imaginum vſum & cultum conuellant. Alia enim fuit illorum patrum mens, quæ ex more illius ſæculi ſollicite cauentis, ne religionis noſtræ arcana infidelibus proderentur, æſtimanda eſt. Vetuerunt ergo, ne id quod colitur & adoratur, in parietibus pingeretur, id vero quod pingendum non erat, obſcure explicarunt illis verbis, *quod colitur & adoratur*, vt ſoli fideles intelligerent, eo canone prohiberi, imagines Dei & Chriſti Saluatoris, ne a gentilibus irruentibus ſæpe in eccleſias contumelia adficerentur, & irriderentur chriſtiani, ac ſi hominem colerent tamquam Deum: neue catechumeni Deum, quem incircumſcriptum, immenſum, & materiæ expertem prædicari audiebant, humana figura pictum videntes, aliquod alienum ab eius maieſtate conciperent. Deinde obſeruandum, non prohibuiſſe in tabulis pingi, quia commode auferri poterant, & obducto velamine a profanorum adſpectu ſubmoueri.

(l) Schelſtrat. diſciplina arcani c. VI. artic. III. Recte notat Albaſpinæus, canonem iſtum ſtatutum fuiſſe pro catechumenis potius & gentilibus, quam pro fidelibus & catholicis. Hi enim ſcientes, Deum ſub variis olim figuris apparuiſſe, ex imaginibus Deum ſub illis formis repræſentantibus nullam falſam opinionem concepiſſent. Sed gentiles & catechumeni audientes, a chriſtianis inuiſibilem & incorporeum prædicari, humana figura depictum videntes, alienum quid ab eius maieſtate concepiſſent: immo ignorantes myſterium ſanctiſſimæ trinitatis facile ex picturis illis patrem in figura ſenis, filium in figura viri, ſpiritum ſanctum in figura columbæ repræſentantibus, in notitiam ſummæ diuinitatis veniſſent, quam eis occultare ſtudebat eccleſia.

(m) Pagi critic. in Baron. an. LV. n. V. Baronii tempore concilium Illiberritanum multis ſuppoſititium viſum, quod in eo quædam legantur catholicæ fidei dogmatibus apparenter repugnantia, vti canon XXXVI, quo vetatur, ne picturæ in eccleſia habeantur. *Placuit picturas* &c. Quo ex canone proteſtantes inferunt, quarti eccleſiæ ſæculi initio, quo concilium Illiberritanum celebratum, cultum imaginum in eccleſia non fuiſſe. Sed ſicut decepti ſunt catholici, qui de huius concilii veritate dubitarunt; ita & errarunt proteſtantes; qui præfatum canonem aduerſus imagines militare exiſtimarunt. In eo enim, vt notat Bellarminus lib. III. de imagin. c. VIII. agitur de ima-

Digitized by Google

argumenti *Proteſtantium*, contra cultum imaginum ex iſthoc canone petiti, ſolutio; Sed tamen hoc nec ALBASPINAEO nec PETAVIO probatur. Nam ALBASPINAEVS [n] *De picturis & tabulis*, inquit, *non vero de figuris & ſtatuis heic agitur: & de picturis quidem, non quibus ſancti & martyres, ſed quibus Deus ipſe, ipſa trinitas repraeſentaretur. Vetant Deum in parietibus depingi, ne ſcilicet, quem gentilibus & catechumenis immenſum, omnipotentem, inuiſibilem, aeternum, incomprehenſibilem, ſpiritualem; corporis & materiae expertem, & immunem praedicarent, eum ipſi gentiles & catechumeni in ipſorum eccleſiis lineis & coloribus circumſcriptum & comprehenſum cernerent.* Quae vero ratio ſemper valere poteſt contra picturas diuinitatis, etſi non plenum huius canonis ſenſum ſuppeditet, quippe qui imagines generatim, & non tantum imagines trinitatis in eccleſiis fieri vetat. Quocirca PETAVIVS [o] generaliorem cauſſam adfert, quamobrem imagines quaecumque iſto tempore prohibitae fuerint, quando *Probabilem*, inquit, *illorum puto eſſe coniecturam: qui quo tempore ſynodus illa celebrata eſt, recentem adhuc idololatriae memoriam fuiſſe dicunt: ob idque nondum expediſſe, chriſtianorum in oratoriis ac templis imagines ſtatui.* Vt adeo perſpectum nunc ſit atque exploratum, chriſtianos primis quatuor ſaeculis imaginum vſum in eccleſiis haud permiſiſſe. TERTVLLIANVS [p] quidem ſemel paſtoris, ouem humeris ſuis domum reportantis, in eccleſiarum quarumdam catholicarum calice depicti, mentionem facit. Verum vti hoc ſingulare quoddum exemplum ſymbolici cuiusdam emblematis, ita vnicum exemplum eſt, quod PETAVIVS in tribus prioribus ſaeculis reperire potuit. Saeculo quarto medio chriſtiani in vrbe *Phoenices Paneade*, alias *Caeſarea Philippi* nominata, ſtatuam *CHRISTI*,

ginibus Dei ſiue ſanctiſſimae trinitatis; Deus enim & ſanctiſſima trinitas proprie colitur & adoratur. Illius autem imagines in vſu olim non fuiſſe, docent patres: cuius rei rationem reddit Origenes lib. VII. aduerſus Celſum, circa finem: *Vt qui Deum incorporeum & inuiſibilem nulla figura circumſcribimus.* Quam rationem magis exponit Albaſpinaeus in commentario ad eum canonem: *De picturis & tabulis* cetera.

(n) Albaſpin. not. in can. XXXVI. concil. Illiberrit. (tom. I. conc. p. 998.)

(o) Petau. de incarnat. lib. XV. c. XIV. n. VIII.

(p) Tertull. de pudicit. c. X. Si forte patrocinabitur paſtor, quem in calice depingis. - - At ego eius paſtoris ſcripturam haurio, qui non poteſt frangi.

quam

quam mulier *Syrophœniſſa* ſanguinis profluuio, quo iam dudum laborabat, liberata in honorem ſeruatoris dedicauerat, reuerentius obſeruabant. . Quum enim *Iulianus* ea ſubuerſa imaginem ſuam eius loco poſuiſſet, & pagani illam *CHRISTI* imaginem ludibrio habentes trahentesque per vrbem confregiſſent; chriſtiani, vt SOZOMENVS [q] narrat, collectam in eccleſia reponebant, vbi ſua adhuc ætate ſeruatam fuiſſe, idem auctor adfirmat. PHILOSTORGIVS [r] eamdem commemorans hiſtoriam, addit aliquid, quod SOZOMENI mentem optime explicat. Dicit enim, chriſtianos ſtatuam illam in diaconico eccleſiæ collocaſſe, competentem ei curam atque obſeruantiam deferentes, nequaquam tamen eam colentes aut adorantes. Non fuit itaque ſtatua in templo collocata, ſed illius duntaxat fragmenta in diaconico eccleſiæ repoſita, & quidem non ideo, vt colerentur, ſed tantum vt ab nouo gentilium ludibrio atque violentia conſeruarentur. Id quod adeo non fuit commendabilis quædam & ad imitationem propoſita actio, vt ne quidem imagines in templis publice collocatas fuiſſe, probet.

§. VII.

Primum a Paulino *aliisque eiusdem cum ipſo ætatis hominibus, ſæculo quarto exeunte, priuatim gradatimque introductæ.*

NEQVE vero inficias eo, quibusdam in locis ſæculo quarto extremo ſanctorum & martyrum imagines in eccleſias irrepſiſſe. *Paulinus* epiſcopus *Nolæ*, vt plebis, ex omnibus agris ad celebrandam anniuerſariam dedicationis templi *S. Felicis* feſtivitatem coëuntis, mentes occupatas teneret, impediretque, quo minus compotationibus & luxuriæ ſe traderent, in eccleſia imagines ſanctorum & hiſtorias e ſacris ſcripturis, e. c. *Eſtheræ*, *Iobi*, *Tobiæ* & *Iudithæ* depingendas curabat, quemadmodum

(q) Sozom. lib. V. c. XXI. Ἐπεὶ ἔγνω Ἰουλιανὸς ἐν Καισαρείᾳ τῆς Φιλίππου, φοίνισσα δὲ αὕτη πόλις, ἣν Πανεάδα ὀνομάζουσιν, ἐπίσημον εἶναι Χριστοῦ ἄγαλμα, ὃ τοῦ πάθους ἀπαλλαγεῖσα ἀνέθηκεν ἡ αἱμοῤῥοοῦσα, καθελὼν τοῦτο, ἴδιον ἀνέστησε· - - τὸν δὲ τοῦ Χριστοῦ ἀνδριάντα τότε μὲν οἱ ἑλληνισταὶ σύροντες κατέαξαν· μετὰ δὲ ταῦτα οἱ Χριστιανοὶ συλλέξαντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπέθεντο, ἔνθα καὶ νῦν φυλάττεται.

(r) Philoſtorg. lib. VII. c. III. Τὸν ἀνδριάντα μετακομισάμενοι ἐν τῷ τῆς ἐκκλησίας διακονικῷ, τὰ πρέποντα ἐθεράπευον, σέβοντες μὲν ἢ προσκυνοῦντες οὐδαμῶς.

ipſe

ipſe in ſcriptis ſuis [s] nobis narrat. De eiusdem conſuetudinis exordio heic illic non nihil etiam habet AVGVSTINVS, qui frequenter loquitur de pictura *Abrahami* [t], filium ſacrificantis, & de picturis [u] *Petri* ac *Pauli*, immo etiam de quibusdam pictu-

(s) Paulin. natal. IX. Felicis:

Propterea viſum nobis opus vtile, totis
Felicibus domibus pictura illudere ſancta;
Si forte attonitas hæc per ſpectacula mentes
Agreſtum caperet fucata coloribus vmbra,
Quæ ſuper exprimitur titulis, vt littera monſtret,
Quod manus explicuit: dumque omnes picta vicisſim
Oſtendunt releguntque ſibi, vel tardius eſcæ
Sint memores, dum grata oculis ieiunia paſcunt;
Atque ita ſe melior ſtupefactis inſerat vſus,
Dum fallit pictura famem, ſanctasque legenti
Hiſtorias, caſtorum operum ſubrepit honeſtas
Exemplis inducta piis; potatur hianti
Sobrietas, nimii ſubeunt oblitia vini.
Dumque diem ducunt ſpatio maiore tuentes,
Pocula rareſcunt, quia per miracula tracto
Tempore, iam paucæ ſuperant epulantibus horæ.

Idem natal. X. Felicis:

Martyribus mediam pictis pia nomina ſignant,
Quos par in vario redimiuit gloria ſexu.
At geminas quæ ſunt dextra læuaque patentes,
Binis hiſtoriis ornat pictura fidelis.
Vnam ſanctorum complent ſacra geſta virorum,
Iobus vulneribus tentatus, lumine Tobit,
Aſt aliam ſexus minor obtinet, inclyta Iudith,
Qua ſimul & regina potens depingitur Eſther.

(t) Auguſt. contr. Fauſtum lib. XXII. c. LXXIII. (tom. VI. opp. p. 431. d. edit. Baſil. MDLXIX.) Abraham ſi filium ſponte immolaret, quid niſi horribilis & inſanus? Deo autem iubente, quid niſi fidelis & deuotus apparuit? Quod vſque adeo ipſa veritas clamat, vt eius voce deterritus Fauſtus, quum in ipſum Abraham quid diceret, vnguibus & dentibus quærens, vſque ad calumnioſum mendacium perueniret, hoc tamen reprehendere non auderet: niſi forte non ei veniret in mentem factum ita nobile, vt non lectum, nec quæſitum animo occurreret, vt denique tot linguis cantatum, *tot locis pictum* & aures & oculos diſſimulantes feriret.

(u) Aug. de conſenſu euangeliſt. lib. I. c. X. (tom. IV opp. p. 377. b. citat. edit.) Occurrit eis Petrus & Paulus, credo quod *pluribus locis ſimul eos cum illo pictos* viderunt, quia merita Petri & Pauli propter eumdem paſſionis diem celebrius & ſolemniter Roma commendat. Sic omnino errare meruerunt, qui Chriſtum & apoſtolos eius non in ſanctis codicibus ſed in *pictis parietibus* quæſierunt. Nec mirum ſi a pingentibus fingentes decepti ſunt.

rarum

rarum cultoribus [w], quorum vero morem non approbat. Neque enim hoc illi, approbante catholica eccleſia, faciebant. Nam ipſam eccleſiam eos condemnaſſe & tamquam malos filios corrigere ſtuduiſſe, adfirmat.

§. VIII.

Imagines regum ac epiſcoporum circa idem tempus in eccleſiam inuectæ.

Ex quibus æquus quiſque & partium ſtudio alienus lector facile iudicabit, primum conſilium, quo picturæ in eccleſias introductæ ſunt, ad ornamentum duntaxat & hiſtoriam, non autem ad cultum & adorationem, ſpectauiſſe, quemadmodum AVGVSTINVS & PHILOSTORGIVS declarauerunt. Et hoc ipſum ex iis porro confirmari poteſt, quæ ipſemet PAVLINVS & alii ſcriptores narrant, quod initio picturæ viuorum æque ac mortuorum locum in eccleſia habuerint, & epiſcopi ac reges ſanctis ac martyribus iuncti fuerint. Ipſius *Paulini* [x] imago vna cum imagine *Martini* in baptiſterio eccleſiæ a *Seuero* exſtructo collocata erat, & *Paulinus* duo mittebat epigrammata, imaginibus iſtis inſcribenda, quibus emergentes a ſacro fonte ho-

(w) Auguſt. de morib. eccl. cath. lib. I. c. XXXIV. (tom. I. opp. p. 774. c. cit. ed.) Noui multos eſſe ſepulchrorum & *picturarum adoratores*: noui multos eſſe, qui luxurioſiſſime ſuper mortuos bibant, & epulas cadaueribus exhibentes, ſuper ſepultos ſe ipſos ſepeliant, & voracitates ebrietatesque ſuas deputent religioni. - - Nunc vos illud admoneo, vt aliquando eccleſiæ catholicæ maledicere deſinatis, vituperando mores hominum, *quos & ipſa condemnat, & quos quotidie tamquam malos filios corrigere ſtudet.*

(x) Paulin. ep. XII. ad Seuer.

Abluitis quicunque animas & membra lauacris,
Cernite propoſitas ad bona facta vias!
Adſtat perfectæ Martinus regula vitæ:
Paulinus veniam quo mereare docet.
Hunc peccatores, illum ſpectate beati:
Exemplar ſanctis ille ſit, iſte reis.

Ibidem:

Diues opum Chriſto, pauper ſibi, pulcra Seuerus
Culmina ſacratis fontibus inſtituit.
Et quia cæleſtes aulam condebat in actus,
Quo renouarentur fonte Deoque homines:
Digna ſacramentis gemina ſub imagine pinxit,
Diſceret vt vitæ dona renatus homo.

mines docerentur non adorare, ſed alteram vt ſancti cuiuſpiam, alteram vero vt pœnitentis peccatoris effigiem intueri. BARONIVS [y] *Acacium*, epiſcopum *Conſtantinopolitanum*, primum fuiſſe putat, cui honor iſte exhibitus ſit an. CCCCLXXXVIII. Sed VALESIVS [z] errorem eius ſcite corrigit, idque diu ante vſitatum fuiſſe obſeruat. Quam ipſius obſeruationem exemplum ex PAVLINO modo adlatum ſatis confirmat. THEODORVS LECTOR [a] eodem honore *Macedonium* epiſcopum *Conſtantinopolitanum* adfectum eſſe, in obſeruatione, quam de *Timotheo* ſucceſſore illius habet, teſtatur, *Timotheus*, inquiens, *in quamcumque eccleſiam ingreſſus fuerat, numquam illic miſſarum ſolemnia inchoavit, niſi prius Macedonii imagines illinc detracta fuiſſent.* SVIDAS *Gemadium* in inſigni templi loco pictum fuiſſe narrat, & inter hunc & alios ibi pictos ipſum ſeruatorem [b] *Gennadio* dicentem: Soluito hoc templum & ſucceſſoris tui temporibus illud reſtau-

Martinum veneranda viri teſtatur imago:
Altera Paulinum forma refert humilem.
Ille fidem exemplis & dictis fortibus armat,
Vt meriti palmas intemerata ferat:
Iſte docet fuſis redimens ſua crimina nummis,
Vilior vt ſit res, quam ſua cuique ſalus.

(y) Baron. an. CCCCLXXXVIII. ex Suida, voce Acacius: Tanti fuit hic faſtus & arrogantiæ, vt fineret ſuas ipſius imagines adhuc viuentis (*quod de nullo ante eum epiſcopo legitur*) in eccleſiis dedicari: qui enim ei adſentabantur, ipſius effigies in eccleſiis pingere vel adfigere conſueuerunt, de quibus iſta Suidas habet: Quum omnes eccleſias in ſua poteſtate haberet, ſollicitam curam impendit his, qui præerant: quorum ſagaciores eius imaginem in templis conſecrarunt. cetera.

(z) Valeſ. not. in Theodor. Lect. lib. II. p. 167. Scio equidem Baronium ad annum Chriſti CCCCLXXXVIII. exiſtimaſſe, eas imagines Acacio poſitas fuiſſe, dum eſſet patriarcha; ſed Baronium refellunt verba Malchi apud Suidam, qui eccleſiam illam iuxta nauale, in qua erat imago Acacii, teſſelato opere fabricatam, ſub Gennadio patriarcha abſolutam eſſe teſtatur: nec verum eſt, quod idem Baronius illic obſeruat, primum ex patriarchis Acacium hunc honorem adfectaſſe. Nam ex Suidæ loco aperte conuincitur, eum morem Gennadii temporibus iam inualuiſſe.

(a) Theod. Lect. lib. II. p. 563. Ὅπου δ' ἂν ποτε εἰσῆλθεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Τιμόθεος, εἰ μὴ πρότερον τὰς εἰκόνας Μακεδονίου κατέσπασε, τῆς λειτουργίας οὐκ ἤρχετο.

(b) Suid. lexic. voce Ἀκάκιος. Τοῦ γὰρ ἔργου παντὸς ἐπὶ Γενναδίου τελεσθέντος, εἰς τὸν ἐπιφανῆ τόπον ἐξετύπωσαν αὐτὸν τοῦ ναοῦ καὶ μεταξὺ τούτων τὸν σωτῆρα λέγοντα τῷ Γενναδίῳ, λῦσον τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐπὶ τοῦ μετὰ σὲ ἐγερῶ αὐτόν.

rabo.

Digitized by Google

rabo. DAMASCENVS, magnus ille imaginum aduocatus [*c*], hanc praxin ad *Conſtantini* vſque tempora referre conatur, ex SOCRATE *Conſtantinum* proprias imagines in templis collocaſſe commemorans. Verum, vti SPANHEMIVS [*d*] obſeruat, fraus aliqua huic narrationi ſubeſt: Nam SOCRATES non de eccleſiis chriſtianorum, ſed gentilium templis [*e*] loquitur, in quibus idola ipſorum demolitus ſuas ipſius imagines ſubſtituerit. Fac autem ita fuiſſe, quemadmodum dictitat DAMASCENVS, ad inſtitutum tamen eius, quod erat imaginum cultum in eccleſiis demonſtrare, ne quidquam facit.

§. IX.

Sed nec viuorum nec mortuorum effigies cultui religioſo deſtinatæ.

NEMINEM fore puto, qui picturas epiſcoporum ac regum in eccleſiis ideo collocatas fuiſſe exiſtimet, vt adorarentur, quoad ipſi inter viuos egerint; ſed tantum vt eccleſias ornarent, aut ciuilem perſonis honorem conciliarent. Idem de mortuorum quoque imaginibus ſtatuendum eſt, ſiquidem qui primi illas introduxerunt, ſuas ipſorum eis miſcuerunt imagines. Sed vero fatendum eſt, hanc ſuperſtitionem picturarum in templis collocationem illico eſſe inſequutam. Numquam tamen ea approbata fuit, donec concilium *Nicænum* ſecundum

(*c*) Damaſc. orat. III. de imagin. p. 789. edit. Baſil. MDLXXV. Ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Σωκράτους, βιβλίου πρώτου, κεφαλ. ιη΄ περὶ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως· Μετὰ ταῦτα δὲ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ἐπιμελέστερος ὢν τὰ περὶ χριστιανισμοῦ, ἀπεστράφη τὰς ἑλληνικὰς θρησκείας, καὶ παύει μὲν τὰ μονομάχια, εἰκόνας δὲ τὰς ἰδίας ἐν τοῖς ναοῖς ἀπέθετο. Ex hiſtoria eccleſiaſtica Socratis lib. I. c. XVIII. de eodem imperatore. Poſt hæc autem imperator Conſtantinus religionis chriſtianæ ſtudioſior factus a Græcorum religione abhorruit, ſingulariaque certamina fieri vetuit, *& proprias imagines in templis collocauit.*

(*d*) Spanh. hiſtor. imagin. ſect. I. p. 14. (tom. II. opp. p. 71;. edit. Lugd. Batan. MDCCIII.) Peſſima intelligitur fides auctoris *orationis III.* de imaginibus tributæ Damaſceno, probaturi erectionem cultumque ſacrarum imaginum etiam tempore Conſtantini M. ex his Socratis libro I. c. XVIII. εἰκόνας δὲ τὰς ἰδίας ἐν τοῖς ναοῖς ἀπέθετο, *proprias autem imagines in templis collocauit.* Planum enim eſt, loqui Socratem *de gentilium templis* ac deorum delubris, in quibus, ſublatis idolis, ſuas imagines ſubſtituit imperator. Nihil de imaginibus ſacris Chriſti, virginis, ſanctorumue. Nihil etiam de imaginibus ad cultum aut adorationem erectis.

(*e*) Socrat. lib. I. c. XIIX. Εἰκόνας τὰς ἰδίας ἐν τοῖς ναοῖς ἐναπέθετο

Romanenſium cauillationibus aut curioſo lectori faciendum ſatis, fuit neceſſarium.

§. X.

Nullæ dei vel trinitatis imagines in eccleſiis licitæ, vſque poſt concilium Nicænum *ſecundum.*

QVAPROPTER duo tantum in hoc argumentum ſubiungam, quæ pro nobis ipſe obſeruauit PETAVIVS [*k*]. Primum eſt, quod veteres nullas vmquam imagines dei patris aut trinitatis in eccleſiis ſuis collocari paſſi ſint. Pro hoc adſerto ORIGENIS [*l*], AMBROSII [*m*] & AVGVSTINI [*n*] producit teſtimonia, quorum hic poſtremus ſpeciatim nefas eſſe chriſtiano dicit, ſimulacrum deo in templo collocare, multo magis in corde. Quid? quod ipſe GREGORIVS II. papa, accerrimus alioquin imaginum propugnator, in epiſtola ſua [*o*], quam ad *Leo-*

(*k*) Petau. de incarnat. lib. XV. c. XIV. n. I. (tom. VI. opp. p. 324. edit. Antuerp. MDCC.) In imaginum vſu non nihil variare catholicorum ſententias animaduertimus: ac bifariam potiſſimum. Primum, quod plerique veterum corporis expertium rerum imagines damnandas indicarunt: ſolas vero incarnati verbi, ac ſanctorum licitas eſſe, & omnino corpore præditorum; atque hæc opinio, etiam poſt ortum Iconoclaſtarum hæreſis, apud acerrimos defenſores religionis illius percrebuit. - - - ORIGENES inprimis libro contra Celſum Epicureum ſexto, quum gentilibus cultum idolorum obiecisset, mox iſta pertexit. *Ac tametſi*, cetera *vid. ſub ſeq. litt.* (*l*). Sic Ambroſius ad pſalmum CXVIII. *Gentiles*, inquit, cet. *vid.* ſub litt. (*m*). Auguſtinus præterea *cauendum* admonet, *ne Deum protemus*, cet. *vid.* ſub litt. (*n*).

(*l*) Origen. contr. Celſum lib. VI. p. 292. Κἂν τινες δὲ μὴ ταῦτά φασιν εἶναι τοὺς θεοὺς, ἀλλὰ μιμημάτων (cor. μίμημα τῶν) ἀληθινῶν, κἀκείνων σύμβολα· οὐδὲν ἧττον καὶ οὗτοι ἐν βαναύσων χερσὶ τὰ μιμήματα τῆς θεότητος φανταζόμενοι εἶναι ἀπαίδευτοί εἰσι, καὶ ἀνδράποδα. Ac tametſi quidam eorum idola iſta Deos eſſe negent, ſed verorum expreſſas ſimilitudines eſſe dicant, eorumque ſymbola; nihilominus etiam iſti in ſordidorum opificum manibus diuinitatis imitationem eſſe fingentes ſibi, imperiti ſunt, & mancipia.

(*m*) Ambroſ. ad pſalm. CXVIII. octonar. XII. Gentiles lignum adorant, quia Dei imaginem putant, ſed inuiſibilis Dei imago non in eo eſt, quod videtur, ſed in eo vtique, quod non videtur.

(*n*) Auguſt. de fide & ſymbolo c. VII. (tom. III. opp. p. 144. d. edit. Baſil. MDLXIX.) Tale ſimulacrum Deo nefas eſt chriſtiano in templo collocare, multo magis in corde nefarium eſt, vbi vere eſt templum Dei.

(*o*) Gregor. II. epiſt. I. ad Leon. in concil. Nicæn. II. (tom. VII. conc. p. 13. b.) Διὰ τί τὸν πατέρα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐκ ἱστοροῦμεν, καὶ ζωγραφοῦμεν; Ἐπειδὴ οὐκ οἴδαμεν τίς ἐστι· καὶ Θεοῦ φύσιν ἀδύνατον ἱστορῆσαι, καὶ ζωγραφῆσαι· καὶ εἰ ἐθεασά-

nem Iſaurum imperatorem dedit, cultum earum defenſurus, licitum eſſe negat, vllam diuinæ naturæ imaginem formare. Et ipſa ſynodus *Nicæna* ſecunda huic conſuetudini contradixit, quemadmodum ex GERMANI, epiſcopi *Conſtantinopolitani* [*p*], & *Ioannis* epiſcopi *Theſſalonicenſis* epiſtolis, quæ in iſtius ſynodi actis cum approbatione recitantur, palam eſt. DAMASCENVS eidem quoque huius concilii ſententiæ ſubſcribens [*q*] *Inuiſibilis*, inquit, *& incorporei, incircumſcripti & infigurabilis Dei quis poteſt facere repræſentationem? Inſipientiæ igitur extremæ & impietatis eſt figurare diuinitatem.* Quam ob cauſſam in antiqua hiſtoria nullum vmquam repræſentationis dei patris exemplum inuenimus, ideo, quod numquam viſibili forma apparuiſſe creditur, ſed tantum voce de cælo. Hinc PAVLINVS ſymbolicam quamdam trium diuinarum perſonarum repræſentationem, in eccleſia quadam depicta factam, deſcribens, agnum *CHRISTI* ſymbolum, & co-

μεθα, καὶ ἐγνωρίσαμεν, καθὼς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, κἀκεῖνον ἂν εἴχομεν ἱστορῆσαι, καὶ ζωγραφῆσαι. Cur patrem domini Ieſu Chriſti non oculis ſubiicimus & pingimus? quoniam quis ſit non nouimus; deique natura ſpectanda proponi non poteſt ac pingi. Quod ſi eum intuiti eſſemus ac nouiſſemus, prout filium eius, illum quoque ſpectandum proponere potuiſſemus ac pingere.

(*p*) German. epiſt. I. ad Leont. in act. IV. concil. Nicæn. II. (ibid. p. 291. b.) Οὐδὲ γὰρ τῆς ἀοράτου θεότητος εἰκόνα, ἢ ὁμοίωμα, ἢ σχῆμα, ἢ μορφήν τινα ἀποτυποῦμεν· ἣν οὐδὲ αὐτῶν τῶν ἁγίων ἀγγέλων αἱ ὑπερέχουσαι τάξεις οὔτε κατανοεῖν, οὔτε ἐξιχνιάσαι ὅλως ἰσχύουσιν. Neque inuiſibilis deitatis imaginem & ſimilitudinem, vel ſchema vel figuram aliquam formamus, quam ne ipſorum ſanctorum angelorum ſublimes ordines conſiderare & inueſtigare penitus valent.

(*q*) Damaſcen. de fid. orthod. lib. IV. c. XVII. Πρὸς δὲ τύπους τοῦ ἀοράτου, καὶ ἀσωμάτου, καὶ ἀπεριγράπτου καὶ ἀσχηματίστου Θεοῦ τίς δύναται ποιήσασθαι μίμημα; παραφροσύνης τοίνυν ἄκρας καὶ ἀσεβείας τὸ σχηματίζειν τὸ θεῖον.
Item orat. I. p. 703. Πῶς εἰκονισθήσεται τὸ ἀόρατον; πῶς εἰκασθήσεται τὸ ἀνείκαστον; πῶς γραφήσεται τὸ ἄποσον καὶ ἀμέγεθες καὶ ἀόριστον; πῶς ποιωθήσεται τὸ ἀνείδεον; πῶς χρωματουργηθήσεται τὸ ἀσώματον. Quomodo illius imago, qui ſub adſpectum non cadit, explicabitur? Quomodo illius effigies, qui nullam habet effigiem, exprimi poterit? Quomodo is, qui & quantitate & magnitudine vacat & nullo termino concluditur, effingetur? Quomodo illius, qui forma caret, qualitas adumbrabitur? Quomodo qui corporis eſt expers, coloribus deſcribetur? cetera.
It. orat. II. p. 732. Θεοῦ μὲν γὰρ τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀοράτου καὶ ἀΰλου καὶ μήτε σχῆμα μήτε περιγραφὴν, μήτε κατάληψιν ἔχοντος, ἀδύνατον ποιεῖν εἰκόνα. Dei corpore vacantis, qui nec cernitur, & materia caret, nec figuram habet, nec circumſcribitur, nec comprehenditur, imago fieri nulla poteſt.

lumbam

Digitized by Google

lumbam ſymbolum ſpiritus ſancti facit, ſed dei patris [r] nihil niſi vocem de cælo. Et hoc faciebant ad ductum ſacri textus Deuter. IV, 12. *Alloquutus eſt vos Iehoua e medio illius ignis, vocem verborum vos audiuiſtis, at ſimilitudinem nullam vos animaduertiſtis, præter vocem.* Ex quibus perſpicimus, quam longe præſens eccleſia *Romana* primos ipſius etiam cultus imaginum patronos præpoſtero ſtudio præcurrat, dum picturas diuinitatis in templis ſuis communiter concedit, quod veteres nefarium & abſurdum dixiſſent, & a CASSANDRO [s] inter abuſus emendandos refertur, quamquam PETAVIVS, poſteaquam id nouum & antiquæ conſuetudini contrarium eſſe conceſſit, hodiernæ praxi colorem inuenire adlaboret.

§. XI.

Neque ſtatuæ ſiue effigies ſolidæ, ſed tantum picturæ, & hæ ſymbolicæ potius quam vllæ aliæ.

ALTERVM, in quo PETAVIVS diſcrimen aliquod inter veteris eccleſiæ conſuetudinem, & eam, quæ in ſua ipſius communitate hodie obtinet, agnoſcit, eſt, quod veteres tantum effigies pictas in eccleſiis licitas eſſe exiſtimarint, ſtatuis ligneis, æreis & lapideis reiectis. Hoc *Germani*, epiſcopi *Conſtantinopolitani* [t], & *Stephani Boſtrorum* epiſcopi, qui ambo in actis concilii *Nicæni*

(r) Paulin. ep. XII. ad Seuer. Pleno coruſcat trinitas myſterio; Stat Chriſtus agno; Vox patris cælo tonat: & per columbam ſpiritus ſanctus fluit.

(s) Caſſand. conſultat. ſect. de imagin. p. 179. edit. MDCXLII. 8uo. (p. 980. opp. Pariſ. MDCXVI.) Illud quoque inter abuſus ponendum eſt, quod etiam diuinitati in trinitatis deformatione, ſimulacrum effingitur, quod veteres abſurdum & nefarium iudicaſſent, vide Auguſtin. de fide & ſymbolo.

(t) German. ep. ad Thom. Claudiopol. in act. IV. conc. Nicæn. II. (tom. VII. conc. p. 31[illegible]. d.) Οὐ τοῦτο δὲ λέγομεν ἡμεῖς, ὥστε τὰς ἐν χαλκῷ στήλας ἐπιτηδεύειν ἡμᾶς, ἀλλ' ἢ μόνον δηλῶσαι, ὅτι καὶ τὸ κατ' ἐθνικὴν συνήθειαν μὴ ἀποποιησαμένου τοῦ κυρίου, ἀλλ' εὐδοκήσαντος ἐν αὐτῷ ἐπιδείκνυσθαι ἐφ' ἱκανὸν χρόνον τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητος τὴν θαυματουργίαν, τὸ παρ' ἡμῖν εὐαγέστερόν πως κρατῆσαν ἔθος κακίζειν οὐχ ὅσιον. Non autem hoc dicimus nos, vt ſtatuas æneas facere ſtudeamus, ſed vt tantummodo ſignificemus; quum illud ex gentili conſuetudine factum non repudiauerit dominus; verum longo tempore ſuæ bonitatis miraculum in eo demonſtrari ipſi placuerit; ſanctiorem illam, quæ apud nos obtinuit, conſuetudinem nefas eſſe vituperare.

Stephan. Boſtrenſ. ibid. act. II. Οἴτινες δὲ περὶ τῶν εἰκόνων τῶν ἁγίων ὁμολογοῦμεν ὅτι πᾶν ἔργον τὸ γινόμενον ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ ἀγαθόν ἐστι καὶ ἅγιον· ἄλλο γάρ ἐστιν εἰκὼν, καὶ ἄλλο ἄγαλμα, τουτέστι ζώδιον· ὅτε γὰρ ὁ θεὸς τὸν Ἀδὰμ ἔπλασε, τουτέστι

ſecundi

ſecundi adleguntur, teſtimoniis comprobat: quae imagines ſolidas ſiue ſtatuas huic ipſi peſſimo concilio idolis ſimiles viſas fuiſſe oſtendunt. Alii vero GREGORII NAZIANZENI [u] teſtimonium pro ſtatuis in eccleſiis adlegant, quibus reſpondens PETAVIVS [uu], *Perſpicuum eſt*, inquit, *profanas illic ſtatuas intelligi, quæ ad magnarum vrbium ornamentum in locis publicis collocari ſolebant. Quod & ipſa verba Gregorii palam oſtendunt: quibus negat, ſe de templo, & eius ornatu omni ſolicitum eſſe; de ſtatuis vero nihil admodum; eo quod longe præſtantiore ſtudio detineatur. Itaque ſibi ipſe contradiceret, ſi de ſacris imaginibus loqueretur: ac de quibus ſollicitum ſe eſſe dixit, mox negaret ſe eſſe ſollicitum.* Quæ ille non minus ſcite quam vere obſeruauit. Ex AVGVSTINI [w] enim & OPTATI [x] ſcriptis certiſſimum eſt, nullas eo tempore in eccleſiis vel ſuper altaribus ſtatuas fuiſſe, quia ad gentilem morem eas referunt. Et CASSANDER [y] EX GREGORII MAGNI

ἐδημιούργησεν, ἔλεγε· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμῶν· καὶ ἐποίησεν ἄνθρωπον ἐν εἰκόνι Θεοῦ· τί γάρ; ὅτι εἰκὼν Θεοῦ ἐστιν ἄνθρωπος, ἄγαλμά ἐστι, τουτέστιν εἰδωλολατρεία, καὶ ἀσέβεια; μηδαμῶς γένοιτο. De ſanctis imaginibus confitemur, quod omne opus in nomine Dei factum, bonum eſt & ſanctum. Nam aliud eſt imago, aliud ſtatua, hoc eſt ſimulacrum animantis. Quum enim Deus formaret Adamum, hoc eſt, conderet, dixit, faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram; & fecit hominem ad imaginem Dei. Quid enim? num quia imago Dei eſt homo, ideo ſimulacrum eſt; id eſt idololatria & impietas? Nequaquam fiat.

(u) Nazianz. epiſt. XLIX. p. 810. c. *Τίμησον δὲ τὴν ἡμετέραν πολιάν· οἷς δεινὸν, εἴποτε τὴν μεγάλην πόλιν ἔχοντες, νῦν μηδὲ πόλιν ἔχοιμεν· καὶ θηρίων οἰκητήριον γένοιτο μετὰ τὴν σὴν ἀρχὴν ὅ, τε ναὸς, ὃν ἠγείραμεν τῷ Θεῷ, καὶ ἡ περὶ τοῦτον ἡμῶν φιλοκαλία· οὐδὲ γὰρ εἰ ἀνδριάντες κατενεχθήσονται, τοῦτο δεινὸν, εἰ καὶ ἄλλως δεινόν· μηδὲ περὶ τούτων νομίσῃς εἶναι τὸν λόγον, οἷς περὶ τὰ κρείττονα ἡ σπουδή.* Canitiem noſtram honorato: quibus acerbum ſit, ſi magnam olim habentes vrbem, nunc ne vrbem quidem habeamus: ac ferarum domicilium ſit poſt imperium tuum templum illud, quod exſtruximus Deo; tum omnis illius ornatus. Neque enim ſi ſtatuæ deiiciantur, acerbum iſtud eſt; tametſi alioqui ſit acerbum; nec de his nos facere ſermonem exiſtimes, quorum ſtudium circa meliora verſatur.

(uu) Petau. lib. XV. de incarnat. cap. XIV. §. III. p. 985.

(w) Auguſtin. in pſalm. CXIII. concio II. (tom. VIII. opp. p. 1304 -- 1307. edit. Baſil. MDLXIX.)

(x) Optat. lib. II. (p. 53. edit. Par. MDLXXIX.) Prioribus ſæculis vt templa fabricarentur & idola fierent, quid veſtro populo diabolus potuit amplius facere?

(y) Caſſand. conſult. de imagin. p. 165. (p. 974. opp. Par. MDCXVI. fol.) Ex qui-

ſcriptis

Digitized by Google

ſcriptis idem obſeruat. Notat etiam, vſque ad tempus ſexti concilii generalis *CHRISTVM* magis in typo agni, quam effigie humana depingi conſueuiſſe; atque ita ſpiritum ſanctum typo columbæ fuiſſe repræſentatum. Iſtud autem concilium [z] ſtatuebat, vt pictores in poſterum non in agni typo, ſed humano charactere *CHRISTVM* exprimerent. Ex hoc tempore, ann. DCXCII. venerationem imaginum cœpiſſe, exiſtimo. Iam minime conuenire putabatur, imaginem agni venerari, adeoque ei in eccleſia nullum amplius locum concedere volebant. Ego has res paullo fuſius enarraui & expoſui diſtinctius, vt lector vno ſimul obtutu ſpectare poſſit ortum & progreſſum magnæ huius ſuperſtitionis, quæ eccleſiam tantopere

bus apparet, Chriſtum magis in typum agni, quam effigie humana depingi conſueuiſſe, quod vſque ad tempus ſexti concilii generalis obtinuiſſe videtur, in quo ſtatuitur, vt pictores in poſterum non in agni typo, vt fieri conſueuit, ſed humano charactere Chriſtum exprimant, & ſatis apparet ex ſcriptis Gregorii, quamuis eius ætate ſuperſtitio in cultu ſanctorum non parum inualuerat, tamen picturas tantum in eccleſiis admiſſas fuiſſe, non item ſtatuas vel ſimulacra.

(z) Concil. Trull. c. LXXXII. (tom. VI. conc. p. 1178.) Ἔν τισι τῶν σεπτῶν εἰκόνων γραφαῖς ἀμνὸς δακτύλῳ τοῦ προδρόμου δεικνύμενος ἐγχαράττεται, ὃς εἰς τύπον παρελήφθη τῆς χάριτος, τὸν ἀληθινὸν ἡμῖν διὰ τοῦ νόμου προϋποφαίνων ἀμνὸν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν· τοὺς οὖν παλαιοὺς τύπους καὶ τὰς σκιὰς, ὡς τῆς ἀληθείας σύμβολά τε καὶ προχαράγματα παραδεδομένους τῇ ἐκκλησίᾳ κατασπαζόμενοι, τὴν χάριν προτιμῶμεν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς πλήρωμα νόμου ταύτην ὑποδεξάμενοι· ὡς ἂν οὖν τὸ τέλειον κἂν ταῖς χρωματουργίαις ἐν ταῖς ἁπάντων ὄψεσιν ὑπογράφηται, τὸν τοῦ αἴροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου ἀμνοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα καὶ ἐν ταῖς εἰκόσιν ἀπὸ τοῦ νῦν ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ ἀμνοῦ ἀναστηλοῦσθαι ὁρίζομεν, δι' αὐτοῦ τὸ τῆς ταπεινώσεως ὕψος τοῦ Θεοῦ λόγου κατανοοῦντες, καὶ πρὸς μνήμην τῆς ἐν σαρκὶ πολιτείας, τοῦ τε πάθους αὐτοῦ καὶ τοῦ σωτηρίου θανάτου χειραγωγούμενοι, καὶ τῆς ἐντεῦθεν γενομένης τῷ κόσμῳ ἀπολυτρώσεως. In nonnullis venerabilium imaginum picturis, agnus, qui digito præcurſoris monſtratur, depingitur, qui ad gratiæ figuram adſumtus eſt, verum nobis agnum per legem Chriſtum Deum noſtrum præmonſtrans. Antiquas ergo figuras & vmbras, vt veritatis ſigna & characteres eccleſiæ traditos, amplectentes, gratiam & veritatem proponimus, eam vt legis implementum ſuſcipientes. Vt ergo quod perfectum eſt, vel colorum expreſſionibus omnium oculis ſubiiciatur, eius qui tollit peccata mundi, Chriſti Dei noſtri humana forma characterem etiam in imaginibus deinceps pro veteri agno erigi ac depingi iubemus; vt per ipſum Dei verbi humiliationis celſitudinem mente comprehendentes ad memoriam quoque eius in carne conuerſationis, eiusque paſſionis & ſalutaris mentis deducamur, eiusque, quæ ex eo facta eſt mundo, redemtionis.

Digitized by Google

perſuaſit deturpauitque in negotio imaginum, quæ initio propter vſum hiſtoricum introductæ fuerunt; vt eſſent videlicet rudiorum codices & eccleſiæ quædam ornamenta, tametſi reliquorum ornamentorum omnium pernicioſiſſima euaſerunt, vti euentus ſatis ſuperque comprobauit.

§. XII.

Eccleſiæ floribus & frondibus exornatæ.

VNA adhuc eccleſias ornandi ratio erat, quam non niſi propter innocentiam & naturalem ſimplicitatem ſuam memoratu dignam iudicamus. Hæc eſt floribus atque frondibus eas ornandi atque tegendi conſuetudo. Hoc non ſtatis temporibus nec myſterii alicuius cauſſa fiebat; ſed tantum, vt decentiores & hominum in illis conuenientium cœtui commodiores redderentur. AVGVSTINVS huius conſuetudinis meminit, loquens de non nemine, qui aliquid de altari [a] florum ſecum abſtulerat. PAVLINVS in poëmate quodam ſuo ad hanc conſuetudinem ſimiliter reſpicit [b]. HIERONYMVS autem tantum ei honorem exhibet, vt in *Nepotiani*, amici ſui, epitaphio locum eam habere patiatur, inter alias laudabiles eius virtutes, ſtudium ornandi floribus eccleſiam referens [c]. *Erat*, inquit, *ſollicitus, ſi niteret altare, ſi parietes absque fuligine, ſi pauimenta terſa, ſi ianitor creber in portis, vela ſemper in oſtiis, ſi ſacrarium mundum, ſi vaſa luculenta, & in omnes cærimonias pia ſollicitudo diſpoſita. - - Baſilicas eccleſiæ & martyrum conciliabula diuerſis floribus & arborum comis vitiumque pampinis adumbrauit*; Minora quidem iſta in ſe eſſe officia, dicit HIERONYMVS, ſed mentem *CHRISTO* deditam atque & in minoribus intentam eſſe, nec negligere quidpiam, quod vel minimi officii nomen in eccleſia mereatur. Manife-

(a) Auguſtin. de ciuitat. Dei lib. XXII. c. VIII. (tom. V. opp. p. 1346. d.) Abſcedens, aliquid de altari florum, quod occurrit, tulit, eique quum nox eſſet, ad caput poſuit.

(b) Paulin. natal. III. Felicis p. 541. edit. Antwerp. MDCXXII. 8. (tom. VI. biblioth. patr. max. p. 272. d. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

Ferte Deo pueri laudem, pia ſoluite vota,
Et pariter callis data carmina feſta choreis.
Spargite flore ſolum, prætexite limina ſertis:
Purpureum ver ſpiret hiems, ſit floreus annus.
Ante diem, ſancto cedat natura diei.

(c) Hieron. epiſt. III. epitaph. Nepotian. (p. 13. edit. Par. MDCXLIII.)

ſtum

ſtum quoque eſt, HIERONYMVM iſtiusmodi naturali pulchritudini & ornatui eccleſiarum maius pretium, quam ſplendidis pretioſarum picturarum & ſtatuarum ornamentis, argento, auro, ac pretioſis lapidibus ſtatuere. Hinc, vt obſeruauimus antea [*d*], opulentis amicis ſuis ſuadet, vt potius in viua Dei templa de opibus ſuis conferant, *CHRISTVM* veſtiant in pauperibus, paſcant in eſurientibus, ſuſcipiant in his, qui tecto indigeant; laudatque hoc nomine *Paulam* [*e*], diuitem feminam *Romanam*, quod hoc fecerit & noluerit cum reliquis pecuniam ſuam in lapidibus cum terra & mundo vniuerſo tranſituris effundere. Neque adeo mirum eſt, quod *Nepotiani* laudet frugalitatem, qui omnibus ſeſe facultatibus ad ſubleuandos pauperes exuerat, ita quidem, vt haud vlla alia eccleſias exornandi ratio ei eſſet reliqua, niſi quæ HIERONYMO omnium maxime probabatur.

LIBRI OCTAVI

CAPVT NONVM

DE CONSECRATIONE ECCLESIARVM.

§. I.

Quid veteres per conſecrationem eccleſiarum intelligant.

ANTIQVIS temporibus, finita eccleſiarum conſtructione atque exornatione, ad earum dedicationem ſiue conſecrationem ſolebant progredi, quæ res quum nonnumquam cum magna piorum rituum ſolemnitate peracta ſit, noſtri erit officii, proximo iam loco in eius naturam ac circumſtantias paullum inquirere. Ante omnia autem obſeruandum eſt, quod per conſecrationem eccleſiæ veteres ſemper dedicationem, ſiue ſpecialiorem eius ad diuinum cultum conſtitutionem, intelligant. Modus autem & cærimonia hoc faciendi non ſemper exacte vna eademque erat; adeoque ipſum rei caput potiſſimum ſpectemus, oportet, quod erat ædificii a communi vſu ad cultum religioſum ſeparatio. Quacumque cærimonia hæc fie-

(*d*) Vid. §. V. litt. (k) pag. 290.

(*e*) Hieron. epiſt. XXVII. epitaph. Paulæ. Nolebat in his lapidibus pecuniam effundere, qui cum terra & ſæculo tranſituri ſunt: ſed in viuis lapidibus, qui voluuntur ſuper terram.

bat, primus eam initiandi & ad diuinum vſum adſignandi actus conſecratio illius erat. Vnde ad hoc alludentes veteres prima rei alicuius initia frequenter vocabant illius dedicationem. Exempli cauſſa, quum CYPRIANVS de *Aurelio* confeſſore, quem lectorem fecerat, loquens ipſum *lectionem dedicaſſe* [a] dicit, nihil amplius vult dicere, quam eum primum officii ſui actum in eccleſia peregiſſe, quem actum *dedicationem* nuncupat. Num vllæ aliæ cærimoniæ præter iſtas in dedicatione eccleſiarum primis tribus ſæculis obtinuerint, exploratum non habemus; tametſi admodum probabile ſit, ſolemnem quamdam gratiarum actionem & precationem pro ſancto earum vſu, vna cum vſitata eccleſiæ liturgia fuiſſe factam, quia hoc inter *iudæos* in vſu fuit; qui hoc modo non ſolum templum 1 reg. VIII. ſed priuatas quoque domus ſuas & oppidorum muros, ſi abſoluti & perfecti eſſent, dedicarunt, quemadmodum ex pſalmi XXX. inſcriptiòne patet, quæ ſic habet: *Pſalmus Dauidis, canticum dedicationis domus illius;* nec non ex narratione, quæ de celebrata muri *Hieroſolymorum* dedicatione habetur Nehem. XII, 27. Porro id probabile eſt ex conſtanti chriſtianorum more conſecrandi per gratiarum actionem & preces ordinarium ſuum cibum, antequam eo vterentur: & ex ratione conſecrandi eccleſias in ſæculis ſubſequutis poſt tempora *Conſtantini*. Quæ omnia id maxime credibile efficiunt, chriſtianos per prima tria ſæcula eamdem gratiarum actionis & ſpecialiorum precum ad Deum cærimoniam in eccleſiarum ſuarum dedicatione adhibuiſſe. Cuius autem rei quum non perſpicua ſuppetant teſtimonia, non omnino id adfirmauerim. DVRANTVS [b] quidem & BONA [c] ſatis audacter dictitant, ab apoſtolorum inde temporibus ita obtinuiſſe: Sed hoc adſertum ſuum non meliore fundamento, quam fictis

(a) Cyprian. epiſt. XXXVII. al. XXXVIII. ad cler. Carthag. Dominico legit interim nobis, id eſt, auſpicatus eſt pacem, dum *dedicat lectionem*.

(b) Durant. de ritib. eccleſ. lib. I. c. XXIV. n. I. Eccleſias conſecrandi conſuetudo ab ipſis apoſtolis vſque ad noſtram manauit ætatem.

(c) Bon. rer. liturg. lib. I. c. XX. n. III. Templorum conſecratio e veteri teſtamento ad nouum ab apoſtolis ad ſucceſſores emanauit; atque hunc ritum ſeruauit eccleſiæ totius orientis & occidentis conſenſu. Sunt, qui Euariſto papæ eius originem adſcribunt, ſed multo certius eſt, apoſtolicum inſtitutum eſſe, niſi dicamus, ab hoc pontifice ſcriptò promulgatum, quod ſola traditione ab anteceſſoribus acceperat.

epi-

epiſtolis CLEMENTIS ROMANI, EVARISTI & HYGINI, & actis *S. Cæciliæ* apud SIMEONEM METAPHRASTEM ſuperſtruunt, quæ vero ſcripta nullius ſunt auctoritatis, quum de rebus factis primorum & apoſtolicorum temporum quæſtio eſt.

§. II.

Prima iuſtiſſimæ auctoritatis ac fidei documenta de hac conſecratione ex ſæculo quarto arceſſenda.

QVAPROPTER melioribus teſtimoniis deſtituti, hac materia tamquam re duntaxat probabili non autem certa relicta, ad eam conſiderandam progredimur, prout in ſequenti ſæculo, quando, pacato *Conſtantini* imperio, eccleſiæ vbique terrarum reædificatæ cum magna rituum ſolemnitate dedicabantur, fuit factitata. Votiuum ac deſideratum ſpectaculum erat, vt EVSEBIVS [*d*] loquitur, videre dedicationum feſtiuitatem per ſingulas vrbes & oratoriorum recens ſtructorum conſecrationes. Quæ feſtiuitas tanto auguſtior fiebat & venerabilior, quod plerumque integra epiſcoporum vicinorum ſiue prouincialium ſynodus ad dedicationem conueniebat. Templum, quod *Hieroſolymis* ſepulcro ſeruatoris noſtri ſuperſtruxerat *Conſtantinus*, a plena epiſcoporum orientalium ſynodo conſecrabatur, quam *Conſtantinus* primum *Tyrum* & deinde *Hieroſolyma* an. CCCXXXV. hunc in finem conuocarat, quemadmodum EVSEBIVS [*e*] & re-

(*d*) Euſeb. lib. X. c. III. Ἐπὶ τούτοις, τὸ πᾶσιν εὐκταῖον ἡμῖν καὶ ποθούμενον συνεκροτεῖτο θέαμα, ἐγκαινίων ἑορταὶ κατὰ πόλεις, καὶ τῶν ἄρτι νεοπαγῶν προσευκτηρίων ἀφιερώσεις· ἐπισκόπων τε ἐπὶ ταυτὸ συνελεύσεις.

(*e*) Euſeb. lib. IV. de vit. Conſtant. c. XLIII. Κατέλαμβανεν ἄλλος βασιλικὸς ἀνὴρ ἐπισπέρχων τὴν σύνοδον σὺν γράμματι βασιλικῷ, σπεύδειν καὶ μηδὲν ἀναβάλλεσθαι τὴν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα παρορμῶν γε πορείαν; alius ab imperatore nuntius ſuperuenit, qui oblatis imperialibus litteris ſynodum hortatus eſt, vt nulla interpoſita mora omnes quamprimum Hieroſolyma properarent.

Socrat. lib. I. c. XXVIII. Σύνοδον ἐπισκόπων ἐκήρυξε γενέσθαι ἐπὶ τῇ καθιερώσει τοῦ εὐκτηρίου οἴκου, ὃν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀνήγειρε. Ad dedicationem eccleſiæ, quam Hieroſolymis conſtruxerat imperator; frequentes epiſcopos iuſſerat conuenire.

Sozom. lib. II. c. XXVI. ἀμφὶ τὴν τρίτην δεκάδα τῆς Κωνσταντίνου ἡγεμονίας, ἐξεργασθέντος τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναοῦ περὶ τὸν κρανίου χῶρον, ὃ μέγα μαρτύριον προσαγορεύεται, παραγενόμενος εἰς Τύρον Μαριανὸς, ἀνὴρ τῶν ἐν ἀξίᾳ, βασιλικὸς ταχυγράφος, ἀπέδωκε τῇ συνόδῳ βασιλέως ἐπιστολὴν, παρακελευομένην ἐν τάχει τὰ Ἱεροσόλυμα καταλαβεῖν, καὶ τὸν ναὸν καθιερῶσαι. Circa triceſimum annum imperii Conſtantini, abſoluta iam eccleſia Hieroſolymis in Caluariæ loco, quæ ma-

liqui hiſtorici omnes fidem nobis faciunt. Similiter SOCRATES [*f*] obſeruat, quod concilium *Antiochenum* an. CCCXLI. congregatum fuerit, celebratiſſimum templum, *dominicum aureum* appellatum, dedicandi cauſſa, quod a *Conſtantino* ædificari cœptum poſt eius obitum *Conſtantius* filius abſoluerat. Cuiusmodi exempla plura in antiquæ hiſtoriæ monumentis reperias. Ipſa autem ſolemnitas communiter cum panegyrico quodam ſermone inchoabatur, continente potiſſimum gratiarum actionem ad Deum, & nonnumquam in laudes fundatoris vel recens ædificatæ eccleſiæ gloriam excurrente. Cuiusmodi eſt EVSEBII [*g*] oratio, de ædificatione eccleſiæ, *Paulino Tyriorum* epiſcopo dicta, & alii ſermones [*h*] in GAVDENTIO & AMBROSIO, occaſione conſimili facti. Nonnumquam plures in tali ſolemnitate recitabantur orationes. Nam EVSEBIVS de eccleſiarum dedicationibus tempore *Conſtantini* loquens, *Eccleſiarum antiſtites* [*i*], inquit, *quotquot aderant*, *panegyricas habebant orationes*, *& quan-*

gnum martyrium appellatur, Marianus quidam non mediocri dignitate præditus, imperatoris notarius, Tyrum ingreſſus, epiſcopis in concilio congregatis imperatoris porrexit epiſtolam: qua eos hortabatur, vt confeſtim Hieroſolyma profecti, eccleſiam illic dedicarent.

Theodoret. lib. I. c. XXXI. *Τὴν δὲ σύνοδον ἅπασαν ἀπὸ τῆς Τύρου καταλαβεῖν τὴν Αἰλίαν ὁ βασιλεὺς παρηγγύησε· συνελθεῖν δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας πανταχόθεν ἐκέλευσε, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ δομηθέντας καθιερῶσαι νεώς.* Imperator vniverſum concilium relicta Tyro Aeliam proficiſci iuſſerat: alios que complures vndequaque eo conuenire præceperat, vt baſilicas ab ipſo conſtructas dedicarent.

(*f*) Socrat. lib. II. c. VII. *Κατασκευάζει σύνοδον ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας γενέσθαι προφάσει μὲν τῶν ἐγκαινίων τῆς ἐκκλησίας, ἣν ὁ πατὴρ μὲν τῶν Αὐγούστων κατασκευάζειν ἤρξατο· μετὰ τελευτὴν δὲ αὐτοῦ ὁ υἱὸς Κωνστάντιος δεκάτῳ ἔτει ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως συνετέλεσεν· τὸ δὲ ἀληθὲς, ἐπὶ τῇ ἀνατροπῇ καὶ καθαιρέσει τῆς ὁμουσίου πίστεως.* Concilium Antiochiæ in Syria curat congregari: prætextu quidem dedicandæ eccleſiæ, quam Auguſtorum pater Conſtantinus ædificare cœperat: poſt eius autem obitum Conſtantius filius, decimo poſt anno, quam facta fuerant fundamenta, abſoluerat. Re ipſa vero, vt conſubſtantialis fidem euerteret ac profligaret.

(*g*) Euſeb. lib. X. c. IV. tot.

(*h*) Gaud. ſerm. XVII. Die dedicationis baſilicæ ſanctorum quadraginta martyrum (in biblioth. patr. max. tom. V. p. 968. 969. 970. ed. Lugd. MDCLXXVII.) Ambroſ. ſermo LXXXIX. In feſto dedicationis eccleſiæ (ſerm. XXVI. tom. V. p. 78. edit. Colon. MDCXVI. tom. V. p. 160. edit. Par. MDCXLII.)

(*i*) Euſeb. lib. X. c. III. *ἐπῄει δὲ καὶ λόγους ἅπας τῶν παρόντων ἀρχόντων πανηγυρικούς,*

tum

tum quiſque ingenio poterat, conuentum laudibus extollere ſtudebant; vt adeo iſta oratio panegyrica, cuius mentionem facit, vna tantum ex multis aliis illic recitatis fuerit. Alio loco [*k*] dedicationem eccleſiæ *Hieroſolymorum* enarrans, *Sacerdotes Dei*, inquit, *partim precationibus partim ſermonibus feſtiuitatem ornabant. Alii ſiquidem comitatem religioſi imperatoris erga omnium ſeruatorem laudibus celebrabant, & martyrii magnificentiam oratione perſequebantur. Alii ſacris Theologiæ dogmatibus ad præſentem celebritatem accommodatis, ſpirituale quoddam epulum audientibus præbebant. Quidam ſacrorum voluminum lectiones interpretabantur; arcanos & myſticos ſenſus in lucem proferentes.* Ipſe etiam, quum huic ſolemnitati præſens adeſſet, eorum partem ſuſtinuit, qua de re hæc ſubiungit: *Ibi nos quoque, quibus maiora quam pro meritis noſtris bona contigerant, variis ſermonibus publice habitis ſolemnitatem decorauimus; nunc regalis fabricæ decorem ac magnificentiam ſcriptis enarrantes; nunc propheticorum oraculorum ſenſus apte & accommodate ad præſentes figuras atque imagines interpretantes.* Hac rituum parte abſoluta ad myſticam immolationem, & incruentum ſacrificium, vt vocabant, procedebant; pro pace communi, pro eccleſia Dei, pro imperatore eiusque liberis preces Deo ſuppliciter offerentes. Inter haſce precationes peculiarem aliquam pro eccleſia tum dedicata videntur habuiſſe, quemadmodum AMBROSIVM nonnulli intelligunt, qui formulam precum hac occaſione factarum habere creditur; quam, quum non multæ iſtiusmodi in veterum ſcriptis legantur, ad verbum heic interponemus. „Te „nunc [*l*], Domine, precor, vt ſupra hanc domum tuam, ſu-

ὡς ἑκάστῳ παρῆν δυνάμεως, θειάζων τὴν πανήγυριν.

(*k*) Euſeb. de vit. Conſtant. lib. IV. c. XLV. Οἱ τοῦ θεοῦ λειτουργοὶ, εὐχαῖς ἅμα καὶ διαλέξεσι τὴν ἑορτὴν κατεκόσμουν· οἱ μὲν τοῦ θεοφιλοῦς βασιλέως τὴν εἰς τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα δεξίωσιν ἀνυμνοῦντες, ταῖς τε περὶ τὸ μαρτύριον μεγαλουργίας διεξιόντες τῷ λόγῳ· οἱ δὲ ταῖς ἀπὸ τῶν θείων δογμάτων πανηγυρικαῖς θεολογίαις, πανδαισίαν λογικῶν τροφῶν, ταῖς πάντων παραδιδόντες ἀκοαῖς· ἄλλοι δὲ ἑρμηνείας τῶν θείων ἀναγνωσμάτων ἐποιοῦντο, τὰς ἀποῤῥήτους ἀποκαλύπτοντες θεωρίας· - - Ἔνθα καὶ ἡμεῖς, τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀγαθῶν ἀξιωμένοι, ποικίλαις ταῖς εἰς τὸ κοινὸν διαλέξεσι τὴν ἑορτὴν ἐτιμῶμεν· τοτὲ μὲν διὰ γράμματος τῶν τῷ βασιλεῖ πεφιλοκαλημένων τὰς ἐκφράσεις ἑρμηνεύοντες· τοτὲ δὲ καιρίως καὶ τοῖς προκειμένοις συμβόλοις τὰς προφητικὰς ποιούμενοι θεωρίας

(*l*) Ambroſ. hortat. ad virginit. in fine. (tom. IV. opp. edit. Par. MDCXLII. p. 444. m.)

„pra

„pra hæc altaria, quæ hodie dedicantur, ſupra hos lapides ſpi„rituales, quibus ſenſibile tibi in ſingulis templum ſacratur, „quotidianus præſul intendas, orationesque ſeruorum tuorum, „quæ in hoc loco funduntur, diuina tua ſuſcipias miſericordia. „Fiat tibi in odorem ſanctificationis omne ſacrificium, quod in „hoc templo fide integra, pia ſedulitate offertur. Et quum ad „illam reſpicis hoſtiam ſalutarem, per quam peccatum huius „mundi aboletur, reſpicias etiam ad has piæ hoſtias caſtitatis, „& diuturno eas tuearis auxilio, vt fiant tibi in odorem ſuaui„tatis hoſtiæ acceptabiles, & integrum ſpiritum eorum, ani„mam & corpus, ſine querelæ loco vſque in diem domini Ieſu „Chriſti filii tui ſeruare digneris. Amen.„ Non nego, haſce preces in quibusdam partibus propius ad conſecrationem virginum, quam ad conſecrationem eccleſiarum, accedere. Forte vtrobique vſum habuerunt, tam pro ſpiritualibus, quam materiatis Dei templis. Si quis autem pro prioribus tantum valere eas debere, exiſtimet, ego quidem non repugnabo, videns iam ex EVSEBIO demonſtratum, quod ad minimum orationes panegyricæ & laudes Dei ac preces pro eccleſia, ſemper pars aliqua ſolemnitatis ac cærimoniæ harum dedicationum fuerint. Et vſque dum dies ſolemnis dedicationi conſtitueretur, nulli omnino per canones licitum erat, eccleſia quadam recens exſtructa, tamquam cultus diuini loco, vti, niſi magna aliqua neceſſitas id eum facere cogeret. Id quod ex *apologia* ATHANASII palam eſt, quam pro ſe ipſe *Conſtantio* imperatori offerebat, quum ipſi in crimen verteretur, quod in magna eccleſia *Alexandriæ* habuiſſet ſynaxin, priusquam completum ædificium eſſet, & eccleſia a *Conſtantino*, fundatore ſuo, dedicata. „Feſtum e„rat paſchatis, inquiebat [m], populique ingens aderat multitu„do, tantaque chriſtianorum turba, quantam in ſingulis vrbi„bus exſtare imperatores Chriſto addicti peroptare debeant. „Quum igitur eccleſiæ paucæ numero eſſent & anguſtiſſimæ, „ingenti edito tumulo rogabant populi, vt in magna eccleſia „conuentus ageretur: ibique omnes preces funderent pro tua

(m) Athan. Apol. I. ad Conſtantin. tom. I. p. 682. & 684. edit. Par. MDCXXVII. (p. 303. d. & p. 305. c. edit. Par. MDCXCVIII.: ἑορτὴ μὲν γὰρ ἦν τὸ πάσχα, ὁ δὲ λαὸς πάνυ πολὺς καὶ τοσοῦτος ἦν, ὅσον ἂν εὔξαιντο κατὰ πόλιν εἶναι χριστιανῶν φιλόχριστοι βασιλεῖς. Τῶν τοίνυν ἐκκλησιῶν ὀλίγων καὶ βραχυτάτων οὐσῶν, θόρυβος

ſalute.

„ſalute. Sicque acta res eſt. Me contra hortante, vt rem „tantiſper differrent, & quolibet modo etiam cum compreſſi-„one in aliis eccleſiis cœtus agerent, morem illi non geſſere: „immo parati erant ex vrbe egredi, vt in deſertis locis ſub dio „conuentus celebrarent, ſatius ducentes, itineris perferre labo-„rem, quam cum mœrore feſtum peragere.„ Obtemperaſſe igitur ſe populo fatetur, ita tamen, vt non dedicatio ſed ſyna-xis ad orandum celebrata ſit. Diem ſe exſpectare dicit, quem ipſe imperator huic dedicationi conſtituturus ſit, atque tum ſe Deo pro perfecta illius ædificatione publice gratias acturum, quemadmodum *Alexandri*, anteceſſoris ſui, memoria factum ſit, dum ipſe eccleſiam *Theonæ* exſtrueret, & quomodo ipſe *Treui-ris* & *Aquileiæ* & alibi locorum fieri viderit, vt ob populorum frequentiam in eccleſiis, ante abſolutam ædificii conſtructio-nem, conuentus agerentur. Iſtiusmodi autem templorum vſur-pationem, vrgente neceſſitate factam, non fuiſſe eorum dedi-cationem; ſed hanc ſemper ſubſequutam & ſolemnem aliquem actum eucharisticum, ſiue publicam diuini numinis pro con-ſummata ſacræ ædis ſtructura celebrationem, fuiſſe monet. Vt adeo hoc obſeruationem, quam antea ex EVSEBIO fecimus, comprobet, quod communes precationes in eccleſia, ſine ſpe-cialioribus panegyricis & formulis adorandi & laudandi Deum, huic ſolemnitati magis propriis & peculiaribus, factæ, formalis de-dicationis loco habendæ non ſint. Quod ipſum eorum etiam confutat opinionem, qui erectionem ſigni crucis, vel menſæ ſacræ collocationem in eccleſia, eius dedicationem fuiſſe, au-tumant. Iſthæc enim ſine vlla dedicatione fieri poterant. Id quod non tantum ex hoc ATHANASII ſermone patet, ſed etiam ex caſu quodam apud SYNESIVM commemorato manifeſtum eſt, vbi nonnulli in certo quodam loco eccleſiam conſecratam eſſe di-ctitabant, quia ad precationes & ſacramentorum adminiſtratio-

ὢν ἐκ ὀλίγου, ἠξίουν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συνελθεῖν, κἀκεῖ πάντας εὔχεσθαι ὑπὲρ τῆς σῆς σωτηρίας· ὅπερ καὶ γέγονεν· ἀλλ' ἐμοῦ παρακαλοῦντος τέως ἐπισχεῖν καὶ ὅπως δήποτε μετὰ θλίψεως ἐν ταῖς ἄλλαις ἐκκλησίαις συναχθῆναι, οὐχ ὑπήκουσαν, ἀλλ' ἕτοιμοι γεγόνασιν ἐξελθεῖν τὴν πόλιν, εἰς τοὺς ἐρήμους τόπους ἐν ἡλίῳ συνελθεῖν, βέλτιον ἡγούμενοι κάματον ἐνεγκεῖν ὁδοῦ, ἢ μετὰ λύπης τὴν ἑορτὴν ποιῆσαι — (p. 30. n. 18.) Σὺ δὲ θεοφιλέστατε Αὔγουστε, ζήσειας πολλαῖς ἐτῶν περιόδοις, καὶ τὰ ἐγκαίνια ἐπιτελέσειας· αἱ γὰρ γενόμεναι παρὰ πάντων περὶ τῆς σῆς σωτηρίας εὐχαὶ, οὐκ ἐμποδίζουσι τὴν τῶν ἐγκαινίων πανήγυριν.

nem hoſtilis excurſionis tempore adhibitus fuerat; aduerſus quos SYNESIVS [n] expreſſis verbis decernebat, „Quod hoſtili „excurſione compulſi homines neceſſario ibi precati fuerint, „non eam rem locum illum conſecrare. Alioquin montes o- „mnes omnesque valles eccleſias eſſe, nec vllum fore caſtel- „lum, quod non ea ratione publicum eſſe poſſit, in quibus o- „mnibus, quum populabundi hoſtes excurrant, preces & ſa- „cra myſteria fieri ſoleant. Idem de ædibus omnibus fore iu- „dicium, quæ impiis *Arianorum* temporibus preces ac ſacra my- „ſteria receperint: quæ priuati iuris nihilo minus habeantur.„

§. III.

Epiſcopus in qualibet diœceſi ordinarius huius conſecrationis miniſter.

EVIDENS ex iam dictis eſt & manifeſtum, quod, quum iſtæ conſecrationes generatim ab epiſcoporum ſynodo peractæ ſint, epiſcopi ſemper fuerint miniſtri ad hoc officium delegati. Accidere autem poterat, vt nullus præter diœceſeos iſtius epiſcopum adeſſe poſſet, & tum peculiare eius erat officium, conſecrationem perficere, quæ adeo ſpecialiter epiſcopi officio per antiquos quosdam canones reſeruata fuit, vt presbyteris eam perficere haud liceret. Concilium *Bracarenſe* primum an. DLXIII. muneris abdicationem [o] presbyteris minatur, qui eccleſiam vel altare conſecrare auſi eſſent, dicitque antiquos canones hoc quoque vetuiſſe. Inter concilia noſtra *Britannica*, ab HENRICO SPELMANNO collecta, vnum habetur ſub S. *Patricio* an. CCCCL. celebratum, in quo canonem inuenimus in hanc ſententiam: *Si quis presbyterorum* [p] *eccleſiam ædificauerit*,

(n) Syneſ. epiſt. LXVII. p. 238. Par. MDCV. 8uo (p. 212. edit. Par. MDCXXXIII.) Τὸ γὰρ ἐν ἐπιδρομῇ ποτε πολεμίων ἐκεῖ συμφυγόντας ἀνθρώπους εὔξασθαι ἐπαναγκαίως, τοῦτο τὸν τόπον οὐ καθιεροῖ· ἢ πάντα μὲν ὄρη, πᾶσαι δὲ φάραγγες ἐκκλησίαι· καὶ οὐδὲν ὅ, τι φρούριον ἐκφεύγει τὸ δημόσιον εἶναι· ἐν οἷς ἅπασιν ὅταν οἱ πολέμιοι προνομεύωσιν, εὐχαὶ, καὶ μυστήρια γίνονται· οἰκίαι δὲ ὅσαι κατὰ τοὺς ἀθέους τῶν ἐξ Ἀρείου καιρῶν εὐχὰς ἐδέξαντο, καὶ μυστήρια; ἀλλ' οὐδὲν ἧττόν εἰσιν ἰδιώτιδες.

(o) Concil. Bracar. I. c. XXXVII. (in edit. Labbei eſt concil. II. can. XIX. tom. V. p. 842.) Si quis presbyter, poſt hoc interdictum, auſus fuerit chriſma benedicere, aut eccleſiam aut altarium conſecrare, a ſuo officio deponatur: nam & antiqui hoc canones vetuerunt.

(p) Concil. Hiberniæ c. XXIII. (tom. III. conc. p. 1480. edit. Labb. & apud Spelm. tom. I. p. 53.)

non

non offerat, antequam adducat ſuum pontificem, vt eum conſecret, quia ſic decet. Neque antiqua hiſtoria probata exempla in contrarium ſuppeditat.

§. IV.

Nullam eccleſiam, ſine epiſcopi permiſſu, ædificari licitum.

Hoc ipſum ex duarum triumue rerum aliarum, ad hanc materiam proxime ſpectantium, obſeruatione amplius confirmabitur. Primum quidem, quod nulla eccleſia ordine vſitato ædificari poterat, ſine venia ſeu conſenſu epiſcopi, cuius in diœceſi erigebatur. Id quod verbis expreſſis in ſynodo *Chalcedonenſi* cautum legitur, quæ & monaſteria & eccleſias curæ epiſcopi ſubiecit, ita quidem, vt nec monaſterium aliquod nec eccleſia, præter ſententiam & approbationem epiſcopi [q], conſtrui poſſet.

§. V.

Neque, niſi prius epiſcopus ſolemnes preces in loco, vbi fabricanda erat, feciſſet.

Et per *Iuſtiniani* leges nullam eccleſiæ ſtructuram fas erat inchoare ante, quam epiſcopus ſolemnes ibi preces feciſſet, ſignumque crucis erexiſſet, vbi noua quædam eccleſia erigenda erat. Quod in imperatoris illius *nouellis*, tum monaſteriorum, tum eccleſiarum [r] reſpectu, iterum iterumque inculcatum legimus. Et GOTHOFREDVS eumdem morem in expiandis gen-

(q) Concil. Chalcedon. c. IV. (tom. IV. concil. p. 758.) *ἐπειδὴ δέ τινες τῷ μοναχικῷ κεχρημένοι προσχήματι, τάς τε ἐκκλησίας καὶ τὰ πολιτικὰ διαταράττουσι πράγματα, περιϊόντες ἀδιαφόρως ἐν ταῖς πόλεσιν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μοναστήρια ἑαυτοῖς συνιστᾶν ἐπιτηδεύοντες· ἔδοξε μηδένα μηδαμοῦ οἰκοδομεῖν μηδὲ συνιστᾶν μοναστήριον, ἢ εὐκτήριον οἶκον, παρὰ γνώμην τοῦ τῆς πόλεως ἐπισκόπου.* Quoniam nonnulli monachico prætextu vtentes & eccleſias & negotia ciuilia perturbant, & temere, citra vllam diſcriminis rationem, in vrbibus circumcurſantes, quin etiam monaſteria ſibi conſtituere ſtudentes viſum, eſt, nullum vſquam ædificare nec conſtruere poſſe monaſterium, vel oratoriam domum, præter ſententiam ipſius ciuitatis epiſcopi.

(r) Iuſtin. nouell. CXXXI. c. VII. *Εἴ τις βουληθείη οἰκοδομῆσαι σεβάσμιον εὐκτήριον, ἢ μοναστήριον, μὴ ἄλλως ἀρχέσθω τοῦ οἰκοδομήματος, εἰ μὴ ὁ τῶν τόπων ὁσιώτατος ἐπίσκοπος εὐχὴν ἐκεῖσε ποιήσει, καὶ τὸν τίμιον πήξει σταυρόν.* Si quis voluerit fabricari venerabile oratorium, aut monaſterium, præcipimus, non aliter inchoandam fabricam, niſi locorum ſanctiſſimus epiſcopus orationem ibi fecerit, & venerabilem fixerit crucem. Vid. etiam nouell. LXVII. c. I. nouell. V. c. I.

qui ſuis ipſius expenſis in aliena diœceſi ædificet eccleſiam, [u] conſecrationem illius ſibi arrogare interdicat, illique eam adſeruari iubeat, cuius in territorio eccleſia erigatur. Concilium *Aurelianenſe* tertium [w] & alia eiusdem argumenti decreta habent. Si qua autem eccleſia in vacante diœceſi exſtrueretur, tum vnusquisque ex viciniis epiſcopis ad eam dedicandam aduocari poterat. SIDONIVS APOLLINARIS ad eccleſiam *Rutenorum* in *Gallia* conſecrandam vocabatur, licet alius diœceſeos eſſet epiſcopus. Ratio vero erat [x], vt SAVARO recte obſeruat, quod *Rutenorum* eccleſia tunc temporis viduata erat epiſcopo, qui in conſecratione diuina officia obiret. Hæc omnia igitur docent, cuiusuis diœceſeos epiſcopum fuiſſe legitimum huius

(u) Conc. Arauſiean. c. X. (tom. III. conc. p. 1440.) Si quis epiſcoporum in alienæ ciuitatis territorio eccleſiam ædificare diſponit, vel pro fundi ſui negotio, aut eccleſiaſtica vtilitate, vel quacumque ſua opportunitate, permiſſa licentia ædificandi, quia prohibere hoc votum nefas eſt, non præſumat dedicationem, quæ illi omnimodis reſeruatur, in cuius territorio eccleſia adſurgit.

(w) Conc. Aurel. III. c. XV. (tom. V. p. 299.) Epiſcopus in diœceſes alienas ad alienos clericos ordinandos vel conſecranda altaria irruere non debet: quod ſi fecerit, remotis his quos ordinauerit, *altaris* tamen *conſecratione manente, transgreſſor canonum annua* miſſarum celebritate ceſſabit.

(x) Sidon. lib. IV. ep. XV. Baptiſterium, quod olim fabricabamini, ſcribitis, iam poſſe conſecrari. *Ad quæ feſta* vos voti, *nos miniſterii*, officii multos, fidei totos *cauſſa ſollicitat.* Quod reſtat optamus, vt - - tam deſiderio meo Chriſtus indulgeat, quam Rutenorum.
Sauaro in h. l. Qui fieri poteſt, vt miniſterii cura Sidonio incumberet, quum is non eſſet Rutenorum epiſcopus, ad quem huiusce miniſterii conſecratio ſpectabat. Concilii Auraicenſis can. X. *Dedicatio illi omnino reſeruatur, in cuius territorio eccleſia adſurgit* Nec alium quam loci epiſcopum euocare ius erat ad eccleſiæ conſecrationem, eod. can. concil. Aurelian. com. 1. & 3. Wormatienſis can. 1. in quas eccleſiaſticæ diſciplinæ regulas impegiſſe Sidonium, nefas dicere, reus enim læſæ diſciplinæ ageretur, etiamſi eum Elaphius ad eccleſiæ conſecrationem inuitaſſet, ſupra dicti concilii can. 10. Verum dicendum eſt (quantum ex Sidonio epiſt. 6. lib. 7. colligere licet) tum temporis Rutenorum eccleſiam ſummo fuiſſe viduatum pontifice, in cuius locum alium ſufficere non liberum erat. Sidon. *Burdegala, Petrogori, Ruteni, Lemouices, Gabalitani, Cirſani, Vaſates, Conuenæ, Auſcenſes, multoque iam maior numerus ciuitatum (ſummis ſacerdotibus ipſorum morte truncatis, nec vllis deinceps epiſcopis in defunctorum officia ſuffectis).* Tunc enim Eurarigis Ariana vis ſæuiebat, ea propter Sidonius baptiſterium conſecrauit, eo quod Rutenorum epiſcopus mortuus eſſet.

 ſolemni-

ſolemnitatis adminiſtrum. Conſulendus enim erat, antequam opus inchoaretur; venire debebat ad preces illic faciendas, antequam fundamenta iacerentur, & abſoluta fabrica ad illam conſecrandam vel ipſe, vel alius quiſpiam epiſcopus ipſius loco, erat arceſſendus. Si vero presbyteri more ſolito id facere potuiſſent, non neceſſe fuiſſet, epiſcopum ex alia diœceſi ad hunc ritum peragendum accire. Sed quæras, Quid, ſi presbyter hoc facere ſibi ſumeret, vtrum iſte actus ratus habebatur, an vero epiſcopus ad nouam adgrediebatur conſecrationem? Reſpondeo, quum hæc res eſſet epiſcopo tantum per leges & ex conſuetudine reſeruata, (ſacræ enim litteræ nihil hac de re præcipiunt) nullam de nouo factam conſecrationem in talibus caſibus inuenimus; quum vero actio eſſet ſchiſmatica in presbytero, ſi ita regulas & canones eccleſiæ in contemtum epiſcopi migraret, hinc muneris abdicatione puniebatur [y], vti ex ante memorato concilii *Bracarenſis* canone liquet. Ipſe quoque epiſcopus, qui eccleſiam in alieno territorio conſecrare auſus fuerat, in eccleſiis *Gallicanis* integrum annum ab officio, tamquam violator canonum, prohibendus erat [z].

§. VII.

Primorum ſæculorum epiſcopis ad conſecrandam aliquam eccleſiam epiſcopi Romani *venia minus erat neceſſaria.*

SVNT qui epiſcopum in ſua ipſius diœceſi ſecundum antiquos canones, eccleſiam aliquam ſine epiſcopi *Romani*, cuius ſit ad hoc faciendum facultatem largiri, venia conſecrare potuiſſe, negant. Hæc doctrina quædam eſt GRATIANI, ad *Romani* papæ poteſtatem [a] extollendam compoſita, in lege ca-

(y) Conc. Bracar. I. c. XXXVII. vid. ſub litt. (o) pag. 322.

(z) Concil. Aurel. III. c. XV. vid. ſub litt. (w) p. 325.

(a) Gratian. de conſecrat. diſtinct. I. c. VI. & XXVII. edit. Romæ iuſſu Gregor. XIII. 1582. (can. V. p. 1149. edit. Colon. MDCCXVII.) Inſcriptio ſic habet: *Sine auctoritate ſummi pontificis noua non dedicetur eccleſia.* Præcepta ſynodalia, quæ ante paucos menſes de ſede noſtra ad prouinciam ſunt directa, & antiquis canonibus conſentiunt, & ea, quæ minus probantur eſſe, addidimus, & in vtraque parte conſtat. *ſine ſummi pontificis auctoritate eccleſiam nouiter conditam non poſſe dedicari.* cetera. Correct. Rom. addunt: Socrates in eccleſiaſtica hiſtoria lib. II. c. VIII. & XVII. refert tamquam antiquiſſimum canonem, ſine Romani epiſcopi auctoritate nullam eccleſiam poſſe dedicari.

nonica.

nonica. Quam tantum abeſt vt recentiores correctores *Romani* emendent vel reprehendant, vt SOCRATEM potius tamquam teſtem ad eam confirmandam adlegent. SOCRATES quidem de ſynodo loquens *Antiochena*, quam *Conſtantius* dedicandæ ibi nouæ eccleſiæ obtentu congregauerat, (quamquam re ipſa eo ſpectabat, vt *Athanaſius* generali quodam concilio damnaretur) aduerſus eam excipit ex hac ratione, quod *Iulius Romanæ* vrbis epiſcopus ei non interfuerit, nec quemquam eo miſerit, qui locum ſuum impleret: quam tamen eccleſiaſtica regula vetet [*b*], ne abſque conſenſu *Romani* pontificis quidquam in eccleſia decernatur. Quod priuilegium omnibus patriarchis æqualiter commune erat, vt nullum concilium generale poſſet celebrari, niſi ipſis præſentibus & prius conſultis in eiusmodi publicis deliberationibus. Sed hoc nihil commercii habet cum conſecratione eccleſiarum in priuata quaque epiſcopi diœceſi, cuius rei nullum exemplum in vniuerſa hiſtoria antiqua exſtat, quod epiſcopus quiſpiam coactus fuerit, eccleſiæ alicuius in ſua ipſius diœceſi conſecrandæ veniam ab epiſcopo *Romano* expetere. Sed cenſores iſti decepti videntur a ſiniſtra vocum *graecarum κανονίζειν τὰς ἐκκλησίας* acceptione, quæ non dedicationem eccleſiarum denotant (quamuis MVSCVLVS ita exponat, & HOSPINIANVS eumdem eius errorem ſequatur) ſed promulgationem legum ſeu canonum ab eccleſiis pro ſua ipſarum gubernatione fieri ſolitam. Qua in re epiſcopo *Romano* patriarchale priuilegium habere permittebatur, ſed non in conſecratione eccleſiarum, etiamſi id pertinaciter vrgeant, qui nihil non ex immenſa poteſtatis in epiſcopis *Romanis* plenitudine deriuatum volunt.

§. VIII.

Eccleſiæ ſemper Deo, non autem ſanctis dedicatæ, etſi horum nominibus, memoriam ipſorum ſeruandi cauſſa, nonnumquam diſtinctæ.

POST miniſtrum conſecrationis proxime nunc de obiecto, cui eccleſiæ dedicatæ fuerunt, non nihil dicendum erit; quod olim ſoli Deo eiusque cultui fiebat. Cuius conſuetudinis teſtis

(*b*, Socrat. lib. II. c. VIII. Ἀλλὰ μὴν ἐδὲ Ἰέλιος παρῆν, ὁ τῆς μεγίστης Ῥώμης ἐπίσκοπος· ἔδε μὴν εἰς τὸν τόπον αὐτῦ ἀπεστάλκει τινά καί τοι κανόνος ἐκκλησιαστικῦ κελεύοντος, μὴ δεῖν παρὰ τὴν γνώμην τῦ ἐπισκόπυ Ῥώμης τὰς ἐκκλησίας κανονίζειν.

omni

omni exceptione maior AVGVSTINVS eſt, qui cum *Maximino* epiſcopo *Arianorum* diſputans, ad probandam ſpiritus ſancti diuinitatem hac argumento vtitur: Quod ipſum Deum eſſe, neceſſe ſit, quia templa ei exſtruantur atque dedicentur, quod vlli rei creatæ fieri ſacrilegium foret. *Nonne*, inquit, *ſi templum alicui ſancto angelo excellentiſſimo de lignis & lapidibus faceremus, anathematizaremur a veritate Chriſti & ab eccleſia Dei, quoniam creaturæ exhiberemus eam ſeruitutem, quæ vni tantum deberetur Deo. Si ergo ſacrilegi eſſemus faciendo templum cuicumque creaturæ* [c], *quomodo non eſt Deus verus, cui non templum facimus, ſed nos ipſi templum ſumus?* Alio loco falſam imputationem FAVSTI *Manichæi*, catholicos martyribus ſuis templa conſtituere, illisque ibi ſacrificia offerre, & alios venerationis actus præſtare, calumniantis, indignabundus in hunc modum profligat: *Nulli martyrum* [d] *ſed ipſi Deo martyrum ſacrificamus, quamuis in memoriis martyrum conſtituamus altaria. Quis enim antiſtitum in locis ſanctorum corporum, aſſiſtens altari, aliquando dixit: Offerimus tibi, Petre, aut Paule, aut Cypriane; ſed quod offertur, offertur Deo, qui martyres coronauit apud memorias eorum, quos coronauit: vt ex ipſorum locorum admonitione maior affectus exſurgat, ad acuendam caritatem, & in illos, quos imitari poſſumus, & in illum, quo adiuuante poſſumus.* Frequenter in aliis [e] locis hoc repetit, quod martyres ſic non honorent catholici, vt templa, ſiue altaria illis exſtruant, ſed ſoli Deo hoc eos facere teſtatur. Idem quidem locus ſæpenumero & monumentum ſeu memoria martyris alicuius & templum Dei erat, quia templa in martyrum ſepulchris vt plurimum ædificabantur, vel iis in locis, vbi mortem

(c) Auguſt. contr. Maximin. lib. I. tom. VI. opp. p. 283. edit. Par. MDCXXXVII. (tom. VI. p. 689. c. d. edit. Baſil. MDLXIX.)

(d) Auguſtin. contr. Fauſt. lib. XX. c. XXI. (tom. VI. p. 375. a. cit. edit. Baſil.)

(e) Auguſt. de vera relig. c. LV. (tom. I. opp. p. 744. a.) Honoramus eos caritate, non ſeruitute. Nec eis templa conſtituimus. Nolunt enim ſe ſic honorari a nobis, qui nos ipſos, quum boni ſumus, templa ſummi Dei eſſe nouerunt.

Id. de ciuit. Dei lib. XXII. c. X. (tom. V. p. 1375. a. b. edit. Baſil.) Illi [ethnici] talibus diis ſuis & templa ædificarunt & ſtatuerunt aras & ſacerdotes inſtituerunt & ſacrificia fecerunt. Nos autem martyribus noſtris non templa ſicut diis, ſed memorias ſicut hominibus mortuis, quorum apud Deum viuant ſpiritus, fabricamus: nec ibi erigimus altaria, in quibus ſacrificemus martyribus, ſed vni Deo, & martyrum & noſtro ſacrificium immolamus:

chri-

chriſtianæ religionis cauſſa ſubierant, vel eorum reliquiæ adſervabantur: & hinc appellabantur martyrum nomine, quod eorum eſſent memoriæ. Eccleſia & menſa ſacra *Carthagine* in eo loco, vbi paſſus fuerat *Cyprianus*, exſtructa, hoc intuitu dicebatur *menſa Cypriani*, non quod ei eſſet conſtructa vel cultui ipſius dedicata, (AVGVSTINVS [*f*] enim ſoli Deo eam conſtructam eſſe dicit) ſed quod martyrii illius eſſet monumentum, vtpote ædificata in loco, vbi CYPRIANVS ſacrificium Deo oblatus fuerat.

§. IX.

Eccleſiæ interdum a fundatoribus ſuis, vel aliis circumſtantiis, in earum exſtructione obſeruatis, nomen ſortitæ.

Et hinc planum eſt & perſpicuum, quod, ſi quod templum de alicuius ſancti, ſiue martyris nomine appellauerunt veteres, multum omnino abſit, vt iſti ſancto vel martyri illud dedicauerint, etſi hoc ad memoriam eius inter viuos conſervandam faceret; atque eatenus memoriæ illius honorificum erat, licet ſoli Deo eiusque cultui dedicatum. Et hoc porro liquet, ſi conſideremus, quod eccleſiæ interdum a fundatoribus ſuis nomen acceperint, qui certe ſibimetipſis eccleſias dedicare non intenderunt. Ita SIRMONDVS [*g*] tres eccleſias *Carthagine* obſeruat, a fundatoribus ſuis nomen indeptas, baſilicam videlicet *Fauſti*, *Florentii*, atque *Leontii*. Et SOZOMENVS [*h*], tem-

ad quod ſacrificium, ſicut homines Dei, qui mundum in eius confeſſione vicerunt, ſuo loco & ordine nominantur, non tamen a ſacerdote, qui ſacrificat, inuocantur, Deo quippe, non ipſis ſacrificat, quamuis in memoriam ſacrificet eorum, quia Dei ſacerdos eſt, non illorum.

(*f*) Aug. ſerm. LXIII. de diuerſis tom. X. p. 592. edit. Par. MDCXXVII. Vt menſa illa, quæ Dei eſt, etiam Cypriani vocetur, hæc cauſſa eſt: Quia, vt illa modo cingitur ab obſequentibus, ibi Cyprianus cingebatur a perſequentibus *&c.* Item. Menſa Deo conſtructa eſt, tamen menſa dicitur Cypriani - - quia ibi eſt immolatus, & quia ipſe immolatione ſua parauit hanc menſam, non in qua paſcat, ſiue paſcatur, ſed in qua ſacrificium Dei, cui & ipſe oblatus eſt, offeratur.

(*g*) Sirmond. not. in Aug. ſerm. XXXVII. a ſe edit. tom. X. p. 753. (Inter opp. Sirm. tom. I. p. 343. edit. Par. MDCXCVI.) Quemadmodum baſilica Fauſti, & baſilica Leontiana dictæ ſunt a Fauſto & Leontio conditoribus, ſic Florentia hoc loco baſilica de nomine Florentii epiſcopi.

(*h*) Sozom. lib. VII. c. XV. Τὸ μὲν δὴ Σεράπειον ὧδε ἑάλω, καὶ μετ' οὐ πολὺ εἰς ἐκκλησίαν μετεσκευάσθη Ἀρκαδίου τοῦ βασιλέως ἐπώνυμον. Et Serapium quidem hoc

Digitized by Google

plum *Serapidis*, in eccleſiam chriſtianam immutatum, ab *Arcadio* imperatore cognomen accepiſſe, auctor eſt. Sicut quædam baſilicæ *Romæ* atque *Antiochiæ* nomen *Conſtantini* atque *Iuſtiniani* geſſerunt. Nonnumquam nomen ſortiebantur a peculiari temporis vel loci circumſtantia, vel alia quadam re, quæ in ipſarum ædificatione acciderat. Eccleſia *Hieroſolymorum anaſtaſis* nominabatur & *crux*, non quod ſanctæ cuidam *Anaſtaſi* vel *cruci* dedicata, ſed in loco dominicæ paſſionis & reſurrectionis a *Conſtantino* exſtructa erat, quemadmodum VALESIO [i] aliisque recte fuit obſeruatum. Ita templum *anaſtaſiæ Conſtantinopoli* ſic dictum fuit, non ab vlla huius nominis ſancta femina, ſed quod eſſet iſtud templum, in quo GREGORIVS NAZIANZENVS nouam quamdam vitam ſiue reſurrectionem doctrinæ catholicæ de ſancta trinitate, ab *Ariana* factione diu oppreſſæ, concionibus ſuis conciliarat; quemadmodum in diuerſis ſcriptorum ſuorum locis huius nominis rationem ipſe nobis [k] exponit. Ex ſimili ratione eccleſia quædam *Carthaginenſium* vocabatur *baſilica reſti-*

modo captum atque expugnatum, nec multo poſt in eccleſiam Arcadio imperatori cognominem immutatum eſt.

(i) Vid. Valeſ. epiſt. de Anaſtaſi ad calc. Euſebii tota.

(k) Naz. orat. XXXII. ad CL. epiſcopos (tom. I. pag. 527. edit. Par. MDCXXX.) Χαίροις Ἀναστασία μοι τῆς εὐσεβείας ἐπώνυμε· σὺ γὰρ τὸν λόγον ἡμῖν ἐξανέστησας, ἔτι καταφρονούμενον, τὸ τῆς κοινῆς νίκης χωρίον, ἡ Σηλὼμ, ἐν ᾗ πρῶτον τὴν σκηνὴν ἐπήξαμεν, τεσσαράκοντα ἔτη φερομένην ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ πλανωμένην· σύ τε ὁ μέγας ναὸς οὗτος καὶ περιβόητος, ἡ νέα κληρονομία· τὸ νῦν μέγας εἶναι παρὰ τοῦ λόγου λαβὼν, ὃν Ἰεβοῦς πρότερον ὄντα, Ἱερουσαλὴμ πεποιήκαμεν. Vale Anaſtaſia, nomen a pietate habens. Tu enim nobis fidei doctrinam, quæ adhuc contemtui erat, excitaſti. Vale, inquam, communis victoriæ ſedes, noua Silo, in qua primum arcam fiximus, quadraginta annis in deſerto circumactam incertiſque ſedibus vagantem. Tuque, o magnum hoc templum & nobile, noua hæreditas, quod magnitudinem, quam nunc habes, ab orthodoxa doctrina ſuſcepiſti: quodque nos, quum primum Iebus eſſes, Hieruſalem effecimus.

It. carm. IX. de ſomnio Anaſtaſiæ tom. II. p. 78.

Εὗδον δὲ γλυκὺν ὕπνον, Ἀναστασίαν δέ τ' ὄνειρος
Στῆσεν ἐμοῖσι φέρων ἠματίοισι πόθοις.
Ἡ πρώτη λόγον αἰπὺν ἐπὶ προπόδεσσι μένοντα,
Ἤγαγεν ἐς κορυφὴν οὔρεος ἀκροτάτην.
Τοὔνεκ' Ἀναστασίαν μιν ἐπίκλησιν καλέουσι
Νηὸν, ἐμῆς παλάμης ἔργον ἀριστοπόνου.

Somno ego me dulci dederam, quum luce cupita
Ante meos oculos venit Anaſtaſia:

nita

tuta, quod ex *Arianorum* manibus recuperata erat. Magna eccleſia vrbis *Alexandrinæ* plerumque dicebatur *Cæſareum*, hoc eſt *templum Cæſareum* [*l*], cuius appellationis rationem nullam aliam fuiſſe, VALESIVS [*m*] iudicat, niſi quod eccleſia illa conſtructa fuiſſet in loco, qui *Cæſareum* antea dictus ſit, id eſt *Cæſarum templum*. Quemadmodum alia eccleſia *Antiochiæ* cognomen *palææ* habebat, quod in ea parte ciuitatis ædificata erat, quam incolæ παλαιὰν appellabant. Ita eccleſia *Petri* in vrbe *Romæ* olim *triumphalis* dicta fuit, quia in via *triumphali*, quæ ad capitolium ducebat, erat conſtructa. Et HIERONYMVS [*n*] fidem nobis facit, eccleſiam *lateranam* a *Laterano* ethnico, *Neronis* imperatoris gladio truncato, nomen accepiſſe, eo quod olim viri huius nobilis palatium *Romæ* fuerit. Sexcentas eiuſdem generis obſeruationes facere poſſemus: ſed paucæ iſtæ ſufficiunt ad demonſtrandum, diuerſas imponendi eccleſiis nomina fuiſſe rationes; nec argumentum dedicatarum ſanctis eccleſiarum ex nominibus ſanctorum, quibus appellantur eccleſiæ, peti poſſe: quum aliunde ſatis conſtet, ſoli Deo, nulli autem rei creatæ, eas fuiſſe conſecratas.

Hærentem quæ prima fidem radicibus imis,
Muniit, & excelſis culmina ſumma tulit.
Vnde etiam templum (manus hæc quod ſedula fixit)
Hinc duxit ſanctæ nomen Anaſtaſiæ.

(*l*) Socrat. lib. VII. c. XV. [illegible] ἐκκλησίαν ἣ ἐπώνυμον Καισάρειον [illegible] ἀπέδυσαν αἰσθῆτα. Eam (foeminam) e ſella detractam, *ad eccleſiam*, *quæ Cæſareum cognominatur*, rapiunt, & veſtibus exutam, teſtis interemerunt. Liberat. breuiar. c. XVIII. (tom. VI. conc. p. 966. b.) Igitur Petrus Moggus ab abbate Amone & Ioanne epiſcopo Magileos, & ab abbatibus monachorum inferioris Aegypti bella paſſus & ſeditione ei in *Cæſarei baſilica* (vt dicitur) facta, anathematizauit ſynodum Chalcedonenſem & tomum papæ Leonis.

(*m*) Valeſ. not. in Euagr. lib. II. c. VIII. Magna eccleſia vrbis Alexandrinæ *Cæſarea* dicebatur, vt docet Epiphanius in hæreſi Arianorum, & Liberatus in breuiario c. XVIII. Socrates vero in lib. VII. hiſtoriæ eccleſiaſticæ c. XV. Cauſſam autem huius appellationis docet Athanaſius in epiſtola ad Solitarios, eo quod ſcilicet eccleſia illa conſtructa fuiſſet in loco, qui *Cæſareum* antea dicebatur, id eſt Cæſarum templum.

(*n*) Hieron. epiſt. XXX. epitaph. Fabiolæ. Vt ante diem paſchæ in *baſilica* quondam *Laterani*, qui Cæſareano truncatus eſt gladio, ſtaret in ordine pœnitentium.

res, quæ ad diuinum cultum inibi fouendum requirerentur, indulſiſſet. Et ex concilii cuiusdam *Hiſpanici* [s] regula epiſcopus eccleſiam non ante dedicare debebat, quam donationem ad eam ſuſtentandam ſcripto definitam & lege confirmatam accepiſſet. Quæ regulæ neceſſariæ omnino erant, vt eccleſiæ aduerſus ruinæ, ipſarumque miniſtri & cultus contra contemtionis & calamitatis periculum munirentur.

§. XII.

Epiſcopis ne quidquam pro conſecratione depoſcere licitum.

PRAETER hanc æquam ſufficientis beneficii in vſum eccleſiæ conſtitutionem epiſcopus a fundatore amplius quidquam exigendi haud habebat libertatem; ſed quum ordinarii eius officii pars eſſet eccleſias conſecrare, id eum facere ſine vlla præmii laboris poſtulatione oportebat; ſi quid autem a fundatore vltro ei offerretur, acceptare illud poterat. Ita in modo memorato concilio *Bracarenſi* [t] pro eccleſiis *Hiſpanicis*, & pro eccleſiis *Gallicanis* in ſecundo concilio *Cabilonenſi* [u], aliisque *Caroli magni* ætate habitis, decretum fuit.

φορίζει πρός τε τὴν λυχνοκαΐαν καὶ τὴν ἱερὰν λειτουργίαν, καὶ τὴν ἀδιάφθορον τοῦ οἴκου συντήρησιν, καὶ τὴν τῶν προσεδρευόντων διατροφήν· καὶ, εἴπερ αὐτάρκως ἔχειν δόξειε, ποιεῖσθαι αὐτὸν πρότερον δωρεὰν τῶν ἀφορίζεσθαι μελλόντων, οὕτω τε τὸν οἶκον οἰκοδομεῖν. Non aliter quemquiam eccleſiam de nouo ædificare, priuſquam loquatur ad Deo amabilem epiſcopum, & definiat menſuram, quam deputat & ad luminaria, & ad ſacrum miniſterium, & ad incorrumpendæ domus cuſtodiam & obſeruantium alimenta: & ſi ſufficienter habere videtur, faciat prius donationem eorum, quæ futura ſunt deputari: & ita domus ædificetur.

(s) Concil. Bracar. III. c. V. (tom. V. conc. p. 897.) Vnusquiſque epiſcoporum meminerit, vt non prius dedicet eccleſiam aut baſilicam, niſi antea dotem baſilicæ & obſequium ipſius per donationem chartulæ confirmatum accipiat: nam non leuis eſt iſta temeritas, ſi ſine luminariis, vel ſine ſuſtentatione eorum, qui ibidem ſeruituri ſunt, tamquam domus priuata, ita conſecretur eccleſia.

(t) Conc. Bracar. III. c. V. Placuit, vt quoties ab aliquo fideles ad conſecrandas eccleſias epiſcopi inuitantur, non quaſi ex debito munus aliquod a fundatore requirant, ſed ſi ipſi quidem aliquid ex ſuo voto obtulerint, non reſpuatur. Si vero aut paupertas illum aut neceſſitas retinet, nihil exigatur ab illo.

(u) Conc. Cabillon. II. c. XVI. (tom. VII. conc. p. 1275.) Omnes vno conſenſu ſtatuimus, vt ſicut pro dedicandis baſilicis & dandis ordinibus nihil accipiendum eſt, ita etiam pro balſamo, ſiue luminaribus emendis, nihil presbyteri chriſma accepturi dent.

§. XIII.

§. XIII.

Conſecrationes quouis die indiſcriminatim peractæ.

QVOD ad tempus conſecrationis attinet, olim ſeſe non adſtringebant ad eam die ſolum dominica peragendam, ſed quolibet die antiquitus hæ conſecrationes, æque ac clericorum ordinationes, fieri poterant. Quæ obſeruatio eſt, quam in criticis ſuis adnotationibus in veteris eccleſiæ chronologiam frequenter habet eruditus PAGIVS [w]. Speciatim obſeruat, quod dedicatio baſilicæ *Hieroſolymitanæ*, *Conſtantini* iuſſu in plena epiſcoporum ſynodo peracta, in ſabbatum inciderit. Omnes enim ſcriptores in hoc conſentiunt, quod idibus Septembris ſeu die XIII. illius menſis, qui iſto anno ſecundum exactas regulas & methodum cyclicam cum ſabbatho concurrit, facta ſit. Vnde PAGIVS recte infert, nondum morem inualuiſſe, vt eccleſiæ die dominica dedicarentur.

§. XIV.

Dies conſecrationis inter dies feſtos anniuerſarios celebrari ſolitus.

NIHIL amplius de hac materia habeo dicere, niſi quod dies conſecrationis in multis eccleſiis inter dies feſtos anniuerſarios relatus ſit. Nam SOZOMENVS [x] de eccleſiæ, a *Conſtantino Hieroſolymis* ædificatæ, dedicatione narrat, „ex eo tempore „ſolemnem quotannis feſtiuitatem admodum ſplendide ab *Hieroſolymitana* eccleſia celebratam fuiſſe; adeo vt baptiſmi quo„que ſacramenta eo die tradita & per continuos ſeptem dies „conuentus eccleſiaſtici facti ſint, multique ex omni fere ter„rarum orbe conuenerint, qui huius feſtiuitatis tempore ad ſa„cra loca perluſtranda vndique accurrerint.„ Hiſce nouam

(w) Pag. critic. in Baron. an. CCCXXXV. n. IV. Initio Septembris, vt minimum, Euſebius & reliqui epiſcopi Tyro relicti, Hieroſolymam petierunt, quem die decima tertia Septembris baſilicæ Hieroſolymitanæ encænii celebrarint. Num. VI. Idus Septembris ſeu dies XIII. illius menſis concurrit hoc anno cum ſabbatho, vt methodus cyclica docet. Quare nondum mos inualuerat, vt eccleſiæ die dominica dedicarentur.

(x) Sozom. lib. II. c. XXVI. Ἐξ ἐκείνου δὲ, ἐτήσιον ταύτην ἑορτὴν λαμπρῶς μάλα ἄγει ἡ τῶν Ἱεροσολύμων ἐκκλησία· ὡς καὶ μυήσεις ἐν αὐτῇ τελεῖσθαι, καὶ ὀκτὼ ἡμέρας ἐφεξῆς ἐκκλησιάζειν· συνιέναι τε πολλοὺς σχεδὸν ἐκ πάσης τῆς ὑφ᾽ ἥλιον, οἳ καθ᾽ ἱστορίαν τῶν ἱερῶν τόπων πάντοθεν συντρέχουσι κατὰ τὸν καιρὸν ταύτης τῆς πανηγύρεως.

confue-

conſuetudinem in *Anglia* noſtra addidiſſe videtur GREGORIVS MAGNVS: [illegible] in ipſius epiſtola, quam *Mellito*, primo *Saxonum* epiſcopo, [illegible], apud BEDAM [y] in hiſtoria eccleſiaſtica hæc leguntur: *Vt die dedicationis vel natalitiis ſanctorum martyrum, quorum illic reliquiæ ponuntur, tabernacula ſibi circa easdem eccleſias, quæ ex fanis commutatæ ſunt, de ramis arborum faciant, & religioſis conuiuiis ſolemnitatem celebrent, nec diabolo iam animalia immolent, ſed ad laudem Dei in eſu ſuo animalia occidant, & donatori omnium de ſatietate ſua gratias referant.* Ex qua conſuetudine publica illa conuiuia & oblectamenta, quæ *wakes* lingua noſtra dicuntur, & in quibusdam locis adhuc uſitata ſunt, tamquam reliquias huius anniuerſariæ feſtiuitatis dedicationis eccleſiarum particularium, originem ſuam traxiſſe, probabiliſſimum eſt.

LIBRI OCTAVI

CAPVT DECIMVM

DE HONORE ET VENERATIONE, QVAM ECCLESIIS SVIS EXHIBVERVNT PRISCI CHRISTIANI.

§ I.

Eccleſiæ ad nullum vmquam profanum vſum, ſed ſacrum duntaxat & religioſum cultum, adhibitæ.

POST conſiderationem eccleſiarum exornationem & dedicationem, [illegible], vt diſquiramus, quem honorem & venerationem [illegible] conſecratis veteres exhibuerint, ſimulac ad diuinum cultum [illegible] ſeparatæ. Vtebantur tunc illis tantummodo [illegible] ad actus deuotos ac religioſos; neque quicquam [illegible] fieri patiebantur, quod non aliquo modo ad pietatem tenderet, vel proxime ad eam eſſet referendum. Ad conuentus religioſos, ad eligendos epiſcopos & clericos, ad habenda concilia, ad ſcholas catecheticas, ad conſultationes [illegible] religioſas adhiberi; non autem inſtar communium & profanarum domorum ad [illegible] edendum, bibendum, & diuerſandum uſurpari poterant. [illegible], licet lex permitteret, vt homines ad ſanctuarium in eccleſia confugerent, vti capite proxime ſequenti videbimus, non tamen permittebant, vt ibi ede-

(y) Bed. hiſtor. lib. I. c. XXX.

ederent hoſpitiumque haberent. Quum quidam abuterentur catechumeniis (quæ, vt ſupra oſtendimus, loca erant intra eccleſiam pro viris & feminis, vt illic diuinæ liturgiæ auſcultarent) eaque in hoſpitia conuerterent, *Leo* imperator decernebat, vt iſti omnes ex habitationibus ſuis in eccleſia expellerentur. Alia res erat, ſi homines integras noctes vigilando & precando in eccleſia tranſigerent, quemadmodum frequenter tum in publicis, tum priuatis vigiliis faciebant; iſtiusmodi pernoctationes in eccleſia permittebantur, quia neceſſariæ diuini cultus circumſtantiæ erant. Tantummodo feminis per aliquem concilii *Illiberritani* [a] canonem, in eccleſiis vigilias agere, interdictum erat, eo quod ſæpius ſub prætextu orationis clandeſtina ſcelera ibi admiſſa fuerant. Ex eadem ratione *agapæ* ipſorum, quæ ex apoſtolica praxi primam originem ſuam habebant, deinceps propter intemperantiam & impietatem inde oriundam vetitæ, aut certe imminutæ fuerunt. Concilium *Laodicenum* [b] ſeuere hæc conuiuia interdicit & prohibet, ne qui in domo Dei comedant, & in hunc finem menſas atque lectos ibi præparent. Et concilium *Carthaginenſe* tertium hunc habet canonē: *Vt nulli epiſcopi vel clerici in eccleſia* [c] *conuiuentur, niſi forte tranſeuntes hoſpitiorum neceſſitate illic reficiantur; Et populi, quantum fieri poteſt, ab huiusmodi conuiuiis prohibeantur.* Quamquam enim veteres id ad tempus tolerare cogebantur, numquam tamen approbabant, vti AVGVSTINVS *Fauſto* [d] *Manichæo* narrat, ſed cum

(a) Concil. Illiberrit. c. XXXV. (tom. I. conc. p. 974.) Placuit prohiberi, ne feminæ in cœmiterio peruiligent; eo quod ſæpe ſub obtentu orationis latenter ſcelera admittant.

(b) Conc. Laodic. c. XXVIII. (ibid. p. 1501.) Ὅτι οὐ δεῖ ἐν τοῖς κυριακοῖς, ἢ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, τὰς λεγομένας ἀγάπας ποιεῖν καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ ἐσθίειν, καὶ ἀκκούβιτα στρωννύειν. Quod non oportet in locis dominicis, vel in eccleſiis eas quæ dicuntur, agapas facere, & in domo Dei comedere, & accubitus ſternere.

(c) Concil. Carthag. III. c. XXX. (tom. II. conc. p. 1171.)
Cod. Afric. can. XLII. Ὥςε ἐπισκόπους ἢ κληρικοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μὴ συμποσιάζεσθαι· εἰ μὴδ' ἂν τυχὸν ἀνάγκῃ ξενίας διαβάντες ἐκεῖ καταλύσωσι· καὶ οἱ λαοὶ τῶν τοιουτρόπων συμποσίων, ὅσον δυνατόν ἐςι, κωλυθῶσιν.

(d) Aug. contr. Fauſt. lib. XX. c. XXI. Qui ſe in memoriis martyrum inebriant, quomodo a nobis approbari poſſunt, quum eos, etiam ſi in domibus ſuis id faciant, ſana doctrina condemnet? Sed aliud eſt, quod docemus, aliud quod ſuſtinemus: Aliud quid præcipere iubemur, aliud quid emendare præcipimus, & donec emendemus, tolerare compellimur.

vitia,

vitia, in quæ multi tali occaſione ruebant, tum ipſam conſuetudinem conuiuandi in eccleſia ſeu monumentis martyrum emendatum ibant, quia duo mala in eccleſiam hoc modo irrepſerant, intolerabilis videlicet intemperantia, & pagana ſuperſtitio. Multi enim, vt ipſe conqueritur [a], in his comeſſationibus ſepulcrorum & picturarum euadebant adoratores, & conuiuia ſua ſacrificia quædam pro mortuis habebant, voracitates ebrietateſque ſuas religioni deputantes. Adeoque conuiuia quæcumque in eccleſia aboleri ſumme neceſſarium erat, ne domus Dei iſtis compotationibus profanaretur, quas in priuatis domibus tolerari nefas erat. Et hæc vniuerſalis eorum regula in omnibus caſibus erat, conſuetudines non abſolute neceſſarias, etſi ex prima ſua origine innoxias & vtiles, abolere potius, quam earum abuſum & corruptionem in eccleſiarum profanationem admittere.

§. II.

Similis cautio ſacrorum vaſorum & vtenſilium eccleſiæ intuitu adhibita.

SIMILIS reuerentia & honor ſacris vaſis & vtenſilibus quibuſcumque, ad ſacramentorum & diuinorum officiorum adminiſtrationem ſpectantibus, exhibebatur. In nullum niſi ſacrum eorumque deſignationi conuenientem vſum adhiberi poterant. Quam ob cauſſam in ſceuophylacio eccleſiæ adſervabantur nec inde remouebantur vmquam, niſi ad officium altaris requiſita. Hæc conſuetudo adeo ſtudioſe obſeruabatur, vt quum ATHANASIVS de ſacro calice confracto accuſaretur, hoc ſibi obiectum crimen ipſe purgaret dicendo, locum illum, in quo fractum eſſe poculum dictitent, non fuiſſe eccleſiam, presbyterum [b] non fuiſſe, qui in illo loco habitaret: diem,

(a) Aug. de moribus eccleſ. lib. I. c. XXXIV. Noui, multos eſſe ſepulcrorum & picturarum adoratores: Noui multos eſſe, qui luxurioſiſſime ſuper mortuos bibant, & epulas cadaueribus exhibentes, ſuper ſepultos ſe ipſos ſepeliant & voracitates ebrietateſque ſuas deputent religioni.

(b) Athanaſ. apol. II. tom. I. p. 732. Par. MDCXXVII. (pag. 133. 134. edit. Par. MDCXCVIII.) Καὶ γὰρ ὁ τόπος ἐκεῖνος ἐν ᾧ κεκλάσθαι τὸ ποτήριόν φασιν, οὐκ ἦν ἐκκλησία, πρεσβύτερος οὐκ ἦν ὁ τὸν τόπον παροικῶν, ἡμέρα, καθ' ἣν Μακάριον τοῦτο πεποιηκέναι φασὶν, οὐκ ἦν κυριακή· μήτε τοίνυν ἐκκλησίας οὔσης ἐκεῖ, μήτε τοῦ ἱερουργοῦντος, μήτε τῆς ἡμέρας ἀπαιτούσης, ποῖον ἢ πότε, ἢ ποῦ τὸ ποτήριον κέκλασται μυστικόν; ποτήρια μὲν γὰρ εἶναι πολλὰ καὶ κατὰ τὰς οἰκίας, καὶ ἐν ἀγορᾷ μέσῃ,

qua id factum eſſe velint, non fuiſſe dominicam: Et quum calix apud ſolos legitimos eccleſiæ præſides inueniatur, nec vllus eius vſus ſit, niſi tempore myſteriorum, ſe obiecti criminis reum eſſe non poſſe, quia non niſi priuatos ibi homines viderit, quorum in cuſtodia calix eſſe non potuerit. Vaſa a diaconis adſeruari moris erat; hypodiaconi vero & alii inferiores ordines a conciliis *Laodiceno* [c] & *Agathenſi* [d] ea contingere prohibebantur. Vnus duntaxat caſus erat, in quo haſce res in communem vſum adhiberi licitum erat, ſi videlicet ſumma & abſoluta neceſſitas id exigeret, nec vlla alia redimendi captiuos, vel pauperes famis tempore ſubleuandi, ratio iniri poſſet. Tum quidem miſericordiam ſacrificio præferendam & viua ac ſpiritualia Dei templa materiatorum templorum expenſis conſeruanda eſſe, credebant, neque dubitabant ſacræ menſæ vaſa conflare, vel eorum ornamenta eiusmodi occaſionibus diuendere: qua de re antehac teſtimonia ab exemplis *Ambroſii*, *Auguſtini*, *Cyrilli Hieroſolymitani*, *Acacii* epiſcopi *Amidenſium*, *Exuperii Toloſani*, & ex legibus [e] *Iuſtiniani* petita, in medium protulimus,

ὄχλον, καὶ τοῦτον οὐδὲν ὁ θραύων ἀσεβεῖ· τὸ δὲ μυστικὸν ποτήριον, ὁ κἂν θραυσθῇ παρ' ἑκόντος, ἀσεβῆ ποιεῖ τὸν ἐπικεχειρηκότα, παρὰ μόνοις τοῖς νομίμως προεστῶσιν εὑρίσκεται· οὗτος ὁ τρόπος τούτου τοῦ ποτηρίου μόνος, ἄλλος οὐδείς. - - Καὶ ταῦτα φαμὲν, οὐχ ὅτι κἂν σχισματικῶν ποτήριον κέκλασται παρὰ Μακαρίου, ἀλλ' ὅτι μηδὲν ἦν ὅλως ἐκεῖ· πῶς γάρ; ὅπου μήτε τόπος κυριακῆς, μήτε τις ἐκεῖ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ μήτε ὁ καιρὸς μυστηρίων ἦν. Etenim locus ille, in quo fractum eſſe poculum aiunt, non erat eccleſia: presbyter non erat, qui in illo loco habitabat: dies, qua id feciſſe Macarium volunt, non erat dominica. Cum igitur ibi neque eccleſia eſſet, neque quæ ſacra faceret, neque dies hoc ipſum requireret, quales aut quando, aut vbinam myſticum poculum fractum eſt? Nam pocula eſſe multa per domos, & in medio foro, patet; quæ ſi quis frangeret, nullatenus impie agit. Myſticum vero poculum quod ſi quis ſponte fregerit, pro tali auſu impius efficitur: apud ſolos legitimos eccleſiæ præſides inuenitur: hic enim ſolus huius poculi vſus & non alius eſt. - - Hæc autem eo dicimus, non quod vel ſchiſmaticorum poculum a Macario confractum ſit, ſed quod ibi nullum omnino fuerit: quomodo enim adfuiſſet, quum neque locus eſſet dominicus, ſed neque tempus myſteriorum eſſet?

(c) Concil. Laodic. c XXI. (tom. I. conc. pag. 1500.) Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἔχειν χώραν ἐν τῷ διακονικῷ, καὶ ἅπτεσθαι δεσποτικῶν σκευῶν. Quod non oportet miniſtros locum habere in diaconico, & ſacra vaſa tangere.

(d) Conc. Agath. c. LXVI. (tom. IV. conc. p. 1394.) Quoniam non oportet inſacratos miniſtros licentiam habere in ſecretarium, quod græci diaconicum appellant, ingredi & contingere vaſa dominica.

(e) Lib. V. cap. VI. §. VI. volum. II. pag. 296. 297. 298.

mus, quæ hoc loco repeti neceſſe non eſt. Enimuero ſi ab hoc vno caſu extraordinario diſceſſeris, ſumma profanatio & ſacrilegium eſſe credebatur, rem diuino cultui ſacratam in alium quemcumque vſum conuertere. Et ſunt ſane nonnulla memorabilium iudiciorum, in quæ iſtiusmodi ſacrorum violatores inciderunt, exempla, quorum vnum duoue heic enumerare haud abs re fuerit. *Iulianus* apoſtata, perhibente THEODORETO [*f*], miniſtros duo *Felicem*, & *Iulianum* conſanguineum ſuum, aliquando miſerat *Antiochiam*, vt templum ibi, quod appellabatur *aureum*, ſpoliarent, & pretioſa vaſa, a *Conſtantino* & *Conſtantio* donata, in publicum ærarium inferrent. Hi ipſi non ſatis habentes nudum admittere ſacrilegium, infenſiſſimum animum turpi quadam & profana ratione prodiderunt: *Iulianus* quidem ſacram menſam permingendo, *Felix* vero, ſacrorum vaſorum magnificentiam conſpicatus, exclamando: *Ecce, quibus vaſis Mariæ filio miniſtratur!* Verum iſti irreligioſi ac impii homines horum inſanorum facinorum illico pœnas dederunt. Nam *Iulianus* confeſtim grauiſſimo morbo correptus eſt, ita vt inteſtina eius putredine conſumerentur: nec per ſolitos meatus ſtercus egereret, ſed impurum os, quod blaſphemiæ inſtrumentum fuerat, excrementis alui meatum præberet; *Felix* vero ipſe quoque diuino flagello repente percuſſus, ſanguinem diu noctuque per os emiſit, omnibus vndique venis in eam corporis partem confluentibus, vſque dum vniuerſo ſanguine effuſo exſtingueretur. Similem narrationem de *Proculo* quodam, præfecto regum *Vandalorum* habet VICTOR VTICENSIS [*g*], qui rapaci manu eccleſias catholicorum depopulatus de pallis altaris camiſias ſibi & femoralia fecit. Verum non multo poſt phrenitide captus, fruſtratim ſibi comedit linguam, atque ita demum turpiſſima morte conſum-

(*f*) Theodoret. lib. III. c. XII. XIII. tot.

(*g*). Victor de perſecut. Vandal. lib. I. p. 593. (p. 1896. tom. VII. bibl. patr. edit. Pariſ. MDLXXXIX.) Geiſericus mittit Proculum quemdam in prouinciam Zeugitanam, qui coarctaret ad tradendum myſteria diuina vel libros, cunctos domini ſacerdotes, vt primo armis nudaret, & ita facilius inermes hoſtis callidus capthuaſſet. Quibus ſe non poſſe tradere clamantibus, ipſe rapaci manu cuncta depopulabatur, atque de pallis altaris (proh nefas!) camiſias ſibi & femoralia faciebat. Qui tamen Proculus huius rei executor, fruſtratim ſibi comedens linguam, in breui turpiſſima conſumtus eſt morte.

tus eſt. Nec minus dignum memoratu eſt, quod de quibusdam epiſcopis *Donatiſtis* narrat OPTATVS, qui furore in catholicos perciti euchariſtiam a catholicis conſecratam canibus proiici iuſſerant; at non ſine ſigno diuini iudicii. *Nam iidem canes*, vt verba OPTATI [*b*] habent, *accenſi rabie ipſos dominos ſuos, quaſi latrones ſancti corporis reos, dente vindice tamquam ignotos & inimicos laniauerunt.* Vnde OPTATVS monitum ſeruatoris in memoriam illis reuocat Matth. VII, 6. *Ne date*, inquientis, *ſanctum canibus, nec proiicite margaritas veſtras coram porcis, ne quando conculcent eas pedibus ſuis & conuerſi lacerent vos.* Alia eiusdem generis exempla addi poſſent, ſed malumus in exponenda rerum ſacrarum reuerentia pergere, quam commemorandis violatorum earum pœnis longius immorari.

§. III.

Quænam differentia inter eccleſias & ædes priuatas facta ſit.

CONSIDEREMVS igitur, quænam differentia inter eccleſias & ædes priuatas facta ſit. Nonnulli hæretici, *Euſtathiani*, *Maſſaliani* & alii hanc diſtinctionem parui faciebant. Contra *Euſtathianos* duos habemus canones conditos in concilio *Gangrenſi*, ex quibus errores eorum, & quænam catholicorum oppoſita illis dogmata fuerint, diſcere poſſumus. Primus eſt, *Si quis* [*i*], *docet, domum Dei eſſe contemnendam, & quæ fiunt in ea congregationes, ſit anathema.* Alter ſic habet: *Si quis* [*k*] *præter eccleſiam vult eccleſiam habere, & contemnens eccleſiam vult ea, quæ ſunt eccleſiæ, agere, non conueniente presbytero de epiſcopi ſententia, anathema ſit.* Hæretici iſti & legitimum miniſterium & publicas eccleſias videntur ſpreuiſſe, nec vllam inter domum Dei & alias domos feciſſe differentiam, ſed docuiſſe, officia eccleſiaſtica æque domi ſuæ atque in eccleſia peragi poſſe. Contra quos errores hoc concilium adeo ſeuere inſurgens, nos admonet, quod de catholicæ eccleſiæ ſententia publica eccleſiæ officia in publicis, non autem in priuatis domibus, fieri debeant,

(*b*) Optat. lib. II. p. 55. edit. Par. MDCXXXI. (p. 49. edit. Par. MDCLXXIX.)

(*i*) Conc. Gangr. c. V. (tom. II. concil. p. 415.) Εἴ τις διδάσκοι τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ εὐκαταφρόνητον εἶναι, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ συνάξεις, ἀνάθεμα ἔστω.

(*k*) Ibid. can. VI. Εἴ τις παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ἰδίᾳ ἐκκλησιάζοι, καὶ καταφρονῶν τῆς ἐκκλησίας τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐθέλοι πράττειν μὴ συνόντος τοῦ πρεσβυτέρου κατὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, ἀνάθεμα ἔστω.

& quod

& quod contemtio domus Dei ſit, ſi ſecus peragantur. Mihi quidem nullum contrariæ praxeos exemplum, quod quidem veniam habuerit, ex omni antiqua hiſtoria ſuccurrit, ſi a neceſſitatis, leges omnes migrantis, caſu diſceſſeris. Quare non potui, quin hanc differentiam, quæ adeo in vniuerſum inter domum Dei & domos priuatas interceſſit, inter exempla honoris ac venerationis, quam templis ſuis exhibuerunt veteres, referrem.

§. IV.

Quod nonnulli eorum mori, quam eccleſias hæreticis profanandas tradere, maluerint.

Proderit hoc loco ſpeciatim in laudem AMBROSII meminiſſe, quanta cum animi fortitudine inſtar alicuius martyris eccleſias defenſum iuerit, ne *Arianis* profanandæ traderentur. Quum enim *Valentinianus* iunior, *Iuſtina* matre, imperatrice *Ariana*, inſtigante, primum legem publicaſſet, in codice *Theodoſiano* [*l*] etiam num exſtantem, qua *Arianis* conuentus celebrandi dederat licentiam; & poſtea *Ambroſio* miſiſſet, vt vnam de eccleſiis *Mediolanenſibus* illis traderet; hoc animo generoſo reſponſum dedit [*m*]: *Si a me peteret*, (imperator) *quod meum eſſet, id eſt, fundum meum, argentum meum, quiduis huiusmodi meum, me non refragaturum, quamquam omnia, quæ mea ſunt, eſſent pauperum: verum ea, quæ diuina, imperatoriæ poteſtati non eſſe ſubiecta. Si patrimonium petitur, inuadite: corpus, occurram. Vultis in vincula rapere? vultis in mortem? voluptati eſt mihi. Non ego me vallabo circumfuſione populorum, nec altaria tenebo vitam obſecrans,*

(*l*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. I. de fid. cathol. leg. IV. Damus copiam colligendi his, qui ſecundum ea ſentiunt, quæ temporibus diuæ memoriæ ConſtantI, ſacerdotibus conuocatis ex omni orbe Romano, expoſitaque fide, ab his ipſis, qui diſſentire noſcuntur, Ariminenſi concilio Conſtantinopol. etiam confirmata, in æternum manſura decreta ſunt. Conueniendi etiam, quibus iuſſimus pateſcat arbitrium: Scituris his, qui ſibi tantum exiſtimant colligendi copiam contributam, quod ſi turbulentum quippiam contra noſtræ tranquillitatis præceptum faciendum eſſe tentauerint, vt ſeditionis auctores, pacisque turbatæ eccleſiæ, etiam maieſtatis, capite ac ſanguine ſunt ſupplicia luituri. Manente nihilo minus eos ſupplicio, qui contra hanc diſpoſitionem noſtram obreptiue aut clanculo ſupplicare tentauerint.

(*m*) Ambroſ. epiſt. XXXIII. edit. Baſ. MDLXVII. (lib. II. epiſt. XIV. tom. V. p 206. edit. Pariſ. MDCXLII.)

ſed pro altaribus gratiis immolabor. Prorſus illicitum imperatori eſſe credebat AMBROSIVS, *Arianis CHRISTI* hoſtibus ea templa concedere, quæ *CHRISTI* cultui eſſent dedicata; multoque minus epiſcopum, *CHRISTI* miniſtrum, decere, huius tam fœdæ domini ſui ignominiæ ſeſe reddere participem: adeoque ad altare mori, ſi ita fieri neceſſe eſſet, quam in tantam profanationem conſentire malebat. Vel ex hoc vno exemplo facile ad iudicandum nobis erit, quam veteres de eccleſiarum, tamquam rei Deo propriæ, ſanctitate fouerint opinionem; & quod ad eccleſias ſuas conuentibus hæreticorum, quorum impietas pro vera religione haberi, & blaſphemia Deo, adorationis loco, offerri cupiebat, tradendas nihilo promptiores, quam ad biblia ethnicis ad combuſtionem reddenda, fuerint.

§. V.

Ritus lauandi manus ingredientium in eccleſiam.

DE cærimonia reuerentiæ, ingredientibus ipſis in templum vſitatæ, generalem quamdam obſeruationem inuenimus, quæ erat manus ac vultus lauandi conſuetudo in ſignum innocentiæ ac puritatis, ſi vaderent ad Deum coram ſancto altari adorandum. Qui ritus ex iſtis pſalmiſtæ verbis deſumtus videtur, *Lauabo in innocentia manus meas, atque circumibo altare tuum, domine.* Huius conſuetudinis frequens iniicitur mentio a CHRYSOSTOMO, EVSEBIO, TERTVLLIANO, SYNESIO, PAVLINO & aliis, quorum teſtimonia iam in priore huius libri parte [*n*] adlegauimus, vbi quoque, fontes & ciſternas plerumque in atrio eccleſiæ hunc in finem poſitas fuiſſe, oſtendimus.

§. VI.

Cærimonia exeuendi calceos quibusdam vſitata, ſed non vniverſaliter recepta.

ALIA cærimonia paucis quibusdam vſitata (non enim generatim hæc conſuetudo inualuit) erat calceorum detractio, vbi domum Dei ingrediebantur. CASSIANVS [*o*] de monachis *Ægyptiis* obſeruat, quod caligis calceorum loco vſi fuerint, nequaquam tamen pedibus eas inhærere permiſerint, quando ad celebranda ſeu percipienda ſacroſancta myſteria acceſſerunt,

(*n*) Lib. VIII. cap. III. §. VI. volum. III. p. 179. 180.
(*o*) Caſſian. inſtitut. lib. I. c. X.

illud

illud æſtimantes etiam ſecundum litteram cuſtodiri debere, quod dictum ſit ad *Moyſen*, vel ad *Ieſum* filium *Naue : Solue corrigiam calceamenti tui, locus enim, in quo ſtas, terra ſancta eſt.* Alii autem hoc non intelligebant, tamquam abſolutum præceptum, omnes omnino homines ad hanc reuerentiæ cærimoniam obligans, ſed tantum vbi conſuetudo alicuius nationis hoc ipſum reuerentiæ indicium effeciſſet, quemadmodum inter orientales populos tempore *Moyſis* & *Ioſuæ* fuerit. Vnde iſtam cærimoniam non deprehendimus, tamquam conſuetudinem, quæ inter priſcos chriſtianos vniuerſe inualuerit. Niſi forte in *Aethiopicis* ſeu *Habeſſinis* eccleſiis ſic obtinuiſſe videatur, quia, vt MEDVS [p] ex ZAGAE ZABONIS narratione de illis in DAMIANO A GOES obſeruauit, eadem conſuetudo in hunc vsque diem ibi durat. Quæ vtrum ex antiqua traditione eccleſiaſtica *Habeſſinorum* deriuanda, an praxis poſterioribus temporibus inter eos recepta ſit, non poteſt iam facile definiri.

§. VII.

Num veteres, ingredientes in eccleſiam, ad altare ſeſe incuruandi ritu vſi ſint.

IDEM reſponſum ad quæſtionem de ritu incuruandi ſe ad altare ſub primum ingreſſum in eccleſias dari debere, exiſtimo. MEDVS ex antiquis ſcriptoribus eum non poſſe plane demonſtrari, exiſtimat, ſed probabilitatem quamdam iſtius conſuetudinis a *iudæis* deriuat. „Ait enim : Quali reuerentia, cæ„rimonia vel adoratione [q] ſub ingreſſum in domum Dei tem-

(p) *Mede diſc.* on *Ecclеſ. 5.1. p 348.* (Vid. Gedd'es church hiſtorie p. 91.) It is likewiſe forbidden among us to ſuffer *Heathens, or Dogs*, or any other ſuch *creatures*, to come within *our Churches*; neither is it lawfull for us to go into them otherwiſe *than barefoot*; or to *laugh, walk*, or *ſpit*, or *ſpeak of ſecular things*, in them: For the Churches of *Ethiopia* are not like the Land, wherein the People of *Iſrael* did *eat the Paſchal Lamb*, as they were going out of *Egypt*, where God commanded them *to eat with their Shooes on*, and *with their loins girt*, becauſe of the *pollution of the land:* But they are like the *Mount Sinai*, where the Lord ſpoke to *Moſes*, ſaying, *Moſes, Moſes, put off thy ſhooes, for the ground whereon thou treadeſt, is holy.* Now this mount *Sinai* was the *Mother* of our churches', from which they derive their original, as the Apoſtles did from the Prophets, and the *New Teſtament* from the *Old*.

(q) *Mede diſc.* on *pſalm. 132. p. 397.* What reverential Guiſe, ceremony or Wor-

pori-

„poribus ab apoſtolis proximis vſi ſint, (vſos autem quadam „eſſe, credo) ſilentio & obliuione prorſus inuolutum eſt. „IVDAEI ante ipſos, ex quibus religio chriſtiana orta eſt, pro„pitiatorium verſus ſeſe incuruare conſueuerunt. Poſt illos „chriſtiani in *græca* & orientalibus eccleſiis per longiſſima re„tro tempora, vt initium huius rei omnino ignoretur, eadem „ſeſe altare verſus ſeu menſam ſacram incuruandi ratione vſi „ſunt, dicentes illud publicani in euangelio: *Deus, placator mi„hi peccatori;* ſicut e liturgiis CHRYSOSTOMI & BASILII ap„paret, & ſicut ipſi in hunc vſque diem facere noſcuntur. „Quæ ipſorum conſuetudo quum nullo vllius concilii decreto „ſiue canone introducta vel ſtabilita legatur, & conſuetudini „populi Dei in veteri teſtamento adeo conueniat, igitur ex re„motiſſima & antiquiſſima traditione ad eos deriuata videri „poteſt. Nihil igitur de vſu horum primorum ſæculorum ſciri „poteſt amplius, quam quod probabile videatur, ipſos *Iudæos* „eſſe imitatos„. Hæc pro conſueta viri iſtius docti ingenuitate dicta ſunt, qui rem probabilem numquam pro demonſtrata venditat. Ego ad opinionem eius magis probabilem reddendam vnum duntaxat ex CHRYSOSTOMO ſubiiciam, quod ex obſeruatione ALBERTINI [r], qui inter alia reuerentiæ, Deo in auditione euangelii & ſuſceptione baptiſmi exhibitæ, exempla hoc memorat, quod quum candidati baptiſmi propius acceſſerunt ad baptiſterium, quod ſtilo CHRYSOSTO-

ſhip they us'd at their ingreſs in God's Houſe in the Ages next to the Apoſtles (and ſome I believe they did) is wholly buried in Silence and Oblivion. The *Jews* before them, from whom the Chriſtian Religion ſprung, uſed to bow themſelves down towards the Mercy-Seat. The *Chriſtians* after them in the *Greek* and *oriental* Churches, have time of out of Mind, and without any known Beginning thereof, us'd to bow in like Manner, with their Poſture toward the Altar, or Holy Table, ſaying that of the Publican in the Goſpel, *God be mercifull to me a Sinner;* as appears by the Liturgies of St. *Chryſoſtom* and St. *Baſil*, and as they are ſtill known to do at this Day. Which Cuſtom of theirs, not being found to have been ordaind or eſtablished by any Decree or Canon of any Council, and being ſo agreeable to te Uſe of God's People of the *old Teſtament*, may therefore ſeem to have been derived to them from very remote ad ancient Tradition. Nothing therefore can be known of the Uſe of thoſe firſt Ages of the Church farther than it ſhall ſeem probable they might imitate the *Jews*.

(r) Albertin. de euchar. lib. II. p. 432. b. in fine.

mi [s] *thalamus ſpiritus & porticus gratiæ* dicitur, tamquam captiui procidere coram rege ſuo & omnes ſimiliter in genua ſe proiicere debuerint. Iam vero ſi iſtiusmodi actum reuerentiæ Deo ſub ingreſſum ſuum in baptiſterium exhibuerunt, ratio haud improbabilis eſt, qua ſimilis quædam reuerentia ab ingredientibus in templum adhibita eſſe colligitur. Sed vero in rebus, quæ clara luce & probatione carent, definiendis prudentiæ non eſt, nimis confidenter agere.

§. VIII.

Reges diadema deponebant cuſtodiasque relinquebant foris, domum regis regum ingreſſuri.

Illvd certiſſimum eſt, quod reges ac imperatores domum dei ingreſſuri, hanc iſti loco reuerentiam exhibuerint, vt non ſolum arma ſua & ſtipatores foris relinquerent, ſed ipſum quoque diadema deponerent; minime ſe decere exiſtimantes, cum regali ornatu in conſpectum regis regum prodire, vel videri armis & cuſtodibus corporis indigere, ſub pacato principis pacis tecto conſtitutos. chrysostomvs ſæpius eloquentiam ſuam [t] in hanc conſuetudinem impendit, & hoc tamquam argumento vtitur, quo profundam omnibus inferioribus reuerentiam, humilitatem ac pacem perſuadeat, ſi in atria dei ingrediantur, quum eiusmodi exempla regum ſuorum ſibi ob oculos propoſita habeant. theodosivs ivnior imperator eadem argumentandi ratione vtitur in lege quadam

(s) Chryſoſtom. in illud: Simile eſt regnum cælorum, cetera. Ἐπειδὰν καταλάβητε τὸν νυμφῶνα τοῦ πνεύματος, ἐπειδὰν εἰσδράμητε τὴν παστάδα τῆς χάριτος, ἐπειδὰν πλησίον γένησθε τῆς φοβερᾶς ὁμοῦ καὶ ποθεινῆς κολυμβήθρας, ὡς αἰχμάλωτοι προσπίσατε τῷ βασιλεῖ, ῥίψατε πάντες ὁμοίως ἐπὶ γόνατα. Poſtquam ad thalamum ſpiritus perueneritis; poſtquam ad porticum gratiæ adueneritis, poſtquam prope tremendam ſimul & deſiderabilem piſcinam veneritis, & tamquam captiui procideritis coram rege, omnes ſimiliter in genua vos proiicite.

(t) Chryſoſtom. orat. poſt redit. ab exilio tom. IV. p. 971. (p. 849. d. edit. Francof.) Βασιλεὺς εἰσέρχεται καὶ ῥίπτει ἀσπίδα καὶ διάδημα· σὺ εἰσῆλθες, καὶ ῥόπαλα ἥρπασας· ἐκεῖνος δὲ τὰ συνθήματα τῆς βασιλείας ἔξω ἀφίησι, σὺ τὰ συνθήματα τοῦ πολέμου ἐνταῦθα εἰσήνεγκας. Imperator locum ingreſſurus, ſcutum, parmam aut clypeum a ſe proiicit: contra tu ingreſſurus fuſtes arripis & clauas? Ille teſſeras imperii foris dimittit, tu teſſeras belli ac impreſſionis huc intuliſti?

mos fuiſſe dicit, qui lætiora iſta in eccleſia nuntiarint, imperatorem fatalem ſententiam ſuam reuocaſſe: certatimque irruentes in altaria, ea fuiſſe oſculatos [z], omnia nunc quidem pacata & tuta eſſe, hoc ipſo ſignificantes. Adludit, ſine dubio, ad oſculum pacis, quod fideles olim ſibi inuicem in ſacra ſynaxi, tamquam amoris ac caritatis inter ſe mutuæ teſtimonium, dare conſueuerunt. Quocirca exiſtimari nequit, iſtiusmodi ſalutationes columnarum eccleſiæ vel altaris, tamquam religioſæ adorationis actus, ſed tantum vt ciuiles amoris ac reuerentiæ in illa ſignificationes, fuiſſe conſideratas. Et ſecundum hanc regulam reliqua loca omnia antiquorum auctorum interpretari debemus, qui de hac conſuetudine frequentiſſime loquuntur, vt SIDONIVS APOLLINARIS [a], PAVLINVS [b], PRVDENTIVS [c], CHRYSOSTOMVS [d], ATHANASIVS [e], CASSIODORVS [f], & auctor *hierarchiæ eccleſiaſticæ* [g] ſub nomine DIONYSII AREOPAGITAE, & multi alii, qui ſcripſerunt ante, quam ſuperſtitioſæ adorationes imaginum vllam fi-

(z) Ambroſ. epiſt. XXXIII. edit. Baſil. MDLXVII. (epiſt. XIV. ed. Par. MDCXLII.) Certatim hoc nuntiare milites, irruentes in altaria, oſculis ſignificare pacis inſigne.

(a) Sidon. lib. I. ep. V. Inter hæc patuit & Roma conſpectui: cuius mihi non ſolum formas, verum etiam naumachias videbar optaturus. Vbi priusquam vel pomœria contingerem, triumphalibus *apoſtolorum liminibus affuſus*, omnem protinus ſenſi membris male fortibus exploſum eſſe languorem.

(b) Paulin. nat. I. VI. Felicis p. 569. (p. 279. g. in bibl. patr. max. tom. VI.)

Sternitur ante fores & poſtibus oſcula figit,
Et lacrimis rigat omne ſolum, pro limine ſancto
Fuſus humi - - - -

(c) Prudent. hymn. II. in S. Laur. v. 519. 520.

Apoſtolorum & martyrum
Exoſculantur limina.

(d) Chryſoſtom. hom. XXIX. in 2 Cor. Πρόθυρα φιλοῦμεν τοῦ ναοῦ, Ianuas exoſculamur templi.

(e) Athan. homil. adu. eos, qui in homine ſpem figunt. tom. II. p. 304. ed. Par. MDCXXVII. Προσιόντες τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ καὶ μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς ἀσπαζόμενοι. Ad ſanctum altare accedentes illudque cum metu & gaudio exoſculamur.

(f) Caſſiodor. hiſtor. tripart. lib. IX. c. XXX. Imperator (Theodoſius) ingredi limina tentans, non ſtans domino ſupplicauit, neque genua flexit, ſed pronus in pauimento iacens, Dauidicam proclamauit vocem: Adhæſit pauimento anima mea, cetera.

(g) Dionyſ. eccleſ. hierarch. c. II. §. IV. p. 252. Μετὰ τοῦτο τὴν ἱερὰν ἀσπασάμενος τράπεζαν, πρὸς τὸν ἄνδρα παρόντα πρόεισι κ. τ. λ. Deinde, vbi *ſacrum altare deoſculatus eſt*, ad virum, qui præſens eſt, accedit.

dem

ctibus continuatis ſupplicans, vt ſi quidem vera eſſet fides, quam ipſe profiteretur, *Arii* autem ſententia falſa, *Arius* iuſtas impietatis pœnas lueret. Id quod ipſum a Deo accepiſſe, adfirmant. Proximo enim die *Arium*, magnifice ad eccleſiam pergentem, humanæ neceſſitatis cauſſa ad locum publicum declinaſſe, ibique inteſtinis ſuis cum excrementis effuſis, admodum ignominioſa morte periiſſe. Hæc ego ideo tantum memoro, vt oſtendam, templis ſuis eam reuerentiam tribuiſſe veteres, vt, ſpeciali quauis neceſſitate exigente, ea commodiſſima loca pro priuata non minus quam publica deuotione elegerint. Et iam ſupra [*l*] obſeruauimus, multas eorum eccleſias ita fuiſſe conſtructas, vt priuatas cellulas haberent & receſſus, in quibus homines ſe abdere, ſeque ipſi in priuata ſcripturarum lectione, meditatione ac oratione ad certum temporis ſpatium, pro lubitu ſibi ſtatutum, exercere potuerint.

§ XI.

Publici ipſorum mores in templo magnæ reuerentiæ indices.

PVBLICI ipſorum mores in templo generatim tales erant, vt magnam in illud, tamquam ſanctuarium Dei & locum immediatæ præſentiæ eius, reuerentiam exprimerent. Intrabant illud tamquam palatium magni regis, vbi adeſſent angeli miniſtrantes, & ipſum cælum pateret, vbi CHRISTVS ſederet in ſolio ſuo, & omnia impleta eſſent incorporeis poteſtatibus, vti CHRYSOSTOMVS [*ll*] loquitur. Hoc ſpeciatim GREGORIVS NAZIANZENVS [*m*] de *Nonna* matre ſua, obſeruat, quod tantus in ipſa pietatis & deuotionis feruor inuentus fuerit, vt in ſa-

(*l*) Vid. c. V. §. VII. pag. 201. 202.

(*ll*) Chryſoſtom. hom. XV. in Hebr. (tom. VI. p. 933. c. edit. Francof.) εἰς μὲν βασίλεια εἰσιὼν, καὶ σχήματι καὶ βλέμματι, καὶ βαδίσματι, καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις κοσμεῖς σαυτόν· ἐνταῦθα δὲ ἔνθα τὰ ὄντως ἐστὶ βασίλεια, καὶ τοιαῦτα οἷα τὰ οὐράνια, καὶ γελᾷς; σὺ μὲν οὖν, οἶδα, ὅτι οὐχ ὁρᾷς· ἄκουε δὲ ὅτι ἄγγελοι πάρεισι πανταχοῦ, καὶ μάλιστα ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ παρεστήκασι τῷ βασιλεῖ, καὶ πάντα ἐμπέπλησται τῶν ἀσωμάτων ἐκείνων δυνάμεων. Regiam quidem ingrediens, & habitu & adſpectu & inceſſu & omnibus aliis te ornas & componis. Heic autem vere eſt regia, & plane heic ſunt talia, qualia cæleſtia, & rides? Atque ſcio quidem, quod tu non vides, audi autem, quod vbique adſunt angeli, & maxime in domo Dei adſiſtunt regi & *omnia ſunt impleta incorporeis illis poteſtatibus*.

(*m*) Nazianz. orat. XIX. in fun. patris tom. I. p. 292. a. τὸ μήποτε φωνὴν αὐτῆς ἐν

cris conuentibus aut locis numquam illius vox audita ſit, neceſſariis tantum & myſticis exceptis; vt venerandæ menſæ numquam terga obuerterit, nec in templi pauimentum exſpuerit. Sed has leges ab omnibus & ſingulis neceſſario oportuiſſe obſeruari, dicere non auſim. Nam NAZIANZENVS innuit, matrem ſuam nonnulla ſupra communes vires feciſſe, & conſequenter electione propria & ſtudio, non regulis eccleſiæ, ad ea facienda fuiſſe obligatam. Poteramus heic porro conſiderare verecundum corporis eorum geſtum, quem in publico Dei cultu ſtando, genua flectendo, & humi ſe proſternendo oſtenderint; poteramus etiam praxin ſedendi ad preces & ad liturgiam miſſæ exponere, pro qua re, tamquam poſitu corporis, in publico Dei cultu apud priſcos chriſtianos vſitato, PERRONIVS & alii quidam ex diuerſis rationibus contendunt; ſed dabitur nobis opportunior de his rebus loquendi occaſio poſthac, vbi ad ſpecialiora eccleſiæ officia & miniſteria deuenerimus.

§. XII.

Eccleſiæ tutiſſimus rerum alicuius valoris adſeruandarum locus, & optimum perfugium tempore communis calamitatis.

VLTIMVM reuerentiæ ipſorum in eccleſias exemplum, quod heic memorabimus, eſt, quod ſua eas ſanctitudo tutiſſimum rerum alicuius valoris adſeruandarum locum & optimum aſylum ac perfugium, communis calamitatis & miſeriæ tempeſtate, effecerit. Eccleſia non ſolum priuata ſua archiua, gazophylacia, & ceimeliarchia ſua pro adſeruandis ſcriptis, inſtrumentis & theſauris ſuis habebat, ſed communis etiam tuitionis ac defenſionis locus pro hominibus & rebus in multis caſibus aliis erat. Sic RVFFINO [n], SOCRATI [o] & SO-

ἱεροῖς ἀχθῆναι συλλόγοις, ἢ τόποις, ἔξω τῶν ἀναγκαίων καὶ μυστικῶν - - τὸ σιωπῇ τηρεῖσθαι τὰ ἅγια, τὸ μήποτε νῶτα δοθῆναι τῇ σεβασμίῳ τραπέζῃ, μηδὲ καταπτυσθῆναι θεῖον ἔδαφος.

(n) Ruffin. lib. II. c. XXX. Moris erat in Aegypto, vt menſura adſcendentis Nili fluminis ad templum Serapis deferretur, velut ad incrementi aquarum & inundationis auctorem - - Vlna ipſa, id eſt, aquæ menſura, quam πῆχυν vocant, ad aquarum dominum in eccleſiam cœpta deferri.

(o) Socrat. lib. I. c. XVIII. λεγόντων τῶν Ἑλλήνων ὡς ἄρα ὁ σάραπις εἴη ὁ τὸν νεῖλον ἀνάγων ἐπὶ ἀρδείᾳ τῆς αἰγύπτου, διὰ τὸν πῆχυν εἰς τὸν ναὸν τοῦ σαράπιδος κομίζε-

ZOMENO

ZOMENO [p] obſeruatur, quod cubitus *Nili*, quo incrementum aquarum illius fluminis notari conſueuerit, alias in templo *Serapis* adſeruari ſolitus, iuſſu *Conſtantini* in eccleſiam deferri cœperit, qui mos durauerit, vſque dum *Iulianus* apoſtata inde ad templum *Serapis* denuo eum deferri iuſſerit. Verum homines æque ac res tutum perfugium & ſecuritatem in eccleſiarum ſanctitudine inueniebant, quando in barbarorum inuaſione nullus locus alius aduerſus hoſtis cuiusdam, arma victricia circumferentis, inſolentiam ac furorem tutos ipſos præſtare poterat. Immo ipſi gentiles ſæpiſſime ſaluti ſuæ, confugiendo ad eccleſias chriſtianas, conſulebant, vti AVGVSTINVS de ipſis gloriatur, celebratiſſimum librum ſuum aduerſus paganos *de ciuitate Dei* hac cum obſeruatione inchoans. Heic illis ob oculos proponit, quam ingrati in religionem *CHRISTI* ſint, dum in eam adeo acerbe declamitent & inuehantur, quum tamen, niſi ferrum hoſtile [q] fugientes in ſacratis eius locis vitam inueniſſent, iſthoc die contra eam linguas moturi non eſſent. Quum enim *Alaricus* rex *Gothorum* vrbem *Romam* expugnatam diriperet, præceptum prius dabat, vt omnes baſilicas inuiolatas eſſe ſinerent, & quicumque in eas confugiſſent, his inprimis parceretur, ſanctitatem

θαι, αὐτὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸν πῆχυν Ἀλεξάνδρου μετατεθῆναι ἐκέλευσε. Quum gentiles Serapim eſſe dicerent, a quo Nilus ad irrigandos Aegypti agros adduceretur, eo quod cubitus Nili ad templum Serapidis portari conſueuerat, ipſe ad eccleſiam Alexandrinorum cubitum illum transferri præcepit.

(p) Sozom. lib. I. c. VIII. ἀμέλει τοι, παρὰ μὲν Αἰγυπτίοις, οὐκέτι εἰς τοὺς εἰωθότας ἑλληνικοὺς ναοὺς· εἰς δὲ τὰς ἐκκλησίας ἐξ ἐκείνου φέρεται ὁ πῆχυς, ᾧ σημαίνεται τῶν τοῦ Νείλου ὑδάτων ἡ ἐπίδοσις. Ex eo tempore apud Aegyptios cubitus Nili, quo incrementum aquarum mutari ſolet, non amplius in gentilium templa, ſicut mos erat, ſed in eccleſias defertur.

(q) Auguſtin. de ciuit. Dei lib. I. c. I. Ex hac exiſtunt inimici, aduerſus quos defendenda eſt Dei ciuitas: quorum tamen multi correcto impietatis errore, ciues in ea fiunt ſatis idonei: multi vero in eam tantis exardeſcunt ignibus odiorum, tamque & manifeſtis beneficiis redemtoris eius ingrati ſunt, vt hodie contra eam linguas non mouerent, niſi ferrum hoſtile fugientes, in ſacratis eius locis vitam, de qua ſuperbiunt, inuenirent. Annon etiam illi Romani Chriſti nomini infeſti ſunt, quibus propter Chriſtum barbari pepercerunt? Teſtantur hoc martyrum loca & baſilicæ apoſtolorum, quæ in illa vaſtatione vrbis ad ſe confugientes ſuos alienosque receperunt. Huc vſque cruentus ſæuiebat inimicus: ibi accipiebat limitem trucidatoris furor: illo ducebantur a miſerantibus hoſtibus, quibus etiam extra ipſa loca pepercerat, ne in eos incurrerent, qui ſimilem miſericordiam non habebant. cetera.

loci

loci præſidio ipſis eſſe futuram: quo pacto non minus gentiles quam chriſtiani ſalui euadebant. Nam milites inuiolate præceptum ducis ſui ſeruabant, & licet in reliquis locis omnibus crudeliter omnia diriperent hominesque trucidarent, eccleſias tamen adoriri, vel minimam inferre vim illis, qui ad eas confugiendo ſecuritatem & tutelam quæſierant, ſibi non ſumebant. Quid? quod nonnullos, quorum ſaluti conſultum cupiebant, in eccleſias ducebant ipſi, aduerſus aliorum, qui eis inſultare potuiſſent, violentiam ſic tutos reddentes. Tantam reuerentiam ipſi barbari *Gothi*, *Arianæ* alioquin hæreſi addicti, eccleſiis in ipſa truce ac præferuida ira & furore ſuo in *Romanos* exhibuerunt, quemadmodum non tantum AVGVSTINVS, ſed OROSIVS [r] etiam, HIERONYMVS [s], CASSIODORVS [t] & SOZOMENVS [u] cum aliis ſcriptoribus rem geſtam memoriæ prodiderunt. Neque facile dubitari poteſt, catholicos eadem reuerentia eccleſias coluiſſe: in primis ſi conſideres, quod ex vniuerſali conſuetudine & lege, ſub imperatoribus chriſtianis, eccleſia quæque priuilegio aſyli ſeu refugii certis in caſibus ornata fuerit. Cuius de rei origine & legibus eo ſpectantibus, (quum abuſus quidam ſæculis poſterioribus per legem canonicam adiecti fuerunt) capite iam ſequenti ex inſtituto exponemus.

(r) Oroſ. lib. VII. c. XXXIX. Adeſt Alaricus, trepidam Romam obſidet, turbat, irrumpit. Dato tamen præcepto prius, vt ſi qui in ſancta loca præcipueque in ſanctorum apoſtolorum Petri & Pauli baſilicas confugiſſent, hos in primis inuiolatos ſecurosque eſſe ſinerent.

(s) Hieron. epiſt. XVI. ad Principiam. Quum & illam & te ad beati apoſtoli Pauli baſilicam barbari deduxiſſent, vt vel ſalutem vobis oſtenderent, vel ſepulcrum, cetera.

(t) Caſſiodor. variar. lib. XII. c. XX. Quum rex Alaricus vrbis Romæ deprædatione ſatiatus, apoſtoli Petri vaſa ſua deferentibus excepiſſet, mox vt rei cauſſam habita interrogatione cognouit, ſacris liminibus deportari diripientium manibus imperauit.

(u) Sozom. lib. IX. c. X. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ὁ βάρβαρος, καὶ φοβερώτερον ἐπιὼν, οὐδὲν πλέον ἤνυε, θαυμάσας αὐτῆς τὴν σωφροσύνην, ἤγαγεν εἰς τὸ Πέτρου ἀποστολεῖον· καὶ παραδοὺς τοῖς φύλαξι τῆς ἐκκλησίας, καὶ χρυσοῦς ἓξ εἰς ἀποτροφὴν αὐτῆς, ἐκέλευσε τῷ ἀνδρὶ φυλάττειν. Quum barbarus adhuc terribilius irruens nihil proficeret, admiratus caſtitatem mulieris, duxit eam in baſilicam Petri apoſtoli: Quumque eam tradidiſſet eccleſiæ cuſtodibus, ſimulque ſex aureos ad victum ei comparandam, vt marito ſeruaretur, præcepit.

LIBRI OCTAVI

CAPVT VNDECIMVM

DE PRIMA ORIGINE ASYLORVM, DEQVE LEGIBVS EO SPECTANTIBVS, IN ECCLESIIS CHRISTIANIS.

§. I.

Origo huius priuilegii inde a temporibus Conſtantini *arceſſenda.*

QVAECVMQVE de hoc priuilegio, quatenus ad vſum eius in antiqua eccleſia ſpectat, ſciri neceſſe eſt, ea vel ad originem huius conſuetudinis, vel ad locum ipſum, in quo aſylum eſſe poterat, vel ad homines, quibus hoc beneficium indulgendum erat, vel denique ad conditiones, quas obſeruare debebant, qui illud cupiebant obtinere eoque perfrui, referenda ſunt. Quocirca ſub his quatuor capitibus illud ſumus conſideraturi. Quod ad originem eius attinet, nulli vmquam auctori dubium fuit, quin id priuilegium eccleſiarum a tempore *Conſtantini* eſſe cœperit, licet nullæ leges *Theodoſio* vetuſtiores, ſiue in *Iuſtinianeo* ſiue *Theodoſiano* codice, de hoc ipſo reperiantur. Verum lex *Theodoſii* ipſa ſatis eſt teſtimonium, quod iam antea conſuetudo ſeu praxis eccleſiæ fuerit; nam lex eius lata non fuit, vt auctoritatem rei ipſi conciliaret, ſed vt momenta quædam ad eam ſpectantia certis regulis ſubmitteret, id quod rem iam antea in vſu fuiſſe declarat. An vero *Conſtantinus* vllam legem ad conſtituendum illud condiderit, de hoc quidem viri docti dubitant. BARONIVS [*a*] id adfirmat fretus auctoritate actorum, quæ dicuntur *Sylueſtri* papæ: ſed hæc ſpuria & ſuppoſititia ſcripta eſſe, nec vltra ſæculum nonum vel decimum referenda, notum eſt, quemadmodum PAPEBROCHIVS & PAGIVS [*b*] fatentur, qui rationes, quibus ea defendit BARONIVS, ac-

(*a*) Baron. an. CCCXXIV. n. LXI. Quinta die conceſſam eſſe ab eodem imperatore immunitatem eccleſiis, ibi (in actis Sylueſtri) traditur, vt ad eas confugientes ſecuri in omnibus eſſent.

(*b*) Papebroch. conatus chronico-hiſtoric. p. 49.
Pagi critic. in Baron. an. CCCXIV.) Narrant acta St. Sylueſtri factam hoc anno ſynodum, cui diuerſarum prouinciarum epiſcopi numero LXXV. interfuerint, & Helenam tunc adhuc gentilem, ſed a iudæis pene iudæam effectam, Conſtantinum filium ad iudæorum religionem ampleclendam inui-

ſed pro altaribus gratiis immolabor. Prorſus illicitum imperatori eſſe credebat AMBROSIVS, *Arianis CHRISTI* hoſtibus ea templa concedere, quæ *CHRISTI* cultui eſſent dedicata; multoque minus epiſcopum, *CHRISTI* miniſtrum, decere, huius tam fœdæ domini ſui ignominiæ ſeſe reddere participem: adeoque ad altare mori, ſi ita fieri neceſſe eſſet, quam in tantam profanationem conſentire malebat. Vel ex hoc vno exemplo facile ad iudicandum nobis erit, quam veteres de eccleſiarum, tamquam rei Deo propriæ, ſanctitate fouerint opinionem; & quod ad eccleſias ſuas conuertibus hæreticorum, quorum impietas pro vera religione haberi, & blaſphemia Deo, adorationis loco, offerri cupiebat, tradendas nihilo promptiores, quam ad biblia ethnicis ad combuſtionem reddenda, fuerint.

§. V.

Ritus lauandi manus ingredientium in eccleſiam.

DE cærimonia reuerentiæ, ingredientibus ipſis in templum vſitatæ, generalem quamdam obſeruationem inuenimus, quæ erat manus ac vultus lauandi conſuetudo in ſignum innocentiæ ac puritatis, ſi vaderent ad Deum coram ſancto altari adorandum. Qui ritus ex iſtis pſalmiſtæ verbis deſumtus videtur, *Lauabo in innocentia manus meas, atque circumibo altare tuum, domine.* Huius conſuetudinis frequens iniicitur mentio a CHRYSOSTOMO, EVSEBIO, TERTVLLIANO, SYNESIO, PAVLINO & aliis, quorum teſtimonia iam in priore huius libri parte [n] adlegauimus, vbi quoque, fontes & ciſternas plerumque in atrio eccleſiæ hunc in finem poſitas fuiſſe, oſtendimus.

§. VI.

Cærimonia exeuendi calceos quibusdam vſitata, ſed non vniverſaliter recepta.

ALIA cærimonia paucis quibusdam vſitata (non enim generatim hæc conſuetudo inualuit) erat calceorum detractio, vbi domum Dei ingrediebantur. CASSIANVS [o] de monachis *Ægyptiis* obſeruat, quod caligis calceorum loco vſi fuerint, nequaquam tamen pedibus eas inhærere permiſerint, quando ad celebranda ſeu percipienda ſacroſancta myſteria acceſſerunt,

(n) Lib. VIII. cap. III. §. VI. volum. III. p. 179. 180.
(o) Caſſian. inſtitut. lib. I. c. X.

illud

illud æſtimantes etiam ſecundum litteram cuſtodiri debere, quod dictum ſit ad *Moyſen*, vel ad *Ieſum* filium *Naue : Solue corrigiam calceamenti tui, locus enim, in quo ſtas, terra ſancta eſt.* Alii autem hoc non intelligebant, tamquam abſolutum præceptum, omnes omnino homines ad hanc reuerentiæ cærimoniam obligans, ſed tantum vbi conſuetudo alicuius nationis hoc ipſum reuerentiæ indicium effeciſſet, quemadmodum inter orientales populos tempore *Moyſis* & *Ieſuæ* fuerit. Vnde iſtam cærimoniam non deprehendimus, tamquam conſuetudinem, quæ inter priſcos chriſtianos vniuerſe inualuerit. Niſi forte in *Aethiopicis* ſeu *Habeſſinis* eccleſiis ſic obtinuiſſe videatur, quia, vt MEDVS [p] ex ZAGAE ZABONIS narratione de illis in DAMIANO A GOES obſeruauit, eadem conſuetudo in hunc vsque diem ibi durat. Quæ vtrum ex antiqua traditione eccleſiaſtica *Habeſſinorum* deriuanda, an praxis poſterioribus temporibus inter eos recepta ſit, non poteſt iam facile definiri.

§. VII.

Num veteres, ingredientes in eccleſiam, ad altare ſeſe incurvandi ritu vſi ſint.

IDEM reſponſum ad quæſtionem de ritu incuruandi ſe ad altare ſub primum ingreſſum in eccleſias dari debere, exiſtimo. MEDVS ex antiquis ſcriptoribus eum non poſſe plane demonſtrari, exiſtimat, ſed probabilitatem quamdam iſtius conſuetudinis a *iudæis* deriuat. „Ait enim : Quali reuerentia, cæ„rimonia vel adoratione [q] ſub ingreſſum in domum Dei tem-

(p) *Mede diſc.* on *Eccleſ.5.1.p 348.* (Vid. Gedd'es church hiſtorie p.91.) It is likewiſe forbidden among us to ſuffer *Heathens, or Dogs*, or any other ſuch *creatures*, to come within *our Churches*; neither is it lawfull for us to go into them otherwiſe *than barefoot*; or to *laugh, walk*, or *ſpit*, or *ſpeak of ſecular things*, in them: For the Churches of *Ethiopia* are not like the Land, wherein the People of *Iſrael* did *eat the Paſchal Lamb*, as they were going out of *Egypt*, where God commanded them *to eat with their Shooes on*, and *with their loins girt*, becauſe of the *pollution of the land:* But they are like the *Mount Sinai*, where the Lord ſpoke to *Moſes*, ſaying, *Moſes, Moſes, put off thy ſhooes, for the ground whereon thou treadeſt, is holy*: Now this mount *Sinai* was the *Mother* of our churches, from which they derive their original, as the Apoſtles did from the Prophets, and the *New Teſtament* from the *Old*.

(q) *Mede diſc.* on *pſalm, 132.p.397.* What reverential Guiſe, ceremony or Wor-

pori-

„poribus ab apoſtolis proximis vſi ſint, (vſos autem quadam „eſſe, credo) ſilentio & obliuione prorſus inuolutum eſt. „IVDAEI ante ipſos, ex quibus religio chriſtiana orta eſt, pro„pitiatorium verſus ſeſe incuruare conſueuerunt. Poſt illos „chriſtiani in *græca* & orientalibus eccleſiis per longiſſima re„tro tempora, vt initium huius rei omnino ignoretur, eadem „ſeſe altare verſus ſeu menſam ſacram incuruandi ratione vſi „ſunt, dicentes illud publicani in euangelio: *Deus, placator mi„hi peccatori;* ſicut e liturgiis CHRYSOSTOMI & BASILII ap„paret, & ſicut ipſi in hunc vſque diem facere noſcuntur. „Quæ ipſorum conſuetudo quum nullo vllius concilii decreto „ſiue canone introducta vel ſtabilita legatur, & conſuetudini „populi Dei in veteri teſtamento adeo conueniat, igitur ex re„motiſſima & antiquiſſima traditione ad eos deriuata videri „poteſt. Nihil igitur de vſu horum primorum ſæculorum ſciri „poteſt amplius, quam quod probabile videatur, ipſos *Iudæos* „eſſe imitatos„. Hæc pro conſueta viri iſtius docti ingenuitate dicta ſunt, qui rem probabilem numquam pro demonſtrata venditat. Ego ad opinionem eius magis probabilem reddendam vnum duntaxat ex CHRYSOSTOMO ſubiiciam, quod ex obſeruatione ALBERTINI [r], qui inter alia reuerentiæ, Deo in auditione euangelii & ſuſceptione baptiſmi exhibitæ, exempla hoc memorat, quod quum candidati baptiſmi propius acceſſerunt ad baptiſterium, quod ſtilo CHRYSOSTO-

ſhip they us'd at their ingreſ in God's Houſe in the Ages next to the Apoſtles (and ſome I beliere they did) is wholly buried in Silence and Oblivion. The *Jews* before them, from whom the Chriſtian Religion ſprung, uſed to bow themſelves down towards the Mercy-Seat. The *Chriſtians* after them in the *Greek* and *oriental* Churches, have time of out of Mind, and without any known Beginning thereof, us'd to bow in like Manner, with their Poſture toward the Altar, or Holy Table, ſaying that of the Publican in the Goſpel, *God be mercifull to me a Sinner;* as appears by the Liturgies of St. *Chryſoſtom* and St. *Baſil*, and as they are ſtill known to do at this Day. Which Cuſtom of theirs, not being found to have been ordaind or eſtablished by any Decree or Canon of any Council, and being ſo agreeable to te Uſe of God's People of the *old Teſtament*, may therefore ſeem to have been derived to them from very remote ad ancient Tradition. Nothing therefore can be known of the Uſe of thoſe firſt Ages of the Church farther than it ſhall ſeem probable they might imitate the *Jews*.

(r) Albertin. de euchar. lib. II. p. 432. b. in fine.

M 1

mi [s] *thalamus ſpiritus & porticus gratiæ* dicitur, tamquam captiui procidere coram rege ſuo & omnes ſimiliter in genua ſe proiicere debuerint. Iam vero ſi iſtiusmodi actum reuerentiæ Deo ſub ingreſſum ſuum in baptiſterium exhibuerunt, ratio haud improbabilis eſt, qua ſimilis quædam reuerentia ab ingredientibus in templum adhibita eſſe colligitur. Sed vero in rebus, quæ clara luce & probatione carent, definiendis prudentiæ non eſt, nimis confidenter agere.

§. VIII.

Reges diadema deponebant cuſtodiasque relinquebant foris, domum regis regum ingreſſuri,

Illvd certiſſimum eſt, quod reges ac imperatores domum dei ingreſſuri, hanc iſti loco reuerentiam exhibuerint, vt non ſolum arma ſua & ſtipatores foris relinquerent, ſed ipſum quoque diadema deponerent; minime ſe decere exiſtimantes, cum regali ornatu in conſpectum regis regum prodire, vel videri armis & cuſtodibus corporis indigere, ſub pacato principis pacis tecto conſtitutos. chrysostomvs ſæpius eloquentiam ſuam [t] in hanc conſuetudinem impendit, & hoc tamquam argumento vtitur, quo profundam omnibus inferioribus reuerentiam, humilitatem ac pacem perſuadeat, ſi in atria dei ingrediantur, quum eiusmodi exempla regum ſuorum ſibi ob oculos propoſita habeant. theodosivs ivnior imperator eadem argumentandi ratione vtitur in lege quadam

(s) Chryſoſtom. in illud: Simile eſt regnum cælorum, cetera. Ἐπειδὰν καταλάβητε τὸν νυμφῶνα τοῦ πνεύματος, ἐπειδὰν εἰσδράμητε τὴν παστάδα τῆς χάριτος, ἐπειδὰν πλησίον γένησθε τῆς φοβερᾶς ὁμοῦ καὶ ποθεινῆς κολυμβήθρας, ὡς αἰχμάλωτοι προσπέσατε τῷ βασιλεῖ, ῥίψατε πάντες ὁμοίως ἐπὶ γόνατα. Poſtquam ad thalamum ſpiritus perueneritis, poſtquam ad porticum gratiæ adueneritis, poſtquam prope tremendam ſimul & deſiderabilem piſcinam veneritis, & tamquam captiui procideritis coram rege, omnes ſimiliter in genua vos proiicite.

(t) Chryſoſtom. orat. poſt redit. ab exilio tom. IV. p. 971. (p. 849. d. edit. Francof.) Βασιλεὺς εἰσέρχεται καὶ ῥίπτει ἀσπίδα καὶ διάδημα· σὺ εἰσῆλθες, καὶ ῥόπαλα ἥρπασας· ἐκεῖνος δὲ τὰ συνθήματα τῆς βασιλείας ἔξω ἀφίησι, σὺ τὰ συνθήματα τοῦ πολέμου ἐνταῦθα εἰσήνεγκας. Imperator locum ingreſſurus, ſcutum, parmam aut clypeum a ſe proiicit: contra tu ingreſſurus fuſtes arripis & clauas? Ille teſſeras imperii foris dimittit, tu teſſeras belli.æ impreſſionis huc intuliſti?

mos fuiſſe dicit, qui lætiora iſta in eccleſia nuntiarint, imperatorem fatalem ſententiam ſuam reuocaſſe: certatimque irruentes in altaria, ea fuiſſe oſculatos [z], omnia nunc quidem pacata & tuta eſſe, hoc ipſo ſignificantes. Adludit, ſine dubio, ad oſculum pacis, quod fideles olim ſibi inuicem in ſacra ſynaxi, tamquam amoris ac caritatis inter ſe mutuæ teſtimonium, dare conſueuerunt. Quocirca exiſtimari nequit, iſtiusmodi ſalutationes columnarum eccleſiæ vel altaris, tamquam religioſæ adorationis actus, ſed tantum vt ciuiles amoris ac reuerentiæ in illa ſignificationes, fuiſſe conſideratas. Et ſecundum hanc regulam reliqua loca omnia antiquorum auctorum interpretari debemus, qui de hac conſuetudine frequentiſſime loquuntur, vt SIDONIVS APOLLINARIS [a], PAVLINVS [b], PRVDENTIVS [c], CHRYSOSTOMVS [d], ATHANASIVS [e], CASSIODORVS [f], & auctor *hierarchiæ eccleſiaſticæ* [g] ſub nomine DIONYSII AREOPAGITAE, & multi alii, qui ſcripſerunt ante, quam ſuperſtitioſæ adorationes imaginum vllam fi-

(z) Ambroſ. epiſt. XXXIII. edit. Baſil. MDLXVII. (epiſt. XIV. ed. Par. MDCXLII.) Certatim hoc nuntiare milites, irruentes in altaria, oſculis ſignificare pacis inſigne.

(a) Sidon. lib. I. ep. V. Inter hæc patuit & Roma conſpectui: cuius mihi non ſolum formas, verum etiam naumachias videbar optaturus. Vbi priusquam vel pomœria contingerem, triumphalibus *apoſtolorum liminibus affuſus*, omnem protinus ſenſi membris male fortibus exploſum eſſe languorem.

(b) Paulin. nat. l. VI. Felicis p. 569. (p. 279. g. in bibl. patr. max. tom. VI.)
Sternitur ante fores & poſtibus oſcula figit,
Et lacrimis rigat omne ſolum, pro limine ſancto
Fuſus humi - - -

(c) Prudent. hymn. II. in S. Laur. v. 519. 520.
Apoſtolorum & martyrum
Exoſculantur limina.

(d) Chryſoſtom. hom. XXIX. in 2 Cor. Πρόθυρα φιλοῦμεν τοῦ ναοῦ, Ianuas exoſculamur templi.

(e) Athan. homil. adu. eos, qui in homine ſpem figunt. tom. II. p. 504. ed. Par. MDCXXVII. Προσιόντες τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ καὶ μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς ἀσπαζόμενοι. Ad ſanctum altare accedentes illudque cum metu & gaudio exoſculamur.

(f) Caſſiodor. hiſtor. tripart. lib. IX. c. XXX. Impeator (Theodoſius) ingredi limina tentans, non ſtans domino ſupplicauit, neque genua flexit, ſed pronus in pauimento iacens, Dauidicam proclamauit vocem: Adhæſit pauimento anima mea, cetera.

(g) Dionyſ. eccleſ. hierarch. c. II. §. IV. p. 252. *Μετὰ τοῦτο τὴν ἱερὰν ἀσπασάμενος τράπεζαν, ἐπὶ τὸν ἄνδρα παρόντα πρόεισι κ. τ. λ.* Deinde, vbi *ſacrum altare deoſculatus eſt*, ad virum, qui præſens eſt, accedit.

 dem

ctibus continuatis ſupplicans, vt ſi quidem vera eſſet fides, quam ipſe profiteretur, *Arii* autem ſententia falſa, *Arius* iuſtas impietatis pœnas lueret. Id quod ipſum a Deo accepiſſe, adfirmant. Proximo enim die *Arium*, magnifice ad eccleſiam pergentem, humanæ neceſſitatis cauſſa ad locum publicum declinaſſe, ibique inteſtinis ſuis cum excrementis effuſis, admodum ignominioſa morte periiſſe. Hæc ego ideo tantum memoro, vt oſtendam, templis ſuis eam reuerentiam tribuiſſe veteres, vt, ſpeciali quauis neceſſitate exigente, ea commodiſſima loca pro priuata non minus quam publica deuotione elegerint. Et iam ſupra [*l*] obſeruauimus, multas eorum eccleſias ita fuiſſe conſtructas, vt priuatas cellulas haberent & ſeceſſus, in quibus homines ſe abdere, ſeque ipſi in priuata ſcripturarum lectione, meditatione ac oratione ad certum temporis ſpatium, pro lubitu ſibi ſtatutum, exercere potuerint.

§. XI.

Publici ipſorum mores in templo magnæ reuerentiæ indices.

PVBLICI ipſorum mores in templo generatim tales erant, vt magnam in illud, tamquam ſanctuarium Dei & locum immediatæ præſentiæ eius, reuerentiam exprimerent. Intrabant illud tamquam palatium magni regis, vbi adeſſent angeli miniſtrantes, & ipſum cælum pateret, vbi CHRISTVS ſederet in ſolio ſuo, & omnia impleta eſſent incorporeis poteſtatibus, vti CHRYSOSTOMVS [*ll*] loquitur. Hoc ſpeciatim GREGORIVS NAZIANZENVS [*m*] de *Nonna* matre ſua, obſeruat, quod tantus in ipſa pietatis & deuotionis feruor inuentus fuerit, vt in ſa-

(*l*) Vid. c. V. §. VIII. pag. 201. 202.

(*ll*) Chryſoſtom. hom. XV. in Hebr. (tom. VI. p. 933. c. edit. Francof.) εἰς μὲν βασίλεια εἰσιών, καὶ σχήματι καὶ βλέμματι, καὶ βαδίσματι, καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις κοσμεῖς σαυτὸν· ἐνταῦθα δὲ ἔνθα τὰ ὄντως ἐστὶ βασίλεια, καὶ τοιαῦτα οἷα τὰ οὐράνια, καὶ γελᾷς; σὺ μὲν οὖν, οἶδα, ὅτι οὐχ ὁρᾷς· ἄκουε δὲ ὅτι ἄγγελοι πάρεισι πανταχοῦ, καὶ μάλιστα ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ παρεστήκασι τῷ βασιλεῖ, καὶ *πάντα ἐμπέπλησται τῶν ἀσωμάτων ἐκείνων δυνάμεων.* Regiam quidem ingrediens, & habitu & adſpectu & inceſſu & omnibus aliis te ornas & componis. Heic autem vere eſt regia, & plane heic ſunt talia, qualia cæleſtia, & rides? Atque ſcio quidem, quod tu non vides, audi autem, quod vbique adſunt angeli, & maxime in domo Dei adſiſtunt regi & *omnia ſunt impleta incorporeis illis poteſtatibus.*

(*m*) Nazianz. orat. XIX. in fun. patris tom. I. p. 292. a. τὸ μήποτε φωνὴν αὐτῆς ἐν

cris conuentibus aut locis numquam illius vox audita ſit, neceſſariis tantum & myſticis exceptis; vt venerandæ menſæ numquam terga obuerterit, nec in templi pauimentum exſpuerit. Sed has leges ab omnibus & ſingulis neceſſario oportuiſſe obſeruari, dicere non auſim. Nam NAZIANZENVS innuit, matrem ſuam nonnulla ſupra communes vires feciſſe, & conſequenter electione propria & ſtudio, non regulis eccleſiæ, ad ea facienda fuiſſe obligatam. Poteramus heic porro conſiderare verecundum corporis eorum geſtum, quem in publico Dei cultu ſtando, genua flectendo, & humi ſe proſternendo oſtenderint; poteramus etiam praxin ſedendi ad preces & ad liturgiam miſſæ exponere, pro qua re, tamquam poſitu corporis, in publico Dei cultu apud priſcos chriſtianos vſitato, PERKONIVS & alii quidam ex diuerſis rationibus contendunt; ſed dabitur nobis opportunior de his rebus loquendi occaſio poſthac, vbi ad ſpecialiora eccleſiæ officia & miniſteria deuenerimus.

§. XII.

Eccleſiæ tutiſſimus rerum alicuius valoris adſeruandarum locus, & optimum perfugium tempore communis calamitatis.

VLTIMVM reuerentiæ ipſorum in eccleſias exemplum, quod heic memorabimus, eſt, quod ſua eas ſanctitudo tutiſſimum rerum alicuius valoris adſeruandarum locum & optimum aſylum ac perfugium, communis calamitatis & miſeriæ tempeſtate, effecerit. Eccleſia non ſolum priuata ſua archiua, gazophylacia, & ceimeliarchia ſua pro adſeruandis ſcriptis, inſtrumentis & theſauris ſuis habebat, ſed communis etiam tuitionis ac defenſionis locus pro hominibus & rebus in multis caſibus aliis erat. Sic RVFFINO [n], SOCRATI [o] & SO-

ἱεροῖς ἀκουσθῆναι συλλόγοις, ἢ τόποις, ἔξω τῶν ἀναγκαίων καὶ μυστικῶν - - τὸ σιωπῇ πεπαῦσθαι τὰ ἅγια, τὸ μήποτε νῶτα δοθῆναι τῇ σεβασμίᾳ τραπέζῃ, μηδὲ καταπτυσθῆναι θεῖον ἔδαφος.

(n) Ruffin. lib. II. c. XXX. Moris erat in Aegypto, vt menſura adſcendentis Nili fluminis ad templum Serapis deferretur, velut ad incrementi aquarum & inundationis auctorem - - Vlna ipſa, id eſt, aquæ menſura, quam πῆχυν vocant, ad aquarum dominum in eccleſiam cœpta deferri.

(o) Socrat. lib. I. c. XVIII. λεγόντων τῶν ἑλλήνων ὡς ἄρα ὁ σάραπις εἴη ὁ τὸν νεῖλον ἀνάγων ἐπὶ ἀρδείᾳ τῆς αἰγύπτου, διὰ τὸ τὸν πῆχυν εἰς τὸν ναὸν τοῦ σαράπιδος κομίζε-

ZOMENO

ZOMENO [p] obſeruatur, quod cubitus *Nili*, quo incrementum aquarum illius fluminis notari conſueuerit, alias in templo *Serapis* adſeruari ſolitus, iuſſu *Conſtantini* in eccleſiam deferri cœperit, qui mos durauerit, vſque dum *Iulianus* apoſtata inde ad templum *Serapis* denuo eum deferri iuſſerit. Verum homines æque ac res tutum perfugium & ſecuritatem in eccleſiarum ſanctitudine inueniebant, quando in barbarorum inuaſione nullus locus alius aduerſus hoſtis cuiusdam, arma victricia circumferentis, inſolentiam ac furorem tutos ipſos præſtare poterat. Immo ipſi gentiles ſæpiſſime ſaluti ſuæ, confugiendo ad eccleſias chriſtianas, conſulebant, vti AVGVSTINVS de ipſis gloriatur, celebratiſſimum librum ſuum aduerſus paganos *de ciuitate Dei* hac cum obſeruatione inchoans. Heic illis ob oculos proponit, quam ingrati in religionem *CHRISTI* ſint, dum in eam adeo acerbe declamitent & inuehantur, quum tamen, niſi ferrum hoſtile [q] fugientes in ſacratis eius locis vitam inueniſſent, iſthoc die contra eam linguas moturi non eſſent. Quum enim *Alaricus* rex *Gothorum* vrbem *Romam* expugnatam diriperet, præceptum prius dabat, vt omnes baſilicas inuiolatas eſſe ſinerent, & quicumque in eas confugiſſent, his inprimis parceretur, ſanctitatem

ἔθαι, αὐτὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸν πῆχυν ἀλέξανδρον μετατεθῆναι ἐκέλευσε. Quum gentiles Serapim eſſe dicerent, a quo Nilus ad irrigandos Aegypti agros adduceretur, eo quod cubitus Nili ad templum Serapidis portari conſueuerat, ipſe ad eccleſiam Alexandrinorum cubitum illum transferri præcepit.

(p) Sozom. lib. I. c. VIII. ἀμέλει τοι, παρὰ μὲν αἰγυπτίοις, οὐκέτι εἰς τοὺς εἰωθότας ἑλληνικοὺς ναοὺς· εἰς δὲ τὰς ἐκκλησίας ἐξ ἐκείνου φέρεται ὁ πῆχυς, ᾧ σημαίνεται τῶν τοῦ νείλου ὑδάτων ἡ ἐπίδοσις Ex eo tempore apud Aegyptios cubitus Nili, quo incrementum aquarum mutari ſolet; non amplius in gentilium templa, ſicut mos erat, ſed in eccleſias defertur.

(q) Auguſtin. de ciuit. Dei lib. I. c. I. Ex hac exiſtunt inimici, aduerſus quos defendenda eſt Dei ciuitas: quorum tamen multi correcto impietatis errore, ciues in ea fiunt ſatis idonei: multi vero in eam tantis exardeſcunt ignibus odiorum, tamque & manifeſtis beneficiis redemtoris eius ingrati ſunt, vt hodie contra eam linguas non mouerent, niſi ferrum hoſtile fugientes, in ſacratis eius locis vitam, de qua ſuperbiunt, inuenirent. Annon etiam illi Romani Chriſti nomini infeſti ſunt, quibus propter Chriſtum barbari pepercerunt? Teſtantur hoc martyrum loca & baſilicæ apoſtolorum, quæ in illa vaſtatione vrbis ad ſe confugientes ſuos alienosque receperunt. Huc vſque cruentus ſæuiebat inimicus: ibi accipiebat limitem trucidatoris furor: illo ducebantur a miſerantibus hoſtibus, quibus etiam extra ipſa loca pepercerat, ne in eos incurrerent, qui ſimilem miſericordiam non habebant. cetera.

loci

LIBRI OCTAVI

CAPVT VNDECIMVM

DE PRIMA ORIGINE ASYLORVM, DEQVE LEGIBVS EO SPECTANTIBVS, IN ECCLESIIS CHRISTIANIS.

§. I.

Origo huius priuilegii inde a temporibus Conſtantini *arceſſenda.*

QVAECVMQVE de hoc priuilegio, quatenus ad vſum eius in antiqua eccleſia ſpectat, ſciri neceſſe eſt, ea vel ad originem huius conſuetudinis, vel ad locum ipſum, in quo aſylum eſſe poterat, vel ad homines, quibus hoc beneficium indulgendum erat, vel denique ad conditiones, quas obſeruare debebant, qui illud cupiebant obtinere eoque perfrui, referenda ſunt. Quocirca ſub his quatuor capitibus illud ſumus conſideraturi. Quod ad originem eius attinet, nulli vmquam auctori dubium fuit, quin id priuilegium eccleſiarum a tempore *Conſtantini* eſſe cœperit, licet nullæ leges *Theodoſio* vetuſtiores, ſiue in *Iuſtinianeo* ſiue *Theodoſiano* codice, de hoc ipſo reperiantur. Verum lex *Theodoſii* ipſa ſatis eſt teſtimonium, quod iam antea conſuetudo ſeu praxis eccleſiæ fuerit; nam lex eius lata non fuit, vt auctoritatem rei ipſi conciliaret, ſed vt momenta quædam ad eam ſpectantia certis regulis ſubmitteret, id quod rem iam antea in vſu fuiſſe declarat. An vero *Conſtantinus* vllam legem ad conſtituendum illud condiderit, de hoc quidem viri docti dubitant. BARONIVS [*a*] id adfirmat fretus auctoritate actorum, quæ dicuntur *Sylueſtri* papæ: ſed hæc ſpuria & ſuppoſititia ſcripta eſſe, nec vltra ſæculum nonum vel decimum referenda, notum eſt, quemadmodum PAPEBROCHIVS & PAGIVS [*b*] fatentur, qui rationes, quibus ea defendit BARONIVS, ac-

(*a*) Baron. an. CCCXXIV. n. LXI. Quinta die conceſſam eſſe ab eodem imperatore immunitatem eccleſiis, ibi (in actis Sylueſtri) traditur, vt ad eas confugientes ſecuri in omnibus eſſent.

(*b*) Papebroch. conatus chronico-hiſtoric. p. 49.
Pagi critic. in Baron. an. CCCXIV.) Narrant acta St. Sylueſtri factam hoc anno ſynodum, cui diuerſarum prouinciarum epiſcopi numero LXXV. interfuerint, & Helenam tunc adhuc gentilem, ſed a iudæis pene iudæam effectam, Conſtantinum filium ad iudæorum religionem amplectendam inui-

curate diſquiſiuerunt atque confutarunt. Sed vero GOTHOFREDVS, quod veri hac in re ſubeſſe videtur, admittit, nimirum quod praxis & conſuetudo hoc priuilegium ab ipſis *Conſtantini* temporibus gradatim ſtabilierit. Nam antequam *Theodoſius* vllam legem huius argumenti tulit, res ipſa certe in eccleſia obtinuit, quemadmodum ex narratione apparet, quam GREGORIVS NAZIANZENVS de ea in vita BASILII [c] habet, vbi *Baſilium* viduam quamdam, quæ contra vim, a præfecto *Pon-*

taſſe. Quæ, ſimiliaue narraſſe, confutaſſe eſt. Quis enim ſibi perſuadeat, in vnum concilium conueniſſe chriſtianorum antiſtites, & iudæorum ſacerdotes ad diſputationem de religione ineundam? Quis duodecim Rabbinos ab Iſachar ſummo ſacerdote delectos ſibi fingat, qui contra chriſtianam fidem diſputarent; quum a tempore excidii Hieroſolymitani deſierint creari ſummi pontifices. Quare S. Syluestri acta plane ſuppoſititia eſſe minime dubitandum.

(c) Nazianz. orat. XX. de laude Baſilii tom. I. p. 353. Pariſ. MDCXXX. γυναῖκά τινα τῶν ἐπιφανῶν ἐξ ἀνδρὸς οὐ πρὸ πολλοῦ τὸν βίον ἀπολιπόντος, ὁ τοῦ δικαστοῦ σύνεδρος ἐβιάζετο, πρὸς γάμον ἕλκων ἀπαξιοῦσαν· ἡ δὲ οὐκ ἔχουσα ὅπως διαφύγῃ τὴν τυραννίδα, βουλὴν βουλεύεται. οὐ τολμηρὰν μᾶλλον, ἢ συνετὴν τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσφεύγει, καὶ Θεὸν ποιεῖται προστάτην κατὰ τῆς ἐπηρείας· τί δὲ ἔδει ποιεῖν ὦ πρὸς τῆς τριάδος αὐτῆς· ἵν᾽ εἴπω τι καὶ δικανικῶς μεταξὺ τῶν ἐπαίνων, μὴ ὅτι τὸν μέγαν Βασίλειον, καὶ τῶν τοιούτων ἅπασι νομοθέτην, ἄλλον δέ τινα τῶν πολὺ μετ᾽ ἐκεῖνον, ἱερέα δὲ ὅμως; οὐκ ἀντιποιεῖσθαι, κατέχειν, κήδεσθαι, χεῖρα ὀρέγειν Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ καὶ νόμῳ τῷ τετιμηκότι θυσιαστήρια; οὐ πάντα δρᾶσαι καὶ παθεῖν ἐθελῆσαι πρότερον, ἢ τι βουλεύσασθαι κατ᾽ αὐτῆς ἀπάνθρωπον; καὶ καθυβρίσαι μὲν τὴν ἱερὰν τράπεζαν, καθυβρίσαι δὲ τὴν πίστιν μεθ᾽ ἧς ἱκέτευεν; οὔ φησιν ὁ καινὸς δικαστής· ἀλλ᾽ ἡττᾶσθαι χρὴ τῆς ἐμῆς δυναστείας, καὶ προδότας γενέσθαι χριστιανοὺς τῶν οἰκείων νόμων· ὁ μὲν ἐζήτει τὴν ἱκέτιν, ὁ δ᾽ εἴχετο κατὰ κράτος κ. τ. λ. Mulieri cuidam ampliſſimo loco natæ, cuius maritus haud pridem extremo vitæ die functus erat, iudicis adſeſſor vim adferebat, inuitamque ad nuptias pertrahebat. Illa autem, quum nulla ratione hanc vim effugere poſſet, conſilium capit non maioris audaciæ, quam prudentiæ plenum. Ad ſacram etenim menſam confugit, Deumque aduerſus hanc iniuriam propugnatorem ſibi adoptat. Quid igitur per trinitatem ipſam (vt forenſi quoque dicendi genere non nihil inter laudes vtar) faciendum fuit, non dico magno Baſilio, ac de his rebus aliis leges ſtatuenti, ſed alii cuipiam longe illo inferiori, dum tamen ſacerdoti? Quid aliud, niſi vt eam adſereret, retineret, omni cura tueretur, Dei clementiæ & legi, quæ altaribus honorem haberi iubet, manum porrigeret, omnia denique prius faceret & pateretur, quam vt inhumanius vllum aduerſus eam conſilium iniret, ſicque & menſam ſacroſanctam & fidem etiam illam, cum qua ſupplex erat, contumelia adficeret? Nequaquam, inquit iudex: ſed omnes imperio meo cedere, ac chriſtianos leges ſuas prodere oportet. Ille igitur ſupplicem depoſcebat, hic omni vi retinebat. cetera.

ii

Digitized by Google

ri ſibi intentatam, ad altare confugerat, protexiſſe perhibet. Idem de *Ambroſio* in ipſius vita [*d*], a PAVLINO ſcripta, memoriæ proditum eſt, & AMBROSIVS ipſe de hac conſuetudine in epiſtola quadam ſua loquitur, vbi imperatori *Valentiniano* iuniori, qui quamdam ex eccleſiis *Mediolanenſibus Arianis* tradere eum iuſſerat, reſpondens dicit, ſe hac in re ipſi morem gerere non poſſe, quod ſi vero ſe in vincula vel mortem rapi iuberet, voluptati ſibi hoc futurum, nec ad altaria [*e*] ad vitam conſeruandam ſeſe confugiturum. Hæc & iſtiusmodi exempla alia docent, eccleſias hoc priuilegio ex antiqua conſuetudine gauiſas fuiſſe ante, quam *Theodoſius* vllam legem de eo ſtatueret, quod demum anno CCCXCII. non ad rem ſtabiliendam, ſed ad explanandam certisque regulis includendam fecit, qua de re mox plura loco ſuo dicentur.

§. II.

Primum ſolum altare, & interior fabrica eccleſiæ locus refugii, ſed poſtea vniuerſa exteriora ædificia ac ditio iuridica eccleſiæ eodem priuilegio donata.

HEIC proxime diſquirendum eſt, quænam eccleſiæ pars ſpeciatim locus aſyli & refugii denominata fuerit. GOTHOFREDVS primum interiora tantum ædificia & conclauia eccleſiæ & ſpeciatim altare loca refugii fuiſſe, exiſtimat. Vnde SYNESIO [*b*] & aliis antiquis ſcriptoribus altare frequenter dicitur ἄσυλος τράπεζα, menſa, de qua nullus abripi ſiue retrahi poſſit. Siue autem initio ſic fuerit, ſiue non fuerit, id cer-

(*d*) Paulin. vir. Ambroſ. p. 9. edit. Baſil. (p. 81. edit. Pariſ. MDCXLII.) Obſecrauit primum ſcriptis imperatorem miſſo diacono: poſtea vero quum directus eſt Ioannes, tunc tribunus & notarius, qui nunc præfectus eſt ad tuitionem eorum, qui ad eccleſiam confugerant, etiam ipſe Aquileiam perrexit, precaturus pro eis. cetera.

(*e*) Ambroſ. ep. XXXIII. edit. Baſil. (ep. XIV. edit. Par.) Si patrimonium petitur, inuadite: corpus, occurram. Vultis in vincula rapere? vultis in mortem? voluptati eſt mihi. Non ego me vallabo circumfuſione populorum, *nec altaria tenebo, vitam obſecrans*, ſed pro altaribus gratiis immolabor.

(*b*) Syneſ. ep. LVIII. p. 193. edit. Par. MDCV. in 8uo (p. 201. d. Par. MDCXXXIII. fol.) Ὅτι πρῶτος παρ' ἡμῖν καὶ μόνος ἔργῳ καὶ λόγῳ τὸν Χριστὸν ἐβλασφήμησεν· ἔργῳ μὲν, ἀφ' οὗ τῇ θύρᾳ τῆς ἐκκλησίας προσεπαττάλευσεν ἑαυτοῦ διατάγματι· τοῖς μὲν ὑπ' αὐτοῦ παρανομουμένοις, τῆς ἀσύλου τραπέζης ἀποκλείων τὴν ἱκετείαν. Quoniam primus apud nos & ſolus factis verbisque Chriſto maledixit: factis

 tum

Digitized by Google

tum eſt, *Theodoſii iunioris* ætate hosce limites refugii fuiſſe ampliatos. Nam in lege quadam eius, etiam num exſtante in vtroque codice [*i*], non tantum altare & nauis eccleſiæ, ſed quicquid etiam inter eccleſiam & exteriores muros interiaceret, hoc eſt, ædes & domicilia epiſcopi & clericorum, hortuli, balnea, areæ, & porticus non minus quam interior templi pars, priuilegio præbendi immunitatem eo confugientibus inſigniuntur. Cumprimis baptiſteria, quæ, vt antea oſtendimus, loca extra eccleſiam erant, hoc priuilegio æque ac altaria, munita erant. Nam *Proterius* epiſcopus *Alexandriæ*, LIBERATO [*k*] & EVAGRIO [*l*] narrantibus, ad baptiſterium eccleſiæ confugit, vt factionis

---

quidem, ex quo edicta ſua ad eccleſiæ valuas adfixit; quibus contra leges a ſe vexatis aditum ac ſupplicationem ad ſacrum altare, tamquam aſylum, intercludebat.

(*i*) Cod. Theod. lib. IX. tit. XLV. de iis, qui ad eccleſias confugiunt. leg. IV. Inter templum, quod parietum deſcripſimus cinctu, & poſt loca publica & ianuas primas eccleſiæ, quidquid fuerit interiaceus, ſiue in cellulis, ſiue in domibus, hortulis, balneis, areis atque porticibus, confugas interioris templi vice tueatur, cetera. Vid. cod. Iuſtin. lib. I. tit. XII. leg. III.

(*k*) Liberat. breuiar. c. XV. Ante triduum paſchæ, quo cœna domini celebratur, ab ipſis turbis concluditur in eccleſia ſanctæ memoriæ Proterius, quo ſe timore contulerat, ibique eadem die in baptiſterio occiditur, laniatur, eiicitur, & funus eius incenditur, ſparguntur & cineres eius in ventos.

(*l*) Euagr. lib. II. c. VIII. οὐδὲν ἕτερον ἦν ποιεῖν τὸν μακάριον ἐκεῖνον [Προτέριον] ἢ τόπον δοῦναι τῇ ὀργῇ κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ τὸ σεπτὸν καταλαβεῖν βαπτιστήριον, φεύγοντα τῶν ἐπὶ αὐτῷ τρεχόντων πρὸς φόνον τὴν ἔφοδον· ἐν ᾧ τόπῳ καὶ βαρβάροις καὶ πᾶσιν ἀγρίοις ἀνθρώποις ἐγγίνεται δέος, τοῖς καὶ μὴ εἰδόσι τὸ σέβας τοῦ τόπου, καὶ τὴν ἐκεῖθεν βρύουσαν χάριν· ὅλως οἱ τὸν ἐξ ἀρχῆς πικρὸν σκοπὸν εἰς ἔργον προαγαγεῖν σπουδάζοντες, οἱ μηδὲ ἐν τοῖς ἀχράντοις ἐκείνοις σηκοῖς αὐτὸν ἀνεχόμενοι σώζεσθαι, οὔτε τὸ σέβας αἰδεσθέντες τοῦ τόπου, οὔτε τὸν καιρόν· ἦν γὰρ τῆς σωτηρίου πάσχα πανήγυρις· οὔτε τὴν ἱερωσύνην αὐτὴν φρίξαντες μεσιτεύουσαν Θεοῦ καὶ ἀνθρώποις, ἀποκτείνουσι τὸν ἀκίνδυνον, σφάττουσιν αὐτὸν ἀπηνῶς μετὰ καὶ ἄλλων ἕξ· καὶ περιαγαγόντες τοῦτο τὸ λείψανον πανταχοῦ κατακεκεντημένον, ὠμῶς τε περισύραντες κατὰ πάντα σχεδὸν τόπον τῆς πόλεως, καὶ καταπομπεύσαντες σχετλίως, ᾐκίζοντο ἀνηλεῶς τὸ τῶν πληγῶν ἐκ αἰσθανόμενον σῶμα, διάτομόν τε καταμέλος, καὶ οὐδὲ τῶν ἐντέρων ἀπογεύσασθαι κατὰ τοὺς θῆρας φειδόμενοι ἐκείνου, ὃν ἔχειν μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἔναγχος ἐνομίσθησαν· πυρί τε παραδόντες τὸ ὑπολειφθὲν αὐτοῦ σῶμα, τὴν ἐκ τούτου κόνιν τοῖς ἀνέμοις παρέπεμπον, θηρίων πᾶσαν ὑπερακοντίσαντες ἀγριότητα. Nihil aliud facere potuit B. Proterius, quam ſicut ſcriptum eſt, dare locum iræ, & *ad venerandum baptiſterium confugere*, vt eorum, qui ad cædem faciendam irruebant, impetum declinaret: quo maxime in loco ipſis etiam barbaris & vniuerſis feris hominibus, qui ſanctitatem eius loci & promanantem inde gratiam ignorant, terror quidam oboriri ſolet. Nihilomi-

Eutychi-

Eutychianæ a *Timotheo Aeluro* inductæ furorem effugeret, & licet eo maxime in loco ipſis etiam barbaris & feris hominibus terror quidam oboriri ſoleat, tamen, vt epiſcopi *Ægyptii* [m], datis ad *Leonem* imperatorem litteris, queruntur, *Eutychiani* eo ipſum perſequuti occiderunt, cadauer illius vndequaque vulneratum circumducentes per cuncta fere ciuitatis loca raptarunt, & denique incenderunt, cineresque eius ſparſerunt in ventos. Quam ob crudelitatem, contra leges religionis admiſſam, *Leo* imperator *Timotheum Aelurum* officio pulſum in exilium ad dies vitæ miſit. Fuerunt loca multa alia, quibus præter eccleſias hoc ſanctuarii & aſyli priuilegium indultum erat, vt ſtatuæ imperatorum, de quibus peculiaris titulus [n] in codice *Theodoſiano* habetur; ita quoque vexillum imperatoris in caſtris, domus epiſcopi, monumenta & ſepulcra mortuorum, cruces, ſcholæ, monaſteria & xenodochia ſæculis poſterioribus, de quibus, vtpote negotio eccleſiarum alienis, nihil heic amplius dicimus; ſed lectorem huius rei cupidum ad elaboratum RITTERSHVSII [o] tractatum de hoc argumento inter criticos *Londinenſes* remittimus, in quo hæc loca vniverſa & nonnulla alia priuilegio donata diſtincte conſiderantur.

§. III.

Quibus hominibus ad ſanctuarium confugere licuerit.

---

nus tamen hi, qui conſilium, quod Timotheus ab initio habuerat, ad effectum perducere ſtudebant, qui ne immaculatis quidem illis ſeptis Proterium ſeruari ſuſtinebant; nec loci ſanctitatem reueriti, nec tempus ipſum: erat enim tum dies feſtus paſchæ ſalutaris: nec ſacerdotii dignitatem reformidantes, quæ inter Deum atque homines ſequeſtrata eſt, inſontem occidunt, eumque & ſex alios crudeliter mactant. Et cadauer illius vndequaque vulneratum circumducentes per cuncta fere ciuitatis loca raptant atrociter, miſerandum in modum ei inſultantes, & corpus ſenſus omnino expers abſque vlla miſericordia verberantes ac membratim ſectantes. Ac ne quidem veriti ſunt, ferarum more viſcera illius deguſtare, quem paullo ante inter Deum atque homines interpretem ac ſequeſtrum habere videbantur. Poſtremo quod reliquum erat corporis quum in rogum conieciſſent, cinerem in ventos ſparſerunt, quaſi is beſtias crudelitate longe ſuperantes.

(m) Epiſt. epiſcopor. Aegypt. ad calcem concil. Chalced. n. XXXII. (tom. IV. concil. p. 894.) vbi eadem latine leguntur, quæ modo ex Euagrio attulimus.

(n) Cod. Theod. lib. IX. tit. XLIV. De his qui ad ſtatuas imperatorum confugiunt.

(o) Rittershuſius de aſylis c. III. tot.

Poſt loca refugii proxime nunc conſideramus homines, quibus hoc beneficium indultum ſit, & quibus in caſibus ad aſylum in eccleſiis confugere ipſis licuerit. Hoc enim priuilegium antiquis temporibus non ad protegendam impietatem, vel homines executioni fori ciuilis ſubtrahendos, vel ad leges in ordinariis caſibus ſoluendas ſpectabat; ſed præcipue ad præbendum innocentibus, iniuria adfectis & oppreſſis, refugium: vel in cauſſis dubiis, ſiue criminalibus, ſiue ciuilibus, tantummodo ad homines vſque adeo protegendos, donec æqua & iuſta cauſſæ ipſorum cognitio a iudicibus fieri poſſet, nec inhumanum & rigidum in modum iuſtitiæ obtentu in eos animaduerteretur; vel certe ad dandam epiſcopis occaſionem pro reis in iſtiusmodi caſibus deprecandi, ſicut honeſtum pariter & lege licitum erat epiſcopis, eſſe deprecatoribus. Hæc erant aſyla, quæ defendebat contra præfectum *Ponti* [p] BASILIVS, contra *Andronicum* præfectum *Ptolemaidis* SYNESIVS [q] & contra *Eutropium* CHRYSOSTOMVS, qui *Arcadio* perſuaſerat, vt lege lata omnia huiusmodi priuilegia [r] ad eccleſiam ſpectantia abrogaret; diuina autem prouidentia primus ille erat, qui hoc priuilegio deſtituebatur, quum gratia & beneuolentia imperatoris priuatus ad altare, tamquam aſylum, quod aliis denegauerat, confugeret. Quæ res CHRYSOSTOMO occaſionem elaboratiſſimam & memorabilem hunc in caſum habendi orationem dabat, qua populi animos ad miſerandum infenſiſſimi inimici ſui ſortem mirifice commouebat, vt pro ipſo, qui iam proſtratus

(p) Naz. orat. XX. de laud. Baſilii p. 353. vid. ſupra ſub litter. (c) pag. 354.

(q) Syneſ. epiſt. LVIII. vid. ſub litt. (h) pag. 355.

(r) Cod. Theod. lib. IX. tit. XLV. de his qui ad eccleſ. confug. leg. III. Si quis in poſterum ſeruus, ancilla, curialis, debitor publicus, procurator, murilegulus, quilibet poſtremo publicis priuatiſque rationibus inuolutus, ad eccleſiam confugiens, vel clericus ordinatus, vel quocumque modo a clericis fuerit defenſatus, nec ſtatim conuentione præmiſſa priſtinæ conditioni reddatur, decuriones quidem & omnes, quos ſolita ad debitum munus functio vocat, vigore & ſollertia iudicantum ad priſtinam ſortem, velut manu mox iniecta, reuocentur: Quibus vlterius legem prodeſſe non patimur, quæ ceſſione patrimonii ſubſequuta, decuriones eſſe clericos non vetabat. Sed etiam ii, quos œconomos vocant, (hoc eſt, qui eccleſiaſticas conſueuerunt tractare rationes) ad eam debiti vel publici vel priuati, redhibitionem amota dilatione cogantur, in qua eos obnoxios eſſe conſtiterit, quos clerici defenſando receperint, nec mox crediderint exhibendos, cetera.

coram

Digitized by Google

coram altari iacebat, apud imperatorem deprecarentur. Cui etiam ſupplicationibus ſuis vitam obtinebant: mortis enim ſententia ita mitigabatur, vt bonis eius publicatis in exilium [s] duntaxat ablegaretur, tametſi poſtea proditionis ſcelere vitam perdidit. Hi præcipui ſunt caſus, ad quos antiquum aſyli priuilegium reſpexit; & triginta plerumque dies hominibus in iſta miſeranda conditione ſua indulgebantur, quod temporis ſpatium ſufficere [t] in lege credebatur ad controuerſias quasvis, quas iſtiusmodi homines coram ciuilibus iudicibus habere poterant, finiendas: Quamquam lex *Saxonica* regis *Alfredi* tres tantum dies ad hoc indulgeat, quemadmodum RITTERSHVSIVS & GOTHOFREDVS C LAMBARDI libro de *legibus* [u] *antiquis Angliæ* obſeruarunt. Quo interiecto tempore ab eccleſia, ſi pauperes eſſent, ex reditibus pauperum alebantur; ſin vero ipſi ſe ſuſtentare poſſent, ſatis erat, eccleſiam præſidium ipſis ſuum indulgere, & id quidem in ante memoratis tantum, non autem in aliis, caſibus.

§. IV.

Quibus hominibus & flagitiis hoc priuilegium denegatum ſit.

Primo *quidem, publicis debitoribus.*

QVAPROPTER vt ne quis ſibi ſpem impunitatis vi huius privilegii conciperet, qui nullo id iure ac merito haberet, diuerſa crimina & caſus, tanquam excepti, in lege commemorantur, quibus eccleſia tutelam præſtare non poſſit. Primum quidem, publici debitores, qui vel defraudaſſent vel impediiſſent publicos imperii reditus. Ex lege quadam *Theodoſii Magni*, ad-

(s) Cod. Theod. lib. IX. tit. XL. de pœnis leg. XVII. Ne quis pro cohercitione delicti, vel piſtoribus, vel cuicumque alteri corpori, quum alterius ſit corporis, addicatur: ſed vnusquiſque pro crimine, in quo fuerit deprehenſus, motum congruæ ſeueritatis excipiet.

(t) Iuſtin. nouell. XVII. c. VI. Ἀλλὰ μηδὲ τούτους δεῖ τοὺς καλουμένους λόγους προχείρως διδόναι σπεύδειν ἐπὶ πλεῖστον χρόνον, ἀλλὰ καὶ μετ' ἐξετάσεως, καὶ ἐν χρόνῳ συμμέτρῳ, καὶ οὐχ ὑπερβαίνοντι τριάκοντα προθεσμίαν ἡμερῶν· ὥστε μὴ ἐντεῦθεν ἀπεράντους εἶναι τοῖς ἀνθρώποις τὰς πρὸς ἑαυτοὺς φιλονεικίας κ. τ. λ. Sed neque hæc quæ dicuntur verba, id eſt iusiurandum, promte dare feſtines in amplius tempus: ſed & cum examinatione in tempore mediocri, & non tranſcendente triginta dierum inducias, ne ex hoc infinitæ ſint hominibus ad inuicem contentiones.

(u) Lambard. de legibus Angliæ p. 28.

huc

huc in vtroque codice exſtante, tales debitores, vtvt ad eccleſiam confugientes, nullum inde beneficium accipere, ſed illico adhibita vi extrahi [w] oportebat. Et ſi a clericis occultarentur, epiſcopus & clerici in tali caſu exigi, vel debitum ærario publico ſoluere iubebantur. BARONIVS [x] huius ipſius legis vigore compulſum aliquando AVGVSTINVM perſoluiſſe putat, quod debuerit *Faſtius* quidam, qui ad eccleſiam confugerat, quum vrgentibus publicis exactoribus facere ſatis non poſſet; Vnde AVGVSTINVS pro eius debiti ſolutione collectam faciebat in populo, quia ipſum oppignoratoribus torquendum tradere nolebat, vti ipſe in epiſtola quadam ſua [y] docet. Hæc cauſſa erat, vti alio iam loco [z] obſeruauimus, quamobrem *Auguſtinus* donationem poſſeſſionum eiusmodi hominum accipere recuſaret, qui origine ſua ad certa publica officia in ſocie-

(w) Cod. Theod. lib. IX. tit. XLV. de his qui ad eccleſias confugiunt leg. I. Publicos debitores, ſi confugiendum ad eccleſias crediderint, aut illico extrahi de latebris oportebit, aut pro his ipſos, qui eos occultare probantur, epiſcopos exigi. Sciat igitur præcellens auctoritas tua, neminem debitorum poſthac a clericis defendendum: aut per eos eius, quem defendendum eſſe crediderint, debitum eſſe ſoluendum.

(x) Baron. ann. CCCXCII. n. XXX. p. 672. Hæc plane ipſa lex eſt, cuius vigore compulſus aliquando S. Auguſtinus perſoluerat, quod debebat, qui confugerat ad eccleſiam. cetera.

(y) Auguſtin. epiſt. CCXV. Quum frater noſter Faſtius debito decem & ſeptem ſolidorum ab oppignoratoribus vrgeretur, vt redderet: quod ad præſens vnde explicaret ſe, non inueniebat; *ne corporalem pateretur iniuriam, ad auxilium ſanctæ eccleſiæ conuolauit*: illi etiam exactores quum proficiſci cogerentur, & ideo dilationem dare non poſſent, grauiſſimis me querelis onerauerunt, ita vt eis illum traderem; aut quod ſibi deberi oſtendebant, vnde acciperent, prouiderem. Quumque obtuliſſem Faſtio, vt veſtram ſanctitatem de neceſſitatibus eius adloquerer; pudore deterritus, ne facerem, deprecatus eſt. Ita ego maiore neceſſitate coarctatus, a fratre noſtro Macedonio decem & ſeptem ſolidos accepi, quos in cauſſam eius continuo dedi, promittente illo, quod ad certum diem cum eis reddendis poſſet occurrere, & conſentiente, vt ſi non poſſet occurrere, ſermo de illo fieret ad veſtram miſericordiam, quam fraternam fratribus exhibere conſueuiſtis. Nunc ergo, quoniam abſens eſt, reſtat vt ſubueniatis, non illi quem nemo compellat abſentem, ſed pollicitationi meæ, cuius exiſtimatio vobis ſemper eſt præſens. Iam enim dies, ad quam ſe promiſerat occurſurum, transactus eſt; & ego ei, qui ſolidos ſuos fidei meæ commiſit, quid reſpondeam non inuenio, niſi vt faciam, quod me facturum eſſe promiſi.

(z) Lib. V. c. III. §. V. vol. II. p. 239.

tate

tate tenebantur nauiculariorum, hoc eſt, eorum, qui ad publicum frumentum ex *Africa Romam* transportandum deuincti erant. Fieri enim poterat, vt, quos eccleſia ad hoc officium explendum adhiberet, naufragio vel alia quadam ratione publico ærario obnoxii euaderent: & tunc quidem eccleſia vel ſeruos ſuos ad tormenta dare, vel debitum ſoluere debebat; neque enim hoc in caſu perfugium ad eccleſiam, niſi ſub hac conditione, locum vllum habebat. Et hinc AVGVSTINVS [a] ſe iſtiusmodi poſſeſſiones accipere noluiſſe narrat, eo quod hac vel illa ratione eccleſia magnis turbis implicari potuiſſet. In priuatis cauſſis GOTHOFREDVS beneficium aſyli debitoribus pauperibus indultum fuiſſe, putat, vt a quæſtionibus aliquantum abſtracti, vel cum creditoribus ſuis tranſigere de negotio, vel aliam rationem æs alienum ſoluendi inire poſſent, quoad ſub tecto & tutela eccleſiæ degerent.

§. V.

Secundo, iudæis, *chriſtianos ſe fieri velle ideo tantum ſimulantibus, vt debitorum ſolutionem, vel pœnas pro criminibus ſuis ſufferendas, euitare poſſent.*

VERVM neque tunc hoc beneficium vniuerſale erat; *Iudæi* enim conuerſi ſpeciatim ab eo erant excepti. Nam lege quadam *Arcadii* & *Honorii*, quæ in vtroque codice adhuc reperitur, de ipſis ita ſtatutum legimus: *Iudæi, qui reatu aliquo vel debitis fatigati, ſimulant ſe chriſtianæ legi velle coniungi, vt ad eccleſias confugientes euitare poſſint crimina* [b] *vel pondera debitorum, arceantur, nec ante ſuſcipiantur, quam debita vniuerſa reddiderint, vel fuerint innocentia demonſtrata purgati.* In aliis tamen caſibus *iudæis* hoc beneficium non denegabatur, ſed communi aſyli priuilegio cum

(a) Auguſtin. homil. XLIX. de diuerſis tom. X. p. 120. edit. Par. MDCXXXVII. (ſerm. CCCLV. tom. V. p. 1392. edit. Par. MDCC.) Bonifacii hereditatem ſuſcipere nolui; non miſericordia, ſed timore. Nauiculariam nolui eſſe eccleſiam Chriſti. Multi ſunt quidem, qui etiam de nauibus acquirunt: tamen vna tentatio eſt, ſi iret nauis & naufragaret: homines ad tormenta daturi eramus; vt de ſubmerſione nauis ſecundum conſuetudinem quæreretur: & torquerentur a iudice, qui eſſent a fluctibus liberati? Sed non eos daremus Nullo enim pacto hoc facere deceret eccleſiam. cetera.

(b) Cod. Theod. lib. IX. tit. XLV. de his, qui ad eccleſias confugiunt. leg. II. Cod. Iuſtin. lib. I. tit. XII. leg. I.

reliquis hominibus fruebantur, ſi recte iudicat GOTHOFREDVS [c], qui IVLIVM CLARVM & PETRVM SARPVM [d] pro eadem ſententia adlegat.

§. VI.

Tertio, *hæreticis & apoſtatis.*

RITTERSHVSIVS [e] hæreticorum ſortem hoc reſpectu putat fuiſſe quodam modo deteriorem, quam *iudæorum*, quod qui eccleſiam deſeruiſſent, omnibus fauoribus & defenſionibus eccleſiæ deſtituantur. COVARRVVIAS, PANORMITANVS & SARPVS iam ante ipſum eadem collegerunt, ſed non ex diſerta quadam lege de hac materia, ſed tantum ex generali quadam lege THEODOSII & VALENTINIANI, quæ apoſtatas & hæreticos a conſortio omnium, & multis aliis priuilegiis, quibus homines alii [f] gaudent, excludit. Vnde ex parili ratione concludunt, in nullo caſu beneficium aſyli eos ſibi vindicare potuiſſe, quod deſertores & proditores chriſtianæ religionis, quam ſemel in baptiſmo profeſſi erant, peiores *iudæis*, illam numquam profeſſis, habiti fuerint. Hinc alia quadam lege *Theodoſii* ſeruis eorum hic fauor conceditur, qui ipſis dominis abiudicatur. Nam ſi quis apoſtatæ vel hæretici cuiusdam ſeruus [g] a domino ſuo ad eccleſiam confugeret, non tantum protegendus ſed libertate etiam donandus erat. Quæ lex æque

(c) Gothofred. tom. III. p. 361. Innoxiis & debito liberis iudæis eam immunitatem conſtare, humanitatis ratio putatur. De qua alioquin quæſtione videndus Iulius Clarus, aliique, & e recentioribus, qui haud ita pridem de iure aſyli ſcripſit, Petrus Sarpus c. V. p. 58.

(d) Petr. Sarpus de iure aſyli c. V. p. 58.

(e) Rittershuſ. de aſylis c. VI. n. 6. 7. p. 246. Ius aſyli & perfugii commune etiam eſt & patet non tantum orthodoxis, ſed etiam errantibus, Giphan. in œcon. cod. p. 18. n. 55. non vero hæreticis; Panormit. ad c. inter alia n. 31. Couar. l. 2. var. reſol. c. 20. n. 13. Multo minus infidelibus; Pet. Sarp. de iur. aſyl. c. V. in fin. Neque apoſtatis, qui omnibus fauoribus & defenſionibus eccleſiæ catholicæ deſtituuntur; lib. III. c. de apoſtatis.

(f) Cod. Theod. lib. XVI. tit. VII. de apoſtatis leg. IV. Hi qui ſanctam fidem prodiderunt & ſanctum baptiſma hæretica ſuperſtitione profanarunt, a conſortio omnium ſegregati ſint, cetera.

(g) Cod. Theod. lib. XVI. titul. VI. Ne ſanctum baptiſma iteretur. leg. IV. His qui forſitan ad rebaptizandum cogentur, refugiendi ad eccleſiam catholicam ſit facultas, vt eius præſidio aduerſus huius criminis auctores attributæ libertatis præſidio defendantur.

ad

ad orthodoxiam ſtabiliendam quam hæreſin & apoſtaſiam ſuffiaminandam ſpectabat, præmiis & pœnis diuerſo earum reſpectu conſtitutis.

§. VII.

Quarto, *ſeruis a dominis ſuis aufugientibus.*

ILLVD quidem ſpeciatim in cauſſa *Donatiſtarum* decretum fuit, qui ſeruorum ſuorum baptiſma iterabant, vt ſuæ eos religioni initiarent. Verum in aliis caſibus orthodoxorum dominorum ſerui tam amplo priuilegio haud gaudebant. Nam lege quadam *Arcadii* & *Honorii* an. CCCXCVIII ſerui in eadem cum publicis debitoribus, curialibus & aliis publicis imperii miniſtris, quos nullum aſyli priuilegium [a] a conditionis ſuæ officiis immunes præſtare poterat, claſſe collocantur. Quocirca etiamſi quis ex illis ad eccleſiam confugeret, vel clericus in eccleſia ordinaretur, nullum ei legitimum præſidium indulgeri poterat, ſed ſtatim inde ad ſeruitutem & conditionem priſtinam ciuilium iudicum auctoritate reuocari debebat. Noui equidem, GOTHOFREDVM hanc legem pro lege *Arcadii, Eutropii* incitatione aduerſus immunitatem eccleſiæ procurata, accipere, in quam CHRYSOSTOMVS [b], PROSPER [c], SOCRATES [d],

(a) Cod. Theod. lib. IX. tit. XLV. de his, qui ad eccleſias confugiunt leg. III. vid. §. III. ſub litt. (r) pag. 358.

(b) Chryſoſtom. hom. in Eutrop. tom. IV. (p. 481. ſeqq. edit. Francof.)

(c) Proſper. de prædict. lib. III. c. XXXVIII. Eutropius præpotens plurimum anima & mente paganus, quum in contumeliam eccleſiæ edictum obreptitie ab Arcadio chriſtiano imperatore ſculperet, vt ſi quis ad eam confugeret, etiam ab altari ſublatus pœnas lueret ampliores, diuino iudicio ſuæ ſententiæ prior ipſe propinatus eſt. Offenſam quippe prædicti regis incurrens, ad eius refugium, quam oderat, conuolauit. Quem ſancta mater pietatis gremio ſuum excepit inimicum. Quæ per venerabilem ſacerdotem Ioannem impetrans veniam oſori & ſuperbo vitam contulit & ſalutem. Eius exemplo cunctos admonens inimicos, vanum eis eſſe contra ſtimulum calcitrare.

(d) Socrat. lib. VI. c. V. Εὐτρόπιος εὐνοῦχος προεστὼς τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος καὶ τὴν τοῦ ὑπάτου ἀξίαν πρῶτος εὐνούχων παρὰ βασιλέως λαβὼν, ἀμύνασθαί τινας προσφεύγοντας τῇ ἐκκλησίᾳ βουλόμενος, σπουδὴν πεποίηται νόμον παρὰ τῶν αὐτοκρατόρων προτεθῆναι, κελεύοντα μηδένα προσφεύγειν ταῖς ἐκκλησίαις, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἤδη προσφεύγοντας ἀφέλκεσθαι· δίκη δὲ εὐθὺς ἐπηκολούθει· προὔκειτο γὰρ ὁ νόμος, καὶ μετ' οὐ πολὺ προσκρούσας τῷ βασιλεῖ ὁ Εὐτρόπιος, ἐν τοῖς πρόσφυξιν ἦν. κ. τ. λ. Eutropius eunuchus præpoſitus imperialis cubiculi, & qui conſulatus dignitatem ab imperatore primus ex omnibus eunuchis acceperat, quum de nonnullis, qui ad eccleſiam confugerant, pœnas ſumere vellet, operam dederat, vt lex

SOZOMENVS [e] & alii quidem antiqui ſcriptores eccleſiaſtici tantopere declamitant, & quam ipſe *Arcadius* anno ſequenti reuocandam duxit, quum *Eutropius* in odium & offenſionem ipſius incidiſſet. Quæ vtrum ipſa illa lex ſit, nec ne, non ſubtiliter diſputabimus: nam poſito, quod ſit, obſeruandum tamen eſt, numquam eam penitus, ſed in ſpecialioribus quibusdam tantum circumſtantiis reuocatam eſſe & abrogatam. Nam momentum illud de illegitima curialium ordinatione maximam partem vigorem ſuum retinuit, quemadmodum alio loco [f] liquido demonſtrauimus. Iſta autem pars, quæ ad ſeruos ad eccleſiam confugientes attinet, admodum exigua facta mutatione a *Theodoſio iuniore*, *Arcadii* filio, codicis *Theodoſiani* collectore, reuocata & denuo confirmata eſt. Lege enim quadam ſua [g], quæ vltima de hoc argumento in iſto codice eſt, in hunc modum ſtatuit: *Super confugientibus ad ſanctæ religionis altaria, ſanctionem in perpetuum valituram credidimus promulgandam, vt ſi quidem ſeruus cuiusquam eccleſiam, altariaue, loci tantum veneratione confiſus, ſine vllo telo petierit, is non plus vno die ibidem dimittatur, quia domino eius, vel cuius metu pœnam imminentem viſus eſt declinaſſe, a clericis, quorum intereſt, nuntietur. Isque eum impertita indulgentia peccatorum, vt nullis reſidentibus iracundiæ menti reliquiis, in honorem loci & eius reſpectu, ad cuius auxilium conuolauit, abducat.* Et RITTERSHVSIVS [h] legem quamdam *Theodorici* regis *Gothorum* & diuerſas alias in eamdem citat ſententiam.

---

ab imperatoribus promulgaretur, iubens ne quis ad eccleſias profugeret, ſed vt quicumque ad eas confugiſſent, inde abſtraherentur. Verum Dei vindicta continuo ſubſequuta eſt. Vix enim lex propoſita erat, quum Eutropius in offenſionem veniens imperatoris, ipſe quoque ad eccleſiam confugit.

(e) Sozom. lib. VIII. c. VII. Εὐτροπίῳ σπουδῇ τέθεται νόμος, προστάττων μηδαμῶς μηδένα εἰς ἐκκλησίαν καταφυγεῖν, ἐξελαύνεσθαί τε καὶ τοὺς ἤδη προσπεφευγότας. οὐκ εἰς μακρὰν δὲ, ὡς εἰς τὴν βασιλέως γαμετὴν ὑβρίσας ἐπιβουλευθεὶς, πρῶτος παρέβη νόμον καὶ ἀποδρὰς ἐκ τῶν βασιλείων, ἱκέτης τὴν ἐκκλησίαν κατέλαβεν. Eutropius legem ferri curauit, qua vetabatur, ne quiſquam ad eccleſiam confugeret: & qui iam confugiſſent, expelli iubebantur. Nec multo poſt calumniis appetitus, quaſi imperatoris coniugem contumelia adfeciſſet, primus ipſe legem transgreſſus eſt, & ex palatio ſe proripiens, ſupplex ad eccleſiam confugit.

(f) Lib. IV. c. IV. §. IV. volum. II. pag. 147. ſeq.

(g) Cod. Theod. lib. IX. tit. XLV. de his qui ad eccleſ. confug. leg. V.

(h) Rittershuſ. de aſylis c. VIII. Theodoricus rex Longobardorum reuerentiam

§. VIII.

§. VIII.

Quinto, *expilatoribus, homicidis, coniuratis, virginum raptoribus, adulteris, & ſimilium criminum reis.*

Qvod ſi vero homines criminis cuiusdam atrocioris rei eſſent, nimirum furti & expilationis, vel proditionis & coniurationis contra imperium, vel homicidii, vel rapinæ virginum, vel adulterii, vel alius criminis huius generis, tunc nihil intererat, ſeruine eſſent vel liberi iſtiusmodi rei, nec vnius quidem horæ reſpiratio talibus hominibus indulgebatur, ſed e veſtigio per ciuilem magiſtratum, adhibita vi, ſi neceſſitas flagitaret, ab ipſo etiam altari extrahendi erant; vel ſi armis reſiſtere auderent, impune ibi interfici poterant. Hoc ipſum luce meridiana clarius eſt ex lege *Iuſtiniani*, quæ hos & iſtiusmodi reos omnes, tamquam ab omni aſyli beneficio generatim exceptos, declarat; quod ſit [*i*] intentioni & ſcopo iſtius priuilegii contrarium, homicidis, adulteris, virginum raptoribus, vel vlli ſimili facinoroſo tutelam præbere, ſed potius innoxiis & iſtorum violentiæ atque iniuriæ expoſitis. Templorum cautelam non lædentibus & læſis ſimul a lege dari, adeoque, ſi qui iſtorum criminum conſcientia inducti ad altare confugerent, eos inde extrahendos eſſe, & ſecundum legem, pro eo ac commeruiſſent, puniendos. Hæc vna *Iuſtiniani* lex veram intentionem & ſenſum reliquarum veterum legum omnium de hoc aſyli priuilegio oſtendit, quod, vt antea obſeruauimus, eo ſpe-

templo exhibens, pœnam debitam moderatione conſiderata palpauit. Iouium enim eu i:dem, quem corrector Lucaniæ Brutiorumque humani ſanguinis effuſione pollutum ipſi ſuggeſſit, ob hoc, quod mutuæ contentionis ardoribus excitatus rixam verborum vſque ad nefarium collegæ deduxit interitum; ſed conſcius facti ſui intra eccleſiæ ſepta refugiens, declinare ſe credidit præſcriptam legibus vltionem, *Vulcaniæ* inſulæ perpetua relegatione damnauit.

(*i*) Iuſtin. nou. l. XVII. c. VII. Οὔτε δὲ ἀνδροφόνοις, οὔτε μοιχοῖς, οὔτε παρθένων ἅρπαξιν ἁμαρτάνουσι τὴν ἐκ τῶν ὅρων φυλάξεις ἀσφάλειαν· ἀλλὰ κἀκεῖθεν ἐξελκύσεις, καὶ τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπάξεις· οὐ γὰρ τῶν τὰ τοιαῦτα ἁμαρτανόντων φείδεσθαι προσήκει, ἀλλὰ τῶν περιόντων, ἵνα μὴ τοιαῦτα ὑπὸ τῶν τολμηροτέρων πάσχοιεν· ἄλλως τε ἡ ἐκ τῶν ἱερῶν ἀσφάλεια οὐ τοῖς ἀδικοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀδικουμένοις δίδοται παρὰ τοῦ νόμου· καὶ οὐκ ἂν εἴη δυνατὸν ἑκάτερον ἰχυρίζεσθαι τῇ παρὰ τῶν ἀσύλων τόπων ἀσφαλείᾳ, καὶ τὸν ἀδικοῦντα καὶ τὸν ἀδικούμενον. Neque autem homicidis, neque adulteris, neque virginum raptoribus delinquentibus terminorum cuſtodies cautelam, ſed etiam extrahes & ſupplicium eis inferes. Non enim talia delinquenti-

ctauerint, vt præcipue innocentes, iniuriam paſſi & a violentia oppreſſi protegerentur, & in grauioribus & dubiis cauſſis aliquod temporis ſpatium daretur, vſque dum placida rei cognitio procurari, vel deprecatio quædam apud iudices ab epiſcopo vel clericis pro iſtiusmodi hominibus, qui ea indigere viderentur, fieri poſſet. Atque ita GOTHOFREDVS [*k*] de tota materia definit, *Nihil*, inquiens, *ad eccleſiam perfugium erat, quam clericorum deprecatio ſeu intercesſio:* & pro quibus laudabiliter & decenter deprecari poterant, eos etiam ad certum tempus contra violentiam & quæſtiones in eccleſia tueri; non autem executioni ciuilis iudicii in alios ſontes, pro quibus deprecari nefas erat, obicem ponere poterant.

§. IX.

Iuſta animaduerſio in grandem recentiorum aſylorum abuſum, qui eximendo homines a pœna legibus ſtatuta & eneruando vim legum ciuilium admittitur.

QVO intuitu pleraque recentiorum aſylorum a prudentibus viris magnorum abuſuum incuſantur, dum omnis generis ſceleſtis hominibus tutelam præbent, atque ita nefariorum facinorum curſum, homines pœna legibus ſtatuta eximendo & vim legum ciuilium eneruando, mirum quantum adiuuant. Leges enim canonicæ GRATIANI & pontificum *Romanorum decretales* omnibus maleficis præſidium attribuunt, illis tantum exceptis, qui vel noctu, vel in via regia latrocinati fuerint, & in ipſa eccleſia, huius ſibi tutelam promittentes, enormia crimina admiſerint. Ceteri autem malefici libertatem confugiendi ad eccleſiam habent, & pro violatione immunitatum eccleſiæ venditatur, niſi promiſſo, vel iureiurando, nec mortem [*l*] nec aliam corporalem ſed pecuniariam tantummodo pœnam reo infli-

bus parcere competit, ſed hoc patientibus: vt non talia a præſumtoribus patiantur. Deinde templorum cautela non nocentibus, ſed læſis datur a lege: & non erit poſſibile vtrumque tueri cautela ſacrorum locorum, & lædentem & læſum.

(*k*) Gothofred. comm. in cod. Theod. lib. IX. tit. XLV. leg. V. p. 373.

(*l*) Decretal. Gregor. lib. III. tit. XLIX. de immunit. eccleſ. c. VI. Quantumcumque grauia maleficia perpetrauerit, non eſt violenter ab eccleſia extrahendus: Nec inde damnari debet ad mortem vel ad pœnam, ſed rectores eccleſiarum ſibi obtinere debent membra & vitam. Super hoc tamen quod inique fecit, eſt alias legitime puniendus.

ctum

ctum iri, caueatur, quemadmodum INNOCENTIVS III pontifex litteris ad regem *Scotiæ* datis, quas GREGORIVS IX. libro decretalium inſeruit, rem definiuit. Concilium primum *Aurelianenſe* [m] canones quosdam in eamdem ſententiam habet, quos, quantumuis ceteris vetuſtis legibus omnibus contrarios, GRATIANO [n] inter collectiones ſuas adoptare placuit. Atque ita lex canonica, quæ hodie obtinet, eccleſiaſticarum immunitatum obtentu ampliſſimam licentiæ portam aperit, quando reſtrictiores conditiones tollit, quibus leges antiquæ hanc materiam, innocentibus & oppreſſis, non autem manifeſto ſceleratis hominibus, refugium indulgendo, circumſcripſerunt. Quam differentiam non tantum omnes ſcriptores *proteſtantes*, ſed nonnulli etiam ex ipſis *Romanenſibus* notarunt & queſti ſunt. POLYDORVS VERGILIVS [o] non dubitat hanc in rem ita ſcribere: „Sunt hodie in orbe noſtro chriſtiano, præſertim apud „*Anglos* paſſim aſyla, quæ non modo inſidias timentibus, „ſed quibusuis ſontibus, etiam maieſtatis reis patent. Quod facit, vt manifeſte appareat, nos id inſtitutum non a *Moſe*, qui „illis duntaxat, qui nolentes hominem occidiſſent, aſylum po„ſuit, ſed a *Romulo* eſſe mutuatos. Quæ nempe res haud dubie „in cauſſa eſt, cur bene multi a maleficiis minus abſtineant ma„nus. Quid, quod templa noſtra vbique gentium iſtiusmodi „ſceleratis hominibus inſtar aſylorum ſunt, & id contra quam „*Moſes* etiam conſtituerit, qui in Exod. c. XXI, 14. ita ſanxit: *Si*

(m) Concil. Aurelian. I. c. II. (tom. IV. concil. p. 1405.) De raptoribus id cuſtodiendum eſſe cenſuimus, vt ſi ad eccleſiam raptor cum rapta confugerit, & feminam ipſam violentiam pertuliſſe conſtiterit, ſtatim liberetur de poteſtate raptoris, & raptor, mortis vel pœnarum impunitate conceſſa, aut ſeruiendi conditioni ſubiectus ſit, aut redimendi ſe liberam habeat facultatem. cetera. Can. III. Seruus, qui ad eccleſiam pro qualibet culpa profugerit, ſi a domino pro admiſſa culpa ſacramenta ſuſceperit, ſtatim ad ſeruitium domini ſui redire cogatur. ſed poſteaquam datis a domino ſacramentis fuerit conſignatus, ſi aliquid pœnæ pro eadem culpa, qua excuſatur, probatus fuerit pertuliſſe; pro contemtu eccleſiæ & prævaricatione fidei, a communione & conuiuio catholicorum, ſicut ſuperius comprehenſum eſt, extraneus habeatur. Sin vero ſeruus pro culpa ſua ab eccleſia defenſatus ſacramenta domini, clericis exigentibus, de impunitate perceperit, exire nolentem a domino liceat occupari.

(n) Gratian. cauſſ. XVII. quæſt. IV. c. XXXVI. It. cauſſ. XXXVI. quæſt. I. c. III.

(o) Polydor. Vergil. de inuent. rerum lib. III. c. XII.

quis

„*quis per induſtriam occiderit proximum ſuum & per inſidias, ab alta-*„*ri meo auellas eum, vt moriatur*„. Hæc eſt differentia ex iſtius auctoris opinione inter recentiora aſyla & ea, quæ *Moſes* conſtituit, quæque in veteri eccleſia obtinuerunt.

§. X.

Conditiones antiquitus a confugientibus ad eccleſiam obſeruari debitæ. Prima*: Nulli cum telo in eccleſiam fugiendum erat.*

Vnvm adhuc intuitu priuilegii aſylorum in antiquæ eccleſiæ legibus obſeruandum eſt, nempe eos, qui hoc beneficio frui voluerint, certas conditiones in confugiendo ad eccleſias debuiſſe obſeruare, vel alioquin omni iure ſuo eiusque titulo excidiſſe. Harum conditionum prima erat, vt ne cum armis in eccleſiam vel vllum locum vel ædificium ei adiacens, vt ſunt hortuli, domus, atria, porticus, quibus aſyli priuilegium datum erat, confugerent. Hoc ſpecialiter monitum & cautum eſt lege quadam [*p*] *Theodoſii Iunioris*, ita habente: *Qui templa cum armis ingredi audent, ne hoc faciant, præmonemus, dehinc ſi telis cincti, quouis eccleſiæ loco vel ad templi ſepta, vel circa, vel extra ſint, ſtatim eos, vt arma reponant, auctoritate epiſcopi a ſolis clericis ſeuerius commoneri præcipimus: data eis fiducia, quod religionis nomine melius, quam armorum præſidio muniantur. Sed ſi eccleſiæ voce moniti, poſt tot tantorumque denuntiationes, noluerint arma relinquere, iam clementiæ noſtræ, apud Deum & epiſcoporum cauſſa purgata, armatis, ſi ita res exegerit, intromiſſis, trahendos ſe abſtrahendosque eſſe cognoſcant, & omnibus caſibus eſſe ſubdendos.* Si vero adhuc ſeſe opponeret profugus, accideretque, vt in iſthoc conflictu interficeretur [*pp*], ſua ipſius culpa periiſſe exiſtimandus, non autem violatio priuilegii eccleſiæ in hoc caſu interpretanda erat, eo quod hanc neceſſariam ſecuritatis ſuæ conditionem obſeruare recuſaſſet. Imperatores ipſi arma ſua & diadema in eccleſiam ingreſſuri re-

(*p*) Cod. Theod. lib IX. tit. XLV. de his, qui ad eccleſ. confug. leg. IV.

(*pp*) Ibid. leg. V. Si armorum fiducia reſiſtendi animos inſania impellente conceperint, abſtrahendi abripiendique eum domino, quibus poteſt id efficere viribus, concedatur. Quod ſi illum etiam confici in concertatione pugnaque contigerit, nulla eius erit noxa, nec conſtinctæ criminationis relinquetur occaſio, is qui ex ſtatu ſeruili in hoſtilis & homicidæ conditionem tranſiuit, occiſus ſit.

linque-

linquebant foris, & hinc *Theodoſius* æquum eſſe argumentatur [q], vt omnes profugi idem faciant, legibus tantum & loci ſanctitate in ſecuritatem ſuam confidentes.

§. XI.

Secunda: *Nulli huc confugienti clamorem, ad ſeditionem ſiue tumultum excitandum, attollere licebat.*

Alia quædam conditio, in hoc caſu obſeruanda, erat, vt homines ad eccleſiam ſe reciperent ſilentes & modeſti, non autem clamoribus tumultum popularem excitare ſtuderent. Viri docti hoc ex lege quadam in *conſtitutionibus græcis* & codice *Iuſtinianeo* [r] colligunt, qua fugitiui, imperatore ad magnam eccleſiam in feſto procedente, exclamatione vti vetantur, ſi quam vero petitionem habeant, priuatim docere imperatorem per archiepiſcopum & eccleſiæ defenſores iubentur; alioquin futurum dicitur, vt priuilegio ſuo excidant, & eccleſia eiecti ciuilibus magiſtratibus tradantur puniendi.

§. XII.

Tertia: *Nulli in eccleſia edere vel pernoctare licitum, ſed in exterioribus quibusdam ædibus ſuus cuique victus præbendus erat.*

Denique, etſi fugitiui in eccleſiam & ad ipſum altare ſe recipere poterant, non tamen illic edendi, cubandi & pernoctandi habebant veniam; ſed clerici illis hoc interdicere diſerta quadam lege tenebantur *Theodoſii iunioris* [s], qui vt o-

(q) Edict. Theod. ad calc. concil. Epheſ. cit. cap. X. §. VIII. litt. (u) pag. 346.

(r) Cod. Iuſtin. lib. I. tit. XII. de his, qui ad eccleſ. confug. leg. VIII. Ὁ τοῦ βασιλέως εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν ἐν ἑορτῇ προϊόντος, ἐκβοήσεσι χρώμενος, ἐκπίπτει τοῦ πράγματος, καὶ διὰ τοῦ ἐπάρχου ἐκβαλλόμενος σωφρονίζεται· ὁ δὲ διὰ δυνατὸν πρόσωπον τῇ ἐκκλησίᾳ προσφεύγων, διδασκέτω τὴν βασιλείαν διὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἐκκλησιεκδίκων. Qui, imperatore ad magnam eccleſiam in feſto procedente, exclamatione vſus fuerit: excidet re ſperata; & per præfectum eiectus caſtigabitur. Qui vero propter potentem perſonam ad eccleſiam confugit: doceat imperatoriam maieſtatem per archiepiſcopum & eccleſiæ defenſores.

(s) Cod. Theod. lib. IX. de his qui ad eccleſ. confug. leg. IV. Pateant ſummi Dei templa timentibus: nec ſola altaria & oratorium templi circumiectum, qui

nes contrariæ conſuetudini prætextas cauſſas, quaſi homines non niſi intra eccleſiæ parietes tuti eſſe poſſent, præcideret, non ſolum eccleſiam & altare, ſed reliqua etiam ædificia & ſpatia, quæ eccleſiæ adiacebant, vniuerſa ad tuitionem confugientium proponebat; hanc tam ampli ſpatii in aſylum indulti dans rationem, ne homines ſe metu ad edendum & pernoctandum in eccleſia compelli cauſſarentur, quas res natura ſua minus decentes, nec ſtatui religionis & reuerentiæ, eccleſiis vtpote locis Deo ipſiusque cultui dedicatis debitæ, conuenientes iudicabat.

---

eccleſias quadripertito intrinſecus parietem ſeptu concludunt, ad tuitionem confugientium ſancimus eſſe propoſita: Sed vſque ad extremas fores eccleſiæ, quas oratum geſtiens populus primas ingreditur, confugientibus oram ſalutis eſſe præcipimus: vt inter templi, quod parietum deſcripſimus cinctu, & poſt loca publica & ianuas primas eccleſiæ, quidquid fuerit interiacens, ſiue in cellulis, ſiue in domibus, hortulis, balneis, areis, atque porticibus, confugas, interioris templi vice, tueatur. - - Hanc autem ſpatii latitudinem ideo indulgemus, ne in ipſo Dei templo & ſacroſanctis altaribus, confugientium quemquam mane vel veſpere cubare vel pernoctare liceat, ipſis hoc clericis religionis cauſſa vetantibus: ipſis qui confugiunt, pietatis rationem ſeruantibus.

LIBER

LIBER NONVS.

GEOGRAPHICA ANTIQVAE ECCLESIAE DESCRIPTIO; VBI DE DIVISIONE ILLIVS IN PROVINCIAS, DIOECESES, ET PAROCHIAS, ET DE PRIMA HVIVS DIVISIONIS ORIGINE AGITVR.

CAPVT PRIMVM DE STATV ET DIVISIONE IMPERII *ROMANI*, ET QVOD ECCLESIA HVIVS AD EXEMPLAR EXTERNAM SVAM POLITIAM ET REGIMEN CONFORMAVERIT.

§. I.

Status imperii Romani *tempore apoſtolorum.*

De eccleſiis huc vſque loquuti, quatenus ædificia materiata ſiue loca congregationis in publicum Dei cultum conſtituta, ſignificant, iam alio reſpectu eas conſiderare incipimus, quatenus ad certum populi chriſtiani numerum intra certam aliquam ditionem denotandum adhibentur, vt in parochia, diœceſi, prouincia & patriarchatu. Quæ nomina frequentiſſime in veterum ſcriptorum monumentis occurrunt, etiamſi non eiusdem omnia ſint antiquitatis, quare heic in eorum tum naturam tum originem inquiremus. Nonnulla hac de re iam diximus, loquentes de diuerſis eccleſiæ miniſtris, in his ditionibus conſtitutis, qui fuerunt patriarchæ, metropolitani, epiſcopi & presbyteri, quoad ad poteſtatem & officia horum miniſtrorum in eccleſia explananda neceſſe fuit. Reſtant autem multa notatu digna, quæ tunc conſiderari non potuerunt, adeoque hoc loco peculiaris diſquiſitionis argumentum nobis ſuppeditabunt. Et vt heic ſtatum & diuiſionem eccleſiæ recte intelligamus, ſtatum & diuiſionem imperii *Romani* breuiter contueri proderit. Nam a viris doctis opinio generatim recepta eſt, eccleſiam externam ſuam politiam & regimen, tum in prima eius conſtitutione, tum in mutationibus & variationibus,

eumdem modum vnaquæque eccleſia ciuitatis ſpirituales miniſtros in omnibus oppidis & vicis, ad ciuicam regionem ſpectantibus, habebat; & hi ipſi ab eccleſia matrice, tum quod ad poteſtatis ſuæ exercitium, tum quod ad eorum inſtitutionem, dependebant; quum eccleſiæ oppidanæ ſubordinati & ad reddendam ei rationem obligati eſſent, non ſecus ac magiſtratus ſubordinati in ciuili regimine erant.

§. III.

Diuiſio Romani *imperii in prouincias & diœceſes.*

Alia imperii *Romani* erat diuiſio in prouincias & diœceſes. Prouinciæ ciuitates dicebantur totius regionis, auctoritati ſupremi cuiusdam magiſtratus, in metropoli reſidentis, ſubiectæ. Hic communiter prætor quidam vel proconſul vel alius magiſtratus ſimilis excellentiæ & dignitatis erat. Diœceſis amplius adhuc erat territorium, diuerſas prouincias complexu ſuo coërcens & continens: cuius in territorii metropoli generalior quidam magiſtratus reperiebatur, cuius poteſtas in omnem diœceſin ſeſe extendebat, ad accipiendas appellationes & definiendas cauſſas, quæ ex quacumque ciuitate intra ipſius territorium ad eum de nouo cognoſcendæ deferebantur. Et hic magiſtratus nonnumquam dicebatur *eparchus*, vel *vicarius imperii Romani*, & ſpeciatim *præfectus Auguſtalis Alexandriæ.* Quo tempore hæc diuiſio primum facta ſit, in hoc viri docti non prorſus conſentiunt, prouinciarum tamen diuiſionem diuiſione diœceſium antiquiorem eſſe, ſtatuunt. Diuiſio enim in diœceſes *Conſtantini* demum ætate facta eſt. Diuiſio autem imperii in prouincias iam longe ante fuit, ab aliis ad *Veſpaſiani* tempora relata, ab aliis adhuc vetuſtior & primæ eccleſiæ chriſtianæ conſtitutioni æquæua credita.

§. IV.

Idem exemplar eccleſia imitata.

Vtcvmqve autem res ſe habet, certiſſimum eſt, eccleſiam in conſtituenda metropolitica & patriarchali poteſtate exemplum ab hac reipublicæ effigie deſumſiſſe. Quemadmodum enim in qualibet prouinciæ cuiusque metropoli magiſtratus quidē erat, ſingularis cuiusque ciuitatis magiſtratibus ſuperior: Ita quoque in eadem metropoli epiſcopus erat, cuius poteſtas ad omnem pertinebat prouinciam, dictus inde *metropolita*

ſiue *primas*, vtpote præcipuus totius prouinciæ epiſcopus. Et in omnibus proinde locis ſedes epiſcopi ad ciuilem metropolin adſtricta erat, excepto in *Africa*, vbi primas communiter ſenior epiſcopus prouinciæ erat, quomodo alio loco [*b*] oſtendimus. Similiter vti reſpublica in omni præcipua cuiusuis ciuilis dioeceſeos ciuitate *uicarium* habebat; ita eccleſia conſequutis temporibus *exarchos* ſeu patriarchas in multis, ſi non omnibus, præcipuis ciuitatibus imperii habere cœpit.

§. V.

Confirmatur hoc ex ciuili notitia imperii.

Hoc euidenter e ciuili imperii notitia cum eccleſiaſtica comparata apparebit; quam ego, quum non tantum lucem in hac materia fœneretur, ſed ſingularem etiam vſum in multis aliis reſpectibus iis omnibus, qui hiſtoriæ eccleſiaſticæ dant operam, præbeat, huc tranſcribam ex libro, qui inſcribitur *Notitia imperii* [*c*] & circa tempora *Arcadii* & *Honorii* confectus eſſe dicitur, in quo vniuerſum imperium in tredecim dioeceſes ſub quatuor præfectis prætorio, & centum circiter & viginti prouincias in illis comprehenſas, diuiditur, modo & forma ſequente:

Præfectus prætorio per *orientem* [*d*], & ſub ipſo quinque dioeceſes, nimirum *Oriens*, *Aegyptus*, *Aſiana*, *Pontica*, *Thracia*:

I. In dioeceſi *Orientis* numerantur quindecim prouinciæ. 1. Palæſtina. 2. Phœnice. 3. Syria. 4. Cilicia. 5. Cyprus. 6. Arabia. 7. Iſauria 8. Palæſtina ſalutaris. 9. Palæſtina ſecunda. 10. Phœnice Libani. 11. Euphratenſis. 12. Syria ſalutaris. 13. Oſrhœna. 14. Meſopotamia. 15. Cilicia ſecunda.

II. In dioeceſi *Aegypti* ſex prouinciæ. 1. Libya ſuperior. 2. Libya inferior. 3. Thebais. 4. Aegyptus. 5. Arcadia. 6. Auguſtamnica.

III. In dioeceſi *Aſiana* decem prouinciæ: 1. Pamphylia. 2. Helleſpontus. 3. Lydia. 4. Piſidia. 5. Lycaonia. 6. Phrygia

(*b*) Lib. II. c. XVI. §. VI. volum. I. p. 211.

(*c*) Inſcriptio libri ſic habet: Notitia dignitatum vtriusque imperii, orientis ſcilicet & occidentis vltra Arcadii Honoriique tempora & in eam G. PANCIROLI I. V. D. commentarium. Geneuæ MDCXXIII. fol.

(*d*) Vid. libr. modo citat. part. I. p. 10.

paca-

pacatiana. 7. Phrygia ſalutaris. 8. Lycia. 9. Caria. 10. Inſulæ Cyclades.

IV. In diœceſi *Pontica* vndecim prouinciæ: 1. Galatia 2. Bithynia. 3. Honorias. 4. Cappadocia prima. 5. Paphlagonia. 6. Pontus Polemoniacus. 7. Hellenopontus. 8. Armenia prima. 9. Armenia ſecunda. 10. Galatia ſalutaris. 11. Cappadocia ſecunda.

V. In diœceſi *Thraciæ* ſex prouinciæ: 1. Europa. 2. Thracia. 3. Hæmimontis. 4. Rhodope. 5. Mœſia ſecunda. 6. Scythia.

Præfectus prætorio per *Illyricum* [e] & ſub ipſo diœceſes duæ, Macedonia & Dacia.

VI. In diœceſi *Macedoniæ* ſeptem prouinciæ: 1. Achaia. 2. Macedonia. 3. Creta. 4. Theſſalia. 5. Epirus vetus. 6. Epirus noua & pars Macedoniæ ſalutaris.

VII. In Diœceſi *Daciæ* quinque prouinciæ: 1. Dacia mediterranea. 2. Dacia ripenſis. 3. Mœſia prima. 4. Dardania. 5. Pars Macedoniæ ſalutaris & Præualitana.

Præfectus prætorio *Italiæ* [f] & ſub eo tres diœceſes, videlicet *Italia*, *Illyricum*, *Africa*.

VIII. In diœceſi *Italiæ* ſeptendecim prouinciæ: 1. Venetiæ. 2. Aemilia. 3. Liguria. 4. Flaminia & Picenum annonarium. 5. Tuſcia & Vmbria. 6. Picenum ſuburbicarium. 7. Campania. 8. Sicilia. 9. Apulia & Calabria. 10. Lucania & Brutii. 11. Alpes Cottiæ. 12. Rhetia prima. 13. Rhetia ſecunda. 14. Samnium. 15. Valeria. 16. Sardinia. 17. Corſica.

IX. In diœceſi *Illyrici* ſex prouinciæ: 1. Pannonia ſecunda. 2. Sauia. 3. Dalmatia. 4. Pannonia prima. 5. Noricum mediterraneum. 6. Noricum ripenſe.

X. In diœceſi *Africæ* ſex prouinciæ: 1. Bizacium. 2. Numidia. 3. Mauritania ſitifenſis. 4. Mauritania cæſarienſis. 5. Tripolis. 6. Africa proconſularis.

Præfectus prætorio *Galliarum* [g] & ſub eo tres diœceſes, nimirum *Hiſpania*, *Gallia*, *Britannia*.

XI. In diœceſi *Hiſpaniæ* ſeptem prouinciæ: 1. Bætica. 2.

(e) Ibid. p. 40.
(f) Ibid. part. II. pag. 10. 11.
(g) Ibid. p. 12. 13.

Luſita-

Luſitania. 3. Gallæcia. 4. Tarraconenſis. 5. Carthaginenſis. 6. Tingitania. 7. Baleares.

XII. In diœceſi *Galliæ* ſeptemdecim prouinciæ: 1. Viennenſis. 2. Lugdunenſis prima. 3. Germania prima. 4. Germania ſecunda. 5. Belgica prima. 6. Belgica ſecunda. 7. Alpes maritimæ. 8. Alpes Penninæ & Graiæ. 9. Maxima Sequanorum. 10. Aquitania prima. 11. Aquitania ſecunda. 12. Nouem populi. 13. Narbonenſis prima. 14. Narbonenſis ſecunda. 15. Lugdunenſis ſecunda. 16. Lugdunenſis tertia. 17. Lugdunenſis Senonia.

XIII. In diœceſi *Britanniæ* quinque prouinciæ: 1 Maxima cæſarienſis. 2. Valentia. 3. Britannia prima. 4. Britannia ſecunda. 5. Flauia cæſarienſis. Hactenus illa notitia imperii.

§. VI.

Comparata cum antiquiſſimis narrationibus de diuiſione prouinciarum eccleſiaſtica.

QVAMQVAM autem notitiam eccleſiæ, quæ eiusdem cum illa ſit antiquitatis, non habemus: (Nam *notitia* LEONIS SAPIENTIS [*b*], quæ poſtea exhibetur, recentioris æui eſt): tamen ſi fragmenta, quæ in actis & ſubſcriptionibus antiquorum conciliorum ſuperſunt, cum hac notitia imperii comparaueris, & vtrumque cum poſteriore notitia eccleſiæ contuleris, manifeſto patebit, eccleſiam in diœceſes & prouincias eodem plane modo ac imperium fuiſſe diuiſam; habentem exarchum ſeu patriarcham in vnaquaque ferme diœceſi, & metropolitanum ſeu primatem in vnaquaque prouincia. Cuius maxime probabilis recenſio, antedictæ ciuili notitiæ conformata, in ſequenti tabula exhibetur, prout diuiſio eccleſiæ ſæculo quarto exeunte ſeſe videtur habuiſſe.

I. In diœceſi *Orientis*.	Patriarcha *Antiochiæ*.
Prouinciæ.	*Metropoles.*
1. Palæſtina prima.	1. Cæſarea.
2. Phænice.	2. Tyrus.
3. Syria.	3. Antiochia.
4. Cilicia prima.	4. Tarſus.
5. Cyprus.	5. Conſtantia.
6. Arabia.	6. Boſtra.

(*b*) Apud Leunclau. in iure Græco-Romano tom. I. p. 88.

7. Iſauria.

Prouinciæ.

7. Iſauria.
8. Palæſtina ſalutaris.
9. Palæſtina ſecunda.
10. Phœnice Libani.
11. Euphratenſis.
12. Syria ſalutaris.
13. Oſrhœne.
14. Meſopotamia.
15. Cilicia ſecunda.

II. In diœceſi *Aegypti.*

Prouinciæ.

1. Libya ſuperior.
2. Libya inferior.
3. Thebais.
4. Aegyptus.
5. Arcadia.
6. Auguſtamnica.

III In diœceſi *Aſiana.*

Prouinciæ.

1. Pamphylia.
2. Helleſpontus.
3. Lydia.
4. Piſidia.
5. Lycaonia.
6. Phrygia Pacatiana.
7. Phrygia ſalutaris.
8. Lycia.
9. Caria.
10. Inſulæ Cyclades.
11. Aſia proconſularis.

IV. In diœceſi *Pontica.*

Prouinciæ.

1. Galatia.
2. Bithynia.
3. Cappadocia prima.
4. Cappadocia ſecunda.

Metropoles.

7. Seleucia.
8. Hieroſolyma ſeu Aelia.
9. Scythopolis.
10. Emiſſa.
11. Hierapolis.
12. Apamea.
13. Edeſſa.
14. Amida.
15. Anazarbus.

Patriarcha *Alexandriæ.*

Metropoles.

1. Ptolemais.
2. Dranicon.
3. Antinoë vel Lycopolis.
4. Alexandria.
5. Oxirinchus.
6. Peluſium.

Exarchus *Epheſi.*

Metropoles.

1. Perga vel Sida.
2. Cyzicus.
3. Sardes.
4. Antiochia.
5. Iconium.
6. Laodicea.
7. Synada.
8. Myra.
9. Aphrodiſias vel Stauropolis.
10. Rhodus.
11. Epheſus.

Exarchus *Cæſareæ.*

Metropoles.

1. Ancyra.
2. Nicomedia.
3. Cæſarea.
4. Tyana.

Prouinciæ.	*Metropoles.*
5. Honorias.	5. Claudiopolis.
6. Paphlagonia.	6. Gangra.
7. Pontus Polemoniacus.	7. Neocæſarea.
8. Hellenopontus.	8. Amaſea.
9. Armenia prima.	9. Sebaſtia.
10. Armenia ſecunda.	10. Melitene.
11. Galatia ſalutaris.	11. Peſſinus, al. Iuſtinianopolis.

V. In diœceſi *Thraciæ.*	Exarchus *Heracleæ* primum, & poſtea *Conſtantinopolis.*
Prouinciæ.	*Metropoles.*
1. Europa.	1. Heraclea.
2. Thracia.	2. Philippopolis.
3. Hæmus mons.	3. Adrianopolis.
4. Rhodope.	4 Traianopolis.
5. Mæſia ſecunda.	5. Marcianopolis.
6. Scythia.	6. Tomi. Verum epiſcopus Tomitarum autocephalus potius quam metropolitanus, quia nullos ſub ſe habuit epiſcopos ſuffraganeos.

VI. In diœceſi *Macedoniæ.*	Exarchus *Theſſalonicæ.*
Prouinciæ.	*Metropoles.*
1. Achaia.	1. Corinthus.
2. Macedonia.	2. Theſſalonica.
3. Creta.	3. Cortyna.
4. Theſſalia.	4. Lariſſa.
5. Epirus vetus.	5. Nicopolis.
6. Epirus noua.	6. Dyrrachium.

VII. In diœceſi *Daciæ.*	Exarchus, forte primum *Sardicæ*, poſtea *Achridi* ſiue *Iuſtinianæ primæ.*
Prouinciæ.	*Metropoles.*
1. Dacia mediterranea.	1. Sardica.
2. Dacia ripenſis.	2. Eadem.
3. Mæſia prima.	3. Eadem.

4. Darda-

Digitized by Google

Prouinciæ.	*Metropoles.*
4. Dardania.	4. Scupi.
5. Præualitana.	5. Achridus.

VIII. Diœceſis *Italiæ* ab aliis pro vna tantum diœceſi habetur, ab aliis in duas diuiditur, in diœceſin *Italicam* & præfecturam *Romanam*.

In diœceſi *Italica.*	Exarchus *Mediolani.*
Prouinciæ.	*Metropoles.*
1. Flaminia & Picenum.	1. Rauenna.
2. Venetia & Hiſtria.	2. Aquileia.
3. Aemilia.	3. Rauenna.
4. Liguria.	4. Mediolanum.
5. Alpes cottiæ.	5. Mediolanum.
6. Rhætia prima.	6. Mediolanum.
7. Rhætia ſecunda.	7. Mediolanum, aliis Rhætiopolis, dicta Auguſta Tiberii iam Ratiſpona.

In præfectura *Romana.*	Patriarcha *Romæ.*
Prouinciæ.	*Metropoles.*
1. Picenum ſuburbicarium.	1. Roma.
2. Campania.	2. Roma, aliis Capua.
3. Tuſcia & Vmbria.	3. Roma.
4. Apulia & Calabria.	4. Roma.
5. Brutii & Lucania.	5. Roma.
6. Samnium.	6. Roma.
7. Valeria.	7. Roma.
8. Sicilia.	8. Syracuſæ.
9. Sardinia.	9. Calaris.
10. Corſica.	10. Incerta, aliis Roma.

IX. In diœceſi *Illyrici* occidentalis.	Exarchus *Sirmii.*
Prouinciæ.	*Metropoles.*
1. Pannonia prima ſ. ſuperior.	1. Laureacum.
2. Pannonia ſecunda.	2. Sirmium.
3. Saluia.	3. Sirmium, al. Vindomana.
4. Dalmatia.	4. Salona.
5. Noricum mediterraneum.	5. Nonnullis Saliſburgum.

Prouinciæ.	*Metropoles.*
6. Noricum ripenſe.	6. Nonnullis Laureacum, aliis iſtæ duæ incertæ.

X. In diœceſi *Africæ.* *Prouinciæ.*	Exarchus *Carthaginis.* *Metropoles.*
1. Africa proconſularis.	1. Carthago.
2. Byzacium.	2. Ciuilis metropolis Adrunetũ. Eccleſiaſtica autem ſequuta ſedem epiſcopi ſenioris. Sic in reliquis omnibus.
3. Numidia.	3. Cirtha Iulia, aliis Conſtantina.
4. Tripolis.	4. Tripolis.
5. Mauritania Sitifenſis.	5. Sitifi.
6. Mauritania Cæſarienſis.	6. Cæſarea.

XI. In diœceſi *Hiſpaniæ.* *Prouinciæ.*	Exarchus *incertus.* *Metropoles.*
1. Bætica.	1. Hiſpalis.
2. Luſitania.	2. Emerita Auguſta.
3. Gallicia.	3. Bracara.
4. Tarraconenſis.	4. Tarraco.
5. Carthaginenſis.	5. Carthago Hiſpanica.
6. Tingitana.	6. Sedes epiſcopi ſenioris.
7. Inſulæ Baleares.	7. Incerta, al. Palma.

XII. In diœceſi *Galliæ.* *Prouinciæ.*	Exarchus *incertus.* *Metropoles.*
1. Viennenſis.	1. Arelatum, aliis Vienna.
2. Lugdunenſis.	2. Lugdunum.
3. Germania prima.	3. Treuiris, poſtea Metæ.
4. Germania ſecunda.	4. Treuiris, poſtea Colonia.
5. Belgica prima.	5. Treueri.
6. Belgica ſecunda.	6. Rhemi.
7. Alpes maritimæ.	7. Ebrodunum.
8. Alpes Penninæ & Graiæ.	8. Vienna.
9. Maxima Sequanorum.	9. Viſontium.
10. Aquitania prima.	10. Bituriges.
11. Aquitania ſecunda.	11. Burdigala.

12. No-

Digitized by Google

Prouinciæ.	*Metropoles.*
12. Nouempopulonia.	12. Eluſa vel Auguſta Auſciorum.
13. Narbonenſis prima.	13. Narbo.
14. Narbonenſis ſecunda.	14. Aquæ Sextiæ.
15. Lugdunenſis ſecunda.	15. Rothomagus.
16. Lugdunenſis tertia.	16. Turones.
17. Lugdunenſis Senoniæ.	17. Senonæ.

XIII. In diœceſi *Britanniæ.*	Exarchus *Eboraci.*
Prouinciæ.	*Metropoles.*
1. Maxima Cæſarienſis, quæ initio continebat omnia a Thameſi ad fines vſque ſeptemtrionales.	1. Eboràcum.
2. Flauia Cæſarienſis ſumta ex priori & complexa omnia a Thameſi vſque ad Abum.	2. Eboracum.
3. Britannia prima, cuncta ad partem meridionalem Thameſis complexa.	3. Londinum.
4. Britannia ſecunda, ſiue omnia vltra Sabrinam.	4. Carleolum.
5. Valentia vltra murum Picticum.	5. Eboracum.

Hic erat potiſſimum ſtatus & diuiſio eccleſiæ in prouincias & exarchatus, ſiue diœceſes metropoliticas & patriarchales, ſæculo quarto extremo. Vnde apparet, inter eccleſiam & rempublicam in hac materia in occidentali pariter & orientali imperio accuratam conuenientiam interceſſiſſe.

§. VII.

Hoc porro e regulis & canonibus eccleſiæ probatur.

Et hoc porro e regulis & canonibus, nec non e nota eccleſiæ praxi hoc in caſu probari poteſt. Nam ſi quæ prouinciæ in imperio diuiderentur, plerumque in eccleſia etiam quædam ſubſequebatur diuiſio: Et ſi qua ciuitas ad maiorem dignignatem in recenſione ciuili eueheretur, ſimiliter in eccleſiaſtica quoque maiorem obtinebat dignitatem. Ita quum controverſiæ de primatu inter eccleſias in eadem prouincia ſuboriren-

 tur,

Digitized by Google

tur, ratio hanc litem dirimendi hæc erat, vt diſquirerent, quænam ex illis metropolis eſſet in republica, iuberentque eamdem etiam eſſe metropolim in eccleſia. De quibus omnibus manifeſta documenta in antiqua hiſtoria reperiuntur. Secundum hanc regulam epiſcopus *Conſtantinopolitanus* ad patriarchalem prouehebatur poteſtatem in eccleſia, qui antea ne quidem metropolitanus, ſed primati *Heracleæ* in *Thracia* ſubiectus, fuerat. Cuius rei hæc ipſa ratio a duobus conciliis generalibus, quæ ipſum in hac recens acquiſita poteſtate confirmabant, dabatur. Primum *Conſtantinopolitanum* ſic decernebat [a]: *Conſtantinopolitanus epiſcopus habeat priores honoris partes poſt Romanum epiſcopum, EO QVOD SIT IPSA NOVA ROMA.* Quod decretum denuo confirmatum & ratum habitum eſt in concilio *Chalcedonenſi* [b], quando ita ſtatuit: *Sanctorum patrum decreta vbique ſequentes, & canonem, qui nuper lectus eſt, centum & quinquaginta Dei amantiſſimorum epiſcoporum agnoſcentes, eadem quoque & nos decernimus & ſtatuimus de priuilegiis ſanctiſſimæ eccleſiæ Conſtantinopolis, nouæ Romæ. Etenim antiquæ Romæ throno, quod vrbs illa imperaret, iure patres priuilegia tribuerunt. Et eadem conſideratione moti centum quinquaginta Dei amantiſſimi epiſcopi, ſanctiſſimo nouæ Romæ throno æqualia priuilegia tribuerunt, recte iudicantes, vrbem, quæ & imperio & ſenatu honorata ſit, & æqualibus cum antiquiſſima regina Roma priuilegiis fruatur, etiam in rebus eccleſiaſticis, non ſecus ac illam, extolli ac magni fieri, ſecundam poſt illam exſiſtentem: vt & PONTICAE & ASIANAE & THRACIAE diœceſis metropolitani ſoli, præterea epiſcopi prædictarum diœceſi-*

(a) Concil. Conſtant. c. III. (tom. II. concil. pag. 947.) Τὸν μέντοι Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην.

(b) Concil. Chalced. c. XXVIII. (tom. IV. concil. p. 770.) Πανταχοῦ τοῖς τῶν ἁγίων πατέρων ὅροις ἑπόμενοι, καὶ τὸν ἀρτίως ἀναγνωσθέντα κανόνα τῶν ρν. θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων γνωρίζοντες, τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὁρίζομεν καὶ ψηφιζόμεθα περὶ τῶν πρεσβείων τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης. Καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, οἱ πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα· καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ ρν. θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς νέας Ῥώμης ἁγιωτάτῳ θρόνῳ, εὐλόγως κρίναντες, τὴν βασιλείᾳ καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν, καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσαν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρᾳ βασιλίδι Ῥώμῃ, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, ὡς ἐκείνην, μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέραν μετ' ἐκείνην ὑπάρχουσαν· καὶ ὥστε τοὺς τῆς Ποντικῆς καὶ τῆς Ἀσιανῆς, καὶ τῆς Θρακικῆς διοικήσεως μητροπολίτας μόνους, ἔτι δὲ καὶ

um,

um, quæ ſunt inter barbaros, a prædicto throno ſanctiſſimæ Conſtantinopolitanæ eccleſiæ ordinentur, vnoquoque ſcilicet prædictarum diœceſium metropolitano cum prouinciæ epiſcopis, prouinciæ epiſcopos ordinante, quemadmodum diuinis canonibus eſt traditum. Ordinari autem, ſicut dictum eſt, prædictarum diœceſium metropolitanos a Conſtantinopolitano archiepiſcopo, conuenientibus de more factis electionibus & ad ipſum relatis. Quæ decreta euidenter demonſtrant, ſingularem formæ reipublicæ in finibus & limitibus iurisdictionis in eccleſia conſtituendis habitam fuiſſe rationem. Concilium *Antiochenum* hoc pro ratione adlegat, cur epiſcopis metropolitanis generatim honor deferendus ſit, quod præſint metropoli prouinciæ [c], in quam vndequaque concurrant omnes, qui habeant negotia. Adeoque ſi qua diſputatio, vt fieri adſolebat, inter duos epiſcopos in eadem prouincia de poteſtate metropolitica oboriretur, vtroque eam ſibi vindicante: hanc controuerſiam decidendi ratio hæc erat, vt diſquireretur, vtrius ſedes vera eſſet metropolis in republica? Cui legitimum ius ac priuilegium metropolis in eccleſia adiudicabatur. Secundum hanc regulam concilium *Taurinenſe* controuerſiam de primatu inter duas eccleſias *Arelatenſem* & *Viennenſem* dirimebat, decreto facto in hanc ſen-

τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ὑπὸ τοῦ προειρημένου ἁγιωτάτου θρόνου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἁγιωτάτης ἐκκλησίας· δηλαδὴ ἑκάστου μητροπολίτου τῶν προειρημένων διοικήσεων, μετὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων, χειροτονοῦντος τοὺς τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπους, καθὼς τοῖς θείοις κανόσι διηγόρευται· χειροτονεῖσθαι δὲ, καθὼς εἴρηται, τοὺς μητροπολίτας τῶν προειρημένων διοικήσεων παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπισκόπου, ψηφισμάτων συμφώνων, κατὰ τὸ ἔθος, γενομένων, καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀναφερομένων.

(c) Concil. Antioch. c. IX. (tom. II. conc. p. 565.) Τοὺς καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπους εἰδέναι χρὴ, τὸν ἐν τῇ μητροπόλει προεστῶτα ἐπίσκοπον καὶ τὴν φροντίδα ἀναδέχεσθαι πάσης τῆς ἐπαρχίας, διὰ τὸ ἐν τῇ μητροπόλει πανταχόθεν συντρέχειν πάντας τοὺς πράγματα ἔχοντας, ὅθεν ἔδοξε καὶ τῇ τιμῇ προηγεῖσθαι αὐτὸν, μηδέν τε πράττειν περιττὸν τοὺς λοιποὺς ἐπισκόπους ἄνευ αὐτοῦ, κατὰ τὸν ἀρχαῖον κρατήσαντα τῶν πατέρων ἡμῶν κανόνα, ἢ ταῦτα μόνα, ὅσα τῇ ἑκάστου ἐπιβάλλει παροικίᾳ καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὴν χώραις. Epiſcopos, qui ſunt in vnaquaque prouincia, ſcire oportet, epiſcopum, qui præeſt metropoli, etiam curam ſuſcipere totius prouinciæ, eo quod in metropolim vndequaque concurrunt omnes, qui habent negotia. Vnde viſum eſt, eum quoque honore præcedere: reliquos autem epiſcopos nihil magni momenti adgredi ſine ipſo, vt vult, qui ab initio obtinuit, patrum canon: vel ſola, quæ ad vniuscuiusque parochiam conferunt, & regiones, quæ ei ſubſunt.

tenti-

tentiam : *Illud inter* [*d*] *epiſcopos vrbium Arelatenſis & Vienñenſis, qui de primatus apud nos honore certabant, a ſancta ſynodo definitum eſt, vt qui ex eis comprobauerit, ſuam ciuitatem eſſe metropolim, is totius prouinciæ honorem primatus obtineat, & ipſe iuxta præceptum canonum ordinationum habeat poteſtatem.* Fieri interdum ſolebat, vt quis honoris cupidus antiſtes ab imperatore peteret, vt honorem & poteſtatem metropolitani in eccleſia ſibi conferret, quum tamen prouincia, ad quam pertinebat, non niſi vnam haberet metropolim. Quæ res ante dictæ regulæ eccleſiæ adeo erat contraria, vt magna ſynodus *Chalcedonenſis* [*e*] abdicationem officii epiſcopis tale quid audentibus minaretur. Ab altera autem parte, ſi imperator prouinciam aliquam in duas partiri, nouamque metropolim in ſecunda parte erigere, conſultum duceret, tunc eccleſia nouæ metropolis epiſcopo itidem iura ac priuilegia metropolitani in eccleſia indulgere nonnumquam ſolebat. Hac ratione *Tyana* in *Cappadocia* ſedes metropolitæ æque ac *Cæſarea* euaſit, quia prouincia edicto imperiali in duas diuiſa fuerat. Idem in diuiſione plurium aliarum prouinciarum, *Galatiæ*, *Pamphyliæ*, ceterarum, factum eſt. Vti in *notitia eccleſiæ*, quæ ſub finem huius libri exhibebitur, videre eſt. Canones quoque eccleſiæ ad iuuandam hanc praxin in nouorum epiſcopatuum erectione facti ſunt. Nam concilium *Chalcedonenſe* [*f*] alium habet canonem, qui ait: *Si qua ciuitas ab imperatoria auctoritate innouata eſt, vel deinceps innouata fuerit, ciuiles & publicas formas eccleſiaſticarum quoque parochiarum ordo conſequatur.* Qui ca-

(*d*) Concil. Taurin. c. II. (tom. II. p. 1156.)

(*e*) Conc. Chalced. c. XII. (tom. IV. p. 762.) Ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ὥς τινες παρὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς θεσμὰς προσδραμόντες δυναστείαις, διὰ πραγματικῶν βασιλικῶν τὴν μίαν ἐπαρχίαν εἰς δύο κατέτεμον, ὡς ἐκ τούτου δύο μητροπολίτας εἶναι ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ· ὥρισε τοίνυν ἡ ἁγία σύνοδος, τοῦ λοιποῦ μηδὲν τοιοῦτο τολμᾶσθαι παρὰ ἐπισκόπων· ἐπεὶ τὸν τοῦτο ἐπιχειροῦντα ἐκπίπτειν τοῦ οἰκείου βαθμοῦ. Peruenit ad nos, quod quidam, quum præter ſtatus eccleſiaſticos ad potentatus acceſſiſſent, per pragmaticos vnam prouinciam in duas diuiſerunt: vt ex eo duo eſſent metropolitani in eadem prouincia. Statuit ergo ſacra ſynodus, ne epiſcopus deinceps tale quid audeat: quoniam is, qui hoc adgreditur, a ſuo gradu excidet.

(*f*) Conc. Chalcd. c. XVII. (ibid. 763.) Εἴ τις ἐκ βασιλικῆς ἐξουσίας ἐκαινίσθη πόλις, ἢ αὖθις καινισθείη, τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν ἡ τάξις ἀκολουθείτω.

non

non in concilio *Trullano* [g] repetitur & confirmatur. Vt adeo, ſi quis locus priuilegium ciuitatis adeptus, a ciuili quodam magiſtratu ſeparatim conſtituto gubernari cœpiſſet, a prioris etiam epiſcopi iurisdictione liberari & ab aliquo ſibi proprio gubernari potuerit. Ita quum *Conſtantinus Maiumam* in *Palæſtina*, quæ alias *Gazæis* contributa erat, iure ciuitatis donaſſet & ſeparatim rempublicam habere præcepiſſet, ſtatim noua ſedes epiſcopalis illic erecta fuit, quæ poſtea perpetuo durauit, non obſtante, quod *Iulianus* odio permotus in rem chriſtianam, iſtam ciuitatem priuilegio exutam, *Gazæis* denuo adiudicaſſet. SOZOMENVS hoc narrat, & addit porro [h], ætate ſua quemdam epiſcopum *Gazæ*, mortuo epiſcopo *Maiumitanorum*, vtrumque clerum coniungere ac ſibi ſubiicere conatum fuiſſe, nefas eſſe dicentem, vt vnius vrbis duo eſſent epiſcopi. Sed quum *Maiumitani* contradicerent, ſynodum prouinciæ, cauſſa cognita, alium epiſcopum ordinaſſe: quod prorſus æquum eſſe iudicaret, vt qui pietatis cauſſa ius ciuitatis adepti fuiſſent, ſed pagani principis ſententia eo iure excidiſſent, in iis ſaltem, quæ ad ſacerdotium & eccleſiaſticum ordinem ſpectent, conceſſis ſibi præmiis nequaquam ſpoliarentur. Atque ita ſedes epiſcopalis manſit, locumque inter reliquas in notitia eccleſiæ retinuit. Idem de *Emmaunte* obſeruari poteſt, quæ initio non niſi vicus erat, ad diœceſim & ciuitatem ſpectans *Hieroſolymitanam*. Sed a *Romanis* poſtea reædificata & *Nicopolis*, a magnis victoriis de *Iudæis* reportatis, dicta, ciuitas euaſit & ſedes epiſcopi, ſub quo charactere lector in notitia eccleſiæ inuenire eam poteſt. Hæc clariſſima ſunt documenta, in conſtituendis diœceſium aliorum-

(g) Conc. Trull. c. XXXVIII. (tom. VI. conc. p. 1119.) Τὸν ἐκ τῶν πατέρων τεθέντα κανόνα καὶ ἡμεῖς παραφυλάττομεν, τὸν οὕτω διαγορεύοντα· εἴ τις ἐκ βασιλικῆς ἐξουσίας κ. τ. λ. Canonem, qui a patribus factus eſt, nos quoque obſeruamus, qui ſic edicit; Si qua ciuitas, cetera, *vt in concilio Chalced. tantum* loco παροικιῶν heic legitur πραγμάτων.

(h) Sozom. lib. V. c. III. τῶν καθ᾽ ἡμᾶς ἐπισκόπων τις τῆς Γαζαίων πόλεως, τελευτηκότος τοῦ προεστῶτος τῆς Μαϊουμιτῶν ἐκκλησίας, ἐσπούδασεν ἀμφοτέρους τοὺς κλήρους ὑφ᾽ ἑαυτὸν ποιῆσαι, μὴ θεμιτὸν εἶναι λέγων, μιᾶς πόλεως δύο ἐπισκόπους προεστάναι· ἀντειπόντων δὲ τῶν Μαϊουμιτῶν, διέγνω ἡ τοῦ ἔθνους σύνοδος, καὶ ἕτερον ἐχειροτόνησεν ἐπίσκοπον· πάντως προσήκειν δοκιμάσασα, τοὺς δ᾽ εὐσεβείας δικαίων πόλεως ἀξιωθέντας, διὰ δὲ κρίσιν Ἑλληνιστοῦ βασιλέως ἄλλως πράξαντας, ἐν ἱερωσύναις καὶ τάξει ἐκκλησιῶν, χρῆναι ἀφαιρεῖσθαι τῶν δοθέντων γερῶν.

que territoriorum limitibus, & formando externo eccleſiæ regimine regularum reipublicæ multam rationem habitam, multasque res ad modum imperii *Romani* ordinatas fuiſſe.

§. VIII.

Eccleſia tamen ad hanc formam obſeruandam non omnino obligata, ſed libertate ſua ab ea diſcedendi vſa.

Verum, quum hæ res eſſent decentiæ duntaxat & externi ordinis, eccleſia iſtam formam non abſolute, ſed in tantum ſequuta eſt, in quantum ad ſpiritualis ſui regiminis & diſciplinæ finem expedire & conducere iudicauit. Quam ob cauſſam exemplum reipublicæ non in omnibus eſt imitata. Non habuit vmquam vniuerſalem aliquem epiſcopum in vniuerſalis imperatoris imitationem; neque orientalem & occidentalem pontificatum in imitationem orientalis & occidentalis imperii; nec quatuor magnos adminiſtratores ſpirituales, conuenientes quatuor magnis ſtatus miniſtris, præfectis videlicet prætorio in ciuili imperio; vt taceam alias formas miniſtrosue rerum imperii, quorum non mediocris numerus in *notitia imperii* exhibetur. Immo in his rebus, in quibus ciuilem ſequuta eſt formam, libertas ei ſua tam eccleſiaſticis, quam imperialibus legibus videtur conſeruata; nec ei quidquam huiusmodi vi impoſitum eſt, ſed prout ipſamet pro ſua prudentia & circumſpectione id ordinandum duxiſſet. Hoc ex nouella quadam *Iuſtini* colligi poteſt, vbi poſteaquam vtramque *Armeniam* in quatuor prouincias diuiſiſſet, addit [*i*]: *Quæ vero ad ſacerdotia ſpectant, ea volumus in priſtina manere forma, negotio ipſo neque circa ius metropoliticum neque circa ordinationes vel mutationem, vel nouationem ſuſcipiente: ſed prius ordinatis nunc quoque ex ordinatione auctoritatem obtinentibus, & prioribus item metropolitanis in ſuo permanentibus ordine: vt quantum ad ipſa nihil penitus innouetur.* Et hoc porro ex re-

(*i*) Iuſtin. nouel. XXXI. c. II. Τὰ μέν τοι περὶ τὰς ἱερωσύνας μένειν κατὰ τὸ πρότερον βουλόμεθα σχῆμα, οὔτε οὐδὲ περὶ τὸ μητροπολιτικὸν δίκαιον, οὐδὲ περὶ τὰς χειροτονίας τοῦ πράγματος ἀμειβομένου ἢ καινιζομένου, ἀλλὰ τῶν πρότερον χειροτονούντων, καὶ νῦν ἐχόντων τὴν τῆς χειροτονίας ἐξουσίαν. καὶ τῶν προτέρων μητροπολιτῶν ἐπὶ τῆς ἑαυτῶν μενόντων τάξεως· ὥστε μηδὲν τό γε ἐπ' αὐταῖς καινισθῆναι.
Id. nouel. XXVIII. c. II. Πᾶσαι αἱ τρισκαίδεκα πόλεις ἐπαρχίας ἔσονται μιᾶς, ἀφαιρουμένης μὲν οὐδετέρας αὐτῶν τῶν μητροπόλεων (Ἀμασείας τε φημὶ καὶ Νεοκαισαρείας) τοῦ τῆς μητροπόλεως ὀνόματος· τῶν δὲ θεοφιλεστάτων αὐτῶν ἐπισκόπων τῶν

ſponſo

ſponſo apparet, quod INNOCENTIVS epiſcopus *Romanus* aut aliquis ſub huius nomine *Alexandro Antiocheno* dedit, qui quæſtionem [*k*] propoſuerat: *Vtrum diuiſis imperiali iudicio prouinciis, vt dua metropoles fiant, ſic duo metropolitani epiſcopi debeant nominari:* Cui ille reſpondet: *Non viſum eſt ad mobilitatem neceſſitatum mundanam Dei eccleſiam commutari, honoreſque aut diuiſiones perpeti, quas pro ſuis cauſſis faciendas duxerit imperator.* Id quod docet, eccleſiæ in his rebus fuiſſe liberum, formam & diuiſionem reipublicæ ſequi vel non ſequi, quemadmodum ſibi maxime expedire crediderit: & ſi quæ huius generis mutationes factæ fuerint, eas generatim dirigente vel conſentiente quodam prouinciali vel generali concilio, vel tacite conſentiente & approbante eccleſia, factas fuiſſe.

§. IX.

De eccleſiis ſuburbicariis *in territorio eccleſiæ* Romanæ.

DVM in hoc argumento, quod ad antiquam eccleſiæ diuiſionem attinet, verſamur, commodum eſt inquirere, quid vetuſti ſcriptores *per eccleſias ſuburbicarias* in eccleſiæ *Romanæ* territorio intelligant. RVFFINVS in ſua canonum *Nicænorum* verſione & epitome ſextum ex illis ita [*l*] exhibet: *Vt apud Alexandriam & in vrbe Roma vetuſta conſuetudo ſeruetur, vt vel ille Aegypti, vel hic SVBVRBICARIARVM ECCLESIARVM ſollicitudinem gerat.* Innumeræ quæſtiones hac de re inter viros eruditos vltimo ſæculo obortæ ſunt, quibus enarrandis hanc noſtram diſſertati-

μὲν μητροπολιτῶν ἐνταυθοῖ χειροτονουμένων· τῶν δὲ ὑπ' αὐτοὺς τεταγμένων, ὁμοίως ὑπ' αὐτῶν τῶν τὰς μητροπόλεις ἐχόντων [καθὰ καὶ μέχρι νῦν ἦν] χειροτονουμένων. οὐδὲν γὰρ τῶν περὶ τὴν ἱερωσύνην αὐτῶν καινίζομεν, ἐπειδὴ καὶ ἐπὶ μιᾶς ἐπαρχίας καὶ ὁ πάλαι χρόνος, καὶ ἥττος ὁ νῦν κατακοσμηθεὶς ὑφ' ἡμῶν, οἶδε πολλὰς τοιαύτας καταστάσεις ἐν τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις τυγχανούσας. Omnes illæ tredecim vrbes vnius ſunto prouinciæ, vt tamen neque alterutri in iis metropoli (Amaſiæ ſcilicet & Neocæſareæ) metropolis nomen detrahatur: & Dei amantes earum epiſcopi, metropolitani quidem in hac vrbe: qui vero ſub metropolitanis collocati ſunt ab his qui metropoles ſub cura ſua habent (vt hactenus in more fuit) ordinentur, nihil enim circa ſacerdotium illorum innouamus, quum multas eiusmodi inſtitutiones inter Dei amantiſſimos epiſcopos in vna etiam prouincia exſiſtere, tam vetuſtum ſæculum, quam quod per nos modo exornatur, nouerit.

(*k*) Innocent. epiſt. XVIII. n. II. ad Alex. Antioch. (tom. II. concil. p. 1269.)

(*l*) Ruffin. hiſtor. lib. I. c. VI.

onem non onerabimus; ſed duas duntaxat quæſtiones, quas cognoſcere lectoris intereſt, diſcutiemus.

I. Quam late hoc territorium patuerit?

II. Num id fuerint limites metropoliticæ, vel patriarchalis poteſtatis eius?

Vt cognoſcamus, quam late patuerit hoc territorium, haud meliorem inire poſſumus rationem, quam vt diſquiramus, quid per *regiones ſuburbicarias* in aliis locis intelligatur. Hæc enim appellatio frequenter obuia eſt in *codice Theodoſiano* [m], vbi GOTHOFREDVS [n] & eruditus noſter CAVEVS [o] compluresque alii

(m) Cod. Theodoſ. lib. XI. tit. I. de annona leg. IX. Tabulariorum fraudes ſe reſecaſſe, per *ſuburbicarias regiones*, vir clariſſimus Anatolius conſularis, miſſa relatione, teſtatus eſt. Plura vid. apud Gothofr. in h. l.

(n) Gothofr. in cod. Theod. lib. XI. tit. I. de annona leg. IX. At quibus Italia ſic dicta limitibus coërcebatur, quod ſane ſciri intereſt: hac enim iam ratione ſciri poterit, quos intra fines *ſuburbicariæ* conſtiterint. Procedat igitur principibus illis, quos dixi, omnibus, prior Conſtantinus M. *lib. 2. ſup. de integr. reſtit.* ad Baſſum PP. *Placuit poſt completum XX & V. annum, ex eo quo viceſimi & ſexti anni in vrbe Roma vſque ad anni triceſimi extremum diem ſpatia prorogari, & intra centeſimum vrbis Romæ miliarium, ſi tamen ab his iudicibus, qui Romæ ſunt, fuerit iudicandum. Per omnem vero Italiam vſque ad finem anni viceſimi & noni. In cæteris omnibus prouinciis vſque ad completum annum viceſimum & octauum.* Nempe vides, vt Conſtantino M. iuniore principes *ſuburbicas* ſeu *vrbicarias regiones* Italiæ opponunt, exorto iam *ſuburbicariarum* nomine; ita ante exortum huius nominis a Conſtantino M. centeſimum ab vrbe Roma & Italiam opponi. Quare oportet ſuburbicarias regiones & centeſimum idem eſſe. Sane & Conſtantinus M. vt altius adhuc adſurgamus, non aliter Dio *lib. LII. p. 548.* τήν τε Ἰταλίαν, inquit πᾶσαν ὑπὲρ πεντήκοντα καὶ ἑπτακοσίους ἀπὸ τῆς πόλεως σταδίους οὖσαν. Nam eo loco DCCL. ſtadia præciſe efficiunt centum milliaria, quod alibi a me oſtenſum eſt. Immo non aliter in epiſtola D. Seueri ad Fabiam Cilonem P. V. vt refert Vlpianus l. 1. in pr. ff. de off. P. V. *Omnia omnino crimina*, inquit, *præfectura vrbis ſibi vindicauit: nec tantum ea quæ intra vrbem admittuntur, verum ea quoque quæ extra vrbem intra Italiam epiſtola D. Seueri ad Fabium Cilonem præfectum vrbi miſſa declaratur.* Quo loco vox *intra* excluſiue accipienda, vt alibi pluribus oſtendo: quod hactenus non perſpectum, facit, vt hic locus cum altero eiusdem Vlpiani pugnare vulgo crederetur, quo non niſi centeſimum præfecti vrbis adminiſtrationi tribuit: quum tamen eadem ſit ſententia: Centeſimum enim ab vrbe ad Italiam decurrit, ſeu inter vrbem & Italiam iacet. Quare veriſſimum, *regiones ſuburbicarias* & centeſimum idem eſſe: contra Italiæ appellatione, cum his ſuburbicariæ opponuntur, veniſſe prouincias omnes vltra centeſimum ſubmotas. cetera.

(o) Caue *Anc. Church-Gov* c. 3. p. 114. ſeq. Though men of Learning may by

terri-

Digitized by Google

territorium ſeu iuriſdictionem *præfecti vrbis Romæ* interpretantur, quæ regio erat centum millia paſſuum circiter in ambitu continens, & *Romæ* proxima, vt ex vetuſta lege manifeſtum eſt, quæ præfecti vrbi iuriſdictionem non ad vrbem *Romam* tantum pertinere, ſed etiam ad centeſimum inde milliarium [*p*] patere, ibique limites illi conſtitutos eſſe, dicit. Id quod a CASSIODORO [*q*] etiam obſeruatum eſt & DIONE [*r*], qui loco *centeſimi lapidis* phraſin *ſeptingentorum quinquaginta ſtadiorum* adhibet,

tricks and ſubtilty intangle and perplex an argument, yet two things are plain beyond all juſt exception. Firſt, that the Juriſdiction of the City-Præfect reach'd an Hundred miles about *Rome*. Secondly, that the *Urbicary* and *Suburbicary* Regions lay chiefly, and in all likelyhood, intirely within that compaſs and deriv'd that title from their vicinity to the City, and their immediate dependance upon the Government of its Provoſt. And I cannot but a little wonder that *Sirmond*, who more than once grants the *Præfect* of *Rome* to have had jurisdiction within an Hundred miles, should yet as often deny, that he had any Provinces under his Government, as if there had been no Provinces within that compaſs, when they are expresly call'd the *Suburbanæ Provinciæ* in the *Theodoſian Code*, and the ordinary Judges in thoſe parts commanded to return all greater cauſes to the Tribunal of the City-Præfect, and this in contradiſtinction to the courſe of other Provinces, which were to be accountable to the *Prætorian Præfect*.

(*p*) Digeſt. lib. I. tit. XII. leg. I. §. IV. Si quid intra centeſimum milliarium admiſſum ſit, ad præfectum vrbi pertinet: ſi vltra ipſum lapidem, egreſſum eſt præfecti vrbi notionem.

(*q*) Caſſiodor. form. lib. VI. p. 207. edit. Colon. Allobrog. MDCLVI. 4to (p. 120. edit. Pariſ. MDLXXX. X. folio. Ditioni tuæ non ſolum Roma commiſſa eſt, (quamuis in illa contineantur vniuerſa) verum etiam intra centeſimum milliarium poteſtatem te protendere, antiqua iura voluerunt: ne tantæ ciuitatis iudicem muralis agger includeret, quum Roma omnia poſſideret.

(*r*) Dio lib. LII. p. 548. edit. Francof. MDXCII. 8uo (p. 480. a. b. edit. Hanov. MDCVI. folio) Πολίαρχος δὲ τις ἐκ τῶν προηκόντων καὶ ἐκ τῶν πάντα τὰ καθήκοντα προπεπολιτευμένων ἀποδεικνύσθω· οὐχ ἵνα ἀποδημούντων που τῶν ὑπάτων ἄρχῃ, ἀλλ' ἵνα τά τε ἄλλα ἀεὶ τῆς πόλεως προστατῇ, καὶ τὰς δίκας, τάς τε παρὰ πάντων ὧν εἶπον ἀρχόντων ἐφεσίμους τε καὶ ἀναπομπίμους, καὶ τὰς τοῦ θανάτου, τοῖς δὲ ἐν τῇ πόλει, πλὴν ὧν ἂν εἴπω, καὶ τοῖς ἔξω αὐτῆς μέχρι πεντήκοντα ἑξακοσίων σταδίων οἰκοῦσι, κρίνῃ. Præfectus vrbis ex primariis viris quidam creandus eſt, qui omnes magiſtratus, quos geri ante hunc conuenit, geſſerit; non vt per abſentiam magiſtratuum reimp. adminiſtret: ſed vt cum reliquis in rebus vrbi præſit, tum cauſſas quoque eas, quibus prouocatio competit, capitaleſque etiam omnes, iis exceptis, quas poſt dicam, in vrbe, *ac extra eam* vſque ad LXXXI. millia paſſuum diiudicet.

quod ſecundum iuſtam computandi rationem tantundem eſt. Alii regiones iſtas ſuburbicarias easdem eſſe exiſtimant cum decem prouinciis diœceſis *Italicæ*, quæ ſub *vicario vrbico* fuerunt conſtitutæ, qui cum altero vicario *Italiæ* diœceſin *Italicam* inter eos diuiſit: ita vt *vicarius Romanus* ſeptem prouincias *Italiæ* (ſupra in notitia memoratas) & tres inſulas, *Siciliam*, *Sardiniam* & *Corſicam* ſub ſua habuerit iurisdictione, quas ſuburbicarias regiones vrbis *Romæ* dixerunt. Ita doctus noſter BREREWOODVS [s], SIRMONDVS [t], DV PINIVS & alii nonnulli, qui eccleſiaſticam epiſcopi *Romani* iurisdictionem ad omnes haſce decem prouincias, ſub inſpectione *vicarii vrbis* conſtitutas, extendunt. Vtraque harum opinionum, quippe quæ ad minimum argumentis probabilitatis defendi queunt, admitti poteſt: quum e contrario illi, qui eccleſias ſuburbicarias vel ad ſingularem quamdam diœceſim adſtringunt, vel eas in tantum extendunt, vt omnes prouincias imperii occidentalis includant, in oppoſita ſibi extrema currant, quæ nullum fundamentum ſiue in canone *Niceno* ipſo, ſiue in vlla alia parte hiſtoriæ eccleſiaſticæ iſtius æui, habent. Perſpectum enim exploratumque eſt, canonem iſtum de trium magnorum epiſcoporum, *Romani*, *Alexandrini* & *Antiocheni* poteſtate, tamquam vltra vnam diœceſin patente, loqui. Quod vero epiſcopi *Romani* poteſtas iſthoc tempore in omne occidentale imperium patuerit, eius quidem rei nec vola nec veſtigium in illo concilii *Niceni* canone reperitur, ſed hic ipſe contra omnes vulgares ſententias de eccleſiis ſuburbicariis repugnat, & per notam diſtinctionem inter *Italicam* & *Romanam* eccleſias, ſiue prouincias, conſtantemque oppoſitionem, ab eccleſiis *Africanis*, *Britannica*, *Mediolanenſi* aliisque, minima quaque arrogatæ in ſe patriarchalis poteſtatis occaſione factam, confutatur. Vnde pronum eſt concludere, notionem eccleſiarum ſuburbicariarum non debere extendi vltra limites vel *præfecti vrbis* (cuius iurisdictio ad centeſimum lapidem circa *Romam* patebat; & qui ex CAVEI aliorumque nonnullorum ſententia limites quoque erant, metropoliticæ pontificis *Romani* poteſtati conſtituti:) vel certe non vltra limites decem iſtarum prouin-

(s) Brerewood *of Patriarch. Gov.* Q. I. p. 99.

(t) Sirmond. cenſur. coniectur. lib. I. c. IV. (tom. IV. opp. p. 33. 34. 35. edit. Pariſ. MDCXCVI.)

ciarum,

ciarum, quæ ciuili iurisdictioni vicarii vrbis proxime ſubiacebant, erantque ſequentes: *1. Campania. 2. Tuſcia* & *Vmbria. 3. Picenum ſuburbicarium. 4. Valeria. 5. Samnium. 6. Apulia* & *Calabria. 7. Lucania* & *Brutii. 8. Sicilia. 9. Sardinia. 10. Corſica.* Quas CAVEVS [*u*] veros & proprios patriarchalis poteſtatis papæ *Romani* limites fuiſſe, cenſet, quemadmodum reliquas fines metropoliticæ iurisdictionis illius fuiſſe, arbitratur.

§. X.

Hi probabiliter veri olim limites metropoliticæ pariter & patriarchalis iurisdictionis epiſcopi Romani.

VERVMTAMEN non multum, reor, intereſt, vtrum has decem prouincias epiſcopi *Romani* metropoliticas an patriarchales diœceſes ſiue prouincias appelles. Nam omnibus demum diſputationibus, quæ hoc de argumento excitatæ fuerunt, conſideratis, hi magnam partem veri olim limites metropoliticæ & patriarchalis eius poteſtatis fuiſſe videntur. Multis, ſcio, hoc paradoxon videbitur: at vero rem ita ſe habere, in exemplo epiſcopi *Alexandrini* [*w*] oſtendimus, cuius iurisdictionis limites iidem fuerunt, nimirum, ſex prouinciæ diœceſis *Aegypti*, quum eſſet & metropolitanus & patriarcha. Et cur res cum epiſcopo *Romano* non in eumdem modum ſe habere poſ-

(*u*) CAV. *Anc. Church. Govern.* c. V. p. 256. But you'll ſay, where then ſhall we find the Roman Patriarchate? certainly within much narrower limits. And here nothing can offer it ſelf with ſo much rational probability, as that his Patriarchal Juriſdiction was concurrent with that of the *Vicarius Vrbicus*, or the Lieutenant of *Rome*, as his Metropolitical was with that of the *Præfectus Vrbis*, or City-Provoſt. Now the *Vicarius Vrbicus* had ten Provinces under his Government, four *Conſular*, viz. *Campania*, *Tuſcia* and *Vmbria*, *Picenum Suburbicarium* (the *Suburbicary* as well as other Provinces being in ſome caſes, eſpecially that of tribute, under the Inſpections of the *Prætorian* Præfect, and his Lieutenant) *Sicilia*; Two *Correctorial Apulia* with *Calabria*, and *Lucania Brutiorum*; Four *Præſidial*, *Samnium*, *Sardinia*, *Corſica*, and *Valeria*. This was the *Urbicary Dioceſs*, diſtinct from *Italick Dioceſs*, the Metropolis whereof was Milan. Within theſe bounds the Biſhops of *Rome*, eſpecially after the times of the *Nicene* Council, took upon them to exerciſe Juriſdiction, to call Synods, ordain Metropolitans, and diſpatch other Church-affairs. Hence they had their uſual ſynod, which was a kind of Council in ordinary to the Biſhop of *Rome*, and met upon all important occaſions.

(*w*) Lib. II. c. XVII. §. XI. volum. I. p. 247. 243.

ſet,

ſet, cuius priuilegia tamquam exemplar expiſcopo *Alexandrino* a concilio *Nicæno* præſcribuntur, cuius hæc [x] ſunt verba: *Antiqui mores ſeruentur, qui ſunt in Aegypto, Libya & Pentapoli, vt Alexandrinus epiſcopus horum omnium habeat poteſtatem, quandoquidem & epiſcopo Romano hoc eſt conſultum. Similiter & in Antiochia & in aliis prouinciis ſua priuilegia ac ſua dignitates & auctoritates eccleſiis ſeruentur.* Nonnulli epiſcopum *Romanum*, quum hic canon ſtatueretur, metropolitanum tantummodo fuiſſe, exiſtimant, vti LAVNOIVS, BEVEREGIVS, STILLINGFLEETVS & CAVEVS; quorum ex ſententia ſequatur, oportet, vt eccleſiæ ſuburbicariæ territorium metropoliticæ eius poteſtatis fuerint. BREREWOODVS [y] & SPALATENSIS poſt HIERONYMVM putant, fuiſſe eum proprie ſic dictum patriarcham; & alibi [yy] oſtendimus, dari quaſdam rationes, vt iis adſtipulemur. Sed tum limites patriarchalis eius poteſtatis adhuc plane iidem fuerunt (prout *Alexandria* obtinuit) & decem prouinciæ diœceſis *Romanæ* legitimi iurisdictionis ipſius fuerunt fines. Atque hoc DVPINIVS [z]

(x) Concil. Nicæn. c. VI. Τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατείτω, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν· ἐπειδὰν γὰρ τῷ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνηθές ἐστιν· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις, τὰ πρεσβεῖα σώζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις.

(y) Brerewood of Patriarchal Power qu. 1.

(yy) Lib. II. cap. XVII. §. VIII. volum. I. p. 241. 242.

(z) Du Pin. de diſciplin. eccleſiaſt. diſſert. I. n. XIV. p. 92. ed. Par. MDCLXXXVIII. 8uo (p. 89. edit. Pariſ. MDCXCI. 4to) Reſtat inquirendum, quæ fuerint prouinciæ & eccleſiæ ſuburbicariæ & quinam illarum limites. Hoc autem in primis circa iſtam quæſtionem ſtatuendum videtur & pro certo ſupponendum, eccleſias ſuburbicarias prouinciis reſpondere ſuburbicariis. Quemadmodum enim eccleſiæ Aegyptiæ, Aſianæ, Illyricanæ, orientales, eæ ſunt eccleſiæ, quæ in iſtis diœceſibus erant ſitæ: ita etiam eccleſiæ ſuburbicariæ aliæ eſſe non poſſunt ab iis, quæ prouinciis ſuburbicariis continebantur. Tota ergo quæſtio de eccleſiarum ſuburbicarum limitibus ex prouinciarum ſuburbicarum limitibus pendet. Prouinciæ autem ſuburbicariæ aliæ dici non poſſunt, quam illæ, quæ circa Romam adiacebant: quæ vrbs dicitur ἀντονομαστικῶς. Docet id vel ipſum nomen, quod regiones ab vrbe non longe poſitas ſignificat, tum etiam imperatoriarum legum auctoritas, in quibus prouinciæ ſuburbicariæ appellantur eæ, quæ circa Romam adiacebant. Et procul diſſitis ab vrbe regionibus, vt Africæ, Galliæ & Hiſpaniæ opponuntur, patetque vel ex vna lege codicis Theodoſiani lib. VIII. tit. V. leg. XXXIV. vbi ſtatuitur, vt decretum in gratiam Africæ proconſularis latum, locum etiam habeat in prouinciis ſuburbicariis. Ferri igitur minime poteſt illorum opinio, qui prouinciarum ſuburbicarum nomine, vel vniuerſum imperium, vel ſaltem occidentem vniuerſum deſignari volunt.

inter

Digitized by Google

inter *Romanenſes* ingenue fateri non dubitat; *Germaniam*, *Hiſpaniam*, *Galliam*, *Britanniam*, *Africam*, *Illyricum* & ſeptem *Italiæ* prouincias iurisdictioni patriarchæ *Romani* hiſce primis & antiquis ſæculis ſubiectas fuiſſe, negans.

§. XI.

Perſpicua quædam huius rei documenta.

Hoc vulgaribus eccleſiæ *Romanenſis* ſcriptoribus generatim aduerſatur, quorum vnus ideo in DVPINIVM ira & ſtomacho tantopere incenſus eſt, vt contumelioſiſſime & acerbiſſime ipſum tractet, quod illud tam audacter conceſſerit; adeaque reſpondere [a] ſatagit, quæ ille & STILLINGFLEETVS contra vſitatum papæ ſtudium patriarchalem poteſtatem in vniverſum occidentem ſibi vindicandi attulerunt. Quo vero cum ſucceſſu, lector ex paucis his exemplis facile iudicabit, quæ ſenſum de ambitu & limitibus iurisdictionis patriarchalis papæ *Romani* indicatum ſatis euidenter comprobant. I. RVFFINVS, qui *Italus* & presbyter *Aquileiæ* fuit, adeoque limites patriarchalis poteſtatis epiſcopi *Romani* ignorare haud potuit, interpretans ſextum concilii *Nicæni* canonem iurisdictioni eius prouincias ſuburbicarias [b] circumſcribit; & aliæ antiquæ verſiones, a SIRMONDO & IVSTELLO publicatæ, cum hac RVFFINI interpretatione concordant. II. Reliquæ ſeptem prouinciæ *Italiæ* diœceſim *Italicam*, vt a prouinciis *Romanis* diſtinctam, proprie conſtituentes cum *Mediolano* metropoli ſua, ad earum ingreſſum ſita, epiſcopi *Romani* iurisdictioni olim non fuerunt ſubiectæ. Nam *Mediolanum* frequenter metropolis *Italiæ* ab ATHANASIO [c]

(a) Schelſtrate's *Diſſertation of Metropolitical and Patriarchal Power againſt* Stillingfleet. Lond. 1688.

(b) Ruffin. hiſtor. eccleſ. lib. I. c. VI. vid. ſupra §. IX. ſub litt. (l) p. 387.

(c) Athanaſ. epiſt. ad ſolitar. tom. I. p. 831. edit. Par. MDCXXVII. (p. 363. d. edit. Par. MDCXCVIII.) ἐξ ὧν εἰσιν οἱ νῦν λαμπρῶς χρησάμενοι τῇ ὁμολογίᾳ, ἄνδρες εὐλαβεῖς, καὶ ἐπίσκοποι ἀγαθοὶ, Παυλῖνος ὁ ἀπὸ Τριβέρων τῆς μητροπόλεως τῶν Γαλλιῶν ἐπίσκοπος, καὶ Λουκίφερ ὁ ἀπὸ τῆς μητροπόλεως τῆς Σαρδηνίας ἐπίσκοπος, Εὐσέβιός τε ὁ ἀπὸ Βερκέλλων τῆς Ἰταλίας, καὶ Διονύσιος ὁ ἀπὸ Μεδιολάνων, ἔστι δὲ καὶ αὕτη μητρόπολις τῆς Ἰταλίας. E quorum numero ſunt viri, qui iam claram edidere confeſſionem, ipſique religioſi ac probi epiſcopi, Paulinus Treuirorum Galliæ metropolis epiſcopus, Lucifer metropolis Sardiniæ epiſcopus, Euſebius Vercellorum Italiæ vrbis, Dionyſius *Mediolani*, *eſt autem & ipſa metropolis Italiæ*.

& THEODORETO [d] vocatur, accipientibus *Italiam* ſtrictiore & peculiari ſenſu, vt a prouinciis *Romæ* ſubiectis diſtinctam. Epiſcopus *Mediolanenſis* ab epiſcopo *Romano* numquam fuit ordinatus (quod tamen fieri oportuiſſet, ſi patriarchali eius poteſtati fuiſſet ſubiectus:) ſed ab epiſcopo *Aquileiæ*, quemadmodum huius ciuitatis & aliorum locorum epiſcopi a *Mediolanenſi* fuerunt initiati, id quod ex epiſtola PELAGII papæ [e] apparet, nec MARCA [f] id negare audet. Idem a viris doctis

(*d*) Theodoret. lib. II. c. XV. ὁ μὲν ἐπίσκοπος τῆς Ῥώμης Λιβέριος, καὶ Παυλῖνος ὁ τῆς μητροπόλεως τῶν Γαλλιῶν, καὶ ὁ Διονύσιος ὁ τῆς μητροπόλεως τῆς ἰταλίας κ. τ. λ. Liberius epiſcopus vrbis Romæ, Paulinus metropolis Galliarum, Dionyſius *metropolis Italiæ* (*Mediolanum* intelligit.)

(*e*) Pelag. epiſt. XVII. tom. V. concil. p. 805. c.) Is mos antiquus fuit, vt quia pro longinquitate vel difficultate itineris ab apoſtolico oneroſum illis fuerat ordinari, *ipſi ſe inuicem Mediolanenſis & Aquileienſis ordinare epiſcopi debuiſſent*, ita tamen vt in ea ciuitate, in qua erat ordinandus epiſcopus, alterius ciuitatis pontifex occurrere debuiſſet.

(*f*) Marc. de concord. ſacerdot. lib. VI. c. IV. n. VII. Ambroſii Mediolanenſis epiſcopi electio & ordinatio, quæ facta eſt a ſynodo totius Italiæ decreto imperatoris Valentiniani coacta, euincit, nihil iuris per illas tempeſtates Romano pontifici competiuiſſe in ordinatione metropolitani Mediolanenſis; a qua manus abſtinuit per multum æui, ſero vſurpata eius ordinatione. Colligi id abunde poteſt ex epiſtola Pelagii I. anno DLV. in ſede Petri præſidentis: qui docens, epiſcopos Aquileienſem & Mediolanenſem conſueuiſſe inuicem ſibi manus imponere, quando alterutra harum ſedium paſtore proprio viduata erat, inſinuare tamen nititur, hanc conſuetudinem introductam eſſe vitandis ſumtibus, qui electo incumberet, ſi Romam pro ordinatione accedere cogeretur; quum vera huius inſtituti ratio in eo conſiſtat, quod quum Mediolanum eſſet caput diœceſeos Italicæ, vt conſtat ex concilio Aquileienſi, ordinatio metropolitæ Aquileienſis ad epiſcopum Mediolanenſem optimo iure pertinebat, primatis vero Mediolanenſis ordinatio ad Aquileienſem epiſcopum, quod primus eſſet inter metropolitanos ſynodi generalis diœceſeos Italiæ. Ex epiſtola tamen quadam Gregorii I. colligitur, ipſius æuo eius, id eſt LVIII. annis poſt Pelagium inualuiſſe, vt neceſſarius eſſet ſummi pontificis conſenſus ad hoc, vt epiſcopis prouinciæ Mediolanenſis libera eſſet ordinatio metropolitani. Verba eius minime ambigua ſunt ad exarchum Italiæ ſcribentis de electione epiſcopi Mediolanenſis. Ait enim, ſe, vt conſuetudinem ſeruet, miſſurum eſſe miniſtrum eccleſiæ Romanæ, qui electum ab epiſcopis comprouincialibus, ſicut vetus mos exigit, cum adſenſu quoque pontificis Romani faciat conſecrari. Diſtinguit autem illic accurate ius canonicum epiſcoporum comprouincialium, quod veteri mori adſcribit, ab eccleſiæ Romanæ poſſeſſione, quam ſimpliciter conſuetudinem appellat, abſque vllo epitheto, quæ conſuetudo haud

de

de *Rauenna* & aliis *Italiæ* locis obſeruatum eſt, quæ de iurisdictione & ſubiectione cum epiſcopis *Romanis* frequenter concertarunt, qua de concertatione CAVEVS [*g*] narrationem hiſtoricam per multa ſæcula deductam edidit, quæ longior eſt, quam vt heic intertexi poſſit. III. Quod ad prouincias attinet *Africanas* (quæ patriarchalis dominii pontificis *Romani* pars eſſe venditatur) hæ ſemper exarchum ſeu patriarcham proprium habuerunt, primatem videlicet *Carthaginenſem*, qui abſolutæ & ab omni ſubiectione liberæ poteſtatis fuit [*h*], quemadmodum in *nouella* quadam ſua eum declarat IVSTINIANVS. Planum etiam & perſpicuum eſt, concilia *Africana* ita ſemper ſtatuiſſe. Nam vt numquam pro ordinationibus *Romam* miſerunt, ita, ne quis vlla in cauſſa eo appellaret, interdixerunt. Id quod ſine vlla contradictione ex concilio *Mileuitano* [*i*] liquet, vtpote in quo canon habetur in hanc ſententiam: *Placuit, vt presbyteri, diaconi vel ceteri inferiores clerici in cauſis, quas habuerint, ſi de iudiciis epiſcoporum ſuorum queſti fuerint, vicini epiſcopi eos audiant: & inter eos, quicquid eſt, finiant, adhibiti ab eis ex conſenſu epiſcoporum ſuorum. Quod ſi ab eis prouocandum putauerint, non prouocent, niſi ad Africana concilia, vel ad primates prouinciarum ſuarum. Ad transmarina autem* (*Roma* intelligitur) *qui putauerit appellandum, a nullo inter Africam in communionem ſuſcipiatur.* Hoc decretum porro diuerſis generalium ſynodorum inter ipſos habitarum actis confirma-

dubie introducta erat poſt ſchiſma eccleſiarum Mediolanenſis & Aquileienſis. *Neceſſe fuit pro ſeruanda conſuetudine*, inquit Gregorius, *militem eccleſiæ noſtræ dirigere, qui eum, in quo omnium voluntates atque conſenſum concorditer conuenire cognouerit a ſuis epiſcopis, ſicut vetus mos exigit, cum noſtro tamen adſenſu faciat conſecrari.* Idem ad Ioannem ſubdiaconum, cui harum rerum executionem commiſit; ſcribens ita loquitur: *Tunc eum a propriis epiſcopis, ſicut antiquitatis mos obtinet, cum noſtræ auctoritatis adſenſu faciat conſecrari: quatenus huiusmodi ſeruata conſuetudine & apoſtolica ſedes proprium vigorem retineat & a ſe conceſſa aliis ſua iura non minuat.*

(*g*) Caue *Anc. Church Govern.* c. V. tot. pag. 201 - - 266.

(*h*) Iuſtin. nouel. CXXXI. c. IV. Καὶ τὸν ὅμοιον τρόπον τὸ δίκαιον τῆς ἀρχιερωσύνης, ὅπερ τῷ ἐπισκόπῳ Ἰουστινιανῆς Καρχηδόνος τῆς Ἀφρικῆς διοικήσεως δεδώκαμεν, ἐξ ὅπερ ὁ Θεὸς ταύτην ἡμῖν ἀποκατέστησε, φυλάττεσθαι κελεύομεν. Simili quoque modo ius pontificis, quod epiſcopo Iuſtinianæ Carthaginis Africanæ ciuitatis dedimus, ex quo Deus hanc nobis reſtituit, ſeruari iubemus.

(*i*) Concil. Mileuit. II. c. XXII. (tom. II. conc. p. 1542.)

„tamquam a tuæ ſanctitatis latere mittantur, nulla inuenimus „patrum ſynodo conſtitutum. Quia illud, quod pridem per eundem coëpiſcopum noſtrum *Fauſtinum*, tamquam ex parte *Nicani* concilii, exinde transmiſiſtis, in conciliis verioribus, quæ „accipiuntur *Nicæni* a ſancto *Cyrillo*, coëpiſcopo noſtro *Alexandrinæ* eccleſiæ, & a venerabili *Attico Conſtantinopolitano* antiſti„te, ex authentico miſſis, quæ etiam ante hoc per *Innocentium* „presbyterum & *Marcellum* ſubdiaconum, per quos ad nos ab „eis directa ſunt, venerabilis memoriæ *Bonifacio* epiſcopo præ„deceſſori veſtro, a nobis transmiſſa ſunt, in quibus tale ali„quid non potuimus reperire. Executores clericos veſtros „quibuscumque petentibus nolite mittere, nolite concedere, „ne fumoſum typhum ſæculi, in eccleſiam Chriſti, qui luce ſim„plicitatis & humilitatis diem Deum videre cupientibus præ„fert, videamur inducere.„ Cum pluribus aliis in eamdem ſententiam, quæ *codici canonum eccleſiæ Africanæ* [*k*] fuſe inſerta inueniuntur. Ex quibus ſole meridiano clarius liquet, quod *Auguſtini* tempore papa *Romanus* patriarchalem poteſtatem in eccleſias *Africanas* nullo iure ſibi vindicare potuerit. IV. BALVZIVS porro pro eccleſiis *Gallicanis* (in excellenti ſua præfatione in librum ANTONII AVGVSTINI de *emendatione* GRATIANI) demonſtrauit, ante octingentos annos ſynodos *Gallicanas* nullam vmquam appellationem a decretis ſuis ad pontificem *Romanum* fieri permiſiſſe. Semper ſuos ipſæ ordinabant metropolitanos, vt ex concilio *Aurelianenſi* ſecundo [*l*] anno DXXXIII. apparet. Et nonnumquam paparum *Romanorum* vſurpationi fortiter reſiſtebant, quod in ante memorato BALVZIO & CAVEO [*m*] videre eſt, ad quos lectorem, quum ſpecia-

(*k*) Cod. can. African. capp. CXXXV. CXXXVI. CXXXVII. CXXXVIII. (tom. II. concil. p. 1144. ſeq.)

(*l*) Concil. Aurelian. II. c. VII. (tom. IV. concil. p. 1781.) In ordinandis metropolitanis epiſcopis antiquam inſtitutionis formulam renouamus, quam per incuriam omnimodis videmus amiſſam. Itaque metropolitanus epiſcopus a comprouincialibus epiſcopis, clericis vel populis electus, congregatis in vnum omnibus comprouincialibus epiſcopis ordinetur, vt talis Deo propitio ad gradum huius dignitatis accedat, per quem regula eccleſiæ in melius aucta plus floreat.

(*m*) Caue *Anc. Church-Govern.* c. V. p. 219. 220. I shall only remark, that when *Hincmar*, Arch-bishop of *Remes* had depos'd *Rothald* Bishop of *Sueſſons*

liora iſta heic interponere longum foret, amandamus. V. Denique, de eccleſiis *Britannicis* exploratum eſt, ante ſexcentos annos nullam ſui ſubmiſſionem ſubter pontificis *Romani* patriarchalem poteſtatem eas agnouiſſe. Quum *Auguſtinus* monachus in *Britanniam* delatus ſeptem, (vt perhibent) *Britonum* epiſcopis perſuadere ſatageret, vt epiſcopo *Romano* ſeſe ſubmittentes ritus *Romanos* in celebratione paſchatis & aliis quibusdam rebus amplecterentur: reſponſum illi [*n*] dabant in hanc ſententiam: „Neſcire ſe obedientiam papæ Romano debitam, „ſed eſſe ſe ſub gubernatione epiſcopi *Caërlegionis* ſuper *Oſca*, „qui ſit ſub Deo ſupremus ipſorum antiſtes. In negotio autem controuerſiæ paſchatis, tantum abeſt, vt ad *Romanam* conſuetudinem ſequendam ſe perduci paſſi ſint, vt potius antiquum morem paſcha die quodam dominico, a *Romana* feſtiuitate diuerſo, celebrandi per aliquot ſæcula ſeruauerint, omnia argumenta, quæ pontifex eiusque adſeclæ contra ipſos vrgere poterant, nihil morati. Vnde a pontificiis internuntiis & emiſſariis ſchiſmaticorum loco habiti fuerunt. Quæ res euidenter demonſtrat, quod pontificis *Romani* poteſtatem patriarchalem in ſe, eo quidem tempore, non agnouerint. Id quod e

---

for great misdemeanours, *Rothald* appeal'd to *Rome*, and Pape *Nicolaus* eſpous'd his cauſe, wrote sharply to *Hincmar*, and cited him to appear, and anſwer what he had done at *Rome*. But *Hincmar* would not ſtir, but publiſhed a large Apologetick to the Pope, wherein he juſtifies his Act, and though the gives good words and great deference to the See Apoſtolick, yet ſtoutly contends, that he ought to be content with a general care and inſpection, and not interrupt the ordinary rights of Metropolitans, and that 'twas infinitely reaſonable, that the criminal ſhould be referr'd to the judgement of his own Province.

(*n*) Spelman. concil. Britan. an. DCI. tom. I. p. 108. Reſponſio ita habet: Notum ſit & abſque dubitatione vobis, quod nos omnes ſumus & quilibet noſtrum obedientes & ſubditi eccleſiæ Dei & papæ Romæ & vnicuique vero & pio chriſtiano ad amandum vnumquemque eorum verbo & facto fore filios Dei: & aliam obedientiam, quam iſtam, non ſcio debitam ei, quem vos nominatis eſſe patrem patrum, vindicari & poſtulari, & iſtam obedientiam nos ſumus parati dare & ſoluere ei, & cuique chriſtiano continuo. Præterea nos ſumus ſub gubernatione epiſcopi Caërlegionis ſuper Oſca, qui eſt ad ſuperuidendum ſub Deo ſuper nobis & faciendum nos ſeruare vitam ſpiritualem.

BEDA

BEDA [*o*] manifeſtum eſt, qui diuerſis in locis illud repetit. Et GVILLIELMVS MALMSBVRIENSIS [*p*], STEPHANVS HEDDIVS [*q*], EADMERVS [*r*] & alii vitæ VVILFRIDI, archiepiſcopi *Eboracenſis*, (acerrimi propugnatoris rei *Romanæ* contra ritus *Britonum*) ſcriptores eamdem hiſtoriam memoriæ prodiderunt. Dicunt enim, *Wilfridum* ordinationem nec a *Scoticis*, nec *Britannicis* epiſcopis, nec ab vllo alio per ipſos ordinato, accipere voluiſſe, eo quod ſedes apoſtolica eorum reieciſſet communionem. Vt adeo, quemadmodum ex his auctoribus obſeruauit STILLINGFLEETVS [*s*] epiſcopus, planum ſit, eccleſias *Scoticas* & *Britannicas* eo tempore fuiſſe a *Romano* pontifice excommunicatas, quia *Romanis* ritibus in celebrando paſchate & arrogatæ in ſe pontificis poteſtati ſubmittere ſeſe noluerint. Multa plura, quæ huc faciunt, eruditi noſtri antiquarii BREREWOODVS [*t*], WATSONIVS [*u*], CAVEVS [*w*], & STILLINGFLEE-

(*o*) Bed. hiſtor. gent. Anglor. lib. II. c. II. & XIX. lib. III. c. XXV. Lib. V. c. XVI. & XXII.

(*p*) Malmſbur. de geſtis pontific. Anglor. lib. III.

(*q*) Steph. Heddius de vit. Wilfrid. c. XII.

(*r*) Eadmer. vit. Wilfrid.

(*s*) Stillingfleet's *Anſwer to* Creſſy. p. 300. Mr. *Creſſy* confeſſeth, *that the Scots, Picts, and Brittains in all matters of faith agreed with the Saxon, that is, the Roman Church:* but it is plain withall, that the great zealot for the Church of Rome, *Wilfrid*, refuſed to receive orders among them and gives this the reaſon of it, *becauſe the Apoſtolical See did not allow them communion with it*; for ſpeaking of the Brittish and Scottish Bishops, he ſaith, *quos nec apoſtolica ſedes in communionem recepit, nec eos qui ſchiſmaticis conſentiunt:* it ſeems then, the *Brittish* and *Scottish Churches* ſtood *excommunicated* at that time by the Church of *Rome*; and therefore he deſires to go into *France*, *vt ſine controuerſia apoſtolicæ ſedis, licet indignus, gradum epiſcopalem merear accipere*; ſo that the Pope would neither allow their *churches* nor their *ordinations*. So *William* of *Malmsbury* ſaith, *that they would neither be ordained by the Scottish Bishops, nor by any ordained by them, becauſe the Apoſtolical See had rejected their Communion.* But what was it, I beſeech Mr. *Creſſy*, that unchurched the Brittish and Scottish Chriſtians, and nulled their ordinations, and made them deſerve excommunication? *Why*, forſooth, *they had not the right tonſure among them, and they did not keep* Eaſter *on the right Sunday*; theſe are all the material differences Mr. *Creſſy* will allow for the cauſes of ſo much ſeverity.

(*t*) Brerewood *of Patriarch Gov. Qu. 3.*

(*u*) Watſon de eccleſ. Britann. antiqua libertate theſ. II.

(*w*) Cave *Anc. Church Gov.* c. V. p. 244. From *Africk* let us ſail into *Brittain*, and

TVS

TVS [x], ad libertatem & omni ſubiectione immunem rationem

ſee how things ſtood in our own Country, the firſt Nation of the whole *Weſtern* World that received the chriſtian Faith; it being planted here (as *Gildas*, an authour of untainted Credit, and no inconſiderable antiquity, informs us, and he ſpeaks it too with great aſſurance) *tempore ſummo Tiberii Cæſaris*, in the latter Time of *Tiberius* his Reign, which admits to have been the very laſt year of his Life (he died *march* the XVI. Ann. Chr. XXXVII.) it was five or ſix years before 'tis pretended *S. Peter* ever came to, or founded any church at *Rome*. Chriſtianity though ſtruggling with great difficulties, and but lukewarmly entertain'd by ſome, yet as *Gildas* aſſures us, made ſhift to keep its head in the following Ages, as is evident from ſome paſſages in *Origen*, *Tertullian*, and others, and from the known ſtory of King *Lucius* the firſt Chriſtian King, - - Religion being ſettled, that church Government grew up here as in other Countries, by Biſhops and then Metropolitans, or ſuperiour Biſhops, there can be no juſt cauſe to doubt.

(x) Stillingfleet Orig. Britan. c. V. pag. 356. It remains onely, that we conſider the *Liberty* or *Independency* of the *Brittish Churches*; of which we can have no greater Proof than from the *Carriage* of the *Brittish Biſhops* towards *Auguſtin* the *Monk*, when he came with *full power* from the *Pope* to require *Subjection* from them. And this material point relating to the *Brittish Churches* I ſhall endeavour to clear from all the *Objections* which have been made againſt it. In order thereto, we are to underſtand, That *Auguſtin* the *Monk* by virtue of the Pope's Authority, did challenge *a Superiority over the Biſhops of the* Brittish *Churches*, which appears not onely by *Gregory*'s Anſwer to his *Interrogations*, but by the *Scheme* of the *Eccleſiaſtical Government* here, which *Gregory* ſent to him, after he had a fair proſpect of the *Converſion* of the *Saxons*, which was at the ſame time that he ſent *Mellitus*, *Juſtus*, *Paulinus* and *Rufinianus* whith the *Archiepiſcopal Pall* to him. There he declares, that there were to be two *Archbiſhops Sees*, one at *London*, (which out of honour to *Ethelbert* or *Auguſtin* was fixed at *Canterbury*, or rather by *Ethelbert*'s own Authority) and the other at *York*, which had been a *Metropolitan See* in the *Brittish* times, and both theſe *Archbiſhops* were to have twelve *Suffragan Biſhops* under them. The Biſhop of *London* was to be conſecrated by his *own Synod* and to receive the *Pall* from the Pope; But *Auguſtin* was to appoint the firſt Biſhop of *York*, who was to yield *Subjection* to him for his time, but afterwards *the Sees* were to be *Independent* on each other. But by all this it should ſeem, *that he had Authority given him onely over thoſe Biſhops who were conſecrated by him*, *And the Archbiſhop of* York; what then becomes of thoſe Biſhops in *Britain*, who were *Conſecrated* by neither, and ſuch they knew there were? Concerning theſe *Gregory* gives a plain Anſwer, *That they were all to be ſubject to the Authority of Auguſtin; and to govern themſelves in Life and Doctrine and Church-Offices according to his Direction.* *Auguſtin* being furniſhed with ſuch *full Power*, as he

eccle-

Digitized by Google

eccleſiarum *Britanniæ* demonſtrandam, adlegarunt, quae heic repetere ſuperſedemus, vnam tantum & alteram exceptionem, quam in diſſertatione ſua de patriarchali epiſcopi *Romani* poteſtate, STILLINGFLEETI *originibus eccleſiæ Britannicæ* oppoſita, fecit SCHELSTRATVS, conſideraturi.

§. XII.

Contrariæ exceptiones Schelſtrati de *eccleſia* Britannica *conſiderantur.*

SCHELSTRATVS [*y*], manuſcriptum ab HENRICO SPELMANNO editum, continens reſponſum *Dinothi Auguſtino* datum, ſpurium eſſe dicit & commentitium: ſtilum enim manifeſte prodere, quod recentioris ſit ætatis. Quod profecto graue argumentum eſt hominis, qui tam idoneus ſtili *Britannici*, quo manuſcriptum illud exaratum exſtat, iudex eſt, vt ne linguam *Anglicanam* quidem ſine interpretis opera ſe intelligere profiteatur. Quo pacto igitur illud, quod ſtilo *Britonum* ſcriptum eſt, diiudicare poterit, qui nullum illius linguæ vocabulum intelligit? Sed ſubiungit ille, materiam & argumentum ipſum oſtendere, quod ſit fictitium: manifeſtum enim eſſe, non fuiſſe ea tempeſtate archiepiſcopum *Caërlegione* ad *Oſcam*, quemad-

thought deſires a *Meeting* with the *Brittiſh Biſhops*, at a place called *Auguſtinſac*, as *Bede* ſaith, in the *Confines* of the *Wiccii* and the *Weſt Saxons*. Where this place was is very uncertain, and not at all material; *Camden* could find nothing like it, and the *Conjectures* of others ſince have no great probability, either as to *Auſtric*, or *Hauſtake*, or *oſſuntree*, but at this place the *Brittiſh Biſhops* gave *Auguſtin* a Meeting; where the firſt thing propoſed by him was, *That they would embrace the Unity* of the Catholick Church, and then join with him in Preaching to the Gentiles, for, ſaith he, *they did many things repugnant to the Unity of the Church*; Which was in plain terms to charge them with *ſchiſm*; and the *Terms* of *Communion* offer'd, did imply *Submiſſion* to the *Church* of *Rome*, and by conſequence to his *Authority* over them. But the utmoſt that could be obtained from them, was onely *that they would take farther advice, and give another Meeting, with a greater Number*. And then were preſent *Seven Biſhops of* the Brittains, *and many Learned Men*, chiefly of the Monaſtery of Banchor, where Dinoth was then Abbot; And the Reſult of this Meeting was, *that they utterly refuſed ſubmiſſion to the church of* Rome, *or to* Auguſtin *as Archbiſhop over* them. And for the Account of this, we are beholding to *Bede*, whoſe Authority is liable to no exception in this matter.

(*y*) Schelſtrat. diſſertat. c. VI. p. 130.

modum ſcriptum venditet; ſed iurisdictionem metropoliticam iam ante centum circiter annos *Meneuiam* fuiſſe translatam. Quaſi non omnibus perſpectum ſit & exploratum, archiepiſcopum *Meneuiæ* (vrbis, nunc *S. Davids Head* dictæ) titulum archiepiſcopi *Caërlegionis*, ſede quantumuis inde remota, retinere potuiſſe, quia *Caërlegio* ſedes primitiua erat, non ſecus ac epiſcopus inſulæ *Manniæ* etiamnum titulum epiſcopi *Sodorenſis* retinet, eo quod *Sodora* & omnes *Hebrides*, ſeu inſulæ occidentales *Scotiæ*, pars diœceſis ipſius olim fuerunt, licet nunc quidem per multa ſæcula ab ea ſeparatæ. Verum vt exemplum *Romæ* propius adferamus, geographi [z] narrant, quod *Oſtia* & *Portus Auguſti* adhuc duobus epiſcopis titulum tribuant, quorum alter ſemper ſit cardinalis quidam ſenior, alter collegii cardinalium decanus, licet vterque locus hodie ita exſtinctus iaceat, vt vix ab vllo homine incolatur. Infra capite quinto huius libri videbimus, ſæpius tres quatuorue antiquos epiſcopatus *Italicos* coniungi conſueuiſſe, quemadmodum de *Tarquiniis Corneto* & *Grauiscis* obſeruauit HOLSTENIVS [a]. Neque rebus ita ſe habentibus abſurdum committitur, quocumque horum titulorum diœceſis coniunctæ epiſcopus appelletur. Cur igitur id contra huius teſtimonii, quod epiſcopo *Meneuiæ* titulum epiſcopi *Caerlegionis* tribuit, valorem obiici oportuit, quando hæc vrbs titulus primitiuus fuit? Sed ſecundo ex BEDA conſtare dicit, quæſtionem illam non ad primatum epiſcopi *Romani*, ſed *Auguſtini* metropoliticam in illos iurisdictionem, attinuiſſe. Quomodo autem epiſcopi *Britannici* pro ſchismaticis habiti fuere, ſi papæ *Romani* auctoritas in hac controuerſia nullo

(z) Ferrar. lexic. geogr. voce *Oſtia*. Oſtia colonia & vrbs Latii, epiſcopalis, ad oſtia Tiberis, e regione Portus vrbis, prorſus a Saracenis euerſa, ab vrbe Roma XVI. mill. paſſ. diſtans. Manet epiſcopatus, qui cardinali ſeniori, a quo pontifex maximus coronatur, tribuitur. cetera.
Id. in voce *Portus Auguſti*. Portus Auguſti, qui & Romanus, *Porto*, vrbs Hetruriæ prorſus exciſa, quod Oſtia Tiberis, contra *Oſtiam* vrbem etiam exſtinctam II. mill. paſſ. diſtantem, ab vrbe Roma XVI. mill. paſſ. in meridiem. Manet epiſcopatus, vnus e ſex, qui cardinalibus antiquioribus conferuntur.

(a) Holſten. annot. in geogr. Carol. a S. Paulo p. 48. ad voc. *Tarquinii*. *Tarquinii* vulgo *Tarquera*] *Tarquina* &c. Epiſcopatus hic Cornetum translatus, vt & Grauiſcanus.

modo

modo interceſſit? Num ſchiſmatici forent, eo quod *Auguſtini* metropoliticam reieciſſent iurisdictionem? Num hic iſtam poteſtatem inexcuſabili quadam ratione & ſuo ipſius arbitratu vſurparat, ſeque ipſis metropolitam obtruderat, a nemine, qui dignitate ipſo eſſet ſuperior, ad hoc negotium legitime delegatus? Planum itaque eſt, alterum altero incluſum, & reiectionem *Auguſtini* etiam reiectionem fuiſſe illius, qui *Auguſtinum* amandarat. Sed vero in aliis etiam rebus primatum papæ admittere recuſabant, ad ritus *Romanos* in celebratione paſchatis, adminiſtratione baptiſmi, tonſura S. *Petri* aliiſque quibuſdam conſuetudinibus nolentes ſeſe conformare; id quod argumento erat, quod quemadmodum eccleſiæ *Romanæ* antea haud fuerant ſubiecti, nec cum ea quidem, ſed cum orientalibus potius eccleſiis, communionem coluerant, ita nunc dictaturæ eius ſeſe ſubmittere in animo non haberent, antiquas potius ſuæ ipſorum, tamquam liberæ & ab alia nulla dependentis, eccleſiæ conſuetudines porro obſeruare parati. Num quis ſibi perſuadere poteſt, epiſcopos *Britannicos*, ſi pontificem *Romanum* legitima in ſe poteſtate gaudere crediidiſſent, mandatis eius in eiusmodi rebus, vt ſunt obſeruatio paſchatis & ſimiles, ſeſe ſubmittere dubitaturos fuiſſe, quum res iſtæ minimam iurisdictionis patriarchalis partem efficiant? Ipſe ille auctor noſter, quando ad materiam paullo curatius conſiderandam progreditur, adſerto ſuo inhærere non audet, ſed epiſcopis *Britannicis* tandem cum BARONIO aliiſque partis ſuæ ſcriptoribus conuitiari incipit, dicens [*b*], quod inde a tempore irruptionis *Saxonum*, doctrinis ritibusque eccleſiæ catholicæ deſertis, tamquam ſchiſmatici a centro communionis eccleſiaſticæ receſſiſſent: & quod concludi oporteat, Deum miraculis, *Auguſtini* deprecatione factis, eccleſiæ ſchiſmaticæ *Britonum* falſitatem oſtendere voluiſſe. Hoc ad inſtitutum noſtrum facit cauſſamque nobis concedit, de qua diſceptatur, quæ eſt, Num eccleſia *Britannica* pontificis *Romani* iurisdictionem in ſe tunc agnouerit, quando eo peruenit *Auguſtinus*? Quod auctor noſter poſt breuem quamdam cum docto aduerſario ſuo altercationem negare, cum eoque in eamdem pedibus ire ſententiam cogitur, & tunc ſe ad vltimum &

(*b*) Schelſtrat. diſſ. c. VI. p. 106.

commune partis ſuæ refugium, ad conuitia videlicet & miracula, conuertit, quæ quum nulla hac in re argumenta ſint, nihil ad ea reſpondebimus; ſed vnum adhuc diſpiciemus, Vnde conſtet, *Britannos* ſub aduentum *Saxonum* antiquam doctrinam de patriarchali papæ *Romani* poteſtate deſeruiſſe? Quod vt demonſtret auctor noſter, plana & perſpicua documenta adferat, neceſſe eſt, quod ante illud tempus eccleſia *Britannica* epiſcopi *Romani* patriarchalem in ſe iuriſdictionem ſemper agnouerit. Et hic quidem prætextus toti diſſertationi eius ſcopus eſt: ſed probationes eius in leues quasdam coniecturas abeunt, quibus nihilo ſecius hæc quatuor momenta demonſtraſſe, videri cupit. I. A *Petro* apoſtolo eccleſiam *Britannicam* [c] fundatam eſſe; quod, quisquis epiſcopum VSSERIVM de primordiis [d] chriſtianæ fidei in *Britannia* legit, æque facile S. *Paulo* vel viginti aliis attribuet: Adeo exigua ratio ſuppetit, patriarchalem pontificis *Romani* poteſtatem prima eccleſiæ *Britannicæ* conuerſione ſtabiliendi. II. Ex antiqua traditione argumentatur, poteſtatem patriarchalem eſſe inſtitutionis apoſtolicæ, & hoc ipſo [e] eccleſiam *Britannicam Romanæ* ſubiectam factam, quicumque demum illam ad fidei chriſtianæ obſequium primum perduxiſſet. Sed hæc traditio maiori inuoluta eſt obſcuritate, & magis precaria argumentatio eſt, quam prima illa. III. Dicit, epiſcopos *Britannicos* in concilio *Arelatenſi* epiſcopi *Romani* [f] patriarchalem in ſe & vniuerſum occidentem agnouiſſe poteſtatem. IV. Denique, hanc poteſtatem in plena hac extenſione & latitudine ſexto concilii *Nicæni* canone agnitam eſſe & confirmatam [g]. Quatenus ſynodus *Nicæna* hanc poteſtatem admiſerit vel confirmauerit, iam oſtendimus, vbi de eccleſiis ſuburbicariis verba fecimus. Vt adeo vnum tantummodo ſuperſit examinandum, quid ponderis argumentum *Schelſtratianum*, ex concilio *Arelatenſi* depromtum, habeat. Hoc concilium a *Conſtantino*, non autem ab epiſcopo *Romano*, contra *Donatiſtas* anno CCCXIV. coactum fuit. Aderant heic præſentes epiſcopi

(c) Schelſtrat. diſſ. c. I. & II.
(d) Vſſer. de antiquit. eccleſ. Britan. c. I. tot.
(e) Schelſtrat. diſſert. c. III.
(f) Ibid. c. IV.
(g) Schelſtrat. diſſert. c. V.

Britan-

Digitized by Google

Britannici, *Eborius Eboraco*, *Reſtitutus Londino*, & *Adelphius Lindocolnia*, vel *Colonia Lindi*, quemadmodum probabiliter legi oportere poſtea demonſtrabimus. Iam in ſynodica ipſorum epiſtola ad *Sylueſtrum* papam locus quidam reperitur (ab omnibus autem pro corrupto agnitus) qui maiores eum diœceſes tenere [*b*] dicit. Quod auctor noſter interpretatur, quaſi patriarchalem quamdam poteſtatem in omnes magnas imperii occidentalis diœceſes, *Macedoniam*, *Daciam*, *Illyricum*, *Italiam*, *Africam*, *Hiſpaniam*, *Galliam* & *Britanniam* habere cenſendus ſit. At enim vero vna heic quæſtio fieri poteſt, quæ omnem iſti commento ſpeciem auferet. Num patres *Africani*, quorum multi huic interfuerunt concilio, vocabula *maiores diœceſes* ita intellexerunt? Quod ſi eos feciſſe, dixeris, quomodo factum eſt, vt ſæculo mox ſubſequuto tribus epiſcopis *Romanis*, vna ſerie ſibi ſuccedentibus, adeo fortiter ſe opponerent & libertatem ſibi ſuam hac ipſa in cauſſa vindicarent, (quemadmodum illos feciſſe ſupra (*bb*) vidimus,) omnem ei poteſtatem recipiendi ab eccleſiis *Africanis* appellationes denegantes? Num *Auguſtinus* & reliqui antiſtites omnes obliti ea fuerunt, quæ maiores ſui *Arelati* admodum nuper ſubſcriptione ſua agnouerant, quod videlicet *Africa* vna eſſet ex papæ *Romani* maioribus diœceſibus? An vero ſenſibus ſuis, veluti miſeri *Britones* ſub irruptionem *Saxonum*, debilitati in ſchisma iam incurrerunt, quemadmodum illi feciſſe contumelioſe & falſo dicuntur? Nihil horum omnium hoc in caſu ſtatui poteſt. Adeoque hoc nobis demonſtrationi eſt, nec patres *Africanos*, nec *Britannos*, nec alios vllos tunc in concilio præſentes, verba iſta *maiores diœceſes* eo ſenſu accepiſſe, quo quidem auctor noſter ea accipienda eſſe, dictitat. Vt adeo, quicumque demum eorum ſenſus fuerit, hunc eam ſenſum habere non poſſe, certum ſit. Atque ita omne argumentum, quod auctor ex hoc commento, ad ſubiiciendum pontifici *Romano Britannos*, conſtruit, collabitur, vtpote fundamento deſtitutum.

(*b*) Concil. Arelat. I. epiſt. ſynod. (tom. I. concil. p. 1426. a.) Placuit etiam, antequam a te, qui *maiores diœceſes tenes*, per te potiſſimum omnibus inſinuari. *Schelſtratus* & *Perronius* ita id corrigunt: Placuit etiam hæc iuxta antiquam conſuetudinem a te, qui maiores diœceſes tenes, & per te potiſſimum omnibus inſinuari.

(*bb*) Vid. §. XI. p. 395. 396. 397.

Nolo cum ipſo iam diſputans contendere pertinaciter, vocabulum *diœceſis* illa tempeſtate in nullo auctore pro maiore quadam imperii *Romani* diœceſi fuiſſe adhibitum. *Conſtantinum* [*i*] ita alicubi adhibuiſſe, dicit, loquentem de *Aſiana* & *Pontica* diœceſibus. Quæ res, ſi ipſum iuuare aliquo modo poteſt, alium ei locum ſuggerere poſſum. Nam *Conſtantinus* etiam de ciuili quodam miniſtro loquitur, quem **καθολικὸν διοικήσεως**, ſeu *rationalem diœceſis* [*k*] appellat, vbi cum VALESIO, maiorem aliquam imperii *Romani* diœceſin intelligendam eſſe, ſtatuo. Immo vero ſupra me exiſtimare dixi, iſto tempore patriarchas in eccleſia fuiſſe, magnasque habuiſſe imperii *Romani* diœceſes inter ſe diuiſas. Num vero hinc ſequitur, vt, quum vocabulum *diœceſis* nonnumquam ita adhibeatur, hoc loco idem ſignificare oporteat, vbi manifeſta eſt in contrarium demonſtratio? Nemini non notum eſt, circa illam tempeſtatem nomen diœceſis ſingulis etiam eccleſiis epiſcopalibus fuiſſe datum, easque maiores diœceſes vocari conſueuiſſe in oppoſitione titulorum ſeu parochiarum, quæ erant *quaſi diœceſes*, hoc eſt, minores diœceſes ſub illis comprehenſæ, quemadmodum liber *pontificalis* [*l*] in vita *Marcelli*, qui ex anteceſſoribus *Sylueſtri* vnus fuit,

(*i*) Conſtantin. ep. ad omnes eccleſias ap. Euſeb. de vit. Conſtant. lib. III. c. XIX. Τούτου ἕνεκεν ἐπὶ τοῦ παρόντος καλῶς ἔχειν ἅπαντες ἡγήσαντο· καὶ αὐτὸς δὲ τῇ ὑμετέρᾳ ἀγχινοίᾳ ἀρέσειν ὑπεσχόμην, ἵν' ὅπερ δ' ἂν κατὰ τὴν Ῥωμαίων πόλιν τε καὶ Ἀφρικήν, Ἰταλίαν τε ἅπασαν, Αἴγυπτον, Σπανίαν, Γαλλίας, Βρεττανίας, Λιβύας, ὅλην Ἑλλάδα, Ἀσιανήν τε διοίκησιν καὶ Ποντικήν, καὶ Κιλικίαν, μιᾷ καὶ συμφώνῳ φυλάττεται γνώμῃ, ἀσμένως τοῦτο καὶ ἡ ὑμετέρα προσδέξηται σύνεσις. Id circo id æquum rectumque eſſe omnes iudicauerunt, quod & vobis placiturum eſſe ſpopondi, vt ſcilicet quid in vrbe Roma perque omnem Italiam, Africam, Aegyptum; per Hiſpaniam, Gallias, Britannias, Libyas, per vniuerſam Achaiam, *per Aſianam & Ponticam diœceſin*, per Ciliciam denique concordi ſententia obſeruatur, id veſtra quoque prudentia libentibus animis amplectatur.

(*k*) Ibid. lib. IV. c. XXXVI. ἀπεστάλη δὲ γράμματα παρὰ τῆς ἡμετέρας ἡμερότητος πρὸς τὸν τῆς διοικήσεως καθολικὸν, ὅπως ἅπαντα τὰ πρὸς ἐπισκευὴν αὐτῶν ἐπιτήδεια παρασχεῖν φροντίσειεν. Litteræ a noſtra clementia miſſæ ſunt ad *rationalem diœceſis*, vt cuncta ad eorum codicum confectionem neceſſaria præberi curet.

(*l*) Pontifical. vit. Marcelli (tom. I. concil. p. 946. c.) Hic fecit cœmiterium via Salaria, & viginti quinque titulos in vrbe Roma conſtituit, *quaſi diœceſes*, propter baptiſmum & pœnitentiam multorum, qui conuertebantur ex paganis, & propter ſepulturas martyrum.

reddi-

reddidit. Vt adeo, quando *Syluester* maiores diœceſes tenuiſſe dicitur, id nihil velit amplius, quam quod metropolitanus fuerit, habens diuerſas diœceſes epiſcopales iurisdictioni ſuæ ſubiectas, quibus ſecundum conſuetudinem tempus celebrandi paſcha aliasque res in concilio decretas ſignificare debuit. Vel ſi ipſum iſto tempore patriarcham fuiſſe ſtatuas; tum per maiores eius diœceſes intelligi poterunt decem prouinciæ ſuburbicariæ, quæ antiqui patriarchalis eius iurisdictionis limites fuerunt. Quemcumque vero ſenſum habent, eum certe habere nequeunt, quem auctor noſter de magnis imperii *Romani* diœceſibus ſibi fingit. Abſurdum enim foret cogitare, quod *Africa* ex pontificis *Romani* diœceſibus ſe eſſe, agnouerit, quæ numquam prouinciis ſuburbicariis fuit adnumerata, & quod magis eſt, quæ pontificis conſiliis, quibus vel minimam poteſtatem in ipſam ſibi conciliare ſtuduit, tam fortiter reſtitit, abſolutam nec aliunde dependentem poteſtatem in omnibus cauſſis cognitionis ac iurisdictionis eccleſiaſticæ ſibi vindicando. Et quum res eccleſiæ *Britannicæ* eadem fuerit atque *Africanæ*, ſequitur, eam æque minus atque alias *Romæ* paruiſſe, non obſtante, quod quidem eius epiſcopi in concilio *Arelatenſi* ſubiectionem papæ debitam agnouiſſe dicantur; qua ex re auctor noſter præcipuum cauſſæ ſuæ robur petit, quum tamen diligenter excuſſa & examinata nihil roboris habeat, quemadmodum lectori partium ſtudio alieno nos demonſtraſſe, haud dubitamus. Nos præcipuas quasdam celebris huius ſcriptoris exceptiones contra eccleſiæ *Britannicæ* libertatem tanto lubentius heic conſiderauimus, quod ignoramus, an quis vmquam ad eas reſponderit; & fore confidimus, vt hæc pauca, quæ attulimus, lectori vera libertatis noſtræ fundamenta & ſimul conſilia in contrarium ob oculos proponant, quæ epiſcopi *Romani*, tamquam patriarchæ imperii occidentalis, poteſtati nos ſubiicere volunt, quum tamen diœceſis *Britannica* æque iuſto abſolutæ libertatis titulo, atque *Roma* ipſa, vel *Africa* vel alia quæcumque imperii diœceſis, gauiſa ſit. Non inquiremus heic vlterius in aliorum patriarcharum vel metropolitanorum limites vel ipſorum diœceſes, quod tanti momenti diſputationes de eis non fuerunt excitatæ, & quod ex *notitia* eccleſiæ, quam heic in vltima huius libri parte ſubiungimus, facile condiſci poſſunt. Quam ob

rem

rem proximo loco ordinariam antiquarum diœceſium epiſcopalium, ſiue, vti nunc vocantur, diœceſanarum eccleſiarum, amplitudinem examinabimus.

LIBRI NONI
CAPVT SECVNDVM
DE NVMERO, NATVRA ET AMPLITVDINE DIOECESIVM, SIVE ECCLESIARVM EPISCOPALIVM, IN AFRICA, AEGYPTO, ALIISQVE ORIENTALIBVS PROVINCIIS.

§. I.

Diœceſes olim παροικίαι, parœciæ *dictæ*.

EX iis, quæ capite vltimo diximus, planum eſt & perſpicuum, antiquiſſimam & apoſtolicam diuiſionem factam fuiſſe in diœceſes ſeu eccleſias epiſcopales; hoc eſt, eiusmodi diſtrictus, quos ſinguli epiſcopi vna cum presbyteris ſuis gubernarunt. Interim in harum diœceſium naturam & amplitudinem paullo vlterius inquirendum eſt, quia magni errores a recentioribus quibusdam ſcriptoribus circa illas admiſſi ſunt. Sunt, qui diœceſim tribus prioribus ſæculis nihil amplius fuiſſe ſtatuunt, quam tantum hominum numerum, qui in vnam quamdam congregationem coire potuere, & plerumque coiuerunt. Alii antiquarum diœceſium limites extendunt longius, vt ciuitatem & totam regionem adiacentem includant. Tunc vero, ethnicis ad chriſtianam religionem generatim conuerſis, iſtiusmodi diœceſes in ſingulares congregationes diuidi & nouum vnicuique earum epiſcopum dari oportuiſſe ſtatuunt. Nulla inter haſce duas opiniones differentia eſt, niſi hæc, quod altera primum & originarium eccleſiæ exemplar plane perperam capiat, & altera cum eius praxi litiget. Sed fundamentum rei erat, quod eccleſia in conſtituendis diœceſium limitibus aliam ſequeretur regulam, non ſingularium conuentuum ſeu congregationum, ſed regulam regiminis in qualibet ciuitate, includentis non tantum ciuitatem ipſam ſed ſuburbia etiam, ſiue regionem, ciuitati intra iurisdictionis ſuæ limites circumiacentem. Quæ plana videtur eſſe ratio grandis illius & omnibus manifeſtæ differentiæ, quam in diœceſium amplitudine deprehendimus,

co-
m,

V.

icu-
ciuil-
i di-
per-
udi-
re-
iunt.
uille
am-
unt.
ciui-
ero,
ius-
ium
ulla
era
ca-
rei
am
ce-
en-
io-
m.
ie-
di-
us,

Digitized by Google

[illegible] oogle

mus; quando aliæ admodum amplæ, aliæ valde anguſtæ ſunt, prout ciuilis cuiusque ciuitatis magiſtratus maiorem haberet vel minorem iurisdictionem. Equidem duo ſunt, quæ improvidis lectoribus hac in materia plerumque imponunt. Vnum eſt, quod diœceſis epiſcopalis antiquo nomine per tria priora ſæcula communiter dicatur *παροικία*, quam pro eccleſia parochiali, ſeu ſingulari quadam congregatione, falſo accipiunt: Quum tamen, vt viri eruditi [*a*] obſeruarunt, tunc non loca ſeu habitacula ab eccleſia quadam proxima, ſed vicos proximos a ciuitate denotaret, qui vna cum ciuitate epiſcopi *παροικία*, ſiue, vt nunc vocamus, ipſius diœceſis, ordinariæ illius curæ ac iurisdictionis limites erant. Rem ita ſe habuiſſe, inde euidenter apparet, quod ampliſſimæ diœceſes, quales erant *Romana*, *Antiochena*, & *Alexandrina*, quæ multas complectebantur eccleſias particulares, eodem nomine appellantur, quemadmodum lector vel centum loca in EVSEBIO [*b*] inuenire poterit, vbi vocabulum *παροικίας* adhibet, quando de his amplis & populoſis ciuitatibus, quæ plures eccleſias particulares in ſe continebant, loquitur. Ciuitas *Alexandrina* tempore *Alexandri* atque *Athanaſii* in diuerſos diſtrictus diuiſa erat, qui *λαῦραι* dicebantur, quarum in vnaquaque eccleſia erat presbyterum in ſe habens conſtitutum. Et nihilominus iſtæ omnes non niſi vna erant *παροικία*, quemadmodum *Alexandro* in epiſtola ſua encyclica [*c*] contra *A-*

(*a*) Brerewood *of Patriarch. Gov.* Q. I. p. 302.

(*b*) Euſeb. lib. I. c. I. ὅσα τε καὶ πηλίκα πραγματευθῆναι κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν λέγεται, καὶ ὅσοι ταύτης διαπρεπῶς ἐν ταῖς μάλιστα ἐπισημοτάταις παροικίαις ἡγήσαντό τε καὶ προέστησαν. Quot præterea quantæque res in eccleſia geſtæ a ſcriptoribus noſtris commemorentur: qui præcipue *in celeberrimis ciuitatibus* (*parœciis*) eidem eccleſiæ non ſine laude præfuerint.

Id. lib. II. c. XXIV. Νέρωνος ὄγδοον ἄγοντος τῆς βασιλείας ἔτος, Πρῶτος μετὰ Μάρκον τὸν ἀπόστολον καὶ εὐαγγελιστὴν, τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παροικίας, Ἀνιανὸς τὴν λειτουργίαν διαδέχεται. Nerone octauum imperii annum agente primus poſt Marcum euangeliſtam *Alexandrinæ eccleſiæ* (*parœciæ*) adminiſtrationem ſuſcepit Anianus.

(*c*) Alex. epiſt. encycl. apud Socrat. lib. I. c. VI. Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ παροικίᾳ ἐξῆλθον νῦν ἄνδρες παράνομοι καὶ χριστομάχοι κ. τ. λ. In *noſtra parœcia* exſtiterunt nuper homines iniqui & hoſtes Chriſti, cetera.

rium dicuntur. Lector hoc vocabulum videre poteſt ita adhibitum ab EPIPHANIO [*d*], HIERONYMO [*e*], conciliis *Antiocheno* [*f*], *Ancyrano* [*g*] multisque aliis poſteriorum ſæculorum, vbi certum eſt, epiſcopales diœceſes paullo ampliores fuiſſe quam eccleſias parochiales, quatenus hæ ſingulares congregationes ſignificare creduntur. Vt adeo nihil manifeſtius, quam vſus vocabuli *παροικίας* pro diœceſi, quarto poſt natum ſeruatorem ſæculo, eſſe poſſit.

§. II.

Quo tempore nomen diœceſis *primum adhiberi cœptum ſit.*

IAM vero circa hanc tempeſtatem nomen *diœceſis* ſimili modo adhiberi cœpit. Nam ſynodus *Arelatenſis*, quæ ſæculo quarto ineunte celebrata eſt, ad epiſcopum ſcribens *Romanum*, maiores eum *diœceſes* tenere [*h*] dicit; quas diœceſes etſi SCHELSTRATVS & alii *Romanenſes* ſcriptores patriarchales diœceſes, ad

(*d*) Epiphan. epiſt. ad Ioan. Hieroſolym. Ad *meæ parœciæ* videbantur eccleſiam pertinere, cetera.

(*e*) Hieron. ep. LIII. ad Ripar. Miror Sanctum epiſcopum, in cuius *parochia* eſſe presbyter dicitur Vigilantius, acquieſcere furori eius &c.

(*f*) Concil. Antioch. c. IX. (tom. II. concil. p. 565.) ἕκαστον ἐπίσκοπον ἐξουσίαν ἔχειν τῆς ἑαυτοῦ παροικίας, διοικεῖν τε κατὰ τὴν ἑκάστῳ ἐπιβάλλουσαν εὐλάβειαν, καὶ πρόνοιαν ποιεῖσθαι πάσης τῆς χώρας τῆς ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ πόλιν. Vnumquemque epiſcopum habere *ſuæ parochiæ* poteſtatem & adminiſtrare pro vnicuique conueniente religione, & totius regionis curam gerere, quæ ſuæ vrbi ſubeſt.

(*g*) Concil. Ancyran. c. XVIII. (tom. I. conc. p. 1461.) Εἴ τινες ἐπίσκοποι καταστα-θέντες, καὶ μὴ δεχθέντες ὑπὸ τῆς παροικίας ἐκείνης, εἰς ἣν ὠνομάσθησαν, ἑτέραις βούλοιντο παροικίαις ἐπιέναι, καὶ βιάζεσθαι τοὺς καθεστῶτας, καὶ στάσεις κινεῖν κατ' αὐτῶν, τούτους ἀφορίζεσθαι. Si qui conſtituti epiſcopi, & ab illa *parochia*, in quam nominati fuerunt, non ſuſcepti, alias velint *parochias* inuadere, & iis qui conſtituti ſunt, vim adferre, & ſeditiones aduerſus illos excitare, eos ſegregari oportet.

Auguſtin. epiſt. CCXLI. [al. CCLXII.] (p. 1007. edit. Altdorf. MDCLXIIX. 4to) Fuſſala dicitur Hipponenſi territorio confine caſtellum: antea ibi numquam epiſcopus fuit: ſed ſimul cum contigua ſibi regione ad *parœciam Hipponenſis* eccleſiæ pertinebat.

Baſil. epiſt. CCLXIV. περιοδεύοντος ἡμῶν τὴν παροικίαν κ. τ. λ. Dum ego vicina loca vrbis (*parochiam*) obirem, cetera.

(*h*) Concil. Arelat. I. epiſt. ſynod. (tom. I. concil. p. 1426.) vid. ſupra ſub lit. (*b*) pag. 405.

pon-

pontificis *Romani* iuriſdictionem amplificandam, interpretantur; magis tamen probabile eſt, obſeruante CAVEO [*i*], quod ſingulares tantum epiſcopatus ſignificent, tametſi *Conſtantinum* diuiſionem imperii in ciuiles diœceſes forte feciſſe largiar, vnde patriarchales diœceſes nomen ſuum in ſequentibus ſæculis traxerunt. Vocabulum illud pro ſingulari quadam diœceſi in conciliis *Africanis* frequenter adhibetur, vt quum dicitur [*k*] *Nemini ſit facultas, relicta principali cathedra, ad aliquam eccleſiam in DIOECESI conſtitutam ſe conferre*: Ita ſimiliter in *codice Africano* & *collatione Carthaginenſi* ſæpius. Ex quibus perſpicimus, vocabula *parochia* & *diœceſis* iſtis temporibus plane idem ſignificaſſe, & ſi quis diœceſin nomine parochiæ vocet, hunc ideo eam non ſingularem quamdam congregationẽ facere.

§. III.

Quid per προάϛεια, ſeu ſuburbia, *intelligendum ſit.*

ALTERVM, quod lectoribus hac in re imponere ſolet, eſt ambigua ſignificatio, quam nomina προάϛεια & *ſuburbia* admittunt; quæ ſenſu hodierno accepta nihil amplius quam ædes

(*i*) Cave's *Anc. Ch. Gov.* c. III. p. 129. 130. When the ſynod at *Arles* in their Letter to Pope *Sylveſter* ſay, that he did *maiores diœceſes tenere* (a paſſage frequently quoted by the Writers of the *Roman* Church) poſſeſs greater Dioceſes; beſides, that the place, as *Salmaſius* obſerves, is very corrupt, and affords no current ſenſe, 'tis plain, that the word *Dioces* there cannot be underſtood of *Patriarchal* Dioceſes, (*Conſtantine* not having yet made the diviſion of the Empire, nor *Dioceſes* come up in a ciuil, much leſs in an Eccleſiaſtical ſenſe) and muſt therefore be meant of ſingle Biſhopricks, in the modern uſe of the word, and which was not unuſual in thoſe days, as is evident from the *Code* of the *African* Church, and the conference between the *Catholicks* and *Donatiſts* at *Carthago*, where nothing is more common and obvious than the uſage of the word *Dioces*, for a ſingle Epiſcopal See; the places are too numerous to be reckon'd up.

(*k*) Conc. Carth. V. c. V. (tom. II. concil. p. 1216.)

Cod. can. Afric. c. CXVII. οἱαιδήποτε ἐκκλησίαι ἐν διοικήσει καθεστῶσαι, quæcumque eccleſiæ in *diœceſi* conſtitutæ. Can. CXVIII. inſcriptio: Περὶ τοῦ, πῶς μεταξὺ ἀλλήλων μερίζονται τὰς διοικήσεις οἱ ἐπίσκοποι κ. τ. λ. De *diœceſibus*, qualiter eas inter ſe diuidant epiſcopi. &c. Can. CXIX. Inſcript. Περὶ τοῦ, ἐάν τινα διοίκησιν ἐξ αἱρέσεως ἐλευθερώσῃ ἐπίσκοπος, καὶ περὶ τριετίαν κατάσχῃ, μηδένα ταύτην ἀναζητεῖν. Vt ſi quam *diœceſin* epiſcopus ab hæreſi liberans, triennio poſſederit, nullus eam repetat. Can. CXXIII. Inſcript. ὥστε τὸν καταφρονοῦντα τῆς ἰδίας διοικήσεως ἐπίσκοπον στερεῖσθαι τῆς κοινωνίας. Vt ſi epiſcopus negligat ſuam *diœceſin*, communione priuetur.

 mœni-

mœnibus ciuitatis contiguas ſignificant; antiquis autem temporibus omnes vicos ſeu pagos denotabant, ciuitati in certo quodam diſtrictu circumiacentes, qui proinde tamquam ad ciuitatem pertinentes conſiderabantur, vt vt ſæpius multorum millium paſſuum interuallo ab ea disiuncti. Sic *Canopus* duodecim milliaribus diſtabat ab *Alexandria*, & tamen in actis concilii *Chalcedonenſis* ab *Athanaſio* [*l*] quodam προάςειον, ſeu *ſuburbium* illius ciuitatis, vocari legimus. Ita *Daphne* SOZOMENO [*m*] dicitur *ſuburbanum Antiochiæ*, licet XL. ſtadiis ſeu quinque mill. paſſ. inde diſtaret. Et PANCIROLLVS [*n*] de nobili ſuburbio *Conſtantinopolis*, quod ἕβδομον ſiue *Septimum*, appellabant, obſeruat, illud ita vocatum fuiſſe, quod ſeptimo ab vrbe lapide abeſſet, quamquam poſtea, ciuitate mirum in modum increſcente, propior illius pars facta atque habita eſt. Ita quoque in ſuburbanis *Carthaginis* locus erat, quem *Decimum* vocabant, quod decem milliaribus ab vrbe diſtaret, vti PROCOPIVS [*o*] auctor eſt. Sunt

(*l*) Concil. Chalced. act. III. (tom. IV. p. 408. c.) ὥτως οὖν καταλαβομένου ἐμοῦ τῷ Ἀθανασίῳ τὴν Μετάνοιαν, προάςειον δὲ τοῦτο τῆς μεγίςης Ἀλεξανδρείας, ὅ ποτε Κάνωπος καλούμενον· ὅπερ προάςειον ἄνωθεν, καὶ ἐκ παλαιᾶς συνηθείας, ἐτύγχανε πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν καταφύγων. Sic ergo perueniente me Athanaſio in Metancea, id eſt, huius nominis *ſuburbano magnæ Alexandrinæ ciuitatis, quod aliquando Canopus vocabatur*; quod *ſuburbanum* ab initio & ex antiqua conſuetudine ad refrigerium confugientium conſtitutum eſt.

(*m*) Sozom. lib. V. c. XIX. Δάφνη τὸ ἐπίσημον τῆς Ἀντιοχείας προάςειον, κομᾷ μὲν ἄλσει κυπαρίσσων πολλῶν, *Daphne* nobile *Antiochiæ ſuburbanum* multarum quidem cupreſſorum nemore niteſcit.

(*n*) Panciroł. com. in notit. imper. lib. I. c. LXXII. Erat id ſuburbium Conſtantinopolis, vt Procopius *lib. I. de ædificiis Iuſtinian.* memorat. Alterum, ait, templum D. Theodoro ædificauit in ſuburbio, quod, *Hebdomon*, id eſt *Septimum* appellatur. - Prope *Septimum* Samuelis prophetæ oſſa ab Arcadio Auguſto tranſlata & condita fuiſſe D. Hieronymus *aduerſus Vigilantium* Martyrologium 20. *Auguſt.* & alii *Niceph.* lib. 14. c. 10. teſtantur. Ibidem, id eſt *ſeptimo ab vrbe lapide* Theodoſius Magnus in baſilica magnifice exſtructa, D. Ioan. Baptiſtæ caput condidit, vt D. Proſper *in chronicis.*

(*o*) Procop. Vandalic. lib. I. c. XVII. - ὅπως τῶν πολεμίων ἐν ςενοῖς γενομένων ἀμφὶ τὸ τῆς πόλεως προάςειον, ὃ Δέκιμον καλοῦσιν, ἀμφοτέρωθεν ξυνιόντας, κυκλώσασθαί τε αὐτοὺς, καὶ σαγηνεύσαντας διαφθεῖραι. Vt cum hoſtis in anguſtias *Decimi, qui locus eſt in agro ſuburbano* Carthaginenſis) ſe compegiſſet, cum ipſi vtrinque interciperent, ac veluti ſeptum indagine profliga-

etiam,

Digitized by Google

etiam, qui exiſtimant, quod *Ager Sexti*, in quo mortem pro religione *CHRISTI* ſubiit *Cyprianus*, ita dictus fuerit, quod ſex milliaria a ciuitate abeſſet. *Martyrologium* enim *Romanum* loco *Ager Sexti* ponit *Sextum Milliare.* Iam in omnibus iſtiusmodi ſuburbiis conuentus agebantur particulares, a conuentibus eccleſiarum ciuitatis diſtincti; quemadmodum ex iis, quæ EVSEBIVS [p] ex epiſtola DIONYSII ALEXANDRINI obſeruauit, apparet, qui ſibi ad *Collutbionem*, locum regionis *Mareoticæ*, migrare iuſſo multum conſolationis attuliſſe dicit, quod fratres, illic ſe ob vicinitatem vrbis cariſſimorum & coniunctiſſimorum hominum adſpectu crebrius fruituros, monuiſſent, adfirmantes, eos acceſſuros ibique commoraturos, *&, tamquam in ſuburbanis remotioribus, particulares illic conuentus futuros.* Vt adeo antiqua hæc vocabula παροικία & προάστεια, vero ſuo vetuſto & primitiuo ſenſu accepta, diœceſin epiſcopi, non ſingularem quamdam parochiam ſenſu hodierno efficiant, ſed ciuitatem cum omnibus vicis & pagis intra regionem ſitis, ad quam magiſtratus oppidani iuriſdictio patebat. Hæc enim, vt IVSTELLVS [q] ex probatis auctoribus demonſtrauit, differentia eſt inter πόλιν & κώμην, *ciuitatem* & *vicum*, vt ciuitas locus ſit, quem magiſtratus

---

rent - - ἐν δὲ Γράσσῃ ἐξαναστάντες, τεταρταῖοι ἐς Δέκιμον ἀφικόμεθα, σταδίοις ἑβδομήκοντα Καρχηδόνος ἀπέχον. Graſſe profecti die quarto peruenimus *Decimum, quod Charthagine ſtadiis LXX. diſtat.*

(p) Euſeb. lib. VII. c. XI. ὡς ἐν προαστείοις πόῤῥωτέρω κειμένοις, κατὰ μέρος ἔσονται συναγωγαί.

(q) Iuſtel. not. in cod. can. p. 82. Ciuitatis nomine non tantum vrbs mœnibus cincta ſignificatur, ſed & regio ſeu territorium ciuitati adſcriptum. Sic Dio Chryſoſtomus orat. XXXIV. inter cetera, quæ Cæſarem Tarſenſibus conceſſiſſe narrat, χώραν nominat. ἐκεῖνος ὑμῖν, inquit, παρέσχε χώραν, νόμους, τιμὴν, ἐξουσίαν κ. τ. λ. *Ille vero vobis præſtitit regionem, leges, honorem, poteſtatem.* Xiphilinus de Byſantio a Seuero imperatore diruto & in vici formam redacto loquens, τὴν πόλιν τε, inquit, καὶ τὴν χώραν αὐτῆς Περινθίοις ἐχαρίσατο, καὶ αὐτῇ ἐκεῖνοι οἷα κώμῃ ἐχρῶντο. *Vrbem omnemque eius regionem Perinthiis conceſſit: illique Byſantio vſi ſunt vt vico.* Iuriſconſulti territorium ciuitatis vocant. Pomponius, *Territorium eſt vniuerſitas agrorum intra fines cuiusque ciuitatis, intra quos*, vt ait Siculus Flaccus, *iuris dicendi ius erat.* Hinc iudicis territorium l. fin. ff. de iurisdict. Nec vero in republica tantum, ſed etiam in eccleſia ciuitates, regiones ac territoria ſua habuerunt, quæ paſſim in conciliis & in hiſtoria eccleſiaſtica παροικιῶν nomine ſignificantur. Iuſtinianus l. 26. c. de epiſcop. aud. ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει ἢ τῇ παροικίᾳ, *in ciuita-*

ex ſuo ipſius corpore conſtitutus domeſticis legibus moderatur, & in regionem ſibi circumiacentem exercet auctoritatem. Vicus autem locus ciuitati ſubditus, non habens ex ſe ipſo magiſtratum, ſed talem, qui ad ciuitatem, cui paret, ſpectat. Secundum quam notionem eccleſia epiſcopalis generatim erat ciuitas quædam & tota regio, eiusdem plane amplitudinis cum poteſtate magiſtratus ciuilis, cuius fines maximam partem diœceſis epiſcopalis fines erant; quamuis iſta regula non adeo vniuerſalis eſſet, quin ſpecialiores quasdam admitteret exceptiones. Atque hinc diſpaleſcit, quod licet amplitudines diœceſium inter ſe admodum diuerſæ fuerint, pro amplitudine regionis & territorii ciuitatis, & multæ earum valde anguſtum habuerint ambitum, cum aliis comparatæ; generatim tamen tam late patuerint, vt epiſcopum & presbyterium in eccleſia ciuitatis, & presbyteros ac diaconos in regionibus ruralibus, admitterent.

§. IV.

Diœceſes non generatim ita amplæ inter nationes, primis temporibus ad religionem chriſtianam perductas, quemadmodum inter nationes medio eccleſiæ æuo conuerſas.

Ad illuſtrandam totam hanc materiam, (quæ ex diuerſis rationibus, ad ſtatum eccleſiæ antiquæ recte percipiendum, magni vſus eſt) ſpeciatim heic, quam late cum ampliores tum anguſtiores diœceſes patuerint, diſpiciemus, vtrarumque ſtatum paullo diſtinctius conſideraturi. Licet enim ratione amplitudinis inter ſe valde diſcreparent, omnes tamen forma regiminis conueniebant; cuius natura non in hoc conſiſtebat, vt his illisue limitibus omnino eſſet circumſcriptum; id enim conſtitu-

te vel eius vicinia. & l. 35. c. de epiſcop. & cler. καὶ τολμήσῃ τις ἀφελέσθαι πόλιν τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου ἢ τῆς παροικίας αὐτῆς, ἀτιμοῦται. *Si quis audeat ciuitatem aut ſuo epiſcopo aut territorio priuare, infamis redditur.* Sic *territorium epiſcopi* in concil. Aurelian. I. can. XIX. & Aurelian. III. c. XIIX. conc. Vaſenſi can. III. Wormat. c. LX. & in actis concilii Conſtantinopolitani ſub Menna, *territorium Apamearum.*

Concil. Antioch. c. IX. (tom. II. conc. p. 565.) Ἕκαστον ἐπίσκοπον ἐξουσίαν ἔχειν τῆς ἑαυτοῦ παροικίας, διοικεῖν τὸ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ἐπιβάλλουσαν εὐλάβειαν καὶ πρόνοιαν ποιεῖσθαι πάσης τῆς χώρας τῆς ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ πόλιν. Vnumquemque epiſcopum habere ſuæ parochiæ poteſtatem & adminiſtrare pro vnicuique conueniente religione, & totius regionis curam gerere, quæ ſuæ vrbi ſubeſt.

tioni

tioni eius tantum aduentitium quid erat. Eadem regiminis forma in plerisque eccleſiæ partibus adhuc conſeruatur, & tamen vnusquisque, cui iuſtas obſeruationes facere lubuerit, differentiam aliquam inter primas nationum conuerſiones, & eas, quæ medio eccleſiæ æuo ſubſequutæ ſunt, facile cognoſcet. Nam in primis diœceſes generatim numeroſiores nec ita amplas, vt in poſterioribus, fuiſſe in propatulo eſt. Omnis *Aſia minor* in longitudine ab *Helleſponto* vſque ad *Euphratem* fluvium DCXXX. millia paſſuum, in latitudine a *Sinu Iſſico* in *Cilicia* vſque ad *Trapezuntem* circiter CCX. mill. paſſ. habere ab optimis geographis exiſtimatur. Nihiloſecius quadringentæ fere diœceſes in hoc terræ tractu fuerunt, vti lector ex *notitia eccleſiæ* ad calcem huius libri videre ipſe poterit. Iam vero ſi oculos in medii æui conuerſiones coniecerimus, numerum diœceſium valde exiguum, ambitum autem earum admodum magnum, deprehendemus. Nam in *Germania*, quæ duplo amplior quam *Aſia minor* eſſe creditur, (longitudine illius DCCCXL. latitudine DCCXL. millia paſſuum complectente) XL. tantum epiſcopatus exſiſtunt; in vniuerſo *Belgio* XVIII; in *Dania* XV; in *Suecia* X; in *Ruſſia* XXI; in *Polonia* XXX; quemadmodum HEYLINVS aliique geographi eos computarunt. Et numerus epiſcopatuum in *Anglia* noſtra, quæ itidem poſterior quædam conuerſio eſt, & eorum, qui fuerunt in *Aſia minore*, nullam inter ſe proportionem habent, licet *Magna Britannia* inſula amplitudine ſua iſti prouinciæ non multum cedat. Curioſo & docto lectori in huius differentiæ cauſſas inquirendum relinquimus, dum nos ad oſtendendam diuerſam diœceſium in primitiua eccleſia amplitudinem progredimur, vbi alias valde amplas, valde anguſtas alias, eamdem tamen epiſcopatus formam in omnibus ſeruatam, nec vllam ſingulari quadam congregatione terminatam, deprehendemus.

§. V.
Specialior diœceſium Africæ *deſcriptio.*

INITIVM faciemus a diœceſibus *Africanis*, quas nonnulli in minimis omnium epiſcopatibus falſo poſuerunt; quum tamen, ſi recte inita fuerit earum recenſio, pluribus aliis multo ampliores fuiſſe, paritura ſint. *Africa* enim (ſex *Romanas* prouincias *Tripolim*, *Byzacenam*, *Africam proconſularem*, *Numidiam* & vtram-

& vtramque *Mauritaniam* complexa) PROCOPIO [r] dierum XC. iter patuiſſe dicitur: quod ſi vnius diei iter ſtadia CCX. ſiue milliaria viginti ſex cum quadrante efficere ſtatueris, ſicuti PROCOPIVS ſupputat, vltra MMCCC. milliaria euadunt: Latitudo in quibusdam locis CC. & in aliis D. milliaria habebat: vnde inita computatione duplo maior, quam *Germania* vel *Gallia*, efficitur. Iam in hoc ambitu *Auguſtini* memoria circiter CCCCLXVI. epiſcopatus fuerunt, quemadmodum ex collatione *Carthaginenſi* [s], *breuiculo* AVGVSTINI [t] & *notitia* eccleſiæ *Africanæ*, quinquaginta circiter annis poſt *Auguſtini* obitum facta, & a SIRMONDO [u] in lucem publicam edita, patet. Diœceſes, quæ nunc ſunt in *Gallia*, ſi cum iſtis comparaueris, altero tanto maiores, & quæ ſunt in *Germania*, adhuc maiores eſſe intelliges. Interim, hoc non obſtante, epiſcopatus *Africani*, vti vir quidam doctus [v] computauit, ſinguli ſexaginta vel octoginta ciuitates & vicos, ſumma vniuerſorum adæquata, continuiſſe iudicari poſſunt. Hoc ad minimum certum eſt, illorum multos admodum late patuiſſe. AVGVSTINI diœceſis *Hipponenſis* vltra quadraginta milliaria longa erat. Ipſe enim *Fuſſalam* [w], diœceſis ſuæ oppidum, vbi nouum epiſcopatum erexerat,

(r) Procop. Vandal. lib. I. c. II. p. 177. *Ἐπέβαλλε τῷ μὲν τὸ τῆς ἑσπέρας ἔχοντι κράτος, Λιβύης τὰ πλεῖστα διήκοντα ἐς ἐνενήκοντα ὁδὸν ἡμερῶν.* Ad imperatorem occidentis pertinebat pars Africæ maxima, quæ dierum XC. iter patet. - - *μιᾶς δὲ ἡμέρας ὁδὸς ἐς δέκα καὶ διακοσίους διήκει σταδίους.* Vnius autem diei iter ad ſtadia CCX. euadit.

(s) Collat. Carthag. die I. (tom. II. conc. p. 1414.) n. CCXIII. Efficiuntur omnes (Donatiſtarum epiſcopi) ducenti ſeptuaginta nouem. num. CCXIV. Catholicæ partis epiſcopi ſecundum ſubſcriptionem huic breui inſertam efficiuntur ducenti ſexaginta ſex, exceptis his, quos dicunt nec dum ſubſcripſiſſe.

(t) Auguſtin. breuic. collat. die I. c. XIV. (tom. VII. opp. p. 565. edit. Baſil. MDLXIX.) Quibus recitatis quæſiuit de numero epiſcoporum vtriusque. Reſpondit officium, nomina Donatiſtarum epiſcoporum eſſe ducenta ſeptuaginta nouem, adnumeratis etiam illis, pro quibus abſentibus alii ſubſcripſerant, computato & illo defuncto. Catholicorum autem omnium præſentia nomina eſſe conſtitit ducenta octoginta ſex, viginti enim non ſubſcripſerant. cetera.

(u) Notit. Afric. apud Sirmond. miſcell. tom. I. p. 429 – 445. qua vltima pagina computatione facta Sirmondus, *Et ſic fiunt*, inquit, *omnes epiſcopi diverſarum prouinciarum numero CCCCLXVI.*

(v) Maurice's *Defence of Dioceſ. Epiſc.* p. 263.

(w) Aug. epiſt. CCLXII. ad Cæleſtin. (p. 1007. ed. Altdorf.) Ab Hippone memoratum caſtellum millibus quadraginta ſeiungitur.

quatu-

quatuor milliaribus a ſe abfuiſſe narrat. Nonnullæ etiam aliæ dioeceſis ipſius eccleſiæ in epiſtolis [x] & aliis libris eius memorantur, quas STILLINGFLEETVS [y] conlegit. Quibus lector

(x) Auguſtin. epiſt. LXXIV. *Mallianenſem* quemdam ſubdiaconum, Victorinum, apud nos conſtitit eſſe Manichæum, cetera. - - eum coërcitum pellendum de ciuitate (*Malliana* ſiue *Meluane*) curaui.

It. epiſt. CCIII. *Mutagenam* ipſe perrexi & eam quidem miſeram videre non potui &c.

It. ep. CCXII. Illud ſane moneo, quia dignaris, quoniam & ſalus & exiſtimatio tua cariſſima nobis eſt, & ipſi *Germanicianenſes* pertinent ad curam humilitatis noſtræ, cetera.

It. epiſt. CCXXXVI. Conuictus atque confeſſus eſt, die ieiunii natalis domini, quo etiam *Gippitana eccleſia*, ſicut ceteræ, ieiunabat. cetera. - - Et quum me rogaret, vt ad *presbyterum fundi Armenianenſis in campo Bullenſi*, vnde ad nos venerat, cauſſa eius inſinuata litteras darem, &c.

It. de cura pro mortuis c. XII. (tom. IV. opp. edit. Baſil. MDLXIX. p. 888. c.) Homo quidam Curma nomine, *municipii Tullienſis*, quod Hipponi proximum eſt, cetera.

(y) Stillingfleet's *Unreaſonableneſs of Separation* part. III. ſect. IX. p. 251. 252. Let Mr. *Baxter* now judge, whether their *Biſhopricks* were like our *Pariſhes*, as he confidently affirms. Saint *Auguſtin* mentions the *municipium Tullenſe* not far from *Hippo*, there was a *Presbyter* and *Clerks* under his *care* and *government*. - - It ſeems the *Donatiſts* were very troubleſome in ſome of the remoter parts of the *Dioces* of *Hippo*, whereupon Saint *Auguſtin* ſent one of his *presbyters* to *Cæcilian* the *Roman Preſident*, to complain of their inſolence, and to crave his aſſiſtance, which he ſaith he did, *leſt he ſchould be blamed for his negligence, who was the Biſhop of that Dioces.* And can we think all theſe perſons had *preſential and local communion* with Saint *Auguſtin* in his church at *Hippo?* While he has yet but a *Presbyter* at *Hippo*, in the abſence of the *Biſhop* he writes to *Maximinus* a *Donatiſt Biſhop* a ſharp letter, for offering to *re-baptize* a *Deacon* of their *Church*, who was placed at *Mutagena*, and he ſaith, *he went from* Hippo *to the place himſelf, to be ſatisfied of the truth of it.* At the ſame place lived one *Donatus* a *Presbyter* of the Donatiſts, whom ſaint *Auguſtin* would have had brought to him againſt his will, to be better inſtructed, *as being under his care*, but the obſtinate man rather endeavour'd to make away him ſelf, upon this he writes a long Epiſtle to him. In another Epiſtle he gives an account, that there was a place called *Fuſſala*, *which with the Country about it belonged to the Dioces of* Hippo; *where there was abundance of People, but almoſt all* Donatiſts; *but by his great care in ſending Presbyters among them, thoſe places were all reduced; but becauſe* Fuſſala *was 40. miles diſtant from* Hippo, *he took care to have a Biſhop placed among them*; but as appears by the event he had better have kept it under his own care. For upon the complaints made againſt their *new Biſhop*, he vvas fain to *reſume it*; as appears by a *Presbyter* of

epiſtolas alias [z] addere poteſt, in quibus eccleſiarum apud *Subſanam*, apud *Turres*, apud *Cizam*, apud *Verbalis* & in *Fundo Arabonianenſi* atque *Gippitano*, tamquam diſpenſationi ac curæ ſuæ creditarum, mentionem facit. In ipſa ciuitate *Hipponenſi* diuerſæ erant eccleſiæ, quarum tres ex occaſione AVGVSTINO memorantur, vna dicta *eccleſia pacis* [a], alia *baſilica Leontii* [b] & tertia quædam ad *viginti martyres* [c], quorum fama *Hippone* [d] celebris erat, vt qui probabiliter martyres *Africani* & ſpeciatim de eccleſia, cuius *Auguſtinus* erat epiſcopus, fuerunt. In altera ciuitate *Hipponenſi*, quæ *Hippo Diaretorum* diſtinctionis ergo appellabatur, canones *Africani* [e] de diuerſis loquuntur eccleſiis.

Fuſſala, vvhich he mentions aftervvards. However it appears, that a place *40. miles diſtance* was then under the care of ſo *great* a *Saint*, and ſo *excellent a Biſhop* as Saint *Auguſtin* was.

(z) Aug. ep. CCXXXVI. Inſinuo prudentiæ tuæ, Habundantium quemdam in *fundo Strabonianenſi* pertinente ad curam veſtram ordinatum fuiſſe presbyterum. Ibid. Die ieiunii natalis domini, quo etiam *Gippitana eccleſia*, ſicut ceteræ, ieiunabat.

It. ep. CCXL. Ordinatus eſt apud *Subſanam* ſubdiaconus Timotheus præter meum conſilium & voluntatem. - - Certus ſum, Chriſtum habitare in corde tuo, per quem te obſecro, vt ipſum conſulas tuæ menti ſibi ſubditæ præſidentem, vtrum homo, qui in eccleſia meæ diſpenſationi credita iam legere cœperat, & non ſemel, ſed iterum & tertio, apud *Subſanam*, & presbytero *Subſanenſis eccleſiæ* comitatus, & apud *Turres*, & apud *Cizam* & apud *Verbalis* legerat, non fuiſſe lector poſſit aut debeat iudicari.

(a) Aug. ep. CX. Quum Auguſtinus epiſcopus vna cum Religiano & Martiniano coëpiſcopis ſuis conſediſſet in *Eccleſia Pacis* Hipponenſium regiorum. cetera.

(b) Aug. ſerm. XI. de diuerſis. Inſcriptio ſic habet: Sermo habitus eadem die in *eccleſia Leontiana*, de monitis baptizatorum.

(c) Auguſtin. ſerm. X. de diuerſis, cuius inſcriptio hæc eſt: Sermo habitus ad *martyres viginti*, cetera.

(d) Aug. de ciuitat. Dei lib. XXII. c. VIII. (tom. V. opp. p. 1345. c. edit. Baſil. MDLXIX.) Erat quidam ſenex Florentius Hipponenſis noſter, homo religioſus & pauper, qui ſartoris ſe arte paſcebat, caſulam perdiderat, & vnde ſibi emeret, non habebat: ad *viginti martyres, quorum memoria apud nos eſt celeberrima*, clara voce, vt veſtiretur orauit. cetera.

(e) Cod. can. Afric. c. LXXVIII. ἤρεσεν ἵνα ἐπειδὴ τῆς ἐκκλησίας τῶν ἐν Ἱππῶνι Φρεγπτῶν ἡ ἐγκατάλειψις ἐκ ὀφείλει ἐπὶ πολὺ ἀμεληθῆναι· καὶ ἐπειδὴ αἱ ἐκεῖ ἐκκλησίαι καταδέχονται παρὰ τῶν τὴν ἄπτον τῆ Ἀικυτίου κοινωνίαν παραιτησαμένων κ.τ.λ. Placuit, vt quoniam *Hipponenſium Diaretorum* eccleſiæ deſtitutio non

Et

Et in *collatione Carthaginenſi* catholicos epiſcopos ſæpius conqueri, legimus, quod *Donatiſtæ* anti-epiſcopos non tantum in ſuis ipſorum ciuitatibus, ſed in aliis etiam diœceſium ſuarum locis [*f*] conſtituerint. Et epiſcopi *Donatiſtarum* incuſationem retorquebant, dicentes, catholicos *Conſtantinæ* [*g*] epiſcopum non tantum in ipſa ciuitate, ſed alium etiam in media diœceſi conſtituiſſe: idemque eos feciſſe in ciuitate *Mileuitana*, ita quidem, vt vnum ibi ordinaſſent, alterum in *Tuneenſi* ciuitate eiusdem diœceſis, & tertium in loco, qui dicatur *Ceramuſſa*. Ex quibus facile ad concludendum eſt, iſtas diœceſes tunc temporis tam late patuiſſe, vt non tantum regionem ruralem, ſed ſæpenumero plures etiam ciuitates ambitu ſuo complexæ fuerint. Idem ex canone iſto conciliorum *Africanorum* [*h*] inferri licet, qui *Nemini ſit facultas*, inquit, *relicta principali cathedra ad aliquam eccleſiam in diœceſi conſtitutam ſe conferre*. Quod ipſum manifeſto indicat, diœceſes ipſorum præter ciuitatem cathedralem alias adhuc eccleſias in agris habuiſſe. Cuius generis exempla innumera ei ſeſe offerent, qui hiſtoriam & antiquitates eccleſiæ *Africanæ* ſtudioſius volet euoluere. Nos duo tantummodo huc ſpectantia ſubiungemus. Primum quidem, quod *Carthago* bene multas eccleſias, ad diœceſin ſuam pertinentes, ſæculo quarto habuiſſe cognita ſit. SIRMONDVS [*i*] in notis ſuis in ſermones AVGVSTINI ſeptem earum

eſt diutius negligenda, & *eccleſiæ ibi* ab his retinentur, qui Equitii facinoroſam communionem declinauerunt, cetera.

(*f*) Collat. Carth. die I. c. CLXXXI. Alypius epiſcopus eccleſiæ catholicæ dixit: Scriptum ſit, iſtos omnes in villis vel in fundis eſſe epiſcopos ordinatos, non in aliquibus ciuitatibus.

(*g*) Collat. Carth. ibid. c. LXV. Petilianus epiſcopus dixit: - - In plebe mea, id eſt ciuitate *Conſtantinenſi*, aduerſarium habeo Fortunatum. In medio autem diœceſis meæ nunc inſtitutum habeo, immo ipſi habent, nomine Delphinum, peruidet iam hinc præſtantia tua, duos in vnius plebe fuiſſe imaginarie conſtitutos, vt & numerum augeant, & tamen plebium numerus non idem ſit qui ſit illarum ſcilicet perſonarum. Et hoc argumenti eſt maximi, vt videantur nos hoc genere ſuperare, ſi duo contra vnum ſunt conſtituti vel tres. Nam etiam in plebe præſentis ſanctiſſimi collegæ ac fratris mei Adeodati, id eſt, in ciuitate Mileuitana, ita commiſſa res eſt, vt vnum ibidem habeat aduerſarium, alterum in Tuneenſi ciuitate, qui ad huius ſcilicet plebem antiquitus pertinet, & ante biennium eſſe videtur conſtitutus, tertius vero ſit in loco, qui dicitur Ceramuſſa.

(*h*) Concil. Carth. V. c. V.

(*i*) Sirmond. not. in Serm. XIV. a ſe edit. tom. X. p. 151. (opp. Sirmondi tom. I.

 recen-

recenſet, quarum nomina in inſcriptionibus ſermonum memorantur, videlicet eccleſiam primariam, dictam *baſilicam maiorem* & *reſtitutam*, *baſilicam Fauſti*, *baſilicam Leontianam*, *baſilicam Celerinæ*, *baſilicam nouarum*, *baſilicam Petri* regionis tertiæ, & *baſilicam Pauli* regionis ſextæ. Quibus STILLINGFLEETVS [k] addit duas eccleſias extra ciuitatem, vnam, vbi CYPRIANVS martyrium ſubierat, & alteram, vbi corpus illius combuſtum erat in loco quodam *Mappalia* dicto, quarum vtraque VICTORI VTICENSI memoratur. MAVRITIVS [l] noſtras, qui rem inueſtigauit paullo ſtudioſius, hiſce adhuc intra ciuitatem ſubiungit eccleſiam, quæ *Florentia* dicta ſit, & *baſilicam Gratiani* & *Theodoſianam*, & *Honorianam* & *Tricillarum:* Et ſine dubio plures aliæ fuerunt, quia VICTOR [m], quingentos circiter clericos ad eccleſiam *Carthaginenſem* pertinuiſſe, auctor eſt. Alterum, quod de eccleſia *Africana* nos notare velle diximus, eſt, quod in *Tripoli*, vna de ſex prouinciis *Africæ Romanæ*, quinque tantummodo epiſcopi fuerint, quod cum ex canonibus conciliorum *Africanorum* [n], tum ex antiqua *notitia* iſtius eccleſiæ condiſcimus, in qua illorum ſedes enarrantur *Leptis magna*, *Oeca*, *Tacapa*, *Sabrata*

p. 337. a.) De baſilica Reſtituta dictum eſt ad ſerm. IV. In eadem habitum etiam fuiſſe ſermonem CII. de diuerſis, indicat inſcriptio. Tertius præterea de diuerſis, qui eſt de verbis pſalmi *Confitemini Domino quoniam bonus*, & tractatus in pſalmum LV. ille in codice S. Germani, hic in noſtro, Carthagine habiti dicuntur in *baſilica reſtituta*. Neque in hac ſolum, quæ primaria erat, ſed in aliis etiam Carthaginenſibus baſilicis habiti ab eo ſermones memorantur: vt in *baſilica Fauſti*, XII. & CXXII. de diuerſis. in *baſilica Leontiana*, XI. de diuerſis. in *baſilica Celerinæ*, XCVI. de tempore. in *baſilica nouarum*, XC. de tempore. in *baſilica Petri* regionis tertiæ, CCLI. de tempore. in *baſilica Pauli* regionis ſextæ, XXIV. de diuerſis.

(k) Stillingfleet's *Unreaſonableneſs of Separation* p. 249. vvithout the city there vvere *two great Churches*, ſaith *Victor*; one vvhere S. *Cyprian ſuffered Martyrdom*, and the other *where his Body was buried*, at a place called *Mappalia*.

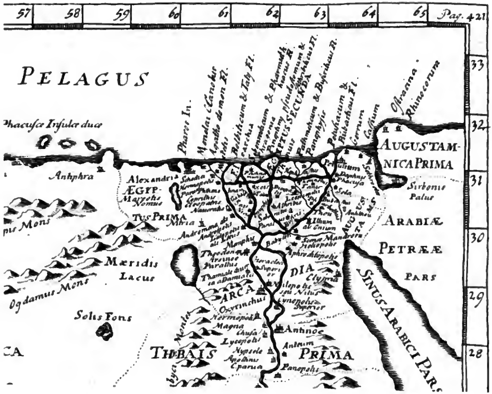
(l) Maurice's *Defence of Dioceſ. Epiſc.* p. 51.

(m) Vict. de perſecut. Vandal. lib. V. (tom. VIII. bibl. patr. max. edit. Lugdun. MDCLXXVII. p. 694. f.) Tunc etiam Eugenio paſtore iam in exilio conſtituto, vniuerſus clerus eccleſiæ Carthaginis cæde inediaque maceratur, ferè *quingenti* & amplius.

(n) Concil. Carth. III. c. XXXIX. (tom. II. concil. p. 1173.) In Tripoli, vt adſeritur, epiſcopi ſunt quinque tantummodo. Vid. cod. can. eccl. [illegible] LIX. (ibid. p. 1073.) *ἐν Τριπόλει δὲ πέντε καὶ μόνοι εἰσὶν, ὡς γινώσκετε, [illegible]*

& Gig-

Digitized by Google

Pag. 421
57
58
59
60
61
62
63
64
65
33
32
31
30
29
28
PELAGUS
Phacusæ Insulæ duæ
Pharos In.
Menelai Canobis
Antiphra
Alexandria
ÆGYP-
Mareotis Nomus
TUS PRIMA
Nitria
Andropolis
Letopolis
Memphis
Babylon
Heliopolis
Aphroditopolis
Mœridis Lacus
Ogdamus Mons
Solis Fons
ARCA
Oxyrinchus
Hermopolis Magna
Lycopolis
Antinoe
THEBAIS
PRIMA
Panopolis
Ptolemais
Pelusium
AUGUSTAMNICA PRIMA
Ostracina
Rhinocorura
Sirbonis Palus
ARABIÆ
PETRÆÆ
PARS
SINUS ARABICI PARS

& *Girbarit*, quamuis de tribus epiſcopi concilio *Carthaginenſi ſub* [illegible] interfuerint, neque plurium præſentia, quum tam pauci [illegible] requirebatur. Iam vero hic amplus terræ tractus erat, vt ipſe BLONDELLVS [o] ex PTOLEMAEO probat, qui multas ciuitates alias nominat, *Cuzim*, *Sumucim*, *Piſindam*, *Sydidenim*, [illegible] *Buttam*, ceteras. Vt [illegible] diœceſium in ea comprehenſarum numero compares, ſiue ſingulas dioeceſes in ſe conſideres, manifeſtum fit, ſingulos epiſcopos ciuitatem & regionem aliquam, ſiue agrum territorium pro dioeceſi ſua, habuiſſe; quosdam duas ciuitates vel plures; nullos autem tam exiguum populum, vt ipſorum dioeceſes parœciæ rurales, ſiue congregationes ſingulares, quemadmodum quibusdam eas vocare placuit, dici meruerint.

§ VI.

De diœceſibus Aegypti, Libyæ, & Pentapolis.

Ex prouinciis *Africanis* in prouincias diœceſis *Aegyptiacæ*, vti in ciuili imperii *Romani* notitia dicitur, tranſimus, ſub qua omnes regiones *Libyæ*, *Pentapolis* & *Aegypti*, a *Tripoli* vſque ad ſinum *Arabicum*, comprehenduntur. Hæ regiones vniuerſæ, ex accurata viri cuiusdam docti [p] computatione, ter tanto maiores quam *Anglia* eſſe noſcuntur; nunquam tamen centum amplius epiſcopos habuere. Nam ALEXANDER & ATHANASIVS, idonei admodum hac in re iudices, vix tot ſupputant. ATHANASIVS [q] ἐγγὺς ἑκατὸν *prope centum* in *Aegypto*, *Libya* & *Pentapoli* fuiſſe, dicit, & ALEXANDER [r] eandem locutionem vſe-

(o) Blondel. apol. p. [illegible] ex Ptolem. lib. IV. c. III. In Tripolitana prouincia Cuzim, Sumucim, Piſindam, Sydidenim, Azuim, Gerſam, [illegible], Amunclam, Buttam, aliasque vrbes fuiſſe docet Ptolemæus, quinque tamen nec plures epiſcopatus, nempe Leptimagnenſem, Oeenſem, [illegible], Sabratenſem, & Girbenſem ex concilio tertio Carthaginenſi, Africanarumque ſub Hunerico rege eccleſiarum notitia ſubfuiſſe conſtat.

(p) Maurice *Defence of Dioceſ. Epiſc.* p. [illegible]

(q) Athan. apol. II. p. 728. (p. 125. c. edit. Par. MDCXCVIII.) [illegible] ἐπισκόπων ἐγγὺς ἑκατόν. Primum quidem in [illegible] prouincia in vnum coacta, ab *epiſcopis prope centum*.

(r) Alex. ep. encycl. apud Socrat. lib. I. c. VI. (p. 11. c. edit. Amſtelod. ſiue potius Colon.) [illegible] τοὺς περὶ Ἄρειον, [illegible] Αἰγύπτου ἐπισκόπων

piſtola

piſtola ſua encyclica contra *Arium* adhibet, quando ſe cum reliquis *Aegypti* ac *Libyæ* epiſcopis, prope centum numero in vnum congregatis, *Arium* eiusque aſſeclas anathemate perculiſſe, perhibet. Et poſthac *notitiæ* eccleſiæ haud plures numerant. Quam lector huic libro ſubiunctam inueniet, ea tantum XCVII habet, *Tripolitanis*, de quibus loquuti ſumus antea, excluſis; Et aliæ in CAROLO A SANCTO PAVLO numquam centum & vnum excedunt. Vt adeo diœceſium numerus fere idem ſine immutatione per aliquot ſæcula duraſſe videatur. CAROLVS A SANCTO PAVLO ex antiquis ſcriptoribus & conciliorum ſubſcriptionibus aliisque eccleſiæ monimentis nomina illarum collegit, quæ heic ſubiungemus, de ceteris regionibus omnibus, quas percurſuri ſumus, idem facturi: vt lectores, qui nomina cum geographiæ eccleſiaſticæ chartis, quas paullo caſtigatiores pro hoc opere exſcribendas curauimus, conferre cupiunt, diœceſium amplitudinem vereque antiquum ſtatum & geographiam eccleſiæ tanto melius poſſint intelligere. Patriarchatus *Aegypti* interdum in tres prouincias, aliquando in ſex, nonnumquam in nouem diuiſus erat, ſed totius eius limites iidem manebant, *Aegyptum*, *Libyam* & *Pentapolin* includentes. In CAROLI A SANCTO PAVLO *geographia ſacra* ampliſſima diuiſio admittitur, atque ita, nouem prouinciis in *Aegypto* factis, diœceſes hoc recenſentur ordine:

I. IN AEGYPTO PRIMA.

1. Alexandria. 2. Hermopolis parua. 3. Metelis. 4. Coprithis. 5. Sais. 6. Letus, al. Latopolis. 7. Naucratis al. Naucratia. 8. Andromena ſiue Andropolis. 9. Nicium. 10. Onuphis. 11. Taua. 12. Cleopatris. 13. Mareotis. 14. Schedia, & Menelaites. 15. Phthenegus al. Phthenoti Nomus. 16. Nitria.

II. IN AVGVSTAMNICA PRIMA.

1. Peluſium. 2. Heraclea in Sethræte Nomo. 3. Tanis ſ. Tanes. 4. Rhinocorura. 5. Thmuis. 6. Oſtracina. 7. Phacuſa. 8. Caſſium. 9. Aphnæum, quod in itinerario ANTONINI Daphnis

καὶ τῆς Λιβύης, ἐγγὺς ἑκατὸν ὄντων, συνελθόντες ἀναθεματίσαμεν. Hæc igitur dicentem Arium & ſumma cum impudentia adfirmantem, nos quidem vna cum *Aegypti ac Libyæ epiſcopis, prope centum numero*, in vnum congregatis, tum i. ſum, tum eos, qui illi adhæſerunt, anathemate perculimus.

vocari

vocari ei videtur. 10. Hephæſtus. 11. Panæphyſus. 12. Gerrum ſeu Gerus. 13. Thenneſus. 14. Sela.

III. IN AVGVSTAMNICA SECVNDA.

1. Leontopolis. 2. Atribis. 3. Onium, al. Ilium. 4. Babylon. 5. Bubaſtus. 6. Pharbæthus. 7. Heliopolis. 8. Scenæ Mandrorum. 9 Thou. 10. Antithou.

IV. IN AEGYPTO SECVNDA.

1. Cabaſa. 2. Phragonea. 3. Pachneumonis. 4. Elearchia. 5. Dioſpolis. 6. Sebennythus. 7. Cynus ſeu Cynopolis inferior. 8. Buſiris. 9. Paralus. 10. Xoës. 11. Butus.

V. IN ARCADIA.

1. Oxyrinchus. 2. Heraclea ſuperior. 3. Arſinoë, al. ciuitas crocodilorum. 4. Theodoſiopolis. 5. Aphroditopolis. 6. Memphis. 7. Cliſma. 8. Nilopolis. 9. Parallus. 10. Thamiate, nunc Diamata dicta. 11. Cynopolis ſuperior; quæ, HOLSTENIO obſeruante, in *notitia* HIEROCLIS metropolis huius prouinciæ ponitur.

VI. IN THEBAIDE PRIMA.

1. Antinoë. 2. Hermopolis maior. 3. Cuſa. 4. Lycopolis. 5. Oaſis magna. 6. Hypſele. 7. Apollinis ciuitas parua. 8. Antæum. 9. Panopolis.

VII. IN THEBAIDE SECVNDA.

1. Ptolemais. 2. This, ſeu Thinis. 3. Coptus. 4. Tentyra. HOLSTENIVS corrigit ex Græco Teuchira. 5. Maximianopolis. 6. Latopolis. 7. Hermetes al. Hermonthes. 8. Dioſpolis magna. al. Thebais magna. 9. Therenunthis. 10 Phylæ. 11. Thoi. 12. Ombi. 13. Tathyris. 14. Dioſpolis parua.

VIII. IN LIBYA CYRENAICA al. PENTAPOLI.

1. Ptolemais, vbi *Syneſius* fuit epiſcopus. 2. Sozuſa. 3. Lemandus. 4. Cyrene. 5. Teuchyra. 6. Berenice. 7. Ticelia al. Piſila. 8. Aptuchi Fanum. 9. Erythra. 10. Barce. 11. Hydrax. 12. Diſthis. 13. Palæbiſca. 14. Olbia. Quibus HOLSTENIVS addit Boræum.

IX. IN

Digitized by Google

IX. IN LIBYA MARMARICA, al. LIBYA SECVNDA.

1. Darnis. 2. Paratonium. 3. Antipyrgus. 4. Antiphra. 5. Marmarica. 6. Zagylis vel Zagyla, quod nomen nonnunquam ab aliis Gazula legi HOLSTENIVS obſeruat. 7. Zygris.

Præter haſce CAROLO A SANCTO PAVLO ſeptem alii epiſcopatus in *Aegypto* incertæ poſitionis obſeruantur: *Vantena*, *Gauæa*, *Flagonita*, *Cotenopolis*, *Gazula*, *Eleſma* & *Pſynchus*. At vero ex his quinque corrupta tantummodo nomina habere, & *Pantena* pro *Antinoë*, *Flagonita* pro *Fragonita*; *Eleſma* pro *Cliſma*; *Gazula* pro *Zagula*; & *Pſynchus* pro *Oxyrinchus* legi, recte notat HOLSTENIVS. *Paralum* etiam, & vnum duasue ſedes alias bis nominatas videri, obſeruamus. Vt ita vniuerſum diœceſium numerum in his nouem prouinciis non vltra centum adſcendere, liceat nobis iudicare. Iam vero vt harum diœceſium magnitudinem mediocriter æſtimare poſſimus, prouinciarum iſtarum ſtatum, & quam ſingulæ patuerint, paucis conſiderari oportebit. Et hoc modo, iſtam obſeruationem veram eſſe, deprehendemus, (quam de *Palæſtina* quoque, *Aſia minore* & *Italia* debemus facere) heic quasdam ex ampliſſimis iuxta ac anguſtiſſimis in mundo diœceſibus ſub eadem regiminis epiſcopalis forma exſtitiſſe. In *Libya* & *Pentapoli* diœceſes videntur fuiſſe valde magnæ; nam in vtraque prouincia haud plus viginti duæ erant: & tamen iſtæ prouinciæ late patebant, quemadmodum ex iis videre eſt; quæ ex ERATOSTHENE notat PLINIVS [s], quod *Alexandria* in *Aegypto* a *Cyrenis* in *Pentapoli* DXXV. M. paſſuum ſpatio disiuncta fuerit, cuius partem maximam inter hoſce epiſcopatus diuidi oportet; vnde illas ſedes ampliſſimas fuiſſe, coniectandi locus eſt. *Berenice* extima *Pentapolis* in occidentem ciuitas erat, a qua, auctore PLINIO [t], *Arſinoë*, ſeu *Teuchira*, proxima ſedes epiſcopalis, aberat XLIII. M. paſſuum, & ab hac *Ptolemais* XXII. M.

(s) Plin. lib. V. c. VI. Eratoſthenes a Cyrenis Alexandriam terreſtri itinere DXXV. M. prodidit.

(t) Plin. lib. V. c. V. Berenice in Syrtis extimo cornu eſt, quondam vocata Heſperidum ſupra dictarum, vagantibus Græciæ fabulis. Nec procul ante oppidum fluuius Lethon, lucus ſacer, vbi Heſperidum horti memorantur. Abeſt a Lepti CCCLXXXV. M. paſſuum. Ab ea Arſinoë, Teuchira vocitata, XLIII. M. paſſuum. Et deinde Ptolemais, antiquo nomine Barce, XXII. M. paſſuum.

paſſu-

paſſuum. Et certum eſt, alias quasdam longiore interuallo ab ſe inuicem fuiſſe remotas. Sed fuerint fortaſſis, qui diœceſes nihilominus paruas & nullius momenti fuiſſe, opinentur, quia SYNESIVS [u] de ſua ipſius ciuitate *Ptolemaide*, metropoli *Pentapolis*, loquens, *exiguam vrbem* eam appellet. Cui opinioni vt occurramus, pauca quædam ex SYNESIO de ciuitatibus & diœceſibus huius regionis adnotabimus. *Ptolemaidem*, in qua SYNESIVS fuit epiſcopus, territorium aliquod & eccleſias rurales in diœceſi ſua habuiſſe, ex ipſomet SYNESIO [*] conſtat, quando ad presbyteros ſuos, quum modo epiſcopus conſecratus eſſet, ſcribens, *Vos ipſi*, inquit, *ſupplices pro me ad Deum manus tendite; atque & vrbana multitudini, & quæcumque in agris aut in paganis eccleſiis degit, meo nomine preces publice priuatimque vniuerſis indicite.* Quæ verba ſatis euidenter probant, quod etiamſi *Ptolemais* ipſa non adeo ampla fuerit ciuitas, nihiloſecius tamen diœceſin non nullius magnitudinis, & eccleſias per agros in circuitu ſuo habuerit. Alio loco, per vniuerſam *Ampelitidem* [†], quæ quidem ſub ſua poteſtate ſit, eccleſias omnes ſuccenſas eſſe atque in rudera redactas, dolet. Duæ huius nominis regiones in *Pentapoli* erant, ad *Cyrenen* altera, altera ad *Ptolemaidem* ſpectans: Et probabile omnino eſt, in vtraque oppida fuiſſe & vicos, hiſce eccleſiis matricibus ſuo quosque loco ſubiectos. CAROLVS quidem A SANCTO PAVLO ex SYNESIO de vna vel duabus diœceſibus huius prouinciæ loquitur, quæ minores eſſe videntur. *Hydrax* enim & *Palabiſca* vici tantummodo erant, olim ad diœceſin *Erythra* ſpectantes, a qua, tempore *Valentis* imperatoris, ſeparati peculiarem ac proprium epiſcopum acceperunt. Sed nullus ante hunc ibi fuit, neque vllus poſtea, nam *Theophili*, epiſcopi *Alexandrini* [w], decreto *Palabiſca* & *Hydrax* in antiquam

(u) Syneſ. epiſt. LVIII. Εἰ δή τις ὡς μικροπολίτου ἀποσκυβαλίσει τὴν ἐκκλησίαν κ. τ. λ. Si quisquam, velut exiguæ vrbis eccleſiam noſtram contemſerit.

(*) Syneſ. epiſt. XI. αὐτοί τε ὧν ὑπὲρ ἐμοῦ χεῖρας ἱκέτιδας ἄρατε πρὸς Θεὸν, καὶ τῷ τε ἐν ἄστει δήμῳ, καὶ ὅσοι κατ' ἀγροὺς ἢ κωμητικαὶ ἐκκλησίαι συλλέγονται, τὰς ὑπὲρ ἡμῶν εὐχὰς, καὶ κοινῇ καὶ καθ' ἕνα πᾶσι παρεγγυήσατε.

(†) Syneſ. Caſtaſt. p. 302. a. b. Οὐ παρὰ τούτων αἱ πανταχοῦ τῆς ὑφ' ἡμᾶς Ἀμπελίτιδος ἐκκλησίαι πυρίκαυστοι, καὶ ἱερεῖα.

(w) Syneſ. epiſt. LXVII. ad Theophilum. (p. 210. c. edit. Par. MDCXXX.) Παλαίβισκα καὶ ὕδραξ εἰς τὴν ἀρχαίαν τάξιν ἐπανήχθησαν, καὶ πρὸς τὸ Ἔρυθρον ἀνελήφθησαν, δόγματι, φασὶ, τῆς σεβασμίας σου κεφαλῆς

formam redactæ ſunt, & *Erythræ* iterum contributæ. Vt adeo hoc diœceſium potius amplitudinem demonſtret, illaſque probet tam late patuiſſe, vt aliæ ex eis conſtitui potuerint. Alio loco SYNESIVS [x] de *Olbiatis* loquitur, quos δῆμον κωμήτην, *populum vici cuiusdam* appellat, eosque epiſcopum habuiſſe dicit. Sed vero vir quidam doctus ſcite obſeruat [y], hac appellatione populum ſeu nationem in multis vicis degentem denotari poſſe, cuiuſmodi plures in *Pentapoli* aliiſque *Africæ* partibus, non niſi paucas ciuitates habentibus, fuerint. Nam quemadmodum ille ex POMPONIO MELA & PLINIO demonſtrat, hi populi per agros ſparſi generatim magno numero vna verſabantur, & nomine paruarum nationum veniebant, tametſi caſas, ſiue mapalia, quemadmodum iſtarum regionum lingua dicuntur, habitarent. Atque ita, etiamſi ſedes epiſcopi in vico quodam fuerit, amplam tamen regionem pro diœceſi ſua habere potuit, quomodo aliarum nationum hiſtoriam perluſtrantes animaduertemus. In vicina prouincia *Libya Zygis* pagus erat & ſedes epiſcopi: nihilominus tamen, vt idem vir doctus [z] ex PTOLOMAEO [a] obſeruat, eiusmodi vicus erat, qui territorium iuxta littus maris habebat; & omnis ora maritima *Libyæ* diuiſa erat inter hunc & duos treſue alios eiusmodi pagos, (vel ciuitates, vtramuis appellationem iis tribuere voles.) Nam in omni hac *Libya* ſeptem duntaxat diœceſes erant, CCC. M. paſſuum iuxta littus patentes, vt ſedes epiſcopales ad minimum L. millia paſſuum ab ſe inuicem diſtarent. Attamen quum forte deſerta eſſet regio & barbaris habitata populis, diœceſes pluribus aliis minores eſſe potuerunt, ex numero chriſtianorum potius quam terræ magnitudine æſtimatæ; Exempli cauſſa: ſi cum nonnullis in *Aegypto* ſibi omnium proximis comparentur. In *Aegypto* diœceſes non ita magnæ, vti in *Libya* & *Pentapoli*, ſta-

(x) Syneſ. ep. LXXVI. Ὀλβιάταις, ὅτι δὲ δῆμός ἐστι κωμήτης, ἐδέησεν αἱρέσεως ἐπισκόπου, τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς Ἀθάμαντος τῷ μακρῷ βίῳ τὴν ἱερωσύνην συγκαταλύσαντος. Olbiatis. Vici cuiusdam hic populus eſt: Epiſcopi creatione opus fuit; quum beatiſſimus pater Athamas longiore vita pariter & ſacerdotio functus eſſet.

(y) Maurice's *Defence of Dioceſ. Epiſc.* p. 60.

(z) Maurice ibid. p. 61.

(a) Ptolem. lib. IV.

tui

tui poſſunt, quod heic octoginta erant epiſcopatus; neque tamen *Aegyptus* longius quam reliquæ duæ patere potuit, ſed regio hominum multo erat fertilior, adeoque ad plures epiſcopatus in minore terræ tractu admittendos accommodata. HEYLINVS longitudidem illius tantum DLXII. mill. paſſuum & latitudinem CLX. millia complecti iudicat: id quod ad computationem prope accedit PLINII [*b*], illam paſſuum eſſe DLXXXVI. millia longam, & CLXX. millia, a *Peluſio* ad *Canopum*, latam ſtatuentis. Hæc in octoginta diſpertita diœceſes plus XXX. millia paſſuum longitudinem & latitudinem ſingulis diœceſibus dabit; quod ſpatium aptum & congruens eſt diœceſi, quæ plures ciuitates ac parochias complexu ſuo coërcet & continet, ſed nimis amplum ſingulari congregationi. Quam longe lateque nonnullæ harum diœceſium patuerint, ex *Alexandrinæ* diœceſis magnitudine iudicare poterimus, quæ primum permultas eccleſias cum conſtitutis in illis presbyteris in ipſa ciuitate, tempore *Alexandri* & *Athanaſii*, habuit, quemadmodum plus vice ſimplici narrat EPIPHANIVS [*c*], nominans præter magnam illam eccleſiam, vulgo dictam *Cæſariam*, eas, quæ *Dionyſii*, *Theonæ*, *Pierii*, *Serapionis*, *Perſeæ*, *Dizyæ*, *Mendidii*, *Anniani*, *Abiæ* & *Baucalis*, in qua

(*b*) Plin. lib. V. c. IX. Adhæret Aſia, quam patere a Canopico oſtio ad Ponti oſtium Timoſthenes XXVI. XXXIX. M. paſſuum tradidit. Ab ora autem Ponti ad os Mæotis Eratoſthenes XV. XLV. M. paſſuum. Vniuerſam vero cum Aegypto ad Tanain, Artemidorus & Iſidorus LXXXVIII. M. paſſ. Maria eius complura ab accolis traxere nomina: quare ſimul indicabuntur. Proxima Africæ incolitur Aegyptus, introrſus ad meridiem recedens, donec a tergo prætendantur Aethiopes. Inferiorem eius partem Nilus, dextra lævaque diuiſus, amplexu ſuo determinat, Canopico oſtio ab Africa, ab Aſia Peluſiaco CLXX. M. paſſuum interuallo.

(*c*) Epiphan. hæreſ. LXVIII. Meletian. n. IV. Ἦν οὗτος ἐν Βαυκάλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ οὕτω καλουμένῃ Ἀλεξανδρείας πρεσβύτερος. Arius *Baucalæ* cuiusdam apud Alexandriam *eccleſiæ* presbyter erat.

Epiphan. hæreſ. LXIX. n. II. Εἰσὶ πλείους τὸν ἀριθμὸν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, σὺν τῇ νῦν κτισθείσῃ τῇ Καισαρείᾳ καλουμένῃ. Complures Alexandriæ eccleſiæ ſunt, præter eam quæ nuper exſtructa *Cæſaria* dicitur.

Et paullo poſt: Ἄλλαι δὲ εἰσι πλείους, ὡς ἔφην, Διονυσίου καλουμένη ἐκκλησία, καὶ ἡ τοῦ Θεωνᾶ, καὶ ἡ Πιερίου, καὶ Σεραπίωνος, καὶ ἡ τῆς Περσαίας, καὶ ἡ τοῦ Διζύας, καὶ ἡ τοῦ Μενδιδίου, καὶ ἡ Ἀννιανοῦ, καὶ ἡ τῆς Βαυκάλεως, καὶ ἄλλαι. Præter hanc aliæ ſunt plures, vt diximus, velut Dionyſii eccleſia, Theonæ, Pierii, Serapionis, Perſeæ, Dizyli, Mendidii, Anniani, Baucalis & cetera.

ARIVS fuit presbyter, nomen gerebant: deinde an plam regionem *Mareotidis* habebat ad ſe pertinentem. Nam *Athanaſius* [*d*] numquam ibi epiſcopum fuiſſe, dicit, aut chorepiſcopum: ſed tantum presbyteros, epiſcopo eccleſiæ *Alexandrinæ* ſubditos, eosque fuiſſe quatuordecim numero (præter diaconos tredecim) quorum alii duos vicos, alii plures in ſua quisque provincia habuerint. *Canopus* quoque olim in hac diœceſi fuit, vtpote ſuburbanis *Alexandriæ* accenſita (vti ſupra adnotauimus), magnus licet locus, & XII. mill. paſſuum interuallo ab ea disiunctus. *Nicopolis* iidem ad hanc ſpectauit diœceſin, quam STRABO [*e*] vrbe haud minorem cenſeri debere dicit. Vt proinde particulares conuentus in his remotioribus huius diœceſis ſuburbiis, quorum incolæ ad eccleſiam matricem coire non potuerunt, celebrari oportuiſſe, neceſſe ſit. Non de vlla alia diœceſi in *Aegypto* tam ſpecialia monumenta ſuppetunt, ex hac tamen reliquas metiri poterimus, ſiquidem vnicuique diœceſi territorium XX. vel XXX. mill. paſſuum, ſecundum iuſtas ſupputandi regulas aſſignari poſſe, liquet. Neque his cum ratione opponi poteſt, quod nonnumquam ſedes epiſcopales in vicis æque ac in ciuitatibus fuerint. Mam multi vici ciuitatibus pares erant, magnumque habebant territorium ſibi ſubiectum. Quemadmodum de *Schedia* ſpeciatim obſeruat STRABO, quæ ipſius ætate [*f*] pagus tantum erat, ſed talis, vt vrbi æqui-

(*d*) Athan. apol. II. p. 802. ed. Par. MDCXXVII. (p. 200. al. ed. Par. MDCXCVIII.) ἡ Μαρεώτης, καθὰ προεῖπον, χώρα τῆς Ἀλεξανδρείας ἐστί, καὶ οὐδέποτε τῇ χώρᾳ γέγονεν ἐπίσκοπος οὐδὲ χωρεπίσκοπος· ἀλλὰ τῷ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπῳ αἱ ἐκκλησίαι πάσης τῆς χώρας ὑπόκεινται· ἕκαστος δὲ τῶν πρεσβυτέρων ἔχει τὰς ἰδίας κώμας μεγίστας, καὶ ἀριθμῷ δέκα που καὶ πλείονας. Mareotes, vt ſupra dictum eſt, regio eſt Alexandrina, in qua numquam epiſcopus fuit, aut chorepiſcopus: ſed vniuerſæ illius regionis eccleſiæ Alexandrino parent epiſcopo. Presbyteri autem ſinguli ſuos vicos habent maximos, qui decem circiter ſunt immo plures numero.

(*e*) Strabo lib. XVII. p. 795. edit. Pariſ. MDCXX. (p. 1145. ed. Amſtelod. MDCCVII. c.) Διὰ δὲ τοῦ Ἱπποδρόμου διελθόντι ἡ Νικόπολίς ἐστιν ἔχουσα κατοικίαν ἐπὶ θαλάττῃ πόλεως οὐκ ἐλάττω· τριάκοντα δὲ εἰσιν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας στάδιοι. Exeunti per Hippodromum eſt Nicopolis, quæ habitatur ad mare, ita vt vrbe haud minor cenſeri debeat: Diſtat ab Alexandria ſtadiis triginta.

(*f*) Strabo lib. XVII. p. 800. (1152. a.) Διέχει τετρασχοίνους τῆς Ἀλεξανδρείας ἡ Σχεδία, κατοικία πόλεως. Schedia quatuor ſchœnis diſtat ab Alexandria, pagus vrbi ſimilis eſt.

parari

parari poſſet; & *Athanaſii* temporibus iura ac priuilegia ciuitatis videtur obtinuiſſe vel certe caput alicuius *Nomi*, ſiue regionis *Menelaitis* dictæ, fuit. Nam ATHANASIVS *Agathodæmonem* [g] epiſcopum *Schedia* pariter & *Menelaiti* vocat. Vt adeo, tametſi in *græca notitia* huius prouinciæ plures epiſcopatus a vicis denominati legantur, e. gr. a vico *Pſanco* & *Cotrileo*, *Rhicomerio*, *Pariana* & *Anaſſa*; perſuadere tamen nobis haud debeamus, horum locorum epiſcopos paſtores duntaxat ſingularis cuiusdam vici fuiſſe, ſed potius vnumquemque amplum aliquod territorium ad exemplum *Schedia* habuiſſe, in quo iuriſdictionem ſuam exercere potuerit. In diœceſi *Arſinoës* ſæculo tertio medio parœcias per agros fuiſſe, manifeſtum eſt. DIONYSIVS enim eccleſiæ *Alexandrinæ* epiſcopus de illis in epiſtola quadam loquitur, in qua de *Nepote* quodam chiliaſta, qui iſtius loci epiſcopus fuerat, diſſerit. Cuius poſt obitum ſe in præfecturam *Arſenoiticam* profectum, conuocatis presbyteris ac doctoribus per ſingulos vicos [h] concionantibus, tres continuos dies opinionem *Nepotis*, quæ quaſdam ipſorum eccleſias infectas in ſchismata & factiones diſcidiſſe viſa fuerit, examinaſſe dicit. Idem CASSIANVS [i] de *Panephyſo* in prouincia *Auguſtamnica prima* obſeruat, quod plures vrbes & vicos ſub ſe habuerit, vſque dum

(g) Athan. epiſt. ad Antioch. p. 580. edit. Par. MDCXXVII. f p. 776. c. edit. Pariſ. MDCXVIII.) Ἔτι δὲ ἕκαστος τῶν προειρημένων ἐπισκόπων, πρὸς οὓς ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη, Εὐσέβιος πόλεως Βερκέλλων τῆς Γαλλίας - Οἱ δὲ ἐπιστείλαντες, ὅ τε πάπας Ἀθανάσιος καὶ οἱ παρατυχόντες σὺν αὐτῷ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, αὐτός τε Εὐσέβιος καὶ Ἀστέριος, καὶ οἱ λοιποί, Γάϊος Παρατονίου τῆς ἔγγιστα Λιβύης - - Ἀγαθοδαίμων Σχεδίας καὶ Μενελαΐτου. κ. τ. λ. *Epiſcopi* prædicti, ad quos epiſtola ſcripta eſt, hi ſunt: Euſebius Vercellorum Galliæ vrbis - - Qui vero epiſtolam ſcripſerunt, hi ſunt: Athanaſius papa & qui cum eo Alexandriæ adfuere, ipſe Euſebius, & Aſterius, reliqui autem Gaius Paratonii proxime Libyam - - *Agathodæmon Schediæ & Menelaite*, cetera.

(h) Dionyſ. apud Euſeb. lib. VII. c. XXIV. Συγκαλέσας τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διδασκάλους τῶν ἐν ταῖς κώμαις ἀδελφῶν κ. τ. λ.

(i) Caſſian. collat. XI. c. III. Sumto baculo & pera, vt illic cuncti viam ingredientibus monachis moris eſt, ad ciuitatem nos ſuam, id eſt *Panephyſim* itineris dux ipſe perduxit. Cuius terras, immo etiam contiguæ regionis plurimam partem quondam opulentiſſimam, ſiquidem ex ea cuncta, vt fama eſt, in regios cibos ſubminiſtrabantur, repentino terræ motu excuſſum mare transgreſſis limitibus occupauit, atque ita collapſis ferme *omnibus vicis*, optimas olim terras ſalſis paludibus ſupertexit.

ARIVS fuit presbyter, nomen gerebant: deinde an plam regionem *Mareotidis* habebat ad ſe pertinentem. Nam *Athanaſius* [d] numquam ibi epiſcopum fuiſſe, dicit, aut chorepiſcopum: ſed tantum presbyteros, epiſcopo eccleſiæ *Alexandrinæ* ſubditos, eosque fuiſſe quatuordecim numero (præter diaconos tredecim) quorum alii duos vicos, alii plures in ſua quisque prouincia habuerint. *Canopus* quoque olim in hac diœceſi fuit, vtpote ſuburbanis *Alexandriæ* accenſita (vti ſupra adnotauimus), magnus licet locus, & XII. mill. paſſuum interuallo ab ea disiunctus. *Nicopolis* itidem ad hanc ſpectauit diœceſin, quam STRABO [e] vrbe haud minorem cenſeri debere dicit. Vt proinde particulares conuentus in his remotioribus huius diœceſis ſuburbiis, quorum incolæ ad eccleſiam matricem coire non potuerunt, celebrari oportuiſſe, neceſſe ſit. Non de vlla alia diœceſi in *Aegypto* tam ſpecialia monumenta ſuppetunt, ex hac tamen reliquas metiri poterimus, ſiquidem vnicuique diœceſi territorium XX. vel XXX. mill. paſſuum, ſecundum iuſtas ſupputandi regulas adſignari poſſe, liquet. Neque his cum ratione opponi poteſt, quod nonnumquam ſedes epiſcopales in vicis æque ac in ciuitatibus fuerint. Mam multi vici ciuitatibus pares erant, magnumque habebant territorium ſibi ſubiectum. Quemadmodum de *Schedia* ſpeciatim obſeruat STRABO, quæ ipſius ætate [f] pagus tantum erat, ſed talis, vt vrbi æqui-

(d) Athan. apol. II. p. 802. ed. Par. MDCXXVII. (p. 200. ed. Par. MDCXCVIII.) ἡ Μαρεώτης, καθὰ προεῖπον, χώρα τῆς Ἀλεξανδρείας ἐστὶ, καὶ οὐδέποτε τῇ χώρᾳ γέγονεν ἐπίσκοπος οὐδὲ χωρεπίσκοπος· ἀλλὰ τῷ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπῳ αἱ ἐκκλησίαι πάσης τῆς χώρας ὑπόκεινται· ἕκαστος δὲ τῶν πρεσβυτέρων ἔχει τὰς ἰδίας κώμας μεγίστας, καὶ ἀριθμῷ δέκα που καὶ πλείονας. Mareotes, vt ſupra dictum eſt, regio eſt Alexandrina, in qua numquam epiſcopus fuit, aut chorepiſcopus: ſed vniuerſæ illius regionis eccleſiæ Alexandrino parent epiſcopo. Presbyteri autem ſinguli ſuos vicos habent maximos, qui decem circiter ſunt immo plures numero.

(e) Strabo lib. XVII. p. 795. edit. Pariſ. MDCXX. (p. 1145. ed. Amſtelod. MDCCVII. c.) Διὰ δὲ τοῦ Ἱπποδρόμου διελθόντι ἡ Νικόπολίς ἐστιν ἔχουσα κατοικίαν ἐπὶ θαλάττῃ πόλεως οὐκ ἐλάττω· τριάκοντα δέ εἰσιν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας στάδιοι. Exeunti per Hippodromum eſt Nicopolis, quæ habitatur ad mare, ita vt vrbe haud minor cenſeri debeat: Diſtat ab Alexandria ſtadiis triginta.

(f) Strabo lib. XVII. p. 800. (1152. c.) Διέχει τεττάρων σχοίνων τῆς Ἀλεξανδρείας ἡ Σχεδία, κατοικία πόλεως. Schedia quatuor ſchœnis diſtat ab Alexandria, pagus vrbi ſimilis eſt.

parari

parari poſſet; & *Athanaſii* temporibus iura ac priuilegia ciuitatis videtur obtinuiſſe vel certe caput alicuius *Nomi*, ſiue regionis *Menelaitis* dictæ, fuit. Nam ATHANASIVS *Agathodæmonem* [g] epiſcopum *Schedia* pariter & *Menelaiti* vocat. Vt adeo, tametſi in *græca notitia* huius prouinciæ plures epiſcopatus a vicis denominati legantur, e. gr. a vico *Pſaneo* & *Cotri leo*, *Rhicometrio*, *Pariana* & *Anaſſa*: perſuadere tamen nobis haud debeamus, horum locorum epiſcopos paſtores duntaxat ſingularis cuiusdam vici fuiſſe, ſed potius vnumquemque amplum aliquod territorium ad exemplum *Schedia* habuiſſe, in quo iuriſdictionem ſuam exercere potuerit. In diœceſi *Arſinoës* ſæculo tertio medio parœcias per agros fuiſſe, manifeſtum eſt. DIONYSIVS enim eccleſiæ *Alexandrinæ* epiſcopus de illis in epiſtola quadam loquitur, in qua de *Nepote* quodam chiliaſta, qui iſtius loci epiſcopus fuerat, diſſerit. Cuius poſt obitum ſe in præfecturam *Arſenoiticam* profectum, conuocatis presbyteris ac doctoribus per ſingulos vicos [h] concionantibus, tres continuos dies opinionem *Nepotis*, quæ quasdam ipſorum eccleſias infectas in ſchismata & factiones diſcidiſſe viſa fuerit, examinaſſe dicit. Idem CASSIANVS [i] de *Panephyſo* in prouincia *Auguſtamnica prima* obſeruat, quod plures vrbes & vicos ſub ſe habuerit, vſque dum

(g) Athan. epiſt. ad Antioch. p. 580. edit. Par. MDCXXVII. f p. 776. c. edit. Pariſ. MDCXVIII.) Ἔτι δὲ ἕκαστος τῶν προειρημένων ἐπισκόπων, πρὸς οὓς ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη, Εὐσέβιος πόλεως Βερχέλλων τῆς Γαλλίας - Οἱ δὲ ἐπιστείλαντες, ὁ τε πάπας Ἀθανάσιος καὶ οἱ παρατυχόντες σὺν αὐτῷ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ αὐτός τε Εὐσέβιος καὶ Αστέριος, καὶ οἱ λοιποί, Γάϊος Παρατονίου τῆς ἔγγιστα Λιβύης - - Ἀγαθοδαίμων Σχεδίας καὶ Μενελαΐτου. κ. τ. λ. *Epiſcopi* prædicti, ad quos epiſtola ſcripta eſt, hi ſunt: Euſebius Vercellorum Galliæ vrbis - - Qui vero epiſtolam ſcripſerunt, hi ſunt: Athanaſius papa & qui cum eo Alexandriæ adhæere, ipſe Euſebius & Aſterius, reliqui autem Gaius Paratonii proxime Libyam - - *Agathodæmon Schediæ & Menelaite*, cetera.

(h) Dionyſ. apud Euſeb. lib. VII. c. XXIV. Συγκαλέσας τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διδασκάλους τῶν ἐν ταῖς κώμαις ἀδελφῶν κ. τ. λ.

(i) Caſſian. collat. XI. c. III. Sumto baculo & pera, vt illic cuncti viam ingredientibus monachis moris eſt, ad ciuitatem nos ſuam, id eſt *Panephyſim* itineris dux ipſe perduxit. Cuius terras, immo etiam contiguæ regionis plurimam partem quondam opulentiſſimam, ſiquidem ex ea cuncta, vt fama eſt, in regios cibos ſubminiſtrabantur, repentino terræ motu excuſſum mare tranſgreſſis limitibus occupauit, atque ita collapſis ferme omnibus vicis, optimas olim terras ſalſis paludibus ſupertexit.

 nun-

inundatione maris & terræ motu fere omnes collaberentur. Et CAROLVS A SANCTO PAVLO, *Phragoneam* in *Aegypto ſecunda* totum nomum *Elearchiæ* diœceſis ſuæ loco habuiſſe ex ATHANASIO [*k*] recte obſeruat. Et ſi a *Thenneſo* in prouincia *Auguſtamnica* diſceſſeris, quam ſine vllo territorio ad eam ſpectante, facere videtur CASSIANVS [*l*], de omnibus *Aegypti* ciuitatibus generatim adfirmari poteſt, quod in circuitu ſuo ſua habuerint προάστεια ſiue ſuburbia & vicos, aliæ quidem plures, pauciores aliæ: in quibus, quemadmodum DIONYSIVS epiſcopus *Alexandrinus* [*m*] auctor eſt, ſacri conuentus, a conuentibus eccleſiarum matricum diſtincti, agi conſueuerint.

VERVMENIMVERO ne lectoribus meis imponam, vnum par eſt obſeruem, quod magnitudinem harum diœceſium in vna parte *Aegypti* valde imminuet, hoc eſt, quod, ſicut in aliis

(*k*) Car. a Sanct. Paulo p. 281. edit. Pariſ. MDCXLI. (p. 271. edit. Amſtelod. MDCCXI.) Elearchia ciuitas Aegypti dicitur in concilio Chalcedonenſi act. I. & in dicta notitia. Regionem tamen fuiſſe ex hoc coniicio, quod ad plures ſedes epiſcopales pertinuerit. *Agatho Phragoneos* & Elearchiæ epiſcopus dicitur apud D. Athanaſium in epiſt. ad. Antioch. & Iſaac Elearchiæ præſul concilio Epheſino ſubſcripſit.
Athan. epiſt. ad Antioch. (tom. I. p. 776. c. edit. Par. MDCXCVIII.) Ἀγαθὼν Φραγωνέως καὶ μέρους τῆς Ἐλεαρχίας (ἐπίσκοπος).

(*l*) Caſſian. collat. XI. c. I. Ad oppidum Aegypti, cui Thenneſus nomen eſt, emenſa nauigatione peruenimus. Cuius accolæ ita vel mari vel ſtagnis ſalſis vndique circumluuntur, vt ſolis, quia terra deeſt, negotiationibus dediti, opes atque ſubſtantiam nauali commercio parent, ita vt ædificiis cum voluerint exſtruendis terra non ſuppetat, niſi de longinquo nauigiis apportetur.

(*m*) Dionyſ. ap. Euſeb. lib. VII. c. XI. (p. 212. edit. Amſtelod. ſ. Colon. MDCXCV.) Ἔτυχον δὲ παραμυθίας, ὑπομνησάντων με τῶν ἀδελφῶν. ὅτι γειτνιᾷ μᾶλλον τῇ πόλει· καὶ ἡ μὲν Κεφρὼν πολλὴν ἡμῖν ἦγεν ἀδελφῶν τῶν ἀπ' Αἰγύπτου τὴν ἐπιμιξίαν, ὡς πλατύτερον ἐκκλησιάζειν δύνασθαι· ἐκεῖ δὲ πλησιαίτερον οὔσης τῆς πόλεως, συνεχέστερον τῆς τῶν ὄντως ἀγαπητῶν καὶ οἰκειοτάτων καὶ φιλτάτων ὄψεως ἀπολαυσόμεθα· ἀφίξονται γὰρ καὶ ἀναπαύσονται· καὶ ὡς ἐν προαστείοις πορρωτέρω κειμένοις, κατὰ μέρος ἔσονται συναγωγαί· καὶ οὕτως ἐγένετο. Multum mihi conſolationis attulit, quod fratres me admonuerunt, locum illum a ciuitate propius abeſſe. Itaque quamuis Cephron maximam nobis multitudinem fratrum ex Aegypto confluentium adduxiſſet, adeo vt laxius iam conuentus agere poſſemus: illic tamen ob vicinitatem vrbis, cariſſimorum & coniunctiſſimorum hominum adſpectu crebrius nos aiebant eſſe fruituros. Eos quippe acceſſuros ibique commoraturos: & tamquam in ſuburbanis remotioribus, particulares illic conuentus futuros. Idque ita contigit.

parti-

partibus regio omnium in mundo populiſſima, ita in aliis prorſus deſerta & inculta fuerit. Ciuitates generatim iuxta *Nili* fluminis ripas poſitæ, ſed ab vtroque latere extra X. vel XX. mill. paſſuum ſpatium vaſti montes & ſolitudines erant, quas nullus mortalium incolebat, donec, OROSIO [n] obſeruante, haſce vaſtas ſolitudines arenasque diffuſas, quas propter ſitim ac ſterilitatem, periculoſamque ſerpentum abundantiam conuerſatio humana non noſſet, magna habitantium monachorum multitudo, relictis ciuitatibus, compleuiſſet. Hæc ſolitudinum *Aegypti* deſcriptio a IOSEPHO [o] confirmatur, vbi de incredibili expeditione loquitur, quam *Moſes* cum exercitu *Aegyptio* per eas ſuſceperit, *Aethiopes* nec opinantes adgreſſurus. Scriptores etiam chriſtiani, qui de vita agunt monaſtica, ſolitudines iſtas curatius deſcribunt. SVLPICIVS SEVERVS prima eremi in *Thebaide* [p] duodecim tantum millibus a *Nilo* ſtatuit. Eremus autem ipſa vaſtiſſima erat. Nam CASSIANVS de eremo *Scethi*, vbi *Paphnutius* abbas fuit, loquens, monachum quemdam ibi ab eccleſia duodeuiginti millibus [q] commoratum eſſe, dicit. Sed „*Calami* & *Porphyrionis* eremum, longioris ſolitudinis interuallo „ab vniuerſis vrbibus & habitaculis hominum, quam eremum „*Scythii*, diuidi dicit, ſeptem ſiquidem vel octo manſionibus „vaſtiſſimæ ſolitudines [r] deſerta penetrantes vix ad cellula-

(n) Oroſ. hiſt. lib. VII. c. XXXIII.

(o) Ioſeph. antiquit. lib. II. c. V. (p. 58. c. edit. Colon. MDCXCI.) τῆς γῆς χαλεπῆς οὔσης ὁδευθῆναι διὰ πλῆθος ἑρπετῶν (παμφορωτάτη γάρ ἐστιν, ὡς καὶ τὰ παρ' ἄλλοις ταῦτα οὐκ ὄντα μόνη τρέφειν, δυνάμει τε καὶ κακίᾳ καὶ τῇ τῆς ὄψεως ἀσυνήθει διαφέροντα, τινὰ δ' αὐτῶν ἐστι καὶ πτηνά, ὡς λαθόντα ἀπὸ γῆς κακουργεῖν, καὶ μὴ προειδομένους ἀδικεῖν ὑπερπτῆ γινόμενα) τοῦ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ ἀβλαβῆ πορείαν τοῦ στρατεύματος στρατήγημα θαυμαστὸν κ.τ.λ. Quum hoc iter difficile eſſet præ multitudine ſerpentum (nam hic tractus plurimos gignit, aliquot etiam genera, quæ nuſquam alibi reperiuntur, noxios omnes & ipſo adſpectu horrendos, & in his quoſdam volucres, vt non ſolum humi latentes inſidientur, ſed & ſublimes ex improuiſo noceant) commentus eſt ad ſecurum iter exercitus ſtratagema dignum admiratione. cetera.

(p) Sulpic. dial. I. c. VII. (c. XIII. edit. Lipſ. MDCCIII. p. 398.) Vbi prima eremi ingreſſus ſum duodecim fere a Nilo millibus, cetera.

(q) Caſſian. inſtitut. lib. V. c. XL. Decem & octo millibus longe ab eccleſia commanebat.

(r) Id. collat. XXIV. c. IV.
Conf. Inſtit. lib. X. c. XXIV. Abbas Paulus, probatiſſimus patrum, quum in

„rum

„rum ſuarum ſecreta peruenire.„ Vt adeo ſecundum hanc deſcriptionem probabile ſit, fere dimidiam *Aegypti* partem arena & deſertis fuiſſe abſciſſam, quæ coli non potuerit, nec proinde habitata ſit, donec monachi, inuenta noua viuendi ratione, ciuitatibus relictis, hic illic ſparſi ſolitudinum incolæ euaſerint. Atque hoc modo diœceſes *Aegypti*, ſi proprie de habitabili earum parte loquamur, ad multo anguſtiorem ambitum reducendæ, & circiter XV. millia paſſuum generali amplitudinis earum menſuræ, ſi ſummam omnium æquaueris, hoc ſenſu adſignanda erunt. Sed vero vti *Alexandria* & aliæ maiores fuerunt, ita *Thenneſum* & *Panaphyſum* & alias multo minores fuiſſe, certum eſt. Quæ res obſeruationem ſupra de illis a nobis factam confirmat, heic quasdam ex ampliſſimis iuxta ac anguſtiſſimis in mundo diœceſibus ſub eadem regiminis epiſcopalis forma exſtitiſſe, non obſtante, quidquid in contrarium legimus.

§. VII.

De diœceſibus Arabiæ. *Et cur hæ frequentiores in vicis, quam in aliis locis.*

Ex patriarchatu *Alexandrino* proxime iam in *Hieroſolymitanum* progrediendum nobis eſſet, at quum *Arabia* interiecta nobis occurrat, illam heic contuebimur, tamerſi ad patriarcham ſpectet *Antiochenum*. CAROLVS A SANCTO PAVLO errore ductus eam *Arabiam Petream* vocat, quæ, obſeruante HOLSTENIO, diſtincta erat prouincia ſub patriarcha *Hieroſolymitano*, & in antiquis monimentis eccleſiaſticis nomine *Palæſtinæ tertiæ* vulgo nota. Hoc loco autem *Arabia* pro ea parte ſumitur, quæ metropoli *Boſtræ* ſuberat, antiquis ſcriptoribus interdum *Philadelphia* vocata. In hac prouincia viginti vna diœceſes antiquitus fuerunt, quarum duodeuiginti a CAROLO A SANCTO PAVLO recenſentur: 1. *Boſtra.* 2. *Adra.* 3. *Medaba.* 4. *Geraſa.* 5. *Nibe* vel *Neba.*

eremo vaſtiore conſiſtens, quæ Porphyrio nuncupatur, palmarum fructibus & horto modico ſecurus, haberet ſufficientem alimoniæ ſuæ victusque ſubſtantiam, nec poſſet aliquid aliud, vnde ſuſtentarentur, operis exercere, eo *quod ab oppidis & habitabili terra ſeptem manſionibus, vel eo amplius deſerti illius ſepararetur habitatio* plusque expeteretur pro mercede vecturæ, quam valere poſſet pretium operis deſudati, collectis palmarum foliis, quotidianum penſum velut exinde ſuſtendandus, a ſemetipſo iugiter exigebat.

6. Phi-

6. *Philadelphia*, vnde in EPHIPHANIO & aliis hæc regio dicitur *Arabia Philadelphia*. 7. *Esbus*. 8. *Neapolis*. 9. *Philippopolis*. 10. *Conſtantine*. 11. *Dionyſias*. 12. *Maximianopolis*. 13. *Auara*. 14. *Elaia* al. *Necla*. 15. *Zerabena*. 16. *Erra*. 17. *Anithd*, vel vt HOLSTENIVS legit, *Futimia*. 18. *Parembolæ*. Quibus adhuc tres ab HOLSTENIO adduntur, *Canotha*, *Pheno* & *Bacathus*, EPIPHANIO & EVSEBIO memoratæ. Sequentibus temporibus, ybi *notitia* facta eſt, quæ huius libri capite ſeptimo exhibetur, numerus diœceſium ad triginta quatuor adauctus eſt, quarum duodecim appellantur vici. Neque hoc nouum & inſolens in hac regione fuiſſe, ex SOZOMENO [s] apparet. Moris enim in quibusdam prouinciis fuiſſe dicit, epiſcopos in vicis conſecratos habere, & ſpeciatim *Arabiæ* & *Cypri* hoc nomine meminit. Sed tum opinari non debemus, quaſi hæ diœceſes vnius tantum vici finibus fuerint terminatæ, quemadmodum nonnulli, hypotheſi ſuæ de epiſcopatibus ſingularium congregationum gratificaturi, falſo inde concluſerunt. Nam vici iſti erant antiquis communiter ſic dictæ *metrocomiæ*, multos alios vicos ſibi ſubiectos habentes; ita vt certæ alicuius regionis vici primarii eſſent. Hoc ex EPIPHANIO [t] liquet, qui de *Bacatho*, epiſcopatu rurali quodam, loquens μητροκωμίαν Ἀραβίας, *primarium vicum Arabiæ* vocat, quod plures ibi vicos ad hunc pertinentes fuiſſe indicat. Quare hæ diœceſes æque magnæ ac aliæ eſſe potuerunt, habentes non ſolum iſtum vicum, ſed nonnumquam integra quoque territoria & regiones ſibi ſubiectas: vti ex ante dicta notitia videre eſt, in qua earum quædam *clima orientalium* & *clima occidentalium* dicuntur. Quo ipſo non ſingularis quidam vicus, ſed paruus aliquis populus ſeu natio iſtiusmodi regionis ſub primario quodam vico, a quo vniuerſa diœceſis nomen habe-

(s) Sozom. lib. VII. c. XIX. Ἐν ἄλλοις δὲ ἔθνεσιν ἐστὶν ὅτε καὶ ἐν κώμαις ἐπίσκοποι ἱερῶνται, ὡς παρὰ Ἀραβίοις καὶ Κυπρίοις ἔγνων καὶ παρὰ τοῖς ἐν Φρυγίαις Ναυατιανοῖς καὶ Μοντανισταῖς. In aliis prouinciis interdum etiam vici conſecratos habent epiſcopos, ſicut in Arabia & in inſula Cypro animaduerti, & apud Nouatianos ac Montaniſtas, qui ſunt in Phrygia.

(t) Epiphan. epitom. Panarii (tom. II. p. 145. d. n. XII. Οὐαλέσιοι ἔτι, καθὼς ὑπειλήφαμεν, οἱ τὴν Βάκαθον κατοικοῦντες, μητροκωμίαν τῆς Ἀραβίας τῆς Φιλαδελφίας. Valeſii. Hi, quantum ſuſpicor, Bacathi habitant, quæ eſt Arabiæ Philadelphienſis *primarius vicus*.

bat, denotatur. *Arabes* natio erant, cui in vicis potius commorari placebat, & non niſi pauca oppida erant, cum aliis nationibus comparata. Et hæc cauſſa videtur eſſe, quamobrem in hac regione epiſcopos in vicis conſtitui licitum fuerit, quod alioquin canonibus eccleſiæ interdictum erat, quemadmodum alio loco [*n*] oſtendimus.

§. VIII.

De diœceſibus Palæſtinæ, *ſeu de patriarchatu* Hieroſolymitano.

Ex *Arabia* proxime pergimus in *Palæſtinam*, ſeu patriarchatum *Hieroſolymitanum*, qui ex patriarchatu *Antiocheno* deſumtus tres habuit prouincias, iurisdictionis ſuæ limitibus adſignatos, quæ in antiquis monimentis eccleſiaſticis, ad modum ciuilis deſcriptionis imperii *Romani*, plerumque *Palæſtina prima*, *ſecunda* & *tertia* dicuntur. In his tribus prouinciis (intra terræ *Canaan* & *Arabiæ petrææ* terminos conſtitutis) a CAROLO A SANCTO PAVLO quadraginta ſeptem circiter antiquæ diœceſes numerantur.

I. IN PALAESTINA PRIMA.

1. Hieruſalem. 2. Cæſarea. 3. Dora. 4. Antipatris. 5. Dioſpolis, in ſcripturis ſacris vocata Lydda. 6. Iamnia. 7. Nicopolis, quæ eſt Emmaus. 8. Sozuſa. 9. Maiuma. 10. Ioppe. 11. Aſcalon. 12. Gaza. 13. Rhaphia. 14. Anthedon. 15. Eleutheropolis, olim locus quidam circa Hebronem. 16. Neapolis vel Sichem. 17. Elia. 18. Sebaſte, vulgo Samaria. 19. Petra. 20. Hiericho. 21. Libias. 22. Azotus. 23. Zabulon. 24. Araclia al. Heraclea. 25. Baſchat. 26. Archelais.

II. IN PALAESTINA SECVNDA.

1. Scythopolis. 2. Pella. 3. Caparcotia al. Caparnaum. 4. Gadara. 5. Capitolias. 6. Maximinianopolis. 7. Tiberias. 8. Mennith. 9. Hippus. 10. Amathus.

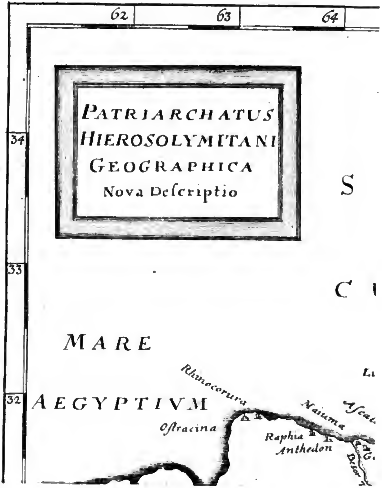
III. IN PALAESTINA TERTIA.

1. Petra. 2. Auguſtopolis. 3. Arindela. 4. Arad. 5. Ariopolis. 6. Eluſa. 7. Zoara. 8. Sodoma. 9. Phenon. 10. Pharan. 11. Aila. HOLSTENIVS in emendationibus ſuis in hunc catalo-

(*n*) Lib. II. c. XII. §. I. vol. I. p. 171. 172.

gum

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

gum duas delet, nimirum *Baſcbat*, quam eamdem cum *Bacatho* in *Arabia Philadelphia* fuiſſe, putat; & *Phenon*, quam eidem prouinciæ adſignat. Sed harum duarum loco tres alias in *Palæſtina prima* inuenit, nempe *Sycamazona*, *Gerara*, & alteram *Lyddam* a *Dioſpoli* ante memorata diſtinctam. Vt adeo vniuerſus cognitarum diœceſium numerus fuerit quadraginta octo.

Iam ſi has omnes vna intueare, & cum quadraginta diœceſibus in *Germania* conferas, admodum paruæ iſtarum intuitu videbuntur. Quum enim *Germania* DCCCXL. mill. paſſuum longa & DCCXL. mill. paſſuum lata eſſe ſtatuatur, vniuerſa harum trium diœceſium amplitudo ad ſpatium CLX. mill. paſſuum non adſcendet. Nam longitudo *Palæſtinæ* ſeu terræ *Canaan*, complectentis partem *Phœniciæ*, vſque ad *Tyrum* & *Sidonem*, quæ tamen ab his prouinciis excluditur, ab HIERONYMO [*u*], COTOVICO [*w*], MASIO [*x*] aliisque CLX. mill. paſſ. & latitudo a *Ioppe* ad *Iordanem* fluuium haud amplius LX. mill. paſſ. habere iudicatur. Quibus ſi LX. circiter millia trans *Iordanem* pro latitudine *Palæſtinæ tertiæ* ad fines *Arabiæ Philadelphiæ* & *Boſtræ* addideris, perfectam trium iſtarum diœceſium dimenſionem habebis. Vnde intelligis, duas diœceſes *Germanicas* centum millia paſſuum longas, æque amplas eſſe atque has quadraginta octo ſimul ſumtas. Verum enim vero erant quædam diœceſes inter illas iuſtæ cuiusdam magnitudinis. *Eleutheropolis*, ciuitas HIERONYMO admodum memorata, non procul a loco, vbi *Hebron* ſita fuit, in limitibus *Danis* & *Iudæ*, ſatis amplum habuiſſe territorium videtur. Nam HIERONYMVS de vicis, ad eam pertinentibus ab eaque decem & ſeptem milliaribus [*xx*] diſtantibus, loquitur, multorumque aliorum vicorum in

(*u*) Hieron. epiſt. ad Dardan. (tom. III. opp. p. 732. ſ. edit. Pariſ. MDCXLIII.) Reſpondeant mihi, qui hanc terram - - poſſeſſam putant a populo Iudæorum, poſtquam reuerſus eſt ex Aegypto, quantum poſſederit, vtique a Dan vſque a Berſabe, *quæ vix centum ſexaginta millium in longum ſpatio tenditur.* - - Pudet dicere latitudinem terræ repromiſſionis, ne ethnicis occaſionem blaſphemandi dediſſe videamur. Ab Ioppe vſque ad viculum noſtrum Bethlehem quadraginta ſex millia ſunt. cetera.

(*w*) Cotouic. itinerar. Hieroſolym. lib. I. c. 1. p. 327.

(*x*) Maſius in Ioſuam XII, 24.

(*xx*) Hieron. de locis Hebr. voce *Duma*. Duma vicus grandis in finibus Eleu-

 eodem

eodem territorio mentionem facit, etiamſi eorum diſtantiam ab vrbe non adeo accurate tradat. SOZOMENVS alios quosdam vicos nominat, vt *Beſanducam* [y], vbi EPIPHANIVM natum dicit: Et *Celam* & *Berathſatiam* [z], vbi *Michæ* & *Habacuci* vatum oſſa reperta ſint. Prope *Beſanducam Epiphanius* monaſterium ædificauerat, habebatque vicus eccleſiam, in qua diaconum ordinauit EPIPHANIVS, vt ipſe [a] auctor eſt. Ex quibus omnibus, hanc ciuitatem amplum territorium & diœceſim haud mediocrem, cum multis oppidis & eccleſiis ad ea ſpectantibus, habuiſſe, patet. Fuerunt etiam nonnullæ aliæ, ſpeciatim in *Paleſtina* ſecunda & *tertia*, eiusdem cum diœceſi *Eleutheropolitana* magnitudinis. Sed prudens quisque lector ex harum diœceſium amplitudine facile iudicabit, quod alias quasdam ideo admodum paruas fuiſſe oporteat, quum in tam anguſto terræ tractu tanta earum multitudo fuerit. Quod ſi oculos ad oram maritimam *Paleſtinæ* conuertamus, & *Tyrum*, *Sidonem*, *Ptolemaidem*, *Sycaminum* ac *Porphyriam* (quippe intra antiquos terræ *Canaan* limites conſtitutas, vt vt nunc ad prouinciam *Phœnicem* & patriarcham *Antiochenum* ſpectantes) ei accenſeamus, in CLX. mill. paſſuum tractu ſeptemdecim vel duodeuiginti ciuitates, earumque alias aliis valde vicinas, deprehendimus. COTOVICVS [b] quatuor tantum milliaria a *Ptolemaide* ad *Porphyriam* ſupputat; & *Sicaminum* & *Zabulon* haud longius inde remotæ erant.

theropoleos, decem & ſeptem ab ea milliaribus diſtans.

(y) Sozom. lib. VI. c. XXXII. Ἐπιφάνιος δὲ, ἀμφὶ Βησανδούκην κώμην, ὅθεν ἦν, νομοῦ Ἐλευθεροπόλεως. Epiphanius iuxta *Beſanducen vicum* in territorio Eleutheropolitano ſitum, ex quo ortus fuerat.

(z) Sozom. lib. VII. c. XXIX. Καὶ γὰρ δὴ καὶ τοὔνομα ταύτης ἦσαν Κελὰ, ἡ πρὶν Κείλα ὀνομαζομένη πόλις, καθ' ἣν ὁ Ἀβακοὺμ εὑρέθη· καὶ Βηραθσατία χωρίον ἀμφὶ δέκα στάδια τῆς πόλεως διεστώς· περὶ δὲ τοῦτο ὁ Μιχαίου τάφος ἦν κ. τ. λ. Locus, in quo repertus eſt Abacuc, vocabatur *Cela*; olim vero *Ceila* ciuitas dicebatur. *Berathſatia* vero locus eſt decem circiter ſtadiis diſtans ab vrbe: iuxta quem locum erat ſepulchrum Michææ.

(a) Epiphan. epiſt. ad Ioan. Hieroſolymit. (tom. II. p. 312. c.). Quum celebraretur collecta *in eccleſia villæ*, quæ eſt iuxta monaſterium noſtrum, ignorantem eum & nullam penitus habentem ſuſpicionem, per multos diaconos apprehendi iuſſimus, & teneri os eius, ne forte liberari ſe cupiens, adiuraret nos per nomen Chriſti, & primum *diaconum* ordinauimus, cetera.

(b) Cotouic. itinerar. lib. I. c. XX.

erant. FERRARIVS autem viginti vel viginti quatuor computat; adeoque priorum duarum poſitio quodammodo dubia eſt, ſed reliquæ tres quinque circiter vel ſex milliaribus alia ab alia abfuiſſe, cenſeri poſſunt. Idem de *Dora* & *Cæſarea* metropoli obſeruat BAVDRANDVS [*c*], quod quinque tantum milliaribus disiunctæ fuerint. Ita FERRARIVS *Antipatridem* decem milliaribus a *Cæſarea*, & *Dioſpolin* decem amplius ab *Antipatride* abfuiſſe ſtatuit. *Dioſpolis* in ſacris litteris *Lydda* vocatur & *Ioppe* proxima dicitur. BAVDRANDVS ſex tantum milliaria ponit, emendans FERRARIVM, qui decem habet. *Iamnia* etiam decem circiter milliaribus a *Ioppe* diſtabat & duodecim tantum a *Lydda*, vti ex *itinerario* ANTONINI colligitur. Vt proinde hæ tres ciuitates non amplius duodecim milliaribus alia ab alia disiunctæ fuerint. Sed *Gaza*, *Maiuma* & *Anthedon* adhuc viciniores ſibi inuicem erant, non longius viginti ſtadiis, ſeu tribus milliaribus alia ab alia diſſitæ, quemadmodum diſtantiam earum ſpeciatim obſeruauit SOZOMENVS [*d*]. *Maiumam* dicit prius vicum tantum fuiſſe, ſitumque prope mare ad *Beſorem* torrentem, ad *Gazæos*, quorum portus fuerit, ſpectaſſe. Sed quum *Conſtantinus*, ipſam chriſtianæ religioni impenſe deditam eſſe, intelligens, ciuitatis iure donaſſet ſeparatimque rempublicam habere iuſſiſſet, ſtatim ſecundum antiquam regulam ſedem epiſcopi factam eſſe, atque poſtea quoque, non obſtantibus quorumdam in contrarium ſtudiis, manſiſſe: qua de re capite præcedente diximus. Tametſi vero iſtæ ciuitates tam prope ab ſe inuicem abfuerunt, exiſtimandum tamen non eſt, earum epiſcopos tantum fuiſſe parochianos, ſeu ſingularium cœtuum paſtores. Quando *Maiuma Gazæ* coniuncta fuit, eccleſia ſine vllo dubio plus vna congregatio fuit. Nam EVSEBIVS de *Siluano* epiſcopo *Gazæorum*, qui perſecutionis *Diocletianeæ* tempore reli-

(*c*) Baudrand. lexic. geogr. voce *Dora*. Dora, ſeu Dor, vrbs fuit terræ ſanctæ in tribu Manaſſe, in ora littorali, quinque milliaribus a Cæſarea in boream.

(*d*) Sozom. lib. V. c. III. Προσένειμε (Ἰουλιανὸς) Γάζῃ τὴν Κωνσταντίαν, ἀμφὶ τοὺς εἴκοσι σταδίους διεστῶσαν. Gazæis Conſtantiam (olim *Maiuma* dictam) adiudicauit, *viginti circiter ſtadiis ab ea diſſitam.* Cap. IX. Καιρὸν εὑρὼν ἔφυγεν εἰς Ἀνθηδόνα πόλιν ἐπὶ θάλασσαν, ἀφεστῶσαν Γάζης ὡς εἰς σταδίους εἴκοσι. Ipſe opportunitatem nactus *Anthedonem* aufugit, vrbem maritimam *viginti circiter ſtadiis Gaza diſtantem.*

gionis

gionis cauſſa capite truncatus erat, loquens, eccleſiarum [e] circa *Gazam* epiſcopum eum nominat. Quod dioeceſin illius plus vnam congregationem fuiſſe, indicat. Quid? Quod quum *Maiuma* inde ſeparata eſſet, *Gaza* adhuc plures alios vicos & populoſum territorium ſibi ſubiectum habuit. SOZOMENVS [f] trium vicorum mentionem iniicit, quorum vnus dictus fuerit *Thabatha*, vbi *Hilarion* natus; alter *Chaphorcabra*, patria *Ammonii*; & tertius quidam *Bethelia*, quam *πολυάνθρωπον κώμην Γαζαίαν, vicum Gazæorum abundantem incolarum multitudine* appellat; & præter alia templa *Pantheon* gentilium illic fuiſſe dicit, vnde hunc locum nomen accepiſſe coniicit, quod *Syrorum* lingua idem ſit ac domicilium deorum. Iam vero pagus, qui plura gentilium templa habuit, ſine dubio, poſteaquam CHRISTO nomen dedit, nonnullas etiam eccleſias chriſtianas habuit, cum presbyteris ad ſacra munia obeunda conſtitutis, quantumvis eccleſiæ *Gazæorum* ſubiectis. Ad *Maiumam* autem quod at-

(e) Euſeb. lib. VIII. c. XIII. *Τῶν δὲ ἐπὶ παλαιστίνης μαρτύρων, Σιλβανὸς ἐπίσκοπος τῶν ἀμφὶ τὴν Γάζαν ἐκκλησιῶν - - τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνεται.* Inter martyres Palæſtinæ *Silvanus* eccleſiarum circa *Gazam* vrbem epiſcopus - - capite truncatus eſt.

(f) Sozom. lib. III. c. XIV. *διέπρεπε τότε ἐνθάδε Ἱλαρίων ὁ θεσπέσιος· τούτῳ δὲ πατρὶς μὲν ἦν Θαβαθὰ κώμη, πρὸς νότον δὲ Γάζης κειμένη.* Florebat in ea (Palæſtina) tunc temporis diuinus Hilario. Patria huic fuit Thabatha, vicus ad auſtrum vrbis Gazæ ſitus. Lib. VI. c. XXXII. *Καὶ Ἀμμώνιος δὲ ὅσον δέκα σταδίοις διεστὼς, ᾤκει ἀμφὶ Χαφαρχοβρὰν κώμην Γαζαίαν, ἀφ᾽ ἧς τὸ γένος εἶχεν.* Ammonius decem circiter ſtadiis remotus habitabat iuxta *vicum Gazæorum Chaphurcobram*, ex quo originem traxerat. Lib. V. c. XV. *Καθότι πατρὸς Ἕλληνος ὢν αὐτός τε πανοικὶ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ γένους Ἀλαφίωνος, χριστιανοὶ πρῶτοι ἐγένοντο ἐν Βηθηλίᾳ κώμῃ Γαζαίᾳ, πολυανθρώπῳ τε οὔσῃ, καὶ ἱερὰ ἐχούσῃ ἀρχαιότητι καὶ κατασκευῇ σεμνὰ τοῖς κατοικοῦσι καὶ μάλιστα τὸ πάνθεον, ὡς ἐπὶ ἀκροπόλεως χειροποιήτου τινὸς λόφου κείμενον, καὶ πανταχόθεν πάσης τῆς κώμης ὑπερέχον· συμβάλλω δὲ τὸ χωρίον ἔνθα λαχεῖν τὴν προσηγορίαν, καὶ ἐκ τῆς Σύρων φωνῆς εἰς τὴν ἑλλήνων ἑρμηνευόμενον, θεῶν οἰκητήριον ὀνομάζεσθαι διὰ τὸν τοῦ πανθείου ναόν.* Quum patre gentili natus eſſet, ipſe tamen cum vniuerſa domo, omnesque ſimul, qui ex gente erant Alphionis, primi fidem Chriſti ſuſceperunt *Bethelia*, qui vicus eſt *Gazæorum*, abundans incolarum multitudine; templaque habet, tum ob vetuſtatem, tum ob ſtructuram, indigenis veneranda: præcipue vero Pantheon, colli cuidam manufacto, velut arci, impoſitum & ſupra vniuerſum pagum vndequaque eminens. Vnde etiam hunc locum nomen accepiſſe coniicio, & ex Syrorum lingua in græcam conuerſum deorum domicilium vocari ab illud fanum Pantheon.

tinet,

tinet, quando diſtincta dioeceſis facta eſt, epiſcopus illius non ſingularis parœciæ paſtor fuit, ſed clericos ſub ſe habuit & reliqua omnia, quæ eccleſia epiſcopalis *Gazæorum* habuit, quemadmodum SOZOMENVS [g] ſpeciatim hac de re animaduertit, *Vtraque eccleſia*, inquiens, *ſuum ſeorſum habet epiſcopum, ſuum clerum: dies item feſtos martyrum ſuorum & commemorationes epiſcoporum, qui ipſis præfuerunt: vicinorum denique agrorum limites, quibus eccleſiæ ad vtrumque epiſcopatum pertinentes diſtinguuntur.* Vt autem ne mireris, tales ibi exſtitiſſe vicos, quales iam memorati ſunt, non abs re fuerit obſeruare, quæ de duobus vicis *Idumææ Begabri* & *Caphartophan* non procul hinc diſſitis, narrat IOSEPHVS, quod videlicet *Veſpaſianus* [h] plus quam decem millia hominum peremerit, & prope ad mille captis multos alios inde exegerit. Alio etiam loco [i], multos *Galilææ* vicos tam populoſos fuiſſe, dicit, vt qui fuerit minimus, ſupra quindecim millia colonorum habuerit. Iam vero aliquot huiusmodi vici metrocomiæ, ſeu vico cuidam primario, coniuncti facile ad tantum numerum adſcenderint, qui ad efficiendam dioeceſin epiſcopumque & clericos ſeparatim habendos ſuffecerit, quem epiſcopum pro ſingularis cuiusdam congregationis paſtore accipere velle, abſurdum foret. Atque ita cum minimis dioeceſibus in hac *Palæſtinæ* parte euidenter fuit comparatum, vbi, non obſtante terminorum ſuorum anguſtia, ſub eadem regiminis epiſcopalis forma cum reliquis eccleſiis fuerunt conſtitutæ.

(g) Sozom. lib. V. c. III. *ἑκατέρα γὰρ ἰδίᾳ ἐπίσκοπον, καὶ κλῆρον ἔχει, καὶ πανηγύρεις μαρτύρων καὶ μνείας τῶν παρ' αὐτοῖς γενομένων ἱερέων, καὶ ὅρους τῶν πέριξ ἀγρῶν, οἷς τὰ ἀνήκοντα ἑκατέρᾳ ἐπισκοπῇ θυσιαστήρια διορίζεται.*

(h) Ioſeph. de bell. iudaic. lib. V. c. IV. Καταλαβόμενος δὲ δύο κώμας, τὰς μεσαιτάτας τῆς Ἰδουμαίας, Βήταριν καὶ Καφάρτοβαν, κτείνει μὲν ὑπὲρ μυρίους, αἰχμαλωτίζεται ὑπὲρ χιλίους, καὶ τὸ λοιπὸν πλῆθος ἐξελάσας, ἐγκαθίστησι τῆς ἰδίας δυνάμεως οὐκ ὀλίγον, οἳ κατατρέχοντες ἐπόρθουν ἅπασαν τὴν ὀρεινήν. Captis duobus vicis in media Idumæa ſitis, hoc eſt Begabri & Caphartophan, plusquam decem millia hominum peremit: prope autem ad mille cepit: exactaque inde reliqua multitudine, non paruam militum ſuorum partem ibi conſtituit, qui omnia montana loca incurſando vaſtabant.

(i) Ioſeph. de bell. iud. lib. III. c. II. *ἀλλὰ καὶ πόλεις πυκναί, καὶ τὸ τῶν κωμῶν πλῆθος, πανταχοῦ πολυάνθρωποι διὰ τὴν εὐθηνίαν, ὡς τὴν ἐλαχίστην ὑπὲρ πεντακισχιλίους πρὸς τοῖς μυρίοις ἔχειν οἰκήτορας.* Quin & ciuitates ibi (in Galilæa) crebræ ſunt, & vbique multitudo vicorum propter opulentiam populoſa, vt qui ſit minimus, ſupra quindecim millia colonorum habeat.

INTE-

Interiores *Palæſtinæ* diœceſes generatim patebant latius; quædam tamen paruæ erant. Nam *Emmaus* ſexaginta tantum ſtadiis ſiue ſeptem milliaribus & dimidio *Hieroſolymis* diſtabat, quemadmodum litteræ ſacræ & peregrinatores [*k*] tradunt: attamen quum ex vico vrbs facta & a *Romanis* tempore *Adriani* reædificata & poſt excidium *Hieroſolymorum* victoriamque de *Iudæis* relatam *Nicopolis* nominata eſſet, (vti SOZOMENVS [*l*], EVSEBIVS [*m*] & HIERONYMVS [*n*] memoriæ prodiderunt) ipſa quoque in ſedem epiſcopalem euecta & ſecundum eccleſiæ regulam territorium oppidanum, diœceſi ſuæ contributum, nacta fuit; ſub qua appellatione & dignitate poſtea in *notitiis* eccleſiæ reperitur. Hoc fortaſſis diœceſim *Hieroſolymitanam* ab vna parte paullo arctioribus terminis coërcet, quam vulgo creditur; ſed tamen ad plures particulares eccleſias capiendas adhuc ſatis ampla erat. Nam antiquitatum *iudaicarum* ſcriptores communiter tradunt, in ipſa ciuitate plus quam quadringentas fuiſſe ſynagogas. LIGHTFOOTVS [*o*] qua-

(*k*) Cotouic. itiner. lib. II. c. XIX.

(*l*) Sozom. lib. V. c. XXI. Πόλις ἐστὶν ἐν Παλαιστίνῃ ἡ νῦν καλουμένη Νικόπολις· ταύτην δὲ ἔτι κώμην οὖσαν οἶδεν ἡ θεία τῶν εὐαγγελίων βίβλος, καὶ Ἐμμαοῦς προσαγορεύει· Ῥωμαῖοι δὲ μετὰ τὴν ἅλωσιν Ἱεροσολύμων καὶ τὴν κατὰ τῶν Ἰουδαίων νίκην, Νικόπολιν ἀνηγόρευσαν· ἐκ δὲ τοῦ συμβάντος οὕτως ὀνόμασαν. Vrbs eſt in Palæſtina, Nicopolis hodie dicta. Hanc, quum adhuc vicus eſſet, ſacer euangeliorum liber commemorat, & Emmauntem appellat. Poſt excidium autem Hieroſolymorum & poſt victoriam de Iudæis relatam, Romani eam Nicopolim nominarunt: ex euentu belli nomen loco imponentes.

(*m*) Euſeb. Chron. an. MMCCXXXVII. Παλαιστίνης Νικόπολις, ἡ πρότερον Ἐμμαοῦς, ἐκτίσθη πόλις, πρεσβεύοντος ὑπὲρ αὐτῆς καὶ προϊσταμένου Ἰουλίου Ἀφρικανοῦ τοῦ τὰ χρονικὰ συγγράψαντος. In Palæſtina Nicopolis, quæ prius Emmaus vocabatur, vrbs condita eſt, legationis induſtriam pro ea ſuſcipiente Iuliano Africano, ſcriptore temporum.

(*n*) Hieron. de locis Hebraic. voce *Emmaus*. (tom. III. p. 184. a. edit. Francof. MDCLXXXIV.) Emaus, de quo loco fuit Cleophas, cuius Lucas meminit Euangeliſta. Hæc eſt nunc Nicopolis, inſignis ciuitas Palæſtinæ.

(*o*) Lightfoot hor. hebr. in Matth. procem. c. XXXVI. *Hieroſ. Chelub*, fol. 35. 3. *R. Phinehas nomine R. Hosbaiæ dicit*, *Quadringentæ & ſexaginta ſynagogæ erant Hieroſolymis: quorum vnaquæque habuit domum libri & domum doctrinæ:* בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה *Domum libri pro ſcriptura*, id eſt, vbi legeretur ſcriptura: *& domum doctrinæ pro Traditionibus*, id eſt, *Beth Midraſch*, vbi docerentur Traditiones. Recitantur hæc alibi, atque illic adſurgit numerus ad CCCCLXXX. Idem *Megillah*, fol. 73. 4. *Dicit R. Phinear nomine R. Hosbaiæ*, *Quadraginta & octodrin-*

dringentas & quinquaginta computat: Alii [p] quadringentas & ſexaginta, & alii [q] quadringentas & octoginta cum pro *Iudæis*, tum pro peregrinis fuiſſe, dicunt. OPTATVS in non magna planitie in vertice montis *Sionis* ſeptem ſynagogas fuiſſe adfirmat, vbi *Iudæi* [r] conuenientes legis per *Moyſen* datæ lectioni auſcultarê conſueuerint. Et EPIPHANIVS [s] totidem memorat, easque poſt excidium *Hieroſolymorum* ad tempora vſque *Adriani*, vnam autem ex illis ad ipſa *Conſtantini* tempora perſtitiſſe, perhibet. Iam vero mirum foret, ſi ciuitas quæ tot habuit ſynagogas, non niſi vnam eccleſiam præbuiſſet, iam chriſtiana facta, & tot conuerſorum millia ipſo apoſtolorum tempore complexa. Sed habebat etiam territorium extra ciuitatis mœnia & eccleſias quodam interuallo inde diſtantes.

ginta ſynagogæ erant Hieroſolymis &c. De variatis numeris heic non quærimus, poſterior eſt receptior, adſtruiturque per *Gematriam*, vt vocant, e voce מְלֵאֲתִי *Ieſ. I, 21.* R. *Sol* in *Ieſa. II, 1. Inuenimus in Peſikta, R. Menahem a R. Hosbaia dicit CCCCLXXX. ſynagogæ erant Hieroſolymis ſecundum valorem arithmeticum vocis* מלאתי. Nota, vt non computetur א.

(p) Othon. lex. Rabb. p. 627. Synagogæ ſexaginta & quadraginta (leg. ſine dubio *quadringentæ*) erant Hieroſolymis, cetera.

(q) Sigon. de republ. Hebr. lib. II. c. VIII. In commentariis Hebræorum ſcriptum eſt, vltimis temporibus in vrbe Hieroſolyma quadringentas octoginta ſynagogas conſtitutas fuiſſe, quod Iudæi eo ex omnibus regionibus conuenirent.

Goodwin. Moſes & Aaron lib. II. c. II. §. III. Hieroſolyma continebat CCCCLXXX. ſynagogas præter templum, cum pro Iudæis tum pro peregrinis.

(r) Optat. lib. III. p. 62. edit. Par. MDCXXXI. (p. 65. ed. Par. MDCLXXIX.) Non in illo monte Sion, in cuius vertice eſt non magna planities, *in qua fuerant ſeptem ſynagogæ*, vbi Iudæorum populus conueniens legem per Moyſem datam diſcere potuiſſet.

(s) Epiph. de menſur. & ponder. n. XIV. (tom. II. opp. p. 170. c. edit. Colon. MDCLXXXII.) ἐκεῖ γὰρ ᾠκοδόμητο· τουτέστιν ἐν τῷ μέρει Σιὼν, ἥτις ἀπὸ τῆς ἐρημώσεως παρελείφθη, καὶ μέρη οἰκήσεων περὶ αὐτὴν τὴν Σιὼν, καὶ ἑπτὰ συναγωγαὶ, αἳ ἐν τῇ Σιὼν μόναι ἑστήκεσαν, ὡς καλύβαι, ἐξ ὧν μία περιελείφθη ἕως χρόνου Μαξιμωνᾶ τοῦ ἐπισκόπου καὶ Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως, ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Erat illa (eccleſia parua quædam chriſtianorum) in Sionis parte conſtructa, quæ ciuitati ſuperfuerat, cum Sioni propinquis aliquot ædificiis ac *ſeptem ſynagogis*, quæ in eodem monte ſolæ velut tuguria perſtiterant, ex quibus vna duntaxat ad Maximonæ præſulis & Conſtantini imperatoris tempora velut vmbraculum in vinea, vt ſcripturæ verbis vtar, relicta videbatur.

Bethlehem enim in diœceſi *Hieroſolymitana* erat, ſex milliaribus ab eccleſia matrice diſſidens; quam ob cauſſam eccleſiam & presbyteros ſeparatim habebat, ſed epiſcopo *Hieroſolymitano* ſubiectos, vti auctor eſt HIERONYMVS [t], qui *Ioanni* epiſcopo *Hieroſolymitano* grandem poteſtatis ſuæ abuſum exprobrat, dum presbyteris ſuis *Bethlehemiticis* præcepiſſet, ne iſtius monaſterii competentibus in paſcha baptiſmum traderent, quos illi idcirco *Dioſpolim* baptizandos miſiſſent. HIERONYMVS eodem loco eccleſiæ *Thiriæ* [u] meminit, in quo presbyteros & diaconos ordinarit epiſcopus *Hieroſolymitanus*. Neque dubium eſt, plures alias iſtiusmodi parœcias intra huius diœceſis terminos fuiſſe, iuriſdictionem eius admittentes. Non omnes *Palæſtinæ* diœceſes ita ſigillatim enarrare poſſumus; iſtæ autem, quas nonnulli in minimis poſuerunt, *Lydda* videlicet & *Iamnia*, ciuitates fuiſſe & circumiacentia in vicina regione loca poteſtati ſuæ ſubdita habuiſſe, videntur. Vt adeo, ſi a *Maiuma* diſceſſeris, cui ciuitatis priuilegia ademerat *Iulianus*, nullus vicus in *Palæſtina* fuerit, ſeparatim habens epiſcopum; ſed quot vici, tot erant parochiæ ad vicinam ciuitatem, cuius in territorio poſiti erant, ſpectantes: quæ res has eccleſias diœceſanas adhuc eiusdem cum reliquis generis facit, quarum late patebat iurisdictio. IOSEPHVS quidem *Lyddam* vicum apppellat, ſed vicum tamen ciuitate haud inferiorem fuiſſe, dicit: & poſtea ciuitas facta, & *Dioſpolis* vocata eſt, quando fuit ſedes epiſcopi. Cuius diœceſis etſi ab vna parte non adeo ampla eſſe potuit, quum tantum ſex milliaribus a *Ioppe* verſus mare abeſſet; ab aliis tamen partibus longius patebat. Nam HIERONYMVS [w]

(t) Hieron. epiſt. LXI. ad Pammach. c. XVI. Annon tu potius ſcindis eccleſiam, qui *præcepiſti Bethleem presbyteris tuis*, ne competentibus noſtris in paſcha baptiſmum traderent, quos nos Dioſpolim ad confeſſorem & epiſcopum miſimus Dionyſium baptizandos?

Sulpic. Seuer. dialog. I. c. IV. (cap. VIII. p. 389. edit. Lipſ. MDCCIII.) Inde digreſſus, Bethleem oppidum petii, quod ab Hieroſolymis ſex millibus diſparatur, ab Alexandria autem ſedecim manſionibus abeſt. Eccleſiam loci illius Hieronymus presbyter regit: nam *parochia eſt epiſcopi, qui Hieroſolymam tenet*.

(u) Hieron. l. c. Theoſebium, Thiriæ eccleſiæ diaconum facis presbyterum & contra nos armas, illiusque in nos abuteris eloquentia.

(w) Hieron. loc. hebr. voce *Bethſariſſa*. Eſt in finibus Dioſpoleos villa, quin-

de

de *Bethſariſſa*, vico quodam ad eam ſpectante, loquitur, tametſi quindecim fere milliaribus ab ea diſtaret, in regione ſic dicta *Tamnitica*, quæ huius ciuitatis fuiſſe territorium videtur.

Nos in recenſendis *Palæſtinæ* diœceſibus ſigillatim quæque perſequuti ſumus, eo quod religio chriſtiana heic primum plantata fuit, & vera antiquorum epiſcopatuum forma ex illis omnium optime colligi poteſt. Qui hoſce epiſcopatus non maiores quam parœcias rurales fuiſſe, autumant, magnopere falluntur ab vna parte; qui vero earum limites tam late, quam diœceſium in *Germania*, extendunt, haud excuſatius ab altera parte errant. Vt res ex vero æſtimetur, lectorem recordari oportet, numquam heic in vniuerſis tribus *Palæſtinis* quinquaginta omnino epiſcopos fuiſſe. Sæculo ſexto medio quadraginta quinque tantum ibi fuerunt, qui concilio *Hieroſolymitano*, an. DXXXVI. ſubſcripſerunt. Neque in accuratiſſima disquiſitione numerum XLVIII. vmquam eos exceſſiſſe deprehendes. Vt adeo abſurdiſſimum foret cogitare, vti quidem nonnulli fecerunt, haſce diœceſes tantum eccleſias fuiſſe parochiales, ſiue ſingulares congregationes. Ab altera parte, ſi vniverſam regionem non plusquam centum & ſexaginta milliaria ambitu ſuo complexam fuiſſe memineris, euidentiſſimum eſt, quod iſtæ diœceſes non potuerint latiſſime patentis eſſe magnitudinis, & cum aliis quibusdam comparatæ, vix vnius ad viginti proportionem habuiſſe deprehendantur. Id quod vlteriore demonſtratione haud indiget.

§. IX.

Catalogus prouinciarum & diœceſium ſub patriarcha Antiocheno.

Proximvs patriarchatus eſt *Antiochenus*, cui carolvs a sancto pavlo haſce tredecim prouincias adſignat: *Syriam Primam. Syriam ſecundam. Theodoriadem. Ciliciam primam. Ciliciam ſecundam. Iſauriam. Euphratenſem. Oſrhoenam. Meſopotamiam. Phœniciam primam. Phœniciam ſecundam. Arabiam* & *Cyprum* inſulam. Quarum de vna, *Arabia Philadelphia*, iam loquuti ſumus; & tres aliæ, *Iſauria*, *Cilicia prima* & *Cilicia ſecunda* in *Aſia minore* ſitæ,

decim ferme ab ea millibus diſtans contra ſeptemtrionem in regione Tamnitica.

proxime ſequenti capite intra iſtius regionis prouincias conſiderabuntur. Ad reliquas quod attinet, heic primum dioeceſes in vnaquaque prouincia ſigillatim recenſebimus, daturi deinde paucas quasdam obſeruationes in illas, & in alias nonnullas *orientales* prouincias, huic auctori haud memoratas.

IN SYRIA PRIMA.

1. Antiochia. 2. Seleucia Pieria. 3. Berrœa, vulgo Aleppo. 4. Chalcis. 5. Onoſarta, vel potius Anaſarta. 6. Gabbus. Quibus ab HOLSTENIO etiam alia additur, dicta Paltus, quam ille minus recte in Theodoriade poni exiſtimat.

IN SYRIA SECVNDA.

1. Apamea ad *Orontem* fluuium. 2. Arethuſa. 3. Epiphania. 4. Lariſſa. 5. Mariana vel Mariamne. 6. Raphanæa. 7. Seleucia iuxta *Belum* al. Seleucobelus. Ad haſce quoque aliam transfert HOLSTENIVS, Balanæam dictam, ex prouincia Theodoriade, in qua male collocari putat; ſed fallitur.

IN THEODORIADE.

1. Laodicea. 2. Gabala. 3. Paltos. 4. Balanæa.

IN EVPHRATESIA SEV COMAGENE.

1. Hierapolis. 2. Cyrrhus. 3. Samoſata. 4. Doliche. 5. Germanicia. 6. Zeugma. 7. Perre, aliis corrupte lecta Perga, & Pella & Peria, vt HOLSTENIVS animaduertit. 8. Europus al. Amphipolis & Thapſacum. 9. Vrima. 10. Cæſarea, alias Neocæſarea Euphratenſis vocitata. 11. Sergiopolis. 12. Sura. 13. Marianopolis, quam nonnulli in Syria ſecunda ponunt.

IN OSRHOENA SEV MESOPOTAMIA INFERIORE.

1. Edeſſa. 2. Carræ. 3. Circeſia, al. Circeſium. 4. Nicephorium. 5. Bathnæ. 6. Callinicus al. Leontopolis. 7. Marcopolis. 8. Himeria. 9. Dauſara.

IN MESOPOTAMIA SVPERIORE.

1. Amida, nunc vulgo Caramit. 2. Niſibis. 3. Rheſina. 4. Martyropolis. 5. Caſchara. Hiſce ab HOLSTENIO adduntur duæ, Cepha & Mniſus ſeu Miniza.

IN PHOENICIA PRIMA.

1. Tyrus. 2. Sidon. 3. Ptolemais olim Acc & Aucon, nunc

60
65
70
40
35
PATRIARCHATUS
CONSTANTINOPOLITANI
PARS
LYCAONIÆ
PARS
CAPADOCIÆ
PARS
ARMENIA
PAMPHYLIÆ
PARS
CILICIA
Taurus Mons
Niphates Mons
Euphrates Fl.
Edessa
Rhesinas
Nisibis
Cepha
Samosata
Antiochia
SYRIA
Arsinoe
CYPRUS
INSULA
Constantina
Apamea
Alalis
Arlana
PHOENICIA
Palmyra
MARE

 paren-

1. Tyrus. 2. Sidon. 3. Ptolemais olim Ace & Aucon, nunc

Digitized by Google

nunc autem Aca & Acona. 4. Berytus. 5. Byblus. 6. Tripolis. 7. Arca. 8. Orthoſias. 9. Botrus. 10. Aradus. 11. Antardus. 12. Porphyrium. 13. Paneas, al. Cæſarea Philippi. 14. Sycaminum, nunc Capo Carmelo.

IN PHOENICIA LIBANI.

1. Damaſcus. 2. Laodicea ſcabioſa. 3. Abyla. 4. Heliopolis. 5. Iabruda. 6. Palmyra. 7. Emeſa. 8. Danaba. 9. Alais. 10. Euaria, al. Euroia, al. Iuſtinianopolis. 11. Comoara. 12. Corada. 13. Sarracene, ſiue Sarracenorum ciuitas, quæ potius ad Arabiam pertinet. HOLSTENIVS addit Arlanam.

IN CYPRO.

1. Conſtantia, ſeu Conſtantina. 2. Citium. 3. Amathus. 4. Curium. 5. Paphos. 6. Arſinoë. 7. Lapithus. 8. Thamaſſus. 9. Chytrus. 10. Tremithus. 11. Soli. 12. Ledra. 13. Tiberiopolis. HOLSTENIVS Carteriopolim addit & Carpaſiam, vbi *Philo* fuit epiſcopus, qui plerumque ex vulgari errore dicitur Carpathius, quaſi Carpathi, quæ maris mediterranei inſula eſt, epiſcopus fuiſſet, quum tamen huius Carpaſiæ, in inſula Cypro epiſcopus fuerit, quemadmodum HOLSTENIVS & CAVEVS obſeruarunt.

§. X.

Obſeruationes in diœceſes Cypri.

IAM vt paucas quasdam notas in haſce diœceſes diſtinƈte faciamus, animaduertimus, ex eadem ratione, qua CAROLVS A SANCTO PAVLO *Cyprum* ſub patriarcha *Antiocheno* collocauit, *Aſſyriam* quoque, *Perſiam*, *Babyloniam*, *Adiabenem*, *Indiam* & *Homeritarum* regionem in *Arabia felice* ad *Antiochiam* referri potuiſſe. In omnibus enim hiſce locis epiſcopi fuerunt, vti oſtenſuri ſumus, ſed nulli patriarchæ, niſi ſuis ipſorum metropolitanis ſubditi. Atque talis eſſe *Cyprus* a concilio *Epheſino* decreta fuit; vnde ſemper αὐτοκέφαλος, ſeu libera ab omni ſubieƈtione prouincia credita eſt, quemadmodum alio loco [x] pluribus probatum dedimus. Quidquid heic porro de *Cypro* obſeruare habemus, ad haſce quindecim diœceſes, quas heic oſtendimus, attinet, quod magnæ fuerint, ſi cum diœceſibus *Palæſtinæ* com-

(x) Lib. II. c. XVIII. §. II. vol. I. pag. 262.

Digitized by Google

parentur. *Cyprus* enim FERRARIO CLXX. mill. paſſ. aliis CC. longa, adeoque maior, quam *Palæſtina*, dicitur. BAVDRANDVS circuitum eius DL. mill. paſſ. circiter computat quod, ſine vlla ampliore in locorum diſtantiam vel ciuitatum vicorumque amplitudinem inquiſitione, ſatis eſt ad oſtendendum, has diœceſes non fuiſſe de anguſtiſſimis, etſi de minoribus quibusdam, quas iuxta continentem terram offendimus, ſi alias prouincias intueamur.

§. XI.

De diœceſibus Syriæ primæ *&* ſecundæ.

PROXIMA *Cypro Syria* eſt, olim omnem regionem *mari mediterraneo* & *Euphrati* interiacentem complexa, a *Romanis* autem in ſex prouincias diuiſa, *Syriam primam* & *ſecundam*, *Phœniciam primam & ſecundam*, *Theodoriadem* & *Euphrateſiam*, alias *Hagiopolin* & *Comagenem* vocitatam. Harum ſex prouinciarum ſimul ſumtarum longitudo intra trecenta & quadraginta millia paſſuum, latitudo autem a *mari mediterraneo* ad *Euphratem* ducenta millia habere a geographis exiſtimatur. Et omnes diœceſes in vniuerſis prouinciis circiter quinquaginta ſex, hoc eſt, octo tantum amplius, quam in *Palæſtina* erant. Ex quo lector harum diœceſium, cum aliis diœceſibus in *Palæſtina* comparatarum, magnitudinem facile æſtimare poterit, ſi vtriusque regionis menſuram conſiderare & aliam cum alia conferre velit. Sed vero de paucis quibusdam harum prouinciarum diœceſibus paullo diſtinctius loquendum erit. *Syria prima* antiquitus ſex tantum diœceſes habuit, & in recentioribus *notitiis* quinque tantum deprehendimus. Metropolis *Antiochia* erat, vna ex ampliſſimis orbis terrarum ciuitatibus. CHRYSOSTOMVS, qui idoneus magnitudinis illius iudex haberi poteſt, aliquoties decem vel viginti myriades [*xx*],

(*xx*) Chryſoſtom. hom. LXXXVI. in Matth. (tom. I. p. 893. c. edit. Francof.) Τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι εἰς δέκα μυριάδων ἀριθμὸν οἶμαι τοὺς ἐνταῦθα συναγομένους τελεῖν. Gratia Dei *centum millia* hominum huc (Antiochiam) conuenire puto.
Id. homil. XLII. in Ignat. tom. I. p. 567. (pag. 501. c.) ὅπου καὶ τέταρτον στέφανον ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς ἡμῖν ἀνέχοντα ταύτης, τίς ἂν εἴη οὗτος; τὸ τὴν πατρίδα αὐτὴν ἐπιτετράφθαι τὴν ἡμετέραν· ἐπίπονον μὲν γὰρ καὶ ἑκατὸν ἀνδρῶν καὶ πεντήκοντα προεστάναι μόνον· τὸ δὲ πόλιν ἐγχειρισθῆναι τοσαύτην, καὶ δῆμον εἰς εἴκοσι ἐκτεινόμενον μυριάδας πόσης ἀρετῆς οἴει καὶ σοφίας ἀπόδειξιν εἶναι; Quartam

hoc

Digitized by Google

hoc eſt centum vel ducenta hominum millia in ea contineri, dicit. Et hoc partem laudationis ſuæ in *Ignatium* facit, quod, quum centum homines vel etiam quinquaginta regere difficile ſit; tanta tamen eius ſapientia fuerit ac virtus, vt *S. Petrus* non dubitarit eius fidei ac curæ vrbem, ducenta hominum millia continentem, committere. Territorium extra ciuitatem interiori eius magnitudini reſpondebat. Nam ab vna parte itinere bidui ſeu quinquaginta mill. paſſ. ad territorium *Cyri*, vbi *Theodoretus* erat epiſcopus, porrigebatur. STRABO [y] enim, hæc duo territoria ſibi contigua fuiſſe, dicit. Erant multi grandes vici in hac regione ſimiles vrbibus; vt *Daphne* in ſuburbanis *Antiochiæ*; *Gindarus*, in finibus huius diœceſis *Cyrum* verſus, quæ STRABONIS ætate ciuitas fuit ad *Cyrum*, ſeu *Cyreſticam* ſpectans regionem. Notandum vero eſt, quod duo huius nominis loci fuiſſe videantur, alter quidem ciuitas, alter autem vicus. STRABO [z] enim de *Gindaro* regionis *Cyreſticæ* loquitur, quam vrbem appellat: & nos *Petrum* quemdam *Gindarenſem*, inter epiſcopos *Syriæ* concilio *Nicæno* ſubſcribentem, inuenimus; qui etiam inter epiſcopos concilii *Antiocheni*, qui *Athanaſium* damnauerunt, fuit, quemadmodum HOLSTENIVS [a] & SCHELSTRATVS ex horum conciliorum ſubſcriptionibus

coronam adiungam, quæ ſe nobis offert ex epiſcopatu. Quænam eſt iſta, quod ipſe nimirum patriam noſtram gubernauit. Si enim centum homines vel etiam quinquaginta regere difficile eſt, quantæ virtutis & ſapientiæ debet exiſtimari tam celebrem vrbem adminiſtrare, & eum populum regere, qui *ducenta continent hominum millia?*

(y) Strab. lib. XVI. p. 751. (p. 1090. edit. Amſtelod.) εἶτα ἡ Κυρρηστικὴ μέχρι τῆς Ἀντιοχίδος. Sequitur Cyreſtica regio vſque ad Antiochenſem agrum.

(z) Strabo ibid. Ἐνταῦθα δ' ἐςὶ πόλις Γίνδαρος, ἀκρόπολις τῆς Κυρρηστικῆς, καὶ λῃστήριον εὐφυές. Hoc in loco eſt *Gindarus ciuitas*, Cyreſticæ regionis arx, & aptum latronibus receptaculum.

(a) Holſten. adnotat. Geograph. p. 206. (p. 311. in geogr. Car. a S. Paulo ed. Amſt.) *Gindarenſis Syriæ Petrus epiſc.* &c.] Idem adfuit concilio Antiocheno contra S. Athanaſium.
Schelſtrat. de concil. Antioch. p. 93. Aliud quid eſt de Petro in codice Corbeienſi poſt Alexandrum citato: licet enim in codicibus MSS. Colbertinis, Sangermanenſi, Thuano, & Oxonienſi eodem modo hic Petrus referatur ſine prouincia & ciuitate, eum tamen ponit catalogus Antiochenæ ſynodi vulgatæ editionis ſub prouincia Syriæ Cœles, vbi: *Petrus Gindarenſis*. Hic & vnus fuit ex CCCXVIII. patribus Nicænis, vt patet ex catalogo Nicæni concilii, vbi ſubſcriptus habetur tamquam Gindarenſis epiſcopus.

obſer-

Digitized by Google

obſeruarunt. Vnde concludere nobis licebit, *Gindarum* STRABONI memoratam, eamdem probabiliter ciuitatem fuiſſe, cuius hic *Petrus* epiſcopus fuit, & aliam fuiſſe *Gindarum*, vicum tempore *Theodoreti* ad *Antiochiam* pertinentem, vbi *Aſterius* monachus vixit, quo de THEODORETVS [*b*] in *hiſtoria* ſua *religioſa* loquitur; vbi aliorum etiam vicorum [*c*] meminit prope *Amanum* montem in territorio *Antiochiæ*, quos longo ſpatio ab *Antiochia* disiunctos fuiſſe, neceſſe eſt. Nam *Amanus* mons terminus ſeptemtrionalis *Syriæ* erat. *Berræa* & *Chalcis* peramplæ erant ciuitates, viginti paſſuum millibus altera ab altera diſtantes. In eadem prouincia ſita erat *Seleucia Pieria* ſedecim mill. paſſ. ab *Antiochia* deorſum verſus ad *Orontem* fluuium, & quinque millibus a mari, quod ſatis erat territorium ad faciendam amplam diœceſin, etſi priore multo inferiorem.

IN *Syria ſecunda* antiquis temporibus ſeptem fuerunt epiſcopatus, & eumdem numerum in recentioribus *notitiis* eccleſiaſticis inuenimus. Ex hiſce metropolis erat *Apamea* ciuitas, quam THEODORETVS [*d*] LXXV. mill. paſſuum ab *Antiochia* diſtare, dicit, habuiſſe autem illam amplum quoddam territorium multosque vicos, e STRABONE [*e*] aliisque antiquis

(*b*) Theod. hiſt. relig. vit. Iulian. p. 777. ὗτος χρόνοις πολλοῖς ὕστερον ὑπὸ τῆς θείας χάριτος προσκληθεὶς, ὡς ἂν καὶ ἑτέρους πολλοὺς εἰς τὴν αὐτὴν παιδοτριβήσειεν ἀρετὴν, ἐν τοῖς περὶ τὴν Γίνδαρον χωρίοις, κώμη δὲ αὕτη μεγίστη τελεῖ ὑπὸ τὴν Ἀντιώχειαν τεταγμένη, τὴν ἀσκητικὴν παλαίστραν ἐπήξατο. Hic longo poſt tempore diuina impulſus gratia, vt alios quoque multos ad eamdem virtutem exerceret, in locis *Gindaro* vicinis, *qui vicus eſt maximus* ſub *Antiochia conſtitutus*, palæſtram fixit monaſticam.

(*c*) Theod. hiſtor. relig. vit. Simeon. p. 801. c. p. 808. b. πολλὴν ἀνύσας ὁδὸν, ὄρος καταλαμβάνει τὸ καλούμενον Ἀμανόν. - Τοῦτο οὐ μόνον τοὺς περιοίκους ἐνέπλησε δείματος, ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ἅπασαν, τὴν Ἀντιόχου λέγω· ὑπὸ ταύτην γὰρ τὸ χωρίον ἐτέλει, θέειν ἐκεῖ κατηνάγκασε. Longum iter emenſus ad montem peruenit, qui *Amanus* appellatur. - Quæ res non tantum accolis terrorem iniecit, ſed *Antiochenam vrbem* vniuerſam, *cui vicus ille parebat*, eo properare compulit.

(*d*) Theodoret. epiſt. CXIII. †

(*e*) Strab. lib. XVI. p. 752. (p. 1091. edit. Amſtelod.) Ἡ δ' Ἀπάμεια καὶ πόλιν ἔχει τὸ πλέον εὐερκῆ. - - χώρας εὐπορεῖ παμπόλλης εὐδαίμονος, δι' ἧς ὁ Ὀρόντης ῥεῖ, καὶ περιπολεῖ συχνὰ ἐν ταύτῃ. Apamea vrbem habet magna ex parte probe munitam. - Regione & multa & vbere abundat, per quam Orontes fluit & multus in ea vagatur.

ſcripto-

ſcriptoribus diſcimus. *Lariſſa* in hac prouincia FERRARIO quatuordecim mill. paſſ. ab *Apamea*; *Arethuſa* ſedecim mill. ab *Epiphania*; *Epiphania* a *Lariſſa* duodeuiginti mill. paſſ. a *Lariſſa* diſtare dicuntur. Vt adeo ad minimum viginti millia paſſuum vnicuique diœceſi in hac prouincia adſignari poſſe, intelligamus.

§. XII.

De diœceſibus Phœniciæ primæ *&* ſecundæ.

IN *Phœnicia prima* paucæ aliquot ciuitates, vti ſupra de *Palæſtina* verba facientes obſeruauimus, aliæ aliis valde vicinæ, erant, e. gr. *Sycaminum* & *Porphyrium*, quarum ciuitatum diœceſes hanc ob cauſſam non adeo amplæ eſſe potuerunt. *Tyrus* autem, *Sidon* ac *Berytus* & amplæ fuerunt ciuitates & longiore interuallo disiunctæ. *Tyrus* enim XXV. mill. paſſ. a *Sidone* ex vna parte, & totidem vel pluribus a *Ptolemaide* ex altera parte, diſtabat. COTOVICVS [*f*] XX. tantum mill. paſſ. ſupputat; FERRARIVS autem XXXII. mill. paſſ. fuiſſe dicit. Et quidem ciuitas ipſa valde ampla fuit, ſi STRABONI credimus, inſulam enim, vndeuiginti mill. paſſ. in circuitu habentem, confeciſſe dicit [*g*]. PLINIVS [*h*] de inſulæ magnitudine conſentit, ſed oppidum ipſum modo XXII. ſtadia obtinuiſſe ſtatuit. *Sidon* itidem ampla fuit ciuitas, nec minus XXV. millibus paſſuum ab alia quacumque disiuncta. BAVDRANDVS [*] XXV. mill. paſſ. a *Tyro* & XXXV. mill. a *Beryto* ſeparat. *Berytus* legis ciuilis ſtudio clara & grandibus ac florentiſſimis *Orientis* ciuitatibus accenſita, haud propinquiores ſibi habuit, quam *Sidonem* in auſtrum & *Byblum* ad arctos, a qua XXXIV. mill. paſſ. auctore FERRARIO, [†] abfuit. Diœceſes in altera *Phœnicia Libanum* montem verſus prioribus maiores erant. Heic enim ampliores erant ciuitates, & maiori locorum interuallo a ſe inuicem

(*f*) Cotouic. itin. lib. I. c. XX.

(*g*) Strab. lib. XVI. †

(*h*) Plin. lib. V. c. XIX. Tyrus quondam inſula præalto mari ſeptingentis paſſibus diuiſa. - Circuitus XIX. mill. paſſ. eſt, intra Palætyro incluſa.

(*) Baudr. lexic. voce *Sidon*. Sidon vrbs eſt *Syriæ* - XXXV. mill. paſſ. diſtat a Beryto in meridiem, vti LV. a Damaſco in occaſum.

(†) Ferrar. lexic. voce *Berytus*. Berytus vrbs archiepiſcop. Phœniciæ littoralis ſub patr. Antiocheno, inter Byblum ad arctos XXXIV. & Sidonem in auſtrum XXX. mill. paſſ.

diſiunctæ. Has inter grandis ciuitas *Damaſcus* erat, iſtius prouinciæ olim metropolis, cuius amplitudo ex iis colligi poteſt, quæ IOSEPHVS [*i*] de incolis illius memoriæ prodidit, quod decem millia *Iudæorum* vna hora iugularint. *Emiſa* noua metropolis itidem ampla ciuitas ab AMMIANO MARCELLINO [*k*] iudicatur, qui eam *Tyro*, *Sidoni* & *Beryto* æquat. Quod ad illarum vrbium attinet territoria, ea ex ipſarum diſtantia ab aliis locis metiri debemus. *Laodicea* & *Arethuſa* vicinæ proximæ *Emiſſa* erant, ab eaque XVI. mill. paſſ. FERRARIO [†] iudice, diſtabant. Neque *Damaſcum* anguſtioribus limitibus includi, legimus. Circumdata enim erat *Abyla*, *Iabruda* & *Cæſarea Philippi*, quarum vltimam FERRARIVS ab ea XXVI. mill. paſſuum ſeiungit. *Abyla* regionis illius caput erat, tunc temporis *Abylene* vocitata, quæ, *Luca* euangeliſta perhibente, tetrarchæ appellationem *Lyſaniæ* dedit. Vnde colligere nobis licebit, non mediocre eam habuiſſe territorium. Heic quoque erat magna ciuitas *Palmyra*, alius regionis tum *Palmyrenes* dictæ caput, de qua eamdem concluſionem facere æquum eſt, tametſi non habeo, quod de harum regionum amplitudine ſpeciatim obſeruem, niſi quod *Abyla* XXXII. mill. paſſuum ab *Heliopoli*, alia noua huius prouinciæ vrbe & vna de vicinis eius proximis, ſeparata habeatur, vti illarum diſtantiam ex *itinerario* ANTONINI FERRARIVS [††] computat.

(*i*) Ioſeph. de bell. iud. lib. II. c. XXV. Κἂν τούτῳ Δαμασκηνοὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων φθορὰν πυθόμενοι, τοὺς παρ' ἑαυτοῖς Ἰουδαίους ἀνελεῖν ἐσπούδασαν - - τοὺς δὲ Ἰουδαίους, ὡς ἂν ἐν στενῷ χωρίῳ τὸν ἀριθμὸν ὄντας μυρίους, καὶ πάντας ἀνόπλους, ἐπελθόντες ὑπὸ μίαν ὥραν, ἀδεῶς ἔσφαξαν. Tunc *Damaſceni*, cæde Romanorum cognita, Iudæos apud ſe degentes opprimere ſtuduerunt. - - *Iudæorum* autem *decem millia*, quippe in anguſto loco, atque omnes inermes adgreſſi, vna hora ſine metu *iugulauerunt*.

(*k*) Amm. Marcell. lib. XIV. c. VIII. p. 47. edit. Lugd. MDCXCIII. Phœnice regio plena gratiarum & venuſtatis, vrbibus decorata magnis & pulchris: in quibus amœnitate celebritateque nominum Tyrus excellit, Sidon & Berytus, *iisdemque pares Emiſſa* & Damaſcus, ſæculis conditæ priſcis.

(†) Ferrar. lex. voce *Emiſa*. Emiſa, Emiſſa Ptolemæo, vrbs Syriæ archiepiſcopalis ſub patriarcha Antiocheno, inter Arethuſam & Laodiceam XVI. mill. paſſuum.

(††) Ibid. voce *Heliopolis*. Heliopolis - vrbs Phœnicis ad Libanum montem inter Laodiceam LX. & Damaſcum LXX. mill. paſſ. ab Abyla XXXII.

§. XIII.

§. XIII.
De Theodoriade.

In prouincia *Theodoriadis* inter *Syriam primam* & *Phœniciam* in ora maritima tres tantum fuerunt diœceſes, *Laodicea* metropolis, *Balanea* & *Gabala*, eædemque in *notitia* IACOBI GOAR aliisque memorantur. Quorum locorum diſtantia ex *itinerario* ANTONINI condiſci poteſt. *Balanea* XXIV. mill. paſſuum ab *Antarado* in *Phœnicia*, *Gabala* XXVII. mill. a *Balanea* diſtabat, (FERRARIVS heic XXIV. ſecundum recentiorem computationem habet;) & *Laodicea* metropolis XVIII. mill. paſſ. a *Balanea*. Et earum territoria ab aliis partibus longius patebant.

§. XIV.
De Euphrateſia *ſeu* Comagene.

In prouincia *Euphrateſiæ* ſeu *Comagenes* quomdam tredecim diœceſes fuerunt, & tantum vna plus in recentioribus *notitiis*. Plures vrbes magnæ heic ſitæ, vt *Hierapolis*, prouinciæ iſtius metropolis, & *Samoſata* ad *Euphratem* fluuium, IOSEPHO [*l*] pariter & AMMIANO MARCELLINO [*m*], magnæ & amplæ ciuitatis nomine memorata. Ampliſſimi autem territorii diœceſis in his partibus fuit *Cyreſtica*, cuius *Theodoretus* epiſcopus fuit, qui magnitudinem illius accuratiſſime deſcripſit. Alicubi [*n*]

(*l*) Ioſeph. de bell. iud. lib. VII. c. XXVII. Τὰ Σαμόσατα τῆς Κομμαγηνῆς μεγίστη πόλις. Samoſata Comagenes maxima ciuitas.

(*m*) Amm. Marcell. lib. XIV. c. VIII. (p. 47. edit. Lugd. MDCXCIII.) Prima poſt Oſdroënam - - Commagena, nunc Euphratenſis, clementer adſurgit, Hierapoli, vetere Nino, & *Samoſata ciuitatibus amplis* illuſtris.

(*n*) Theodoret. epiſt. XLII. p. 927. a. Τῆς ἡμετέρας χώρας τεσσαράκοντα μὲν σημεῖα τὸ μῆκός ἐστι, τοσοῦτον δὲ τὸ εὖρος - - τοῦτο τῆς χώρας τὸ μέτρον πέντε μὲν μυριάδας ἔχει ζυγῶν ἐλευθερικῶν, μυρία δὲ πρὸς τούτοις ἕτερα ταμιακά. Regionis noſtræ longitudo milliarium eſt quadraginta, totidem occupat latitudo. - - In hoc regionis noſtræ ambitu iugorum immunium millia ſunt quinquaginta fiſcalium rurſus alia decem millia. Epiſt. XLVII. τῇ ὄντι γὰρ βαρυτάτην μὲν ἀπογραφὴν ὑπὲρ πάσας τῆς ἐπαρχίας τὰς πόλεις ἡ ἡμετέρα πόλις ἐδέξατο· πάσαι γὰρ πόλεως κουφισθείσης, μεμένηκεν αὕτη, ἔχει καὶ τήμερον ὑπὲρ ἓξ μυριάδων καὶ δισχιλίων εἰσφέρουσα ζυγῶν. Reuera grauiſſimam ſupra omnes prouinciæ ciuitates deſcriptionem ciuitas noſtra paſſa eſt: & quum releuatæ fuerint ſingulæ ciuitates, remanſit ipſa vſque in hunc diem *iuga conferens ſupra ſexaginta duo millia.*.

enim illius longitudinem milliarium eſſe quadraginta totidemque latitudinem, & plus quam ſex myriades ſeu ſexaginta millia ζυγῶν iugorum continere dicit. Iam vero vocabulum *iuga* non ſingulare quoddam iugerum denotat, vt viri quidam docti falſo arbitrantur; ſed tantum terræ ſpatium, quantum vno per annum iugo boum exarari poterat: & ad eiusmodi proportionem tributa *Romana* agris imponebantur, vnde ordinarium tributum, quod ratione agrorum exigi ſolebat, in lege ciuili *iugatio* dicebatur, quemadmodum alio iam loco [*o*] notandi habuimus occaſionem. Vt adeo ſexaginta millia iugorum, ſecundum hanc computandi rationem, multo maiorem diœceſin effectura ſint, quam ſi illa de ſingularibus duntaxat iugeribus accipere vellemus. Ne vero ſterilem & incultam terram fuiſſe exiſtimemus, THEODORETVS alio loco, quot eccleſias & parœcias in diœceſi ſua habuerit, recenſet, & octingentas [*p*] fuiſſe dicit. Quarum nonnullæ, *Theodoreto* in diœceſin veniente, *Marcionis*, *Arii*, & *Eunomii* hæreſibus infectæ erant; ſed ille ſupra decem millia, ex vna ſolum ſecta, *Marcionis* [*q*] videlicet, ad catholicam fidem reduxit, & ex aliis aliquot millia plura. Quæ argumenta omnia eo conſpirant, vt ipſam pro vna de largiſſimis in Oriente diœceſibus habeamus, qualem etiam reuera fuiſſe, BLONDELLVS [*r*] ingenue fatetur, tametſi

(*o*) Vid. lib. V. c. III. §. III. vol. II. p. 233.

(*p*) Theodoret. epiſt. CXIII. ad Leon. p. 986. d. τῆς θείας μοι χάριτος συνεργησάσης πλείους μὲν ἢ χίλιαι ψυχαὶ ἠλευθέρωται τῆς Μαρκίωνος νόσου, πολλοὺς δὲ ἄλλους ἐκ τῆς Ἀρείου καὶ Εὐνομίου συμμορίας προσήγαγον τῷ δεσπότῃ Χριστῷ· καὶ ὀκτακοσίαις ἐκκλησίαις ἔλαχον ποιμαίνειν· τοσαύτας γὰρ ὁ Κύρος παροικίας ἔχει. Diuina mihi cooperante gratia ſupra mille animas Marcionis morbo liberaui, multosque alios ex Arii & Eunomii partibus ad Chriſtum dominum perduxi. Et *octingentarum eccleſiarum* paſtoralem curam ſortitus ſum, tot enim Cyrus habet parœcias.

(*q*) Id. epiſt. CXLV. p. 102. c. Ἐγὼ θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι, ὅτι εἰς τοὺς τῶν Μαρκίωνος τὴν λώβην δεξαμένους προσέφερον ἀποδείξεις, καὶ πλείους ἢ μυρίους διὰ τῆς θείας χάριτος πείσας προσήγαγον τῷ παναγίῳ βαπτίσματι, ταύτας νῦν τοῖς νομισθεῖσιν ὁμοπίστοις ἡ ἐπισκήψασα νόσος προσφέρειν καταναγκάζει. Mihi flere libet ac lugere, quod quæ dudum aduerſus Marcionis tabe corruptos argumenta protuli, conuictosque Dei beneficio plures decem millibus ad ſanctiſſimum baptiſmum perduxi, ea nunc in eos, qui fidei noſtræ creduntur, exorta hæreſis proferre cogit.

(*r*) Blondel. apol. p. 185. Octingentas curæ ſuæ commiſſas eccleſias Theodoretus

alii

alii quidam totam hiſtoriam commentitiam eſſe, nobis ſatagunt perſuadere, quum tamen omnes circumſtantiæ ita concordent, vt clariſſima veritatis documenta ei fœnerentur. Qui reſponſa ad obiectiones videre volunt, STILLINGFLEETVM [ſ] vel MAVRITIVM [t] conſulant, qui, quæ in contrarium adlata ſunt, diligenter examinauerunt. Quod ad alias huius prouinciæ vrbes, *Dolichum*, *Germaniciam*, *Nicopolim*, *Zeugma*, *Cæſaream*, ceteras attinet, earum nonnullæ exiguæ tantum ciuitates fuerunt, exempli cauſſa *Doliche*, quæ THEODORETO [u] πολίχνη σμικρά, *paruum oppidulum*, vocatur. Sed forte amplas diœceſes habuerunt, quemadmodum *Cyrus* habuit, quæ in ſe nec magna ciuitas, nec bene habitata erat, diœceſin autem maiorem habebat, quam multæ aliæ ciuitates, quarum amplitudo vel decies tanto maior exſiſtebat.

§. XV.

De Oſrhoena *&* Meſopotamia.

IN prouinciis *Romanis* trans *Euphratem* (quas nonnulli generali nomine *Meſopotamiam* vocant, eo quod inter duos fluuios *Tigrim* & *Euphratem* ſitæ erant; Romani autem in duas prouincias diuidebant, *Oſrhoenam* iuxta ripas *Euphratis*, & *Meſopotamiam Tigrim* verſus) adeo paucæ diœceſes in antiquis monimentis reperiuntur, vt noſtræ recenſiones valde imperfectæ eſſe mihi videantur. Nam vniuerſus numerus in vtraque prouincia non vltra ſedecim adſcendit; quum tamen in recentioribus *notitiis* in ſola *Oſrhoena* ſedecim, & in altera prouincia triginta quinque plures recenſeantur; vnde antiquas recenſiones heic mancas eſſe probabile fit. Alioquin has diœceſes mirum in modum amplas fuiſſe ſtatuendum foret. Nam BAVDRANDVS regionem CCCCXX. mill. paſſ. longam & CCLXX. latam facit.

refert, quis autem Ptolemæo Ariſterium, Regiam, Rubam, Heracliam, Niaram &c. inter Cyrreſticæ πόλεις memorante, vnicam in toto illo eccleſiarum numero, quæ *vrbis* nomen meretur, Cyrum fuiſſe ſomniet?

(ſ) Stillingfleet's *Unreaſonableneſs of Separation* p. 258-262.

(t) Maurice's *Defence of Dioc. Epiſc* p. 396.

(u) Theodor. lib. V. c. IV. Ὁ δὲ θεῖος Εὐσέβιος ἔσχατον ἐπίσκοπον Μάριν τῇ Δολίχῃ κεχειροτόνηκε· πολίχνη δὲ αὕτη σμικρά, καὶ τῆς Ἀρειανικῆς νόσου κατ᾽ ἐκεῖνον τοῦ καιροῦ μετειλήφει. Poſtremum omnium Marim diuinus Euſebius Dolichæ creauit epiſcopum: oppidulum hoc paruum, & Ariana tabe tunc temporis infectum.

Quæ in ſedecim diœceſes diſpertita ſingulas valde magnas efficiet. Sed non omnis regio ad religionem chriſtianam conuerſa fuiſſe videtur; ciuitates enim *Romanæ* eæ tantum erant, quæ ad ripas fluuiorum, & præcipue *Euphratis*, ſitæ erant. Itaque illas non ſecus atque certa luce, quæ ex antiqua nobis hiſtoria adfunditur, recenſebimus. Ex qua clarum & euidens eſt, earum nonnullas ad minimum tales ſedes epiſcopales, quales in omnibus reliquis mundi partibus, fuiſſe, hoc eſt, ciuitates cum territoriis & eccleſiis per villas & vicos conſtitutis. Hoc manifeſtum eſt ex iis, quæ de *Caſchara*, vna ex ciuitatibus *Meſopotamiæ*, obſeruat EPIPHANIVS, [w] quod præter ſedem epiſcopi eccleſias in vicis conſtitutas ac presbyteros in illis miniſtrantes ſæculo tertio habuerit. De *Mane* enim hæretico, primo *Manichæorum* auctore, loquens dicit, quod quum in publica cum *Archelao*, epiſcopo *Caſcharæ*, diſputatione victum illum populus lapidibus obruere voluiſſet, fuga ſibi conſulens diſceſſerit *Diodoridem*, pagum in *Carcharis*, vbi *Tryphon* quidam fuerit presbyter, quem ad nouam diſputationem ſollicitarit. Quod ſi minores ciuitates eiusmodi habuerunt diœceſes, idem facile de *Niſibi* metropoli concludere poterimus, quæ tanta vrbs fuit, vt aliquando contra *Perſarum* irruptionem, *Iuliano* imperatore, eo quod incolæ omnes chriſtiani eſſent, opem illis haud ferente, ipſa ſe poſſet defendere, quemadmodum SOZOMENVS [x] de ea obſeruat. *Edeſſa*, alterius prouinciæ metropolis, itidem ampliſſima fuit ciuitas, & ſedes regia *Agbari*, qui ſeruatoris noſtri tempore vi-

(w) Epiphan. hæreſ. LXVI. Manich. num. XL. Ἐντεῦθεν ὁ Μάνης ἀποδράσας, βουλομένων αὐτὸν λιθοβολεῖσθαι - - ἀναχωρήσας δὲ ἔρχεται εἰς κώμην τινὰ τῆς Καρχάρων εἰς Διοδωρίδα καλουμένην, ἐν ῇ Τρύφων τις ἐπιεικέστατος κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐτύγχανε τῶν αὐτόθι πρεσβύτερος κ. τ. λ. Secundum hæc Manes fuga ſibi conſuluit. Populus enim lapidibus illum obruere volebat; - - Inde diſcedens *Diodoridem; pagus is eſt in Carcharis*, ſeſe contulit: vbi *Tryphon* quidam erat vir optimus, ac tum *loci illius presbyter*.

(x) Sozom. lib. V. c. III. Ἀμέλει τοι προσδοκωμένων τότε Περσῶν ἐπιστρατεύειν, πρεσβευσαμένοις περὶ τούτου Νισιβηνοῖς, ὡς παντελῶς χριστιανίζουσι, καὶ μήτε τοὺς ναοὺς ἀνοίγουσι, μήτε εἰς τὰ ἱερὰ φοιτῶσιν, ἠπείλησε μὴ βοηθεῖν, μήτε πρεσβείαν δέχεσθαι, καὶ ὡς ἐναγοῦς τῆς αὐτῶν πόλεως μὴ ἐπιβήσεσθαι πρότερον εἰ μὴ πύθοιτο εἰς ἑλληνισμὸν μεταβαλόντας. Quum Perſarum irruptio eo tempore exſpectaretur, Niſibenis, qui legatos ea de re ad ipſum miſerunt, eo quod chriſtiani omnes eſſent, ac neque templa deorum aperirent, neque ad ſacra accederent, minatus eſt,

xit,

xit, & cuius opera mature admodum ad chriſtianam fidem perducta eſſe generatim creditur, atque ita ab ipſis forte rei chriſtianæ initiis diuerſæ eccleſiæ ibi fuerunt. Sed vtcumque res ſe habet, poſterioribus certe temporibus illic exſtitiſſe noſcuntur. Nam SOZOMENVS de perſecutione, ſub *Valente* imperatore ſuborta, loquens, ipſum omnes eccleſias intra ciuitatem, ex quibus maxime inſignis fuerit *Thomæ* apoſtoli [xx] nomine nuncupata, abſtuliſſe dicit, ita vt populus in campo iuxta ciuitatem ad diuinum cultum coire neceſſe habuerit.

§. XVI.

De Armenia Perſica.

PRAETER haſce prouincias, CAROLO A SANCTO PAVLO memoratas, aliæ quædam regiones extra imperii *Romani* limites fuerunt, eamdem regiminis epiſcopalis formam habentes, de quibus proinde non abs re fuerit circumſcripte ac breuiter exponere, dum de prouinciis orientalibus agimus. Quæ nunc *Armenia magna* dicitur, ea antiquis temporibus *Armenia Perſica* vocata fuit, eo quod non ad *Romanum* ſed *Perſicum* pertineret imperium. Hic etiam epiſcopi tempore THEODORETI [y] fuerunt, vti ex quibusdam illius epiſtolis apparet. *Eulalio* enim epiſcopo ſcribens, diſtinctionis, cauſſa, τῆς Περσικῆς Ἀρμενίας ἐπίσκοπον, *Perſicæ Armeniæ epiſcopum* ipſum appellat. Et alia

ſe nec opem laturum, nec legationem admiſſurum eſſe, nec in ipſorum vrbem vtpote ſceleratam, pedem prius illaturum, quam ipſos ad gentilium religionem ſe transtuliſſe, didiciſſet.

(xx) Sozom. lib. VI. c. XIIX. Μαθὼν ἐν Ἐδέσσῃ εὐκτήριον ἐπιφανὲς εἶναι Θωμᾶ τοῦ ἀποστόλου ἐπώνυμον, ἦλθε τοῦτο ἱστορῆσαι· ἀφαιρεθέντων δὲ κἀνταῦθα τῶν εὐκτηρίων οἴκων, θεασάμενος ἐν πεδίῳ πρὸ τοῦ ἄστεος συνηγμένους τοὺς ἀπὸ τῆς καθόλου ἐκκλησίας, λέγεται τὸν καθόλου ὕπαρχον λοιδορήσασθαι, καὶ πὺξ κατὰ τῆς σιαγόνος πλῆξαι, ὡς παρὰ τὴν αὐτοῦ πρόσταξιν συγχωρήσαντα γίνεσθαι τοιαύτας συνόδους. Quum didiciſſet in vrbe Edeſſa inſignem eſſe baſilicam, Thomæ apoſtoli nomine nuncupatam, eius ſpectandæ cauſſa eo perrexit. Porro quum plebem eccleſiæ catholicæ in campo iuxta ciuitatem collectas agere vidiſſet, nam & *illic catholicis ademtæ erant eccleſiæ*, præfectum grauiter obiurgaſſe, & pugno maxillam eius percuſſiſſe dicitur, quod contra ipſius preceptum huiusmodi conuentus fieri permiſiſſet.

(y) Theodor. ep. LXXVII. ad Eulal. Εὐλαλίῳ ἐπισκόπῳ τῆς Περσικῆς Ἀρμενίας, Eulalio epiſcopo Perſicæ Armeniæ.

epiſto-

epiſtola [z] *Euſebio*, eiusdam regionis epiſcopo, inſcripta eſt. Vnde planum & euidens eſt, fuiſſe THEODORETI memoria in hac prouincia epiſcopos, quot vero, neque ex ipſo, neque ex vllo alio vetuſto ſcriptore diſcere poſſumus. OTTO FRISINGENSIS [a], BARONIVS [b] & alii nonnulli recentiores ſcriptores multa de *Catholico Armeniæ* verba faciunt, qui, miſſis ſæculo decimo tertio ad *Romanum* pontificem legatis, ei ſeſe ſubiecerit mille epiſcoporum ſub ſe habens numerum. Sed vt BREEREWOODVS [c] ſcite obſeruat, ſi vniuerſa narratio non eſt commentitia, OTTO obedientiam pro communione falſo accipere ſtatuendus eſt. Poteſt enim eſſe, vt *Catholicus Armeniæ* ingentem epiſcoporum *Iacobitarum*, communioni ſuæ addictorum, numerum habuerit, tot autem in *Armenia* iurisdictioni eius ſubeſſe haud potuerunt. Nam recentiores *notitiæ* vndeuiginti ſolum epiſcopos in hac *Armenia* recenſent, vti lector capite huius libri ſeptimo videbit. Neque vero per vnum vel duo ſæcula a viginti ad mille multiplicatos fuiſſe probabile eſt. Sed quomodocumque res ſe habet, hiſtoria iſthæc ad primorum ſæculorum eccleſiæ ſtatum, de quo præſens inſtituitur diſquiſitio, non ſpectat.

§. XVII.

De Aſſyria, *ſiue* Adiabene, *&* Chaldæa.

PORRO de eccleſiis relatum legimus in aliis quoque imperii *Perſici* partibus vltra *Tigrim*, in *Adiabene*, (quæ regio *Aſſyriæ* eſt) & in *Babylonia* ſiue *Chaldæa*, in qua duas magnas ciuitates, *Seleuciam* & *Cteſiphontem* ſub epiſcopo quodam inuenimus.

(z) Theod. epiſt. LXXVIII. Ευσεβίῳ ἐπισκόπῳ τῆς Περσικῆς Ἀρμενίας. Euſebio epiſcopo Perſicæ Armeniæ.

(a) Otto Friſing. lib. VII. c. XXXII. Ea tempeſtate legati Armeniorum epiſcoporum, eorumque metropolitani, quem ipſi Catholicon, id eſt vniuerſalem, propter infinitum, id eſt amplius quam mille epiſcoporum ſub ſe habentem numerum, vocant, legati ab vltimo pene Oriente ſummum pontificem Viterbii, laborioſum iter per annum & ſex menſes complentes, adeunt, eique ex parte illius eccleſiæ ſubiectionem omnimodam, eum conſalutando offerentes, cauſas viæ, nobis cum aliis multis præſentibus, apud veterem aulam aperiunt, cetera.

(b) Baron. an. MCXCV. n. XXX. (tom. XII. p. 314. edit. Antuerp. MDCXXIX.) vbi iſta Ottonis verba exſcripta leguntur.

(c) Brerewood. Enquir. c. XXIV.

Hæ

Hæ regum *Perſicorum* ſedes regiæ erant, & tribus tantum milliaribus ab ſe inuicem diſtantes, quomodo PLINIVS [*d*] & poſt ipſum FERRARIVS computarunt; aliis licet maiore illas interuallo disiungentibus. *Seleucia* nonnullis eadem, quæ *Mauſilum*, hodie patriarchæ *Neſtorianorum* ſedes, eſſe dicitur. Sed olim ambæ vna duntaxat diœceſis erant, vti e SOZOMENO [*e*] diſcimus, *Symeonem* appellante archiepiſcopum *Seleuciæ* & *Cteſiphontis* ſub *Sapore* rege *Perſidis*, qui tempore *Conſtantini* vixit. Fuerunt etiam eodem tempore in hiſce oris alii epiſcopi, quorum nonnulli cum *Symeone* propter religionis chriſtianæ profeſſionem ſunt interfecti, vt idem auctor [*f*] perhibet. Mentionem quoque facit *Acepſimæ* cuiusdam, epiſcopi regionis *Adiabenes*, & viginti trium aliorum, quorum nomina ibi recenſentur, vt qui ſub idem tempus [*g*] in diuerſis imperii *Perſici* oris pro fidei doctrina occiſi ſint. Cuiusmodi autem habuerint diœceſes,

(*d*) Plin. lib. VI. c. XXVI. Cetero in ſolitudinem rediit (Babylon) exhauſta vicinitate Seleuciæ, ob id conditæ a Nicatore intra nonageſimum lapidem, in confluente Euphratis foſſa perducti atque Tigris: quæ tamen Babylonia cognominatur, libera hodie ac ſui iuris, Macedonumque moris - - Inuicem ad hanc hauriendam, *Cteſiphontem iuxta tertium ab ea lapidem* in Chalonitide condidere Parthi, quod nunc eſt caput regni.

(*e*) Sozom. lib. II. c. IX. Διαβάλλουσι πρὸς Σαβώρην, τὸν τότε βασιλέα, Συμεώνην τὸν τότε ἀρχιεπίσκοπον Σελευκείας καὶ Κτησιφῶντος, τῶν ἐν Περσίδι βασιλευουσῶν πόλεων, ὡς φίλον ὄντα τῷ Καίσαρι Ῥωμαίων. Accuſant apud Saporem, qui tunc temporis in Perſide regnabat, *Symeonem archiepiſcopum Seleuciæ & Cteſiphontis*, quæ vrbes ſunt Perſidis nobiliſſimæ, vt qui amicus eſſet imperatori Romanorum.

(*f*) Sozom. lib. II. c. X. Κατὰ δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ὁμοίως ἀναιρεθῆναι προσετάχθησαν καὶ ἄλλοι ἑκατὸν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ὄντες· τελευταῖον δὲ αὐτοῖς ἐπισφαγῆναι Συμεώνην, τὸν πάντων θάνατον θεασάμενον: ἦσαν δὲ τούτων οἱ μὲν, ἐπίσκοποι· οἱ δὲ, πρεσβύτεροι καὶ ἄλλοι ἄλλων κληρικῶν ταγμάτων. Eodem die centum quoque alii in carcere conſtituti pari modo iuſſi ſunt interfici: vtque poſtremus omnium Symeones, poſtquam cædem illorum ſpectaſſet, iugularetur. *Ex quibus alii erant epiſcopi*, alii presbyteri, alii diuerſorum ordinum clerici.

(*g*) Sozom. lib. II. c. XIII. ὑπὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ Ἀκεψιμᾶν τὸν ἐπίσκοπον συνελάβοντο, καὶ πολλοὺς ὑπ' αὐτὸν κληρικῶν. Sub idem tempus Acepſimam epiſcopum, multosque ex eius clericis corripuerunt. - ἐπίσκοποι δὲ ὧν ἐπυθόμην, Βαρβασύμης, καὶ Παῦλος, καὶ Γαδδιάβης καὶ Σαβῖνος, καὶ Μαρέας, καὶ Μώκιος, καὶ Ἰωάννης καὶ Ὁρμίσδας, Πάπας τε καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ῥωμᾶς καὶ Μαάρης, καὶ Ἄγας καὶ Βόχρης, καὶ Ἀβδᾶς καὶ Ἀβδιησοῦς, Ἰωάννης καὶ Ἀβράμιος καὶ Ἀγδελᾶς, καὶ Σαβώρης, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Δαῦσας, κ. τ. λ. vid. ſub ſeq. lit. (*i*).

coniicere nobis ex iis licebit, quæ de iſtorum epiſcoporum vno *Bichore* narrat SOZOMENVS [*h*], quod vna cum *Maureando* chorepiſcopo ſuo & clericis ſuis ducentis circiter & quinquaginta interemtus ſit. Tantus clericorum numerus & chorepiſcopus inter eos conſtitutus ſane amplam diœceſin tenuiſſe videntur; & ſi reliquæ huic ſimiles fuerunt, concludere licebit, tales fuiſſe epiſcopos, quales inter omnes nationes Orientis vidimus.

§. XVIII.

De Immirenis *in* Perſide *&* Homeritis *in* Arabia felice.

THEODORETVS LECTOR [*i*] de alia natione, *Anaſtaſii* imperatoris temporibus chriſtianam religionem amplexa, loquitur, quos *Immirenos* vocat, & ad extremos noti fines habitaſſe, *Perſisque* ſubiectos fuiſſe, dicit. Num plures vno epiſcopos habuerint, incertum eſt; vnius enim duntaxat, ipſis ſub conuerſionem ſuam conſtituti, mentio fit. Eodem fortaſſis modo cum illis comparatum fuit, vti cum aliis quibusdam populis barbaris, *Gothis*, *Saracenis* & id genus pluribus, vt vnus epiſcopus toti genti præfuerit. VALESIVS [*ii*] hanc gentem

(*h*) Sozom. lib. II. c. XIII. Nota. Ex ſequentibus Sozomeni verbis patet, epiſcopi nomen non fuiſſe *Bichorem*, ſed *Dauſam*, nec chorepiſcopi *Maureandum*, ſed *Mareabden*, adeoque cl. Binghamus in vtroque nomine erraſſe mihi videtur. Sic autem Sozomenus proxime poſt vltima verba ſub lit. (g) adlata, habet: Καὶ Δαύσας, ὃς αἰχμάλωτος ἦν γενόμενος ὑπὸ Περσῶν ἀπὸ Ζαβδαίου χωρίου ὧδε προσαγορευομένου· Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ ὑπὲρ τοῦ δόγματος τέθνηκεν, ἅμα Μαρεάβδῃ, χωρεπισκόπῳ καὶ κληρικοῖς τοῖς ὑπ' αὐτὸν, ἀμφὶ διακοσίοις πεντήκοντα, οἳ παρὰ Περσῶν αἰχμάλωτοι συνελήφθησαν. *Dauſas*, qui quidem captiuus a Perſis abductus fuerat ex loco quodam, qui Zabdæus dicitur: tunc temporis vero pro fidei doctrina occiſus eſt vna cum *Mareabde chorepiſcopo, & clericis ſuis ducentis circiter & quinquaginta*, qui vna cum illo capti fuerant a Perſis.

(*i*) Theodor. Lect. lib. II. p. 567. Ἰμμιρηνοὶ ἔστιν ἔθνος τελοῦν ὑπὸ Πέρσας· οἰκοῦσι δὲ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τοῦ νότου· Ἰουδαῖοι δὲ ὑπῆρχον ἀνέκαθεν, ἐκ τῆς ἐλθούσης πρὸς Σολομῶντα βασιλίδος τοῦ νότου· ἐγένοντο ἐθνικοί. Οἱ αὐτοὶ δὲ ἐπὶ Ἀναστασίου ἐχριστιάνισαν καὶ ἐπίσκοπον ἔλαβον. Immireni gens eſt Perſis ſubiecta ad extremas noti fines habitans. Et ab initio quidem iudæi fuerant, iam inde a regina Auſtri, quæ ad Salomonem olim venit. Poſtea gentiles facti ſunt. Anaſtaſii vero temporibus chriſtianam religionem amplexi ſunt & epiſcopum acceperunt.

(*ii*) Valeſ. in h. l. Ἰμμιρηνοί. Ego Homeritas eſſe exiſtimo. Omnia enim quæ Immirenis tribuit Theodorus, Homeritis plane conueniunt. Etenim Homeritæ ad extimos fines habitant oceani meridiani & metropolim habent Sa-

cum

cum *Homeritis* confundit, quos BOCHARTVS [*k*] & alii rectius in *Arabia Felice Oceanum* verſus *Indicum* collocant. BARONIVS [*kk*] *Homeritas* fidem chriſtianam demum amplexas ſtatuit circa ann. CCCLIV. ſub idem tempus, quo *Indi* ſiue *Aethiopes*, imperante *Conſtantio*, ad obſequium *CHRISTI* perducti ſint. Quinam vero tunc temporis epiſcopi inter ipſos conſtituti fuerint, de eo quidem nobis haud innotuit. Sæculo autem ſexto ineunte florentem religionis ſtatum heic reperimus, donec *Dunaan* quidam, ex chriſtiano apóſtata *iudaeus*, rerum potitus immanem contra eccleſiam perſequutionem excitaret, præcipue in ciuitate *Nagran*, vbi *Arethas* quidam regulus erat regno *Homeritarum*, vt multi alii reguli, ſubiectus, quem cum omni populo ſuo crudeliter deleuit. Verum hac tempeſtate per *Iuſtinum Romanorum* imperatorem & *Clesbanem* regem *Aethiopum*, qui *Homeritis* opem ferentes *Dunaan* [*l*] regem vicerunt, confeſtim diſſipata, imperium ad regem quemdam *CHRISTI* nomine glориantem rediit, cuius temporibus *Gregentius Tephrae* ciuiciuitatis regiæ archiepiſcopus, celebratiſſimam illam diſputationem cum *Herbano iudaeo* habuiſſe, dicitur, qua factum eſt, vt incredibilis *iudaeorum* in iſta regione multitudo ad chriſtianam religionem perduceretur. Nos heic illud cum primis animadvertimus, *Gregentium* archiepiſcopum *Tephrae* appellari, quod epiſcopos ſuffraganeos ſub ſe habuiſſe ipſum innuit. Et in narratione de ipſius óbitu ſub finem [*m*] diſputationis additur,

ba; cuius loci regina olim ad Salomonem viſendum profecta eſt. Præterea origine ſunt Iudæi, orti ex Chettura Abrahæ. Poſtea vero ad ſuperſtitionem gentilium deſciuerunt, vt docet Philoſtorgius lib. III. hiſtor. eccleſiaſticæ.

(*k*) Bochart. geogr. ſacr. lib. II. c. XV. (p. 111. c. d. e. p. 112. a. b. c. d. ed. Francof. ad Mœnum MDCLXXXI. 4to).

(*kk*) Baron. ad an. CCCLIV. n. XIV. (p. 683. tom. III. edit. Antuerp. MDCXXIV.) Homeritæ, ad quos a Conſtantio legatum miſſum eſſe Theophilum ait, (Nicephorus) iam ante acceperant euangelium, nec non alii adiacentes Indorum populi, prædicatione primum apoſtolorum, Bartholomæi, Thomæ ac Matthæi, qui Aethiopibus prædicauit, deinde Pantheni, ac nouiſſime Frumentii & Aedifii; qui ſub Conſtantino Indis euangelium adnuntiarunt.

(*l*) Acta martyr. Homeritar. ap. Baron. ad an. DXXII. p. 86. ſeqq. & an. DXXIII. p. 101. ſeqq.

(*m*) Gregent. diſput. cum Herban. (bibl. patr. gr. lat. tom. I. p. 2-2. e.) Ἐτάφη δὲ ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἀθροισθέντων ἐκεῖσε ἐπισκόπων,

epi-

epiſcopos, ſacerdotes & diaconos ad comitandum funus eius fuiſſe congregatos. Vnde eccleſiæ iſtius ſtatum, quantum de eo nobis innotuit, aliarum eccleſiarum ſtatui conformem fuiſſe, intelligimus.

§. XIX.

De epiſcopis inter Saracenos *in* Arabia.

PAVCA quædam etiam de eccleſiis plantatis olim inter *Saracenos* in *Arabia*, qui imperio *Romano* numquam paruere, memoriæ prodita ad nos peruenerunt. *Hilarion* [n] prima fidei chriſtianæ fundamenta in hoc populo ieciſſe, ſed eorum conuerſio non completa fuiſſe dicitur, vsque dum *Mauia Saracenorum* regina pacem cum *Romanis* ea conditione faceret, vt *Moſes* quidam nomine monachus celebris, gentis ſuæ mitteretur epiſcopus, qua petitione ſine vlla mora impleri iuſſa, primus ille huius regionis *Saracenorum* epiſcopus factus eſt, quemadmodum RVFFINVS [o],

ἱερέων, διακόνων, μοναζόντων μυριοπληθῶν ἐπὶ τῇ κηδείᾳ αὐτοῦ, πολλὰ θρηνούντων καὶ ἀποδυρομένων τὴν στέρησιν αὐτοῦ. Sepultus fuit in cœmiterio magnæ eccleſiæ, *illuc congregatis epiſcopis*, ſacerdotibus, diaconis & ſolitariam vitam agentibus innumerabilibus, ad eius funus, multum lamentantibus & deplorantibus ac lugentibus mortem & priuationem tanti viri.

(n) Baron. ann. CCCLXXII. p. 344. (p. m. 348.) Iecerat iam ante fundamenta fidei apud *Saracenos* S. Hilarion abbas, qui (vt teſtatur S. Hieronymus) multos Saracenorum arreptos a dæmone frequenter liberauit, cultuique Veneris addictæ gentis illius ſacerdotem conuertit ad fidem: qui quidem nec ipſum Hilarionem abire paſſi ſunt ante, quam futuræ eccleſiæ lineam mitteret. Qui ergo adeo magna ab Hilarione ſunt conſequuti; eo defuncto illi parem quæſierunt dari ſibi hominem epiſcopum orthodoxum. At quomodo res ſe habuerit, Ruffinum audiamus auctorem, *Dum*, inquit, *Lucius*, cetera. vid. ſub litt. ſeq. (o).

(o) Ruffin. lib. II. c. VI. Dum Lucius omni arrogantia & ſæuitia ageret, Mauvia, Saracenorum gentis regina, vehementi bello Palæſtini & Arabici limitis oppida atque vrbes quatere, vicinaſque ſimul vaſtare prouincias cœpit. Quumque frequentibus bellis Romanum attriuiſſet exercitum, & plurimis peremtis, reliquos vertiſſet in fugam, orata pace, non aliter ſe amplexuram promittit, niſi Moyſes quidam nomine, monachus, gentis ſuæ ordinaretur epiſcopus. Qui in eremo partibus ſuis propinqua vitam ſolitariam ducens, meritis & virtutibus ac ſignis, quæ faciebat Deus per illum, magnifice innotuerat. Petitio eius principi indicata Romano, ſine vlla dilatione iubetur impleri a ducibus noſtris, qui ibi infeliciter pugnauerant. Captus Moyſes ad ſacerdotium ſuſcipiendum, Alexandriam ex more, deducitur. Adeſt Lucius, cui ordinandi ferebatur officium. Quo viſo, Moyſes præſentibus ducibus, qui perurgebant, & populis, ait: Ego quidem me non

SOCRA-

Digitized by Google

SOCRATES [p] & alii hiſtorici fidem nobis faciunt. SOZOMENVS addit, quod *Zocomos*, alius quidam alius regionis *Saracenorum* regulus, a monacho quodam conuerſus, vniuerſum populum ſuum ad fidem chriſtianam perduxerit. THEODORVS LECTOR [q] ſimiliter cuiusdam *Saracenorum* principis, nomine *Alamundari*, mentionem facit, qui *Anaſtaſio* imperante an. DXIII. fidem chriſtianam amplexus ſit. Et CYRILLVS SCYTHOPOLITANVS, qui vitas *Euthymii* & *Sabæ* ſcripſit, coloniæ cuiusdam *Saracenorum* ſub imperio *Romano* in *Palaſtina* [r] iniicit mentionem, quibus *Petrus* quidam, *Saracenus* conuerſus, eorum antea dux, a *Iuuenale* epiſcopo *Hieroſolymitano* circa ſæculum quintum medium, primus epiſcopus conſecratus ſit. Iam vero obſeruandum nobis eſt, quod, quemadmodum hi *Sa*-

eſſe dignum tanto ſacerdotio iudico: verum tamen ſi aliqua in me, licet indigno, diuina diſpenſatio putatur explenda, Deum noſtrum, cæli ac terræ dominum teſtor, quod Lucius ſanctorum ſanguine pollutas & cruentas ſuper me non iniiciet manus. Quumque Lucius tam graui nota inuſtum ſe videret in oculis plurimorum: Quare, inquit, o Moyſes, tam facile condemnas eum, cuius fidem ignoras! Aut ſi tibi aliquis de me aliter indicavit, audi fidem meam & tibi ipſe magis quam aliis crede. Tunc ille: Deſine, inquit, o Luci, doloſis tui me quoque imaginibus adgredi. Bene mihi nota eſt fides tua, quam proteſtantur ſerui Dei per metalla damnati epiſcopi, in exilium truſi presbyteri, diaconi extra chriſtiani nominis habitacula relegati, beſtiis alii, alii etiam ignibus traditi. Numquid poteſt verior eſſe fides, quæ auribus capitur, quam quæ oculis peruidetur! Apud me certum eſt, quod qui Chriſto recte credunt, iſta non faciunt. Et ita maiore dedecore deformatus (quoniam perurgebat neceſſitas reipublicæ conſulendi) compulſus eſt acquieſcere; vt ab epiſcopis, quos in exilium truſerat, ſacerdotium ſumeret. Quo ſuſcepto, & gentis ferociſſimæ pacem tenuit, & fidei catholicæ cuſtodiuit intemerata conſortia.

(p) Socrat. lib. IV. c. XXXVI. tot. Theodoret. lib. IV. c. XXIII. tot. Sozomen. lib. VI. c. XXXVIII. ab Initio ad medium vſque.

(q) Theodor. Lect. lib. II. p. 564. Ἀλαμουνδάρου τοῦ φυλάρχου Σαρακηνῶν χριστιανίζοντος κ. τ. λ. Quum Alamandarus Saracenorum phylarchus chriſtianam religionem amplexus eſſet, cetera.

(r) Cyrill. vit. Euthym. ap. Baron. an. CCCCXX. p. 481. (p. m. 487.) Quum vſque adeo multiplicarentur filii Agar, & ad veram traducerentur nobilitatem & in diuerſas excreſcerent copias: mittit diuinus Euthymius ad Iuuenalem patriarcham Hieroſolymitanum, poſtulans, vt eis ordinaretur epiſcopus. Ille vero mittit ad eum Petrum, patrem Terebonis, (olim Aſpebetum dictum vid. p. 486.) vt qui eſſet idoneus præeſſe animabus & deducere ad ſalutem. - Petrus ergo ſic *primus ordinatur epiſcopus*, qui erat in Palæſtina.

raceni

raceni (ex more *Arabum*) in paruas diuiſi fuerunt nationes, quarum ſuum quæque habuerit regulum; ita etiam ſuum quæque epiſcopum, vnum quidem nec plures, habuiſſe videantur. Atque hinc ipſos a gente potius ſua, quam aliunde titulum mutuatos conciliis nomine *epiſcoporum gentis Saracenorum* ſubſcripſiſſe, legimus. Quod indicio eſſe arbitror, non omnes *Saracenos* in terrarum orbe vnum tantum epiſcopum habuiſſe, ſed vnicuique paruæ nationi ſeparatim ſuum fuiſſe epiſcopum; etſi ſæpius difficile ad diſtinguendum eſt, quænam familia ſiue tribus eorum hac generali appellatione ſignificetur. In concilio *Epheſino* ſecundo *Auxilaus* [s] quidam *Saracenorum fœderatorum* epiſcopus dicitur, inter epiſcopos *Paleſtinæ*; vnde facile ad colligendum eſt, eosdem heic *Saracenos* intelligi, de quibus CYRILLVS loquitur, qui cum *Romanis* fœdere iuncti, vel ſub imperio *Romano* conſtituti fuerunt. At vero in aliis locis hariolandi locus nobis relinquitur, quinam per *Saracenos* intelligi debeant, ſiquidem in diuerſas minores nationes diuiſi fuerunt, & plusquam vna natio, vti vidimus, chriſtianam religionem amplexa eſt.

§. XX.

De epiſcopis Axumitarum *ſiue* Indorum *vltra* Aegyptum.

ADHVC alia quædam regio orientalis eſt, ob conuerſionem ſui ad fidem chriſtianam, *Aedisii* ac *Frumentii* miniſterio *Anaſtaſii* tempore factam, celebrata, ſed inter viros doctos non conuenit, vbi ea quærenda ſit. Antiqui hiſtorici RVFFINVS [t], SOCRATES [u] & reliqui hanc hiſtoriam commemoran-

(s) Concil. Epheſ. II. in act. I. concil. Chalced. (tom. IV. p. 118. c.) Αὐξιλάος Σαρακηνῶν τῶν ὑποσπόνδων.

(t) Ruffin. lib. I. c. IX. Methrodorus quidam philoſophus inſpiciendorum locorum & orbis perſcrutandi gratia *vlteriorem* dicitur *Indiam* penetraſſe. Cuius exemplo etiam inuitatus Meropius quidam Tyrius philoſophus ſimili ex cauſſa adire Indiam voluit, habens ſecum duos puerulos, quos liberalibus litteris vtpote propinquos inſtituebat. Quorum vnus, qui erat iunior, *Edeſius*, alter *Frumentius* vocabatur. cetera.

(u) Socrat. lib. I. c. XIX. Αὖθις οὖν μνημονευτέον καὶ ὅπως ἐπὶ τῶν καιρῶν τοῦ βασιλέως ὁ χριστιανισμὸς ἐπλατύνετο· τηνικαῦτα γὰρ Ἰνδῶν τε τῶν ἐνδοτέρω καὶ Ἰβήρων τὰ ἔθνη, πρὸς τὸ χριστιανίζειν ἐλάμβανε τὴν ἀρχήν· τίνος δὲ ἕνεκεν τῇ προσθήκῃ τῶν ἐνδοτέρω ἐχρησάμην, διὰ βραχέων ἐρῶ· ἡνίκα οἱ ἀπόστολοι κλήρῳ τὴν εἰς τὰ

tes,

tes, communiter *Indiam vlteriorem* appellant. Vnde CAROLVS A SANCTO PAVLO [w], BARONIVS [x] & plures alii hoc in compertis habent, *Indiam* cis *Gangem* fluuium intelligi, quum altera pars trans *Gangem* iam ante (vti quidam exiſtimant) *Bartholomaei* apoſtoli opera ad nomen Chriſto dandum perducta fuerit. At enim HOLSTENIVS [y] & VALESIVS [z] hunc errorem caſtigant, & REARSONIVS [a] fuſius demonſtrauit,

ἔθνη πορείαν ἐποιοῦντο, Θωμᾶς μὲν τὴν Πάρθων ἀποστολὴν ὑπεδέχετο· Ματθαῖος δὲ τὴν Αἰθιοπίαν· Βαρθολομαῖος δὲ ἐκληροῦτο τὴν συνημμένην ταύτῃ Ἰνδίαν· τὴν μέντοι ἐνδοτέρω Ἰνδίαν, ᾗ προσοικεῖ βαρβάρων ἔθνη πολλὰ, διαφόροις χρώμενα γλώσσαις, οὐδέπω πρὸ τῶν Κωνσταντίνου χρόνων ὁ τοῦ χριστιανισμοῦ λόγος ἐφώτιζε. κ. τ. λ. Iam qualiter chriſtiana religio huius imperatoris (Conſtantini) temporibus latius propagata ſit, a nobis commemorandum eſt. *Interiorum* enim *Indorum* gentes & Iberi chriſtianam fidem tunc primum ſuſceperunt. Cur vero *interiores* dixerim, breuiter explicabo. Quum apoſtoli praedicationis cauſſa ad gentes profecturi eas inter ſe ſortito diuiderent, Thomas quidem Parthiae, Matthaeus vero Aethiopiae apoſtolatum ſortitus eſt. Bartholomaeo India, quae Aethiopiae confinis eſt, obtigit. *Interior* autem *India*, quam gentes accolunt plurimae, diuerſis vtentes linguis, ante Conſtantini tempora nondum Chriſti fide fuerat illuſtrata.

(w) Carol. a S. Paulo Geogr. ſacr. p. 268. (p. 218. edit. Amſtelod. MDCCXL) Quod ad *Indiam*, ſcilicet *interiorem*, pertinet, nam exteriorem Antiocheno paruiſſe, certum eſt, cetera.

(x) Baron. not. in martyrol. die XXVII. Octobr. ad verba: Apud Indos ſancti Frumentii epiſcopi] Vixit iisdem temporibus *alius Frumentius*, epiſcopus Auxumeos in Aegypto, ordinatus a S. Athanaſio, confeſſione clarus: multa enim paſſus eſt ab Arianis ob tuendam catholicam fidem.

(y) Holſten. not. in Carol. a S. Paulo Geogr. p. 171. (p. m. 218.) Fallitur, fallitque in huius Indiae nomine & ſitu explicando, ſicuti etiam Baronius ad martyrologium Romanum die XXVII. Octobris. Nam India illa, in quam Frumentius miſſus fuit a S. Athanaſio, eſt Aethiopia ſub Aegypto, cuius metropolis celeberrima fuit Axumis, & ſic Indiam illam Aethiopiae finitimam vocat Socrates, quae toto caelo ab Aſiatica, ſiue Gangetica diſtat.

(z) Valeſ. not. in Socrat. lib. I. c. XIX. Baronius in adnotationibus ad martyrologium Romanum, Frumentium hunc Auxumis epiſcopum diſtinguendum eſſe ducit ab altero Frumentio Indorum epiſcopo. De quo Ruffinus & Socrates loquuntur. Ego vero vnum eumdemque Frumentium eſſe contendo, eum, qui Auxumis; & eum qui Indorum epiſcopus dicitur. Auxumis enim metropolis eſt Aethiopiae. Aethiopes autem ab antiquis confundi ſolent cum Indis. cetera.

(a) Pearſon. vindic. Ignat. part. II. c. XI. p. 332. Etſi Ruffinus ita hiſtoriam pertexat, quaſi in Indiam vlteriorem & orientalem Frumentius perrexiſſet; conſtat tamen, Indiam eam fuiſſe Aegypto proximiorem & Athiopiae partem. In-

Indi-

Indiam, de qua loquuntur, non eſſe *Indiam Orientalem*, ſed Indiam ſub *Aegypto*: quæ pars *Aethiopiæ* eiusque metropolis *Axumis* erat. Hæc non procul ab ore maris *Eythræi* ſita erat, ex tranſuerſo regionis *Homeritarum* in *Arabia*, vnde CONSTANTIVS lege [*b*] quadam haſce duas gentes coniungit. Ex qua aliisque pluribus documentis PEARSONIVS ſolide demonſtrauit, hanc *Indiam* de nulla alia atque *Aethiopica India* intelligi poſſe, cuius *Axumis* metropolis fuit. Hanc regionem veteres non minus *Indiam* quam alteram, vocarunt. Nam VIRGILIVS poëta, *Nilum* amnem ab *Indis coloratis* [*c*] deuexum dicit, & PROCOPIVS GAZENSIS mare *Erythræum* vocat mare *Indicum*, eo quod huic *Indiæ* ſub *Aegyptum* confine eſſet. Iam vero in hac regione *Frumentius* primus epiſcopus, de quo legimus, fuit, ordinatus ab *Anaſtaſio* & epiſcoporum *Aegyptiorum* ſynodo, & miſſus eo ad regionem conuertendam eccleſiasque inter illas conſtituendas. Quas proinde eiusdem cum *Aegyptiis* & reliquis in mundo eccleſiis formæ fuiſſe, non eſt quod dubitemus. *Axumis* enim non vnus & ſolus locus fuit, qui habuit epiſcopum.

di enim Aethiopes antiquitus appellabantur, vt apud Virgilium de Nilo:
Vſque coloratis amnis deuexus ab Indis.

Ad hanc autem Indiam Frumentium primo perueniſſe conſtat: ex illa Alexandriam rediit, in eamdem rurſus etiam miſſus eſt & ab Athanaſio ordinatus epiſcopus Axumeos. Erat autem Axumis Aethiopum metropolis. Stephanus de vrbibus, Ἀξωμῖται, ἀρσενικῶς, μητρόπολις Αἰθιόπων. Apud Arrianum in Periplo maris Erythræi (quod Procopio Gazenſi θάλασσα Ἰνδικὴ vocatur) ἀπὸ δὲ ταύτης εἰς αὐτὴν τὴν μητρόπολιν τὴν Ἀξωμιτῶν λεγόμενον ἄλλων ἡμερῶν πέντε. Nonnaſius apud Photium, ἡ δὲ Ἄξωμα πόλις ἐστὶ μεγίστη, καὶ οἷον μητρόπολις τῆς ὅλης Αἰθιοπίας. Et clarius adhuc Procopius Perſicorum lib. 1. Ὁμηριτῶν δὲ καταντικρὺ μάλιστα ἐν τῇ ἀντιπέρας ἠπείρῳ Αἰθίοπες οἰκοῦσιν, οἳ Αὐξωμῖται ἐπικαλοῦνται, ὅτι δὴ αὐτοῖς τὰ βασίλεια ἐστὶν ἐν Αὐξώμιδι πόλει. Erat igitur Axumis metropolis Aethiopiæ & in ea Aethiopum regia poſita fuit. Ad hanc igitur Auxumim & hanc Indiam, quæ pars eſt Aethiopiæ Aegypto proxima; non ad Indiam intra Gangem, aut ad Axumin illam, quam ad latus orientale Indi fluuii conſtituit Ptolemæus, Frumentium miſſum fuiſſe a S. Athanaſio, credendum eſt. cetera.

(*b*) Nullus ad gentem Auxumitarum & Homeritas ire præceptus vltra annuſ temporis ſpatia debet Alexandriæ de cetero commorari.

(*c*) Virgil. Georg. lib. IV. v. 291. ſeq.

Et viridem Aegyptum nigra fœcundat arena,
Et diuerſa ruens ſeptem diſcurrit in ora,
Vſque coloratis amnis deuexus ab Indis.

Nam

Nam PALLADIVS *Moyſis* [*d*] cuiusdam meminit epiſcopi *Adulis*, quæ itidem vrbs erat *Aethiopiæ*. Et in vita *Chryſoſtomi* [*e*] de quodam ſui nominis *Palladio* loquitur epiſcopo *Blemmyum*, qui erant populi *Aethiopiæ Aegyptiis* finitimi, vti STRABO [*f*], PLINIVS [*g*] & alii geographi tradunt. PEARSONIVS alia quædam teſtimonia ex CEDRENO & canonibus *Arabicis* concilii *Niceni* ipſorumque antiquis liturgiis adfert, quæ ipſos inde a primis ibi iactis religionis chriſtianæ fundamentis epiſcopos ſemper habuiſſe probant. Sed quum plura de diœceſibus eorum, meliore hiſtoriæ lumine deficiente, non ſuccurrant, in illis enarrandis longius progredi haud poſſumus. Et ex eadem ratione plures alias gentes orientales præterire nos oportet, vt *Parthos* & *Indos* circa *Gangem*, a *Thoma* apoſtolo lumine veritatis colluſtratos; & *Iberos* cum aliis populis, mari *Caſpio* adiacentibus, quos tempore *Conſtantini* captiuæ mulieris miniſterio conuerſos eſſe, fidem nobis facit RVFFINVS [*h*]. Antiquæ hiſtoriæ non niſi pauca de harum eccleſiarum origine & pauciora adhuc de miniſterii eccleſiaſtici in illis conſtitutione nobis tradunt. Itaque, relictis hiſce remotiſſimis regionibus, ad partem mundi melius cognitam progrediemur, hoc eſt, ad patriarchatum *Conſtantinopolitanum*, ſub quo priſcis temporibus omnes *Thraciæ* &

(*d*) Pallad. de gentibus Indiæ. (cit. Pearſonio p. 332. c.) Ἐγὼ δὲ εἰς τὰ ἀκρωτήρια μόνον ἔφθασα τῆς Ἰνδικῆς πρὸ ἐτῶν ὀλίγων μετὰ τοῦ μακαρίου Μωϋσέως τοῦ ἐπισκόπου τῶν Ἀδουληνῶν. Ego ad primas tantum Indiæ oras paucos ante annos cum beato *Moſe Adulenorum epiſcopo* penetraui.

(*e*) Pallad. vit. Chryſoſt. cap. XX. p. 194. Παλλάδιον δὲ Βλεμμύων, ἢ Αἰθιόπων ἐν γειτόνων φρουρεῖσθαι Συήνη καλούμενον τὸ χωρίον.

(*f*) Strabo lib. XVII. p. 786. (p. 1134. c. edit. Amſt. lod. MDCCVII.) Τὰ δὲ κατωτέρω ἑκατέρωθεν Μερόης, παρὰ μὲν τὸν Νεῖλον πρὸς τὴν Ἐρυθρὰν, Μεγάβαροι, καὶ Βλέμμυες, Αἰθιόπων ὑπακούοντες, Αἰγυπτίοις δ' ὅμοροι. Quæ infra Meroën ſunt, ſecus Nilum ex vtraque eius parte mare rubrum verſus, Megabari & *Blemmyes* habitant, *Aethiopum ſubditi*, *Aegyptiis finitimi*

(*g*) Plin. lib. V. c. VIII. Horum oppidum Mauin quidam ſolitudinibus impoſuerunt, Atlantas iuxta eos, Aegipanas ſemiferos, & *Blemmyas*, cetera.

(*h*) Ruffin. lib. I. c. X. Per idem tempus Iberorum gens, quæ ſub axe Pontico iacet, verbi Dei fœdera, & fidem futuri ſuſceperat regni. Sed huius tanti boni præſtitit cauſſam *mulier quædam captiua*, quæ apud eos reperta, quum fidelem & ſobriam ſatis ac pudicam duceret vitam, totisque diebus & noctibus obſecrationes Deo peruigiles exhiberet, in admiratione eſſe ipſa rei nouitas barbaris cœpit, & quid hoc ſibi velit, curioſius perquirebant. Illa, vt res erat, ſimpliciter Chriſtum ſe deum hoc ritu colere fatebatur. cetera.

Aſiæ minoris prouinciæ, ſi ab *Iſauria* & *Cilicia*, patriarchæ *Antiocheno* numquam non ſubiectis, diſceſſeris, fuerunt comprehenſæ. De *Aſia minore* primum loquemur, deinde ad prouincias *Europæas* pergemus, naturali ſuo regionem quamquam ordine contemplaturi.

LIBRI NONI

CAPVT TERTIVM

DE ANTIQVIS ASIAE MINORIS DIOECESIBVS.

§. I.

De Aſiæ minoris *magnitudine, deque diœceſium in ea repertarum numero.*

VT eccleſiarum, in certas diœceſes diuiſarum, ſtatum in *Aſia minore* intelligamus, conſultum fuerit ante, quam ad ſingularia deſcendimus, regionis magnitudinem conſiderare, & diſpicere, quot diœceſes in vniuerſo illo terræ tractu repertæ fuerint. Nam ex hoc illas generatim æſtimare poſſumus, ſuam cuique diœceſi tribuentes proportionem, regione ipſa in tot partes, quot in ea fuerunt diœceſes, diſtributa. Non quod diœceſes re ipſa ita æqualiter diuiſæ fuerint: (nam ſi ſummam ſingularum collegeris, heic diœceſes ampliſſimas alias, alias anguſtiſſimas in mundo offendes) ſed tantum illas tamquam æquales fingere nobis poſſumus, vt vniuerſam ſimul regionem per eas æquabiliter diſpertiamus. Iam vero HEYLINVS in *geographia* ſua [a] longitudinem *Aſiæ minoris* ab *Helleſponto* ad *Euphratem* fluuiū DCXXX. mill. paſſ. & latitudinem ab *Iſſico Ciliciæ ſinu* ad *Trapezuntem Ponti* CCX. m.p. habere, iudicat. Antiqui geographi SRABO [b]

(a) Heylin. coſmograph. lib. III. p. 3.

(b) Strab. lib. XII. p. 547. & 548. οἱ σύμπαντες ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ μέχρι Φάσιδος περὶ ὀκτακισχιλίους σταδίους εἰσὶν, ἢ μικρῷ πλείους ἢ ἐλάττους. Tota nauigatio a fano Chalcedonio vſque ad Phaſidem IIX. milliorum ſtadia implet, non multis vel additis vel demtis.

Hæc IIX. millia ſtadiorum ita colliguntur ex Strabonis deſcriptione:

A Fano Sinopen vſque ſtad.	3500.
A Sinope Amiſum, ſtad.	900.
Inde Trapezuntem, ſtad.	2200.
Trapezunte ad Phaſin, ſtad.	1400.
	Summa 8000.

& PLI-

Digitized by Google

& pli-

Digitized by Google

& PLINIVS [c] longitudini CC. fere milliaria amplius adſignant. Tunc vero illorum computatio de antiquo quodam periplo, hoc eſt itinere maritimo, intelligenda eſt, quod numquam recta procedit, ſed per varios maris circuitus conficitur, atque ita DC. milliaria facile in DCCC. dilatauerit: Vt adeo, ſi de poſteriore menſurationis modo tantum deducatur, quantum ex nauigationis obliquitate abundat, computationes fere eædem futuræ ſint. Latitudo ex PLINII computatione minor eſt: nam CC. tantum millia [d] paſſuum a *Sinu Iſſico* ad *Pontum Euxinum* ſtatuit. Sed tum hanc anguſtiſſimam *Aſiæ* partem eſſe dicit, vbi duo maria ipſam pene inſulam faciunt. Et certum eſt, in aliis partibus multo fuiſſe latiorem. Nam STRABONI [e] ſolius *Cappadociæ* magnitudo in latum a *Ponto* ad *Taurum* montem MDCCC. circiter ſtadia, hoc eſt ſupra CC. millia paſſuum, habere dicitur. Et nihilominus tamen CASAVBONVS [f] exiſtimat, per *Pontum* heic non mare *Euxinum*, ſed ipſam regionem *Pontum* intelligendam eſſe, quæ latitudini *Aſiæ* ab vna parte *Cappadociæ* addenda ſit, vti *Ciliciæ* ab altera parte: Vt adeo latitudo *Aſiæ*, partibus ſimul ſumtis, minus CCC. mill. paſſ. vix ſtatui poſſit. Iam vero hæc in duas magnas diœceſes ciuiles, *Aſiaticam* videlicet & *Ponticam*, a *Romanis* diuiſa erat, quarum vtraque decem vel vndecim prouincias, & prouincia quæque diuerſas ciuitates &

(c) Plin. lib. VI. c. II. Mons Cytorus a Tio LXIV. mill. paſſuum. - - Promontorium Carambis vaſto excurſu abeſt a Ponti oſtio CCCXV. mill. paſſ. vel, vt aliis placuit, CCCL. mill. Tantumdem a Cimmerio, aut vt aliqui maluere, CCCXII. M. D. Fuit & oppidum eodem nomine, & aliud inde Arnine: nunc eſt colonia Sinope, a Cytoro CLXIV. mill. - - Amiſum liberum a Sinope CXXX. mill. paſſuum.

(d) Plin. ibid. Eiusdemque nominis ſinus tanti receſſus, vt Aſiam pene inſulam faciat, CC. mill. paſſuum haud amplius per continentem ad Iſſicum Ciliciæ ſinum.

(e) Strab. lib. XII. p. 539. (p. 813. d.) *Μέγεθος δὲ τῆς χώρας κατὰ πλάτος μὲν, τὸ ἀπὸ τοῦ Πόντου πρὸς τὸν ταῦρον ὅσον χίλιοι καὶ ὀκτακόσιοι στάδιοι.*

(f) Caſaub. in h. l. Falſum hoc. Nam libro II. p. 73. docuit nos, Bagadoniam partem Cappadociæ inter Argæum & Taurum diſtare a Ponto ſtadia MMM. Putabam legendum, *ὅσον διχίλιοι καὶ ὀκτ. σταδ.* Verum auctor epitomes retinet vulgatam lectionem: quam ſi probamus, non erunt illa verba *ἀπὸ Πόντου*, de ipſo Ponto & mari Euxino intelligenda, ſed de regione Ponto, quam ſeparant a reliqua Cappadocia montes Tauro paralleli. Sic non erit diſcedendum a vulgata lectione.

diœceſes epiſcopales, continebat, præter eas, quæ in *Iſauria* erant & *Cilicia*, ad diœceſin ſpectantes orientalem & patriarchæ *Antiocheno* ſubiectæ. CHRISTOPHORSONIVS in verſione ſua THEODORETI grandem horum epiſcopatuum intuitu admiſit errorem. Quando enim THEODORETVS *Aſiam* ſiue diœceſim *Aſiaticam* ὑπὸ ἕνδεκα ἀρχόντων, *ab vndecim præſidibus* [g] regi dicit, ille *ab vndecim antiſtitibus* tranſtulit, quaſi vndecim dumtaxat epiſcopi in omni diœceſi *Aſiatica* fuiſſent, & totidem tantum in diœceſi *Pontica*, quod THEODORETVS eam ἰσαρίθμους ἡγεμόνας, toticem rectores habere, dicat: quum tamen THEODORETVS non de eccleſiaſticis ſed ciuilibus prouinciarum rectoribus loquatur, quorum heic numerus erat in vtraque harum diœceſium, de qua THEODORETO ſermo eſt; epiſcopatus autem multo plures erant. Nam in ſingularibus aliquibus prouinciis amplius quadraginta numerabantur, & vniuerſorum numerus ex CAROLI A SANCTO PAVLO computatione complectebatur CCCLXXXVIII. Nempe *Aſia* habebat XLII. *Helleſpontus* XIX. *Phrygia Pacatiana prima* XXIX. *Pacatiana altera* V. *Phrygia ſalutaris* XX. *Lydia* XXIV. *Caria* XXV. *Piſidia* XXVIII. *Pamphylia prima* XII. *Pamphylia ſecunda* XXIV. *Piſidia* XIX. *Lycaonia* XIX. *Cappadocia prima* VI. *Cappadocia ſecunda* VI. *Cappadocia tertia.* V. *Armenia prima* V. *Armenia ſecunda* X. *Galatia prima* VII. *Galatia ſecunda* IV. *Pontus Polemoniacus* VI. *Helenopontus* VI. *Paphlagonia* V. *Honorias* V. *Bithynia prima* XIV. *Bithynia ſecunda* IV. *Cilicia prima* VII. *Cilicia ſecunda* IX. *Iſauria* XXIII. In recentiore notitia, quam lector ſub finem huius libri inueniet, numerus aliquantum adauctus eſt ad CCCCIII. Tametſi enim aliæ prouinciæ imminutæ fuerunt, aliæ tamen numero ita ſunt auctæ, vt ſæculo octauo diœceſes XV. amplius, quam prioribus ſæculis inueniamus, quæ in tanta multitu-

(g) Theod. lib. V. c. XXIIX. Καὶ ταύτην ἐποιεῖτο τὴν φροντίδα, οὐ μόνης ἐκείνης τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ τῆς Θρᾴκης ἁπάσης· εἰς ἓξ δὲ αὕτη ἡγεμονίας διῄρηται· καὶ τῆς Ἀσίας ὅλης, ὑπὸ ἕνδεκα δὲ καὶ αὕτη ἀρχόντων ἰθύνεται, καὶ μέν τοι καὶ τὴν Ποντικὴν τούτοις κατεκόσμει τοῖς νόμοις· ἰσαρίθμους δὲ καὶ αὕτη ἔχει τῆς Ἀσίας τοὺς ἡγεμόνας. Neque vero vrbem duntaxat regium huius modi cura ac ſollicitudine gubernabat, ſed & vniuerſam Thraciam, quæ in ſex prouincias diviſa eſt, & Aſiam totam, qui *ab vndecim præſidibus* regitur; Ponticam præterea iisdem exornauit legibus; quæ totidem rectores habet, quot Aſia.

dine

dine non adeo magna mutatio eſt, ſi conſideres, quantæ mutationes in aliis quibusdam regionibus, ſi cum hac comparentur, interceſſerint. Iam autem fac, in regione DC. mill. paſſuum longa & CCC. mill. paſſ. lata diœceſes fuiſſe CCCC; examinabimus, quantus terræ tractus ſecundum æquabilem partitionem ſingulis diœceſibus attribuendus ſit. Atqui accurate facta computatione apparet, quod, ſi heic CCCCL. diœceſes fuiſſe fingamus, XX. mill. paſſuum diœceſis quæque habitura ſit: & conſequenter, quum heic, (demtis etiam iſtis quinquaginta) tot non fuerint, ſingulas diœceſes tanto maius ſpatium ſecundum æquabilem partitionem habuiſſe, oporteat. Fatendum autem eſt, diſtributionem in hac regione generatim fuiſſe inæquabilem. Epiſcopatus enim *Ponticarum* prouinciarum maximam partem admodum magni erant, & prouinciarum *Aſiaticarum* conſequenter tanto minores & numeroſiores. Vt adeo lector heic ampliſſimas ſimul & anguſtiſſimas diœceſes, quales in mundo fuerunt, & nihilo tamen minus eamdem epiſcopatuum formam, in omnibus ſine vlla diſtinctione ſeruatam, poſſit contueri.

§. II.

De Cappadocia *&* Armenia minore.

Vt a *Ponticis* ordiamur prouinciis, *Cappadocia* magna erat regio, & non niſi paucos habens epiſcopatus. STRABO [*b*] ad tria ſtadiorum millia, hoc eſt, CCCLXXV. milliaria, longam ſtatuit. Verum ſic latiore, quam nos quidem nunc facimus, ſenſu eam accipit, tamquam includentem omnia a provinciis *Lycaonia* & *Phrygia* ad *Euphratem* vſque, qui *Armeniam minorem* æque ac *Cappadociam* occupat. Antiquis enim temporibus omnes illæ regiones vnum regnum erant, poſtea licet in quinque prouincias, tres videlicet *Cappadocias* & *Armeniam primam* & *ſecundam* diuiſæ. Iam vero in vniuerſis quinque illis

(*b*) Strabo lib. XII. p. 539. edit. Par. MDCXX. (p. 813. d. edit. Amſtel. MDCCVII) Μέγεθος δὲ τῆς χώρας (Καππαδοκίας) κατὰ πλάτος μὲν, τὸ ἀπὸ τοῦ Πόντου πρὸς τὸν Ταῦρον, ὅσον χίλιοι καὶ ὀκτακόσιοι στάδιοι· μῆκος δὲ ἀπὸ τῆς Λυκαονίας, καὶ Φρυγίας, μέχρι Εὐφράτου πρὸς τὴν ἕω, καὶ τὴν Ἀρμενίαν, περὶ τρισχιλίους. Magnitudo Cappadociæ in latum ab Euxino ad Taurum MDCCC. circiter ſtadia, longitudo a Lycaonia & Phrygia vſque ad Euphratem ortum verſus & Armeniam, ad tria ſtadiorum millia.

Digitized by Google

prouinciis haud triginta diœceſes initio fuerunt, & harum aliquæ ſæculo quarto noue erectæ, vt *Saſima*, cuius vrbis primus epiſcopus GREGORIVS NAZIANZENVS fuit, quæ antea vel ad *Cæſaream*, *Cappadociæ primæ* metropolim, a qua C. millibus paſſuum, vel ad *Tyanam Cappadociæ ſecundæ*, a qua XXXII. mill. paſſ. ex computatione FERRARII [*i*] diſtabat, pertinuit. Hoc ipſum diœceſes late patuiſſe oſtendit. Sed adhuc certiora huius rei documenta habemus. GREGORIVS enim NAZIANZENVS [*k*], *Baſilium* epiſcopum *Cæſareenſem* quinquaginta chorepiſcopos ſub ſe habuiſſe, dicit; & BASILIVS ipſe frequenter de chorepiſcopis ſuis [*l*], de presbyteris ac diaconis [*m*] per vicos, qui illis ſubfuerint, loquitur. Quod diœceſin illius val-

(*i*) Ferrar. lexic. geogr. voce *Saſima.* Saſima; *Saſim*, teſte Leunclauio, vrbs Cappadociæ epiſcopalis ſub archiepiſcopo Cæſarienſi, inter Cæſaream ad arctos & Tyana ad meridiem XXXII. mill. paſſ. vltra Ancyram in ortum ſupra CC. Cuius vrbis diuus Gregorius Nazianzenus epiſcopus fuit.

(*k*) Nazianz. carm. de vita ſua p. 8. n. 32.

Αὕτη Σασίμων τῶν ἐμῶν ἐκκλησία.
Τούτοις μ' ὁ πεντήκοντα χωρεπισκόποις
Στενούμενος δίδωσι τῆς εὐψυχίας.
Καὶ ταῦτ' ἵν' ἁρπάζοντες ἄλλον πρὸς βίαν,
Περικρατήσῃ τὴν καθέδραν καινίσας.
Erat hæc meorum Saſimorum eccleſia.
His, liberalis ſcillcet vir, me dedit,
Denos haberet quinquies quum antiſtites
Sub ſe: & quidem, vi vendicante vt altero
Victor maneret, erigens ſedem hanc noue.

(*l*) Baſil. epiſt. CLXXXI. inſcriptio ſic habet: Χωρεπισκόποις, ὥστε μὴ γίνεσθαι χωρὶς αὐτοῦ ὑπηρέτας παρὰ τοὺς κανόνας. *Chorepiſcopis:* Ne ſine ipſo fiant miniſtri præter canones. In epiſtola ipſa ita de ipſis queritur: Πρῶτον μὲν ἡμᾶς παρωσάμενοι καὶ μηδὲ ἐπαναφέρειν ἡμῖν καταδεχόμενοι, εἰς ἑαυτοὺς τὴν ὅλην περιεστήσατε αὐθεντίαν· ἔπειτα καταῤῥᾳθυμήσαντες τοῦ πράγματος, πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις ἐπετρέψατε, οὓς ἂν ἐθέλωσιν, ἀπ' ἀνεξετάστου βίου, κατὰ προσπάθειαν, ἢ τὴν ἀπὸ συγγενείας, ἢ τὴν ἐξ ἄλλης τινὸς φιλίας, ἐπεισάγειν τῇ ἐκκλησίᾳ τοὺς ἀναξίους. Nobis primum extruſis, nec ad nos referre in animum inducentes, omnem in vosmet ipſos auctoritatem tranſtuliſtis: Deinde re per ſummam ſocordiam tractata, presbyteris & diaconis permiſiſtis, quos voluerint, vita eorum non examinata, ex affectione vel cognationis, vel alicuius alius amicitiæ, indignos in eccleſiam introducere.

(*m*) Baſil. epiſt. CCCCXII. Οὗτος ὁ νῦν σοβαρὸς καὶ σεμνὸς ὑμῖν Γλυκέριος, ἐχειροτονήθη μὲν παρ' ἡμῶν τῆς κατὰ Οὐήνεσαν ἐκκλησίας διάκονος, ὡς καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ διακονήσων, καὶ τοῦ ἔργου τῆς ἐκκλησίας ἐπιμελησόμενος. Ille igitur tanta gra-

de

Digitized by Google

de amplam fuiſſe, argumento eſt, quantumuis limites eius exacte figere haud poſſimus. Paucitas quoque diœceſium in hac prouincia idem indicat. Nam ex CAROLI A SANCTO PAVLO recenſione, præter *Cæſaream*, *Cappadociæ primæ* metropolim, non niſi quinque epiſcopatus in hac prouincia fuerunt; *Nyſſa*, vbi *Gregorius Nyſſenus* fuit epiſcopus, *Therma regia*, *Camuliana*, ſiue *Iuſtinianopolis noua*, *Ciſciſſa* & *Theodoſiopolis* concilii ſexti generalis tempore; qui iidem ſunt, qui in recentioribus *notitiis* memorantur, tantum *Methodiopolis* pro *Theodoſiopoli Armeniæ* ponitur, cui prouincia a ſynodo *Chalcedonenſi* adſcribitur. Vt adeo in hac prouincia numquam ſupra quinque diœceſes re ipſa fuerint, & harum duæ, *Camuliana* & *Ciſciſſa*, poſt concilium *Chalcedonenſe* conſtitutæ ſint. Nam in ſynodica huius prouinciæ epiſtola ad *Leonem* imperatorem, quæ ſub finem iſtius concilii exſtat, duo duntaxat epiſcopi reperiuntur, qui præter metropolitanum *Cæſareenſem* nomina ſua ſubſcripſerunt, nimirum *Nyſſenus* & [*] *Thermitanus*. SOZOMENVS [n] de *Prapidio* quodam præpoſito *Baſiliadis*, ptochotrophei a *Baſilio* conſtructi ab eoque cognominati, loquitur, qui itidem epiſcopi munere multis in vicis functus ſit. An vero diœceſis ipſius in hac *Cappadocia* fuerit, id quidem incertum eſt.

IN *Cappadocia ſecunda*, ex diuiſione quadam huius prouin-

vitate & faſtu conſpicuus Glycerius veſter Venenſis eccleſiæ diaconus a me ordinatus in eum finem fuerat, vt cum presbytero inſeruiret & ad curandam rem eccleſiaſticam admoueretur.

(*) Tom. IV. conc. p. 952 - 954. Nota: In edit. Labb. hæc quidem legitur epiſtola, ſed tantum ab Alypio metropolitano Cæſareenſi & Vuio, epiſcopo Nyzeno ſubſcripta.

(n) Sozom. lib. VI. c. XXXIV. Εὐδοκιμώτατοι ὧν ἐπυθόμην ἐγένοντο ἐνθάδε μοναχοὶ, Λεόντιος, ὁ τὴν ἐν Ἀγκύρᾳ ἐκκλησίαν ὕστερον ἐπιτροπεύσας· Καὶ Πραπίδιος, ὃς ἤδη γηραλέος ὤν, πολλὰς ἐπεσκόπει κώμας· προέστη δὲ καὶ Βασιλειάδος, ὃ πτωχῶν ἐστὶ ἐπισημότατον καταγώγιον, ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Καισαρείας ἐπισκόπου κατασκευασθὲν, ἀφ' οὗ τὴν προσηγορίαν τὴν ἀρχὴν ἔλαβε, καὶ εἰς ἔτι νῦν ἔχει. Eorum porro, quos illic vixiſſe comperi, monachorum, clariſſimi fuere Leontius, qui poſtea eccleſiam Ancyræ adminiſtrauit: & *Prapidius*, *qui* iam prouecta ætate *multis in vicis epiſcopi munere fungebatur.* Præpoſitus etiam fuit Baſiliadis, quod eſt celeberrimum ptochotropheum, a Baſilio Cæſareenſi epiſcopo conſtructum: a quo cognomentum initio cepit & hactenus retinet.

ciæ

ciæ tempore *Baſilii* facta, CAROLO A SANCTO PAVLO recenſente, ſex fuerunt diœceſes, *Tyana* metropolis, *Saſima*, *Iuſtinianopolis*, *Aſuna*; *Fauſtinopolis* & *Cybiſtra*. Sed, vt HOLSTENIVS [*o*] obſeruauit, duæ harum falſo poſitæ. Nam nulla vmquam ciuitas *Aſuna* dicta fuit, ſed tantum corrupta lectio eſt in *latinis* editionibus conciliorum pro *Saſima*; quando in *græco* fuit ἐπίσκοπος Σασίμων, *epiſcopus Saſimorum*. Et *Iuſtinianopolis* alio nomine *Mociſſus* dicitur, quam quum *Iuſtinianus* metropolim *Cappadociæ tertiæ* feciſſet, nomine ſuo *Iuſtinianopolim* appellauit. Vt adeo re ipſa non plures, quam quatuor diœceſes in hac prouincia fuerint, & vna illarum *Saſima* poſterioribus tantum temporibus facta. Erat hæc *Saſimorum* vrbs στενὸν κωμύδριον, *arctum admodum oppidum*, vt ipſe NAZIANZENVS [*p*] eam vocat. Vt ita iſtas tres antiquas diœceſes late patuiſſe oporteat, tametſi plura de illis cognita nobis non ſint, niſi quod *Paſa* prædium XII. mill. paſſ. a *Tyana* diſtans, ſub hac diœceſi [*q*] eſſe, ab *Euphranta* quodam in concilio generali quinto dicatur: Et *Saſima* ab initio eiusdem diœceſis pars erant, XXXII. licet mill. paſſuum a metropoli diſiuncta. Id quod late patentem diœceſium in hac prouincia magnitudinem ſatis demonſtrat.

Cappadocia tertia numquam plures quinque epiſcopatus habuit, *Mociſſum*, *Nazianzum*, *Coloniam*, *Parnaſſum* & *Doaram*. Harum *Mociſſus* fuit metropolis, quæ honorem ſuum *Iuſtiniano* imperatori debebat, vtpote qui titulo metropolis eam dignatus ſuo ipſius nomine, vt PROCOPIVS [*r*] auctor eſt, *Iuſtiniano-*

(*o*) Holſten. Annotat. geograph. p. 157. (in Car. a S. Paulo geograph. p. 246. edit. MDCCXI.) *Aſuna*] Nulla hoc nomine ciuitas vmquam fuit. In græco fuit ἐπίσκοπος Σασίμων, inde olim epiſcopus Saſimæ: vnde reiecta prima littera *Aſima* & tandem confuſis litterarum cruribus *Aſuna*, ita error errorem trahit.

(*p*) Gregor. Nazianz. carm. de vita ſua p. 7. lin. vltim. Δεινῶς ἀπευκτὸν καὶ στενὸν κωμύδριον.

(*q*) Conc. gen. V. collat. V. (tom. V. p. 478. c.) Prædium quod dicitur *Paſa* duodecim milliariis Tyanenſis diſtat metropoleos & ſub eadem ciuitate eſt vſque hodie.

(*r*) Procop. de ædific. Iuſtin. lib. V. p. 48. Nota: Nihil ibi, quod huc ſpectet, inuenitur, Pag. 100. autem hæc leguntur, in quibus vero de appellatione *Iuſtinianopolis* nihil habetur. Ἦν δέ τι φρούριον ἐν Καππαδόκαις Μωκησὸς ὄνομα, ἐν μὲν τῷ ὁμαλεῖ κείμενον· σαθρὸν δὲ οὕτω γεγενημένον, ὥστε δὴ αὐτοῦ τὰ μὲν κατα-

polim

polim appellarat, quo titulo *Petrus* iſtius loci epiſcopus in concilio ſub *Menna* ipſe ſe ſubſcripſit [*s*]. *Doara* vicus erat, vt HOLSTENIVS [*t*] ex BASILIO obſeruat, cui *κώμη Δώαρα* [*u*] vocatur. *Nazianzus* itidem exigua erat ciuitas, quemadmodum GREGORIO NAZIANZENO [*w*] dicitur. Sed amplas diœceſes habuerint, neceſſe eſt, aut reliquas tres tanto ampliores fuiſſe oportet. Nam geographi non mediocri interuallo aliam ab alia disiungunt. *Nazianzus* ſuos habebat chorepiſcopos, in epiſtolis GREGORII NAZIANZENI [*x*] aliquoties memoratos; quod ei amplum territorium fuiſſe indicat.

IN *Armenia prima* a CAROLO A SANCTO PAVLO non niſi quinque epiſcopatus reperti, *Sebaſtea* metropolis, *Sebaſtopolis*, *Nicopolis*, *Satala*, & *Beriſſe*. Et recentiores *notitiæ* vnam dunta-

πεπονήκει, τὰ δὲ ἔμελλεν· ὅπερ Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς καθελὼν, τεῖχος ᾠκοδομήσατο κομιδῆ μέγα ἐς τὸ πρὸς ἑσπέραν τοῦ πάλαι φρουρίου ἐν χωρίῳ ἀνάντει τε καὶ λίαν ὀρθίῳ, καὶ ἀμηχάνῳ προσελθεῖν, εἴ τις πρόσοιτο· ἔνθα δὴ καὶ ἱερὰ τεμένη πολλὰ, καὶ ξενῶνας, καὶ λουτρῶνας ἐν δημοσίῳ ἐδείματο, καὶ ὅσα ἄλλα ἐνδείκνυται τὴν πόλιν εὐδαίμονα· ἐξ οὗ δὴ καὶ εἰς μητροπόλεως ἀξίωμα ἦλθεν. Erat Mocceſus Cappadociæ caſtellum, in plano ſitum, adeo debile corruptumque, vt ruinam pars iam feciſſet, pars minaretur. Eo Iuſtinianus Aug. diruto, in loco accliui atque arduo, vt nemo infeſtus ſubire queat, qua vetus caſtellum illud occidentem ſpectauerat, murum ingentem extruxit. Multa ibi templa, xenodochia, balneas publicas ædificauit, nihil eorum deeſſe paſſus, quæ ad felicitatem vrbis probandam valent. Hinc factum, vt *illa ad dignitatem peruenerit metropoleos.*

(*s*) Conc. Conſtantinop. ſub Menna p. 52. b. Πέτρος τῆς μητροπόλεως Ἰουστινιανουπόλεως, Petro Iuſtinianopolitano metropolita.

(*t*) Holſten. adnot. geogr. p. 159. (p. 247. in geogr. Car. a S. Paulo) *Doara*] Vicum vocat Baſilius Magnus epiſt. X. vbi Georgii eius epiſcopi meminit.

(*u*) Baſil. ep. X. Δοάροις δὲ τῇ κώμῃ φθόρον ἄνθρωπον - ἔπεμψαν. Ad *Doara vicum* peſtilentem hominem --- miſerunt.

(*w*) Naz. orat. XIX. de laud. patr. (tom. I. p. 310.) τοῦτο τοῦ μικροπολίτου τὸ ἔργον, καὶ τῆς καθέδρας τὰ δεύτερα ἔχοντος. Hoc *exiguæ vrbis epiſcopi* opus & cathedræ ſecundas tenentis.

(*x*) Naz. ep. LXXXVIII. ἵνα γὰρ τ' ἄλλα ἐάσω, οἷα νῦν ἐπιστάντες οἱ Ἀπολιναριανοὶ, τὰ μὲν πεποιήκασι, τὰ δὲ ἀπειλοῦσι, παρὰ τῶν κυρίων μου τῶν συμπρεσβυτέρων μαθήσῃ, Εὐλαλίου τοῦ χωρεπισκόπου, καὶ Κελευσίου, οὓς ἐξ ἔργου πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν ἀπεστάλκαμεν. Vt cetera miſſa faciam, quæ Apollinariſtæ nunc impetu facto, partim fecerunt, partim minitantur, ex dominis meis compresbyteris, Eulalio *chorepiſcopo* & Celeuſio, quos dedita opera ad pietatem tuam miſimus, intelligis.

xat addunt, *Coloniam*, quæ etiam ad *Cappadociam tertiam* refertur, niſi duæ eiusdem nominis in his prouinciis fuerunt. In *Armenia ſecunda* numerus ab ipſo ad decem augetur: *Melitene* metropolis, *Arca*, *Comana*, *Arabyſſus*, *Cocuſus*, *Ariarathia*, *Amaſa*, *Zelona*, *Sophene*, *Dioſpontum*. Sed HOLSTENIVS in notis ſuis in hunc locum [y] quatuor ex iſto catalogo expungi debere obſeruat. Nam *Amaſam*, ſiue *Amaſeam*, ad *Hellenopontum* ſpectaſſe; *Zelonam* eamdem fuiſſe cum *Zela* in eadem prouincia; *Sophenem* ad *Armeniam maiorem* pertinuiſſe; & *Dioſpontum* non epiſcopatus nomen, ſed antiquam tantum prouinciæ *Hellenoponti* appellationem fuiſſe, dicit. Quæ ipſius coniectura e recentioribus *notitiis* confirmatur, quæ ſex priores harum diœceſium, nullam vero ex hiſce quatuor ſub *Armeniæ minoris* titulo, nominant. Vt adeo in hiſce quinque prouinciis vniuerſis ſecundum exactam computationem non pluſquam viginti quatuor diœceſes in vniverſum fuerint. Quocirca nonnullas valde amplas in regione CCC. mill. paſſuum fuiſſe, neceſſe eſt.

§. III.
De Ponto Polemoniaco.

PROXIMA huic prouincia ad *Pontum Euxinum* erat *Pontus Polemoniacus*, ita dictus a *Polemonio* primaria quadam huius prouinciæ ciuitate; præter quam & *Neocæſaream* metropolim tres tantum epiſcopatus heic fuerunt, *Trapezus*, *Ceraſus* & *Comana*: magno omnes interuallo ab ſe inuicem diſtantes. *Polemonium*, *Ceraſus* & *Trapezus* recto ſitu ad oram maritimam poſitæ: & ſupputante PLINIO [z] *Polemonium* a *Trapezunte* CC. mill. paſſuum afuit,

(y) Holſten. adnot. geogr. p. 161. (p. 248. apud Carol. a Sancto Paulo) *Amaſa*] Hic quoque epiſcopatus vitio creatus ex Amaſia Dioſponti, ſiue Hellenoponti ciuitate primaria. *Zelona*] Eadem quæ Zela: vnde Heraclius ille Zelon epiſcopus genitiuo plurali vocatur, quem MS. antiquiſſimus Dioſponto, ſiue Hellenoponto recte tribuit. *Sophene*] Arſophius Sophenenſis inter epiſcopos Armeniæ maioris. *Dioſpontum*] Epiſcopatus ſuppoſititius ex codicum vulgarium confuſione natus. Manuſcriptus antiquiſſimus Dioſponti hic ſeorſim ponit, vt prouinciæ nomen, cui deinde ſubiicitur Eutychianus Amaſiæ epiſcopus. Vnde certum eſt, Dioſpontum antea fuiſſe, qui poſtea Hellenopontus appellatus fuit. Ita quoque Ortelius Diſpontum a veteri medico appellatum obſeruauit.

Id. adnotat. in Ortelium p. 172. ex itinerario Antonini obſeruat, quod inter Sebaſteam & Sebaſtopolim XXXVI. millia paſſuum fuerint.

(z) Plin. lib. VI. c. IV. In faucibus a Trapezunte CL. mill. paſſuum.

Cera-

Digitized by Google

Cerafunte vtrique interiacente. *Neocaſarea* centum mill. paſſuum intus in regione ſita & *Comana* inde LX. mill. paſſuum disiuncta. Harum quinque ciuitatum in *nouella* quadam ſua mentionem facit IVSTINIANVS [*], nec plures in hac prouincia recenſet. Nam *Pityuntem* & *Sebaſtopolim* inter caſtra potius quam vrbes numerandas eſſe, dicit. Et, vti HOLSTENIVS [†] obſeruat, de hac prouincia proprie non fuerunt, ſed in ſolo barbarico ſitæ, nec vllam per ſe conſtituentes prouinciam ad hanc *Ponti* præfecturam, tantum veluti quædam appendices, ſpectauerunt. Vt adeo, licet CAROLVS A SANCTO PAVLO *Pityuntem* ſextum huius prouinciæ epiſcopatum faciat, recentiores tamen *notitiæ* hunc omittant, quinque prioribus tantummodo retentis. Quod ipſum oſtendit, per annos octingentos nullam heic mutationem interceſſiſſe, nec plures diœceſes epiſcopales fuiſſe conſtitutas, quam eſſent ciuitates imperiales, tanto licet interuallo ab ſe inuicem diſtarent.

§. IV.

De Hellenoponto.

PROXIMA huic prouincia ad oram maritimam *Hellenopontus* fuit, ſex duntaxat tempore concilii *Chalcedonenſis* epiſcopatus habens, *Amaſeam*, metropolim, *Amiſum*, *Sinopen Iboream*, *Zela* & *Andrapa*, quem admodum ex epiſtola ſynodica

---

(*) Iuſtin. nouel. XXVIII. in præfat. Πέντε δὲ ἄλλας τὸν πολεμωνιακὸν συνέχουσι Πόντον, Νεοκαισάρειά τε καὶ Κώμανα καὶ Τραπεζοῦς καὶ Κερασοῦς καὶ Πολεμώνιον, (Πιτυοῦντα γὰρ δὴ καὶ Σεβαστόπολιν ἐν φρουρίοις μᾶλλον ἀριθμητέον ἢ πόλεσιν) ὥστε μέχρι τούτων ἑκάτερον εἶναι τὸν Πόντον. Aliæ quinque Polemoniacum Pontum continent, *Neocæſarea* & *Comana*, *Trapezus*, & *Ceraſus* & *Polemonium*: *Pityus* enim & *Sebaſtopolis* inter caſtra potius quam vrbes numerandæ ſunt: vt inter hoſce terminos vterque Pontus conſiſtat.

(†) Holſten. adnotat. geogr. p. 164. (in geogr. Car. a S. Paulo p. 250.) Quamvis trans Pontum in ſolo Barbarico ipſa Pityus ſita eſſet, vt & Sebaſtopolis, quam Iuſtinianus Pityuſæ coniunxit. Iuſtinianus nouella XXVIII. Ponto Polemoniaco, præter quinque ſuperiores, duas alias accenſet ciuitates, Pityunta & Sebaſtopolin, quæ trans Pontum in ſolo Barbarico ſitæ nullam per ſe conſtituebant prouinciam. Eis ergo ad Ponti præfecturam ſpectare voluerunt imperatores antiqui ante Iuſtinianum. Hinc Stratophilus Pityuſius, ſiue Pityuntos epiſcopus in ſubſcriptionibus concil. Nicæni legitur: nam Pityuſa illa Ptolemæi, ſi modo vera lectio eſt, epiſcopum numquam habuit.

epiſcoporum huius prouinciæ [a] ad *Leonem* imperatorem apparet. Quibus vna tantum ſequentibus ſæculis addita fuit. Ex hiſce *Amiſus* & *Sinope* iuxta littus ſitæ fuerunt & magno interuallo disiunctæ. *Amiſus*, auctore PLINIO, inter *Polemonium* & *Sinopen* poſita a *Polemonio* [b] CXX. mill. paſſuum, & CXXX. mill. paſſ. a *Sinope* [c] afuit. Quod prope ad STRABONIS accedit computationem, DCCCC. ſtadia ſeu CXII. mill. paſſuum *Amiſum* inter [d] & *Sinopen* ponentis. Loquitur etiam hic de *Armena* [e] pago *Sinopenſium*, ab ipſa vrbe *Sinope* L. ſtadia diſtante. Et *Amaſeam* patriam ſuam pluribus deſcribit, ab vna parte amplam ei planitiem fuiſſe, dicens, quæ a numero pagorum χιλιόκωμον πεδίον [f], quaſi *Millepagorum* appellata fuerit. Hæc mediterranea fuit ciuitas a nonnullis C. mill. paſſuum a mari disiuncta credita. Ab *Amaſea* ad *Zela* tantumdem viæ fuit. Vt adeo ſine vlla controuerſia hæ diœceſes quam latiſſime patuerint, quandoquidem vrbes tanto interuallo aliæ ab aliis disiunctæ fuerunt.

(a) Append. concil. Chalced. c. LIII. (tom. IV. conc. p. 9·3. c.) Seleucus gratia Dei epiſcopus Amaſiæ metropolis ſanctæ Chriſti eccleſiæ, manu mea ſubſcripſi - - Vranius epiſcopus Iboreæ, ſimiliter. Erythrius epiſcopus Amiſi, ſimiliter. Aelianus epiſcopus Sinopenſis ſimiliter. Hyperitius epiſcopus Tili (pro Zeli) ſimiliter. Paulus epiſcopus Adratus ſimiliter.

(b) Plin. lib. VI. c. IV. Flumen Sidenum, quo alluditur oppidum Polemonium ab Amiſo CXX. mill. paſſuum.

(c) Plin. lib. IV. c. II. Amiſum liberum a Sinope CXXX. mill. paſſuum.

(d) Strab. lib. XII. p. 547. (p. 823. b.) Μετὰ δὲ τὴν Γαδιλῶνα, ἡ Σαραμηνὴ καὶ Ἀμισὸς πόλις ἀξιόλογος, διέχουσα τῆς Σινώπης περὶ ἐνακοσίους σταδίους. Poſt Gadilonem eſt Saramena & vrbs *Amiſus* illuſtris a *Sinopa diſtans ſtadia circiter* ıↄcccc.

(e) Strab. ibid. p. 545. Μετὰ δὲ Κάραμβιν --- Ἀρμένη -- ἔστι δὲ κώμη τῶν Σινωπέων ἔχουσα λιμένα· Εἶτ' αὐτὴ Σινώπη, σταδίους πεντήκοντα τῆς Ἀρμένης διέχουσα, ἀξιολογωτάτη τῶν ταύτῃ πόλεων. Poſt Carambin ſequitur - - - Armene Sinopenſium pagus portu præditus. -- Sequitur L. poſt hanc ſtadiis ipſa Sinope, omnium, quæ iſthic ſunt, vrbium præſtantiſſima.

(f) Strab. ibid. p. 561. Αὐλὼν δ' ἐστὶν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ διήκων, ὁ πλατὺς τὸ πρῶτον τελέως, ἔπειτα πλατύνεται, καὶ ποιεῖ τὸ χιλιόκωμον καλούμενον πεδίον. A fluuio conuallis porrigitur ab initio non lata, ſed deinde in latum deducitur, planitiemque efficit *Chiliocomon*, quaſi *Millepagorum*.

§. V.

Digitized by Google

§. V.

De Paphlagonia *&* Galatia.

Hellenoponto in ora maritima proxime adiacuit *Paphlagonia*, in qua CAROLVS A SANCTO PAVLO quinque epiſcopatus recenſet, *Gangram* metropolim, *Soram*, *Iunopolim*, *Pompeiopolim* & *Amaſtrim.* Quibus HOLSTENIVS *Dadibram* addit, cuius pro epiſcopo *Polychronio Petrus* epiſcopus metropolis *Gangrenorum* in concilio *Chalcedonenſi* [g] ſubſcripſit. Sequentibus ſæculis numerus imminutus eſt: nam in recentioribus *notitiis* nulla *Pompeiopolis* & *Amaſtris* mentio habetur. Inter haſce *Gangra* BASILIO [b], tamquam locus diuerſas habens eccleſias & altaria, memoratur. *Amaſtris* ampla fuit ciuitas, quæ ex quatuor aliis vrbibus proximis, *Seſamo*, *Cytoro*, *Cromna* & *Teio* in magnam vrbem creuerat, quemadmodum FERRARIVS animaduertit, qui [i] eam ab *Heraclea Ponti* ad LXVIII. mill. paſſ. in ortum diſtare ſcribit. Et reliquæ omnes pari fere interuallo aliæ ab aliis ſeparatæ fuiſſe, videntur.

AD latus meridianum *Paphlagoniæ Galatia* fuit, regio mediterranea, *Cappadociam* ab ortu & *Phrygiam* ab occaſu habens. Hæc a *Romanis* in duas prouincias, *Galatiam primam* & *ſecundam* ſiue *ſalutarem* diuiſa. In *prima* ſeptem vrbes epiſcopales fuere, *Ancyra* metropolis, *Tabia*, *Heliopolis* ſeu *Iuliopolis*, *Aſpona*, *Berinopolis*, *Cinna* & *Anaſtaſiopolis*. Quarum poſtrema exeunte

(g) Concil. Chalced. act. VI. (tom. IV. conc. p. 591. c.) Πέτρος ἐπίσκοπος τῆς μητροπόλεως Γαγγρῶν ὁρίσας ὑπέγραψα ὑπὲρ Πολυχρονίου ἐπισκόπου Δαδύβρων.

(b) Baſil. ep. LXXIII. Εἰ ὀρθόδοξος νῦν Βασιλείδης ὁ κοινωνικὸς Ἐκδίκου, διὰ τί ἀπὸ Δαρδανίας ἐπανιόντες τὰ θυσιαστήρια ἐκείνου ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Γαγγρηνῶν κατέστρεψαν, καὶ ἑαυτῶν τραπέζας ἐπέθεσαν; διὰ τί μέχρι καὶ νῦν ἐπέρχονται ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἀμασείας καὶ Ζήλων, καὶ παρ' ἑαυτῶν καθιστῶσι πρεσβυτέρους καὶ διακόνους. Si iam orthodoxus eſt Baſilides illius eccleſiæ conſcius, quamobrem quum e Dardania redirent, altaria ipſius in agro Gangrenorum ſubuerterint, menſasque ſuas ſubſtituerint: quorſum etiamnum eccleſias Amaſeæ & Zelorum inuadant, ſuaque ipſorum auctoritate conſtituant presbyteros ac diaconos.

(i) Ferrar. lexic. voce *Amaſtris.* Amaſtris, vrbs Paphlagoniæ in ora maris Euxini, metrop. quæ & Amaſtrum. Ex quatuor vrbibus ſeu pagis proximis, Seſamo, Cytoro, Crômna, & Teio, magnam creuit in vrbem; media fere inter Teium & Cytorum, Cromnæ propior, ab Heraclea Ponti ad LXVIII. mill. paſſ. in ortum diſtans.

ſæculo ſeptimo demum conſtituta videtur; nulla enim eius ante concilium generale ſextum, *Conſtantinopoli* an. DCLXXXI. celebratum, mentio exſtat. *Notitia graeca* vnam duntaxat addunt, *Mizzi*, reliquis antiquis nominibus omnibus retentis. Quod exiguam mutationem per octingentorum annorum decurſum in huius prouinciæ eccleſia factam eſſe, oſtendit. *Galatiæ ſecundæ* quatuor tantum initio diœceſes fuerunt, *Piſſinus*, *Orciſtus*, *Peteneſſus* & *Trochmada* ſiue *Trochmi*: Sed ſæculis poſterioribus numerus duplicatus fuit, vti ex *notitia*, quæ ſub finem huius libri habetur, videre eſt, vtpote in qua additæ leguntur *Eudoxias*, *Mericium*, *Therma* alias *Germocolonia* & *Iuſtinianopolis*, aliis dicta *Spalea*. Iam vero *Galatia* magna erat regio, & diœceſes (etiamſi quatuor iſtas modo memoratas addideris) late admodum patebant. Nam, obſeruante BAVDRANDO [*k*], *Peſſinus* L. mill. paſſuum ab *Ancyra*, & XXX. a *Therma* diſtabat, ex quo reliquorum locorum diſtantiam æſtimare poſſumus. CAROLVS A SANCTO PAVLO *Cinnam Ancyræ* proximam ſtatuit; BAVDRANDVS vero in partes *Galatiæ* meridionales remouet, & *Synnadæ* in *Phrygia* [*l*] propiorem facit. FERRARIO *Aſpona* LXIV. mill. paſſuum ab *Ancyra*, in ortum diſtare dicitur. *Berinopolis* & *Iuliopolis* tantumdem itineris in occaſum videntur habuiſſe. Vnde ſatis amplum ſpatium territorio *Ancyræ* relinquitur, etiamſi neque de hoc, neque de aliis quibusdam harum duarum prouinciarum *Galatiæ* locis, accuratius relata inveniantur.

§. VI.
De Honoriade.

PROXIMA *Paphlagoniæ* ad oram maris *Euxini* fuit prouincia *Honoriadis*, ſeu *Pontus Honorii*, a *Theodoſio* in honorem filii ſui *Honorii* ſic cognominatus. Hanc prouinciam a *Bithynia Sangarius* fluuius, a *Paphlagonia Parthenius* fluuius diſterminabat. Heic olim quinque epiſcopatus fuerunt, & in recentioribus *notitiis* recenſentur ſex, *Claudiopolis*, *Heraclea*, *Pruſias*, *Tium*, *Cratea*,

(*k*) Baudrandi lexic. voce *Peſſinus*. Peſſinus vrbs erat Galatiæ, ad adfluentes Galli fluuii in Sangarium, vix L. mill. paſſ. ab Ancyra in meridiem diſtans, vti XXX. a Therma, teſte Philippo *de la Rûe*.

(*l*) Baudr. voce *Cinna*. Cinna vrbs Galatiæ meridionalis, prope Aſcanium lacum & in limite Phrygiæ, longe ab Ancyra in auſtrum, Synnadæ propior, in Aſia minori.

Digitized by Google

tea, *Adrianopolis*, quarum vltima in nullius antiqui concilii ſubſcriptionibus reperitur. Ex hiſce *Tium* & *Heraclea* ſuper *Ponto Euxino* poſitæ XXXVIII. mill. paſſuum altera ab altera diſtabant, vti fidem nobis facit PLINIVS [*m*]. *Claudiopolis* itidem magnæ erat diſtantiæ ciuitas in media prouincia, BAVDRANDO [*n*] teſte, amplius XXX. mill. paſſuum ab *Heraclea* ſeparata. Omnes iſtæ ciuitates aliquando ad *Bithyniam* ſpectauerunt, eo quod *Honorias* ipſa pars *Bithyniæ* fuit, vſque dum *Theodoſius* imperator illam per ſe prouinciam ſeparatim eſſe iuſſit.

§. VII.

De Bithynia prima *&* ſecunda.

POST factam vero iſtam ſeparationem *Bithynia* rurſus in duas prouincias diuiſa fuit. Quarum in prima quatuordecim a CAROLO A SANCTO PAVLO diœceſes recenſentur. 1. *Nicomedia*, metropolis. 2. *Chalcedon.* 3. *Pruſa* ad *Olympum* montem. 4. *Prænetum.* 5. *Helenopolis.* 6. *Baſilinopolis.* 7. *Apollonias.* 8. *Hadriana.* 9. *Cæſarea.* 10. *Ariſta.* 11. *Pataυium.* 12. *Dablis.* 13. *Neocæſarea.* 14. *Cius.* In *Bithynia altera* tantum quatuor: 1. *Nicæa*, in qua celebratiſſimum concilium *Nicænum* habitum, metropolis prouinciæ. 2. *Apamea.* 3. *Linoë.* 4. *Gordus.* Et recentior LEONIS SAPIENTIS *notitia* vnam tantum in vtraque prouincia addit, etſi noua quædam locorum nomina inſerantur. Has inter ciuitatem *Nicænam* magnam diœceſin habuiſſe, obſeruamus. Nam diuerſæ regiones ad eam ſpectantes in concilio *Chalcedonenſi* memorantur, in peruulgata diſputatione inter metropolitanos *Nicomedienſem* & *Nicænum*, qui ambo diœceſin *Baſilinopolitanam*, tamquam iuriſdictioni ſuæ ſubiectam, vindicare ſibi ſtudebant. *Anaſtaſius* epiſcopus *Nicænus* vrgebat, quod *Baſilinopolis* [*o*] antea regio fuerit ſub *Nicæa*, perinde ac *Tacteus* & *Doris*, vſquedum

(*m*) Plin. lib. VI. c. I. Oppidum Tium ab Heraclea triginta octo mill. paſſuum.

(*n*) Baudrand. lexic. voce *Claudiopolis.* Claudiopolis vrbs fuit Ponti, ad Elatam fluuium. --- Longe diſtat a Sangario fluuio in ort. XXX. autem milliaribus ab ora Ponti Euxini & *paullo amplius ab Heraclea* Ponti in auſtrum.

(*o*) Conc. Chalced. act. XIII. ap. Crabium p. 918. (apud Labb. tom. IV. p. 700. e.) Ὥσπερ Τατλάιος καὶ Δωρὶς ῥεγεῶνές εἰσιν ὑπὸ τὴν Νίκαιαν, οὕτως ἦν πρὸ τούτου καὶ Βασιλινούπολις ὑπὸ τὴν Νίκαιαν· βασιλεύς τις Ἰουλιανὸς, ἢ οὐκ οἶδα τίς πρὸ αὐτοῦ, ἐποίησεν αὐτὴν πόλιν· καὶ λαβὼν ἀπὸ Νικαίας πραγματευομένους κατέστησεν ἐκεῖ· καὶ τὸ ἔθος ἀπὸ τούτου ἕως νῦν τοῦτο κρατεῖ· ἐὰν λείψῃ ἐν Βασιλινουπόλει πραγματευόμενος, ἀπὸ Νικαίας πέμπεται ἐκεῖ· καὶ πάλιν ἀπὸ Βασιλινουπόλεως μεθίσταται ἐν Νι-

Julia-

Iulianus vel alius aliquis imperator ciuitatis priuilegiis ipſam donarit, curialibus ſeu ciuilibus magiſtratibus illic conſtitutis, quo facto etiam ſedes epiſcopalis, ſecundum vſitatam eccleſiæ regulam & conſuetudinem, euaſerit. Vt adeo diœceſis *Nicæna* olim tam ampla fuerit, vt quantumuis alia diœceſis ex ea formaretur, nihilo tamen ſecius diuerſas regiones reliquas haberet. Idem ex diſtantia illius ab aliis locis colligas. PLINIVS [p] a *Pruſa* XXV. mill. paſſuum abeſſe dicit, & FERRARIVS XLIV. mill. a *Nicomedia*, ſed *Helenopolim*, alias *Drepanum* dictam, inter illas fere mediam [q] ſtatuit. *Baſilinopoli* CAROLVS A SANCTO PAVLO longiorem ab ea diſtantiam ex errore tribuit inter *Nicodemiam* & *Chalcedonem*; ſed propius ab ea afuerit, neceſſe eſt, quod olim diœceſis *Nicænæ*, vti obſeruatum eſt antea, pars exſtitit. De reliquis locis non habeo, quæ commemorem ſigillatim, niſi quod STRABO CCC. ſtadia ſeu XXXVII. mill. paſſ. a *Nicomedia* ad oſtia *Sangarii* fluuii, vbi *Cius* vrbs ſita fuit, computet, & FERRARIVS LX. mill. paſſ. inter *Nicomediam* & *Chalcedonem* ſtatuat, in quo vniuerſo terræ tractu hæ tres tantum diœceſes fuerunt, & vna amplius, *Prænetum* dicta, vt adeo, ſi de *Nicomedia* & *Chalcedone* ſpecialiora nobis documenta ſuppeterent, illic fortaſſis tantæ magnitudinis diœceſes, quantæ in

καίας· καὶ ἡ πρότερον οὖσα ῥεγεὼν πάλιν μετὰ ταῦτα ἐγένετο πόλις· ἐξ ὅπερ φαίνεται ὁ Νικαίας ἐπίσκοπος χειροτονῆσαι ἐκεῖ καὶ ἅπαξ καὶ δεύτερον. Sicut Tactus & Doris regiones ſunt ſub Nicæa, ſic fuit ante hoc Baſilinopoli ſub Nicæa. Imperator quidam Iulianus, (aut neſcio quis ante eum) fecit eam ciuitatem, & ſumens ex Nicæa curiales, ibi conſtituit; & conſuetudo ex tunc haſtenus obſeruatur. Et ſi forte defuerit in Baſilinopoli curialis, de Nicæa mittitur ibi, & rurſus de Baſilinopoli transfertur in Nicæam. Quæ quum prius fuiſſet regio, poſtea ciuitas effecta eſt; ex illo perſpicuum eſt, ab epiſcopo Nicæno ibidem epiſcopum fuiſſe ordinatum & ſemel & ſecundo.

(p) Plin. lib. V. c. XXXII. Nunc reliqua in ora, a Cio intus in Bithynia *Pruſa*, ab Annibale ſub Olympa condita: *inde Nicæam XXV. mill. paſſ.* interueniente Aſcanio lacu.

(q) Ferrar. lexic. voce *Nicæa*. Nicæa -- inter Nicomediam ad boream XLIV. & Pruſam in eurum XXV. mill. paſſ. diſſita.
It. voce *Drepanum*. Drepanum, vrbs in Bithynia, ad ſinum Aſtacenum, poſtea Helenopolis in honorem Helenæ Conſtantini magni matris appellata, epiſc. ſub archiepiſcopo Nicomedienſi, *media fere inter Nicomediam ad boream & Nicænam ad meridiem.*

vlla

vlla alia prouincia extitiſſe intellecturi eſſemus. *Apameam* autem a *Pruſa* nouem tantum mill. paſſuum diſtitam fuiſſe, BAVDRANDVS [r] auctor eſt. Nam illæ in auſtralibus *Bithyniæ* partibus ſedebant, & de minimis *Ponticarum* diœceſium ciuilium erant, *Aſiaticam* diœceſin verſus, in qua, vti antea obſeruauimus, ciuitates numeroſiores & denſius poſitæ, adeoque diœceſes epiſcopales generatim minores, quam in aliis prouinciis fuerunt, id quod patebit, ſi illas eo ordine, quo ſitæ fuerunt, diſtinctius conſiderauerimus.

§. VIII.

De prouinciis in diœceſi Aſiatica. *De* Helleſponto.

IN diœceſi *Aſiatica* prima prouincia *Bithyniæ* contigua, *Helleſpontus* fuit, a freto *Helleſponti*, occidentali ſuo limite, nomen ſibi impoſitum habens. Fuit olim pars *Myſiæ* & *Phrygiæ minoris*, *Phrygiæ maiori* in ortum & *Aſiæ* in meridiem contermina. In hac prouincia CAROLO A SANCTO PAVLO vndeuiginti diœceſes ex antiquis conciliis obſeruatæ ſunt: 1. *Cyzicus* metropolis. 2. *Germa* 3. *Pœmanium*. 4. *Occa*. 5. *Bares* al. *Barea*. 6. *Adrianothere*. 7. *Lampſacus*. 8. *Abydus*. 9. *Dardanum*. 10. *Ilium*. 11. *Troas*. 12. *Melitopolis*. 13. *Adriana*. 14 *Scepſis*. 15. *Pionia*. 16. *Præconneſus*. 17. *Ceramus*. 18. *Parium*. 19. *Thermæ regiæ*. Sed harum ciuitatum vltima HOLSTENIO ex corrupta antiquarum ſubſcriptionum lectione pro *Germa* poſita videtur. *Notitia* LEONIS SAPIENTIS tredecim tantum ex hiſce habet, vt adeo quinque de illis ſæculo octauo perditæ & reliquis coniunctæ ſint. Maxima, quam ego quidem potui inuenire, diſtantia harum ciuitatum alius ab alia non amplius XX. mill. paſſuum fuit. Tantum interuallum inter *Cyzicum* & *Parium* & *Lampſacum* & *Abydum* intercedebat. Sed *Dardanum* non niſi LXX. ſtadiis, ſiue VIII. mill. paſſuum, ab *Abydo* aberat; *Ilium* tantum XIII. mill. paſſuum a *Dardano*; *Troas* duntaxat XXVII. mill. paſſuum ab *Abydo*; *Pionia* illis, *Ilio*, *Barea* & *Dardano* quantumuis interiacentibus. Ita *Præconneſus* parua duntaxat inſula fuit, & *Pœmanium* caſtrum territorii olim *Cyziceni*, quemadmodum e STRABONE, STEPHANO aliisque vetuſtis ſcriptoribus FERRARIVS adnotauit.

(r) Baudrand. lexic. voce *Apamea*. Apamea Bithyniæ ſedet prope Cianum ſinum, IX. mill. paſſ. a Pruſa in Africum & L. a Cyzico in ortum.

§. IX.

De Aſia Lydiana *ſiue* proconſulari.

DVAS proximas prouincias coniungimus, quod eas heic illic ſub communi *Aſiæ Lydianæ* ſiue *Proconſularis* nomine inuenimus, ſub qua inſcriptione VSSERIVS [*s*] epiſcopus elaboratiſſimam diſquiſitionem de illis edidit, in qua diuerſas nominis *Aſiæ* acceptationes diſtinguit, quando nimirum vel pro *Aſia maiore*, vel pro *Aſia minore*, vel pro *Aſia proprie dicta*, quæ prima a *Romanis* occupata regio erat in *Aſia*, *Phrygiam*, *Myſiam*, *Cariam* & *Lydiam* ambitu ſuo complexa; vel denique pro *Aſia Lydiana*, ſive *Proconſulari* ſumitur, quæ hæ duæ prouinciæ erant in *Conſtantini* diuiſione diſtincte appellatæ *Aſia* & *Lydia*, quemadmodum nos heic eas iam accipimus. Hoc ſenſu priorem iſtam vocare nobis licebit *Aſiam* maxime proprie dictam, quæ ad boream *Helleſponto* prouincia, ad eurum *Phrygia* & *Lydia*, ad auſtrum *Meandro* fluuio, qui eam a *Caria* ſeparat, & ad occaſum mari *Aegeo* terminatur. In illa, ex CAROLI A SANCTO PAVLO obſeruatione, quadraginta duæ antiquæ dioeceſes fuerunt. *1. Epheſus*, metropolis. *2. Hypæpa. 3. Trallis. 4. Magneſia* ad *Mæandrum* fluvium. *5. Elæa. 6. Adramytium. 7. Aſſus. 8. Gargara. 9. Maſtaura. 10. Brullena. 11. Pitane. 12. Myrrhina. 13. Aureliopolis. 14. Nyſſa. 15. Metropolis. 16. Valentinianopolis. 17. Aninetum. 18. Pergamus. 19. Anæa. 20. Priene. 21. Arcadiopolis. 22. Noua Aula. 23. Aegea. 24 Andera. 25. Sion. 26. Fanum Iouis. 27. Colophon. 28. Lebedus. 29. Teos. 30. Erythræ. 31. Antandrus. 32. Pepere* vel *Perpere. 33. Cuma* vel *Cyme. 34. Aulium*, al. *Aulii Came* vel *Vicus. 35. Naulochus. 36. Palæopolis. 37. Phocæa. 38. Bargaza*, aliis *Baretta. 39. Thymbria. 40. Clazomenæ. 41. Magneſia. 42. Smyrna.* Hiſce quatuor ſubiunguntur ab HOLSTENIO, *Euaza*, *Areopolis*, *Temnus* & *Argiza.* Et triginta octo ex his in notitia LEONIS

(*s*) Vſſerii diſquiſitio geographica de Aſia Lydiana ſiue Proconſulari, ſub initium: Vt Aſia minor (nunc Natolia, ſeu Anatolia dicta) pars maioris erat & Aſia proprie ſic dicta pars illius minoris; ſic Lydiana, ſiue Proconſularis Aſia, pars erat Aſiæ proprie ſic dictæ. Vt autem res plenius intelligatur, in memoriam reuocandum eſt, quod Romani, quum poſſeſſionem caperent earum regionum, quæ prius ad Pergamenos reges pertinebant, eas in prouinciæ formam redegerint; quam magnæ Continentis nomine vocabant Aſiam. Hæc diſtinguitur a Cicerone in regiones quatuor: Phrygiam, Myſiam, Cariam, Lydiam, cetera.

SAPI-

SAPIENTIS infra ſeptimo huius libri capite recenſentur. Iam vero hæc exigua tantum prouincia pro tot diœceſibus fuit, ſiue totum illius ambitum, ſiue quaſdam in ea diœceſes ſpeciatim examines. Longitudo eius ab *Aſſo* propter *Troada* ad *Maeandrum* fluuium, ſiue ad *Bargaſa* & *Sionem* oppida, protendebatur. Quæ olim fuit *Ionia*, *Aeolis* & pars *Myſiæ* circiter CC. mill. paſſuum in longitudinem ad mare *Aegeum*. Latitudo autem longitudini non reſpondebat, vtpote quæ non ſupra L. mill. paſſuum, partibus adæquatis, erat. Quod ſpeciatim ad locorum attinet diſtantiam, a FERRARIO & BAVDRANDO quorumdam ſic notatam legimus. *Aſſus* in extremo ſuo limite *Septemtrionem* verſus XV. mill. paſſuum a *Gargaris* & XXX. mill. ab *Antandro* diſſita erat; *Anea* & *Andera* illis vel interiacentibus vel prope adiacentibus. Ab *Antandro* ad *Adramytium* itidem XXX mill. paſſuum computantur, ſed ita *Tromenothyra* in *Phrygia* & *Noua Aula* in hac prouincia illis interueniunt. In eodem littore *Naulochus* & *Pitane* & porro *Elea*, *Myrina* & *Cyme* reperiuntur, ex quibus *Myrina* VII. tantum vel VIII. mill. paſſuum ab *Elea*, & *Cyme* tantumdem interualli, LX. videlicet ſtadia, a *Myrina* diſtabat. Inter *Pergamum* & *Cymen* XXVI. mill. paſſuum ſtatuuntur, ſed modo memoratæ ciuitates *Myrina* & *Elea* cum *Amineto*, & *Hierocæſarea* interiacebant. Ad auſtrum *Cymes Phocaa* X mill. paſſuum ab oſtiis *Hermi* amnis ſita, eiuſdem fere a *Cyme* diſtantiæ. A *Phocæa* ad *Smyrnam* XXV. mill. paſſuum & a *Smyrna* ad *Colophonem* XX. mill. ſtatuuntur, *Lebedo* illis media interiacente. *Colophon* & *Metropolis* ad *Cayſtrum* amnem ab *Epheſo* ambæ diſtabant XX. mill. paſſ. neque *Epheſus* propiorem ſibi ciuitatem videtur habuiſſe, niſi forte *Priene* fuerit *Maeandrum* fluuium verſus, vnde colligere nobis licebit, *Epheſum* in vniuerſa hac prouincia ampliſſimam fuiſſe diœceſin. Atque ex his paucis, quæ ſuggeſſimus, exemplis de generali earum magnitudine iudicare poterimus.

IN altera prouincia *Lydia*, CAROLO A SANCTO PAVLO ſupputante, XXVI. diœceſes fuerunt. *1. Sardis*, metropolis. *2. Philadelphia. 3. Tripolis. 4. Thyatira. 5. Septe. 6. Gordus. 7. Trallis. 8. Silandus. 9. Mæonia. 10. Fanum Apollinis. 11. Moſtena. 12. Apollonia. 13. Attalia. 14. Bana. 15. Balandus. 16. Hierocæſarea. 17. Acraſſus. 18. Daldus. 19. Stratonicia. 20. Satala. 21. Gabala. 22. Heraclea. 23. Areopolis. 24.*

Digitized by Google

Hellene 25. *Sena*, aliis *Setta*. 26. ciuitas. *Standitana*. Quibus tres ab HOLSTENIO ſubiunguntur, *Maſtaura*, *Ceraſa* & *Orcanus* vel *Hircani*, quos TRISTANVS pariter & CAROLVS A SANCTO PAVLO pro ciuitate *Hircania* falſo accipiunt; HOLSTENIVS autem ad *Aſiam minorem* & hanc prouinciam *Lydiam* ſpectaſſe oſtendit. Non heic ſingularum dioeceſium per hanc prouinciam limitibus & magnitudini examinandis immorabimur; quum id in genere obſeruaſſe ſufficiat, quod hæc vna cum *Aſia* haud amplior quam *Pontus Polemoniacus* & *Hellenopontus* fuerit; neque tamen plusquam decem vel vndecim dioeceſes in hiſce duabus prouinciis fuerunt, quum tamen in iſtis ſupra ſeptuaginta quinque deteximus, quæ tanta fere inæqualitas eſt, quanta inter octo & vnum intercedit, adeoque id, quod initio de *Aſia minore* obſeruauimus, comprobat, aliquas videlicet maximas & aliquas minimas dioeceſes eam habuiſſe, eadem regiminis forma quiete ſimul perfruentes.

§. X.

De Caria.

PROXIMA ad auſtrum *Aſiæ* & *Lydiæ* prouincia eſt *Caria*, ad ortum *Lyciæ* ad meridiem autem & occaſum mari *Aegæo* contermina, *Mæandrum* ac *Calbim* fluuios limites habens mediterraneos. Heic CAROLVS A SANCTO PAVLO viginti quinque invenit dioeceſes. 1. *Aphrodiſiadem*, metropolim. 2. *Stauropolim*. 3. *Cybiram*. 4. *Heracleam Salbaci*. 5. *Apolloniam*. 6. *Heracleam Latmi*. 7. *Tabas*. 8. *Antiochiam* ad *Mæandrum*. 9. *Neapolim*. 10. *Orthoſiam*. 11. *Harpaſam*. 12. *Alabandam*. 13. *Stratonicem*. 14 *Alindam*. 15. *Amyzonem*. 16. *Iaſſum*. 17. *Bargylam*. 18. *Halicarnaſſum*. 19. *Lorymam*. 20. *Gnidum*. 21. *Myndum*. 22. *Ceramum*. 23. *Anaſtaſiopolim*. 24. *Erizam*. 25. *Miletum*. *Notitia* LEONIS SAPIENTIS numerum ad XXXI. adauget. *Miletus* locus fuit, ad quem presbyteros *Epheſinos* euocauit *Paulus* apoſtolus, diſtans inde XL. circiter mill. paſſuum. Sed diuerſæ eis dioeceſes interiacebant, vt *Heraclea* prope *Latmum* montem, quam FERRARIVS XII. duntaxat mill. paſſuum a *Mileto* collocat, ita quoque *Briullium*, *Sion*, & *Arpaſa* in eadem ora *Epheſum* verſus. Ad auſtrum *Mileti* ab alia parte *Iaſſum* habemus XV. mill. paſſuum inde diſtantem, & *Tabas* illis interiacentes. A *Iaſſo* ad *Halicarnaſſum* LV. mill. paſſuum, *Bargyla* vero & *Myndus* intermediæ erant. Ab *Halicarnaſſo* ad *Gnidum* XXX. mill. paſſuum

Digitized by Google

ſuum, ſed *Ceramo* diœceſi interueniente. Atque ita lector omnes huius prouinciæ diœceſes vix X. vel XV. mill. paſſuum ambitum in vniuerſum excedere, obſeruabit. Sed ſatis hoc fuit territorium ad maiores eas, quam quidem ſingulares congregationes, efficiendas, neque dubium eſt, quin de omnibus verum fuerit, quod de *Mileto* ſpeciatim obſeruat SOZOMENVS, quod *Iuliani* imperatoris tempore quasdam eccleſias in vicinia habuerit. Narrat enim [*t*], *Iulianum*, quum accepiſſet, eccleſias quasdam in honorem martyrum exſtructas eſſe iuxta templum *Apollinis Didymæi*, quod ad vrbem *Miletum* ſitum fuerit, ſcripſiſſe ad præſidem *Cariæ*, vt eccleſiæ illæ, ſi quidem tectum & ſacram menſam haberent, incenderentur: ſi vero opera adhuc imperfecta eſſent, funditus deſtruerentur. Fuiſſe heic tum eccleſiæ in ſuburbanis vel vicis, ad vrbem *Miletum* pertinentibus, videntur, quas *Iulianus* recordatus, quod nuper templo *Apollinis* & *Daphnes* in ſuburbiis *Antiochiæ* acciderat, ita ſollicite deſtructas voluit, eo quod deo ſuo fraudi eſſent.

§. XI.
De Lycia.

CARIAE ad oram maritimam proxima fuit *Lycia*, in qua ex recenſione CAROLI A SANCTO PAVLO duodetriginta fuerunt diœceſes. 1. *Myra*, metropolis. 2. *Maſtaura*. 3. *Telmeſſus*. 4. *Limyra*. 5. *Araxa*. 6. *Podalaa*. 7. *Sidyma*, aliis *Diduma* 8. *Olympus*. 9. *Zenopolis*. 10. *Tlos*. 11. *Corydalla*. 12. *Caunus*. al. *Acaleia*. 13. *Acaraſſus*. 14. *Xanthus*. 15 *Marciana*. 16. *Choma*. 17. *Phellus*. 18. *Antiphellus*. 19. *Phaſelis*. 20. *Aucanda*. 21. *Eudoxias*. 22. *Patara*. 23. *Neſus* vel *Nyſa*. 24. *Balbura*. 25. *Oeneanda*. 26. *Bubon*, al. *Bunum*. 27. *Calinda* 28. *Rhodia*. *Notitia* LEONIS SAPIENTIS eadem fere nomina octo additis habet; nam vniuerſas diœceſes triginta ſex ſtatuit. Sed minor numerus in tam exigua prouincia ſatis eſt ad oſtendendum, quam anguſtos limites diœceſes illius habuerint, cum diœceſibus *Ponticis* comparatæ. Nam hæc prouincia non ſupra LXXX. vel C. mill. paſſuum in quadrum habuit, adeoque ciuitates aliam ab alia prope admodum afuiſſe, facile ad iudicandum eſt. *Phellus*

(*t*) Sozom. lib. V. c. XX. πυθόμενος ὁ βασιλεὺς, ἐπὶ τῇ τιμῇ μαρτύρων εὐκτηρίους οἴκους εἶναι πλησίον τοῦ ναοῦ Διδυμαίου Ἀπόλλωνος, ὃς πρὸ τῆς Μιλήτου ἐστὶν, ἔγραψε τῷ ἡγεμόνι Καρίας, οἱ μὲν ὄροφόν τε καὶ τράπεζαν ἱερὰν ἔχουσι, πυρὶ καταφλέξαι· οἱ δὲ ἡμίεργά ἐστι τὰ οἰκοδομήματα, ἐκ βάθρων ἀνασκάψαι.

tantum VI. mill. paſſuum ab *Antiphello* ab vna parte, & X. mill. a *Myra* metropoli ab altera parte, disiuncta fuiſſe creditur. *Antiphellus* a *Patara* IX. mill. paſſuum & *Telmiſſus* ac *Patara* vix totidem a *Xantho*; BAVDRANDVS enim modo LXX. ſtadia computat. Vnde facile reliquas huius prouinciæ ciuitates æſtimare poterimus, quæ æquali fere interuallo ab ſe inuicem disiunctæ fuerunt.

§. XII.

De Pamphylia prima & ſecunda.

PROXIMA prouincia ad idem littus *Pamphylia* erat, a *Romanis* in duas, *Pamphyliam* videlicet *primam* & *ſecundam*, diuiſa. In *Pamphylia ſecunda Lyciæ* contermina XXVI. diœceſes a CAROLO A SANCTO PAVLO enumerantur. *1. Perge*, metropolis. *2. Termeſſus. 3. Eudoxias. 4. Maximianopolis. 5. Palæopolis. 6. Pentenefſus. 7. Diciozanabrus. 8. Ariaſſus. 9. Pugla. 10. Adriana. 11. Attalia. 12. Magidis. 13. Olbia. 14. Corbaſa. 15. Lyſinia. 16. Cordylus. 17. Lagania. 18. Panemoticus. 19. Geone. 20. Commacum 21. Siluium. 22. Piſindus* aliis *Sinda* ſiue *Iſinda. 23. Talbonda. 24. Vnzela. 25. Gilſata. 26. Pella.* Quibus ex HOLSTENII obſeruatione quinque accedunt *Colibraſſus*, *Comceſium*, *Senna*, *Primopolis*, & *Seleucia*. Sed ex iſtis tres a CAROLO A SANCTO PAVLO in altera *Pamphylia* cum nouem aliis collocantur, hoc quidem ordine. *1. Sida* metropolis. *2 Aſpendus. 3. Etene. 4. Erymne. 5. Caſſus. 6. Semneum*, quod idem eſt cum *Senna* ante memorata. *7. Carallus 8. Caraceſium* ante memoratum. *9. Syedra*, aliis *Syſdra. 10. Lyrbe. 11. Colibraſſus. 12. Selga.* Quibus *Cotanam* addit HOLSTENIVS, vnde vniuerſus diœceſium numerus in hiſce duabus prouinciis XLI. conficitur. Qui numerus quodammodo innuit, quod cum aliis comparatæ exiguæ tantum fuerint. Aliquando, obſeruante HOLSTENIO, duæ coniunctæ fuerunt. Nam concilio *Conſtantinopolitano* ſub *Flauiano Sabinianus* quidam tamquam epiſcopus *Termiſſi*, & *Eudociadu* & *Iouiæ* ſubſcripſit; vt in actione I. concilii *Chalcedonenſis* [u] videre eſt. Et tempore LEONIS SAPIENTIS earum plures coniunctæ fuerunt; nam *notitia* illius tantum XXXVI. diœceſes in vtraque prouincia exhibet.

(u) Concil. Chalced. act. I. p. 231. b. Σαβινιανὸς τῆς κατὰ Τερμισσὸν, καὶ Εὐδοκιάδα, καὶ Ἰοβίας. ἁγίας τῆ Θεοῦ ἐκκλησίας, ὁρίσας ὑπέγραψα. Sabinianus epiſcopus Termiſſi & Eudociadis & Iouiæ ſanctæ Dei eccleſiæ iudicans ſubſcripſi.

Sed

Sed tamen ſingulæ aptæ & ſufficientis erant amplitudinis, ad eorum confutandam opinionem, qui diœceſes epiſcopales tantum eccleſias parœciales facere ſatagunt.

§. XIII.
De Lycaonia.

SEPTEMTRIONALI *Pamphyliæ* lateri in interiore terra *Lycaonia* adiacuit, in qua vndeuiginti nobis diœceſes occurrunt. *1. Iconium*, metropolis, *2. Lyſtra. 3. Derbe*, omnes in actibus apoſtolicis memoratæ. *4. Onoſada*, aliis *Vſada. 5. Amblada. 6. Homonada. 7. Laranda. 8. Baratha. 9. Hyda. 10. Sabatra. 11. Canna. 12. Berinopolis. 13. Iliſtrum*, al. *Eliſtra. 14. Perte. 15. Amna*, al. *Bamtta. 16. Iſauria. 17. Miſthium. 18. Corna 19. Pappa.* Quibus ab HOLSTENIO additur *Hydmautus* vel *Gadamautui* in actis concilii *Chalcedonenſis.* Notitia autem LEONIS SAPIENTIS quindecim duntaxat habet.

§. XIV.
De Piſidia.

IN proxima ſequente prouincia *Piſidia* CAROLO A SANCTO PAVLO recenſente, diœceſes viginti habentur. *1. Antiochia*, metropolis. *2. Sagalaſſus. 3. Sozopolis. 4. Apamea. 5. Tytiaſſus. 6. Baris. 7. Adrianopolis. 8. Limenopolis. 9. Laodicea combuſta. 10. Seleucia. 11. Adada. 12. Mallus 13. Siniandus. 14. Metropolis. 15. Paralaus. 16. Bindeum. 17. Philomelium*, quibusdam in *Phrygia* eſt. *18. Proſtama. 19. Gortenus. 20. Theodoſiopolis.* LEONIS SAPIENTIS *notitia* numerum ad viginti tres auget. Nihil de hiſce diœceſibus notabimus ſigillatim, quod lectores quique, quibus hæ duæ prouinciæ cognitæ ſunt, facile ſibi perſuadebunt, quod cum aliis diœceſibus in partibus *Ponti* borealibus comparari nequeant.

§. XV.
De Phrygia Pacatiana *&* ſalutari.

VLTIMAE prouinciæ in diœceſi *Aſiatica* fuerunt eæ, quas *Graeci* pariter & *Romani* communi nomine *Phrygiam maiorem* appellant, ſed imperatores *Romani* eam primo in duas, poſtea in tres diuiſerunt prouincias, quarum vna dicta fuit *Phrygia ſalutaris* a medicatis fontibus heic repertis, altera *Phrygia Pacatiana*, vel vt quidam libri corrupte legunt, *Capatiana*, & tertia quædam *Pacatiana ſecunda.* In *Phrygia ſalutari*, computante CAROLO A SANCTO PAVLO, viginti diœceſes fuerunt: *1. Synnada*, metropo-

tropolis. *2. Dorylaum. 3. Polybotus. 4. Nacolia. 5. Midaium. 6. Hipſus. 7. Prymneſia. 8. Myrum* vel potius *Merum. 9. Eucarpia. 10. Lyſias. 11 Auguſtopolis. 12. Bryſum. 13. Otrum. 14. Stectorium. 15. Cinaborium. 16. Amadaſſa. 17. Cotyaium. 18. Præpeniſſus. 19. Docimaium. 20. Amorium.*

In *Phrygia Pacatiana prima* vndetriginta. *1. Laodicaa*, metropolis. *2. Tiberiopolis. 3. Azana. 4. Itoana*, al. *Bitoana. 5. Ancyra ferrea*, quam HOLSTENIVS *Lydia* interdum tribui, obſeruat. *6. Cydiſſus 7. Egam. 8. Pelte. 9. Apira. 10. Cadi. 11. Tranopolis*, vel *Traianopolis. 12. Sebaſta. 13. Eumenia. 14. Timenothyra* vel *Tremenithyri. 15. Aliona. 16. Trapezopolis. 17. Silbium. 18. Ilusa. 19. Nea. 20. Charetopa. 21. Coloſſa*, vulgo *Chome. 22. Sinaus. 23. Philippopolis. 24. Themiſonium. 25. Sanis. 26. Armonia. 27. Theodoſiopolis. 28. Bleandrus. 29. Athanaſſus.* HOLSTENIVS vnam expungit, nam *Nea* quidem vulgo in *latina* verſione dicit legi, ſed male, nam *Antiochum* in *Gracis* Σανάων epiſcopum vocari, aliam autem inuenit, *Diocliam*, quæ huius locum ſuppleat.

In *Pacatiana ſecunda* quinque tantum diœceſes obſeruantur exſtitiſſe, eo quod omnium prouinciarum maxime exigua eſſet. *1. Hierapolis* metropolis. *2. Dionyſiopolis. 3. Anaſtaſiopolis. 4. Moſynus. 5. Attudi.* Sed quum hæc prouincia recentius conſtituta fuerit, hæ diœceſes plerumque *Phrygiæ Pacatianæ* indiſcriminatim tribuuntur. Iam de *Phrygia* generatim obſeruamus, quod quædam illius diœceſes *Galatia* conterminæ diœceſibus *Galatiæ* aliarumque *Ponticarum* prouinciarum ſimiles & ampliores fuerint, quam reliquæ circa *Hierapolim* & *Laodicæam*, quæ duæ ſedes metropoliticæ non adeo magno interuallo altera ab altera fuerunt ſeparatæ. FERRARIVS loco quodam tantum VI. millia paſſuum ſtatuit; ſed error typographicus ſubeſſe videtur, nam alibi *Coloſſas* [w] inter *Hierapolim* & *Laodicæam* ad *Lyci* & *Meandri* confluentem collocat, & ab vtraque XX. mill. paſſuum abeſſe dicit. Vt adeo heic vel illic erratum eſſe oporteat. PLINIVS ſitum *Laodicaa* [x] curate deſcribit; *Celeberrima vrbs Laodicaa*, inquiens, *impoſita eſt, Lyco flumini, latera adfluentibus Aſopo & Capro.*

(w) Ferrar. lexicon. voce *Coloſſæ*. Coloſſæ, *Chome*, teſte Porphyrog. vrbs Phrygiæ magnæ olim epiſc. ſub Sardibus, nunc metrop. ad Lycum fluu. vbi in Mæandrum influit, inter Laodicæam & Hierapolim XX. mill. paſſ. vltra Sardes CLX. ſtad. in ort. teſte Xenoph. cis Celænas DCCCCLX.

(x) Plin. lib. V. c. XXIX.

Sed

Sed tamen non exponit, quantum horum fluminum confluens a confluente *Lyci* & *Meandri*, vbi *Coloſſæ* ſitæ, diſtent. Sed colligi poteſt, haud longius inde afuiſſe, ex eo quod omnes auctores conſentiant, quod *Laodicaa* prope *Meandrum* poſita fuerit; & hæ tres ciuitates, *Coloſſæ*, *Hierapolis* & *Laodicea*, quas diuus *Paulus* coniungit, CHRYSOSTOMO, THEODORETO aliisque ſcriptoribus aliæ ab aliis prope afuiſſe, dicuntur. Quibus occaſio conſulendi *itinerarium* ANTONINI eſt, quæ in præſenti nobis deficit, forte illas exactius deſcriptas certioribusque limitibus, quam quidem nos eis adſignare poſſumus, diſtinctas inuenient. Quod ſi prior FERRARII opinio vera eſt, & cum ANTONINO concordans, quod tantum ſex mill. paſſuum ſeparatæ fuerint, tunc facile ad concludendum erit, diœceſes in hac *Phrygia* parte valde paruas fuiſſe, cum aliis comparatas; quandoquidem ex CAROLI A SANCTO PAVLO deſcriptione *Itoana*, *Trapezopolis*, *Attudi*, *Moſynus* & *Antiochia* ad *Meandrum* amnem *Caria* haud maiori ſpatio aliæ ab aliis disiunctæ fuiſſe, videntur.

§. XVI.
De Iſauria *&* Cilicia.

PRAETER haſce diuerſas prouincias *Aſiatica* & *Pontica* diœceſium in *Aſia minore* tres in ea prouinciæ fuerunt, diœceſi patriarchæ *Antiocheni* orientali accenſitæ, nempe *Iſauria*, *Cilicia prima* & *Cilicia ſecunda*, de quibus hoc loco dicendum eſt. *Iſauria* antiquis temporibus pars duntaxat *Cilicia* credita, ſed a temporibus inde *Conſtantini* in ciuili & eccleſiaſtico cenſu diſtincta aliqua prouincia æſtimata eſt. CAROLO A SANCTO PAVLO viginti duæ diœceſes memorantur. *1. Seleucia*, metropolis. *2. Celenderis. 3. Anemurium 4. Lamus. 5 Antiochia* ad *Tragum*. *6. Selenus*, al. *Traianopolis*. *7. Iotape. 8. Diocæſarea. 9. Philadelphia. 10. Domitiopolis. 11. Titiopolis. 12. Hierapolis. 13. Nephelis. 14. Daliſandus. 15. Claudiopolis. 16. Germanicopolis. 17. Sbide* al. *Iſis. 18. Ceſtrus. 19 Olbus 20. Lybias. 21. Hermopolis. 22. Irenopolis.* Quibus duo iunguntur ab HOLSTENIO *Chamdra*, & *Lauzada*, interdum vitioſe *Paſada* & *Nauzada* ſcripta.

IN *Cilicia prima* octo fuerunt diœceſes. *1. Tarſus*, metropolis. *2. Pompeiopolis. 3. Sebaſte. 4. Coricus. 5. Adama. 6. Mallus. 7. Zephyrium* & *8. Auguſta* ab HOLSTENIO addita, qui eam a *Sebaſte* recte diſtingui dicit.

IN *Cilicia ſecunda* nouem recenſentur. *1. Anazarbus*, metropolis.

lis. 2. *Mopſueſtia.* 3. *Aegæ.* 4. *Epiphania.* 5. *Irenopolis.* 6. *Flauiopolis.* 7. *Caſtabala.* 8. *Alexandria*, hodie *Scanderona Turcis* dicta. 9. *Roſſus* in *Syriæ* confinibus. Hæ maximam partem amplæ fuerunt diœceſes, vti quisque, qui interuallum inter *Epiphaniam*, *Alexandriam*, *Roſſum* & ceteras computauerit, facile ſibi perſuadebit.

§. XVII.

De Lazica *ſeu* Colchide.

Lazicam, quæ olim *Colchis* dicta fuit, nonnulli *Aſiæ minoris* appendicem faciunt, adeoque heic eius habenda mentio eſt. Hæc omnis regio eſt ad mare *Euxinum* inde a *Trapezunte* in *Ponto* ad *Phaſim* vſque, quam STRABO pene CC. mill. paſſuum longam iudicat. Recentiores *notitiæ* de quinque tantum diœceſibus loquuntur, ſed LEO SAPIENS apud LEVNCLAVIVM quindecim habet. Prouincia *Romana Iuſtiniani* demum temporibus facta eſt, qui ciuitates [y] in illa ſitas memorat, *Petraonem* videlicet & *Iuſtinianam*; cum caſtellis quatuor, *Pityunte*, *Sebaſtopoli*, *Archaeopoli* & *Rhodopoli*, quæ antiquitus in poteſtate fuerunt *Romanorum*; & quatuor aliis caſtellis, *Scandide*, *Sarapanide*, *Muriſio* ac *Luſiride*, quæ nouiſſime *Perſis* ademerat. Horum vnum æque antiquum eſt, atque concilium *Nicænum*. Nam STRATOPHILVS, *Pityuſi* ſeu *Pityuntis* epiſcopus inter *Ponti Polemoniaci* epiſcopos iſti concilio ſubſcripſit, cui prouinciæ oppidum illud tunc temporis iunctum erat, vtpote in ſolo *Barbarico* ſitum, nec vllam aliam prouinciam conſtituens. In concilio generali ſexto *Petræ* & *Phaſidis* metropolis mentio habetur. Et hæc ſunt, quæcumque in antiquis conciliis de illis leguntur.

(y) Iuſtin. nouell. XXVIII. præfat. Πιτυοῦντα δὲ καὶ Σεβαστόπολιν ἐν φρουρίοις μᾶλλον ἀριθμεῖσθαι ἢ πόλεσιν - - Μεθ᾽ οὓς οὕτω ἡμετέρα καθέστηκε Λαζική, ἐν ᾗ καὶ ἡ Πετραίων ἐστὶ πόλις, (ὑφ᾽ ἡμῶν τε πόλις εἶναί τε καὶ ὀνομάζεσθαι προσλαβοῦσα, κεχρημένη τε τῷ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας ὀνόματι, καὶ Ἰουστινιανὴ καλουμένη) Ἀρχαιόπολίς τε καὶ Ῥοδόπολις, φρούρια μέγιστα καὶ ἀρχαῖα· ἐν οἷς δὴ καὶ τὰ παρ᾽ ἡμῶν ἐστιν ἐκ Περσῶν ἀναληφθέντα φρούρια, Σκάνδις τε καὶ Σαραπανὶς καὶ Μουρισιός τε καὶ Λύσιρις, καὶ εἴ τι ἕτερον ἡμῖν ἐν Λαζοῖς ἐκπεπόνηται. *Pityus* & *Sebaſtopolis* inter caſtra potius quam vrbes numerandæ ſunt. - - Poſt quos iam noſtra conſtituta eſt *Lazica*, in qua vrbs *Petræon* eſt, quæ noſtro beneficio & eſſe & nominari vrbs cœpit, quam quæ noſtræ pietatis nomine vtitur & Iuſtiniana appellatur. *Archæopolis* quoque & *Rhodopolis* maxima & antiqua caſtra: in quibus plane etiam ea caſtra ſunt, quæ nos a Perſis accepimus: *Scandis* & *Sarapanis* & *Muriſius* ac *Luſiris*, & ſiquid aliud prætereа a nobis in Lazis elaboratum eſt.

§. XVIII.

§. XVIII.

De Lesbo *&* Cycladibus *inſulis.*

Alia appendix *minoris Aſiæ* ſunt minores maris *Aegei* inſulæ, per ſe ipſas prouinciam conſtituentes. CAROLVS A SANCTO PAVLO quatuor diœceſes in ipſa *Lesbo* recenſet, *Mitylenem*, *Methymnam*, *Tenedum* & *Proſolenem*. At vero *Proſolene* & *Tenedos* per ſe diſtinctæ inſulæ fuerunt, epiſcopos interdum ſeparatim habentes, & aliquando *Lesbo* coniunctæ. Concilio *Sardicenſi Dioſcorus* ſubſcribens ſeparatim inſulæ *Tenedi* epiſcopum ſe nominauit. Sed concilio *Epheſino* ſecundo & concilio *Chalcedonenſi Florentius* tamquam epiſcopus *Lesbi* ac *Tenedi* ſimul ſubſcripſit. Iam vero vti *Tenedum* per ſe exiguam diœceſim fuiſſe fatendum eſt, nam ex FERRARII ſententia circuitu X. tantum mill. paſſuum patuit; Sic *Lesbo* vnita amplior quædam diœceſis exſtitit. *Lesbos* enim ſola, auctore PLINIO [z], nouem clara oppida habuit, & STRABONI [*] ambitus illius MC. ſtadia, ſeu CXL. mill. paſſuum, impleuiſſe dicitur.

In reliquis inſulis, quas dixerunt *Cyclades*, vndecim diſtinctæ diœceſes fuerunt, *1. Rhodus* metropolis. *2. Samos. 3. Chios. 4. Coos 5. Naxus. 6. Paros. 7. Thera. 8. Delos. 9. Tenus. 10. Melos. 11. Carpathus.* Iam vero ampliſſimæ harum *Rhodus*, *Samos* & *Chios* circiter XXX. mill. paſſuum circuitu collegerunt, vti PLINIVS [†] fidem nobis facit. Sed minores *Tenos* & *Thera* non amplius XIV. vel XV. mill. paſſuum longæ vel XL. circuitu. Vt adeo inter haſce diuerſæ magnitudinis diœceſes inueniamus, vt inter reliquas *Aſiæ*, ſed omnes in eadem regiminis epiſcopalis forma con-

(z) Plin. lib. V. c. XXXI. Clariſſima Lesbos, a Chio LXV. mill. paſſuum. Hemerte & Laſia, Pelaſgia, Aegira, Aethiope, Macaria appellata fuit, octo (al. nouem) oppidis clara.

(*) Strab. lib. XIII. p. 616. (p. 916. c. edit. Amſt. Iod.) ὥϛε τῆς περιμέτρυ ϛαδίων χιλίων ἑκατὸν κ. τ. λ. Quum ambitus totius inſulæ impleat ſtadia MC.

(†) Plin. lib. V. c. XXXI. Pulcherrima & libera Rhodus, circuitu CXXX. mill. paſſ. aut ſi potius Iſidoro credimus, CIII. --- Samon liberam, circuitu mill. LXXXVII. mill. paſſuum: aut, vt Iſidorus, centum. --- Par claritate ab ea diſtat --- cum oppido *Chios* libera, quam Aethaliam Ephorus priſco nomine appellat: Methrodorus & Cleobulus *Chiam*, a Chione nympha; aliqui a niue, & Macrin & Pityuſam. Montem habet Pellenæum, marmor Chium. Circuitu CXXV. mill. paſſ. colligit, vt veteres tradidere, Iſidorus IX. millia adiicit.

cordantes; nonnullas quoque, vt *Lesbum*, ſuos habentes chorepiſcopos, nullam vero tam exiguam, vt ſingulari quadam congregatione fuerit terminata.

ATQVE ita omnes Orientis prouincias, ſub præfecto prætorio Orientis conſtitutas, percurrimus, ſi a ſex prouinciis diœceſis *Thraciæ* diſceſſeris, quas vtpote prouincias *Europæas*, vt tales inter prouincias *Europæ* conſiderabimus, primum eis locum in ſequenti capite daturi.

LIBRI NONI

CAPVT QVARTVM.

DE ANTIQVIS EVROPAE DIOECESIBVS.

§. I.

De ſex prouinciis Thraciæ, *& primum quidem de* Scythia.

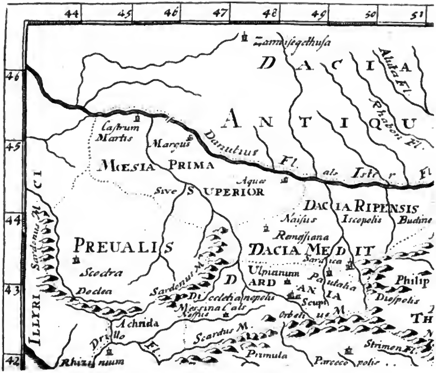
COEPTAM diſquiſitionem perſequentes ex *Aſia minore* in prouincias *Europæas* deducimur, vbi ſex diœceſis *Threiciæ* prouinciæ, *Europa*, *Thracia*, *Hæmimons*, *Rhodope*, *Mæſia ſecunda* & *Scythia* primum nobis conſiderandæ veniunt. Hæc fuit omnis regio a *Macedonia* & *Strymone* fluuio ad *Danubium* vſque, quæ nunc *Romania* & *Bulgaria* vocitatur. Regio a *Conſtantinopoli* ad *Sardicam* ſupra CCC mill. paſſuum ab vna parte, & a mari *Ægeo* ad *Danubium* tantundem fere viæ ab altera parte, patens. In hiſce prouinciis omnibus diœceſes admodum magnæ fuerunt. Nam in *Scythia*, ad vltimum ſeptemtrionem ſita prouincia, vnus tantum epiſcopus fuit, licet multæ illic eſſent ciuitates. Nam epiſcopus *Tomitarum* vnus totius huius regionis epiſcopus fuit, vti SOZOMENVS [a], THEODORETVS [b] & alii vetuſti ſcripto-

(a) Sozom. lib. VI. c. XXI. Μητρόπολις δὲ ἐςι Τόμις, πόλις μεγάλη καὶ εὐδαίμων παράλιος, ἐξ εὐωνύμων εἰσπλέοντι τὸν Εὔξεινον καλούμενον Πόντον· εἰσέτι δὲ καὶ νῦν ἔθος παλαιὸν ἐνθάδε κρατεῖ, τῦ παντὸς ἔθνυς ἕνα τὰς ἐκκλησίας ἐπισκοπεῖν. Metropolim habet *Tomes* (Scythia) vrbem magnam & opulentam ad mare ſitam, in ſiniſtro latere Ponti Euxini. Porro vetus illic conſuetudo etiam num manet, *vt totius prouinciæ eccleſias vnus tantum regat epiſcopus.*

Id. lib. VII. c. XIX. Ἀμέλει Σκύθαι πολλαὶ πόλεις ὄντες ἕνα πάντες ἐπίσκοπον ἔχυσιν. In prouincia *Scythia*, quamuis multæ vrbes ſint, *vnus eſt omnium epiſcopus.*

(b) Theodoret. lib. IV. c. XXXV. Καὶ Βρετανίων παντοδαπῇ μὲν λαμπρυνόμενος

res

Digitized by Google

Digitized by Google

res obſeruarunt, a quibus modo epiſcopus *Tomi* modo *Scythiæ* epiſcopus nuncupatur, vt qui ſolus omnium eccleſiarum in *Scythia*, quæ prouincia imperii *Romani* facta erat, pontificatum gerebat.

§. II.
De Europa.

PROVINCIA *Europa* amplas itidem diœceſes habuit. Plures enim ciuitates vni epiſcopo ſubiectæ fuerunt. In actis concilii *Ephesini* [c] ab epiſcopis huius prouinciæ concilio libellum ſupplicem offerri legimus, in quo rogant, vt vetus conſuetudo conſeruetur, ſecundum quam epiſcopus *Heracleæ* ſub ſe habeat *Heracleam* & *Panion*, epiſcopus *Byzes* ſub ſe habeat & *Byzen* & *Arcadiopolim*, *Cœlenſis* vero ſimiliter habeat *Cœlam* & *Calliopolin*, & epiſcopus *Sabſadiæ* ſub ſe habeat *Sabſadiam* & *Aphrodiſiadem:* cui petitioni annuens ſynodus ſtatuit, nihil innouandum in *Europæ* ciuitatibus, ſed iuxta veterem conſuetudinem gubernandas eas eſſe ab epiſcopis, a quibus & olim. Neque vlla mutatio tempore concilii *Chalcedonenſis* obſeruatur. Nam heic *Lucianum* [d] quemdam inuenimus, qui epiſcopus *Byzes* & *Arcadiopolis* ſimul adhuc dicitur. Sed in concilio *Conſtantinopolitano* ſub *Menna* [e] mutationes quasdam offendimus. Heic enim *Panium* diſtinctum ab *Heracleenſi* [e] habuit epiſcopum, & *Callipolis* a *Cœlenſi*. Et in notitia LEONIS SAPIENTIS apud LEVNCLAVIVM, *Bizya* ſeu *Byze* & *Arcadiopolis* non tantum diſtincti ſunt epiſcopatus, ſed vtriusque loci epiſcopi ad αὐτοκεφάλων, hoc eſt metropolitanorum titularium, in eccleſia dignitatem euecti. In hac prouincia *Byzantium* quoque poſitum erat, olim *Heracleæ* metropoli ſubiectum, vſque dum reædificatum a *Conſtantino* regiæ ciuitatis nomine condecoraretur, ex quo tempore in tantam amplitudinem excreuit, tantaque incolarum multitudine abundare cœpit, vt cum *Roma*

ἀρετῇ, πάσης δὲ τῆς Σκυθίας τὰς πόλεις ἀρχιερατικῶς ἰθύνειν πεπιστευμένος. κ. τ. λ. Vetranio, vir omnium virtutum genere exornatus, *qui totius Scythiæ pontificatum gerebat.*

(c) Conc. Eph. part. II. act. VII. (tom. III. concil. p. 810. tot.)

(d) Concil. Chalced. act. XVI. (tom. IV. p. 800. b.) Λουκιανὸς ἐπίσκοπος Βύζης καὶ Ἀρκαδιουπόλεως ὁρίσας ὑπέγραψα, Lucianus epiſcopus Byziæ & Arcadiopolis definiens ſubſcripſi.

(e) Concil. ſub Menna act. III. & IV. (tom. V. concil. p. 59. c. p. 74. b.)

antiqua æquari & conferri poſſet. *Conſtantinum* hanc ciuitatem plurimis & maximis eccleſiis exornaſſe, SOZOMENVS [f] auctor eſt, & ex IVSTINIANI quadam nouella [g] conſtat, ipſius ætate quatuor ex hiſce eccleſiis non minus quingentos omnium ordinum clericos habuiſſe. Ipſimet *Nouatiani*, obſeruante SOCRATE [h], tres eccleſias in ipſa ciuitate habebant: Et in ſuburbanis, ſiue regione ad ciuitatem ſpectante, catholici plures parœcias & eccleſias non mediocris diſtantiæ habebant, exempli gratia *Hebdomi*, *Sycis*, *Marianis*, *Hierone*, *Elea*, *Toempea* & *Heſtiis*, qui locus alio nomine *Michaëlium* appellatus, ex computatione SOZOMENI [i], diſtabat ab vrbe nauigio quidem pergenti circiter triginta quinque ſtadiis: terreſtri vero itinere ſinum interiacentem circumeunti ſeptuaginta & amplius ſtadiis. Non neceſſe eſſe, exiſtimo, vt huic diœceſi deſcribendæ longius immorer, ſiquidem ea, quæ diximus, de illius magnitudine ſatis teſtantur. De hac prouincia *Europa* illud tantum adhuc monebimus, quod quamuis a CAROLO A SANCTO PAVLO tredecim diœceſes in illa numerentur. *1. Heraclea. 2. Panium. 3. Cœlos. 4. Callipolis. 5. Cyla. 6. Aphrodiſias. 7. Theodoſiopolis. 8. Cherſoneſus. 9. Druſipara. 10 Lyſimachia. 11. Bizya. 12. Selymbria. 13. Arcadiopolis*: re ipſa tamen non niſi nouem fuerint. Nam *Cœlos* & *Cyla*, vt HOLSTENIVS adnotauit [k], duo nomina eiusdem ciuitatis fuerunt, & *Callipolis* in

(f) Sozom. lib. II. c. III. ταύτην μὲν ὡς οἷα τινα νεοπαγῆ Χριστοῦ πόλιν καὶ ὁμώνυμον ἑαυτῷ, γεραίρων Κωνσταντῖνος, πολλοῖς καὶ μεγίστοις ἐκόσμησεν εὐκτηρίοις. Hanc igitur vtpote nouellam Chriſti ciuitatem ſibique ipſi cognominem, Conſtantinus honore adficiens, *plurimis & maximis eccleſiis ornauit*.

(g) Iuſtin. nouell. III. εἶναι τὸν πάντα ἀριθμὸν τῶν εὐλαβεστάτων κληρικῶν τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἐν τετρακοσίοις εἰκοσιπέντε προσώποις· καὶ ἑκατὸν πρὸς τούτοις τῶν καλουμένων πυλωρῶν. Vt ſit omnis numerus reuerendiſſ. clericorum ſanctiſſimæ maioris eccleſiæ in quadringentis viginti quinque: & inſuper centum exiſtentibus iis, qui vocantur oſtiarii.

(h) Socrat. lib. II. c. XXXVIII. (p. 144. a. edit. Amſtelod. MDCXCV.) εἰς τὰς ἄλλας τρεῖς, τοσαύτας γὰρ ἐντὸς τῆς πόλεως ἔχουσιν οἱ τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίας, συνερχόμενοι ἀλλήλοις συνηύχοντο. In aliis *tribus eccleſiis, tot* enim *eccleſias in vrbe regia habent* Nouatiani, conuenientes catholici vna cum illis orationem celebrabant.

(i) Sozom. lib. II. c. III. ἐν ταῖς Ἑστίαις - - τόπος δὲ οὗτος, ὁ νῦν Μιχαήλιον ὀνομαζόμενος, - - διεστὼς αὐτῆς πλωτῆρι μὲν ἀμφὶ τριάκοντα καὶ πέντε σταδίους· ἑβδομήκοντα δὲ καὶ πρὸς κύκλῳ περιοδεύοντι τὸν διὰ μέσου πορθμόν.

(k) Holſten. adnotat. geogr. p. 131. (ap. Car. a S. Paul. p. 223.) *Cyla*] hæc eſt Cœlos, quam modo recenſuimus.

eadem

eadem diœceſi ei fuit coniuncta, perinde vt *Panium* ad *Heracleam* & *Arcadiopolis* ad *Bizyam* ſpectauit. Atque adeo hæ diœceſes antiquis temporibus late patuerunt.

§. III.

De Thracia.

In *Thracia*, proprie ſic dicta, quatuor tantum diœceſes fuerunt. *1. Philippopolis. 2. Diocletianopolis. 3. Nicopolis.* & *4. Dioſpolis.* Et recentiores *notitiæ*, ſola LEVNCLAVII excepta, tres duntaxat habent; *Nicopolis* enim in illis haud memoratur.

§. IV.

De Hæmimonte.

In prouincia *Hæmimontis* olim ſex fuerunt diœceſes. *1. Hadrianopolis. 2. Meſembria. 3. Sozopolis. 4. Plotinopolis. 5. Deucltus. 6. Anchialus.* Recentiores *notitiæ* priores quatuor duntaxat recenſent, *Zoida* in duarum poſteriorum locum ſubſtituta, quæ omiſſæ ſunt, tamquam deperditæ vel aliis vnitæ.

§. V.

De Rhodope.

In prouincia *Rhodopes* CAROLVS A SANCTO PAVLO ſex inuenit diœceſes. *1. Traianopolim. 2. Maximianopolim. 3. Abderam. 4. Maroniam. 5. Aenum. 6. Cypſelam.* Quibus HOLSTENIVS adiicit *Topirum*, quam alii per errorem in *Macedonia* ponunt. Sed hæ, tantum abeſt, vt poſterioribus ſæculis increuerint, vt in tres potius *Traianopolim*, *Anaſtaſiopolim* & *Perum*, quæ in recentioribus notitiis ſolum memorantur, coaluerint.

§. VI.

De Mœſia ſecunda.

In *Mœſia inferiore* ſiue *ſecunda*, ſex *Thraciarum* prouinciarum vltima, quæ eadem cum *Bulgaria* eſt, a CAROLO A SANCTO PAVLO nouem diœceſes recenſentur. *1. Martianopolis. 2. Nicopolis. 3. Noua. 4. Abritum. 5. Duroſtorum. 6. Dionyſiopolis. 7. Odeſſus. 8. Apiaria. 9. Comea.* Quibus HOLSTENIVS aliam addit *Triſtam*, vel *Priſtam*, quæ SOCRATI & NICEPHORO CALLISTO *Σιξαντάπριστα* dicitur. Vtrum vero auctæ fuerint an imminutæ, ignoramus, nam in recentioris æui notitiis haud recenſentur. Nihil amplius de his diœceſibus adnotamus, niſi quod generatim amplæ fuerint, vt quilibet, qui chartam geographicam intueri

Digitized by Google

tucri vel ciuitatum quarumdam diſtantiam examinare velit, facile intelliget. Eamdem quoque obſeruationem generatim facere poſſumus de pleriſque prouinciarum *Europaearum* diœceſibus in *Macedonia*, *Dacia* & *Illyrico*, vſque dum in *Italiam* pervenerimus. Quam ab cauſſam ſuffecerit, lectori tantummodo catalogum exhibere nominum diœceſium, in qualibet harum regionum prouincia, ſecundum ordinem & diuiſionem ſuam in eccleſia ad formam ciuilis imperii, quod haſce regiones in tres magnas diœceſes & ſeptemdecim vel duodeuiginti provincias ſub generali nomine *Illyrici orientalis* & *occidentalis* diviſit.

§. VII.

Prouinciæ in ciuili diœceſi Macedonica. *Diœceſes epiſcopales in* Macedonia prima *&* ſecunda.

PRIMAE harum ſunt prouinciæ *Græciæ*, a *Romanis* omnes ſub communi nomine ciuilium diœceſium *Macedonicarum* comprehenſæ, quæ cum diœceſi *Dacica* antiquis temporibus territorium erat præfecti prætorio *Illyrici* orientalis. In diœceſi *Macedoniæ* olim ſex fuerunt proniuciæ, vel ſecundum HIEROCLIS recenſionem ſeptem. *Macedonia prima* & *ſecunda*, *Epirus vetus* & *Epirus noua*, *Theſſalia*, *Achaia*, & *Creta* inſula. CAROLVS A SANCTO PAVLO duas *Macedonias* confundit, & ſeptemdecim diœceſes in vtraque recenſet, quæ ſequuntur. *1. Theſſalonica*, metropolis *Macedoniæ primæ. 2. Philippi*, metropolis *Macedoniæ ſecundæ. 3. Stobi*, vetus ſecundæ prouinciæ metropolis. *4. Berrhœa. 5. Dium. 6. Particopolis. 7. Doberus. 8. Caſſandria. 9. Neapolis. 10. Heraclea Pelagoniæ. 11. Torone. 12. Lete. 13. Topiris. 14. Serre. 15. Heraclea Strymonis. 16. Thaſſus* inſula. *17. Hephæſtia* in *Lemno* inſula. Quibus HOLSTENIVS [*l*] adiungit *Primulam* & *Zaparam*, *Topirim* autem reiicit, vtpote ad *Rhodopen* prouinciam diœceſis *Threiciæ* ſpectantem, & de *Serre* obſeruat, quod ſit aliud modo *Philipporum* nomen.

(*l*) Holſten. geogr. p. 114. (p. 197. in Caroli a S. Paul. geogr.) *Primula* Hierocli, in actis concil. Conſtantinopol. ſub Flauio: Primopolis, cuius epiſcopus Timotheus ibidem ſubſcripſit. Ibid. *Zopara* Hierocli, Macedoniæ ſecundæ ciuitas in concilio V. Conſtantinopol. col. 2. legitur, Sabinianus epiſcopus Zaparenæ ciuitatis Illyricianæ diœceſeos.

§. VIII.

§. VIII.
De Theſſalia.

PROXIMA prouincia ad mare *Aegeum* eſt *Theſſalia*, in qua ſecundum CAROLVM A SANCTO PAVLO octo tantum diœceſes inuentæ. *1. Lariſſa*, metropolis. *2. Demetrias. 3. Echinus. 4. Cypera. 5. Metropolis. 6. Lamia. 7. Tricca* & *8. Thebæ Phthioticæ.* Quibus, HOLSTENIO [m] auctore, tres aliæ accedunt, *Dicæſarea*, *Gomphi* & *Scarphia*, quarum vltimam CAROLVS A SANCTO PAVLO cum *Echino* confundit. In notitia LEVNCLAVII hæc prouincia *Hellas ſecunda* dicitur, & vndecim in ea recenſentur diœceſes, quarum quatuor antiqua nomina ſua retinent, ex quibus facilis coniectura eſt, *Helladem ſecundam* & *Theſſaliam* duo tantum vnius eiusdemque prouinciæ fuiſſe nomina. Et quum numerus diœceſium in vtraque recenſione exacte concordet, numquam plus quam vndecim in hac prouincia exſtitiſſe, inde licebit concludere.

§. IX.
De Achaia, Peloponneſo *&* Eubœa.

PROXIMA *Theſſaliæ* prouincia *Achaia* eſt, quæ bene magna fuit prouincia, non tantum, quidquid veteres *Atticam* & *Achaiam* nominauerunt, ſed omnem etiam *Peloponneſum* & *Eubœam* inſulam ambitu ſuo complexa. Heic, CAROLO A SANCTO PAVLO recenſente, XXVI. diœceſes reperiuntur, quarum quatuor in *Eubœa* inſula fuerunt. *1. Chalcis*, hodie *Negroponte. 2. Oreum. 3. Porthinus. 4. Caryſtus.* Nouem in *Peloponneſo. 1. Corinthus* totius prouinciæ metropolis. *2. Argos. 3. Tegea. 4. Megalopolis. 5. Lacedæmon. 6. Meſſene 7. Corone. 8. Petræ. 9. Helice.* Tredecim in altera parte *Achaiæ. 1. Athenæ. 2. Megara. 3. Theſpiæ. 4. Naupactus. 5. Secorus. 6. Elatia. 7. Opus. 8. Strategis. 9. Theba. 10. Plateæ. 11. Tanagra. 12. Marathon. 13 Carſia* aliis *Coriſſia.* HOLSTENIVS addit *Coro-*

(m) Holſten. p. 115. (p. 197.) *Cæſarea* vel *Dicæſarea* Hierocli. Timotheus episcopus Dicæſareenſis in concilio Romano Bonifacii papæ II. *Gomphi* Ptolem. Steph. & Hierocli. Euſtathius Gomphienſis epiſcopus legitur in concilio Bonifacii II. *Scaphia* Ptolem. ibid. Steph. & Hierocli. Cyriacus eius episcopus ſubſcripſit ſynodicæ Gennadii patriarchæ Conſtantinop. tom. I. Iuris Gr. Rom. Ea etiam nunc nomen retinet, teſte Sophiano: ſed noſter hic (Car. a S. Paulo) cum Echino confundere videtur, quamuis infra inter incertos poſuerit, vbi Stephanum eius epiſcopum habet.

nem, ſiue *Coroniam* in *Bœotia*, præter illam *Coronem*, quæ in *Peloponneſo* fuit. In *notitia* LEONIS SAPIENTIS apud LEVNCLAVIVM, & capite ſeptimo huius libri, tres ex hac conſtituuntur prouinciæ, *Hellas prima*, *Peloponneſus prima* & *ſecunda*, & numerus diœceſium idem fere eſt, vnde colligere pronum eſt, per plura ſæcula non magnam in illis factam eſſe mutationem. Harum diœceſium ambitus ex plurium ciuitatum magnitudine earumque amplis territoriis colligi facile poterit; id quod lector iam a MAVRITIO [*n*] in diſſertatione ſua de *epiſcopatu diœceſano* demonſtratum legere poteſt, quod ad *Thebas*, *Athenas*, *Lacedæmonem* & *Megalopolim* & alias huius prouinciæ ciuitates ſpeciatim attinet.

§. X.

De Epiro vetere *&* Epiro noua.

PROXIMA regio *Epirus* eſt, ab *Achaia Acheloo* intercludente diſterminata. Regnum priſcis temporibus fuit, ſed a *Romanis* in duas prouincias, *Epirum veterem* & *Epirum nouam* diuiſum. In *Epiro veteri* ſecundum CAROLVM A SANCTO PAVLO decem diœceſes inueniuntur. *1. Nicopolis*, metropolis. *2. Anchiaſmus. 3. Phœnica. 4. Dodone. 5. Adrianopolis. 6. Buthrotum. 7. Euria. 8. Photica. 9. Cephalenia* inſula. *10. Corcyra* inſula. In *Epiro noua* octo tantum *1. Dyrrachium*, ſiue *Doracium* metropolis. *2. Scampes 3. Apollonia. 4. Aulon. 5. Amantia. 6. Lychnidus. 7. Bullidum*, al. *Bulis. 8. Prina* vel *Priſna*. Quibus *Liſtram* ſiue *Heliſtram* addit HOLSTENIVS, addubitans, num ne potius ad *Lycaoniam* ſpectet. Magnæ hæ diœceſes fuerunt, plus XL. vel L. mill. paſſuum longæ. Quo non obſtante duæ aliquando coniunctæ fuerunt. Nam in actis concilii *Epheſini*, obſeruante HOLSTENIO, *Felix* aliquis epiſcopus *Bullidis* ſimul & *Apolloniæ* [*m*] vocatur. In *Græca* LEONIS SAPIENTIS *notitia Epirus vetus Aetolia* dicitur, & eumdem numerum decem diœceſium, etſi non eadem nomina, habet. Altera *Epirus* habet ſedecim, ſed ita prouincia *Prævalitana* ei vnita eſt, & pleræque eius diœceſes ad numerum faciendum adſumuntur. Vnde diœceſes in hiſce prouinciis per omnia ſæcula valde amplas fuiſſe concludimus, quum ipſa *Corcyra* inſula a

(*n*) Maurice's *of Dioceſ. Epiſc.* p. 380.

(*m*) Concil. Epheſ. act. I. (tom. III. p. 447. C.) Φῆλιξ Ἀπολλωνίας καὶ Βουλλίδος.

non-

nonnullis geographis paſſ. XLV. mill. & a PLINIO [o] non minus XCVII. mill. in longitudinem patere exiſtimetur.

§. XI.
De Creta *inſula.*

IN *Creta* inſula, prouinciarum *Macedonicarum* vltima, a CAROLO A SANCTO PAVLO vndecim nominantur diœceſes. 1. *Gortyna*, metropolis. 2. *Gnoſſus*. 3. *Hierapetra*. 4. *Lappa*. 5. *Subrita*. 6. *Eleuthera*. 7. *Cherroneſus*. 8. *Cydonia*. 9. *Cyſamus*. 10. *Citaum* al. *Siteum*. 11. *Cantanum*. LEONIS SAPIENTIS *notitia* apud LEVNCLAVIVM duodecim facit, ſed *Hieropetra* illic librariorum quorumdam errore in duas diuiſa, quo correcto ad eumdem numerum reducuntur. Vnde hunc conſtantem numerum per plura ſæcula fuiſſe colligimus. Iam vero *Creta* ab FERRARIO aliiſque ex PLINIO & STRABONE CCLXX. vel CCC. mill. paſſ. in longitudinem & L. in latitudinem patere iudicatur. Quod ipſum duodecim diœceſes, reliquis prouinciarum *Macedonicarum* diœceſibus æquales efficit, & ſatis eſt teſtimonium, diœceſes haud mediocris fuiſſe magnitudinis, tametſi ad eas pluribus ſigillatim enarrandas haud deſcendimus.

§. XII.
De quinque prouinciis in diœceſi Dacica. *De* Præualitana.

ALTERA ciuilis diœceſis *Illyrici orientalis*, vulgato nomine *Dacia* appellata, quinque habuit prouincias: *Præualitanam*, *Mœſiam ſuperiorem*, *Daciam mediterraneam*, *Daciam ripenſem* & *Dardaniam*. *Præualitana* ad boreale *Epiri* latus ad mare *Adriaticum* ſita, & regionis illius, quæ nunc *Albania* dicitur, pars fuit. CAROLVS A SANCTO PAVLO duas duntaxat diœceſes in illa nominat, *Scodram*, veterem prouinciæ metropolim, & *Achidram*, quæ olim dicta fuit *Præualis*, poſtea autem *Iuſtinianus* ſuo ipſius eam honorans nomine *Iuſtinianam primam* appellauit, eique in dignitatem patriarchalem euectæ omnes quinque prouincias [p] diœceſis *Dacicæ* & vtramque *Pannoniam Illyrici*

(o) Plin. lib. IV. c. XII. Corcyra - cum vrbe eiusdem nominis Corcyra, - - paſſ. nonaginta ſeptem mill. in longitudinem patens.

(p) Iuſtin. nouel. CXXXI. c. III. Τὸν κατὰ καιρὸν μακαριώτατον ἀρχιεπίσκοπον τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς τῆς ἡμετέρας πατρίδος, ἔχειν ἀεὶ ὑπὸ τὴν οἰκείαν δικαιοδοσίαν τοὺς ἐπισκόπους τῶν ἐπαρχιῶν Δακίας μεδιτερρανέας καὶ Δακίας ῥιπενσίας, Τριβαλλίας, Δαρδανίας, καὶ Μυσίας τῆς ἀνωτέρας, καὶ Παννονίας. κ. τ. λ. Per tempus beatiſ-

occidentalis limites iuriſdictionis ſuæ adſignauit. Præter hoſce duo epiſcopatus HOLSTENIVS duo alios inuenit, *Rhizinium* & *Liſſum*, hodie *Aleſſio* ad mare *Adriaticum*; CAROLVS A SANCTO PAVLO ex errore *Scodram* in *Dalmatia* locat, *Iuſtinianam primam* ſedem metropoliticam, ſine vllis ei ſubiectis ſuffraganeis, conſtituens.

§. XIII.

De Mœſia ſuperiore.

AD latus *Praualitanæ* ſeptemtrionale iuxta *Danubium Mœſia ſuperior* inter *Pannoniam* ad occaſum & *Daciam* ad ortum poſita fuit. CAROLVS A SANCTO PAVLO diœceſes epiſcopales huius prouinciæ & *Daciæ* confundit, *Sardicam* metropolim faciens omnium, easque inde vulgato nomine *Prouinciam Sardicenſem* nuncupans; & præter *Sardicam* tres tantum alias diœceſes in tribus iſtis prouinciis, *Remeſſianam*, *Aquas*, & *Caſtrum Martis* inuenit. Sed HOLSTENIVS paullo accuratior eſt & de illis diſtincte agit; *Mœſiæ ſuperiori Caſtrum Martis* ad *Margi* amnis & *Danubii* confluentem ſitum adſignat.

§. XIV.

De Dacia mediterranea *&* Dacia ripenſi.

DACIAE *mediterraneæ* HOLSTENIVS attribuit *Sardicam* metropolim, *Romatianam* & *Naiſſum*, vbi ipſe & PAGIVS *Conſtantinum Magnum* natum eſſe, dictitant. In altera *Dacia*, quam *ripenſem* vocant, quod præter ripas *Danubii* inter *Mœſiam primam* & *ſecundam* protenditur, *Aquas* ponit, cuius ciuitatis in concilio *Sardicenſi* in HILARII fragmentis mentio habetur, & *Iſcum* ſeu *Iſcopolim* aliam ciuitatem, cuius epiſcopus ex eadem prouincia concilio modo memorato ſubſcripſit. In adnotationibus in ORTELII *theſaurum geographicum* [q] duas alias ciuitates epiſcopales in hac prouincia obſeruat, quarum altera *Martis* ab HIEROCLE, vel *Stramartis* a PROCOPIO, vocatur, & altera *Budina*, hodie *Bodine* in *Bulgaria* ad *Danubium*. Sed forte ambæ recentiores ſedes fuerunt, non enim vllum aliud teſtimonium præter

ſimum primæ Iuſtinianæ noſtræ patriæ archiepiſcopum habere ſemper ſub ſua iuriſdictione epiſcopos prouinciarum Daciæ mediterraneæ, & Daciæ ripenſis, & Triualis & Dardaniæ & Myſiæ ſuperioris, atque Pannoniæ. cetera.

(q) Holſten. adnotat. in Ortel. p. 116. *Martis*] fuit ciuitas epiſcopalis Daciæ ripenſis: Hierocl. apud Procop. de ædificat. Iuſtin. corrupte *Stramartis*.

notiti-

notitias pro illis adlegat, & *Stramartis* pro *Caſtra Martis* corrupte legi videtur.

§. XV.

De Dardania *&* Gothia.

AD latus *Daciæ* meridionale hanc inter & *Macedoniam* *Dardania* prouincia fuit, a *Macedonia* per *Scardum* montem & a *Thracia* per partem *Hæmimontis* diſterminata. *Seruiæ* pars hodie eſt, olim pars *Mæſiæ* ſicut *Dacia*, donec *Daci*, *Danubio* traiecto, in media *Mæſia* ſedem figerent, quæ ex eodem tempore *Dacia noua*, vti altera trans *Danubium Dacia antiqua* & *Gothia*, vocata fuit. In hac prouincia *Dardaniæ* A CAROLO A SANCTO PAVLO quatuor diœceſes obſeruatæ. 1. *Scupi*, metropolis. 2. *Vlpianum* al. *Iuſtiniana ſecunda*. 3. *Diocletiana*, concilii *Sardicenſis* tempore ciuitas *Macedoniæ* credita. 4. *Neſſyna* al. *Neſſus*. HOLSTENIVS aliam addit *Pautaliam*, quam *Daciæ mediterraneæ* ciuitatibus accenſet HIEROCLES, PTOLEMAEVS vero & STEPHANVS *Thraciæ* tribuunt, vtpote in harum prouinciarum confinibus poſitam. Præter haſce quinque prouincias diœceſis *Daciæ* ad meridionale *Danubii* latus, alia ad ſeptemtrionale extra *Romani* imperii limites fuit, vocitata *Dacia antiqua* & *Gothia* ab eo tempore, quo *Gothi* in ea conſederunt. EPIPHANIVS [r] de *Syluano* quodam epiſcopo *Gothiæ* vltra *Scythiam* loquitur, *Scythiam* pro *Romana Scythia* cis *Danubium* accipiens, cuius metropolis *Tomis* erat. Vnde recte colligit HOLSTENIVS, *Gothiam* tunc fuiſſe, quæ nunc *Walachia* aut *Tranſiluania* dicitur. Quas vero ſedes epiſcopales habuerint, aut num non niſi vnum epiſcopum in omni hac regione, quemadmodum *Scythæ* & *Saraceni* & aliæ quædam nationes barbaræ, habuerint, incertum eſt. *Zarmizegetuſam* epiſcopi ipſorum ſedem fuiſſe, CAROLVS A SANCTO PAVLO exiſtimat, quod hæc a PTOLEMAEO regia dicatur & totius regionis metropolis. Et hanc eamdem eſſe putat cum illa vrbe, quæ in *notitia*, LEONI tributa, apud LEVNCLAVIVM *Gothia* dicitur, & inter archiepiſcopatus ſeu ſedes autocephalas

(r. Epiphan. hæreſ. LXX. Andian. n. XIII. p. 826. Μετὰ τὴν τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν τούτων Οὐρανίου καὶ Σιλβανοῦ τοῦ ἐκ Γοτθίας τελευτὴν πολλοὶ διελύθησαν κ. τ. λ. Poſt Vranii ac *Syluani in Gothia epiſcoporum* mortem plerique ab ea factione abſtracti, cetera.

recenſetur. Sed has res obſcuritate inuolutas aliis ſtudioſius diſquirendas relinquimus.

§. XVI.

De ſex prouinciis in Illyrico occidentali. *De* Dalmatia.

Ex *Illyrico orientali* pedem promouemus in ciuilem diœceſin, *Illyricum occidentale*, ſub præfecto prætorio *Italiæ* conſtitutam. In hac diœceſi ſex fuerunt prouinciæ, *Dalmatia*, *Sauia*, *Pannonia ſuperior*, *Pannonia inferior*, *Noricum mediterraneum* & *Noricum ripenſe*. In *Dalmatia*, CAROLO A SANCTO PAVLO recenſente, quatuor diœceſes epiſcopales fuerunt. *1. Salona*, metropolis. *2. Iadera*, hodie *Zara*. *3. Epidaurus*, nunc *Raguſa*. *4. Scodra* vel *Scutari*. *Scodra* autem male in *Dalmatia* ponitur, nam, vt antea notauimus, ea potius *Prævalitanæ* fuit metropolis. Sed HOLSTENIVS illius in locum duas alias ſubſtituit, *Docleam* & *Seniam*, quæ hodie *Segna* dicitur, & ciuitas eſt in ora *Liburniæ* ſita.

§. XVII.

De Sauia.

PROXIMA huic prouincia *Sauia* eſt, quæ a *Sauo* fluuio, qui mediam eam ſecat, id nominis habere videtur. Interdum *Pannonia Saua* dicitur, quod eſſet pars *Pannoniæ* ad *Sauiam*, interdum quoque *Pannonia Sirmienſis* ac *Cibalienſis* a *Sirmio* & *Cibali* ciuitatibus, in hac eius parte iacentibus. Hoc autem loco nos eam conſideramus vt prouinciam, a *Pannonia* diſtinctam, a qua per *Drauum* fluuium ſeparatur, & regio illa eſt, quæ hodie dicitur *Slauonia*, & pars *Boſniæ* ac *Seruiæ*. In hac prouincia ſex diœceſes epiſcopales fuerunt: *1. Sirmium*, metropolis iuxta confluentem *Saui* ac *Danubii*. *2. Singidunum*. *3. Murſa*, hodie *Eſſek*. *4. Cibalis*. *5. Nouiodunum*. *6. Siſcia*.

§. XVIII.

De Pannonia ſuperiore *&* inferiore.

INTER *Drauum* fluuium & *Danubium* vtraque *Pannonia* ſuperior & inferior ſita, hodie pars auſtralis *Hungariæ*. In ſuperiore CAROLVS A SANCTO PAVLO EX LAZIO quatuor diœceſes recenſet: *1. Vindobonam*, ſeu *Viennam*. *2. Sabariam*. *3. Scarabantiam*. *4. Celiam*. Quibus HOLSTENIVS *Petauiam* addit, hodie *Petow* vocitatam, quam alii cum alia quadam ciuitate in *Norico*, quæ

Digitized by Google

quæ olim *Petauia* vel *Bataua Caſtra* dicta fuit, hodie autem *Paſſauia Bauariæ* appellatur, confundunt. *Victorinus Martyr* huius ciuitatis epiſcopus fuit, licet BARONIVS & plures alii *Pictauienſem* illum vocitent, quaſi *Pictauii* in *Gallia* fuiſſet epiſcopus; quum tamen epiſcopus huius ciuitatis in *Pannonia* fuerit, vti SPONDANVS, PAGIVS & DV PINIVS in adnotationibus ſuis criticis in huius antiqui ſcriptoris vitam obſeruarunt. In *Pannonia inferiore* tres tantum diœceſes fuerunt, *1. Curta. 2. Carpis* & *Stridonium*, HIERONYMI patria.

§. XIX.

De Norico mediterraneo *&* ripenſi.

AD occaſum magis a *Pannonia Noricum* prouincia, ad boream *Danubio*, ad meridiem & occaſum *Venetia* & *Rhætia*, duabus prouinciis *Italicis*, contermina. Hæc a *Romanis* in duas diuiſa erat prouincias, *Noricum mediterraneum* & *ripenſe*, in qua vtraque LAZIVS quatuor tantum diœceſes memorat, *1. Laureacum*, vulgo dictum *Lork*. *2. Iuuauiam*, hodie *Salisburgum*. *3. Ouilabim* & *4. Soluam*. CAROLVS A SANCTO PAVLO falſo addit quintam *Petouiam*, vulgo *Petow*; hæc enim, vt ſupra diximus, ad aliam ſpectat prouinciam. Et reliquæ non fuerunt conſtitutæ ante ſæculum VI. vbi iſta *Germaniæ* pars primum ad chriſtianam religionem perducta fuit, quæ hodie eſt *Carniola* & *Carinthia* cum parte *Bauariæ*, *Stiriæ*, *Tirolis* & *Auſtriæ*. Vnde facile ad iudicandum eſt, quam vaſtæ magnitudinis hæ diœceſes antiquis temporibus fuerint, vti in hunc vſque diem ſunt; quum duæ ex illis, quemadmodum obſeruatum nobis fuit, ampliorem circuitum, quam decem vel viginti in quibusdam aliis mundi partibus, ſpeciatim in *Palæſtina* & *Aſia minore*, habuerint; id quod iam conſiderauimus; & obſeruatio a nobis facta eo magis confirmabitur, ſi *Italiam* per ſingulas partes perluſtrauerimus, cuius diœceſes epiſcopales proximo iam loco conſiderandæ veniunt.

LIBRI

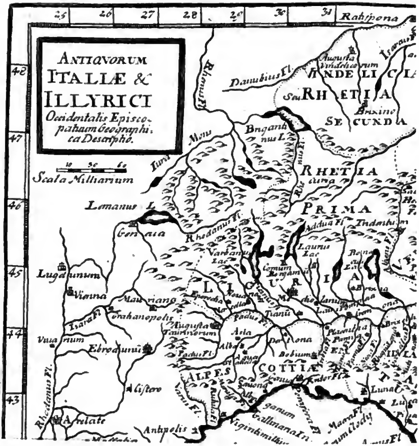
Digitized by Google

LIBRI NONI
CAPVT QVINTVM.
DE DIOECESIBVS ITALIAE.
§. I.
Quam late patuerit epiſcopi Romani *diœceſis.*

Italia, quo ſenſu de illa nos iam loquimur, quatenus pro omni territorio, quod præfecto vrbis & vicario *Italiæ* ſub imperatoribus *Romanis* paruit, paullo amplioris, quam nunc quidem eſt, circuitus fuit. Nam non tantum *Sicilia*, *Sardinia* & *Corſica* inſulæ ſub hac appellatione comprehenſæ, ſed *Rhætia* etiam *ſecunda*, hoc eſt, ea pars *Germaniæ*, quæ ab *Alpibus* ad *Danubium* vſque iacet. In hac amplitudine in duas magnas ciuiles diœceſes fuit diuiſa, continentes ſeptemdecim imperii *Romani* prouincias, vt ſupra [a] oſtendimus, & in hiſce prouinciis plus minus trecentæ diœceſes epiſcopales fuerunt, quarum nomina adhuc ſuperſunt, locis ipſis magnam partem vaſtatis, vel in vicos mutatis, aliiſque nouis epiſcopatibus in eorum locum conſtitutis. Non inquiremus heic ſtudioſius in recentiorum diœceſium numerum & amplitudinem, eas duntaxat contemplaturi, quæ antiquæ ſunt, & intra priora ſex ſæcula conſtitutæ, de quibus eadem obſeruatio in genere facienda nobis eſt, quam de *Palæſtinæ* & *Aſiæ minoris* diœceſibus fecimus, nimirum heic de ampliſſimis alias, alias de anguſtiſſimis mundi chriſtiani diœceſibus, fuiſſe, neque tamen minus eamdem epiſcopatus formam in omnibus ac ſingulis, ſine vlla varietate ac diſcrimine, obtinuiſſe. Diœceſes ſuburbicariarum prouinciarum, quæ *Romæ* proxime adiacebant, generatim exiguæ fuerunt, ſi cum eis, quæ vlterius ad ſeptemtrionem & occaſum in prouinciis *Italicis* ſitæ erant, comparentur. Nam circa *Romam* regio incolarum longe fertiliſſima, & ciuitates denſius poſitæ; quæ res tanto plures in his, quam in aliis, prouinciis ſedes epiſcopales erigendi occaſionem dedit. Hoc euidenter patebit, ſi prouincias ſigillatim perluſtrauerimus & diœceſes alias cum aliis contulerimus. De quibus accuratius exponendi copia nobis erit, quod ab omnis æui viris eruditis, ſpeciatim a CLVVERIO, HOLSTENIO, FERRARIO & BAVDRANDO in pluribus huius regionis locis particulatim

(a) Vid. huius libri cap. I. §. V. n. VIII. pag. 374. 375.

& ex-

Digitized by Google

Digitized by Google

et exacte deſcribendis, earumque diſtantia a *Roma* & ab ſe invicem metienda magna opera nauata eſt.

Vt a *Roma* ipſa ordiamur, hæc reſpectu alio admodum larga, alio autem admodum exigua diœceſis fuit. Ipſius vrbis & numeri incolarum intuitu vna de maximis diœceſibus vniuerſi terrarum orbis vocari poteſt. Nam PLINIVS [b] de ea, tamquam ciuitate *Veſpaſiani* temporibus omnium in toto orbe populoſiſſima, loquitur, vbi mœnia eius collegere ambitu XIII. mill. paſſuum. Sed LIPSIVS [c] in libro de *magnitudine Romana*, MEDVS [a] aliique, id tantum de vrbe intra mœnia intelligendum eſſe putant; nam alias modo XLII. mill. paſſuum in circuitu habuit, quando apocalypſin tempore *Domitiani* imperatoris ſcripſit IOANNES euangeliſta. Poſtea autem magna ei facta eſt acceſſio; nam ſub *Aureliano* imperatore hiſtorici [b] de illa loquuntur, tamquam non minus L. mill. paſſuum ambitu ſuo complectente. Et ante hoc tempus non mediocris chriſtianorum multitudo illic fuit. *Cornelius* enim, qui ſæculo tertio medio vixit, de quadraginta ſex presbyteris [c] loquitur, qui præter diaconos, hypodiaconos & alios inferiorum ordinum clericos, ad eccle-

(b) Plin. lib. III. c. V. Mœnia eius (Romæ) collegere ambitu imperatoribus cenſoribusque Veſpaſianis anno conditæ DCCCXXVIII. *paſſ. XIII* M. CC. complexa montes ſeptem, ipſa diuiditur in regiones quatuordecim, compita earum CCLXV. Eiusdem ſpatii menſura currente a milliario in capite Rom. fori ſtatuto ad ſingulas portas, quæ ſunt hodie numero triginta ſeptem, ita vt duodecim portæ ſemel numerentur, prætereanturque ex veteribus ſeptem, quæ eſſe deſierunt, efficit paſſuum per directum XXX. M. DCCLXV. Ad extrema vero tectorum cum caſtris prætoriis ab eodem milliario per vicos omnium viarum menſura colligit paullo amplius LXX. mill. paſſuum. Quo ſi quis altitudinem tectorum addat, dignam profecto æſtimationem concipiat, fateaturque *nullius vrbis magnitudinem in toto orbe potuiſſe ei comparari.*

(c) Lipſius de magnitud. Roman. lib. III. p. 421. 422. 423. edit. Antu. MDCXXXVII.) folio.

(a) Med. in apocalypſ. p. 488.

(b) Vopiſc. vit. Aurel. p. 645. (p. 222. b. Par. MDCXX.) Muros vrbis Romæ ſic ampliauit, (Aurelianus) vt quinquaginta prope millia murorum eius ambitus teneant.

(c) Cornel. ep. ad Fab. ap. Euſeb. lib. VII. c. XLIII. p. 198. d. Ὁ ἐκδικητὴς οὖν τοῦ εὐαγγελίου οὐκ ἠπίστατο ἕνα ἐπίσκοπον δεῖν εἶναι ἐν καθολικῇ ἐκκλησίᾳ· ἐν ᾗ οὐκ ἠγνόει· πῶς γάρ; πρεσβυτέρους εἶναι τεσσαράκοντα ἕξ· διακόνους ἑπτά· ὑποδιακόνους ἑπτά, ἀκολούθους δύο καὶ τεσσαράκοντα· ἐξορκιστὰς δὲ καὶ ἀναγνώστας ἅμα πυλωροῖς δύο

ſiam ſuam tunc temporis ſpectauerint. Et poſt dimidium circiter ſaeculum plus quam quadraginta eccleſias in vrbe iſta invenimus. Tot enim illic fuiſſe, quum *Victor Garbienſis*, *Donatiſtarum* epiſcopus, ex *Africa* eo mitteretur, vt eſſet ibi antiepiſcopus, OPTATVS [d] auctor eſt; quando, *Miſſus eſt Victor*, inquit, *erat ibi filius ſine patre, tiro ſine principe, diſcipulus ſine magiſtro, ſequens ſine antecedente, inquilinus ſine domo, hoſpes ſine hoſpitio, paſtor ſine grege, epiſcopus ſine populo. Non enim grex aut populus appellandi fuerunt pauci, qui inter QVADRAGINTA & QVOD EXCVRRIT, BASILICAS, locum, vbi colligerent, non habebant.* Haec, BARONIO & VALESIO recte obſeruantibus, ab OPTATO dicta ſunt non de ſuis ipſius temporibus, ſed de tempore, quum *Victor Garbienſis Romam* venit, quod ineunte perſequutione *Diocletianea* factum eſt. Vnde cum ratione inferri licebit, quod ſi plus quadraginta eccleſias ante vltimam perſequutionem *Roma* habuit, multo plures ſaeculis inſequutis eam habuiſſe oporteat, vbi tota vrbs chriſtiana facta fuit. Sed vt in tam vaſtis huius ciuitatis incrementis dioeceſes valde amplae intus fuerunt, ita ex eadem ratione paruae admodum extus factae ſunt. Nam quod initio territorium *Romae* fuit, id poſtea in vrbem ipſam ex incredibili illius incremento abſorptum videtur. Ita quidem, vt nonnulli dioeceſin *Romanam Innocentii* primi tempore nullas parochias in vicis ſibi ſubiectas habuiſſe, ſed vniuerſas intus in vrbe fuiſſe exiſtiment: quia in epiſtola ſua ad *Decentium* epiſcopum *Eugubinum* [e] hanc differentiam inter dioeceſes alias & *Romanam* facere videatur, quod in dioeceſi *Romana* ſacramenta de eccleſia primaria ad presbyteros, in aliis eccleſiis miniſtrantes, transmitti ſoleant, quum

καὶ πεντήκοντα κ. τ. λ. Ergo ille euangelii vindex ignorabat, vnum epiſcopum eſſe oportere in eccleſia catholica. In qua tamen ſciebat, (quomodo enim illud neſcire potuiſſet?) *presbyteros* quidem eſſe *ſex quadraginta*: ſeptem autem diaconos totidemque ſubdiaconos: acoluthos duos & quadraginta: exorciſtas & lectores cum oſtiariis quinquaginta duos. cetera.

(d) Optat. lib. II. p. 49. (p. 39. edit. Par. MDCLXXIX.)

(e) Innocent. epiſt. I. ad Decent. c. V. (tom. II. concil. p. 1247.) De fermento, quod die dominica per titulos mittimus, ſuperflue nos conſulere voluiſti, *quum omnes eccleſiae noſtrae intra ciuitatem ſint conſtitutae.* Quarum presbyteri, quia die ipſa propter plebem ſibi creditam nobiſcum conuenire non poſſunt, idcirco fermentum a nobis confectum per acolythos accipiunt, vt ſe a noſtra communione, maxime illa die, non iudicent ſeparatos.

omnes

omnes eccleſiæ intra ciuitatem ſint conſtitutæ; quod hoc autem in aliis locis, parochias rurales [f] habentibus, fieri non poſſit, quia ſacramenta ad loca longe diſtantia portari non conveniat. Sed vtcumque res ſe habet (neque enim viri docti de ea conſentiunt, & ego quidem errorem ſubeſſe puto) hoc certum eſt, diœceſim *Romanam* a nulla parte longius per vicos extendi potuiſſe; quod ea vſquequaque vicinis oppidis circumiacentibus eſſet cincta. A latere ſeptemtrionali hiſce temporibus epiſcopalem vrbem *Fidenas* habebat, etſi, quemadmodum CLVVERIVS [g] & FERRARIVS [h] e DIONYSIO HALICARNASSEO oſtendunt, XL. tantum ſtadiis ſeu V. mill. paſſuum ab ea diſtantes. Ad latus occidentale diœceſi *Gabienſi* terminata erat, quam nonnulli paſſuum LXX. mill. a *Roma* ponunt, ſed falſo, HOLSTENIO [i] & CLVVERIO, qui ſitum deſcribunt curatius, inter *Romam* & *Præneſte* XII. vel XIII. mill. paſſuum ab vtroque loco iacuiſſe, adſerentibus. In eadem ora *Tuſculum* erat XII. mill. paſſuum a *Roma*. Paullo inferius ad auſtrum diœceſis *Subauguſta* proxime ad *Romam* ſita. Heic *Helena* mater *Conſtantini* ſepulta iacebat, vnde vrbs dicta *Subauguſta Helena*. HOLSTENIVS [k] veſtigia eius adhuc exſtare dicit ad *Turrim*, *Pignataram* vulgo di-

(f) Ibid. Quod per parochias fieri debere non puto, quia nec longe portanda ſunt ſacramenta; nec nos per cœmeteria diuerſa conſtitutis presbyteris deſtinamus, & presbyteri eorum conficiendorum ius habeant atque licentiam.

(g) Cluuer. Ital. lib. II. p. 654. lin. 39. ſeqq. Situm vrbis (Fidenarum) maxime indicauit Dionyſius Halicarnaſſeus, de Romulo loquens lib. II. ἐπὶ τὴν Φιδηναίων, inquit, ἐστράτευσε πόλιν, ἀπὸ τετταράκοντα σταδίων τῆς Ῥώμης κειμένην, μεγάλην τε καὶ πολυάνθρωπον οὖσαν τότε. Exercitum contra *Fidenas* duxit, vrbem *XL. ſtadia ab Roma diſſitam*; magnam tunc & populoſam. Lib. III. Τετταράκοντα δ᾽ ὄντων σταδίων τῶν μεταξὺ Φιδήνης τε καὶ Ῥώμης, ἐλάσας ὁ Τύλλος τὸν ἵππον ἀνὰ κράτος, παρῆν ἐπὶ τὸν χάρακα. Quum XL. ſtadia inter Fidenas Romamque intereſſent; Tullus, ſumma vi concitato equo, in caſtra reuertit.

(h) Ferrar. lexic. geogr. voce *Fidenæ*. Fidenæ, Fidena Iuuenali, Fidene Liuio - - a Marco Aemilio, quod a Romanis rebellaſſet, funditus euerſa, nunc exiguum caſtrum, *ab vrbe XL. ſtadiis*, *teſte Halicarnaſſeo*, *diſtans*.

(i) Holſten. adnotat. in Ortel. p. 85. *Gauis*] ſunt *Gabii* [*XIII. ab vrbe milliario*] optime, ſed via Præneſtina, non Salaria.
Cluuer. Ital. p. 955. In via Præneſtina inter Romam & Præneſte fuit ipſum oppidum *Gabii*. cetera.

(k) Holſten. adnotat. in geogr. Car. a S. Paulo p. 11. *Subauguſta* &c. *Auguſta*

ctam. Adeo propinqua *Romæ* fuit, vt ſcriptores, qui de ſepultura *Helenæ* loquuntur, eam *Romæ* in eccleſia *S. Marcellini* in via *Lauicana* ſepultam eſſe, plerumque dicant; quod de eccleſia *S. Marcellini* in ciuitate *Subauguſta* intelligendum eſt, quæ in via inter *Romam* & *Lauicos* ſita fuit, vnde viam iſtam viam *Lauicanam* appellarunt. Si oculos ad meridionale *Romæ* latus iuxta *Tiberim* fluuium mare verſus conuertimus, tres diœceſes in tribus ciuitatibus offendimus, quarum nulla vltra XV. mill. paſſuum a *Roma* afuit. Erant hæ *Oſtia*, *Portus Auguſti* & *Sylua candida*. Quarum duæ priores inter duo mill. paſſuum altera ab altera diſtabant, *Oſtia* ad latus orientale & *Portus* ad latus occidentale *Tiberis*; & *Sylua candida* paullo vlterius ad occaſum a *Portu*. Situm & diſtantiam *Oſtiæ* & *Portus* a *Roma* ab antiquis pariter & recentioribus geographis exacte deſcriptam habemus. In ANTONINI *itinerario* XIX. mill. paſſ. abeſſe dicitur, HOLSTENIVS [l] autem antiqua milliaria recentioribus breuiora fuiſſe, oſtendit, adeoque ipſe & FERRARIVS aliique accurate XVI. milliaria inter hæc loca & *Romam* computant. Quæ quidem loca quando fuerunt portus, probabiliter diœceſes ſuas præcipue protenderunt *Romam* verſus, quæ priorum iſtorum amplitudinem imminuit. Ad occaſum limitem habuit diœceſin *Lorenſem* in *Tuſcia*, in via *Aurelia* inter *Romam* & *Turres*, quem HOLSTENIVS [m] paſſuum XII tantum mill. a *Roma* & X. mill. a *Turribus* diſſitam fuiſſe, dicit. Et plures diœceſes aliæ in eodem ambitu circa *Romam* poſitæ nec longius multo diſſitæ fuerunt. *Nepe* enim in *Tuſcia* paſſ. mill. XX. tantum a *Roma* & *Sutrium* IV. tantum mill. a *Nepe* diſtabat. *Nomentum* inter *Sabinos* in *Valeria* XII. mill. paſſuum a *Roma*, & *Tibur* in eodem tractu circiter XVI. mill. diſſitum. *Lauici* in *Campania* ſeu *Latio* modo XV. mill. paſſ. & *Tres Tabernæ* ſecundum easdem rationes XXI. mill. paſſ. & *Veliræ* ab his tam prope afuerunt, vt *Gregorius Magnus* eas coniunxerit. Sed de his plura vi-

Helena decebatur] Veſtigia exſtant ad turrim Pignataram vulgo dictam, vbi eccleſia fuit Sanctorum Petri & Marcellini. Ibidemque condita fuit Helena Auguſta, mater Conſtantini magni.

(*l*) Holſten. in Cluuer. Ital. p. 79. A Roma in portum m. p. XVIIII. (Nota. Nihil hic de antiquis milliaribus obſeruatum lego.)

(*m*) Holſten. in Cluuer. Ital. p. 43. (Nota. Hic quidem de Lorio loquitur, ſed nihil de eius diſtantia ab vrbe Roma dicit.)

debi-

debimus, quando cuiusque prouinciæ particularis diœceſes enarrabimus, limitesque earum conſtituemus, quæ de mutua propinquitate fuerunt illuſtriores.

§. II.
De Tuſcia *&* Vmbria.

Initivm ab iſtis prouinciis faciemus, quæ proprie *Romanæ*, in oppoſitione reliquarum *Italicarum* diœceſium, dicuntur; & in qualibet nomina & numerum antiquarum diœceſium epiſcopalium indicabimus, vt lector huius rei ſtudioſus cognitionem ſuam geographicam, ſtatum earum curatius perquirendo, exercere poſſit. Harum prima ordine eſt *Tuſcia* & *Vmbria*, quas ciuiles pariter & eccleſiaſticæ *notitiæ* ſemper coniungunt tamquam vnam prouinciam, etſi diſtinctos alioquin habentem terminos. *Tuſcia* eadem fuit, quæ olim *Etruria*, *Tiberi* fluuio ad ortum, *Martha* amni ad occaſum, *Apennino* monte ad ſeptemtrionem & ad meridiem mari *Tuſco* terminata; hodie in parte orientali *Patrimonium S. Petri*, & in occidentali ducatum *Florentinum* ſeu *Tuſtanienſem*, includens. In hac prouincia carolo a sancto pavlo triginta quinque antiquæ diœceſes obſeruantur. *1. Portus Augusti*, vulgo *Porto. 2 Sylua candida*, vulgo *Sancta Ruffina. 3. Nepe*, vulgo *Nepi. 4. Aqua Viua*, al. *Carpenatum vrbs. 5. Phalaris*, al. *Falerium*, hodie *Ciuta Caſtellana. 6. Ferentium*, alias *Ferentinum*, vulgo *Ferento. 7. Polymartium*, vulgo *Bomarzo. 8. Hortanum*, vulgo *Horti. 9. Blera*, hodie *Bieda. 10. Sutrium*, hodie *Sutri 11. Tarquinia*, aliis *Tarquinii*, vulgo *Tarquene, 12. Salpis*. holstenivs autem, hanc pro *Sapino* in *Samnio* prouincia perperam poſitam, exiſtimat. *13. Tuſcania*, vulgo *Toſcanello. 14 Balneum Regis*, hodie *Bagnarea. 15. Peruſia*, vulgo *Perugia. 16. Vrbs vetus*, hodie *Orvieto. 17. Cluſium*, vulgo *Chiuſa. 18. Cortona*, hodie nomen retinet. *19. Aretium*, nunc *Arezzo. 20 Volſinium*, hodie *Bolſena. 21. Centumcella*, nunc *Ciuita Vecchia. 22. Graviſca*, vulgo *Mont'alto. 23. Cornetum*, al. *Cornuetum*, vulgo *Corneto. 24. Forum Claudii*, vulgo *Oriolo. 26. Luca*, hodie nomen retinet. *27. Luna*, vulgo *Luni. 28. Sena*, hodie *Siena. 29. Florentia*, hodie *Fiorenza. 30. Faſula*, hodie *Fiezoli. 31. Suana*, hodie *Soana. 32. Manturanum 33. Ruſella*, vulgo *Roſſello 34. Populonia*, vulgo *Porto Baratto. 35. Volaterra.* Quibus, holstenio obſeruante, accedunt *Volſca* vel *Ciuitas Bulcentina*, *Caſtrum Valentini* & *Lorium*. Iam vero ex hiſce nonnullæ, vti iam obſeruatum nobis eſt, *Romæ* valde propinquæ, ſed tamen inter

ſe aliæ aliis adhuc propinquiores, fuerunt. *Nepe* quatuor duntaxat mill. paſſuum a *Sutrio* diſſidebat, vti quidem FERRARIVS [*n*] computat, atque ita duo epiſcopatus poſtea iuncti fuerunt, vt idem auctor tradit. *Portus Auguſti* ab vno latere *Oſtia*, duobus tantum mill. paſſuum inde diſtante, vti FERRARIVS [*o*] & CLVVERIVS ſtatuunt; & ab altero latere *Sylua candida*, cui CAROLVS A SANCTO PAVLO eamdem inde diſtantiam tribuit, terminabatur. *Falerium* ſeu *Phalaru* V. circiter vel VI. mill. paſſuum a *Nepe* CLVVERIO [*p*], & IV. mill. paſſuum ab *Hortano* afuiſſe FERRARIO [*q*] dicitur, qui *Hortanum* apud *Tiberim* fluuium ex aduerſo *Ocriculi* in *Vmbria* ſitum eſſe, & ab eo IV. mill. paſſuum in occaſum diſtare, ait. HOLSTENIVS [*r*] ex *itinerario Hieroſolymitano*, *Aquam Viuam* XII. duntaxat mill paſſuum ab *Ocriculo* diſiunctam, & *Phalerim* illis interpoſitam fuiſſe, oſtendit. *Polymartium* computante FERRARIO [*ſ*], modo V. mill. paſſuum in occaſum ab *Hortano*, & *Ferentium* eodem fere interuallo a *Polymartio* diſſeparatum fuit; qui duo poſteriores epiſcopatus iam ante concilium,

(*n*) Ferrar. lexic. geogr. voce *Nepe*. Nepe - - Hetruriæ vrbs epiſcopalis, inter vrbem Romam & Viterbium ad XX. mill. paſſ. Sutrio proxima ad IV. mill. paſſus diſſidens. Quarum vrbium epiſcopatus hodie iuncti ſunt.
It. voce *Sutrium*. Sutrium vrbs epiſcopalis -- proxima Nepitæ ad IV. mill. paſſ. ab vrbe Roma XXV.

(*o*) Ibid. voc. *Oſtia*. Oſtia colonia & vrbs Latii, epiſcopalis, ad oſtia Tiberis, e regione Portus vrbis.
It. voce *Portus*. Portus Auguſti, qui & Romanus, vulgo *Porto*, vrbs Hetruriæ prorſus exciſa, apud oſtia Tiberis, contra Oſtiam vrbem etiam extinctam duobus mill. paſſ. diſtantem, ab vrbe Roma XVI. mill. paſſ. in meridiem.

(*p*) Cluuer. Ital. lib. II. p. 537. Reliquum iter a Nepete oppido ad Ameriam oppidum Vmbriæ, ita in ſupra dicta tabula itineraria conſignatum eſt;
Nepe
Faleros V.
Caſt llo Amerino XII.
Ameria VIIII.

(*q*) Ferrar. lexic. voce *Hortanum*. Hortanum - vrbs Hetruriæ, in Faliſcis, apud Tiberim fluuium ex aduerſo Ocriculi, ab eo IV. mill. paſſ. diſtans in occaſum.

(*r*) Holſten. adnot. in Cluuer. p. 80. Aquauiua mutatio m. p. XII. Vtricolo ciuitas m. p. XII.

(*ſ*) Ferrar. voce *Polymartium*. Polymartium, vrbs olim Hetruriæ epiſcopalis, nunc paruum caſtrum, inter Hortanum V. & Viterbium X. mill. paſſ. *Bomarzo* hodie.

Roma

Roma ſub *Martino* ad an. DCXCIX. habitum, coniuncti fuere, quemadmodum e ſubſcriptionibus iſtius concilii CAROLVS A SANCTO PAVLO colligit. *Blemm* inter & *Forum Claudii* non amplius IX. mill. paſſuum, vt ex antiquis itinerariis demonſtrat HOLSTENIVS [*t*]; & inter *Forum Claudii* & *Sutrium* tantummodo V. mill. paſſuum ſecundum computationem *Cluuerianam*. *Lorium* XII. duntaxat mill. paſſ. ab vrbe *Roma* in via ad *Centumcellas*; vti ante oſtendimus. *Tarquinia*, ſecundum FERRARIVM [*u*], V. circiter mill. paſſuum a *Corneto* & totidem fere a *Grauiſca*, ſecundum tabulas CLVVERII, disiuncta fuit. Quod tanto veriſimilius videtur, quod HOLSTENIVS [*x*] has tres diœceſes tandem in vnam coaluiſſe, obſeruat. *Centumcellæ* ad mare XII. mill. paſſuum a *Grauiſca* diſſitæ, vti ex *itinerario Hieroſolymitano* apud HOLSTENIVM [*y*] videre eſt. *Tuſcania* & *Volſinium*, & *Vrbs Vetus*, hodie *Orvieto* dicta, & *Balneum Regis* eamdem fere diſtantiam aliæ ab aliis habuerunt. Atqui hæ vrbes vniuerſæ in iſto exiguo terræ tractu iacebant, qui hodie *Patrimonium S. Petri* audit, & in ortum ac ſeptemtrionem *Tiberi* fluuio, ad occaſum *Martha* fluvio, & ad meridiem mari *Tuſco* circumdatur. Regio non amplius L. mill. paſſuum in quadratum habens, vt recte eam deſcribit CLVVERIVS. Nam a *Roma Centumcellas* vſque, X. mill. paſſuum a *Martha* fluuio, qui hodie *Patrimonium S. Petri* a ducatu *Caſtrenſi* diuidit, diſtantes, CLVVERIVS & HOLSTENIVS [*z*] ex *itinerario* ANTONINI recta via *Aurelia* XLVII. tantum mill.

(*t*) Holſten. in Cluuer. p. 47. A Nouis Sabaten III. plus minus ſunt m. p. Inde II. ſunt milliaria Oriolum ſiue *Forum Claudii*. *Vnde porro Bleram ſunt m. p. IX. vel X.*

(*u*) Ferrar. lexic. voce *Tarquinia*. Tarquinia — colonia & vrbs Etruriæ, olim epiſcopalis, nunc prorſus iacens, *inter* Bracianum X. & *Cornetum*, (quod illi in dignitate epiſcopali ſucceſſit) V. mill. paſſuum.

(*x*) Holſten. adnotat. in Carol. a S. Paulo p. 8. *Cornetum*] Hæc ciuitas conflata eſt ex Tarquiniis & Grauiſca.

(*y*) Holſten. in Cluuer. p. 80.
Centum cellas (poſit. m. p. V.)
Algas poſitio m. p. III.
Rapinium poſit. m. p. III.
Grauiſcas poſit. m. p. VI.

(*z*) Holſten. in Cluuer. p. 78.
Via Aurelia per Tuſciam:
Lorium m. p. XII.

paſſuum

paſſuum computant, quod interuallum ex hodierna æſtimatione XL. milliaria haud excedit. Vt adeo, quum in hoc terræ tractu viginti epiſcopi fuerint, *Roma* numero incluſa, ſi omnes diœceſes æquales ſtatuerimus, vnaquæque diœceſis X. circiter vel XII. mill. paſſuum in quadrum habitura ſit, quod ipſum obſeruationem, de mutua diuerſarum ciuitatum diſtantia a nobis datam, confirmat. Atque hinc apparet, quod, ſicut in quibusdam regni *Neapolitani* partibus diœceſes magis multiplicatæ, quam quidem priſcis ſæculis, fuerint, ita quoque in his & aliis ditionis pontificiæ partibus mirifice imminutæ ſint. Nam hodie vix dimidius earum numerus reliquus eſt, quia duæ, tres quatuorue ſæpenumero in vnam coaluerunt. FERRARIVS enim *Viterbium* e trium vetuſtarum ciuitatum, *Ferenti* [zz], *Tuſcaniæ* & *Polymartii* ruinis an. MLXXIV. ortum eſſe dicit. Ita *Ciuitas Caſtellana* ex *Falerii* & *Hortani* caſu exſtitit. *Sutrium Nepæ*; *Cornueto Tarquinia* & *Grauiſca* iunctæ fuerunt; vt plures huiusmodi non memorem, quæ ad hanc noſtram non ſpectant diſquiſitionem. Quod ad diœceſes attinet, quæ in occidentalibus *Tuſciæ*, hodie ducatus *Tuſcanienſis* dictæ, partibus ſitæ fuerunt, multo ampliores fuerunt, facta cum prioribus comparatione: nam ſi a *Feſulis*, III. tantum mill. paſſuum a *Florentia* [a] diſtantibus, diſceſſe-

Ad Turres m. p. X.
Pyrgos m. p. XII.
Caſtrum nouum m. p. VIII.
Centumcellis m. p. V.

Procopius de bello Gothico lib. II. p. 405. CCLXXX. ſtadia, ſiue XXXV. mill. paſſ. computat. Sic enim ibi habet: Πόλιν ἐπιθαλασσίαν, λόγου πολλοῦ ἀξίαν, Κεντουκέλλας ὄνομα, τῶν ἐπιτηδείων σπανίζοντες, ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐξέλιπον· ἔστι δὲ ἡ πόλις μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος, ἐς τὰ Ῥώμης πρὸς ἑσπέραν ἐν Τούσκοις κειμένη, σταδίοις αὐτῆς ὀγδοήκοντα καὶ διακοσίοις ἀπέχουσα. *Centum cellas*, vrbem maritimam ac nobiliſſimam ſub idem tempus Gotthi deſeruerunt, compellente cibi inopia. Ampla eſt illa vrbs atque incolis frequens in Tuſcia, ob occidentali *Romæ* latere: *vnde ſtadiis abeſt CCLXXX.*

(zz) Ferrar. lexic. voce *Ferentia*. Ferentia, Ferentium Plinio & aliis – vrbs Hetruriæ olim epiſcopalis, exciſa, cui Viterbium ad V. mill. paſſ. diſtans ſucceſſit in epiſcopali cathedra, a Viterbienſibus anno ſalutis MLXXIV. ob hæreſim euerſa.

(a) Cluuer. Ital. lib. II. p. 492. Apud *Feſulas* fuiſſe, quod oppidum, *III. millia a Florentia diſſitum*, vulgo etiamnunc *Fieſole*, infra in huius deſcriptione patebit.

ris,

ris, omnes reliquæ diœceſes latius patebant. Cuius rei hoc tantum documentum dare me debere, exiſtimo, quod hæc pars *Tuſciæ* [b] plus quam CC. mill. paſſuum longa & prope C. mill. paſſuum lata habeatur, pontificis *Romani* ditione excluſa. Quem terræ tractum ſi inter XV vel XVI diœceſes diſtribueris, ſatis amplum ſingulis territorium adſignabitur. Vt adeo ad vberiorem earum enarrationem deſcendere neceſſe non ſit.

QVOD ſi autem rurſus in *Vmbriam Romam* propius deſcenderimus, eiuſdem ibi magnitudinis diœceſes & æque frequentes atque in *S. Petri Patrimonio* offendemus. Nam exiguus tantum terræ tractus erat, *Nare* & *Tiberi* fluuiis & *Apennino* monte terminatus, & pars duntaxat veteris *Vmbriæ*, vltra *Apenninum* ad mare *Adriaticum* pertingens. In præſenti *Vmbria* CAROLO A SANCTO PAVLO duodeuiginti diœceſes memorantur. *1. Ocriculum*, aliis *Vtriculum* & *Otriculum*, vulgo *Otriculi*. *2. Narnia*, vulgo *Narni*. *3. Tudes*, vulgo *Todi*. *4. Meuania*, vulgo *Beuagna*. *5. Tifernum Tiberinum*, hodie *Citta di Caſtello*. *6. Interamnia*, vulgo *Terni*. *7. Ameria*, vulgo *Amelia*. *8. Trebia*, vulgo *Treui*. *9. Spoletum*, hodie *Spoleto*. *10 Fulginum*, hodie *Fuligno*. *11. Camerinum*, vulgo *Camerino*. *12. Hiſpellum*, hodie *Spello* *13. Aſſiſium*, vulgo *Aſſiſi*. *14. Forum Nouum*, hodie *Veſcouio*. *15. Forum Flaminii*, vulgo *For Flammo*. *16. Vettonium*, vulgo *Bittona*. *17. Nuceria*, hodie *Nocera*. *18. Eugubium*, vulgo *Gubbio*. Quibus HOLSTENIVS *Tadinum* [c] addit & *Martulam*. Iam vero quinque ex hiſce oppida *Fulginum*, *Hiſpellum*, *Aſſiſium*, *Forum Flaminii* & *Meuania* ita erant poſita, vt eorum nullum ab alio vltra X. mill. paſſuum diſtaret. *Fulginum* ad boream *Nuceriam*

(b) Ferrar. lexic. geogr. voce *Tuſcia*. Tuſcia ſiue Thuſcia (vtroque enim modo ſcribitur) quæ & Etruria, ſiue Hetruria, *la Toſcana*, prouinciæ Italiæ nobiliſſima, & antiquiſſima, peramplaque, inter Liguriam ad occaſum Macra flumio diuiſa & Latium Vmbriamque ad ortum Tiberi diſcreta, ad Arctos monte Apennino a Gallia Togata ſeparata, ad meridiem pelago Thyrreno definita, *longa CCLXXXIV. mill. paſſ. lata nullibi C.*

(c) Holſten. adnot. in Carol. a S. Paulo p. 9. *Tadinum*. Laurentius Tadinatis eccleſiæ epiſcopus ſubſcripſit ſynodo Romanæ Symmachi papæ & apud Gregor. M. lib. VII. indict. II. epiſt. LXXXIX. & XC. Tadinatis eccleſiæ vacantis viſitatio committitur epiſcopo Eugubino.

Id. in Cluuer. p. 98. *Fanum Martis*] Oppidum epiſcopale deinceps fuiſſe, exiſtimant, cui S. Brictius epiſcopus Martanus præfuerit: Vide Donnolæ apol. c. XXXIX. & XXXVII. Martyrologium Rom. IX. Iulii S. Brictii epiſcopi memoriam ponit *Martulæ*, cetera.

verſus pro limite habebat *Forum Flaminii*, quod, FERRARIO [*d*] auctore, III. tantum mill. paſſuum inde diſtabat. *Hiſpellum* totidem paſſ. in via *Aſſiſium* verſus. *Trebia* ad eurum non niſi VI. mill. paſſuum a *Fulgino*, & IX. mill. paſſuum a *Spoletio*, vt idem FERRARIVS [*e*] auctor eſt, qui quoque XV. tantum mill. paſſuum *Fulginum* inter & *Spoletum* ſtatuit; adeo vt *Trebia* recta via inter iſta duo oppida poſita fuerit, neceſſe ſit. Ad auſtrum *Fulginum* rurſus *Meuania* claudebatur, VI. duntaxat mill. paſſuum [*f*] inde diſſita. Ad occaſum *Aſſiſium* erat, oppidum in recentioribus hiſtoriis *Franciſci*, patris *Franciſcanorum*, natalibus clarum; & hoc tantummodo X. mill. paſſuum a *Fulgino*, & XII. circiter mill. paſſuum a *Peruſia* in *Tuſcia* afuiſſe, BAVDRANDVS [*g*] iudicat. Si paullo vlterius ad ſeptemtrionem oculos conuertimus, a *Foro Flaminii* ad *Nuceriam* IX. mill. paſſuum a FERRARIO [*h*] computantur. *Nuceriam* inter & *Tadinum* (cuius veſtigia, obſeruante HOLSTENIO [*i*], in via *Flaminia* prope *Gualdum* in ſummo *Apennino* viſuntur) HOLSTENIO [*k*] & BAVDRANDO computantibus, non amplius VIII. mill. paſſuum. Et inter *Tadinum* & *Eugubium* fere XIII. mill. paſſuum. Heic vero diœceſes ampliores ſeſe offerebant iuxta occidentales huius prouinciæ partes, quemadmodum antea de *Tuſcia* obſeruatum no-

(*d*) Ferrar. lexic. voce *Forum Flaminii*. Forum Flaminii -- a Fulgino, quod illi in epiſcopali honore ſucceſſit III. mill. paſſ. Nuceriam verſus.

(*e*) Ibid. voce *Trebia*. Trebia vrbs Vmbriæ, epiſcopalis olim, nunc oppidum, *Trevi*, in colle, inter Fulginum VI. Spoletium IX. mill. paſſuum.
It. voce *Fulginum*. Fullinium, Fulginia Silio, *Foligno* vel *Fuligno*, vrbs Vmbriæ epiſcopalis ad Tiniam fluuium intermeantem, inter Peruſiam ad occaſum XVIII. & Spoletium in eurum XV. mill. paſſ.
It. voce *Hiſpellum*. Hiſpellum - vrbs Vmbriæ olim epiſcopalis, nunc oppidum amplum in colle, apud Fulginium, inde III. mill. paſſ. in occaſum Peruſiam verſus.

(*f*) Ferrar. lexic. voce *Meuania*. Meuania, *Bevagna*, vrbs olim epiſcopalis Vmbriæ, ad Clitumnum fluuium -- VI. mill. paſſ. diſtans, a Peruſia XII.

(*g*) Baudrand. voce *Fulginum*. Fulginum vrbs eſt parua Vmbriæ, ſed culta in valle, ad radices montis Apennini, XX. milliaribus diſtat a Peruſia, & X. ab Aſſiſio.
It. voce *Peruſia*. Peruſia vrbs eſt Italiæ - - XII milliaribus diſtat ab Aſſiſio in occaſum.

(*h*) Ferrar. voce *Nuceria* †

(*i*) Holſten. adnotat. in Car. a S. Paulo p. 9.

(*k*) Holſten. adnot. in Ital. Cluuer. p. 86. †

bis

biſ fuit. Nam ad occidentale *Engubii* latus nulla fuit ciuitas inter hoc & *Tifernum Tiberinum*, quod XX. mill. paſſ. inde diſtabat. Neque *Tifernum Tiberinum* propinquius ſibi oppidum quam *Aretium* habuit, quod ab eo XVIII. mill. paſſ. & *Callium* XXII. mill. paſſ. & *Perusia* XXIV. mill. paſſuum BAVDVRANDVS [*l*] & FERRARIVS æſtimant. Quod ſi vero *Romam* verſus denuo reſpexerimus, & a monte *Apennino* ad auſtrales huius prouinciæ partes, iuxta *Narem* & *Tiberim* fluuios, deſcenderimus, primum heic offendemus *Martulam* ad *Narem* fluuium, quam non amplius VI. mill. paſſuum a *Spoletio* in ortum abfuiſſe, fidem nobis facit HOLSTENIVS [*m*]. Deorſum eumdem fluuium verſus *Interamna* eiusdem ferme diſtantiæ a *Martula*. Et infra hanc *Narnia*, quam CLVVERIVS [*n*] ex *itinerario Hieroſolymitano* ab *Interamnio* IX. tantum milliaria computat; HOLSTENIVS [*o*] autem, cui diſtantiam dimenſus eſt & paſſus dinumerauit, modo V. milliaria & partes duas tertias a *Narnienſi* porta ad portam *Interamnii* eſſe dicit. Paullulum ad occaſum *Narniæ*, *Ameria* iacebat, ab ea vix VI. mill. paſſ. diſtans, vt FERRARIVS [*p*] auctor eſt. Et ad meridionale *Narniæ* latus paullo inferius ad *Narem*

(*l*) Ferrar. lexic. voce *Tifernum*. Tifernum Tiberinum cognomine, vrbs epiſcopalis in planitie, non procul a Tiberi fluuio, a quo denominatur, vulgo *Citta di Caſtello*, a Peruſia fere XXIV. mill. paſſ. in boream & Cæciam ab Eugubio XX. in occaſum Aretium verſus.
Baudrand. lexic. voce *Tifernum*. Tifernum Tiberinum, vrbs eſt ditionis pontificiæ regiunculæ cognominis caput, ad Tiberim fluuium, & in limite Etruriæ, vti ducatus Vrbini. Diſtat X. mill. paſſ. a Burgo S. Sepulchri in meridiem & XVIII. ab Aretio in ortum Calium verſus XXII. eſtque ſatis munita.

(*m*) Holſten. adnot. in Ital. Cluuer. p. 98. *Fanum Martis*] Oppidum epiſcopale deinceps fuiſſe exiſtimant, cui S. Brictius epiſcopus Martanus præfuerit: - - Locus autem, vbi S. Brictius oratorium habebat, vocabatur Salluſtrianus in iisdem actis (Brictii) quæ *VI. milliariis Spoleto eum abfuiſſe* ſcribunt, cet.

(*n*) Cluuer. Ital. p. 526.
Vrbe Roma
|
Vtriculo XII.
Narnia XII.
Interamna IX.

(*o*) Holſten. adnotat. in Cluuer. p. 95. Sunt a Narnienſi porta ad portam Interamnii cannæ Romanæ 3760, quæ ſunt 5. m. p. ⅔.

(*p*) Ferrar. voce *Ameria*. Ameria, *Amelia*, vrbs epiſc. Vmbriæ antiquiſſima, ab ea vix VI. mill. paſſ. Hortam verſus diſtans.

fluuium

Digitized by Google

fluuium *Romam* verſus *Ocriculum* poſitum, quod *itinerarium Hieroſolymitanum* apud CLVVERIVM [q] XII. mill. paſſuum a *Narnia* locat, FERRARIVS autem ex recentioribus computationibus VIII. tantum mill. & ab *Hortano* in *Vmbria* IV. mill. paſſuum ſtatuit, quomodo antea notauimus, quando de *Hortano* ſumus loquuti. In media hac prouincia ad *Tiniæ* & *Aſii* fluuiorum confluentes inter *Meuaniam* & *Peruſiam Vettonium* erat, quod VI. mill. paſſuum a *Meuania* & VIII. a *Peruſia* in *Tuſcia* FERRARIVS [r] ſtatuit. Vt adeo omnes huius prouinciæ diœceſes, duabus vel tribus exceptis, admodum paruæ fuerint, nec, ſi omnes æquales ſtatuas, plus VIII. vel X. mill. paſſuum in longitudinem habuiſſe, cenſendæ ſint, ſiquidem vix tanto interuallo ciuitas alia ab alia ſeparata fuit. Quam ob cauſſam diuerſis ciuitatibus collapſis plures harum diœceſium ſæculis ſubſequutis vnitæ fuerunt. Nam *Tadinum Nuceriæ* iunctum, vti HOLSTENIVS [s] tradit. *Hiſpellum* & *Forum Flaminii* in *Fulginum* coaluerunt. Ita *Meuania* & *Trebia* & *Martula* collapſæ & aliis diœceſibus iunctæ fuerunt, in omni hac prouincia, quantum quidem ego cognoſcere potui, nulla noua diœceſi conſtituta.

§. III.

De Valeria.

Ex *Vmbria* primum greſſum ortum verſus in *Valeriam* dirigimus, quæ HOLSTENIO ita vocitata videtur a via *Valeria*, quæ recta per illam ducebat. In boream *Apennino* monte, in occaſum *Nare* flumine, *Vmbriam* ab ea diſterminante, in auſtrum *Tiberi* & *Aniene* fluuiis, a *Latio*, ſeu ea regione, quæ hodie *Campagna di Roma* dicitur, illam ſeparantibus, terminabatur. In eurum *Samnio* finitima erat, a quo per foſſam, ab *Aterno* fluuio ad oſtia *Anienis* deductam, diſcernebatur. *Sabinorum* olim & *Marſorum* ea regio fuit & pars *Latii* veteris, & hodie *Sabina* in ea parte dicitur, quæ *Romam* verſus deflectit, & quod reliquum eſt, pars hodierni ducatus *Spoleto* & *Abruzzo* eſt. In hac prouincia, CAROLO A SANCTO PAVLO recenſente, vndecim diœ-

(q) Cluuer. Ital. p. 526. vid. ſub litt. anteced. (n) p. 515.

(r) Ferrar. lex. voc. *Vettionenſes*. Vettionenſes & Vettonenſes populi Vmbriæ, quorum oppidum *Bettona*, quaſi Vettonium, apud Tiniæ & Aſii fluuiorum confluentiam, inter Meuaniam VI. & Peruſiam VIII. mill. paſſuum, olim vrbs epiſcopalis.

(s) Holſten. in Ital. Cluuer. p. 86. †

ce-

ceſes fuerunt. *1. Fidena*, vulgo *Caſtel Iubileo*. *2. Nomentum*, vulgo *Lamentana*. *3. Tibur*, hodie *Tivoli*. *4 Nurſia*, nunc *Norza*. *5. Marſi*, al. *Marruuium* & *Valeria*. *6. Praneſte*, hodie *Paleſtrina*. *7. Furconium*, nunc *Forconio*. *8 Amiternum*, hodie *S. Vittorino*. *9. Reate*, vulgo *Rieti*. *10. Cures*, vulgo *Curese*. *11. Liſta*. Sed HOLSTENIVS [t] earum vltimam pro *Liſſo*, ſiue, vt hodie dicitur, *Aleſſio*, in *Preualitana* ad alteram maris *Adriatici* oram poſitam eſſe, & *Praneſte* ad *Latium* pertinere, obſeruat. Quarum in locum duas alias ſubſtituit, *Pitinum* & *Forum Nouum*, ſiue *Sabinum*, hodie *Veſcovio*, olim primariam *Sabinorum* ciuitatem. Iam vero ex hiſce *Fidena* a portis *Roma* V. duntaxat mill. paſſuum aberant, vti ſupra adnotavimus. *Nomentum* a *Fidenis* circiter VIII. mill. paſſuum & XII. mill. a *Roma*, quemadmodum ex SANSONE & BRIETIO demonſtrat BAVDRANDVS [u]; licet alii ſupra *Tibur* X. mill. paſſ. & XXVI. a *Roma* id ſtatuant. *Tibur* ipſum a *Roma* XVI. mill. [w] paſſuum diſtabat. Sed hæc ampla diœceſis præ iſtis omnibus fuit. Nam HOLSTENIVS [x] *Sublaqueum* epiſcopo *Tiburtino* paruiſſe obſeruat, vſque dum monaſterium euaſiſſet, omni iurisdictioni epiſcopali exemtum; & BAVDRANDVS [y] hanc abbatiam quatuordecim vicos ſub ſe habere auctor eſt.

(t) Holſten. adnotat. in Carol. a S. Paulo p. 16. (p. 56. in geogr. Caroli a S. P.) *Liſta*] Liſti etiam nunc nomen retinet *Monte di Liſta* III. mill. paſſ. Reate diſtans. Certiſſimum vero eſt, eum locum numquam habuiſſe epiſcopum, cuius nulla, niſi apud vnum Dionyſium mentio exſtat, qui inter vetuſtiſſima Aboriginum oppida commemorat. Ea autem Dionyſii tempore fere omnia interierant. Liſſitana autem eccleſia, cui Ioannes præfuerat, in Liſſo, in ora maris Adriatici oppido fuit.

(u) Baudr. voce *Nomentum*. Nomentum vrbs olim epiſcopalis exciſa nunc & in pagum redacta, in Sabinis, ad Amienem fluuium, apud Vicum Varronis, ſupra Tibur X. mill. paſſ. ab vrbe Roma XXVI.

(w) Ferrar. voce *Tibur*. Tibur, Tybur Ouidio & aliis - vrbs Latii epiſcopalis, ad Amienem fluuium, in Sabinorum confinio, a Catillo Arcade claſſis Euandri præfecto ante Romam condita, a qua XVI. mill. paſſ. in boream verſus Marſos diſtat.

(x) Holſten. in Ital. Cluuer. p. 147. Sublaqueum Tiburtino epiſcopo parebat, antequam vicinum monaſterium ita excreuiſſet, vt epiſcopi iurisdictioni eximeretur.

(y) Baudr. voce *Sublaqueum*. Sublaqueum, ſeu melius Sublacum, oppidum Aequorum in Latio. Hodie dicitur vulgo *Subiaco*, cuius abbatia, quæ nullius eſt diœceſis, quatuordecim vicos ſub ſe habet, in confinio regni Neapolitani.

Præneſte XIII. mill. paſſuum a *Gabiis* & XIV. mill. paſſuum ab *Agnania*, nec tantum a *Nomento* abfuit. *Cures*, hodie *S. Anthimo*, ſecundum *Ferrarium* [z] tantummodo X. mill. paſſuum a *Reate*, & probabiliter paullo propius a *Nomento* diſſitæ, quia CAROLVS A SANCTO PAVLO [a] ex epiſtola GREGORII MAGNI [b] obſeruat, hanc ſedem *Nomentanæ* ſuo tempore fuiſſe coniunctam. Nonnulli *Cures* cum *Sabino*, ſiue *Foro Nouo* confundunt; ſed HOLSTENIVS [c] *Sabinum* diſtinctum oppidum, & in eo loco, qui nunc dicitur *Veſcovio*, vbi oppido deleto eccleſiæ cathedralis rudera adhuc ſuperſunt, ſitum fuiſſe, oſtendit. Hæc vrbs, BAVDRANDO [d] auctore, III. tantum mill. paſſuum a *Reate* & XI. mill. ab *Interamnia* abfuit; ſed huius loci natura, vt aliquantum incerta, prætereunda eſt. Ruinæ *Amiterni*, CLVVERIO [e] teſte, hodieque prope *Aquilam* vrbem viſuntur. FERRARIVS [f] modo V. mill. paſſuum ab ea diſtare exiſtimat. *Pitinum* duobus

(z) Ferrar. voce *Cures*. Cures, vrbs Sabinorum, Numæ Pompilii patria, a Medio Fidio Sabinorum Deo condita, nunc pagus *Torre* vel *Turre*, teſte Leandro dictus, ad Himellam fluuium a Reate X. mill. paſſ. in occaſum a Tybure ſupra XX. in arctos, Interamnam verſus ſupra XVI.

(a) Carol. a S. Paulo geogr. ſacr. p. 58. (p. 16.) Cures - hanc ſedem probabile eſt eamdem fuiſſe cum ea, quæ dicitur Sancti Anthimii, cuius meminit diuus Gregorius epiſt. II. (leg. XX.) lib. II. indict. XI. & quam vniit Nomentanæ.

(b) Gregor. lib. II. epiſt. XX. ad Gratioſum epiſcopum Numentanum: (tom. V. concil. Labb. p. 1109.) Ideoque fraternitati tuæ curam gubernationemque ſancti Anthemii eccleſiæ, in Curium Sabinorum territorio conſtitutæ, præcepimus committendam, quam tuæ eccleſiæ adgregari vnitique neceſſe eſt: quatenus vtrarumque eccleſiarum ſacerdos recte Chriſto adiuuante poſſis exſiſtere.

(c) Holſten. adnotat. in Carol. a S. Paulo p. 9. *Forum nouum* &c. *inter Forum Flaminii* & *Spoletum*] Hoc falſiſſimum eſt: nam ſita eſt in Sabinis eodem loco, vbi nunc oppido deleto eccleſia epiſcopalis ſupereſt, vulgo *Veſcovio* dicta.

(d) Baudr. voce *Cures*. Cures aliis eſt *Veſcovio*, vrbs primaria Sabinæ antea, nunc oppidum, vbi etiam fuit epiſcopatus Sabinenſis Manleanum translatus. Sita eſt prope Himellam amnem tribus milliaribus a Reate in occaſum & XI. ab Interamnia in auſtrum in ditione pontificia.

(e) Cluuer. Ital. lib. II. p. 686. lin. 11. Fuit Amiternum haud procul Fonte Aterni: - - Viſuntur hodieque ruinæ eius haud procul ſiniſtra amnis ripa, inter fontes eius & Aquilam vrbem, cetera.

(f) Ferrar. voce *Amiternum*. Amiternum, *S. Vittorino*, vrbs olim epiſcopalis - ad Aternum fluuium *ab Aquila* - V. mill. paſſ. diſtans.

bus

bus mill. paſſuum ab *Aquila*, adeoque, vt HOLSTENIVS obſervat [g], non longe ab *Amiterno* fuit. *Furconium* alia ſedes in iſthac vicinia VIII. tantum mill. paſſuum ab *Aquila*, vt FERRARIVS [b] tradit. Vt adeo hæ tres diœceſes, in anguſto terræ tractu ſitæ, nunc in nouam diœceſim *Aquilam*, quæ ex illarum ruinis ſurrexit, coaluerint. Ampliſſimæ harum diœceſium in hac regione fuerunt *Reate*, *Narſia* & *Marruuium*, ſiue *Marſi*. Nam a *Reate* ad *Nurſiam* BAVDRANDO [i] ſunt paſſuum millia XIII. FERRARIO XX; ad *Aquilam* XXV. & totidem ad *Narniam*. At *Interamnia* & *Furconium* a *Reate* abfuerunt aliquanto propius. *Marruuium* ad lacum *Fucinum* a *Furconio* ac *Sulmone*, proximis ei ciuitatibus, non mediocri ſpatio disiunctum. Sed exactam iſtorum locorum diſtantiam non adeo certo nouimus, quia inter geographos non conuenit, ad quam lacus *Fucini* oram poſitum fuerit *Marruuium*.

§. IV.

De Piceno ſuburbicario.

E *Valeria* & *Vmbria* aduerſus *Apenninum* montem in *Picenum ſuburbicarium* deuenimus, quæ prouincia ſic dicitur, vt a *Piceno annonario*, ad *Italicam* ſpectante diœceſim, diſtinguatur. Hanc inter *Apenninum* montem in auſtrum, & mare *Adriaticum* in boream, poſitam a *Piceno annonario Aeſis* fluuius ad occaſum, & a *Sannio Aternus* fluuius, nunc *Peſcara* vocitatus, in eurum diſterminabat; hodie prouincia iſta vocatur *Marchia Anconitana*, vulgo *Marca di Ancona*, & *Aprutium*, vulgo *Abruzzo Vltra*. In hac prouincia ex CAROLI A SANCTO PAVLO recenſione quatuordecim fuerunt diœceſes. *1. Pinna*, hodie *Penna*. *2. Interamnia*, al. *Interamnium*, hodie *Teramo*. *3. Aſculum*, vulgo *Aſcoli*. *4. Firmum*, hodie *Fermo*. *5. Tolentinum*, nunc *Tolentino*. *6. Septempeda*, hodie *S. Seuerino*.

(g) Holſten. adnot. in Car. a S. Paulo p. 16. Pitinum non longe fuit ab Amiterno, duobus mill. paſſ. ab Aquila.

(b) Ferrar. voce *Furconium*. Furconium, *Forcone*, vrbs Veſtinorum olim epiſcopalis, exciſa, ex cuius ruinis & Amiterni coaluit Aquila vrbs, inde VIII. mill. paſſ. diſtans.

(i) Baudrand. voce *Nurſia*. Nurſia vrbs parua Italiæ - intra montes ſedet & ad radices Apennini VI. milliaribus a confinio Marchiæ Anconitanæ diſtat XIII. a Reate.

Ferrar. ibid. Nurſia, vrbs olim epiſcopalis Vmbriæ — a Reate XX. mill. paſſ. in boream, ab Aquila XXX. in occaſum.

7. *Ma-*

et ampliſſima non vltra XX. mill. paſſ. patere potuerunt, quemadmodum ex FERRAII aliorumque geographorum computatione apparet.

§. V.
De Latio *&* Campania.

A mari *Adriatico* iterum per tranſuerſum *Apenninum* eundum nobis eſt, vt *Latium* & *Campaniam*, antiquam *Italiæ* gloriam, iuxta mare *Tuſcum* ortum verſus ad *Silarum* amnem a *Tiberi* & portis *Romæ* contemplemur. Hæ regiones in ciuili & eccleſiaſtica notitia pro vna duntaxat prouincia habentur. Sed quum *Latium* a *Campania* plerumque diſtinguatur, primum de dioeceſibus in eo obuiis, tamquam proximis vicinis *Romæ*, verba faciemus. Hæc regio antiquis temporibus *Tiberi*, *Aniene*, & *Lyri* amnibus clauſa, quorum vltimus a *Campania* proprie ſic dicta eam ſeparabat. Hodie *Campaniam Romanam*, vulgo *Campagna di Roma*, & partem *Terræ Laboris*, vulgo *Terra di Lavoro*, in regno *Neapolitano* continet. Fuerunt olim in ea viginti tres dioeceſes, vt CAROLVS A SANCTO PAVLO & HOLSTENIVS computarunt. *1. Subauguſta. 2. Oſtia, 3. Gabii. 4. Albanum. 5. Alba. 6. Antium. 7. Tres Tabernæ. 8. Velitræ. 9 Tuſculum. 10. Lauici. 11. Præneſte. 12. Signia. 13. Anagnia. 14. Ferentinum. 15. Aletrium. 16. Verulæ. 17. Tarracina. 18. Fundi. 19. Formiæ. 20. Aquinum. 21. Caſſinum. 22. Atina. 23. Sora.* Ex hiſce, vt iam ante obſeruauimus, *Subauguſta* prope *Romam* ſita, *Oſtia* XVI. mill. paſſuum a *Roma* & duabus a *Portu*; *Gabiis Romam* XIII. mill. paſſ. & totidem ad *Præneſte*. *Tuſculum*, quod nonnulli pro *Tuſculano*, vbi CICERO quæſtiones *Tuſculanas* ſcripſit, falſo accipiunt, vrbs fuit, hodie dicta *Freſcati*, ſecundum FERRARIVM XII. tantummodo mill. paſſ. a *Roma* diſſidens. *Signia*, vulgo *Segni*, inter *Tuſculum* & *Anagniam*, hinc & inde VI. mill. paſſuum, a *Præneſte* IX. & a *Roma* XXX. mill. paſſ. ſeparata, vti ex HOLSTENIO fidem nobis facit BAVDRANDVS [*n*]. Idem auctor [*o*] *Ferentinum* modo V. mill. paſſ. ab *Anagnia*,

(*n*) Baudrand. lexic. voce *Signia*. Signia, *Segni*, vrbs alias Volſcorum in Latio nunc Campaniæ Romanæ, in ditione pontificia, ducali titulo inſignita. Ibi organa inuenta fuere & modulationes, quibus vtitur Romana eccleſia, inquit Petrarcha, XXX. milliaribus diſtat ab vrbe Roma in ortum & IX. a Præneſte in meridiem; eſtque in ſummo iugo Lepini montis, teſte Luca Holſtenio.

(*o*) Baudr. voce *Ferentinum*. Ferentinum, *Ferentino*, vrbs eſt parua in colle

et IV ab *Aletrio* abeſſe dicit; & FERRARIVS [*p*] *Verulas* medias fere inter *Anagniam* & *Soram* IX. vel X. mill. paſſ. ſtatuit. *Lavici*, teſte HOLSTENIO [*q*], XV. mill. paſſ. a *Roma*, interueniente nihilominus illis *Subauguſta*; Hæc enim in via *Lauicana*, *Roma Lauicos* recta ducente, poſita. *Albanum* & *Alba* ab auctoribus quibuſdam confunduntur, HOLSTENIVS [*r*] autem pro diſtinctis vrbibus habet, & FERRARIVS [*s*] illud XVI. mill. paſſuum, hanc BAVDRANDVS XIV. mill. paſſuum a *Roma* computant. Sed forte alterutrum oppidum ex alterius tantummodo ruinis, ortum fuit, quia non plus II. mill. paſſ. ab ſe inuicem fuerunt disiuncta. A *Velitris* ad *Albam* IV. tantum mill. paſſ. & XX. ad *Romam* [*t*]; Ab *Antio* in ora maris *Tuſci* ad *Velitras* XIV. ad *Oſtiam* XX. mill. paſſuum, vt BAVDRANDVS docet [*u*]. Inter *Antium* & *Velitras Tres Tabernæ*, locus vbi chriſtiani ex vrbe *Roma Paulo* apoſtolo in occurſum prodierunt. CAROLVS A SANCTO PAVLO, eamdem ciuitatem eſſe, putat, quæ hodie dicitur *Ciſterna*, ſed HOLSTENIVS [*w*] inde paullo in via *Appia* remo-

---

tribus milliaribus ab Anagnia in ortum Verulum verſus & VI. a Fruſinone in boream, IV. autem ab Alatro in occaſum, ſub dominio ſummi pontificis & VIII. milliaribus a confinio regni Neapolitani.

(*p*) Ferrar. voce *Verulæ*. Verulum, Verulæ Frontino, *Veruli* vulgo, colonia & vrbs Latii epiſcopalis in Hernicis, apud Coſam fluuium, media fere inter Anagniam ad occaſum & Soram ad ortum X. ſeu IX. mill. paſſuum.

(*q*) Holſten. in Ital. Cluuer. p. 194. *Procedit ad CXX ſtadia*] mill. paſſ. XV.

(*r*) Holſten. ibid. p. 193. *Albanum*] Immo iam ante hæc tempora Gregorii M. epiſt. XI. lib. III. extat ordini & plebi conſiſtenti in *Albano* ſcripta, cetera. *Petauii errorem*] Leuiſſimus ſane error: nam prædia illa & villæ proxima erant ipſi *Albæ*.

(*s*) Ferrar. voce *Alba longa*. Alba longa, vrbs Latii exciſa, antiquior Roma, ab Aſcanio an. XXXII. poſt excidium Troiæ condita anno mundi M.M.M.LXVI. manet epiſcopatus cardinalibus tribui ſolitus, ab vrbe Roma XVI. mill. paſſuum. Illam circumſtant caſtra *Albanum*, Sauellum & Gandulphi, ex ruinis eius, vt ferunt, conſtructa.

Baudr. lexic. ibid. Alba in ruinis iacet. - - Diſtat ab vrbe Roma XIV. mill. paſſuum.

(*t*) Ferrar. voce *Velitræ*. Velitræ - colonia & vrbs Latii epiſcopalis in via Appia, *a Roma XX mill. paſſ.* in eurum Priuernum verſus diſtans, *Albæ* & Aricia vicina ad *III & IV. paſſ.*

(*u*) Baudr. lexic. voce *Antium*. Antium -- in ruinis iacet *ab Oſtia XX. mill. paſſ.* in eurum *a Velitris XIV.* in meridiem.

(*w*) Holſten. adnot. in Carol. a S. Paulo p. 9. *Tres Tabernæ &c. vulgo Ciſterna*)

tam

tam fuiſſe exiſtimat prope *Velitras*, ita quidem, vt *Gregorius Magnus* has duas diœceſes coniunxerit. FERRARIVS [x] V. duntaxat paſſuum millibus a *Velitris*, & XXVI. (vel ſecundum BAVDRANDVM XXI.) a *Roma*, V ab *Aricia* & XXII. ab *Appii Foro*, altero loco, vbi fratres *S. Paulo* obuiam facti, abfuiſſe iudicat. Equidem nec *Aricia* nec *Appii Forum* tanquam ſedes epiſcopales vlli veterum ſcriptorum memorantur. At FERRARIVS [y] vtrique loco hanc dignitatem adſignare videtur. Nam *Ariciam* vrbem & coloniam claram *Latii* fuiſſe, dicit, quæ ſecundum communem eccleſiæ regulam hoc ipſo titulum ſedis epiſcopalis habuit. Neque obiici poteſt, quod tantum XVI. mill. paſſuum a *Roma* & IV. vel V. ab *Alba*, *Tribus Tabernis & Velitris* abfuerit; iam enim vidimus, plures alias ciuitates in hoc tractu haud maiori interuallo alias ab aliis diſſediſſe. De *Appii Foro* confidentius loquitur, dicitque, vrbem olim epiſcopalem [z] fuiſſe, etiamſi nullum huius rei teſtimonium adferat. Sed ratio quædam ſubeſt, vt dictis eius fidem habeamus, quia vrbs erat mediocri interuallo a quauis alia ſeparata. Nam *Tarricina* in eurum ferme XII. mill. paſſuum inde recedebat, & *Tres Tabernæ* in occaſum ſupra XX; vt adeo aut *Tres Tabernæ* & *Tarracina* ampliores diœceſes, quam quidem in hiſce partibus eſſe conſueuerunt, habuerint, aut *Appii Forum* illis interuenerit, oporteat. Sed miſſum hoc facimus, quod in rebus dubiis, vbi antiqua documenta deſunt, aliquid certi definiri nequit. Igitur ad ea, quæ certiora ſunt, progredimur. A *Terracina* ad *Fundos* ſecundum recentiores geographos [a] X. tantum mill. paſſuum

Hoc falſum: Nam Trium Tabernarum veſtigia haud procul inde in ipſa via Appia conſpiciuntur. Gregorius Magnus hanc eccleſiam deſolatam Velitrenſi coniunxit.

(x) Ferrar. voce *Tres Tabernæ*. Tres Tabernæ vrbs olim Latii epiſcopalis --- inter vrbem Romam XXVI. & Forum Appii XXII. mill. paſſ. *vltra Velitras VI*. Baudrand. ibid. Tres Tabernæ vrbs fuit --- Diſtabat *V. milliaribus ab Aricia & XXI. ab vrbe Roma* in ortum.

(y) Ferrar. voce *Aricia*. Aricia vrbs & colonia olim clara Latii, nunc oppidulum, *ab vrbe Roma XVI. mill. paſſ.* haud procul *a Velitris*, inde *IV. mill. recedens*, Albæ quoque finitima.

(z) Ferrar. voce *Forum Appii*. Forum Appii, vrbs Latii, *olim epiſcopalis*.

(a) Ferrar. voce *Fundi*. Fundi, *Fondi*, colonia & vrbs epiſcopalis Latii in regni Neapolitani initio, primum ex vrbe Roma Neapolim proficiſcentibus occurrens, *poſt Tarracinam X. mill. paſſ.* media inter illam & Formias.

Vvv 2 fuerunt,

Digitized by Google

fuerunt, tametſi in *itinerario Hieroſolymitano* [*b*] XIII. & in *itinerario* ANTONINI XVI. habeantur. *Fundis Formias* eadem itineraria XII. & XIII. mill. paſſ. computant, quam diſtantiam FERRARIVS ex recentioribus geographis X. duntaxat mill. paſſuum æſtimat; lectorem ſuum aduerſus grandem errorem heic [*c*] præmuniens STRABONIS, *Formias* a *Tarracina* CCCC. ſtadiis,hoc eſt L. milliaribus, diſtare ſcribentis, quum ne CC. quidem ſtadiis diſtent. Si a mari aliquantum ſurſum verſus ad eam *Latii* partem, quæ inter eurum & aquilonem iacet, oculos conuertimus, *Aquinum* illic & *Caſſinum* conſpicimus, V. tantum mill. paſſ. alterum ab altero ſeparatum, & *Atinam* eiusdem diſtantiæ a *Caſſino*, & *Soram* XII. mill. paſſ. ab *Atina*, XII. a *Ferentino*, XVI. a *Caſſino* & LX. a *Roma* diſſitam. Vt adeo in terræ tractu LXX. veterum *Italicorum* milliarium, quæ non prorſus LX. ex recentioribus conficiunt, viginti circiter vel triginta epiſcopatus, pro numero vrbium *Latii*, florentiſſimis imperii *Romani* temporibus, fuerint.

E *Latio* in *Campaniam* progrediendum nobis eſt, vbi primum *Minturnas* inuenimus, locum hodie *Scaffa del Garigliano* vocitatum, non procul ab oſtiis *Liris* fluuii, IX. mill. paſſuum a *Formiis* & totidem a *Sinueſſa*, vt FERRARIVS [*d*] computat.

(*b*) Apud Holſten. adnot. in Ital. Cluuer. p. 213. Viæ Appiæ loca & interualla noſtro tempore ſic computantur:

Roma Ariciam m. p.	*XIII.*
Genzano	*I.*
Torre S. Incla ſub Lanubio	*II.*
Ciſternam	*IX.*
Torre mertata	*V.*
Caſarillo di S. Maria	*III vel 3½.*
Tarracinam	*XVIII.*

Ex Hieroſolymitano itinerario Viæ Appiæ.

Roma Ariciam	*XVI.*
Tres Tabernas	*V.*
Spontas	*XIV.*
Appi forum	*VII.*
Medias	*IX.*
Tarracinam	*X.*

(*c*) Ferrar. voce *Formiæ* Cauendus eſt error heic Strabonis, Formias a Tarracina CCCC. ſtadiis diſtare ſcribentis; quum neque CC. diſtent. *Nota:* De diſtantia a Fundis nihil lego.

(*d*) Ferrar. voce *Minturnæ.* Minturnæ, colonia Latii noui, in Campaniæ confi-

Paullo

Paullo ſuperius *Teanum*, nunc *Tiano* dictum, VIII. mill. paſſuum a *Sueſſa*, a *Capua* XII; & *Calenum* totidem a *Capua Sueſſæ* vrbi propinqua ad VI. mill. paſſ. totidem fere a *Sinueſſa*, ſecundum computationem FERRARII [*e*]. CAROLVS A SANCTO PAVLO *Calenum* pro eo loco, qui hodie *Cagli* dicitur, accipit, & alii pro *Calibus*; ſed HOLSTENIVS [*f*] hoc oppidum idem cum *Carinola* eſſe oſtendit, quæ nunc ſedes epiſcopalis eſt, ex BAVDRANDI ſententia IV. tantum mill. paſſuum a *Sueſſa* & totidem ab ora maris *Tuſci* diſtans. Proxime vltra haſce diœceſes *Vulturnum*, hodie *Caſtel di Bitorno* ad oſtia *Vulturni* fluuii VIII. mill. paſſuum a *Sinueſſa*, IX. a *Linterno*, & X. a *Capua*. Quinque mill. paſſuum vltra *Linternum* in eadem ora *Cumæ* & III. mill. paſſuum infra haſce *Miſenum*, vnde *Puteoli* ſimiliter III. mill. paſſuum & *Puteolis* ad *Neapolim* VI. ſecundum FERRARII computationem. Duodeuiginti circiter mill. paſſuum vltra *Neapolim Stabiæ* erant, & ab his VI. mill. paſſuum *Surrentum* ad eamdem oram, vltra quod *Amalphia* & *Salernum*, quorum hoc poſterius a *Neapoli* XXIV.

nio, ad oſtia Liris fluuii, olim vrbs epiſcopalis, nunc prorſus exſtincta. Locus *la Scaffa del Garigliano*, teſte Sanfelicio, nominatur, inter Formias ad occaſum, & Sinueſſam ad ortum, vrbes etiam exciſas, IX. mill. paſſuum, a Fragellis.

(*e*) Ferrar. voce *Teanum*. Teanum, cognomento Sidicinum Plinio & aliis, *Tiano*, colonia & vrbs Campaniæ epiſcopalis ſub archiepiſcopo *Capuano*, inde XII. mill. paſſ. Caſinum verſus XX. in colle, inter Cales IV, & Sueſſam VIII.

Ibid. voce *Calenum*. Calenum, *Carinola*, vrbs Campaniæ, in regno Neapolitano, in agro Stellate, apud montem Maſſicum, Sueſſæ propinqua ad VI. mill. paſſ. totidem fere a Sinueſſa vrbe exciſa, epiſc. ſub archiepiſcopo Capuano, inde XII. mill. Sinueſſam verſus.

(*f*) Holſten. adnotat. in Cluuer. p. 258. Ipſam Carinolam olim Celenam vel Celennam dictam coniicio primum ex verſu Virgilii lib. VII.

Quique Rufas Batulumque colunt, atque arua Celennæ.

Quum enim Rufæ - - fuerit, vbi nunc Preſenzanum, Theanenſis diœceſis oppidum exſtat, Celennam quoque in hac Campaniæ parte ponendam exiſtimo, cui planitiem magnam ſubiectam Virgilius oſtendit. Deinde quia Iulianus Pelagianus epiſcopus Campanus, Celanenſis epiſcopus a Beda vocatur, quod ad Virgilii Celennam non male trahit Roſweidus in notis ad Paulinum. Nam Celanenſis ciuitas, vt apud Proſperum in chronicis legitur, extra Campaniam in Hirpinis fuit. Iulianum vero alicubi in Campania epiſcopum fuiſſe teſtatur idem Proſper in epigrammate, quo eumdem Iulianum perſtringit.

duntaxat mill. paſſuum diſtare FERRARIVS auctor eſt. Ad latus *Neapolis* ſeptemtrionale & orientale *Nola* erat, quæ non amplius XII. mill. paſſuum ab ea diſtare potuit. Nam HOLSTENIVS [*g*] obſeruat, *Octauianum*, villam ſub *Veſuuio* monte, vbi *Octauius Auguſtus* mortuus eſt, in via ad vtramque iſtam vrbem fuiſſe, V. mill. paſſ. a *Neapoli* & VII. a *Nola*. Inter *Nolam* & *Capuam Acerra* ſita, VI. mill. paſſuum a *Nola*, VIII. a *Neapoli* & a *Capua* X. Nam *Nolam* inter & *Capuam* XX. duntaxat antiqua milliaria *Italica* fuerunt, vti e PAVLINO epiſcopo *Nolano* [*h*] condiſcimus, qui hac in re falli non potuit. *Neapolis* & *Capua* XVI. tantum mill. paſſuum ſeparatæ, & tamen *Atella*, hodie *S. Arpino*, vel *S. Elpidio* illis fuit intermedia. FERRARIVS [*i*] enim vtrimque VIII. mill. paſſuum afuiſſe, dicit, *Calatia* tantumdem viæ in boream a *Capua*; *Venafrum* non niſi X. mill. paſſuum a *Caſſino*; *Abellinum* maxima diœceſis in omni *Campania*, XVI. mill. paſſ. a *Beneuento*, & totidem a *Nola*, *Salerno* & *Frequento* in prouincia *Samnii*, cui poſtea, vt BAVDRANDVS [*k*] perhibet, coniunctum fuit. Quod ſi igitur omnes haſce *Italicas* diœceſes, quas hactenus enumerauimus, coniungamus, vltra centum & decem adſcendunt, ex quibus XX. in exigua iſta parte *Tuſciæ*, quæ *Patrimonium S. Petri* hodie dicitur, XX. in *Vmbria*, XI. in *Valeria*, XIX. in *Piceno ſuburbicario*, & XLIII. in *Latio & Campania* fuerunt. Et tamen omnis hæc regio ſimul ſumta in longiſſima ſua parte non amplius CC. mill. paſſ. ad oram maris *Tuſci* extenſa. Nam a *Martha* amne, ad quem *Tarquina* & *Grauiſca* ſitæ erant, ad vrbem *Romam* L. recentiora milliaria habentur, a *Roma* ad *Neapolim* CXXV; a *Neapoli* ad *Salernum* extimam diœceſim in *Campania* XXIV, ſecundum FERRARII computationem. Ad oram maris *Adriatici* longitudo tantummodo fuit *Piceni ſuburbicarii* inter *Aeſim* & *Alternum* fluuios, quæ non habuit ſupra CXX. mill. paſſu-

(*g*) Holſten. in Ortel. p. 133. Octauianum, villa Octauii imperatoris ſub Veſuuio monte V. m. p. a Neapoli & VII. ab vrbe Nola, vbi etiam mortuus eſt.

(*h*) Paulin. ad Cyther. carm. XIII. p. 492. edit. Antwerp. MDCXXII. 8uo.
Ab vrbe Capua, quæ loco ſedis meæ
Bis dena diſtat millia, &c.

(*i*) Ferrar. voce *Atella*. Atella vrbs Campaniæ epiſcopalis -- media inter Capuam & Neapolim, VIII. mill. paſſ. vtrimque.

(*k*) Baudrand. voce *Abellinum*. Abellinum vrbs, principatus titulo clara, ſedet in regno Neapol. -- eius epiſcopus vnitus eſt cum Frequentino.

paſſuum. Latitudo in ampliſſima parte illius ab *Ancona* in ora maris *Adriatici* ad *Oſtiam* iuxta mare *Tuſcum* CLXIV. tantum mill. paſſuum, & in anguſtioribus partibus ab oſtio *Aterni* fluuii ad oſtium *Liris* non amplius CXX. mill. paſſuum. Quod ſpatium lector curioſus inter CX. dioeceſes diſpertire, ſi lubet, poteſt, atque ſic examinare, num menſuram, quam illis ſupra adſignauimus, excedant.

§. VI.
De Samnio.

Non immorabimur tam accurate examinandis reliquis dioeceſibus *Italicis*, ſed numerum duntaxat earum in qualibet prouincia inibimus, paucas quasdam obſeruationes in earum maximas, vti hactenus in minimas, facturi, vt lector hanc diſquiſitionem pro lubitu perſequi poſſit & videre, quod magnitudo vel exiguitas alicuius dioeceſis nullam diuiſionem vel perturbationem in eccleſia catholica produxerit. Proxima igitur prouincia, de qua agendum nunc nobis eſt, *Samnium* eſt, ſedens in ora maris *Adriatici*, inter *Picenum ſuburbicarium* in occaſum, a quo per *Aternum* ſeu *Peſcaram* amnem; & inter *Apuliam* in ortum, a qua per *Frentam* fluuium, ſeparabatur. In hac prouincia CAROLO A SANCTO PAVLO non niſi decem memorantur dioeceſes. *1. Beneuentum. 2. Sepinum. 3. Sulmo*, nunc *Sermona. 4. Bouianum*, vulgo *Bojano. 5. Theatea*, hodie *Ciuita di Chieti. 6. Ortona. 7. Frequentum*, vulgo *Fricenti. 8. Alipha. 9. Samnium. 10. Corfinium*, vel *Valua*. Quibus HOLSTENIVS *Iſtonium* addit & *Aeclanum*, BAVDRANDVS autem *Aeclanum* idem cum *Frequento* fuiſſe, autumat. Quomodocumque autem res ſe habet, HOLSTENIVS [l], illam ciuitatem *Decimum Quintum* appellatam fuiſſe, obſeruat, quod XV. mill. paſſuum a *Beneuento* diſtaret. *Corfinium* & *Sulmo* propius a ſe inuicem diſſita & poſtea vnita. *Ortona*, *Theatea*, *Sapinum*, *Bouianum*, & *Iſtonium* alia X. alia XII. mill. paſſuum ab aliis ſeparata. Adeoque tres dioeceſes neque ita exiguas, vt circa *Romam*, neque ita magnas, vt in occidentalibus dioeceſis *Italicæ* prouinciis, fuiſſe, in propatulo eſt.

(l) Holſten. adnot. in Car. a S. Paulo p. 18. Aeclanum Samnii, vel potius Campaniæ ciuitas, cuius veſtigia exſtant prope Mirabellam XV. mill. paſſ. a Beneuento, vnde poſtea Decimum Quintum appellata fuit, vt in monumentis Beneuentanæ eccleſiæ legi, cui poſtea ſuffraganea fuit.

§. VII.

§. VII.

De Apulia *&* Calabria.

PROXIME ad *Samnium Apulia* ſita, & poſt hanc *Calabria* in extimo *Italiæ* angulo ad mare *Adriaticum*. Hæ duæ regiones vnam tantum prouinciam in ciuili pariter & eccleſiaſtica recenſione conſtituunt, ideoque eas heic coniungimus. In *Apulia* ſecundum computationem CAROLI A SANCTO PAVLO duodecim exſtant diœceſes. *1. Ignatia*, hodie *Ignazzo* *2. Barium*, hodie *Barri. 3. Tranum*, vulgo *Trani. 4. Cuperſanum*, vulgo *Conuerſano. 5. Canuſium*, vulgo *Canoſa. 6. Sipontum*, nunc *Siponto. 7. Arpi*, hodie *Sarpi. 8. Melphia*, vulgo *Melfi. 9. Venuſia*, hodie *Venoſa. 10. Acherontia*, vulgo *Acerenza. 11. Vigiliæ*, vulgo *Biſegli. 12. Cannæ.* Quibus ab HOLSTENIO quinque aliæ adiiciuntur, *13. Biuinum*, hodie *Bovino. 14. Herdonia*, nunc vulgo *Ardona. 15. Rubi*, nunc *Ruvo. 16. Salapia*, vulgo *Salpe. 17. Aeca* ſiue *Acana*, poſtea *Troia* dicta. In *Calabria* CAROLO A SANCTO PAVLO ſeptem diœceſes memorantur, HOLSTENIO autem decem. *1. Brunduſium*, vulgo *Brindiſi. 2. Aletium*, hodie *Lecci. 3. Hydruntum*, vulgo *Otranto. 4. Callipolis*, nunc *Gallipoli. 5. Tarentum*, hodie *Taranto. 6. Vria*, vulgo *Oira. 7. Lypia* ſiue *Lupia* *8. Neritum*, vulgo *Nardo. 9. Vxentum*, hodie *Vgento. 10. Alexanum*, olim *Leuce*, hodie *Aleſſano.*

§. VIII.

De Lucania *&* Brutia.

PROXIME iſtis mare *inferum* verſus regiones *Lucania* & *Brutia* adiacent, quæ itidem coniunctim pro vna prouincia ſumuntur. In *Lucania* CAROLVS A SANCTO PAVLO quinque tantum epiſcopatus reperire potuit, HOLSTENIVS autem numerum ad octo auget, quæ ſequentes ſunt. *1. Potentia*, vulgo *Potenza* *2. Buxentum*, quod CAROLVS A SANCTO PAVLO, hodiernum *Piſciota* eſſe, putat, HOLSTENIVS autem & alii *Polycaſtro. 3. Paſtum*, vulgo *Peſto. 4. Acropolis*, vulgo *Agropoli. 5. Blanda*, quam nonnulli hodiernum *Beluerede* eſſe putant, HOLSTENIVS autem *Porto di Sapri* vocat. *6. Grumentum*, vulgo *Agrimonte. 7. Velia. 8. Coſilianum*, cuius epiſcopus interdum quoque *Marcilianenſis* dictus, a *Marciano*, *Coſiliani* ſuburbio, quemadmodum HOLSTENIO [*m*] obſeruatur. In *Brutia* ex CAROLI A SANCTO PAVLO obſer-

(*m*) Holſten. not. in Carol. a S. Paulo p. 23. Coſilianum antiquiſſima Lucaniæ ci-

obſeruatione ſedecim fuerunt diœceſes. *1. Rhegium*, hodie *Rezo.* *2. Taurianum*, vulgo *Seminara.* *3. Vibo - Valentia*, hodie *Bivona.* Ex his duabus diœceſibus, obſeruante HOLSTENIO [*n*], *Rogerius*, comes *Calabriæ* & *Siciliæ*, nouam diœceſim conſtituit, an. MLXXXVII. *4. Tropia*, al. *Tropea*, vulgo etiam *Tropia.* *5. Nicotera*, nunc *Nicodro.* *6. Tempſa*, nunc *S. Marco.* *7. Thurium*, nunc *Terra noua* BARRIO, aliis *Buffalora.* *8. Cerillus*, vulgo *Cerlla.* *9. Conſentia* vel *Coſentia*, hodie *Coſenza.* *10. Crotona*, adhuc *Crotone.* *11. Scyllatium*, vulgo *Squillaci.* *12. Locri*, vulgo *Gieraci.* *13. Muranum*, vulgo *Morano.* *14. Portus Oreſtis*, hodie *Porto Rauaglioſa.* *15. Carina*, *Rhegio* vnita a GREGORIO MAGNO. *16. Boua*, vulgo etiam *Boua* dicta. Hiſce HOLSTENIVS duas alias ſubiungit, *Paternum* & *Turres*, quarum priorem ſedem *Vmbriaticum* translatam, & poſteriorem *Tauriano* coniunctam eſſe, dicit [*o*]. Vt adeo noua diœceſis *Miletenſis*, ex *Tauriana* & *Vibonenſi* conſtituta, ad minimum tres antiquæ diœceſes in vnam coniunctæ fuerint. Vnde inferri licebit, quod, etſi quædam diœceſes in hac parte *Italiæ* minores ſunt, quam fuerunt olim, aliæ tamen maiores ſint, ex duabus tribusue in vnam redactæ. Idem quoque de *Campania* obſervari poteſt, in qua diœceſes hodie multo numeroſiores inueniuntur quam in vlla alia *Italiæ* parte; tametſi earum nonnullæ

vitas Caſſiodor. var. lib. VIII. epiſt. XXXIII. ſuburbium habuit Marcilianum, ſiue Marcellianum, vnde Marcellianenſis epiſcopis & Coſilinas promiſcue dicebatur.

(*n*) Holſten. not. in Ital. Cluuer. p. 299. 300. In diplomate Rogerii comitis Calabriæ & Siciliæ, quo continetur fundatio eccleſiæ Miletenſis, dato anno orbis conditi *S* ⊕ *G E.* Ind. X. tempore Gregorii VII. ſic legitur: *Quoniam eccleſiæ epiſcopales Bibonæ & Taurianæ ab hominibus deſertæ atque deperditæ ſunt, Ego Rogerius &c. volui duas has cathedras in vnam eccleſiam Miletenſem redigere, & hanc vnam, nec Bibonæ, nec Taurianæ nomine ſed Miletenſem vocari*, cetera.

Cui deinde vtriusque eccleſiæ bona attribuit. Fundata fuit hæc eccleſia anno Chriſti MLXXXVII.

(*o*) Holſten. adnot. in Cluuer. Ital. p. 294. *Vocabula &c. præter Turreis*] Locus ille ad Turres fuit circa Amatum fl. vbi nunc Maida. Nam interuallum exacte quadrat. Videtur fuiſſe epiſcopale oppidum. Nam D. Gregor. M. lib. II. epiſt. XXXVIII. Turritanam eccleſiam epiſcopo ſuo deſtitutam Scyllatino commendat, vtpote viciniori.

Id. ibid. p. 306. Barrius Paternenſem epiſcopatum Vmbriaticum translatum fuiſſe, adfirmat, certe illo tractu hoc oppidum fuit, & notandum Paternum heic eodem interuallo a Turiis poni, quo Petelia in tabula itineraria.

ita paruæ ſint, vt non vltra vrbium ſuarum mœnia protendantur, aliæ tamen maiores ſunt, quam antea, ex memorata ratione, quod ex duabus tribusue diœceſibus antiquis coniunctis erectæ fuerunt, vt loco ſuo notauimus.

§. IX.

De Sicilia, Melita *&* Lipara *inſulis.*

SEPTEM hiſce prouinciis in *Italia* ſitis, *Sicilia*, *Sardinia*, *& Corſica* inſulæ, vna cum minoribus circumiacentibus inſulis addendæ ſunt, quæ decem prouincias diœceſis *Romanæ*, ſeu præfecturæ vrbicæ, conſtituunt. In *Sicilia*, CAROLO A SANCTO PAVLO recenſente, tredecim ſunt diœceſes. *1. Syracuſæ*, vulgo *Syraguſa. 2. Tindarium*, vulgo *Tindaro. 3. Leontini*, vulgo *Lentini. 4. Lilybæum*, hodie *Marſala. 5. Tauromenium*, vulgo *Taormina. 6. Meſſana*, nunc *Meſſina. 7. Thermæ*, vulgo *Thermine. 8. Catana*, hodie *Catania. 4. Triocala*, vulgo *S. Giorgio Triocale. 10. Agrigentum*, vulgo *Grigenti. 11. Panormus*, hodie *Palermo. 12. Alæſa*, hodie *Caronia. 13. Camarina*, vulgo *Camarana.* Quibus duæ ſubiiciuntur inſulæ *Lipara* & *Melita*, tempore *Gregorii Magni* ſuos ſeparatim habentes epiſcopos. *Notitiæ* recentiores de ſeptem aliis in *Sicilia* loquuntur, & BAVDRANDVS adhuc alias vrbes memorat, quæ antiquis temporibus ſedes epiſcopales fuiſſe dicantur, *Charinum*, *Drepanum*, *Gela noua*, *Myle*, hodie *Melazzo*, *& Troianopolis*, vulgo *Troyna*; ſed vbi hæc nomina inuenerit, non indicat. Vtcumque vero res ſe habet, hæ diœceſes magnæ fuerint, oportet; hæc enim inſula in toto *mari mediterraneo* omnium maxima eſt. BAVDRANDVS [p] inſulæ circuitum eſſe dicit DC. mill. paſſuum, teſte CLVVERIO, qui totam inſulam dimenſus ſit. Quod ſpatium in tredecim vel duodeuiginti epiſcopatus diſpertitum, illas diœceſes amplas eſſe, facile probabit, vt ſingulorum locorum diſtantiæ examinandæ immorari haud neceſſe ſit. *Melitam* inſulam longam eſſe XX. latam XI. mill. paſſuum, FER-

(*p*) Baudr. lexic. geogr. voce *Sicilia*. Sicilia inſula eſt ampla -- Separatur ab Italia anguſto freto MD. paſſ. eiusque circuitus eſt DC. mill. paſſ. teſte Cluuerio. Ipſius enim latus boreale a Lilybæo promontorio ad Pelorum eſt CCL. mill. paſſ. latus auſtrale a Lilybæo promontorio ad Pachynum eſt CLXXXX. mill. paſſ. & latus orientale a Pachyno ad Pelorum eſt CLV. mill. paſſ. vt pluribus refert Cluuerius, qui totam inſulam dimenſus eſt.

RARI-

RARIVS [q] auctor eſt, BAVDRANDVS autem longitudinem illius XXV. mill. paſſ. & latitudinem XV. ſtatuit. Vtram harum dimenſionum admittas, ampliorem illam diœceſim, quam quatuor vel quinque diœceſes *Italicas* fuiſſe, intelliges. *Lipara*, in ſeptem inſulis *Vulcaniis* ſiue *Aeoliis* præcipua, non ita ampla fuit, vtpote XVIII. tantum mill. paſſuum in circuitu habens. Habuit tamen vrbem cum aliquot villis, quæ vna cum minoribus inſulis ad mediocrem quamdam diœceſim & maiorem quidem, quam multæ circa *Romam* fuerunt, conſtituendam ſuffecit.

§. X.

De Sardinia *&* Corſica.

SARDINIA interdum *Africanæ*, interdum *Romanæ* diœceſi accenſetur. In *notitia* eccleſiæ *Africanæ*, a SIRMONDO publicata, heic quinque diœceſes fuiſſe dicuntur, & a CAROLO A SANCTO PAVLO recenſentur ſex. *1. Carallis*, vulgo *Cagliari*. *2. Sulchi*, nunc *Solo*. *3. Tegula*. *4. Turris Libiſſonis*, hodie *Porto di torre*. *5. Forum Traiani*. *6. Phauſania*, aliis *Fauſania*, vulgo *Terra noua*. *Sanafer* an in *Sardinia*, non ita certum eſſe, dicit. BAVDRANDVS [r] olim XVIII vrbes *Sardiniæ* epiſcopali ſede decoratas fuiſſe, nunc VII. eſſe, adfirmat. Sed quomodocumque res ſe habet, regionem pro duodeuiginti diœceſibus ſatis amplam eſſe conſtat. Nam FERRARIVS [r] illam longam CC. & latam CLXX. mill. paſſuum ſtatuit; BAVDRANDVS paullo anguſtiores ei limites circumſcribit, eius longitudinem CLXX. tantum mill. paſſuum, latitudinem maiorem LXXX, circuitum autem CCCCL. complecti adfirmans. Qui terræ tractus quinque vel ſex magnis diœceſes, & duodeuiginti maiores, quam quæ in vicinia *Romæ* fuerunt, conficere poterit.

IN *Corſica* a CAROLO A SANCTO PAVLO quatuor antiquæ

(q) Ferrar. voce *Melita*. Melita -- inter Siciliam & Africam, a Pachyno promontorio LXX. mill. paſſ. a Camarina LXXXIIII. ipſa longa XX. lata XI. circuitu LX.

Baudrand. ibid. Eius longitudo eſt XXV. milliarium, latitudo XV.

(r) Baudr. voce *Sardinia*. Vrbes Sardiniæ hac tempeſtate: quæ XVIII. olim epiſcopali ſede decoratæ, nunc VII. ſunt.

(s) Ferrar. voce *Sardinia*. Sardinia -- inſula ingens Italiæ, inter mare Tyrrhenum & Balearicum -- longa CC. lata vbi plurimum CLXX.

Baudrand. ibid. Eius longitudo eſt CLXX. mill. paſſ. latitudo maior. LXXX. circuitus autem CCCCL.

diœceſes repertæ, ab HOLSTENIO quinque. 1. *Aleria*, ſic vulgo quoque dicta. 2. *Vreinium*, aliis *Adiacium*, vulgo *Adiazzo*. 3. *Nebium*, vulgo *Nebio*. 4. *Tamita* 5. *Mariana*. Iam vero hæc inſula BAVDRANDO longa dicitur CVI. mill. paſſuum, lata L & eius ambitus CCC. milliarium, quod ipſum ſingulis diœceſibus XL. mill. paſſuum tribuet. Vt adeo hæ diœceſes ampliſſimæ in vniuerſis decem prouinciis, præfecturæ vrbis *Romæ* ſubiectis, fuiſſe intelligantur.

§. XI.
De Piceno annonario & Flaminia.

In *Italiam* nunc regredimur, ſeptem prouincias, quæ proprie ſic dictam diœceſim *Italicam*, a *Romana* diſtinctam, conſtituunt, paucis ſpectaturi. Quarum prima, *Romæ* proxima, fuit *Picenum annonarium*, a *Piceno ſuburbicario* per *Aeſim* fluuium ſeparatam. CAROLVS A SANCTO PAVLO per errorem *Romanæ* diœceſis prouinciam facit, ſed in antiqua imperii notitia *Flaminiæ* iungitur, & cum hac vnam duntaxat prouinciam diœceſis *Italicæ* conſtituit. In hoc *Piceno* olim nouem ſolum diœceſes fuerunt. 1. *Aeſis*, hodie *Gieſi*. 2. *Senogallia*, vulgo *Senigaglia*. 3. *Fanum Fortunæ*, hodie *Fano*. 4. *Piſaurum*, hodie *Peſaro*. 5. *Ariminum*, vulgo *Rimini*. 6. *Vrbinum*, hodie *Vrbino*. 7. *Tifernum Metaurenſe*, ita dictum, vt ab altero *Tiferno* ad *Tiberim* fluuium ſito, diſtinguatur, vnde XVI mill. paſſuum diſtabat. Hodie vocatur *S. Angelo in Vado*, & alius diœceſis, quæ a fundatore ſuo *Vrbano* VIII. ſummo pontifice *Vrbanea* dicitur, pars duntaxat eſt. 8. *Forum Sempronii*, vulgo *Foſſumbrono*. 9. *Callium*, vulgo *Cagli*. In *Flaminia*, quæ *Piceno* in occaſum adiacebat, inter *Rubiconem* & *Padum* ex CAROLI A SANCTO PAVLO recenſione vndecim exſtant diœceſes. 1. *Rauenna*. 2. *Sarſina*. 3. *Caſena*. 4. *Forum Populi*, ſeu *Forum Pompilii*. 5 *Ficocle*, hodie *Ceruia*. 6. *Forum Liuii*, vulgo *Forli*. 7. *Fauentia*, hodie *Faenza*. 8. *Forum Cornelii*, hodie *Imola*. 9. *Vicobabentia*, vulgo *Vicovenza*. 10. *Hadria*, vulgo *Adri*. 11. *Comacula*, hodie *Comacchio*. De quibus diœceſibus vniuerſis nihil obſeruamus amplius, quam quod maiores fuerint illis, quæ vrbi *Romæ* circumiectæ, & minores multis aliis, quæ in occidentalibus prouinciis, maiori interuallo inde diſiunctis, ſitæ fuerunt. *Ferraria* nondum ſedes epiſcopalis per ſe ipſa erat, ſed ſub finem ſæculi ſeptimi

ptimi hac dignitate a *Vitaliano* pontifice maximo exornata, vti fidem nobis facit FERRARIVS [t].

§. XII.

De Aemilia.

SECVNDA ex hiſce ſeptem prouinciis, *Aemilia* in ortum a *Flaminia Idice* amne, in ſeptemtrionem a *Liguria Pado* fluuio, in occaſum ab *Alpibus Cottiis Trebia* fluuio, & in meridiem a *Tuſcia Apennino* monte diſterminabatur. Secundum CAROLVM A SANCTO PAVLO ſex diœceſes heic numerantur. *1. Bononia*, vulgo *Bologna. 2. Mutina*, hodie *Modena. 3. Brixellum*, vulgo *Breſſello. 4. Regium Lepidi*, vulgo *Reggio. 5. Placentia*, hodie *Piacenza.* Iſtæ omnes amplæ diœceſes fuerunt. *Bononia* enim in occaſum extima ſitu XX. mill. paſſuum a *Mutina* diſtare credita, & totidem a *Foro Cornelii* in *Flaminia*, XXVIII. a *Ferraria*, quæ in proxima diœceſi in boream erat, & in auſtrum haud habebat viciniorem *Feſulis* vltra *Apenninum* III. mill. paſſuum a *Florentia*. A *Mutina* ad *Regium Lepidi* XV mill. paſſuum, & *Regio* ad *Parmam* tantundem itineris, & *Parma Placentiam* XXXV. ſecundum computationem *Ferrarii*. *Brixellum* ad *Padum* fluuium VIII. mill. paſſuum a *Parma*, ſed ab aliis partibus forte ampliorem habuit diœceſim. FERRARIVS enim XXIV. mill. paſſuum a *Regio Lepidi* & XXX. a *Cremona* abeſſe dicit. Vt adeo iſtæ ſex diœceſes maiores fuerint, quam viginti diœceſes, vrbi *Romæ* circumiectæ.

§. XIII.

De Alpibus Cottiis.

Ex *Aemilia*, traiecto *Trebia* fluuio, in prouinciam quamdam *Alpinam*, *Alpes Cottias* dictam, tranſimus, quæ etiam a *Liguria Pado* fluuio ſeparabatur, a quo ad mare *Tuſcum* vſque protenta partem *Pedemontii* & *Montis ferrati* & vniuerſam rempublicam *Genuenſem*, nec non partem ducatus *Mediolanenſis* cis *Padum* includebat. In hac prouincia a CAROLO A SANCTO PAVLO decem diœceſes notatæ. *1. Auguſta Taurinorum*, vulgo *Turino. 2. Aſta*, hodie *Aſti. 3. Dertona*, vulgo *Tortona. 4. Alba Pompeia*, hodie *Alba. 5 Aquæ Statiellæ*, vulgo *Acqui. 6. Albigaunum*, vulgo *Albenga.*

(t) Ferrar. voce *Ferraria*. Ferraria -- vrbs Aemilia, ad Padum, -- ampla probeque munita & epiſcopalis -- epiſcopali ſede a Vitaliano pontifice maximo exornata.

7. *Vigintimilium*, vulgo *Vintimiglia*. 8. *Bobium*, vulgo *Bobio*. 9. *Genua*, vulgo *Genoua*. 10. *Sauona*, etiam vulgo *Sauona*. Quibus HOLSTENIVS [u] *Nicæam*, vulgo *Nizza*, addit. Hæ amplæ fuerunt diœceſes, nam *Bobium* viciniorem ſibi quam *Placentiam* non habuit, quæ, FERRARIO [x] computante, XXV. mill. paſſuum inde afuit, *Genua* autem & *Dertona* XXXV. *Sauonam* inter & *Genuam*, ſecundam accuratiſſimam HOLSTENII [y] computationem, XXVI. mill. paſſuum. FERRARIVS [z] *Sauonam* inter *Genuam* & *Albingaunum* XXX. mill. paſſuum ſitam, dicit. *Aquæ Statiellæ* itidem XXII. mill. paſſuum a *Sauona*, vti BAVDRANDVS computat; ſed non adeo procul ab *Aſta* & *Alba Pompeia*. Nam *Alba* VIII. tantum mill. paſſ. in ſeptemtrionem ab *Aquis*, & *Aſta* XII. pluribus vltra; ſed in ortum & occaſum hæ diœceſes latius forte patuerunt; nam *Augusta Taurinorum* proxima vicina occaſum verſus XX. mill. paſſ. ab *Aſta*, & XXVIII. ab *Alba*, & *Dertona* totidem in ortum, ſecundum computationem FERRARII, abfuit. *Vigintimilium* XX. mill. paſſ. a. *Nicæa* & *Albingaunum* XL. mill. paſſ. a *Vigintimilio*, & *Sauona* XX circiter & XXX. ab *Albingauno*. Totius prouinciæ longitudo CL. mill. paſſ. & latitudo LXXV; qui ambitus haſce vndecim diœceſes quinquaginta diœceſibus, *Romæ* & *Neapoli* circumiacentibus, æquales facit.

§. XIV.
De Liguria.

Ex hac prouincia traiecto *Vado* in *Liguriam* deferimur, cuius metropolis *Mediolanum*; quamquam lector monendus eſt,

(u) Holſten. adnot. in Cluuer. Ital. p. 4. *Nicia*] In ſubſcriptionibus concilii I. Arelatenſis ſub Conſtantino imperatore, Innocentius diaconus ex portu Nicaenſi. Et in epiſtola Hilarii papæ tom. I. conciliorum Galliæ p. 136. Nicaenſe caſtellum, quod Cemelenſi epiſcopo ſubiicitur: *Habuit* enim *ante proprium epiſcopum*. Vnde Amantius *epiſcopus Nicenſis* in eodem tomo I. p. 21. legitur; & concilio Aurelianenſi V. ſubſcripſit Aëtius presbyter directus a Magno *epiſcopo eccleſiæ* Cemelenſis & *Nicaenſis*.

(x) Ferrar. voce *Bobium*. Bobium vrbs epiſc. Liguriæ ſub archiep. Genuenſi ad Trebium fluuium intra montes -- inter Placentiam XXV. & Dertonam totidem mill. paſſ. a Genua ſupra XXXV. quot a Ticino.

(y) Holſten. in Cluuer. Ital. p. 9. Optima itineraria & tabulæ exactiores tantum XXVI. m. p. ponunt inter Genuam & Sauonam.

(z) Ferrar. voce *Sauona*. Sauo, *Sauona*, vrbs Liguriæ epiſcopalis ſub archiepiſcopo Mediolanenſi, in ora occidua, inter Genuam & Albingaunum XXX. mill. paſſuum.

vltimo

vltimo loco memoratam prouinciam in hiſtoricis *Romanis*, vt plurimum *Liguriæ*, hanc autem *Inſubriæ*, nomine venire. Nos autem nunc de illis loquimur, quemadmodum ſub imperatoribus chriſtianis fuerunt diuiſæ. Hæc ampla fuit prouincia, omnia inter *Adduam* & *Padum* fluuios, *Alpes* montes, ac *Athesim* amnem, a *Venetia* eam diſterminantem, complexu ſuo continens. Verumtamen heic decem duntaxat diœceſes a CAROLO A SANCTO PAVLO & magna HOLSTENII induſtria poſt illum detectæ. *1. Mediolanum*, vulgo *Milano*. *2. Eporedia*, vulgo *Ivrea* ſeu *Hivrea*. *3. Vercellæ*, vulgo *Vercelli*, *4. Nouaria*, vulgo *Novara*. *5. Ticinum*, hodie *Pavia*. *6. Laus Pompeia*, vulgo *Lodi*. *7. Cremona*. *8. Brixia*, vulgo *Breſcia*. *9. Bergomum*, vulgo *Bergamo*. *10. Comum*, vulgo *Como*. Ex hiſce *Mediolanum* ampliſſima diœceſis *Italiæ* poſt *Romam* credita. FERRARIVS, ad trecenta millia hominum in iſta vrbe cenſeri, dicit. Sed hic numerus minor eſt, quam vt antiquæ eius magnitudini reſpondeat. PROCOPIVS [*a*] enim *Iuſtiniani* imperatoris temporibus, quando a *Gothis* occupata fuit, trecenta minimum hominum millia gladio peremta, dicit. Quando AMBROSIVS heic epiſcopatum geſſit, ciuitas complures habuit baſilicas chriſtianas, quarum nonnullæ in epiſtolis ſuis ipſi memorantur, exempli gratia *baſilica Portiana* [*b*] extra mœnia, & *baſilica maior* ſeu *noua* intra ciuitatem, *baſilica Fauſtæ* [*c*] & *baſilica Ambroſiana*. Poſteaquam autem ciuitas vniuerſa *CHRISTO* nomen dedit, multo plures eccleſias vni epiſcopo ſubfuiſſe, par eſt, credamus; numquam enim duos habuit, niſi perſequutionis *Arianæ* temporibus. Ex-

(*a*) Procop. de bello Goth. lib. II. c. XXI. p. 439. c. (Par. MDCLXII. fol.) Τὴν δὲ πόλιν ἐς ἔδαφος καθεῖλον· ἄνδρας μὲν κτείναντες ἡβηδὸν ἅπαντας, οὐχ ἧσσον ἢ μυριάδας τριάκοντα κ. τ. λ. Vrbem (*Mediolanum*) ſolo æquarunt, viris omnibus, ſine vllo ætatis diſcrimine, ad *trecenta minimum millia* peremtis, cetera.

(*b*) Ambroſ. epiſt. XXXIII. ad Marcelli ſororem. (lib. II. ep. XIV. tom. V. opp. p. 205. d. edit. Pariſ. MDCXLII.) Nec iam *Portiana*, hoc eſt extramurana *baſilica* petebatur, ſed *baſilica noua*, hoc eſt intramurana, quæ *maior* eſt. - - Præfectus eo venit, cœpit ſuadere, vt *baſilica Portiana* cederemus.

(*c*) Idem epiſt. LXXXV. ad ſoror. (lib. VII. epiſt. LIV. tom. V. opp. p. 315. m. edit. Par. MDCXLII.) Veſpere iam incumbente ad *baſilicam Fauſtæ* venimus: ibi vigiliæ tota nocte, manus impoſitio. Sequenti die tranſtulimus ea in *baſilicam*, quam vocant, *Ambroſianam*.

tra

tra muros fortaſſis amplam etiam diœceſim habuit: Nulla enim ex antememoratis vrbibus minus XX. mill. paſſuum inde fuit ſeparata, aliis XXX. aliis XL. mill. paſſ. inter ſe diſſidentibus; Modo *Nouaria* & *Vercellæ* X. duntaxat mill. paſſ. altera ab altera diſtabant, vtpote ſibi inuicem, quam vllæ aliæ in hac prouincia, viciniores. *Cremona* a *Placentia* XVIII. a *Brixia* XXX. a *Ticino* XL. mill. paſſuum, nec, ſi recte computat FERRARIVS, paucioribus a *Mantua* aberat; & nihilominus ager *Cremonenſis* & *Mantuanus* coniuncti fuerunt, quemadmodum ex querimonia VIRGILII coniicere nobis licet ita canentis:

Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ;

Quia quum *Octauius Auguſtus* militibus ſuis veteranis agrum *Cremonenſium*, qui aduerſis partibus ſtuduerant, adſignaſſet, neque vero illum in diuiſionem ſatis eſſe, percepiſſet, *Mantuani* quoque agri partem XV. mill. paſſuum illis diſpertiri iuſſerat. Vnde huius prouinciæ diœceſes longe maximas fuiſſe, facile ad colligendum eſt, quandoquidem ciuitates aliæ ab aliis tanto interuallo fuerunt ſeparatæ.

§. XV.
De Rhætia prima *&* ſecunda.

IN duabus proximis prouinciis *Rhætia prima* & *ſecunda* diœceſes adhuc ampliores fuerunt. In *prima* enim, *Liguriæ* in mediis *Alpibus* proxime adiacente, quæ nunc *Griſonum* regio eſt, CAROLVS A SANCTO PAVLO non niſi vnam diœceſin inuenire potuit, *Curiam*, vulgo *Chur* vocitatam. Et in *ſecunda* non niſi tres, quæ ſunt: *1. Auguſta Vindelicorum*, vulgo *Augſpurg*. *2. Quimanæ*, ſeu *Colonia Auguſta Quintanorum*, vulgo *Kyntzen* in *Bauaria* ad *Danubium* fluuium. *3. Ratiſpona*, aliis *Regium* al. *Caſtra Regina*, vulgo *Regenſpurg*. Quibus HOLSTENIVS *Auguſtam Prætoriam* addit, vulgo *Aoſta*, quæ *Pedemontio* accenſetur, & *Briximum*, hodie *Brixen*, in regione *Tirolenſi*. Nam, vt ſupra obſeruauimus, omnis iſta *Germaniæ* pars, quæ ab *Alpibus* ad *Danubium* fluuium vſque protenditur, olim *Rhætia* dicta, & prouinciis *Italiæ* accenſita fuit, & diœceſes in iſta ſitæ adeo amplæ fuerunt, vt quinque vel ſex illæ, ſi territorii magnitudinem non populi frequentiam ſpectes, triginta vel quadraginta diœceſibus vibi *Romæ* propinquis, æquiparari poſſint.

§. XVI.

§. XVI.
De Venetia *&* Hiſtria.

VLTIMAE harum *Italicarum* diœceſium *Venetia* & *Hiſtria* erant, ſemper tamquam vna duntaxat prouincia coniunctæ. *Venetiam* a *Rhætia* & *Liguria Athesis* fluuius diuidebat, ab *Aemilia* & *Flaminia Padus*, a *Norico mediterraneo* foſſa quædam, inde a ſcaturigine *Atheſis* ad initia vſque *Saui* fluuii deducta, vbi *Hiſtriæ* erat contermina, ſedens inter ſinum *Tergeſtinum* in occaſum, & ſinum *Flanaticum* in ortum, qui extimus partis euroaquilonalis *Italiæ* limes eſt. In *Hiſtria*, obſeruante CAROLO A SANCTO PAVLO, quinque tantum diœceſes ſunt. 1. *Forum Iulii*, vulgo *Friuli*. 2. *Tergeſtum*, vulgo *Trieſto*. 3. *Parentium*, vulgo *Parenzo*. 5. *Pola*, hodie etiam *Pola*. 6. *Emona*, aliis *Aemonia*, quam eamdem cum ea eſſe putat, quæ hodie dicitur *Citta nova*; HOLSTENIVS autem falſum hoc eſſe dicit: Ex *itinerariis* enim antiquis conſtare, *Aemonam* nunc eſſe *Lubianam* ad *Sauum* fluuium, vulgo *Labach*. In *Venetia* duodeuiginti ipſi obſeruatæ diœceſes. 1. *Aquileia*. 2. *Patauium*, vulgo *Padoua*. 3. *Torcellum*. 4. *Altinum*, vulgo *Altino*. 5. *Acelum*, vulgo *Aſolo*. 6. *Taruiſium*, hodie *Treviſo*. 7. *Marianum*. 8. *Verona*. 9. *Gradus*, vulgo *Grado*. 10. *Noua*, nunc euerſa. 11. *Caprula*, vulgo *Caborla*. 12. *Ceneta*, vulgo *Ceneda*. 13. *Tridentum*, vulgo *Trento*. 14. *Feltria*, hodie *Feltri*. 15. *Bellunum*, vulgo *Belluno*. 16. *Sabiona*, vulgo *Siben*. 17. *Opitergium*, vulgo *Oderzo*. 18. *Celina*, vulgo *Celine*. Nonnullæ ex hiſce peramplæ fuerunt diœceſes. *Tridentum* plus XXX. mill. paſſuum a *Verona*: Et *Sabiona*, *Forum Iulii*, *Aemonia*, *Tergeſtum*, *Parentium* & *Pola* non minori interuallo aliæ ab aliis diſtabant. Reliquæ X. vel XX. mill. paſſ. a vicina quauis vrbe remotæ erant; modo *Altinum* & *Torcellum* V. tantum mill. paſſ. disiuncta ab ſe inuicem fuiſſe, FERRARIVS [*d*] auctor eſt; dubitat tamen, an eodem ſimul tempore ſedes epiſcopales exſtiterint, ſed potius *Torcellum Altino*, quando ſæculo quinto medio ab *Hunnis* exciſum fuit, ſucceſſiſſe, autumat. Sed vtcumque res ſe ha-

(*d*) Ferrar. voce *Altinum*. Altinum vrbs olim præclara Venetiæ epiſcopalis ſub archiep. Aquileienſi, ab *Hunnis* euerſa, apud Silis flum. oſtium, quando Aquileia & Concordia ab Attila exciſæ fuerunt, media ferme inter Petauium & Concordiam paullo ſupra XXX. mill. paſſuum. *Illi Torcellum ſucceſſit*, epiſc. ſub archiep. Veneto, medium inter Venetias & Altinum V. mill. paſſ. vtrimque.

bet, iſtæ diœceſes pleræque ab hac vel illa parte latiſſime patebant, vti pleræque ex diœceſibus aquilonalibus *Italiæ*, ſi cum illis, quæ in vicinia vrbis *Romæ* ſedebant, comparentur. Iam igitur obſeruationem, quam ineunte hoc capite feci, ſatis probatam dediſſe mihi videor, nimirum in *Italia* priſcis temporibus aliquas diœceſes de anguſtiſſimis, aliquas autem de ampliſſimis orbis terrarum extitiſſe; manente nihilominus eadem epiſcopatus forma in omnibus: Siquidem epiſcopus *Eugubinus*, vt HIERONYMVS loquitur, eiusdem meriti, & eiusdem ſacerdotii cum epiſcopo *Romano* habitus fuit. Siue igitur ampla eſſet diœceſis aliqua, ſiue anguſta, hoc eccleſiæ catholicæ vnitati non derogabat.

LIBRI NONI

CAPVT SEXTVM

DE DIOECESIBVS GALLIAE, HISPANIAE ET INSVLARVM BRITANNICARVM.

§. I.

De antiquis limitibus & diſtributione Galliæ *in ſeptemdecim prouincias.*

IAM vniuerſas orbis chriſtiani partes percurrimus, exceptis *Gallia*, *Hiſpania* & *Britannia*, quæ tres ciuiles diœceſes, & vndetriginta vel triginta prouincias imperii *Romani* conſtituerunt. Verum in examinandis limitibus & ambitu diœceſium epiſcopalium in hiſce regionibus omnia accurate & ſigillatim perſequenda eſſe, haud exiſtimamus. Quum enim earum numerus, pro ratione amplitudinis regionum, exiguus tantum ſit, fore confidimus, vt nullus non haſce diœceſes magnas fuiſſe intelligat, quemadmodum etiam nunc ſunt, tametſi mutationes quædam, ex quo primum conſtitutæ fuerunt, in limitibus earum interceſſerunt. *Gallia*, vt nunc eſt, pars duntaxat veteris *Galliæ* eſt, *Belgicas*, *Helueticas* & *Germanicas* quaſdam prouincias complexæ. Primum ab *Auguſto* in quatuor partes, *Narbonenſem*, *Aquitanicam*, *Lugdunenſem* & *Belgicam* fuit diuiſa. Poſtea ſub *Adriano* vel *Antonino*, vti PETRVS DE MARCA exiſtimat, ex his quatuor quatuordecim factæ. *Narbonenſis* in quatuor diuiſa; *Narbonenſem*, *Viennenſem*, *Alpes maritimas*, & *Alpes Graias* ſeu *Penninas*

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI
Digitized by Google

Digitized by Google

nas. Aquitanica in tres, *Aquitanicas* duas & *Nouempopulaniam. Lugdunenſis* ſimiliter in tres, *Lugdunenſem primam* & *ſecundam*, & *Maximam Sequanorum*. Et *Belgica* in quatuor, *Belgicam primam* & *ſecundam*, & *Germaniam primam* & *ſecundam*. Denique circa tempora *Gratiani* imperatoris numerus adhuc tribus auctus fuit. Nam *Lugdunenſis tertia*, aliis *Turonia* vocitata, e *Lugdunenſi ſecunda*; & *Lugdunenſis quarta*, ſiue *Senonia* e *Lugdunenſi prima*; & noua prouincia *Narbonenſis ſecunda* e prouincia *Viennenſi* conditæ. Et circa hanc tempeſtatem vel poſt paullo *Viennenſis ſecunda*, alias dicta *Arelatenſis*, itidem prouincia facta eſt. Sunt, qui *Galliam* olim *Septem prouincias* quoque appellatam eſſe, putant, quod vniuerſum corpus *Galliarum* olim in tot partes tributum fuerit. Sed MARCA [a] vulgatum errorem eſſe, oſtendit; certum enim eſſe dicit, „nullam exſtitiſſe *Galliarum* omnium „in ſeptem prouincias diuiſionem, quum aut quatuor, aut „poſtea quatuordecim ex inſtituto *Hadriani* vel *Aurelii Antonini* „exſtiterint, vel ſaltem maior numerus quam ſeptem; fruſtra igitur laborari in firmanda ſententia, quæ nulla ve„tuſtatis diſerto teſtimonio nitatur. Conſequentiam vero, „quæ trahatur ex notitia imperii, vbi vicarius præfecti præto„rio dicatur vicarius per *ſeptem prouincias*, nullam eſſe: Locum e„nim eſſe aperte mendoſum, & reſcribendum *ſeptemdecim*. Quip„pe in notitia, vt reddatur ratio ſeptem prouinciarum, ſtatim „numerari ſeptemdecim.„ Nonnumquam *Galliæ* & *quinque prouinciarum* mentionem fieri, legimus. Iam vero quinque prouinciæ aut nihil aliud niſi tot partes ſolidæ *Galliæ Narbonenſis* antiquæ fuerunt, nempe *Narbonenſis prima* & *ſecunda*, *Viennenſis*, *Alpes maritimæ*, & *Alpes Graiæ*: vti BERTERIVS, MARCA & QVESNELLVS eas numerant; aut priores quatuor ex hiſce memoratis cum *Nouempopulania*, vel *Aquitanica prima*, loco *Alpium Graiarum*; quam probabiliorem ſententiam eſſe, oſtendit PAGIVS [b]. Vt adeo, quando concilium *Valentinum* an. CCCLXXIV. epiſtolam ſuam ſynodicam inſcripſit, *Epiſcopis per Gallias & quinque prouincias*, has quinque prouincias intelligi oporteat. Ita quoque apud PHILASTRIVM [c], vbi de *Priſcillianiſtis*, *Manichaeorum* reliquiis lo-

(a) Marca de Primatu Lugdun. n. LXVI. LXVII. LXVIII.
(b) Pag. critic. in Baron. an. CCCLXXIIII. n. XVIII -- XX.
(c) Philaſter. hæreſ. LXII. Vt latrones iam ſub figura confeſſionis chriſtianæ,

quens, in *Hiſpania* & *quinque prouinciis* eos latere dicit. Similis diſtinctio in epiſtola MAXIMI imperatoris ad *Siricium* papam & quibusdam SYMMACHI epiſtolis, quas MARCA nominat, occurrit. Poſtea etiam offendimus diſtinctionem ſeptem prouinciarum a *Galliis*, quæ in epiſtolis ZOSIMI & BONIFACII pontificum *Romanorum* occurrit, & ab *Honorii* imperatoris æuo eſſe creditur, qui ſeptem prouincias ad conuentionem *Arelatenſem* coire iuſſerat, nimirum *Narbonenſem primam* & *ſecundam*, *Viennenſem*, *Alpes maritimas*, *Aquitanicam primam & ſecundam & Nouempopulaniam.* Hæ ipſæ nonnumquam a *Galliis* ſeptem prouinciarum nomine diſtinguuntur, quæ diſtinctio errorem peperit eorum, qui *Gallias* in maxima ſua amplitudine & ſeptem prouincias pro vnis iisdemque habent; quum tamen non ſeptem duntaxat ſed ſeptemdecim vel duodeviginti prouincias illic fuiſſe, conſtet. Nomina epiſcopatuum in qualibet prouincia, quum in nulla recentiore *notitia* occurrant, heic ſubiungemus ex CAROLO A SANCTO PAVLO, qui ex antiquorum conciliorum actis ea conlegit.

§. II.

De diœceſibus in Alpibus maritimis.

PRIMA harum prouinciarum *Alpes maritimæ* erant, *Italiæ* proximæ, vbi ſeptem recenſentur diœceſes. *1. Ebredunum*, vulgo *Ambrun*, a ſæculo V. metropolis huius prouinciæ; antea enim non fuit, quando *Armentarius* huius ſedis epiſcopus accuſabatur, quod, neglecta metropolitani voluntate [d], epiſcopus factus eſſet: quæ abſurda & friuola fuiſſet incuſatio, ſi ipſemet metropolitani in iſta prouincia munus geſſiſſet. *2. Dinia*, vulgo *Digne*. *3. Nicæa*, vulgo *Nice*. *4. Cemelene*, vulgo *Cimies*, quæ ſedes poſtea vnita eſt cum *Nicaënſi*. Nam *Magnus* vtriusque epiſcopus vocatur in ſubſcriptionibus concilii *Aurelianenſis* quinti. Aliis VI. duntaxat, aliis XXX. mill. paſſ. a *Nicæa* dicitur. *5. Sanicium*, vulgo *Se-*

multas animas mendacio ac peculiari turpitudine non deſinunt captiuare, qui & in Hiſpaniis & *quinque prouinciis* latere dicuntur, multosque hac quotidie fallacia captiuare.

(*d*) Concil. Reienſ. c. II. (tom. III. concil. p. 1286.) Ebrodunenſi eccleſiæ ante omnia mature viſum eſt conſulendum - - - Ordinationem, quam canones irritam definiunt, nos quoque euacuandam eſſe cenſuimus, in qua prætermiſſa trium præſentia, nec expetitis comprouincialium litteris, *metropolitani* quoque voluntate neglecta, prorſus nihil, quod epiſcopum faceret, oſtenſum eſt.

nez.

nez. 6. *Glandata*, vulgo *Glandeve*; cuius ſedem BAVDRANDVS *Interuallium*, vulgo *Entrevaux*, translatam eſſe, dicit. 7. *Ventio*, vulgo *Vence*.

§. III.

De Alpibus Graiis *ſeu* Penninis.

IN ſecunda prouincia, quam *Alpes Graias* ſeu *Penninas* vocant, tres ſolum epiſcopatus fuere. 1. *Darantaſia*, vulgo *la Tarantaiſe*, metropolis, cuius ſedes poſtea *Monaſterium*, vulgo *Moutiers en Tarantaiſe*, translata eſt. 2. *Octodurum*, vulgo *Martenach*. 3. *Sedunum*, vulgo *Syon* vel *Sitten en Valez*, cuius loci epiſcopus, BAVDRANDO teſte, iam dominus ciuitatis eſt.

§. IV.

De Viennenſi prima *&* ſecunda.

PROXIMA prouincia occaſum verſus *Viennenſis*, in *primam* & *ſecundam* diuiſa. In prima ſex fuerunt diœceſes. 1. *Vienna*, vulgo *Vienne*, metropolis. 2. *Geneua*, vulgo *Geneve*. 3. *Gratianopolis*, vulgo *Grenoble*. 4. *Ciuitas Albenſium*, aliis *Viuaria* & *Alba Auguſta*, vulgo *Viviers*. 5. *Mauriana*, vulgo *S. Jean de Maurienne*. 6. *Valentia*, hodie *Valence*. In ſecunda prouincia, quæ etiam *prouincia Arelatenſis* dicitur, decem fuere diœceſes. 1 *Arelatum*, vulgo *Arles*, metropolis. 2. *Maſſilia*, vulgo *Marſeilles*. 3. *Auenio*, vulgo *Avignon*. 4. *Cabellio*, hodie *Cavaillon*. 5. *Carpentoracte*, vulgo *Carpentras*. 6. *Tolonium*, aliis *Telonium*, vulgo *Toulon*. 7. *Arauſio*, vulgo *Orange*, 8. *Vaſio*, vulgo *Vaiſon*. 9. *Dia*, vel *Dea Vocontiorum*, vulgo *Die*. 10. *Tricaſtinorum ciuitas*, hodie *S. Paul des troix Chaſteaux*, quam BAVDRANDVS [e] III. leucis ab *Arauſione*, & IV a *Vaſione* diſtare dicit.

§. V.

De Narbonenſi prima *&* ſecunda.

Ex prouincia *Viennenſi* Orientem verſus alia quoque prouincia erecta fuit, *Narbonenſis ſecunda* ſiue *Aquenſis*, ab *Aquis Sextiis*, metropoli vocitata; præter quam ſex aliæ diœceſes fuerunt in hac prouincia. 2. *Apta Iulia*, vulgo *Apt*. 3. *Reii*, vulgo *Riez*. 4. *Forum Iulii*, vulgo *Frejuz*. 5. *Vapincum*, vulgo *Gap*. 6. *Segeſtero*, vulgo

(e) Baudrand. lexic. voce *Tricaſtini*. Tricaſtini populi fuere Galliæ Narbonenſis - - - Eorum vrbs Auguſta Tricaſtinorum vulgo *S. Paul* dicitur, in colle vna leuca a Rhodano diſſita & media fere inter montem Aemarorum ad boream & *Arauſionem* ad meridiem, *III. leucis vtrimque, vti IV. a Vaſione in Circium*.

Ciſteron. 7. *Antipolis*, vulgo *Antibe*; quæ ſedes poſtea *Graſſam*, *Prouinciæ* (*Provence*) vrbem vicinam, translata eſt. In occaſum *Viennenſis ſecundæ Narbonenſis* prima ſita, in qua decem diœceſes. 1. *Narbo*, vulgo *Narbone*. 2. *Toloſa*, vulgo *Toloſe*. 3. *Batira*, vulgo *Beziers*. 4 *Nemauſum*, vulgo *Niſmes*. 5. *Luteua*, ſeu *Ciuitas Luteuenſium*, vulgo *Lodéve*. 6. *Vcetia*, hodie *Uzes*. 7. *Carcaſo*, vulgo *Carcaſſone*. 8. *Agatha*, vulgo *Adge*. 9. *Helena*, vulgo *Elna*. 10. *Magalona*, vulgo *Magalone*, inſula & ciuitas maris mediterranei, tribus millibus diſtans a *Monte Peſſulo*, vulgo *Montpellier*, præclara *Volcarum* vrbe, ad quam poſtea e *Magalona* ſedes epiſcopalis translata eſt.

§. VI.
De Nouempopulania.

In occaſum *Narbonenſis primæ* prouincia *Nouempopulania* dicta, iuxta montes *Pyrenæos* ad oceanum *Aquitanicum* ſedit, in qua vndecim fuerunt diœceſes. 1. *Eluſa*, vulgo *Eauſe*, metropolis, vnde prouincia *Eluſana* vocitata. Sedes hæc poſtea *Auguſtæ Auſciorum* coniuncta eſt. 2. *Auguſta*, ſeu *Ciuitas Auſciorum*, hodie dicta *Aux*. 3. *Lactoratium*, vulgo *Lectoure*. 4. *Conuena*, vulgo *Cominges*. 4. *Conſoranni*, vulgo *Conſerans*. 6. *Vaſata*, vulgo *Baſas*. 7. *Tarba*, vulgo *Tarbes*. 8. *Aturum*, aliis *Vico-Iulia*, vulgo *Aire*. 9. *Laſcara*, vulgo *Leſcar*. 10. *Olero*, vulgo *Oleron*. 11. *Aqua*, vulgo *Acs*.

§. VII.
De Aquitanica prima & ſecunda.

Ad latus harum prouinciarum ſeptemtrionale a *Garumna ad Ligerim*, duæ prouinciæ *Aquitanica prima* & *ſecunda* poſitæ, quarum in poſteriore oceano *Aquitanico* contermina, ſex amplæ diœceſes fuerunt. 1. *Burdigala*, vulgo *Bourdeaux*. 2. *Aginnum*, vulgo *Agen*. 3. *Engoliſmenſium Ciuitas*, vulgo *Angouleſme*. 4. *Santonum ciuitas*, aliis *Mediolanum Santonum*, vulgo *Saintes*. 5. *Pictaui*, vulgo *Poictiers*, quorum *Hilarius* fuit epiſcopus. 6. *Petrocorium*, hodie *Perigueux*. In priore prouincia in ortum huic contermina, nouem itidem amplæ diœceſes fuerunt. 1. *Biturigæ* metropolis, vulgo *Bourges*. 2. *Aruernorum ciuitas*, vulgo *Clairmont*. 3. *Rutena*, vulgo *Rodez*. 4. *Ariſita*. 5. *Cadurci*, vulgo *Cahors*. 6. *Lemouica*, vulgo *Limoges*. 7. *Gabalum*, aliis *Mimate*, vulgo *Mande*. 8. *Vellaua*, aliis *Anicium*, hodie *le Puy en Vellay*. 9. *Albiga*, ſeu *Alba Heluiorum*, vulgo *Alby*, vnde *Albigenſes*, qui in hiſce oris floruerunt, nomen ſortiti.

§. VIII.

§. VIII.

De Lugdunenſi prima, ſecunda, tertia, quarta, *&* Maxima Sequanorum.

LATERI ſeptemtrionali & occidentali *Aquitaniæ Gallia Lugdunenſis* adiacuit, in quinque diuiſa prouincias, quarum in prima quinque diœceſes recenſentur. *1. Lugdunum*, vulgo *Lyon*, metropolis. *2. Matiſco*, vulgo *Maſcon* *3. Cabillonum*, vulgo *Chalons ſur Saone*. *4. Lingonum ciuitas*, vulgo *Langres*. *5. Auguſtodunum*, vulgo *Autun*.

IN *Lugdunenſi ſecunda* octo diœceſes. *1. Rothomagum*, vulgo *Rouen* in *Normandia*. *2. Ebroica*, vulgo *Eureux*. *3. Lexouium*, vulgo *Liſieux*. *4. Baioca*, vulgo *Bayeux*. *5. Conſtantia*, vulgo *Coutance*. *6. Abrinca*, vulgo *Auranches*. *7. Sagium*, vulgo *Sééz*. *8. Oximum*, vulgo *Hieſmes*, cuius ſedes poſtea ſedi *Sagiorum*, vnde IV. leucis diſtabat, vnita.

IN *Lugdunenſi tertia*, aliis *Turonenſi*, ſeptem fuere diœceſes. *1. Turonorum ciuitas*, vulgo *Tours*. *2. Andegauum*, vulgo *Angers* *3. Cenomanum*, vulgo *Le Mans*. *4. Redones*, vulgo *Rénes*. *5. Namnetes*, vulgo *Nantes*. *6. Venetia*, vulgo *Vennes*. *7. Aletum*, vulgo *Alet*, cuius ſedes poſtea an. MCXL. *Maclouium* translata eſt. Quinque aliæ a ſcriptoribus quibusdam *Gallicanis* adiiciuntur, *Briocum*, *Dola*, *Trecora*, *Oſſiſma* & *Coriſopitum*. Sed CAROLVS A SANCTO PAVLO earum antiquitatem vocat in dubium, quod regnante *Carolo Caluo* in *Britannia* quatuor adhuc tantum epiſcopatus fuiſſe, legantur.

Lugdunenſis quarta ea pars *Galliæ* erat, in qua *Lutetia Pariſiorum* ſita, cuius metropolis *1. Senones*, vulgo *Sens*. *2. Carnutum*, vulgo *Chartres*. *3 Antiſſiodorum*, vulgo *Auxerre*. *4. Treca*, vulgo *Troyes*. *5. Aurelia*, vulgo *Orleans*. *6 Pariſii*, vulgo *Paris*. *7. Melda*, vulgo *Meaux* *8. Niuernum*, vulgo *Nevers*.

Lugdunenſis quinta, aliis *Maxima Sequanorum* dicta, non a *Maximo*, qui *Gallias* temporibus *Gratiani* inuaſit, vt CAROLVS A SANCTO PAVLO & alii plures opinantur; nam pridem ante ſub *Diocletiano* imperatore ita fuit vocitata, quemadmodum MARCA [f]

(f) Marc. de primatu Lugdun. num. LXIV. Maxima Sequanorum auulſa erat a Lugdunenſi Diocletiani principatu; vt oſtendit inſcriptio tunc poſita apud Gruterum pag. CLXVI. num. VII. *Aurelio Proculo V C prou. Max. Seq.* vbi aperte Maxima Sequanorum prouinciæ nomine inſignitur. Vnde patet eruditorum error, qui *Maximam* dictam volunt a nomine *Maximi*, qui Gallias inuaſit temporibus Gratiani circiter annum trecenteſimum octuageſimum.

Digitized by Google

ex vetuſta inſcriptione apud GRVTERVM demonſtrat. Antiqua eius metropolis fuit *Viſontium*, aliis *Biſuntio*, vulgo *Bezanzon*. 2 *Aventicum*, vulgo *Avenche*, cuius ſedes *Lauſannam* translata fuit. 3. *Auguſta Rauracorum*, vulgo *Augſt*: ſed hæc ſedes epiſcopalis *Baſileam*, non longe diſtantem, translata eſt. 4. *Vindoniſſa*, vulgo *Winich*, cuius ſedes epiſcopalis *Conſtantiam ad Rhenum* poſtea translata eſt, circa annum Chriſti, vt ferunt DXCVII. 5. *Belica*, vulgo *Belley*, quam ſedem MARCA deleto *Noioduno*, quod vulgo *Nion*, olim *Colonia equeſtris* vocatum, huc translatam eſſe, dicit.

§. IX.

De Belgica prima *&* ſecunda.

EXTIMAE in aquilonem prouinciæ *Galliarum* fuerunt *Belgica prima* & *ſecunda* nec non *Germanica prima* & *ſecunda*, omnis regio ad oram *Matronæ* fluuii ſeptemtrionalem, haud procul a *Pariſiis* & *Melda* ad *Rhenum* fluuium vſque; In *Belgica prima* quatuor duntaxat diœceſes exſtitere. 1. *Auguſta Treuirorum*, vulgo *Trier*, & *Gallis Treves*, metropolis. 2. *Mediomatricum*, vulgo *Metz*. 3. *Tullum*, vulgo *Toul*. 4. *Verodunum*, vulgo *Verdun* in *Lotharingia*.

In altera *Belgica* decem fuere diœceſes, 1. *Remi*, vulgo *Reims*. 2. *Auguſta Sueſſonum*, vulgo *Soiſſons*. 3. *Catalaunum*, vulgo *Chalons en Champagne*. 4. *Laudunum*, vulgo *Laon*. 5. *Auguſta Veromanduorum*, vulgo *Vermand*. Qua ab *Hunnis* euerſa, ſedes epiſcopalis *Nouiodunum* ſeu *Neomagum*, vulgo *Noyon*, translata eſt. 6. *Cameracum*, vulgo *Cambray*. 7. *Tornacum*, vulgo *Tournay*. 8. *Siluanectum*, vulgo *Senlis*. 9. *Bellouacum*, vulgo *Beauvais*. 10. *Ambianum*, vulgo *Amiens*. Quidam addunt duas, *Taruannam*, vulgo *Therouënne*, & *Bononiam*, vulgo *Boulogne*. Sed CAROLVS A SANCTO PAVLO, has ſedes non adeo antiquas eſſe ſtatuit; nam *Taruanenſem* epiſcopum dicit ſe non legiſſe in libris certioris fidei ante *Actherium*, cuius mentio fiat in epiſtola *Zachariæ* papæ an. DCCL. nec vſquam apud priſcos epiſcopi *Bononienſis* memoriam ſe vidiſſe, ſed tantum a *Caroli V.* temporibus, quo imperante, *Taruannenſis* ſedes translata ſit *Bononiam*, pro ea parte diœceſis, quæ eſt in *Francia*, nec non *Audomaropolim* pro ea, quæ eſt in *Arteſia*, & *Ipram* pro tertia ſeu vltima parte, quæ eſt in *Flandria*.

§. X.

De Germanica prima *&* ſecunda.

IN *Germanica prima* quatuor duntaxat recenſentur diœceſes. 1. *Mo-*

Digitized by Google

1. Moguntia, *Mayence Gallis* dicitur, incolis *Maynz*. *2. Argentoratum*, vulgo *Straſsburg*. *3. Spira Nemetum*, vulgo *Speyer*, *Gallis Spire*. *4. Wormacia Vangionum*, vulgo *Worms*.

In *Germanica ſecunda* duæ tantum. *1. Colonia Agrippina*, vulgo *Cœln*. *2. Tungri*, aliis *Aduatica Tungrorum*, *Gallis Tongres*, vulgo incolis *Tongeren*, in *Brabantia*. Hinc ſedes primum tranſlata ad *Traiectum Moſæ*, hodie *Maſtricht*, & tandem e *Traiecto Leodium*, vulgo *Lüttich*, vbi adhuc eſt, & epiſcopus ſæcularem iurisdictionem eccleſiaſticæ coniunctam, atque viginti quatuor oppida ſibi ſubiecta, habet. Iam vero quisquis harum regionum ſtatum aliquo modo agnoſcit, eum facile hinc collecturum confido, pleraſque harum diœceſium late patuiſſe, vti in hanc diem multo maximæ ſunt: quum vniuerſæ modo CXXII. fuerint numero, quando *Galliarum* limites multo longius, quam nunc quidem, fuerunt porrecti, & partes quasdam *Heluetiæ*, *Germaniæ* & *Belgii*, quæ nunc diſtinctæ per ſe regiones ſunt, complexi.

§. XI.

De antiqua prouinciarum Hiſpanicarum *diuiſione*.

Ex *Gallia* tranſcendentes montes *Pyrenæos* in *Hiſpaniam* progredimur, quæ vna cum prouincia *Tingitana* in *Africa* & inſulis *Balearibus* aliam magnam diœceſim ciuiſdem imperii *Romani* ſub præfecto-prætorio *Galliarum* conſtituit. *Hiſpania* tunc temporis fuit omnis diuiſa in quinque prouincias, *Tarraconenſem*, *Carthaginenſem*, *Bæticam*, *Luſitaniam* & *Gallæciam*, & in his prouinciis numquam ſupra ſeptuaginta quatuor vel ſeptuaginta ſex diœceſes epiſcopales fuerunt, quando numeroſiſſimæ fuere, & fere totidem in hunc diem reperiuntur.

§. XII.

De Tarraconenſi.

In ampla prouincia *Tarraconenſi*, *Galliæ* proxima, ſedecim tantummodo diœceſes fuerunt. *1. Tarracona*, vulgo *Tarragona*, metropolis. *2. Dertoſa*, vulgo *Tortoſa*. *3. Cæſaraugusta*, vulgo *Saragoſſa*. *4. Tyraſſona*, aliis *Turiaſſo*, vulgo *Tarazona*. *5. Calagurris*, vulgo *Calahorra*. *6. Auca*, vulgo *Oca* *7. Oſca*, vulgo *Hueſca*. *8. Pampilona* ſeu *Pampelon*, vulgo *Pamplona*. *9. Ilerda*, vulgo *Lerida*. *10. Barcino*, vulgo *Barcelona*. *11. Egara*, vulgo *Taraſſa*, non longe a *Barcinone*, cui ſedes vnita creditur. *12 Auſona*, aliis *Auſa*, vulgo *Uique*. *13. Gerunda*, vulgo *Girona*.

Digitized by Google

Girona. 14. *Emporiæ*, vulgo *Ampurias.* 15. *Orgellum*, aliis *Vrgella*, vel *Orgia*, vulgo *Urgel.* 16. *Velia*, hodie *Veleja.*

§. XIII.
De Carthaginenſi.

Hvic proxima ad oram maris mediterranei prouincia *Carthaginenſis* fuit, a primaria ciuitate *Carthagine*, vulgo *Carthagena*, antiqua huius prouinciæ metropoli, ſic vocitata, quamquam poſtea *Toletum* nouæ metropolis priuilegium ſortitum eſt, & tandem totius prouinciæ dignitati ſucceſſit. Præter has duas diœceſes, CAROLO A SANCTO PAVLO recenſente, viginti duæ aliæ fuerunt in hac prouincia. 1. *Complutum*, vulgo *Alcala de Henares.* 2. *Oxoma*, aliis *Vxama*, vulgo *Oſma.* 3. *Pallentia*, vulgo *Palentia.* 4. *Valeria*, vulgo *Valera de Vieja.* 5. *Saguntum*, aliis *Segontia*, vulgo *Siguenza.* 6. *Secobia*, vulgo *Segovia.* 7. *Arcabrica*, vulgo *Arcas.* 8. *Oretum*, vulgo *Oreto.* 9. *Valentia*, vulgo *Valencia.* 10. *Dianium*, vulgo *Denia.* 11. *Setabis*, ſeu *Setabu*, hodie *Xativa* 12. *Baſti*, hodie *Baza.* 13. *Menteſa*, vulgo *Mentexa.* 14. *Salaria.* 15. *Acci*, vulgo *Guadix.* 16. *Segobrica*, hodie *Segorbe.* 17. *Caſtulo*, hodie *Gazlona.* 18. *Bigaſtrum.* 19. *Illici*, vulgo quibusdam *Alicante*, aliis *Elche* vel *Origuela.* 20. *Ergauica*, vulgo *Alcaniz*, aliis non longe a *Toleto*, aliis *Penna eſcritta*, vel *Santaver.* 21. *Eliocrota*, nunc *Lorca.* 22. *Vrci*, aliis *Vrce*, hodie *Orce.*

§. XIV.
De Bætica.

Proximae prouinciæ *Bæticæ* vndecim tantum tribuuntur diœceſes. 1. *Hiſpalis*, vulgo *Sevilla.* 2. *Italica*, nunc *Sevilla la Vieja.* 3. *Ilipla*, ſiue *Elipla*, nunc vulgo *Niebla.* 4. *Aſtygis*, vulgo *Ecija.* 5. *Corduba*, hodie *Cordoüa.* 6. *Egabro*, vulgo *Cabra.* 7. *Eliberis* ſeu *Illiberis*, vulgo *Elvira.* 8. *Malaca*, vulgo *Malaga.* 9. *Aſindum*, ſeu *Aſinda* & poſtea *Aſſidonia*, vulgo *Medina Sidonia.* 10. *Tucci*, hodie *Martos.* 11. *Abdara*, vulgo *Adra.*

§. XV.
De Luſitania.

In prouincia *Luſitania* nouem tantummodo diœceſes recenſentur. 1. *Emerita*, vulgo *Merida*, metropolis. 2. *Abula*, vulgo *Avila*, 3. *Salmantica*, vulgo *Salamanca.* 4. *Ebora*, al. *Elbora*, vulgo *Evora.* 5. *Cauria*, vulgo *Coria.* 6. *Pax Iulia*, vulgo *Beja*, quam nonnulli cum *Pace Auguſta*, hodie dicta *Badaios* confundunt, quæ recentior tantum

tum

T. 546

ANTIQUORUM
HISPANIÆ
EPISCOPATUUM
GEOGRAPHICA
DESCRIPTIO
NOVA
OCEANUS
GALLIÆ
PARS
MARE MEDITERRANEUM
BALEARICUM MARE
SUCRONENSIS SINUS
ILLICITANUS SINUS
URSITANUS SINUS
BALLARIDES INSULÆ
Balearis Minor
Balearis Major
Ebusus I
Ophiusa I
Valentia
Dertosa
Tarracon
Barcino
Narbona
Agatha
Tolosa
Rutena
Aginnum
Pampilona
Cæsaraugusta
Ilerda
Osca
Orgella
Emporiæ
Gerunda
Ausona
Egara
Carthago
Illicis
Dianium Prom.
Saturni Prom.
Charidemum prom.
Abdera
Eliberi
Acci
Basti
Scala Milliarium

tum diœceſis eſt. *7. Oſſonaba*, vulgo *Eſtoy. 8. Olyſippo*, vulgo *Lubona. 9. Egita*, nunc vicus obſcurus *Eidania* dictus.

§. XVI.
De Gallæcia.

GALLAECIA ampla fuit prouincia, neque tamen plus tredecim vel quatuordecim habuit diœceſes epiſcopales. In concilio apud *Lucum Auguſti*, ſub *Theodimiro* rege ann. DLXIX. celebrato, proponebatur, quod in tota *Gallæcia* regione ſpatioſæ ſatis diœceſes a paucis epiſcopis tenerentur, ita vt aliquantæ eccleſiæ per ſingulos annos vix poſſent a ſuo epiſcopo viſitari. Quo facto patres iſtius concilii, conſtitutis diuerſis nouis epiſcopatibus, elegerunt, vt ſedes *Lucenſis* eſſet metropolitana, quemadmodum in actis [g] concilii declaratum legimus. *Bracara*, hodie *Braga*, antiqua fuit metropolis, cui poſt factam diuiſionem non amplius ſex diœceſes fuerunt reliquæ. *1. Dumium. 2. Portucale*, vel *Portus Calenſis*, hodie *El Puerto. 3. Conimbrica*, vulgo *Coymbra. 4. Viſeum*, vulgo *Viſeo. 5. Lamecum*, vulgo *Lamego. 6. Valentia* ad *Minium* fluuium, hodie *Valenzia al Menno. 7. Legio*, vulgo *Leon.* Ad alteram metropolin *Lucum Auguſti* quinque tantum pertinuerunt. *1. Iria Flauia*, vulgo *El Padron. 2. Auria*, vulgo *Orenſe. 3. Tude*, vulgo *Tuy. 4 Aſturica*, vulgo *Aſtorga. 5. Britonia*, nunc pagus *Bretagna* dictus. Ex hiſce *Legio* & *Aſturica* CYPRIANI memôria vna duntaxat diœceſis fuiſſe, a viris quibusdam doctis creditur, quod CYPRIANVS eas in epiſtola ad eccleſiam vtriusque loci ſcripta [h] coniungat. Sed hoc argumentum paullo violentius mihi videtur, quia *Emeritam* in eadem inſcriptione eis iungit. Alius quidam locus eſt, quem alii non diœceſim ſed monaſterium habuiſſe dicunt, *Dumium* videlicet non procul a *Bracara*. Inſigniter autem falluntur. Quamquam enim vnum vel duo exempla in antiquæ hiſtoriæ monimentis [i] occurrunt, quod epiſcopi in monaſteriis ſine vlla omnino diœceſi ordinati fuerint; neque ipſorum monaſterium diœceſim eorum fuiſſe, legimus: in præſenti tamen caſu res aliter ſe habuit. Nam, quo-

(g) Concil. Lucenſ. (tom. V. p. 874. c. d.)

(h) Cyprian. epiſt. LXVIII. al. LXVII. Cyprianus, Cæcilius, Primus - - Felici presbytero & plebibus conſiſtentibus ad *Legionem* & *Aſturicæ*; item Lælio diacono, & plebi *Emeritæ* conſiſtentibus, fratribus in domino ſalutem.

(i) Vid. lib. IV. cap. VI. §. III. volum. II. p. 171-173.

modo vir quidam doctus [k] demonſtrauit, *Dumio* præter monaſterium alia adhuc diœceſis fuit. In actis concilii *Lucenſis* [l] familia regia ad ſedem *Dumienſem* pertinere dicitur. Nam *Martinus Bracarenſis*, vulgo *Galleciæ* apoſtolus vocitatus, poſteaquam *Theodomirum* regem *Suenorum* ab hæreſi *Ariana* ad fidem catholicam perduxiſſet, epiſcopus in monaſterio *Dumienſi* (quod conſtruxerat) non pro ipſo monaſterio, ſed pro familia regia, creatus eſt, donec ad *Bracaram*, prouinciæ metropolim, transferretur. Et poſtea in diſtributione diœceſium a rege *Wamba* facta limites huius diœceſis conſtituti ſunt a *Duma* ad *Albiam*, & a *Riantica* ad *Alaſam*. Quæ loca etſi adeo obſcura ſunt, vt apud geographos nulla eorum habeatur mentio, diœceſim tamen ampliorem fuiſſe, quam monaſterium; aut certe hoc monaſterium, perinde ac *Sublaqueenſe* in diœceſi *Tiburti Italiæ* diuerſas villas iurisdictioni ſuæ ſubiectas habuiſſe, euincunt. Atque ita ſufficientem diœceſim habere potuit, etſi non ita amplam, vt reliqui prouinciæ *Galleciæ* epiſcopatus, qui adeo vaſti ambitus fuerunt, vt ſynodus pro ſua prudentia illos ſtatuerit contrahendos.

§. XVII.

De Maiorica, Minorica *& ceteris inſulis.*

PROVINCIIS *Hiſpanicis* inſulæ *Hiſpanicæ*, *Maiorica*, *Minorica* & *Ebuſus* ſubiungendæ ſunt, quas CAROLVS A SANCTO PAVLO errore ductus ad *Sardiniam* refert, tamquam diœceſi *Romanæ* ſubiectas. *Maiorica* omnium *Balearium* maximæ circuitus fuit fere mill. paſſ. CX. neque tamen ipſa plus vnam diœceſim epiſcopalem habuit, cuius vrbs primaria *Palma*, hodie *Mallorca*, quo nomine ab incolis tota inſula appellatur, aliis dicta *Maiorca*. *Minorica*, incolis *Menorca*, LX. mill. paſſ. in circuitu habens, olim proprio gauiſa eſt epiſcopo, cuius ſedes *Iamna* fuit, hodie *Citadella* vocitata, vrbs inſulæ primaria. *Ebuſus* hodie *Yvica* iſta quidem inſula fuit minor, ſed tamen ad diſtinctam aliquam diœceſim faciendam ſufficiens, circuitu XLII. mill. paſſuum, vrbem eiusdem nominis habens cum pluribus villis ſibi ſubiectis. Vt adeo in omnibus prouinciis *Hiſpanicis* diœceſes generatim ſatis

(k) Maurice, *Defence of Dioceſ. Epiſc. p. 149.*

(l) Concil. Luc. (tom. V. conc. p. 875. a.) Ad Damio familia ſeruorum. Nota: In margine ſic legitur: *Ad ſedem Dumienſem familia regia.*

ſpatio-

ſpatioſæ fuerint, nec vlla inter eas reperta ſit, cuius fines ſingularis alicuius congregationis limites non longe exceſſerint.

§. XVIII.

Status eccleſiæ Hiſpanicæ *ex quibusdam illius conciliis antiquis declaratus.*

Hvnc verum eccleſiæ *Hiſpanicæ* ſtatum priſcis temporibus fuiſſe, ex quibusdam illius antiquioribus conciliis apparet. Concilium *Illiberritanum*, an. reparatæ ſalutis CCCV. ineunte perſecutione *Diocletianea* celebratum, canonem habet, qui diœceſes parochias in agris habuiſſe ſatis clare indicat, quando ait [m]: *Si quis diaconus regens plebem ſine epiſcopo vel presbytero aliquos baptizauerit, epiſcopus eos per benedictionem perficere debebit.* Idem adhuc clarius concilii *Toletani* primi an. CCCC. habiti canon aliquis ſignificat, *Placuit*, inquiens [n], *ex hac die nullum alium niſi epiſcopum chriſma conficere & per diœceſim deſtinare, ita vt de ſingulis eccleſiis ad epiſcopum ante diem paſcha diaconi deſtinentur, aut ſubdiaconi, vt confectum chriſma ab epiſcopo deſtinatum, ad diem paſchæ poſſint ad tempus deferre.* Hoc ipſum manifeſto argumento eſt, diœceſibus *Hiſpanicis* parochias fuiſſe rurales, in quibus presbyteri & diaconi degerint ſine epiſcopo, & hoc ad confirmationem facit eorum, quæ de priſco harum eccleſiarum ſtatu & diuiſione diximus.

§. XIX.

De Hibernia *&* Scotia.

Ex *Hiſpania* tandem in inſulas *Britannicas* deuenimus, quarum aliqua duntaxat pars *Romano* imperio ſubiecta & diœceſis *Britannica* dicta fuit; *Hibernia* enim & maxima pars *Scotiæ* numquam huic dominio paruit. Non tamen abs re fuerit hoc loco de vtraque, æque ac *Anglia*, non nihil dicere, quaſi non aliam ob cauſſam, niſi vt fabuloſas quasdam de illis narrationes remoueamus atque caſtigemus. Quando & a quonam *Hibernia* primum ad religionem *chriſtianam* conuerſa ſit, non eſt noſtri iam inſtituti diſquirere, ſiquidem ante tempora *S. Patricii* an. CCCXXXIII. de epiſcopis, ſiue diœceſibus epiſcopalibus in hoc regno parum legimus, & poſt ipſum relationes de illis adeo incertæ ſunt atque obſcuræ, vt CAROLVS A SANCTO PAVLO

(m) Concil. Illiberrit. c. LXXVII. (tom. I. concil. p. 978.)
(n) Concil. Toletan. I. c. XX. (tom. II. p. 1225.)

haud alium earum catalogum ſiſtere ſuſtineat, niſi quem e CAMBDENO & *prouinciali Romano* accepit, quæ relationes ambæ recentioris æui ſunt. Nam diœceſis *Waterfordienſis* mentionem faciunt, quæ, vt CAVEVS [*o*] & alii viri docti ex EADMERO [*p*] obſeruarunt, non erecta fuit ante an. MXCVII. quando *Murchertacus* rex eiusque clerus & populus ab *Anſelmo* archiepiſcopo *Cantuarienſi*, iſtius partis *Hiberniæ* tunc temporis primate, petierunt, vt oppidum *Waterfordienſe* in epiſcopalem ſedem erigeretur; cui petito ille locum relinquens *Malchum* quemdam

(*o*) Cau. hiſtor. litterar. volum. II. p. 373. (p. 217. edit. Geneu. MDCXCIX.) Hibernicum (concilium) anno MXCVII. loco incerto habitum: In quo Murchertacus rex, eiusque clerus & populus ab Anſelmo Cantuarienſi, tanquam primate ſuo, petunt, vt oppidum Waterfordienſe in epiſcopalem ſedem erigatur. cetera, vid. ſub littera ſeq. (*p*).

(*p*) Eadmer. hiſtor. lib. II. p. 36. Rex Hiberniæ Murchertachus nomine & Doſnaldus epiſcopus cum ceteris epiſcopis, & quique nobiles cum clero & populo ipſius inſulæ miſerunt nuntios ac litteras ad Anshelmum, innoteſcentes ei, ciuitatem quamdam Watafordiam nomine, in vna ſuarum prouinciarum eſſe, cui ob numeroſam ciuium multitudinem expediret, epiſcopum inſtitui, ſimulque petentes; ipſe quatenus primatus, quem ſuper eos gerebat, poteſtate, & qua fungebatur vicis apoſtolicæ auctoritate, ſanctæ chriſtianitati ac neceſſariæ plebium vtilitati inſtituendo eis pontificem ſubueniret. Iam enim ſæcula multa tranſierant, in quibus eadem ciuitas absque prouidentia & cura pontificali conſiſtens, per diuerſa tentationum pericula inctabatur. Elegerant autem iidem ipſi in hoc officium quemdam gentis ſuæ virum vocabulo Malchum, cumque ſacrandum cum communi decreto ad Anſelmum transmiſerunt. Decretum autem hoc eſt. *Ansbelmo, Dei gratia Anglorum archiepiſcopo, clerus & populus Waterfordiæ cum rege Murchertacho & epiſcopo Doſnaldo, ſalutem in domino. Pater ſancte, cæcitas ignorantiæ nos diu detrimenta ſalutis noſtræ ſuſtinere coëgit, quod magis eligimus ſeruiliter dominico iugo colla ſubtrahere, quam liberaliter paſtorali obedientiæ ſubeſſe. Nunc autem quantum proficiat paſtorum cauſſa agnouimus, cum aliarum rerum ſimilitudines ad mentem reuocamus, quia ſine regimine, nec exercitus bellum, nec nauis marinum audet attemptare periculum: Nauicula ergo noſtra mundanis dedita fluctibus ſine paſtore contra callidum hoſtem qua ratione pugnabit? Propterea nos & rex noſter Murchertachus, & epiſcopus Doſnaldus & Dermeth dux noſter frater regis eligimus hunc presbyterum Malchum, Walkelini Wintonenſis epiſcopi monachum nobis ſufficientiſſime cognitum, natalibus & moribus nobilem, apoſtolica, & eccleſiæ diſciplina imbutum, fide catholica prudentem, moribus temperatum, vita caſtum, ſobrium, humilem, affabilem, miſericordem, liberalem, hoſpitalem, ſuæ domui bene præpoſitum, non neophytum, habentem teſtimonium bonum in gradibus ſingulis. Hunc nobis petimus a veſtra paterni-*

gentis

gentis ſuæ virum, quem elegerant, primum iſtius loci epiſcopum ordinauit. Immo vero vterque hic catalogus quatuor etiam archiepiſcopatuum in *Hibernia* facit mentionem, qui numerus metropolitanorum ab *Eugenio* pontifice *Romano* demum an. DCLII. introductus fuit, vti ex ROGERIO HOVEDENO obſeruauit BARONIVS; atque idem a MATTHAEO *Pariſienſi*, SIMEONE *Dunelmenſi*, GERVASIO in *chronico* aliisque *Anglicanis* ſcriptoribus adnotatum eſt. Quum vero catalogos diœceſium *Hibernicarum* hiſce antiquiores vel digniores fide habeamus nullos, non inconſultum fuerit, eos hoc loco interponere. In eo, quem CAMBDENVS exhibet, quatuor archiepiſcopi cum epiſcopis ſuis ſuffraganeis hoc recenſentur ordine:

Archiepiſcopo *Armachano* totius *Hiberniæ* primati ſubſunt:

1. Midenſis, vel *Elnamimund. 2. Dunenſis*, alias *Dundalethglas. 3. Clochorenſis*, alias *Lugundunenſis. 4. Connèrenſis. 5. Ardachadenſis. 6. Rathbotenſis. 7. Rathlucenſis. 8. Daln-liguirenſis. 9. Dearribenſis.*

Archiepiſcopo *Dublinenſi* parent:

1. Glendelacenſis. 2. Fernenſis. 3. Offerienſis, alias *De Canic. 4. Leclinenſis. 5. Kil-darenſis*, alias *Darenſis.*

Archiepiſcopo *Caſſilienſi* ſubſunt:

1. Laonienſis de Kendalnam. 2. Limricenſis. 3. De inſula *Gathay. 4.* De *Cellumabrath. 5. Melicenſis*, vel de *Emileth. 6. Roſſienſis*, alias *Roſcreenſis. 7. Waterfordienſis*, alias de *Batlfordian. 8. Liſmorenſis. 9. Clonen-*

tate ordinari pontificem, quatenus regulariter nobis præeſſe valeat & prodeſſe, & nos ſub eius regimine ſalubriter domino militare poſſimus. Vt autem omnium noſtrorum vota in hanc electionem conuenire noſcatis, huic decreto canonico promtiſſima voluntate ſinguli manibus propriis roborantes ſubſcripſimus. Ego Murchertachus rex Hiberniæ ſubſcripſi. Ego Dermeth dux frater regis ſubſcripſi. Ego Doſualdus, epiſcopus S. S. Ego Idunan epiſcopus Midiæ S. S. Ego Samuel Dunelmenſis epiſcopus S. S. Ego Ferdomnachus Laginienſium epiſcopus S. S. Subſcripſerunt his multo plures quos nos breuitati ſtudentes notare non neceſſarium duximus.

Igitur Anſelmus conſiderans & intelligens, eos iuſta & vtilia petere, petitioni eorum libens annuit. Electum ergo pontificem diligenter in his quæ ſacra iubet auctoritas, examinatum, ac multorum cum vitæ ſuæ teſtimonio, dignum epiſcopatu comprobatum, ſumta ab eo ex more de ſubiectionis ſuæ obedientia profeſſione, ſacrauit eum Cantuariæ quinto Kl. Ianuarii, aſſiſtentibus & cooperantibus ſibi in hoc miniſterio ſuo, duobus epiſcopis ſuis Radulfo ſcilicet Ciceſtrenſi, & Gundulfo Roſſenſi.

ſis,

ſis, alias de *Cluanania.* *10. Corcagienſis.* *11.* De *Roſalither.* *12. Ardeſertenſis.*

Archiepiſcopo *Tuamenſi* ſubiiciuntur:

1. Duatenſis, alias *Killmacduoc.* *2* De *Mageo.* *3. Enachdunenſis.* *4.* De *Cellaiaro.* *5.* De *Roſcomon.* *6. Clonfertenſis.* *7. Achadenſis.* *8. Ladenſis*, alias *Killaleth.* *9.* De *Conany.* *10.* De *Killmunduach.* *11. Elphinenſis.*

Alter catalogus in *prouinciali Romano*, a CAROLO A SANCTO PAVLO in geographiæ ſuæ appendice publicatus, numerum ſuffraganeorum ad quinquaginta tres adauctum hoc ordine exhibet:

Archiepiſcopus *Armachiæ* primas totius *Hiberniæ* hos habet ſuffraganeos:

1. Connerinenſem. *2. Deconnannas.* *3. Dedamlialiagg.* *4. Dedundaleglas.* *5. Deardarchad.* *6. Dedarrich.* *7. Ingundunum.* *8 Deraibboib.* *9 Dunenſem*, alias *Drumorenſem.* *10. Elualnirand*, ſiue *Midenſem.* *11. Derathluring.* *12. Renenſem*, vel *Reuelenſem*, vel *Crocorenſem.* *13. Cluanenſem*, alias *Cluanerdenſem.* *14. Rothinoſenſem* vel *Rothbotenſem.* *15. Artagadonenſem* vel *Ardoeadenſem.* *16. Conerenſem.* *17. Heugamenſem.*

Archiepiſcopus *Dublinenſis* hos habet ſuffraganeos:

1. Glandelacenſem. *2. Caldetenſem*, alias *Kyſearenſem.* *3. Feruenſem.* *4. Gleuſem* vel *Gluiſonenſem.* *5. Oſſinenſem.* *6. Darenſem.* *7. Gaininch.* *8. Licelinenſem.*

Archiepiſcopus *Caſſellenſis* hos habet ſuffraganeos:

1. Decendalnenſem vel *Laonenſem.* *2 Deroſtreenſem*, vel *Wldifordianum.* *3. Deartefertenſem.* *4. Lunech.* *5. Liſmorenſem.* *6 Firmaberenſem*, vel *Fymbarrenſem.* *7.* De *Inſula.* *8. Deduanamenſem*, alias *Cluanenſem.* *9. Laudenſem.* *10 Carthax.* *11. Tubrieenſem.* *12. Decelleninabrach* *13. Deconeagia*, vel *Corcayenſem.* *14. Ariſertelenſem.* *15. Denulech*, alias *Vmblicenſem.* *16. Deroſailitchir.* *17. Waterfordienſem.*

Archiepiſcopus *Tuanenſis* hos habet ſuffraganeos:

1. Demageonenſem. *2. Achadenſem.* *3. Nelſinenſem.* *4. Deeellaid.* *5. Deconairi.* *6. Eacdunenſem.* *7. Roſcomon.* *8 Decelmundaiach.* *9. Cluartifertenſem.* *10. Deculuanferd.* *11. Duacenſem.* *12. Bladenſem.*

Hic maximus epiſcoporum numerus videtur fuiſſe, quem *Hibernia*, ex quo tempore chriſtianam amplexa eſt religionem, vmquam habuit. Nam recentiorum quorumdam ſcriptorum opinio

nio, quod aliquando non minus CCCLXV. epiſcopi a *S. Patricio* ordinato heic fuerint, ſolide a MAVRITIO confutata eſt, qui narrationem iſtam non de tot eiusdem temporis epiſcopis, ſed de numero ſub quatuor regibus per centum annorum ſeriem intelligendam eſſe, ſatis clare [q] demonſtrauit. Id quod vnusquiſque, qui antiquitates VSSERII [r], vnde fundamentum fabulæ iſtius arceſſitur, legerit, facile poterit diiudicare. Neque enim ſic res difficilis ad intelligendum eſt, quomodo heic trecenti & quinquaginta, vel vt NENNIVS rem narrat, trecenti quinquaginta quinque epiſcopi per integri ſæculi decurſum eſſe potuerint, etiamſi non amplius quinquaginta, vel ſexaginta eodem ſimul tempore vixerint. Alius error, a CAROLO A SANCTO PAVLO de epiſcopis huius nationis commiſſus, qui eos vniuerſos vni abbati ſubiectos ſtatuit, iam caſtigatus a nobis eſt, quando de aſcetis ſimus loquuti, vbi oſtendimus [s], *Hiberniam* pro *Huya*, parua *Scotiæ* ſeptemtrionalis inſula, perperam ab eo accipi, in qua monaſterium a *Columbano* exſtructum erat, cuius abbatibus omnis prouincia *Pictorum* ſeptemtrionalium & ipſi etiam epiſcopi ordine inuſitato, vt BEDA loquitur, debuerunt eſſe ſubiecti; ſed hoc nec ad *Hiberniam*, nec ad vllas alias *Scotiæ* partes, præter eam, quam modo memorauimus, quidquam attinet.

DE primitiuo diœceſium epiſcopalium ſtatu in *Scotia* CAROLVS A SANCTO PAVLO, luce deſtitutus hiſtorica, narrare nihil potuit, ideoque recentiora duntaxat nomina conſignavit, vti ſequuntur.

Sub archiepiſcopo *S. Andreæ* octo ſunt epiſcopatus, videlicet

1. Dunkeldenſis. 2. Brechinenſis. 3. Aberdonenſis. 4. Roſſenſis. 5. Morauienſis. 6. Cathanenſis. 7. Dumblanenſis. 8. Orchadenſis.

Sub archiepiſcopo *Glaſcuenſi* tres.

1. Candidæ Caſæ. 2. Liſmorenſis. 3. Inſularum, hoc eſt, *Hebridum* ſeu occidentalium, quarum e præcipuis *Iona* fuit. *Sodora*, primaria huius inſulæ ciuitas, a *Gregorio* IV. anno DCCCXI. in ſedem epiſcopalem euecta eſt, vnde epiſcopus harum quadraginta quatuor inſularum omnium vna cum *Mannia* inſula, quæ

(q) Maurice, *Defence of Dioceſ. Epiſc.* p. 155.
(r) Vſſer. antiquit. eccleſ. Britan. p. 490. ſeq.
(s) Vid. lib. VII. c. III. §. XIV. pag. 69.

tunc temporis pars duntaxat huius diœceſis fuit, nomen epiſcopi *Sodorenſis* habuit. Quando autem *Mannia* inſula in poteſtatem venit gentis *Anglorum*, inſulæ occidentales veteri ſuo epiſcopo, qui in hac inſula viuere ſolebat, amplius parere recuſantes ipſæ ſibi epiſcopum conſtituerunt ſeparatim, qui diu titulum epiſcopi *Sodorenſis* retinuit, tandem vero epiſcopo *Manniæ* inſulæ illum reliquit, adſumto titulo *Inſulani*, quem etiam nunc retinet. *Prouinciale Romanum* nec huius diœceſis in hiſce inſulis, nec illius, quæ in *Orchadibus* fuit, meminit; ſed de aliqua loquitur, quam *Dearegarchel* vocitari & ad papam ſpectare dicit, & *Glaſcuenſem* epiſcopum ſuffraganeum duntaxat epiſcopi *S. Andreæ* facit. Vnde non multum temporis præterlapſum eſſe, intelligimus, poſtquam *Glaſquum* ſedis archiepiſcopalis priuilegio fuit exornatum, epiſcopo *S. Andreæ* vno ſolo metropolitani inter omnes dignitatem obtinente. Sed de antiquis diœceſibus non adeo ſollicitos nos eſſe oportet. Nam quidquid ſcriptores fabuloſi dictitent, ex BEDA certum eſt, nullam huius nationis partem a *Pictis* poſſeſſam religionem chriſtianam accepiſſe, niſi ſæculo demum quinto, quando *Arcadio* & *Honorio* imperantibus auſtrales *Picti* CHRISTO nomen dederunt, prædicante eis verbum *Nynia* quodam *Britone*, qui eccleſiam ad *Candidam Caſam* ædificauit, quæ prima cathedralis in iſthac parte *Scotiæ* fuit, & loco iſti nomen *Whitherne* a candido colore tribuit, eo quod eccleſia, vt BEDA [t] obſeruat, de lapide, inſolito *Britonibus* more, facta eſſet. Septemtrionales *Picti* non niſi centum & quinquaginta annis poſt ad fidem CHRISTI perducti ſunt. Nam apoſtolus eorum *Columba* fuit, inſignis nominis monachus, qui imperante *Iuſtinio Iuniore* an. DLXV. de *Hibernia* eo venerat, euangelium CHRISTI genti illi prædicaturus, vt eo-

(t) Bed. lib. III. c. IV. Anno incarnationis dominicæ quingenteſimo ſexageſimo quinto, (quo tempore gubernaculum imperii Romani poſt Iuſtinianum, Iuſtinus minor accepit) venit de Hibernia presbyter & abbas, habitu & vita monachi, inſignis nominis, nomine Columba, Britanniam; prædicaturus verbum Dei prouinciis ſeptemtrionalium Pictorum, hoc eſt, eis, quæ arduis atque horrentibus montium iugis ab auſtralibus eorum ſunt regionibus ſequeſtratæ. Nam ipſi auſtrales Picti, qui intra eosdem montes ſedes habent, multo ante tempore (vt perhibent) relicto errore idololatriæ, fidem veritatis acceperant, prædicante eis verbum Nynia epiſcopo reuerendiſſimo & ſan-

dem

dem loco BEDA docet. Vt adeo in caſſum laboraturi eſſemus, ſi in diœceſes epiſcopales inquireremus ante, quam de vllis doctrinæ chriſtianæ inter ipſos iactis fundamentis nobis certo conſtaret. In ſequentibus ſæculis de nulla alia diœceſi præter hanc ad *Candidam Caſam* in BEDA vel alio quodam fide digno ſcriptore quidquam ſpeciatim relatum legimus. Quamuis enim de epiſcopis inter auſtrales & ſeptemtrionales *Pictos* loquantur, nullam tamen ſedium eorum mentionem faciunt. Vnde nonnulli epiſcopos *Scoticos* non proprias ſibi ſedes habuiſſe, ſed pro vniuerſa regione abſolute fuiſſe ordinatos, collegerunt. Alii vero vnum duntaxat epiſcopum vniuerſam regionem rexiſſe, ſentiunt. Quarum opinionum prior incredibilis eſt, quia cum nota eccleſiæ catholicæ regula pugnat, quæ vllum epiſcopum abſolute ordinari vetabat: Et poſterior diſerte a BEDA [*u*] confutatur, qui de pluribus epiſcopis in prouincia ſeptemtrionalium *Pictorum* loquitur; nec non a ſcriptore vitæ *Nyniæ* in *antiquitatibus Vſſerii*, qui *Ordinauit*, inquit [*x*] *Nynias presbyteros, EPISCOPOS conſecrauit, & totam terram per certas parochias diuiſit: confirmatisque in fide omnibus ad eccleſiam ſuam (Caſam Candidam* ante memoratam intelligit) *eſt regreſſus*. Vnde inter ſeptemtrionales pariter & auſtrales *Pictos* epiſcopos fuiſſe, euidenter liquet, etiamſi diœceſium nomina non memorentur. Quod ad diœceſim *Candidæ Caſæ* attinet, recte obſeruat VSSERIVS, non fuiſſe eam in vlla parte, *Pictorum* dominio ſubiecta, ſed in ea parte ſeu prouincia *Britanniæ Romanæ*, quæ *Valentia*, & poſtea, quum ſub *Saxonum* eſſet ditione, *Bernicia* a BEDA dicta fuit. VSSERIVS [*y*] putat, aliquando etiam regnum *Cambrenſe* voca-

ctiſſimo viro, de natione Britonum, qui erat Romæ regulariter fidem & myſteria veritatis edoctus; cuius ſedem epiſcopatus, ſancti Martini epiſcopi nomine, & eccleſia inſignem (vbi ipſe etiam corpore vna cum pluribus ſanctis requieſcit) iam nunc Anglorum gens obtinet. Qui locus ad prouinciam Berniciorum pertinens, vulgo vocatur *Ad candidam caſam*, eo quod ibi eccleſiam de lapide, inſolito Britonibus more, fecerit.

(*u*) Bed. lib. III. c. IV. Habere ſolet ipſa inſula rectorem ſemper abbatem presbyterum, cuius iuri & omnis prouincia & *ipſi* etiam *epiſcopi* ordine inuſitato debeant eſſe ſubiecti.

(*x*) Vit. Nyniæ ap. Vſſer. antiquit. pag. 350.

(*y*) Vſſer. antiquit. p. 349. Certum eſt, inter Britannos ſuos ſedem epiſcopalem conſtituiſſe Ninianum, in loco olim *Candida Caſa*, hodie (a candido quo-

ri conſueuiſſe; & diœceſim *Caſæ Candidæ* eoſdem cum regno

que colore appellatione retenta) *Whit-herne* nominato. Vnde ad eccleſiam Glaſcuenſem in Glottæ ſiue Cluidæ fluuii; (qui ditionis Romanorum & relictorum ab eis Britonum extremus erat terminus) ripa ſitam, a Kentigerno tranſlata fuiſſe videtur. Glaſcuenſem enim diœceſim eo tempore eoſdem cum Cambrenſi illo regno limites habuiſſe, & ad murum illum celebratiſſimum protenſum fuiſſe (& quod hinc eſt conſequens, *Candidam Caſam* complexu ſuo continuiſſe) in Kentigerni vita pariter legimus. Vlterius etiam, *eius verſus auſtrum epiſcopatus tunc temporis vltimum finem fuiſſe ad* Crucem Regiam *infra Stanemore*, In Scoti chronico traditum inuenimus. Quod autem Hector Boëthius *Candidam Caſam* ſub Mordaci Scotorum regis ditione fuiſſe vult, quem anno DCCXXXI. (in quo eccleſiaſticam ſuam hiſtoriam terminauit Beda) defunctum fuiſſe notat; tam verum eſt, quam quod de Beda ſtatim ſubdit; *Beda locum Pictinguiniam vocat*, *Accamque antiſtitem, qui ſub id tempus ſacræ ſedi Candida in Caſa præfuit; eumque virum primum poſt D. Ninianum ibidem geſſiſſe epiſcopatum*: Nam neque ita locum hunc vſpiam vocauit Beda, neque illum loci eius nominauit antiſtitem: & in Anglorum non in Scotorum poteſtate Candidam Caſam eo tempore fuiſſe, clariſſime confirmat. Anno enim illo DCCXXXI. præſulatum tenuiſſe ſcribit *Accam in Haguſtaldenſi eccleſia*, *Pecthelmum in ea quæ Candida Caſa vocatur*; *quæ nuper*, inquit, *multiplicatis fidelium plebibus, in ſedem pontificatus addita, ipſum primum habet antiſtitem*: Hanc vero *iam tunc Anglorum gentem obtinuiſſe & ad prouinciam Berniciorum pertinuiſſe*, & ipſe apertiſſimis verbis antea ſcripſerat, & Ioannes Maior ingenue agnoſcit; *pro tempore ſuo & non futuro Bedam ſcripſiſſe* ſimul admonens. Quo magis Thomæ Dempſteri confidentiam & temeritatem demirari liceat, tam audacter adſeueranti, *hoc certe liquere; Candidæ Caſæ epiſcopatum ſemper fuiſſe ditionis Scoticæ, nec vnquam Anglico iuri ſubiectum*. Vt igitur apud Britones primus Candidæ Caſæ epiſcopus erat Ninianus, ita Anglorum primus in ea ſede antiſtes erat Pecthelmus: ad quem popularis ſui Bonifacii Moguntini archiepiſcopi XI. data legitur epiſtola. Pecthelmo (vt in Florentii Wigornienſis habetur chronico) anno DCCXXXV. defuncto ſucceſſit Frithwaldus; eique anno DCCLXIII. nonis Maii ex hac vita decedenti ſucceſſor XVI. Kalend. Auguſti datus eſt Pechtwinus; eo vero anno DCCLXXVII. mortuo, ſequente anno Eboraci XVII. Kalend. Iulii epiſcopus ordinatus eſt Aethelbertus: cui anno DCCXCI. ſubſtitutus eſt Beaduulfus: *Nec præterea*, inquit Guilielmus Malmesburienſis, *plures alicubi reperio; quod cito defecerit, epiſcopatus, qui extrema Anglorum in ora eſt & Scotorum vel Pictorum depopulationi opportuna*; In antiquiſſimo tamen Anglo-Saxonicorum epiſcoporum indiculo huic etiam Heathoredum ſucceſſiſſe inuenio: poſt cuius tempora regio illa a Scotis ſiue Hibernis occupata, Gallwalliæ & Gallouidiæ ab eis nomen accepit. Deinceps vero in Scotiis proditum habetur annalibus, *Gallouidiam ac vicinas regiones Sodorenſi epiſcopo, cui in Mona inſula ſedes erat ſacra, vſque ad Malcolmi tertii regis tempora in rebus paruiſſe diuinis*: a quo Gallouidiæ *Candida Caſa*, vt hodie manet, epiſcopalis ſedes eſt conſtituta.

illo

oogle

Digitized by Google

illo limites habuiſſe a *Cluſſino* [illegible] *Glotte* ſiue *Childe* fluuii ripa ſito, ad *Crucem Regiam* [illegible] *Stanmoredi* in *Weſtmorlandia* [illegible] funiſ. tempore autem [illegible] ſedem epiſcopalem ad eccleſiam *Glaſcuenſem* translatam [illegible] regio illa a [illegible] ſiue *Nibernia* occupata, aliud [illegible] *Wallia* & *Galloüidia* nomen [illegible] hinc & vicinas regiones [illegible] *Sudorenſi* epiſcopo, [illegible] inſtituta [illegible] fuerit [illegible] ad *Malcolmi* tertii regis tempora, in [illegible] *Galloüidia* *Candida Caſa* [illegible] hodie maneat, epiſcop[illegible] ſuis fuerit coniuncta. Non habeo, quæ de [illegible] alia regni *Sco*[illegible] eccleſi[illegible] epiſcopali [illegible] ſtinctie & ſigillatim [illegible], vtpote certis monumentis deſtitutus; hoc tamen certum eſt, [illegible] prima eius conuerſione per *Nynian* & poſtea per *Columbam* [illegible] diuerſos in [illegible] epiſcopos fuiſſe. Cuius regionis pars [illegible] a [illegible] *Kantia* regibus *Saxonibus Nortumbr*[illegible] tributaria facta [illegible] epiſcoporum [illegible] frequenter [illegible] *Eborac*[illegible] cœperunt, cuius ex manibus aliquam[illegible] ſunt [illegible].

De eccleſia [illegible] *Wallia.*

VNA [illegible] quæ ipſa noſt[illegible] nationis *Britannicæ* [illegible] eſt [illegible] religion[illegible] æque mature atque vlla alia ex [illegible] orbis terrarum partibus, amplexa; adeoque eam [illegible] nationis formam quam in reliquis eccleſiis omnibus [illegible] accepiſſe existimandum eſt. Iam ante notauimus [illegible] *Britannicam a Romanis* primum in tres prouincias, & deinceps in quinque fuiſſe [illegible], ſed, quæ temporis iniuria eſt, non perfecta habemus documenta, ex quibus perſpicere nobis liceat, quinam epiſcopatus [illegible] quaque prouincia erecti fuerint. Qui de certo [illegible] flaminum & ſummorum flaminum, qui in tot epiſcopos [illegible] archiepiſcopos [illegible] tiones [illegible] potius quam veram hiſtori[illegible] videntur. Quod certum hac in re eſt, [illegible] lo quarto eccleſiæ epiſcopales heic, [illegible] omnibus, fuerunt. Nam harum eccleſiarum antiſtites ad concilia non minus quam [illegible] eſſe leguntur. Fuerunt in

 conci-

concilio *Arelatenſi* epiſcopi *Britannici*, *Eborius* [*a*] de ciuitate *Eboracenſi*, *Reſtitutus* de ciuitate *Londinenſi*, *Adelphius* de ciuitate *Colonia Londinenſium*. Pro qua vltima HOLSTENIVS [*b*] CAMBDENVM & SELDENVM in notis ad EVTYCHIVM ſequens, potius *Colonia Camalodunenſium* legendum eſſe, putat; quam alii pro *Colceſtria*, pro *Maloduno* alii, alii denique pro *Waldeno* in *Eſſecia* accipiunt. Sed eruditus quidam antiquarius [*c*], in obſeruationibus ſuis poſthumis in ANTONINI *iter Britanniarum* feliciter detexit, quod vera lectio probabiliter eſſe debeat *Colonia Lindi*, quod nomen antiquum *Lincolniæ* eſt, vti non tantum ex ANTONINO & PTOLEMAEO, qui *Lindum* vocant, ſed ex anonymi etiam *Rauennatis* chorographia oſtendit, vbi expreſſis verbis *Lindum Colonia* dicitur; quod cum parua quadam variatione idem pene nomen eſt, quod a BEDA [*d*] ei tribuitur, qui *Lindocolinam*, & regionem circumiacentem *prouinciam Lindiſſi* vocat; vnde nomen *Lindſey-Coaſt*, quo vna iſtius prouinciæ pars in hunc vſque diem appellatur, ortum eſſe arbitror. Sed regredimur ad antiquos huius nationis epiſcopos. Sunt, qui epiſcopos ex *Britannia* con-

(*a*) Concil. Arelat. I. ann. CCCXIV. (tom. I. concil. p. 1430. b. c.)
Eborius epiſcopus, de ciuitate Eboracenſi, prouincia Britannia.
Reſtitutus epiſcopus, de ciuitate Londinenſi, prouincia ſupra ſcripta.
Adelphius epiſcopus, de ciuitate Colonia Londinenſium, exinde ſacerdos presbyter, Arminius diaconus.

(*b*) Holſten. aduotat. in Carol. a S. Paulo p. 108. *Ad pag. 165. Colonia Ant. Cambdeno Colcheſter*] Colonia Camalodunum vocabatur, vt erudite docet Cambdenus, qui eam non *Colcheſter*, ſed *Maldon* nunc dici oſtendit; vt & Seldenus in Notis ad Eutychium Alexandr. p. 119. vbi recte coniicit in ſubſcript. Arelatenſis concilii pro *Colonia Londinenſium*, legendum *Colonia Camalodunenſium*. Hoc enim veriſſimum eſt.

(*c*) Thom. Gale Not. in Antonin. itin. Britann. p. 96. LINDO. *Lincolne*. Anonymus Ranennas habet expreſſe Lindum Colonia, hoc vno vocabulo adiecto, quantum lucis affudit hiſtoriæ antiquæ? magnas profecto gratias ei debemus, quod tandem ſubſcriptionem concilii Arelatenſis intelligamus.
Adelphius epiſcopus de ciuitate Colonia Londi, haud dubie pro *Colonia Lindi*, hoc ipſum Beda pœne vidit, quum hanc vrbem Lindi-colina nominaret. Ptolemæus quoque Lindum dixit, Romana numiſmata in campis ad boream huius ciuitatis inueniri notat Lelandus.

(*d*) Bed. lib. II. c. XVI. Prædicabat autem Paulinus verbum etiam *prouinciæ Lindiſſi*, quæ eſt prima ad meridianam Humbræ fluminis ripam, pertingens vſque ad mare. Præfectumque *Lindocolinæ ciuitatis*, cui nomen erat Blecca, primum cum domo ſua conuertit ad dominum.

cilio

cilio *Niceno* interfuiſſe, adfirmant, ſed hoc non adeo perſpicue ex antiqua hiſtoria patet. Certius eſt, in ſynodo *Ariminenſi* tres adfuiſſe, vti fidem nobis facit SVLPICIVS SEVERVS [*e*]. ATHANASIVS [*f*] quoque epiſcoporum ex *Britannia* in ſynodo *Sardicenſi* ann. CCCXCVII. habita, mentionem iniicit. Et HILARIVS librum ſuum de *Synodis* inter alios complures epiſcopos prouinciarum quoque *Britannicarum* epiſcopis [*g*] inſcripſit. At vero nullus horum auctorum certum totius collegii numerum nobis exhibet, adeoque coniicere duntaxat poſſumus ex reliquiis horum epiſcoporum *Britonum*, qui in *Wallia* poſt *Saxonum* irruptionem manſerunt, ibique, aduentante in *Angliam* *Auguſtino* monacho, exſtiterunt. BEDA [*h*] ſeptem ex hiſce memorat, qui ad ſynodum *Vigorniæ*, ſiue in loco hodie *Auſtins Oak* appellato, coactam conuenerint, cum *Auguſtino* de eccleſiæ ritibus ſermones collaturi. Hiſce metropolitanus quidam præſidebat, cui obedientiam ſe debere in concilio iſto profitebantur. Erat is archiepiſcopus *Meneuiæ*, ſeu *S. Dauidis*, ſiue, vt ipſi eum vocabant, archiepiſcopus *Caërlegionis* ſupra *Oſcam*, quod hæc eſſet antiqua ſedes metropolitica, antequam ad oppidum *S.*

(*e*) Sulpic. Seuer. lib. II. p. 109. (lib. II. c. XLI. p. 267. edit. Lipſ. MDCCIII. 8uo) Miſſis per Illyricum, Italiam, Africam, Hiſpanias Galliasque magiſtris officialibus, acciti numeratiue quadringenti & aliquanto amplius occidentales epiſcopi, Ariminum conuenere. - - *Tres tantum ex Britannia.*

(*f*) Athan. apol. contra Arianos p. 720. edit. Par. MDCXXVII. (p. 123. edit. Par. MDCXCVIII.) Ἐν τῇ μεγάλῃ συνόδῳ τῇ ἐν Σαρδικῇ συναχθείσῃ κατὰ πρόσταξιν τῶν θεοφιλεστάτων βασιλέων Κωνσταντίου καὶ Κώνσταντος· ἐν ᾗ καὶ οἱ καθ' ἡμῶν γενόμενοι καθῃρέθησαν ὡς συκοφάνται τοῖς τε κριθεῖσιν ὑπὲρ ἡμῶν συνεψηφίσαντο μὲν ἐπίσκοποι πλείους τριακοσίων, ἐξ ἐπαρχιῶν Αἰγύπτου, Λιβύης - - Βρεττανιῶν. In magna ſynodo *Sardicæ* coacta, iuſſu religioſiſſimorum imperatorum Conſtantii & Conſtantis: vbi aduerſarii noſtri quaſi ſycophantæ damnati depoſitique ſunt. Iis vero, quæ noſtri gratia decreta fuerunt, ſuffragati ſunt plusquam trecenti epiſcopi, ex prouinciis Aegypti, Libyæ, - - *Britanniarum.*

(*g*) Hilar. de ſynodis, *Prouinciarum Britannicarum epiſcopis.*

(*h*) Bed. hiſtor. gent. Angloſ. lib. II. c. II. Auguſtinus adiutorio vſus Ethelberti regis conuocauit ad ſuum colloquium epiſcopos ſiue doctores proximæ Britonum prouinciæ, in loco vbi vſque hodie [lingua Anglorum] *Auguſtines ac*, [id eſt, robur Auguſtini] in confinio Wicciorum & occidentalium Saxonum appellatur: - - - Venerunt, (vt perhibent) *ſeptem Britonum epiſcopi* & plures viri doctiſſimi, cetera.

Daui-

Danidis transferretur. Reliqui ſuffraganei, vt a quibusdam hiſtoricis *Britannicis* [*i*] recenſentur, tunc temporis fuerunt *Herefortenſis*, *Tauenſis*, *Paternenſis*, *Banchorenſis*, *Eluienſis*, *Viccienſis*, *Morganenſis*. Iam ſi numerus epiſcoporum in aliis prouinciis huic reſpondit, plures epiſcopos ante inuaſionem *Saxonum*, quam quidem ſunt hodie, illic fuiſſe, colligas. Sed quando *Auguſtinus* in *Angliam* venit, præter antememoratos inuenit nullos: Tametſi *Gregorius Magnus* ipſi mandauiſſet, vt viginti ſex epiſcopos, duodecim epiſcopos ſuffraganeos epiſcopo *Londinenſi*, & totidem metropolitano *Eboracenſi* ſubiectos conſtitueret, ſibi ipſi vero primatum [*k*] in omnes gentis epiſcopos reſeruaret. Verum fuit hæc potius leuis quædam adumbratio pro futuris temporibus, quum integra conuertenda eſſet natio, quam præſens conſtitutio eccleſiæ. Nam plus quinquaginta annis poſt non amplius ſeptem epiſcopi in vniuerſa heptarchia ſeu ſeptem regnis *Saxonum* fuerunt, vti ex iis conſtat, quæ de concilio *Herudfordienſi* an. DCLXXIII. narrat BEDA, quippe in quo adfuerunt *Theodorus Dorouernenſis*, ſeu *Cantuarienſis* eccleſiæ epiſcopus [*l*]

(*i*) Galfrid. monum. hiſtor. lib. VIII. c. IV. Vid. Powel. not. in Girald. Cambrenſ. itinerar. Cimbriæ lib. II. p. 170.

(*k*) Bed. lib. I. c. XXIX. Quia noua Anglorum eccleſia ad omnipotentis Dei gratiam, eodem domino largiente & te laborante perducta eſt, vſum tibi pallii in ea ad ſoli miſſarum ſolemnia agenda, concedimus, ita vt per loca ſingula duodecim epiſcopos ordines, qui tuæ ſubiaceant ditioni, quatenus Londonienſis ciuitatis epiſcopus ſemper in poſterum a ſynodo propria debeat conſecrari, atque honoris pallium ab hac ſancta & apoſtolica (cui Deo auctore deſeruio) ſede percipiat. Ad Eboracum vero ciuitatem te volumus epiſcopum mittere, quem ipſe indicaueris ordinare, ita duntaxat, vt ſi eadem ciuitas cum finitimis locis verbum Dei receperit, ipſe quoque duodecim epiſcopos ordinet & metropolitani honore perfruatur. - - Tua vero fraternitas non ſolum eos epiſcopos quos ordinauerit, neque hos tantummodo, qui per Eboraci epiſcopum fuerint ordinati, ſed etiam omnes Britanniæ ſacerdotes habeat, Deo domino noſtro Ieſu Chriſto auctore, ſubiectos.

(*l*) Bed. lib. IV. c. V. Conuenimus autem die XXIV. menſis Septembris, indictione prima, in loco, qui dicitur Heorutford (Hertford vel Hereford.) Ego quidem *Theodorus*, quamuis indignus, ab apoſtolica ſede deſtinatus Dorovernenſis eccleſiæ epiſcopus, & conſacerdos ac frater noſter reuerendiſſimus *Biſi*, orientalium Anglorum epiſcopus; quibus etiam frater & conſacerdos noſter *Wilfridus*, Northanhymbrorum gentis epiſcopus, per proprios legatarios adfuit. Adfuerunt & fratres ac conſacerdotes noſtri *Putta*, epiſcopus Caſtelli Cantuariorum, quod dicitur Roſecester; *Lutherius* epiſcopus occidentalium Saxonum, *Wynfrid* epiſcopus prouinciæ Merciorum.

Biſi,

Biſi, orientalium *Anglorum* epiſcopus, *Wilfridus Northanhymbrorum* gentis epiſcopus, *Putta* epiſcopus *Roffenſis*, *Leutherius* epiſcopus occidentalium *Saxonum*, & *Winfridus* epiſcopus totius prouinciæ *Merciorum*. Quo in concilio [*m*] canon conditus eſt, vt plures epiſcopi, creſcente numero fidelium, conſtituerentur. Sed iſthoc tempore nihil eius in effectum deducebatur, niſi quod in *Biſi* occidentalium *Anglorum* epiſcopi, qui grauiſſima infirmitate ab adminiſtrando epiſcopatu prohibebatur, locum alii duo, *Ecca*, & *Badwinus*, electi epiſcopi conſecrarentur. Ex quo tempore ad ætatem vſque BEDAE prouincia illa duos habere ſolita eſt epiſcopos, vti auctor noſter eodem loco narrat. Hi fuerunt epiſcopi *Elmhami* & *Dunouici*, qui poſtea vniti fuerunt, ſede hinc primum *Sitomagum*, vulgo *Thetford*, & deinde *Nordouicum* translata, qui epiſcopi toti *Anglorum* orientalium regno ſucceſſerunt. Vt adeo iſthac ætate diœceſis aliqua epiſcopalis tam late fere, quam ipſum aliquod regnum, patuerit. In regno *Northumbriæ* primum duo duntaxat fuerunt epiſcopi, alter in ciuitate *Eboracenſi*, alter in *Lindisfarnenſi* eccleſia cathedram habens epiſcopalem. Sed non multo poſt, an. DCLXXVIII. *Wilfridus* epiſcopus *Eboracenſis*, ſede ſua ab *Egfrido*, rege *Northumbriæ*, pulſus eſt, eiusque in locum quatuor vel quinque epiſcopi fuerunt ſubſtituti, alius quidem in *Deirorum*; alius in *Bernieiorum* prouincia; alius in *Haguſtaldenſi* eccleſia in *Northumbria*; alius in prouincia *Pictorum*, quæ tunc temporis *Anglorum* erat imperio ſubiecta; alius denique in prouincia *Lindiſſi*, vt BEDA [*n*] vocat,

(*m*) Concil. Herudford. c. IX. apud Bed. ibid. p. 274. Nonum capitulum in commune tractatum eſt, 'vt plures epiſcopi,' creſcente numero fidelium, augerentur: ſed de hac re ad præſens ſiluimus.

(*n*) Bed. lib. IV. c. XII. Quo etiam anno (DCLXXVIII.) orta inter ipſum regem Ecgfridum & reuerendiſſimum antiſtitem Wilfridum diſſenſione, pulſus eſt idem antiſtes a ſede ſui epiſcopatus, & duo in locum eius ſubſtituti epiſcopi, qui Northanhymbrorum genti præeſſent. Boſa videlicet qui Deirorum, & Eata, qui Berniciorum prouinciam gubernaret. Hic in ciuitate Eboraci, ille in Haguſtaldenſi ſiue Lindisfarnenſi eccleſia cathedram habens epiſcopalem: ambo de monachorum collegio in epiſcopatus gradum adſciti. Cum quibus & Edhedus in prouincia Lindisfarorum, quam nuperrime rex Ecgfridus ſuperato in bello & fugato Vulthere obtinuerat, ordinatur epiſcopus: & hunc proprium eadem prouincia accepit præſulem; ſecundum Aedilwinum; tertium Eadgarum; quartum Cymberchtum, quem in præſenti habet. Habebat enim ante Edhedum antiſtitem Sexuulfum, qui et-

qui nuper ex diœceſi & regno *Merciorum* adſcitus erat, nec multo poſt eo rurſus relegatus. Magnum regnum *Merciorum* (comprehendens comitatus *Gloceſtrienſem*, *Herfordienſem*, *Vigornienſem*, *Varuicenſem*, *Liceſtrienſem*, *Cantabrigienſem*, *Rutlandienſem*, *Northamtonienſem*, *Lincolnienſem*, *Nottinghamenſem*, *Bedſordienſem*, *Buckinghamenſem*, *Oxonienſem*, *Darbienſem*, *Staffordienſem*, *Salopienſem*, *Ceſtrienſem*, & ex parte *Herefordienſem*) initio diœceſis fuit vnius tantum epiſcopi, quem BEDA plerumque *Anglorum* mediterraneorum ſiue *Merciorum* epiſcopum vocitat, cuius ſedes *Lichtfeldia*, regia & metropolis regni *Merciæ*; vſque dum circa ann. DCLXXVIII. noua ſedes epiſcopalis *Sidnaceſtriæ* in comitatu *Licolnienſi*, & aliquando poſt alia *Doreeſtriæ* in comitatu *Oxonienſi* erigeretur, quæ ambæ poſtea vnitæ & *Lincolniam* remotæ ſunt: Vt ne *Ceſtrienſem*, *Petroburgenſem*, *Oxonienſem* & *Gloceſtrienſem* diœceſes, originem ſuam tempore reformationis indidem ſortitas, memorem. Diœceſis *Vintonienſis* primis temporibus admodum late quoque patuit, continens omnia *Saxonum* occidentalium regna, donec ab *Ina* rege in *Vintonienſem* & *Clarofontanam* (*Sherborn*) ann. DCCV. diſpeſceretur. Quarum poſterior deinde ſubdiuiſa fuit in diœceſes *Cornubienſem*, *Deuonienſem*, *Somerſettenſem*, *Viltonienſem* & *Dorceſtrienſem*, quarum quædam rurſus vnitæ conſtituerunt diœceſes *Exonienſem*, *Wellenſem*, *Saliſburienſem*, & *Briſtolienſem*, vt nunc in præſenti forma & conſtitutione eccleſiæ ſedent. Haud vlterius hanc diſquiſitionem perſequendam eſſe, exiſtimo, quod, quæ in medium iam prolata ſunt, ſatis demonſtrant, diœceſes epiſcopales in *Anglia* olim multo maiores fuiſſe quam nunc ſunt, eccleſiamque pro ſapientia ſua illas ſemper vel multiplicare vel contrahere conſueuiſſe. Quamquam nonnullæ etiam nunc adeo ſpatioſæ ſunt, vt, ſi cum quibusdam antiquis diœceſibus *Italicis* conferantur, illarum vna de-

iam Merciorum & mediterraneorum Anglorum ſimul epiſcopus fuit. Vnde & expulſus de Lindiſſi, in illarum prouinciarum regimine permanſit. Ordinati ſunt autem Edhedus, Boſa, & Eata Eboraci ab archiepiſcopo Theodoro, qui etiam poſt annos tres abſceſſionis Wilfridi, horum numero duos addidit antiſtites; ad eccleſiam Haguſtaldenſem Trumberhtum, remanente Eata ad Lindisfarnenſem, & Trumuini ad prouinciam Pictorum, quæ tunc temporis Anglorum erat imperio ſubiecta; Edhedum de Lindiſſi reuerſum, eo quod Aethilred prouinciam recepiſſet, Rhipenſi eccleſiæ præfecit.

cem

cem vel viginti ex hiſce, quæ *Romæ* propinquiores erant, æqualis eſſe deprehendatur.

§. XXI.

Huc vſque dicta ex antiquis aliquot canonibus eccleſiæ confirmantur.

FINIEMVS hoc caput ſubiunctis paucis quibusdam antiquis canonibus, datam epiſcopalium per orbem terrarum diœceſium expoſitionem confirmantibus, quatenus illæ generatim regiones & parochias rurales ſibi ſubiectas habuiſſe, exiſtimantur. Concilium *Neocæſareenſe*, aliquot annis ante concilium *Nicænum* habitum, diſertam *πρεσβυτέρων ἐπιχωρίων*, *presbyterorum ruralium* [o], facit mentionem, quibus in eccleſia oppidana, non niſi epiſcopo vel presbyteris vrbis abſentibus, offerre permittebatur. Concilium *Antiochenum* duos canones habet eiusdem argumenti. Alter illorum diœceſim epiſcopi [p] deſcribit, quod ſit vrbs quædam & omnis regio vrbi ſubiecta, in qua epiſcopus presbyteros ordinare poſſit & diaconos, & adminiſtrare res quaſuis pro ſua opinione, ſine metropolis epiſcopi conſilio. Alter in inſtructionem factus erat chorepiſcoporum [q], qui erant in vicis & pagis, vt ſuum modum ſcientes ſibi ſub-

(o) Concil. Neocæſar. c. XIII. (tom. I. concil. p. 1484.) Ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι ἐν τῷ κυριακῷ τῆς πόλεως προσφέρειν οὐ δύνανται, παρόντος ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρων πόλεως, οὔτε μὴν ἄρτον διδόναι ἐν εὐχῇ, οὐδὲ ποτήριον. Ἐὰν δὲ ἀπῶσι, καὶ εἰς εὐχὴν κληθῇ μόνος, δίδωσιν. Vicani presbyteri non poſſunt in dominico offerre præſente epiſcopo, vel vrbis presbyteris: neque panem dare precationis, neque calicem. Sin autem abſint, & ſolus ad precationem vocatus fuerit, dat.

(p) Concil. Antioch. c. IX. (tom. II. conc. p. 565.) ἕκαστον ἐπίσκοπον ἐξουσίαν ἔχειν τῆς ἑαυτοῦ παροικίας, διοικεῖν τε κατὰ τὴν ἑκάστῳ ἐπιβάλλουσαν εὐλάβειαν, καὶ πρόνοιαν ποιεῖσθαι πάσης τῆς χώρας τῆς ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ πόλιν, ὡς καὶ χειροτονεῖν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, καὶ μετὰ κρίσεως ἕκαστα διαλαμβάνειν. Vnumquemque epiſcopum habere ſuæ parochiæ poteſtatem & adminiſtrare pro vnicuique conueniente religione, & *totius regionis curam gerere, quæ ſuæ vrbi ſubeſt.* Vt etiam ordinent presbyteros & diaconos, & vnaquæque cum iudicio tractent.

(q) Ibid. can. X. Τοὺς ἐν ταῖς κώμαις, ἢ ταῖς χώραις, ἢ τοὺς καλουμένους χωρεπισκόπους, εἰ καὶ χειροθεσίαν εἶεν ἐπισκόπων εἰληφότες, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ εἰδέναι τὰ ἑαυτῶν μέτρα, καὶ διοικεῖν τὰς ὑποκειμένας αὐτοῖς ἐκκλησίας, καὶ τῇ τούτων ἀρκεῖσθαι φροντίδι καὶ κηδεμονίᾳ, καθιστᾷν δὲ ἀναγνώστας, καὶ ὑποδιακόνους, καὶ ἐφορκιστάς, καὶ τῇ τούτων ἀρκεῖσθαι προαγωγῇ· μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον χειροτο-

iectas eccleſias adminiſtrarent, earumque cura & ſollicitudine contenti conſtituerent lectores, hypodiaconos & exorciſtas; neque vero presbyterum vel diaconum ordinare auderent ſine vrbis epiſcopo, cui ſubiiciantur ipſi & regio. Simile quid in concilio *Nicæno* [*r*] decretum legimus, vt ſi quis ex epiſcopis *Nouatianis* ad eccleſiam catholicam accederet, epiſcopus catholicus ei locum chorepiſcopi in aliqua diœceſis ſuæ parte adſignaret, ne in ciuitate duo eſſent epiſcopi. Et certe omnes canones, qui chorepiſcoporum faciunt mentionem, ſatis probant, diœceſim non fuiſſe duntaxat aliquam ciuitatem, ſed regionem vicorum & pagorum, cui hi chorepiſcopi præfuerint, inſpectante vrbis epiſcopo, ad quem pertinerent. Canones ſynodi *Sardicenſis* [*s*] & *Laodicenæ* [*t*] perſpicue idem ſignificant, quando epiſcopos in pagis & exiguis vrbibus ordinari vetant, ideo quod presbyter aliquis aut viſitator eis ſufficiat. Ita ex eccleſiæ *Africanæ* canonibus aliquis cum concilio *Toletano* pre-

τῶν πολλῶν, δίχα τοῦ ἐν τῇ πόλει ἐπισκόπου, ᾗ ὑπόκεινται αὐτός τε καὶ ἡ χώρα. Ii qui ſunt in vicis vel pagis, qui dicuntur chorepiſcopi, etiamſi epiſcopi ordinationem manuumque impoſitionem acceperint, viſum eſt, vt ſuum modum ſciant, & ſibi ſubiectas eccleſias adminiſtrent, earumque cura & ſollicitudine gerenda contenti ſint; conſtituant autem lectores, hypodiaconos & exorciſtas, & eorum promotionem ſufficere exiſtiment, nec presbyterum, nec diaconum ordinare audeant abſque vrbis epiſcopo, cui ſubiicitur ipſe & regio.

(*r*) Concil. Nic. can. VIII. (tom. II. conc. p. 33.) Ὁ δὲ ὀνομαζόμενος παρὰ τοῖς λεγομένοις Καθαροῖς ἐπίσκοπος, τὴν τοῦ πρεσβυτέρου τιμὴν ἕξει· πλὴν εἰ μὴ ἄρα δοκοίη τῷ ἐπισκόπῳ τῆς τιμῆς τοῦ ὀνόματος αὐτὸν μετέχειν· εἰ δὲ τοῦτο αὐτῷ μὴ ἀρέσκοι, ἐπινοήσει τόπον ἢ χωρεπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου, ὑπὲρ τοῦ ἐν τῷ κλήρῳ ὅλως δοκεῖν εἶναι, ἵνα μὴ ἐν πόλει δύο ἐπίσκοποι ὦσι. Qui apud eos, qui Cathari dicuntur, nominatur epiſcopus, presbyteri honorem habebit: niſi vtique epiſcopo placeat ipſum nominis honorem impertire. Si autem hoc illi non placeat, vel chorepiſcopi, vel presbyteri locum excogitabit, vt eſſe omnino in clero videatur, ne in ciuitate duo ſint epiſcopi.

(*s*) Concil. Sardic. c. VI. (tom. II. concil. p. 632. c.) Μὴ ἐξεῖναι δὲ ἁπλῶς καθιστᾶν ἐπίσκοπον ἐν κώμῃ τινὶ ἢ βραχείᾳ πόλει, ᾗ τινι καὶ εἷς μόνος πρεσβύτερος ἐπαρκεῖ. Non licere ſimpliciter epiſcopum conſtituere in aliquo pago vel parua vrbe, cui vel vnus presbyter ſufficit.

(*t*) Concil. Laodic. c. LVII. (tom. I. c. 1505.) Ὅτι οὐ δεῖ ἐν ταῖς κώμαις, καὶ ἐν ταῖς χώραις καθίστασθαι ἐπισκόπους, ἀλλὰ περιοδευτάς. Quod non oportet in vicis & pagis epiſcopos conſtitui, ſed periodeutas, hoc eſt circumcurſatores.

sbyte-

Digitized by Google

ſbyteros [*u*], qui per diœceſes eccleſias regant, a ſuis epiſcopis chriſma ad paſchæ ſolemnitatem petere iubet. Et alius quidam [*w*] nulli epiſcopo licere dicit, relicta principali cathedra ad aliquam eccleſiam in diœceſi conſtitutam ſe conferre. Qui canones omnino abſurda loquuntur, niſi tunc temporis alias eccleſias in diœceſi, præter eccleſiam matricem, fuiſſe, ſtatuas.

§. XXII.

Nec non ex obligatione epiſcopi, qua diœceſim ſuam ſemel per annum viſitare tenebatur, & ex confirmationis exercitio.

Episcopi ad viſitandam ſuam diœceſim obligatio aliud eiusdem rei teſtimonium eſt. Nam hinc neceſſario ſequebatur, vt aliquot alicuius diſtantiæ eccleſias iurisdictioni ſuæ ſubiectas haberet. Quarum ipſe per ſe curam gerere non poterat, eas viſitare debebat, & prouidere, vt ſuum quæque miniſtrum haberet, & omnia debito fierent ordine. AVGVSTINVS & BASILIVS [*x*], qui multo maximas habebant diœceſes, ſe hoc viſitationis negotio diſtineri, frequenter narrant. Et regula in quibusdam locis præſcripta erat, vt eccleſiæ quotannis ab epiſcopo viſitarentur, quemadmodum ex quodam concilii *Tarraconenſis* in *Hiſpania* canone liquet, in quo ſic decretum legimus: *Multorum* [*y*] *caſuum experientia magiſtrante, reperimus nonnullas diœceſanas eſſe eccleſias deſtitutas, ob quam rem id hac conſtitutione decreuimus, vt antiqua conſuetudinis ordo ſeruetur, & annuis vicibus ab epiſcopo diœceſano viſitentur.* Si qua autem diœceſis adeo magna eſſet, vt epiſcopus hoc ſuum officium per ſingulos annos explere haud valeret, diœceſim iſtiusmodi diuidendi, & partem oneris nouo epiſcopo imponendi idonea cauſſa habebatur; quæ ratio erat, quam in concilio *Lucenſi* pro diuiſione ampliſſimæ diœ-

(*u*) Concil. Carth. IV. c. XXXVI. (tom. II. conc. p. 1203.) Presbyteri, qui per diœceſes eccleſias regunt non a quibuslibet epiſcopis, ſed a ſuis; nec per iuniorem clericum, ſed aut per ipſos, aut per illum, qui ſacrarium tenet, ante paſchæ ſolemnitatem chriſma petant.

(*w*) Concil. Carth. V. c. V. (ibid. pag. 1216.) Placuit, vt nemini ſit facultas, relicta principali cathedra, ad aliquam eccleſiam in diœceſi conſtitutam ſe conferre.

(*x*) Baſil. ep. CCLXIV. Περιοδευόντων ἡμῶν τὴν παροικίαν, Dum ego vicina loca vrbis obirem.

(*y*) Concil. Tarracon. c. VIII. (tom. IV. concil. p. 1665.)

ceſis *Gallaciæ* adlegabant, quemadmodum ſupra [z], de eccleſiis loquentes *Hiſpanicis*, adnotauimus. HIERONYMVS [zz] de confirmationis exercitio aliquam habet obſeruationem, quæ hanc antiquarum diœceſium epiſcopalium rationem notionemque itidem mirifice confirmat. Conſuetudinem eccleſiarum eſſe dicit, vt, ſi qui longe in minoribus vrbibus, villis, caſtellis, aliisque remotioribus locis per presbyteros baptizati ſint, epiſcopus ad inuocationem ſpiritus ſancti manum impoſiturus ad eos excurrat; multa autem loca tanto interuallo a ſedibus epiſcoporum diſtare, narrat, vt baptizati diem ſuum ante obeant, quam ab epiſcopis inuiſantur. Quæ plana & perſpicua talium diœceſium eſt deſcriptio, quales generatim in quauis eccleſiæ catholicæ parte reperimus, paucis quibusdam prouinciis exceptis, in quibus ciuitatum frequentia hominumque multitudo diœceſes numeroſiores & anguſtiores, quam alibi locorum, reddidit.

LIBRI NONI

CAPVT SEPTIMVM.

NOTITIA EPISCOPATVVM ANTIQVAE ECCLESIAE, QVAE LEONIS SAPIENTIS IVSSV SAECVLO NONO FACTA EST, CVM ALIIS QVIBVSDAM COLLATA.

VT ea, quæ vltimis capitibus adſeruimus, vberius fuſiusque probemus, & lectori antiquæ eccleſiæ ſtatum clare proponamus ab oculos, vnam ex *notitiis* ſeu catalogis epiſcopatuum, quinque maiores patriarchatus, *Conſtantinopolitanum*, *Romanum*, *Antiochenum*, *Hieroſolymitanum* & *Alexandrinum* exhibentem, ſecundum deſcriptionem, iuſſu *Leonis Sapientis* imperatoris circa ann. DCCCXCI. factam, heic ſubiungemus. Quam-

(z) Vid. §. XVI. huius capitis pag. 547.

(zz) Hieron. dialog. contr. Lucifer. c. IV. (tom. II. p. 424. f. edit. Par. MDCXLIII.) Non abnuo, hanc eſſe eccleſiarum conſuetudinem, vt ad eos, qui longe in minoribus vrbibus per presbyteros & diaconos baptizati ſunt, epiſcopus ad inuocationem ſancti Spiritus manum impoſiturus excurrat. *Et paullo poſt ſub lit. H.* Alioquin ſi epiſcopi tantum imprecatione Spiritus ſanctus defluit, lugendi ſunt, qui in villulis, aut in caſtellis, aut in remotioribus locis per presbyteros aut diaconos baptizati, ante dormierunt, quam ab epiſcopis inuiſerentur.

quam

quam enim ad aliorum iſtorum documentorum, quibus in hoc opere generatim vſi ſumus, antiquitatem non accedit; tamen quum ſit antiquiſſima & pleniſſima narratio, quam quidem in hoc genere habemus, & diſſipatis huius generis antiquitatum reliquiis conueniat, vtile fuerit velut de tranſuerſo teſtimonium ad confirmandum ea, quæ de diuiſione & ambitu diœceſium in primitiua eccleſia diximus. Et eam quidem tanto lubentius heic interponere animum induximus, vt multorum lectorum curioſitati gratificemur, quorum oculis hæc *notitia* aliter forte haud ſubiicietur, quum non niſi in libris rarioribus carioribusque, qui non in cuiusuis vulgaris lectoris manus incidunt, reperiantur. Prima huius generis notitia a LEVNCLAVIO in *iure* ſuo *Græco-Romano* [*a*] an. MDXCVI. *græce* & *latine* ſub nomine LEONIS SAPIENTIS, qui auctor illius eſſe creditur, in lucem edita eſt. Poſtea aliæ quædam ſed imperfectæ a CAROLO A SANCTO PAVLO [*b*] in *geographia ſacra antiquæ eccleſiæ* publicatæ ſunt. Quarum defectus IACOBVS GOAR ſuppleuit e MSto quodam in bibliotheca regum *Galliarum*, quod ad calcem CODINI [*c*] inter ſcriptores *Byzantinos* an. MDCXLVIII. euulgavit, nec non BEVEREGIVS epiſcopus e MSto quodam bibliothecæ *Bodleianæ* in notis ſuis [*d*] in *Pandectas* an. MDCLXXII. publicato. Quarum vltima quum pro perfectiſſima in hoc genere agnita ſit, poſtea ab erudito SCHELSTRATO [*e*] cum notis quibusdam & obſeruationibus in prætermiſſiones & variationes priorum omnium recuſa eſt; quas recognitas & inter ſe collatas curioſo lectori heic exhibebimus, vt omnes vno ſimul obtutu poſſit contueri.

(*a*) Leunclau. ius Græco-Rom. tom. II. p. 88.
(*b*) Carol. a S. Paulo append. ad geograph. ſacr.
(*c*) Codin. de offic. Conſtant. in append. p. 337.
(*d*) Beuereg. not. in can. XXXVI. concil. Trull.
(*e*) Schelſtrat. de concil. Antiochen. diſſertat. IV. c. XIII. p. 425.

OR-

ORDO
PRAESIDENTIAE SANCTISSIMORVM PATRIARCHARVM.

1. Romanus. 2. Conſtantinopolitanus. 3. Alexandrinus. 4. Antiochenus. 5. Aclienſis, ſiue Hieroſolymitanus.

Ordo præſidentiæ metropolitanorum & autocephalorum, & epiſcoporum ſub apoſtolico throno a Deo cuſtoditæ huius & imperialis vrbis (Conſtantinopolis) agentium.

1. Prouinciæ Cappadociæ.	1. Metropolitanus Cæſareæ.
2. Prouinc. Aſiæ.	2. Metr. Epheſi.
3. Prouinc. Europæ.	3. Metr. Heracleæ Thraciæ.
4. Prouinc. Galatiæ.	4. Metr. Ancyræ.
5. Prouinc. Helleſponti.	5. Metr. Cyzici.
6. Prouinc. Lydiæ.	6. Metr. Sardium.
7. Prouinc. Bithyniæ.	7. Metr. Nicomediæ.
8. Prouinc. Eiusdem.	8. Metr. Nicææ.
9. Prouinc. Eiusdem.	9. Metr. Chalcedonis.
10. Prouinc. Pamphyliæ.	10. Metr. Sidæ.
11. Prouinc. Armeniæ.	11. Metr. Sebaſtææ.
12. Prouinc. Elenoponti.	12. Metr. Amaſææ.
13. Prouinc. Armeniæ.	13. Metr. Melitinæ.
14. Prouinc. Cappadociæ.	14. Metr. Tyanorum, ſiue Chriſtopolis.
15. Prouinc. Paphlagoniæ.	15. Metr. Gangrorum.
16. Prouinc. Honoriadis.	16. Metr. Claudiopolis.
17. Prou. Ponti Polemoniaci.	17. Metr. Neocæſareæ.
18. Prouinc. Galatiæ.	18. Metr. Piſſenuntis ſiue Iuſtinianopolis.
19. Prouinc. Lyciæ.	19. Metr. Myrorum.
20. Prouinc. Cariæ.	20. Metr. Stauropolis.
21. Prou. Phrygiæ Pacatianæ.	21. Metr. Laodicææ.
22. Prouinc. Phrygiæ Salutaris.	22. Metr. Synadorum.
23. Prouinc. Lycaoniæ.	23. Metr. Iconii.
24. Prouinc. Piſidiæ.	24. Metr. Antiochiæ.
25. Prouinc. Pamphyliæ.	25. Metr. Pergæ, ſiue Silei.
26. Prouinc. Cappadociæ.	26. Metr. Mocceſſi.
27. Prouinc. Lazicæ.	27. Metr. Phaſidis.
28. Prouinc. Thraciæ.	28. Metr. Philippopolis.

29. Pro-

29. Prouinc. Rhodopes.	29. Metr. Traianopolis.
30. Prou. InſularumCycladum.	30. Metr. Rhodi.
31. Prouinc. Aemimonti.	31. Metr. Adrianopolis.
32. Prouinc. Aeminonti.	32. Metr. Martianopolis.
33. Prou. Phrygiæ Pacatianæ.	33. Metr. Hierapolis.

Heic finitur catalogus prouinciarum & metropolitanorum in *notitia* per BEVEREGIVM & GOAR edita, ſed apud LEVNCLAVIVM ſequentes metropolitani, ſine vlla prorſus mentione provinciarum, adduntur.

34. Metropolit. Theſſalonicæ.	59. Metr. Coloniæ.
35. Metr. Corinthi.	60. Metr. Thebarum.
36. Metr. Cretæ.	61. Metr. Serrarum.
37. Metr. Athenarum.	62. Metr. Pompeiopolis.
38. Metr. Seleuciæ.	63. Metr. Roſſiæ.
39. Metr. Patrarum.	64. Metr. Alaniæ.
40. Metr. Trapezuntis.	65. Metr Aeni.
41. Metr. Calabriæ.	66. Metr. Tiberiopolis.
42. Metr. Lariſſæ.	67. Metr. Achaiæ.
43. Metr. Naupacti.	68. Metr. Ceraſuntis.
44. Metr Philipporum.	69. Metr. Nacoliæ.
45. Metr. Dyrrachii.	70. Metr. Germaniæ.
46. Metr. Smyrnæ.	71. Metr. Madytorum.
47. Metr. Catanæ.	72. Metr. Apameæ.
48. Metr. Ammorii.	73. Metr. Baſilei.
49. Metr. Camachi.	74. Metr. Dryſtæ.
50. Metr. Cotyaii.	75. Metr. Nazianzi.
51. Metr. Seuerianæ.	76. Metr. Corcyræ.
52. Metr. Mytilenes.	77. Metr. Abydi.
53. Metr. Nouarum Patrarum.	78. Metr. Methymnæ.
54. Metr. Euchaitæ.	79. Metr. Chriſtianopolis.
55. Metr. Amaſtridis.	80 Metr. Ruſii.
56. Metr. Chonarum.	81. Metr. Lacedæmoniæ.
57. Metr. Hydruntis.	82. Metr. Naxiæ.
58. Metr. Kelzenes.	83. Metr. Attaliæ.

Quibus ſcholiaſtes tres addit, Sebaſtopolis, Euripi, & Cybiſtæ quæ & Herculis.

Metropolitanos ſequuntur antocephali, quos *notitia* apud

apud LEVNCLAVIVM archiepiſcopos vocat. Autocephali erant, qui proprii erant juris, nullos habentes metropolitanos, quibus parerent, nec ſuffraganeos, quibus præciperent, ſed ſoli patriarchæ proximo ſubiecti, vti *notitia* per GOAR edita tradit. Secundum *notitiam* BEVEREGII fuerunt ſequentes.

1. Prouinciæ Myſiæ.
2. Prouinc. Scythiæ.
3. Prouinc. Europæ.
4. Prouinc. Paphlagoniæ.
5. Prouinc. Aſiæ.
6. Prouinc. Iſauriæ.
7. Prouinc. Rhodopes.
8. Prouinc. Bithyniæ.
9. Prouinc. Rhodopes.
10. Prouinc. Galatiæ.
11. Prouinc. Europæ.
12. Prouinc. Thraciæ.
13. Prouinc. Inſulæ Lesbi.
14. Prouinc. Helleſponti.
15. Prouinc. Cariæ.
16. Prouinc. Thraciæ.
17. Prouinc. Inſulæ.
18. Prouinc. Rhodopes.
19. Prouinc. Europæ.
20. Prouinc. Lesbi.
21. Prouinc. Bithyniæ.
22. Prouinc. Europæ.
23. Prouinc. Rhodopes.
24. Prouinc. Zicchiæ.
25. Prouinc. Eiusdem.
26. Prouinc. Eiusdem.
27. Prouinc. Iſauriæ.
28. Prouinc. Clenoponti, aliis Helenoponti.
29. Prouinc. Inſular. Cycladum.
30. Prouinc. Rhodopes.

1. Autocephalus Odyſſi.
2. Autoc. Tomes.
3. Autoc. Bizyæ.
4. Autoc. Pompeiopolis.
5. Autoc. Smyrnæ.
6. Autoc. Leontopolis.
7. Autoc. Maronææ.
8. Autoc. Apameæ.
9. Autoc. Maximianopolis.
10. Autoc. Germiorum.
11. Autoc. Arcadiopolis.
12. Autoc. Berææ.
13. Autoc. Mytilenes.
14. Autoc. Parii.
15. Autoc. Meliti.
16. Autoc. Nicopolis.
17. Autoc. Proconeſi.
18. Autoc. Anchiali.
19. Autoc. Selymbriæ.
20. Autoc. Methymnes.
21. Autoc. Cii.
22. Autoc. Apri.
23. Autoc. Cypſalorum.
24. Autoc. Cherſonis.
25. Autoc. Boſpororum.
26. Autoc. Nicopſis.
27. Autoc. Cotradorum.
28. Autoc. Euchetarum.
29. Autoc. Carpathi.
30. Autoc. Acui.

31. Pro-

Digitized by Google

31. Prouinciæ Europæ.	31. Autocephalus Driziparorum, ſiue Meſenæ.
32. Prouinc. Hemimontis.	32. Autoc. Meſembriæ.
33. Prouinciæ Armeniæ.	33. Autoc. Heracliopolis al. Phylactoes.
34. Prouinc. Abaſgiæ.	34. Autoc. Sebaſtopolis.
35. Prou. Ponti Polemoniaci.	35. Autoc. Trapezuntis.
36. Prouinc. Paphlagoniæ.	36. Autoc. Amaſtridis.
37. Prouinc. Lycaoniæ.	37. Autoc. Miſthiorum.
38. Prouinc. Piſidiæ.	38. Autoc. Neapolis.
39. Prouinc. Maris Aegei.	39 Autoc. Aegenæ.
40. Prouinc. Phrygiæ ſalutaris.	40. Autoc. Cotyaii.
41. Prouinc. Pamphyliæ.	41 Autoc. Selgæ.

Hiſce in *notitia* apud IACOBVM GOAR duæ ſedes ſubiiciuntur Delca ſiue Derçe & Renium in Armenia. Sed quæ in LEVNCLAVIO exſtat, vndequadraginta tantum habet, quarum ſedecim diuerſa ſunt nomina, nimirum Nice, Meſſana, Garella, Briſis, Carabyzia, Lemnus, Leucas, Cudræ, Soteropolis, Pedachthoa, Eroina, Gotthia, Sugdaia, Phullæ, Pharſala & Metracha. Nonnullis etiam harum, quæ in *notitia Bodleiana* autocephali dicuntur, in LEVNCLAVIO metropolitanorum ſedibus accenſentur, vt Trapezus, Smyrna, Cotyaium, Mitylene, Amaſtris, Pompeiopolis, Aenus, & Apamea. Vnde facile ad colligendum eſt, archiepiſcopos & autocephalos tunc temporis metropolitanos quosdam titulares fuiſſe, priuilegio iuris proprii gaudentes, tametſi nullum ſuffraganeum ſibi ſubiectum habentes.

Sequuntur iam prouinciæ ſpeciales cum numero epiſcopatuum, in vnaquaque comprehenſorum.

PROVINCIA CAPPADOCIAE.

Epiſcopus	Epiſcopus	Epiſcopus
1. Cæſareæ, metropolis.	2. Baſilicarum Thermarum.	3. Nyſæ.
4. Methodiopolis Armeniæ.	5. Camelianorum.	6. Ciſciſſi.

Quibus in LEVNCLAVIO adduntur ſequentes.

7. Euaiſſorum.	8. Seriadis.	9. Arathiæ.
10. Aepoliorum.		

PROVINCIA ASIAE.

1. Epheſi metropol.	2. Hypeporum.	3. Trallium.
4. Magneſiæ.	5. Eleæ.	6. Adramytii.
7. Aſſi.	8. Gargarorum	9. Maſtaurorum
10. Caloës.	11. Bryullorum.	12. Pittamnes.
13. Myrines.	14. Phociæ.	15. Aurillopolis ſiue Aureliopolis.
16. Niſæ, ſiue Nyſſæ.	17. Maſchacomæ.	18. Metropolis.
19. Barettorum.	20. Magneſiæ.	21. Aninatum.
22. Pergami.	23. Arcorum.	24. Prienes.
25. Arcadiopolis.	26. Nouæ Aulæ.	27. Templi Iouis.
28. Augazorum.	29. Sion.	30. Colophones.
31. Leuedi, al. Lebedi.	32. Tei.	33. Erythrarum.
34. Clazomenarum.	35. Attadrorum.	36. Theodoſiopolis al. Peperines.
37. Cymæ.	38. Palæopolis.	

Quibus in LEVNCLAVIO adduntur Thryærorum & Chliarorum, ſed deſunt Phociæ, Magneſiæ & Clazomenæ.

Hæc prouincia Thraciæ & Macedoniæ interponitur apud LEVNCLAVIVM.

1. Heracleæ metropolis.	2. Theodoropolitanus.	3. Rhædeſti.
4. Panienſis.	5. Hexamilii.	6. Calliopolitanus.
7. Periſtaſimus.	8. Chariopolitanus.	9. Chalcidenſis.
10. Dionienſis.	11. Madytorum.	12. Pamphili.
13. Medeæ.	14. Lizici.	15. Sergentzæ.
16. Metrorum.	17. Tzurolloci.	18. Athyrorum.

In altera *notitia* prouincia vocatur prouincia Europæ; ſed ſex tantum epiſcopatus ei adſignantur.

1. Heracleæ.	2. Panii.	3. Calliopolis.
4. Cherroneſi	5. Cylæ	6. Redeſti.

PROVINCIA GALATIAE.

1. Ancyræ metrop.	2. Tabiæ al. Attabiæ.	3. Eliopolis.
4. Aſponæ.	5. Perinopolis.	6. Mizzi.
7. Cinæ.	8. Anaſtaſiopolis.	

PRO-

PROVINCIA HELLESPONTI.

1. Cyzici, metrop.	2. Germes.	3. Poemanii.
4. Oces.	5. Bareos.	6. Adrionotherarſi.
7. Lampſaci.	8. Abydi.	9. Dardani.
10. Ilii.	11. Troadis.	12. Pæoniæ.
13. Melitopolis.		

PROVINCIA LYDIAE.

1. Sardium metrop.	2. Philadelphiæ.	3. Tripolis.
4. Thyatirorum.	5. Settorum.	6. Auilliapolis.
7. Gurdorum.	8. Troallorum.	9. Salorum.
10. Silandi.	11. Mæoniæ.	12. Fani Apollinis.
13. Hyrcanidis.	14. Muſtinæ.	15. Arcaſti.
16. Apolloniadis.	17. Attaliæ.	18. Bagæ.
19. Balandi.	20. Meſorymoli.	21. Hierocæſareæ.
22. Dallæ.	23. Stratoniceæ.	24. Ceraſeorum.
25. Sattalorum.	26. Gabalorum.	27. Hermocapeliæ.

PROVINCIA BITHYNIAE.

1. Nicomediæ.	2. Bruſæ ſiue Theopolis.	3. Præneti.
4. Elenopolis.	5. Baſilinopolis.	6. Daſcylii.
7. Apolloniadis.	8. Adrianorum.	9. Cæſareæ.
10. Galli ſiue Lophorum.	11. Daphnuſiæ.	12. Eriſtes.

PROVINCIA EIVSDEM.

1. Niceæ.	2. Modrinæ, ſiue Melinorum.	3. Linoës.
4. Taii.	5. Gerduſeruarum.	6. Numericarum.

7. Maximianarum. In LEVNCLAVIO additur, Chalcedoni nullum thronum ſubfuiſſe, vtpote quæ tantum αὐτοκέφαλος & honoraria fuerit metropolis.

PROVINCIA PAMPHYLIAE.

1. Sidæ.	2. Aſpendi.	3. Ettenæ.
4. Orumnæ.	5. Caſſorum.	6. Semneorum.
7. Coralliorum.	8. Coraciſſii.	9. Syethrorum.
10. Mylones, ſiue Iuſtinianopolis.	11. Anamandorum.	12. Daliſandi.

13. Iſborum.	14. Lybræ.	15. Cobybraſſi.
16. Manæorum.		

PROVINCIA ARMENIAE.

1. Sebaſteæ.	2. Sebaſtopolis.	3. Nicopolis.
4. Satalorum.	5. Coloniæ.	6. Beriſſes.

PROVINCIA ELENOPONTI.

1. Amaſeæ.	2. Amiſſi.	3. Sinopæ.
4. Ibororum.	5. Androporum.	6. Zalichi; ſiue Leontopolis.
7. Zelorum.		

PROVINCIAE ARMENIAE SECVNDAE.

1. Melitinæ.	2. Areæ.	3. Cucuſi.
4. Arabiſſi.	5. Ariarathes.	6. Ceomanarum.

PROVINCIAE CAPPADOCIAE SECVNDAE.

1. Tyanorum, ſiue Chriſtopolis.	2. Cybiſtrorum.	3. Fauſtinopolis.
		4. Saſimorum.

PROVINCIA PAPHLAGONIAE.

1. Gangrarum.	2. Iunopolis.	3. Dadybrorum.

4. Sorarum. Heic apud LEVNCLAVIVM proxime ſequitur PROVINCIA THESSALIAE, apud alios omiſſa.

1. Theſſalonicæ.	2. Citriæ.	3. Berrhœæ.
4. Drugubitiæ.	5. Seruiorum.	6. Caſandriæ.
7. Campaniæ, ſiue Caſtrii.	8. Petræ.	9. Herculiorum ſiue Ardemeriarus.
10. Hieriſſi.	11. Litæ ac Rentenæ.	12. Bardariotarum, ſiue Turcorum.

PROVINCIA HONORIADIS.

1. Claudiopolis.	2. Heracleæ Ponti.	3. Pruſiadis.
4. Tii.	5. Crateæ.	6. Adrianopolis.

PROVINCIA PONTI POLEMONIACI.

1. Neocæſareæ.	2. Trapezuntium.	3. Ceroſantium.

4. Polemonii. 5. Comanorum. Hiſce in LEVNCLAVIO ſubiunguntur 6. Halyzi. 7. Rhizxi. 8. Cocci. 9. Eunici. Et a ſcholiaſte adhuc tres Aradaſes, Martyropolis & Hypſelæ.

PROVINCIA GALATIAE SECVNDAE.

1. Piſinuntium.	2. Mericii.	3. Eudoxiadis.
4. Pitanniſſi.	5. Trocuadorum.	6. Germocoloniæ.

7. Spaleæ, ſiue Iuſtianopolis. 8. Orciſti.

PRO-

Digitized by Google

PROVINCIA LYCIAE.

1. Myrorum.	2. Maſtærorum.	3. Telmeſi.
4. Limyrorum.	5. Araxes.	6. Aprillorum.
7. Tarlorum.	8. Arneorum.	9. Sidymorum.
10. Zenopolis.	11. Olympi.	12. Otlorum.
13. Corydalorum.	14. Canni.	15. Xanthi.
16. Acraſſi.	17. Marcianes.	18. Bobi, ſiue Sophianopolis.
19. Comatis.	20. Onundorum.	21. Phelli.
22. Candanorum.	23. Phaſilidis.	24. Antiphelli.
25. Acaliſſi.	26. Rhodiopolis.	27. Acandorum.
28. Lebiſſi.	29. Eudociadis.	30. Paliotarum.
31. Comborum.	32. Patarorum.	33. Barburorum.
34. Neſſorum.	35. Cianeorum.	36. Melatorum.

PROVINCIA CARIAE.

1. Stauropolis.	2. Cibyræ.	3. Sizorum.
4. Heracleæ Syalabicæ.	5. Apolloniadis.	6. Heracleæ.
7. Lacymorum.	8. Taborum.	9. Larborum.
10. Antiochiæ Meandri.	11. Tappaſſarum.	12. Harpaſſarum.
13. Neapolis.	14. Orthyſiadis.	15. Anotetartæ.
16. Allabandorum.	17. Stratoniceæ.	18. Alindorum.
19. Mylaſſarum.	20. Mezo.	21. Iaſſi.
22. Barbillii.	23. Alicarnaſſi.	24. Hylarimorum.
25. Cnidorum.	26. Metaborum.	27. Mindi.
28. Hieri, ſeu templi.	29. Cindramorum.	30. Ceramorum.
31. Promiſſi.		

PROVINCIA PHRYGIAE CAPPATIANAE.

1. Laodicææ.	2. Tiberiopolis.	3. Azanorum.
4. Ancyroſynai.	5. Peltorum.	6. Appiæ.
7. Acadorum.	8. Icriorum.	9. Iluzorum.
10. Tranopolis.	11. Sebaſtæ.	12. Eumeniæ.
13 Timeni Therarum.	14. Agathæ Comæ.	15. Alinorum.
16. Tripolis.	17. Attanaſſi.	18. Trapezopolis.
19. Sibliæ.		

Nota.

Nota. In LEVNCLAVIO exſtant XXI. epiſcopatus, quorum multi diuerſo veniunnt nomine in hac prouincia, vt Aemoneæ, Charotopenſis, Forium Pœmæni, Cidiſſi, Lundenſis, Helazæ, Synæi, Thampſiopolitanus, Iuſtinianopolitanus, Diocleæ & Ariſteæ.

PROVINCIA PHRYGIAE SALVTARIS.

1. Synadorum.	2. Doryllæi.	3. Nacoleæ.
4. Medæi.	5. Hipſi.	6. Promiſſi.
7. Meri.	8. Sibindi.	9. Phytiæ.
10. Hierapolis.	11. Eucarpiæ.	12. Lyſiadis.
13. Auguſtopolis.	14. Bryzi.	15. Otri.
16. Lycaonis.	17. Stectorii.	18. Cinaborii.
19. Cone.	20. Scordapiæ.	21. Nicopolis.

22. Aeroclorum. LEVNCLAVIVS heic tantum viginti habet epiſcopatus, & quosdam aliis nominibus vocatos, ſed in notitia IACOBI GOAR duo adduntur Alopes & Cadenna.

PROVINCIAE LYCAONIAE.

1. Iconii.	2. Lyſtrorum.	3. Vaſadorum.
4. Ambadorum aliis Ambladorum.	5. Vomanodorum.	6. Larandorum.
7. Berctæ.	8. Derbæ.	9. Hydæ.
10. Sauatrorum.	11. Cani.	12. Berinopolis.
13. Galbanorum, ſiue Eudociadis.	14. Iliſtrorum.	15. Pertorum.

LEVNCLAVIVS eumdem numerum habet, ſed nomina quædam ab his diuerſa.

PROVINCIA PISIDIAE.

1. Antiochiæ.	2. Sagalaſſi.	3. Sozopolis.
4. Apameæ.	5. Cibi.	6. Tyræni.
7. Bareos.	8. Adrianopolis.	9. Portus Limemorũ.
10. Laodiceæ Combuſtæ.	11. Seleuciæ Ferreæ.	12. Adadorum.
13. Zarzelorum.	14. Timbriadum.	15. Tymandi.
16. Conanes.	17. Mali.	18. Siniandi.
19. Tytiaſſi.	20. Metropolis.	21. Papporum.
22. Paraliæ, ſiue Paralla.	23. Mindeui, alias Bindei.	

PROVIN-

Google

PROVINCIA PAMPHYLIAE SECVNDAE.

1. Pergæ ſiue Sylei.	2. Attaliæ.	3. Magydi al. Mandi.
4. Eudociadis.	5. Telimiſi.	6. Iſindi.
7. Maximianopolis.	8. Laginorum.	9. Palæopolis.
10. Cremni.	11. Corydalorum.	12. Peltiniſſi.
13. Dicytanærorum.	14. Ariaſſi.	15. Puglorum.
16. Adrianes.	17. Sandidorum.	18. Baibæ.
19. Perbænorum.	20. Coi.	

Nota. Quatuordecim ſequentes prouinciæ in LEVNCLAVIO, non autem in vlla alia notitia exſtant.

PROVINCIA PELOPONNESI.

1. Corinthi.	2. Damalæ.	3. Argiuus.
4. Monembaſiæ.	5. Cephaleniæ.	6. Zacynthi.
7. Zemenæ.	8. Mainæ.	

PROVINCIA HELLADIS.

1. Athenarum.	2. Euripi.	3. Diauliæ.
4. Coroneæ.	5. Andri.	6. Orei.
7. Scyri.	8. Charyſti.	9. Porthmi.
10. Aulônis.	11. Syræ.	

PROVINCIA CRETAE.

1. Gortynius.	2. Cnoſſius.	3. Arcadiæ.
4. Cherroneſi.	5. Aulopotami.	6. Agrii.
7. Lampenſis.	8. Cydoniæ.	9. Hieræ.
10. Petræ.	11. Siteæ.	12. Ciſſami.

PROVINCIA PELOPONNESI.

1. Patræ.	2. Lacedæmoniæ.	3. Methonenſis.
4. Coronenſis.	5. Helienſis.	6. Bolænæ.

PROVINCIA HELLADIS SECVNDAE.

1. Lariſſæ.	2. Demetriadis.	3. Pharſali.
4. Domoci.	5. Zetonii.	6. Ezeri.
7. Lædoricii.	8. Tricenſis.	9. Echini.
10. Colydri.	11. Stagorum.	

PROVINCIA AETOLIAE.

1. Naupactus.	2. Bunditzæ.	3. Aquilæ.
4. Acheloi.	5. Rhegarum.	6. Ioanninæ.

Digitized by Google

7. Photicæ.	8. Hadrianopolis.	9. Buthroti.
10. Chimaræ.		

PROVINCIA MACEDONIAE.

1. Philippenſis.	2. Theorianus.	3. Polyſtylius.
4. Beliceæ.	5. Chriſtopolitanus.	6. Smolænenſis.
7. Cæſaropolitanus.	8. Alectryopolitanus.	

PROVINCIA EPIRI.

1. Dyrrachinus.	2. Stephaniacenſis.	3. Chunobiæ.
4. Croienſis.	5. Eliſſi.	6. Diocleæ.
7. Scodrenſis.	8. Driuaſti.	9. Polathenſis.
10. Glabinitzæ ſiue Acrocerauniæ.	11. Auloneæ.	12. Lycinidenſis.
13. Antibarenſis.	14. Tzerinici.	15. Polycherepolitanus.
16. Graditzii.		

IN ASIA SVB SMYRNAEO METROPOLITANO.

1. Phocææ.	2. Magneſiæ.	3. Anelii.
4. Clazomenius.	5. Soſandrius.	6. Archangelinus.
7. Petræ.		

IN ARMENIA SVB COMACHIO.

1. Keltzenenſis.	2. Arabracenſis.	3. Barzaniſſæ.
4. Meli.	5. Melialius.	6. Romanopolitanus
7. Tutilei.		

IN PHRYGIA SVB COTYAIO.

1. Sporæ.	2. Conenſis.	3. Gaicomenſis.

IN LESBO SVB MITYLENENSI.

1. Eriſſi.	2. Strongylæ.	3. Tenedi.
4. Berbinenſis.	5. Perperinæ.	6. Marmaritzanorũ.

IN HELLADE SVB NEOPATRENSI.

1. Gazalorum.	2. Cutziagri.	3. Sibiſti.
4. Barianæ.		

SVB KELTZENENSI.

1. Tomenſis.	2. Chatzetunenſis.	3. Lycopotamiæ.
4. Cortzenenſis.	5. Maſtrabatzi.	6. Chuitenſis.
7. Toparchius.	8. Ambræ.	9. Tutarenſis.

10. Mar-

Digitized by Google

10. Marmentitzuris.	11. Matziertæ.	12. S. Nicolai.
13. Euæ Deiparæ.	14. Arteſii ſiue S. Nicolai.	15. Artzicæ, ſiue Arcerati.
16. Amucii.	17. Percinenſis.	18. S. Georgii.
19. Oſtanis.	20. S. Eliſſæi.	21. Sedraci Deiparæ.

Iſtæ quatuordecim ſedes metropoliticæ in ſolo LEVNCLAVIO reperiuntur. Iam altera *notitia* iterum pergit.

PROVINCIA CAPPADOCIAE.

1. Moceſſi.	2. Nazianzi.	3. Coloniæ.
4. Parnaſſi.	5. Doarorum.	

PROVINCIA LAZICAE.

1. Phaſidis.	2. Rhodopolis.	3. Eccleſiæ Abiſſenorum.
4. Petrorum.	5. Eccleſiæ Ziganeorum.	

Apud LEVNCLAVIVM vero ſedecim numerantur in hac prouincia.

1. Trapezuntius metropolit.	2. Cherianenſis.	3. Chamuzuris.
4. Chachæi.	5. Paiperis.	6. Ceramianus.
7. Lerii.	8. Bizanenſis.	9. Sacabenſis.
10. Tochatzitzi.	11. Tochantiertzi.	12. Toulnuti.
13. Phaſianæ.	14. Toſermazi.	15. Andactenſis.
16. Zorinacenſis.		

PROVINCIA THRACIAE.

1. Philippopolis.	2. Diocletianopolis.	3. Dioſpolis.

LEVNCLAVIO memorantur vndecim:

1. Philippopolitanus.	2. Agathonicœnus.	3. Liotitzæ.
4. Scutarii.	5. Leucæ.	6. Blepti.
7. Dramitzæ.	8. Ioannitzorum.	9. Conſtantiæ.
10. Beliceæ.	11. Bucuborum.	

PROVINCIA INSVLARVM CYCLADVM.

1. Rhodi, metropol.	2. Sami.	3. Chii.
4. Coi.	5. Naxiæ.	6. Theræ.
7. Pari.	8. Lethri.	9. Andri.
10. Teni.	11. Meli.	12. Piſynæ.

LEVNCLAVIVS addit: Icoriæ, Lernæ, Oſtypaliæ, Tracheæ, & Neſuræ.

Digitized by Google

PROVINCIA AEMIMONTI.

1. Adrianopolis.	2. Meſembriæ.	3. Sozopolis.
4. Plutinopolis.	5. Zoidorum.	

Quibus a LEVNCLAVIO adduntur.

6. Agathopolis.	7. Debelti.	8. Trabizyæ.
9. Carabi.	10. Bucelli.	11. Probati.
12. Scopeli.	13. Bryſenſis.	14. Bulgarophygenſis.

PROVINCIA EIVSDEM.

1. Marcianopolis.	2. Rhodoſtoli.	3. Tramaniſci.
4. Noborum.	5. Zecedoporum.	6. Saicaræ.

PROVINCIA EIVSDEM; quæ alio nomine apud LEVNCLAVIVM RHODOPE appellatur.

1. Traianopolis.	2. Peri.	3. Anaſtaſiopolis.
Quibus a LEVNCLAVIO ſubiunguntur		4. Didymotichi.
5. Macræ.	6. Miſinopolis.	7. Porenſis.
8. Xanthæ.	9. Peritheorii.	10. Theodorii.

PROVINCIA PHRYGIAE CAPATIANAE.

1. Hieropolis.	2. Metellopolis.	3. Dionyſopolis.
4. Anaſtaſiopolis.	5. Antœdorum.	6. Moſynorum.

Cum ſex aliis, quæ heic per errorem interpoſitæ ſunt ex prouincia Aemimonti. Sed a LEVNCLAVIO ſubiiciuntur: Autudenſis, Phœbenſis, Ancyranus, Synaenſis, Tiberiopolitanus, Canenſis & Zanenſis.

PROVINCIA GALATIAE SECVNDAE.

1. Amorii.	2. Philomelii.	3. Docimii.
4. Clauei.	5. Polyboti.	6. Piſſiæ.

Heic prouincia in LEVNCLAVIO dicitur PHRYGIA; epiſcopatus autem iidem ſunt.

Heic in omnibus *notitiis* notatum legitur, quod ſequentes metropolit. ipſorumque ſuffraganei a Romana diœceſi auulſi iamque throno Conſtantinopolitano ſubiecti ſint.

1. Theſſalonicæ.	2. Syracuſarum.	3. Corinthi.
4. Rhegii.	5. Nicopolis.	6. Athenarum.
7. Patrarum.	8. Nouarum Patrarū.	

Ita quoque metropolita Seleuciæ in Iſauria, ſiue, vt LEVNCLA-

VIO

vio dicitur, Pamphylia cum ſubiectis ſibi viginti tribus epiſcopis.

Heic finitur *notitia* in LEVNCLAVIO: Continet enim tantummodo recenſionem patriarchatus Conſtantinopolitani. CAROLVS A SANCTO PAVLO ibidem patriarchatum Romanum prorſus omittit, eo quod MStum ſuum heic ita corruptum eſſe dicat, vt ſenſum nullum præbeat: Sed hoc ſuppleuerunt GOAR & BEVEREGIVS, quorum in *notitiis* legimus, quæ ſequuntur.

PROVINCIA SVB GLORIOSISSIMO EPARCHO ROMAE, SIVE ITALIAE.

PROVINCIA VRBICARIA ROMAE.

1. Brittium.	2. Macaria.	3. Luna.
4. Neapolis.	5. Garanta.	6. Vintimilium.
7. Gennes.	8. Sipontus.	9. Ponturoma.
10. Inſulæ Centumcellæ.	11. Caſtrum Euoriæ.	12. Caſtrum Amalphes.
13. Caſtrum Gelleon.	14. Caſtrum Tiberias.	15. Caſtrum Nepes.
16. Inſulæ Comaniciæ.	17. Caſtrum Mulium.	18. Caſtrum Campſas.
19. Caſtrum Soreum.	20. Caſtrum Suſas.	21. Caſtrum Ilbas.
22. Caſtrum Anagnia.		

PROVINCIA CAMPANIAE.

1. Neapolis.	2. Brettania.	3. Pannonia.
4. Calabria.	5. Venetia.	6. Meſina.
7. Viconarina.	8. Taurata.	9. Apulia.
10. Caſtrum Opiterbelos.	11. Caſtrum Samnios.	12. Caſtrum Suſias.
13. Caſtrum Regium.	14. Caſtrum Taurata	15. Caſtrum Sygnias.
16. Caſtrum Gradum.	17. Caſtrum Patriarchias.	18. Caſtrum Scylacium.
19. Caſtrum Martyrium.	20. Caſtrum Ormuvera.	21. Caſtrum Ortonos.
22. Caſtrum Oppiterbitum.		

INSVLA SICILIAE.

1. Syracuſæ.	2. Catana.	3. Tærebenium, ſiue Tauromenium.

Digitized by Google

4. Seſena.	5. Cephaludum.	6. Thermum.
7. Panormus.	8. Lilybæum.	9. Trocalis.
10. Acragantus.	11. Tyndarum.	12. Carines.
13. Leontina.	14. Abenſis, al. Aleſa	15. Gaudus.
16. Meleta.	17. Liparis.	18. Burcauſus.
19. Didymi.	20. Vrica.	21. Onarea.
22. Baſiludin.		

PROVINCIA CALABRIAE.

1. Regium.	2. Locris.	3. Scylacias.
4. Cotronum.	5. Conſtantia.	6. Tropæum.
7. Tauriana.	8. Bibonum.	

PROVINCIA ANNONARIA.

1. Rauenna.	2. Phanus.	3. Olcuſa, al. Aſculum.
4. Polus.	5. Pecinus.	6. Piſaurum.
7. Tergetra.	8. Auguſtopolis.	9. Talbitau.
10. Caſtrum Terentinum.	11. Caſtrum Solernos.	12. Tulericum.
13. Caſtrum Zanga.	14. Caſtrum Nobo.	15. Caſtr. Eurenica.
16. Caſtrū Semania.	17. Vicimanto.	18. Caſtrum Vereles.
19. Caſtrum Tamia.	20. Caſtr. Varectelia	21. Caſtrū Samugia.
22. Caſtrum Sora.	23. Caſtr. Suagallia.	24. Caſtrum Ciſines.

PROVINCIA AEMIAE [FORT. AEMILIAE.]

1. Caſtrum Foropompus.	2. Caſtrum Brizilium.	3. Caſtrum Brinti.

SVB GLORIOSISSIMO EPARCHO AFRICAE.

PROVINCIA BYZACIAE.

1. Carthago proconſularis.	2. Sybiba.	3. Campſia.
4. Cileos.	5. Iunces.	6. Taleptes.
7. Caſcala.	8. Caſtellæ.	9. Pezana.
10. Mamida.	11. Madaſuba.	12. Colules.
13. Capſes.	14. Adramytto.	

PROVINCIA NVMIDIAE.

1. Calama.	2. Tebete.	3. Hippon.
4. Nuzidias.	5. Caſtamaga.	6. Bades.

7. Me-

7. Meleum.	8. Leradus.	9. Caſtrum Bedere.
10. Scele.	11. Egerineſium.	12. Titeſſin.
13. Bages.	14. Conſtantine.	15. Sitiphnos.

PROVINCIA MAVRITANIAE PRIMAE.

1. Rhinocururum.

PROVINCIA MAVRITANIAE SECVNDAE.

1. Septum.	2. Septum ad partem Teneſſi.	3. Spanias.
4. Meſopot. ad partem Spaniæ.	5. Maiurica, al. Maiorica inſula.	6. Menyca, al. Minorica inſula.
7. Inſula Sardon.	8. Carallus Metrop.	9. Tures.
10. Sanaphas.	11. Sines.	12. Sulces.
13. Phaſiana.	14. Chryſopolis.	15. Amſtianes.
16. Limne.	17. Caſtrum Tutar.	

GOAR pleraque nomina aliter legit, & ex hiſce tribus poſteriores duos tantum facit Chriſtianæ Lacum & Tuccam. Heic CAROLVS A SANCTO PAVLO denuo incipit.

IN AEGYPTIACA DIOECESI.

PROVINCIA AVGVSTAMNICAE PRIMAE.

1. Peluſium metrop.	2. Sethröetes.	3. Tares.
4. Tmues.	5. Rhinocurura.	6. Oſtracine.
7. Pentaſchanon.	8. Caſium.	9. Aphthæum.
10. Hipheſtus.	11. Panephuſus.	12. Geros.
13. Itageros.	14. Theneſus.	

PROVINCIA AVGVSTAMNICAE SECVNDAE.

1. Leonto, metropol.	2. Athrabes.	3. Helius.
4. Bubaſtus.	5. Carbethus.	6. Arabius.

PROVINCIA AEGYPTI PRIMAE.

1. Alexandria ſub duce Auguſtali.	2. Hermopolis.	3. Milleos.
4. Coſtus.	5. Pſaneos Vicus.	6. Cotrideos Vicus.
7. Sais.	8. Leontopolis.	9. Naucratia.
10. Andronicius.	11. Zenonopolis.	12. Paphna.
13. Onuphis.	14. Taua.	15. Cleopatris.
16. Mareotes.	17. Manelaitarum.	18. Schedia.
19. Ternuthes.	20. Sondra.	

PRO-

PROVINCIA AEGYPTI SECVNDAE.

1. Cabaſa.	2. Phragonis.	3. Pachnemonis.
4. Dioſpolis.	5. Sebennytus.	6. Cœno.
7. Buſiris.	8. Elearchia.	9. Regeon Paralus.
10. Vicus Parianæ.	11. Vicus Rhicomerium.	12. Xoëos.

Quibus in *notitia* IACOBI GOAR additur Cypra, & Regeon ac Paralus duo diſtincta loca ſunt.

PROVINCIA ARCADIAE.

1. Oxyrinchus, metropolis.	2. Heracleus.	3. Cœno.
4. Nilopolis.	5. Arſinoëtes.	6. Memphelitus, al. Memphis.

Apud GOAR additur Cliſma, Theodoſiopolis, Aphroditon & Latopolis.

PROVINCIA THEBAIDIS PRIMAE.

1. Antino, metropol.	2. Hermopolis.	3. Theodoſiopolis.
4. Polyco.	5. Hypſele.	6. Apollonius.
7. Anteii.	8. Panos.	

Notitia IACOBI GOAR adiicit Caſus.

PROVINCIA THEBAIDIS SECVNDAE.

1. Ptolemais, metropolis	2. Conto, ſiue Iuſtianopolis.	3. Diocletianopolis.
4. Dioſpolis.	5. Tentyra.	6. Maximianopolis.
7. Thebais.	8. Lato.	9. Iambon.
10. Hermonthes.	11. Apollonos.	12. Vicus Anaſſæ Magnæ.
13. Thebais magna.	14. Ibis.	15. Mathon.
16. Trimunthon.	17. Erbon, ſiue Hermon.	

PROVINCIA LIBYAE.

1. Draniceon, metr.	2. Paratonion.	3. Tranſalenſis.
4. Ammoniaca.	5. Antipyrgus.	6. Antiphron.
7. Aedonias.	8. Marmorice.	

PROVINCIA LIBYAE PENTAPOLIS.

1. Sozuſa.	2. Cyrine.	3. Ptolemais.

4. Teu-

Digitized by Google

4. Teuchera.	5. Adriane.	6. Beronica.

PROVINCIA TRIPOLIS.

1. Toſibon.	2. Leptis.	3. Hyon.

IN ORIENTALI DIOECESI.

PROVINCIA CILICIAE.

1. Tarſus, metropol.	2. Pompeiopolis.	3. Sebaſte.
4. Coricus.	5. Adana.	6. Auguſtopolis.
7. Mallos.	8. Zepharium.	

PROVINCIA CILICIAE SECVNDAE.

1. Anabarzus, metropolis.	2. Mopſueſtia.	3. Aegeia.
4. Epiphania.	5. Eirenopolis.	6. Flauias.
7. Alexandria.	8. Cabiſſus.	9. Caſtabala.
10. Rhoſſus.		

PROVINCIA ISAVRIAE.

1. Seleucia metrop.	2. Cilendre.	3. Anemorius.
4. Titiopolis.	5. Lamus.	6. Antiochia.
7. Heliu-Sebaſte.	8. Ceſtra.	9. Selenuntes.
10. Ioſtape.	11. Diocæſarea.	12. Olya.
13. Hierapolis.	14. Dalilandes.	15. Claudiopolis.
16. Eirenopolis.	17. Germanicopolis.	18. Neapolis.
19. Zenopolis.	20. Sbidæ.	21. Philadelphia.
22. Adraſſus.	23. Meloë.	24. Domitiopolis.
25. Climata Nauzadeæ.	26. Caſſorum.	27. Benæorum.
28. Golgoſi.	29. Coſtradis.	

PROVINCIA SYRIAE PRIMAE.

1. Antiochia ad Daphnen, thronus patriarchalis.	2. Paltus.	3. Seleucia.
4. Berrhœa.	5. Chalcis.	

PROVINCIA SYRIAE SECVNDAE.

1. Apamea, metrop.	2. Arethuſa.	3. Epiphania.
4. Lariſſa.	5. Mariamne.	6. Seleucobelus.
7. Rhaphanea.		

PROVINCIA EVPHRATISIAE ET HAGIOPOLIS.

1. Hierapolis.	2. Cyrus, ſiue Hagiopolis.	3. Samoſata.
4. Doliche.	5. Germanicia.	6. Zeuma.
7. Perrhe.	8. Europus.	9. Nicopolis.
10. Schenarchia.	11. Cæſaria.	12. Sergiopolis ſiue Anaſtaſiopolis.
13. Orimon.	14. Santon.	

PROVINCIA THEODORIADIS.

1. Laodicea, metropolis.	2. Balanea.	3. Gabala.

A IACOBO GOAR ſubiungitur Paltus.

PROVINCIA OSROENES.

1. Edeſſa, metropol.	2. Caræ.	3. Conſtantia.
4. Theodoſiopolis.	5. Batnæ.	6. Callinicus.
7. Noua Valentia.	8. Birthon.	9. Monithilla.
10. Therimachon.	11. Moniauga.	12. Macarta.
13. Marcopolis.	14. Anaſtaſia.	15. Hemerius.
16. Circiſia.		

Huc vſque eſt complementum Meſopotamiæ & Perſis incipit.

PROVINCIA MESOPOTAMIAE SVPERIORIS SIVE ARMENIAE QVARTAE.

1. Amida, metropol.	2. Martyropolis.	3. Daras.
4. Caſtrum Ricephas.	5. Caſtrum Turandios.	6. Caſtrum Mardes.
7. Caſtrum Lornes.	8. Caſtrum Riphton.	9. Caſtrum Iſphrios.
10. Caſtrum Tzauras.	11. Caſtrum Audaſſon.	12. Caſtrum Amarnes.
13. Caſtrum Tzinobias.	14. Caſtrum Inzietorum.	15. Caſtrum Barabelorum.
16. Caſtrum Chaddorum.	17. Caſtrum Aeſuduos.	18. Caſtrum Maſphronas.
19. Caſtrum Baſilicum.	20. Caſtrum Spelon & Odelorum.	21. Caſtrum Biiubaithas.
22. Caſtrum Manaſſarorum.	23. Caſtrum Phirtachabraës.	24. Caſtrum Siteon Chiphas.

25. Ca-

25. Caſtr. Calonos.
26. Caſtrum Bibaſa-rorum.
27. Caſtrum Tzauras.
28. Caſtrum Birthas.
29. Caſtrum Attachas.
30. Caſtrum Aphuborum.
31. Caſtrum Floria-narum.
32. Caſtrum Arimachorum.
33 Caſtrum Samachartorum.

PROVINCIA ARMENIAE ALTERIVS.

1. Dodemon, metr.
2. Arſamuſaton.
3. Polichne.
4. Choſanorum.
5. Choſaniachorum.
6. Cithatizorum.
7. Caſtrum Marti-certum.
8. Caſtr. Baiuluos.
9. Caſtrum Polios.
10. Caſtrum Ardon.
11. Clima Sophines.
12. Regio Ialinbana, vnde ortum habuit *Baſilius*, qui præſentem librum elaborauit.
13. Clima Anzetines.
14. Clima Digeſines.
15. Clima Garines.
16. Clima Orziacines.
17. Clima Bilabitenes.
18. Clima Aſtianices.
19. Clima Mamuzurarum.

PROVINCIA PHOENICIAE MARITIMAE.

1. Tyrus metropolis.
2. Sidon.
3. Ptolemais.
4. Berytus.
5. Biblus.
6. Tripolis.
7. Arcæ.
8. Orthoſias.
9. Botrys.
10. Vicus Gegarta.
11. Arados.
12. Autarados.
13. Paneas.
14. Gonaſitii ſaltus.
15. Vicus Politianus.
16. Vicus Trieris.

PROVINCIA PHOENICIAE LIBANISIAE.

1. Emiſſa, metrop.
2. Laodicea.
3. Heliopolis.
4. Abilla.
5. Damaſcus.
6. Clima Iabrudorũ.
7. Euarius ſiue Iuſtinianopolis.
8. Talmyra.
9. Clima Maglydorum.
10. Saltum Gonæticum.
11. Salamias.
12. Clima orientale.

PROVINCIA PALAESTINAE [*] PRIMAE.

1. Aelia, ſiue Hieroſolyma.
2. Cæſaria, metrop.
3. Dora.

(*) Nota. Hæc prouincia & proxime ſequens in Carolo a Sancto Paulo & Goar deſunt.

4. An-

4. Antipatris.	5. Dioſpolis ſiue Georgiopolis.	6. Iamnia.
7. Nicopolis.	8. Onus.	9. Sozuſa.
10. Iamnia.	11. Aſcalon.	12. Gaza.
13. Rhaphia.	14. Anthedon.	15. Diocletianopolis.
16. Eleutheropolis.	17. Neapolis.	18. Sebaſte.
19. Regio Apathus.	20. Regio Iericho.	21. Regio Libyæ.
22. Regio Gadara.	23. Azotus maritima.	24. Azotus Hippinis.
25. Acomazon.	26. Bittymos.	27. Tricomias.
28. Toxus.	29. Saltum Conſtantiniani.	30. Saltum Geraiticum, ſiue Barſamon.

PROVINCIA PALAESTINAE SECVNDAE.

1. Scytopolis.	2. Gadara.	3. Pellæ.
4. Abila.	5. Caperomas.	6. Diocæſarea.
7. Maximianopolis.	8. Gabæ.	9. Tiberias.
10. Hippos.	11. Helenopolis.	12. Clima Gælanes.
13. Tetracomia.	14. Comenais.	

PROVINCIA PALAESTINAE TERTIAE.

1. Petræ, metropol.	2. Auguſtopolis.	3. Arindela.
4. Charagmuda.	5. Areopolis.	6. Mapſis.
7. Eluſa.	8. Zoara.	9. Biroſabon.
10. Elas.	11. Pentacomia.	12. Mamopſora.
13. Metrocomia.	14. Saltum Hieraticum.	

GOAR duas in quatuor diuidit, ità illas legens; Salton, Mamo, Pſora, Hieraticon.

PROVINCIA ARABIAE.

1. Boſtra, metropol.	2. Adraſus.	3. Dia.
4. Medaba.	5. Geraſſa.	6. Neva.
7. Philadelphia.	8. Esbus.	9. Neapolis.
10. Philippopolis.	11. Phenutus.	12. Conſtantina.
13. Dionyſias.	14. Pentaconnia.	15. Tricomia.
16. Canothas.	17. Saltum.	18. Bataneos.
19. Exacomia.	20. Enacomia.	21. Vicus Gonias.
22. Vicus Cherus.	23. Vicus Stanes.	24. Vicus Caberæ.

25. Vi-

25. Vicus Coreathæ.	26. Vicus Bilbanus.	27. Vicus Caprio ũ.
28. Vicus Pyrgoare-tarum.	29. Vicus Setnes.	30. Vicus Ariacha-rum.
31. Neotes.	32. Clima orientali-um & occidenta-lium.	33. Vicus Ariathæ Saxóſæ.
34. Vicus Bebdamus.		

PROVINCIA ARMENIAE MAGNAE.

De hac auctor tantum obſeruat, quod ſit autocephala, throno apoſtolico non ſubiecta, ſed propter ſanctum *Gregorium* Armeniæ honorata, habens vrbes & caſtra CC.

PROVINCIA CYPRI.

De hac idem monet auctor, quod per ſe ipſam habeat poteſtatem, propterea quod in ea inuentus fuerit ſanctus apoſtolus *Barnabas* ad pectus habens euangelium ſecundum *Marcum*. Sunt autem in ea hæ ciuitates.

1. Conſtantia metr.	2. Citium.	3. Amathus.
4. Curium.	5. Paphus.	6. Arſenæ.
7. Soli.	8. Lapithus, qua natus eſt *Georgius* Cyprius, qui librum ſcripſit ex quo hæc ſumta ſunt.	
9. Cyrenia.	10. Tamaſus.	11. Cythri.
12. Trimithus.	13. Carpaſin.	

Apud GOAR heic ſequitur: „Hæc expoſitio facta eſt anno „6391. ſub imperio D. LEONIS SAPIENTIS & ſub patriarcha „PHOTIO, hoc eſt ann. DCCCXCI.

IN hac eccleſiæ deſcriptione lector obſeruabit, quod auctor, quum *græcus* ſit, *græcas* & orientales eccleſias accuratius, quam occidentales & *latinas* enarret; Nihil enim heic de *Gallia*, *Hiſpania*, *Britannia*, *Illyrico* legimus; & prouinciarum *Italiæ* & *Africæ* recenſiones adeo confuſæ ſunt & imperfectæ, vt auctorem eccleſiarum in his regionibus ſtatum non ſatis perſpectum habuiſſe & exploratum, ſatis euidenter prodant. De *Italia* certe id manifeſtum eſt. Nam in omni *Italia* & *Sicilia* non niſi centum amplius diœceſes heic memorantur, quum tamen ex iis, quæ ſupra diximus, & ex antiquorum conciliorum ſubſcriptionibus, trecentas fere diœceſes hiſce in regionibus fuiſſe, pateat. Plusquam centum & quinquaginta epiſcopi *Italici* di-

Digitized by Google

venarum ſedium vno ſæculo conciliis *Romanis*, ſub *Hilario*, *Felice* & *Symmacho* habitis, ſubſcripſiſſe deprehenduntur, & fere totidem fuerunt in hiſce conciliis non memorati, ſed in aliis conciliis & antiquis monumentis reperti. Et quamquam, quum hæ *notitia* conficerentur, plures ex antiquis diœceſibus coniunctæ eſſe potuerunt, tamen ex *Romanorum* conciliorum, ſub *Eugenio* II. & *Leone* IV. ſæculo nono celebratorum, ſubſcriptionibus numerus plus duplo maior, quam qui in illis *notitiis* exhibetur, fuiſſe intelligitur. Vt adeo eas non niſi imperfectam eccleſiæ *latinæ* & occidentalis deſcriptionem exhibere fatendum ſit. Sed vero deſcriptio *græca* & orientalium eccleſiarum perfectior eſt, & ſubſcriptionibus, ex antiquis conciliis collectis, reſpondet. Atque ita ſe mutue confirmant, & ſimul ſumtæ plenius ea probant, quæ de numero & ambitu diœceſium in eccleſia antiqua tradidimus.

LIBRI NONI
CAPVT OCTAVVM
DE DIVISIONE DIOECESIVM IN PAROCHIAS, ET DE PRIMA EARVM ORIGINE.

§. I.
De antiquis eccleſiarum parochialium nominibus.

VNVM tantummodo reſtat, quod hoc capite ad diſquiſitionem noſtram vocandum eſt, nimirum diuiſio diœceſium in eiusmodi minores ditiones, quas hodie parochias, ſiue eccleſias parochiales, nuncupamus. Qua de re heic tanto breuius dicere neceſſe habebimus, quod iam ſatis multa, occaſione ita ferente, dicta ſunt, quando de antiquarum diœceſium ambitu verba fecimus, quem generatim latius patentem deprehendimus, quam vt ſingulari quadam congregatione potuerit terminari. Quidquid igitur ad hanc materiam hoc loco adiecturi ſumus, eo valebit, vt pauca quædam de antiquis parochiarum nominibus (quum eorum nonnulla quodammodo ambigua ſint) commentemur & oſtendamus, quo tempore, quam ob rationem, & per quos gradus diœceſes in parochias diuiſæ fuerint, vt in præſentem ſtatum & formam eccleſiæ redigerentur. Quod ad antiqua nomina attinet, iam ſupra monuimus, vocabula

παροι-

παροικία & *διοίκησις* tribus prioribus ſæculis eiusdem ſignificatus fuiſſe; dum non, quod iam eccleſiam parochialem dicimus, ſed ciuitatem aliquam cum circumiectis ſuis oppidis ac villis, denotarint. Sed ſæculo quarto & quinto vtrumque vocabulum de parochiis ruralibus æque ac epiſcopalibus, ſeu eccleſiis vrbicis, promiſcue vſurpatum legimus. Tunc enim minores iſtæ diœceſium diuiſiones parochiæ vocari cœptæ, vti in concilio *Chalcedonenſi* [*a*] videre eſt, quod *ἀγροικικὰς παροικίας*, *rurales parochias* firmas & inconcuſſas iubet manere apud eos, qui illas ab antiquis temporibus teneant, epiſcopos. Et in concilio *Vaſenſi* [*b*], ad ann. CCCCXLII. celebrato, ſtatutum legimus, non ſolum in ciuitatibus, ſed etiam in omnibus *parochiis* concionandi dandam eſſe presbyteris poteſtatem. Atque ita vocabulum *parochia* frequenter ab HIERONYMO [*c*], SVLPICIO SEVERO [*d*], THEODORETO [*e*], INNOCENTIO [*f*] aliisque iſtorum temporum ſcriptoribus adhibetur: Tametſi vocabulum

(*a*) Concil. Chalced. c. XVII. (tom. IV. concil. p. 764.). *Τὰς καθ᾽ ἑκάστην ἐκκλησίαν ἀγροικικὰς παροικίας, ἢ ἐγχωρίους, μένειν ἀπαρασαλεύτους παρὰ τοῖς κατέχουσιν αὐτὰς ἐπισκόποις, καὶ μάλιστα, εἰ τριακονταετῆ χρόνον ταύτας ἀβιάστως διακατέχοντες ᾠκονόμησαν.* Quæ ſunt in vnaquaque prouincia *rurales* vicanasque *parochias* firmas & inconcuſſas manere apud eos, qui illas tenent epiſcopos. Et maxime ſi XXX. annorum tempore eas ſine vi detinentes adminiſtrauerint.

(*b*) Concil. Vaſenſ. I. (apud. Labb. III.) can. II. (tom. III. conc. p. 1680.) Hoc etiam pro ædificatione omnium eccleſiarum, & pro vtilitate totius populi nobis placuit, vt non ſolum in ciuitatibus, ſed etiam in omnibus parochiis verbum faciendi daremus presbyteris poteſtatem.

(*c*) Hieron. contr. Vigilant. c. II. Auctores ſunt huius dictatiunculæ meæ ſancti presbyteri Riparius & Deſiderius, qui *parochias ſuas* vicinia iſtius ſcribunt eſſe maculatas.

(*d*) Sulpic. Seuer. diſſ. I. c. IV. (c. VIII. p. 359. edit. Lipſ. MDCCIII.) Eccleſiam loci illius Hieronymus presbyter regit: nam *parochia* eſt epiſcopi, qui Hieroſolymam tenet.

(*e*) Theodoret. epiſt. CXIII. (p. 986. d. edit. Pariſ. MDCXLII.) *Καὶ ἐν ὀκτακοσίαις ἐκκλησίαις ἔλαχον ποιμαίνειν· τοσαύτας γὰρ ἡ Κύῤῥος παροικίας ἔχει.* Et octogintarum eccleſiarum paſtoralem curam ſortitus ſum, tot enim Cyrus habet *parœcias*.

(*f*) Innocent. epiſt. ad Decent. c. V. Quod per *parochias* fieri debere non puto, quia nec longe portanda ſunt ſacramenta, cetera. vid. ad lib. IX. c. V. §. I. ſub lit. (e) pag. 506.

7. Photicæ.	8. Hadrianopolis.	9. Buthroti.
10. Chimaræ.		

PROVINCIA MACEDONIAE.

1. Philippenſis.	2. Theorianus.	3. Polyſtylius.
4. Beliceæ.	5. Chriſtopolitanus.	6. Smolænenſis.
7. Cæſaropolitanus.	8. Alectryopolitanus.	

PROVINCIA EVPIRI.

1. Dyrrachinus.	2. Stephaniacenſis.	3. Chunobiæ.
4. Croienſis.	5. Eliſſi.	6. Diocleæ.
7. Scodrenſis.	8. Driuaſti.	9. Polathenſis.
10. Glabinitzæ ſiue Acrocerauniæ.	11. Auloneæ.	12. Lycinidenſis.
13. Antibarenſis.	14. Tzerinici.	15. Polycherepolitanus.
16. Graditzii.		

IN ASIA SVB SMYRNAEO METROPOLITANO.

1. Phocææ.	2. Magneſiæ.	3. Anelii.
4. Clazomenius.	5. Soſandrius.	6. Archangelinus.
7. Petræ.		

IN ARMENIA SVB COMACHIO.

1. Keltzenenſis.	2. Arabracenſis.	3. Barzaniſſæ.
4. Meli.	5. Melialius.	6. Romanopolitanus
7. Tutilei.		

IN PHRYGIA SVB COTYAIO.

1. Sporæ.	2. Conenſis.	3. Gaicomenſis.

IN LESBO SVB MITYLENENSI.

1. Eriſſi.	2. Strongylæ.	3. Tenedi.
4. Berbinenſis.	5. Perperinæ.	6. Marmaritzanorũ.

IN HELLADE SVB NEOPATRENSI.

1. Gazalorum.	2. Cutziagri.	3. Sibicti.
4. Barianæ.		

SVB KELTZENENSI.

1. Tomenſis.	2. Chatzetunenſis.	3. Lycopotamiæ.
4. Cortzenenſis.	5. Maſtrabatzi.	6. Chuitenſis.
7. Toparchius.	8. Ambræ.	9. Tutatenſis.

10. Mar-

Google

10. Marmentitzuris.	11. Matziertæ,	12. S. Nicolai.
13. Euæ Deiparæ.	14. Arteſii ſiue S.Nicolai.	15. Artzicæ, ſiue Arcerati.
16. Amucii.	17. Percinenſis.	18. S. Georgii.
19. Oſtanis.	20. S. Eliſſæi.	21. Sedraci Deiparæ.

Iſtæ quatuordecim ſedes metropoliticæ in ſolo LEVNCLAVIO reperiuntur. Iam altera *notitia* iterum pergit.

PROVINCIA CAPPADOCIAE.

1. Moceſſi.	2. Nazianzi.	3. Coloniæ.
4. Parnaſſi.	5. Doarorum.	

PROVINCIA LAZICAE.

1. Phaſidis.	2. Rhodopolis.	3. Eccleſiæ Abiſſenorum.
4. Petrorum.	5. Eccleſiæ Ziganeorum.	

Apud LEVNCLAVIVM vero ſedecim numerantur in hac prouincia.

1. Trapezuntius metropolit.	2. Cherianenſis.	3. Chamuzuris.
4. Chachæi.	5. Paiperis.	6. Ceramianus.
7. Lerii.	8. Bizanenſis.	9. Sacabenſis.
10. Tochatzitzi.	11. Tochantiertzi.	12. Toulnuti.
13. Phaſianæ.	14. Toſermazi.	15. Andactenſis.
16. Zorinacenſis.		

PROVINCIA THRACIAE.

1. Philippopolis.	2. Diocletianopolis.	3. Dioſpolis.

LEVNCLAVIO memorantur vndecim:

1. Philippopolitanus.	2. Agathonicœnus.	3. Liotitzæ.
4. Scutarii.	5. Leucæ.	6. Blepti.
7. Dramitzæ.	8. Ioannitzorum.	9. Conſtantiæ.
10. Beliceæ.	11. Bucuborum.	

PROVINCIA INSVLARVM CYCLADVM.

1. Rhodi, metropol.	2. Sami.	3. Chii.
4. Coi.	5. Naxiæ.	6. Theræ.
7. Pari.	8. Lethri.	9. Andri.
10. Teni.	11. Meli.	12. Piſynæ.

LEVNCLAVIVS addit: Icoriæ, Lernæ, Oſtypaliæ, Tracheæ, & Neſuræ.

Digitized by Google

PROVINCIA AEMIMONTI.

1. Adrianopolis. 2. Meſembriæ. 3. Sozopolis.
4. Plutinopolis. 5. Zoidorum.

Quibus a LEVNCLAVIO adduntur.

6. Agathopolis. 7. Debelti. 8. Trabizyæ.
9. Carabi. 10. Bucelli. 11. Probati.
12. Scopeli. 13. Bryſenſis. 14. Bulgarophygenſis.

PROVINCIA EIVSDEM.

1. Marcianopolis. 2. Rhodoſtoli. 3. Tramaniſci.
4. Noborum. 5. Zecedoporum. 6. Saicaræ.

PROVINCIA EIVSDEM; quæ alio nomine apud LEVNCLAVIVM RHODOPE appellatur.

1. Traianopolis. 2. Peri. 3. Anaſtaſiopolis.
Quibus a LEVNCLAVIO ſubiunguntur 4. Didymotichi.
5. Macræ. 6. Miſinopolis. 7. Porenſis.
8. Xanthæ. 9. Peritheorii. 10. Theodorii.

PROVINCIA PHRYGIAE CAPATIANAE.

1. Hieropolis. 2. Metellopolis. 3. Dionyſopolis.
4. Anaſtaſiopolis. 5. Antœdorum. 6. Moſynorum.

Cum ſex aliis, quæ heic per errorem interpoſitæ ſunt ex prouincia Aemimonti. Sed a LEVNCLAVIO ſubiiciuntur: Autudenſis, Phobenſis, Ancyranus, Synaenſis, Tiberiopolitanus, Canenſis & Zanenſis.

PROVINCIA GALATIAE SECVNDAE.

1. Amorii. 2. Philomelii. 3. Docimii.
4. Clauei. 5. Polyboti. 6. Piſſiæ.

Heic prouincia in LEVNCLAVIO dicitur PHRYGIA; epiſcopatus autem iidem ſunt.

Heic in omnibus *notitiis* notatum legitur, quod ſequentes metropolit. ipſorumque ſuffraganei a Romana diœceſi auulſi iamque throno Conſtantinopolitano ſubiecti ſint.

1. Theſſalonicæ. 2. Syracuſarum. 3. Corinthi.
4. Rhegii. 5. Nicopolis. 6. Athenarum.
7. Patrarum. 8. Nouarum Patrarũ.

Ita quoque metropolita Seleuciæ in Iſauria, ſiue, vt LEVNCLA-

VIO

VIO dicitur, Pamphylia cum ſubiectis ſibi viginti tribus epiſcopis.

Heic finitur *notitia* in LEVNCLAVIO: Continet enim tantummodo recenſionem patriarchatus Conſtantinopolitani. CAROLVS A SANCTO PAVLO ibidem patriarchatum Romanum prorſus omittit, eo quod MStum ſuum heic ita corruptum eſſe dicat, vt ſenſum nullum præbeat: Sed hoc ſuppleuerunt GOAR & BEVEREGIVS, quorum in *notitiis* legimus, quæ ſequuntur.

PROVINCIA SVB GLORIOSISSIMO EPARCHO ROMAE, SIVE ITALIAE.

PROVINCIA VRBICARIA ROMAE.

1. Brittium.	2. Macæria.	3. Luna.
4. Neapolis.	5. Garanta.	6. Vintimilium.
7. Gennes.	8. Sipontus.	9. Ponturoma.
10. Inſulæ Centumcellæ.	11. Caſtrum Euoriæ.	12. Caſtrum Amalphes.
13. Caſtrum Gelleon.	14. Caſtrum Tiberias.	15. Caſtrum Nepes.
16. Inſulæ Comanicíæ.	17. Caſtrum Mulium.	18. Caſtrum Campſas.
19. Caſtrum Soreum.	20. Caſtrum Suſas.	21. Caſtrum Ilbas.
22. Caſtrum Anagnia.		

PROVINCIA CAMPANIAE.

1. Neapolis.	2. Brettania.	3. Pannonia.
4. Calabria.	5. Venetia.	6. Meſina.
7. Viconarina.	8. Taurata.	9. Apulia.
10. Caſtrum Opiterbelos.	11. Caſtrum Samnios.	12. Caſtrum Suſias.
13. Caſtrum Regium.	14. Caſtrum Taurata	15. Caſtrum Sygnias.
16. Caſtrum Gradum.	17. Caſtrum Patriarchias.	18. Caſtrum Scylacium.
19. Caſtrum Martyrium.	20. Caſtrum Ormuvera.	21. Caſtrum Ortonos.
22. Caſtrum Oppiterbitum.		

INSVLA SICILIAE.

1. Syracuſæ.	2. Catana.	3. Tærebenium, ſiue Tauromenium.

 4. Se-

4. Seſena.	5. Cephaludum.	6. Thermum.
7. Panormus.	8. Lilybæum.	9. Trocalis.
10. Acragantus.	11. Tyndarum.	12. Carines.
13. Leontina.	14. Abenſis, al. Aleſa	15. Gaudus.
16. Melcta.	17. Liparis.	18. Burcauſus.
19. Didymi.	20. Vrica.	21. Onarea.
22. Baſiludin.		

PROVINCIA CALABRIAE.

1. Regium.	2. Locris.	3. Scylacias.
4. Cotronum.	5. Conſtantia.	6. Tropæum.
7. Tauriana.	8. Bibonum.	

PROVINCIA ANNONÂRIA.

1. Rauenna.	2. Phanus.	3. Olcuſa, al. Áſculum.
4. Polus.	5. Pecinus.	6. Piſaurum.
7. Tergetra.	8. Auguſtopolis.	9. Talbitau.
10. Caſtrum Terentinum.	11. Caſtrum Solernos.	12. Tulericum.
13. Caſtrum Zanga.	14. Caſtrum Nobo.	15. Caſtr. Eurenica.
16. Caſtrũ Semania.	17. Vicimanto.	18. CaſtrumVereles.
19. Caſtrum Tamia.	20. Caſtr. Varectelia	21. Caſtrũ Samugia.
22. Caſtrum Sora.	23. Caſtr. Suagallia.	24. CaſtrumCiſines.

PROVINCIA AEMIAE [FORT. AEMILIAE.]

1. Caſtrum Foropompus.	2. Caſtrum Briziliúm.	3. Caſtrum Brinti.

SVB GLORIOSISSIMO EPARCHO AFRICAE.

PROVINCIA BYZACIAE.

1. Carthago proconſularis.	2. Sybiba.	3. Campſia.
4. Cileos.	5. Iunces.	6. Taleptes.
7. Caſcala.	8. Caſtellæ.	9. Pezana.
10. Mamida.	11. Madaſuba.	12. Colules.
13. Capſes.	14. Adramytto.	

PROVINCIA NVMIDIAE.

1. Calama.	2. Tebete.	3. Hippon.
4. Nuzidias.	5. Caſtamagæ.	6. Bades.

7. Me-

7. Meleum.	8. Leradus.	9. Caſtrum Bedere.
10. Scele.	11. Egerineſium.	12. Titeſſin.
13. Bages.	14. Conſtantine.	15. Sitiphnos.

PROVINCIA MAVRITANIAE PRIMAE.

1. Rhinocururum.

PROVINCIA MAVRITANIAE SECVNDAE.

1. Septum.	2. Septum ad partem Teneſſi.	3. Spanias.
4. Meſopot. ad partem Spaniæ.	5. Maiurica, al. Maiorica inſula.	6. Menyca, al. Minorica inſula.
7. Inſula Sardon.	8. Carallus Metrop.	9. Tures.
10. Sanaphas.	11. Sines.	12. Sulces.
13. Phaſiana.	14. Chryſopolis.	15. Amſtianes.
16. Limne.	17. Caſtrum Tutar.	

GOAR pleraque nomina aliter legit, & ex hiſce tribus poſteriores duos tantum facit Chriſtianæ Lacum & Tuccam. Heic CAROLVS A SANCTO PAVLO denuo incipit.

IN AEGYPTIACA DIOECESI.

PROVINCIA AVGVSTAMNICAE PRIMAE.

1. Peluſium metrop.	2. Sethröetes.	3. Tares.
4. Tmues.	5. Rhinocurura.	6. Oſtracine.
7. Pentaſchanon.	8. Caſium.	9. Aphthæum.
10. Hipheſtus.	11. Panephuſus.	12. Geros.
13. Itageros.	14. Theneſus.	

PROVINCIA AVGVSTAMNICAE SECVNDAE.

1. Leonto, metropol.	2. Athrabes.	3. Helius.
4. Bubaſtus.	5. Carbethus.	6. Arabius.

PROVINCIA AEGYPTI PRIMAE.

1. Alexandria ſub duce Auguſtali.	2. Hermopolis.	3. Milleos.
4. Coſtus.	5. Pſaneos Vicus.	6. Cotrideos Vicus.
7. Sais.	8. Leontopolis.	9. Naucratia.
10. Andronicius.	11. Zenonopolis.	12. Paphna.
13. Onuphis.	14. Taua.	15. Cleopatris.
16. Mareotes.	17. Manelaitarum.	18. Schedia.
19. Ternuthes.	20. Sondra.	

PRO-

PROVINCIA AEGYPTI SECVNDAE.

1. Cabaſa.	2. Phragonis.	3. Pachnemonis.
4. Dioſpolis.	5. Sebennytus.	6. Cœno.
7. Buſiris.	8. Elearchia.	9. Regeon Paralus.
10. Vicus Parianæ.	11. Vicus Rhicomerium.	12. Xoëos.

Quibus in *notitia* IACOBI GOAR additur Cypra, & Regeon ac Paralus duo diſtincta loca ſunt.

PROVINCIA ARCADIAE.

1. Oxyrinchus, metropolis.	2. Heracleus.	3. Cœno.
4. Nilopolis.	5. Arſinoëtes.	6. Memphelitus, al. Memphis.

Apud GOAR additur Cliſma, Theodoſiopolis, Aphroditon & Latopolis.

PROVINCIA THEBAIDIS PRIMAE.

1. Antino, metropol.	2. Hermopolis.	3. Theodoſiopolis.
4. Polyco.	5. Hypſele.	6. Apollonius.
7. Anteii.	8. Panos.	

Notitia IACOBI GOAR adiicit Caſus.

PROVINCIA THEBAIDIS SECVNDAE.

1. Ptolemais, metropolis	2. Conto, ſiue Iuſtianopolis.	3. Diocletianopolis.
4. Dioſpolis.	5. Tentyra.	6. Maximianopolis.
7. Thebais.	8. Lato.	9. Iambon.
10. Hermonthes.	11. Apollonos.	12. Vicus Anaſſæ Magnæ.
13. Thebais magna.	14. Ibis.	15. Mathon.
16. Trimunthon.	17. Erbon, ſiue Hermon.	

PROVINCIA LIBYAE.

1. Draniceon, metr.	2. Paratonion.	3. Tranſalenſis.
4. Ammoniaca.	5. Antipyrgus.	6. Antiphron.
7. Aedonias.	8. Marmorice.	

PROVINCIA LIBYAE PENTAPOLIS.

1. Sozuſa.	2. Cyrine.	3. Ptolemais.

4. Teu-

Digitized by Google

4. Teuchera.	5. Adriane.	6. Beronica.

PROVINCIA TRIPOLIS.

1. Toſibon.	2. Leptis.	3. Hyon.

IN ORIENTALI DIOECESI.

PROVINCIA CILICIAE.

1. Tarſus, metropol.	2. Pompeiopolis.	3. Sebaſte.
4. Coricus.	5. Adana.	6. Auguſtopolis.
7. Mallos.	8. Zepharium.	

PROVINCIA CILICIAE SECVNDAE.

1. Anabarzus, metropolis.	2. Mopſueſtia.	3. Aegeia.
4. Epiphania.	5. Eirenopolis.	6. Flauias.
7. Alexandria.	8. Cabiſſus.	9. Caſtabala.
10. Rhoſſus.		

PROVINCIA ISAVRIAE.

1. Seleucia metrop.	2. Cilendre.	3. Anemorius.
4. Titiopolis.	5. Lamus.	6. Antiochia.
7. Heliu-Sebaſte.	8. Ceſtra.	9. Selenuntes.
10. Ioſtape.	11. Diocæſarea.	12. Olya.
13. Hierapolis.	14. Dalilandus.	15. Claudiopolis.
16. Eirenopolis.	17. Germanicopolis.	18. Neapolis.
19. Zenopolis.	20. Sbidæ.	21. Philadelphia.
22. Adraſſus.	23. Meloë.	24. Domitiopolis.
25. Climata Nauzadeæ.	26. Caſſorum.	27. Benæorum.
28. Golgoſi.	29. Coſtradis.	

PROVINCIA SYRIAE PRIMAE.

1. Antiochia ad Daphnen, thronus patriarchalis.	2. Paltus.	3. Seleucia.
4. Berrhœa.	5. Chalcis.	

PROVINCIA SYRIAE SECVNDAE.

1. Apamea, metrop.	2. Arethuſa.	3. Epiphania.
4. Lariſſa.	5. Mariamne.	6. Seleucobelus.
7. Rhaphanea.		

PROVINCIA EVPHRATISIAE ET HAGIOPOLIS.

1. Hierapolis.	2. Cyrus, ſiue Hagiopolis.	3. Samoſata.
4. Doliche.	5. Germanicia.	6. Zeuma.
7. Perrhe.	8. Europus.	9. Nicopolis.
10. Schenarchia.	11. Cæſaria.	12. Sergiopolis ſiue Anaſtaſiopolis.
13. Orimon.	14. Santon.	

PROVINCIA THEODORIADIS.

1. Laodicea, metropolis.	2. Balanea.	3. Gabala.

A IACOBO GOAR ſubiungitur Paltus.

PROVINCIA OSROENES.

1. Edeſſa, metropol.	2. Caræ.	3. Conſtantia.
4. Theodoſiopolis.	5. Batnæ.	6. Callinicus.
7. Noua Valentia.	8. Birthon.	9. Monithilla.
10. Therimachon.	11. Moniauga.	12. Macarta.
13. Marcopolis.	14. Anaſtaſia.	15. Hemerius.
16. Circiſia.		

Huc vſque eſt complementum Meſopotamiæ & Perſis incipit.

PROVINCIA MESOPOTAMIAE SVPERIORIS SIVE ARMENIAE QVARTAE.

1. Amida, metropol.	2. Martyropolis.	3. Daras.
4. Caſtrum Ricephas.	5. Caſtrum Turandios.	6. Caſtrum Mardes.
7. Caſtrum Lornes.	8. Caſtrum Riphton.	9. Caſtrum Iſphrios.
10. Caſtrum Tzauras.	11. Caſtrum Audaſſon.	12. Caſtrum Amarnes.
13. Caſtrum Tzinobias.	14. Caſtrum Inzicetorum.	15. Caſtrum Barabelorum.
16. Caſtrum Chaddorum.	17. Caſtrum Aeſuduos.	18. Caſtrum Maſphronas.
19. Caſtrum Baſilicum.	20. Caſtrum Spelon & Odelorum.	21. Caſtrum Biiubaithas.
22. Caſtrum Manaſſarorum.	23. Caſtrum Phirtachabraës.	24. Caſtrum Siteon Chiphas.

25. Ca-

Digitized by Google

25. Caſtr. Calonos.	26. Caſtrum Bibaſarorum.	27. Caſtrum Tzauras.
28. Caſtrum Birthas.	29. Caſtrum Attachas.	30. Caſtrum Aphuborum.
31. Caſtrum Florianarum.	32. Caſtrum Arimachorum.	33 Caſtrum Samachartorum.

PROVINCIA ARMENIAE ALTERIVS.

1. Dodemon, metr.	2. Arſamuſaton.	3. Polichne.
4. Choſanorum.	5. Choſamachorum.	6. Citharizorum.
7. Caſtrum Marticertum.	8. Caſtr. Baiuluos.	9. Caſtrum Polios.
10. Caſtrum Ardon.	11. Clima Sophines.	12. Regio Ialinbana,

vnde ortum habuit *Baſilius*, qui præſentem librum elaborauit.

13. Clima Anzetines.	14. Clima Digeſines.	15. Clima Garines.
16. Clima Orziacines.	17. Clima Bilabitenes.	18. Clima Aſtianices.
19. Clima Mamuzurarum.		

PROVINCIA PHOENICIAE MARITIMAE.

1. Tyrus metropolis.	2. Sidon.	3. Ptolemais.
4. Berytus.	5. Biblus.	6. Tripolis.
7. Arcæ.	8. Orthoſias.	9. Botrys.
10. Vicus Gegarta.	11. Arados.	12. Autarados.
13. Paneas.	14. Gonaſitii ſaltus.	15. Vicus Politianus.
16. Vicus Triceris.		

PROVINCIA PHOENICIAE LIBANISIAE.

1. Emiſſa, metrop.	2. Laodicea.	3. Heliopolis.
4. Abilla.	5. Damaſcus.	6. Clima Iabrudorũ.
7. Euarius ſiue Iuſtinianopolis.	8. Talmyra.	9. Clima Maglydorum.
10. Saltum Gonæticum.	11. Salamias.	12. Clima orientale.

PROVINCIA PALAESTINAE [*] PRIMAE.

1. Aelia, ſiue Hieroſolyma.	2. Cæſaria, metrop.	3. Dora.

(*) Nota. Hæc prouincia & proxime ſequens in Carolo a Sancto Paulo & Goar deſunt.

4. An-

4. Antipatris.	5. Dioſpolis ſiue Georgiopolis.	6. Iamnia.
7. Nicopolis.	8. Onus.	9. Sozuſa.
10. Iamnia.	11. Aſcalon.	12. Gaza.
13. Rhaphia.	14. Amhedon.	15. Diocletianopolis.
16. Eleutheropolis.	17. Neapolis.	18. Sebaſte.
19. Regio Apathus.	20. Regio Iericho.	21. Regio Libyæ.
22. Regio Gadara.	23. Azotus maritima.	24. Azotus Hippinis.
25. Acomazon.	26. Bittymos.	27. Tricomias.
28. Toxus.	29. Saltum Conſtantiniani.	30. Saltum Geraiticum, ſiue Barſamon.

PROVINCIA PALAESTINAE SECVNDAE.

1. Scytopolis.	2. Gadara.	3. Pellæ.
4. Abila.	5. Caperomas.	6. Diocæſarea.
7. Maximianopolis.	8. Gabæ.	9. Tiberias.
10. Hippos.	11. Helenopolis.	12. Clima Gælanes.
13. Tetracomia.	14. Comenais.	

PROVINCIA PALAESTINAE TERTIAE.

1. Petræ, metropol.	2. Auguſtopolis.	3. Arindela.
4. Charagmuda.	5. Areopolis.	6. Mapſis.
7. Eluſa.	8. Zoara.	9. Biroſabon.
10. Elas.	11. Pentacomia.	12. Mamopſora.
13. Metrocomia.	14. Saltum Hieraticum.	

GOAR duas in quatuor diuidit, ita illas legens, Salton, Mamo, Pſora, Hieraticon.

PROVINCIA ARABIAE.

1. Boſtra, metropol.	2. Adraſus.	3. Dia.
4. Medaba.	5. Geraſſa.	6. Neva.
7. Philadelphia.	8. Esbus.	9. Neapolis.
10. Philippopolis.	11. Phenutus.	12. Conſtantina.
13. Dionyſias.	14. Pentacomia.	15. Tricomia.
16. Canothas.	17. Saltum.	18. Bataneos.
19. Exacomia.	20. Enacomia.	21. Vicus Gonias.
22. Vicus Cherus.	23. Vicus Stanes.	24. Vicus Caberæ.

25. Vi-

25. Vicus Coreathæ.	26. Vicus Bilbanus.	27. Vicus Capitoũ.
28. Vicus Pyrgoaretarum.	29. Vicus Setnes.	30. Vicus Ariacharum.
31. Neotes.	32. Clima orientalium & occidentalium.	33. Vicus Ariathæ Saxoſæ.
34. Vicus Bebdamus.		

PROVINCIA ARMENIAE MAGNAE.

De hac auctor tantum obſeruat, quod ſit autocephala, throno apoſtolico non ſubiecta, ſed propter ſanctum *Gregorium* Armeniæ honorata, habens vrbes & caſtra CC.

PROVINCIA CYPRI.

De hac idem monet auctor, quod per ſe ipſam habeat poteſtatem, propterea quod in ea inuentus fuerit ſanctus apoſtolus *Barnabas* ad pectus habens euangelium ſecundum *Marcum*. Sunt autem in ea hæ ciuitates.

1. Conſtantia metr.	2. Citium.	3. Amathus.
4. Curium.	5. Paphus.	6. Arſenæ.
7. Soli.	8. Lapithus, qua natus eſt *Georgius* Cyprius, qui librum ſcripſit ex quo hæc ſumta ſunt.	
9. Cyrenia.	10. Tamaſus.	11. Cythri.
12. Trimithus.	13. Carpaſin.	

Apud GOAR heic ſequitur: „Hæc expoſitio facta eſt anno „6391. ſub imperio D. LEONIS SAPIENTIS & ſub patriarcha „PHOTIO, hoc eſt ann. DCCCXCI.

IN hac eccleſiæ deſcriptione lector obſeruabit, quod auctor, quum *græcus* ſit, *græcas* & orientales eccleſias accuratius, quam occidentales & *latinas* enarret; Nihil enim heic de *Gallia*, *Hiſpania*, *Britannia*, *Illyrico* legimus; & prouinciarum *Italiæ* & *Africæ* recenſiones adeo confuſæ ſunt & imperfectæ, vt auctorem eccleſiarum in his regionibus ſtatum non ſatis perſpectum habuiſſe & exploratum, ſatis euidenter prodant. De *Italia* certe id manifeſtum eſt. Nam in omni *Italia* & *Sicilia* non niſi centum amplius diœceſes heic memorantur, quum tamen ex iis, quæ ſupra diximus, & ex antiquorum conciliorum ſubſcriptionibus, trecentas fere diœceſes hiſce in regionibus fuiſſe, pateat. Pluſquam centum & quinquaginta epiſcopi *Italici* di-

Digitized by Google

παροικία & διοίκησις tribus prioribus ſæculis eiusdem ſignificatus fuiſſe; dum non, quod iam eccleſiam parochialem dicimus, ſed ciuitatem aliquam cum circumiectis ſuis oppidis ac villis, denotarint. Sed ſæculo quarto & quinto vtrumque vocabulum de parochiis ruralibus æque ac epiſcopalibus, ſeu eccleſiis vrbicis, promiſcue vſurpatum legimus. Tunc enim minores iſtæ diœceſium diuiſiones parochiæ vocari cœptæ, vti in concilio *Chalcedonenſi* [*a*] videre eſt, quod ἀγροικικὰς παροικίας, *rurales parochias* firmas & inconcuſſas iubet manere apud eos, qui illas ab antiquis temporibus teneant, epiſcopos. Et in concilio *Vaſenſi* [*b*], ad ann. CCCCXLII. celebrato, ſtatutum legimus, non ſolum in ciuitatibus, ſed etiam in omnibus *parochiis* concionandi dandam eſſe presbyteris poteſtatem. Atque ita vocabulum *parochia* frequenter ab HIERONYMO [*c*], SVLPICIO SEVERO [*d*], THEODORETO [*e*], INNOCENTIO [*f*] aliisque iſtorum temporum ſcriptoribus adhibetur: Tametſi vocabulum

(*a*) Concil. Chalced. c. XVII. (tom. IV. concil. p. 764.) Τὰς καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν ἀγροικικὰς παροικίας, ἢ ἐγχωρίους, μένειν ἀπαρασαλεύτους παρὰ τοῖς κατέχουσιν αὐτὰς ἐπισκόποις, καὶ μάλιστα, εἰ τριακονταετῆ χρόνον ταύτας ἀβιάστως διακατέχοντες ᾠκονόμησαν. Quæ ſunt in vnaquaque prouincia *rurales* vicanasque *parochias* firmas & inconcuſſas manere apud eos, qui illas tenent epiſcopos: Et maxime ſi XXX. annorum tempore eas ſine vi detinentes adminiſtrauerint.

(*b*) Concil. Vaſenſ. I. (apud. Labb. III.) can. II. (tom. III. conc. p. 1680.) Hoc etiam pro ædificatione omnium eccleſiarum, & pro vtilitate totius populi nobis placuit, vt non ſolum in ciuitatibus, ſed etiam in omnibus parochiis verbum faciendi daremus presbyteris poteſtatem.

(*c*) Hieron. contr. Vigilant. c. II. Auctores ſunt huius dictatiunculæ meæ ſancti presbyteri Riparius & Deſiderius, qui *parochias ſuas* vicinia iſtius ſcribunt eſſe maculatas.

(*d*) Sulpic. Seuer. dial. I. c. IV. (c. VIII. p. 359. edit. Lipſ. MDCCIII.) Eccleſiam loci illius Hieronymus presbyter regit: nam *parochia* eſt epiſcopi, qui Hieroſolymam tenet.

(*e*) Theodoret. epiſt. CXIII. (p. 986. d. edit. Pariſ. MDCXLII.) Καὶ ὀκτακοσίας ἐκκλησίας ἔλαχον ποιμαίνειν· τοσαύτας γὰρ ἡ Κύρρος παροικίας ἔχει. Et octogintarum eccleſiarum paſtoralem curam ſortitus ſum, tot enim Cyrus habet *parœcias*.

(*f*) Innocent. epiſt. ad Decent. c. V. Quod per *parochias* fieri debere non puto, quia nec longe portanda ſunt ſacramenta, cetera. vid. ad lib. IX. c. V. §. I. ſub lit. (c) pag. 506.

paro-

mine DAMASI eas vocat; & nonnulli canones eas appellant [o] *eccleſias diœceſanas*; alii autem *eccleſias rurales*, vnde presbyteri in illis miniſtrantes a concilio *Neocaeſareenſi* [p] *ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι*, *presbyteri rurales*, ſiue in vicis degentes, dicuntur in oppoſitione eorum presbyterorum, qui in eccleſia ciuitatis, hoc eſt cathedrali ſeu matrice, erant conſtituti. Eccleſiæ parochiales peculiari ratione quoque *tituli*, vti ſupra [q] obſeruauimus, ab eccleſia epiſcopi eas diſtinguendi ergo, nuncupabantur; quod eſſent eccleſiæ, presbyteros ac diaconos ſibi ſeparatim adſignatos habentes, quæ proinde titulum habere dicebantur. Et viri quidem docti [r] presbyteros & diaconos cardinales initio non niſi eiusmodi presbyteros & diaconos fuiſſe, exiſtimant, ad miniſterium particularium eccleſiarum parochialium, & id quidem *Romæ* non minus quam alibi locorum, delegatos atque conſtitutos.

§. II.

De origine eccleſiarum parochialium neceſſitati debita, & regulis apoſtolicis chriſtianæ communionis fundata.

QVOD ad eccleſiarum parochialium originem attinet, dubium non eſt, quin neceſſitas & chriſtiana officia peragendi & maiori cum facilitate communionem chriſtianam celebrandi opportunitas primam eis occaſionem dederit. Multitudine enim credentium in amplis & frequentibus ciuitatibus ita augeſcente, vt vna eccleſia omnes capere haud poſſet, neceſſe erat conventum diuidere, & alias erigere eccleſias, in quibus omnes chriſtiani cultus cærimoniæ & vſitata diuini miniſterii officia non minus quam in eccleſia matrice peragerentur, atque ita apoſtolicæ ordinationi de habenda inter chriſtianos mutua communione mos gereretur; quæ ſecundum Act. II, 42. eo valebat, vt homines perdurarent in doctrina apoſtolorum & communicatione & fractione panis & precibus. Auctor *libri pontificalis* ſub nomine DAMASI papæ in vita *Marcelli* videtur dicere, plu-

(o) Concil. Tarracon. c. VIII. (tom. IV. concil. p. 1565.) Reperimus nonnullas *diœceſanas eccleſias* eſſe deſtitutas: ob quam rem id hac conſtitutione decreuimus, vt - - - annuis vicibus ab epiſcopo diœceſano viſitentur.

(p) Concil. Neocæſar. c. XIII. vid. ſupr. c. VI. §. XXI. ſub litt. (o) pag. 563.

(q) Lib. VIII. cap. I. §. X.

(r) Io. Front. epiſt. de canonicis cardinalibus Pariſ. MDCLXI.

 res

res ex titulis *Romanis* ſeu eccleſiis parochialibus [s] propter baptiſmum multorum ex paganis conuerſorum, & propter ſepulturam martyrum fuiſſe conſtitutos. Quod ſi vero ex hac ratione neceſſitas aliqua fuit, maior ſine dubio neceſſitas ex alia ratione fuit. Nam ea tempeſtate vniuerſum eccleſiæ chriſtianæ corpus ſingulis hebdomadibus ſacra cœna vti ſolebat; & quum vna eccleſia in magnis ciuitatibus huic inſtituto non ſufficeret, abſoluta quædam neceſſitas plures ædificare vrgebat, vt mutua inter chriſtianos communitas eſſe poſſet. Atque adeo eccleſiæ parochiales æque antiquæ ſint, oportet, ac neceſſitates eccleſiæ, & qui diem natalem adſcribere nouerit alteris, ille alterarum quoque originem, particularis cuiusuis ciuitatis ſeu diœceſis in toto terrarum orbe intuitu, facile poterit oſtendere.

§. III.

Nonnullæ earum probabiliter ad ipſa apoſtolorum tempora referendæ.

Qvemadmodvm autem ciuitates ad easque ſpectantes diœceſes amplitudine ſua & ambitu magnopere differebant, ita earum alias ad eccleſias parochiales ædificandas multo maturius quam alias obligatas fuiſſe, par eſt, credamus. Et in talibus vrbibus, quales *Hieroſolyma* & *Roma* erant, plures vna eccleſias a temporibus inde apoſtolorum fuiſſe, e diuerſis actuum apoſtolicorum & epiſtolarum *Paulinarum* locis non ſine magna probabilitate colligitur. Sed vtcumque res eſt, ex optato certe perſpectum exploratumque habemus, vti iam ſupra oſtendimus, ante finem ſæculi tertii, ſiue ſub initium perſequutionis *Diocletianeæ*, plus quadraginta eccleſias in vrbe *Roma* extitiſſe. Ad minores ciuitates quod attinet, mirum non eſt, ſi nonnullæ ex illis vnam duntaxat eccleſiam, durante illa vexatione, habuiſſe reperiantur; qualis fuit illa *Phrygiæ* ciuitas, cuius vniuerſum populum cum ipſo pariter conuenticulo a ſæuo quodam præfecto, vltimæ perſequutionis tempore, concrematum eſſe, lactantivs [t] narrat. valesivs *Euſebium* de

(s) Pontifical. Vit. Marcelli. vid. ſub litt. antec. (n).

(t) Lactant. inſtitut. lib. V. c. XI. Aliqui ad occidendum præcipites exſtiterunt, ſicut vnus in Phrygia, qui vniuerſum populum cum ipſo pariter conuenticulo concremauit.

eadem ciuitate loqui, exiſtimat, qui vniuerſos eius incolas, magiſtratum æque ac plebeios, eo tempore chriſtianos fuiſſe, eamque ob cauſſam milites armatos contra illam miſſos, iniecto igne, totam vna cum viris & mulieribus ac paruulis, *CHRISTVM* omnium Deum inuocantibus [u], concremaſſe dicit. Vnde inferri licebit, quod ciuitates quædam tantum πολίχναι, vti EVSEBIO vocantur, hoc eſt oppidula, ſiue adeo exiguæ vrbes fuerint, vt præter epiſcopalem eccleſiam nulla alia eis opus fuerit, etiamſi omnes earum incolæ *CHRISTO* nomen dediſſent. Et hoc argumentum videri poteſt, quod pro eorum faciat opinione, qui antiquis temporibus multas diœceſes epiſcopales, nullam vmquam eccleſiam parochialem habentes, exſtitiſſe dictitant.

§. IV.

Nonnullæ minores ciuitates parochias in vicis ac villis, ipſis perſequutionis temporibus, habuerunt.

VERVMENIMVERO in memoriam heic reuocari oportet, quod antea ſatis ſuperque probatum dedimus, quod antiquæ ciuitates generatim ſuburbana ſua, ſeu vicos & villas, habuerint, & quod nonnullæ per ſe admodum exiguæ vrbes, qualis *Cyrus* in *Comagene* erat, vbi THEODORETVS antiſtitis munere fungebatur, hoc intuitu valde magna habuerint territoria, iuriſdictioni ſuæ ſubiecta. Multa iſtiusmodi regionum ruſticanarum, parochias paganas presbyterosque & diaconos illis præfectos habentium, exempla ipſis feruidiſſimis perſequutionis temporibus inuenimus; vti ex canonibus concilii *Illiberritani* [x]

(u) Euſeb. lib. VIII. c. XI. *Ἤδη γοῦν ὅλην χριστιανῶν πολίχνην αὔτανδρον ἀμφὶ τὴν Φρυγίαν ἐν κύκλῳ περιβαλόντες ὁπλῖται, πῦρτε ὑφάψαντες, κατέφλεξαν αὐτοὺς ἅμα νηπίοις καὶ γυναιξὶ, τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν χριστὸν ἐπιβοωμένους ὅτι δὴ πανδημεὶ πάντες, οἱ τὴν πόλιν οἰκοῦντες, λογιστής τε αὐτὸς καὶ στρατηγὸς σὺν τοῖς ἐν τέλει πᾶσι καὶ ὅλῳ δήμῳ, χριστιανοὺς σφᾶς ὁμολογοῦντες, οὐδ᾽ ὁπωστιοῦν τοῖς προστάττουσιν εἰδωλολατρεῖν ἐπειθάρχουν.* Certe vrbem quamdam chriſtianorum in Phrygia milites armati obſidione cinxerunt; iniectoque igne totam vna cum viris & mulieribus & paruulis Chriſtum omnium Deum inuocantibus concremarunt. Hanc ſcilicet ob cauſſam, quod vniuerſi eius vrbis incolæ & curator ipſe ac magiſtratus cum honoratis omnibus ac plebeiis, chriſtianos ſe eſſe profeſſi ſacrificare iubentibus nullo modo obtemperabant.

(x) Concil. Eliber. c. LXXVII. (tom. I. concil. p. 978.) Si quis *diaconus regens plebem*, ſine epiſcopo vel presbytero aliquos baptizauerit, epiſcopus eos per benedictionem perficere debebit.

et

et *Neocæſarienſis* [y] apparet, quorum prius durante perſequutione *Diocletiana* & poſterius proxime ab ea finita habitum fuit, & eorum tamen vtrumque de presbyteris & diaconis ruſticanis, quibus chriſtianarum congregationum cura demandata ſit, loquitur. EPIPHANIVS quoque [z] de presbyteris *Diodoridis*, pagi in *Carcharis Meſopotamiæ* ſæculo tertio medio, loquitur, & DIONYSIVS eccleſiæ *Alexandrinæ* antiſtes circa idem tempus presbyterorum in regionibus *Arſinoës*, *Alexandriæ* aliarumque ciuitatum *Aegypti* & *Libyæ* mentionem in diuerſis epiſtolarum ſuarum fragmentis, EVSEBIO memoratis, facit, quæ ſupra iam adlegauimus, neque heic repeti oportere exiſtimamus. Ex his aliisque pluribus iſtiusmodi exemplis clarum & perſpicuum eſt, quod ſimul atque religio chriſtiana ex ciuitatibus in vicos & pagos notabili quodam modo diffundi cœperit, eccleſiæ in pagis exſtructæ & presbyteri rurales illis conſtituti fuerint, eccleſiæ opportunitate ac neceſſitatibus ad maiorem vniuerſi corporis vtilitatem & ædificationem id fieri iubentibus. Hoc modo eccleſiæ parochiales originem ſuam tum in ciuitatibus tum pagis nactæ ſunt, non quidem omnes vno eodemque tempore, nec ex generali quodam decreto, ſed prout res cuiuslibet diœceſis id ferrent, cuius epiſcopo ſemper id diiudicandum relinquebatur, quot adminiſtrorum opera ſibi in obeundis diuerſis officiis, ad ſe tamquam ſummum ciuitatis ac territorii ſui inſpectorem pertinentibus, opus eſſet. In *Gallia* concilium *Vaſenſe* ſæculo quinto ineunte de parochiis extra ciuitates loquitur, quemadmodum huius capitis §. I. notauimus. Sed in *Anglia* noſtra non tam maturam earum mentionem habemus, quod monimenta, quæ de antiquis eccleſiis *Britannicis* memoria noſtra

(y) Concil. Neocæſar. c. XIII. (tom. I. conc. p. 1484.) Ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι ἐν τῷ κυριακῷ τῆς πόλεως προσφέρειν οὐ δύνανται παρόντος ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρων πόλεως. *Vicani presbyteri* non poſſunt in dominico vrbis offerre præſente epiſcopo vel vrbis presbyteris.

(z) Epiphan. hæreſ. LXVI. n. XI. ἀναχωρήσας δὲ ἔρχεται εἰς κώμην τινὰ τῆς Καρχάρων εἰς Διοδωρίδα καλουμένην, ἐν ᾗ Τρύφων τις ἐπιεικέστατος κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐτύγχανε τῶν αὐτόθι πρεσβύτερος. Inde diſcedens Diodoridem; *pagus is* eſt in Carcharis; ſeſe contulit: *vbi Tryphon* quidam erat, vir optimus, ac tum loci iſtius *presbyter*.

ſuper-

ſuperſunt, de parochiis nihil tradunt. Et quum *Saxonum* cœpiſſet conuerſio, iam aliquamdiu ante diœceſes noſtræ in parochias fuerunt diuiſæ, & longius ante proprios reditus ſibi conſtitutos habuerunt. Sunt, qui *Honorium* quintum archiepiſcopum *Cantuarienſem*, quotquot ex natione tunc temporis conuerſi eſſent, circa ann. DCXL. in parochias diuiſiſſe putant. Ita GOODWINVS epiſcopus & DVGDALEVS. Sed ſunt quoque, qui hanc diuiſionem de diœceſibus potius quam parochiis intelligendam eſſe ſtatuunt. Nam *parochia* in BEDA plerumque diœceſim epiſcopi, ſecundum antiquum eccleſiæ ſtilum & linguam ſignificat, vti ex canone concilii *Heruſfordenſis* BEDAE [a] memorati, quod XXX. amplius annis poſt hanc creditam *Honorii* diuiſionem tempore *Theodori* archiepiſcopi an. DCLXXIII. habitum fuit, apparet, vbi decretum legimus: *Vt nullus epiſcoporum parochiam alterius inuadat, ſed contentus ſit gubernatione creditæ ſibi plebis.* Equidem ANDREWS [b] epiſcopus noſtras hunc canonem adfert, parochias iam per vniuerſam nationem conſtitutas fuiſſe probaturus: ego vero alterum vocabuli *parochiæ* ſignificatum hoc loco magis proprium eſſe exiſtimo. Tametſi non negauerim, ad extremam huius archiepiſcopi, qui ad annum vſque DCXC. vixit, ætatem hanc parochiarum diuiſionem factam eſſe poſſe. Nam vt BEDA [c] obſeruat, „tantum profectus ſpiritalis, tem„pore præſulatus illius, *Anglorum* eccleſiæ, quantum numquam „antea potuere, ceperunt.„ Et ABRAHAMVS WHEELOCVS [d]

(a) Bed. lib. IV. c. V. concil. Herudford. c. II.

(b) Andrews de decimis inter opuſcula p. 152.

(c) Bed. lib. V. c. VIII.

(d) Wheeloc. in loc. Huius (Theodori) & Adriani abbatis excultiſſima eruditione & induſtria, congregata diſcipulorum caterua, ſcientiæ ſalutaris quotidie flumina in rigandis Anglorum cordibus emanabant. Neque illa apud gentem noſtram ætate, Theologiam Deique notitiam, in abditis monaſteriorum paucorum penetralibus reconditam latere, paſſus eſt Theodorus; ſed & in villas quaſque per omnes gentis huius angulos diſſeminatas, circumferri, & ibidem ex illo vſque tempore ſingulari Dei beneficio commorari prouidiſſime curauit. Nam vt MS. codex Cantuarienſis Aulæ Trin p. 46. Excitabat Theodorus archiepiſcopus fidelium deuotionem & voluntatem in quarumlibet prouinciarum ciuitatibus, nec non villis, eccleſias fabricandi, *parœcias diſtinguendi*, adſenſus regios procurando: vt ſi qui ſufficientes eſſent, & ad Dei honorem pro voto haberent, ſuper proprium fundum eccleſias conſtruere, earumdem perpetuo patronatu gauderent.

 in

in notis ad hunc locum ſuis codicem antiquum MStum citat, qui de diſtinctione parœciarum ſub ipſo facta loquatur. Iam chriſtianiſmus in villas & vicos diffuſus, eccleſiæ conſtructæ, presbyteri illis præpoſiti, primitiæ fructuum & reditus ab *Ina* [e] rege *Saxonum* occiduorum, & *Withredo* rege *Cantiæ* in concilio *Becanceldenſi* an. DCXCIV. adſignati erant, & patroni, ſi eccleſias fundarent, poſſeſſionibus, ad commodam earum conſeruationem, dotabant. Quæ omnia videntur innuere, parœcias in villis & pagis ſub finem ſæculi ſeptimi in hac gente cœptas & proxime inſequuto ſæculo plenius conſtitutas fuiſſe.

§. V.

Parochiæ vrbicæ non ſemper certis aliquibus presbyteris ſeparatim adſignatæ; ſed clericis eccleſiæ epiſcopalis in commune commiſſæ. Aliter ſe res habuit cum parochiis ruſticanis.

Sed vt ad priſca tempora reuertamur, porro de antiqua muniorum, in parochialibus vrbium eccleſiis obeundorum, ratione notandum eſt, quod ea non certis quibusdam presbyteris ſeparatim, vti in vicis & pagis fieri conſueuit, vulgo demandata, ſed in commune a clericis eccleſiæ epiſcopalis impleta fuerint. Viri docti id e loco quodam EPIPHANII [f] colligunt, qui hoc ipſum tamquam peculiarem morem *Alexandriæ* notare videtur, quando *Quotquot*, inquit, *Alexandriæ catholicæ communionis eccleſiæ ſunt, vni archiepiſcopo ſubiectæ, SVVS CVIQVE PRAEPOSITVS EST PRESBYTER, qui eccleſiaſtica munera iis adminiſtret, qui circa eccleſias illas habitant, eorumque conuenticula vici, ſiue lauræ, ab Alexandrinis vulgo nominantur.* PETAVIVS qui-

(e) Inæ leges eccleſ. c. IV. (apud Spelm. p. 183.) Primitiæ ſeminum ad celebre diui Martini feſtum redduntor, qui tum non ſoluerit, quadraginta ſolidis mulctator, & ipſas præterea primitias duodecies perſoluito.
Concil. Becanceld. c. I. (ibid. p. 191.) Ego Withredus rex terrenus, a rege regum compunctus, zelo rectitudinis accenſus, ex antiqua traditione ſanctorum patrum didici, non licitum eſſe alicui homini in laico habitu conſtituto, vſurpare ſibi quaſi propriam poſſeſſionem, quæ ante fuerat domino conceſſa & Chriſti cruce firmata. cetera.

(f) Epiphan. hæreſ. LXIX. Arian. c. I. Ὅσαι ἐκκλησίαι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ ἕνα ἀρχιεπίσκοπον οὖσαι, καὶ κατ' ἰδίαν ταύταις ἐπιτεταγμένοι εἰσὶ πρεσβύτεροι, διὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς χρείας τῶν οἰκητόρων, πλησίον ἑκάστης ἐκκλησίας αὐτῶν, καὶ ἀμφόδων, ἤτοι λαυρῶν ἐπιχωρίως καλουμένων, ὑπὸ τῶν τὴν Ἀλεξανδρέων κατοικούντων πόλιν.

dem

dem [*g*] EPIPHANIVM errare, neque hanc conſuetudinem *Alexandriæ* peculiarem, ſed maioribus vrbibus omnibus communem fuiſſe exiſtimat, vt presbyteros ſingulis eccleſiis impoſitos haberent. Sed VALESIVS [*h*] & alii viri docti EPIPHANIVM contra ipſius cenſuram defendunt, oſtendentes, fuiſſe omnino hunc morem *Alexandriæ* peculiarem & nullam forte vrbem in mundo iſthoc tempore, neque adeo ipſam *Romam*, plus quadraginta baſilicas habentem, eccleſiam aliquam vni cuidam presbytero ſeparatim adſignatam habuiſſe, ſed ad eas regendas clericos de eccleſia epiſcopi ſingulis diebus dominicis mitti conſueuiſſe. Sic VALESIVS *Romæ Innocentii* ſummi pontificis ætate obſeruat obtinuiſſe, qui fermentum a ſe confectum presbyteris, in eccleſiis intra ciuitatem die dominico miniſtrantibus, per acoluthos mitti adfirmat, vt ſe a communione ipſius maxime illo die non iudicent [*i*] ſeparatos. Vt adeo hi ipſi eccleſiæ

(*g*) Petau. adnotat. in loc. Non dubito maioribus duntaxat in vrbibus plures intra pomœria titulos fuiſſe; quum intra eadem ſepta contineri, vnaque conuenire non poſſent: adeoque presbyteros ſingulis eccleſiis impoſitos. In minoribus autem, ac minus frequentibus oppidis vnam duntaxat eccleſiam exſtitiſſe, in quam vniuerſi confluerent. Cuiusmodi Cypri vrbes erant. Vnde quod Alexandriæ receptum erat, velut popularibus ſuis peregrinum & inuſitatum, adnotauit Epiphanius.

(*h*) Valeſ. not. in Sozomen. lib. I. c. XV. Alexandrinæ eccleſiæ peculiarem hunc morem fuiſſe, vt ſingulis eccleſiis ſeu titulis in ea vrbe conſtitutis ſuus eſſet adſignatus presbyter, docet etiam Epiphanius in hæreſi Arianorum: vbi Arium Baucalenſis tituli presbyterum hoc modo fuiſſe obſeruat: ὅσαι γὰρ ἐκκλησίαι κ. τ. λ. Ad quem locum Dionyſius Petauius obſeruat, idem etiam Romæ vſitatum fuiſſe: qua in vrbe presbyteri per varios titulos diſtributi ſuam quiſque plebem ſeparatim regebat. Ad cuius rei probationem adducit locum ex epiſtola Innocentii papæ ad Decentium c. V. De fermento vero (vid. ſub litt. (*i*). Verum hic locus contrarium potius mihi videtur probare. Ait enim Innocentius, presbyteros reliquis diebus hebdomadis ipſi adhæſiſſe & cum ipſo conueniſſe & communicaſſe: diebus autem dominicis plebem collegiſſe & fermentum ab epiſcopo accepiſſe, ne a communione ſui epiſcopi ſeparati eſſe eo die viderentur. Non igitur affixi erant titulis ſuis Romani presbyteri ætate Innocentii, ſed ad eos regendos die dominico mittebantur. Nec neceſſe erat, vt vnus idemque ad eamdem ſemper eccleſiam mitteretur, ſed eligebat epiſcopus pro arbitrio quem vellet. Maurice's *Vindic. of the Primitive Church* p. 65.

(*i*) Innocent. I. ad Decent. c. V. De fermento, quod die dominico per titulos mittimus, ſuperflue nos conſulere voluiſti: quum omnes eccleſiæ noſtræ intra ciuitatem ſint conſtitutæ: quarum presbyteri, quia die iſto propter ple-

maio-

maioris clerici fuiſſe videantur, per vices tantum ad miniſtrandum die dominica in diuerſis titulis miſſi. Atque ita, quando titulum vel curam eccleſiæ ſibi commiſſam habuiſſe dicuntur, id nihil amplius velle intelligendum eſt, quam quod in commune ad officia in titulis ſiue eccleſiis parochialibus, ab eccleſia cathedrali diſtinctis, obeunda fuerint delegati. Non nihil huius conſuetudinis *Conſtantinopoli* ad *Iuſtiniani* vſque ætatem durauit. Nam in nouella quadam ſua [k] trium baſilicarum, *S. Mariæ*, *Theodori*, & *Irenes* mentionem facit, quæ non proprios clericos habuerint, ſed a maiori eccleſia miniſtros acceperint, diuina inibi officia ſuo quemque ordine celebrantes. Nonnullis quoque obſeruatum eſt, peculiarem *Romæ* obtinuiſſe conſuetudinem, vt in ſingulis eccleſiis duo presbyteri miniſtrarent, quum in aliis locis vnus ſolus eſſet. Quod ipſum MAVRITIVS [l] ex loco quodam in HILARII diaconi *Romani* commentariis, qui AMBROSIO vulgo tribuuntur, colligit, vbi dicitur, quod licet ſeptem tantum diaconos *Romæ* eſſe oporteat, tot tamen presbyteri il-

bem ſibi conceſſam nobiſcum conuenire non poſſunt, ideo fermentum a nobis confectum per acolythos accipiunt, vt ſe a communione noſtra maxime illa die non iudicent ſeparatos.

(k) Iuſtin. Nouell. III. c. I. ὕστερον δὲ ὅ, τε προσκυνητὸς οἶκος τῆς ἁγίας ἐνδόξου παρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας, ὁ πρὸς τῷ τῆς ἁγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας γειτονήματι κείμενος, ᾠκοδομήθη παρὰ τῆς εὐσεβοῦς τὴν λῆξιν Βηρίνης· ὅ, τε σεβάσμιος οἶκος τοῦ ἁγίου μάρτυρος Θεοδώρου παρὰ Σπερατίου τοῦ τῆς ἐνδόξου μνήμης ἀνιερώθη· ἦν δὲ καὶ ὁ προσκυνητὸς οἶκος τῆς ἁγίας Εἰρήνης ὁ τῇ ἁγιωτάτῃ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συνημμένος. διὰ τοῦτο περιστῆναι τὸν ἀριθμὸν εἰς τὸ ἀρχαῖον σχῆμα, τῶν ἀδυνάτων ἐστίν. Οὐ γὰρ ἂν ἀρκέσειαν τοσαύταις ἐκκλησίαις ὀλίγοι καθεστῶτες· ἐπείπερ οὐκ ἰδιάζοντας κληρικοὺς οὐδὲ εἷς τούτων ἔχει τῶν τριῶν οἴκων, κοινοὶ δέ εἰσι τῆς τε ἁγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας καὶ αὐτῶν, καὶ τούτους ἅπαντας περινοστοῦντες κατά τινα περίοδον καὶ κύκλον, τὰς λειτουργίας ἐν αὐτοῖς ποιοῦνται. Poſtea & venerabilis domus ſanctæ glorioſæque virginis & Dei genitricis Mariæ iuxta ſanctiſſimæ maioris eccleſiæ vicinitatem poſita, ædificata eſt a piæ memoriæ Verina, & veneranda domus ſancti martyris Theodori a Speratio glorioſæ memoriæ dedicata eſt. Erat autem etiam venerabilis domus ſanctæ Irenes, quæ ſanctiſſ. maiori eccleſiæ copulata eſt: propterea redigere numerum ad antiquam figuram impoſſibile eſt. Non enim ſufficient tantis eccleſiis pauci conſiſtentes: *quoniam quidem non proprios clericos, neque vna quidem harum trium habent baſilicarum, ſed communes ſunt & ſanctiſſimæ maioris eccleſiæ & earum: & omnes circumeuntes ſecundum quemdam ordinem & circuum, miniſteria in eis celebrant.*

(l) Maurice's *of diœceſan. epiſcop.* p. 47.

lic

lic ſint, vt bini [m] per ſingulas eccleſias ſacra officia implere poſſint, quum incolæ bis in hebdomade ſacra ſynaxi vti & prope quotidie ægri baptizari ſoleant. An vero hæc conſuetudo *Romæ* ita peculiaris fuerit, vt ad nullam aliam eccleſiam referri poſſit, hoc eſt, quod lectorem propter iſtius viri eruditi iudicium potius, quam meam ipſius adfirmationem crediturum eſſe exiſtimo. Quod ad eccleſias ruſticanas attinet, res explorata eſt, presbyteros maturius illis adfixos fuiſſe & peculiariter adſignatos, quum illic presbyteri eccleſiæ vrbicæ non æque commode diuina miniſteria per vices obire poſſent. Quamobrem obſeruare nobis licet, ſynodum *Neocæſareenſem* [n] inter presbyteros ruſticanos & inter presbyteros vrbicos diſtinguere, prioribus illis in eccleſia ciuitatis, non niſi epiſcopo vel vrbis presbyteris abſentibus, offerre permittentem. Quod perſpicue indicat, eccleſiis ruſticanis tunc temporis presbyteros ſeparatim fuiſſe adfixos, quibus cum eccleſiæ vrbicæ officiis nihil fuerit commercii. Idem etiam ex narratione, quam de presbyteris vicorum *Mareotis*, quæ *Alexandriæ* ſubiecta erat, habet ATHANASIVS, aliisque pluribus vetuſtorum ſcriptorum locis apparet.

§. VI.

Stati reditus non illico parochiis poſt earum diuiſionem attributi, ſed in commune ærarium illati.

OBSERVANDVM autem eſt, quod, ſi quis parochiæ in ciuitate vel vico quodam adfixus eſſet, non ſtatim mercedes parochiæ, vel ex decimis vel oblationibus vel alia quacumque re dari ſolitæ, ei contributæ fuerint. Nam antiquis temporibus omnes reditus eccleſiaſtici in commune eccleſiæ epiſcopi ærarium inferebantur, ex quo, dirigente & approbante epiſcopo, penes quem ſumma redituum diœceſis ſuæ adminiſtratio erat, menſtrua vel annua diſtributio inter clericos, iuriſdictioni eius ſubiectos, fiebat; quemadmodum ſupra docuimus, vbi

(m) Ambroſ. comment. in 1 Tim. III. Nunc autem ſeptem diaconos eſſe oportet, & aliquantos presbyteros, vt *bini ſint per eccleſias* & vnus in ciuitate epiſcopus. - - Omni enim hebdomada offerendum eſt, etſi non quotidie peregrinis, incolis tamen vel bis in hebdomada, etſi non deſint, qui prope quotidie baptizentur ægri.

(n) Concil. Neocæſar. c. XIII. vid. ſupra ſub lit. (y) pag. 596.

de reditibus eccleſiaſticis [o] eorumque diſtributione ſumus loquuti. Vbi inter alia ex THEODORO LECTORE [p] obſeruatum nobis eſt, *Conſtantinopoli* nullam eccleſiam parochialem ſeparatos reditus ad ſæculum vſque quintum medium habuiſſe, vbi *Marcianus* quidam, a *Gennadio* œconomus factus, primum decreuit, vt, quæ in vnaquaque eccleſia offerrentur, clerici eiusdem eccleſiæ acciperent: quum ad id tempus magna eccleſia ea vniuerſa accipere conſueuiſſet. In eccleſia occidentali, ſpeciatim in *Hiſpania*, ſæculo ſexto medio epiſcopum & clericos ciuitatis reditus ſuos adhuc in communi penario habuiſſe, eosque in quatuor portiones diſtribui ſolitos fuiſſe, ex concilio *Bracarenſi* primo conſtat. Patres illic congregati, *Placuit*, inquiunt, *vt de rebus eccleſiaſticis, tres æque fiant portiones, id eſt, vna epiſcopi* [q], *alia clericorum, tertia in reparatione* (al. *recuperatione*) *vel in luminariis eccleſiæ. De quarta parte ſiue archipresbyter, ſiue archidiaconus illam adminiſtrans, epiſcopo faciat rationem.* Sed cum clericorum ruſticanorum reditibus tunc temporis vel paullo poſt res aliter ſe habebat. Nam in concilio *Bracarenſi* ſecundo, nouem duntaxat annis poſt primum an. DLXXII. celebrato, canonem [r] reperimus, qui epiſcopos vllam partem in oblationibus eccleſiarum parochialium habere vetat, & tertiam iſtam partem pro luminaribus eccleſiæ vel recuperatione ſeruari iubet, duos duntaxat ſolidos loco honorarii, (*honorem cathedræ* canon vocat) diœceſes ſuas viſitantibus ſumere permittens. Vt adeo ſaltem ab hoc tempore ſtatos reditus eccleſiis parochialibus ruſticanis in *Hiſpania* adſignari cœpiſſe poſſimus exiſtimare. In eodem concilio alius quidam canon occurrit, abuſum quemdam cor-

(o) Lib. V. c. VI. §. I. volum. II. p. 290. ſqq.

(p) Theodor. Lect. lib. I. p. 553. προεβάλετο δὲ Γεννάδιος Μαρκιανὸν οἰκονόμον, τῆς τῶν Καθαρῶν ὄντα θρησκείας, εἰς τὴν ἐκκλησίαν μετελθόντα· ὃς ἅμα τῷ γενέσθαι οἰκονόμος, τὰ προσφερόμενα ἐν ἑκάστῃ ἐκκλησίᾳ, τοὺς τοῦ τόπου κληρικοὺς κομίζεσθαι διετύπωσεν, ἕως τότε τῆς μεγάλης ἐκκλησίας πάντα κομιζομένης.

(q) Concil. Bracar. I. c. XXV. (Brac. II. c. VII. edit. Labb. tom. V. p. 840.)

(r) Concil. Bracar. II. (aliis III.) can. II. (tom. V. concil. p. 896.) Placuit, vt nullus epiſcoporum per ſuas diœceſes ambulans præter honorem cathedræ ſuæ, id eſt, ſolidos duos, aliquid aliud per eccleſias tollat. Neque tertiam partem ex quacumque oblatione populi in eccleſiis parochialibus requirat, ſed illa tertia pars pro luminaribus eccleſiæ vel recuperatione ſeruetur, & per ſingulos annos epiſcopo inde ratio fiat.

rigens,

rigens, ex quo eiusmodi redituum conſtitutio pro eccleſiis ruſticanis colligi poteſt. Nam quidam patroni [s] baſilicas non pietatis ſed quæſtus cauſſa in terra ſua ædificare voluiſſe videntur, vt quæcumque ibi de oblationibus populi colligerentur, eorum partem dimidiam cum clericis acciperent; Cui incommodo vt obuiam iret concilium, decernebat, vt ne epiſcopus in poſterum vllam vmquam eccleſiam, tam deteſtando iſthoc conſilio & tributaria conditione exſtructam, conſecraret. Hoc aliud argumentum eſt, mercedes eccleſiarum ruſticanarum clericis illatum fuiſſe attributas, alioquin iſtiusmodi abuſus, qualis hic fuit, locum habere non potuiſſet. In *Germania* autem & *Gallia* eccleſiarum parochialium reditus in poteſtate epiſcopi permanſiſſe videntur, certe quartam diuidendæ portionis partem ſæculis aliquot poſt adhuc is habuit. Exſtant enim in *capitularibus* a BALVZIO & GOLDASTO editis regulæ, quæ decimas & oblationes in quatuor partes ſecundum antiquum canonem diuidi & quartam epiſcopo dari [t] iubent. Et viri quidam docti [u], qui conſtitutiones noſtras *Anglicanas* exacte examinauerunt, in ea videntur verſari opinione, epiſcopos portionem ſuam de reditibus eccleſiaſticis cum clericis parochialibus, longo tempore a prima eccleſiarum parochialium deſignatione ac conſtitutione, habuiſſe. Exiſtimant enim, initio eccleſiam epiſcopi cathedralem vnam ſolam eccleſiam in diœceſi quadam fuiſſe, vnde oblata opportunitate diuini verbi præcones ad populum ruſticanum conuertendum miſſi ſint, qui aliquamdiu in eccleſiam cathedralem ad ſolemnem Dei cultum

(s) Ibid. can. VI. Si quis baſilicam non pro deuotione fidei ſed pro quæſtu cupiditatis ædificat, vt quidquid ibi de oblatione populi colligitur, medium cum clericis diuidat, eo quod baſilicam in terra ſua quæſtus cauſſa condiderit, quod in aliquibus locis vſque modo dicitur fieri. Hoc ergo de cetero obſeruari debet, vt nullus epiſcoporum tam abominabili voto conſentiat, cetera.

(t) Capitular. lib. VII. cap. CCCLXXV. Quatuor partes ex omnibus (decimis & oblationibus) fiant. — Quarta epiſcopo referenda.
Goldaſt. conſtitut. imperial. tom. III. c. XXIII. p. 158. ed. Offenbach. MDCX. Vt decimæ populi diuidantur in quatuor partes, id eſt, vna pars epiſcopo, alia clericis, tertia pauperibus, quarta eccleſiæ in fabricis applicetur, ſicut in decreto Gelaſii papæ continetur.

(u) Vid. *Dr.* Kennet's *Caſe of Impropriations* p. 9. &c. *Mr.* Warthon's *Defence of Pluralities*, chap. 2. p. 85.

coiuerint. Poſtea pedetentim & gradatim alias quaſdam eccleſias inter ipſas fuiſſe conditas, primum quidem oratoria ſiue ſacella priuata ſine vllis limitibus parochialibus, in gratiam eorum, qui nimio interuallo ab eccleſia cathedrali diſiuncti facilius in illa commeare poſſent. Deinde vero eccleſias parochiales cum certis limitibus erectas fuiſſe, alias ipſius plebis liberalitate in frequentibus & copioſis locis, ab epiſcopis alias, alias a regibus *Saxonum*; in primis vero proceres, illuſtriorum prædiorum dominos, *Thanes* tunc temporis vocitatos, præcipuos fundandarum eccleſiarum parochialium auctores exſtitiſſe. Vnde factum, vt fines parochiæ cuiusdam limitibus & amplitudini prædii alicuius reſponderent, vti limites antiquæ diœceſis territorio ciuitatis reſpondiſſe oſtendimus. Atque hinc prædii alicuius dominus originali patronatus & præſentandi iure gaudebat. Quæ tamen res ius epiſcopi ad redituum totius diœceſis ſuæ partem non deſtruxit. Sed tempus hac in re mutationem peperit. Nam epiſcopi noſtrates titulum redituum parochialium voluntarie videntur reliquiſſe, quemadmodum epiſcopi *Hiſpanici* ante illos fecerant; an vero hac de re canonem condiderint, quemadmodum iſti, id quidem lectorem non poſſum condocere. KENNETVS [w] vero ex DVGDALEO [x] obſeruauit, epiſcopos inſulæ *Manniæ*, non obſtante mutatione, quæ hac in re interuenerit, tertiam partem omnium redituum iſtius inſulæ habere continuaſſe. Cuius rei cauſſam eam eſſe exiſtimo,

(w) *Dr. Kennet's Caſe of Impropriations* p. 28.

(x) Dugdal. monaſtic. Anglic. tom. I. p. 718. Vniuerſis ſanctæ matris eccleſiæ filiis, præſentes litteras inſpecturis vel audituris, *Thomas* Dei gratia rex *Manniæ* & inſularum, comes *Derby* & dominus *Stanley* ſalutem in domino ſempiternam. Vniuerſitati veſtræ innoteſcimus, quod nos pro ſalute animæ noſtræ & animarum anteceſſorum noſtrorum atque omnium fidelium defunctorum, conceſſimus & dedimus dilecto nobis in Chriſto patri ac domino, domino *Huano* permiſſione diuina Sodorienſi epiſcopo moderno in puram & perpetuam eleemoſynam ad menſam ſuam epiſcopalem, omnes eccleſias, terras, decimas ac poſſeſſiones, quas anteceſſores noſtri reges & domini *Manniæ* eccleſiæ *Sodorienſi* & epiſcopatui eiusdem dederunt, conceſſerunt & confirmauerunt. Videlicet cathedralem ſancti *Germani* in *Holme Sodor.* vel *Pele* vocatam - - & *tertiam partem decimarum* de omnibus eccleſiis de *Manniæ*, confirmantes eis *tertianam* plenæ villæ de *Kirkby* propinquiorem eccleſiam ſancti *Bradani* cum terra ſancti *Bradani*; & *tertianam* plenæ villæ de *Kirkmarona*, cetera.

quod

quod mutationes in *Anglia* noſtra factæ ad eos non ſpectarint, vtpote tunc temporis iurisdictioni *Anglorum* non ſubiectos.

Atqve ita de origine & antiquo eccleſiarum parochialium ſtatu breuiter & circumſcripte expoſuimus, neque vero inſtituti noſtri fert ratio, hanc diſquiſitionem pluribus perſequi. Qui ſcire cupiunt, quibus gradibus & quibus hominum, in aliena bona inuolantium, ſtudiis eccleſiæ parochiales reditus ſuos rurſus perdiderint, dum nimirum limites parochiales diſturbati, libertas hominibus decimas ſuas & oblationes, quo vellent, pendendi indulta, poſſeſſiones vel monaſteriis adſignatæ, vel laicis clientelari iure mancipatæ fuerunt, illi hæc omnia in elaborato kenneti tractatu *Anglicano Of Impropriations & augmentation of Vicarages* fuſius expoſita inuenire poſſunt, ad quem idcirco lectores huius rei ſtudioſos amandamus.

CONCLVSIO.

In qua facilis & honorifica antiquum diœceſanum epiſcopatum (ad minorum veterum diœceſium formam) in omnibus proteſtantibus eccleſiis erigendi methodus proponitur.

Qvae de hoc argumento addi oportere ducimus, eo tantum ſpectant, vt opportunam & vtilem obſeruationem in ea, quæ hoc capite vltimo dicta ſunt, faciamus, reſpectum habentes ad diu deſideratam omnium eccleſiarum reformatarum in eamdem regiminis epiſcopalis formam, quæ primitiuæ eccleſiæ exemplari & praxi reſpondeat, reductionem. Magna quædam obiectio contra hodiernum epiſcopatum diœceſanum, & quæ multis maxime plauſibilis videri poteſt, a vaſto ambitu & magnitudine plerarumque diœceſium in ſeptemtrionalibus orbis partibus petitur, qua ex re vni homini ſumma naſcatur difficultas omnia functionis epiſcopalis officia implendi. Cui obiectioni vt præcipuum robur adimatur, non ſine operæ conſumtione oſtendere eniſus ſum, neceſſe non eſſe, ſingulas diœceſes æque late patere, quum inter antiquarum diœceſium limites & fines tanta differentia, nulla autem ne minima quidem, ratione formæ regiminis epiſcopalis inter illas vniuerſas, in vlla eccleſiæ primitiuæ parte, interceſſerit. Qua propter ſi Deo,

 men-

Digitized by Google

mentes fratrum noſtrorum in eccleſiis reformatis ad priſcam epiſcopatus formam denuo recipiendam præparare placuerit; (id quod valde optandum eſt, eoque quorumdam animi iam feliciter inclinare videntur) nihil difficultatis tam vtili & pacifico conſilio ex hac obiectione importari neceſſe eſt; quia in cuiuslibet eccleſiæ poſitum eſt poteſtate, diœceſes ſuas contrahere iiſque circumſcribere limites, quemadmodum vniuerſæ communitati vtile & ſalutare fore ipſa iudicat; quum nulla certa regula geometrica hac de re ſiue in ſcriptis apoſtolorum, ſiue in legibus & praxi eccleſiæ primitiuæ nobis præſcripta exſtet, niſi quod quælibet ciuitas, ſiue locus iurisdictionis ciuilis, ſedes eccleſiaſtici magiſtratus eſſe, hoc eſt, epiſcopum cum presbyteris habere debeat, qui hominum rationes & negotia ſpiritualia, perinde vt ciuiles magiſtratus ſæcularia, procurent. Hanc generalem fuiſſe regulam in veteri eccleſia obſeruatam, & ex hac ratione tantam differentiam in diœceſium ambitu, in iiſdem ſæpe numero regionibus, e. g. in *Palæſtina*, *Aſia minore* & in *Italia* ſpeciatim exſtitiſſe, vt ciuitates in territoriorum ſuorum circuitu ac iurisdictionis ſuæ finibus ac limitibus tantopere inter ſe diſcreparent, id quidem probaſſe ſine vlla dubitatione mihi videor. Iam vero non multum intereſt, vtrum horum exemplar ad imitandum nobis proponamus, quia vtrumque primitiuum eſt & in antiqua praxi permiſſum. Eccleſia *Anglicana* ampliorum diœceſium exemplum plerumque ſequuta admodum magnas & late patentes habuit diœceſes. Nam initio ſeptem tantum epiſcopatus per vniuerſam gentem fuerunt & quidem eiusdem fere ambitus cum ſeptem regnis *Saxonum*. Poſtea ſapientiæ ſuæ eſſe credidit, diœceſes ſuas contrahere easque ad viginti amplius multiplicare. Quod ſi quadraginta vel centum etiam addere conſultum duceret, id non ſine præuio vetuſtatis exemplo faceret. CRANMERVS archiepiſcopus, iuſtus huius rei æſtimator, *Henrico* VIII. regi ſuadebat, vt complures nouos epiſcopatus erigeret, quod hæc res inter alias ad perficiendam eccleſiæ reformationem magnum momentum adlatura eſſet. Cui conſilio rex obtemperaturus catalogum viginti circiter nouorum epiſcopatuum, quos conſtituere animum induxerat, ipſe manu ſua conſignabat, conſignatumque in comitiis publicis proponebat, quo facto a patribus vtriusque

curiæ

curiæ an. MDXXXIX. ſtatuebatur, regi hoc ipſum per diplomata faciendi concedendam eſſe facultatem. Negotium omne, vt transactum eſt, & decretarum ſedium nomina in BVRNETI hiſtoria reformationis [xx], quisquis volet, legere poteſt. Res quidem poſtea, interpoſito quodam impedimento, non ex ſententia ſucceſſit; hoc tamen non obſtante præcipuorum reformationis auctorum ſententiam nobis oſtendit. Quidquid igitur licitum fuit & adhuc eſt in hac eccleſia, id in reliquis quoque licitum eſt eccleſiis; hoc eſt, diœceſes exigente neceſſitate multiplicare, & magnam curam ac onus functionis epiſcopalis in maius eccleſiæ beneficium ac commodum, inter plures partiri. Si quæ igitur eccleſiæ exteræ ex *proteſtantibus* antiquam epiſcopalis regiminis formam inter ſe denuo aſſumere conſultum duxerint, honorifice pariter & facile talem minorem diœceſium formam ſibi fingere ipſæ poterunt, quæ vnam claſſium ſuarum amplitudine non multum vincat, nec valde illius immutet formam, & nihilo tamen ſecius minorum diœceſium in primitiua eccleſia exemplo conueniat. Minoris cuiusdam tractus, cuiusmodi ſunt decanatus noſtri rurales, moderator aliquis temporarius, ſiue vt vulgo vocant, ſuperintendens, facile poſſet fieri epiſcopus, ſi per ſolemnem ordinationem perpetuum eccleſias in tali diſtrictu gubernandi officium ei demandaretur, ſub quo, tamquam paſtore primario, omnes inferiores paſtores eiusdem territorii agere oporteret, tamquam ei ſubiectos, & auctoritatem ſuam ab illius impoſitione manus derivantes, nec quiquam niſi ipſo conſulto & approbante facientes. Et hoc iuſtam inſpectionis epiſcopalis auctoritatem ac venerationem ſartam tectam ſeruaret, ſiquidem ſecundum regulam IGNATII nihil fieret in eccleſia ſine epiſcopo; exemplo etiam veteris eccleſiæ reſponderet, quæ multas exiguas habuit diœceſes æque ac amplas, præſertim in *Italia*, vbi multæ ſedes epiſcopales non V. amplius, vel VI. mill. paſſ. a ſe inuicem fuerunt diſſitæ, & diœceſes non plusquam X. vel XII. mill. paſſ. patuerunt, e. g. *Narnia*, *Interamnia*, *Fidenæ*, *Fulginum*, *Hiſpellum*, *Forum Flaminii* & multæ aliæ, de quibus libro antecedenti ſigillatim diximus. Dantur hodie plurimæ eiusmodi diœceſes in *Italia* in

(xx) Volum. I. p. 1 2. edit. Anglic. MDCLXXXI. in latina autem Mittelholzeri Geneu. MDCLXXXVI. p. 147. a tot.

regno

regno *Neapolitano*, vbi CXLVII. in vniuerſum numerantur epiſcopatus. Quorum viginti ſunt archiepiſcopatus; eorumque nonnulli tam exigui, vt nullam niſi intra mœnia ciuitatis diœceſim habeant, quemadmodum ſpeciatim de *Campania* & *Veſta* ex VGHELLI *Italia ſacra* MAVRITIVS [*y*] & alii notarunt; Vnde & hoc obſeruatur, quod *Caua* in eodem regno quingentos tantum habeat incolas ad ſacram communionem accedentes. Sunt & hodie in meridionalibus *Galliæ* partibus nonnullæ diœceſes, quas non multum iſtam menſuram ſuperare audio. Epiſcopatus *Mannæ* inſulæ ſeptemdecim tantum habet parœcias, & BEDAE [*z*] temporibus tota inſula trecentarum vel quadringentarum familiarum menſuram, ſecundum æſtimationem *Anglorum* iſtius æui, habebat, quamuis *Mona* inſula, vulgo *Angleſey*, ter tanto plures haberet. Vt adeo, etiamſi diœceſes in eccleſiis *proteſtantibus* ita contraherentur, nulla tamen alia eccleſia, in qua regimen epiſcopale iam obtinet, vllam idoneam de tali epiſcopatus forma, qualis hæc foret, conquerendi habitura eſſet rationem, quoad ſtatui primitiuo & antiquæ praxi illa conuenire intelligeretur. Neque vllæ eccleſiæ cum ratione de externa politia & regimine inter ſe controuerſari poterunt & contendere, etiamſi vnius eccleſiæ diœceſes maiores minoreſve quam alterius futuræ ſint, quamdiu quælibet ſtatus ſui exempla in veteri eccleſia inuenerit; eadem catholica caritate ſeſe inuicem poterunt proſequi, vt fecerunt eccleſiæ veteres, inter quas ne leuiſſimum quidem controuerſiæ de hac diœceſium inæqualitate veſtigium deprehendimus. Neque hodie de hoc capite inter duas eccleſias ſorores *Angliæ* & *Hiberniæ* controuerſia vlla eſt, licet a repurgatis ſacris diœceſes ſuas dilatauerit altera, altera contraxerit. In *Hibernia* enim hodie vix dimidius diœceſium, quæ antea illic fuerunt, numerus ſupereſt, & conſequenter ſpatioſiores factæ ſint, neceſſe eſt, ex quo coniunctæ fuerunt. In *Anglia* plures numero quam olim ſunt, poſteaquam ex antiquis quibusdam nouæ aliquot erectæ ſunt, & in præſen-

y) Maurice's *Diœceſ. Epiſc.* p. 132.

(*z*) Bed. lib. II. c. IX. Quin & Meuanias inſulas, ſicut & ſupra docuimus, imperio ſubiugauit Anglorum. Quarum prior, quæ ad auſtrum eſt, & ſitu amplior & frugum prouentu atque vbertate felicior, nongentarum ſexaginta familiarum menſuram iuxta æſtimationem Anglorum; ſecunda *trecentarum & vltra*, ſpatium tenet.

tia

tia vniuerſis numerus ter tanto maior eſt, quam aliquot ab hinc ſæculis poſt primam gentis conuerſionem fuit. Accedit, quod adhuc alia diœceſes re ipſa contrahendi ratio in *Anglia* noſtra nobis ſuppetat lege præſcripta, quæ lex nondum abrogata eſt, quando videlicet curæ epiſcopalis pars chorepiſcopis, ſeu epiſcopis ſuffraganeis, vti lex eos vocat, imponitur. Quæ methodus eſt, communiter in veteri eccleſia in amplis diœceſibus, quales BASILII & THEODORETI erant, vſurpata, quorum ille non minus quinquaginta chorepiſcopos ſibi ſubiectos, habuit, ſi vera narrat GREGORIVS NAZIANZENVS; & praxis eſt, quæ heic ſub *Eliſabetha* regina, & ad finem vſque regni *Iacobi* durauit; quæque rurſus reuiuiſcere poteſt, quandocumque epiſcopus aliquis diœceſim ſuam ampliorem & onus ſibi incumbens maius eſſe ſenſerit, quam vt ipſe vnus ſolus ei ferundo ſit. Vnde concludimus, epiſcoporum multiplicationem & diœceſium contractionem in eccleſiis proteſtantibus in iuſtam alius cuiusdam eccleſiæ epiſcopalis offenſionem incurrere non poſſe, quandoquidem in eccleſia antiqua ſemper facta eſt & adhuc in quibusdam eccleſiis reformatis fit, vbi diœceſes hodie tam magnæ manent, vt earum quæque in decem, ſine vlla formæ epiſcopatus immutatione & regulæ eccleſiæ catholicæ violatione, diuidi poſſit. Quæ conſideratio ſi ad primitiuum regimen epiſcopale in illis eccleſiis reformatis, quæ ſine eo adhuc ſunt, conſtituendum quippiam contulerit (id quod fieri poſſet, ſi in qualibet maiore ciuitate, ciuilem quemdam magiſtratum cum minoribus oppidis & vicis ſibi ſubiectis habente, quæ antiqua ciuitatis notio erat, vbi officium epiſcopale ab apoſtolis primum inſtituebatur, ſupremus aliquis paſtor ordinaretur) operam & laborem meum, qui in tot antiquarum diœceſium circuitu & menſura patefacienda certe non leuis fuit, tanto vtiliorem fore exiſtimabo, non tantum ad commonſtrandam viam eccleſiæ antiquæ ſtatum cognoſcendi, ſed vnitatem etiam & firmiorem præſentis eccleſiæ conſtitutionem prouehendi, cuius, non autem vllius particularis eccleſiæ, vel aduerſæ partis, commodis vtilitatique ſeruire in vniuerſo hoc opere mihi propoſitum eſt.

Deus pacis & veritatis omnium eorum conatus ſtudiaque proſperet, qui non aliam mentem voluntatemque ſuſceperunt.

APPENDIX.

QVando in libro antecedente ſex antiquas prouinciarum Africanarum diœceſes non, vti quidem diœceſes reliquarum prouinciarum omnium in orbe chriſtiano, recenſuimus; ne quis id neglectionem interpretetur, catalogum earum heic ſubiungimus, vti a CAROLO A SANCTO PAVLO & HOLSTENIO ex antiquis conciliis, collatione Carthaginenſi, notitia Africæ a SIRMONDO in miſcellaneis ſuis publicata, operibus AVGVSTINI & VICTORE VTICENSI, collectus eſt, quorum hic poſtremus de CLXIV. epiſcopis in prima harum prouinciarum, dicta Zeugitana, ſiue Africa proconſulari, loquitur; quamquam CAROLVS A SANCTO PAVLO non amplius CIV. diœceſes, earumque nonnullas bis terue nominatas, reperire potuit. Nam Bolita & Vallis & Vol tria tantum nomina eiusdem ciuitatis ſunt. Ita Abdera, & Abbirita & Abbir Germaniciorum vnum idemque ſunt. Vti quoque Sicca & Zigga. Duaſſedemſai & Duæſenepſalitinæ duo corrupta ſunt nomina ciuitatis Selemſal, quemadmodum HOLSTENIVS in notis ſuis obſeruat.

IN PROVINCIA ZEVGITANA, alias AFRICA PROCONSVLARI:

1. Carthago. 2 Sicilibra. 3. Maxula. 4. Vallis. 5. Vthina. 6. Tuburbo. 7. Abdera. 8. Aſſurus. 9. Tucabor, al. Tucca Terebinthini. 10. Altibura. 11. Vazua. 12. Ammedera. 13. Sicca Venerea. 14. Thianiſſa. 15. Tuburbo minus. 16. Membreſa. 17. Melzita. 18. Vtica. 19. Theudalis. 20. Hippozaritus, al. Hippo-Diarritorum. 21. Membro 22. Lapda. 23. Balla Regia. 24. Tennona, al. Tunnona. 25. Beneuentum. 26. Simithu. 27. Thele. 28. Carpis. 29. Vtimmira. 30. Miſua. 31. Duaſſedemſai 32. Migirpa. 33. Puppiana. 34. Puppita. 35. Vrcita, forſan Vci. 36. Giſipa. 37. Vzita. Vci. 38. Bonuſta. 39. Cicſita. 40. Neapolis. 41. Culſita. 42. Curubi. 43. Cefala. 44. Balla. 45. Clypea. 46. Meglapolis. 47. Tunida Regia. 48. Zigga. 49. Semina. 50. Parilium, forſan Pertuſa. 51. Rucuma. 52. Talbora. 53. Tagarata. 54. Cellæ. 55. Vzippara. 56. Abbirita. 57. Auſana, al. Auſapha. 58. Tabuca. 59. Maraggarita, al. Narraggarita. 60. Muzua 61. Abitina. 62. Tituli. 63. Eudala. 64. Caſula. 65. Tulana. 66. Vina, al. Viua. 67. Volita, al. Bolita. 68. Tunes. 69. Mattiana. 70. Hilta. 71. Zarna. 72. Cubdis. 73. Municipitogia. 74. Elibia.

75: Pia.

75. Pia. 76. Tadua. 77. Vzala. 78. Tizzica. 79. Abora. 80. Libertina. 81. Scilita. 82. Abſaſalla. 83. Aradita. 84. Veri 85. Ciumtuburbo, quod HOLTENIVS corruptam lectionem eſſe putat pro ciuit. M. Tuburbo. 86. Oſita. 87. Municipium Canapium. 88. Nummula. 89 Tauracina. 90. Vcula. 91. Sinuara. 92. Succuba. 93. Horta, vel Horrea. 94. Triſipellis. 95. Giutrambacaria. 96. Villa Magna. 97. Tigimma. 98. Bolita. 99. Aga. 100. Cæcirita. 101. Tatia Montanenſis. 102. Mullita. 103. Duæ Senepſalitinæ, al. Selemſilita. 104. Eguge. Ab HOLSTENIO adduntur Furni, Simingita, Aptunga, & Simidita.

IN NVMIDIA.

1. Cirta, al. Conſtantina, ciuilis metropolis huius prouinciæ. 2. Cullu. 3. Ruſicade. 4. Vaga, al. Bagaia. 5. Lares. 6. Mileum, rectius Mileuum. 7. Idicra. 8. Cuiculum. 9. Nobas Parſa. 10. Diana. 11. Gemellæ. 12. Cullicitanis. HOLSTENIVS eamdem cum Culcita eſſe, iudicat. 13. Zama Regia, ſedes regis Iubæ. 14. Lambir. 15. Sinitu. 16. Aquæ Tilitanæ. 17. Hippo Regius. 18. Tuburſica. 19. Calama. 20. Gaſauphala, alias Gazophyla. 21. Tigillaba. 22. Rotaria. 23. Tipaſa. 24. Tagaſte. 25. Tagura, al. Tagora. 26. Altaba. 27. Vegeſela. 28. Maſcula. 29. Macomades. 30. Tamugada. 31. Lambaſa. 32. Tabuda. 33. Bercera. 34. Municipium, al. Municipium Tullenſe. 35. Burca. 36. Vada. 37. Centenaria. 38. Niba. 39. Amphora. 40. Buconia. 41. Sugita, al. Signita. 42. Putea. 43. Auſucurro. 44. Fuſſula. 45. Noba Barbara. 46. Idaſſa. 47. Monte. 48. Lamſorte. 49. Tididita. 50. Caſæ Medianæ. 51. Cethaquerſuſca, al. Cathaquenſa. 52. Centuzia. 53. Noba Germania. 54. Suſicaſia. 55. Noba Cæſaris. 56. Vazarita, al. Bazarita. 57. Reſſana. 58. Augurium. 59. Octabum. 60. Gilba. 61. Mathara. 62. Midila. 63. Punentiana. 64. Metæ. 65. Cæſarea. 66. Nobaſina. 67. Cælia. 68. Zattara. 69. Taraſſa. 70. Caſtellum Titulianum. 71. Girus Marcelli. 72. Sillita, al. Sillilita. 73. Hizirzada. 74. Ruſticiana. 75. Madaurus. 76. Buffada. 77. Siſtroniana. 78. Regium. 79. Tegla. 80. Caſæ Nigræ. 81. Tubunia. 82. Tigiſi. 83. Zabi. 84. Narangara. 85. Muſti. 86. Centurio. 87. Aquæ Nouæ. 88. Tebeſte. 89. Babra. 90. Moxorita. 91. Tamogazia. 92. Reſpecta. 93. Legiæ. 94. Mazaca. 95. Lugura. 96. Turres Concordiæ. 97. Beleſaſe. 98. Gaudiabe. 99. Garbis. 100. Marculita. 101. Suaba. 102. Germania. 103. Vadeſita.

Google

104. Naratcata. 105. Lamiggiza. 107. Lamiggiga. 106. Vagar milita, al. Magarmelita & Aquæ. 108. Turres Ammeniarum. 109. Mulia. 110. Oſpitum. 111. Vagada, al. Vaga, Vaiana & Bagaia. 112. Lamaſua. 113. Tacarata. 114. Vllita, al. Vallita. 115. Seleucia, al. Solentiana. 116. Vada. 117. Maximiana. 118. Zaradta. 119. Girus Taraſi. 120. Vicus Pacis. 121. Tabraca. 122. Tucca. 123. Quidia. 124. Caſtellum. 125. Mileui. 126. Gira. 127. Feſſecta. 128. Damatcore. 129. Mada. 130. Caſæ Calaneæ. 131. Arſicarita. 132. Veſili, rectius Vegeſela. 133. Villa Regia. 134. Legæ. 135. Lamfua. 136. Vagrana. 137. Gilba, alia a ſuperiore. 138. Sile. 139. Gauriana. 140. Forme. 141. Forme altera. 142. Fatum. HOLSTENIO præter iſtas nouem aliæ obſeruatæ, Vicus Nigras, Druſiliana, Zuma, ſiue Summa, Conſtantia, Limata, Mutugenna, Zerta, Suſulitta, Centuria; ſed aliæ quædam bis legi ipſi videntur, vti Mileum & Mileuis, Zabi & Zama, Vaga & Vagada, Veſeli & Vegeſela, Tamagazia & Tamaguda, Culſita & Culliſitauis, Germania & Noua Germania; & Quidia ſpectans ad Mauritaniam Cæſarienſem.

IN BYZACENA.

1. Adrumetum, ciuilis metropolis. 2. Horrea Cælia. 3. Tagaſa. 4. Turreblandis. 5. Medianum. 6. Sufes. 7. Aſufenia. 8. Cillita. 9. Vicus Aeriæ. 10. Mibiarceſis. 11. Segermis. 12. Miriciana. 13. Gatiana, al. Garriana & Gratiana. 14. Suffetula. 15. Dicea. 16. Tices. 17. Ancuſa. 18. Maſcliana. 19. Valdentiniana, aliis Valentiniana. 20. Nara. 21. Seberiana. 22. Tubulbaca. 23. Midita. 24. Tambaia. 25. Iubeclidia. 26. Neptita. 27. Bubelia. 28. Cellæ. 29. Decoriana. 30. Putea. 31. Theuzita. 32. Mactaris, al. Matiris. 33. Thagamutha. 34. Autentum. 35. Abaradira. 36. Bana. 37. Octabium. 38. Octabum. 39. Aquiaba. 40. Hermiana. 41. Paradamium, al. Feradi Minor. 42. Turris. 43. Taraza. 44. Crepedula. 45. Trofiana. 46. Leptis Minor. 47. Feradimaia, al. Feradi Maior. 48. Temuniana, vel Temoniana. 49. Vnizibira. 50. Tamalluma. 51. Muzuca. 52. Maſſimana. 53. Serbatiana. 54. Marazana. 55. Pederodiana. 56. Tuſurus. 57. Matarita. 58. Vſula. 59. Irpiniana, al. Hierpiniana. 60. Aquæ Albenſes. 61. Menepheſſa. 62. Capſe. 63. Acola, al. Aquila. 64. Tarbalte. 65. Municipia & Geruiſiæ. 66. Tizia. 67. Ruſpe. 68. Varorita. 69. Felianum. 70. Cebaradefa. 71. Foratiana. 72. Boana. 73. Mimiana. 74. Telepte. 75. Præſidium. 76. Natio. 77. Ma-

77. Maraguia. 78. Tetcicana. 79. Macriana. 80. Gurgaita. 81. Cululi. 82. Arſurita, al. Saſurita. 83. Tagarbala. 84. Aquæ Regiæ. 85. Quæſtoriana. 86. Carcabia. 87. Victoriana. 88. Materiana. 89. Hirina. 90. Gummi. 91. Morotheorita. 92. Ticualta. 93. Auzegera. 94. Gawarita. 95. Helia. 96. Talapte. 97. Limmica. 98. Iunca. 99. Thenæ 100 Iubaltiana. 101 Tamazza. 102. Vnuricopolis. 103. Aggir, al. Aggarita. 104. Byzacium. 105. Tapſus. 106. Madaſſumma 107. Tyſurus. 108. Septimunicia. 109. Amundaſa. 110. Abidus, al. Auiduuicus. 111. Beneſenſis. 112. Dura. 113. Ruſiana. 114. Forontoniana. 115. Egnatia. 116. Frontoniana. 117. Tegariata. 118. Aggarita. 119. Garriana. 120. Caſtrum. 121. Vite, vbi VICTOR VITENSIS fuit epiſcopus, qui hiſtoriam perſecutionis Vandalicæ ſcripſit. 122. Circina 123. Præcauſa. 124. Cuſruta. 125. Filace. 126. Oppenua. 127. Sublecte 128. Cenculiana. 129. Suluiana. 130. Vaſſinaſſa. 131. Aquæ. Ab HOLSTENIO octo ſubiunguntur, Taphrura, Tiella, ſiue Zella, Cabarſuſſis, Tyſurus, Tyſdros, Caſulæ Cariunæ, Dionyſiana, Aquæ. Sed quædam nomina ipſi dicuntur minus neceſſario repetita, vt Miriciana & Maracia, quæ duo tantum nomina vnius eiuſdemque ciuitatis ſint; ita quoque Boana & Bona; & Gurgaita eadem quæ Gurges in Mauritiana Cæſarienſi.

IN MAVRITANIA SITIFENSI.

1. Sitifi. 2. Tamalluma. 3. Acufida. 4. Ficus. 5. Lemfocta. 6. Perdices. 7. Tubuſceptus. 8. Tucca. 9. Leſuita. 10. Flumen Piſcis. 11. Priuatum. 12. Gegita. 13. Satafa. 14. Cellæ. 15. Gadamuſa. 16. Zabi. 17. Aſſafa. 18. Vamalla. 19. Suriſta. 20. Saldæ. 21. Horrea. 22. Aquæ Albæ. 23. Igilgili, al. Eguilguili. 24. Zarai. 25. Partenium. 26. Marouana. 27. Cidamus. 28. Macri. 29. Tamagriſta. 30. Aræ. 31. Mazota, al. Mopta. 32. Hippa. 33. Tamaſcania. 34. Veſcetra. 35. Afuoremita. 36. Serteita. 37. Melicbuza. 38. Couium. 39. Oliua. 40. Equizotum. 41. Caſtellum. 42 Eminentiana. 43. Nobalicia. 44. Lemelefi, al. Lemellenſe Caſtellum. 45. Socia. 46. Zallata. Ab HOLSTENIO adduntur Zabunia, ſiue Medianæ Zabuniorum, Vanaccora, ſiue Bamaccora & Macriana; reiicitur autem Satafa, vtpote ad Mauritaniam potius Cæſarienſem ſpectans, vbi etiam repetitur.

IN MAVRITANIA CAESARIENSI ET TINGITANA.

1. Cæſarea. 2. Ala Miliarenſis. 3. Bilt. 4. Bacanaria. 5. Ca-

put Cillanum, aliis Caput cellæ. 6. Ciſſæ. 7. Caſtellum Medianum. 8. Gurgites. 9. Columnæ. 10. Icoſium. 11. Florianum. 12. Minna. 13. Obba. 14. Maturbum. 15. Reperitanum. 16. Ruſubicari. 17. Suffara, alias Suffaſar. 18. Ruſtonium. 19. Tigis. 20. Aquæ. 21. Tabora. 22. Mamilla. 23. Sumula, al. Subbula. 24. Vbaba. 25. Tadana. 26. Zuchabari. 27. Tipaſi. 28. Ida. 29. Timiſi. 30. Taſacora. 31. Vagal. 32. Cartenna. 33. Gratianopolis. 34 Maſucaba. 35. Pamaria. 36. Lapidia. 37. Bulturia. 38. Malliana. 39. Caſtellum Tetraportienſe. 40. Bapara. 41. Tamazuca. 42. Quidium. 43. Serta. 44. Ita. 45. Girumons. 46. Panatoria. 47. Sucarda. 48. Fidoloma. 49. Nouæ. 50. Vſinada. 51. Flumenzerita. 52. Amaura. 53. Seſtum. 54. Taranamuſa. 55. Nasbinca. 56. Villanoba. 57. Vardimiſſa. 58. Catula. 59. Regium. 60. Vaudinum. 61. Capra. 62. Ruſucurrum. 63. Sfalteria. 64. Timida. 65. Tabla. 66. Ruſgonia. 67. Leoſita. 68. Oppidum Nouum. 69. Aquiſira. 70. Tigana. 71. Ruſadir. 72. Caſtellum. 73. Mutecita. 74. Albula. 75. Bita. 76. Mauriana. 77. Baliana. 78. Arſenaria. 79. Oborita. 80. Labdia. 81. Teniſſa. 82. Catabita. 83. Herpis. 84. Voncaria. 85. Gypſaria. 86. Tamadempſis. 87. Vagæ. 88. Tabadcara. 89. Catra, vel Caſtra. 90. Elephantoria. 91. Garra. 92. Murconium. 93. Ida. 94. Thubunæ. 95. Oppinum. 96. Tuſcamia. 97. Gunagita. 98. Maxita. 99. Satafa 100. Viſſalſa. 101. Adſinuada. 102. Caſtellum Ripenſe. 103. Numidia. 104. Tamuda. 105. Caltadria. 106. Subur. 107. Ambia. 108. Muruſtaga. 109. Fallaba. 110. Bida. 111. Manaccenſeri. 112. Tifilta, al. Tifilita. 113. Caſtellum minus. 114. Tigamibena. 115. Iunca. 116. Corniculana. 117. Nobica. 118. Frontæ. 119. Caſtellum Iabaritanum. 120. Sereddeli. 121. Agna. 122. Macania. 123. Sitæ. 124. Altaba. 125. Benepota. 126. Caſtra Seberiana. 127. Siccesi. 128. Flenucletu. 129. Metagonium. 130. Voncariana. 131. Maiuca. 132. Nabala. 133. Maura. 134. Tingaria. HOLSTENIVS autem harum ſeptem ſupernumerarias eſſe dicit. Zuchabar enim & Zubur duo tantum nomina ſunt eiusdem ciuitatis. Ita Roſtonium & Ruſgonia, modo pronuntiandi tantum differunt. Timida ad Africam proconſularem ſpectat; & Labdia eadem eſt cum Lapda in prouincia memorata. Herpis pro Irpiniana in Byzacena poſita; Metagonium pro Mutugenna in Numidia; & Macaria pro Macriana in Byzacena.

IN TRIPOLI.

1. Leptis magna. 2. Sabrata. 3. Girba. 4. Oea. 5. Tacape.

Præter

Præter haſce ſedes ſuis quasque prouinciis adſignatas CAROLVS A SANCTO PAVLO catalogum alphabeticum multarum aliarum exhibet, quas in certa quadam prouincia figere non potuit. HOLSTENIVS autem obſeruat, bene multas earum non niſi corrupta ante memoratarum eſſe nomina. Quare ipſas cum emendationibus & additionibus eius heic exhibebimus.

A.

1. Aurufaliana.
2. Aduocata.
3. Aſenemſala, quam HOLSTENIVS eamdem cum Senenſala in Africa proconſulari eſſe putat.
4. Auſugabra.
5. Acemierna.
6. Ambura, eadem cum Amphora in Numidia.
7. Abbeza.
8. Azuga; error ſcripturæ pro Vaga.
9. Anguia.
10. Abiſſa.
11. Apiſſana.
12. Aſſaba.
13. Aptuca, ciuitas in Africa proconſulari.
14. Amaccura, legend. Ab Accura.
15. Aquitana.
16. Auſuagiga.
17. Abbir, eſt Abbirita in Proconſ. Africa.
18. Aniuſa, addita ab HOLSTENIO.
19. Arena, itidem addita ab HOLSTENIO.

B.

20. Bellulita.
21. Bazita.
22 Botriana.
23. Bamacora; eadem cum Vamacora in Mauritania Sitifenſi.
24. Burugia.
25. Bauzara.
26. Boſeta, eadem cum Baſſad in Numidia.
27. Bazarididaca.
28. Boſuta.
29. Bencenna.
30. Bartiniſia.
31. Betagbara.
32. Bucara; eadem cum Boncara in Mauritania.
33. Baslacena.
34. Bagai, eadem cum Vagada, ſiue Vaiana in Numidia.
35. Budi.

HOLSTENIO accedunt tres

36. Bladia.
37. Burita.
38. Buronita.

C.

39. Caſtrum Galbæ.
40. Cedias.
41. Chullabi.
42. Cibaliana.
43. Caſæ Siluanæ.
44. Cemerinianu.

45. Clia

45. Clia, error ſcripturæ pro Elia.
46. Cathaugura.
47. Cena.
48. Cauiopitauora.
49. Cincarita.
50. Catagna; eadem cum Cataquenſa in Numidia.
51. Celerina
52. Ceneſta; eadem cum Teueſta in Numidia.
53. Caſæ Baſtalenſes.
54. Caſæ Fauenſes.
55. Cilibia.
56. Cebarſuſſa.
Ab HOLSTENIO adduntur
57. Cancopita.
58. Ceramuſſa.
59. Cæſariana.

D.

60. Dydarita.
61. Druſiliana.
62. Druſita.
63. Drua.
64. Duſa.
65. Diaba; eadem cum Zaba in Mauritania Sitifenſi.

E.

66. Euera, eadem cum Vera, ſiue Veri in Africa proconſulari.
67. Ediſtiana.
68. Euſis, eadem cum Oea in Tripoli.

F.

69. Feradi maior; eadem cum Feradimaia in Byzacena.
70. Furui; eadem quæ Furni in Africa proconſulari.
71. Fiſſana; forte Fuſſula in Numidia.
72. a Furnis eadem quæ Furni.
73. Feliciana ab HOLSTENIO addita.

G.

74. Gitti. Municipium Antonino.
75. Gazabeta.
76. Gazabiana.
Quibus, HOLSTENIO recenſente, accedunt
77. Gineſita.
78. Giuirta, ſiue Girbis.
79. Guira; ſi non eadem eſt cum Gira in Numidia, ante memorata.

H.

80. Haba.
81. Hoſpitia; eadem cum Oſpito in Numidia.
82. Horrea Auicinenſis.
83. Haram Celtena; eadem quæ Horrea Celia in Byzacena.

I.

84. Iziriana.
85. Iucundiana.
86. Idura. Ab HOLSTENIO adduntur
87. Iacubata.
88. Iuſita.

L.

89. Limata.
90. Larita.
91. Lambia; eadem cum Lambeſa in Numidia.

92. Luci-

92. Lucimagna.
93. Lelalita.
94. Liberalia.
95. Lacus Dulcis.
96. Lupericiana, in concilio ſub CYPRIANO memorata, quam FELLIVS eamdem eſſe putat cum Lipertina in collatione Carthaginenſi.

M.

97. Magarnela; eadem cum Vagarnela in Numidia.
98. Medefeſſita; eadem cum Meneſeſſa in Byzacena.
99. Meſarfelta.
100. Merferobita.
101. Munauilita.
102. Muſertita.
103. Mopta; ciuitas Mauritaniæ Sitifenſis.

Ex HOLSTENII obſeruatione accedunt duæ:

104. Munaciana &
105. Marcelliana, & Bazita, cuius Lucidus quidam epiſcopus nominatur in collatione Carthaginenſi.

N.

106. Niciba.
107. Nignenſes maiores; eadem cum Nigrenſibus ſeu vico Nigras in Numidia.
108. Nurcona; eadem cum Murconio in Mauritania Cæſarienſi.
109. Naſaita.
110. Noua Petra.
111. Nebbita.
112. Nizugubita.
113. Nouaſumma; eadem cum Noboſina in Numidia.

O.

114. Ouza.
115. Orca.

P.

116. Putzia.
117. Pauzera.
118. Piſta. Quibus recenſente HOLSTENIO accedunt tres aliæ:
119. Piſita.
120. Pilidia, ciuitas in Tripoli.
121. Petruſa, ciuitas in itinerario ANTONINI prope Carthaginem.

R.

122. Refala; eadem cum Cephala in Africa proconſulari.

S.

123. Sinuara, ante nominata in Africa proconſulari.
124. Serteita, nominata in Mauritania Sitifenſi.
125. Selemſila, ſupra in Africa nominata.
126. Summa, Zuma in Numidia.
127. Sena.
128. Saya.
129. Simungita, Simingita, ſiue Simina in Africa.
130. Sinnipſa.
131. Subo-abbirita; eadem quæ Zuchabari in Mauritiana.

Digitized by Google

132. Simidica, ciuitas Africæ proconſularis.
133. Signita; eadem cum Sugita in Numidia.
134. Signi.
135. Sibida. HOLSTENIO duæ aliæ obſeruatæ:
136. Saturnica.
137. Salicina.

T.

138. Tibuzabete.
139. Turuda.
140. Tunugaba.
141. Tignica.
142. Tabiacaira; eadem cum Tabadcara in Mauritania Cæſarienſi.
143. Taprura, Taphrura, prope inſulam Cercinam in Byzacena.
144. Turris Alba.
145. Tala.
146. Tuburſus, Tuburſica, in Numidia.
147. Tzella; eadem cum Zella in Byzacena.
148. Tibazabula.
149. Tabazaga.
150. Truuoſcanina.
151. Tuzumma; eadem cum Zumma in Numidia.
152. Tunuſuda.
153. Teſaniana.
154. Tuſdrus, eadem cum Tyſdros in Byzacena.
155. Tuzurita, ciuitas Mauritaniæ Cæſarienſis.
156. Tiſedita.
157. Thybæ. HOLSTENIO obſeruante accedunt octo aliæ.
158. Tibari.
159. Talabrica.
160. Tubia.
161. Timitica.
162. Tiſilita.
163. Thasbalte.
164. Turuda.
165. Turuzi.

V.

166. Vamaius, Vel Maius in Africa Proconſulari.
167. Vinariona.
168. Vrugita.
169. Vartana.
170. Viſa.
171. Vaturba.
172. Verrono.
173. Venſana.
174. Voſeta, alias Viſica, ciuitas Mauritaniæ.
175. Vinda.
176. Vuazia.
177. Vtumna.
178. Victoriana, ante nominata in Byzacena.
179. Vicus Cæſaris.
HOLSTENIO quinque aliæ obſeruantur
180. Vallita, alias Vllita.
181. Vina; eadem cum Vica & Vina Vico in Africa.
182. Vndeſia.
183. Vzittara.
184. Vtinuna, al. Veimina in Africa.

185. Zu-

Z.

185. Zura.
186. Zella, ante nominata in Byzacena.
187. Zelta.
HOLSTENIO iudice Zerta, in Numidia.
188. Zica.
189. Zabunia; eadem cum Medianis Zabuniorum, locus prope Sitiforin Mauritania.

Vna ab HOLSTENIO additur, Zenita, al. Zemta dicta in collatione Carthaginenſi, ex qua nomina ante memorata deſumta ſunt. Cauere autem lector debet, exiſtimet, tot epiſcopatus, quot in vniuerſis his ſex prouinciis Africanis recenſiti & inter hos, qui incertæ poſitionis dicti ſunt, vno eodemque tempore illic exſtitiſſe. Neque enim vmquam reuera quingenti eodem tempore in Africa fuerunt, quemadmodum ex AVGVSTINO & notitia a SIRMONDO publicata, oſtenſum eſt, & tamen heic plus ſexcenti & octoginta a CAROLO A SANCTO PAVLO & HOLSTENIO præter ſexaginta reiectos, qui bis nominati fuerunt, recenſentur. Vt adeo a principio ad finem vſque ducentarum fere diœceſium in Africa, aut certe nominum earum, mutatio facta ſit. Quod ideo heic notamus, ne quis plures diœceſes fuiſſe, exiſtimet, quam quidem ab AVGVSTINO memorantur.

Digitized by Google

INDEX PROVINCIARVM.

A.

Achaia Pag. 457
Adiabene Aſſyriæ 456
Aegyptus prima 422
Aegyptus ſecunda 423
Aemilia 533
Aethiopia 464
Africa proconſularis 415
Alpes Cottiæ 533
Alpes Graiæ ſeu Penninæ 541
Alpes Maritimæ 540
Apulia 528
Aquenſis. vid. Narbonenſis ſecunda. 541
Aquileienſis. vid Venetia. 537
Aquitanica prima 542
Aquitanica ſecunda ibid.
Arabia Petræa, al. Palæſtina tertia. 434
Arabia Philadelphica 432
Arcadia 423
Arelatenſis, vid. Viennenſis ſecunda. 541
Armenia prima 469 473
Armenia ſecunda 465-474
Armenia magna, al. Perſica 449
Aſia Proconſularis 482
Aſſyria 456
Auguſtamnica, prima 422
Auguſtamnica ſecunda 423
Axumitis, vid. India. 462
Axumitica 452

B.

Bætica 546
Belgica prima 544
Belgica ſecunda ibid.
Bithynia prima 479
Bithynia ſecunda ibid.
Bracarenſis, vid Gallæcia prima. 547
Bituricenſis, vid. Aquitanica prima. 542
Burdigalenſis, vid. Aquitanica ſecunda. ibid.
Blemyes in Aethiopia 465
Britannia 537
Brutia 528
Byzacena 415

C.

Calabria 528
Campania 528
Cappadocia prima 469
Cappadocia ſecunda 471
Cappadocia tertia 472
Caria 484
Carthaginenſis Hiſpania 546
Chaldæa 456
Cilicia prima 489
Cilicia ſecunda ibid.
Comagene, vid. Euphratenſis 444
Corſica Inſula 531
Creta Inſula 499
Cyclades Inſulæ
Cyprus Inſula 445

D.

Dacia mediterranea 500
Dacia ripenſis 500
Dacia antiqua ſine Gothia 501
Dalmatia 502
Dardania 501

Dioſpon-

Dioſpontum, vid Hellenopontus
E
Ebredunenſis, vid. Alpes maritimæ. 540
Eluſana, vid. Nouempopulania. 542
Emeritenſis, vid Luſitania 546
Eubœa inſula, vid. Achaia. 497
Epirus vetus 498
Epirus noua ibid.
Euphratenſis 444
Europa Thraciæ 493
F.
Flaminia 532
Flauia Britanniæ
G.
Galatia prima 477
Galatia ſecunda 478
Gallæcia prima 547
Gallæcia ſecunda 547
Germanica prima 544
Germanica ſecunda 545
Gothia, al. Dacia antiqua 501
H.
Hagiopolitana, vid. Euphratenſis
Hæmimons 495
Hellas, vid Achaia & Theſſalia
Hellenopontus 475
Helleſpontus 481
Hibernia 549
Hiſtria 537
Hiſpalenſis, vid. Bætica 546
Homeritarum regio 458
Honorias 478
Hybernia vid. Hibernia
I.
Iberorum regio 465
Illyricum occidentale 502
Illyricum orientale 496
Immerinorum regio 458
India Axumitica ſub Aegypto 462
Iſauria 489
L.
Latium 521
Lariſſena, vid. Theſſalia 497
Lazica 490
Lesbus inſula 491
Libya Marmarica, ſiue ſecunda 424
Libya Pentapolis ſiue Cyrenaica 423
Liguria 534
Lucania 528
Lugdunenſis prima 543
Lugdunenſis ſecunda ibid.
Lugdunenſis tertia ibid.
Lugdunenſis quarta ibid.
Lugdunenſis quinta, vid. Maxima Sequanorum ibid.
Luſitania 546
Lycaonia 487
Lycia 495
Lydia 483
M.
Macedonia prima 495
Macedonia ſecunda 496
Mauritania Cæſarienſis 416
Mauritania Sitifenſis ibid.
Maxima Cæſarienſis Britanniæ
Maxima Sequanorum 543
Mediolanenſis, vid. Liguria 534
Meſopotamia 444
Mœſia prima, ſiue ſuperior 500
Mœſia ſecunda, ſiue inferior 495
N.
Narbonenſis prima 542
Narbonenſis ſecunda 541
Nicopolitana, vid. Epirus vetus
Noricum mediterraneum 503
Noricum ripenſe ibid.
Notitia imperii 485
Notitia eccleſiæ 376

Nonempopulania 542
Numidia 415

O.

Oſrhoena 444

P.

Palæſtina prima, al. ſalutaris 434
Palæſtina ſecunda ibid.
Palæſtina tertia, al. Arabia petræa. ib.
Pamphylia prima 486
Pamphylia ſecunda ibid.
Pannonia ſuperior 502
Pannonia inferior 503
Paphlagonia 477
Peloponneſus, vid. Achaia 497
Pentapolis 423
Perſia 458
Phœnicia prima 444
Phœnicia Libani 445
Phrygia Pacatiana prima 488
Phrygia ſalutaris 487
Phrygia Pacatiana ſecunda 488
Picenum annonarium. 532
Picenum ſuburbicarium 519
Piſidia 487
Pontus Polemoniacus 474
Præualitana 499

R.

Rauennenſis, vid. Flaminia 532
Rhætia prima, & ſecunda 536
Rothomagenſis, vid. Lugdunenſis ſecunda 543
Rhodope 495
Remenſis, vid. Belgica ſecunda 544

S.

Samnium 527
Sardinia 531
Saracenorum regio 460
Sauia 502
Scotia 553
Scythia cis Danubium in Thracia, 492
Scythia trans Danubium. 501
Senonenſis, vid. Lugdunenſis quarta.
Sicilia 530
Syria prima 444
Syria ſecunda 444

T.

Tarraconenſis 545
Thebais prima 423
Thebais ſecunda ibid.
Theodorias 444
Theſſalia 497
Theſſalonicenſis, vid. Macedonia
Thracia 495
Tripolitana 419
Turonenſis, vid. Lugdunenſis tertia.
Tuſcia 509
Treuirenſis, vid. Belgica prima 544

V.

Valeria 516
Venetia 537
Viennenſis prima 541
Viennenſis ſecunda ibid.
Vmbria 509. 513

Z.

Zeugitana, vid. Africa proconſularis. 415

INDEX

INDEX
VRBIVM EPISCOPALIVM.

Nota lit. a. indicat appendicem.

A.

ABaradita in Byzacena a
Abbirita in Africa proconſ. a
Abdara in Bætica 546
Abdera in Africa proconſulari a
Abdera in Rhodope 495
Abdia, vel Ada incertæ poſit. in Hiſpania
Abellinum in Campania 526
Abidus in Byzacena a
Abitina in Africa proconſulari. a
Abrinca *Auranches* in Lugdunenſi ſecunda 543
Abora in Africa proconſ. a
Abritum in Mœſia ſecunda 495
Abſaſalla in Africa proconſ. a
Abula, *Auila* in Luſitania 546
Abydus in Helleſponto 481
Abyla in Phœnicia Libani. 445
Acaleia vid. Cannus in Lycia 485
Acaraſſus in Lycia 485
Acci, *Guadix* in Carthaginenſi Hiſpan. 546
Acelum in Venetia 537
Acerra in Campania 526
Acherontia, *Acerenza*, in Apulia 528
Achidra in Præualitana 499
Acmonia in Phrygia Pacatiana 488
Acola in Byzacena a
Acolita in Byzacena a
Acraſſus in Lydia 483
Acropolis in Lucania 520
Acuſida in Maurit. Sitifenſi a
Adada in Piſidia 487
Adama in Cilicia prima 489
Adra in Arabia Philadelphica 432
Adramytium in Aſia 482
Adriana in Helleſponto 481
Adriana in Pamphylia ſecunda 486
Adrianopolis in Epiro vetere 498
Adrianopolis in Honoriade 479
Adrianopolis Piſidiæ 487
Adrianothera in Helleſponto 451
Adrumetum in Byzacena a
Adſinuada in Maurit. Cæſarienſi a
Adulis in Aethiopia 465
Aecæ in Apulia 528
Aeclanum in Samnio 527
Aegæ in Cilicia ſecunda 490
Aegea in Aſia 482
Aelia, vid. Hieruſalem 434
Aemonia in Hiſtria 537
Aenos in Rhodope 495
Aenus in Rhodope 495
Aeſis in Piceno annonario 532
Afuſenia in Byzacena a
Aga in Africa proconſ. a
Agatha, *Agde*, in Narbonenſi prima. 542
Agdamia incertæ poſitionis, in Phrygia
Aggarita in Byzacena a
Aggarita ab illa diuerſa in Byzacena. a
Aginnum, *Agen*, in Aquitanica ſecunda 542
Agna in Maurit. Cæſarienſi a
Agrigentum in Sicilia 530

Agrip-

Agrippina, in Germanica ſecunda. 545
Agroga, incertæ Prouinciæ, in Hiſpania
Aila, in Palæſtina tertia 434
Alabanda, in Caria 484
Ala Miliarenſis, in Maurit. Cæſar. a
Alabis, in Phœnicia Libani 445
Alæſa in Sicilia 530
Alba Pompeia, in Alpibus Cottiis. 533
Alba, in Latio 521
Albanum, in Latio ibid.
Albenſium ciuitas, *Viuiers*, in Viennenſi prima 541
Albiga, *Alby*, in Aquitania prima 542
Albigaunum, *Albenga*, in Alpibus Cottiis 533
Albula in Maurit. Cæſar. a
Aleria in Corſica 532
Aletium in Calabria 528
Aletrium, *Aletri*, in Latio 521
Aletum, *Alet*, in Lugdunenſi prima 543
Alexandria, in Aegypto prima 422
Alexandria, *Scanderon*, in Cilicia ſecunda 490
Alexanum, *Aleſſano*, in Calabria. 528
Algiza, vid Argiza, in Aſia 482
Alicarnaſſus, in Caria 484
Alinda, in Caria, ibid.
Aliona, in Phrygia Pacatiana 488
Alipha, in Samnio 527
Altaba in Maurit. Cæſar. a
Altaba in Numidia a
Altibura in Africa proconſ. a
Altinum, in Venetia 537
Amadaſſa, in Phrygia ſalutari 488
Amalphia, in Campania 525
Amantia, in Epiro noua 498
Amaſea, in Hellenoponto 475
Amaſtris, in Paphlagonia 477
Amathus, in Cypro 445
Amathus, in Palæſtina ſecunda. 434
Amaura in Mauritania Cæſarienſi a
Ambia, in Maur. Cæſar. a
Ambianum, *Amiens*, in Belgica ſecunda 544
Amblada, in Lycaonia 487
Ameria, in Vmbria 513
Amida, in Meſopotamia 444
Amiſus, in Hellenoponto 475
Amiternum, *S.Vittorino*, in Valeria. 517
Ammedera in Africa proconſ. a
Amorium, in Phrygia ſalutari 488
Amphipolis, vid. Europus 444
Amphora in Numidia a
Amurdaſa, in Byzacena a
Amyzon, in Caria 484
Anæa in Aſia 482
Anagnia, in Campania 521
Anapolis, incertæ poſitionis ex concilio Sardicenſi.
Anaſarta al. Onaſarta, in Syria prima 444
Anaſtaſiopolis, in Caria 484
Anaſtaſiopolis, in Galatia prima. 477
Anaſtaſiop. in Phrygia Pacatiana. 480
Anazarbus, in Cilicia ſecunda 489
Anchialus, in Hæmimonte 495
Anchiaſinus, in Epiro vetere 498
Ancona, in Piceno ſuburbicario. 520
Ancua in Byzacena a
Ancyra, in Galatia prima 477
Ancyra, in Phrygia Pacatiana 483
Andegauum, ſeu Andicauorum ciuitas, *Angers*, in Lugdunenſi tertia. 543
Andera in Aſia 482
Andrapa, in Hellenoponto 475

Andro-

Andromena, in Aegypto prima 422
Andropolis, in Aegypto prima 422
Anemurium, in Iſauria 489
Anenyſia, forſan Anæa 482
Anicium, vid. Vellaua 542
Aninetum, in Aſia 482
Anitha in Arabia 423
Antæum, in Thebaide prima 423
Antardus, in Aſia 482
Antardus, in Phœnicia prima 445
Anthedon, in Palæſtina prima 434
Antinoë, in Thebaide prima 423
Antiochia Mæandri, in Caria 484
Antiochia Mygdoniæ vid. Niſibis, in Meſopotamia 444
Antiochia, in Piſidia 487
Antiochia, in Syria prima 444
Antiochia ad Tragum, in Iſauria 489
Antipatris, in Palæſtina prima 434
Antiphellus, in Lycia 485
Antiphra, in Libya 424
Antipolis, *Antibe*, in Narbonenſi ſecunda 542
Antipyrgus, in Libya 424
Antiſſiodorum, *Auxerre* in Lugdunenſi quarta, 543
Antithou, in Auguſtamnica ſecunda 423
Antium, in Latio 521
Antrum, incertæ poſitionis in Theſſalia, vel Samothracia.
Apamea, in Bithynia ſecunda 479
Apamea, in Piſidia 487
Apamea, in Syria ſecunda 444
Aphnæum, in Auguſtamnica prima 422
Aphrodiſias, in Caria 484
Aphrodiſias, in Europa Thracica 494
Aphroditopolis, in Arcadia 423
Apiaria, in Mœſia ſecunda 495
Apira, in Phrygia Pacatiana 488
Apollinis ciuitas, in Thebaide prima. 423
Apollinis fanum, in Lydia 483
Apollonia, in Epiro noua 498
Apollonia, in Lydia 483
Apollonias, in Bithynia prima 479
Apollonias, in Caria 484
Apta Iulia, *Apt*, in Narbonenſi ſecunda 541
Aptuchi Fanum, in Pentapoli 413
Aptunga, in Africa proconſ. a
Aqua viua, in Tuſcia 509
Aquæ, in Byzacena a
Aquæ, in Dacia ripenſi 500
Aquæ, in Maurit. Cæſar. a
Aquæ, *Acs*, in Nouempopulania. 542
Aquæ albæ, in Maurit. Sitifenſi. a
Aquæ albenſes, in Byzacena a
Aquæ nouæ, in Numidia a
Aquæ regiæ, in Byzacena a
Aquæ ſextiæ, *Aix*, in Narbonenſi ſecunda 541
Aquæ Statiellæ, *Acqui*, in Alpibus Cottiis 533
Aquæ Tibilitanæ, in Numidia a
Aquiaba, in Byzacena a
Aquileia, in Venetia 537
Aquinum, in Latio 521
Aquiſira, in Maurit. Cæſarienſi a
Aquitana, incertæ prouinciæ in Africa.
Arabyſſus, in Armenia ſecunda 474
Araclia in Palæſtina prima 434
Arad, in Palæſtina tertia ibid.
Aradita, in Africa proconſ. a
Aradus, in Phœnicia prima 445

Aræ, in Maur. Sitif. a
Arana, in Lycaouia 487
Arauſio, *Orange*, in Vienn. ſec. 541
Araxa, in Lycia 485
Arca, in *Armenia* ſecunda 474
Arca, in Phœnicia prima 445
Arcabrica, *Arcos*, in Carthaginenſi Hiſpaniæ 546
Arcadiopolis, in *Aſia* 482
Arcadiopolis, in Europa Thracica. 494
Area, in Phœnicia prima 445
Archelais, in Palæſtina prima 434
Arelatum, *Arles*, in Viennenſi ſecunda 541
Areopolis, in Lydia aut *Aſia* 482 483
Arethuſa, in Syria ſecunda 444
Aretium, *Arezzo*, in Tuſcia 529
Argentoratum, *Strasburg*, in Germanica prima 545
Argiza, in *Aſia* 482
Argos, in *Achaia* 497
Ariarathia, in *Armenia* ſecunda 474
Ariaſſus, in Pamphylia ſecunda 486
Ariminum, in Piceno annonario. 532
Arindela, in Palæſtina tertia 434
Ariopolis, in Palæſtina tertia ibid.
Ariſita, in *Aquitanica* prima 542
Ariſta, in Bithynia prima 479
Arlana, in Phœnicia Libani 445
Armaquetius, vrbs incertæ poſitionis ex concil. Sardicenſi.
Arpi, in *Apulia* 528
Arſenaria, in Maurit. Cæſarienſi a
Arſicarita in Numidia a
Arſinoe, in *Arcadia* 423
Arſinoe, in Cypro 445
Arſurita, in Byzacena a
Aruerni, *Clermont*, in *Aquitanica* prima 542
Aſana, ſeu *Azana*, in Phrygia Pacatiana 488
Aſcalon, in Palæſtina prima 434
Aſculum, *Aſcali*, in Piceno ſuburbicario 519
Aſindum, *Medina Sidonia*, in Bætica 546
Aſpendus, in Pamphylia prima 486
Aſpona, in Galatia prima 477
Aſſafa, in Maurit. Sitif. a
Aſſiſium, *Aſiſi*, in Vmbria 513
Aſſurus, in *Africa* proconſ. a
Aſſus, in *Aſia* 482
Aſta, *Aſti*, in *Alpibus* Cottiis 533
Aſturica, *Aſtorga*, in Gallæcia 547
Aſtygis, *Ecija*, in Bætica 546
Aſuna, vid. Saſima 472
Aſuoremita, in Maurit. Sitif. a
Atella, *S. Arpino*, in Campania 526
Aternum, *Peſcara*, in Piceno ſuburbicario 520
Athanaſſus, in Phrygia Pacatiana. 488
Athenæ, in *Achaia* 497
Athribis, in *Auguſtamnica* ſecunda 423
Atina, in Campania 521
Attalia, in Lydia 483
Attalia, in Pamphylia ſecunda 486
Attudi, in Phrygia Pacatiana 488
Aturum, *Aire*, in Nouempopulania. 542
Auara, in *Arabia* 433
Auca, in Tarraconenſi 545
Aucanda, in Lycia 485
Auenio, *Avignon*, in Viennenſi ſecunda 541
Auenticum, *Avenche*, in Maxima Sequanorum 544
Aufinia, *Ofene*, in Piceno Suburb. 520

Au-

Augurium, in Numidia a
Auguſta, *Auſciorum* 542
Auguſta, in Cilicia prima 489
Auguſta, Prætoria *Aoſta*, in Rhetia ſecunda 436
Auguſta Rauracorum, in Maxima ſequanorum 544
Auguſta Sueſſonum, *Soiſſons*, in Belgica ſecunda 544
Auguſta Taurinorum, *Turin* in *Alpibus* Cottiis 533
Auguſta Treuirorum, *Trier*, in Belgica prima 544
Auguſta Veromanduorum, *Vermand*, in Belgica ſecunda 544
Auguſta Vindelicorum, *Augsburg*, in Rhætia ſecunda 536
Auguſtodunum, *Autun*, in Lugdunenſi prima 543
Auguſtopolis, in Palæſtina tertia. 434
Auguſtopolis, in Phrygia ſalutari. 488
Aulium, in *Aſia* 482
Aulon, in Epiro noua 498
Aurelia, *Orleans*, in Lugd. quart. 543
Aureliopolis, in *Aſia* 482
Auria, *Orenſe*, in Gallæcia 547
Auſana, al. *Auſapha* in *Africa* proconſ. a
Auſciorum ciuitas, *Aux*, in Nouempopulania 542
Auſona, *Vique*, in Tarraconenſis. 545
Auſucurro, in Numidia a
Autentum, in Byzacena a
Auximum, *Oſmo*, in Piceno ſuburbicario 520
Auzegera, in Byzacena a
Axumis, in *Aethiopia* 464
Azana, in Bhrygia Pacatiana 488
Azotus, in Palæſtina prima 434

BAbra, in Numidia a
Babylon, in Auguſtamnica ſecunda 423
Bacanaria, in Maurit. Cæſarienſi a
Bactra, eadem cum Bacato, in Palæſtina tertia, in *Arabia* 433
Bætiræ, *Beziers* in Narbon: prima 542
Baiaia, vid. Vaga in Numidia. a
Baioca, *Bayeux*, in Lugdunenſi ſecunda, 543
Balanæa, in Theodoriade 444
Balandus, in Lydia 483
Balbura, in Lycia 485
Balcea vrbs incertæ poſitionis.
Balia, vrbs incertæ poſitionis.
Baliana, in Maurit. Cæſarienſi a
Balneum Regis, *Bagnarea*, in Tuſcia 509
Bamaccora vid. Vamaccora in Mauritan. Sitif.
Baua, in Byzacena a
Bana, in Lydia 483
Bapara, in Maurit. Cæſar. a
Baptinum, vrbs incertæ poſitionis.
Baratha, in Lycaonia 487
Barce, in Pentapoli 473
Barcino, *Barcelona*, in Tarraconenſi 545
Barcuſa, incertæ poſitionis.
Bares, in Helleſponto 481
Bargaza, in *Aſia* 482
Bargyla, in Caria 484
Baris, in Piſidia 487
Bariſſara, forſan, Beriſſa, in Armenia prima 473
Barium, *Barri* in *Apulia* 528
Baſcath, vid Bachatha 434
Baſilea, in Maxima Sequanorum 544

Baſilinopolis, in Bithynia prima 479
Baſti, *Baza*, in Carthaginenſi 546
Batauа caſtra, vid Patauia, in Norico 503
Bathnæ, in Oſrhoene 444
Beleſaſe in Numidia. a
Belica, *Belley*, in Maxima Sequanor. 544
Bellauacorum ciuitas, *Beauvais* in Belgica ſecunda ibid.
Bellunum, *Belluno*, in Venetia 537
Benefenſis, in Byzacena a
Benepota, in Maurit. Cæſar. a
Beneuentum, in *Africa* proconſ. a
Beneuentum, in Samnio 527
Bercera, in Numidia a
Berenice, in Pentapoli 423
Berinopolis, in Gallatia prima 477
Bergomum, in Liguria 535
Berinopolis, in Lycaonia 487
Beriſſe, in *Armenia* prima. 473
Berrhœa, in Macedonia 496
Berrhœa, in Syria prima. 444
Berytus, in Phœnicia 445
Bethauna, vrbs incertæ poſitionis, in Syria.
Bida, in Maurit. Cæſar. a
Bigaſtrum, in Carthaginenſi 546
Bilta, in Maurit. Cæſarienſi a
Bindeum, in Piſidia 487
Biſuntio, alias Viſontium in Lugdunenſi quinta 544
Bita, in Maurit. Cæſarienſi a
Biturigæ, *Bourges*, in *Aquitanica* prima 542
Biuinum, alias Vibinum, *Bouino*, in *Apulia* 528
Blacena, alias Blatea, vrbs incertæ poſitionis in Dacia vel *Achaia*.
Blanda, in Lucania 528
Bleandrus, in Phrygia Pacatiana 488
Blera, *Bieda* in Tuſcia 509
Boana, in *Byzacena* a
Bobium, in *Alpibus* Cottiis 533
Bolita, in *Africa* proconſ. a
Bononia, in *Aemilia* 533
Bononia, *Boulogne*, in Belgica ſecunda 544
Bonuſta, in *Africa* proconſul. a
Boræum, in Pentapoli 423
Boſſa, vrbs incertæ poſitionis.
Boſtra, in *Arabia* 432
Botolium, vrbs incertæ poſitionis.
Botrus, in Phœnicia prima 445
Boua, in Brutia 529
Bouianum, *Baiano*, in Samnio 527
Bracara, *Braga*, in Gallæcia 547
Briocum, in Lugdunenſi tertia 543
Britonia, in Gallatia. 547
Brixellum, *Breſſello*, in *Amylia* 533
Brixia, *Breſcia*, in Liguria 535
Brixinum, *Brixen*, in Rhætia ſecund. 536
Bryſum, in Phrygia ſalutari 488
Bruliena, in *Aſia* 482
Brunduſium, in Calabria 528
Bubaſtus, in *Auguſtamnica* ſecunda 423
Bubelia, in Byzacena a
Bubon, alias Dunum, in Lycia 485
Buconia, in Numidia a
Budina, in Dacia 500
Buffada, in Numidia a
Bulla, in *Africa* proconſular. a
Bulla regia, in *Africa* proconſ. a
Bulcentina ciuitas, in Tuſcia 509
Bullidum, in Epiro noua 498
Bulturia, in Mauritan. Cæſarienſi a
Buna, incertæ poſitionis in Lycia

Bura,

Bura, forſan in *Achaia*
Burca, in Numidia a
Burdigala, *Bourdeaux*, in *A*quitanica ſecunda 542
Buſiris, in *Ae*gypto ſecunda 423
Buthrotum, in Epiro vetere 498
Butus, in *Ae*gypto ſecunda 423
Buxentum, in Lucania 528
Byblus, in Phœnicia prima 445
Byzia, aliis Byze, in Europa Thracica 494
Byzacium, in Byzacena a
Byzantium, in Europa Thracica ibid.
CAbarſuſſis, in Byzacena. a
Cabaſa in *Ae*gypto ſecunda 423
Cabellio, *Cavaillon*, in Viennenſi ſecunda 541
Cabillonum, *Chalons ſur Saone*, in Lugdunenſi prima 543
Cabula, vrbs incertæ poſitionis.
Cadi, in Phrygia Pacatiana 488
Cadurci, *Cahors*, in *A*quitanica prima 542
Cæcirita, in *A*frica proconſulari a
Cælia, in Numidia a
Cœna, vrbs incertæ poſitionis.
Caërleon, in Britannia 559
Cæſar *Auguſta*, *Saragoſſa*, in Tarraconenſi 545
Cæſarea, in Bithynia prima 479
Cæſarea, in Cappadocia prima 470
Cæſarea, in Euphratenſi 444
Cæſarea, in Maurit. Cæſarienſi a
Cæſarea, in Numidia a
Cæſarea, in Palæſtina prima 434
Cæſarea, Philippi, alias Paneas, in Phœnicia prima 445
Cæſena, in Flaminia 532
Calagurris, *Calaborra*, in Tarracon. 545
Calama, in Numidia a
Calatia, *Caiazzo*, in Campania 526
Calenum, *Calvi*, in Campania 525
Calinda, in Lycia 485
Callinicus, in Oſthoena 444
Calliopolis, in Calabria 528
Calliopolis, in Europa Thracica 494
Callium, *Cagli*, in Piceno annonario 532
Caltadria, in Maurit. Cæſarienſi a
Camarina, in Sicilia 530
Camaracum, *Cambray*, in Belgica ſecunda 544
Camerinum, *Camerino*, in Vmbria 513
Camuliana, in Cappadocia prima 471
Candida Caſa, *Whitern*, in Valentia Britannica 553
Candas, vrbs incertæ poſitionis.
Canna, in Lycaonia 487
Cannæ, in *A*pulia 528
Canotha, in Arabia 433
Cantanum, in Creta 499
Canuſium, in *A*pulia 528
Caparcotia, alias *Capernaum*, in Palæſtina ſecunda 434
Capitolias, in Palæſtina ſecunda ibid.
Capra, in Maur. Cæſar. a
Caprula, in Venetia 537
Capſe, in Byzacena. a
Capua, in Campania 525
Caput Cillanum, al. Caput Cellæ in Maurit. Cæſar. a
Caraceſium, in Pamphylia prima 486
Caradea, vide *Coroda* 445
Carallis, in Sardinia 531
Carallus, in Pamphylia prima 436
Carcabia, in Byzacena a
Carcaſo, in Narbon. prima. 542

Digitized by Google

Carina, in Brutia 529
Cariſſa, in Paphlagonia incertæ poſit.
Carnutum, *Chartres*, in Lugdunenſi quarta 543
Carpaſia, in Cypro 445
Carpathus inſula 491
Carpentoracte, *Carpentras*, in Viennenſi ſecunda 541
Carpis, in Africa proconſul. a
Carpis, in Pannonia inferiori 503
Carræ, in Oſrhoena 444
Carſia, in Achaia 457
Cartenna, in Maurit. Cæſar. a
Carteriopolis, in Cypro 445
Carthago, in Afric. proconſ. 419. & a
Carthago, in Carthag. Hiſpan. 546
Caryſtus, in Achaia 497
Caſæ Calaneæ, in Numidia a
Caſæ Medianæ, in Numidia a
Caſæ Nigræ, in Numidia a
Caſatana, vrbs incertæ poſitionis.
Caſchara, in Meſopotamia 444
Caſſandria, in Macedonia 496
Caſſinum, in Latio 521
Caſſium, in Auguſtamnica prima 422
Caſſus, in Pamphylia prima 486
Caſulæ Cariunæ, in Byzacena a
Caſtabula, in Cilicia ſecunda 490
Caſtellum, in Mauritania Cæſar. a
Caſtellum, in Mauritania Sitifenſi a
Caſtellum, in Numidia a
Caſtellum Iabaritarum, in Mauritania Cæſar. a
Caſtellum Medianum, in Maur. Cæſar. a
Caſtellum Minus, in Maur. Cæſar. a
Caſtellum Ripenſe, in Maurit. Cæſ. a
Caſtellum Tetraportienſe, in Mauritan. Cæſar. a
Caſtellum Titulianum, in Numidia a
Caſtra noua, in Maurit. Cæſar. a
Caſtra Seberiana, in Maurit. Cæſar. a
Caſtrum, in Byzacena a
Caſtrum Martis, in Mœſia prima. 503
Caſtrum Valentini, in Tuſcia 509
Caſtrum Vcecienſe, *Vzes*, in Narbonenſi prima 542
Caſtulo, *Gazlona*, in Carthag. Hiſpan. 546
Caſula, in Africa proconſ. a
Catabita, in Maurit. Cæſar. a
Carthaquenſa, al. Cethaquenſuſca in Numidia. a
Catana, in Sicilia 530
Catra vel Caſtra, in Maur. Cæſar. a
Catuellaunorum ciuitas, *Chalons en Champagne*, in Belg. ſec. 544
Catula, in Maurit. Cæſar. a
Caunus. in Lycia 485
Cauria, *Coria*, in Luſitania 546
Cebaradefa, in Byzacena a
Ceſalæ, in Africa proconſ. a
Celenderis, in Iſauria 489
Celia, in Pannonia prima 502
Celina, in Venetia 537
Cellæ, in Africa proconſ. a
Cellæ, in Byzacena a
Cellæ, in Maurit Sitif. a
Cemelenenſis, ciuitas, *Cimes*, in Alpibus Maritimis 540
Cenculiana, in Byzacena a
Centumcellæ, *Ciuita Vecchia*, in Tuſcia 509
Ceneta, *Ceneda*, in Venetia 537
Cenomanorum ciuitas, le *Mans* in Lugdun. tertia 543
Centenaria, in Numidia a
Centuria, in Numidia a

Centurio, in Numidia a
Centuzia, in Numidia a
Cepha, in Meſopotamia 444
Cephalenia, inſula 498
Ceramus, in Caria 484
Ceramus, in Helleſponto 481
Ceraſa, in Lydia 484
Ceraſus, in Ponto Polemoniaco 474
Cerillus, in Brutia 529
Ceſtrus, in Iſauria 489
Chæretapa, in Phrygia Pacatiana 488
Chalcedon, in Bithynia prima 497
Chalcis, *Negroponte*, in Achaia 479
Chalcis, in Syria prima 444
Charadra, in Iſauria 489
Chatimæa, vrbs incertæ poſitionis ex Conc. Sardicenſi.
Cherroneſus, in Creta 499
Cherſonneſus, in Europa Thracica 494
Chios, inſula Cycladum 491
Choma, in Lycia 485
Chonochara, vide Comoara 445
Chytrus, in Cypro ibid.
Cibalis, in Sauia 502
Cibyra, in Caria 484
Cidamus, in Maurit. Sitif. a
Cicſita, in Africa proconſ. a
Ciſciſſa, in Cappadocia prima 471
Cilina, vrbs incertæ poſitionis, ex conc. Epheſino.
Cillita, in Byzacena. a
Cinaborium, in Phrygia ſalutari 488
Cingulum, in Piceno ſuburbicario. 520
Cinna, in Galatia prima 477
Circeſia, in Oſrhoena 444
Circina, in Byzacena a
Cirta, in Numidia a
Ciſſus, in Maurit. Cæſarienſi a
Citæum, in Creta 499
Citium, in Cypro 445
Ciumtuburbo, in Africa proconſ. a
Cius, in Bithynia prima 479
Claudiopolis, in Honoriade 478
Claudiopolis, in Iſauria 489
Clazomene, in Aſia 482
Cleopatris, in Aegypto prima 422
Cluſium, in Tuſcia 509
Clypea, in Africa proconſ. a
Clyſma, in Arcadia 423
Cocilianum, in Lucania 528
Cocuſus, in Armenia ſecunda 474
Cœlos, in Europa Thracica 494
Colocraſſus, in Pamphylia ſecunda. 486
Colonia Londinenſium, vide Colonia Lindi, in Britannia 558
Colonia, in Cappadocia tertia 472. 474
Colonia Agrippina, *Cœln*, in Germanica ſecunda 545
Colophon, in Aſia 482
Coloſſæ, *Chone*, in Phrygia Pacatiana. 488
Columnæ, in Maurit Cæſar. a
Comacula, *Comacchio*, in Flaminia. 532
Comæa, in Mœſia ſecunda 495
Comana, in Armenia ſecunda 474
Comana Pontica, in Ponto Polemoniaco ibid.
Commacum, in Pamphylia ſecunda. 486
Comoara, in Phœnicia Libani, alias Chonochara 445
Complutum, *Alcala de Henares*, in Carthagin. Hiſpanica 546

Comum, Como, in Liguria 535
Conimbrica, in Gallæcia 547
Conſentia, in Brutia 529
Conſorannorum Ciuitas, *Conſerans*, in Nouempopulania 542
Conſtantia, in *Arabia* 433
Conſtantia, in Cypro, *Famagoſta*, alias Salamis 445
Conſtantia, *Coutance*, in Lugdun. ſecunda 543
Conſtantia, *Conſtance*, in Maxima Sequanorum, vide Vindoniſſa 544
Conſtantia, in Numidia a
Conſtantinopolis, in Europa Thracica. 493
Conuenarum Ciuitas, *Cominges*, in Nouempopulania 542
Coos, inſula Cyclad. 491
Coprithis, in *Aegypto* prima 422
Coptus, in Thebaide ſecunda 423
Coraceſium, in Pamphylia ſecunda 486
Corada, in Phœnicia Libani 445
Corbala, in Pamphylia ſecunda 486
Corcyra, *Corfu*, in Epiro vetere. 498
Corduba, in Bætica 546
Cordylus, in Pamphylia ſecunda 486
Corfinium, in Samnio 527
Coricus, in Cilicia prima 489
Corinthus, in *Achaia* 497
Coriſſa, in *Achaia* ibid.
Coriſſopitum, in Lugdun. tertia 543
Corna, in Lycaonia 487
Cornetum, in Tuſcia 509
Corniculana, in Mauritania Cæſarienſi a
Corone, in *Achaia* 497
Corone, in Bœotia ibid.
Cortona, in Tuſcia 509
Corydalla, in Lycia 485
Coſilianum, in Lucania 528
Cotana, in Pamphylia prima 486
Cotenopolis, incertæ poſitionis, in *Aegypto*.
Cotyaium, in Phrygia ſalutari 488
Couium, in Maurit. Sitif. a
Cratea, alias Flauiopolis, in Honoriade 478
Cremona, in Liguria 535
Crepedula, in Byzacena a
Crotona, in Brutia 529
Cteſiphon & Seleucia, in *Aſſyria*. 456
Cubdis, in *Africa* proconſ. a
Cufruta, in Byzacena a
Cuiculum, in Numidia a
Cululi, in Byzacena a
Cullicitanus, in Numidia a
Cullu, in Numidia a
Culſita, in *Africa* proconſ. a
Cuma, alias Cyme, in *Aſia* 482
Cumæ, in Campania 525
Cuperſanum, in *Apulia* 528
Cures, *Cureſe*, in Valeria 517
Curia, *Chur*, in Rhætia prima 536
Curium, in Cypro 445
Curta, in Pannonia inferiori 503
Curubi, in *Africa* proconſ. a
Cuſſa, in Thebaide prima 423
Cybira, in Caria, vid. Cibyra 484
Cybiſtra, in Cappadocia ſecunda 472
Cydiſſus, in Phrygia Pacatiana 488
Cydonia, in Creta 499
Cyla, vid. Cælos, in Europa 494
Cynopolis, in *Arcadia* 423
Cynus, in *Aegypto* ſecunda 423
Cypera, in Theſſalia 497

Cypſela,

Google

Cypſela, in Rhodope 495
Cyrene, in Pentapoli 423
Cyrus, alias Cyrrhus, in Comagene 444
Cyſamus, in Creta 499
Cyzicus, in Helleſponto 487

DAblis, in Bithynia prima 479
Dadibra, in Paphlagonia 477
Daldus, in Lydia 483
Daliſandus, in Iſauria 489
Damaſcus, in Phœnicia Libani 445
Damatcore, in Numidia a
Danaba, in Phœnicia Libani 445
Darantaſia, *Tarantaiſe*, in Alpibus graiis 541
Dardanum, in Helleſponto. 481
Darnis, in Libya 424
Dauſara, in Oſrhœne 444
Debeltus, vel Deueltus, in Hæmimonte 495
Decoriana, in Byzacena a
Delos, inſula 491
Demetrias, in Theſſalia 497
Derbe, in Lycaonia 487
Dertona, *Tortona*, in Alpibus Cottiis 533
Dertoſa, *Tortoſa*, in Tarraconenſi 545
Dia, *Die*, in Viennenſi ſecunda 541
Diana, in Numidia a
Dianium, *Denia*, in Carthag. Hiſpan. 546
Dicæſarea, in Theſſalia 497
Dicea, in Byzacena a
Diciozanabrus, in Pamphylia 486
Diduma, vid. Siduma in Lycia 485
Dinia, *Digne*, in Alpibus Maritimis 540
Diocæſarea, in Iſauria 489
Diocletiana, in Dardania 501
Diocletianopolis, in Thracia 495
Dioclia, in Phrygia Pacatiana 488
Dionyſiana, in Byzacena a
Dionyſias, in Arabia 433
Dionyſiopolis, in Mœſia ſecunda 495
Dionyſiopolis, in Phrygia Pacat. 488
Dioſpolis, in Aegypto ſecunda 423
Dioſpolis alias Lyddæ, in Palæſtina prima 434
Dioſpolis, in Thracia 495
Dioſpolis, magna, in Thebaide ſecunda 423
Dioſpolis parua, in Thebaide ſecunda. ibid.
Dioſpontum, nomen prouinciæ, non ciuitatis 474
Diſthis, in Pentapoli 423
Dium, in Macedonia 496
Doara, in Cappadocia tertia 472
Doberus, in Macedonia 496
Docimæum, in Phrygia ſalutari. 488
Doclea, in Dalmatia 502
Dodone, in Epiro veteri 498
Dola, in Lugdun. tertia 543
Dolicha, in Comagene 444
Domitiopolis, in Iſauria 489
Dora, in Palæſtina prima 434
Dorceſtria, alias Dorcina, in Britannia prima 562
Dorlanis, vrbs incertæ poſitionis, ex Concilio Sardicenſi.
Dorouernum, in Britannia prima 560
Dorylæum, in Phrygia ſalutari 488
Druſiliana, in Numidia a
Druſipara, in Europa 494
Duæ Senepſalitinæ, in Africa proconſul. a

Digitized by Google

Duaſſedemſai, in Africa proconſ. a
Dumium, in Gallæcia 547
Dunouicum, alias Dummok, in Britannia 561
Dura, in Byzacena a
Duroſtorum, in Mœſia ſecunda 495
Dyrrachium, *Durazzo*, in Epiro noua 498

EBora, in Luſitania 546
Eboracum, in Britannia 558
Ebredunum, *Ambrun*, in Alpibus Maritimis 540
Ebroica, *Evreux*, in Lugd. ſec. 543
Ebuſus inſula 548
Echinus, in Theſſalia 497
Echineota, incertæ poſitionis in Aegypto.
Edeſſa, in Oſrhœne 444
Egabro, *Cabra*, in Bætica 546
Egara, in Phrygia Pacatiana 488
Egara, *Tarraſſa*, in Tarraconenſi 545
Egita, in Luſitania 547
Egnatia, in Byzacena a
Eguge, in Africa proconſ. a
Elæa, in Aſia 482
Elana, in Arabia 433
Elatia, in Achaia 497
Elbora, *Avora*, in Luſitania 546
Elearchia, in Aegypto ſecunda 423
Elephantaria, in Maurit. Cæſarienſi. a
Eleſma vid. *Clyſma*, in Arcadia.
Eleuthera, in Creta 499
Eleutheropolis, in Palæſtina prima. 434
Elia, in Palæſtina prima 434
Eliberis, in Bætica 546
Elibia, in Africa proconſ. a
Eliocrata, *Lorca*, in Cartag. Hiſpan. 546
Elipla, *Niebla*, in Bætica 546
Eluſa, *Eauſe*, in Nouempopulania. 542
Eluſa, in Palæſtina tertia 434
Emerita, *Merida*, in Luſitania 546
Emeſa, in Phœnicia Libani 445
Eminentiana, in Maur. Sitifenſi a
Eminium, incertæ poſitionis, in Hiſpania.
Emmaus, vid. Nicopolis.
Emona, in Hiſtria 537
Emporiæ, *Ampurias*, in Tarraconenſi 546
Engoliſmenſium ciuitas, *Angoulesme*, in Aquitanica ſecunda 542
Epala, alias Epula, vrbs incertæ poſitionis.
Epidaurus, *Raguſa*, in Dalmatia 502
Epheſus, in Aſia proconſulari 482
Epiphania, in Cilicia ſecunda 490
Epiphania, in Syria ſecunda 444
Eporedia, in Liguria 535
Equizotum, in Maurit. Sitif. a
Ergauica, *Alcaniz*, in Carthag. 546
Eriza, in Caria 481
Erymne, in Pamphylia prima 486
Erra, in Arabia 433
Etrythræ, in Aſia 482
Erythra, in Pentapoli 423
Esbus, in Arabia 433
Etene, in Pamphylia prima 486
Euaria, alias Iuſtinianopolis, in Phœnicia Libani 445
Euaza, in Aſia 482
Eucarpia, in Phrygia ſalutari 488
Eudala in Africa proconſ. a
Eudoxias, in Lycia 485
Eudoxias, in Pamphylia ſecunda 486

Eugu-

Eugubium, *Gubbio*, in Vmbria 513
Eulandra, vrbs incertæ poſitionis.
Eumenia, in Phrygia Pacatiana 488
Euria, in Epiro veteri 498
Europus, in Euphrateſia 444
Eutimia, vid. Anitha 433
Euuſum, vid. Ebuſus inſula 548

FAeſulæ, in Tuſcia 509
Faleronia, *Faleroni*, in Piceno ſuburbicario 520
Fallaba, in Maurit. Cæſar. a
Fanum Apollinis, in Lydia 483
Fanum Fortunæ, *Fano*, in Piceno annonario 532
Fanum Iouis, in Aſia 482
Fatum, in Numidia a
Fauentia, *Faënza*, in Flaminia 532
Fauſtinopolis, in Cappadocia ſec. 472
Febianum, in Byzacena a
Feltria, in Venetia 537
Feradimaia, in Byzacena a
Ferentinum, in Latio 521
Ferentinum, in Tuſcia 509
Feſſeita, in Numidia a
Ficoclæ, *Ceruia*, in Flaminia 532
Ficus, in Mauritania Sitifenſi a
Fidenæ, *Caſtel Iubileo*, in Valeria 517
Fidoloma, in Maurit. Cæſar. a
Filace, in Byzacena a
Firmum, *Fermo*, in Piceno ſuburbicario 519
Flagonea, vide Fragonea in Aegypto ſecunda 423
Flagonita, incertæ poſitionis in Aegypto 424
Flauiopolis, in Cilicia ſecunda 490
Flauona, vid. Fragonea
Flenucletu, in Maurit. Cæſar. a
Florentia, *Fiorenza*, in Tuſcia 509
Florianum, in Maurit. Cæſar. a
Flumen-piſcis in Maurit. Sitifenſ. a
Flumenzerita, in Maurit. Cæſar. a
Foratiana, in Byzacena a
Forme, in Numidia a
Forme altera ibid.
Formiæ, in Latio 521
Forontoniana, in Byzacena a
Forum Claudii, *Oriolo*, in Tuſcia. 509
Forum Cornelii, *Imola*, in Flaminia 532
Forum Flaminii, *For-Flammo*, in Vmbria 513
Forum Iulii, *Friuli*, in Hiſtria 537
Forum Iulii, *Freiuz*, in Narbon. ſecunda 541
Forum Liuii, *Forli*, in Flaminia. 532
Forum nouum, *Veſcouio*, in Vmbria. 513. 517
Forum populi, in Flaminia 532
Forum Sempronii, in Piceno annonario 532
Forum Traiani, in Sardinia 531
Fragonea, al. Phragonea in Aegypto ſecunda 423
Frequentum, *Fricenti*, in Samnio 527
Frontæ, in Maurit. Cæſar. a
Frontoniana, in Byzacena a
Fulginum, *Fuligno*, in Vmbria 513
Fundi, in Latio 521
Furconium, in Valeria 517
Eurni, in Africa proconſ. a
Fuſſula, in Numidia 416. & a

GAbala, in Lydia 483
Gabala, in Theodoriade 444

Gabalum, *Mande*, in Aquitanica prima 542
Gabbus, in Syria prima 444
Gabii, in Latio 521
Gadamautus, vid. Hydmautus, in Lycaonia 487
Gadamuſa, in Maurit. Sitifenſi a
Gadara, in Palæſtina ſecunda 434
Gaiopolis, forſan Gæapolis, in Arabia.
Gangra, in Paphlagonia 477
Garbis, in Numidia a
Gargara, in Aſia 482
Garra, in Maur. Cæſar. a
Garriana, in Byzacena a
Gaſauphala, in Numidia a
Gatiana, in Byzacena a
Gauæa, incertæ poſit. in Aegypto 424
Gaudiaba, in Numidia a
Gauſiana, in Numidia a
Gawarita, in Byzacena a
Gaza, in Palæſtina prima 434
Gazula, incertæ poſitionis, in Aegypto 424
Gegita, in Maurit. Sitif. a
Gemellæ, in Numidia a
Geneuæ, in Viennenſi prima 541
Genua, in Alpibus Cottiis 534
Geone, in Pamphylia ſecunda 48
Geraſa, in Arabia 432
Gerara, in Palæſtina prima 435
Germa in Helleſponto 481
Germania, in Numidia a
Germanicia, in Euphratenſi 443
Germanicopolis, in Iſauria 489
Gerunta, vel Gerus, vel Geranus locus, vrbs incertæ poſitionis in Armenia, vel Macedonia.
Gerrum, in Auguſtamnica prima 413
Gerunda, *Girone*, in Tarraconenſi 545
Gilba, in Numidia a
Gilba, alia ab iſta, in Numidia a
Gilſara, in Pamphylia ſecunda 486
Gindarus, in Syria prima 447
Gira, in Numidia a
Girba, in Tripoli a
Girumons, in Maurit. *Cæſ.* a
Girus Marcelli, in Numidia a
Girus Taraſi, in Numidia a
Giſipa, in Africa proconſ. a
Giutrambacaria, in Africa proconſ. a
Glandata, *Glandeve*, in Alpibus maritimis 541
Gomphi, in Theſſalia 497
Gnidus, in *Caria* 484
Gnoſſus, in *Creta* 499
Gordus, in Bithynia ſecunda 479
Gordus, alias Iuliggordus, in Lydia 483
Gortenus, in Piſidia 487
Gortyna in *Creta* 499
Gradus, *Grado*, in Venetia 537
Gratianopolis, in Maurit. Cæſarienſi a
Gratianopolis, *Grenoble*, in Viennenſi prima 541
Grauiſca, in Tuſcia 509
Grumentum, *Agrimonte*, in Lucania 528
Gummita, in Byzacena a
Gunagita, in Maurit. *Cæſar.* a
Gurgaita, in Byzacena a
Gurgites, in Maurit. *Cæſarienſ.* a
Gypſaria, in Maur. *Cæſar.* a

HAdria, *Adri*, in Piceno ſuburbicario 520
Hadria, in Flaminia 512

Hadriana, in Bithynia prima 479
Hadrianopolis, in Hæmimonte 495
Hagulſtade, in Britannia 561
Halicarnaſſus, in Caria 484
Harpaſa, in *Caria* ibid.
Hebrides inſulæ
Helena, *Elna*, in Narbonenſi prima 542
Helia, in Byzacena a
Helice, in Achaia 497
Heliopolis, in Auguſtamnic. ſecund. 423
Heliopolis, in Galatia prima 477
Heliop lis, in Phœnicia Libani 445
Hellene, in Lydia 484
Helenopolis, in Bithynia prima 479
Helmhlam, ſiue Elmhalm, in Britannia 561
Hephæſtia, in Macedonia 496
Hephæſtus, in Auguſtamnica prima 423
Heraclea, in Arcadia 4 3
Heraclea, in Auguſtamnica prima 42
Heraclea Latmi, in Caria 484
Heraclea, in Europa Thracica 494
Heraclea, in Lydia 483
Heraclea, in Macedonia 496
Heraclea Ponti, in Honoriade 478
Heraclea Salbaci, in Caria 4 4
Herdonia, *Ardona*, in Apulia 5 8
Herefordia, in Britannia 560
Hermiana, in Byzacena a
Hermonthes, in Thebaide ſecunda 423
Hermopolis parua, in Aegypto prima 422
Hermopolis, in Iſauria 489
Hermopolis, in Thebaide prima 423
Herpis, in Maurit. Cæſarienſi a
Hierapetra, in Creta 459
Hierapolis, in Euphrateſia 444
Hierapolis, in Phrygia pacatiana 488
Hiericho, in Palæſtina prima 434
Hierocæſarea, in Lydia 483
Hierpiniana, vid. Irpiniana in Byzacena a
Hieruſalem, in Palæſtina prima 434. 441
Hilta, in Africa proconſ. a
Himeria, in Oſthoene 44
Hippa, in Mauritan Sitifenſi a
Hippo-Zarito, alias Diaritorum, in Africa proconſ. 418 & a
Hippo-Regius, in Numidia 416 & a
Hippus, in Palæſtina ſecunda 434
Hipſus, in Phrygia ſalutari 488
Hircani, in Lydia 484
Hirina, in Byzacena a
Hiſpalis, *Seuilla*, in Bætica 546
Hiſp llum, *Spello*, in Vmbria 513
Hizirzada, in Numidia a
Honomada, in Lycaonia 487
Horrea, in Mauritan. Sitif. a
H rrea Cælia, in Byzacena a
Horta vel Horrea, in Africa proconſ. a
Hortanum, *Horti*, in Tuſcia 509
Hyda, in Lycaonia 487
Hydmautus, in Lycaonia ibid.
Hydrax, in Pentapoli 423
Hydruntum, *Otranto*, in Calabria 528
Hypæpa, in Aſia 482
Hypſelæ, in Thebaide prima 423

Iabruda, in Phœnicia Libani 445
Iadera, *Zara*, in Dalmatia 502
Iamna, in Minorica 548
Iamnia, in Palæſtina prima 434
Iaſſus, in Caria 484
Ibonium, vid. *Biuinum*.

Iborea, in Helleſponto 475
Iconium, in Lycaonia 487
Icoſium, in Maur. Cæſar. a
Ida, in Maur. Cæſar. a
Ida alia, in Maur. Cæſar. a
Idaſſa, in Numidia a
Idicra, in Numidia a
Igilgili, in Maurit. Sitif. a
Ignatia, *Ignazzo*, in *A*pulia 528
Iberda, *Lerida*, in Tarraconenſi 545
Ilipla, alias *Elipla*, *Niebla*, in Bætica 546
Illiberis ſeu *Eliberis*, in Bætica ibid.
Illici, *Alicante*, in Carthaginenſi Hiſpaniæ 546
Iliſtrum, in Lycaonia 487
Illiturgi, incertæ poſitionis in Hiſpania.
Ilium, in Auguſtamnica ſecunda 423
Ilium, in Helleſponto 481
Illuſa, in Phrygia Pacatiana 488
Ingilon, vrbs incertæ poſitionis.
Interamnia, *Teramo*, in Piceno ſuburbicario 519
Interamnia, *Terni*, in Vmbria 513
Ionopolis, vid. Iunopolis, in Paphlagonia 477
Ioppa, in Palæſtina prima 434
Iotape, in Iſauria 489
Irenopolis, in Cilicia ſecunda 490
Irenopolis, in Iſauria 489
Iria Flauia, *Elpadron*, in Gallæcia 547
Irpiniana, in *B*yzacena a
Iſaura, in Lycaonia 487
Iſeus, ſeu Iſeopolis, in Dacia ripenſi 500
Iſindus, in Pamphylia ſecunda 486
Iſtonium, in Samnio 517
Ita, in Maurit. Cæſarienſi a
Italica, *Seuilla la Vieia*, in Bætica 546
Itoana, in Phrygia Pacatiana 488
Iubaltiana, in *B*yzacena a
Iubeclidia, in *B*yzacena a
Iuliopolis, in Galatia prima 477
Iunca, in *B*yzacena a
Iunca, in Mauritania Cæſarienſi a
Iunopolis, in Paphlogonia 477
Iuritum, vrbs incertæ poſitionis.
Iuſtiniana prima, in Præualitana 499
Iuſtiniana ſecunda 501
Iuſtinianopolis noua, vid. Camuliana 471
Iuſtinianopolis, alias Mociſſus, in Cappadocia tertia 472, 473
Iuuauia, in Norico 503

LAbdia, in Maurit. Cæſarienſi a
Lacedæmon, in Achaia 497
Lacobriga, incertæ poſitionis in Hiſpania.
Lactoratium, *Lectoure*, in Nouempopulania 542
Lærus, vrbs vel inſula, incertæ poſitionis in mari Aegeo.
Lagania, in Pamphylia ſecunda 486
Lamaſua, in Numidia a
Lambuſa, in Numidia a
Lambir, in Numidia a
Lamecum, *Lamego*, in Gallæcia 547
Lamfua, in Numidia a
Lamia, in Theſſalia 497
Lammiggiga, in Numidia a
Lammiggiza, in Numidia ibid.
Lampſacus, in Helleſponto 481
Lamphania, vrbs incertæ poſitionis.
Lamſorte, in Numidia a
Lamus, in Iſauria 489
Landaua, al. Taua, *Landaff*, in Britannia ſecunda 560

Laniobra, incertæ poſitionis in Hiſpania.
Laodicæa, in Phœnicia Libani 445
Laodicæa, in Phrygia Pacatiana 488
Laodicæa, in Piſidia 487
Laodicæa, in Theodoriade 444
Lapda, in Africa proconſul. a
Lapidia, in Mauritania Cæſarienſi a
Lapithus, in Cypro 445
Lappa, in Creta 499
Laranda, in Lycaonia 487
Lares, in Numidia a
Lariſſa, in Syria ſecunda 444
Lariſſa, in Theſſalia 497
Laſcara, *Leſcus*, in Nouempopulania 542
Latopolis, in Aegypto prima 422
Latopolis, in Thebaide ſecunda 423
Laudunum, *Laon*, in Belgica ſec. 544
Lauerica, incertæ poſitionis, in Hiſpan.
Lauici, in Latio 521
Laureacum, *Lork*, in Norico 503
Laus Pompeia, *Lodi*, in Liguria 535
Lauzada, in Iſauria 489
Lebedus, in Aſia 482
Ledra, in Cypro 445
Legæ, in Numidia a
Legiæ, in Numidia a
Legio, *Leon*, in Gallæcia 547
Lemandus, in Pentapoli 423
Lemeleſi, in Maur. Sitif. a
Lemfocta, in Maurit. Sitif. a
Lemouica, *Limoges*, in Aquitanica prima 542
Leontini, in Sicilia 530
Leontopolis, in Auguſtamnica ſecunda 423
Leontopolis, in Oſrhœna 444
Leoſita, in Mauritania Cæſarienſi a
Leptis magna, in Tripoli 420 & a
Leptis minor, in Byzacena a
Leſuita, in Maurit. Sitifenſi a
Lete, in Macedonia 496
Letus, in Aegypto prima 422
Lexouium, *Liſieux*, in Lugdun. ſecunda 543
Libertina, in Africa proconſ. a
Libias, in Palæſtina prima 434
Liceſtria, in *Britannia* 562
Lichfeldium, in *Britannia* 562
Lilybæum, in Sicilia 530
Limata, in Numidia a
Limenopolis, in Piſidia 487
Limmica, in *Byzacena* a
Limyra, in Lycia 485
Lindisfarnia, in *Britannia* 561
Lindocolina, alias Lindum Colonia, *Lincoln*, in *Britannia* 558
Lingonum ciuitas, *Langres*, in Lugd. prima 543
Linoë, in *Bithynia* ſecunda 479
Linternum, in Campania 525
Lipara inſula 530
Liſia, vrbs incertæ poſitionis.
Liſſus, *Aleſſio*, in Præualitana 500
Liſta, in *Valeria*, ſed falſo 517
Liſtra, vel Heliſtra, in Epiro noua 498
Locri, in Brutia 529
Londinum, in Britannia 558
Lorima, in Caria 484
Lorium, in Tuſcia 509
Luca, in Tuſcia ibid.
Lucus Auguſti, *Lugo*, in Gallæcia 547
Luctum, vrbs incertæ poſitionis.
Lugdunum, *Lyon*, in Lugd. prima 543
Lugura, in Numidia a

Luna,

Luna, in Tuſcia 509
Luteuenſium ciuitas, *Lodeue*, in Narbon. prima 541
Lybias, in Iſauria 489
Lycopolis, in Thebaide prima 423
Lychnidus, in Epiro noua 498
Lydda, vid. Dioſpolis 434
Lydde, in Palæſtina prima 434, 435
Lypia, in Calabria 528
Lyrbæ, in Pamphylia prima 486
Lyſias, in Phrygia ſalutari 488
Lyſimachia, in Europa Thracica 494
Lyſinia, in Pamphylia ſecunda 486
Lyſtra, in Lycaonia 487

MAcania, in Maurit. Cæſar. a
Macedonopolis, vrbs incertæ poſitionis in Meſopotamia.
Macomades, in Numidia a
Macri, in Maur. Sitif. a
Macriana, in *Byzacena* a
Mactaris, in *Byzacena* a
Mada, in Numidia a
Madaſſumma, in *Byzacena* a
Madaurus, in Numidia a
Magalona, in Narbon. prima 542
Magidis, in Pamphylia ſecunda 486
Magneſia Meandri, in Aſia 482
Magneſia Sipyti, in Aſia ibid.
Magnetum, incertæ poſitionis in Hiſpania.
Maiorica inſula 548
Maiuca, in Maurit. Cæſarienſi. a
Maiuma, in Palæſtina prima 434
Malaca, *Malaga*, in *Bætica* 546
Malleotana, vrbs incertæ poſitionis. Forſan Malliattha in Arabia.
Malliana, in Maurit. Cæſarienſi a
Mallus, in Cilicia prima 489
Mallus, in Piſidia 487
Mamilla, in Maurit. Cæſarienſi a
Manaccenſeri, in Maurit. Cæſar. a
Manturanum, in Tuſcia 509
Maraggarita, al. Naraggarita, in Africa proconſ. a
Maraguia, in *Byzacena* a
Marathon, in Achaia 493
Marazana, in *Byzacena* a
Marcelitanum, vid. Coſilianum 528
Marciana, in Lycia 485
Marcopolis, in Oſrhoene 444
Marculita, in Numidia a
Mareotis, in Aegypto prima 422
Margus, al. *Caſtrum Martis*, in Mœſia prima 500
Mariana, in *Corſica* 532
Mariana, in Syria ſecunda 444
Marianopolis, in Euphrateſia ibid.
Marianum, in Venetia 537
Marmarica, in Libya 424
Maronia, in Rhodope 495
Marouana, in Maurit. Sitif. a
Marruuium, alias Marſi, in Valeria 517
Martianopolis, in Mœſia ſecunda 495
Martula, in Vmbria 513
Martyropolis, in Meſopotamia 444
Maſceliana, in *Byzacena* a
Maſcula, in Numidia a
Maſſilia, *Marſeilles*, in Viennenſi ſecunda 541
Maſſimana, in Byzacena a
Maſtaura, in *Aſia* 482
Maſtaura, in Lycia 485.
Maſtaura, in Lydia 484
Maſucaba, in Maurit *Cæſar.* a
Matarita, in *Byzacena* a

Mate-

Matilica, in [illegible] ſuburbicario 540
Materiana, in Byzacena a
Mathara, in Numidia a
Matiſco, *Maſcon*, in [illegible] prima 543
Mattiana, in [illegible] a
Maturbum, in [illegible] a
Maura, in Maurit. Cæſar. a
Mauriana, in Maurit. Cæſar. a
Mauriana, *St. Jean de Maurienne*, in [illegible]nenſi prima 544
Maximiana, in Numidia a
Maximianopolis, in [illegible] 433
Maximianopolis, in Rhodope 495
Maximianopolis, in Palæſtina ſec. 434
Maximianopolis, in Pamphylia ſecunda 486
Maximianopolis, in Thebaide ſecunda 423
Maxita, in Maurit. Cæſar. a
Maxula, in Africa proconſ. a
Mazaca, in Numidia a
Medaba, in Arabia 432
Medi[illegible]um, in Byzacena a
Mediolanum, *Milan*, in Liguria 525
Mediomatricum, *Metz*, in Belgica prima 544
Megalopolis, in Achaia 497
Megara, in Achaia ibid.
Meglapolis, in Africa proconſ. a
Melda, *Meaux*, in Lugd. quarta. 543
Melfia, ſive Melphis, in Apulia 528
Melicbuza, in Maur. Sitif. a
Melita inſula 536
Melitene, in Armenia ſecunda 474
Melitopolis, in Helleſponto 481
Melos inſula 491
Melzita, in Africa proconſ. a
Membreſa, in Africa proconſ. a
Membro, in Africa proconſ. a
Memphis, in Arcadia 423
Memphites, in Ægypto prima 422
Menephesſa, in Byzacena a
Menevia, *S. Davids*, in Britann. 559
Mennith, in Palæſtina ſecunda 434
Menteſa, *Mentexa*, in Carthag. Hiſpan. 546
Meſembria, in Hæmimonte 495
Meſſana, in Sicilia 530
Meſſene, in Achaia 497
Meta, in Numidia a
Metagonium, in Maurit. Cæſar. a
Metelis, in Ægypto prima 422
Methymna, in Leſbo 491
Metrocomia, vid. *Bacatha*, in Palæſtina tertia
Metropolis, in Aſia 482
Metropolis, in Piſidia 487
Metropolis, in Theſſalia 497
Mevania, *Bevagna*, in Umbria 513
Mibiarcenſis, in Byzacena a
Midaeum, in Phrygia ſalutari 488
Midila, in Numidia a
Midica, in Byzacena a
Migirpa, in Proconſul. Africa a
Mignenia, urbs incertæ poſitionis in Illyrico occidentali.
Miletus, in Caria 484
Mileui, in Numidia a
Mileum, alias Milevum, in Numidia. a
Mimiana, in Byzacena a
Minizus, alias Mnizus in Meſopotamia 444
Minna, in Maurit. Cæſarienſi a
Minoida, alias Mennith, in Palæſtina ſecunda 434
Minorica, inſula 548

Mintnrnæ, in Campania 524
Miriciana, vel Miritana ciuitas, in Byzacena a
Miſenum, in Campania 525
Miſthium, in Lycaonia 487
Miſua, in Africa proconſ. a
Mitylene, in Lesbo 491
Mniſus, ſ. Mineza, in Meſopotamia 414
Mociſſus, vid. Iuſtinianopolis, in Cappadocia tertia 472
Mocta, vid. Mopta vel Mozota.
Mœonia, in Lydia 483
Moguntia, *Ments*, in Germanica prima 545
Molitianum, vrbs incertæ poſitionis.
Monte, in Numidia a
Mopſueſtia, in Cilicia ſecunda 490
Morea, alias Famagorea, vrbs incertæ poſitionis.
Morotheorita, in Byzacena a
Moſtena, in Lydia 483
Moſynus, in Phrygia Pacatiana 488
Mozorita, in Numidia a
Mozota, in Maurit. Sitif. a
Mulia, in Numidia a
Mullita, in Africa proconſ. a
Municipia & Gemiſiæ, in Byzacena. a
Municipitogia, in Africa proconſ. a
Municipium, Canapium in Africa proconſulari a
Municipium Tullenſe, in Numidia. a
Muranum, in Brutia 529
Murconium, in Maurit. Cæſar. a
Murſa, *Effek*, in Sauia 502
Muruſtaga in Maurit. Cæſar a
Muſti in Numidia a
Mutecita, in Maur. Cæſarienſi a
Mutina, *Modena*, in Aemilia 533
Mutugenna, in Numidia a
Muzua, in Africa proconſ. a
Muzuca, in Byzacena a
Myndus, in Caria 484
Myra, in Lycia 485
Myrrhina, in Aſia 482
Myriangelus, vrbs incertæ poſitionis.
Myrum, alias Merum, in Phrygia ſalutari 483
NAbala, in Maurit. Cæſar. a
Nacolia, in Phrygia ſalutari 488
Naiſſus, in Dacia ripenſi 500
Nannetum ciuitas, *Nantes*, in Lugdunenſi tertia 543
Nara, in Byzacena a
Narangara, in Numidia a
Naratcata, in Numidia a
Narbo, in Narbonenſi prima 542
Narnia, *Narni*, in Vmbria 513
Nasbinca, in Maurit. Cæſar. a
Natio, in Byzacena a
Naucratis, in Aegypto prima 422
Naulochus, in Aſia 482
Naupactus, *Lepanto*, in Achaia 497
Naxus inſula 491
Nazianzum, in Cappadocia tertia 472
Nea, vid. Sanea, in Phrygia Pacatiana 488
Neapolis, in Africa proconſ. a
Neapolis, in Arabia 433
Neapolis, *Naples*, in Campania 515
Neapolis, in Caria 484
Neapolis, in Macedonia 496
Neapolis, *Sichem*, in Palæſtina prima 434
Neba, vid. Nibe, in Arabia 432
Nebium, in Corſica 532
Neela,

Neela, vid. Elana in Arabia 433
Nemauſum, *Niſmes*, in Narbonenſi prima 542
Neocæſarea, in Bithynia prima 479
Neocæſarea, vid. Cæſarea in Euphratenſi 414
Neocæſarea, in Ponto Polemonico 474
Nepe, in Tuſcia 509
Nephelis, in Iſauria 489
Neptita, in Byzacena a
Neritum, *Nardo*, in Calabria 528
Neſſyma, in Dardania 501
Neſus, in Lycia 485
Niba, in Numidia a
Nibe, in Arabia 432
Nicæa, *Nizza*, in Alpibus Cottiis. 534
Nicæa, *Nice*, in Alpibus Maritimis. 540
Nicæa, *Nice*, in Bithynia ſec. 479
Nicephorium, in Oſrhæne 444
Nicium, in Aegypto prima 422
Nicomedia, in Bithynia prima 479
Nicopolis, in Armenia prima 473
Nicopolis, in Epiro vetere 498
Nicopolis, in Mœſia ſecunda 495
Nicopolis, in Thracia 495
Nicopolis, *Emmaus*, in Palæſtina prima 434
Nicotera, in Brutia 529
Nilopolis, in Arcadia 423
Niſibis, in Meſopotamia 444
Niſilectum, vrbs incertæ poſitionis.
Nitria, in Aegypto prima 422
Niuernum, *Neuers*, in Lugd. quarta 543
Noba Barbara in Numidia a
Noba Cæſaris in Numidia a
Noba Germania in Numidia a
Nobalicia, in Maurit. Sitifenſi a
Nobas Parſa in Numidia a
Nobaſina, in Numidia a
Nobica, in Maurit. Cæſar. a
Nola, in Campania 526
Nomentum, *Lamentana*, in Valeria 517
Noſalena, vrbs incertæ poſitionis, forſan in Armenia minori.
Noua, in Venetia 537
Noua Aula, in Aſia 482
Nouæ, in Maurit. Cæſar. a
Nouæ, in Mœſia ſecunda 495
Nouaria, in Liguria 535
Nouiodonum, *Noyon*, in Belgica ſecunda 544
Nouiodonum, in Sauia 502
Nuceria, *Nocera*, in Vmbria 513
Numana, *Humana*, in Piceno ſuburbicario 520
Numidia, in Maurit. Cæſarienſi a
Nummula, in Africa proconſ. a
Nurſia, *Norza*, in Valeria 516
Nyſa, in Aſia 482
Nyſa, in Lycia, vid. Neſus 485
Nyſſa, in Cappadocia prima 471

Oaſis, in Thebaide prima 423
Obba, in Maurit. Cæſar. a
Oborita, in Maurit. Cæſar. a
Occa, in Helleſponto 481
Ocriculum, in Vmbria 513
Octabium, in Byzacena a
Octabum, in Numidia a
Octodurum, *Martenach*, in Alpibus Graiis 541
Odeſſus, in Mœſia ſecunda 495
Oea, in Tripoli 420. & a
Oeneanda, in Lycia 485

Ofita, in Africa proconſ. a
Olbia, in Pamphylia ſecunda 486
Olbiæ, in Pentapoli 423
Olbus, in Iſauria 489
Olero, *Oleron*, in Nouempopulania 5 2
Oliua, in Maurit. Sitif. a
Olympus, in Lycia 485
Olyſippo, *Lisbona*, in Luſitania 547
Onebi, in Thebaide ſecunda 423
Onium, in Auguſtamnica ſec. 423
Onoſada, in Lycaonia 487
Onoſarta, in Syria prima 444
Onuphis, in Aegypto prima 422
Opita, vrbs incertæ poſitionis.
Opitergium, *Oderzo*, in Venetia 537
Oppenua, in Byzacenâ a
Oppidum nouum in Maurit. Cæſar. a
Oppinum, in Maurit. Cæſar. a
Opus, in Achaia 497
Orchades, in Britannia 553
Orciſtus, in Galatia ſecunda 478
Oreſtis, in Brutia 529
Oretum, *Oreto*, in Carhaginenſi 546
Oreum, in Achaia 497
Orgellum, in Tarraconenſi 546
Orthoſias, in Caria 484
Orthoſias, in Phœnicia prima 445
Ortona, in Samnio 527
Oſca, in Tarraconenſi 545
Oſpitum, in Numidia a
Oſiſma, in Lugd. tertia 543
Oſſonaba, *Eſtoy*, in Luſitania 547
Oſtia, in Latio 521
Oſtracina, in Auguſtamnica prima 422
Ozrum, in Phrygia ſalutari 488
Ouilabis, in Norico 503
Oximum, *Hieſmes*, in Lugd. ſec. 543
Oxirinchus, in Arcadia 423
Oxoma, alias Vxoma, *Oſma*, in Carthaginenſi 546

PAchneumonis, in Aegypto ſec. 423
Pæſtum, *Peſto*, in Lucania 428
Palæopolis, in Aſia 482
Palæopolis, in Pamphylia ſec. 486
Palæbiſca, in Pentapoli 423
Palladianum, vrbs incertæ poſitionis.
Pallentia, in Carthaginenſi 546
Palma, in Maiorica 548
Palmyra, in Phœnicia Libani 445
Paltos, in Theodoriade, alias Syria prima 444
Pamaria, in Maur. Cæſar. a
Pampilona, in Tarraconenſi 545
Panæphyſus, in Auguſtamnica prima 423. 429
Panatoria, in Maurit. Cæſarienſi a
Pancas, alias Cæſarea Philippi, in Phœnicia prima 445
Panemoticus, in Pamphylia ſec. 486
Panium, in Europa Thracica 494
Panopolis, in Thebaide prima 423
Panormus, *Palermo*, in Sicilia 530
Papa, in Lycaonia 487
Paphus, in Cypro 445
Papia, in Africa proconſ. a
Paradamium, in Byzacena a
Paratonium, in Libya 424
Paralaus, in Piſidia 487
Paralus, in Aegypto ſecunda 423
Parallus, in Arcadia 473
Paraxia, vrbs incertæ poſitionis in Macedonia
Parembola, in Arabia 433
Parentium, *Parento*, in Hiſtria 537

Pariſii,

Pariſii, *Paris*, in Lugd. quarta 543
Pariſium, in Africa proconſ. a
Parium, in Helleſponto 481
Parma, in Aemilia 513
Parnaſſus, in Cappadocia tertia 4[illegible]2
Paros inſula 491
Paroſithus, vrbs incertæ poſitionis
Partenium, in Maurit. Sitif. a
Particopolis, in Macedonia 496
Parus, vrbs incertæ poſitionis in Piſidia.
Patara, in Lycia 485
Patauium, in Bithynia prima 479
Patauium, *Padua*, in Venetia 537
Paternum, in Brutia 529
Paternum, vrbs incertæ poſitionis in Cappadocia ſecunda, forſan Parnaſſus.
Patræ, vel Petræ in Achaia 497
Pauſola, in Piceno ſuburbicario 510
Pautalia, in Dardania 501
Pax Iulia, in Luſitania 546
Pederodiana, in Byzacena a
Pella, in Palæſtina ſecunda 434
Pella, in Pamphylia ſecunda 486
Pelte, in Phrygia Pacatiana 488
Peluſium, in Auguſtamnica prima 422
Penteneſus, alias Pedneliſſus, in Pamphylia ſecunda 486
Pepere, vel Perpere, in Aſia 482
Perdices, in Maurit. Sitifenſi. a
Pergæ, in Pamphylia ſecunda 485
Pergamus, in Aſia 482
Perre, in Euphratenſi 444
Periorcis, vrbs incertæ poſitionis in Libya vel Aegypto.
Perte, in Lycaonia 487
Peruſia, in Tuſcia 509
Petauia, *Petow*, in Pannonia 502
Petauia, alias Bataua Caſtra, *Paſſaw*, in Norico 503
Peteneſſus, in Galatia ſecunda 478
Petra, in Lazica 4[illegible]0
Petra, in Palæſtina prima 434
Petra, in Palæſtina tertia ibid.
Petræ, in Achaia 497
Petrocorium, *Pertigueux*, in Aquitanica ſecunda 542
Phacuſa, in Auguſtamnica prima 422
Phalaris, in Tuſcia 509
Pharan, in Palæſtina tertia 434
Pharbæthus, in Auguſtamnica ſecunda 423
Pharnacea, vrbs incertæ poſitionis in Ponto, alias Cilicia.
Phaſelis, in Lycia 485
Phaſis, in Lazica 490
Phauſania, in Sardinia 531
Phellus, in Lycia 485
Phenon, in Palæſtina tertia 434
Philadelphia, in Arabia 433
Philadelphia, in Iſauria 489
Philadelphia, in Lydia 483
Philippi, in Macedonia ſecunda 496
Philippopolis, in Arabia 433
Philippopolis, in Phrygia Pacat. 488
Philippopolis, in Thracia 495
Philomelium, in Piſidia 487
Phocæa, in Aſia 482
Phœnica, in Epiro vetere 498
Phœno, in Arabia 433
Photica, in Epiro vetere 498
Phragonea, in Aegypto ſecunda 423. 430
Phtenegus, ſeu Phthenoti Nomus, in Aegypto prima 422

Phuphena, vrbs incertæ poſitionis in Iſauria vel Armenia minori.
Phylæ, in Thebaide ſecunda 423
Pia, in Africa proconſ. a
Pictaui, *Poictiers*, in Aquitanica ſecunda 542
Pinna, *Penna*, in Piceno ſuburbicario 519
Pionia, in Helleſponto 481
Piſa, in Tuſcia 509
(Not. Hæc omiſſa eſt ex errore & ponenda ſub num. 25)
Piſaurum *Peſaro*, in Piceno annonario 532
Piſila, in Pentapoli 423
Piſinda, in Pamphylia ſecunda 486
Piſſinus, in Galatia ſecunda 478
Pitane, in Aſia 482
Pityus, in Ponto Polemoniaco 475
Pitynum, in Valeria 517
Placentia, in Aemilia 533
Placia, vrbs incertæ poſitionis in Syria vel Phœnicia.
Plotinopolis, in Hæmimonte 495
Plutææ, in Achaia 497
Podalæa, in Lycia 485
Pœmanium, in Helleſponto 481
Pola, in Hiſtria 537
Polemonium, in Ponto Polemoniaco 474
Polybotus, in Phrygia ſalutari 488
Polymartium, *Bomarzo*, in Tuſcia 509
Pompeiopolis, in Cilicia prima 489
Pompeiopolis, in Paphlagonia 477
Populonia, in Tuſcia 509
Porphyrium, in Phœnicia prima 445
Porthmus, in Achaia 497
Portucale, *El Puerto*, in Gallæcia 547
Portus Oreſtis, in Brutia 529
Portus Auguſti, *Porto*, in Tuſcia 509
Potentia, in Lucania 528
Potentia, in Piceno ſuburbicario 520
Præcauſa, in Byzacena a
Præconneſus, in Helleſponto 481
Præneſte, in Latio 521
Præneſte, *Palæſtrina*, in Valeria 517
Prænetum, in Bithynia prima 479
Præpeniſſus, in Phrygia ſalutari 488
Præſidium, in Byzacena a
Priene, in Aſia 482
Primopolis, in Pamphylia ſec. 486
Primula, in Macedonia 496
Prine, vel Priſna, in Epiro noua 498
Priſta, alias Triſta aut Sexantapriſta, in Mœſia ſecunda 495
Priuatum, in Maurit. Sitif. a
Proſolene inſula 494
Proſtama, in Piſidia 487
Pruſa, in Bithynia prima 479
Pruſias, in Honoriade 478
Prymneſia, in Phrygia ſalutari 488
Pſynchus, vid. Oxirinchus 423
Ptolemais, in Pentapoli 423. 425
Ptolemais, in Phœnicia prima 444
Ptolemais, in Thebaide ſecunda 423
Ptyuſa, in Lazica vel Ponto Polemoniaco 490
Pugla, in Pamphylia ſecunda 486
Punentiana, in Numidia a
Puppiana, in Africa proconſ. a
Puppita, in Africa proconſ. ibid.
Putea, in Byzacena a
Putea, in Numidia a
Puteoli, *Puzzolo*, in Campania 525
QVæſtoriana, in Byzacena a
Quidia, in Numidia a

Quidi-

[illegible] in Maurit. Cæſar. a
[illegible], in Rhætia ſecunda 536

RAbba[illegible] Petra
Rach[illegible] vrbs incertæ poſitionis in Phœnicia.
Raphanea, in Syria ſecunda 414
Rapta, vrbs incertæ poſitionis in Africa.
Ratiſpona, in Rhætia ſecunda 535
Rauenna, in Flaminia 531
Reate, *Rieti*, in Valeria 517
Redonum ciuitas, *Rennes*, in Lugd. tertia 548
Regium, in Maurit. Cæſar.
Regium, in Numidia a
Regium Lepidi, *Reggio*, in Aemilia 538
Reii, *Riez*, in Narbon. ſecunda 547
Remeſiana, in Dacia 500
Remi, *Reims*, in Belgica ſec. 544
Repertianum, in Maurit. Cæſar. a
Reſpecta, in Numidia a
Reſſiana, in Numidia a
Rhaphia, in Palæſtina prima 434
Rhegium, *Rezo*, in Brutia 520
Rheſinia, in Meſopotamia 441
Rhinocurura, in Auguſtamnica prima 422
Rhizinium, in Prævalitana 500
Rhodia, in Lycia 485
Rhodus inſula 491
Rocus, vrbs incertæ poſitionis.
Roffa, *Rocheſter*, in Britannia 551
Roma, in Latio & Tuſcia 524
Romeſiana, vid. Remeſiana 500
Roſſus, in Cilicia ſecunda 490
Rotaria, in Numidia a
Rothomagum, *Rouen*, in Lugd. ſecunda 543
Rubi, *Ruuo*, in Apulia 520
Rucuma, in Africa proconſ. a
Ruſiniana, in Byzacena a
Ruſadir, in Maurit. Cæſar. a
Ruſella, in Tuſcia 509
Ruſgonia, in Maurit. Cæſar. a
Ruſicade, in Numidia a
Ruſpæ, in Byzacena a
Ruſticiana in Numidia a
Ruſtonium, in Maurit. Cæſar. a
Ruſubiccari, in Maurit. Cæſar. a
Ruſucurrum, in Maur. Cæſar. a
Ruthena, *Rodez*, in Aquitanica prima 542

SAbaria, in Pannonia prima 502
Sabatra, in Lycaonia 587
Sabiona, in Venetia 537
Sabrata, in Tripoli 420. & a
[illegible], in Europa Thraciæ 493
Sæpinum, in Samnio 527
Sagalaſſus, in Piſidia 487
Sagium, *Sees*, in Lugdun. ſec. 543
Sais, in Aegypto prima 421
Salamis, vid. Conſtantia.
Salapia, *Salpe*, in Apulia 528
Salaria, in Africa proconſ. a
Salaria, in Carthag. Hiſpan. 546
Salde, in Maurit. Sitif. a
Salernum, in Campania 525
Salmantica, *Salamanca*, in Luſit. 546
Salona, in Dalmatia 506
Salpis, in Tuſcia 509
Samnium, in Samnio 527
Samos inſula 491
Samoſata, in Euphrateſia 444
Sana-

Sanafer, in Sardinia 531
Sanicienſium ciuitas, *Senez*, in Alpibus maritimis 540
Sanis, in Phrygio Pacatiana 488
Santonum ciuitas, *Saintes*, in Aquitanica ſecunda 542
Saracene, incertæ poſitionis, in Arabia 445
Sarcina, in Flaminia 532
Sardica, in Dacia mediterranea 500
Sardis, in Lydia 483
Sarta, vrbs incertæ poſitionis.
Saſima, in Cappadocia ſecunda 472
Satafa, in Maurit. Cæſar. a
Satafa, in Maurit. Sitifenſi a
Satala, in Armenia prima 473
Satala, in Lydia 483
Sauona, in Alpibus Cottiis 534
Sbide, in Iſauria 489
Scampes, in Epiro noua 498
Scarabantia, in Pannonia 502
Scarphia, in Theſſalia 497
Scenæ Mandrorum, in Auguſtamnica ſecunda 423
Scepſis, in Helleſponto 481
Schedia, in Aegypto prima 412
Scilita, in Africa proconſ. a
Scodra, in Præualitana 499
Scupi, in Dardania 501
Scyllatium, in Brutia 529
Scythopolis, in Palæſtina ſec. 434
Sebaſta, in Phrygia Pacatiana 488
Sebaſte, in Cilicia prima 489
Sebaſtea, in Armenia prima 473
Sebaſte, *Samaria*, in Palæſtina prima 434
Sebaſtopolis, in Armenia prima 473
Sebennythus, in Aegypto ſec. 423
Seberiana, in Byzacena a
Secobia, *Segouia*, in Carthag. 546
Secorus, in Achaia 497
Sedunum Valeſciorum, *Syon en Valez*, in Alpibus Graiis 541
Segermis, in Byzacena a
Segeſtero, *Ciſteron*, in Narbonenſi ſecunda 541
Segobrica, *Segorbe*, in Carthaginenſi 545
Segontia, alias Saguntum, *Siguenſa*, in Carthaginenſi 546
Sela, in Auguſtamnica prima 423
Selenus, in Iſauria 489
Seleucia & Cteſiphon, in Aſſyria 456
Seleucia, in Iſauria 489
Seleucia, al. Solentiana in Numidia a
Seleucia, in Pamphylia ſecunda 486
Seleucia Pieria, in Syria prima 444
Seleucia Ferrea, in Piſidia 487
Seleucia Beli, in Syria ſecunda 444
Selga, in Pamphylia prima 486
Selymbria, in Europa 494
Sellæ, vrbs incertæ poſitionis.
Semina, in Africa proconſ. a
Semneum, in Pamphylia prima 486
Sene, *Siena*, in Tuſcia 509
Senna, in Pamphylia ſecunda 486
Senæ, in Auguſtamnica ſec. 423
Senea, *Segna*, in Dalmatia 502
Senogallia, *Senigaglie*, in Piceno annonario 532
Senonum ciuitas, *Sens*, in Lugdunenſi quarta 543
Septe, in Lydia 483
Septempeda, *S. Seuerino*, in Piceno ſuburbicario 519

Septi-

Se[illegible]municia, in Byzacena a
Se[illegible]atiana, in Byzacena a
Sereddeſi, in Maurit. Ceſarienſi a
Sergiopolis, in [illegible] 444
Serræ, alias [illegible], in Macedonia [illegible] 496
Serta, in Maurit. Ceſarienſi a
Serteita, in Maurit. Sitif. a
[illegible], in Maurit. Ceſar. a
Setta, vel Se[illegible] [illegible]
Setabis, *Xatiua*, [illegible]
Sethrætes, in [illegible]nica prima 412
Sexantaprista, in [illegible] ſecunda 495
Sfasteria, in Maurit. Ceſarienſi a
Sicca Venerea, in Africa proconſ. a
Siccesi, in Maurit. Ceſarienſi a
Sichem, vid. Neapolis 4[illegible]
Sicilibra, in Africa proconſul. a
Sida, in Pamphylia prima 486
Sidon, in Phœnicia prima 4[illegible]
Sidnacestria, in Britannia [illegible]
Sidyma, in Lycia 48[illegible]
Signia, *Segni*, in Campania 5[illegible]
Silandus, in Lydia 483
Silbium, in Phrygia Pacatiana 488
Sile, in Numidia a
Siliba, in Numidia a
Siluanectum, *Senlis*, in Belgica ſecunda 544
Si[illegible], in Pamphylia ſecunda 486
Simidica, in Africa proconſ. a
Simingiba, in Africa proconſ. a
Simithu, in Africa procon. a
Sinaus, in Phrygia Pacat. 488
Singidunum, in Sauia [illegible]02
Siniandus, in Piſidia 487
Sinitu, in Numidia a
Sinnit, Municipium, in Africa proc. vel incertæ poſitionis a
Sinnada, in Phrygia ſalutari 487
Sinope, in Helleſponto 475
Sinuara, in Africa proconſ. a
Sion, in Aſia 482
Sipontum, in Apulia 528
Sirmium, in Sauia 502
Siſcia, in Sauia ibid.
Sillæum, in Pamphylia prima 486
S[illegible]iana, in Numid. a
Sita, in Maurit. Ceſar. a
Sitium, in Creta 499
Sitifi, in Mauritania Sitifenſ. a
Sitomagum, in Britannia 561
Smyrna, in Aſia 482
Socia, in Maurit. Sitif. a
Sodera, in Iona inſula [illegible]
So[illegible], in Palæſtina tertia 42[illegible]
So[illegible], in Cypro 448
Solua, in Norico 693
Sophene, in Armenia magna 4[illegible]
Sora, in Latio [illegible]
Sora, in Paphlagonia [illegible]7
Sozopolis, in Hæmimonto 49[illegible]
Sozopolis, in Piſidia 48[illegible]
Sozuſa, in Palæſtina prima 434
Sozuſa, in Pentapoli 4[illegible]1
Spira, *Nemetum*, in Germania prima 545
Spoletum, *Spoleto*, in Vmbria 51[illegible]
Stabiæ, in Campania 52[illegible]
[illegible] ciuitas, in Lydia 484
Stauropolis, in Caria 48[illegible]
Stectorium, in Phrygia ſalutari 48[illegible]
Stephane, urbs incertæ poſitionis in Phocide, vel [illegible]

Stobi, in Macedonia ſecunda 496
Strategis, in Achaia 497
Stratonice, in Caria 488
Stratonicia, in Lydia 483
Stridon, in Pannonia inferiori 503
Suaba, in Numidia a
Suana, in Tuſcia 509
Subaugusta Helena, in Latio 521
Sublecte, in Byzacena a
Subrita, in Creta 499
Subur, in Maurit. Cæſar. a
Sucarda, in Maurit Cæſar. a
Succuba, in Africa proconſ. a
Sueſſa, in Campania a
Sufes, in Byzacena a
Suffara, in Maurit. Cæſar. a
Suffetula, in Byzacena a
Sugita, al. Signita, in Numidia a
Sulchi, in Sardinia 531
Suliana, in Byzacena a
Sulmo, *Sermona*, in Samnio 527
Sumula, al. Subbula, in Maurit. Cæſar. a
Sura, in Euphratenſi 444
Suriſta, in Maurit. Sitif. a
Surrentum, in Campania 525
Suficaſia, in Numidia a
Suſulitta, in Numidia a
Sutrium, in Tuſcia 509
Sycamazon, in Palæſtina prima 435
Sycaminon, in Phœnicia prima 445
Syedra, al. Syſdra, in Pamphyl. prima 486
Sylua Candida, *Sancta Ruffina*, in Tuſcia 509
Synnada, vid Sinnada, in Phrygia ſalutari 487
Syracuſæ, in Sicilia 530

Tabadcara, in Maurit. Cæſ. a
Tabæ, in Caria 484
Tabia, in Galatia prima 477
Tabla, in Maurit. Cæſar. a
Tabora, in Maurit. Cæſar. ibid.
Tabraca, in Numidia ibid.
Tabuca, in Aſia proconſ. ibid.
Tabuda, in Numidia. ib.
Tacape, in Tripoli 420 & a
Tacarata, in Numidia a
Tadama, in Maurit. Cæſar. a
Tadinum, in Vmbria 513
Tadua, in Africa proconſ. a
Tagarata, in Africa proconſ. a
Tagarbala, in Byzacena a
Tagaſa, in Byzacena a
Tagaſta, in Numidia a
Talapta, in Byzacena. a
Talbora, in Africa proconſ. a
Talbonda, in Pamphylia ſecunda 486
Tamadempſis, in Maur. Cæſ. a
Tamagriſta, in Maur Sitiſ. a
Tamalluma, in Byzacena a
Tamalluma, in Maur. Sitif. a
Tamaſcauia, in Numidia a
Tamaſſus, in Cypro. vid. Thamaſſus 445
Tamaza, in Byzacena a
Tamazuca, in Maur. Cæſar. a
Tambaia, in Byzacena a
Tamida, in Corſica 532
Tamuda, in Maurit. Cæſ. a
Tamugada, in Numidia a
Tanagra, in Achaia 497
Tanis, in Auguſtamnica prima 422
Taphrura, in Byzacena a
Tapſus, in Byzacena a
Taranamuſa, in Maur. Cæſ. a

Ta-

Tarantaſia, in Alpibus Graiis. vid. Darantaſia 541
Tarafſa, in Numidia a
Taraza, in Byzacena a
Tarba, alias Bigorra, *Tarbes*, in Nouempopulania 542
Tarentum, *Taranto*, in Calabria 528
Tarquinia, in Tuſcia 509
Tarracina, in Campania 521
Tarracona, in Tarraconenſi 545
Tarſus, in Cilicia prima 489
Taruanna, *Therouenne*, in Belgica ſeconda 514
Taruiſium, *Treuiſo*, in Venetia 537
Taſacura, in Mau it. Sitif. a
Tasbalte, in Byzacena a
Tathyris, in Thebaide ſecunda 423
Tatia Montanenſis, in Africa proconſ. a
Taua, in Aegypto prima 422
Tauracina, in Africa proconſ. a
Taurianum, *Seminara*, in Brutia 529
Tauromenium, *Taormina*, in Sicilia 530
Teanum, in Campania 525
Teate, vid. Theatea, in Samnio 527
Tebeſte, in Numidia a
Tegariata, in Byzacena a
Tegea, in Achaia 497
Tegla, in Numidia a
Tegula, in Sardinia 531
Telepte, in Byzacena a
Telmeſſus, in Lycia 485
Temnus, in Aſia 482
Tempſa, in Brutia 529
Temuniana, in Byzacena a
Tenedos, inſula 491
Teniſſa, in Maurit. Cæſar. a
Tennona, al. Tunnona, in Africa proconſ. a
Tentyra, alias Teuchira, in Thebaide ſecunda 423
Tenus inſula 491
Teos, in Aſia 482
Tephra, in Homeritarum regione Arabica 459
Tergeſtum, *Trieſto*, in Hiſtria 537
Termeſſus, in Pamphylia ſecunda 486
Tetcitana, in Byzacena a
Teuchira, in Pentapoli 423
Teuchira, in Thebaide ſecunda ibid.
Thagamuta, in Byzacena a
Thagura, vel Thigura, in Numidia a
Thamaſſus, in Cypro 445
Thamiate, in Arcadia 423
Thapſacum, vid. Europus 444
Thaſſus, in Macedonia 496
Theatea, in Samnio. vid Teate 527
Thebæ, in Achaia ibid.
Thebæ Phthioticæ, in Theſſalia 497
Thebais, in Thebaide ſecunda 423
Thele, in Africa proconſ. a
Themiſonium, in Phrygia Pacatiana 488
Thenæ, in Byzacena a
Thenneſus, in Auguſtamnica prima 423
Theodoſiopolis, in Arcadia ibid.
Theodoſiopolis, in Phrygia Pacatiana 488
Theodoſiopolis, in Piſidia 487
Theodoſiopolis Noua, in Europa 430 494
Thera inſula 491
Therenunthis, in Thebaide ſecund. 423

Thermæ, in Sicilia 530
Thermæ regiæ, in Helleſponto, vide Germæ 481
Thermæ regiæ, in Cappadocia prima 471
Theſpiæ, in Achaia 497
Theſſalonica, in Macedonica prima 496
Theudalis, in Africa proconſ. a
Theuzita, in Byzacena a
Thinniſſa, in Africa proconſ. a
This, in Thebaide ſecunda 423
Thmuis, in Auguſtamnica prima 422
Thoi, in Thebaide ſecunda 423
Thou, in Auguſtamnica ſecunda ibid.
Thubunæ, in Maurit. Cæſarienſi a
Thurium, in Brutia 529
Thymbria, in Aſia 482
Thyatira, in Lydia 483
Tiberias, in Palæſtina ſecunda 434
Tiberiopolis, in Cypro 445
Tiberiopolis, in Phrygia Pacat. 488
Tibur, *Tivoli*, in Valeria 517
Ticelia, in Pentapoli 423
Tices, in Byzacena a
Ticinum, *Pauia*, in Liguria 535
Ticualta, in Byzacena a
Tididita, in Numidia a
Tiella, vid. Zella, in Byzacena a
Tifernum Metaurenſe, in Piceno annonario 532
Tifernum Tiberinum, in Vmbria 513
Tiſilta, in Maurit. Cæſar. a
Tigamibena, in Maurit. Cæſ. a
Tigaua, in Maur. Cæſar. a
Tigillaba, in Numidia a
Tigimma, in Africa proconſul. a
Tigis, in Maur. Cæſar. a
Tigiſi, in Numidia a
Timenothyræ, alii Tremenithyri, in Phrygia Pacat. 488
Timida regia, in Africa proconſ. a
Timici, in Maurit. Cæſar. a
Timida, in Maurit. Cæſar. a
Tindarium, in Sicilia 530
Tingarea, in Maurit Cæſar. a
Tipaſa in Maurit. Cæſar. a
Tipaſa, in Numidia a
Titiopolis, in Iſauria 489
Tituli, in Africa proconſ. a
Tium, in Honoriade 478
Tizia, in Byzacena a
Tizzica, in Africa proconſ. a
Tlos, in Lycia 485
Tolentinum, in Piceno ſuburbicario 519
Toletum, *Toledo*, in Carthaginenſi 545
Tolonium, *Toulon*, in Viennenſi ſecunda 541
Toloſa, *Toloſe*, in Narbon. prima 542
Tomi, in Scythia 493. 501
Topiris, in Rhodope 495
Torcellum, in Venetia 537
Torone, in Macedonia 495
Tornacum, *Tournay*, in Belgica ſecunda 541
Traianopolis, in Rhodope 495
Trallis, in Aſia 482
Trallis, in Lydia 483
Tranopolis, in Phrygia Pacat. 488
Tranum *Trani*, in Apulia 528
Trapezopolis, in Phrygia Pacat. 488
Trapezus, *Trebiſond*, in Ponto Polemonaico 474

Trebia, *Treve*, in Vmbria 513
Trecæ, *Troyes*, in Lugd. quarta 543
Trecora, in Lugd. tertia 543
Tremenothyri, in Phrygia Pacatiana vid. Temenothyræ 488
Tremithus, in Cypro 445
Tres tabernæ, *Ciſterna*, in Latio 521
Tricaſtinorum ciuitas, *S. Paul des troix Chaſteaux*, in Viennenſi ſecunda 541
Tricoæ, in Theſſalia 497
Tridentum, *Trent*, in Venetia 537
Triocala, in Sicilia 530
Tripolis, in Lydia 483
Tripolis, in *Phœnicia* prima 445
Triſipellis, in Africa proconſ. a
Triſta, vel *Priſta*, in Mœſia ſec. 495
Troas, in Helleſponto 481
Trochmi, in Galatia ſecunda 478
Trofiniana, in Byzacena a
Tropia, in Brutia 529
Truentum, in *Piceno* ſuburbicario 520
Tuburbo, in Africa proconſ. a
Tuburbo minus, in Africa proconſ. a
Tubulbaca, in Byzacena a
Tubunia, in Numidia a
Tuburſica, in Numidia a
Tubuſuptus, in *Mauritania* Sitif. a
Tucabor, in Africa proconſul. ibid.
Tucca, in Maurit. Sitif. a
Tucca, in Numidia a
Tucci, *Martos*, in Bætica 546
Tude, *Tuy*, in Callæcia 547
Tudes, *Todi*, in Vmbria 513
Tulana, in Africa proconſ. a
Tullum, *Toul*, in Belgica prima 544
Tunes, in Africa proconſ. a
Tungronorum ciuitas, *Tongeren*, in Germanica ſecunda 545
Turonorum, ciuitas, *Tours*, in Lugd. tertia 543
Turre-Blandis, in Byzacena a
Turres, in Brutia 529
Turres Ammeniarum, in Numidia a
Turres concordiæ, in Numidia a
Turris, in Byzacena a
Turris Libiſſonis, in Sardinia 531
Tuſcamia, in Maurit. Cæſar. a
Tuſcania, in Tuſcia 509
Tuſculum, in Latio 521
Tuzirita, rectius Tuſurus, in Byzacena a
Tyana, in Cappadocia ſecund. 470.472
Tyliaſſus, in *Piſidia* 487
Tyraſſona, *Tarazona*, in Tarraconenſi 545
Tyrus, in *Phœnicia* prima 444
Tysdros, in Byzacena a
Tyſurus, in Byzena a
VAda, in Numidia a
Vadeſita, in Numidia a
Vaga, in Numidia a
Vagada, in Numidia a
Vagarmelita, in Numidia a
Vagrana, in Numidia a
Valdentiniana, in Byzacena a
Vagæ, in Maurit. Cæſar. a
Vagal, in Maurit. Sitif. a
Valentia, *Valenca*, in Carthag. 546
Valencia, *Valence*, in Viennenſi prima 541
Valentia, Valencia ad Minium in Gallæcia 547

Valentinianopolis, in Aſia 482
Valeria, *Valera le Vieia*, in Carhaginenſi 546
Vallis, in Africa proconſ. a
Valua, in Samnio 527
Vamaccora, in Maurit. Sitif. a
Vamalla, in Maurit. Sitif. a
Vantena, vid. Antinoë, in Thebaide prima 423
Vapincum, *Gap*, in Narbonenſi ſecunda 541
Vararita, in Byzacena a
Vardimiſſa, in Maurit Cæſar. a
Vaſada, vide Lauzada, in Cilicia ſecunda
Vaſatæ, *Baſas*, in Nouempopulania 542
Vaſio, *Vaiſon*, in Viennenſi ſecunda 541
Vaſſinaſſa, in Byzacena a
Vazarita, in Numidia a
Vbaba, in Maurit. Cæſar. a
Vaudinum, in Maurit. Cæſar. a
Vazua, in Africa proconſ. a
Vcetia, *Vzes*, in Narbon prima 542
Vcula, in Africa proconſ. a
Vegeſela, in Numidia a
Velia, in Lucania 528
Velia, *Veleia*, in Tarraconenſi 545
Velitræ, *Velitri*, in Latio 521
Vellaua, alias Anicium, in Aquitanica prima 542
Venafrum, in Campania 526
Ventio, *Vence*, in Alpibus maritimis 541
Venetia, *Vennes*, in Lugd. tertia 543
Venta, *Wincheſter*, in Britannia vid. Vintonia.
Venuſia, in Apulia 528
Vercellæ, *Vercelli*, in Liguria 535
Veri, in Africa proconſ. a
Verodunum, *Verdua*, in Belgica prima 544
Verona, in Venetia 537
Verulæ, *Veroli*, in Latio 521
Veſcetra, in Maurit. Sitifenſi a
Veſeli, rectius Vegeſela, in Numidia a
Vettonium, *Bittona*, in Vmbria 513
Vibo-Valentia, *Bivona*, in Brutia 529
Vicohabentia, *Vicouenza*, in Flaminia 532
Victoriana, in Byzacena a
Vicus, Ateriæ, in Byzacena a
Vicus Nigras, in Numidia a
Vicus Pacis, in Numidia a
Vienna, in Viennenſi prima 541
Vigiliæ, in Apulia 528
Vigintimilium, *Vintimiglia*, in Alpibus Cottiis 534
Villa Magna, in Africa proconſ. a
Villa Noba, in Maurit. Cæſar. a
Villa regia, in Numidia a
Vina, vid. Viua.
Vindobona, *Wien*, in Pannonia ſuperiori 502
Vindoniſſa, *Winich*, in Maxima Sequanorum 544
Vintonia, *Worcheſter*, in Britannia 562
Viſeum, *Viſco*, in Gallæcia 547
Viſontium, *Bezanſon*, in Maxima Sequanorum 544
Viſſalſa, in Maur. Cæſar. a
Vite, in Byzacena a
Viua, in Africa proconſul. a

Viua-

Viuaria, in Viennenſi prima 541
Vllita in Numidia a
Vlpianum, in Dardania 501
Vnizibira, in Byzacena a
Vnnogorita, vrbs incertæ poſitionis.
Vnuricopolis, in Byzacena a
Vnzela, in Pamphylia ſecunda 486
Volaterræ, in Tuſcia 509
Volita, al. Bolita in Africa proconſ. a
Volſcæ, alias Vulci, in Tuſcia 509
Volſinium, *Bolſena*, in Tuſcia ibid.
Voncaria, in Maurit. Cæſar. a
Voncariana, ibid.
Vrbinum, in Piceno annonario 532
Vrbs Saluia, *Vrbiſaglia*, in Piceno ſuburbicario 520
Vrbs vetus, *Oruieto*, in Tuſcia 5 9
Vrci, *Orce*, in Carthaginenſi 546
Vrcinium, in Corſica 532
Vrcita, in Africa proconſul. a
Vria, in Calabria 528
Vrima, in Euphratenſi 444
Vſada, vid. Onoſada 487
Vſinada, in Maurit. Cæſar. a
Vſula, in Byzacena a
Vthina, in Africa proconſul. a
Vtica, in Africa proconſul. a
Vtimmira, in Africa proconſul. a
Vtriculum, vid. Ocriculum 513
Vulturnum, in Campania 527
Vxentum, *Vgento*, in Calabria 5 8
Vzala, in Africa proconſul. a
Vzippara, in Africa proconſul. a
Vzita, in Africa proconſul. a
WIgornia, in Britannia 562
Wintonia, vid. Venta 562
Wormatia Vangionum, *Worms*, in Germanica prima 545
XAnthus, in Lycia 485
Xoes, in Aegypto ſecunda 423

ZAbi, in Maurit. Sitif. a
Zabi, in Numidia a
Zabulon, in Palæſtina prima 434
Zabunia, in Maurit. Sitif. a
Zagylis, in Libya 424
Zallata, in Maurit. Sitifenſi a
Zama regia, in Numidia a
Zapara, in Macedonia 496
Zaradta, in Numidia a
Zarai, in Maurit. Sitifenſi a
Zarmizegethuſa, in *Gothia* 501
Zarna, in Africa proconſulari a
Zattara, in Numidia a
Zela, in Helleſponto 475
Zelona, al Zela, in Hellenoponto 475
Zenopolis, in Lycia 485
Zena, forſan Zenopolis.
Zephyrium, in Cilicia prima 489
Zerabena, in Arabia 433
Zerta, in Numidia a
Zeugma, in Euphratenſi 444
Zicchia, in Scythia.
Zichna, vrbs incertæ poſitionis in Macedonia
Zigga, vid. Sicca Venerea.
Zoara, in Palæſtina tertia 434
Zaropaſſa, vrbs incertæ poſitionis in Cilicia vel Iſauria
Zachabari, in Maur. Cæſarienſi a
Zuma, al. Summa in Numidia a
Zygris, in Libya 424 416

SOLI DEO GLORIA.

Digitized by Google

Die Charten müſſen alſo angeheftet werden:
Tabulæ adfigantur ita:

Ichnographia templorum orientalium	*ad pag.* 172
Delineatio templi, ex Euſebii *aliorumque auctorum deſcriptione*	175
Antiqu. Africæ epiſcopatuum deſcriptio	408
Patriarchatus Alexandr. &c.	421
- - *Hieroſolymit. &c.*	434
- - *Antiochen. &c.*	443
Aſia minor	466
Illyricum Orientale	492
Italia & Illyricum occidentale	504
Gallia	538
Hiſpania	545
Britannia	557

Habes, lector beneuole, volumen tertium. Poſt tres vel quatuor menſes, Deo bene iuuante, dabo quartum. Vale. Halis Magdeburgicis Kal. Octobr. CIↃ IↃCCXXVI.

IO. HENR. GRISCHOW.

A01 1,693 16

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Go[illegible]